

ਸੰਪਾਦਕ
ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਅਸ਼ੋਕ
ਭੂਮਿਕਾ ਲੇਖਕ ਤੇ ਨਿਗਰਾਨ
ਡਾ. ਫੌਜਾ ਸਿੰਘ

ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ
ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ

ਗੁਰਬਿਲਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦

ਗੁਰਬਿਲਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦

ਕ੍ਰਿਤ
ਕੁਇਰ ਸਿੰਘ

ਸੰਪਾਦਕ
ਸਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਅਸ਼ੋਕ
ਭੂਮਿਕਾ ਲੇਖਕ ਤੇ ਨਿਗਰਾਨ
ਡਾ. ਫੌਜਾ ਸਿੰਘ

ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ
ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ

ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ

GURBILAS PATSHAHI 10 BY KOER SINGH (*Punjabi*)

Edited by

SHAMSHER SINGH ASHOK

Preface by

DR. FAUJA SINGH

ISBN 81-7380-592-x

1999

ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ, ਦਸੰਬਰ, 1968 : 1100

ਦੂਜੀ ਵਾਰ, ਜਨਵਰੀ, 1986 : 1100

ਤੀਜੀ ਵਾਰ : 1100

ਮੁੱਲ : 180-00 ਰੁਪਏ

ਮੁਖਬੰਧ

ਗੁਰਬਿਲਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦ ਕ੍ਰਿਤ ਕੁਇਰ ਸਿੰਘ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਪੰਜਾਬ ਇਤਿਹਾਸ ਅਧਿਐਨ ਵਿਭਾਗ ਦੀ ਮਿਹਨਤ ਦਾ ਫਲ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਭਾਗ ੧੯੬੩ ਈਸਵੀ ਵਿਚ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਗਇਆ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਭਾਰਤ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਪਾਏ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਆਪਣੀ ਸਥਾਪਨਾ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੁਣ ਤਕ ਇਸ ਨੇ ਕਈ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈ ਰੱਖੀਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਅੱਠ ਸੈਂਦੀਆਂ ਵਿਚ ਲਿਖਣਾ ਹੈ। ਹੋਰ ਯਤਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸਾਰੇ ਸੋਮਿਆਂ ਨੂੰ, ਜੋ ਫ਼ਾਰਸੀ ਵਿਚ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਵਾ ਕੇ ਛਾਪ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈਣ ਸਮੇਂ ਇਹ ਮਹਸੂਸ ਕੀਤਾ ਗਇਆ ਸੀ ਕਿ ਹੁਣ ਤਕ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਬਹੁਤ ਕਰਕੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਅਤੇ ਫ਼ਾਰਸੀ ਸੋਮਿਆਂ ਉਤੇ ਹੀ ਨਿਰਭਰ ਰਹਿਆ ਹੈ; ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਘਟ ਵਰਤਿਆ ਗਇਆ ਹੈ। ਸੋ ਯੋਗ ਸਮਝਿਆ ਗਇਆ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਮਿਲਦੇ ਮੂਲ ਸੋਮਿਆਂ (sources) ਦਾ ਵੀ ਅੱਛੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਪਾਦਨ ਕਰਕੇ ਛਾਪ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਲੜੀ ਵਿਚ ਅੱਗੇ ਤਿੰਨ ਪੁਸਤਕਾਂ 'ਸੀਹਰਵੀਆਂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਨਲਵਾ', 'ਹੁਕਮਨਾਮੇ' ਅਤੇ 'ਗੁਰਸੇਭਾ' ਛਪ ਚੁਕੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਚੌਥੀ ਪੁਸਤਕ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੇ ਜੀਵਨ ਸੰਬੰਧੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਧੁੰਧਲੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਰੋਸ਼ਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਛਪ ਜਾਣਾ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਮੂਲ ਸੋਮਿਆਂ ਵਿਚ ਇਕ ਨਿੱਗਰ ਵਾਧਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਡਾ. ਫ਼ੌਜਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਲਈ ਲਿਖੀ ਆਪਣੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ।

ਮੂਲ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬ੍ਰਜੀ ਹੋਣ ਕਾਰਣ ਕਠਿਨ ਸੀ। ਸੋ, ਪਾਠ ਨੂੰ ਥਾਂ ਥਾਂ ਅਰਥ ਅਤੇ ਟਿਪਣੀਆਂ ਦੇ ਕੇ ਸਮਝਣ ਗੋਚਰਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਇਆ ਹੈ। ਕਈ ਗੱਲਾਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਵਿਆਖਿਆ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ, ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਅੰਤਿਕਾ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦੇ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ।

ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ,
ਪਟਿਆਲਾ।
੧੦ ਦਸੰਬਰ, ੧੯੬੮

ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨਾਰੰਗ
ਵਾਈਸ-ਚਾਂਸਲਰ

ਭੂਮਿਕਾ

ਹਥਲੀ ਪੁਸਤਕ ‘ਗੁਰਬਿਲਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦’ ਦਾ ਲੇਖਕ ਇਕ ਸਹਜਧਾਰੀ ਸਿੱਖ ਕੁਇਰ ਸਿੰਘ ਕਲਾਲ ਹੈ। ਉਹ ਕੋਣ ਸੀ, ਕਿਥੇ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਕੀ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ? — ਇਸ ਬਾਰੇ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚੋਂ, ਜਾਂ ਹੋਰ ਕਿਤਿਓਂ, ਬਹੁਤ ਹੀ ਘੱਟ ਸੂਚਨਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਕੁਇਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਾਬਤ ਕੇਵਲ ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:

ਕੁਇਰ ਸਿੰਘ ਕਲਾਲ ਅਤਿ ਜੋਈ। ਰਹੈ ਕੰਬੋਅਨ ਅੰਗਨ ਸੋਈ।

ਨਾਮ ਮਾਤ੍ਰੀ ਸਿੰਘ ਹੋ ਭਾਈ। ਪੂਰਬ ਖੰਡੇ ਪਾਹੁਲ ਨ ਲਈ।

ਜਬ ਨੌਕਰੀ ਤੇ ਭਏ ਬੈਰਾਗੀ। ਸੁਨਤ ਸਾਖੀਅਨ ਮਨ ਅਨੁਰਾਗੀ।

ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦੇ ਬਚਨ ਅਲਾਏ। ਸੁਨੋ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਚਿਤ ਲਾਏ।

ਇਹ ਧਰਮਗ ਕਥਾ ਮੈ ਭਾਖੀ। ਬਡ ਵਿਸਥਾਰ ਸੁਖਮ ਕਰ ਰਾਖੀ।

[ਅਧਿਆਇ ੨੧, ਪੰਨਾ ੨੭੬]

ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕੰਬੋਆਂ ਦੇ ਮਹੱਲੇ ਦਾ ਰਹਣ ਵਾਲਾ ਦਸਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਮਹੱਲਾ ਕਿਥੇ ਸੀ, ਇਸ ਬਾਬਤ ਉਹ ਚੁਪ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਉਹ ਨੌਕਰੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਨੌਕਰੀ ਕਿਹੜੀ ਸੀ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਉਹ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਦਸਦਾ। ਹਾਂ, ਇੰਨਾ ਜ਼ਰੂਰ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦਾ ਬੜਾ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸੀ; ਨੌਕਰੀ ਛਡਣ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਉਸ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਸਮਾਂ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਬਤੀਤ ਕੀਤਾ।

ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅਧਿਆਇ ੫, ਪੰਨਾ ੫੦ ਅਤੇ ਅਧਿਆਇ ੬, ਪੰਨਾ ੮੦ ਤੇ ਲੇਖਕ ਦਾ ਨਾਂ “ਬਿਸ਼ਨ ਹਰਿ” ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਲਾਂ ਅਧਿਆਇ ੩, ਪੰਨਾ ੩੦ ਉੱਤੇ ‘ਸ੍ਰੀ ਕੰਤ ਹਰਿ’ ਲਿਖਿਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ ਵੀ ਉਹੀ ਹੈ ਜੋ ‘ਬਿਸ਼ਨ ਹਰਿ’ ਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਅਨੁਮਾਨ ਲਾਇਆ ਗਇਆ ਹੈ ਕਿ ‘ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ’ ਕੁਇਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਹੀ ਦੂਜਾ ਨਾਂ ਸੀ ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਧਾਰਣ ਕੀਤਾ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਅਨੁਮਾਨ ਠੀਕ ਹੋਵੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਤੋਂ ਬਾਦ ਨਾਂ ਦੀ ਤਬਦੀਲੀ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਪੁਰਾਣੀ ਹੈ। ਜਿਥੋਂ ਤੀਕ ਕੁਇਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਉਕਤ ਕਥਨ ਵਿਚ ਆਏ ਸ਼ਬਦ ‘ਪੂਰਬ’ ਤੋਂ ਕੁਝ ਸੰਕੇਤ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮਗਰੋਂ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਸਿੰਘ ਸਜ ਗਇਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਪਰੰਤੂ, ਇਹ ਗੱਲ ਪੱਕੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਲਈ, ਇਹ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ‘ਬਿਸ਼ਨ ਹਰਿ’ ਕਵੀ ਕੁਇਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਦੂਜਾ ਨਾਂ ਨ ਹੋਵੇ, ਸਗੋਂ ਉਪਨਾਮ ਹੋਵੇ।

ਕੁਇਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਗੁਰਬਿਲਾਸ ਦਾ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਾਂ ਬੜੀ ਦੇਰ ਤਕ ‘ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦਾ ਗੁਰਬਿਲਾਸ’ ਰਹਿਆ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਸੁਮੇਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹੰਤ ਪਟਨਾ ਨੇ ਇਕ ਥਾਂ ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :

ਸਨਾ ਸਿੰਘ ਕਹੀ ਗੁਰ ਸੋਭਾ, ਸਤ੍ਰਾ ਸਹਸ ਅਠਸਠ ਨਿਜ ਓਭਾ
ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਹੂੰ ਗ੍ਰੰਥ ਬਨਾਯੋ। ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਅਤਿ ਅਨੂਪਮ ਗਾਯੋ।

[ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਪਦ ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਪੰਨਾ ੭੧੩]

ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਚਲਣ ਦਾ ਭੁਲੇਖਾ, ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਾਰਣ ਪੈ ਗਇਆ ਹੋਵੇ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨਾਂ ਕਈ ਥਾਈਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਆਖਰੀ ਸਿਰਲੇਖ ਪੰਨਾ ੨੭੭ ‘ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਬਿਲਾਸ ਸ੍ਰੀ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਮਤ ਵਖਯਾਨ ਬਰਨਨ’ ਇਸ ਭੁਲੇਖੇ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਪੱਕਿਆਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ, ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਲੇਖਕ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੇ ਇਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਅਸਲੀ ਕਰਤਾ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਸ਼ਕ ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ।

ਗੁਰ ਸੋਭਾ ਦੇ ਕਰਤਾ ਸੈਨਾਪਤਿ ਵਾਂਗ ਕੁਇਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਵੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪ੍ਰਤਿ ਅਥਾਹ ਸ਼ਰਧਾ ਹੈ। ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤਦਾ ਹੈ : ਪ੍ਰਭੂ, ਕਰਤਾਰ, ਕਰਣਾਸਿੰਧੂ, ਦਯਾਨਿਧਿ, ਕ੍ਰਿਪਾਸਿੰਧੂ ਆਦਿ। ਅਧਿਆਇ ੨੦ ਦੇ ਪੰਨਾ ੨੩੪ ਤੇ ਉਹ ਇਉਂ ਲਿਖਦਾ ਹੈ :

ਚਲੇ ਜਾਤ ਪ੍ਰਭੂ ਕਰੁਨਾ ਕੰਦਾ, ਜੈਸੇ ਭਾਵ ਤੈਸ ਹੀ ਰੰਗਾ।
ਤੁਰਕਨ ਧਰਮ ਰਾਜ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਹੀ, ਸਖੀਅਨ ਕਾਮ ਰੂਪ ਅਵਿਗਾਹੀ।
ਸੂਰਨ ਕੇ ਸੂਰਾ ਵਰੀਆਮਾ, ਗਯਾਨਨ ਕੇ ਗਯਾਨੀ ਸੁਖਧਾਮਾ।
ਬਡੇ ਭਾਗ ਤਿੰਨ ਯੋ ਉਚਰਾਹੀ, ਅੰਗਨ ਮੈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਰਸਾਹੀ।
ਜਿਨਿ ਮੇਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕਰਤਾਰਾ, ਏਕ ਬਾਰ ਭਰ ਨੈਨ ਨਿਹਾਰਾ।
ਜਨਮ ਮਰਨ ਕੀ ਚਿੰਤਾ ਗਈ, ਈਤ ਉਤ ਕੀ ਸੋਝੀ ਪਈ।

੨

ਇਹ ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਅਸੂ ਸੁਦੀ ੧੧, ਸੰਮਤ ੧੮੦੮ ਬਿ. ਮੁਤਾਬਕ ੧੭੫੧ ਈ. ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਉਣ ਤੋਂ ਲਗਪਗ ੪੩ ਵਰ੍ਹੇ ਬਾਦ ਲਿਖਿਆ ਗਇਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਲਾਂ ਕੋਈ ਰਚਨਾ ਵੀ ਅਜੇਹੀ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸੰਬੰਧੀ ਵੇਰਵੇ ਸਹਿਤ ਇੰਨਾ ਸਮਾਚਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਆਪਣੀ ਕ੍ਰਿਤ ‘ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ’ ਵਿਚ ਜੇ ਵੇਰਵਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਇਕ ਭਾਗ ਤਾਂ ਸੋਢੀਆਂ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ; ਅਤੇ ਦੂਜਾ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਮੁਢਲੀਆਂ ਕੁਝ ਲੜਾਈਆਂ ਤਕ ਸੀਮਿਤ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੜਾਈਆਂ ਦੇ ਕੀ ਕਾਰਣ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਨ, ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਰਣਨ ਪਿਛੋਂ ਕੋਈ ਸੂਚਨਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਚੂੰਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਿਆਨਣ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਮੁਖ ਉੱਦੇਸ਼ ਬੀਰ ਰਸ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਾਸਤਵਿਕ ਵਿਆਖਿਆ ਦਾ ਪੱਖ ਇੰਨਾ ਉਘੜ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ। ਅਣੀ ਰਾਇ ਦੀ ਰਚਨਾ, “ਜੰਗਨਾਮਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ” ਵਿਚ ਵੀ ਵਿਆਖਿਆ ਉਤੇ ਇੰਨਾ ਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ, ਜਿੰਨਾ ਜੰਗ ਦੇ ਜੋਸ਼ੀਲੇ ਵਰਣਨ ਉਤੇ ਹੈ। ਸੈਨਾਪਤਿ ਦੀ ਪੁਸਤਕ “ਗੁਰਸੋਭਾ” ਵਿਚ ਲੜਾਈਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੁਝ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵੀ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਇਹ ਕੰਮ ਇਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੀਤਾ

ਗਇਆ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਇਕ ਘਟਨਾ ਬਿਲਕੁਲ ਅੱਡ ਭਾਸਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਸਪਰ ਸੰਬੰਧਾਂ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਚਾਨਣਾ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। ਇਥੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜੀਵਨ ਬਾਰੇ ਸੂਚਨਾ ਤਾਂ ਚੋਖੀ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਖਾਸ ਸਹਾਇਤਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਕੁਇਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਗੁਰਬਿਲਾਸ ਦੀ ਮਹੱਤਾ ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਇਕ ਸੁੰਦਰ ਤਸਵੀਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਪੁਸਤਕ 'ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ', 'ਗੁਰ ਸੋਭਾ' ਜਾਂ 'ਜੰਗਨਾਮੇ' ਵਾਂਗ ਅਧੂਰੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ-ਕਾਲ ਦਾ ਆਦਿ ਤੋਂ ਅੰਤ ਤੀਕ ਵਿਆਖਿਆ ਸਹਿਤ ਵਰਣਨ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਕੁਇਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਕਤਾ ਇਸ ਦੀ ਮਹੱਤਾ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਉੱਚਿਆਂ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਮੂਲ ਆਧਾਰ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦੇ ਵਿਆਖਿਆਨ ਹਨ ਜੋ ਕੁਇਰ ਸਿੰਘ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਸੁਣਦਾ ਰਹਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਇਹ ਪੱਕੀ ਗੱਲ ਜਾਪਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਕੋਲ ਅਕਸਰ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜੀਵਨ ਸੰਬੰਧੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਚਰਚਾ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜਨਮ ੧੬੪੪ ਈ. ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ੧੬੫੭ ਈ. ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਘਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਜੁੜਿਆ। ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸੱਤਵੇਂ, ਅੱਠਵੇਂ ਤੇ ਨੌਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਸਨ ਅਤੇ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਵੀ ਗੁਜ਼ਾਰਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤੇ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਆ ਗਏ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਮਾਥੇਵਾਲ ਤੋਂ ਪਾਉਂਟੇ ਗਏ, ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਨ। ਭੰਗਾਣੀ ਤੇ ਨਾਦੋਣ ਦੀਆਂ ਲੜਾਈਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਰਹ ਕੇ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਭਾਗ ਲਇਆ। ੧੬੯੧ ਈ. ਵਿਚ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੀਵਾਨ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ੧੬੯੫ ਈ. ਦੀ ਵਿਸਾਖੀ ਨੂੰ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਸਮੇਤ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕ ਕੇ ਸਿੰਘ ਸਜੇ। ੧੬੯੯ ਈ. ਦੀ ਵਿਸਾਖੀ ਨੂੰ ਉਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥੀ ਥਾਪੇ ਗਏ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਚਲੇ ਗਏ। ਉਥੋਂ ਉਹ ਕਈ ਵਾਰ ਸੰਗਤਾਂ ਸਮੇਤ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਆਨੰਦਪੁਰ ਆਏ। ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਤਲਵੰਡੀ ਸਾਬੋ ਕੀ ਠਹਰੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਨ। ਰਵਾਇਤ ਅਨੁਸਾਰ ਉਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਦਮਦਮੀ ਬੀੜ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੱਖਣ ਨੂੰ ਚੱਲੇ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਬਘੇਰ ਤੀਕ ਗਏ। ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਿੱਲੀ ਨੂੰ ਪਰਤੇ, ਇਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਚਲੇ ਗਏ। ਉਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਹੀ ਸਨ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨੰਦੇੜ ਵਿਖੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਉਣ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਪੁੱਜੀ। ਸੰਖੇਪ ਜੇਹੇ ਉਕਤ ਵੇਰਵੇ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਕਿੰਨੇ ਨਿਕਟਵਰਤੀ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਜੀਵਨ-ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਬੜੇ ਨੇੜੇ ਰਹ ਕੇ ਵੇਖਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਆਖਿਆਨਾਂ ਵਿਚ ਨਿਜੀ ਤਜਰਬਾ ਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣਕ ਇਤਿਹਾਸਕ ਗਵਾਹੀ ਵਰਗੇ ਠੋਸ ਤੱਤ ਮੌਜੂਦ ਸਨ। ਕੁਇਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਠੋਸ ਤੱਤਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ।

ਭਾਵੇਂ ਕੁਇਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਈ ਵਾਰ ਸਪਸ਼ਟ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਕਹਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਕ੍ਰਿਤ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦੇ ਵਿਆਖਿਆਨਾਂ ਦਾ ਕੇਵਲ ਸਾਰੰਸ਼ ਹੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਵੀ ਅੰਦਰਲੀ ਗਵਾਹੀ ਤੋਂ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਪਾਸ ਲਿਖਣ ਸਮੇਂ ਕਈ ਹੋਰ ਵੀ ਗ੍ਰੰਥ ਮੌਜੂਦ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ 'ਗੁਰ ਸੋਭਾ' ਤੇ 'ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ' ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਾਬੋ ਕੀ ਤਲਵੰਡੀ ਤੋਂ ਦੱਖਣ ਨੂੰ ਰਵਾਨਾ ਹੋਏ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜੋ ਚੜ੍ਹਤ ਜਾਂ ਛੱਬ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਸੈਨਾਪਤਿ ਤੇ ਕੁਇਰ ਸਿੰਘ ਨੇ

ਲਗ ਪਗ ਮਿਲਦੇ ਜੁਲਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ :

ਸੀਸ ਪੈ ਤਾਜ ਲੈ ਸੇਨ ਕਲਗੀ ਧਰੀ ਲਾਲ ਹੀਰੇ ਜਰੀ ਜਗਮਗਾਵੈ ।

ਹੀਰੇ ਪੰਨਾ ਖਰੇ ਔਰ ਮੋਤੀ ਜਰੇ ਝਲਕ ਸੋਭ ਤਾ ਕੀ ਸੁਹਾਵੈ ।

ਝੋਕ ਐਸੇ ਲਸੈ ਜੋਤ ਫੁੰਦਨ ਦਿਸੈ ਸੋਭ ਆਪਾਰ ਨਹੀਂ ਬਰਨਿ ਆਵੈ ।

ਪ੍ਰਗਟਿ ਪ੍ਰਚੰਡਿ ਤ੍ਰਈਲੋਕ ਸੋਭਾ ਕਰੈ ਪੇਖੇ ਤਿਹ ਸੰਤ ਸੁਖ ਸਰਬ ਪਾਵੈ ।

[ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਸੋਭਾ, ਅਧਿਆਇ ੧੪, ਪੰਨਾ ੬੬]

ਸੀਸ ਪੈ ਤਾ ਜਿਗੈ ਸੇਨ ਕਲਗੀ ਧਰੀ, ਲਾਲ ਹੀਰੇ ਜਰੀ ਜਗ ਮਗਾਵੈ ।

ਸਬਜ ਪੰਨਾ ਖਰੇ ਗੁਲਕ ਸੋਭਤ ਸੂਚੈ, ਝਲਕ ਅਨੂਪ ਕਵਿ ਕੋਨ ਗਾਵੈ ।

ਤਰਲ ਹੂ ਤਰਗ ਜਯੋ ਅਭੂ ਮੈ ਬਿਜੁਲੀ, ਤਿਵੈਂ ਹੀ ਚੀਰ ਅਨੂਪ ਭਾਵੈ ।

ਸੋਢਿ ਬਰ ਬੰਸ ਅਵਤੰਸ ਕੁਲ ਹੰਸ ਕੇ, ਜਾਹਿ ਕੇ ਦੇਖ ਅਘ ਗਨ ਨਸਾਵੈ ।

[ਗੁਰਬਿਲਾਸ, ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦, ਅਧਿਆਇ ੧੮, ਪੰਨਾ ੨੧੫]

ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਰਾਜਪੂਤਾਨੇ ਵਿਚ ਗਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਈ ਰਾਜਪੂਤ ਰਾਜੇ ਆ ਕੇ ਮਿਲਦੇ ਸਨ । ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੁਇਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਲਗਪਗ ਸੈਨਾਪਤਿ ਦੀ ਪੰਗਤੀ ਹੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ :

ਕਰਤ ਕੂਚ ਆਏ ਤਹਾਂ ਰਾਜਪੂਤਨ ਕੇ ਦੇਸ ।

ਆਨ ਆਨ ਰਾਜਾ ਮਿਲੇ ਜੋਧਾ ਬਡੇ ਨਰੇਸ ।

[ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਸੋਭਾ, ਅਧਿਆਇ ੧੪, ਪੰਨਾ ੬੭]

ਕਰਤ ਚਰਿਤ ਪੁਨਿ ਤਹਿ ਅਏ, ਜੋ ਰਜਪੂਤਨ ਦੇਸ ।

ਆਨ ਆਨ ਰਾਜਾ ਮਿਲੈ, ਜੋਧੇ ਬਡੇ ਨਰੇਸ ।

[ਗੁਰਬਿਲਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦, ਅਧਿਆਇ ੧੮, ਪੰਨਾ ੨੧੮]

ਉਕਤ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਤੋਂ ਸਾਬਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਬਿਲਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦ ਦੇ ਕਰਤਾ ਨੇ ਕੇਵਲ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦੇ ਜ਼ਬਾਨੀ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਉਤੇ ਹੀ ਨਿਰਭਰਤਾ ਨਹੀਂ ਰਖੀ, ਸਗੋਂ ਉਸ ਨੇ ਚੋਖੀ ਮਿਹਨਤ ਕਰ ਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜੀਵਨ ਸੰਬੰਧੀ ਜੋ ਗ੍ਰੰਥ ਪਹਲਾਂ ਲਿਖੇ ਜਾ ਚੁਕੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਾਚਿਆ ਤੇ ਘੋਖਿਆ ਅਤੇ ਜੋ ਲਾਭ ਉਠਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਉਠਾਇਆ । ਇਸ ਕਾਰਣ ਕੁਇਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕ੍ਰਿਤ ਦੀ ਮਹੱਤਾ ਹੋਰ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਇਹ ਮਹੱਤਾ ਦਾ ਕੁਝ ਅਨੁਮਾਨ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦੇਣਾਂ ਤੋਂ ਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ :

੧. ਕੁਇਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਗੁਰਬਿਲਾਸ ਤੋਂ ਪਹਲਾਂ ਦੀ ਹੁਣ ਤਕ ਲੱਭੀ ਕਿਸੇ ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਵੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਗੁਰਿਆਈ-ਪੂਰਵ ਕਾਲ ਦਾ ਵੇਰਵੇ ਸਹਿਤ ਹਾਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ । ‘ਗੁਰ ਸੋਭਾ’, ‘ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ’ ਤੇ ‘ਕੁਲਿਆਤਿ ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ’ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਸਮਕਾਲੀ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਹਨ । ‘ਗੁਰ ਸੋਭਾ’ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪਾਉਂਟੇ ਰਵਾਨਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਲਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਬਾਰੇ ਕੇਵਲ ਇੱਕਾਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :

ਦੇਹਰਾ

ਮਾਖੇਵਾਲ ਸੁਹਾਵਨਾ ਸਤਿਗੁਰ ਕੋ ਅਸਥਾਨ ।

ਲੀਲਾ ਅਨਕ ਅਨੇਕ ਬਿਧਿ ਕਉਤਕ ਕਰਤ ਬਿਹਾਨ ।

ਕੇਤਕ ਬਰਸ ਭਾਂਤਿ ਇਹ ਭਏ । ਦੇਸ ਪਾਂਵਟੇ ਸਤਿਗੁਰ ਗਏ ।

[ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਸੋਭਾ, ਪੰਨਾ ੮]

‘ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ’ ਵਿਚ ਇਸ ਨਾਲੋਂ ਥੋੜਾ ਜਿੰਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹਾਲ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ ਕੇਵਲ ਕੁਝ ਸੰਕੇਤ ਹੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ (ੳ) ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਜਨਮ ਪਟਨਾ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ; (ਅ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਨਮ ਸਮੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਪੂਰਬ ਦੇ ਤੀਰਥਾਂ ਦੀ ਸੈਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ; (ੲ) ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਦ੍ ਦੇਸ ਲੈ ਆਏ ਅਤੇ ਇਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਲਣ-ਪੋਸਣ ਤੇ ਸਿਕਸ਼ਾ ਵਾਸਤੇ ਭਾਂਤ ਭਾਂਤ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤੇ ਗਏ; (ਸ) ਜਦੋਂ ਉਹ ਧਰਮ-ਕਰਮ ਵਿਚ ਆਏ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਸੁਰਗਵਾਸ ਹੋ ਗਏ; (ਹ) ਜਦੋਂ ਉਹ ਗੁਰ-ਗੱਦੀ ਤੇ ਬੈਠੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ‘ਜਥਾ ਸਕਤ’ ਧਰਮ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ; (ਕ) ਇਸ ਸਮੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਾਂਤ ਭਾਂਤ ਦੇ ਬਨਾ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਖੇਡਿਆ ਅਤੇ ਕਈ ਵਡੇ ਵਡੇ ਜਾਨਵਰ ਮਾਰੇ; (ਖ) ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਉਹ ਪਾਂਵਟੇ ਸ਼ਹਰ ਚਲੇ ਗਏ ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ । ਕਿ ਇਹ ਥੋੜੇ ਜਿੰਨੇ ਸੰਕੇਤ ਵੀ ਅਤਿ ਮਹੱਤ੍ਵਪੂਰਣ ਹਨ, ਪਰ ਇਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਨਹੀਂ ਹਨ । ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਜਨਮ ਕਦੋਂ ਹੋਇਆ, ਉਹ ਪਟਨੇ ਵਿਖੇ ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਠਹਰੇ, ਉਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਕਿਵੇਂ ਬੀਤਿਆ, ਉਥੇ ਉਹ ਕਦੋਂ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਤੁਰੇ ਅਤੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਕਿਥੋਂ ਕਿਥੋਂ ਦੀ ਲੰਘੇ ਅਤੇ ਕਿਨ੍ਹੇ ਕਿਨ੍ਹੇ ਮਿਲੇ, ਮਾਖੋਵਾਲ ਕਦੋਂ ਪੁੱਜੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਕਿਉਂ ਤੇ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਹੋਈ, ਮਾਖੋਵਾਲ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਿਕਸ਼ਾ ਦਾ ਕੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸੀ, ਗੁਰ-ਗੱਦੀ ਤੇ ਬੈਠਣ ਤੋਂ ਬਾਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹੜੇ ਪ੍ਰੋਗ੍ਰਾਮ ਅਨੁਸਾਰ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸਥਾਨ ਛੱਡ ਕੇ ਪਾਉਂਟੇ ਕਿਉਂ ਜਾਣਾ ਪਇਆ?—ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਉੱਤਰ ‘ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ’ ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਸਮਾਚਾਰ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ।

ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜੀਵਨ ਬਾਰੇ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਹਿਆ ਗਇਆ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਾਰੀ ਕ੍ਰਿਤ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਨਾਲ ਭਰੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਬਾਬਤ ਉੱਕਾ ਹੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ।

ਕੁਇਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਗੁਰਬਿਲਾਸ, ਸਮੇਂ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ, ਪਹਲੀ ਪੁਸਤਕ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਮੁਢਲੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਤਸੱਲੀਬਖ਼ਸ਼ ਵੇਰਵਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ਹੋਰ ਪੁਸਤਕਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਸਭ ਮਗਰੋਂ ਦੀਆਂ ਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਹਨ । ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਭਾਈ ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਗੁਰਬਿਲਾਸ, ਜਿਸ ਦੇ ਲਿਖੇ ਜਾਣ ਦੀ ਤਾਰੀਖ਼ ਸੰਮਤ ੧੮੫੪ ਬਿ. (੧੭੮੭ ਈ.) ਹੈ, ਲਗਪਗ ਸਾਰੀਆਂ ਉੱਘੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਵਿਚ ਕੁਇਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਗੁਰਬਿਲਾਸ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਜੁਲਦਾ ਹੈ ।

੨. ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਮਾਖੋਵਾਲ ਛੱਡ ਕੇ ਨਾਹਨ ਦੀ ਰਿਆਸਤ ਵਿਚ ਜਾਣ ਅਤੇ ਉਥੇ ਜਮਨਾ ਨਦੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਤੇ ਪਾਉਂਟਾ ਨਗਰ ਵਸਾਉਣ ਬਾਰੇ ‘ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ’, ‘ਗੁਰ ਸੋਭਾ’ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਸਮਕਾਲੀ ਲਿਖਤ ਕੋਈ ਬਹੁਤ ਸਹਾਇਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ । ਇੰਜ ਹੀ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਲਿਖਤ ਤੋਂ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਕਿ ਸਿਰੀਨਗਰ ਦਾ ਰਾਜਾ ਫਤਿਹ ਸ਼ਾਹ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹੋਰ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਨਾਲ ਗਠ ਜੋੜ ਕਰ ਕੇ ਕਿਉਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਹਮਲਾਵਰ ਹੋਇਆ । ਕੁਇਰ

ਸਿੰਘ ਦਾ ਗੁਰਬਿਲਾਸ, ਸਮੇਂ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਪਹਲੀ ਪੁਸਤਕ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਚਾਨਣਾ ਪਾਇਆ ਗਇਆ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਰਾਜਾ ਭੀਮ ਚੰਦ ਕਹਲੂਰੀਆ ਨਾਲ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਣਾਂ ਕਰਕੇ ਝਗੜਾ ਹੋਇਆ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਭੰਗਾਣੀ ਯੁੱਧ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦਿਆਂ ‘ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ’ ਤੇ ‘ਗੁਰ ਸੋਭਾ’ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਰਾਜਾ ਭੀਮ ਚੰਦ ਦਾ ਕੋਈ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਦਾ ਇਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕੁਇਰ ਸਿੰਘ ਅਨੁਸਾਰ ਵੀ ਰਾਜਾ ਭੀਮ ਚੰਦ ਜ਼ਾਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਭੰਗਾਣੀ ਦੇ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਤਾਂ ਵੀ ਉਹ ਇਸ ਲੜਾਈ ਦਾ ਮੂਲ ਕਾਰਣ ਇਸੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਹੀ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਲੜਾਈ ਦੇ ਮੌਕੇ ਤੇ ਰਾਜਾ ਭੀਮ ਚੰਦ ਦੀ ਗ਼ੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਕੇਵਲ ਇਤਫ਼ਾਕੀਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਵਾਸਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।

੩. ‘ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ’ ਦੀ ਕਹਾਣੀ, ਵਧ ਤੋਂ ਵੱਧ, ੧੬੯੭ ਈ. ਤਕ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ੧੬੯੬ ਈ. ਵਿਚ ਸ਼ਹਜ਼ਾਦਾ ਮੁਅੱਜ਼ਮ ਦੀ ਫ਼ੌਜ ਨੇ ਪਹਾੜੀ ਰਿਆਸਤਾਂ ਉੱਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ। ਇਸੇ ਸਾਲ ਦੇ ਅਖ਼ੀਰ ਤੇ ਜਾਂ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਮੁਗ਼ਲ ਅਹਦੀਆਂ ਨੇ ਉਸੇ ਥਾਂ ਤੇ ਹਮਲੇ ਕੀਤੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਮਲਿਆਂ ਦੇ ਵਰਣਨ ਨਾਲ ਹੀ ‘ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ’ ਦਾ ਅੰਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੂਜਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਮਕਾਲੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਗ੍ਰੰਥ, ‘ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਸੋਭਾ’, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅੰਤਲੇ ਸਮੇਂ ਤਕ ਚਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਕ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਕਹਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ‘ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ’ ਦੀ ਅਧੂਰੀ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਪੂਰਿਆਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ, ਇਸ ਵਿਚ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਵਡੇ ਵਡੇ ਘਪੇ ਹਨ ਜੋ ਇਸ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਮਹੱਤਾ ਨੂੰ ਘਟਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਘਪਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਚਮਕੌਰ ਦੀ ਲੜਾਈ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਦੱਖਣ ਵਲ ਨੂੰ ਰਵਾਨਗੀ ਤੀਕ ਉੱਕਾ ਹੀ ਕੋਈ ਸਮਾਚਾਰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਇਹ ਸਮਾਂ ਅਤਿ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਸੀ। ਚਮਕੌਰ ਦੇ ਯੁੱਧ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੜੇ ਹੀ ਸੰਕਟਮਈ ਸਮੇਂ ਵਿਚਦੀ ਲੰਘਣਾ ਪਇਆ। ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜੀਆਂ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸੰਗੀਆਂ ਸਾਥੀਆਂ ਤੋਂ ਵਿਛੜ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਛੀਵਾੜੇ ਦੇ ਪਠਾਨ ਭਰਾਵਾਂ, ਨਬੀ ਖਾਂ ਤੇ ਗ਼ਨੀ ਖਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਉੱਚ ਦੇ ਪੀਰ ਦੇ ਭੇਸ ਵਿਚ ਕਈ ਦਿਨ ਲਗਾਤਾਰ ਸਫ਼ਰ ਕਰਨਾ ਪਇਆ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਫਿਰ ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰਕੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਨਵਾਂ ਉਤਸ਼ਾਹ ਭਰ ਕੇ ਮੁਕਤਸਰ ਦੇ ਸਥਾਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੁਸ਼ਮਨ ਦੀ ਫ਼ੌਜ ਨੂੰ ਭਾਂਜ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਪਿਛੋਂ ਸਾਬੋ ਕੀ ਤਲਵੰਡੀ (ਵਰਤਮਾਨ ਦਮਦਮਾ) ਵਿਖੇ ਆਪਣੀ ਖ਼ਾਲਸਾ ਫ਼ੌਜ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਸਿਰਿਓਂ ਸੰਗਠਿਤ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਸਮਾਂ, ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਖ਼ਾਲਸਾ, ਦੋਨਾਂ, ਵਾਸਤੇ ਇਮਤਿਹਾਨ ਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਹੋਸਲੇ ਤੇ ਆਚਰਣ ਦੀ ਉਚਿਆਈ ਦੀ ਜੋ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਮਿਸਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ, ਉਸ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਘਟ ਹੀ ਵੇਖਣ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ‘ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਸੋਭਾ’ ਦੇ ਇਸ ਘਪੇ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਪਹਲੀ ਵਾਰ ਕੁਇਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ‘ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ’ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮਾਛੀਵਾੜਾ, ਦੀਨਾ ਕੋਟਕਪੂਰਾ, ਮੁਕਤਸਰ, ਤਲਵੰਡੀ ਸਾਬੋ ਤੇ ਬਠਿੰਡਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਥਾਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਦੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਸਫ਼ਰ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਲੰਘਣਾ ਪਇਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਜਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਤੇੜੇ ਜੋ ਵਾਕਿਆਤ ਵਾਪਰੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਚੋਖਾ ਵੇਰਵਾ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

੪. ਖਾਲਸਾ ਸਾਜਣਾ, ਨਿਰਸੰਦੇਹ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਮੁਖ ਸਫਲਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੁਇਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਗੁਰਬਿਲਾਸ ਤੋਂ ਪਹਲੋਂ ਦੀਆਂ ਕਈ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿਚ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਸੇਭਾ ਵਿਚ ਵਿਸਾਖੀ ਦੇ ਮਹਾਨ ਜੋੜ ਮੇਲੇ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਖੰਡੇ ਦੀ ਪਾਹੁਲ ਲਈ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਿੱਲੀ ਤੇ ਹੋਰ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾ ਤੇ ਖਤਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਉੱਚੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਕਈ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਜਿਵੇਂ ਇਸ ਨਵੀਂ ਪਾਹੁਲ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ, ਉਸ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰਪੂਰਵਕ ਵਰਣਨ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਖੰਡੇ ਦੀ ਪਾਹੁਲ ਲੈਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਖਾਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਰਹਤ ਰਖਣੀ ਪੈਂਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਰਹਤ ਬਾਰੇ ‘ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਸੇਭਾ’ ਚੋਖਾ ਚਾਨਣ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਖੰਡੇ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਅਤੇ ਸੀਸ ਭੇਟ ਦੀ ਨਾਟਕੀ ਘਟਨਾ ਬਾਰੇ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਇਸ ਨਵੀਂ ਕਿਸਮ ਦੇ ਆਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਲਾਂ ਮੇਲੇ ਤੇ ਆਈਆਂ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਵਿਖਾਈ, ਸੈਨਾਪਤਿ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥ ਤੋਂ ਕੋਈ ਸੂਚਨਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਭਾਈ ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ‘ਸ਼ਹੀਦ ਬਿਲਾਸ’, ਜੋ ਸਮਕਾਲੀ ਭਟ-ਵਹੀਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਗਇਆ ਸੀ, ਖੰਡੇ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਦੀ ਵਿਧੀ, ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਰਹਤ ਸਮੇਤ, ਦੋਂਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਉਸ ਵਿਚ ਸੀਸ-ਭੇਟ ਦੀ ਘਟਨਾ ਬਾਬਤ ਕੁਝ ਦਰਜ ਨਹੀਂ, ਨ ਹੀ ਉਸ ਵਿਚ ਇਸ ਨਵੇਂ ਸੁਧਾਰ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਉਤਪੰਨ ਹੋਏ ਪ੍ਰਤਿਕਰਮ ਦਾ ਕੋਈ ਵਰਣਨ ਹੈ। ‘ਪ੍ਰੇਮ ਸੁਮਾਰਗ’, ਜੋ ਅਠਾਰ੍ਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਦੂਜੇ ਦਹਾਕੇ ਦੇ ਅੰਤ ਦੀ ਰਚਨਾ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਖੰਡੇ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਬਣਾਉਣ ਤੇ ਛਕਾਉਣ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਸ ਦੀ ਰਹਤ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰਪੂਰਵਕ ਵਰਣਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ, ਇਥੇ ਵੀ ਸੀਸ-ਭੇਟ ਘਟਨਾ ਦਾ ਕੋਈ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੁਲਿਆਤ ਵਿਚ ਇਸ ਮਹਾਨ ਘਟਨਾ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਸ ਵਿਚ ਇਕ ਰਹਤਨਾਮਾ ਜ਼ਰੂਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਕਤਾ ਬਾਰੇ ਵੀ ਕਈ ਵਿਦਵਾਨ ਸ਼ੱਕ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਚੂੰਕਿ ਕਿਸੇ ਸਮਕਾਲੀ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਸੀਸ-ਭੇਟ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜੀਆਂ ਹੋਰ ਘਟਨਾਵਾਂ ਬਾਬਤ ਕੋਈ ਵਾਕਫ਼ੀਅਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ, ਇਸ ਲਈ ਕਈਆਂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦਾ ਖ਼ਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਆਧਾਰ ਇਕ ਮੋਢਿਕ ਪਰੰਪਰਾ ਹੈ ਜੋ ਠੀਕ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਗ਼ਲਤ ਵੀ। ਗੁਰਬਿਲਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦ ਕ੍ਰਿਤ ਕੁਇਰ ਸਿੰਘ, ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਸੰਬੰਧੀ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਸ਼ੱਕਿਆਂ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਦੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨੇ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦੀ ਨਿਜੀ ਗਵਾਹੀ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਬਿਲਕੁਲ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਖੰਡੇ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਰਤਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਲਾਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਸਜੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਤੋਂ ਪੰਜ ਵਾਰੀ ਇਕ ਇਕ ਕਰ ਕੇ ਸੀਸ ਮੰਗੇ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੂਰਬੀਰਾਂ ਨੇ ਸੀਸ ਦੇਣੇ ਪਰਵਾਨ ਕੀਤੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਾਰੀ ਵਾਰੀ ਨੇੜੇ ਦੇ ਪਹਲਾਂ ਤੋਂ ਲਾਏ ਗਏ ਕੁਝ ਤੰਬੂਆਂ ਵਿਚ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਥੋਂ ਹਰ ਵਾਰੀ ਲਹੂ ਨਾਲ ਲਿਬੜੀ ਤਲਵਾਰ ਲਿਆ ਕੇ ਮੁੜ ਭਰੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਵਿਖਾਈ ਗਈ ਤੇ ਪਹਲਾਂ ਵਾਂਗ ਇਕ ਹੋਰ ਸੀਸ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਜਦੋਂ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਹੋ ਚੁਕਾ, ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸੀਸ-ਭੇਟ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਪੰਜਾਂ ਸੂਰਬੀਰਾਂ ਨਾਲ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਆਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖੰਡੇ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਛਕਾਇਆ। ਮਗਰੋਂ ਉਹੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਆਪ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਛਕਿਆ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਮਿਸਲ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋ ਗਈ : “ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਆਪੇ ਗੁਰ ਚੇਲਾ”। ਨਿਰਸੰਦੇਹ, ਕੁਇਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਰਚਨਾ ‘ਗੁਰਬਿਲਾਸ’ ਦਾ

ਬਹੁਤ ਬੜਾ ਮਹੱਤਵ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਸਾਡੀ ਇਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਪੁਰਾਣੀ ਰਵਾਇਤ ਨੇਸ਼ ਇਤਿਹਾਸਕ ਗਵਾਹੀ ਤੇ ਖੜੀ ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰਮਾਣਕ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਖੰਡੇ ਦੀ ਪਾਹੁਲ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਅਤੇ ਇਸ ਪਾਹੁਲ ਨੂੰ ਧਾਰਣ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਰਹਤ ਦਾ ਵੀ ਵਰਣਨ ਹੈ। ਇਸ ਰਹਤ ਦੀ ਇਕ ਖ਼ਾਸ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਖ਼ਾਲਸੇ ਦੇ ਪੰਜਾਂ ਨੇਮਾਂ ਵਿਚ ਕੇਸ, ਕੰਘਾ, ਕਛ ਤੇ ਕਰਦ ਦੇ ਨਾਲ ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੇ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ :

ਦੇਹਰਾ

ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਮੇਲ ਗੁਰ ਸਬਦ ਸੇ, ਕਛ ਕੇਸਨ ਸਦ ਪ੍ਰੇਮ।

ਕਰਦ ਰਾਖਨੀ ਪੰਚ ਏ, ਤਜੈ ਨ ਕਬ ਹੀ ਨੇਮ।

ਕੰਘਾਯੰ ਕਰੈ ਦੇਇ ਵਾਰੰ ਸੁਧਾਰੰ।

[ਨੋਵਾਂ ਅਧਿਆਇ, ਪੰਨਾ ੧੧੧]

ਜਾਹਿਰ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਕੜੇ ਦਾ ਕੋਈ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਨ ਹੀ ਕੁਇਰ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਥਾਂ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ, ਸਾਡੀ ਪਰੰਪਰਾ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਖ਼ਾਲਸੇ ਦੀ ਨਿਯਮਾਵਲੀ ਦਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅੰਗ ਹੈ। ਫਿਰ ਕੀ ਕਾਰਣ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਸਮਕਾਲੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਰਣਨ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ? ਜੇ ਸਮਕਾਲੀ ਜਾਂ ਅਰਧ-ਸਮਕਾਲੀ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਵਾਚਿਆ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਕਿਰਪਾਨ ਤੇ ਕੜੇ, ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਪੰਜਾਂ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਪੰਜ ਹਥਿਆਰ ਕਿਹੜੇ ਸਨ, ਇਸ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਕਿਧਰੇ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ। ਕਈਆਂ ਟੀਕਾਕਾਰਾਂ ਜਾਂ ਸੰਪਾਦਕਾਂ ਨੇ ਇਹ ਵੇਰਵਾ ਦੇਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਹ ਜਤਨ ਵਧੇਰੇ ਤੌਰ ਤੇ ਕਿਸੇ ਪੁਰਾਤਨ ਭਾਰਤੀ ਰਵਾਇਤ ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹਨ ਅਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜੋ ਪੰਜ ਹਥਿਆਰ ਚੁਣੇ, ਉਹ ਉਹੋ ਹੀ ਹੋਣਗੇ ਜੋ ਪੁਰਾਣੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਵਰਤੋਂ ਦੀਆਂ ਬਾਕੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਸਤਾਂ ਵਾਂਗ ਹਥਿਆਰ ਵੀ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਬਦਲਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਬਦਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਖ਼ਾਲਸੇ ਦੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਸਤਾਰ੍ਹਵੀਂ ਅਠਾਰ੍ਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹਥਿਆਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਨ ਕਿ ਕਿਸੇ ਸਦੀਆਂ ਪੁਰਾਣੇ ਕਾਲ ਦੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਵਿਚੋਂ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਸਿੰਘਾਂ ਲਈ ਨਿਯਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਥਿਆਰਾਂ ਵਿਚ ਤਲਵਾਰ, ਢਾਲ, ਚੱਕਰ ਤੇ ਬਰਛਾ ਜਾਂ ਤੀਰ-ਕਮਾਨ ਸ਼ਾਮਿਲ ਸਨ। ਬੜੀ ਤਗੜੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ ਕਿ ਕੜਾ ਵੀ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਇਕ ਹਥਿਆਰ ਹੀ ਗਿਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੋਵੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਹੱਥ ਦੀ ਕਲਾਈ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਤਲਵਾਰ ਵਾਲੇ ਹੱਥ ਦੀ ਕਲਾਈ ਨੂੰ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੇ ਵਾਰ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਇਹ ਬਹੁਤ ਲਾਭਦਾਇਕ ਸਿੱਧ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਪੰਜਾਂ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਲਿਸਟ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੋਵੇ। ਮਗਰੋਂ ਜਦੋਂ ਹਾਲਾਤ ਨੇ ਕੁਝ ਪਲਟਾ ਖਾਧਾ, ਖ਼ਾਲਸੇ ਨੇ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਂ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨੂੰ ਪਾਉਣਾ ਬੇਲੋੜਾ ਸਮਝ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਦੋ ਹਥਿਆਰਾਂ, ਕਿਰਪਾਨ ਤੇ ਕੜਾ, ਉਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ, ਇਥੋਂ ਤੀਕ ਕਿ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਸਿੱਖੀ ਰਹਤ ਦੇ ਦੋ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅੰਗ ਬਣ ਗਏ।

੫. ਸੈਨਾਪਤਿ, ਕਰਤਾ ‘ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਸੇਭਾ’ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੇ ਖ਼ਾਲਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਗਰੋਂ ਗੁਰਿਆਈ ਦੇਣ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਸਪਸ਼ਟ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਹੈ (ਦੇਖੋ ‘ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਸੇਭਾ’ ਸੰਪਾਦਿਤ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ, ਪੰਨਾ ੧੨੮)। ਪਰੰਤੂ, ਉਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਨੂੰ ਗੁਰਿਆਈ ਦੇਣ ਦਾ ਕਿਧਰੇ ਜ਼ਿਕਰ

ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਨ ਹੀ ਇਸ ਦਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸਮਕਾਲੀ ਜਾਂ ਅਰਧ-ਸਮਕਾਲੀ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਰਣਨ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਕੁਇਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਗੁਰਬਿਲਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦ ਪਹਲਾ ਗ੍ਰੰਥ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਬਿਲਕੁਲ ਸਾਫ਼ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਨੂੰ ‘ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ’ ਆਖਿਆ ਗਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਸੂਚਨਾ ਖ਼ਾਲਸੇ ਦੀ ਰਹਤ-ਮਰਯਾਦਾ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ :

ਦਿਜੈ ਦਾਨ ਭੂਖੇ, ਲਹੇ ਜਾਇ ਪਯਾਰੇ।

ਦਿਵਾਨੰ ਲਗਾਵੈ, ਸੁਨੇ ਸਬਦ ਸਾਰੇ।

ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਜਾਨੇ ਸਦਾ ਅੰਗ ਸੰਗੀ।

ਸੁਨੇ ਗਾਥ ਪੁਰਾਨ ਕੀ ਚੀਤ ਰੰਗੀ।

ਜਹਾਂ ਧਰਮਸਾਲਾ, ਤਹਾਂ ਨੀਤ ਜੈਯੈ।

ਗੁਰੂ ਦਰਸ ਕੀਜੇ, ਮਹਾਂ ਸੂਖ ਪੈਯੈ।

[ਅਧਿਆਇ ੯, ਪੰਨਾ ੧੧੧]

ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਨੰਦੇੜ ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ਜੋ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ, ਉਸ ਵਿਚ ਕੁਇਰ ਸਿੰਘ ਅਨੁਸਾਰ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਹਤ-ਮਰਯਾਦਾ ਦੇ ਮਹੱਤ੍ਵ ਉਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਂਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਪੂਰਣ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਤਾਕੀਦ ਕੀਤੀ :

“ਤਾਂ ਤੇ ਜੋ ਮੁਹ ਸਿਖ ਸੁਜਾਨਾ।

ਮਾਨੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਭਗਵਾਨਾ।”

[ਅਧਿਆਇ ੨੧, ਪੰਨਾ ੨੬੪]

ਪੰਨਾ ੨੬੫ ਤੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਲੋਂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਗੁਰਿਆਈ ਦੇਣ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਇਆ ਹੈ :

“ਤਬ ਪੁਨਿ ਆਪ ਉਠੇ ਸਭ ਸੰਗਾ।

ਪੈਸੇ ਪਾਂਚ ਨਲੀਏਰ ਸੁ ਅੰਗਾ।

ਲੈ ਕੇ ਤਾਹਿ ਅਰਪ ਕੀ ਬੰਦਨ।

ਪ੍ਰਦਖਨ ਕਰਤੇ ਮਨ ਰੰਗਨ।

ਕਹਾ, “ਜੋਇ ਬਚ ਕੀਨਾ ਚਾਹੇ।

ਪਾਠ ਕਰੈ ਗੁਰ ਕੇ ਸੁਖ ਪਾਏ।

ਯਾ ਸਮ ਐਰ ਕੋਈ ਗੁਰ ਨਾਹੀ।

ਬਿਨਾ ਕਾਨ ਸਚੁ ਬਾਕ ਭਨਾਹੀ।”

ਕੁਇਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਖੂਬੀਆਂ ਵੇਖਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਾਨੂੰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਦਾ ਵੀ ਕੁਝ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

੧. ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਜੋ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਮਹੱਤ੍ਵ ਨੂੰ ਸੱਟ ਮਾਰਦੀ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਕੁਝ ਮੁੱਖ ਵਾਕਿਆਤ ਦੀਆਂ ਗ਼ਲਤ ਤਾਰੀਖਾਂ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀਆਂ ਤਾਰੀਖਾਂ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ :

੧੭੨੩ ਬਿ.—ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ, ਅਰਥਾਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ।

੧੭੪੬ ਬਿ.—ਖ਼ਾਲਸਾ ਪੰਥ ਸਾਜਿਆ।

੧੭੬੬ ਬਿ.—ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੰਦੇੜ (ਦੱਖਣ) ਵਿਖੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਏ।

ਪਹਲੀ ਤਾਰੀਖ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਗ਼ਲਤ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ, ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਬਾਰੇ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਰੋਲਾ ਹੈ। ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਛਿੱਬੜ ਕਰਤਾ 'ਬੰਸਾਵਲੀਨਾਮਾ ਦਸਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਕਾ', ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਕਰਤਾ 'ਗੁਰਪ੍ਰਣਾਲੀ,' ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਕਰਤਾ 'ਗੁਰਪ੍ਰਣਾਲੀ' ਆਦਿ, ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਵੱਖ ਵੱਖ ਤਾਰੀਖਾਂ ਦੇਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ੧੭੧੮ ਬਿ., ੧੭੨੧ ਬਿ., ੧੭੨੨ ਬਿ., ੧੭੨੩ ਬਿ. ਅਤੇ ੧੭੨੬ ਬਿ.। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਅਸੀਂ ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਹ ਸਕਦੇ ਕਿ ਕੁਇਰ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਤਾਰੀਖ ਠੀਕ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ, ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਇਹ ਆਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮਿਤੀ ਆਮ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਮਿਤੀ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਦੂਜੀ ਤਾਰੀਖ ਤਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਗ਼ਲਤ ਜਾਪਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰੋੜਤਾ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸੋਮੇ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਹੁਣ ਤੀਕ ਪੰਥ ਸਾਜਣ ਦੀਆਂ ਤਾਰੀਖਾਂ ਬਾਬਤ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਵਿਚ ਦੋ ਮਤ ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ : (੧) ੧੭੫੬ ਬਿ. (੧੬੯੯ ਈ.); (੨) ੧੭੫੨ ਬਿ. (੧੬੯੫ ਈ.)। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਨਾਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਕਈ ਦਲੀਲਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਅਜੇ ਤੀਕ ਇਹ ਪੱਕੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਰਣਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਹੜਾ ਮਤ ਠੀਕ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਹੜਾ ਗ਼ਲਤ। ਪਰੰਤੂ, ਸੰਮਤ ੧੭੪੬ ਬਿ. (੧੬੮੯ ਈ.) ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਇਸ ਵੇਲੇ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸੋਝੀ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ, ਕੋਈ ਮੰਨਣ-ਯੋਗ ਤੇ ਠੋਸ ਦਲੀਲ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਤੀਜੀ ਤਾਰੀਖ ਵੀ ਗ਼ਲਤ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਕਰੀਬ ਸਭ ਵਿਦਵਾਨ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਸਹਮਤ ਹਨ ਕਿ ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ਸੰਮਤ ੧੭੬੫ ਬਿ. ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਮਤ ਦੀ ਪ੍ਰੋੜਤਾ ਫ਼ਾਰਸੀ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸੋਮਿਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਦੱਖਣ ਨੂੰ ਗਏ ਸਨ। ਚੂੰਕਿ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਦੀ ਇਸ ਮੁਹਿੰਮ ਦੀਆਂ ਤਾਰੀਖਾਂ ਵੇਰਵੇ ਸਹਿਤ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਮ੍ਰਿਤੁ ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਬਾਰੇ ਸ਼ੱਕ ਦੀ ਕੋਈ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ। ਕੁਇਰ ਸਿੰਘ ਭੰਗਾਣੀ ਤੇ ਨਾਦੋਣ ਦੇ ਯੁੱਧਾਂ ਦੀਆਂ ਪੱਕੀਆਂ ਤਾਰੀਖਾਂ ਨਹੀਂ ਦੋਂਦਾ, ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਇਸ ਕਥਨ ਤੋਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਨਾਦੋਣ ਦੀ ਲੜਾਈ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆ ਕੇ ਸੰਮਤ ੧੭੪੨ ਬਿ. (੧੬੮੫ ਈ.) ਵਿਚ ਦੇਵੀ ਪੂਜਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਾਈ, ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਖ਼ਿਆਲ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਲੜਾਈਆਂ ੧੭੪੨ ਬਿ. (੧੬੮੫ ਈ.) ਤੋਂ ਪਹਲਾਂ ਹੋ ਚੁਕੀਆਂ ਸਨ। ਇਹ ਖ਼ਿਆਲ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਗ਼ਲਤ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਭੰਗਾਣੀ ਦੀ ਲੜਾਈ ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਸਪਸ਼ਟ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਤੇ 'ਸ਼ਹੀਦ ਬਿਲਾਸ' ਵਿਚ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਹੈ ਸੰਮਤ ੧੭੪੫ ਬਿ., ੧੮ ਅੱਸੂ, ਅੱਸੂ ਸੁਦੀ ੪ (੧੮ ਸਤੰਬਰ, ੧੬੮੮ ਈ.)। ਨਾਦੋਣ ਦੀ ਲੜਾਈ ਭੰਗਾਣੀ ਦੀ ਜੰਗ ਤੋਂ ਕੁਝ ਚਿਰ ਮਗਰੋਂ ਹੋਈ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ 'ਸ਼ਹੀਦ ਬਿਲਾਸ' ਵਿਚ ਇਸ ਦੀ ਤਾਰੀਖ ੨੨ ਚੇਤ ਸੰਮਤ ੧੭੪੭ ਬਿ. (੨੦ ਮਾਰਚ, ੧੬੯੧ ਈ.) ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

੨. ਕੁਇਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਨਾਦੋਣ ਦੀ ਜੰਗ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਦੇਵੀ ਪੂਜਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਾਈ। ਇਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉੱਦੇਸ਼ ਇਹ ਦਸਿਆ ਗਇਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਦੇਵੀ ਪਾਸੋਂ ਵਰ ਲੈ ਕੇ ਤੁਰਕਾਂ ਦੇ ਸਤਿਆਨਾਸ ਲਈ ਪੰਥ ਸਾਜਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਕੁਇਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜਤਨਾਂ ਦਾ ਚੋਖਾ ਵੇਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦੇਵੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਕੀਤੇ। ਅੰਤ ਨੂੰ, ਜਦੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਤਨਾਂ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਦੇਵੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਉਸ ਤੋਂ ਵਰ ਮੰਗਦੇ ਹਨ। ਕੁਇਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ :

ਸਵੈਯਾ

“ਬਰੰ ਬੂਹ” ਕਹਯੋ ਦੇਵੀ ਯਾ ਤਬ ਹੀ, ਗੁਰ ਹੋਈ ਗਦਾਗਦ ਵਾਕ ਅਲਾਏ।
 “ਦਾਨ ਦਿਜੈ ਜਗ ਮਾਤ। ਇਹੈ ਜਿਮ ਖ਼ਾਲਸਾ ਪੰਥ ਕਰੋ ਸੁਖ ਪਾਏ।
 ਨਾਸ ਮਲੇਛ ਕਰੇ ਸਬ ਕੋ, ਹਰਿ ਨਾਮ ਸੁਨੇ ਗੁਰ ਧਯਾਨ ਲਗਾਏ।
 ਚਿੜੀਆਂ ਸਮ ਸਿਖ ਬਿਰਾਜਤ ਹੈਂ ਤਦਪੰ ਸਭ ਖਾਨ ਪਠਾਨਨ ਘਾਏ”।
 ਤਬ ਦੇਵੀ ਉਚਾਰ ਕਰਯੋ ਅਸ ਹੀ, “ਪ੍ਰਿਥਮੈ ਖਲ ਤੇ ਇਮ ਭਾਵ ਕਰਾਈ।
 ਤਿਮ ਹੀ ਤਿਸ ਯਾ ਬਲ ਹੋਇ ਘਨੇ, ਕਛੁ ਨੈਨ ਮੁੰਦੇ ਅਤਿ ਤੇਜ ਧਰਾਹੀ।
 ਜੈਸ ਖਿੰਧ ਹਰਿ ਸੰਕਰ ਮੇ ਸੁਤ, ਤੈਸ ਤੁਹੀ ਨਿਰਬਾਨ ਸਦਾ ਹੀ।”
 ਯੋ ਕਹਿ ਖੰਡਾ ਦੀਓ ਪਹਿਰਾਇ ਕੈ, ਜਾਹਿ ਸੇ ਸੁੰਭ ਨਿਸੁੰਭ ਹਤਾਹੀ।

[ਅੱਠਵਾਂ ਅਧਿਆਇ, ਪੰਨਾ ੧੦੧-੨]

ਇਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਦੇਵੀ ਪੂਜਾ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਅਠਾਰ੍ਹਵੀਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹੀਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਕਈ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਭਾਈ ਸੁਖਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ‘ਗੁਰਬਿਲਾਸ’ ਤੇ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਦਾ ‘ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ’ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹਨ। ਪਰੰਤੂ ਕੁਇਰ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਪਹਲਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਲਿਖਾਰੀ ਇਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਇਹ ਭਾਵ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਵਿਚ ਪਹਲ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸ਼ਾਇਦ ਕੁਇਰ ਸਿੰਘ ਹੀ ਸੀ। ਮਗਰੋਂ ਦੇ ਲਿਖਾਰੀ ਇਸ ਦੇ ਚਾਲੂ ਕੀਤੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨੂੰ ਸੋਧ ਕੇ ਹੋਰ ਤੇ ਨਵੇਂ ਰੂਪ ਦੇਂਦੇ ਗਏ। ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ, ਇਸ ਨੇ ਦੇਵੀ ਪੂਜਾ ਦਾ ਸਮਾਂ ਤੇ ਸਥਾਨ ਦੋਵੇਂ ਕੁਝ ਅਣਹੋਣੇ ਜੋਹੇ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਸਮੇਂ ਦਾ ਅਸੀਂ ਪਹਲਾਂ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰ ਚੁਕੇ ਹਾਂ। ਸਥਾਨ ਇਸ ਨੇ ਗੰਗਾ ਦਾ ਕਿਨਾਰਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਭਾਈ ਸੁਖਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਕਵੀ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਥਾਨ ਗੰਗਾ ਦੇ ਕੰਢੇ ਤੋਂ ਬਦਲ ਕੇ ਨੈਨਾ ਦੇਵੀ ਪਹਾੜੀ ਦੀ ਸਿਖਰ ਤੇ ਲੈ ਆਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਾਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਈ ਸਾਲ ਅਗਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਇਸ ਦੇ ਮੰਨੇ ਜਾਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵਧਾਈ ਜਾ ਸਕੇ।

੩. ‘ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ’ ਅਨੁਸਾਰ ਨਾਦੋਣ ਦੀ ਲੜਾਈ ਤੋਂ ਕੁਝ ਵਰ੍ਹੇ ਮਗਰੋਂ ਦਿਲਾਵਰ ਖਾਂ ਦੇ ਹਮਲੇ ਹੋਏ। ਦਿਲਾਵਰ ਖਾਂ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦਾ ਇਕ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰੀ ਫੌਜੀ ਸਰਦਾਰ ਸੀ ਜੋ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਸਰ ਕਰਨ ਆਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਪਹਲਾਂ ਆਪਣੇ ਇਕ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੀ ਆਤਮ ਕਥਾ ਵਿਚ “ਖਾਨਜ਼ਾਦਾ” ਕਰਕੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਆਨੰਦਪੁਰ ਉਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਭੇਜਿਆ। ਜਦ ਉਹ ਕਾਮਯਾਬ ਨ ਹੋਇਆ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਕ ਗੁਲਾਮ, ਹੁਸੈਨ ਖਾਂ ਨੂੰ ਪਹਾੜੀ ਮੁਹਿੰਮ ਉਤੇ ਭੇਜਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਯੁੱਧ ਨੂੰ ਹੁਸੈਨੀ ਯੁੱਧ ਕਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਯੁੱਧ, ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਕਰਤਾ ‘ਸ਼ਹੀਦ ਬਿਲਾਸ’ ਅਨੁਸਾਰ ੨੩ ਫਗਣ, ਸੰਮਤ ੧੭੫੨ ਬਿਕ੍ਰਮੀ (੨੦ ਮਾਰਚ, ਸੰਨ ੧੬੯੬ ਈ.) ਨੂੰ ਹੋਇਆ। ਸ਼ਹਜ਼ਾਦਾ ਮੁਅੱਜਮ ਦੇ ਸਰਦਾਰ ਮਿਰਜ਼ਾ ਬੇਗ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅਹਦੀਆਂ ਦੇ ਹਮਲੇ ਇਸ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਹੋਏ। ਲੜਾਈਆਂ ਦੀ ਇਹ ਤਰਤੀਬ ‘ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ’, ‘ਸ਼ਹੀਦ ਬਿਲਾਸ’ ਤੇ ‘ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਸੋਭਾ’ ਵਿਚ ਕਰੀਬ ਕਰੀਬ ਇਕੋ ਜੇਹੀ ਹੈ। ਆਨੰਦਪੁਰ ਦੀਆਂ ਵਡੀਆਂ ਲੜਾਈਆਂ ਦਾ ਆਰੰਭ ਲਗਪਗ ੧੭੦੦ ਈ. ਤੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਦੌਰ ੧੭੦੫ ਈ. ਤਕ, ਥੋੜ੍ਹੇ ਬਹੁਤ ਵਕਫ਼ਿਆਂ ਨਾਲ ਚਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ੧੭੦੫ ਈ. ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਸਦਾ ਲਈ ਆਨੰਦਪੁਰ ਛੱਡ ਕੇ ਜਾਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਕੁਇਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੜਾਈਆਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਵਿਚ ਇਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਭੁਲੇਖਾ ਖਾਧਾ ਹੈ। ਉਹ ਸੰਮਤ ੧੭੪੬ ਬਿ. (੧੬੮੯ ਈ.) ਵਿਚ ਪੰਥ ਸਾਜਣਾ ਕਰਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਬਾਦ ਆਨੰਦਪੁਰ ਦੀਆਂ ਲੜਾਈਆਂ ਦਾ ਪਹਲਾ ਦੌਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੜਾਈਆਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦਿਆਂ ਉਹ ਆਨੰਦਪੁਰ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਨਾਉਂ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਕਿਲ੍ਹੇ ਉਦੋਂ ਤੀਕ ਬਣ ਕੇ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਆਉਣ ਲਗ ਪਏ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੜਾਈਆਂ ਦੇ ਮੁਕਣ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਉਹ ਖ਼ਾਨਜ਼ਾਦਾ, ਹੁਸੈਨ ਖਾਂ, ਅਤੇ ਮਿਰਜ਼ਾ ਬੇਗ ਦੇ ਹਮਲਿਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਕੁਝ ਵਰ੍ਹੇ ਮਗਰੋਂ ਆਨੰਦਪੁਰ ਦੀਆਂ ਲੜਾਈਆਂ ਦਾ ਦੂਜਾ ਦੌਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜ਼ਾਹਿਰ ਹੈ ਕਿ ਕੁਇਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਇਸ ਤਰਤੀਬ ਵਿਚ ਲੜਾਈਆਂ ਦਾ ਸਮਾਚਾਰ ਦੇਣਾ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸਚਾਈ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪਰੇ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੰਗਾਂ ਦਾ ਜੋ ਹਾਲ ਉਸ ਨੇ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਬਹੁਤ ਹੱਦ ਤੀਕ ਠੀਕ ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਵਾਕਫ਼ੀਅਤ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ। ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੜਾਈਆਂ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਦੌਰ ਇਕੱਠੇ ਮਿਰਜ਼ਾ ਬੇਗ ਤੇ ਅਹਦੀਆਂ ਦੇ ਹਮਲਿਆਂ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਹੋਰ ਵੀ ਚੰਗੀ ਤੇ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਬਣ ਜਾਂਦੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਤਾਰੀਖਾਂ ਬਾਰੇ ਜੋ ਭੁਲੇਖੇ ਲਗੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਡਾ ਕਾਰਣ ਇਹ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲਿਖਣ ਵੇਲੇ ਉਸ ਨੂੰ ਘਟਨਾਵਾਂ ਜਾਂ ਮਿਤੀਆਂ ਦੀ ਉਹ ਤਰਤੀਬ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਰਹੀ ਜਿਹੜੀ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੱਸੀ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਜੋ ਇਹ ਗੁਰਬਿਲਾਸ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ (੧੭੩੪ ਈ.) ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਜਿਸ ਦੀ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਚੋਖੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਲਗਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ੧੭੫੧ ਈ. ਵਿਚ ਹੋਈ, ਤਾਂ ਇਕ ਵਾਰ ਪਏ ਭੁਲੇਖਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਕਰਨਾ ਵੀ ਉਸ ਲਈ ਅਤਿ ਕਠਿਨ ਸੀ।

੪. ਕਵੀ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਜਾਂ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸੂਝ ਦੀ ਕੁਝ ਘਾਟ ਕਰਕੇ ਜਾਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਾਰਣ, ਕੁਇਰ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਲੜਾਈਆਂ ਦੇ ਵਰਣਨ ਵਿਚ ਵੈਰੀ ਦੀ ਫ਼ੌਜ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਵਧਾ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਅੰਕੜੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਆਨੰਦਪੁਰ ਦੀ ਪਹਲੀ ਲੜਾਈ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੁਸ਼ਮਨ ਦੀ ਫ਼ੌਜ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਚਾਲੀ ਲੱਖ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦਸਦਾ ਹੈ (ਵੇਖੋ ਦਸਵਾਂ ਅਧਿਆਇ, ਪੰਨਾ ੧੪੫)। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਆਨੰਦਪੁਰ ਦੀ ਦੂਜੀ ਲੜਾਈ ਅਤੇ ਚਮਕੌਰ ਦੀ ਲੜਾਈ ਵੇਲੇ ਵੈਰੀ ਸੈਨਾ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕਈ ਲੱਖਾਂ ਵਿਚ ਦਸਦਾ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਸਿੰਘਾਂ ਹੱਥੋਂ ਦੁਸ਼ਮਨ ਦਾ ਜਾਨੀ ਨੁਕਸਾਨ ਬਿਆਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਦੋਂ ਵੀ ਅਤਿਕਥਨੀ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ੧੭੦੫ ਈ. ਵਿਚ ਆਨੰਦਪੁਰ ਛੱਡ ਕੇ ਕਾਲੀ ਬੋਲੀ ਰਾਤ ਦੇ ਅਨੁਰੇ ਵਿਚ ਨਿਕਲ ਭੁੱਕੇ, ਤਾਂ ਦੁਸ਼ਮਨ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਵਾਹਦਿਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਿਛਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਕੀਰਤਪੁਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਆ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਦੁਸ਼ਮਨ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਉਦੋਂ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਨਿਯਤ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਸਾਥੀ ਅਗਾਂਹ ਨਿਕਲ ਗਏ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਉਦੋਂ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕੋਲ ਕੇਵਲ ੫੦ ਸਿੰਘ ਸਨ, ਪਰ ਕੁਇਰ ਸਿੰਘ ਅਨੁਸਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਹਵਾਂ ਨੇ ਹੀ ਦੁਸ਼ਮਨ ਦੇ ਕਈ ਹਜ਼ਾਰ ਸੈਨਿਕ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਮਕੌਰ ਦੇ ਸਥਾਨ ਤੇ ਵੈਰੀ ਦੀ ਫ਼ੌਜ ਦਸ ਲੱਖ ਦੇ ਕਰੀਬ ਸੀ ਅਤੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕੇਵਲ ੪੦, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਾਲੀਆਂ ਨੇ ਹੀ ਦੁਸ਼ਮਨ ਦੇ ਲੱਖਾਂ ਆਦਮੀ ਬਰਬਾਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਇਕੱਲੇ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੋ ਦੋ ਲੱਖ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਅੰਕੜੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਲਗਦੇ।

੫. ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਇਤਿਹਾਸਕ ਅਨਰਥ ਵੀਹਵੇਂ ਅਧਿਆਇ ਵਿਚ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਕੁਇਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਆਗਰੇ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਰਾਜਸਥਾਨ ਗਏ ਤੇ ਉਥੇ ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਘੁੰਮਦੇ ਰਹੇ। ਫਿਰ ਇਥੋਂ ਉਹ ਪਟਨਾ, ਕਾਸ਼ੀ ਤੇ ਅਜੁਧਿਆ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਕਈ ਸਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਬਿਤਾਏ। ਉਥੋਂ ਉਹ ਬੁਰਹਾਨਪੁਰ ਗਏ ਅਤੇ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਪਿਛੋਂ ਬੁਰਹਾਨਪੁਰ ਤੋਂ ਨੰਦੇੜ ਪਹੁੰਚੇ। ਕਵੀ ਦਾ ਇਹ ਕਥਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰਾਜਸਥਾਨ ਤੋਂ ਸਿੱਧੇ ਬੁਰਹਾਨਪੁਰ ਨਹੀਂ ਗਏ, ਸਗੋਂ ਪਟਨਾ, ਕਾਸ਼ੀ ਤੇ ਅਜੁਧਿਆ ਦੀ ਕਈ ਸਾਲ ਲੰਮੀ ਯਾਤਰਾ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਉਥੇ ਪੁੱਜੇ, ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਗ਼ਲਤ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਸਫ਼ਰ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਫ਼ਰ ਦੀਆਂ ਤਾਰੀਖ਼ਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਗਰੇ ਤੋਂ ਨੰਦੇੜ ਤੀਕ ਕੇਵਲ ਲਗ ਪਗ ਇਕ ਸਾਲ ਲੱਗਾ।

ਉਕਤ ਚਰਚਾ, ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ, ਕੁਇਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਗੁਰਬਿਲਾਸ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋਂ ਛੁਟ ਕੁਝ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਤੇ ਵੀ ਥੋੜ੍ਹੀ ਬਹੁਤ ਸੂਚਨਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਨੌਵੇਂ ਗੁਰੂ, ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਾ ਚੋਖਾ ਵੇਰਵਾ ਇਸ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਵੇਰਵੇ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਇਸ ਕਰਕੇ ਕੁਝ ਘਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਐਰੰਗਜ਼ੇਬ ਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚਕਾਰ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਇਕ ਲੰਮੀ ਚੋੜੀ ਗੋਸ਼ਟੀ ਹੋਈ ਦਰਸਾਈ ਹੈ। ਇਹ ਇਕ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸਚਾਈ ਹੈ ਕਿ ਨਵੰਬਰ ੧੬੭੫ ਈ. ਨੂੰ, ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਚਾਂਦਨੀ ਚੌਕ ਵਿਚ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਐਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚਕਾਰ ਇਸ ਮੌਕੇ ਤੇ ਕਿਸੇ ਮੁਲਾਕਾਤ ਜਾਂ ਗੋਸ਼ਟੀ ਦਾ ਹੋਣਾ ਅਸਲੀਅਤ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ, ਕੁਇਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਵੇਰਵੇ ਵਿਚੋਂ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦੀ ਨੋਈਅਤ ਜਾਂ ਖ਼ਾਸੀਅਤ ਦਾ ਕੁਝ ਗਿਆਨ ਜ਼ਰੂਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ਾ ਜਿਸ ਉਤੇ ਇਹ ਗੁਰਬਿਲਾਸ ਚਾਨਣਾ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਕੁਇਰ ਸਿੰਘ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨਿਕਟਵਰਤੀ ਸਿੱਖ ਸੀ। ਇਸ ਨੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੰਨ ੧੭੩੪ ਈ. ਵਿਚ ਹੋਈ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦੇ ਸਾਕੇ ਨੂੰ ਅੱਖੀਂ ਵੇਖਿਆ ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦੇ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਬਿਆਨ ਵਿਚੋਂ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਪੱਕੇ ਸੰਕੇਤ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਇਕ ਥਾਂ ਤੇ ਲਾਹੌਰ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਲਾਲਚਾਂ ਤੇ ਭੁਲੇਵਿਆਂ ਬਾਰੇ ਲਿਖਦਾ ਹੈ :

ਤਬ ਹੀ ਖਾਨ ਬਹਾਦਰ ਆਯੋ। ਪੁਨਿ ਕਾਜੀ ਕੇ ਸੰਗ ਲਿਯਾਯੋ।

ਤੁਮ ਤੇ ਬਾਤ ਦੀਨ ਕੇ ਆਵਨ। ਪੂਰਬ ਜੋ ਕਹੀ ਪ੍ਰਗਟ ਸੁਹਾਵਨ।

ਜੇ ਕਰ ਦੀਨ ਹਮਾਰਾ ਗਹੇ। ਤਬ ਜੀਵਤ ਹੀ ਜਗ ਤੁਮ ਰਹੇ।

ਜਾ ਕੀ ਦੁਖਤਰ ਖੂਬ ਜੋ ਸੂਰਤ। ਦੇਹ ਬਿਵਾਹ ਤੁਮੈ ਕਰ ਮੂਰਤ।

ਸੁਨ ਕਰ ਸਿੰਘ ਸੁ ਪ੍ਰਿਗ ਅਲਾਏ। ਪੁਨਿ ਕਾਜੀ ਸੁਨਿ ਕੋਪ ਹੀ ਆਏ।

ਇਨ ਕੇ ਬ੍ਰਿਧ ਸਿੰਘ [ਮਨੀ ਸਿੰਘ] ਸਮਝਾਯੋ। ਤਬ ਸਿੰਘਨ ਸਭ ਹੀ ਮਰਵਾਯੋ।

[ਅਧਿਆਇ ੨੧, ਪੰਨਾ ੨੭੪]

ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਲ ਕਈ ਹੋਰ ਸਿੰਘ ਵੀ ਫੜੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਬਤ ਉਹ

ਇਉਂ ਲਿਖਦਾ ਹੈ :

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਇਕ ਜਾਨੀ । ਦੁਤੀ ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਅਗਮ ਵਖਾਨੀ ।
ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਜਾ ਮੈ ਸੁ ਅਪਾਰਾ । ਉਦੈ ਸਿੰਘ ਹੈ ਜਾਸ ਮਝਾਰਾ ।
ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਿੰਘ ਮਾਹੈ ਅਤਿ ਬੀਰਾ । ਰਣ ਸਿੰਘ ਏਕ ਅਗਮ ਮਤਿ ਧੀਰਾ ।
ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਨਾਮ ਹੈ ਜਾਕੇ । ਏ ਜੂਝੇ ਹੈ ਬੀਰ ਸੁ ਬਾਕੇ ।
ਔਰ ਸਿੰਘ ਹੈ ਬਡੇ ਬਡੇਰੇ । ਪਰੇ ਨਿਖਾਸਤ ਬੀਚ ਸੁ ਹੇਰੇ ।

[ਅਧਿਆਇ ੨੧, ਪੰਨਾ ੨੭੪]

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਜਦੋਂ ਕਾਜੀ ਤੇ ਖਾਨਬਹਾਦਰ ਦੇ ਚੁਭਵੇਂ ਬਚਨ ਸੁਣੇ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁੱਸਾ ਆ ਗਇਆ, ਪਰ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੁੱਸੇ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੋਤ ਬਾਰੇ ਕੁਦਿਰ ਸਿੰਘ ਲਿਖਦਾ ਹੈ :

ਕੇਈਅਕ ਸੂਲੀ ਕਰਅਨ ਦਏ । ਕਈ ਚਰਖੜੀ ਬੀਚ ਸੁ ਭਏ ।
ਤਬ ਹੀ ਸਿੰਘ ਅਕਾਲ ਜਪਾਏ । ਮਾਨੇ ਬੀਜ ਆਪ ਭੁਇ ਪਾਏ ।

[ਅਧਿਆਇ ੨੧, ਪੰਨਾ ੨੭੪]

ਅੰਤ ਵਿਚ ਉਹ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਖਿਚਦਾ ਹੈ:
ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਕੇ ਬਚਨ ਅਲਾਏ । “ਇਨ ਕੇ ਮਾਰੇ, ਸਭੀ ਗਵਾਏ ।”
ਜਬੀ ਸੀਸ ਸਮਸੇਰ ਦਿਖਾਏ । ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਤਬ ਬਚਨ ਅਲਾਏ ।
“ਇਸ ਕਰ ਗੁਰੁ ਖਾਲਸ ਨਹਿ ਗਾਈ । ਜੌਂ ਕਰ ਤੁਮ ਮਾਰਤ ਹੋ ਆਈ ।

.....
ਨਹਿ ਕਾਜੀ ਨੇ ਖਾਨ ਬਖਾਨਾ । “ਕਰੇ ਟੂਕ ਇਨ ਕੇ ਅਬ ਜਾਨਾ” ।
ਤਬ ਹੀ ਤੇਸਾ ਲੈ ਕਰ ਆਏ । ਜੁਗਲ ਅੰਗ ਜਬ ਕਰੇ ਜੁਦਾਏ ।
ਏਕ ਰੋਮ ਨਹਿ ਕਟੇ ਸੁ ਤਾਨੀ । ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਤਬ ਬਚਨ ਬਖਾਨੀ ।
“ਮੂਰਖ ! ਬੰਦ ਇਉਂ ਹੀ ਨਹੀ ਕਹੀਐ । ਚਿਹਨ ਸੁ ਅੰਗੁਰੀ ਕਰ ਕਰ ਲਹੀਐ ।

.....
ਤਬ ਹੀ ਤੁਰਕ ਬਹੁਤ ਡਰ ਗਏ । ਕਾਜੀ ਕੋਪ ਸੇ ਬਦਨ ਅਲਏ ।
ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਜਬ ਅੰਗ ਬਢਾਏ । ਤਬ ਹੀ ਬਿਨਸੈ ਆਪ ਸੁਭਾਏ ।

[ਅਧਿਆਇ ੨੧, ਪੰਨਾ ੨੭੪-੭੫]

ਇਸ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਾ ਸੰਮਤ ਕਵੀ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਹੈ:
ਸੰਮਤ ਸਤੁਹ ਸਹਸ ਇਕਾਵਨ । ਮਾਸ ਅਖਾੜ ਸੁਕਲ ਬਰ ਪਾਵਨ ।
ਦਹੇ ਬੀਚ ਤੁਰਕਨ ਕੇ ਮੇਲਾ । ਤਬ ਹੀ ਮ੍ਰਿਤ ਗੁਰੂ ਸੰਗ ਚੇਲਾ ।
ਪੰਚਮਿ ਥਿਤ ਭੋਮ ਅਤਿ ਵਾਰੀ । ਲਵਪੁਰ ਮਾਹਿ ਦੇਹਿ ਬਿਨਸਾਰੀ ।
ਜਾਹਿ ਨਿਖਾਸਤ ਖਾਨ ਸੁ ਕਹੀਐ । ਸੋਦਾਗਰ ਕੇ ਖਾਨ ਸੁ ਲਹੀਐ ।
ਸੀਸ ਦੇਇ ਸਿੰਘਨ ਲੀਅ ਖਾਨਾ । ਬਲੀ ਸ਼ਹੀਦ ਭਏ ਤਿਹ ਮਾਨਾ ।
ਸਰਬ ਸਥਾਨ ਸਿੰਘ ਕਾ ਕਹੀਐ । ਜੋਇ ਨਿਖਾਸਤ ਖਾਨਾ ਕਹੀਐ ।

[ਅਧਿਆਇ ੨੧, ਪੰਨਾ ੨੭੫-੭੬]

ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਨਾਂ ਦੇ ਬਹਾਦੁਰ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਬਾਰੇ ਕੁਇਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਲਿਖਤ ਅਦੁੱਤੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਅੱਖੀਂ ਡਿਠਾ ਹਾਲ ਦਿੱਤਾ ਗਇਆ ਹੈ।

ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਹਰ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨਵੇਂ ਅਰਥ ਢੂੰਡਦੀ ਤੇ ਲਭਦੀ ਹੈ। ਸਮਾਂ ਬਦਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਵਾਤਾਵਰਣ, ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ, ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣਾਂ ਵਿਚ ਸੁਤਹ ਸਿਧ ਪਰਿਵਰਤਨ ਆਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਇਕ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭੂਤ ਕਾਲ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਹਰ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਨਵੇਂ ਰੂਪ ਵਿਚ ਰੂਪਮਾਨ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਗੱਲ ਕਵੀ ਕੁਇਰ ਸਿੰਘ ਉੱਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘਟਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਸੰਨ ੧੭੦੮ ਈ. ਵਿਚ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਏ ਸਨ। ਉਸ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਇਕ ਮਹਾਨ ਇਨਕਲਾਬ ਆ ਚੁਕਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦੇਹਾਂਤ ਦੇ ਦੋ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਦਰ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦੁਰ ਨੇ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚੋਂ ਮੁਗ਼ਲ ਸਾਮਰਾਜ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਕੇ ਇਕ ਆਜ਼ਾਦ ਖ਼ਾਲਸਾ ਰਾਜ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਰਾਜ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦੁਰ ਦੀ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ੧੭੧੬ ਈ. ਵਿਚ ਮੁਗ਼ਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਫ਼ਰੋਖ਼ਸੀਅਰ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਹੋਈ ਮੌਤ ਦੁਆਰਾ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਗਇਆ, ਪਰ ਇਸ ਥੋੜ੍ਹ-ਚਿਰੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਤਜਰਬੇ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਲਗ ਪਗ ਸਦਾ ਲਈ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਉੱਤੇ ਅੰਕਿਤ ਹੋ ਗਇਆ। ਕੁਝ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਓਪਰੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਮਗਰੋਂ ਫਿਰ ਮੁਗ਼ਲਾਂ ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਖ਼ਲੂਮਖ਼ਲੂਨੀ ਟੱਕਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ। ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਹਰ ਵੰਗ ਨਾਲ, ਜਾਗੀਰਾਂ ਜਾਂ ਇਨਾਮਾਂ ਦਾ ਲਾਲਚ ਦੇ ਕੇ, ਸਖ਼ਤੀ ਨਾਲ ਦਬਾ ਕੇ, ਗਸ਼ਤੀ ਫ਼ੌਜ ਦੁਆਰਾ ਗਿਫ਼ਤਾਰੀਆਂ ਕਰ ਕੇ, ਜਾਂ ਸਖ਼ਤ ਤੋਂ ਸਖ਼ਤ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਕੇ, ਬਾਗ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਕੁਚਲਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਚੈਲੰਜ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ-ਮੌਤ ਦਾ ਸਵਾਲ ਬਣਾ ਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪਹਲਾਂ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਗੁਰੀਲਾ ਦਸਤਿਆਂ ਵਿਚ, ਫਿਰ ਬੁੱਢਾ ਦਲ ਤੇ ਤਰੁਣਾ ਦਲ ਦੇ ਵਡੇ ਵਡੇ ਜਥਿਆਂ ਵਿਚ ਤੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਇਕ ਸੰਯੁਕਤ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ‘ਖ਼ਾਲਸਾ ਦਲ’ ਵਿਚ ਸੰਗਠਿਤ ਕਰ ਲਿਆ। ਨਾਦਿਰਸ਼ਾਹ ਦੇ ੧੭੩੯ ਈ. ਦੇ ਹਮਲੇ, ਨਵਾਬ ਜ਼ਕਰੀਆ ਖਾਂ, ਸੂਬੇਦਾਰ ਲਾਹੌਰ, ਦੀ ਮੌਤ ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਉਸ ਦੇ ਲੜਕਿਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਖ਼ਾਨਾਜ਼ਰੀ ਅਤੇ ਅਹਮਦ ਸ਼ਾਹ ਅਬਦਾਲੀ ਦੇ ੧੭੪੮ ਈ. ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਦੇ ਹਮਲਿਆਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਦਿੱਲੀ ਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੀ ਤਾਕਤ ਨੂੰ ਕਰਾਰੀਆਂ ਸੱਟਾਂ ਮਾਰ ਕੇ ਹਾਲਾਤ ਨੂੰ ਸਿੱਖਾਂ ਲਈ ਬੜਾ ਸੁਖਾਵਾਂ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਾਮਯਾਬੀ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਬਹੁਤ ਵਧ ਗਈਆਂ। ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਕੁਇਰ ਸਿੰਘ ਆਪਣਾ ਗੁਰਬਿਲਾਸ ਲਿਖ ਰਹਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਿੱਖਾਂ ਤੇ ਮੁਗ਼ਲ ਸਰਕਾਰ ਅਰਥਾਤ ‘ਤੁਰਕਾਂ’ ਦੀ ਪਰਸਪਰ ਟੱਕਰ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰਾਂ ਤੇ ਸੀ। ਇਹ ਤੁਰਕ ਹੀ ਖ਼ਾਲਸੇ ਲਈ ਮਲੇਫ਼, ਜ਼ਾਲਿਮ ਤੇ ਪਾਪੀ ਸਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਾਈ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਦੇ ਤੁੱਲ ਸੀ। ਸਿੱਖ ਇਸ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਵਿਚ ਸਿਰ ਤੋਂ ਪੈਰਾਂ ਤੀਕ ਖੁਭੇ ਹੋਏ ਸਨ।

ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਅਜੇਹੇ ਹਾਲਾਤ ਦਾ ਕੁਇਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਚਿੰਤਨ ਉੱਤੇ ਡੂੰਘਾ ਅਸਰ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਜਾਂ ਸਮਾਜਕ ਨੇਤਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਿੰਨਾ ਕਿ ‘ਤੁਰਕਾਂ’ (ਮੁਗ਼ਲਾਂ) ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਦੇ ਨੇਤਾ ਅਤੇ ਖ਼ਾਲਸਾ ਰਾਜ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਤੇ ਮੁਹਰੀ ਆਗੂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ‘ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ’ ਵਿਚ ਇਕ ਥਾਂ ਤੇ ਆਪਣੇ ਮਿਸ਼ਨ ਬਾਰੇ ਇਉਂ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਹੈ :

ਹਮ ਇਹ ਕਾਜ ਜਗਤ ਮੇ ਆਏ ।
 ਧਰਮ ਹੇਤ ਗੁਰਦੇਵ ਪਠਾਏ ।
 ਜਹਾਂ ਤਹਾਂ ਤੁਮ ਧਰਮ ਬਿਥਾਰੇ ।
 ਦੁਸਟ ਦੇਖੀਅਨਿ ਪਕਰਿ ਪਛਾਰੇ ।
 ਯਾਹੀ ਕਾਜ ਧਰਾ ਹਮ ਜਨਮ ।
 ਸਮਝ ਲੇਹੁ ਸਾਧੂ ਸਭ ਮਨਮ ।
 ਧਰਮ ਚਲਾਵਨ ਸੰਤ ਉਬਾਰਨ ।
 ਦੁਸਟ ਸਭਨ ਕੇ ਮੂਲ ਉਪਾਰਨ ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੁਸਟਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਨ ਉਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬਾਰ ਬਾਰ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਆਇਆ ਉਹ ‘ਤੁਰਕ’ (ਮੁਗਲ) ਸਨ ਜਾਂ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜੇ, ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ, ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸਪਸ਼ਟ ਸਬਦਾਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਿਰਣਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਭ ਲਿਖਤਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਤੇ ਘੋਖਿਆ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਕਈ ਅਜੇਹੇ ਸੰਕੇਤ ਮਿਲ ਜਾਣਗੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗੇਗਾ ਕਿ ਦੁਸਟਾਂ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੁਰਾਦ ਅਸਲ ਵਿਚ ‘ਤੁਰਕ’ ਜਾਂ ਮੁਗਲ ਹੀ ਸੀ। ਪਰੰਤੂ, ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਗੱਲ ਪੂਰਣ ਭਰੋਸੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਸੈਨਾਪਤਿ, ਕਰਤਾ ‘ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਸੇਭਾ’ ਨੇ ਵੀ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਬਾਰੀ ਕਵੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸੀ, ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਸਪਸ਼ਟ ਵਿਆਖਿਆ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਲਗ ਪਗ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਹੀ ਦੁਹਰਾਏ ਹਨ :

ਸਵੈਯਾ

ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਤੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਭਯੋ ਤਾਰਣ ਤਰਣ ।
 ਤ੍ਰੁਈ ਲੋਕ ਬਿਖੈ ਜੈਕਾਰ ਭਯੋ ਪ੍ਰਗਟਿਉ ਗੁਰੂ ਆਦਿ ਕ੍ਰਿਆ ਕਰਣ ।
 ਦੁਸਟ ਬਿਡਾਰਣ ਸੰਤ ਉਬਾਰਣ ਸਭ ਜਗ ਤਾਵਨ ਭਵ ਹਰਣ ।
 ਜੈ ਜੈ ਜੈ ਦੇਵ ਕਰੈ ਸਭ ਹੀ ਤਿਹ ਆਨ ਪਰੇ ਗੁਰ ਕੀ ਸਰਣ ।

[ਪ੍ਰਿਥਮ ਧਿਆਉ, ਛੰਦ ੧੭]

ਪਰੰਤੂ, ਗੁਰਬਿਲਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦ ਦੇ ਲੇਖਕ ਕਵੀ ਕੁਇਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਭੁਲੇਖਾ ਨਹੀਂ ਰਹਣ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਨੇ ਬਿਲਕੁਲ ਸਾਫ਼ ਸਾਫ਼ ਕਹ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਜੋ ਦੁਸਟ ਸਨ, ਉਹ ਮੁਗਲ ਹੀ ਸਨ।

ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ ਦੇ ਪੰਜਵੇਂ ਅਧਿਆਇ ਦੀ ਪਹਲੀ ਚੋਪਈ ਵਿਚ ਉਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਇਕ ਕਥਨ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਕੇ ਇਉਂ ਲਿਖਦਾ ਹੈ :

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਕਹੈ, “ਬਡੇ ਮਹਾਕਾਲਾ । ਜਾ ਤੇ ਭਯੋ ਮਹੱਤੁਤ ਬਿਸਾਲਾ ।
 ਕਈ ਹਰੀ ਬਿਧ ਜਾਨੇ ਜਾਏ । ਤਾ ਨੇ ਮੋਹ ਐਸੇ ਬਚ ਠਾਏ ।
 ਧਰੇ ਅੰਸਿ ਤੁਮ ਗ੍ਰੀਵਾ ਅੰਤਰ । ਮਾਰੇ ਤੁਰਕ ਮਲੇਛ ਨਿਰੰਤਰ ।”

ਪੰਜਵੇਂ ਅਧਿਆਇ ਦੇ ਪੰਨਾ ੪੯ ਦੀ ਪਹਲੀ ਚੋਪਈ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜੀਵਨ ਮਿਸ਼ਨ ਬਾਬਤ ਕਵੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :

ਚਵਗਤਨ ਕੇ ਨਾਸਨ ਹੇਤਾ । ਧਰ ਅਵਤਾਰ ਗੁਰੂ ਸੁਖ ਕੇਤਾ ।

ਪੰਜਵੇਂ ਅਧਿਆਇ ਦੇ ਪੰਨਾ ੬੧ ਤੇ ਅੰਤਲੇ ਸਵੈਯੇ ਵਿਚ ਉਹ ਲਿਖਦਾ ਹੈ :

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਦੇਵ ਪਨਾ ਹਮ ਕੇ, ਧਰ ਜੁੱਧ ਕਰੈ ਸਭ ਤੁਰਕ ਬਿਦਾਰੈ।

ਛੇਵੇਂ ਅਧਿਆਇ ਦੇ ਪੰਨਾ ੭੯-੮੦ ਤੇ ਪਹਲੇ ਸਵੈਯੇ ਵਿਚ ਭੰਗਾਣੀ ਦੀ ਜਿੱਤ ਦੇ ਤੁਰਤ ਪਿਛੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਕਥਨ ਦਿੱਤਾ ਗਇਆ ਹੈ :

ਜਿਮੀਦਾਰ ਬਨੇ ਕਿਹ ਕਾਰਨ ਤੇ, ਸਭ ਰਾਜ ਲਿਜੈ ਸਦ ਲੋਕ ਰਹਾਈ।

ਅਰਬ ਹੀ ਖਰਬ ਜੇ ਰਾਜ ਧਨਾ ਧਨ, ਨਾਮ ਮੈ ਮਗਨ ਰਹੇ ਨਿਜ ਠਾਹੀ।

ਦੇਸ ਦੇਸ ਕੇ ਦਰਸ ਕਰੈ ਹਮ ਹੀ ਧਰ, ਭੂਮਿ ਕੇ ਰਾਜ ਨਹੀ ਮਨ ਚਾਹੀ।

ਯਾ ਬਿਧਿ ਏਕ ਕਹੈ ਗੁਰ ਜੀ ਅਬ, ਤੁਰਕਨ ਨਾਸ ਕਰੈ ਪ੍ਰਭ ਯਾਹੀ।

ਨੌਵੇਂ ਅਧਿਆਇ ਦੇ ਪੰਨਾ ੧੧੧ ਤੇ ਸਿੱਖੀ ਰਹਤ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਦੋਇਆਂ ‘ਤੁਰਕਾਂ’ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਨਾ ਖਾਲਸੇ ਦੇ ਮੁਢਲੇ ਫ਼ਰਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤਾ ਗਇਆ ਹੈ :

ਸਦਾ ਦੇਗ ਤੇਗ ਤੁਮੈ ਜੀਤ ਹੋਈ। ਸਫਾ ਮਾਰ ਯਮਨੀ ਕਰੇ ਦੂਰ ਸੋਈ।

.....

.....

.....

ਸਦਾ ਤੋਰਕ ਮਾਰਨ, ਸੰਤ ਸੰਗੀ। ਕਰੈ ਨਾਰਿ ਸੰਗੀ ਨ ਕਛੁ ਹੀਨ ਰੰਗੀ।

ਸੋਲ੍ਹਵੇਂ ਅਧਿਆਇ ਦੇ ਪੰਨਾ ੧੮੩ ਤੇ ਪਹਲੀ ਚੋਪਈ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਪਣੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਜੰਗ ਵਿਚ ਘੱਲਣ ਵੇਲੇ ਇਉਂ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦੇ ਦਸੇ ਗਏ ਹਨ :

“ਹੋ ਸੁਤ ! ਤੁਮ ਹਮ ਕੇ ਹੋ ਪਜਾਰੇ। ਤੁਰਕ ਨਾਸ ਹਿਤ ਤੁਮ ਤਨ ਧਾਰੇ।

ਜੇ ਅਪਨੇ ਸਿਰ ਰਨ ਮੈ ਲਾਗੇ। ਤਾ ਕਰ ਨਾਸ ਮਲੇਛ ਸੁਭਾਗੇ।

ਤਾ ਤੇ ਯਾ ਸਮ ਸਮਾ ਨ ਕੋਈ। ਤੁਮ ਦੇਨਹੁ ਸੰਗਰ ਭਲ ਜੋਈ”।

ਸੋਲ੍ਹਵੇਂ ਅਧਿਆਇ ਦੇ ਪੰਨਾ ੧੮੯ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ਇਉਂ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦੇ ਦਰਸਾਏ ਹਨ :

ਯਾ ਬਿਧਿ ਕਹੈ ਖਾਲਸੇ ਤਾਈ। “ਹਨ ਹੈ ਤੁਰਕ ਸੋ ਰਚੈ ਉਪਾਈ”।

ਕੁਇਰ ਸਿੰਘ ਬਿਆਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਸਾਥੇ ਕੀ ਤਲਵੰਡੀ ਤੋਂ ਦੱਖਣ ਵਲ ਨੂੰ ਰਵਾਨਾ ਹੋਣ ਲਗੇ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚੜ੍ਹਤ ਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਮਨ ਵੀ ਪੰਘਰ ਗਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਪੂਰਣ ਸਹਾਇਤਾ ਦਾ ਬਚਨ ਦੋਇਆਂ ਇਹ ਕਹਿਆ :

“ਹਮ ਕੇ ਅਬ ਆਯਸ ਨਿਜ ਕਰੀਐ। ਐਸਾ ਕਠਿਨ ਬ੍ਰਤ ਨਹਿ ਧਰੀਐ।

ਤੁਰਕ ਮਲੇਛ ਹੋਇਗੇ ਛਾਰੀ। ਅਬ ਆਈ ਹਰਿਜਨ ਕੀ ਬਾਰੀ।

ਨਿਜ ਚਲੀਐ ਅਪਨੇ ਵਹੁ ਧਾਮਾ। ਹਮ ਕਰ ਹੈ ਤੁਮਰੇ ਸਭ ਕਾਮਾ।

ਗੋਵਿੰਦ ਨਗਰੀ ਆਪ ਸਿਧਰੀਐ। ਬਾਬਰ ਗਿ੍ਹ ਨਾਰਦ ਜਾ ਰਰੀਐ।”

[ਅਧਿਆਇ ੧੮, ਪੰਨਾ ੨੧੬]

ਜੇ ਚਿੱਤਰ ਇਸ ਲੇਖਕ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਜੇ ਖਾਲਸੇ ਦਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ‘ਤੁਰਕਾਂ’ ਦੇ ਨਾਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਗਲਾ ਕਦਮ ਖਾਲਸਾ ਰਾਜ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਜ਼ਿਕਰ ਆਇਆ ਹੈ। ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਾਕ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਮੁਖਾਰਬਿੰਦ ਤੋਂ ਨਿਕਲੇ ਦਰਸਾਏ ਗਏ ਹਨ :

ਜਥੈ ਖਾਲਸਾ ਧਰ ਮੈਂ ਹੋਈ। ਪ੍ਰਿਥਮੈ ਦੁਖ ਪੇਖੇਗਾ ਸੋਈ।

ਪੁਨਿ ਜਬ ਰਾਜ ਦਿੱਲੀ ਮੈ ਕਰ ਹੀ। ਪਾਵੈ ਸੁਖ ਸੇ ਅਕਾਲ ਉਚਰ ਹੀ।

[ਅਧਿਆਇ ੬, ਪੰਨਾ ੭੭]

ਖਾਲਸੇ ਬੀਚ ਆਪ ਮੈਂ ਰਹੋਂ । ਤੁਰਕਨ ਕੋ ਨਿਸਦਿਨ ਮੈਂ ਦਹੋਂ ।

[ਅਧਿਆਇ ੨੦, ਪੰਨਾ ੨੫੨]

ਤਾ ਕੋ ਆਗਮ ਸਭ ਨਜਰਾਵਾ । ਹੋਇ ਖਾਲਸਾ ਰਾਜ ਸੁਹਾਵਾ ।

[ਅਧਿਆਇ ੯, ਪੰਨਾ ੧੧੬]

ਹਮ ਤੁਮ (ਨਬੀ ਖਾਂ, ਗ਼ਨੀ ਖਾਂ) ਕੋ ਦੇ ਵਸਤੁ (ਹੁਕਮਨਾਮਾ) ਅਪਾਰਾ ।

ਤੁਮ ਜਾਨੈ ਨਹੀਂ ਮਨ ਨਿਰਧਾਰਾ ।

ਜਬ ਹੀ ਰਾਜ ਖ਼ਾਲਸ ਕਾ ਹੋਈ ।

ਤਬ ਮਾਲੁਮ ਹੋਹ ਵਸਤ ਸੇ ਸੋਈ ।

[ਅਧਿਆਇ ੧੬, ਪੰਨਾ ੧੯੮]

੩

ਮੁਖ ਤੋਰ ਤੇ, ਸਾਡਾ ਮਨੋਰਥ ਇਥੇ ਕੁਇਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ‘ਗੁਰਬਿਲਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦’ ਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਜਾਚਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਸਾਹਿਤਕ ਪੜਤਾਲ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਆਲੋਚਕਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ ਅਤੇ ਇਕ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਇਸ ਨਾਲ ਪੂਰਾ ਇਨਸਾਫ਼ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਪਰ ਇਸ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਕੁਝ ਨ ਕਹਣਾ ਵੀ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ, ਅਸੀਂ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਕੁਝ ਮੋਟੀਆਂ ਮੋਟੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਲੇਖਕ ਕਿਸੇ ਦੁਨੀਆਵੀ ਅਭਿਮਾਨ ਜਾਂ ਲੋਕ-ਦਿਖਾਵੇ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਤੇ ਨਿਰਮਾਣ ਭਾਵ ਵਿਚ ਰਹਣ ਵਾਲਾ ਵਿਅਕਤੀ ਸੀ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੇ “ਭਨਤਿ ਮੋਰ ਹੈ ਅਤਿ ਹਿ ਭਦੇਸਾ” ਲਿਖ ਕੇ ਆਪਣੀ ਭਣਿਤ (ਕਵਿਤਾ) ਨੂੰ ਇੰਨੀ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ “ਅਤਿਹਿ ਭਦੇਸਾ” ਕਹ ਕੇ ਭੱਦੀ ਤੇ ਬੇਤੁਕੀ ਮਨਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਕਥਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਇਸ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਬੜੀ ਸੁਆਦਲੀ ਤੇ ਮਨ-ਮੋਹਣੀ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਬ੍ਰਜ ਭਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਹਿੰਦੀ ਦੇ ਕਥਿਤ, ਸਵੈਯੇ, ਆਦਿ ਛੰਦ ਇਸ ਦੀਆਂ ਅਲੰਕਾਰਕ ਖੂਬੀਆਂ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਥੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਸਿਰਖੰਡੀ ਛੰਦ ਵੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ “ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ” ਦਾ ਰਸ ਦੋਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਵਿਚ ਛੰਦਾਬੰਦੀ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਕਵੀ ਕੁਇਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੁਲ ੨੯ ਛੰਦ ਵਰਤੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਂ, ਅਖਰ ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ, ਅਚਕੜਾ, ਅੜਿਲ, ਸਲੋਕ, ਸਵੈਯਾ, ਸਿਰਖੰਡੀ, ਸੋਰਠਾ, ਸ਼ੰਕਰ, ਸੰਗੀਤ ਚਾਚਰੀ, ਕਬਿੱਤ, ਕਲਸ, ਗੀਆ, ਚੋਪਈ, ਚੋਪਈਆ, ਛਪੈ ਛੰਦ, ਬੁਲਣਾ, ਤਾਰਿਕਾ, ਤੋਮਰ, ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ, ਦੋਹਰਾ, ਨਗਜ, ਪਾਧੜੀ, ਬਿਜੈ, ਬੇਲੀ ਬਿੰਦ੍ਰਮ, ਭੁਜੰਗ, ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ, ਮਧੁਭਾਰ ਅਤੇ ਰਸਾਵਲ ਹਨ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਛੰਦ ਅੱਜ ਤੋਂ ਢਾਈ ਤਿੰਨ ਸੌ ਸਾਲ ਪਹਲਾਂ ਸਾਡੇ ਪਿੰਗਲ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਆਮ ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਕੁਲ ਛੰਦਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ੨੯੩੮ ਹੈ।

ਬੇਲੀ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਤੋਂ ਸਾਰਾ ਹੀ ਗੁਰਬਿਲਾਸ ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਮਿਲਗੋਭਾ ਰਚਨਾ ਹੈ। ਕਵੀ ਨੇ ਇਸ ਵਿਚ ਭਾਵੇਂ ਬ੍ਰਜ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਮੁਖ ਦਰਜਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਬ੍ਰਜ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਉਸ ਨੇ ਕਈ ਥਾਂ ਤੇ ਸ਼ੁੱਧ ਪੰਜਾਬੀ ਛੰਦ ਵੀ ਲਿਖੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਕੁਲ ੨੯੩੮ ਛੰਦਾਂ ਵਿਚੋਂ ੩੭ ਛੰਦ ਠੇਠ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ੩੫ ਸਿਰਖੰਡੀ ਅਤੇ ਦੋ ਬੁਲਣੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਨਮੂਨੇ, ਪ੍ਰਮਾਣ ਵਜੋਂ ਅੱਗੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਗੱਜੀ ਤੋਪ ਅਪਾਰੇ, ਮਾਰੂ ਬੱਜਿਆ ।
 ਪੂਅਰ ਭਯੋ ਗੁਬਾਰੇ, ਕਿਲਕਨ ਕਾਲੀਆਂ ।
 ਨਜਰ ਨ ਆਵਨ ਪਜਾਰੇ, ਵੈਰੀ ਆਪਣੇ ।
 ਚਲਦੇ ਸੱਦ ਗੁਬਾਰੇ, ਚਿਲਕਨ ਸੂਰਮੇ ।

[ਅਧਿਆਇ ੧੦, ਪੰਨਾ ੧੨੯]

ਆਯੋ ਸਿੰਘ ਜੁਝਾਰੀ; ਖੰਡਾ ਧੂਹ ਕੇ ।
 ਈਸਰ ਕੇ ਅਵਤਾਰੀ, ਡਿੱਠਾ ਭ੍ਰਾਤ ਕੇ ।
 ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮੁਖ ਆਖੇ, ਲਾਇ ਸੁ ਧਯਾਨ ਨੂੰ ।
 ਚਲਯੋ ਯਾਨ ਮੰਝਾਰੀ, ਨਾਲੇ ਦੇਵਤਾ ।

[ਅਧਿਆਇ ੧੬, ਪੰਨਾ ੧੮੪]

ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਕਰਤਾ ਨੇ ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ ਵਿਚ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਕੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਮੂਨੇ ਦੀ ਇਕ ਵੰਨਗੀ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ :

“ਛਤ੍ਰੀ ਬਿਪ੍ਰ ਸਭ ਅਕਾਲ ਕੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹੈਨ। ਤਾਂ ਤੇ ਹੰਕ੍ਰਿਤ ਤਜਾਗੇ, ਸਰਬਤ ਜੀਅ ਵਿਚ ਅਕਾਲ ਹੈ। ਅਕਾਲ ਕੇ ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਤੁਸਾਡੀ ਸੰਭਾਲ ਨਹੀਂ ਰਹੀ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਮਾ ਤੇ ਨੇਤ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਸਾਹਬ ਕੇ ਵੇਖਣੇ ਨਾਲ ਪੰਡਿਤ ਕਾ ਮਨ ਦੁੱਧਿ ਗਯਾ। ਤਬ ਫੇਰ ਬਾਬੇ ਬਠੇ ਨੂੰ ਤੇ ਦਤਾ ਨੰਦ ਨੂੰ ਤੇ ਹੋਰਨਾ ਬਾਹਮਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿਦਾ ਦਿੱਤੀ। ਇਕ ਸੇ ਅਠ ਹੁਕਮਨਾਵਾ ਬਖਸਿਆ ਦਤਾ ਨੰਦ ਤੇ ਬਾਬੇ ਬਠੇ ਦੀ ਰਾਹੀਂ। ਤਾਂ ਖ਼ਾਲਸੇ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਲਿਖਿਆ, “ਜੇ ਬਾਬੇ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰੇਗਾ ਸੇ ਮੇਰੇ ਉੱਤ ਕਰਜ ਦਾ ਬੀਸਕ ਲਾਹੇਗਾ”

[ਅਧਿਆਇ ੯, ਪੰਨਾ ੧੧੭]

ਇਸ ਰਚਨਾ ਦੀ ਬੋਲੀ ਦੇ ਸੋ ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪੁਰਾਣੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਹਲਾਂ ਦਸਿਆ ਗਇਆ ਹੈ, ਬ੍ਰਜ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਕਰਕੇ ਚੋਖੀ ਕਠਿਨ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀ, ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਬਹੁਤ ਅਨੁਕੂਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਖਾਸ ਕਰਕੇ, ਲੜਾਈਆਂ ਦੇ ਵਰਣਨ ਵਿਚ ਕਵੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਫਲ ਰਹਿਆ ਹੈ। ਫ਼ੌਜਾਂ ਦੀ ਚੜ੍ਹਤ, ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੇ ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਪਰ ਵਾਰ ਅਤੇ ਕਟਾ-ਵੱਢ ਅਤੇ ਰਣਭੂਮੀ ਦੇ ਅਜੇਹੇ ਚਿੱਤਰ ਖਿੱਚੇ ਗਏ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਲੜਾਈ ਦਾ ਪੂਰਾ ਨਕਸ਼ਾ ਪਾਠਕ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

੪

ਬੜੀ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਅਜੇਹਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਗ੍ਰੰਥ ਇੱਨਾ ਚਿਰ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਚੁੱਲ੍ਹ ਪਿਆ ਰਹਿਆ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਜਾਂ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਤੋਂ ਕੋਈ ਲਾਭ ਉਠਾਉਣ ਦਾ ਜਤਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀ ਇਸ ਪ੍ਰਤਿ ਬੇਰੁਖੀ, ਜਾਂ ਅਣਗਹਲੀ, ਜਾਂ ਅਗਿਆਨ ਦਾ ਅਸਲ ਕਾਰਣ ਕੀ ਸੀ, ਇਸ ਦਾ ਇਸ ਵੇਲੇ ਸਹੀ ਉੱਤਰ ਲਭਣਾ ਬਹੁਤ ਔਖਾ ਹੈ। ਹੇ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੀਆਂ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਕਾਪੀਆਂ ਥੋੜੀਆਂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਨ ਲਗਾ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਬੜੇ ਸ਼ੁਕਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ ਸਰਦਾਰ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨਾਰੰਗ ਜੀ ਦੀ ਉਦਾਰਤਾ ਤੇ

ਦਿਲਚਸਪੀ ਕਾਰਣ ਇਹ ਗ੍ਰੰਥ ਪਹਲੀ ਵਾਰ ਛਪ ਕੇ ਪਾਠਕਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਰਹਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਛਪਣ ਨਾਲ ਜੇ ਲਾਭ ਸਾਹਿਤ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਖੋਜ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪੁਜੇਗਾ, ਉਸ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸੁਝਵਾਨ ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰੀਆ ਅਦਾ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਡਾਕਟਰ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਹਿਤ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੋਨਾਂ ਨਾਲ ਦਿਲੀ ਪ੍ਰੇਮ ਸੀ, ਸਨ ੧੯੪੦ ਵਿਚ ਇਸ ਗੁਰਬਿਲਾਸ ਨੂੰ “ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ” (ਕ੍ਰਿਤ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ) ਵਾਂਗੂ ਹੀ ਟੀਕਾ-ਟਿਪਣੀਆਂ ਸਹਿਤ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਕਿਸੇ ਕਾਰਣ ਛਪ ਨ ਸਕਿਆ। ਜੇ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਇਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਹੱਥ ਨ ਪਾਉਂਦੀ, ਤਾਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੋਰ ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਅਜੇ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਨੇ ਅਣਛਪੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਰਹਣਾ ਸੀ।

ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਸੰਪਾਦਨ ਵਿਚ ਸਰਦਾਰ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਅਸ਼ੋਕ ਨੇ, ਜੋ ਪਹਲਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਪੰਜਾਬ ਇਤਿਹਾਸ ਅਧਿਐਨ ਵਿਭਾਗ ਵਿਚ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਸਨ ਅਤੇ ਹੁਣ ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਚ ਰੀਸਰਚ ਸਕਾਲਰ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਬੜੀ ਲਗਨ ਤੇ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਦੇ ਚਾਰ ਵਖ ਵਖ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਪਏ ਨੁਸ਼ਖਿਆਂ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰ ਕੇ ਪਾਠਾਂਤਰ ਲਭੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੁਟ-ਨੋਟਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਠਿਨ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਤੇ ਟੁਕਾਂ-ਟਿਪਣੀਆਂ ਦੇ ਕੇ ਪਾਠਕ ਦਾ ਕੰਮ ਆਸਾਨ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਸਲਾਘਾਯੋਗ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਉਂਦੇਸ਼ ਨਾਲ, ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਨਾਵਾਂ-ਥਾਵਾਂ ਦੀ ਇਕ ਸੂਚੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਾਂ ਤੇ ਥਾਂ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ। ਇਸ ਔਖੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਸਫਲਤਾਪੂਰਵਕ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਲਈ ਮੈਂ ਅਸ਼ੋਕ ਜੀ ਦਾ ਦਿਲੋਂ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ।

ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਛਪਵਾਈ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਅਨੁਵਾਦ ਵਿਭਾਗ ਨੇ ਕਰਵਾਈ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਪਰੂਫ ਪੜ੍ਹਨ ਅਤੇ ਸੰਸ਼ੋਧਨ ਦਾ ਕੰਮ ਹਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕੋਹਲੀ ਨੇ, ਜੋ ਉਦੋਂ ਅਨੁਵਾਦ ਵਿਭਾਗ ਵਿਚ ਸਹਾਇਕ ਐਡੀਟਰ ਸਨ, ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਡਾਕਟਰ ਪਿਆਰ ਸਿੰਘ, ਅਧਿਅਕਸ਼ ਅਨੁਵਾਦ ਵਿਭਾਗ, ਅਤੇ ਸ. ਹਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕੋਹਲੀ, ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ। ਜਿਸ ਮਿਹਨਤ ਤੇ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਾਲ ਵਿਭਾਗ ਨੇ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਛਪਵਾਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਸੱਚਮੁਚ ਹੀ ਤਾਰੀਫ ਦੇ ਕਾਬਿਲ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਖ਼ਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਭਾਗ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਸਿਖ ਰੈਫਰੈਂਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ, ਹਰਮਿੰਦਰ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਅਤੇ ਮੋਤੀ ਬਾਗ ਪੈਲਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ, ਪਟਿਆਲਾ, ਦੇ ਮੁਖ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਵੀ ਰਿਣੀ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪਾਠ ਦੇ ਸੰਸ਼ੋਧਨ, ਸੰਵਾਰਨ ਤੇ ਸੰਪਾਦਨ ਵਿਚ ਖੁਲ੍ਹੇ ਦਿਲ ਨਾਲ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਯਤਨਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਕੁਝ ਉਕਾਈਆਂ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਹੋਣ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਕਾਈਆਂ ਲਈ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਵਿਦਵਾਨ ਪਾਠਕਾਂ ਤੋਂ ਖਿਮਾ ਮੰਗਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਆਸ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰ-ਅੰਦਾਜ਼ ਕਰ ਕੇ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ੧੮ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੀ ਇਕ ਯੁਗ-ਪ੍ਰਤੀਕ ਰਚਨਾ ਜਾਣਦੇ ਹੋਏ ਗੰਭੀਰਤਾ ਸਹਿਤ ਪੜ੍ਹਨ ਤੇ ਵਿਚਾਰਨ ਦੀ ਖੋਚਲ ਕਰਨਗੇ।

ਵਿਸ਼ੈ-ਸੂਚੀ

ਮੁੱਖ ਬੰਧ	ਸਰਦਾਰ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨਾਰੰਗ	(v)
ਭੂਮਿਕਾ	ਡਾਕਟਰ ਫੌਜਾ ਸਿੰਘ	(vii)
1. ਮੁੱਢਲੀ ਕਥਾ		1
2. ਰਾਜਾ ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ		10
3. ਕਾਸ਼ੀ ਤੋਂ ਅਜੁੱਧਿਆ		22
4. ਵਿਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਪੰਡਿਤ		31
5. ਰਾਜ ਸਾਜ		48
6. ਭੰਗਾਣੀ ਦਾ ਯੁੱਧ		63
7. ਆਨੰਦਪੁਰ ਦੀ ਆਬਾਦੀ : ਰਾਜਾ ਭੀਮ ਚੰਦ ਦੀ ਖਿਮਾ-ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ		81
8. ਦੇਵੀ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣਾ		91
9. ਖ਼ਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੀ ਰਚਨਾ		108
10. ਸਿੰਘ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਅਤੇ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਦੀ ਬੇਮੁਖਤਾ		121
11. ਪਹਾੜੀਆਂ ਦਾ ਮਸਤ ਹਾਥੀ ਉਤੇ ਲੋਹਗੜ੍ਹ ਦਾ ਜੰਗ		141
12. ਹੁਸੈਨੀ ਬਧ		151
13. ਸ਼ਾਹਜ਼ਾਦਾ ਮੁਅੱਜ਼ਮ ਦੀ ਆਮਦ		155
14. ਸ਼ਾਹੀ ਫੌਜਾਂ ਦੀ ਚੜ੍ਹਾਈ ਤੇ ਜੰਗ		159
15. ਪੰਦਰਵਾਂ ਅਧਿਆਇ		166
16. ਜ਼ਫ਼ਰਨਾਮੇ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ		173
17. ਭਾਈ ਦਯਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਪਾਸ ਜ਼ਫ਼ਰਨਾਮਾ ਲੈ ਕੇ ਗਏ		202
18. ਤਲਵੰਡੀ ਸਾਬੋ, ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ		210
19. ਸ਼ਾਹਜ਼ਾਦਾ ਤਾਰਾ ਆਜ਼ਮ ਮਾਰਿਆ		226
20. ਦਿੱਲੀਓਂ ਅਬਚਲ ਨਗਰ, ਨੰਦੇੜ		233
21. ਅੰਤਿਮ ਸਮਾਚਾਰ		256
—ਅੰਤਿਕਾ		279
—ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ		299

ੴ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ ॥
ਅਥ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਲਿਖਯਤੇ ॥

ਪਹਲਾ ਅਧਿਆਇ

ਮੁਢਲੀ ਕਥਾ

ਚੋਪਈ। ਬਿਨਵੇਂ ਆਦਿ ਪੁਰਖੁ ਕਰਤਾਰਾ। ਜਿਨ ਯਹਿ ਕੀਨੋ ਸਕਲ ਪਸਾਰਾ।
ਅੱਚੁਤ ਏਕ ਅਨਿਕ ਘਟ ਬਾਸੀ। ਅਲਖ ਪੁਰਖੁ ਕੇ ਲਖੈ ਸੁ ਤਾਸੀ ॥ [੧॥]
ਗਗਨ ਭੂਮਿ ਜਲ ਤੱਤ ਪ੍ਰਕਾਸੈ। ਸਗਲ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਮਹਿ ਕੀਨ ਨਿਵਾਸੈ।
ਲੋਗਨ ਕੇ ਇਹ ਬਿਧਿ ਭਰਮੈ ਕੈ। ਨਿਰਖਤ ਆਪਿ ਨਿਆਰੇ ਹੂੰ ਕੈ ॥ [੨॥]
ਦਾਨਵ ਦੇਵ ਫਨਿੰਦ ਬਨਾਈ। ਕਿੰਨਰ ਜੱਛ ਰਚੇ ਅਧਿਕਾਈ।
ਬਡੇ ਬਡੇ ਮੋਨੀ ਬ੍ਰਤ ਧਾਰੀ। ਕਈ ਕਲਪਾ ਜਿਨ ਜਪਤ ਗੁਜਾਰੀ ॥ [੩॥]
ਲੋਮਸਾ ਤੇ ਤਪ ਬਲ ਅਧਿਕਾਈ। ਸਹਸ ਬਦਨ ਸਹਸਾਨਨਾ ਗਾਈ।
ਚਤੁਰਾਨਨਾ ਮੁਖ ਚਾਰ ਸੁ ਕਰੇ। ਪੂਤ ਪਾਂਚ ਖਟ ਤਿਹ ਸਿਸ ਧਰੇ ॥ [੪॥]
ਤਦਪਿ ਅੰਤ ਕਛੂ ਨਹੀ ਪਾਯੇ। ਸਭ ਮਿਲ ਨੇਤੈ ਨੇਤ ਬਤਾਯੇ।
ਕੋਟਿ ਜਤਨ ਕਰਮੈ ਨਹੀ ਆਵੈ। ਚਾਰੇ ਬੇਦ ਸਾਧ ਮੁਨਿ ਗਾਵੈ ॥ [੫॥]
ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੂੰ ਧਯਾਏ ਜੇ ਕੋਈ। ਸ੍ਰੀ ਹਰਿ ਜੂ ਕੇ ਪਾਵੈ ਸੋਈ।
ਧੰਨ ਧੰਨ ਸਤਿਗੁਰੁ ਕਰਤਾਰਾ। ਕੀਨ ਜਵਨ ਯਹਿ ਪੰਥ ਸੁਧਾਰਾ ॥ [੬॥]
ਸ੍ਰੀ ਅਸਿਧੁਜਾ^੧ ਕਹੁ ਪ੍ਰਗਟ ਦਿਖਾਯੇ। ਗੁਰਮੁਖਿ ਗਾਡੀ ਰਾਹਿ ਚਲਾਯੇ।
ਅਸ ਸਤਿਗੁਰੁ ਕੀ ਭੇਟ ਸੁ ਭਾਈ। ਕਵਨ ਬਸਤੁ ਧਰੀਐ ਕਹੁ ਜਾਈ ॥ [੭॥]

1. 'ਫਤੇ ਹੈ' (ਖ਼ਾ. ਕਾ. ਅ. ੬੦੫)। 2. ਕਈ ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦ ਦੇ ਮੁਢ ਵਿਚ, ਜੋ ਇਸ ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਸੰਮਤ ੧੮੫੪ ਬਿ. ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ, ਮੰਗਲਾਚਰਣ ਦੀਆਂ ਇਹ ਤੁਕਾਂ ਛੰਦ-ਅੰਕ ੧ ਤੋਂ ੯ ਤਕ ਲਗਪਗ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਥੋੜੇ ਥੋੜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਫਰਕ ਨਾਲ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਹਵਾਲਾ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਤੁਕਾਂ ਕਿੱਥੋਂ ਲਈਆਂ ਹਨ। 3. ਬ੍ਰਹਮਾ ਜੀ ਦਾ ਇਕ ਦਿਨ, ਜੋ ੪੩੨੦੦੦੦੦੦੦ ਵਰ੍ਹੇ ਦਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬ੍ਰਹਮਾ ਦੇ ਇਕ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ੩੦ ਕਲਪ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ੧੦੦੦ ਕਲਪ ਉਸ ਦੀ ਆਯੂ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਹੈ। 4. ਪਾਠਾਂਤਰ-ਗੁਦਾਰੀ (ਖ਼ਾ. ਕਾ. ਅ. ੬੦੫)। 5. ਲੋਮਸ, ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਰਿਸ਼ੀ। 6. ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ (ਸਹੱਸ੍ਰ) ਮੂੰਹ (ਆਨਨ) ਵਾਲਾ, ਸ਼ੇਸ਼ ਨਾਗ। 7. ਚਾਰ ਮੂੰਹਾਂ (ਆਨਨ) ਵਾਲਾ, ਬ੍ਰਹਮ। 8. ਪੂਤ ਪਾਂਚ (ਪੰਜ ਮੂੰਹਾਂ ਵਾਲਾ)=ਸ਼ਿਵ ਤੇ ਖਟ (ਆਨਨ) ਛੇ ਮੂੰਹਾਂ ਵਾਲਾ ਸ਼੍ਰਾਮਿਕਾਰਤਿਕੇਯ (ਸ਼ਿਵ ਪੁਤ੍ਰ ਅਥਵਾ ਸ਼ਿਸ਼ੁ=ਬੱਚਾ)। 9 ਤਾਂ ਵੀ। 10. ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ।

ਤਨ ਮਨ ਧਨ ਨਿਧਿ ਇਨ ਸਬ ਵਾਰੀ। ਮਨ ਮਨਸਾ ਦੈ ਪਗ ਪਰ ਵਾਰੀ।
 ਨਿਜ ਉਰ ਮੈ ਅੰਬੁਜਾ^੧ ਧਰ ਪਾਦਾ^੨। ਆਦਿ ਅਨੀਲ ਅਭੇਦ ਅਨਾਦਾ ॥ [੮॥]
 ਕਹਨ ਕਥਨ ਲਿਖਨੈ ਨਹੀ ਆਵੈ। ਅਗਮ ਅਗੋਚਰ ਪਰੈ ਸਮਾਵੈ।
 ਸੰਤਨ ਕੇ ਉਰ ਮੈ ਤਿਹ ਥਾਨਾ। ਨਿਸ ਦਿਨ ਕਰ ਹੀ ਤਾ ਅਸਥਾਨਾ ॥ [੯॥]
 ਕਲਪ ਤਰੇਵਰਾ^੩ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਚਰਨਾ। ਤਿਨ ਕਾ ਆਹਿ ਮੋਰਾ^੪ ਉਰ ਪਰਨਾ।
 ਜੇ ਮਨਸਾ ਧਰਹੇ ਉਰ ਮਾਹੀ। ਕਰ ਹੈ ਪੂਰਨ ਜਹਾਂ ਤਹਾਂ ਹੀ ॥ [੧੦॥]
 ਸਗਲ ਸਿਧਿ ਗੁਰੂ ਮੈ ਸੁਨ ਭਾਈ। ਜਾਨਤ ਜਾ ਕਹੁ ਆਪ ਦਿਖਾਈ।
 ਪਾਰਸ ਇਵ ਜਬ ਉਰ ਛੁਇ ਜਾਏ। ਕੰਚਨ ਕਰਤ ਮਨੂਰਹਿ ਭਾਏ ॥ [੧੧॥]
 ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੰਧਿ ਮਿਲੈ ਜੇ ਪਯਾਰੇ। ਤਬ ਜਾਨੈ ਯਹ ਭੇਦ ਸੁ ਸਾਰੇ।
 ਨਿਰਥੈ ਗੁਰ ਕੇ ਅਮਿਤਾ^੫ ਖਜਾਨੈ। ਸਭ ਨਿਧਿ ਪੂਰਨ ਅਮਿਤ ਅਨਾਮੈ^੬ ॥ [੧੨॥]
 ਸੱਚਖੰਡ ਸੰਗਤ ਮੈ ਜਾਵੈ। ਤੋ ਲਖ ਨੇਤੈ ਨੇਤ ਬਤਾਵੈ।
 ਨਾਮ ਦਾਨ ਸੰਗ ਕਰੈ ਜੁ ਪ੍ਰੀਤਾ। ਪਾਵੈ ਪ੍ਰਬਲ ਅਧਿਕ ਸੁਖ ਨੀਤਾ ॥ [੧੩॥]
 ਆਦਿ ਸਕਤਿ ਮਾਤਾ ਸੁਖਦਾਨੀ। ਜਾ ਤੈ ਪੰਥ ਭਯੋ ਬਲ ਧਾਨੀ^੭।
 ਤਾਹਿ ਨਮੋ ਨਮ ਬਾਰੰਬਾਰੀ। ਕਰੈ ਸਹਾਇ ਧਰੈ ਬੁਧਿ ਭਾਰੀ ॥੧੪॥

ਸੋਰਠਾ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਬਾਕ ਅਖੰਡ, ਕਜੇਹੂੰ ਡੋਲਤ ਨਾ ਭਯੋ।

ਜਾਂ ਤੈ ਬਖੁ^੮ ਸਹਿ ਡੰਡ, ਤਨ ਖੰਡਨ ਬੰਦ ਬੰਦ ਕੀਓ ॥੧੫॥

ਸਵੈਯਾ। ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਬਾਕ ਕੀਏ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ^੯ ਸੁ, ਤਾ ਕਰ ਦੂਖ ਲਗਜੇ ਤਨ ਮਾਂਹੀ।

ਅਡੋਲ ਸਿਖੀ ਹਿਤ ਦੂਖ ਸਹੈ, ਤਾ ਯੁਤ ਸਿੰਘ ਮਨੀ ਸੁਖ ਪਾਂਹੀ।

ਤਾ ਕਰ ਸਿੰਘ ਦੁਈ ਦੂਤਿ ਧਾਰਤ, ਸੇਯ ਗਹੈ ਜਬ ਤੁਰਕਨ ਚਾਂਹੀ।

ਦੀਨ ਮੈ ਲਯਾਵਨ ਤਾਹਿ ਲਗੇ, ਅਤਿ ਲੋਭ ਸੇ ਰਾਜ ਦਿਖਾਵਤ ਤਾਂਹੀ ॥੧੬॥

ਜੇ ਤਿਨ ਚਾਹ ਸੁਰਾਜ ਲਖੀ, ਅਤਿ ਹੀ ਮਨ ਮੈ ਚਿਤ ਸਿੰਘ ਡਰਾਨੇ।

ਵਿਦਯਾਰਥੀ ਜਾਨ ਤਿਨੈ ਨਿਜ ਕੇ, ਤਿਨ ਕੇ ਤਬ ਗੈਨ^{੧੦} ਮੈ ਯਾਨ^{੧੧} ਲਖਾਨੇ।

ਤੋ ਤਿਹ ਪੇਖ ਸੁ ਆਨ ਭਨੇ, ਕਸ^{੧੨} ਥਾਨ ਅਏ ਤਬ ਐਸ ਅਲਾਨੇ।

ਸਿੰਘ ਮਨੀ ਤਬ ਭਾਖਤ ਭੇ, ਜਿਨ ਧਰਮ ਰਖਜੇ ਤਿਨ ਕੇ ਪ੍ਰਗਟਾਨੇ ॥੧੭॥

ਮੈ ਪਕਰੋ ਤਨ ਬੰਦ ਜੁਦਾ ਕਰ, ਨਾਹਿ ਸੁ ਪ੍ਰੇਮ^{੧੩} ਪੁਨਿ ਧਰਮ ਪਿਆਰੀ।

1. ਅੰਬੁ (ਪਾਣੀ) ਤੋ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਕਮਲ। 2. ਪੈਰ ਜੋ ਕਮਲ ਵਰਗੇ ਕੋਮਲ ਹਨ। 3. ਸ੍ਰਗ-ਲੋਕ ਦਾ ਇਕ ਥਾਂ (ਕਲਪਤਰੂ) ਜਿਸ ਤੋਂ ਮਨ ਇੱਛਿਤ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। 4. ਮੋਰੇ। 5. ਮਿਲਾਪ, ਸੰਗਤ : 'ਸੰਤ' ਪਾਠਾਂਤਰ ਵੀ ਹੈ (ਸਿ. ਹੈ. ਲਾ. ਅ. ੧੧੯੮)। 6. ਮਿਣਤੀ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਬੇਅੰਤ। 7. ਅਨਾਮਯ, ਰੋਗ ਰਹਿਤ (ਅਰੋਗ)। 8. ਬਲ ਵਾਲਾ, ਜ਼ੋਰਾਵਰ। 9. ਸਰੀਰ, ਜਿਸਮ। 10. ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ (ਸਾਬੋ ਕੀ ਤਲਵੰਡੀ) ਰਹ ਕੇ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸੰਮਤ ੧੭੭੮ ਬਿ: ਦੇ ਨੇੜੇ ਤੇੜੇ ਇਕ ਬੀੜ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਹਰੇਕ ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਰਾਗਾਂ ਵਿਚੋਂ ਚੁਣ ਕੇ ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਇਕ ਥਾਵੇਂ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਵੀ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਕਰ ਕੇ ਲਿਖਿਆ। ਇਹ ਬੀੜ ਦੇਖ ਕੇ ਗੁਰੂ-ਪੰਥ ਨੇ ਭਾਈ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਅੰਗ ਅੰਗ ਕਟੇ ਜਾਣ ਦਾ ਸਰਾਪ ਦਿੱਤਾ। ਏਥੇ ਕਵੀ ਵੱਲੋਂ ਇਸੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਘਟਨਾ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਹੈ। 11. ਗਗਨ, ਆਸਮਾਨ। 12. ਵਿਮਾਨ। 13. ਕਿਸ। 14. ਪ੍ਰਿਯ।

ਤਾਵਤ ਸੁਧ ਭਯੋ ਮਨ ਤਾ ਕਰ, ਹੋਤ ਅਡੋਲ ਸਮਾ ਬਪੁ ਕਾਰੀ।
 ਬੂਝਤ ਭੇ ਕਸ ਯਾਨ ਪਠੇ, ਤਬ ਭਾਖਤ ਭੇ ਕਥ ਸੁੰਦਰ ਸਾਰੀ।
 ਨਿਜ ਧਰਮ ਧਰੈ ਸੁਰਾ ਬੰਦਤ ਸੱਕ੍ਹ, ਤਿਨੇ ਹਿਤ ਪੂਜਤ ਯਾਨ ਪ੍ਰਕਾਰੀ ॥੧੮॥

ਗੀਆ ਛੰਦ। ਜਬ ਨਵਮ ਗੁਰ ਬੰਦ ਮੈ ਅਏ, ਤਬ ਦੇਤ ਸਾਸਨ^੧ ਤੁਰਕ ਜੀ।
 ਜਿਮ ਦੇਤ ਸਾਸਨ ਬਲ ਘਟੈ, ਤਿਨ ਹੋਤ ਮਨ ਅਤਿ ਧਰਕ ਜੀ।
 ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਹਜੂਰ ਸੇ ਦੇਵ ਆਵਤ, ਕਰਤ ਬਿਨਤੀ ਰੁਚ ਧਰੈ।
 “ਤੁਮ ਬੈਨ ਤੇ ਯਾ ਨਾਸ ਭਵ^੨ ਕਸ^੩ ਦੂਖ ਧਾਰਤ ਤਪ ਕਰੈ।”
 ਤਬ ਗੁਰ ਕਹੈ, “ਨਿਜ ਧਰਮ ਹਿਤ, ਤੁਮ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰੋ ਵਿਸਵਾਸ ਕੇ।
 ਯਾ ਹੋਤ ਮੇ ਸਿਖ ਤਪ ਕਰੈ, ਨਹਿ ਚਹਿਤ ਰਾਜ ਬਿਲਾਸ ਕੇ” ॥੧੯॥

ਦੋਹਰਾ। ਸੁਨਤ ਬੈਨ ਉਤਿ ਭਨਤ ਭੇ^੪, ਸਿੰਘ ਬਖਸ ਗੁਰ ਏਕ।
 ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਦੁਤਿ ਜਾਨੀਐ, ਨੋ ਤਨ^੫ ਜਾਹਿ ਬਿਬੇਕ^੬ ॥੨੦॥

ਚੋਪਈ। ਹੇ ਗੁਰ ! ਮੈ ਗੁਰ ਸਮ ਸੁਖਕਾਰੀ। ਕਹੋ ਗਾਥ ਗੁਰ ਕੀ ਅਤਿ ਪ੍ਰਯਾਰੀ।
 ਕਿਮ ਸੋ ਬੰਦੀ ਮੈ ਗੁਰੁ ਆਏ। ਕਾ ਵਿਧ ਕਰਮ ਕਰੇ ਸੁਖ ਪਾਏ ॥ [੨੧॥]
 ਸੁਨਤ ਜਾਹਿ ਅਘ ਬਿੰਦ ਨਸਾਹੀ। ਕਰੋ ਮਯਾ ਦਤ ਦਾਨਹ ਮਾਹੀ।
 ਸੁਨਤ ਬੈਨ ਤਬ ਮੁਦਿਤ ਬਖਾਨੈ। ਧੰਨ ਧੰਨ ਜਿਹ ਗੁਰ ਹਿਤ ਠਾਨੈ ॥ [੨੨॥]
 ਤਨ ਨਾਸੀ ਹੈ ਬਿਧ^੭ ਸੁਰਾ^੮ ਤਾਂਈ। ਕੇਵਲ ਧਰਮ ਰਹੈ ਜਗ ਮਾਂਹੀ।
 ਧਰਮ ਹੋਤ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਰੂਪਾ। ਭਯੋ ਨਿਰਾਮੈ ਬ੍ਰਹਮ ਅਨੂਪਾ ॥ [੨੩॥]
 ਤਾਂਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੁ ਅੰਗਦ ਜਾਨਾ। ਤ੍ਰਿਤੀ ਚੋਬ ਜੇ ਗੁਰੁ ਸੁਖ ਠਾਨਾ।
 ਬੇਦ ਰੂਪ ਸਮ ਵਿਸਨੁ ਅਨੂਪਾ। ਧਰਯੋ ਗ੍ਰੰਥ ਬਪੁ ਪੋਤ^੯ ਸਰੂਪਾ ॥ [੨੪॥]
 ਗੁਰ ਅਰਜਨ ਜਗ ਧਰਮ ਧਰਾਯੋ। ਪੁਨਿ ਹਰਿ ਗੋਬਿੰਦ ਤੁਰਕਨ ਕੇ ਘਾਯੋ।
 ਗੁਰ ਹਰਿ ਰਾਇ ਕਰੈ ਕਲਯਾਨਾ। ਧਰਾ ਧਰਮ ਜਗ ਨਾਮ ਵਿਤਾਨਾ ॥ [੨੫॥]
 ਗੁਰ ਹਰਿ ਕ੍ਰਿਸਨ ਕੀਏ ਪੁਨਿ ਕਾਮਾ। ਪਰ ਹਿਤ ਭਏ ਗੁਰੁ ਏ ਜਾਨਾ।
 ਜੈਸ ਮੇਘ ਪਰ ਹਿਤੀ ਸੁਧਾਰੈ। ਤੈਸੇ ਬ੍ਰਹਮ ਗੁਰੁ ਬਪੁ ਕਾਰੈ ॥ [੨੬॥]
 ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਦੇਵ ਭਏ ਬਡਿਭਾਰੀ। ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਪਰ ਹਿਤ ਪਾਗੀ^{੧੦}।
 ਤਾ ਕੀ ਗਾਥ ਅਲੌਕਿਕ ਜਾਨੀ। ਆਏ ਜਬ ਧਰ ਮੈ ਸੁਖਦਾਨੀ ॥ [੨੭॥]
 ਦੇ ਤਰਕਸ^{੧੧} ਭਰ ਆਨੇ ਭਾਰੀ। ਕਰਾਮਾਤ ਕੇ ਜੋ ਬਲਕਾਰੀ।
 ਰਿਪਿ ਸਿਧਿ ਚੇਟਕ ਔਰ ਸਬਾਏ। ਏਕ ਤੀਰ ਨਹਿ ਸਿਧਿ ਗਵਾਏ ॥ [੨੮॥]
 ਧਾਰ ਸੁ ਧਰਮ ਸਹੇ ਤਨ ਖੇਦਾ। ਸੀਸ ਦੀਓ ਪਰ ਦੀਨ ਨ ਭੇਦਾ^{੧੨}।
 ਤਾ ਕੀ ਕਥਾ ਅਨੰਤ ਪ੍ਰਕਾਰੀ। ਥਕਤ ਸਾਰਦਾ^{੧੩} ਮੋਮਤਿ ਬਾਰੀ^{੧੪} ॥ [੨੯॥]

1. ਦੇਵਤੇ। 2. ਸ਼ਕੁ (ਇੰਦ੍ਰ) ਸੁਰਗ-ਲੋਕ ਦਾ ਰਾਜਾ। 3. ਕਸ਼ਟ, ਦੁੱਖ। 4. ਸੰਸਾਰ, ਦੁਨੀਆ। 5. ਕਿਸ ਵਾਸਤੇ, ਕਿਉਂ। 6. ਕਹਣ ਲਗੇ। 7. ਨਵਤਨ, ਨੂਤਨ, ਨਵਾਂ ਨੁੱਕਾ। 8. ਵਿਚਾਰ। 9. ਬ੍ਰਹਮਾ। 10. ਦੇਵਤਾ। 11. ਜਹਾਜ਼। 12. ਪਰਉਪਕਾਰ ਵਿਚ ਪੁਰੇ (ਰੱਤੇ) ਹੋਏ। 13. ਤੀਰਾਂ ਦੇ ਭੱਥੇ। 14. “ਧਰਮ ਹੋਤ ਸਾਕਾ ਜਿਨਿ ਕੀਆ। ਸੀਸੁ ਦੀਆ ਪਰੁ ਸਿਰਰੁ ਨ ਦੀਆ।” (ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦)। 15. ਸ਼ਾਰਦਾ, ਸਰਸ੍ਵਤੀ ਦੇਵੀ। 16. ਮੋਰੀ ਮਤਿ (ਬੁੱਧ) ਬਾਰੀ (ਬਾਲਕਾਂ ਵਰਗੀ) ਹੈ।

ਭਨਤਾ¹ ਮੇਰਾ² ਹੈ ਅਤੈ ਭਦੇਸਾ³। ਚਾਹਤ ਯਾ ਸੰਤ ਸੁਖ ਲੇਸਾ ॥੨੧॥ [੩੦॥]
 ਦੇਹਰਾ। ਮਨਿ ਗਿਰਿ⁴ ਤੇ ਕਨ⁵ ਬਰਨ ਹੋ, ਬੁੰਦ ਸਿੰਧੁ ਤੇ ਜਾਨ।
 ਧਰ ਆਸ੍ਰਿਤ ਸਤਿ ਸੰਗ ਕੋ, ਅਸਨ⁶ ਪੋਤ⁷ ਪਰਮਾਨ ॥੨੨॥ [੩੧॥]
 ਸਤ ਸੰਗਤ ਪਦ⁸ ਜਲਜ⁹ ਰਜ¹⁰, ਤਾ ਚਖਿ¹¹ ਅੰਜਨ ਡਾਰ।
 ਬਿਚਰਤ ਬਾਲ ਚਹੈ ਜਹਾਂ, ਸ੍ਰੀ ਹਰਿ ਮੰਦਰ ਸਾਰ ॥੨੩॥ [੩੨॥]
 ਸਵੈਯਾ। ਮੰਦਰ ਮੈ ਗੁਰ ਗਾਥ ਮਹਾਂ ਰਸ ਛੰਦ ਸੁ ਭਾਂਜਨ¹² ਹੈ ਅਧਿਕਾਈ।
 ਬਰਨ ਅਨੂਪ ਸੁ ਵਸਤੁ ਪ੍ਰਕਾਸਤ, ਭੂਖਨ ਹੈ ਅਗਨੀ ਮਨ ਲਾਈ।
 ਹੈ ਸੁਭ ਸੰਤ ਸਭਾ ਜਹਿ ਗਾਥ, ਅਨੰਤ ਅਪਾਰ ਨਹੀਂ ਕਛੁ ਕਾਈ।
 ਮਨ ਬਸਨ ਘਨੇ ਜਹਿ ਗਾਥ ਪ੍ਰਸੰਗਮ, ਹੈ ਪੁਨਿ ਮੀਨ ਜਲੰ ਜਨ ਗਾਈ ॥੨੪॥ [੩੩॥]
 ਸਿੰਧੁ ਸੁ ਗ੍ਰੰਥ ਲਸੇ ਅਤਿ ਹੀ ਲਖ, ਆਦਿ ਰੁ ਅੰਤ ਸੁ ਕੂਲ¹³ ਸੁਹਾਈ।
 ਬਰਨਾਵਲਿ¹⁴ ਛੀਰ¹⁵ ਲਸੇ ਅਤਿ ਹੀ ਪੁਨਿ, ਛੀਰਜ ਜੰਤ¹⁶ ਸੁ ਛੰਦ ਲਸਾਹੀ¹⁷।
 ਬਾਰਜ¹⁸ ਇੰਦੁ¹⁹ ਗੁਬਿੰਦ²⁰ ਮਹਾਂ ਗੁਰ, ਮੂਰਤ ਜੋ ਬਰਨੇ ਜਲ ਸਾਂਈ।
 ਸੰਤ ਮਰਾਲ²¹ ਕਰੈ ਪਨ²² ਮੱਜਨ ਯਾ ਬਿਧਿ ਸੋ ਨਿਧਿ ਖੀਰ²³ ਮਥਾਈ ॥੨੫॥ [੩੪॥]
 ਚੋਪਈ। ਸੰਤ ਬੰਦ ਪ੍ਰਥਮੈ ਮਨ ਧਾਰੀ। ਕਹੈ ਗਾਥ ਚਿਤ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਕਾਰੀ।
 ਸੁਨੇ ਕਾਨ ਦੈ ਕਥਾ ਨਵੀਨੀ। ਹੋਇ ਵਿਰਕਤ ਤਬ ਇਹ ਰਸ ਦੀਨੀ ॥ [੩੫॥]
 ਜਬ ਗੁਰ ਦਖਨ ਗਏ ਪ੍ਰਕਾਰੀ। ਮਯਾ ਪੁਰੀ ਅਤਿ ਗਯਾ ਸੁਧਾਰੀ।
 ਤਾ ਮੈ ਦੇਹਿ ਸੰਕਲਪ ਸੁ ਕੀਨੀ। ਪੁਨਿ ਕਾਸੀ ਪਟਨੇ ਮਤਿ ਭੀਨੀ ॥ [੩੬॥]
 ਮਾਨ ਸਿਘ ਕੇ ਸਾਥ ਸਿਧਾਇਸ। ਪੀਛੇ ਜਨਮ ਭਯੋ ਗੁਰ ਭਾਯਸ।
 ਜੀਤ ਬੰਗਾਲਾ ਦੇਸ ਪੰਜਾਬ। ਪੁਨਿ ਆਏ ਕੀਰਤ ਪੁਰ ਦੁਆਬ ॥ [੩੭॥]
 ਆਨੰਦ ਪੁਰ ਅਤਿ ਨਗਰ ਸੁ ਜਾਨਾ। ਤਾ ਮੈ ਸਤਿਗੁਰੁ ਕਾ ਮਨ ਮਾਨਾ।
 ਦਸਮ ਗੁਰੁ ਕਾ ਦਰਸਨ ਕੀਨਾ। ਪੁਨਿ ਦਿਲੀ ਮੈ ਦਰਸ ਸੁ ਭੀਨਾ ॥ [੩੮॥]
 ਸੀਸ ਦੀਨ ਅਰ ਧਰਮ ਨ ਦੀਨਾ। ਤੁਰਕਨ ਕਾ ਅਤਿ ਰਾਜ ਸੁ ਲੀਨਾ।
 ਪੁਨਿ ਭਏ ਦਸਮ ਗੁਰੁ ਅਵਤਾਰੀ। ਔਰੇ ਰੀਤ ਜਗਤ ਬਿਸਤਾਰੀ²⁴ ॥ [੩੯॥]
 ਜਾਨ ਮਹੀ ਪਤਿ²⁵ ਤਾਹਿ ਹਰਾਵਾ। ਪੁਨਿ ਪਾਵਟ ਮੈ ਕੀਆ ਪਧੁਰਾਵਾ।
 ਪੁਨਿ ਆਏ ਆਨੰਦ ਪੁਰ ਥਾਨਾ। ਕੀਨ ਮੀਤ ਦੇਵੀ ਹਿਤ ਠਾਨਾ ॥ [੪੦॥]
 ਸੰਮਤ ਸੱਤ੍ਰਹ ਸੈਸ ਛਿਤਾਲੀ। ਦੇਵੀ ਦੀਨ ਕਲਤ²⁶ ਕਿਰਪਾਲੀ।
 ਪੁਨਿ ਮਸੰਦ ਸਭ ਸਿਖ ਜਤਾਏ। ਪਾਹਲ ਦੀਨ ਰਾਜਨ ਕੇ ਧਾਏ ॥ [੪੧॥]

1. ਭਨਤਿ, ਕਵਿਤਾ। 2. ਮੇਰੀ। 3. ਅਤਿਹਿ ਭਦੇਸਾ (ਸਿ. ਰੈ. ਲਾ. ਅ. ੧੧੯੮), ਭੱਦੀ। 4. ਮਣਿ (ਰਤਨਾਂ) ਦਾ ਗਿਰਿ (ਪਹਾੜ)। 5. ਕਿਣਕਾ, ਨਮੂਨੇ ਮਾਤ੍ਰ। 6. ਭੋਜਨ। 7. ਪੰਛੀ ਦਾ ਬੱਚਾ। 8. ਪੈਰ। 9. ਜਲ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਕਮਲ। 10. ਧੂੜੀ। 11. ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ। 12. ਭਾਂਡੇ। 13. ਕਿਨਾਰਾ। 14. ਵਰਣਮਾਲਾ, ਪੈਂਤੀ ਅੱਖਰਾਂ ਦੀ ਮਾਲਾ (Alphabet)। 15. ਦੁੱਧ। 16. ਦੁੱਧ (ਸਮੁੰਦ) ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਜੀਵ। 17. ਛੰਦ ਸੋਭਦੇ ਹਨ। 18. ਕਮਾਲ। 19. ਚੰਦ। 20. 'ਰਾਇੰਦ' (ਖ਼ਾ. ਕਾ. ਅ. ੬੦੫)। 21. ਹੰਸ। 22. 'ਨਿਤ' (ਖ਼ਾ. ਕਾ. ਅ. ੬੦੫)। 23. ਖੀਰ (ਦੁੱਧ ਦਾ) ਸਮੁੰਦ੍ਰ। 24. ਭਾਵ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਨੇ ਖ਼ਾਲਸਾ ਸਾਜਿਆ। 25. ਮਹੀ (ਪ੍ਰਿਥਵੀ) ਦੇ ਪਤਿ (ਰਾਜੇ), ਅਰਥਾਤ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜੇ। 26. ਭਾਵ—ਸ਼ਸਤਰ।

ਪੁਨਿ ਦਿਲੀ ਮੈ ਕੂਕਨ ਗਏ । ਪੁਨਿ ਆਵਤ ਲਸਕਰ ਤਹਿ ਭਏ ।
 ਬਡੇ ਜੁੱਧ ਤਹਿ ਭਯੋ ਅਪਾਰਾ । ਸੂਬਾ ਖਾਇ ਭਾਜ ਸੁਧਿ ਡਾਰਾ ॥ [੪੨॥]
 ਪੁਨਿ ਆਯੋ ਸਾਹਜਾ ਅਤਿ ਸੋਈ । ਲਵਪੁਰਾ ਮੀਤ ਮਾਹਿ ਗਯੋ ਸੋਈ ।
 ਪੁਨਿ ਅਤਿ ਕੀਨ ਕਾਰਨ ਮਨ ਮਾਨਾ । ਪਥੇ ਤੁਰਕ ਘਰ ਗਏ ਇਆਨਾ ॥ [੪੩॥]
 ਪੁਨਿ ਔਰੰਗ ਅਤਿ ਕਸਮ ਜੁ ਖਾਈ । ਤਾਂ ਤੈ ਗੁਰ ਸੁਤਾ ਸੈਨ ਮਰਾਈ ।
 ਪੁਨਿ ਸਿਰੰਦ ਕੀ ਕਥਾ ਬਖਾਨੀ । ਰਹੈ ਬੈਰਾੜ ਦੇਸ ਮਨਮਾਨੀ ॥ [੪੪॥]
 ਜਿਸ ਹਜਰਤ ਧਰ ਹੁਕਮ ਚਲਾਵਾ । ਵੇਖਤ ਭਯੋ ਮ੍ਰਿਤੁ ਪਛਤਾਵਾ ।
 ਕੋਟ ਕਪੂਰੇ ਦੀਨ ਜੁ ਸ੍ਰਾਪਾ । ਮੁਕਤਸਰਾ ਕੋ ਜੁੱਧ ਅਥਾਪਾ ॥ [੪੫॥]
 ਪੁਨਿ ਚਹੁਅਨ ਕੋ ਖੁਸੀ ਸੁ ਕੀਨੀ । ਦੱਖਣ ਮੇ ਗੁਰ ਕੀ ਮਤਿ ਭੀਨੀ ।
 ਦਿਲੀ ਆਗਰ ਪਟਨਾ ਸੁ ਦੇਸਾ । ਪੁਨਿ ਪਹੁਚੇ ਸਾਹਜਾ ਕੇ ਦੇਸਾ ॥ [੪੬॥]
 ਸਾਹਜਾ ਸਾਥ ਸਿਕਾਰ ਅਪਾਰਾ । ਪੁਨਿ ਖੇਲੈ ਸਾਹਿਬ ਕਰਤਾਰਾ ।
 ਖਟ ਪਤਿਸਾਹੀ ਕੇ ਅਰਿ ਜਾਨਾ । ਤਾ ਨਾਤੀ ਕੇ ਸੁਤਾ ਮਨਮਾਨਾ ॥ [੪੭॥]
 ਸਭ ਸਿਖਨ ਕੇ ਖੁਸੀ ਸੁ ਕੀਨੀ । ਦੇਸ ਦੇਸ ਸੁਨੀਅਤ ਰਸ ਭੀਨੀ ।
 ਹੁਕਮ ਨਾਮ ਅਤਿ ਦੇਸ ਸਿਧਾਏ । ਸੰਗਤ ਕੀ ਚਿੰਤਾ ਮਿਟਵਾਏ ॥ [੪੮॥]
 ਪੁਨਿ ਪੀਛੇ ਅਤਿ ਦਯਾਲ ਸੁਜਾਨਾ । ਕੀਨ ਸੁ ਭਾਣਾ ਦੇਹ ਮਿਟਾਨਾ^੧ ।
 ਖਾਨਨ ਕੇ ਅਤਿ ਦੇਹ ਨਿਸਾਨੀ । ਲੀਨ ਜਾਇ ਅਤਿ ਹੀ ਮਨਮਾਨੀ ॥ [੪੯॥]
 ਦਸਮ ਰੂਪ ਸੁਖ ਦੈ ਅਵਤਾਰੀ । ਤੀਰ ਗੁਦਾਵਰਿ ਚਰਿਤ ਸੁਧਾਰੀ ।
 ਹੀਰਾ ਘਾਟ ਸੁੰਦਰ ਜੋ ਸੋਹੈ । ਤੀਰ ਗੁਦਾਵਰਿ ਕੇ ਮਨ ਸੋਹੈ ॥ [੫੦॥]
 ਤੀਰ ਚਲਾਵਤ ਤਾਂ ਤੇ ਭਾਰੀ । ਦਰਸ ਦੇਹ ਸੰਗਤ ਕੋ ਸਾਰੀ ।
 ਔਰ ਨਗੀਨਾ ਜੋ ਸੁਖਦਾਈ । ਜੋ ਤੁਰਕਨ ਤੇ ਲਯੋ ਅਧਿਕਾਈ ॥ [੫੧॥]
 ਭਯੋ ਬੰਗਲਾ ਅਮਰ ਅਪਾਰੀ । ਤੀਨ ਭੋਗ ਹੋਵੈ ਨਿਤ ਪਜਾਰੀ ।
 ਸੰਗਤਿ ਰੂਪ ਗੁਰ ਨ ਅਸਥਾਨਾ । ਉਲੰਘ ਸਹਰ ਨਦੇੜ ਮਹਾਨਾ ॥ [੫੨॥]
 ਸੰਮਤ ਸਤ੍ਰੁਹ ਸਹਸ ਛਾਛਾਛਠਕ^{੧੧} । ਕਾਤਿਕ ਸੁਦਿ ਪੰਚਮਿ ਸੁਖਦਾਯਕ^{੧੨} ।
 ਸੁਨਤ ਕਥਾ ਗੁਰ ਕੀ ਮਤਿ ਭੀਨੀ । ਪੁਨਿ ਕਹੈ ਜੋੜ ਸੁ ਕਰ ਸਿਖ ਚੀਨੀ ॥ [੫੩॥]
 “ਹੇ ਗੁਰਦਯਾਲ ! ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰ ਜਾਨਾ । ਅਬ ਬਿਸਥਾਰ ਕਥਾ ਕਰ ਜਾਨਾ^{੧੩} ।
 ਪ੍ਰਉਪਕਾਰ ਕਰਿ ਕਹੈ ਸੁਨਾਥਾ ।” ਸੁਨਤ ਸੁ ਗੁਰ ਮੁਦ ਭਏ ਸਨਾਥਾ ॥ [੫੪॥]
 ਸੁਨੈ ਸਿਖ ਅਬ ਤੋਹਿ ਸੁਨਾਉਂ । ਕਰ ਵਿਸਥਾਰ ਸਾਸ ਨਿਰਬਾਹੂ ।
 ਕਹਤ ਖੰਡ ਗੁਰ ਰਹਤ ਬਕਾਲੈ । ਤੀਰਾ^{੧੪} ਬਿਪਾਸਾ^{੧੫} ਜਾ ਸੁਭ ਆਲੈ^{੧੬} ॥ [੫੫॥]

1. ਸਾਹਜਾਦਾ (ਬਹਾਦੁਰ ਸ਼ਾਹ) । 2. ਲਾਹੌਰ । 3. ਗੁਰੂ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ । 4. ਮੁਕਤਸਰ
 5. ਆਗਰੇ ਤੇ ਪਟਨੇ । 6. ਸਾਹਜਾਦਾ ਬਹਾਦੁਰ ਸ਼ਾਹ । 7. ਦੁਸ਼ਮਨ । 8. ਪੇਤ੍ਰਾ, ਅਰਥਾਤ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ । 9. ਭਾਵ
 ਬਹਾਦੁਰ ਸ਼ਾਹ । 10. ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾ ਗਏ । 11. ਏਥੇ ‘ਛਿਆਠਕ’ ਪਾਠ ਵੀ ਹੈ ।
 12. ਏਥੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਉਣ ਦਾ ਸਮਾਂ—ਮਿਤੀ ਕੱਤਕ ਸੁਦੀ ੫, ਸੰਮਤ ੧੭੬੬ ਬਿ.
 ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਠੀਕ ਨਹੀਂ । ਅਸਲ ਵਿਚ ਸੰਮਤ ੧੭੬੫ ਬਿ: ਹੀ ਸਹੀ ਹੈ । 13. ਭਾਵ ਹੁਣ ਅੱਗੇ ਇਹੋ ਕਥਾ
 ਵਿਸਤਾਰ ਸਹਿਤ ਲਿਖਦੇ ਹਾਂ । 14. ਕਿਨਾਰੇ, ਕੰਢੇ । 15. ਦਰਿਆ ਬਿਆਸਾ । 16. ਆਲਸ, ਘਰ, ਵਸੇਬੇ ਦੀ ਥਾਂ ।

ਅਮਰਾਵਤੀ¹ ਨਿਰਖ ਜਾ ਲਾਜੈ । ਅਪ੍ਰਮਾਨ² ਕੀਰਤਿ ਜਿਹ ਛਾਜੈ ।
 ਤਹ ਠਾਂ ਬਸਤ ਆਪ ਮਹਾਰਾਜਾ । ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੂ ਸਿਰਤਾਜਾ ॥ [੫੬॥]
 ਤਾ ਕੀ ਗਾਥ ਕਹੈ ਚਿਤ ਲਾਈ । ਸੁਨੇ ਸਿਖ ਮਨਮੋਦ ਬਖਾਈ ।
 ਜਬ ਗੁਰਿਆਈ ਬਰਬਸ³ ਧਾਰੀ । ਚਾਹ ਨਹੀ ਮਨ ਰੰਚਕ ਸਾਰੀ ॥ [੫੭॥]
 ਤਜੇ ਪਾਟ⁴ ਬਨ ਮੈ ਕਬ ਜਾਹੀ । ਕਬ ਛੋਹੀ⁵ ਮੈ ਜਾਇ ਲੁਕਾਹੀ ।
 ਪੂਰਬ ਗਾਥ ਕਹੈ ਪੁਨਿ ਸਾਰੀ । ਜਿਮ ਗੁਰਤਾਈ ਬਰਬਸ ਧਾਰੀ ॥ [੫੮॥]
 ਜਬ ਗੁਰ ਅਸਟਮ ਹਰਿ ਪੁਰਿ ਗਏ । ਗੁਰੂ ਬਕਾਲੇ ਸਿੱਖਨ ਠਏ⁶ ।
 ਤਬ ਬਿਸਮੈ⁷ ਸਿਖਨ ਮਨ ਧਾਰੀ । ਢੂੰਢਤ ਦੇਸ ਸੇ ਸੋਢਨ ਸਾਰੀ ॥੨੬॥ [੫੯॥]
 ਰੀਆ ਛੰਦ । ਪੁਰ ਬਕਾਲੈ ਮੈ ਘਨੀ, ਤਬ ਧਰੀ ਮੰਜੀ ਸੋਢਨ ।
 ਗੁਰ ਗੁਰ ਗੁਰੂ ਨਿਜ ਸੇ ਚਹੈ, ਪੁਨ ਰਾਜ ਪਾਟ ਘਨੇ ਧਨ ।
 ਅਤਿ ਰਾਰ⁸ ਘਰ ਘਰ ਹੋਤ ਹੈ, ਅਸ ਭਾਂਤਿ ਤਾ ਪੁਰ ਮਾਨੀਐ ।
 ਨਿਪੁ ਹਤ ਭਏ ਜਿਮ ਹੋਤ ਦਲ ਪੁਨਿ ਲੁਪਤ ਸਕ੍ ਪ੍ਰਮਾਨੀਐ ॥ [੬੦॥]
 ਇਕ ਸਿਖ ਲਬਾਨਾ⁹ ਸਿੰਧੁ ਮੈ ਲੇ ਪੋਤ¹⁰ ਆਵਤ ਅਟਕਿਯੇ ।
 ਤਿਨ ਧਯਾਨ ਗੁਰ ਕੇ ਮਨ ਧਰਜੇ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਮਨ ਸੁ ਚੁਕਯੇ ।
 ਤਬ ਪਾਚ ਸਤ ਅਤਿ ਭੇਟ ਧਾਰੇ ਜੋਅ ਤਾ ਪਦ ਰਾਜ ਹੀ ।
 ਜੋ ਗੁਰ ਸਚੇ ਮੋਹ ਤਾਰ ਹੈ ਇਮ ਚੀਤ ਮੈ ਤਿਨ ਸਾਜ ਹੀ ॥ [੬੧॥]
 ਤਬ ਗੁਰ ਸੁ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ, ਤਾ ਕਾਮ ਕ੍ਰਿਤ ਸਹਾਯਨ ।
 ਪੁਨਿ ਭੀਰ ਤੇ ਤਾ ਰਖ ਕਰੀ ਗੁਰ ਤਾਹਿ ਸੁਪਨ ਲਖਾਯਨ¹² ।
 ਸੁਪਨ ਦੀਨੇ ਸੋਕ ਤਬ ਛੁਟ ਜਹਾਜ ਸੇ ਲੇ ਧਨ ।
 ਪੁਰ ਬਕਾਲੇ ਪੂਜ ਚਹਿ ਮਨ ਫਿਰਤ ਭਾਲਤ ਸੇ ਧਨ ॥੨੭॥ [੬੨॥]
 ਚੋਪਈ । ਕਰੀ ਤੜਾਗੀ¹³ ਮਖਨ ਸਾਹਾ । ਦੇ ਦੇ ਦਾਮ ਦੀਨ ਗੁਰ ਪਾਹਾ ।
 ਸੇ ਗੁਰ ਲਖਾ ਨ ਤਾ ਕੇ ਮਾਹੀ । ਸਰਬ ਨਗਰ ਪੂਜਨ ਯਾ ਤਾਹੀ ॥ [੬੩॥]
 ਪੁਨਿ ਲੇ ਸੰਗਤ ਆਯੇ ਤਾਹੀ । ਅਵਾਜ ਗ੍ਰਿਥ ਜੀ ਤਾ ਮਨਚਾਹੀ ।
 ਪ੍ਰਾਤ ਅਵਾਜ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀਨੀ । ਤੇਗਾ¹⁴ ਬੰਦ ਕਰੇ ਤੁਮ ਚੀਨੀ ॥ [੬੪॥]
 ਪੁਰ ਸੋਧਤ ਪੁਨਿ ਸਿੱਖਨ ਸੰਗਾ । ਕਹੇ ਕਹਾ ਤੇਗਾ ਹੈ ਚੰਗਾ ।
 ਹੈ ਬੋਰਾ ਛੋਈਅਨ ਮੈ ਸੋਈ । ਅਤਿ ਹੀ ਲੁਪਤ ਰਹੈ, ਨਯ ਮੋਹੀ¹⁵ ॥ [੬੫॥]
 “ਹੇ ਮਾਤਾ ! ਕੇ ਤੇਗਾ ਸੁਆਮੀ?” ਤਾਹਿ ਕਹਾ, “ਹੈ ਸੇ ਬਨ ਗਾਮੀ ।”
 ਗੋਪ ਰਹੈ ਨਹਿ ਦੇਤ ਦਿਖਾਈ । ਢੂੰਢਤ ਭਏ ਤਬੈ ਸਿਖ ਚਾਈ ॥ [੬੬॥]
 ਪ੍ਰਾਤ ਬੋਲ ਤਹ ਤ੍ਰਾਸਤ ਭਾਜੈ । ਤਾ ਮਧ ਲਹੈ ਗੁਰੂ ਸਿਖ ਛਾਜੈ ।

1. ਸ੍ਰਰਗ-ਲੋਕ। 2. ਅਪਰਿਮਾਣ, ਅਰਥਾਤ ਪਰਿਮਾਣ (ਹੱਦਾਂ) ਤੋਂ ਪਰੇ। 3. ਲਾਚਾਰ, ਮੱਲੇ-ਜੋਰੀ।
 4. ਪੱਟਨ, ਨਗਰ। 5. ਗੰਨਿਆਂ ਦੀ ਖੋਹੀ (ਛੋਹੀ), ਪੱਤੀ। 6. ਠਹਰਾਏ, ਮੰਨੇ। 7. ਅਸਚਰਜ, ਹੈਰਾਨੀ।
 8. ਲੜਾਈ, ਝਗੜਾ। 9. ਸਕ੍ (ਇੰਦ੍ਰ) ਦੇ ਅਹਲਯਾ ਦੇ ਅਪਰਾਧ ਕਾਰਣ ਲੁਕਣ ਤੇ। 10. ਅਰਥਾਤ—ਭਾਈ
 ਮੱਖਣ ਸਾਹ ਲੁਬਾਣਾ। 11. ਜਹਾਜ਼। 12. ਸੁਪਨਾ ਦੇਖਿਆ। 13. ਹਰੇਕ ਜੀਵ ਅਥਵਾ ਮਨੁੱਖ (ਸੋਢੀ) ਪ੍ਰਤਿ।
 14. ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ। 15. ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੋਹ ਨਹੀਂ।

ਧਰੀ ਪੂਜ ਪੰਜ ਦਾਮ ਸੁ ਤਾਹੀ। ਲਖ ਤਹਿ ਵਦਤਾ ਗੁਰੂ ਸਭ ਚਾਹੀ ॥੨੮॥ [੬੭॥]
 ਸਵੈਯਾ। “ਹੇ ਸਿਖ ! ਦਾਮ ਸੁ ਪੰਚ ਸਤਾ^੨। ਤੁਮ ਨਾਹਿ ਧਰੇ ਕਿਸ ਹੇਤ ਪ੍ਰਕਾਰੀ?
 ਮਿਹਨਤ ਮੇਰ ਸੁ ਮਖਨ ਸਾਹ ! ਦਿਜੈ ਸਗਰੀ, ਸੁਨ ਬਿਸਮ ਨਿਹਾਰੀ।
 ਪਾਦ^੩ ਸੁ ਕੰਜਨ^੪ ਮਾਹਿ ਪਰੇ ਤਬ ਦੀਨ ਸੁਤਤਿ ਰਟੈ ਸੁਖ ਕਾਰੀ।
 “ਰਾਮ ਤੁਮੈ, ਪੁਨਿ ਕ੍ਰਿਸਨ ਤੁਮੈ, ਪੁਨਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹੈ ਸਚ ਸਾਹਵਤਾਰੀ” ॥੨੯॥ [੬੮॥]
 ਮਨ ਬਾਕ ਪਰੰ ਪੁਨਿ ਨਾਹਿ ਗੁਨੰ, ਗੁਨ ਰੂਪ ਤੁਹੀ ਨਿਜ ਰੂਪ ਸਹਾਏ।
 ਯੋਗਨ ਗਮ ਸੁ ਧਯਾਨ ਧਰੈ ਤੁਮ ਪੈ ਪੁਨਿ ਜੈਤ ਮਤੀ^੫ ਗਤਿ ਪਾਏ।
 ਤੁਮ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤ^੬ ਮੇਹ ਕਰੇ ਜਗ ਕੇ, ਸ੍ਰਿਜ ਅਸਥਿਤ ਨਾਸ ਪਰੈ ਅਧਿਕਾਏ।”
 ਤਬ ਧਾਰ ਮਯਾ ਗੁਰ ਕੰਧ^੭ ਦਿਖਾਵਤ, ਪੈ ਅਸ ਕੀਨ ਸਹਾਯਤਾ ਜਾਏ ॥੩੦॥ [੬੯॥]
 “ਤੀਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੇ ਸਿਖ ਅਹੈ ਜਗ, ਆਰਤ^੮ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਕੇ ਸਿਮਰਾਹੀ।
 ਏਕ ਸੁ ਕਾਮ ਲੀਏ ਮਨ ਲਾਵਤ, ਤੀਸਰ ਮੋਖ ਕੀ ਚਾਹਿ ਰਖਾਹੀ।
 ਸੁਨ ਪ੍ਰੇਮ ਵਧਾਵਤ ਹੈ ਗੁਰ ਸੇ, ਅਸ ਭਾਤ ਅਨੇਕ ਕੇ ਭਗਤ ਲਸਾਹੀ।
 ਤੁਮ ਕਾਮ ਲੀਏ ਹਮ ਧਯਾਨ ਧਰਜੇ, ਤੁਮ ਭਗਤ ਅਨੰਨ ਦਈ ਰੁਚਿ ਮਾਈ ॥੩੧॥ [੭੦॥]
 ਤਬ ਹੋਤ ਭਈ ਸੁਧ ਤਾਹਿ ਘਨੀ, ਪੁਨਿ ਉਚ ਧੁਨੰ ਚੜਿ ਦ੍ਵਾਰਨ ਸੋਈ^੯।
 “ਅਚੁਤ ਆਦਿ ਅਨੰਤ ਲਹਜੇ ਅਬ ਦੀਨ ਦਿਯਾਲ ਨ ਯਾ ਸਮ ਕੋਈ।
 ਗੋਪ ਲਭਜੇ ਗੁਰ ਭਾਖਤ ਭਜੇ ਸੁਨ, ਸੰਗਤ ਆਨ ਮਿਲੀ ਤਹਿ ਲੋਈ।
 ਚੰਦ ਚੜੈ ਸੁ ਚਕੋਰਨ ਕੇ ਅਰ, ਕੰਜਨਿ ਕੇ ਰਵਿ ਭਾਸਤਿ ਜੋਈ ॥੩੨॥ [੭੧॥]
 ਆਨੰਦ ਸੇ ਤਬ ਸੰਗਤ ਆਨ ਕੈ, ਚਾਮਰ ਛਤ੍ਰ ਲਏ ਸੁਖ ਪਾਵੈ।
 ਪਾਦ ਮੈ ਸੀਸ ਨਿਆਵਤ ਗਾਵਤ, ਭਾਵਤ ਗੀਤ ਸਭੈ ਮਿਲ ਗਾਵੈ।
 ਪੂਜਤ ਬਰਖਤ ਸੁਮਨ^{੧੦} ਸੁ ਧਾਰਤ, ਚਾਹਤ ਨਾਹਿ ਗੁਰੂ ਮਨ ਭਾਵੈ।
 ਤਾਵਤ^{੧੧} ਸਿਖ ਘਨੇ ਦਿਸ ਕੇ ਗਨ ਆਨ ਸਿੰਘਾਸਨ ਸ੍ਰੀ ਪਧਰਾਵੈ^{੧੨} ॥੩੩॥ [੭੨॥]

ਕਬਿੱਤੁ। ਅਨਮਨ ਲੱਛ ਤਹਿ ਆਵਤ ਸੁ ਅੰਤ ਨਾਹਿ,

ਪੂਜਤ ਸੁ ਕਾਮ ਸਬ ਦੇਸ ਮਨ ਸਾਰ ਹੀ।
 ਜਰੈ ਤਹਿ ਮੰਦ ਲੋਕ ਹੋਵਤ ਅਪਾਰ ਸੋਕ,
 ਤਬੈ ਗੁਰ ਤਾਹਿ ਮਨ ਸਾਂਤ ਨਾਮ ਧਾਰ ਹੀ।
 ਕੇਤੇ ਦਿਨ ਗਏ ਤਬ ਬਸਤ ਪੁਰੀ ਮੰਝਾਰ,
 ਪੁਨਿ ਆਸ ਧਰੀ ਤੀਰਥਨ^{੧੩} ਸੁਭ ਚਾਰ ਹੀ।
 ਭਏ ਸੁ ਤਿਯਾਰ ਤਬ ਬਿਬਿਧ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਗ,

1. ਬੋਲੇ। 2. ਪੰਜ ਸੋ ਦਮੜੇ (ਰੁਪਏ)। 3. ਪੈਰ। 4. ਕੰਜ (ਜਲ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਕਮਲ)। 5. ਸੱਚੇ ਸਾਹ (ਈਸ਼ੁਰ) ਦੇ ਅਵਤਾਰ। 6. ਜੈ ਜੈ ਕਾਰ ਦੀ ਧੁਨੀ। 7. ਸੁਭਾਵਿਕ, ਕੁਦਰਤੀ। 8. ਕੰਨ੍ਹਾ, ਮੋਢਾ। 9. ਦੁਖੀ। 10. ਅਰਥਾਤ—ਮੱਖਣ ਸਾਹ ਲੁਧੇ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਬਚਨ ਸੁਣਕੇ ਗਿਆਨ ਹੋ ਗਇਆ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੇ ਕੋਠੇ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ “ਗੁਰੂ ਲਾਧੋ ਰੇ! ਗੁਰੂ ਲਾਧੋ ਰੇ” ਕਹਿ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਲੱਭ ਲੈਣ ਦਾ ਹੋਕਾ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ। 11. ਫੁੱਲ। 12. ਉਤਨੇ ਚਿਰ ਵਿਚ। 13. ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਸਿੰਘਾਸਨ ਉੱਤੇ ਸਜਾਇਆ। 14. ਭਾਈ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਛਿੱਬਰ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਤੀਰਥ-ਯਾਤ੍ਰਾ ਸੰਮਤ ੧੭੧੩ ਬਿ. ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਸੰਮਤ ੧੭੨੧ ਬਿ. ਵਿਚ ਨਹੀਂ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਿਛਲੀਆਂ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਲਿਖਤਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ।

ਭਨਤ ਸੁ ਐਸ ਗਨ ਬੈਨ ਸੁਖ ਕਾਰ ਹੀ ॥੩੪॥ [੭੩॥]
ਚੋਪਈ। ਤੀਰਥ ਕੋਟ ਗੁਰੂ ਪਦ ਮਾਹੀ। ਕਰਤ ਸੁ ਪਾਵਨ ਤੀਰਥ ਤਾਹੀ।
 ਦਿਆਲ ਬਹੁਤ ਦਿਨ ਤਹਾਂ ਬਿਤਾਏ। ਪੁਨਿ ਕੁਰਖੇਤ੍ ਪਹੁਚੇ ਆਏ ॥ [੭੪॥]
 ਤੀਰਥ ਸਗਲ ਪਗਨ ਤਿਹ ਨਾਨਾ। ਜੰਗਮ ਤੀਰਥ ਕੀਨ ਪਯਾਨਾ।
 ਧਰਨੀ ਦੁਖਤ ਨਿਰਖ ਤਬ ਸਾਰੀ। ਰਹੈ ਉਦਾਸ ਨਾਥ ਅਵਤਾਰੀ ॥ [੭੫॥]
 ਸਰੀਕਨ^੧ ਕੀ ਗਤਿ ਲਖ ਤਿਹ ਆਏ। ਮਤਸਰ^੨ ਸੁਖ ਦਾਯਕ ਭਾਏ।
 ਭਗਤ ਜੋਗ ਦਿਨ ਰੈਨ ਕਮਾਵੈ। ਮਹਾਕਾਲ ਕਉ ਹਿਰਦੈ ਧਜਾਵੈ ॥ [੭੬॥]
 ਤਾ ਤੈ ਅੰਗ੍ਰੂ^੩ ਕੂਚ ਤਬ ਕੀਨਾ। ਪੁਨਿ ਹਰਿਦ੍ਵਾਰ ਦਰਸ ਜਾਇ ਦੀਨਾ।
 ਤੀਰਥ ਸਰਬ ਜਹਾਂ ਚਲ ਆਵੈ। ਭਾਂਤ ਭਾਂਤ ਕੇ ਦਾਨ ਕਰਾਵੈ ॥ [੭੭॥]
 ਨਿਜ ਆਦਰ ਕੈ ਸਭਨ ਜਿਵਾਵੈ। ਦਛਨਾ ਬਿਧ ਸੰਜਗਤ ਦਿਵਾਵੈ।
 ਇਸੀ ਤਰਾਂ ਆਵਤ ਜਗਨੇਸਾ^੪। ਨੇਮ ਖਾਧ^੫ ਤਬ ਕੀਨ ਪ੍ਰਵੇਸਾ ॥ [੭੮॥]
 ਤਾ ਕੇ ਦਰਸ ਭਲੇ ਜਗ ਤਾਤਾ। ਪੁਰੀ ਪ੍ਰਯਾਗ^੬ ਗਏ ਬਿਖਯਾਤਾ ॥
 ਤਹਿ ਬਿੱਪਨ ਕੋ ਸਰਬਸ ਦੀਨਾ। ਨਿਜ ਬਪੁ^੭ ਕੋ ਨਹਿ ਮੋਹ ਸੁ ਚੀਨਾ ॥੩੫॥ [੭੯॥]
ਸਵੈਯਾ। ਗੁਰ ਆਵਨ ਤੇ ਅਗ^੮ ਬਿੱਪ ਕੀ ਗਾਥ^੯ ਭਈ, ਸੁਨੀਏ ਚਿਤ ਦੇ ਕਰ ਭਾਈ।
 ਨੀਰਜ^{੧੦} ਲੇਤ ਉਚੇ^{੧੧} ਲਖ ਤੁਰਕ ਕੋ ਤਯਾਗ, ਚਲੇ ਤਟ^{੧੨} ਤਾ ਦਿਜ ਰਾਈ^{੧੩}।
 ਦਿੱਲੀ ਮੈ ਬੰਦ ਕੀਓ ਤਬ ਸੋ ਬਿਪ, ਖਾਇ ਕਟਾਰ ਮਗ ਤਬ ਵਾਈ^{੧੪}।
 ਤਾ ਕਰ ਬਿੱਪ ਸੁ ਜੋਤਸ ਖੋਜਤ, ਏਹ ਲਖ ਤਾ ਤਬ ਬਾਤ ਸੁਨਾਈ ॥੩੬॥ [੮੦॥]
 ਬੰਸ ਸੁਵੇਨ^{੧੫} ਮੈ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਦੇ ਬਪੁ^{੧੬}, ਤਾ ਕਰਤਾ ਸਰਬੰਸ ਮੰਗਾਹੀ।
 ਯਾ ਕਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਦਾਨ ਦਯੋ ਬਪੁ^{੧੭}, ਥਾਨ ਤ੍ਰਿਬੇਣੀ^{੧੮} ਮੈ ਜੋ ਭਲ ਆਹੀ।
 ਸਿਖ ਸਖਾ ਲਖ ਕੈ ਭਏ ਪਾਵਨ, ਦੇਵਤ ਥਾਨ ਸੁ ਪੂਜਤ ਚਾਹੀ।
 ਜੈ ਵਤ ਮੇਦ ਧਰੈ ਸਿਖ ਬਜੂਹ ਸੁ ਥਾਨ ਦੀਓ ਗੁਰ ਕੋ ਭਲ ਜਾਹੀ ॥੩੭॥ [੮੧॥]
ਦੋਹਰਾ। ਗੰਗਾ ਸੰਗਮ ਤੀਰ ਪੁਰ, ਇਕ ਦਿਸ ਯਮੁਨਾ ਜਾਨ।
 ਸਾਰਸੁਤੀ ਤੀਸਰ ਤਹਾਂ, ਮੱਧ ਪ੍ਰਯਾਗ ਸਥਾਨ ॥੩੮॥ [੮੨॥]
 ਗੁਰ ਗਨ ਬਿੱਪਰ ਘਨੇ ਤਹਾਂ, ਲਸੈ ਸੁ ਪੁਰਜਨ ਐਸ।
 ਅਮਰਾ ਪੁਰ ਸਮ ਜਾਨੀਐ, ਬਿਧਿ ਪੁਰ ਸਮ ਸੁਖ ਮੈਸ ॥੩੯॥ [੮੩॥]
ਸਵੈਯਾ। ਜਾਚਕ ਆਵਤ ਜੋ ਗੁਰ ਪੈ, ਸਬ ਕਾਮਨ ਪੂਰ ਧਰੈ ਸੁਖ ਧਾਰੈ।
 ਕਲਪ ਤਰੇਵਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਅਚੱਤ, ਜੀਵ ਤੇ ਸੀਵ^{੨੦} ਕਰੈ ਭਵ^{੨੧} ਤਾਰੈ।
 ਕੇਤਕ ਦਿਵਸ ਬਸੈ ਪੁਨਿ ਆਯ ਹੈ, ਕਾਸੀ ਮਹਾਂ ਪੁਰ ਸੋ ਸੁਨ ਚਾਰੈ।

1. ਤੁਰਦਾ ਫਿਰਦਾ ਤੀਰਥ। 2. ਸਰੀਕੇ ਵਾਲਾ, ਸੋਢੀ ਭਾਈ ਚਾਰਾ। 3. ਈਰਖਾ। 4. ਅੰਗੇ।
 5. ਜਗਦੀਸ਼੍ਵਰ, ਜਗਤ ਦੇ ਸ੍ਵਾਮੀ। 6. ਸਹੀ ਨਾਮ ਨੇਮਿਖਾਰਣਜ। ਯੂ. ਪੀ. ਦੇ ਸੀਤਾਪੁਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ
 ਤੀਰਥ, ਜਿੱਥੇ ਪੁਰਾਤਨ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਵੱਡਾ ਭਾਰੀ ਜੰਗਲ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। (ਦੇਖੋ ਗੁਰਸ਼ਬਦ ਰਤਨਾਕਰ ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼)।
 7. ਮੇਜੂਦਾ ਨਾਮ ਅਲਾਹਾਬਾਦ। 8. ਸਰੀਰ। 9. ਪਹਲਾਂ। 10. ਗਾਥਾ, ਕਥਾ। 11. ਨੀਰ (ਪਾਣੀ)। 12. ਚੜ੍ਹਦੇ
 ਪਾਸੇ। 13. ਨਦੀ ਦਾ ਕਿਨਾਰਾ। 14. ਦ੍ਰਿਸ਼ਾਂ ਦਾ ਰਾਜਾ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ। 15. ਵਹੀ, ਉੱਥੇ। 16. ਸੋਢੀਆਂ ਦੇ ਵੰਸ਼
 (ਖ਼ਾਨਦਾਨ) ਵਿਚ। 17. ਸਰੀਰ ਦੇਵੇ। 18. ਧਰਮ ਉੱਤੇ ਸਰੀਰ ਵਾਰ ਦੇਣ ਦਾ ਪ੍ਰਣ ਕੀਤਾ। 19. ਤ੍ਰਿਵੇਣੀ ਸੰਗਮ
 ਪ੍ਰਯਾਗ (ਅਲਾਹਾਬਾਦ) ਜਿੱਥੇ ਤਿੰਨ ਨਦੀਆਂ—ਗੰਗਾ, ਜਮੁਨਾ ਤੇ ਸਰਸੁਤੀ—ਇਕੱਠੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।
 20. ਕਲਿਆਣ ਰੂਪ। 21. ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਦਰਸ ਸੁਨੇ ਸਬ ਸਾਵਤਾ¹ ਆਵਤ ਅਗ੍ਰਜ² ਲੇਨ ਪ੍ਰਕਾਰੈ ॥੪੦॥ [੮੪॥]
 ਸਵੈਯਾ³। ਕੇਚਿਤ⁴ ਅਸ੍ਰਨ⁵ ਲੀਨ ਮੰਗਾਇ ਕੈ, ਕੇਚਿਤ ਬਸਨ⁶ ਸੁਖਯੋ ਮਨ ਧਾਰੀ।
 ਕੇਚਿਤ ਲੀਨ ਮਨੀ ਗਨ ਭੂਖਨ, ਚਾਮਰ⁷ ਛਤ੍ਰ ਸੁ ਪੁਸਪ ਅਪਾਰੀ।
 ਦਰਸਨ ਕੀਨ ਸਤੋਤ੍ਰ ਗਾਵਤ, ਆਸ੍ਰਯ ਦੀਨ ਕਰੀ ਰੁਚਿ ਭਾਰੀ।
 ਮੰਦਰ ਦੀਰਘ ਜੋਗ ਬਿਰਾਜਤ ਆਵਤ ਸੰਗਤ ਤਾ ਪੁਰ ਸਾਰੀ ॥੪੧॥ [੮੫॥]
 ਜੈਸੀ ਸੁ ਇੱਛ ਧਰੈ ਸਬ ਪੂਰਤ ਤੈਸ ਸਰੂਪ ਲਖੇ ਜਸ ਚਾਹੀ।
 ਗਾਵਤ ਕੀਰਤਿ ਲੋਕ ਸਬੈ ਤਹਿ ਭਾਖਤ ਮੂਰਤਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਆਹੀ।
 ਪੂਰਨ ਭੇ ਸਭ ਪੂਰਨ ਕੋ ਲਖ, ਵਾਰ ਸੁ ਪਾਰ ਤਹਾਂ ਕਛੁ ਨਾਹੀ।
 ਕੇਤਕ ਨਾਗ⁸ ਬਸੇ ਪੁਰਿ ਸੰਕਰ⁹ ਜਾਵਤ ਚਾਹ ਧਰੀ ਅਨ ਠਾਹੀ¹⁰ ॥੪੨॥ [੮੬॥]

[ਪਟਨੇ ਨਿਵਾਸ]

ਸੰਕਰ ਛੰਦ। ਤਾਂਤੇ ਬਿਦਾ ਹੋ ਜਾਤ ਭੇ ਪੁਨਿ ਲੰਘ ਦੇਸ ਅਨੰਤ।
 ਸ੍ਰੀ ਪਟਣਾ ਮੈ ਧਾਰ ਪਗ ਤਾਰੇ ਸੁ ਜੰਤ ਅਨੰਤ।
 ਕਸ¹¹ ਨਗਰ ਪਟਣਾ ਦਿਪਤ¹² ਹੈ, ਜਨ ਦੁਈ ਸੋਭਾ ਸ੍ਰੀਯ¹³।
 ਸਰਿਤਾ¹⁴ ਸੁ ਸੱਤਰ ਚਲਤ ਹੈ ਅਸ ਕ੍ਰਾਂਤਿ ਕਰ ਸੁਖ ਜੀਅ।
 ਸ੍ਰੀ ਪਦ¹⁵ ਸਰਿਤਾ ਜਾਨੀਐ ਜਿਹ ਲਖੇ ਪੰਕ ਨਸਾਹ¹⁶।
 ਤਾ ਤੀਰ ਪੁਰਿ¹⁷ ਸੁਖ ਦਾਨ ਹੈ ਜਿਹ ਸਮ ਨ ਸੁਰ ਪੁਰਿ¹⁸ ਆਹ ॥੪੩॥ [੮੭॥]

ਭੁਜੰਗ ਛੰਦ। ਨਹੀਂ ਨਗ੍ਰ ਜਾ ਸੇ ਸੁ ਤ੍ਰੈ ਲੋਕ ਮਾਹੀ।

ਪ੍ਰਮਾਨ ਬਿਨਾ ਸੋਭ ਸੁੰਦਰ ਲਸਾਹੀ।
 ਧਈ¹⁹ ਸੰਗਤੀ²⁰ ਸ੍ਰੇਨ²¹ ਮੈ ਸੁਨਤ ਜੇਤੀ।
 ਲਖੇ ਰੂਪ ਸ੍ਰੀ ਕੋ ਕਹੈ ਵਾਹ ਤੇਤੀ।
 ਲਖੇ ਰੂਪ ਨਾਮੈ ਸਭੈ ਪਾਪ ਲੋਹੀ।
 ਕਹੈ ਕੋਨ ਓਪੰ²² ਮਿਟੈ ਦੇਖ ਸੋਕੀ।
 ਨਹੀਂ ਐਸ ਸੁਖ ਸੁ ਤ੍ਰੈ ਲੋਕ ਮਾਹੀ।
 ਜਸੇ²³ ਦੇਖ ਗੁਰ ਕੋ ਭਵੈ ਮੇਦ ਚਾਹੀ ॥ [੮੮॥]
 ਸਭੈ ਲੋਕ ਜਾਨੈ ਨਿਜ ਇਸਟ ਰੂਪੀ।
 ਕਰੈ ਸੇਵ ਐਸੀ ਜਸੀ ਚੰਦ ਸੂਯੰ²⁴।
 ਇਸੀ ਭਾਂਤ ਕੀਨੀ ਸਭੈ ਲੋਕ ਸੇਵਾ।
 ਪ੍ਰਥਮ ਧਯਾਇ ਪੂਰਨ ਭਯੋ ਭਾਂਤਿ ਏਵਾ²⁵ ॥੪੪॥ [੮੯॥]
 ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਬਰਨਨੰ ਪ੍ਰਥਮੇ ਧਯਾਇ²⁶ ॥੧॥

1. ਸਮਾਂਤ। 2. ਅਗਾਊ। 3. ਕਈਆਂ ਨੇ। 4. ਘੋੜੇ। 5. ਵਸਤ੍ਰ। 6. ਚੋਰ। 7. ਦਿਨ। 8. ਕਾਸ਼ੀ (ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੀ ਪੁਰੀ, ਬਨਾਰਸ) 9. ਵੇਰ ਅਨ (ਹੋਰ) ਠਾਹੀ (ਥਾਵੇਂ) ਜਾਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ। 10. ਕੇਹੇ ਜੋਹਾ। 11. ਸੋਭਾਦਾ। 12. ਲੱਛਮੀ। 13. ਨਦੀਆਂ। 14. ਸ੍ਰੀ ਪਤਿ (ਬਾਵਨ ਅਥਵਾ ਵਿਸ਼ਨੂੰ) ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਦਾ ਧੌਣ, ਗੰਗਾ ਨਦੀ। 15. ਪੰਕ (ਚਿੱਕੜ) ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਦਾ ਹੈ। 16. ਤਾ (ਉਸ ਦੇ) ਤੀਰ (ਕਿਨਾਰੇ) ਪੁਰਿ (ਪਟਨਾ ਨਾਮੀ ਨਗਰੀ)। 17. ਸੁਰਗ-ਲੋਕ। 18. ਧਾਈ, ਦੇੜੀ। 19. ਸਿੱਖ ਸੰਗਤ 20. ਕੰਨ 21. ਉਪਮਾ। 22. ਜੈਸਾ 23. ਚੰਦ ਸੂਰਜ 24. ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ 25. ਮੋਤੀ ਬਾਗ਼, ਪਟਿਆਲਾ ਦੀ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਪ੍ਰਤਿ ਨੰ. ੭੧ ਵਿਚ ਏਥੇ 'ਅੰਕ' ਪਾਠ ਹੈ।

ਦੂਜਾ ਅਧਿਆਇ
ਰਾਜਾ ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ

ਦੇਹਰਾ। ਮਾਨ ਸਿੰਘ^੧ ਗੁਰ ਸੰਗ ਲੈ, ਗਯੋ ਦੇਸ ਨਿਜ ਮਾਹ।

ਪੁਨਿ ਗੁਰੁ ਜਨਮ ਬਖਾਨੀਐ, ਧਯਾਇ ਦੂਸਰੇ ਗਾਂਹ^੨ ॥੧॥

ਪੁਨਿ ਆਯੋ ਤਾ ਨਗਰ ਮੈ, ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਰਜਪੂਤ।

ਏ ਸੁਨ ਕੈ ਬੋਲਤ ਭਏ, ਸਿੰਘ ਨੈਨ ਸੁ ਸਪੂਤ ॥੨॥

ਚੋਪਈ। ਕਹੋ ਗਾਥ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੁ ਵਿਸਥਾਰੀ। ਪੂਰਬ ਥੋਰ ਸੁਨੀ ਰੁਚਿ ਭਾਰੀ।

ਕਾ^੩ ਪੁਰ ਤੇ ਕਾ ਵਿਧ ਸੋ ਆਯੋ। ਤਬ ਸ੍ਰੀ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਸੁਖ ਪਾਯੋ ॥ [੩॥]

ਕਹਤ ਭਏ, “ਗਾਥਾ, ਸੁਨ ਕਾਨਾ। ਦਖਨ ਦੇਸ ਬਸਤ ਸੁਖ ਨਾਨਾ।

ਤਾਂ ਦਿਸ ਦੇਸ ਮਾਹਿ ਪੁਰ ਜੈ^੪ ਅਤਿ। ਤਾ ਵਿਗ ਗੜ ਗੋਪਾਚਲ^੫ ਹੈ ਅਤਿ ॥ [੪॥]

ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਕੀ ਤਾ ਰਜਧਾਨੀ। ਰਜਪੂਤਨ ਕੀ ਮਣਿ ਸੁਖਦਾਨੀ।

ਚੜ੍ਹੈ ਸੰਗ ਹਜਰਤ^੬ ਕੇ ਸੋਈ। ਮੁਲਖ ਰਾਜ ਭੋਗੇ ਸੁਖ ਲੋਈ ॥ [੫॥]

ਜਬ ਜਬ ਮੁਹਿੰਮ ਜਾਤ ਸਬ ਸੈਨਾ। ਆਪ ਰਹੈ ਵਿਗ ਹਰਜਤ ਚੈਨਾ।

ਦਿਲੀ ਮੈ ਤਾ ਕੇ ਅਸਥਾਨਾ। ਬਾਗ ਹਵੇਲੀ ਸੁੰਦਰ ਨਾਨਾ ॥ [੬॥]

ਜਬ ਰਾਜਾ ਹਜਰਤ ਪੈ ਜਾਵੈ। ਸੂਰਬੀਰ ਸੰਗ ਅਧਿਕ ਲੇ ਆਵੈ।

ਤਦੀ ਕਰਤ ਰਾਵ ਲਖ ਜਾਈ। ਕੋਇ ਨ ਸਕੈ ਸੁ ਹਾਥ ਉਚਾਈ ॥ [੭॥]

ਏਕ ਦਿਵਸ ਰਾਜਾ ਤਬ ਚਲਾ। ਲੀਨੇ ਰਾਜ ਪੂਤ ਬਰ ਬਲਾ।

ਜਿਹ ਮਾਰਗ ਵਹਿ ਰਾਵ ਸਿਧਾਯੋ। ਕਸਾਈ ਨਿਰਖ ਕਿਤਕ ਵਹ ਘਾਯੋ ॥ [੮॥]

ਰੋਰ^੭ ਪਰੀ^੮ ਸਗਰੇ ਪੁਰ ਮਾਹੀ। ਤੋ ਲਗ ਰਾਜਾ ਗਯੋ ਤਹਾ ਹੀ।

ਹਜਰਤ ਜਬੈ ਰਾਵ ਲਖ ਪਾਯੋ। ਕਛੁਕ ਕੋਪ ਕੈ ਬਚਨ ਸੁਨਾਯੋ ॥ [੯॥]

“ਮਾਨ ਸਿੰਘ ! ਮੈਨੇ ਯਹਿ ਜਾਨੀ। ਕਸਾਈ ਕਰੇ ਸਕਲ ਤੈ ਹਾਨੀ।”

ਗਰਜ ਰਾਵ ਤਬ ਬੈਨ ਉਚਾਰੈ। “ਹਜਰਤ ! ਬਚ ਯਹਿ ਸੀਸ ਹਮਾਰੇ ॥ [੧੦॥]

1. ਏਥੇ ਰਾਜਾ ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰਾਜਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਸਹੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੁਗਲੋਈ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਰਾਜਾ ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਹ ਅਕਬਰ ਤੇ ਜਹਾਂਗੀਰ ਦਾ ਸਮਕਾਲੀ ਸੀ ਤੇ ਰਾਜਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਹ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦਾ ਸਮਕਾਲੀ। 2. ਪਾਠਾਂਤਰ—ਮਾਹਿ (ਖ਼ਾ. ਕਾ. ਅ. ੬੦੫) ੨ ਗਾਂਹ ਦਾ, ਅਰਥਾਤ—ਅਗਾਂਹ, ਅੱਗੇ। 3. ਕਿਸ। 4. ਪਾਠਾਂਤਰ—ਜੈ ਪੁਰ (ਖ਼ਾ. ਕਾ. ਅ. ੬੦੫)। 5. ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਥਾਨ। 6. ਭਾਵ—ਬਾਦਸ਼ਾਹ (ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ)। 7. ਰੋਲਾ, ਸੋਰ। 8. ਪਇਆ।

ਨੀਮਾ¹ ਖੁਦਾਇ ਸੁ ਸਾਹ ਕਹਾਵੈ। ਤਾ ਕੇ ਬੈਠ ਅਫਲ² ਕਰੇ ਜਾਵੈ।
ਭੋਰ ਭਏ ਇਹ ਠਾਂ ਜਬ ਆਉਂ। ਸਹੀ ਸਤ ਸਭ ਹੀ ਕੇ ਘਾਉਂ ॥ [੧੧॥]
ਯੋ ਸੁਨ ਸਾਹ ਬਿਹਸਿ ਮੁਖ ਦਯੋ। ਤਾ ਪਰ ਕਛੁ ਪੇਸ ਨਹਿ ਗਯੋ।
ਘਰੀਅਕ ਬੈਠ ਚਲਯੋ ਤਬ ਰਾਜਾ। ਭਾਂਤਿ ਅਨੇਕ ਬਜਾਵਤ ਬਾਜਾ ॥ [੧੨॥]

[ਸ਼ਾਹ ਮਾਜ਼ਿੰਦਰਾਂ ਦਾ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੂੰ ਖ਼ਤ ਅਤੇ ਭਾਈ ਨੰਦ ਨਾਲ]

ਤਾਵਤ ਕਾਲ³ ਸੁ ਖ਼ਤ ਇਕ ਆਯੋ। ਮਾਯੰਦਰਾਨ⁴ ਕੇ ਭੂਪ ਪਠਾਯੋ।
“ਮੇਨੇ ਸੁਨੀ ਕਿਤਾਬਨ ਮਾਹੀ। ਜੈਸ ਪੁਰਾਨ ਭਵਿਸਤ⁵ ਮਾਹੀ ॥ [੧੩॥]
ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਮੈ ਕਹਯੋ ਸੋ ਸੇਸਾ। ਹੋ ਹੈ ਰਾਜ ਤੁਰਕ ਗਤਿ ਭੇਸਾ।
ਸੀਸ ਜੁ ਗੁਰ ਕੀ ਮੁਹਰ ਪੁਜਾਰੈ। ਤੇਰਸ ਸਦੀ ਤੇ ਰਾਜ ਮੈ ਬਾਰੈ ॥ [੧੪॥]
ਬਾਹਜ ਕੁਲ⁶ ਮੈ ਉਪਜੈ ਲੋਈ। ਚਾਲਿਸ ਬਰਖ ਬਿਤੈ ਇਹ ਹੋਈ।
ਹਿੰਦੂਅਤੇ ਮੈ ਉਹ ਪੰਥ ਚਲੈ ਹੈ। ਤੁਰਕਨ ਨਾਸ ਕਰੈ ਸੁਖ ਪੈਰੈ ॥ [੧੫॥]
ਤੁਮ ਕੇ ਲਿਖੀ ਭਵਿਸਤ ਬਾਨੀ। ਕਛੁ ਅਰਬੀ ਕਛੁ ਪਸਤੋ ਸਾਨੀ।”
ਏ ਖਤ ਸਾਹ ਲਖਾ ਜਬ ਸੋਈ। ਤਾਹਿ ਪੜਨ ਨਹਿ ਕਾ ਤੈ ਹੋਈ ॥ [੧੬॥]
ਨੰਦ ਲਾਲ ਸੋ ਮੁਨੀਸੀਅਨ ਮਾਹੀ। ਵਾਚਯੋ ਤਾਹਿਸੁ ਪੀਠ ਲਖਾਈ।
ਏ ਸੁਨਿ ਨਵੀਸਿੰਦ^੭ ਬਰਰਾਨੇ। ਪਿਸਨੀ^੮ ਕਰੈ ਸਹਸ ਦੁਖ ਮਾਨੇ ॥ [੧੭॥]
“ਯਾ ਕੇ ਦੀਨ ਮਾਹਿ ਲੈ ਭਾਰੈ। ਯਾ ਤੈ ਕਾਮ ਨਹੀ ਅਤਿ ਭਾਰੈ।
ਦੁਖਤਰ^੯ ਦੈ ਕੈ ਭੀ ਇਹੁ ਕੀਜੈ। ਯਾ ਕੇ ਦੀਨ ਮਾਹਿ ਮਨ ਭੀਜੈ ॥ [੧੮॥]
ਨਾ ਤੈ ਯਾਹ ਮਾਰ ਹੀ ਭਾਰੈ।” ਏ ਸੁਨ ਨੰਦ ਲਾਲ ਦੁਖ ਭਾਰੈ।
ਆਰਾਧਯੋ ਗੁਰੁ ਨਾਨਕ ਦੇਵਾ। ਤਬ ਹੀ ਭਏ ਸਹਾਯਕ ਸੇਵਾ ॥ [੧੯॥]
ਛੁਟੈ ਜੰਜੀਰ ਗੋਪ ਹੋਇ ਰਹਾ। ਜੇਬਨਸਾਹ^{੧੦} ਸੁਤਾ ਕੇ ਲਹਾ।
ਤਾ ਉਠਨੀ ਦੇ ਤਾਹ ਨਸਾਯੋ। ਯਾ ਬਿਧ ਗੁਰ ਸਹਾਯ ਸੁਖ ਪਾਯੋ ॥ [੨੦॥]
ਤਾ ਪਰੰਤੂ^{੧੧} ਸੁਤ ਪੰਡਿਤ ਆਵਾ। ਤਾ ਸੁਤ ਗੀਤਾ^{੧੨} ਗਾਜਾਨ ਸੁਨਾਵਾ।
ਤਾ ਦਿਨ ਗਾਥਾ ਏ ਤਬ ਬਰਨੀ। ਨਿਜ ਧਰਮ ਰਤਿ^{੧੩} ਪਾਰਥ^{੧੪} ਕਰਨੀ ॥ [੨੧॥]
ਪਰ ਧਰਮੋ ਭੈਦਾਯਕ ਜਾਨਾ। ਯਦਪਿ ਹੋਵੈ ਉਚ ਮਹਾਨਾ^{੧੫}।
ਪੁਨਿ ਹਜਰਤ ਏ ਪ੍ਰਸਨ ਅਲਾਯੋ। ਇਸ ਪੰਡਿਤ ਮੁਰ ਮਨ ਬਿਰਮਾਯੋ ॥ [੨੨॥]
ਜੇਤਸ ਮੈ ਓਇ ਐਸੇ ਜਾਨੇ। ਪੁਨੰ ਭਵਿੱਖਤ ਗਾਥ ਬਖਾਨੇ।

1. ਅੱਧਾ। 2. ਨਿਸਫਲ। 3. ਉਤਨੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ। 4. ਮਾਜ਼ਿੰਦਰਾਂ, ਈਰਾਨ ਦਾ ਇਕ ਇਲਾਕਾ।
5. ਭਵਿਸ਼ਯ ਪੁਰਾਣ, ਜੋ ੧੮ ਪੁਰਾਣਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦਾ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਗ੍ਰੰਥ ਹੈ। 6. ਬ੍ਰਹਮਾ ਦੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਤੋਂ
ਪੈਦਾ ਹੋਈ (ਬਾਹਜ) ਕੁਸ਼ਤੀ ਕੁਲ, ਅਰਥਾਤ ਸੋਢੀ ਵੰਸ਼। 7. ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਉਹ ਖ਼ਤ ਪੜ੍ਹਿਆ ਨ ਗਇਆ।
8. ਲਿਖਾਰੀ, ਕਲਰਕ। 9. ਚੁਗਲ। 10. ਧੀ, ਪੁਤ੍ਰੀ। 11. ਜੇਬ-ਉਨ-ਨਿਸਾ, ਸ਼ਾਹ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੀ ਲੜਕੀ।
12. ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ। 13. ਸ੍ਰੀ ਮਦ ਭਗਵਦ ਗੀਤਾ। 14. ਪ੍ਰੀਤੀ। 15. ਅਰਜਨ (ਪ੍ਰਿਥਾ ਦਾ ਪੁਤ੍ਰ)। 16. ਇਸ
ਬਾਰੇ ਸ੍ਰੀ ਮਦ ਭਗਵਦ ਗੀਤਾ ਅਧਿਆਇ ਤ੍ਰਿਤੀਯ ਦਾ ਅਸਲ ਸ਼ਲੋਕ ਇਹ ਹੈ।

श्रेयान् स्वधर्मो विगुणः परधर्मात् स्वनुष्ठितात्।

स्वधर्मो निधनं श्रेयः परधर्मो भयावहः ॥३५॥

ਆਗੇ ਕਹੇ ਗਾਥ ਰਾਜਾ ਕੀ। ਕਹੀ ਗਾਥ ਤਿਨ ਸੰਕਨ ਤਾਕੀ ॥ [੨੩॥]
 ਹਿੰਦੂਅਨ ਮੈ ਇਹ ਪੰਥ ਨ ਹੋਈ। ਤੁਰਕਨ ਅੰਤ ਕਰੈਗੇ ਸੋਈ।
 ਹੋਨੀ ਮਿਟੈ ਨ ਕੋਟ ਉਪਾਏ। ਹਜਰਤ ਗਜਾਨ ਗਯੇ ਸੁ ਬਿਲਾਏ ॥ [੨੪॥]
 ਜੈਸੇ ਜਨ ਮੇਜੇ ਬਚ ਭੰਗਾ। ਤੈਸੇ ਕੋਪ ਬੈਨ ਕਹੈ ਭੰਗਾ।
 ਲਿਖਾ ਸੁ ਹਜਰਤ ਸੂਬਨ ਤਾਈ। ਹਿੰਦੂ ਰਹੈ ਜਗਤ ਮੈ ਨਾਹੀ।
 ਲਵਪੁਰ ਅਟਕ ਪਿਸੈਰਨ ਦੇਸਾ। ਕਾਸਮੀਰ ਅਤਿ ਕਰੀ ਨਿਦੇਸਾ ॥੩॥ [੨੫॥]
 ਦੇਹਰਾ। ਕਾਬਲ ਪੁਨਿ ਕੰਧਾਰ ਕੋ, ਪੁਨਿ ਸਿਕਾਰ ਪੁਰ ਜਾਨ।
 ਮੁਲਤਾਨ ਤੇ ਆਇ ਲੈ, ਲਿਖੇ ਸੁ ਬੈਨ ਪਠਾਨ ॥੪॥ [੨੬॥]
 ਹਿੰਦੂਅਨ ਤੋੜ ਜਨੇਊਅਨ, ਸਵਾ ਮਣੀ ਤਗ ਜਾਨ।
 ਬਰਖ ਚਾਲਸਨ ਮਧਿ ਹੀ, ਕਰੋ ਤੁਰਕ ਸਬ ਥਾਨ ॥੫॥ [੨੭॥]
 ਮੂਰਖ ਨੇ ਅਸ ਬਿਧ ਕਰੀ ਨਿਜ ਸਾਸਨ^੧ ਹਿਤ ਤਾਹ।
 ਜਸ ਰਾਵਨ ਦੁਖ ਦੀਨ ਧਰ, ਅੰਤ ਪ੍ਰਾਨ ਹਰ ਵਾਹ ॥੬॥ [੨੮॥]
 ਸਸਤ੍ਰ ਧਾਰੀ ਜੋ ਅਹੈ, ਐ ਬਡ ਜਾਤ ਕੀ ਬਾਹ।
 ਸੋ ਸਬ ਹੀ ਕੋ ਤੁਰਕ ਕਰ, ਐਸ ਧਰੀ ਮਨ ਮਾਹ ॥੭॥ [੨੯॥]
 ਅਬ ਸੁਨ ਕਥਾ ਸੁਨਾਤ ਹੋ, ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਬਧ ਹੇਤ।
 ਕਾਜੀ ਮੁਲਾਂ ਬੈਨ ਕਟੁ, ਕਹੈ ਸਾਹ ਤਟਾ ਚੇਤ ॥੮॥ [੩੦॥]
 ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਕੇ ਨਾਸ ਹਿਤ ਤਬ ਹਜਰਤ ਮਨ ਠਾਨ।
 ਮੰਤ੍ਰਨ ਸੋ ਭਾਖਤ ਭਯੋ, “ਮੇ ਸੰਭ੍ਰਮ^੨ ਅਤਿ ਮਾਨ ॥੯॥ [੩੧॥]
 ਸੰਕਰ ਛੰਦ। ਮੇ ਤੀਰ^੩ ਕਰਮ ਕਰਾਹਿ ਇਨ ਸੋ ਮਾਰੀਐ ਕਿਮ ਵਾਹਿ?”
 ਮੰਤ੍ਰੀ ਕਹੈ, ਸੁਨ ਸਾਹ ਜੂ, ਇਮ ਜੋਗ ਬਧ ਨਹਿ ਤਾਹਿ।
 ਜਗ ਨਿੰਦੇ ਪੁਨਿ ਭੈ ਜਾਨੀਐ, ਇਮ ਜੋਗ ਮਾਰਨ ਸੋਇ।
 ਮੁਹਿਮ ਪਠੀਐ ਸੈਨ ਦੈ, ਅਤਿ ਕਠਿਨ ਥਾਨੀ^੪ ਸੋਯ ॥ [੩੨॥]
 ਪੁਰ ਬੰਗਾਲਾ ਗੜ ਬਡੇ, ਤਿਹ ਜਾਇ ਮਾਰੈ ਏਹ।
 ਕਾਰਜ ਬਡੇ ਤੁਮ ਜਾਨੀਐ, “ਸੁਨ ਸਾਹ ਮਾਨੀ ਤੇਹ^੫।
 ਦੇ ਸੈਨ ਪਠਿਯੋ ਪੂਰਬ ਜਬ, ਅਯੋ ਮਾਘਦ ਦੇਸ^੬।
 ਤਬ ਨਾਮ ਗੁਰ ਕੋ ਸੁਨ ਧਯੋ, ਅਯੋ ਨੰਗੂ ਪੁਨਿ ਪਟਨਸੋ^੭ ॥ [੩੩॥]
 ਗੁਰ ਪਾਦ^੮ ਲਖ ਮਨ ਮੋਦ^੯ ਭਾ^{੧੦}, ਗਈ ਚਿੰਤ ਨਾਸ ਅਪਾਰ।
 ਨਿਜ ਕਥਾ ਤਾਹਿ ਸੁਨਾਇ ਕੈ, ਲੈ ਗੁਰੂ ਬੇਗ ਸਿਧਾਰ^{੧੧}।
 ਰਿਝਾਇ ਗੁਰ ਕੋ ਭਗਤਿ ਸੇ ਬਸਿ ਕੀਨ, ਲੀਨਾ ਸੰਗ।
 ਜਾਦੂ ਨ ਪੋਹੈ ਸੰਗ ਗੁਰ ਕੈ ਜਾਨ ਦੇਸਨ ਰੰਗ ॥ [੩੪॥]

1. ਭਾਵ—ਮੁਸਲਮਾਨ। 2. ਦੰਡ, ਤਾੜਨਾ। 3. ਸਾਹ (ਬਾਦਸ਼ਾਹ) ਦੇ ਤੱਟ (ਕੋਲ)। 4. ਸ਼ੱਕ, ਸੰਸਾ।
 5. ਕੋਲ। 6. ਸਥਾਨ, ਥਾਉਂ। 7. ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲ। 8. ਮਗਧ ਦੇਸ਼ (ਪਟਨੇ ਦਾ ਇਲਾਕਾ, ਅਥਵਾ ਬਿਹਾਰ)।
 9. ਪਟਨੇ ਸ਼ਹਰ। 10. ਚਰਣ, ਪੈਰ। 11. ਖੁਸ਼ੀ। 12. ਹੋਈ। 13. ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਬੇਗ
 (ਜਲਦੀ) ਸਿਧਾਰੇ (ਚਲੇ ਗਏ)।

ਅਤਿ ਬੀਰ ਸੰਗਰਾ¹ ਮੈ ਸੇਈ ਨਹਿ ਤ੍ਰਾਸ ਜਾ ਮਨ ਮਾਹਿ ।
 ਅਸ ਏਕਲੇ ਗੁਰ ਸੰਗ ਲੈ ਪੁਨਿ ਜਾਹਿ ਤ੍ਰੀਆ ਸੁਹਾਹਿ ।
 ਜਾਦੂ ਨਮਿਤ ਗੁਰ ਸੰਗ ਲੈ ਪੁਨਿ ਜਾਇ ਸੰਗ੍ਰ² ਕੀਨ ।
 ਜੀਤ ਬੰਗਾਲਾ ਢਾਕ³ ਜੁਤ⁴ ਅਤਿ ਤਾਹਿ ਭਲ ਜਸ ਲੀਨ ॥ [੩੫॥]
 ਗੁਰੁ ਸੰਗ ਤੇ ਅਤਿ ਸੂਖ ਯੁਤ ਮਨ ਬਸਨ ਭੂਖਨ ਧਾਰ ।
 ਪੁਨਿ ਬਿਦਾ ਗੁਰ ਤਾ ਤੈ ਭਹੇ ਢਿਗ ਨਗਰ ਦਿੱਲੀ ਸਾਰ⁵ ।
 ਦੇ ਖੁਸੀ ਪੁਨਿ ਆਨ ਮਾਲਵ ਦੇਸ ਪਾਵਨ⁶ ਕੀਨ ।
 ਪੁਨਿ ਆਇ ਮਾਝਾ ਤਾਰਿਯੋ, ਪੁਨਿ ਆਏ ਸੀ ਗੁਰ ਬੀਨ ॥ [੩੬॥]
 ਪੁਰ ਰਾਮ ਦਾਸ⁷ ਸੁ ਆਇ ਕੇ ਸਰ ਕੋਣ ਜਾਨ ਈਸਾਨ⁸ ।
 ਤਾਂ ਥਾਨ ਜਾਚਯੋ ਦੀਨ ਨਹਿ ਬੈਠਨ ਕਿਸੀ ਮਤਿ ਹਾਨ⁹ ।
 ਮੁਖ ਬੈਨ ਨਿਕਸਯੋ ਯਾ ਬਿਧੀ ਸੁਭਾਉ ਸਹਜੈ ਐਸ ।
 ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰੀ ਅੰਤਰਸਰੀ¹⁰ ਜਿਮ ਕੰਜ¹¹ ਕੰਟਕ¹² ਮੈਸ ॥ [੩੭॥]
 ਪੁਨਿ ਆਇ ਵੱਲੋ ਬੇਰ¹³ ਤਜ, ਕੋਠਾ ਗੁਰੂ ਭਯੋ ਤਾਹ ।
 ਪੁਨਿ ਅਏ ਦੁਆਬੈ ਦੇਸ ਮੈ, ਪੁਨਿ ਸੋਭ ਪੁਰ¹⁴ ਮੈ ਚਾਹ ।
 ਤਾ ਲਖੇ ਲੋਕ ਸਰੀਕ ਦ੍ਰੈਖੀ ਚਲੇ ਤਾ ਤੈ ਬੇਗ ।
 ਪੁਨਿ ਅਏ ਮਾਖੋਵਾਲ¹⁵ ਮੈ ਅਥ ਸੁਨੋ ਗਾਥਾ ਜੋਗ¹⁶ ॥੧੦॥ [੩੮॥]

[ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼—ਜਨਮ ਤੇ ਬਚਪਨ]

ਸੋਰਠਾ । ਇਤ¹⁷ ਪੁਰ ਪਟਨਾ ਮਾਹਿ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਮਹਲ ਬਿਰਾਜਤੇ ।
 ਤਾ ਉਪਮਾ ਅਤਿ ਆਹ, ਕੋਨ ਕਹੈ ਤਾ ਗਾਥ ਭਨ ॥੧੧॥ [੩੯॥]
 ਚੋਪਈ । ਸ੍ਰੀ ਨਿਵਾਸ ਤਹਿ ਅਨ ਸੁ ਕੀਨਾ । ਸਰਿਤਾ ਅਮੀ ਸਮਾ ਤਹਿ ਚੀਨਾ ।
 ਫਲ ਦਲ ਮਨ ਗਨ ਕੇ ਨਹਿ ਪਾਰਾ । ਜਿਮ ਹਿਮ ਨਗ ਨਿਸ ਮੈ ਜਸਤਾਰਾ ॥ [੪੦॥]
 ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਆਵਨ ਲਖ ਪੁਰ ਰਾਜੈ । ਜਨ ਦੂਸਰ ਹਰਿ ਲੋਕ ਬਿਰਾਜੈ ।
 ਖੰਡ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਸਮਤਾ ਧਾਰੀ । ਜਗ ਕਾਰਜ ਨਹਿ ਚੀਤ ਭੁਲਾਰੀ ॥ [੪੧॥]
 ਲੋਕ ਸਰੀਕ ਮਸੰਦਨ ਕੇਰਾ । ਤਾ ਕੇ ਫਲ ਦੈ ਹੈ ਗੁਰ ਮੇਰਾ ।
 ਪੁਨਿ ਧਰ¹⁸ ਦੁਖਤ ਭਈ ਤੁਰਕਨ ਤੇ । ਟੁਟਤ ਜਨੇਊ ਬਧ ਗੋਧਨ¹⁹ ਤੇ ॥ [੪੨॥]
 ਬਾਰ ਬਾਰ ਅਤਿ ਹੋਤ ਪੁਕਾਰਾ । ਤਾ ਤੇ ਮਹਾ ਕਾਲ ਮਨ ਧਾਰਾ ।

1. ਸੰਗ੍ਰਾਮ, ਲੜਾਈ। 2. ਜੁੱਧ, ਸੰਗ੍ਰਾਮ। 3. ਢਾਕੇ। 4. ਸਮੇਤ। 5. ਮੁਖੜੀ ਵਾਰ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਰਾਜਾ ਮਾਨ ਸਿੰਘ (ਸਹੀ ਨਾਮ ਰਾਮ ਸਿੰਘ) ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਲਾਗੇ ਜੁਦਾ ਹੋ ਗਏ। 6. ਪਵਿਤ੍ਰ। 7. ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ। 8. ਈਸਾਨ ਕੋਣ (ਪੁਰਵ ਅਤੇ ਉੱਤਰ ਦੀ ਵਿਚਕਾਰਲੀ ਦਿਸ਼ਾ)। 9. ਦਰ ਅਸਲ ਉਸ ਸਮੇਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਉੱਤੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਨਾਲ ਖ਼ਾਨਦਾਨੀ ਵਿਰੋਧ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਸੋਢੀ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਦੇ ਪੋਤੇ ਤੇ ਸੋਢੀ ਮਿਹਰਵਾਨ ਦੇ ਪੁਤ੍ਰ ਸੋਢੀ ਹਰਿ ਜੀ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਕਰਮਾ ਵਿਚ ਦਾਖ਼ਿਲ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। 10. ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰੀਏ ਅੰਦਰ ਸਥੀਏ। 11. ਕਮਲ ਫੁੱਲ। 12. ਕੰਡਿਆਂ ਵਿਚ। 13. ਵੱਲਾ ਤੇ ਵੇਰਕਾ ਦੇ ਪਿੰਡ ਹਨ ਜਿਥੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। 14. ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜਲੰਧਰ ਦਾ ਇਕ ਪਿੰਡ। 15. ਆਨੰਦਪੁਰ ਦਾ ਪਹਲਾ ਨਾਂ ਜਿਥੇ ਮਾਖੋ ਦੈਤ ਦਾ ਵਸੋਬਾ ਸੀ। 16. ਜਿਤਨੀ। 17. ਇਧਰ। 18. ਪ੍ਰਿਥਵੀ। 19. ਗਊਆਂ ਦਾ ਕਤਲ।

ਮੇਰ ਅੰਸ ਜੋ ਨਗ ਸਿਰ ਸੋਹੀ। ਸਪਤਮ ਸੀਗ ਤਾਹ ਤਪ ਜੋਹੀ ॥ [੪੩॥]
 ਤਾਹ ਪਠੋ ਨਿਜ ਸਸ ਸੋ ਜਾਨੂ। ਹੈ ਤਿਹ ਕਾਮ ਤਪੀ ਭਗਵਾਨੂ।
 ਤਾਹ ਪੰਥ ਧਰ ਕਰ ਹੋ ਕਾਜੈ। ਤੁਰਕ ਮਲੇਛ ਨਾਸ ਹਿਤ ਸਾਜੈ ॥ [੪੪॥]
 ਦੀਨ ਦੇਸਾ ਸ੍ਰੀ ਕਾਲ ਤਹਾਂਹੀ। ਬੋਲੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੁ ਤਬ ਅਸਤਾਂਹੀ।
 “ਹੇ ਪ੍ਰਭ! ਮੈਂ ਤੁਮ ਆਯਸ ਮਾਨੀ। ਪਰੰਤ ਸੂਖ ਯਾਮੈ ਅਤਿ ਜਾਨੀ ॥ [੪੫॥]
 ਬੋਰੇ ਕਾਲ ਮਾਂਹ ਭਵ ਕਾਮਾ। ਐਸ ਕਰੋ ਜਗ ਮੈ ਮੁਹ ਠਾਮਾ।
 ਤਵ ਚਰਨਨ ਮਨ ਮੇ ਥਿਰ ਹੋਈ। ਔਰ ਵਾਸਨਾ ਰਹੈ ਨ ਕੋਈ ॥ [੪੬॥]
 ਤਬ ਪ੍ਰਭ ਯਾ ਬਿਧ ਗਿਰਾ ਉਚਾਰੀ। “ਮੈ ਨਿਜ ਸੁਤ ਕੇ ਕੀਨ ਸੁਪਾਂਹੀ।
 “ਜਾਗ ਤਹਾਂ ਤੈ ਪੰਥ ਚਲਾਯ। ਕੁਬੁੱਧਿ ਕਰਨ ਤੇ ਲੋਕ ਹਟਾਯ ॥ [੪੭॥]
 ਰਾਮ ਕਿਸਨ ਜਗ ਭੇ ਅਵਤਾਰੀ। ਨਰ ਨਾਰਾਯਨ ਬੁਧਿ ਬਿਧਿ ਧਾਰੀ।
 ਤੁਮ ਨਿਜ ਭਗਤਿ ਧਰੇ ਮਨ ਮਾਹੀ। ਜਾਤੇ ਹਾਂ ਮਮਤਾ ਮਿਟ ਜਾਈ ॥ [੪੮॥]
 ਕਲਜੁਗ ਮੈ ਨਹਿ ਰਹੈ ਸੁਧਰਮਾਂ। ਤੁਮ ਕਛੁ ਕਰੋ ਸਿਖਨ ਯੁਤ ਮਰਮਾ।
 ਤੋਰ ਸਹਾਯਕ ਮੈ ਸਦ ਜਾਨੀ। ਹੰਤਾ ਤੋਹ ਭਏ ਨਹਿ ਮਾਨੀ” ॥੧੨॥ [੪੯॥]
 ਭੁਜੰਗ ਛੰਦ। ਤਬੈ ਮਾਨ ਕੈ ਬੈਨ ਲੀਨਾਵਤਾਰੰ। ਗੁਰ ਖੰਡ ਸਾਚੇ ਕੀਓ ਬੈਨ ਸਾਰੰ।
 ਕਰੈ ਸੋਧ ਨਾਹੀ ਮਸੰਦਾਨ ਕੇਰੀ। ਲਏ ਦੰਡ ਲੋਕ ਕਰੇ ਭੂਮਿ ਚੇਰੀ ॥ [੫੦॥]
 ਰਟੈ ਨਾਮ ਏਕੇ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰੰ। ਮਹਾਂ ਸੂਰਬੀਰੰ ਰਿਦੰ ਨਿਰਬਿਕਾਰੰ।
 ਮਦੰ ਮਾਸ ਮਾਰੇ ਮਲੇਛਾਨ ਸਾਰੇ। ਰਿਦੈ ਏਕ ਅਦ੍ਵੈਤ ਧਾਰੈ ਬਿਚਾਰੇ ॥ [੫੧॥]
 ਤਿਸੈ ਪੰਥ ਆਏ ਸਭੈ ਪਾਪ ਜਾਹੀ। ਸੁ ਦੇਵੀ ਜਪਾਵੈ ਮਨ ਬ੍ਰਹਮ ਮਾਹੀ।
 ਅਕਾਲੰ ਸੁ ਮਾਯਾ ਦੁਈ ਲੋਕ ਜਾਨੇ। ਤ੍ਰਿਤੀ ਵਸਤੁ ਕਾਈ ਨਹੀਂ ਸਾਚ ਮਾਨੇ ॥ [੫੨॥]
 ਪੁਰਖ ਪ੍ਰਕਿਰਤੰ ਸਭੈ ਬੇਦ ਭਾਨੈ। ਏਕੋ ਅਨੇਕੋ ਨਹੀਂ ਔਰ ਠਾਨੈ।
 ਜਬੈ ਆਨ ਧਾਰਾ ਸਰੂਪਾਨ ਤਾਹੀ। ਸੁ ਮਾਤਾ ਬਿਰਾਜੈ ਜਿਸੈ ਸ੍ਰੀ ਲਸਾਹੀ।
 ਜਿਸੈ ਵਿਸਨ ਜਾਯੋ ਸੁਪੰ ਸਤ ਗੁਨਾਹੀ। ਤਿਸੈ ਗੁਜਰੀ ਮਾਤਾ ਦੇਵੀ ਲਸਾਹੀ ॥੧੩॥ [੫੩॥]
 ਦੋਹਰਾ। ਘੜੀ ਨਿਖੰਤੁ ਸੋਧ ਕੇ, ਸੁਭ ਲਗਨਨ ਸੁਭ ਕਾਲ।
 ਸੰਮਤ ਅਗਨੀ ਬਿੰਸਤੋ ਮੁਨਿ ਸਸਿੰ ਜਨਮਤ ਭਾਲ ॥੧੪॥ [੫੪॥]
 ਜਹਤਹ ਆਦਿ ਅਨੰਦ ਭਾ, ਅਮਲ ਗੋਨ ਸੁਰ ਮੋਦ।
 ਨਾਸ ਤੁਰਕ ਜਗ ਧਰਮ ਦ੍ਰਿੜ, ਜਿਯੋ ਬ੍ਰਹਮ ਉਦ-ਮੋਦ ॥੧੫॥ [੫੫॥]
 ਲਖਤ ਲੋਗ ਮਨ ਖਿਚਤ ਹੈ, ਮੋਹਨ ਜਾਲ ਪ੍ਰਕਾਰ।
 ਜੈਸ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਤੈਸੇ ਲਖੈ, ਸਤਿਗੁਰ ਬ੍ਰਹਮ-ਅਕਾਰ ॥੧੬॥ [੫੬॥]

1. ਆਦੇਸ਼, ਹੁਕਮ। 2. ਸਹੀ ਪਾਠ : ਜਾਹਿ ਤਹਾਂ ਤੈ ਧਰਮ ਚਲਾਇ। ਕੁਬੁਧਿ ਕਰਨ ਤੇ ਲੋਕ ਹਟਾਇ ॥੨੬॥ (ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਪੰ : ੨੦੧ ਅਧਿ ੬)। 3. ਪਾਠਾਂਤਰ—ਜਨ (ਖ਼ਾ. ਕਾ. ਅ. ੬੦੫) 4. ਅਹੰ, ਹਉਮੈ, ਹੰਕਾਰ। 5. ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੀ ਮਾਤਾ-ਗੁਜਰੀ ਜੀ। 6. ਅਰਥਾਤ ਸੰਮਤ ੧੭੨੩ ਬਿ. (ਦੀ ਪੋਹ ਸੁਦੀ ੭) ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ। ਭਾਈ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਛਿੱਬਰ ਤੇ ਚੋਪਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਸੰਮਤ ੧੭੧੮ ਬਿ. ਵਿਚ ਅਤੇ ਜਨਮਪਤ੍ਰੀ ਪਟਨੇ ਵਾਲੀ ਵਿਚ, ਜਿਸ ਦਾ ਜਿਕਰ ਪਟਨੇ ਦੀ ਇਕ ਹਥ-ਲਿਖਤ ਬੀੜ ਵਿਚ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਗੁਰੂ-ਜਨਮ ੧੭੨੬ ਬਿ. ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

ਛਪੇ। ਕੋਟਿ ਦੇਵ ਚਕ ਪਰਤ ਤੇਜ ਲਖ ਬ੍ਰਹਮ ਉਚਾਰਤ।
 ਬਰੁਨ ਬਿਰੰਚਿਕਿ¹ ਵਿਸਨੁ ਸੰਭੁ ਜਨੁ ਸਕ੍ ਸੁਧਾਰਤ।
 ਲਖੈ ਤੁਰਕ ਸਮ ਨਾਸਨਿ ਆਪ ਕੇ ਹਿਤ ਪਹਿਚਾਨੇ।
 ਸਾਧੂ ਪੇਖਤ ਸਾਧੂ ਜੋਗਿ ਸੰਕਰ ਸਮ ਜਾਨੈ।
 ਬੀਰਨ ਦੇਖਯੋ ਬੀਰ ਬਰ ਰਵੀ ਕੰਜ ਪਹਿਚਾਨ।
 ਕੱਸਪ ਪ੍ਰਿਥੁ ਲਖਿ ਕਾਸਪੀ² ਦਾਸਨ ਸੁਰਤਰੁ³ ਮਾਨ ॥੧੭॥ [੫੭॥]
 ਸਿੱਧਨ ਦੇਖਯੋ ਸਿਧ ਕਵਲ ਸੂਰਜ ਸਮ ਜਾਨੀ।
 ਝੂਠੇ ਗੁਰ ਲੁਕ ਗਏ ਸੂਰ⁴ ਲਖ ਉਡਗਾ ਪ੍ਰਮਾਨੀ।
 ਜਾ ਵਿਧ ਥੀ ਮਨ ਪ੍ਰੀਤ ਤੈਸ ਸਮ ਗੁਰ ਬਪੁ ਪੇਖਾ।
 ਵਿਸਨੁ ਰੂਪ ਅਤਿ ਚਿੱਤ ਪਰੈ ਬਰ ਬੈਨ ਅਲੇਖਾ।
 ਬਾਰ ਕੰਤੂਹਲ ਕੋਟ ਅਤਿ ਬੈਸ ਸਬੈ ਸੁਖ ਮਾਨ।
 ਬਢਤ ਸਸਿ ਕਲਾ ਸਮ ਸਦਾ ਪੂਰਨ ਗੁਰ ਭਗਵਾਨ ॥੧੮॥ [੫੮॥]
ਸਵੈਯਾ। ਬਰਖ ਦੁਤੀ ਲਖ ਲੋਕ ਮਾਤ੍ਰ ਬੈਸ ਭਈ ਤਬ ਲੋਗ ਖਿਲਾਵੈ।
 ਜੇ ਗੁਰ ਹੈ ਜਗ ਕੇ ਖਿਲਵਾਰਸੁ⁵ ਲੋਕ ਖਿਲਾਵਤ ਤਾ ਮਨ ਭਾਵੈ।
 ਕੋਕਲ⁶ ਕੀਰ⁷ ਕਪੋਤ⁸ ਸੁ ਧੂਤੀ⁹ ਸੁ ਹੰਸਨ, ਮੋਰਨ, ਤੀਤਰ ਭਾਵੈ।
 ਬਾਰਨ¹¹ ਦੇਤ ਸੁ ਧਾਂਮ ਮੇ ਆਨ, ਅਨਕੋਨ ਰੰਗਨ ਕੇ ਗੁਨ ਗਾਵੈ ॥੧੯॥ [੫੯॥]
 ਰਬ ਪਾਲਕੀ ਨਾਗ¹² ਕਿਕਾਨ¹³ ਘਨੇ, ਦਿਸ ਮਾਘਧੀ¹⁴ ਆਨ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰੀ।
 ਦੇਖ ਸਰੂਪ ਸਬੈ ਬਲਿ ਜਾਵਤ, ਪੂਰਨ ਕਾਮਨ ਹੋਤ ਅਪਾਰੀ।
 ਧਨ ਮਾਤ ਪਿਤਾ, ਧਨ ਜੋਤ ਪ੍ਰਕਾਸਤ; ਰਾਮ ਤੈ ਜੈਸ ਭਯੋ ਲਵ ਬਾਰੀ¹⁵।
 ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਤੇ ਹਰਿ¹⁶ ਭਯੋ ਅਵਤਾਰਨ ਕੇ ਅਵਤਾਰੀ ॥੨੦॥ [੬੦॥]
 ਨਰ ਨਾਰਿ ਅਪਾਰ ਸੁ ਗਾਵਤ ਕੀਰਤਿ, ਧੀਰਨ ਬੀਰ ਕਬੀ ਇਮ ਸਾਰੀ।
 ਸਸਿ ਸੂਰ ਲਸੈ ਸਮ ਦੀਪਕ ਸੇ, ਦਿਨ ਸੋਭ ਕਰੈ ਅਤਿ ਲਾਜ ਪ੍ਰਕਾਰੀ।
 ਨੇਤ ਹੀ ਨੇਤ ਅਗਮ ਸੁ ਕੀਰਤਿ, ਜਾਨ ਵਿਤਾਨ¹⁷ ਛਈ ਜਗ ਸਾਰੀ।
 ਸੇਵਕ ਜਾਤ ਦਿਖਾਵਤ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ, ਬਾਗ ਅਰਨ¹⁸ ਸੁ ਐ ਫੁਲਵਾਰੀ ॥੨੧॥ [੬੧॥]
 ਲੋਕ ਤਜੈ ਸਭ ਧਾਮ ਕ੍ਰਿਆ ਸੰਗ, ਜਾਤ ਘਨੇ ਬਰਨਾਸ੍ਰਮ ਤਾਹੀ।
 ਜਾਨਵੀ¹⁹ ਤੀਰ ਦਿਖਾਵਤ ਭਾਵਤ ਬਾਰ²⁰ ਤਰੈ ਦਿਖ ਹੈ ਗੁਰ ਤਾਹੀ।
 ਤਨ ਵਾਰਤ ਹੈ ਸਮ ਦਾਸ ਭਏ ਅਤਿ ਰੂਪ ਸੁ ਬਾਪਿਕਾ²¹ ਜਾਇ ਦਿਖਾਈ।
 ਤਾਲ²² ਤਮਾਲ²³ ਸੁ ਸਾਲਨ²⁴ ਜਯੋ ਨਿਬੂਆ ਤਰ ਸ੍ਰੀਫਲ²⁵ ਪੀਪਰ ਮਾਰੀ ॥੨੨॥ [੬੨॥]

1. ਬ੍ਰਹਮਾ। 2. ਧਰਤੀ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ। 3. ਕਲਪ ਖਿੰਡ। 4. ਸੂਰਜ। 5. ਤਾਰਾ। 6. ਖਿਡਾਉਣ ਵਾਲਾ।
 7. ਕੋਇਲ। 8. ਤੋਤਾ। 9. ਕਬੂਤਰ। 10. ਧੂਤੀ, ਇਕ ਪੰਖੀ। 11. ਦੇਰ, ਢਿਲ। 12. ਹਾਥੀ। 13. ਘੋੜੇ।
 14. ਮਗਧ (ਪਟਨੇ) ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ। 15. ਲਵ ਨਾਮੀ ਬਾਲਕ। 16. ਭਾਵ—ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ। 17. ਤੰਬੂ।
 18. ਅਰਣਜ, ਜੰਗਲ। 19. ਗੰਗਾ। 20. ਬਾਲਕ। 21. ਬਾਉਲੀ, ਪੋੜੀਦਾਰ ਖੂਹ। 22. ਤਾਲ ਖਿੰਡ।
 23. ਸਦਾ ਬਹਾਰ ਦਾ ਖਿੰਡ। 24. ਸ਼ਾਲਮਲੀ। 25. ਬਿਲ, ਨਲੇਰਾ।

ਆਮਲ¹ ਖਿਰਨਿ² ਕੇ ਬਿਰਖ ਘਨੇ, ਜਹ ਕੰਜਲ³ ਦਾਹ⁴ ਅਮਾਤ⁵ ਅਪਾਰੀ।
 ਜੁਗ⁶ ਮਾਲਤੀ ਸੇਵਤੀ⁷ ਜਾਨ ਗੁਲਾਬ, ਗੁਲਾਲ⁸ ਚੰਬੇਲੀ ਤੇ ਸੇਵਤੀ ਭਾਰੀ।
 ਨਰਗਸ ਐ ਕਲਗ⁹ ਕਰਨਾ¹⁰ ਗੁਲ¹¹ ਜਾਨ ਅਨੰਤ ਸੁ ਮੋਤੀਆ ਬਾਰੀ।
 ਕੋਨ ਕਵੀ ਕਹ ਤਾਹਿ ਲਹੈ ਪਰ, ਜਾ ਪਰ ਅੰਘਰ¹² ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਧਾਰੀ ॥੨੩॥ [੬੩॥]
 ਦੇਹਰਾ। ਲੈ ਕਿਸਤੀ ਸਰਿਤਾ¹³ ਮਧੇ, ਖੇਲੈ ਖੇਲ ਅਨੰਤ।
 ਦੇਤ ਦਾਨ ਅਨਗਨ ਤਹਾਂ, ਮੱਲਾਹਨ ਮੈ ਮੰਤ ॥੨੪॥ [੬੪॥]
 ਸਵੈਯਾ। ਕਰੁਨਾ ਨਿਧ ਮੇਦ ਅਨੰਤ ਕਰੈ ਦਿਨ ਐਸ ਰਹੈ ਨਰਿਤਾ ਤਟਮਾਰੀ।
 ਰੈਨ ਸੁ ਐਨ ਮੈ ਆਵਤ ਹੈ ਦਿਨ ਦਾਸਨ ਜਾਚਿਕ ਦਾਨ ਕਰਾਹੀ।
 ਸੰਗ ਭੂਪਨ ਕੇ ਸੁਤ ਖੇਲਤ ਹੈ ਜਿਨ ਪੇਖ ਲਜੈ ਸੁਰ ਈਸ ਮਨਾਈ।
 ਸੁੰਦਰ ਆਯੁਧ¹⁴ ਪੇਖਨ ਕੇ ਹਿਤ ਲੋਕ ਲਿਆਵਤ ਪੇਖ ਮੁਦਾਹੀ ॥੨੫॥ [੬੫॥]
 ਤੀਰ ਤੁਫੰਗਨ ਖੰਜਰ ਤੇਗਨ, ਬੁਗਦ ਕਟਾਰਨ ਸੇਲ ਸੁਧਾਰੀ।
 ਤੇਪ ਨਿਖੰਗ¹⁵ ਸੁ ਚਾਮਰ¹⁶ ਪੂਜਤ, ਦੇਵਤ ਧੂਪ ਬਡੇ ਰੁਚਿ ਭਾਰੀ।
 ਸੀਸ ਨਿਵਾਇ ਕਰੈ ਤਿਹ ਪੂਜਨ ਧਾਰ ਪ੍ਰਦਛਨ ਚੋਕ ਸੁਧਾਰੀ।
 ਯਾ ਬਿਧਿ ਕੋਤਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਕੇ ਮਨ ਧਾਰ ਗਲੇਲ ਚਲਾਵਤ ਕਾਰੀ ॥੨੬॥ [੬੬॥]
 ਚੋਪਈ। ਏਕ ਦਿਵਸ ਕੋਤਕ ਯਹ ਭਯੋ। ਸੁੰਦਰ ਸੁਨੋ ਕਾਨ ਮੈ ਨਯੋ।
 ਸੁੰਦਰ ਮੰਦਰ ਕੂਪ ਮੰਧਾਹੀ। ਤਾਂ ਮੈਂ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਚਾਹੀ ॥ [੬੭॥]
 ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨੀਰ ਤਵਨ¹⁷ ਕਾ ਮਾਨਾ। ਤਵਨ ਸਮਾਨ ਕੂਪ ਨਹਿ ਆਨਾ।
 ਸਭ ਨਰ ਨਾਰਿ ਭਰੈ ਤਹਿ ਨੀਰਾ। ਹੋਤ ਭੀਰ ਅਤਿ ਸਘਨ ਸਰੀਰਾ ॥ [੬੮॥]
 ਬਡ ਬਡ ਸਾਹਨ ਹਿਤ ਤਹਿ ਦਾਸਾ। ਆਵੈ ਘਨਜ¹⁸ ਹੋਤ ਸੁਖ ਰਾਸਾ।
 ਤਹਿ ਇਕ ਅਈ ਤੁਰਕ ਕੀ ਨਾਰੀ। ਜਲ ਹਿਤ ਅਈ ਲਖੀ ਗੁਰ ਭਾਰੀ ॥ [੬੯॥]
 ਚਟਪਟ ਹਾਥ ਗਲੇਲ ਸੰਭਾਰੀ। ਹਨੀ ਤਾਹਿ ਬਿਰ ਹੋਤ ਕਿਵਾਰੀ¹⁹।
 ਮਹਲ ਦੁਆਰ ਮੈ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਐਸੇ। ਦਿਸ ਪੂਰਬ ਸਸਿ ਪੂਨਮ²⁰ ਬੈਸੇ ॥ [੭੦॥]
 ਤਾਹਿ ਭਾਲ²¹ ਮੈ ਲਗੀ ਸੁ ਰੋੜੀ। ਨਿਕਸਾ ਰੁਧਰ²² ਰੁਤਦ ਸੇ ਦੋੜੀ।
 ਆ ਮਾਤਾ ਢਿਗ²³ ਕੀਨ ਪੁਕਾਰੀ। ਮਾਤਾ ਜੂ ਯੁਤ ਘ੍ਰਿਣਾ ਸੰਭਾਰੀ ॥ [੭੧॥]
 ਕਛੁਕ ਕੋਪ ਯੁਤ ਬੈਨ ਉਚਾਰਾ। “ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਕਰਤਾਰਾ।
 ਬੇਗ ਹੋਈ ਇਹੁ ਕੋਪ ਸੁ ਖਾਰਾ। ਜਾਤੇ ਹੋਤਨ ਲੋਕਨ ਭਾਰਾ” ॥ [੭੨॥]
 ਤਾ ਕੇ ਸਾਂਤ ਸੁ ਅਤਿ ਪੁਨਿ ਕੀਨਾ। ਧਨ ਅਤਿ ਦੀਓ ਲੋਭ ਅਤਿ ਚੀਨਾ।
 ਅਪ ਪੁਨਿ ਗਈ ਗੁਰੂ ਜਹ ਦੇਖੇ। ਕਛੁਕ ਕੋਪ ਯੁਤ ਬਚ²⁴ ਅਵਿਰੋਖੇ²⁵।

1. ਆਮਲਾ। 2. ਮੇਲਸਿਰੀ ਦੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਇਕ ਦਰਖਤ। 3. ਕੰਜਲਕ (ਕਿੰਜਲਕ), ਕਮਲ।
 4. ਦੇਵਦਾਰੂ। 5. ਅਮਾਤ੍ਰ, ਮਾਤ੍ਰਾ (ਪਰਿਮਾਣ) ਤੋਂ ਰਹਿਤ। 6. ਦੇਵੇਂ। 7. ਚਿੱਟਾ ਗੁਲਾਬ, ਜੰਗਲੀ ਗੁਲਾਬ।
 8. ਗੁਲੇ ਲਾਲਹ। 9. ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਫੁੱਲ। 10. ਖੰਟੇ ਦਾ ਫੁੱਲ। 11. ਫੁੱਲ। 12. ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਤਲਵੇਂ।
 13. ਨਦੀ। 14. ਸਸਤ੍ਰ। 15. ਤਰਕਸ਼, ਭੱਥਾ (ਤੀਰਾਂ ਦਾ)। 16. ਚਮੜੇ ਦੀ ਢਾਲ। 17. ਤਿਸ ਦਾ।
 18. ਬਦਲ (ਘਨ) ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਪਾਣੀ। 19. ਕਿਵਾੜ (ਤਖ਼ਤਿਆਂ) ਦੇ ਉਹਲੇ ਖਲੇ ਕੇ। 20. ਪੁੰਨਮ
 (ਪੁੰਨਿਆ) ਦਾ ਸਸਿ (ਚੰਦ੍ਰਮਾ)। 21. ਮੱਥੇ। 22. ਲਹੂ। 23. ਕੋਲ। 24. ਬਚਨ। 25. ਉੱਚਾਰਣ ਕੀਤੇ, ਕਹੇ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਤਬਹੀ ਬਾਰੀ ਦੀਨੀ। ਕਟ ਕਟ ਬੈਨ ਮਾਤ ਭਨ ਚੀਨੀ।
ਇਤੈ ਕੂਪ ਜਲ ਖਾਰਾ ਭਯੇ। ਜਾਹਰ ਜਾਨੈ ਸਭ ਜਗ ਨਯੇ॥ [੭੪॥]

[ਪਟਨੇ ਤੋਂ ਵਾਪਸੀ]

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਤਹ ਕਰਤ ਕਲੇਲਾ। ਚਾਰ ਬਰਖ ਖਟ ਮਾਸ ਅਮੇਲਾ।
ਸੁਖ ਅਨਦ ਯੁਤ ਨਾਗ¹ ਬਿਤਾਏ। ਤਬੈ ਨਿਦੇਸ² ਤਾਤ³ ਕੇ ਆਏ॥ [੭੫॥]
ਲਖ ਪਾਤੀ ਗੁਰ ਸੀਸ ਸੁ ਧਾਰੀ। ਪੁਨਿਹਿ ਵਚਾਵਤ⁴ ਹਿਤਹਿ ਅਪਾਰੀ।
ਤਾ ਮਧਿ⁵ ਖੁਸੀ ਲਿਖੀ ਸੰਗਤ ਕਹ। ਯੋ ਪੁਨਿ ਲਿਖਯੋ ਆਪ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਤਹਿ॥੨੭॥ [੭੬॥]

ਸੋਰਠਾ। ਮਾਨ ਸਿੰਘ⁶ ਰਾਜਾਨ, ਪਸਚਿਮ ਹਮ ਸੰਗ ਲੇ ਗਯੇ।

ਨਹਿ ਆਵਨ ਭਯੇ ਮਾਨ, ਪੁਨਿ ਹਮ ਗਏ ਪੰਜਾਬ ਮਹਿ॥੨੭॥ [੭੭॥]

ਸਵੈਯਾ। ਮੱਦਰ ਦੇਸ ਮਹਿ ਆਯਸੁ ਈਸਹ⁷ ਸੰਗ ਆਏ ਤੁਮ ਆਵਨ ਯਾਹੀ।

ਬੇਰ ਲਗਾਵਹੁ ਨਾਹਿ ਇਹਾਂ ਅਤਿਥਾਨ ਭਲੀ ਹਮ ਵਾਸ ਕਰਾਹੀ।

ਸੀਤਲ ਭਯੇ ਮਨ ਬੈਨ ਲਿਖੈ ਸੁਨ ਕੇਤਕ ਬਯੋਗ ਸੋਗੇ ਕੁਮਲਾਹੀ।

ਹੋਤ ਤਿਯਾਰ ਭਏ ਗੁਰ ਸਾਹਬ, ਸੋਜ⁸ ਧਰੀ ਅਗਨੀ ਗਨ ਨਾਹੀ॥੨੯॥ [੭੮॥]

ਤੰਬੂ ਕਨਾਤ ਮਿਆਨੇ ਸੁਚਾਰ ਸੁ, ਜਾਜਮ⁹ ਔ ਸਤਰੰਜ ਸੁਧਾਰੀ।

ਸਜੰਦਨ¹⁰ ਪਾਲਕੀ ਬਾਜਰ ਉਸਟ¹¹, ਅਨੇਕਨ ਉਪਰ ਸੋਜਹਿ¹² ਭਾਰੀ।

ਕੰਚਨ¹³ ਆਯੂਧ ਕੇ ਗਨ ਭਾਂਤਨ, ਖੰਜਰ ਤੇਗਨ ਬੁਗਦ¹⁴ ਕਟਾਰੀ।

ਮੇਲ ਅਨੰਤ ਜਿਠੇ ਗਨ ਨਾ ਕਛੁ, ਤੇਪ ਤਮਾਚਨ ਸਿਪਰ¹⁵ ਕਟਾਰੀ॥੩੦॥ [੭੯॥]

ਚੰਜ ਦਿਸਾਵਰ ਕੀ ਜੁ ਤੁਫੰਗਨ, ਹੋਏ ਤਿਆਰ ਸੁਨੀ ਪੁਰ ਥਾਨੀ।

ਆਇ ਸਭੇ ਕਰ ਜੋੜ ਸੁ ਬੇਨਤੀ, ਸੀਸ ਨਿਵਾਇ ਕੈ ਭਾਖਤ ਬਾਨੀ।

“ਹੇ ਕਰੁਨਾਨਿਧ ਬਾਲ ਮੁਕੰਦ! ਨਿਵਾਸੀ ਤੁਮੈ ਪਟਨਾ ਪੁਰਿ ਧਾਨੀ।

ਯਾ ਪਰ ਲਾਜ ਤੁਮੈ ਹਮ ਵਾਂਛਤ, ਮਾਂਗਤ ਹੈ ਇਕ ਵਸਤੁ ਨੀਸਾਨੀ॥੩੧॥ [੮੦॥]

ਯੇ ਪਲਨਾ¹⁶ ਤੁਮਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ, ਅਤਿ ਹੋਇ ਨਿਵਾਸ ਇਹੈ ਪੁਰ ਮਾਹੀ।

ਤਹ ਸਰੂਪ ਲਖੈ ਹਮ ਜੀ, ਅਸ ਤੋ ਗੁਰ ਵਾਹਿਦ ਯੋਗ ਚਿਤਾਹੀ।

ਅਬ ਲੋ ਹਰਿ ਮੰਦਰ ਮੈ ਸੋਈ ਰਾਜਤ¹⁷ ਪੂਜਤ ਤਾਹਿ ਸੁ ਧੂਪ ਧਰਾਹੀ।

ਉਚ ਰੁ ਨੀਚ ਕਰੈ ਤਹਿ ਬੰਦਨ, ਪੁਹਪਨ¹⁸ ਸੋ ਤਿਨ ਹਾਰ ਧਰਾਹੀ॥੩੨॥ [੮੧॥]

ਦੋਹਰਾ। “ਮੇਸਮ¹⁹ ਯਾ ਦਰਸਨ ਲਖੇ,” ਅਸ ਕਹ ਕਰ ਅਰਦਾਸ।

ਕਰਤ ਕੂਚ ਸਤਿਗੁਰ ਭਏ, ਬਝੇ ਮੋਦ ਰੁਚਿ ਜਾਸ॥੩੩॥ [੮੨॥]

ਏਕ ਥਾਨ ਸੁੰਦਰ ਲਖਾ, ਕੀ ਮੁਕਾਮ ਤਾ ਥਾਨ।

ਸਾਂਝ ਲਗੇ ਸਭ ਲੋਗ ਮਿਲ, ਆਵਤ ਨਾਨਾ ਭਾਨ॥੩੪॥ [੮੩॥]

1. ਦਿਵਸ, ਦਿਨ। 2. ਹੁਕਮ। 3. ਪਿਤਾ (ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ)। 4. ਪੜ੍ਹਵਾਉਣ ਲੱਗੇ 5. ਤਾ (ਉਸ) ਮਧਿ (ਵਿਚ)। 6. ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਸਹੀ ਨਾਮ ਰਾਜਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ। 7. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ। 8. ਸਾਮਗ੍ਰੀ, ਸਾਮਾਨ। 9. ਬੇਲ ਬੂਟੇਦਾਰ ਚਾਦਰ। 10. ਰਬ। 11. ਬਾਜਰ=ਬਾਜ਼ੀ+ਅਰ, ਬਾਜਿ (ਘੋੜੇ), ਅਰ (ਅਤੇ) ਉਸਟ (ਉੱਠ)। 12. ਸਾਜ਼। 13. ਸੋਨਾ। 14. ਛੁਰਾ। 15. ਢਾਲ। 16. ਝੂਲਾ। 17. ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਹੈ। 18. ਫੁੱਲ। 19. ਮੈ (ਮੇਰੇ), ਸਮ (ਬਰਾਬਰ)।

ਸਵੈਯਾ। ਰੈਨ ਮੈ ਆਨ ਭਯੋ ਬਡ ਸੰਗਮ, ਲੋਗ ਮਿਲੈ ਅਤਿ ਸੋਚ ਪ੍ਰਕਾਰੈ।

ਸੂਰ ਉਦੈ ਗੁਰ ਹੋਤ ਬਿਯੋਗ, ਤਬੇ ਸੰਗ ਹੀ ਹਮ ਜਾਹਿ ਸਕਾਰੈ।

ਏਕ ਕਹੈ ਬਸ ਹੈ ਹਰਿ ਮੰਦਰ, ਏਕ ਕਹੈ ਮਨ ਧਯਾਨ ਸੁ ਧਾਰੈ।

ਨਰ ਨਾਰਿ ਅਪਾਰ ਰਹੈ ਜਸੁ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ, ਪਾਵਨ ਮੂਰਤਿ ਚੀਤ ਚਿਤਾਰੈ ॥੩੫॥ [੮੪॥]

ਏਕ ਕਹੈ ਨਿਜ ਭਾਗ ਬਡੇ ਹਮ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਕੀ ਨਿਤ ਕੀਰਤਿ ਗੈਰੈ।

ਏਕ ਕਹੈ ਧਨ ਧਾਮ ਸਬੈ ਤਜ, ਦੀਨ ਦਿਆਲ ਕੇ ਤੀਰ ਸਿਧੈ ਹੈ।

ਏਕ ਕਹੈ ਨਿਸ ਬਾਸੁਰ ਯਾ ਹਰਿ, ਮੰਦਰ ਭੀਤਰ ਧੂਪ ਜਗੈ ਹੈ।

ਯਾ ਬਿਧਿ ਕੈ ਮਿਲ ਲੋਕ ਸਬੈ ਨਿਜ ਆਪ ਬਿਖੈ ਸੋਈ ਬਾਤ ਅਲੈ ਹੈ ॥੩੬॥ [੮੫॥]

ਰੈਨ ਬਿਤੀ ਤਬ ਆਯਸ ਦੀ ਪ੍ਰਭ, ਕੂਚ ਕੀਯੋ ਸੁ ਵਹੀਰ ਚਲਾਈ।

ਮੇਲ ਅਨੰਤ ਅਪਾਰ ਭਯੋ ਤਹ ਆਵਤ ਜਾਤ ਅਨੰਤ ਲੁਕਾਈ।

ਯਾ ਬਿਧ ਭਾਖਤ ਹੈ ਬਿਧਿ ਕਾ ਕੀਅ ਦੇ ਸੁਖ ਜੋਗ ਬਿਓਗ ਕਰਾਈ।

ਏਕ ਕਹੈ ਮਿਲ ਵਿਛੁਰਨ ਯਾ ਬਿਧ ਕੀ ਬਿਧ ਨੇਤ ਚਲਾਈ ॥੩੭॥ [੮੬॥]

ਏਕ ਕਹੈ ਬਿਧ ਕਾਮ ਕੀਓ ਘਟ ਤੋਹਿ ਵਿਓਗ ਨ ਦੂਖ ਪਛਾਨੀ।

ਨੀਰ ਤਜੇ ਸਵਰੀ^੧ ਕਰ ਦੂਖਤ ਏਹੁ ਪ੍ਰਕਾਰ ਭਈ ਹਮ ਜਾਨੀ।

ਕੁਮਦਮ^੨ ਕੋਕ^੩ ਸੁ ਆਸਹਿ ਧਾਰਤ, ਕੰਜ ਖਿਰੇ ਰਵਿ ਮੂਰਤਿ ਭਾਨੀ।

ਦੂਖ ਬਿਓਗ ਸੇ ਹੈ ਜਗ ਨਾਹਨ ਸੂਖ ਮਿਲਾਪ ਸੇ ਨਾਹਿਨ ਸਾਨੀ ॥੩੮॥ [੮੭॥]

ਚੋਪਈ। ਏਕ ਕਹੈ ਜਹਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਸੁਨ ਹੈ। ਤਹਾ ਜਾਇ ਦਰਸਨ ਹਮ ਗੁਨ ਹੈ।

ਏਕ ਕਹੈ ਹਮ ਸੋ ਭਈ ਸੋਈ। ਜਸ ਗੋਪਨ ਸੋ ਕਾਨ ਸਮੋਈ ॥ [੮੮॥]

ਅਜ ਸੁਤ^੪ ਰਾਮ ਜੈਸ ਸੀਅ ਮਾਤਾ। ਮੋਹ ਫਾਸ ਹਮ ਫਾਸਿਓ ਤਾਤਾ।

ਜਬ ਗੁਰ ਗਯਾਨ ਕਥਾ ਵਿਸਥਾਰੀ। ਮੋਹ ਮੇਘ^੫ ਸਬ ਦੂਰ ਨਿਵਾਰੀ ॥ [੮੯॥]

ਜਬ ਲੋ ਗੁਰ ਬਾਹਨ^੬ ਦ੍ਰਿਸਟਾਇਓ। ਤਬ ਲੋ ਲੋਗਨ ਨੈਨ ਲਗਾਯੋ।

ਚਿਤ੍ਰ ਪੁਤ੍ਰਿਕਾ^੭ ਜਿਮ ਰਹੈ ਸੋਈ। ਪੁਨਿ ਗੋਚਰ ਗਤਿ ਨੈਨ ਸੇ ਹੋਈ ॥ [੯੦॥]

ਫਿਰੈ ਲੋਗ ਸਬ ਹੀ ਨਰ ਨਾਰੀ। ਬਸੇ ਆਨ ਨਿਸ ਸਦਨ ਮਝਾਰੀ।

ਮੋਨ ਧਾਰ ਬੈਠੇ ਗ੍ਰਿਹ ਮਾਹੀ। ਕਾਮ ਕਿਤ ਸੂਝਤ ਕਿਛੁ ਨਾਹੀ ॥ [੯੧॥]

ਅੰਤਰਗਤਿ ਹੋਇ ਠਹਿਰਾਵੈ। ਜੁਗੀਆ^੮ ਜਯੋ ਗੁਰ ਧਯਾਨ ਲਗਾਵੈ।

ਮਨ ਤੇ ਗਯੋ ਕ੍ਰਿਪਾਨਿਧ ਸੰਗਾ। ਕੋਨ ਕਰੈ ਕਾਰਜ ਮਨ ਰੰਗਾ ॥ [੯੨॥]

ਅਬ ਸੁਨ ਗੁਰ ਕੀ ਬਾਤ ਪਿਆਰੀ। ਸੰਕਰ ਪੁਰੀ^੯ ਨਿਕਟ ਅਏ ਧਾਰੀ।

ਜਾ ਲਖ ਪਾਪ ਨਾਸ ਹੋਇ ਜਾਈ। ਕੇਤੇ ਦਿਨ ਮੈ ਆਏ ਤਾਹੀ ॥ [੯੩॥]

ਜਾ ਪੁਰ ਸੇ ਨਹੀ ਧਰਮੈ ਕੋਈ। ਤਾ ਤਨ ਤਜੈ ਮੋਖ ਹੋਇ ਸੋਈ।

ਸੁਨ ਗੁਰ ਆਵਨ ਸੰਗਤ ਧਾਈ। ਗੰਗਾ ਲੰਘ ਲਖੇ ਗੁਰ ਜਾਈ।

1. ਸਵੇਰੇ, ਪ੍ਰਾਤਕਾਲ। 2. ਬੋਲਦੇ ਹਨ। 3. ਆਗਿਆ। 4. ਮੱਛੀ। 5. ਕੁਮੁਦਿਨੀ (ਭਾਮੁਲ, ਨੀਲੋਫਰ)।
6. ਚਕਵਾ। 7. ਰਾਜਾ ਅਜ ਦਾ ਪੁਤ੍ਰ ਦਸਰਥ ਤੇ ਦਸਰਥ ਦਾ ਪੁਤ੍ਰ (ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ)। 8. ਮੋਹ ਰੂਪ ਮੇਘ (ਬੰਦਲ)।
9. ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸਵਾਰੀ (ਘੋੜਾ)। 10. ਚਿਤ੍ਰੀ ਹੋਈ ਪੁਤਲੀ। 11. ਜੋਗੀ। 12. ਸੰਕਰ (ਸ਼ਿਵ ਜੀ) ਦੀ ਪੁਰੀ
(ਕਾਸ਼ੀ ਅਥਵਾ ਬਨਾਰਸ)।

ਜਸ ਰਾਘਵ¹ ਕੇ ਦਰਸਨ ਹੋਤਾ। ਐਧ ਪੁਰੀ² ਕੇ ਜਨ ਭਟੇ ਚੇਤਾ ॥੩੯॥ [੯੪॥]
 ਸਵੈਯਾ। ਦੇਤ ਪ੍ਰਦੱਖਨ ਸੀਸ ਨਿਆਵਤ ਗਾਵਤ ਗੀਤ ਕ੍ਰਿਪਾਨਿਧ ਕੇਰੇ।
 ਮਾਘਦ ਦੇਸ³ ਤਰਾ ਤੁਮਰੇ ਕਰਾ, ਪਾਵਨ ਭੇ ਹਮਰੇ ਸਭ ਡੇਰੇ।
 ਕੀਰਤਿ ਗਾਵਤ ਏ ਸੁਨ ਮੰਦਰ, ਕੀਨ ਸਥਾਨ ਗੁਰੂ ਤਿਹ ਬੇਰੇ।
 ਲੋਗ ਪੁਰੀ⁶ ਸੰਗਤੀ ਤਹਿ ਆਵਤ, ਲਛਮੀ⁷ ਅੰਬਰ⁸ ਭੂਖਨ ਚੇਰੇ ॥੪੦॥ [੯੫॥]
 ਅੰਬਾਰ⁹ ਭਯੋ ਤਹ ਦਾਮਨ¹⁰ ਕੇ ਅਤਿ ਕੋਤਕ ਹੋਤ ਗੁਨੀਗੁਨ ਗਾਹੀ।
 ਗਾਥਰ¹¹ ਕੀਰਤਨ ਹੋਤ ਘਨੋ ਤਹ ਵਾਂਛਤ ਪੂਰਤ ਲੋਕਨ ਚਾਹੀ।
 ਪਾਰਸ ਚੰਦਨ ਧੋਲ ਸੁਰਾ ਭਨ ਕਲਪ ਤਰੇਵਰ ਯਾ ਸਮ ਨਾਹੀ।
 ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਕੇ ਸੁਤ, ਸਾਹਨ ਸਾਹ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਆਹੀ ॥੪੧॥ [੯੬॥]
 ਬਿਪ੍ਰ ਅਪਾਰ ਮਿਲੈ ਗੁਰ ਕੈ ਤਬ, ਬਾਤ ਸੁਨਾਵਤ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਤਾਤਾ।
 ਪ੍ਰਾਗ¹² ਸਨਾਨ ਕੀਓ ਗੁਰ ਜੋ ਨਿਧ ਦਾਨ ਦਯੋ ਸਰਬੰਸ ਪਛਾਤਾ।
 ਤਾ ਸੁਤ ਹੋ ਤੁਮ ਸਾਹਨ ਸਾਹ ਜੂ ਤੇ ਕੁਲ ਕੇ ਹਮ ਭਿੱਛਕ ਨਾਤਾ।
 ਬੰਸ ਸਿਰੋਮਨ ਸ੍ਰੀ ਮੁਕਟੇ ਮਨਿ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿ ਮੂਰਤਿ ਦੇ ਸੁਖ ਸਾਂਤਾ ॥੪੨॥ [੯੭॥]
 ਗੀਆ ਛੰਦ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਭਨੇ, “ਕਛੁ ਮਾਂਗ ਹੋ”, “ਤਮ ਦੇਤ ਹੋ ਨਹਿ ਸੋਚਨੈ।”
 ਤਬ ਤਾਹਿ ਮਾਗਯੋ ਸਾਂਤ ਸੁਖ, ਪੁਨਿ ਮੇਖ ਤ੍ਰਿਪਤ ਸੁ ਭੋਗਨੈ।
 ਅਸ ਦੇਹ ਤਾਕੇ ਨਾਥ ਜੀ, ਬਭ ਸੋਭ ਤਾ ਪੁਰ ਪਾਵਹੀ।
 ਸਭ ਭਨੇ ਲੋਗ ਸੁਐਸ ਹੀ ਏਹ ਤਾਸ ਤਾਤ ਅਲਾਵਹੀ ॥ [੯੮॥]
 ਜਿਹਿ ਦਯੋ ਸਰਬੰਸ ਪ੍ਰਾਗ ਮੈ ਇਹੁ ਬ੍ਰਹਮ ਚਿਦ ਘਨ¹³ ਜਾਨੀਐ।
 ਸਭ ਲੋਕ ਮੈ ਧਨ ਧਨ ਭਵੈ, ਜਗ ਭੀਰ ਤਾਰ ਪ੍ਰਮਾਨੀਐ।
 ਕਵਿ ਕੋਵਿਦੀ¹⁴ ਧਿਖਣੀ¹⁵ ਪਤੀ ਦਰਬਾਰ ਸਭ ਆਵੈ ਘਨੇ।
 ਸਭ ਮਾਨ ਦਾਨ ਗੁਮਾਨ ਕੈ ਬਹੁ ਸੋਭ ਗੁਰ ਕੀ ਸੋ ਭਨੇ ॥ [੯੯॥]
 ਜੇ ਦੇਤ ਉਪਮਾ ਕਵਿ ਸਬੈ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸਨ ਜੀ ਜਗ ਜਾਨੀਐ।
 ਸੇ ਰੂਪ ਸਮਤਾ ਈਸ ਹੈ, ਨਾਹੀ ਸੁ ਸੰਭ੍ਰਮ ਮਾਨੀਐ ॥੪੩॥ [੧੦੦॥]
 ਸਵੈਯਾ। ਰੂਪ ਅਲੋਕਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਨਾਨਕ, ਰਾਜਿਵ¹⁶ ਲੱਖਕ¹⁷ ਯਾਹਿ ਲਜਾਨੈ।
 ਕੋਟਿ ਹੀ ਸੂਰਜ ਕੰਦ੍ਰਪ¹⁸ ਪਾਇਕ¹⁹ ਹੈ ਇਨ ਕੇ ਸਭ ਹੀ ਜਨ ਮਾਨੈ।
 ਏ ਮਤਿ ਧੀਰ ਗਹੀਰ ਕ੍ਰਿਪਾਨਿਧ, ਸੋਭਨ ਕੀ ਅਤਿ ਮਾਲ ਸੁ ਠਾਨੈ।
 ਪੂਰਨ ਪੁਰਖ ਮਹਾਂ ਬਰਦਾਯਕ ਘਾਇਕ ਹੈ ਸਭ ਸਤ੍ਰਨ ਮਾਨੈ ॥੪੪॥ [੧੦੧॥]
 ਸੂਰਜ ਕਾਸ²⁰ ਨਿਵਾਸ ਲਯੋ ਸਸਿ ਸਾਗਰ ਕੈ ਗ੍ਰਿਹ ਲੀਨਵਤਾਰਾ।
 ਬਾਰਿਜ²¹ ਮੀਨ ਧਸੇ ਜਲ ਮੈ ਸਿਖ ਕੋਕਿਲ²² ਕੀਰ²³ ਸਕੈ ਨ ਬੀਚਾਰਾ।

1. ਰਾਘਵੰਸ਼ੀ ਰਾਮ ਚੰਦ੍ਰ। 2. ਅਜੁੱਧਿਆ, ਅਵਧਪੁਰੀ। 3. ਮਗਧ ਦੇਸ। 4. ਤੁਹਾਡੇ (ਦਰਸਨ) ਦੇ ਕਾਰਣ। 5. ਸਮੇਂ। 6. ਕਾਸ਼ੀ। 7. ਧਨ। 8. ਕੱਪੜੇ। 9. ਢੇਰ। 10. ਦਾਮ, ਰੁਪਏ। 11. ਕਥਾ-ਵਾਰਤਾ। 12. ਪਯਾਗ (ਅਲਾਹਾਬਾਦ)। 13. ਸਤ ਚਿਤ ਆਨੰਦ ਰੂਪ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ। 14. ਕਵਿ ਕੋਵਿਦ, ਵਿਦਵਾਨ ਕਵੀ। 15. ਬੁੱਧੀਮਾਨ। 16. ਕਮਲ। 17. ਲੱਖਾਂ ਹੀ। 18. ਕਾਮ ਦੇਵ। 19. ਪਾਯਿਕ, ਪੈਦਲ (ਸਿਪਾਹੀ)। 20. ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚ। 21. ਬਾਰਿ (ਜਲ) ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਕਮਲ। 22. ਕੋਇਲ। 23. ਤੋਤੇ।

ਕਾਮ ਜਰਯੋ ਹਰਿ ਧਾਮ ਭਯੋ ਪੁਨਿ ਸੰਬਰਾ ਮਾਰ ਮਹਾਂ ਜਸ ਧਾਰਾ ।
 ਤੱਦਪਾ ਤੇ ਪਦ ਕੀ ਰਜਾ ਹੋਤ ਨ, ਏ ਸਭ ਕੀਨ ਪਸਾਰਾ ॥੪੫॥ [੧੦੨॥]
 ਚੋਪਈ । ਯੋ ਉਪਮਾ ਤਿਨ ਅਧਿਕ ਸੁ ਕਰੀ । ਕਰੁਨਾ ਸਿੰਧੂ ਸਕਲ ਸ੍ਰੀਤਿ ਧਰੀ ।
 ਪੁਨਿ ਪੰਡਿਤ ਇਹ ਭਾਂਤ ਉਚਾਰੀ । “ਆਪ ਤੀਰ ਅਰਦਾਸ ਹਮਾਰੀ ॥ [੧੦੩॥]
 ਜੋ ਆਯਸ ਨਿਜ ਕੀ ਪ੍ਰਭ ਹੋਈ । ਤੋ ਹਮ ਪ੍ਰਗਟ ਬਖਾਨੇ ਸੋਈ ।”
 ਯੋ ਸੁਨ ਕੈ ਤਿਨ ਕੀ ਪ੍ਰਭ ਬਾਨੀ । ਕਰੁਨਾ ਕਰ ਮੁਖ ਐਸ ਬਖਾਨੀ ॥ [੧੦੪॥]
 “ਤੁਮਰੇ ਮਨ ਮੈ ਜੋ ਅਬ ਆਈ । ਪ੍ਰਗਟ ਕਹੇ ਸਭ ਸੁਨਤ ਲੁਕਾਈ ।”
 ਪੰਡਿਤ ਭਨ, “ਏ ਮਯਾ ਨਿਧਾਨਾ ! ਹਮਰੇ ਮਨ ਏ ਭਰਮ ਉਠਾਨਾ ॥ [੧੦੫॥]
 ਤੁਮ ਤੇ ਦਿਨਧਿ ਬੰਸ ਅਵਤਾਰੀ । ਦੀਨ ਬੰਧ ਸੰਤਨ ਹਿਤਕਾਰੀ ।
 ਪੂਜਾ ਕਾ ਤੇ ਲੇਤ ਦਇਆਲਾ ? ਯਾ ਉਤਰ ਪ੍ਰਭ ਕਹੇ ਬਿਸਾਲਾ” ॥ [੧੦੬॥]
 ਯੋ ਸੁਨ ਕੇ ਦਿਜਪਤਿ ਕੀ ਬਾਨੀ । ਕਰੁਨਾਨਿਧ ਤਿਹ ਸੰਗ ਬਖਾਨੀ ।
 “ਜਬ ਹੀ ਇਹ ਠਾਂ ਤੁਮ ਅਬ ਆਏ । ਉਸਤਤਿ ਕਰੀ, ਕਬਿੱਤ ਬਨਾਏ ॥ [੧੦੭॥]
 ਕਾ ਹਮ ਨੇ ਤੁਮਰੇ ਸੰਗ ਭਾਖੀ । ਸੋਭਾ ਕਹੇ ਹਮਾਰੀ ਸਾਖੀ ।
 ਯਾ ਕੇ ਪੂਰਬ ਉਤਰ ਦੀਜੈ । ਪੁਨਿ ਪਾਛੈ ਹਮ ਤੇ ਸੁਨ ਲੀਜੈ ॥ [੧੦੮॥]
 ਪੰਡਿਤ ਕਹੈ ਸੁ, “ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਿਧਾਨਾ ! ਨਾਹੀ ਹਮ ਕੇ ਆਪ ਬਖਾਨਾ ।
 ਤੁਮਰੇ ਜੋ ਹਮ ਕੀਨ ਦੀਦਾਰਾ । ਸੀਤਲ ਭਯੋ ਸੂ ਰਿਦਾ ਹਮਾਰਾ ॥ [੧੦੯॥]
 ਤ੍ਰਈ ਤਾਪ ਗਤ ਅਨਲ^{੧੦} ਸਿਰਾਈ^{੧੧} । ਬਿਬਿਧ^{੧੨} ਬੁਧਿ ਉਪਜੀ ਤਬ ਆਈ ।
 ਤਵਨੇ ਬੁੱਧਿ ਪ੍ਰਗਟ ਤੁਮ ਕੇਰੀ । ਉਸਤਤਿ ਕਰੀ ਸੁ ਹੋਤ ਘਨੇਰੀ” ॥ [੧੧੦॥]
 ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਬੋਲਤ ਭਏ ਸੁ ਐਸੇ । “ਸੁਨੋ ਮਿਸ੍ਰਜੂ, ਭੇਦ ਜੁ ਜੈਸੇ ।
 ਪ੍ਰਥਮੈ ਮਨਸਾ ਪੂਰਤ ਲੋਈ । ਪਾਛੈ ਭੇਟ ਚੜਾਵਤ ਕੋਈ ॥ [੧੧੧॥]
 ਜਿਮ ਨਿਪ ਭੂ^{੧੩} ਤੇ ਅਨ ਬਿਸਾਲਾ । ਤਾ ਤੇ ਹਾਲਾ ਲੇਤ ਸੁਮਾਲਾ ।
 ਸਰਬ ਸ੍ਰੀ^{੧੪} ਲੇਤੇ ਹੈ ਜਗ ਜਾਨੀ । ਪੰਚਮ ਅੰਸ^{੧੫} ਭੂਪਲੈ ਭਾਨੀ^{੧੬} ॥ [੧੧੨॥]
 ਜਿਮ ਰਵਿ ਦੇਤ ਲੇਤ ਜਲਦਾਨਾ । ਤਿਮ ਗੁਰ ਲੇਤ ਦੇਤ ਸੁਖ ਸਾਨਾ ।
 ਵਡਿਅਨ ਕੀ ਜੋ ਸਰਧਾ ਪ੍ਰੀਤਾ । ਖਿਚ ਰਿਦਾ ਗੁਰ ਲਏ ਅਪਨੀਤਾ^{੧੭} ॥ [੧੧੩॥]
 ਵਾਂਛਾਗਤਿ^{੧੮} ਗੁਰ ਤੇ ਕਲਿਆਨਾ । ਮਾਂਗਤ ਨਾਹਿ ਸੁ ਗੁਰ ਸੁਖ ਦਾਨਾ ।
 ਚਕਵੀ ਬਾਰਿਜ ਸੁਨੇ ਪਿਆਰੇ ! ਦਿਨਧਿ^{੧੯} ਤਾਹਿ ਨਹਿ ਲੇਤ ਹਕਾਰੇ^{੨੦} ॥ [੧੧੪॥]
 ਜਬ^{੨੧} ਸਰਿਤਨ^{੨੨} ਕੇ ਸਿੰਧ ਪਛਾਨੇ । ਕਬੈ ਨ ਪਾਤੀ ਪਠੀ ਪ੍ਰਮਾਨੇ ।
 ਪ੍ਰੀਤ ਹੋਤ ਮਨਿ ਖਿੰਚ ਸੁ ਲੇਹੀ । ਦਿੱਬ ਵਸਤੁ ਸਿਖ ਮਨ ਤਨ ਦੇਹੀ ॥ [੧੧੫॥]
 ਤਸ ਬਿਧ ਭੇਟ ਲੇਤ ਗੁਰ ਜਾਨੀ । ਜਾ ਵਿਧ ਚੰਦ ਕੁਮੁਦ^{੨੩} ਹਿਤ ਠਾਨੀ ।”
 ਯੋ ਸੁਨ ਮੋਦ ਗਾਜਾਨ ਯੁਤ ਭਏ । ਦੇਤ ਲੇਤ ਸਭ ਹਰਿ ਜੂ ਠਏ ॥ [੧੧੬॥]

-
1. ਇਕ ਦੈਤ। 2. ਤਾਂ ਵੀ। 3. ਧੂੜੀ, ਖਾਕ। 4. ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਾਗਰ। 5. ਕੰਨ ਵਿਚ। 6. ਕ੍ਰਿਪਾ।
 7. ਸੂਰਜ। 8. ਬ੍ਰਾਹਮਣ। 9. ਪਹਲਾਂ। 10. ਅਗਨੀ। 11. ਸੀਤਲ ਹੋਈ, ਬੁਝ ਗਈ। 12. ਅਨੇਕ ਕਿਸਮ ਦੀ।
 13. ਪ੍ਰਿਥਵੀ, ਧਰਤੀ। 14. ਸਾਰਾ ਧਨ ਪਦਾਰਥ। 15. ਹਿੱਸਾ। 16. ਉਸ ਵਿਚੋਂ। 17. ਆਪਣੇ ਵਲ।
 18. ਵਾਂਛਾ ਅਥਵਾ ਇੱਛਾ ਰਹਿਤ। 19. ਦਿਨ ਦਾ ਅਧਿਪਤੀ, ਸੂਰਜ। 20. ਬੁਲਾਉ ਦਾ। 21. ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ।
 22. ਨਦੀਆਂ। 23. ਕੁਮੁਦਿਨੀ, ਨੀਲੋਫਰ।

ਸ੍ਰੀ ਹਰਿ ਗੁਰ ਮੈ ਭੇਦ ਸੁ ਨਾਹੀ। ਸੰਤ ਈਸ ਗੁਰ ਨਾਮ ਲਖਾਹੀ।
 ਭਏ ਸਿੱਖ ਮਨ ਸਾਂਤਹਿ ਧਾਰੀ। ਪੁਨਿ ਆਏ ਕਵਿ ਕੋਵਿਦ ਭਾਰੀ॥ [੧੧੭॥]
 ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਤਾ ਮਨ ਖੈਚਾ ਕੈਸੇ। ਚੁੰਮਕ ਲੋਹ ਮਾਨ ਸੁਖ ਤੈਸੇ।
 ਈਸ ਜੀਵ ਕ੍ਰਿਤ ਭੇਦ ਦੁਵੈਤੁ¹। ਨਾਸਤ² ਦ੍ਰੈਤ ਦਰਸ ਗੁਰ ਕੇਤੂ³॥ [੧੧੮॥]
 ਪੇਖ ਕਹੈ ਨਰ ਨਾਰਿ ਅਪਾਰੀ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਬਚ ਤਮ⁴ ਖੰਡਨਕਾਰੀ।
 ਅਬ ਸੁਖ ਭਏ ਹੋਗ ਕਲਿਆਨਾ। ਨਾਸੈ ਤਰਕ ਮਲੇਛ ਪ੍ਰਮਾਨਾ॥
 ਕੇਤਕ ਦਿਵਸ ਚੈਨ ਯੋ ਜਾਹੀ। ਪਲ ਸਮ ਬਿਤੈ ਬ੍ਰਹਮ ਸੁਖ ਨਜਾਈ॥੪੬॥ [੧੧੯॥]
ਭੁਜੰਗ ਛੰਦ। ਤਬੈ ਤਾਹਿ ਕਾਲੰ ਗੁਰੂ ਦਾਨ ਦੀਨੇ। ਪੁਰੀ ਪਾਵਨੀ⁵ ਸਾਂਤ ਭੀਨੀ ਸੁ ਚੀਨੇ⁶।
 ਭਏ ਪ੍ਰਾਤ ਜਾਏ ਗੁਰੂ ਗੰਗ ਤੀਰੰ। ਕਰੈ ਕੋਟ ਪੂਜਾ ਸੁ ਇਸਨਾਨ ਚੀਰੰ॥ [੧੨੦॥]
 ਸਭੈ ਲੋਕ ਪੇਖੈ ਕਰੈ ਪੂਜ ਭੇਟੰ। ਸੁਨੇ ਕੀਰਤੀ⁸ ਗਾਥ⁹ ਤਾ ਤੀਰਾ¹⁰ ਖੇਟੀ¹¹।
 ਲਗੇ ਧਯਾਨ ਲੋਗੰ ਤੁਰਾਤੀਤ¹² ਜੈਸੇ। ਤਬੈ ਮਾਨ ਨਾਸਯੇ ਸੁ ਸੰਨਯਾਸ ਮੈਸੇ¹³॥ [੧੨੧॥]
 ਸਭੈ ਆਨ ਕੈ ਕੀਨ ਚਰਚਾ ਬਨਾਈ। ਸਮੰ ਦੱਤ ਕੇ ਗੁਰ ਲਖਯੇ ਬੈਨ ਭਾਈ।
 ਜਸੇ ਪ੍ਰਸਨ ਧਾਰੈ ਮਨੰ ਮਾਹ ਸੋਈ। ਤਸੇ ਉਤ੍ਰ ਦੇਤੇ ਗੁਰੂ ਆਪ ਸੋਈ॥ [੧੨੨॥]
 ਕਰੈ ਭੋਜਨੰ ਬਿੰਜਨੰ ਸੰਤ ਸੰਗੰ। ਨ ਭੂਖੰ ਪਿਆਸੰ ਰਹੀ ਨੱਗ੍ਰ ਅੰਗੰ।
 ਤਬੈ ਪੇਖ ਕੇ ਨਾਗ¹⁴ ਅੰਤੰ ਪ੍ਰਕਾਰੀ। ਪੁਰੀ ਮਾਹਿ ਆਵੈ ਬਡੇ ਹੇਤ ਧਾਰੀ॥੪੭॥ [੧੨੩॥]
ਸਵੈਯਾ। ਆਵਤ ਭੇ ਪੁਰ ਮੈ ਜਬ ਹੀ, ਗੁਰ ਪੇਖ ਕਹੈ ਜਨ ਰਾਮ ਪ੍ਰਕਾਰੀ।
 ਕੇਚਿਤ¹⁵ ਸਿੱਧ ਗੁਰੂ ਲਖ ਹੈ, ਜਨ ਕੇਚਿਤ ਸੰਕਰ ਕੇ ਸਮ ਧਾਰੀ।
 ਨਾਰਿ ਲਖੈ ਜਨ ਕਾਮ ਕੇ ਸਾਰਹਿ, ਦੇਵਤ ਸਾਂਤ ਨ ਚੀਤ ਚਲਾਰੀ।
 ਸਾਂਤ ਭਵੈ ਗੁਰੂ ਕੇ ਲਖ ਰੂਪ ਜੋ, ਹੈ ਮਨ ਸੀਤਲ ਸਾਂਤ ਮਝਾਰੀ॥੪੮॥ [੧੨੪॥]
 ਕਿੰਨਰ ਗੰਧ੍ਰਬ ਗਾਵਤ ਹੈ ਜਸ, ਕੋਟ ਕਲਾਵਤ ਐਸ ਹੀ ਗਾਈ।
 ਲੋਕ ਕਰੈ ਬਰਖਾ ਅਤਿ ਪੁਹਪਨ ਦੇਵ ਮਨੋਹਰਿ ਪੈ¹⁶ ਬਰਸਾਹੀ।
 ਸ੍ਰੀ ਪਦ ਨੀਹਜ¹⁷ ਧਾਰਤ ਲੋਕ ਜਿ, ਮੈ ਹਰਿ ਕੇ ਜਲ ਸੀਸ ਚੜਾਈ।
 ਸੰਗਤ ਗਾਵਤ ਨਾਮ ਉਚਾਰਤ, ਬੈਕੁੰਠ ਮੈ ਜਿਮ ਦੇਵ ਅਲਾਈ॥੪੯॥ [੧੨੫॥]
ਦੋਹਰਾ। ਛਟਾ¹⁸ ਅਟਾ¹⁹ ਪਰ ਨਾਰਿ ਨਰ, ਪੇਖ ਰੂਪ ਗੁਨ ਐਨ²⁰।
 ਤ੍ਰਿਬਿਧ ਤਾਪ²¹ ਗਤਿ ਬ੍ਰਹਮ ਸੁਖ, ਭਯੋ ਗੋਚਰੇ ਤੈਨ॥੫੦॥ [੧੨੬॥]
 ਰੈਨ ਨਾਗ²² ਯਾ ਬਿਧ ਬਿਤੈ, ਪਲ ਸਮ ਤਾ ਪੁਰ ਮਾਹਿ।
 ਸਕਰ ਪੁਰਿ ਭਯੋ ਕਾਲਤਿਹ, ਸਾਂਤ ਬ੍ਰਹਮ ਨਿਰਬਾਹ॥੫੧॥ [੧੨੭॥]
 ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਪਟਨੇ ਪਿਯਾਨ ਮਦ੍ਰ ਦੇਸ ਆਗਮਨ, ਕਾਸੀ ਪ੍ਰਵੇਸ ਬਰਨਨੰ
 ਨਾਮ ਦੁਤੀਓ ਪਿਆਇ॥੨॥ ਅਛਜੁ॥

1. ਦ੍ਰੈਤ ਭਾਵ। 2. ਨਸ਼ਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। 3. ਗੁਰੂ ਦਾ ਕੇਤੂ (ਨਿਸ਼ਾਨ) ਦੇਖ ਕੇ, ਅਰਥਾਤ ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਕੇ। 4. ਅੰਨੇਰਾ। 5. ਪਵਿਤ੍ਰ। 6. ਜਾਣੇ। 7. ਵਸਤੂ, ਪਹਿਰਾਨ ਆਦਿ। 8. ਕੀਰਤਨ। 9. ਕਥਾ। 10. ਤਾ (ਉਸ ਗੰਗਾ ਦੇ) ਤੀਰ (ਕਿਨਾਰੇ)। 11. ਆਖੇਟ, ਸ਼ਿਕਾਰ ਕਰਨ ਜਾਂਦੇ। 12. ਤੁਰੀਯਾਵਸਥਾ ਵਿਚ। 13. ਵਿਚੋਂ। 14. ਹਾਥੀ। 15. ਕਿਤਨੇ ਲੋਕ। 16. ਮਨੋਹਰ ਦੁੱਧ ਅਬਾ ਬਰਖਾ ਰੂਪ ਅੰਮ੍ਰਿਤ। 17. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਣ-ਕਮਲ। 18. ਬਿਜਲੀ ਸਮਾਨ। 19. ਅਟਾਰੀਆਂ। 20. ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਐਨ (ਘਰ) ਗੁਰੂ ਦਸਮੇਸ ਜੀ ਦਾ। 21. ਤਿੰਨ ਕਿਸਮ ਦੇ ਤਾਪ। 22. ਰਾਤ ਦਿਨ।

ਤੀਜਾ ਅਧਿਆਇ ਕਾਸ਼ੀ ਤੋਂ ਅਜੁੱਧਿਆ

ਸਵੈਯਾ। ਆਦਿ ਅਨਾਦਿ ਅਗਾਧ ਗੁਰੂ, ਤਿਹ ਕੇ ਪਦ ਪੰਕਜ¹ ਆਦਿ ਮਨਾਉਂ।
ਕਾਸ਼ੀ ਪਯਾਨ² ਸੁ ਐਧ³ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ਹਿ⁴ ਨਾਨਕ ਜੂ ਸੋ ਮਤੈ⁵ ਧਰ ਚਾਉ।
ਪੈ ਹਰਿਦੁਆਰ⁶ ਮਝਾਰ ਤਥੈ, ਲਖਨੌਰ⁷ ਦਯਾਨਿਧ ਜੋ ਠਹਿਰਾਉ।
ਤੀਸਰ ਧਯਾਇ ਬਨਾਇ ਕੇ ਸੁੰਦਰ, ਏਕਥ ਕੈ ਕਰ ਭਿੰਨ ਬਤਾਉ॥੧॥
ਕੇਤਕ ਕਾਲ ਪੁਰੀ ਸਸਿ ਭਾਲ⁸ ਦਯਾਲ ਬਸੇ ਮਨ ਆਨੰਦ ਪਾਈ।
ਭੂਖਨ ਚੀਰ ਸੁ ਹੀਰ⁹ ਅਨੂਪਮ, ਭੇਦ ਚੜੈ ਬਰ ਆਯੁਧ¹⁰ ਆਈ।
ਅਸ ਪਾਲਕੀ ਐਰ ਰਥੋਤਮ¹¹ ਚੀਜ ਦਿਸਾਵਰ ਕੀ ਅਤਿਹੀ ਅਧਿਕਾਈ।
ਕੋਨ ਕਮੀ ਤਿਨ ਕੇ ਮ੍ਰਿਗ ਨਾਇਕ¹², ਰੂਪ ਅਨੂਪ ਧਰਜੇ ਜਗ ਸਾਈ॥੨॥
ਆਯਸ ਪਾਇ ਸੁ ਸੰਗਤ ਕੀ, ਪੁਨਿ ਕੂਚ ਕਰਜੇ ਅਤਿ ਆਨੰਦ ਪਾਈ।
ਤੇਖ ਪ੍ਰਤੋਖ¹³ ਭਲੀ ਬਿਧ ਸੰਗਤ, ਠਾਢ ਕਰੀ ਮਨ ਧੀਰ ਧਰਾਈ।
ਨਾਖਤ¹⁴ ਦੇਸ ਨਦੀ ਨਦ ਸੁੰਦਰ, ਆਵਤ ਹੈ ਮਨ ਮੋਦ ਬਢਾਈ।
ਰੂਪ ਅਨੂਪ ਬਿਲੋਕ ਹੋਇ ਪਾਵਨ, ਦਰਸ ਕਰੈ ਜੋਈ ਆਨ ਲੋਕਾਈ॥੩॥
ਸੇਸ¹⁵ ਸੁਰੇਸ¹⁶ ਨਿਸੇਸ¹⁷ ਦਿਨੇਸ¹⁸ ਕਿਧੋ¹⁹ ਜਗ ਦੇਖਨ ਕੇ ਦੇਹ ਧਾਰੀ।
ਪੂਰ ਦਿਜੇਸ²⁰ ਜਲੇਸ²¹ ਕਿਧੋ ਹਰਿ ਨੰਦਜ ਕੇ ਗ੍ਰਿਹ ਜੋ ਅਵਤਾਰੀ²²।
ਰਘਵ ਇੰਦ ਗੁਬਿੰਦ ਕਿਧੋ ਬਰ ਹੈ ਅਵਤਾਰਨ ਕੇ ਅਵਤਾਰੀ।
ਦੇਹ ਧਰੇ ਅਬ ਜਾਵਤ ਹੈ, ਦਿਸ ਪਸਚਮ ਕੋ ਅਬ ਰੂਪ ਮੁਰਾਰੀ॥੪॥
ਕੱਸਪ ਕੇ ਰਵਿ ਤਾਤ²³ ਭਏ, ਰਘੁ²⁴ ਰਾਮ ਲਉ ਬਾਤ ਕਰੀ ਕੁਲ ਮਾਹੀ।

1. ਚਰਣ-ਕਮਲ। 2. ਚਲਣਾ। 3. ਅਵਧਪੁਰੀ, ਅਜੁੱਧਿਆ। 4. ਪ੍ਰਵੇਸ਼। 5. ਨਾਨਕ ਮਤਾ (ਪੀਲੀਭੀਤ)। 6. ਗੰਗਾ। 7. ਲਖਨੌਰ, ਥਾਣਾ ਘਨੌਰ (ਪਟਿਆਲਾ) ਦਾ ਇਕ ਪਿੰਡ। 8. ਸਸਿ (ਚੰਦ੍ਰਮਾ) ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਭਾਲ (ਮੱਥੇ) ਪਰ, ਅਜੇਹੇ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੀ ਨਗਰੀ ਕਾਸ਼ੀ (ਬਨਾਰਸ) ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਤਨਾ ਚਿਰ ਰਹੰਦੇ ਰਹੇ। 9. ਹੀਰੋ। 10. ਬਰ (ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ), ਆਯੁਧ (ਹਥਿਆਰ)। 11. ਉੱਤਮ ਰਥ। 12. ਮ੍ਰਿਗਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ, ਸ਼ਾਮੀ, ਆਗੂ। 13. ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਜਾ ਪੁਜਾ ਕੇ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਕੇ। 14. ਲੰਘਦੇ ਹੋਏ। 15. ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ। 16. ਸੁਰ (ਦੇਵਤਿਆਂ) ਦਾ ਈਸ਼ (ਸ਼ਾਮੀ), ਇੰਦ੍ਰ। 17. ਨਿਸ਼ (ਰਾਤ) ਦਾ ਈਸ਼ (ਸ਼ਾਮੀ), ਚੰਦ੍ਰਮਾ। 18. ਦਿਨ ਦਾ ਈਸ਼ (ਸ਼ਾਮੀ), ਸੂਰਜ। 19. ਜਾਂ, ਅਥਵਾ। 20. ਦ੍ਰਿਜਾਂ (ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ) ਦਾ ਈਸ਼, ਬ੍ਰਹਮਾ। 21. ਵਰੁਣ, ਜਲਾਂ ਦਾ ਸ਼ਾਮੀ ਦੇਵਤਾ। 22. ਹਰਿ (ਸੂਰਜ) ਨੰਦਜ (ਵੰਸ਼) ਵਿਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਵਤਾਰ ਲਿਆ, ਅਰਥਾਤ ਗੁਰੂ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ। 23. ਪਿਤਾ। 24. ਰਾਜਾ ਰਘੂ।

ਪੈ ਕੁਲ ਰਾਵ' ਸੁ ਬਾਲ² ਭਯੋ, ਪੁਨਿ ਸੋਢੀ ਲਖੇ ਨਿਸਚੈ ਸੁਇ ਨਾਹੀ ।
ਜੇ ਬਰ ਬੰਸ ਹਜ਼ੂਰ ਸੇ ਆਵਤ, ਬੰਸ ਕੋ ਨਾਮ ਕੀ ਸੇਭ ਸੁਨਾਈ ।
ਧਨ ਧੰਨ ਕਹੈ ਨਰ ਨਾਰਿ ਸਭਾ ਜਨ, ਤੁਰਕਨ ਕੋ ਇਹੁ ਨਾਸ ਕਰਾਈ ॥੫॥
ਦੀਨ ਦਯਾਲ ਦਯਾਨਿਧ ਸਾਹਿਬ ਆਵਤ ਹੈ ਇਤ ਕੂਚ ਸੁ ਕੀਨੇ ।
ਸ੍ਰੀ ਅਵਧੇਸ³ ਕੇ ਦੇਸ ਬਿਖੈ ਨਿਜ ਆਨੰਦ ਸੇ ਇਮ ਪਾਵਸੁ⁴ ਦੀਨੇ ।
ਐਧ ਪੁਰੀ⁵ ਸਰਜੂ ਅਤਿ ਪਾਵਨ ਆਨ ਦਯਾਨਿਧ ਕੋਤਕ ਚੀਨੇ ।
ਦੇਖ ਨਿਹਾਲ ਬਿਸਾਲ ਪੁਰੀ ਮਨ ਆਨੰਦ ਕੈ ਸੰਗ ਆਨੰਦ ਭੀਨੇ ॥੬॥

ਚੋਪਈ । ਸੁੰਦਰ ਪੁਰੀ ਅਧਿਕ ਬਰ ਸੋਹੈ । ਤਵਨ⁶ ਸਮਾਨ ਪੁਰੀ ਕਹੁ ਕੇ ਹੈ ?
ਸਰਜੂ ਤੀਰ ਤਾਹਿ ਅਤਿ ਰਾਜੈ । ਸੁਰ ਨਰ ਪੁਰੀ ਨਿਰਖ ਜਿਹ ਲਾਜੈ ॥ [੭॥]
ਸੁੰਦਰ ਬਾਗ ਤੜਾਗ⁷ ਸੁ ਲੱਛਨ । ਸੁਰ ਨਰ ਲਖੇ⁸ ਖੇਲ ਨਿਜ ਚੱਛਨ⁹
ਬਾਪੀ¹⁰ ਕੂਪ¹¹ ਸਰੋਵਰ ਭਾਰੀ । ਪੱਛ¹² ਪਸੂ ਬਿਚਰਤ ਸੁਖਕਾਰੀ ॥ [੮॥]
ਸੁੰਦਰ ਬੈਸ¹³ ਸਕਲ ਨਰ ਨਾਰੀ । ਨਾਨ ਦਾਨ ਰਤਿ ਹਰਿ ਅਧਿਕਾਰੀ ।
ਅਪ੍ਰਮਾਨ ਵਹਿ ਨਗਰ ਸੁਹਾਈ । ਵੇਦ ਪੁਰਾਨ ਜਸ ਛਬਿ ਗਾਈ ॥ [੯॥]
ਉਤਰੇ ਤਰੀ ਆਇ ਜਗਨਾਥਾ । ਨਿਰਖ ਪੁਰੀ ਕਹੈ ਅਤਿ ਗੁਨ ਗਾਥਾ ।
ਨਿਰਖ ਪੁਰੀ ਅਦਭੁਤ ਸੁਖਦਾਈ । ਕੀਨੇ ਚਰਿਤ ਤਹਾਂ ਅਧਿਕਾਰੀ ॥ [੧੦॥]
ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਕੇ ਦਰਸਨ ਕੀ ਧਾਰੀ । ਉਮਡੀ ਐਧ ਪੁਰੀ ਬਰਸਾਰੀ ।
ਸੰਗਤ ਸਰਬ ਸਹਰ ਕੀ ਆਈ । ਪਦ ਪੰਕਜ ਲਖ ਕੈ ਸੀਅਰਾਈ¹⁴ ॥ [੧੧॥]
ਜੇ ਜੇ ਤਹਿ ਦਰਸਨ ਕੋ ਆਯੋ । ਮਨਸਾ ਪੂਰ ਅਧਿਕ ਬਿਗਸਾਯੋ¹⁵ ।
ਸੇ ਇਨ ਲਹਾ ਤੁਰਤੁ ਫਲੁ ਆਈ । ਜੇ ਮੁਨਿ ਪਾਵਤ ਕਰ ਕਠਨਾਈ ॥੧੨॥ [੧੨॥]

ਸਵੈਯਾ । ਆਯਸ ਲੈ ਗੁਰ ਕੀ ਸਿਖ ਸੰਗਤ, ਦੋੜ ਪਰੇ ਸਬ ਸੇਵਨ ਕਾਜੈ ।
ਕੋਟ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੀ ਸੋਜ¹⁶ ਅਨੂਪਮ, ਲਜਾਵਤ ਹੈ ਮਨ ਆਨੰਦ ਸਾਜੈ ।
ਪੂਜਤ ਹੈ ਮਨ ਤੇ ਤਨ ਤੇ ਸਬ, ਦੀਨ ਦਯਾਲ ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜੈ ।
ਹੋਤ ਖੁਸੀ ਤਿਨ ਪੈ ਕਰੁਨਾਨਿਧ, ਜਾ ਜਸ ਚੋਦਹਿ ਲੇਕ ਬਿਰਾਜੈ ॥੧੩॥ [੧੩॥]

ਚੋਪਈ । ਇਤਨੇ ਮੈ ਤਿਹ ਠਵਰ ਸੁ ਜਾਨੇ । ਕਪਿ¹⁷ ਕੁਲ ਆਏ ਅਧਿਕ ਪ੍ਰਮਾਨੇ ।
ਨਾਚਤ ਕੂਦਤ ਕਿਤਕ ਅਪਾਰਾ । ਆਵਤ ਚਤੁਰ ਦਿਸਾ ਤਿਨ ਡਾਰਾ ॥ [੧੪॥]
ਤਿਨ ਕਹੁ ਨਿਰਖ ਕ੍ਰਿਪਾਨਿਧ ਤਥੈ । ਬਿਗਸਤ ਅਧਿਕ ਤਵਨ ਸੇ ਤਥੈ ।
ਬਿਬਿਧ¹⁸ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਬਿੰਜਨਾ¹⁹ ਲੇਹੀ । ਤਿਨ ਕੇ ਅਗ੍ਰਡਾਰ ਕਰ ਦੇਹੀ ॥੧੫॥ [੧੫॥]

ਸਵੈਯਾ । ਬਿੰਜਨ ਭੋਜਨ ਬੂਟ ਅਨੂਪਮ, ਲੈ ਤਿਨ ਕੇ ਗੁਰ ਦੇਵ ਪਵਾਵੈ ।
ਚੰਚਲ ਕੂਦਤ ਆਵਤ ਹੈ ਨਿਜ, ਦੇਖ ਤਿਨੇ ਮਨ ਮੋਦ ਬਢਾਵੈ ।
ਏਕ ਲਰੈ ਇਕ ਚੀਕ ਫਿਰੈ, ਇਕ ਲੈ ਤਿਨ ਕੇ ਰਦ²⁰ ਕਾਢ ਦਿਖਾਵੈ ।

1. ਰਾਉ, ਰਾਜਾ । 2. ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ । 3. ਅਵਧ-ਪਤੀ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ੍ਰ । 4. ਪੈਰ । 5. ਅਜੁੱਧਿਆ । 6. ਤੋਨ, ਉਸ । 7. ਸਰੋਵਰ । 8. ਜਾਣਨ, ਦੇਖਣ । 9. ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ । 10. ਬਾਉਲੀ । 11. ਖੂਹ । 12. ਪੰਖੀ । 13. ਉਮਰ । 14. ਸੀਤਲ ਹੋਈ । 15. ਵਿਕਸਿਆ, ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਇਆ । 16. ਸਾਮਗ੍ਰੀ, ਸਾਮਾਨ । 17. ਬਾਂਦਰ । 18. ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ । 19. ਭੋਜਨ, ਵਯੰਜਨ । 20. ਦੰਦ ।

ਦੇਖ ਸੁ ਕੋਤਕ ਪੁੰਜਨ ਕੀ, ਮਨ ਆਨੰਦ ਕੈ ਪ੍ਰਭ ਜੂ ਬਿਗਸਾਵੈ ॥੧੦॥ [੧੬॥]
 ਚੋਪਈ। ਯਾ ਬਿਧ ਕੋਤਕ ਅਧਿਕ ਸੁ ਜਾਨੇ। ਮਯਾ ਸਿੰਧ^੧ ਤਹਿ ਕੀਨ ਪਛਾਨੇ।
 ਪੁਨਿ ਸੰਗਤ ਕੀ ਆਯਸ ਪੈ ਕੈ। ਦੀਨੋ ਸਤਿਗੁਰ ਕੂਚ ਕਰੈ ਕੈ ॥ [੧੭॥]
 ਔਰ ਸਬੈ ਪੁਰ ਲੋਕ ਹਟਾਏ। ਕਪਿ ਨਹੀ ਫਿਰਤ ਸਾਥ ਨਹੀ ਆਏ।
 ਤਾ ਕੀ ਮਾਲ ਬੇਦ^੨ ਦਿਸ ਚਾਰੀ। ਚੰਚਲ ਕੂਦਤ ਆਵਤ ਝਾਰੀ ॥ [੧੮॥]
 ਕੋਤਕ ਪੁਰ ਕੀ ਸੀਵ^੩ ਲੰਘਾਈ। ਫਿਰੈ ਪ੍ਰਿਸਟ^੪ ਕਹੁ ਪੁਨਿ ਸੁਧਿ ਆਈ।
 ਕੋਤਕ ਸਾਥ ਆਏ ਤਾਕਾਲਾ। ਤਾ ਕੀ ਖਬਰ ਸੁ ਲੇਤ ਦਿਅਾਲਾ ॥੧੯॥ [੧੯॥]

[ਨਾਨਕ ਮਤੇ, ਮਥੁਰਾ ਤੇ ਲਖਨੌਰ]

ਸਵੈਯਾ। ਸੀ ਅਜ ਨੰਦਨ ਕੇ ਪੁਰ ਤੇ,^੫ ਸਬ ਕੂਚ ਕਰਜੇ ਮਨ ਆਨੰਦ ਪਾਈ।
 ਨਾਖਤ ਦੇਸ ਨਦੀ ਨਦ ਸੁੰਦਰ, ਆਵਤ ਭੇ ਅਤਿ ਹੀ ਬਿਗਸਾਈ।
 ਸੇਵਕ ਸੰਗਤ ਸਾਕ ਲਏ ਨਿਤ, ਗਾਵਤ ਹੈ ਅਤਿ ਹੇਤ ਬਢਾਈ।
 ਕੋਤਕ ਕਾਲ ਬਿਤਯੇ ਇਹ ਭਾਂਤਨ, ਨਾਨਕ ਜੂ ਸੁ ਮਤੇ^੬ ਨਿਜਕਾਈ^੭ ॥੧੨॥ [੨੦॥]
 ਚੋਪਈ। ਤਲੈ ਕਮਾਊ^੮ ਕੇ ਸਬ ਆਏ। ਨਾਨਕ ਮਤਾ ਨਿਰਖ ਬਿਗਸਾਏ।
 ਬਹੁਤ ਦਿਵਸ ਪ੍ਰਭੂ ਬਸੇ ਤਹਾਂ ਹੀ। ਕੀਨ ਚਰਿਤ੍ਰ ਸੁ ਅਧਿਕ ਉਹਾਂ ਹੀ ॥ [੨੧॥]
 ਪੂਜਾ ਕਰੀ ਕੜਾਹ ਚੜ੍ਹਾਏ। ਪੈਡ ਮਾਂਦਗੀ^੯ ਸਕਲ ਬਿਤਾਏ।
 ਪੁਨਿ ਪ੍ਰਭਾਤੇ ਕਰਾ ਪਿਆਨਾ। ਸਿਖ ਸਖਾ ਲੀਏ ਅਧਿਕ ਸੁਜਾਨਾ ॥ [੨੨॥]
 ਬਡੇ ਭੋਰ^{੧੦} ਨਿਜ ਕੂਚ ਕਰਾਂ ਹੀ। ਦਿਨ ਆ ਉਤਰੈ ਬਾਗਨ ਮਾਹੀ।
 ਪ੍ਰਥਮ ਪਹਰ ਸਤਿਗੁਰ ਕਰਤਾਰਾ। ਸੁਭਗਾ^{੧੧} ਪਾਲਕੀ ਹੋਇ ਸਵਾਰਾ ॥ [੨੩॥]
 ਚਤੁਰ^{੧੨} ਪਹਰ ਚੜ੍ਹੇ ਜੋ ਜਬੈ। ਬਾਜਿਰਾਜ^{੧੩} ਪੈ ਚੜ੍ਹੇ ਸੁ ਤਬੈ।
 ਅਗਾਰ ਪਿਛਾਰਾ^{੧੪} ਸੁ ਸਰਬ ਮਿਲਾਵੈ। ਪੁਨਿ ਆਗੇ ਯਾ ਬਿਧ ਹੈ ਧਾਵੈ ॥੧੩॥ [੨੪॥]
 ਸਵੈਯਾ। ਕੋਤਕ ਨਾਗਨ ਮੈ^{੧੫} ਪ੍ਰਭ ਜੂ ਚਲ ਕੇ ਹਰਿਦੁਾਰ ਕੇ ਉਪਰ ਆਏ।
 ਰੂਪ ਅਨੂਪ ਪੁਰੀ ਸੁ ਬਿਲੋਕ ਕੈ ਧੰਨ ਸਥਾਨ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਗਾਏ।
 ਸੇਸ ਸੁਰੇਸ ਜਲੇਸ ਪੁਰੀ ਯਹ ਹੋਰਤ^{੧੬} ਹੀ ਮਨ ਮੋਦ ਧਰਾਏ।
 ਛੀਰ^{੧੭} ਸਮਾਨ ਗੰਗੋਦਕ^{੧੮} ਹੈ, ਬਰ ਜਾ ਪਰਸੇ ਤਨ ਪਾਪ ਨਸਾਏ ॥੧੪॥ [੨੫॥]
 ਚੋਪਈ। ਮਯਾ ਪੁਰੀ^{੧੯} ਸਾਹਿਬ ਜਬ ਆਏ। ਜਹਾਂ ਤਹਾਂ ਸਭ ਹੀ ਸੁਨ ਪਾਏ।
 ਸੰਤ ਅਨੰਤ ਸਿੱਖ ਅਰ ਸਬੈ। ਖੁਸੀ ਅਧਿਕ ਬਿਧ ਯਾ ਚਿਤ ਲਏ ॥ [੨੬॥]
 ਤਬੈ ਪਯਾਨ ਨਿਧਾਨ ਕਰਾਯੇ। ਕਰੁਨਾ ਬੁੰਦ ਬਰਖ ਜਲ ਆਯੇ।
 ਕਿਤਕ ਦਿਵਸ ਯਾਂ ਭਾਂਤ ਬਿਤਾਈ। ਸ੍ਰੀ ਲਖਨੌਰ ਪਹੁੰਚੇ ਆਈ ॥ [੨੭॥]
 ਪੁਰ ਲਖਨੌਰ ਅਜਬ ਅਸਥਾਨਾ। ਅਪ੍ਰਮਾਨ ਜਿਹ ਸੋਭ ਬਖਾਨਾ।

1. ਕ੍ਰਿਪਾ। 2. ਸਾਗਰ, ਸਮੁੰਦ੍ਰ। 3. ਮਾਲ (ਪੰਗਤ) ਬੇਦ ਲਗੀ (ਜਾਣ ਕੇ) 4. ਹੱਦ। 5. ਪਿੱਠ। 6. ਅਜ ਦਾ ਪੁਤ੍ਰ ਦਸ਼ਰਥ ਤੇ ਦਸ਼ਰਥ ਦੀ ਪੁਰੀ ਅਜੁੱਧਿਆ। 7. ਨਾਨਕ ਮਤਾ (ਪੀਲੀਭੀਤ)। 8. ਨਿਜਕਾਈ, ਨਜ਼ਦੀਕ ਪਹੁੰਚੇ। 9. ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦਾ ਇਕ ਇਲਾਕਾ, ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਤਿੱਬਤ ਤੇ ਨੇਪਾਲ ਨਾਲ ਲਗਦੀਆਂ ਹਨ। 10. ਰਸਤੇ ਦੀ ਥਕਾਵਟ। 11. ਤੜਕੇ, ਸਵੇਰੇ। 12. ਸੁੰਦਰ। 13. ਚੋਬਾ। 14. ਘੋੜਾ। 15. ਅੱਗੇ-ਪਿੱਛੇ। 16. ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ। 17. ਦੇਖਦੇ। 18. ਦੁੱਧ। 19. ਗੰਗਾ ਦਾ ਉਦਕ (ਪਾਣੀ)। 20. ਮਥੁਰਾ।

ਤਹਾਂ ਮਸੰਦਨ ਕੇ ਘਰ ਲਹੀਐ। ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਮੈ ਸਾਬਤ ਰਹੀਐ ॥ [੨੮॥]
 ਤਾ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰ ਬਸੇ ਤਹਾਂ ਹੀ। ਕੀਨੇ ਚਰਿਤ ਸੁ ਅਨਿਕ ਉਹਾਂ ਹੀ।
 ਯਾ ਬਿਧ ਲੋਕ ਸੁ ਬੈਨ ਬਖਾਨੈ। ਭਏ ਸੁਚੇਤ ਪ੍ਰਭੂ ਤਿਹ ਥਾਨੈ ॥ [੨੯॥]
 ਮੇ ਮਤ ਮੈ ਆਵਤ ਯੋਂ ਬਾਤਾ। ਵੈ ਤੇ ਅਲਖ ਪੁਰਖ ਸੁ ਬਿਧਾਤਾ।
 ਪੁਰਬ ਜੋਅ ਸੁਚੇਤ ਬਖਾਨੇ। ਤੇ ਤਾਕਹ ਨ ਸੁਚੇਤ ਪ੍ਰਮਾਨੇ ॥ [੩੦॥]
 ਤਾ ਤੇ ਯਾ ਬਿਧ ਕਹੀਐ ਭਾਈ। ਕੀਨੇ ਚਰਿਤ ਤਹਾਂ ਅਧਿਕਾਈ।
 ਭੋਰ ਜਗੈ ਸਤਿਗੁਰ ਅਵਤਾਰੀ। ਹੋਇ ਸੁਚੇਤ ਸੁ ਬਿਬਿਧ ਪ੍ਰਕਾਰੀ ॥ [੩੧॥]
 ਪੋਥੀ ਰਿੰਬ ਧਰੈ ਨਿਜ ਚੀਤਾ। ਸਿਖਵੈ^੧ ਸਿੱਖਨ ਭੇਦ ਪੁਨੀਤਾ^੨।
 ਸਸਤ੍ਰ ਅਸਤ੍ਰ^੩ ਪੁਨਿ ਪੂਜ ਕਰਾਹੀ। ਪੁਨਿ ਭੋਜਨਸਾਲਾ ਮੈ ਜਾਹੀ ॥ [੩੨॥]
 ਪੁਨਿ ਕੋਤਕ ਬਰ ਅਧਿਕ ਮੰਗਾਹੀ। ਤਾ ਸੋ ਮਨੂਆ^੪ ਅਤਿ ਲਲਚਾਹੀ।
 ਪੈ ਕਛੁ ਕਰੈ ਅਰਾਮ ਦਿਯਾਲਾ। ਪੁਨਿ ਸਿੱਖ ਕਹੈ ਬਚਨ ਤਤਕਾਲਾ ॥ [੩੩॥]
 ਯੋਂ ਸੁਨਿ ਸਿੱਖ ਜੁ ਅਧਿਕ ਪ੍ਰਬੀਨੇ। ਮਨਿ ਮੁਕਤਾ ਸਜ ਸਾਜ ਨਵੀਨੇ।
 ਲੈ ਪ੍ਰਭੂ ਕੇ ਤਾ ਸੁਰ ਕਰਾਵੈ। ਜਾਇ ਅਖੇਟਾ^੫ ਸੁ ਬਿਬਿਧ ਮਚਾਵੈ ॥ [੩੪॥]
 ਨਿਰਭੇ ਜਾਇ ਤਾਹਿ ਬਨ ਮਾਂਹੀ। ਸੁਨੈ ਸਿਕਾਰ ਸੁ ਅਧਿਕ ਜਹਾਂ ਹੀ।
 ਸੁਆਨ^੬ ਸਿਚਾਨਨ^੭ ਲੇਤ ਅਪਾਰਾ। ਮਾਰੈ ਰੀਛ ਰੋਝ ਝੰਖਾਰਾ^੮ ॥ [੩੫॥]
 ਨਿਸ ਕੋ ਸਦਨ^੯ ਆਪਨੇ ਆਵੈ। ਬਹ ਜਗ ਕਾਰਜ ਕੇ ਰਲ ਗਾਵੈ।
 ਬਹੁਤ ਕਾਲ ਪ੍ਰਭੂ ਯੋਂ ਸੁ ਬਿਤਾਯੋ। ਤਬ ਲੋ ਏਕ ਦਿਵਸ ਯੋਂ ਚਾਯੋ।
 ਪੁਰ ਕੇ ਅਗ ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜਾ। ਨਿਰਖਤ ਹੁਤੇ ਫਿਰਾਵਤ ਬਾਜਾ ॥ [੩੬॥]

[ਪੀਰ ਆਰਿਫ਼ ਦੀਨ ਮਿਲਿਆ]

ਦੇਹਰਾ। ਜਾਰਤ^੧ ਕਰ ਮੁਲਤਾਨ ਕੀ, ਅਰਫ਼ ਦੀਨ^੨ ਇਕ ਪੀਰ।
 ਤਹੀ ਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਭਯੋ, ਲੈ ਸੰਗ ਅਧਿਕ ਵਹੀਰ ॥ [੩੭॥]
 ਉਤਰ ਤਬੈ ਝੰਪਾਨ^੩ ਤੇ, ਪਾਦ ਗਹੇ ਤਿਨ ਆਇ।
 ਕੈ ਸਿਜਦਾ^੪ ਮਹਾਰਾਜ ਕੋ, ਪਰਾ ਚਰਨ ਲਪਟਾਇ ॥ [੩੮॥]
 ਸਵੈਯਾ। ਪੇਖ ਸੁ ਤਾਕਹੁ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ, ਪੁਨਿ ਪ੍ਰਫਤ ਭੇ ਕੁਸਲੀ^੫ ਬਰ ਜਾਨੀ।
 ਤਾਹਿ ਕਹੀ ਸਭ ਗਾਥ ਅਪਾਰ, ਜਿਸੈ ਵਿਧਿ ਜਾਰਤ ਕੈ ਅਯੋ ਠਾਨੀ।
 ਪੇਖ ਮੁਲਤਾਨ ਸੁ ਜਾਵਨ ਦਿਲੀ ਕੋ, ਯੋਂ ਕਹਿ ਥਾਨ ਦਯੋ ਤਿਹ ਮਾਨੀ।
 ਤੇ ਤਬ ਤਾਹਿ ਨਿਵਾਸ ਕਰਯੋ, ਤਹ ਸੰਗ ਵਹੀਰ ਮੁਰੀਦਨ ਧਾਨੀ ॥ [੩੯॥]
 ਤਾਹਿ ਮੁਰੀਦ ਸਭੈ ਮਨ ਸੋਚਤ, ਪੀਰ ਕਰਾ ਕ੍ਰਿਤ ਹੈ ਬਿਸਮਾਹੀ^੬।
 ਹਿੰਦੂ ਕੋ ਸੀਸ ਨਿਵਾਵਤ ਭਯੋ ਕਿਮ, ਜੋਇ ਸਰਾ ਮਧ ਨਿੰਦਤ ਆਹੀ।
 ਪੀਰ ਕਹਾਵਤ ਹੈ ਨਿਜ ਕੋ, ਪੁਨਿ ਬੰਦਗੀ ਬੀਚ ਕਮਾਲ ਕਹਾਹੀ।

1. ਕਰਤਾਰ। 2. ਸਿਖਾਉਂਦੇ ਸਨ। 3. ਪਵਿਤ੍ਰ। 4. ਸਸਤ੍ਰ, ਉਹ ਹਥਿਆਰ ਜੋ ਹੱਥ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ ਚਲਾਇਆ ਜਾਵੇ, ਜਿਵੇਂ—ਨੋਜਾ, ਬਰਛਾ, ਤਲਵਾਰ ਆਦਿ; ਅਸਤ੍ਰ, ਉਹ ਜੋ ਹੱਥੋਂ ਛੱਡ ਕੇ ਚਲਾਇਆ ਜਾਵੇ, ਜਿਵੇਂ—ਚਕ੍ਰ, ਤੀਰ, ਗੋਲੀ ਆਦਿ। 5. ਮਨ। 6. ਸਿਕਾਰ। 7. ਕੁੱਤੇ। 8. ਸੀਚਾਨੇ, ਬਾਜ, ਸ਼ਿਕਰੇ ਆਦਿ। 9. ਬਾਰਾਂਸਿੰਗਾ। 10. ਘਰ। 11. ਯਾਤ੍ਰਾ। 12. ਇਕ ਸੂਫੀ ਫਕੀਰ। 13. ਭੋਲੀ, ਪਾਲਕੀ। 14. ਨਮਸਕਾਰ। 15. ਸੁਖ ਆਨੰਦ। 16. ਅਸਚਰਜ।

ਸੋਚਤ ਹੈ ਪਰ ਭਾਖ ਸਕੈ ਨਹਿ, ਤਾ ਮਨ ਕੀ ਲਖ ਪੀਰ ਸੁਨਾਈ ॥੧੯॥ [੪੦॥]

ਔਰ ਨ ਬੋਲ ਸਕੈ ਅਤਿ ਹੀ ਇਕ, ਬੋਲਤ ਭਯੋ ਸੁ ਮੁਰੀਦ ਤਿਥਾਹੀ।

“ਮੇਰ ਖਤਾ^੧ ਖਿਮੀਏ” ਤਬ ਭਾਖਤ, ਪੀਰ ਕਹਯੋ, “ਨਹਿ ਸੰਭ੍ਰਮ^੨ ਯਾਹੀ”।

ਤਾਹਿ ਕਹਯੋ, “ਤੁਮ ਕੀ ਸਿਜਦਾ ਇਨ ਹਿੰਦਨ ਕੇ ਗੁਰ ਸੁੰਦਰ ਚਾਹੀ।

ਤੋਹਿ ਜੁਹਾਰਤ ਹੈ ਸਭ ਹੀ ਨਿਪ, ਸਾਹ ਮੁਲਾਨੇ ਭਲੇ ਅਵਿਗਾਹੀ^੩ ॥੨੦॥ [੪੧॥]

ਛੰਦ। ਸਭ ਕਹੋ ਭੇਦ ਬਖਾਨ ਕੈ ਜਿਮ ਜਾਇ ਸੰਸਾ ਪੀਰ।

ਤਬ ਪੀਰ ਭਾਖੈ ਤਾਹ ਸੇ, “ਸੁਨ ਗਾਥ ਸੁਖਦਾ^੪ ਸਰੀਰ।

ਪੈਕੰਬਰੰ ਪੁਨਿ ਪੀਰ ਜੋ, ਜਾ ਲਖੈ ਮੱਕਾ ਓਕ^੫।

ਸਭ ਕਰਤ ਸਿਜਦਾ^੬ ਜੋੜ ਕਰ, ਅਤਿ ਹੋਤ ਬੈਨ ਅਸ਼ੋਕ।

ਤਬ ਨੀਕਸੈ ਤਿਹ ਮੰਦਰੈ ਅਤਿ ਨੂਰ ਪੁਰ ਮਨ ਜਾਨ।

ਏ ਕਾਲ ਦੇਖੋ ਤਾ ਸਮੈ ਤਿਹ ਕਰੈ ਬੰਦਨ ਠਾਨ ॥ [੪੨॥]

ਇਹ ਭੇਦ ਜਾਨ ਖੁਦਾਇ ਇਕ ਬੰਦਾ ਲਖੈ ਕਿ ਅਚੇਤ।

ਜਿਹ ਪੈ ਕਰਮ ਕਰਤਾਰ ਕੇ ਸੋਊ ਲਖੈ ਇਹ ਹੇਤ।

ਹਮ ਜਾਨ ਹੈ ਇਹ ਈਸ ਹੈ ਸਭ ਵਸੀ ਯਾ ਕੈ ਆਹ।

ਤਾ ਤੈ ਸੁ ਬੰਦਨ ਧਾਰ ਹੋ ਬੇਗੁਨ^੭ ਜੋ ਹੈ ਆਹ।

ਵਾ ਠੋਰ ਹੈ ਇਕ ਜਾਨੀਐ ਦੂਸਰ ਲਖੈ ਯਾ ਥਾਨ।

ਮਤ ਤੁਰਕ ਹਿੰਦੂ ਦੇ ਧਰੈ ਇਹ ਆਹਿ ਅਤਿ ਨਿਰਬਾਨ ॥ [੪੩॥]

ਅਚਲ ਨੀਵ ਸੁ ਜਾਨੀਐ ਯਾ ਪਾਦ^੮ ਭਵ^੯ ਕੇ ਪੋਤ^{੧੦}।

ਅਤਿ ਧੰਨ ਭਾਗ ਭਏ ਮੁਝੈ ਪਦ ਪਰਸ ਯਾ ਸੁਖ ਹੋਤ।

ਬੇਗੁਨ ਬੇਗੁਨ^{੧੧} ਬਪੁ^{੧੨} ਧਰੈ, ਕਰ ਖਾਕ^{੧੩} ਜੋਤ ਸੁ ਨੂਰ^{੧੪}।”

ਸੁਨ ਵਾਹ ਵਾਹ ਮੁਰੀਦ ਭਨ, ਤਹ ਭਯੋ ਸੰਸਾ ਦੂਰ।

ਪੁਨਿ ਪ੍ਰਾਤ ਗੁਰ ਕੇ ਵਿਗਾ ਅਏ ਵਾ ਪੀਰ ਦਾਰਾ ਯੂਤ^{੧੫}।

ਤਬ ਪੰਚ ਬਰਖਨ ਐਧ ਗੁਰ ਭਨ, ਹੋਤ ਮੇਦ ਅਭੂਤ।

ਦਾਰਾ ਤਬੈ ਕਰ ਜੋੜ ਕੈ ਯਕ^{੧੬} ਪ੍ਰਸਨ ਗੁਰ ਸੇ ਕੀਨ।

ਸਾਹਿਬ ਬਡੇ ਅਤਿ ਬਿਸਮ ਹੈ ਸਭ ਸੰਤ ਜਨ ਮਤ ਚੀਨ ॥੨੧॥ [੪੪ ॥]

ਦੇਹਰਾ। ਸਭੀ ਲੋਕ ਜਨ^{੧੭} ਅਜਨ^{੧੮} ਸੇ, ਜਨਮ ਮਰਤ ਸੇ ਜਾਨ।

ਅਧਿਕ ਕੋਨ ਸਾ ਹੈ ਭਲੀ, ਸੰਤ ਅਸੰਤ ਪੂਛਾਨ ॥੨੨॥ [੪੫॥]

ਸਵੈਯਾ। ਮੁਸਕਾਯ ਕਹਯੋ ਤੁਮ ਪੇਖਨ ਕੋ ਮਨ, ਪ੍ਰਾਤ ਦਿਖਾਵਹਿਰੇ ਸੁਖ ਪਾਈ।

ਜੋਪ ਸੁਨੋ ਤਬ ਆਜ ਸੁਨਾਤ ਹੈ, ਤਾਹਿ ਕਹਯੋ ਮੁਹਿ ਪ੍ਰਾਤ ਦਿਖਾਈ।

ਦੂਸਰੇ ਰੋਜ ਭਯੋ ਤਿਹ ਆਗਮ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੁ ਹੀ ਤਬ ਕੋਤਕ ਚਾਹੀ।

1. ਉਥੇ, ਉਸੇ ਥਾਂ। 2. ਗੁਨਾਹ। 3. ਮੁਆਫ਼ ਕਰੇ। 4. ਸੰਦੇਹ। 5. ਇਸ ਵਿਚ। 6. ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰ ਕੇ। 7. ਸੁਖਦਾਇਕ। 8. ਘਰ। 9. ਸਿਜਦਾ, ਨਮਸਕਾਰ। 10. ਰੰਗ (ਰੂਪ) ਤੋਂ ਰਹਿਤ। 11. ਪੈਰ, ਚਰਣ। 12. ਸੰਸਾਰ। 13. ਜਹਾਜ਼। 14. ਬੇਮਿਸਾਲ। 15. ਸਰੀਰ, ਜਿਸਮ। 16. ਮਿੱਟੀ। 17. ਪ੍ਰਕਾਸ਼। 18. ਇਸਤ੍ਰੀ ਯੂਤ (ਸਹਿਤ)। 19. ਇਕ। 20. ਮਨੁੱਖ, ਪ੍ਰਾਣੀ। 21. ਜੂਨ, ਜਨਮ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਦੇਵਤੇ।

ਬੋਲ ਲਏ ਨਟ ਕੋਤਕ ਕੇ, ਅਤਿ ਨਾਗ ਬਦਨ ਪ੍ਰਵੇਸ ਕਰਾਹੀ॥੨੩॥ [੪੬॥]
 ਗੁਦ ਮੰਡਲ² ਤੇ ਤਬ ਨਿਕਸਤ ਹੈ ਸਭ ਪੇਖ ਚਕੈ ਨਰ ਤੇ ਪੁਨਿ ਨਾਰੀ।
 ਪੀਰ ਅਯੋ ਤਬ ਦਾਰਾ ਸਨੇ ਗੁਰ ਬੰਦ ਕੇ ਬੈਠਤ ਭੇ ਸੁਖ ਕਾਰੀ।
 ਪੇਖ ਕੈ ਕੋਤਕ ਚੋਕ ਰਹੇ ਸਬ, ਤੇ ਗੁਰ ਦਾਰੇ ਕੇ ਲੀਨ ਹਕਾਰੀ।
 “ਕੈਸੇ ਹੈ ਕੋਤਕ?” ਭਾਖਤ ਭੇ ਗੁਰ, ਦਾਰਾ ਕਹੈ, “ਗਜ ਆਨਨ³ ਚਾਰੀ” ॥੨੪॥ [੪੭॥]
 ਆਨਨ⁴ ਤੇ ਬਰ ਨਿਕਸਤ ਹੈ ਗੁਦ ਮੰਡਲ ਤੇ ਅਸ ਭਾਂਤ ਲਖਾਏ।
 ਤੇ ਤਿਨ ਸੀਸ ਮੈ ਹਾਥ ਧਰਾ ਗੁਰ, ਤੇ ਪਲ 'ਧੈ ਪਦ' ਮੈ ਪ੍ਰਵਿਸਾਏ।
 ਤਾਹਿ ਕਹਯੋ ਅਸ ਪੇਖਤ ਪਾਦ, ਪ੍ਰਵੇਸ ਤਬੈ ਗੁਰ ਕੀ ਢਿਗ ਜਾਏ।
 ਕਰ ਲੀਨ ਉਠਾਇ ਪੁਨ ਮੁਖ ਮੈ ਲਖ ਪਾਦ ਪੇਖਾ ਗੁਰ ਕੇ ਕਰ ਭਾਏ ॥੨੫॥ [੪੮॥]
ਚੋਪਈ। ਯਾ ਬਿਧ ਤੀਨ ਚਾਰ ਬਿਰ ਤਾਹੀ। ਕੋਤਕ ਗੁਰੂ ਲਖਾਯੋ ਚਾਹੀ।
 ਪੁਨਿ ਗੁਰ ਕਹਾ, “ਸੁਨੋ, ਤੁਮ ਦਾਰਾ। ਕਾਲ ਪ੍ਰਸਨ ਕੇ ਉਤਰ ਸਾਰਾ ॥ [੪੯॥]
 ਯਾ ਬਿਧ ਸੰਤ ਅਉਤਾਰ ਸੁ ਆਏ। ਲਖੀਅਤ ਮਾਤ ਗਰਭ ਭਗ ਜਾਏ।
 ਨਾਹ ਜਨਮ ਤਿਹ ਮਰਣ ਸੁ ਕੋਈ। ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਸੰਤ ਸੁ ਜੋਈ ॥ [੫੦॥]
ਗੁਰਪ੍ਰਮਾਨ। “ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੁਹਅਨ ਮੈ ਨਾਹੀ, ਜਨ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਆਏ।”
 ਅਬ ਸੁਨ ਪ੍ਰਾਨ ਕਾਲ ਤੈ ਲੈ ਹੈ। ਯਾ ਬਿਧ ਕੇ ਹਰ ਗੁਰ ਲਖ ਪੈ ਹੈ।
 ਮੂਸੇ ਗਰੈ ਦੰਤ ਕੇ ਸਾਥਾ। ਦੇਤ ਕਸਟ ਤਨ ਖਾਤ ਬਿਲਾਸਾ ॥ [੫੧॥]
 ਪੁਨਿ ਨਿਜ ਬਾਰਕ⁶ ਕੇ ਰਦ⁷ ਸੰਗਾ। ਤਾ ਤੇ ਏਕ ਰੋਮ ਨਹਿ ਭੰਗਾ।
 ਯਾ ਬਿਧ ਕਾਲ ਜਗਤ ਦੁਖ ਦੇਈ। ਸੰਤਨ ਰੱਖ ਕਰੈ ਨਿਜ ਸੇਈ ॥ [੫੨॥]
 ਸੁਨ ਕੇ ਸੀਸ ਨਿਵਾਇ ਉਦਾਰਾ। ਤੂੰ ਸਤਿਗੁਰ ਸਾਚੇ ਅਵਤਾਰਾ।
 ਧੰਨ ਭਾਗ ਤੁਮ ਦਰਸਨ ਦੀਨਾ। ਪੁਨਿ ਗੁਰ ਕੇ ਪੂਜਨ ਅਤਿ ਕੀਨਾ ॥ [੫੩॥]
 ਲੇ ਨਿਦੇਸ ਨਿਜ ਓਰ⁸ ਸਿਧਾਏ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਕੋਤਕ ਅਗਨਤ ਭਾਏ।
 ਏਕ ਬਾਸਰੀ⁹ ਗਾਥ ਸੁਨਾਉ। ਲਾਇ ਦਿਵਾਨ ਗੁਰੁ ਜੁਤ ਭਾਉ ॥ [੫੪॥]
 ਬੈਠੇ ਹੁਤੇ ਮੋਦ ਕੇ ਮਾਹੀ। ਚਾਰ ਸਿਖ ਆਏ ਗੁਰ ਪਾਹੀ।
 ਹੁਕਮ ਨਾਮ ਪਾਤੀ¹⁰ ਗੁਰ ਲਜਾਏ। ਸੀਸ ਬੰਦ¹¹ ਗੁਰ ਛੋਰ¹² ਸੁਨਾਏ ॥ [੫੫॥]
 ਯਾ ਬਿਧ ਪਠਾ ਖੁਸੀ ਸਭ ਦੀਜੈ। ਸੰਗਤ ਦੇਸ ਦੇਸ ਕੀ ਭੀਜੈ।
 ਤੁਮ ਤੁਮ ਸਭ ਪਰਵਾਰ ਸਮੇਤਾ। ਆਵੇ ਬੰਸ ਸੋਢਿ ਕੁਲ ਕੇਤਾ¹³ ॥ [੫੬॥]
 ਐਰ ਅਨੇਕ ਭਾਂਤ ਕੀ ਬਾਨੀ। ਸੁਨੀ ਲਿਖੀ ਬੋਲੇ ਜਗ ਜਾਨੀ।
 ਅਹੇ ਸਿੱਖ ਤੁਮ ਮੋਕਹੁ ਪਜਾਰੇ। ਕਾ ਅਸਥਾਨ ਗੁਰ ਆਸ੍ਰਮ ਧਾਰੇ ॥ [੫੭॥]
 ਤੁਮ ਕਾ ਵਿਧ ਸੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪੇਖਾ। ਕੈਸੇ ਪੂਰਬ ਤੇ ਗਏ ਲੇਖਾ।
 ਛੋਰ ਗਾਥ ਤਬ ਸਿੱਖ ਸੁਨਾਈ। ਯਹੀ ਠੋਰ ਤੇ ਗਏ ਗੁਸਾਈ ॥ [੫੮॥]
 ਪ੍ਰਥਮ ਮਾਲਵਾ ਦੇਸ ਸਿਧਾਏ। ਸੁਧਾ ਸਰੋਵਰ ਗੇ ਸੁਖ ਪਾਏ।

1. ਇਹ ਸਵੈਯਾ ਮੋਤੀ ਬਾਗ ਪਟਿਆਲਾ ਦੀ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਨੰ : ੭੧ ਵਿਚੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪਾਠ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। 2. ਮੂਲ ਦੁਹਰ। 3. ਗਜ (ਹਾਥੀ) ਦੇ ਆਨਨ (ਮੂੰਹ) ਵਾਲਾ, ਗਣੇਸ਼। 4. ਮੂੰਹ। 5. ਅਧੈ ਪਦ, ਅਵਿਨਾਸੀ ਪਦ। 6. ਬਾਲਕ। 7. ਦੰਦ। 8. ਵਲ। 9. ਵਾਸਰ, ਦਿਨ। 10. ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਰੂਪ ਪਤ੍ਰਿਕਾ। 11. ਬੰਦਨਾ ਕਰ ਕੇ, ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਕੇ। 12. ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ। 13. ਕੇਤੂ, ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ।

ਪੁਨਿ ਦੁਆਬਾ ਪੇਖਾ ਸੁਖ ਧਾਮਾ । ਮਾਖੋਵਾਲ¹ ਅਬੈ ਪੁਨਿ ਸ੍ਰਾਮਾ ॥ [੫੯॥]
 ਕੀਰਤਿ ਪੁਰ ਤੇ ਪੰਚ ਸੁ ਕੋਸਾ । ਨਗਰ ਬਸਾਯੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਗੋਸਾ² ।
 ਤਾ ਤੈ ਅਧਿਕ ਸੁ ਨਗਰ ਬਸਾਯੋ । ਤਾਹਿ ਬੈਠ ਲਿਖ ਹੁਕਮ ਪਠਾਯੋ ॥ [੬੦॥]
 ਪੁਨਿ ਬੋਲੇ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਗੁਰਬਾਨੀ । “ਤਾ ਪੁਰ ਸੋਭ ਕਹੋ ਕਸ ਥਾਨੀ?”
 ਤਬ ਸਿਖ ਬੋਲੇ ਜੁਗ ਕਰ ਜੋੜੀ । “ਅੰਤ ਨਾਹਿ ਤਹਿ ਸੋਭਾ ਗੋੜੀ” ॥੨੬॥ [੬੧॥]
 ਸਵੈਯਾ । ਸੁੰਦਰ ਦੇਸ ਬਿਰਾਜਤ ਹੈ ਪ੍ਰਭ, ਜਾ ਪਰ ਵਾਰ ਦਿਜੈ ਸੁਰ ਧਾਨੀ³ ।
 ਬਿੰਦਰਾਬਨ ਜੈਸ ਲਖੈ ਸੁਕ⁴ ਸਾਰਕ⁵ ਤੈਸ ਹੀ ਬਾਗ ਬਨੀ ਬਨ ਥਾਨੀ ।
 ਪਿਕ⁶ ਸਾਰਸ ਹੰਸ ਚਕੋਰ ਲਸੈ ਗਨ, ਮੋਰ ਸੁ ਕੀਰਨ⁷ ਕੀ ਗਨ ਜਾਨੀ ।
 ਸੀਤਲ ਨੀਰ ਝਰੈ ਝਰਨਾ ਗਿਰਿ⁸, ਕੋਟ ਹੀ ਆਨਨ⁹ ਪਾਰ ਨ ਭਾਨੀ ॥੨੭॥ [੬੨॥]
 ਕੋਟਿ ਹੀ ਰਸਨ ਥਕੈ ਜਿਹ ਗਾਵਤ, ਸੇ ਚਰ ਲਾਲ ਸੁ ਕੰਜਨ¹⁰ ਬਾਨੀ ।
 ਜੋ ਗਿਰ ਬੇਦ ਪੁਰਾਨ ਕਹੈ ਸਭ ਹੇਮ ਕੇ ਸ੍ਰਿਗ ਸੁਮੇਰ ਬਖਾਨੀ ।
 ਸਪਤ¹¹ ਸੁ ਸ੍ਰਿੰਗ ਸੁ ਆਵਤ ਹੈ ਦਿਖ ਹੈ ਸਰਿਤਾ¹² ਤਟ ਉਂਜਲ ਤਾਨੀ ।
 ਜੈਸ ਗੁਦਾਵਰਿ ਹੈ ਜਮੁਨਾ ਜਨ, ਯੋਂ ਸੁਨ ਕੈ ਗੁਰ ਬੈਠ ਬਖਾਨੀ ॥੨੮॥ [੬੩॥]
 ਦੇਹਰਾ । ਕੋਨ ਨਾਮ ਤਾ ਸਰਿਤ ਕੇ, ਤਬ ਸਿਖ ਕਰਤ ਉਚਾਰ ।
 ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਤੁਮ ਨਿਕਟ, ਕਹੈ ਗਾਥ ਵਿਸਥਾਰ ॥੨੯॥ [੬੪॥]
 ਚੋਪਈ । ਸਤ੍ਰੁਦ੍ਰਵ¹³ ਤਾ ਕੇ ਨਾਮ ਕਹਾਈ । ਸਤ¹⁴ ਪ੍ਰਵਾਹ ਚਲਤ ਤਾ ਧਾਈ ।
 ਗਾਧਿ¹⁵ ਪ੍ਰਤ ਵਿਸਵਾਮਿਤ੍ਰ ਭਯੋ । ਨਮਿਤ¹⁶ ਮਾਤ੍ਰ ਬਾਹਜ¹⁷ ਵਹੁ ਕਹਯੋ ॥ [੬੫॥]
 ਏਕ ਬਾਰ ਨਿਪ ਗਾਧਿ ਸੁ ਨਾਰੀ । ਮੁਨਿ ਯਮ ਦਗਨਿ ਕੇ ਤੀਰ¹⁸ ਸਿਧਾਰੀ ।
 ਕਰੀ ਬੇਨਤੀ ਸੁਤ ਹਿਤ ਘਨੀ । ਮਖ ਆਰੰਭ¹⁹ ਸੁ ਤਾ ਹਿਤ ਠਨੀ²⁰ ॥ [੬੬॥]
 ਸੁਨ ਤਬ ਰਿਖੀ ਹੋਤ੍ਰ²¹ ਦੁਤਿ ਧਾਰੇ । ਏਕ ਨਿਜ ਹਿਤ ਨਿਪ ਹਿਤ ਭਾਰੇ ।
 ਤਬ ਸੁ ਦੀਨ ਦੁਤਿ ਤਿਹ ਭਾਗਾ । ਧਰੈ ਭੂਪ ਮੁਨਿ ਤੀਰ ਸੁਰਾਗਾ ॥ [੬੭॥]
 ਖੀਰ²² ਪਾਤ੍ਰ ਦੁਤਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਫਲ ਸੈ । ਦੀਨੇ ਤਾ ਤੀਅ ਕੇ ਰਿਖ ਬਲ ਸੈ ।
 ਭੂਪ ਨਾਰਿ ਮਨ ਮੈ ਲਖ ਪਾਯੋ । ਮੁਨਿ ਨਿਜ ਹਿਤ ਕਰ ਅਤਿਹਿ ਸੁਹਾਯੋ ॥ [੬੮॥]
 ਤਾ ਤੈ ਜੋ ਮੁਰ²³ ਕੰਨਯਾ ਭਾਗਾ । ਸੇ ਮੈ ਖਾਉ ਯਹੀ ਅਨੁਰਾਗਾ ।
 ਮੁਨਿ ਨਿਜ ਹਿਤ ਸੁਭ ਮੰਤ੍ਰਹਿ ਧਾਰੀ । ਬਿਪ ਸੁਅਨ²⁴ ਯਹਿ ਬਾਤਨ ਸਾਰੀ ॥ [੬੯॥]
 ਨਿਜ ਫਲ ਕੰਨਯਾ ਦੀਤਾ ਲੀਨਾ । ਨਿਜ ਅਗਯਾਨ ਬਿਚਾਰ ਨ ਕੀਨਾ ।
 ਤਾ ਕਰ ਬਿਪ ਭਾਗ ਭਯੋ ਰਾਈ । ਵਿਸ੍ਵਾਮਿਤ੍ਰ ਸੁ ਨਾਮ ਕਹਾਈ ॥ [੭੦॥]
 ਭੂਪ ਭਾਗ ਮੁਨਿ ਕੇ ਗ੍ਰਿਹ ਜਾਯੋ । ਪਰਸ ਰਾਮ ਤਿਹ ਨਾਮ ਕਹਾਯੋ ।
 ਨਾਮ ਬਿਪੁ ਕਰ ਜੁੱਧ ਅਪਾਰਾ । ਇਤ ਵਿਸ੍ਵਾਮਿਤ੍ਰ ਤਪ ਕੀਅ ਭਾਰਾ ॥ [੭੧॥]

1. ਆਨੰਦਪੁਰ ਦਾ ਪੁਰਾਣਾ ਨਾਮ । 2. ਕਿਨਾਰੇ, ਇਕ ਪਾਸੇ । 3. ਸੁਰ (ਦੇਵਤਿਆਂ) ਦੀ ਧਾਨੀ (ਨਗਰੀ), ਇੰਦ੍ਰਪੁਰੀ । 4. ਤੋਤੇ । 5. ਮੈਨਾ । 6. ਕੋਇਲ । 7. ਤੋਤੇ । 8. ਪਹਾੜੀ ਝਰਨੇ । 9. ਮੂੰਹਾਂ ਤੋਂ । 10. ਕਮਲ । 11. ਸੱਤ । 12. ਨਦੀ । 13. ਸਤਲੁਜ । 14. ਸਤ, ਸੇ । 15. ਕੁਸ਼ਕ ਵੰਸ਼ੀ ਇਕ ਰਾਜਾ, ਜੋ ਵਿਸ੍ਵਾਮਿਤ੍ਰ ਦਾ ਪਿਤਾ ਤੇ ਕਨੋਜ ਦਾ ਰਾਜਾ ਸੀ । 16. ‘ਨਾਮ’ ਪਾਠ ਵੀ ਹੈ । 17. ਬ੍ਰਹਮਾ ਦੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ, ਕੁਸ਼ਤ੍ਰੀ । 18. ਕੋਲ । 19. ਮਖ (ਯੱਗ) ਦਾ ਆਰੰਭ । 20. ਠਹਰਾਇਆ । 21. ਹੋਤ੍ਰ, ਹਵਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ । 22. ਦੁੱਧ । 23. ਮੇਰੀ । 24. ਸੁਵਨ, ਸੁਨ, ਪੁਤ੍ਰ ।

ਤਪ ਕਰ ਰਾਜ ਤਜਾ ਬਿਪ ਭਯੋ। ਸਸਤ੍ਰ ਅਸਤ੍ਰ ਧਰ ਸੁੰਦਰ ਨਯੋ।
ਜਟਾ ਜੂਟ ਰਿਖ ਭੇਸ ਤਪੋ ਧਨ। ਸਸਤ੍ਰ ਅਸਤ੍ਰ ਧਰ ਲਸੈ ਸੰਭੁ ਜਨ^੧ ॥ [੭੨॥]
ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਬਸਿਸਟ ਧਾਮ ਭਏ ਪ੍ਰਾਤਾ। ਆਇ ਕਰੀ ਪਦ ਬੰਦਨ ਸਾਤਾ।
ਜੈਸ ਲਖੈ ਤਸ ਕਹੈ ਸੁ ਬਾਨੀ। ਸੱਤ ਸੁਭਾਉ ਸੁ ਰਿਖ ਕੇ ਜਾਨੀ ॥ [੭੩॥]
“ਆਉ ਰਾਜ ਰਿਖ।” ਸੁਨ ਸੇ ਕੋਪਾ। ਮਾਰ ਗਯੋ ਸੁਤ ਗਜਾਨ ਬਿਲੇਪਾ।
ਦੁਤੀ ਨਾਗ ਪੁਨਿ ਐਸ ਪ੍ਰਕਾਰੀ। ਸੁਤ ਮਾਰਾ ਪੁਨਿ ਯਾ ਬਿਧ ਭਾਰੀ ॥ [੭੪॥]
ਪੁਨਿ ਸੇ ਨਾਗ ਅੰਤ ਬਿਨ ਸਸਤ੍ਰਾ। ਆਯੋ ਬਿਪ ਰਿਖੀ ਕਹਿ ਬਸਤ੍ਰਾ।
ਤਬ ਮੁਨਿ ਕਹੀ ਯਥਾ ਬਿਧ ਬਾਨੀ। ਸੁਨੀ ਸੋਨ ਧਰ ਅਤਿ ਹੀਏ ਸਾਨੀ ॥ [੭੫॥]
ਪਰਾ ਪਾਦ ਮੈ ਜਾਨ ਅਵਗਯਾ। ਸੰਤ ਮਯਾ ਕਰ ਹੈ ਅਤਿ ਤਗਯਾ।
ਪੁਨਿ ਰਿਖ ਗਯੋ ਧਾਮ ਮੈ ਸੋਈ। ਗਾ ਬਿਬੇਕ ਮੁਨਿ ਧੀਰ ਸੇ ਗੋਈ ॥ [੭੬॥]
ਲਖਯੋ ਪਾਪ ਕਾਤੇ ਇਨ ਨਾਸੈ। ਮੰਤ੍ਰ ਗਾਇਤ੍ਰੀ ਕੋਇ ਨ ਭਾਸੈ।
ਤਬ ਹੀ ਸ੍ਰਾਪ ਗਾਇਤ੍ਰੀ ਦੀਨਾ। ਕਰੀ ਲੰਗਰੀ ਮੁਨੀ ਪ੍ਰਬੀਨ^੨ ॥ [੭੭॥]
ਯਾ ਤੇ ਵਾ ਸਮ ਫਲ ਅਬ ਨਾਹੀ। ਪੁਨਿ ਪੁਨਿ ਕਰ ਬਿਬੇਕ ਮਨ ਮਾਹੀ।
ਸੋਚ ਤਯਾਗ ਨਹਿ ਸੋਚਨ ਧਾਰੀ। ਨਿਰਮਮ^੩ ਪਦਮਨ ਰਹੈ ਸੁਖਾਰੀ ॥ [੭੮॥]
ਇਕ ਦਿਨ ਪੇਖ ਲੋਕ ਸੁਤ ਹੇਤਾ। ਸਹਜੈ ਮੋਹ ਕਰਾ ਮਨ ਚੇਤਾ।
ਤਬ ਮੁਨਿ ਮੋਹ ਅੰਧਿਰੀ ਆਈ। ਗਯੋ ਗਜਾਨ ਤਬ ਦੂਰ ਪਲਾਈ^੪ ॥ [੭੯॥]
ਸੁਤ ਸੇ ਹਿਤ ਕਰ ਅਗਨਿ ਬਿਲਾਪਾ^੫। ਹੇਤ ਸਾਂਤ ਨਹਿ ਮਨ ਦੁਖ ਕਾਪਾ।
ਕੋਨ ਉਪਦੇਸ ਕਰੈ ਤਿਹ ਭਾਈ। ਜੇ ਹੈ ਗਜਾਨ ਨਿਧੀ ਮੁਨਿ ਰਾਈ ॥ [੮੦॥]
ਸੰਤ ਈਸ ਕੇ ਐਸ ਵਿਛੇਪਾ^੬। ਜਯੋ ਬਾਦਰ^੭ ਤੇ ਗੈਨ^੮ ਅਲੇਪਾ^੯।
ਜੈਸ ਕੰਦਾ^{੧੦} ਰਵਿ^{੧੧} ਨਾਹਿ ਲੁਕਾਈ। ਪਰੰਤ ਮਾਨੁਖ ਨਹਿ ਨੈਨ ਲਖਾਈ ॥ [੮੧॥]
ਅਤਿਹੀ ਪੋਨ ਚਲੈ ਤਹ ਦੀਹਾ^{੧੨}। ਕਾਪਤ ਮੂਲ ਨਹੀਂ ਤਰੁ^{੧੩} ਈਹਾ।
ਪਰੰਤ ਪਤ੍ਰ ਤਿਹ ਕੰਪਤ ਸਾਰੇ। ਐਸੇ ਗਜਾਨੀ ਰਿਦੈ ਨਿਆਰੇ ॥ [੮੨॥]
ਵਿਵਹਾਰ ਪੁਤ੍ਰ ਸਮ ਹੇਤ ਵਿਰੁੱਧਾ। ਕਰ ਤੇ ਲਖੈ ਜਨਨਿ^{੧੪} ਸੇ ਜੁਧਾ।
ਤਾ ਤੇ ਮੁਨਿ ਸੁਤ ਹਿਤ ਅਤਿ ਮੋਹੇ। ਪ੍ਰਾਨ ਅੰਤ ਚਾਹਤ ਮਨ ਰੋਹੈ ॥ [੮੩॥]
ਸਰਿਤਾ ਮੈ ਧਾਏ ਡੂਬਨ ਹਿਤ। ਕੀ ਪ੍ਰਵੇਸ ਸਰਿਤਾ ਕਾਪੀ^{੧੫} ਤਬ।
ਤਬ ਤਾ ਕੇ ਜਲ ਮੈ ਨਹੀ ਬੋਰਾ^{੧੬}। ਮੁਨੀ ਜਾਨ ਕੀਨੋ ਜਲ ਬੋਰਾ ॥ [੮੪॥]
ਸੋ ਨਾਰਾ^{੧੭} ਕਰ ਕੈ ਤਬ ਧਾਈ। ਸਤਹ ਗਾਮਿਨੀ^{੧੮} ਬੇਦਨ ਗਾਈ।
ਯੋ ਸੁਨ ਗੁਰ ਅਤਿ ਬੈਨ ਬਖਾਨੈ। ਤਾ ਕੇ ਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਕੇ ਥਾਨੈ ॥੩੦॥ [੮੫॥]
ਸਵੈਯਾ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪੈ ਤਬ ਸਿੱਖ ਬਤਾਵਤ, “ਏ ਪ੍ਰਭ ! ਇਕ ਚੰਦੇਰੀ ਪੁਰੀ^{੨੦} ਹੈ।

1. ਸੋਭਾਇਮਾਨ। 2. ਜਾਣੇ। 3. “ਪਾਛੇ! ਤੁਮਰੀ ਗਾਇਤ੍ਰੀ ਦੇਖੀ ਲੋਧੇ ਕਾ ਖੇਤੁ ਖਾਤੀ ਥੀ। ਲੈ ਕਰਿ ਠੋਗਾ ਟੰਗਰੀ ਤੋਰੀ, ਲਾਂਗਤ ਲਾਂਗਤ ਜਾਤੀ ਥੀ।” (ਗੋਡ ਨਾਮਦੇਵ)। 4. ਮਮਤਾ ਰਹਿਤ। 5. ਉਡ ਕੇ। 6. ਬਹੁਤਾ ਵਿਰਲਾਪ ਕਰਕੇ। 7. ਫਰਕ, ਭਿੰਨ-ਭੇਦ। 8. ਬੱਦਲ। 9. ਗਗਨ, ਆਸਮਾਨ। 10. ਨਿਰਲੇਪ। 11. ਗੋਦ। 12. ਸੂਰਜ। 13. ਵੱਡੀ ਭਾਰੀ। 14. ਬ੍ਰਿਛ। 15. ਮਾਤਾ। 16. ਕੰਬ ਗਈ। 17. ਡੋਬਿਆ। 18. ਸੋ ਨਾਲੇ, ਸੋ ਧਾਰਾਂ। 19. ਸ਼ਤ (ਸੌ) ਧਾਰਾ ਕਰਕੇ ਗਾਮਿਨੀ (ਚੱਲਣ ਵਾਲੀ)। 20. ਭਾਵ-ਬਿਲਾਸਪੁਰ ਜੋ ਚੰਦੇਲ (ਚੰਦਵੰਸ਼ੀ) ਰਾਜਪੂਤਾਂ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਸੀ।

ਤਾ ਕਰ ਭੂਪ ਸੁ ਭੀਮ ਸਸੀ' ਜਗ ਜਾਹਰ ਜਾਨਤ ਰਾਜ ਕਰੀ ਹੈ।
 ਤਾ ਕਰ ਦੇਸ ਬਸੈ ਅਹ ਪਾਵਨ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਤਾ ਗ੍ਰਿਹ ਬਾਸੁ ਧਰੀ ਹੈ।
 ਐਸੇ ਹੀ ਭਾਂਤ ਕਹੀ ਕਥ ਕੋਟ ਅਨੂਪ ਸੁ ਸੁੰਦਰ ਗਜਾਨ ਭਰੀ ਹੈ।" ॥੩੧॥ [੮੬॥]
 ਪੁਨਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਤਾਹਿ ਪਯਾਨ ਕੀਓ, ਸਭ ਦੇਸ ਦੇਸੰਤਰ ਦੇਖਨ ਆਵੈ।
 ਰੋਪਰ ਤੀਰ ਤੇ ਆਵਤ ਭੇ, ਪ੍ਰਭ ਕੀਰਤ ਜੋ ਪੁਰ ਜੋਤ ਲਸਾਵੈ।
 ਕੇਤਾ ਲਖੇ ਬਡ ਉਚ ਬਿਰਾਜਤ ਬਾਗ ਹੀ ਸਘਨ ਲਖੈ ਛਬਿ ਛਾਵੈ।
 ਬੂਝਤ ਹੈ ਪ੍ਰਭ ਕੋਨ ਮਹਾਂ ਸ੍ਰਮ, ਸੰਗਤ ਤੋ ਕਰ ਜੋੜ ਸੁਨਾਵੈ ॥੩੨॥ [੮੭॥]
 “ਖਟ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਯਾਹਿ ਨਿਵਾਸ ਕਰਾ ਜਿਹ ਨਾਮ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਗੋਬਿੰਦ ਚਾਰੀ।
 ਪੁਨਿ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿ ਰਾਇ ਬਿਲਾਸ ਕਰਾ, ਯਹੈ ਥਾਨ ਤਿਨੈ ਤੁਮ ਜਾਨ ਨਿਹਾਰੀ।”
 ਯਾ ਬਿਧ ਪੇਖਤ ਭੇ ਸਭ ਥਾਨਨ, ਰੂਪ ਪਤਾਲ ਪੁਰੀ ਸੁ ਨਿਹਾਰੀ।
 ਸੀਤਲ ਨੀਰ ਪੀਏ ਸੁਖ ਪਾਵਤ ਸੁੱਧ ਭਈ ਇਤ ਨਗਰ ਮੰਡਾਰੀ ॥੩੩॥ [੮੮॥]

ਚੋਪਈ। ਮਾਧੋਵਾਲ ਗੁਰੂ ਸੁਖ ਸੰਗਾ। ਸੁਨੀ ਖਬਰ ਆਏ ਗੁਰ ਅੰਗਾ।
 ਪਨ ਸੰਗਤ ਗੁਰ ਮੇਦ ਬਢਾਏ। ਇਤ ਸੰਗਤ ਨਭ ਧਰ ਪਰ ਛਾਏ ॥ [੮੯॥]
 ਪੈਦਲ ਗੈਰ ਰਬ ਅਸ੍ਰਾ ਅਨੇਕਾ। ਧਨ ਬਰਖਤ ਜਸ ਬਾਦਰ ਟੇਕਾ।
 ਪਾਰਸ ਰੰਕ ਲਹੈ ਅਸ ਮੇਦਾ। ਜਨ ਧਾਰੀ ਨਿਧਨੀ ਨਿਧ ਓਦਾ।
 ਆਪਸ ਮੈ ਸਭ ਐਸ ਉਚਾਰੇ। ਲਖਾ ਹਰੀ ਬਪੁ ਸੁਖ ਸੇ ਭਾਰੇ।
 ਬ੍ਰਹਮਾ ਨੰਦ ਮਗਨ ਜਨ ਭਏ। ਨਿਜ ਨਿਜ ਇਸਟ ਲਖੈ ਸੁਖ ਪਏ ॥੩੪॥ [੯੦॥]

ਸਵੈਯਾ। ਰੂਪ ਅਨੂਪ ਅਲੋਕਕ ਸੁੰਦਰ ਸੰਤ ਅਨੰਤ ਭਨੇ ਨਿਜ ਮਾਹੀ।
 ਆਜ ਸਮਾਨ ਨ ਸੂਖ ਬਿਓ, ਪੁਨਿ ਚੋਦਹੁ ਲੋਕ ਨ ਭੀਤਰ ਨਾਹੀ।
 ਰਾਘਵ ਬੰਸ ਜਜੇ ਰਾਮ ਨਿਹਾਰ ਕੇ ਹੋਤ ਖੁਸੀ ਮਨ ਮੈ ਬਿਗਸਾਹੀ।
 ਤਜੇ ਪਦ ਪਾਵਨ ਕੰਜ ਬਿਲੋਕ ਕੈ, ਸੰਤ ਅਨੰਤ ਸਥੈ ਬਲਿ ਜਾਹੀ ॥੩੫॥ [੯੧॥]
 ਆਨੰਦ ਪੂਰ ਭਯੋ ਤਿਹ ਠੋਰ ਮੈ, ਆਵਤ ਜਾਤ ਸਭੈ ਨਰ ਨਾਰੀ।
 ਗਾਵਤ ਗੀਤ ਸਭੈ ਨਰ ਨਾਗਰ, ਮੰਜੁਲ ਰੂਪ ਮਹਾ ਹਿਤਕਾਰੀ।
 ਭਾਟ ਕਲਾਵਤ^੧ ਐਰ ਗੁਨੀ ਸਬ ਬੰਧ ਪੜੈ ਕਰ ਉਚ ਸੁ ਧਾਰੀ।
 ਯਾ ਬਿਧ ਆਨ ਪ੍ਰਵੇਸ ਕਰਜੇ ਗੁਰ ਸਾਹਨ ਸਾਹ ਪ੍ਰਭੁ ਅਵਤਾਰੀ ॥੩੬॥ [੯੨॥]

ਗੀਆ ਛੰਦ। ਯਾ ਭਾਂਤ ਪੂਰਨ ਪੁਰਖ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸਨ ਨਿਜ ਤਾਰਿਯੋ।
 ਸਭ ਧੰਨ ਲੋਕ ਸੁ ਜਾਨਿਯੋ ਜਿਨ ਰੂਪ ਨੈਨ ਨਿਹਾਰਿਯੋ।
 ਇਤ ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਪ੍ਰਵੇਸ ਆਨੰਦ ਪੁਰ ਕੀਓ ਸੁਖ ਪਾਇਓ।
 ਸ਼ਿਵ ਨੈਨ^{੧੦} ਧਯਾਇ ਸਮਾਪਤ ਸ੍ਰੀ ਕੰਤ ਹਰਿ^{੧੧} ਯੋ ਉਚਾਰਿਓ ॥੩੭॥ [੯੩॥]
 ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਤੀਸਰੇ ਧਯਾਇ ਸਮਾਪਤ ॥੩॥

1. ਰਾਜਾ ਭੀਮ ਚੰਦ। 2. ਝੰਡੇ, ਨਿਸ਼ਾਨ। 3. ਗਜ, (ਹਾਥੀ)। 4. ਘੋੜੇ। 5. ਨਿਰਧਨ ਨੇ। 6. ਖਜਾਨਾ।
 7. ਬੀਆ, ਹੋਰ। 8. ਗਵੈਯੋ। 9. ਦੇਖਿਆ। 10. ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੇ ਨੈਨ (ਤਿੰਨ), ਅਰਥਾਤ ਤੀਜਾ (ਅਧਿਆਇ)।
 11. ਸ੍ਰੀ ਕੰਤ (ਲਕਸ਼ਮੀ ਦਾ ਪਤੀ=ਵਿਸ਼ਨੂੰ) ਹਰਿ (ਸਿੰਘ), ਅਰਥਾਤ—ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ (ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ) ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਲੇਖਕ ਕਵੀ ਕੋਇਰ ਸਿੰਘ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਨਾਂ ਦਾ ਕਵੀ ਸੀ।

ਚੋਥਾ ਅਧਿਆਇ

ਵਿਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਪੰਡਿਤ

ਦੇਹਰਾ। ਜਿਮ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ¹ ਹਰਿ ਪੁਰ² ਗਏ, ਕਥਾ ਚੋਥ ਮੈ ਧਯਾਇ।

ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਗੁਰ ਚਲਨ, ਸੁਨ ਜਾਂ ਪੰਕ ਨਸਾਇ ॥੧॥ [੧॥]

ਚੋਪਈ। ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਭਨ ਗਾਥ ਰਸਾਲਾ। ਮਿਲੈ ਸਭੈ ਗੁਰ ਸੇ ਸੁਖ ਸਾਲਾ।

ਮਿਲ ਪਰਵਾਰ ਮੰਗਲੰ ਗਾਵੈ। ਬਦਨ³ ਪੇਖ ਆਤਿ ਹੀ ਬਿਗਸਾਵੈ ॥ [੨॥]

ਗੁਰ ਕੀ ਮਾਤ⁴ ਬੁਲਾਇ ਸੁਨਾਤੀ। ਨੰਦਜ⁵ ਕੇ ਅਤਿ ਲਖ ਬਿਗਸਾਤੀ।

ਤਬ ਪੁਰ ਕੀ ਆਈ ਸਭ ਨਾਰੀ। ਗਾਵਤ ਭਾਵਤ ਮੰਗਲਚਾਰੀ ॥ [੩॥]

ਜੈ ਯੁਤ ਜੀਵੈ ਤਬ ਲੋ ਆਲੀ⁶। ਜਬ ਲੋ ਨਭ ਧਰ ਸੇਸ⁷ ਸੁਖਾਲੀ।

ਗੁਰ ਹਜ਼ੂਰ ਸਭ ਸੰਗਤ ਆਵੈ। ਜਨਮ ਕਥਾ ਸਭ ਛੋਰ ਸੁਨਾਵੈ ॥ [੪॥]

ਅਰਫ ਦੀਨ ਜਿਮ ਪੀਰ ਮਿਲਾਨਾ। ਦਾਰਾ⁸ ਪ੍ਰਸਨ ਕਥਾ ਅਤਿ ਨਾਨਾ।

ਪੁਨਿ ਕਹਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਸੇ ਅਸ ਬਾਨੀ। ਏ ਹੈ ਪ੍ਰਸਨੋਤ੍ਰ ਸੁਖ ਖਾਨੀ ॥ [੫॥]

ਪੁਨਿ ਗੁਰ ਬੈਨ ਕਹੈ ਸੰਗਤ ਪੁਨਿ। “ਯਾ ਰੱਛਕ ਕਰਤਾਰ ਮਹਾਗੁਨ।

ਪਰ ਧਨ ਪਾਹਨ, ਪਰ ਤ੍ਰਿਯ ਮਾਈ। ਏ ਹਮਰੇ ਕੁਲ ਹੋਤੀ ਆਈ ॥ [੬॥]

ਵਿਦਯਾ ਆਗਮ⁹ ਨਿਗਮ¹⁰ ਨਿਹਾਰੇ। ਤਾ ਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਇਨੈ ਸਿਖਾਰੈ।”

ਤਬ ਸੰਗਤ ਮਨ ਮੋਦ ਪ੍ਰਕਾਰੀ। ਸੇਵਤ ਹੈ ਗੁਰ ਬਿਬਿਧ ਪ੍ਰਕਾਰੀ ॥ [੭॥]

ਚੋਸਨ ਵਿਦਯਾ¹¹ ਜੋ ਜਗਚਾਰੀ। ਸੀਖੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਾ¹² ਨਿਮਖ ਮੰਝਾਰੀ।

ਤਬ ਸੰਗਤ ਤਨ ਐਸੇ ਬਾਨੀ। ਵਿਦਯਾ ਪਤਿ ਏ ਹੈ ਮਨ ਮਾਨੀ ॥੨॥ [੮॥]

ਸਵੈਯਾ। ਸੰਗਤ ਆਵਤ ਦੇਸਨ ਦੇਸ ਤੇ, ਗਾਇ ਮੁਨੀ ਪ੍ਰਭ ਰੂਪ ਨਿਹਾਰੀ।

ਸੰਗ ਆਯੋ ਇਕ ਦੇਸ ਕਸ਼ਮੀਰ ਰਹਿ,¹³ ਆਨ ਗੁਰੂ ਪਦ ਬੰਦਨ ਧਾਰੀ।

ਕੁਸਲ ਬੁਝੀ ਜਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਜੀ, ਤਬ ਰੇਵਤ ਨੈਨ ਕਹੀ ਕਥ ਸਾਰੀ।

“ਹੇ ਪ੍ਰਭ ਤੂਟਤ ਬਜ਼ੂਹ ਜਨੇਵਨ,¹⁴ ਗਊਅਨ ਘਾਤ ਘਨੇ ਦੁਖ ਭਾਰੀ ॥੩॥ [੯॥]

1. ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ। 2. ਸ੍ਰਗ। 3. ਮੂੰਹ (ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦਾ)। 4. ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੀ ਮਾਤਾ ਨਾਨਕੀ। 5. ਨੰਦ (ਪੁਤ੍ਰ) ਦਾ ਬੇਟਾ (ਪੋਤ੍ਰਾ)। 6. ਸਖੀ, ਸਹੇਲੀ। 7. ਜਦ ਤਕ ਨਭ (ਆਕਾਸ਼) ਅਤੇ ਧਰਾ (ਧਰਤੀ) ਸ਼ੇਸ਼ (ਨਾਗ) ਦੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਕਾਇਮ ਹੈ। 8. ਦਾਰਾ ਸ਼ਿਕੋਹ। 9. ਵੇਦ। 10. ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ। 11. ਚਾਰ ਵੇਦ, ਛੇ ਵੇਦਾਂਗ, ਨਯਾਯ, ਮੀਮਾਂਸਾ, ਪੁਰਾਣ, ਧਰਮ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਆਦਿ। 12. ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ। 13. ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੀ ਸੰਗਤ ਆਈ। 14. ਜਨੇਊ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਤੋੜੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਸੰਕਰ ਛੰਦ। ਸਵਾ ਮਣ ਤੂਟਤ ਜਨੇਊ ਏਕ ਦਿਨਸੁ ਮੰਝਾਰ।
 ਗਣਤੀ ਭਈ ਮਹਾਰਾਜ ਜੂ, ਸਭ ਦੁਖਤ ਜਰੈ ਅਪਾਰ।”
 ਸੁਨ ਸੁਨ ਸੁ ਸਾਹਿਬ ਸੀਸ ਧੁਨਿ, ਤਬ ਲਖੀ ਸਾਰੀ ਬਾਤ।
 ਜਸ ਨੇਤ ਹਰਿ ਜੀ ਨੇ ਧਰੀ, ਸੁਈ ਕਰਤ ਮਨ ਮੈ ਸਾਰ ॥ [੧੦॥]
 ਪੁਰ ਬਕਾਲੈ ਜਥੈ ਹਮ ਤਹ, ਕਰਤ ਬਾਸ ਮਹਾਨ।
 ਇਕ ਦਿਵਸ ਹਮ ਇਸਨਾਨ ਹਿਤ ਗਏ ਵੇਈ ਕੇ ਮਧਯਾਨ।
 ਟੁਬਕੀ ਲਗਾਵਤ ਬਿਰ ਮਨਾ ਤਬ ਭਯੋ ਦਰਸਨ ਦੇਵ।
 ਸ੍ਰੀ ਕਾਲ ਪੁਰਖ ਜੋ ਵਿਸਨ ਬਡ ਤਿਨ ਕਹੀ ਬਾਨੀ ਏਵ ॥ [੧੧॥]
 ਕਛੁ ਮਾਂਗ ਤੂੰ ਨਿਹਕਾਮ ਨਰ ਮੈ ਕਹਾਂ ਤੇਰੇ ਧਯਾਨ।
 ਤਿਨ ਕਹਯੋ, “ਜਗ ਕੇ ਗੁਰ ਤੁਮੈ ਤੁਮ ਦੀਅ ਸਿਖਨ ਦਾਨ।”
 ਮੈਂ ਕਹਯੋ ਤੁਮ ਸੇ, “ਸੁਤ ਹੁਵੈ, ਸੇ ਦੇਹ ਜਗ ਕੇ ਸੀਖ।
 ਮੈਂ ਰਹੇ ਤੁਮਰੇ ਧਯਾਨ ਮੈ ਨਿਰਬਾਨ ਹੋ ਕਰ ਈਖ ॥” [੧੨॥]
 ਤਬ ਭਨੇ ਪ੍ਰਭ, “ਮੇ ਅੰਸ ਕਰ ਗ੍ਰਿਹ ਤੇਰਾ ਹੋਵੇਗਾ ਆਨ।
 ਸਠਾ ਦੰਡ ਦੇ ਕਰ ਪੰਥ ਕਰ, ਹਮ ਲੇਹੁ ਲੇਖੇ ਯਾਹਿ।
 ਕਰ ਮਲੇਛਨ ਨਾਸ ਪੁਨਿ ਧਰ ਰੀਝ ਪੰਥ ਨਿਵਾਜ।
 ਦੰਡੇ ਮਸੰਦਨ ਕੇ ਭਲੈ, ਸਬ ਹੋਇ ਸੁਖ ਧਰ ਸਾਜ।
 ਯਾ ਭਾਂਤ ਪੁਨਿ ਹਮ ਧਾਰ ਗੁਰ ਪਦ ਰਹੈ ਨਿਰਮਮ ਮਾਹਿ।
 ਸਭ ਲੋਕ ਮੇਕੇ ਕਹਤ ਭੇ, ਤੁਮ ਲਵੇ ਲੇਖੇ ਯਾਹਿ ॥੪॥ [੧੩॥]
 ਦੇਹਰਾ। ਹਰਿ ਗੋਬਿੰਦ ਲਖਾ ਲੀਓ, ਸਬੈ ਮਸੰਦਨ ਪਾਹਿ।
 ਪੁਨਿਹਿ ਅਜਾਰਾ^੩ ਗੁਰੁ ਕੀਓ, ਲੀਨ ਨ ਲੇਖਾ ਵਾਹਿ ॥੫॥ [੧੪॥]
 ਮੈ ਤਬ ਯਾ ਬਿਧ ਭਾਖਿਯੋ, ਮੇ ਸੇ ਸੁਧ ਕਛੁ ਨਾਹਿ।
 ਲੇਵਗ ਲੇਖਾ ਆਨ ਕੈ, ਧੀਰ ਬੀਰ ਪ੍ਰਭ ਯਾਹਿ^੪ ॥੬॥ [੧੫॥]
 ਸਵੈਯਾ। ਸੇ ਪ੍ਰਭ ਰੂਪ ਜਯੋ ਹਮਰੇ ਘਰ, ਚਾਕਰ^੫ ਰਿਧ ਭਈ ਜਗ ਸਾਰੀ।
 ਯਾਹਿ ਕੀ ਆਇਸ^੬ ਪਾਇ ਭਲੈ ਕਰ, ਜਾਵੇ ਹੋ ਧਾਮ ਗੁਰੂ ਅਸੁਰਾਰੀ^੭।
 ਮਲੇਛਨ ਉਪਰ ਸੀਸ ਚੜਾਇ ਕੈ, ਤਾਹਿ ਹਨੇ ਪਰ ਕੇ ਉਪਕਾਰੀ।
 ਯਾ ਬਿਧ ਠਾਨ ਤਬੈ ਮਨ ਮੈ, ਤਬ ਆਵਤ ਭੇ ਗੁਰ ਰੂਪ ਮੁਰਾਰੀ ॥੮॥ [੧੬॥]
 ਕਹਯੋ ਤਾਤ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਨੇ, “ਕਿਮ ਸੋਚਤ?” ਤਾਹਿ ਕਹਯੋ, “ਧਰਭਾਰ^੮ ਅਪਾਰੀ।
 ਸੇਢਨ ਮੈ ਸਿਰ ਤਾਜ ਕੇਈ, ਤਦਾ ਸੀਸ ਮਿਟੈ ਦੁਖ ਸੂਖਨ ਧਾਰੀ।”
 ਬੋਲਤ ਭੇ ਤਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਜੀ, “ਸਿਰਤਾਜ ਤੁਮੈ, ਸਮ ਕੇ ਬਪੁ ਧਾਰੀ^{੧੦}?”
 ਯੋ ਸੁਨ ਮੇਨ ਧਰੀ ਤਬ ਹੀ ਮਨ, ਜਾਨੀ ਹੈ ਆਇਸ ਭੀ^{੧੧} ਕਰਤਾਰੀ^{੧੨} ॥੯॥ [੧੭॥]

1. ਤੇਰੇ। 2. ਮੂਰਖ। 3. ਠੇਕਾ। 4. ਇਸ ਦਾ। 5. ਪਾਠਾਂਤਰ-ਤਾਕਰ (ਖਾ. ਕਾ. ਅ. ੬੦੫)।
 6. ਅਗਿਆ। 7. ਅਸੁਰਾਰੀ=ਅਸੁਰਾਂ (ਦੈਤਾਂ) ਦੇ ਅਹਿ (ਦੁਸ਼ਮਨ)। 8. ਧਰਤੀ ਦੇ ਉੱਤੇ। 9. ਦਿੱਤੇ।
 10. ਅਰਥਾਤ-ਤੁਹਾਡੇ ਜੇਹਾ ਸਰੀਰ (ਬਪੁ) ਧਾਰੀ ਹੋਰ ਕੌਣ ਹੈ? 11. ਭਈ, ਹੋਈ। 12. ਕਰਤਾਰ (ਰੱਬ) ਦੀ।

ਕੇਤਕਾ ਦਯੋਸ² ਬਿਤੈ ਚਢ ਹੈ ਪਰ ਏਕਲ ਚਾਰ ਲੀਏ ਨਰ ਭਾਰੀ ।
ਜਾਤ ਅਖੇਟ ਕੇ ਨਾਮ ਲਏ ਉਰ, ਆਇਸ ਹੈ ਪ੍ਰਭ ਜੀ ਰਿਦ ਧਾਰੀ ।
ਪਾਛੇ ਤੇ ਢੁਢਤ ਸੰਗਤ ਮਾਤਨ, ਸਾਰ ਨਹੀਂ ਪਠਏ ਨਰ ਸਾਰੀ ।
ਚੋਦਿਸ ਢੁਢ ਅਏ ਨਹੀਂ ਪਾਯਤ, ਜਾਨਤ ਹੈ ਗਤਿ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰੀ ॥੯॥ [੧੮॥]
ਇਤ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਢੁਢਤ ਕਾਨਨ³ ਮੈ, ਤਬ ਤੀਰ ਸੁ ਗ੍ਰਾਮ ਅਏ ਇਕ ਜਾਨੀ ।
ਆਤੁਰ⁴ ਭੂਖ ਸੋ ਸੰਗ ਕੇ ਸਿਖ ਭੇ, ਤਾ ਕਰ ਬਾਗ ਮੈ ਜਾ ਫਲ ਪਾਨੀ ।
ਪੁਨਿ ਗੋਪ⁵ ਹੀ ਔਰਨ ਦੇਸ ਫਿਰੈ, ਜੋਈ ਦੁਆਬਨ ਮਾਲਵ ਕੇ ਅਸਥਾਨੀ ।
ਰੈਨ ਮੈ ਭੂਮ ਧਰੈ ਤਨ ਧੋਨ⁶ ਕੇ, ਰੋਇ ਕੇ ਬਾਤ ਕਹੀ ਦੁਖ ਸਾਨੀ ॥੧੦॥ [੧੯॥]

ਚੋਪਈ । “ਤੁਮ ਪ੍ਰਯਾਗ ਮੈ ਸਰਬਸ ਦਾਨਾ । ਦੀਨਾ ਬਿਪਨ ਕੇ ਸੁਖ ਸਾਨਾ ।
ਸੋ ਅਬ ਸੀਸ ਦਿਜੈ ਜਗ ਹੇਤੂ । ਮੇ ਦੁਖ ਪਾਰ ਕਹੋ ਸੁਖ ਕੇਤੂ ।” ॥ [੨੦॥]
ਸੁਨ ਬੋਲੇ ਧਰ ਸੋਚ ਤਿਆਗੀ । “ਜਾਵਤ ਗੋਪ ਤੁਮੈ ਹਿਤ ਲਾਗੀ ।”
ਪੁਨਿ ਦਿਨ ਭਏ ਚਲੈ ਬਨ ਜਾਈ । ਸੰਗ ਸਿਖ ਜਨ ਮੂਕ ਲਖਾਹੀ ॥ [੨੧॥]
ਤੀਰ⁷ ਦਿਲੀ ਇਕ ਬਾਗ ਮਹਾਨਾ । ਤੀਰ ਗ੍ਰਾਮ ਤਾ ਕੇ ਲਘੂ⁸ ਜਾਨਾ ।
ਊਜੜ ਬਾਗ ਬਦ੍ਰਿਕਾ⁹ ਘਨੀ । ਤਾ ਮੈ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਗੋ¹⁰ ਸੁਖ ਧਨੀ ॥ [੨੨॥]
ਸੰਗ ਸਿਖ ਕਰ ਜੋੜ ਸੁਨਾਹੀ । ਅੰਨ ਭੂਖ ਬਹੁ ਦਿਨ ਕੀ ਆਹੀ ।
ਤਾਵਤ ਛੋਰਨਿ¹¹ ਕੇ ਰਖਵਾਰਾ । ਲਖਾ ਤਾਹਿ ਗੁਰ ਭਲੈ ਹਕਾਰਾ¹² ॥ [੨੩॥]
ਤਾਹ ਕਹਾ, “ਮੁਹ ਆਵੇ ਕੈਸੇ । ਛੋਰੀ¹³ ਜਾਤ ਚੋ ਦਿਸਾ ਤੈਸੇ ।”
ਤਬ ਗੁਰ ਸਿਖ ਪਠ ਛੋਰਨ ਹੇਤਾ । ਆਯੋ ਲਖਾ ਭੁਪ ਕੇ ਚੇਤਾ ॥ [੨੪॥]
ਤਾ ਕੇ ਗੁਰ ਕਹਿ, “ਏ ਕ੍ਰਿਤ ਕੀਜੈ । ਏਕ ਸਿਖ ਹਮਰੇ ਸੰਗ ਲੀਜੈ ।
ਮੁਹਰ ਕਾਂਬਰੀ ਦੇ ਕੇ ਤਾਹੀ । ਆਨ ਮਿਠਾਈ ਦੀਜੈ ਚਾਹੀ ॥ [੨੫॥]
ਸੇਰ ਪੰਚ ਸੋ ਕਾਰਜ ਹੋਈ । ਤੁਮ ਅਸੀਸ ਦੇਵੋ ਸਿਖ ਸੋਈ ।”
ਨੇਤ ਕਰੀ ਅਸ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਜਾਨੀ । ਤਾਹ ਪਠਾਯੋ ਤੁਰਕਨ ਧਾਨੀ¹⁴ ॥੧੧॥ [੨੬॥]

ਸਵੈਯਾ । ਜਾਯ ਬਜਾਰ ਸੁ ਹਾਟ ਹਲਵਾਈ ਕੇ, ਬਾਤ ਕਹੀ ਤਿਨ ਐਸ ਪ੍ਰਕਾਰੀ ।
ਕੇ ਨਿਪ¹⁵ ਵਾ ਗੁਰ ਬਾਗ ਕੇ ਅੰਤਰ, ਤਾਹ ਕੀ ਸਾਲ ਏ ਮੁਹਰਸੁ ਸਾਰੀ ।
ਪੰਚ ਹੀ ਸੇਰ ਦਿਜੈ ਇਸ ਸਾਲ ਮੈ, ਮੁਹਰ ਰਖੇ ਗਾਹਨੇ ਸੁਖ ਧਾਰੀ ।
ਯੋ ਸੁਨ ਕੈ ਹਲਵਾਈ ਲਖਾ ਮਨ, ਸਾਹ ਕੇ ਯਾ ਕੁਟਵਾਲਹਿ ਭਾਰੀ ॥੧੨॥ [੨੭॥]
ਨਾਤਰਾ¹⁶ ਮੋਹਿ ਕੇ ਦੰਡ ਕਰੇ ਵਹਿ, ਤਾਹਿ ਕੇ ਬਾਤ ਕਹੋ ਫੁਨਿ ਸਾਰੀ ।
ਜਾ ਕਰ ਸ੍ਰੇਨ¹⁷ ਧਰੀ ਸੁਧ ਤਾਹਿ ਕੈ, ਤਾਹਿ ਕਹਯੋ ਨਹਿ ਕੇ ਪਤ ਭਾਰੀ ।
ਕਾਜੀ ਪੈ ਜਾਇ ਕੈ ਪੁਛਸ ਤਾ ਕਰ, ਤਾਹ ਕੈ ਤੀਰ ਗਯੋ ਲੈ ਨਾਰੀ¹⁸ ।
ਤਾਹਿ ਨੇ ਅੰਕ ਲਿਖੇ ਸੁ ਪੜ੍ਹੇ, ਮੁੰਦਰੀ ਕਰ ਜਾਨ ਲਏ ਗੁਰ ਚਾਰੀ ॥੧੩॥ [੨੮॥]
ਜਾਇ ਕੈ ਔਰੰਗ ਤੀਰ ਕਹੀ, ਸੁਨ ਹਜਰਤ ਨੇ ਮਨ ਮੈ ਸੁਖ ਪਾਯੋ ।

1. ਕਿਤਨੇ ਹੀ। 2. ਦਿਨ। 3. ਜੰਗਲ। 4. ਵਿਆਕੁਲ, ਦੁਖੀ। 5. ਗੁਪਤ। 6. ਗਊ। 7. ਨਿਕਟ।

8. ਛੋਟੇ। 9. ਬੇਰੀਆਂ। 10. ਗਏ। 11. ਬੱਕਰੀਆਂ, ਛੇਲੀਆਂ। 12. ਬੁਲਾਇਆ। 13. ਛੇਲੀ, ਬੱਕਰੀ।

14. ਰਾਜਪਾਨੀ (ਦਿੱਲੀ)। 15. ਰਾਜਾ। 16. ਨਹੀਂ ਤਾਂ। 17. ਕੰਨ। 18. ਆਪਣੇ ਨਾਲ।

ਜਾ ਕਹੁ ਖੋਜਤ ਥੇ ਨਭ ਮੈ, ਤਿਨ ਆਨ ਭਲੇ ਨਿਜ ਦਰਸ ਦਿਖਾਯੋ ।

ਜੇ ਕਰ ਦੀਨ ਮੈ ਆਵਹਗੋ ਤਬ ਆਪ ਤੇ ਤੁਰਕ ਭਵੇ ਮਨ ਭਾਯੋ ।

ਨਾ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੇ ਕਰਮਾਤ ਲਏ, ਇਨ ਮੂਰਖ ਨਾ ਕਛੁ ਭੇਦ ਸੁ ਪਾਯੋ ॥੧੪॥ [੨੯॥]

ਦੋਹਰਾ । ਹਰਿ ਸੰਤਨ ਅਪਰਾਧ ਤੇ ਹੋਤ ਤਪੋ ਪੁਨਿ ਨਾਸਾ ।

ਜਸ^੧ ਖੇਤ੍ਰ ਕੇ ਦਰਾਧਾ ਤੇ ਕਨ ਕਨ ਹੋਤ ਬਿਨਾਸ^੨ ॥੧੫॥ [੩੦॥]

ਕਾਜੀ ਕੇ ਆਯਸ^੩ ਕਰੀ, “ਸਨਮਾਨੇ ਪਰਕਾਰ ।

ਦੀਨ ਮਜਬ ਕੇ ਭੇਦ ਕਰ, ਨਜਰ ਬੰਦ ਕਰ ਸਾਰ” ॥੧੬॥ [੩੧॥]

ਹਲਵਾਈ ਕੇ ਯੋ ਕਹਯੋ, “ਤੁਮ ਗੁਰ ਅਸਨ^੪ ਖਵਾਇ ।”

ਕੁਟ ਵਾਲਹਿ ਕੋ ਯੋ ਕਹਯੋ, “ਨਜਰ ਬੰਦ ਕਰ ਜਾਇ^੫” ॥੧੭॥ [੩੨॥]

ਚੋਪਈ । ਤਬ ਹਲਵਾਈ ਭੋਜਨ ਲੀਨੇ । ਸੰਗ ਆਯਜੀ ਮਨ ਦੁਖ ਚੀਨੇ ।

ਗੁਰ ਢਿਗ ਗਏ ਬੰਦਨਾ ਧਾਰੀ । ਅਸਨ ਖਵਾਏ ਸਿਖਨ ਸਾਰੀ ॥ [੩੩॥]

ਤਬ ਹੀ ਦਾਸ ਸਾਹ ਕੇ ਆਏ । ਪੁਨਿ ਕਾਜੀ ਨਿਜ ਦਰਸ ਦਿਖਾਏ ।

ਬੈਠ ਤੀਰ ਕਹ, “ਸੁਨ ਤੁਮ ਹਿੰਦੂ। ਤੁਰਕ ਹਿੰਦ ਮੈ ਕੇ ਵਡ ਜਿੰਦੂ?” ॥ [੩੪॥]

ਗੁਰੇ ਵਾਚ, “ਸੁਨ, ਕਾਜੀ ! ਪਯਾਰੇ । ਜੋ ਸਾਹਿਬ ਕੇ ਸਿਮਰਨ ਧਾਰੇ ।

ਬਿਨਾ ਯਾਦ ਸਾਹਿਬ ਕੇ ਐਸੇ । ਮੁਰਦ^੬ ਸਿੰਗਾਰ ਲਖੇ ਬਿਧ ਤੈਸੇ ॥ [੩੫॥]

ਪੁਨਿ ਕਾਜੀ ਕਹ ਐਸੀ ਬਾਨੀ । “ਤੁਰਕ ਦੀਨ ਉਲਟਤ ਨਹਿ ਮਾਨੀ ।

ਹਿੰਦੂ ਤੇ ਪਲ ਮੈ ਕਛੁ ਖਾਈ । ਤਾ ਕੇ ਦੀਨ ਦੂਰ ਹੋਇ ਜਾਈ” ॥ [੩੬॥]

ਤਬ ਗੁਰ ਕਹੈ, “ਸੁਨੋ ਤੁਮ ਭਾਈ । ਕਣਕ ਅੰਨ ਤੇ ਹੋਤ ਮਿਠਾਈ ।

ਪ੍ਰੀਖਕ ਔਰ ਕਛੁ ਬਦਲ ਨ ਹੋਈ । ਕਯਾ ਪੱਕੀ ਕਹੀਐ ਪੁਨਿ ਸੋਈ” ॥ [੩੭॥]

ਕਾਜੀ ਕਹ ਪੁਨਿ, “ਮੰਤ ਨ ਸੋਈ । ਧੋਨ^੭ ਦੂਧ ਪੀਓ ਰੁਚਿ ਜੋਈ ।

ਔਰ ਗੋਬਰ ਲੇ ਰੁਚਿ ਸੰਗਾ । ਤਾ ਕੇ ਤਜੇ ਅੰਗ ਭਏ ਰੰਗਾ” ॥ [੩੮॥]

ਗੁਰ ਭਨ, “ਮਾਤ ਧੋਨ ਜਗ ਸਾਰੀ । ਮਾਤ ਛੀਰ^੮ ਗਹਨ ਰੁਚਿ ਬਾਰੀ ।

ਤਾ ਭੋਗਨ ਨਰ ਮਨ ਮੈ ਧਾਰੈ । ਤਾ ਸੇਵਾ ਕਰ ਗੈਰਤ ਸਾਰੈ ॥ [੩੯॥]

ਤੁਰਕ ਭੂਲੈ ਅਗਯਾਨ ਨ ਸੰਗਾ । ਨਾਮ ਹਲਾਲ ਹਰਾਮ ਕਹਿ ਰੰਗਾ ।

ਯਾ ਬਿਧ ਸਾਹਿਬ ਭਜਨ ਬਿਨਾ ਹੀ । ਸਭੇ ਲੋਕ ਦੋਜਕ^੯ ਕੇ ਜਾਹੀ ॥ [੪੦॥]

ਪ੍ਰੀਖਕ ਜਜੇ ਵਿਖਅਨ ਕੇ ਹੋਤਾ । ਰਾਜ ਪਾਟ ਸਭ ਦੂਖ ਨਿਕੋਤਾ^{੧੦} ।

ਧੋਨੁ ਅੰਗ ਮੈ^{੧੧} ਦੇਵ ਸੁਹਾਹੀ^{੧੨} । ਤਾ ਕੀ ਨਿੰਦਾ ਜੋਗ ਸੁ ਨਾਹੀ ।

ਦਧੀਚ ਮੁਨੀ^{੧੩} ਬਪੁ^{੧੪} ਚਾਟਨ ਹੋਤਾ । ਗੋਮੁਖ^{੧੫} ਆਹਿ ਅਪਾਵਨ^{੧੬} ਤੇਤਾ ॥੧੮॥ [੪੧॥]

ਸਵੈਯਾ । ਯਾ ਬਿਧ ਗਾਥ ਅਨੰਤ ਅਪਾਰ ਸੁ, ਕਾਜੀ ਮਤੇ ਸਭ ਖੰਡਨ ਕੀਨਾ ।

1. ਹੋਵੇ। 2. ਨਹੀਂ ਤਾਂ। 3. ਨਸ਼ਟ। 4. ਜੈਸੇ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ। 5. ਸੜਨ ਤੇ। 6. ਇਕ ਇਕ ਦਾਣਾ। 7. ਨਸ਼ਟ। 8. ਆਗਿਆ। 9. ਭੋਜਨ। 10. ਭੱਟ-ਵਹੀਆਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ੧੨ ਸਾਵਣ, ੧੭੩੨ ਬਿ. ਨੂੰ ਰੋਪੜ ਦੇ ਨੇੜਿਓਂ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਹੋਏ ਸਨ, ਦਿੱਲੀਓਂ ਨਹੀਂ। 11. ਮੁਰਦਾ। 12. ਗਊ। 13. ਦੁੱਧ। 14. ਨਰਕ। 15. ਨਿਕੋਤ, ਘਰ। 16. ਗਊ ਦੇ ਅੰਗਾਂ ਵਿਚ। 17. ਦੇਵਤੇ ਵਸਦੇ ਹਨ। 18. ਦਧੀਚਿ ਨਾਮੀ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਰਿਸ਼ੀ। 19. ਸਰੀਰ, ਨਿਯਮ। 20. ਗਊ ਦਾ ਮੁਖ। 21. ਅਪਵਿਤ੍ਰ, ਗੰਦਾ।

ਤਾਵਤ¹ ਕਾਜੀ ਸੁ ਸਾਹਿ ਪੈ ਜਾਇ ਕੈ, ਬਾਤ ਕਹੀ ਅਤਿ ਹੀ ਮਤਿ ਹੀਨਾ ।
ਯੋ ਕਰ ਦੀਨ ਮੈ ਲਜਾਵਹਿ ਯਾਹਿ, ਸੁ ਤਾ ਕਰ ਦੇ ਧਨ ਆਹਿ ਨਗੀਨਾ ।
ਯਾਹਿ ਲੁਭਾਵਹਿ ਤੇ ਸੁਖ ਪਾਵਹਿ, ਕਾਮਲ ਦੀਨ ਮੈ ਆਹਿ ਪ੍ਰਬੀਨਾ ॥੧੯॥ [੪੨॥]
ਸਭ ਆਲਮ² ਜਾਲਮ ਤੁਰਕ ਭਵੈ ਅਤਿ ਹੋਇ ਖੁਸੀ ਤੁਮ ਪੈ ਨ ਬੀਯਾ ਹੀ ।
ਯਾ ਬਿਧ ਸਾਹ ਅਨਯੋ³ ਤਿਹ ਠੋਰ ਮੈ ਬੰਦੀ ਸੁ ਖਾਨਹ⁴ ਕਰੈ ਵਹੁ ਜਾਈ⁵ ।
ਯਾ ਕਹੁ ਜੇ ਨਹੀਂ ਕੇਨ ਪ੍ਰਕਾਰਹਿ⁶ ਦੀਨ ਲਿਆਵਨ ਹੈ ਮਨ ਮਾਹੀ ।
ਯਾ ਕਰਾਮਾਤ ਦਿਖਾਵਹਿ ਜੀ ਤੁਮ, ਆਪ ਕਹੋ ਕਰ ਤਾੜਨ ਯਾਹੀ ॥੨੦॥ [੪੩॥]

ਦੇਹਰਾ । ਮਾਇਆ ਰਚੀ ਸੁ ਆਪ ਹੀ, ਤਾ ਬੁਧਿ ਨੀਚ ਸੁਧਾਰ ।

ਹਜਰਤ ਕੇ ਮਨ ਧਰ ਕੁਬੁਧਿ, ਸਹਤ ਦੂਖ ਤਨ ਭਾਰ ॥੨੧॥ [੪੪॥]

ਕਬਿੱਤੁ । ਬੈਠੇ ਬੰਦ ਕਖ⁷ ਮਾਹਿ, ਤਾਹਿ ਗੁਰ ਜੀ ਲਸਾਹਿ,

ਤਲੇ ਸਰਿਤ ਨੀਰ ਚਲੈ, ਮਨੇ ਨਾਮ ਧਯਾਨ ਹੈ ।

ਆਯੋ ਸਾਹਿ ਤੀਰ ਗੁਰ, ਸਕਯੋ ਨਹਿ ਤੇਜ ਧਰ,

ਕਹਯੋ ਅਸ ਬੈਨ, “ਮੁਹ ਦਿਖਾਵ ਕਛੁ ਤਾਨ⁸ ਹੈ ।”

ਕੁਦਰਤ ਅਪਾਰ ਧਾਰ, ਸਾਰ ਤੁਮ ਪਾਸ ਧਨ,

ਮੋਹ ਕੇ ਦਿਖਾਵ ਜਾਤ ਈਸ ਕੀ ਪਛਾਨ ਹੈ ।

ਨ ਤੇ ਦੀਨ ਮੋਹ ਧਾਰ, ਕਰੋ ਤੁਮੇ ਸੂਬੇਦਾਰ,

ਕਹੀ ਅਸ ਬੈਨ ਸਾਹ ਸੁਨੇ ਮੇਨ ਥਾਨ ਹੈ ॥੨੨॥ [੪੫॥]

ਸਵੈਯਾ । ਪੁਨਿ ਬੈਨ ਕਹੇ ਤਬ ਅਉਂਦੰਗ ਨੇ, “ਤੁਮ ਦੇਹੁ ਦਿਖਾਹੁ ਜੁ ਕੁਦਰਤ ਸਾਰੀ ।

ਹੈ ਕਰਾਮਾਤ ਸੁ ਦੇਹ ਦਿਖਾਵ,”ਤਬੈ ਗੁਰ ਯੋ ਕਹਿ ਬੈਨ ਉਚਾਰੀ ।

“ਕਰਾਮਾਤ ਸਹੀ ਪ੍ਰਭ ਕੇ ਢਿਗ ਹੈ, ਹਮ ਤੇ ਇਨ ਦਾਸਨ ਦਾਸ ਪ੍ਰਕਾਰੀ ।

ਕੁਦਰਤ ਜਾਹਰ ਹੈ ਤਿਨ ਕੀ, ਨਹਿ ਜਾਨਤ ਜੇ ਸੇਈ ਮੰਦ ਲਿਖਾਰੀ ॥੨੩॥ [੪੬॥]

ਬਿਨ ਯੂਪ⁹ ਅਕਾਸ ਬਿਰਾਜਤ ਹੇ ਸਸਿ¹⁰, ਸੂਰ¹¹ ਫਿਰੈ ਨਿਧ ਨਾਹਿ ਕਿਨਾਰੀ ।

ਵਾਤ¹² ਰੁ¹³ ਅਗਨਿ ਰੁ ਭੂਮ ਬਿਰਾਜਤ ਅਰੁ ਤਾ ਕਰ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਰਚੀ ਸਭ ਸਾਰੀ ।

ਕੁਦਰਤ ਪੇਖ ਲਹਯੋ ਸੁਖ ਮੂਸੇ ਨੇ, ਸਹਤ¹⁴ ਕਤੂਰਾ¹⁵ ਜਰਯੋ ਰਛ ਧਾਰੀ ।

ਐ ਮਨਸੂਰ ਲਖਯੋ ਸੁ ਸਿਕੰਦਰ, ਆਬਹਯਾਤ¹⁶ ਤਜਯੋ ਕਰ ਧਾਰੀ ॥੨੪॥ [੪੭॥]

ਬਿਧਾ¹⁷ ਸੰਤੁ¹⁸ ਨ ਜਾਨ ਸਕੇ ਗਤਿ ਜਾਹ ਕੀ, ਐਰ ਪਿਕੰਬਰ ਕੇ ਗਨ ਯਾਰੀ¹⁹ ।

ਤਾਹਿ ਕੁਟੰਬ ਜਰਾ ਅਤਿ ਹੰਕੂਤ²⁰ ਸੰਤ ਸਦਾ ਹਰਿ ਨਾਮ ਉਚਾਰੀ ।

ਮੁਰਖ ਜੋ ਮਨ ਤੋਰ ਰੁਚੈ, ਸੇਈ ਬਾਤ ਕਰੋ ਕਤ²¹ ਢੀਲ ਬਿਚਾਰੀ ।

ਕਾਫ਼ਰ²² ਤੋਰਹੀ ਦੀਨਹ ਤੇ ਪ੍ਰਭ, ਜਾ ਕਰ ਮਾਨ ਕਰੋ ਸਨ ਭਾਰੀ ॥੨੫॥ [੪੮॥]

1. ਉਤਨੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ। 2. ਸੰਸਾਰ। 3. ਲਿਆਂਦਾ। 4. ਬੰਦੀਖਾਨਾ। 5. ਥਾਂ। 6. ਕਿਸੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ। 7. ਬੰਦੀਖਾਨਾ, ਜੇਲ। 8. ਤ੍ਰਾਣ, ਜੋਰ, ਸ਼ਕਤੀ। 9. ਖੰਡਾ, ਥੰਮ੍ਹ। 10. ਚੰਦਮਾ। 11. ਸੂਰਜ। 12. ਵਾਯੂ। 13. ਅਰੁ, ਅਤੇ। 14. ਇਕ ਸਾਇਤ (ਪਲ) ਵਿਚ। 15. ਕੋਹ ਦੇ ਤੂਰ। 16. ਅੰਮ੍ਰਿਤ। 17. ਬ੍ਰਹਮਾ। 18. ਸ਼ਿਵ ਜੀ। 19. ਪੈਗੰਬਰ ਇਸਲਾਮ (ਹਜਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ) ਦੇ ਚਾਰ ਯਾਰ—(੧) ਅਬੂਬਕਰ, (੨) ਉਮਰ, (੩) ਉਸਮਾਨ ਤੇ (੪) ਹਜਰਤ ਅਲੀ। 20. ਹੰਕਾਰ ਵਿਚ। 21. ਕਿਉਂ। 22. ਜੋ ਰੱਬ ਨੂੰ ਨ ਮੰਨਦਾ ਹੋਵੇ, ਨਾਸਤਕ।

ਭੁਜੰਗ ਛੰਦ । ਸੁਨੇ ਬੈਨ ਕੋਪਾ, ਕਹੈ ਬੈਨ ਐਸੇ । “ਕਿਤੇ ਕਾਫਰ ਜਾਨੀਐ ਦੀਨ ਮੈਸੇ ।

ਕਹੇ ਸਾਚ ਬਾਨੀ, ਤੁਮੈ ਨਾਹਿ ਮਾਰੇ ।” ਕਹੈ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਐਸ ਭਾਂਤ ਬਿਚਾਰੇ ॥ [੪੯॥]

“ਮਨ ਕਾਫਰ ਤੋਹ ਕੇ ਐਸ ਜਾਨੈ । ਨਿਜ ਸੀਵਾ ਤੇ ਜੀਵ ਦੂਜੇ ਪਛਾਨੈ ।

ਤਨ ਕਾਫਰ ਤੋਹ ਕੇ ਐਸ ਹੋਈ । ਸਭੈ ਪੰਚ ਤਤ ਸੁ ਤੁਰਕ ਸਮੋਈ ॥ [੫੦॥]

ਪੁਰਾ ਜਾਨ ਹਿੰਦੂ ਪਛੇ ਤੁਰਕ ਮਾਨੇ” । ਸਮਝਤ ਲਖੇ ਕ੍ਰਿਤ ਕੇ ਸਾਚ ਜਾਨੈ ।

ਕ੍ਰਿਤ ਕਾਫਰ ਤੋਹ ਕੇ ਐਸ ਦੇਹੀ । ਸਭੇ ਅੰਗ ਪੇਖੇ ਹਰੀ ਸੇਭ ਲੇਹੀ ॥ [੫੧॥]

ਕਰੇ ਸਾਥ ਲਿੰਗ ਸੁਭੰਗ ਬਨਾਈ । ਤੁਮੈ ਨਾਹਿ ਹਿੰਦੂ ਤੁਮੈ ਤੁਰਕ ਭਾਈ ।

ਤਨ ਐ ਮਨ ਕ੍ਰਿਤ ਤੀਨ ਪ੍ਰਕਾਰ । ਤੁਮੈ ਕਾਫਰ ਜਾਨ ਕਯੋ ਦੀਨ ਧਾਰ ॥ [੫੨॥]

ਕਰਾਮਾਤ ਚਾਹੇ ਸਰੀਕੀ ਖੁਦਾਈ । ਨ ਹੀ ਹੋਇਗੀ ਕੋਟ ਕੀਚੈ ਉਪਾਈ ।”

ਤਬੈ ਕੋਪ ਸੇ ਜਾਤ ਨੀਚੰਤ ਸੋਈ । ਤਿਸੇ ਭਾਖਨੇ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦੂਖ ਦੇਹੀ^੧ ॥੨੬॥ [੫੩॥]

ਸਵੈਯਾ । ਅਤਿ ਸਾਸਨ^੨ ਦੇਵਤ ਜਾਤ ਕਹੀ ਨਹੀ, ਜਾਨਤ ਆਪਨੇ ਮੂਲਾ ਉਪਾਝੈ ।

ਸੇ ਹਰਿ ਧਿਆਨ ਲਗੇ ਮਨ ਮੈ ਸਮ ਫੂਲਨ ਕੇ ਨਹਿ ਤ੍ਰਾਸ ਬਿਚਾਰੈ ।

ਜਾਨ ਕੈ ਕੀਨ ਕਠੋਰ ਤਿਸੈ ਅਤਿ ਹਿੰਦਨ ਕੇ ਹਿਤ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਭਾਰੈ ।

ਆਪਾ^੩ ਪੱਕ ਭਏ ਇਨ ਨਾਸ ਭਵੇ^੪, ਜਿ ਦੀਪ ਜਰੈ ਨਿਜ ਅਤ ਪ੍ਰਜਾਰੈ ॥੨੭॥ [੫੪॥]

ਤਾਰਕ^੫ ਸਾ ਪੁਨਿ ਮਾਰਤ ਹੈ, ਕਈ ਜਾਨ ਛਟੀ ਕਰ ਭਾਰ ਤੁਰਾਹੀ^੬ ।

ਅੰਨ ਨੀਰ ਬਿਨਾ ਸਿਖ ਦੂਖ ਲਹੈ ਗੁਰ ਕੀਨ ਮਯਾ ਮਨ ਤ੍ਰਿਪਤ ਲਖਾਹੀ ।

ਕੇਤਕ ਦਯੋਸ^੭ ਬਿਤੈ ਇਕ ਸਿਖਹਿ ਜਾਨਤ ਭਯੋ ਗੁਰ ਹੋਤ ਮਰਾਹੀ ।

ਥਾਉ ਕੁਥਾਉ ਮੈਂ ਆਨ ਪੜੇ ਹਮ, ਕੀਅ ਬਿਬੇਕ ਤਿਨੈ ਮਨ ਮਾਹੀ ॥੨੮॥ [੫੫॥]

ਗੁਰ ਜਾਨ ਲਈ ਤਿਨਕੇ ਮਨ ਕੀ, ਤਬ ਰੈਨਿ ਨਿਸੀਤ^੮ ਮੈ ਏਹੁ ਉਚਾਰੀ ।

“ਹੇਵਗੁ ਕਾਲ ਹਮੈ ਹਰਿ ਨੇਤਹਿ^੯ ਜਾਨਤੁ ਮੈਂ ਕਤ ਦੂਖ ਨ ਧਾਰੀ ।”

ਤੋ ਮਨ ਲਜਤ ਹੋਤ ਭਏ, ਵਹਿ ਭਾਖਤ ਭੇ “ਹਮ ਚੂਕ ਖਿਮਾਰੀ ।”

ਗੁਰ ਐਸ ਕਹਯੋ, “ਤੁਮ ਜਾਵਹੁ ਸਿਖਹੁ ਆਯਸ ਮਾਨ ਧਰੇ ਸੁਭ ਕਾਰੀ ॥੨੯॥ [੫੬॥]

ਕਰ ਛੰਦ । ਗੁਰ ਕਹਯੋ ਤਾ ਕਹੁ, “ਜਾਈਐ, ਅਬ ਸਮੇ ਹੈ ਸੁਖਕਾਰ^{੧੦} ।”

ਤਿਹ ਕਹਯੋ, “ਕੈਸੇ ਜਾਈਐ, ਹੈ ਸਪਤ^{੧੧} ਚੋਕੀ ਸਾਰ ।

ਪਾਦ ਮੈ ਜੰਜੀਰ ਕਰ ਮੈ ਬੰਧਨ ਪੁਨਿ ਕੋਟ ।”

ਗੁਰ ਕਹਯੋ, “ਸਭ ਛੁਟ ਜਾਇਗੇ, ਤੁਮ ਜਾਹੁ ਅਬ ਨਿਹਸੇਗ ॥ [੫੭॥]

ਮੈਂ ਹੋ ਪ੍ਰਸੰਨ ਸੁ ਜਾਨੀਐ, ਨਹਿ ਬੈਨ ਭੰਗੇ ਮੋਰ ।”

ਤਬ ਲਖਤ^{੧੨} ਸੇ ਮਨ ਮੈ ਭਏ, ਸਭ ਤੁਟੇ ਬੰਧਨ ਜੋੜ ।

ਸੇ ਜਾਤ ਭੇ ਚੋਕੀ ਜਨਾ ਪੁਨਿ ਕੋਟ ਲੰਘ ਭਏ ਹੀਨ ।

1. ਸਿਵ, ਕਲਿਆਣ ਰੂਪ। 2. ਅਪ, ਤੇਜ, ਵਾਯੂ, ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਤੇ ਆਕਾਸ਼। 3. ਪਹਲਾਂ। 4. ਪਿੱਛੋਂ। 5. ਸੁਭ ਅੰਗ। 6. ਅਰਥਾਤ—ਐਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਤਸੀਹੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਲੱਗੇ। 7. ਸਖਤ, ਸਜ਼ਾ, ਸਖਤ ਤਸੀਹੇ। 8. ਜੜ। 9. ਉਖਾੜੇ। 10. ਪਾਪ। 11. ਹੋਵੇ। 12. ਤਾੜਨ ਵਾਲਾ। 13. ਕਈ ਭਾਰ ਛਟੀਆਂ (ਛਪਕਾਂ) ਦੇ ਉਸ ਨੇ ਤੁੜਾ ਲਏ ਹਨ। 14. ਦਿਨ। 15. ਨਿਸ਼ੀਥ, ਅੱਧੀ ਰਾਤ। 16. ਹਰਿ ਦੀ ਨੇਤ, ਹਰਿ ਦਾ ਭਾਣਾ। 17. ਸੁਖਦਾਈ। 18. ਸੱਤ। 19. ਦੇਖਦੇ ਹੀ।

ਤਬ ਏਕ ਸਿਖ ਜਾਵੈ ਨਹੀਂ, ਗੁਰ ਕਹਜੇ ਤਾਹਿ ਪ੍ਰਬੀਨ ॥ [੫੮॥]

“ਤੁਮ ਕਿਮ ਨਹਿ ਜਾਈਐ ਯਾ¹ ਸੀਸ ਹੰਤ² ਸੁ ਹੋਇ ।

ਤਿਨ ਕਹਜੇ, “ਮੈ ਦੀਓ ਭੇਟ ਜੀ, ਮਤ ਤਜੇ ਸੰਗ ਨਿਜ ਜੋਇ ।

ਮੇ ਭੀਖ ਦੀਜੈ ਸੰਗ ਕੀ” ਤਬ ਰਹਾ ਸੋ ਸਿਖ ਚਾਹ ।

ਤੈ ਸਿਖ ਅਏ ਤਿਹ ਠੋਰ ਤੇ, ਨਹਿ ਲਖਾ ਕਾਹੂ ਵਾਹ³ ॥ [੫੯॥]

ਯਾ ਭਾਂਤ ਪ੍ਰਾਤੇ⁴ ਕੋਟ ਵਾਰੇ⁵ ਦੁਆਰ ਭੀਤਰ ਜਾਯ ।

ਸਾਹੇਜ⁶ ਤਾਈ ਬਾਤ ਸਭ, ਕਰ ਕਸਮ ਕੋਲ ਖੁਦਾਇ ।

ਅਤਿ ਸੁਨਤ ਬਡ⁷ ਜੀ ਬਿਸਮ ਭਾ⁸ ਅਬ ਲਖੇ ਜਾਕਰ ਮਾਤ ।

ਗੁਰ ਕੇ ਸਜਾਏ ਦੇਤ ਹੈ ਨਿਜ ਨਾਸ ਹਿਤ ਕਰ ਪਾਪ ॥੩੦॥ [੬੦॥]

ਦੋਹਰਾ । ਥੰਭ ਤਪਾਵਤ ਲੋਹ ਕੇ ਨੀਰ ਦੇਤ ਨਹਿ ਰੰਚਤ

ਤਪਤ ਅਧੇ ਮੁਖ⁹ ਕਰਤ ਹੈ, ਰੇਤ ਤਪਤ ਅਤਯੰਤ ॥੩੧॥ [੬੧॥]

ਚੋਪਈ । ਯਾ ਬਿਧ ਕਰਤ ਸਾਸਨਾ ਨਾਨਾ । ਕੋਨ ਕਹੈ ਤਾ ਕਾ ਵਖਯਾਨਾ ।

ਏਕ ਰੈਨ ਗੁਰ ਰਹੈ ਧਿਆਨਾ । ਪਹਰ ਸਵਾ ਰਹੀ ਰਾਤ ਸੁ ਜਾਨਾ ॥ [੬੨॥]

ਤਾਹੀ ਕਾਲ ਸਲੋਕ ਉਚਾਰੇ । ਬਿਨਾ ਨਾਮ ਸਭ ਅਫਲ ਨਿਹਾਰੇ ।

ਅਹੇ ਦੇਵ ਕੈਸੇ ਦੁਖ ਆਯੇ । ਯੋ ਸੁਨ ਸਿੱਖ ਕਹਜੇ ਮਨ ਭਾਯੇ ॥ [੬੩॥]

“ਹੇ ਗੁਰ ! ਤੁਮ ਆਇਸ ਜੋ ਪਈਐ । ਦਿੱਲੀ ਸਹਰ ਲਹੋਰ ਜੋ ਲਹੀਐ ।

ਤਾ ਕੇ ਭੀਤ ਭੀਤ ਗਹ ਚੂਰਨ¹⁰ ਕਰਤ ਬੇਰ ਨਹਿ ਬਿਲਮ¹¹ ਸੁ ਤੂਰਨ ॥ [੬੪॥]

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਕਹਜੇ “ਧੰਨ ਧਨ ਤੋਹੀ ।” ਤੀਨ ਬੇਰ ਕੁੰਨਸਾ¹² ਯੁਤ¹³ ਹੋਈ ।

ਖਿੰਚ ਲੀਨ ਕਲ¹⁴ ਤਾ ਕੀ ਸਾਰੀ । ਨਤ¹⁵ ਦਿਖਰਾਵੈ ਏ ਬਲਭਾਰੀ ॥ [੬੫॥]

ਪੁਨਿ ਕਹਜੇ “ਕਾ ਤੇ ਪਾਈ ਪਯਾਰੇ?” ਤਾਹ ਕਹਜੇ ਇਸਨਾਨ ਜੁ ਧਾਰੇ ।

ਤੁਮ ਅੰਘਰ¹⁶ ਜਲ ਛੀਟਨ ਸੰਗਾ । ਤਾ ਤੇ ਪਦ ਪਾਯੇ ਅਰਿ ਭੰਗਾ¹⁷ ॥ [੬੬॥]

ਅਬ ਤੁਮ ਲੀਨ ਬੈਚ ਸੁਖਕਾਰੀ । ਕਰਾਮਾਤ ਨਿਧ ਗੁਰੁ ਤੁਮ ਭਾਰੀ ।

ਗਹਰ ਗੰਭੀਰ ਸਰਨਿ ਮੈ ਤੋਰੀ । ਕਰ ਕਿਰਪਾ ਰਾਖੇ ਪਤਿ ਮੋਰੀ ॥੩੨॥ [੬੭॥]

ਸਵੈਯਾ । ਪੁਨਿ ਪ੍ਰਾਤ ਭਏ ਸਭ ਲੋਕ ਅਏ, ਕਹੇ “ਦੇਹਿ ਦਿਖਾਵ ਜੁ ਤੇ ਬਲ ਭਾਰੀ ।”

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਐਸ ਕਹੈ, “ਬਲ ਈਸ ਪੈ, ਹੋ ਤੇ ਫਕੀਰਨ ਕੋ ਤਨ ਧਾਰੀ ।”

ਪੁਨਿ ਆਪ ਅਉਰੰਗ ਅਯੋ ਤਿਨ ਪੈ, ਤਿਨ ਬੈਨ ਕਹੈ ਭਲ ਭਾਂਤ ਬਿਚਾਰੀ ।

ਕਰਾਮਾਤ ਦਿਜੈ ਕਤ¹⁸ ਦੂਖ ਸਹੇ, ਨਤ¹⁹ ਲੇਹੁ ਸੁਤਾ²⁰ ਹਮ ਦੀਨ ਸੁਧਾਰੀ²¹ ॥੩੩ [੬੮॥]

ਕਾਂਗੜ ਅਟਕ ਪਿਸੌਰ ਲਹੋਰ ਕੋ, ਦੇਉ ਸੂਬਾ ਤੁਮ ਹੋ ਨਿਪ ਧਾਰੇ ।

1. ਇਹ । 2. ਕਤਲ । 3. ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿਸੇ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ । 4. ਸਵੇਰੇ ਹੀ । 5. ਕਿਲ੍ਹੇਦਾਰ ਆਦਿ । 6. ਸਾਹਜਾਦਾ (ਭਾਵ ਸਾਹ ਐਰੰਗਜੇਬ) । 7. ਵੱਡਾ । 8. ਵਿਖਮਤਾ ਪੈਦਾ ਹੋਈ । 9. ਨੀਵਾਂ ਮੂੰਹ । 10. ਭੀਤ (ਕੰਧ) ਨਾਲ ਭੀਤ (ਕੰਧ) ਭੇੜ ਕੇ ਚੂਰਨ ਕਰ ਦੇਵਾਂ । 11. ਬਿਲਬ, ਦੇਰ । 12. ਕੋਰਨਸ (ਨਮਸਕਾਰ) ਸਹਿਤ ਹੋ ਕੇ । 13. ਸ਼ੀਘਰ । 14. ਕਲਾ । 15. ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮਤ । 16. ਪੈਰ । 17. ਦੁਸ਼ਮਣ ਨੂੰ ਭੰਗ (ਨਸ਼ਟ) ਕਰਨ ਦੀ ਪਦਵੀ । 18. ਕਿਉਂ । 19. ਨਹੀਂ ਤਾਂ । 20. ਪੁਤ੍ਰੀ, ਲੜਕੀ (ਦਾ ਭੋਲਾ) । 21. ਹਮਾਰੇ (ਸਾਡੇ) ਦੀਨ (ਇਸਲਾਮ) ਨੂੰ ਧਾਰਣ ਕਰਕੇ ।

ਲੇਹੁ ਸੁਤਾ ਹਮ ਦੀਨ ਧਰੇ ਤੁਮ, ਸਾਹਬ ਯਾਦ ਕਰੇ ਭ੍ਰਮ ਭਾਰੇ ।
 ਏਕ ਹੀ ਸਾਹਬ ਹੈ ਸਬ ਅੰਤਰ, ਬੋਲਤ ਬੈਨ ਗੁਰੂ ਤਬ ਭਾਰੇ ।
 ਨੀਚ ਚਲੇ ਬਕਬਾਦ ਕਰੇ ਕਤਾ¹, “ਸੁਪਨ ਕੇ ਰਾਜ ਮ੍ਰਿਖਾ”² ਤੁਮ ਸਾਰੇ” ॥੩੪॥ [੬੯॥]
 ਸਾਹਿਬ ਏਕ ਲਖੇ ਮਨ ਮੈ, ਤਬ ਕਾ ਹਿਤ ਹਿੰਦਨ ਤੁਰਕ ਬਨਾਏ ?
 ਸਾਰੇ ਹੀ ਦੇਸ ਮੈ ਹੋਤ ਕੁਲਾਹਲ³, ਰੇਦਤ ਤੋਰ ਜੇ ਧਰਮ ਤਜਾਏ ।
 ਕਸਮੀਰ ਪਿਸ਼ੋਰ ਸਬੈ ਦੁਖ ਪੂਰਨ, ਤੋਰ ਸਵਾ ਮਣ ਤੱਗਾ ਧਰਾਏ ।
 ਨੀਚ ਲਹੈ ਦੁਖ ਨਰਕ ਘਾਨੇ, ਤੁਮ ਜਾਹੁ ਰੇ ਨੈਨ ਪਰੈ ਦੁਖ ਪਾਏ ॥੩੫॥ [੭੦॥]
 ਏਕ ਹੀ ਜੰਤਨ ਕੇ ਦੁਖ ਤੇ ਅਤਿ ਸਾਹਿਬ ਦੁਖ ਲਹੈ ਜਗ ਜਾਨੀ ।
 ਤੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀ ਮਤਿ ਨੀਚ ਸੁ ਤਾਤ ਹਨਜੇ ਤਹਿ ਲੀ ਰਜਧਾਨੀ ।
 ਸੰਤ ਤਜੈ ਤੁਈ ਲੋਕਨ ਰਾਜ ਸੁ ਮਧਹ ਹੋਵਤ ਪਾਪ ਮਹਾਨੀ ।
 ਰੋਰਵ ਨਰਕਾ ਪਰੈ ਨਰ ਸੇ, ਪਿਤ ਮਾਤ ਹਨੈ ਭੁਗ ਭੋਗ ਪ੍ਰਮਾਨੀ” ॥੩੬॥ [੭੧॥]
 ਤੇ ਤਬ ਅਉਰੰਗ ਸਾਹ ਕਹੈ, “ਮੁਹ ਦੇਉ ਦਿਖਾਇ ਜੇ ਤੇ ਬਲ ਕੋਈ ।
 ਮੈ ਤਪ ਬਹੁਤ ਕੀਏ ਜਵ ਖਾਵਤ, ਜਾਇ ਸਦਾ ਨ ਮਕੇ ਮਲੁ ਧੋਈ ।”
 ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਐਸ ਕਹੈ, “ਸੁਨ ਰੇ ਸਨ, ਅਸੁ ਖਾਤ ਜਵਾ ਭੁਸ ਜੋਈ ।
 ਪੰਖੀ ਪਰੰਪਰ ਹੈ ਸੁ ਕੁਰਾਨ, ਕਹੈ ਦਗਰਾ⁴ ਸਭ ਜਾਨਤ ਲੋਈ ॥੩੭॥ [੭੨॥]
 ਪੂਦਨਾ⁵ ਜਾਪ ਤੂੰਹੀ ਤੂੰਹੀ ਕੇ ਕਰ, ਤੀਤਰ ਆਦਿ ਅਨੇਕ ਅਪਾਰੀ ।
 ਜਬ ਲੋ ਮਨ ਸੁੱਧ ਭਯੋ ਨਹਿ ਰੰਚਕ, ਤੋ ਲਗ ਪਾਵਤ ਦੂਖਨ ਯਾਰੀ ।
 ਕਰਾਮਾਤ ਸੁ ਕਹਰ ਪਰੈ ਤਿਨ ਕੋ, ਜਿਨ ਹੈ ਅਭਿਮਾਨ ਮਨੰਤਰਾ⁶ ਭਾਰੀ ।
 ਸਤਿਨਾਮ ਬਿਨਾ ਸਭ ਸੁਪਨ ਸਮਾਨਿ ਤਪਾਵਤ ਦੂਖ ਘਨੇ ਨਰਨਾਰੀ ॥੩੮॥ [੭੩॥]
 ਚੋਪਈ । ਤਬ ਅਉਰੰਗ ਕਹੈ, “ਮੈ ਜਾਨੀ ।” ਮੈ ਸੇ ਹਨ ਕੀਨਾ ਮਮ ਮਾਨੀ ।
 ਕਰਾਮਾਤ ਕਰ ਸਿੱਖ ਨਸਾਏ । ਮੈ ਤੁਮ ਤੇ ਕਰਾਮਾਤ ਸੁ ਪਾਏ ॥ [੭੪॥]
 ਅਬ ਹੋ ਚੋਕੀ ਪਰਤਨ ਧਾਰੇ । ਜੇ ਸਦ ਰੈਨ ਪਲਕ ਨਿਜ ਧਾਰੇ ।”
 ਯਾ ਬਿਧ ਐਰੰਗ ਗਜੇ ਨਿਜ ਧਾਮਾ । ਪੁਨਿ ਕਾਜੀ ਆਯੋ ਮਲ ਧਾਮਾ ॥ [੭੫॥]
 “ਸੁਨੋ, ਦੂਤ ! ਯਾ ਕੇ ਤੁਮ ਮਾਰੇ । ਏ ਹੈ ਹਨੀ, ਕਰੈ ਹਨ ਭਾਰੇ ।”
 ਤਬ ਵੈ ਦੂਤ ਘਨੇ ਦੁਖ ਦੇਹੀ । ਸਾਹਿਬ⁷ ਮਨੈ ਧਯਾਨ ਪ੍ਰਭ ਲੋਹੀ ॥ [੭੬॥]
 ਨਹਿ ਦੁਖ ਸੁਖ ਮਨ ਮਾਹਿ ਬਿਚਾਰੇ । ਸਰਬ ਸਲੋਕ⁸ ਭਨੇ ਗੁਚਿ ਧਾਰੇ ।
 ਤਾ ਸਿੱਖ ਕੇ ਅਸ⁹ ਭਾਂਤ ਸੁਨਾਹੀ । ਹਰਖ ਸੋਗ ਜਾ ਕੈ ਮਨ ਨਾਹੀ ॥੩੯॥ [੭੭॥]
ਸਲੋਕ ਪ੍ਰਮਾਨ । “ਹਰਖ ਸੋਗ ਜਾਕੈ ਨਹੀ ਬੈਰੀ ਮੀਤ ਸਮਾਨ ।

1. ਕਿਉਂ । 2. ਮਿਥਿਆ, ਬਿਰਥਾ । 3. ਰੋਲਾ । 4. ਵੇਰ ਰੋਦੇ ਹੋ ਜਿਹੜਾ ਤੁਹਾਡਾ ਧਰਮ ਛੱਡ ਜਾਵੇ ।
 5. ਸਵਾ ਮਣ ਜਨੇਊ । 6. ਇਕ ਨਰਕ ਦਾ ਨਾਉਂ ਜੋ ਬੜਾ ਘੋਰ ਤੇ ਦੁਖਦਾਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । 7. ਜੋ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨੂੰ
 ਮਾਰੇ । 8. ਭੋਗਣ ਯੋਗ ਭੋਗ । 9. ਅਨਲ ਅਤੇ ਹੁਮਾ ਪੰਛੀ ਜੇਹਾ ਇਕ ਜਾਨਵਰ ਜਿਸ ਦੇ ਖੰਭਾਂ ਉੱਤੇ ਕੁਰਾਨ
 ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । 10. ਸੱਤ ਅੱਠ ਇੰਚ ਦਾ ਇਕ ਭੂਰੇ ਰੰਗ ਦਾ ਪੰਛੀ, ਜੋ ਜ਼ਮੀਨ ਪੁਰ
 ਆਲ੍ਹਣਾ ਬਣਾ ਕੇ ਰਹੰਦਾ ਹੈ । 11. ਮਨ ਦੇ ਅੰਦਰ । 12. ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ । 13. ਸਲੋਕ, ਮਹਲਾ ੯ ਦੀ
 ਬਾਣੀ ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ‘ਭੋਗ ਦੀ ਬਾਣੀ’ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ । 14. ਇਸ ।

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸੁਨਿ ਰੇ ਮਨਾ, ਗਜਾਨੀ ਤਾਹਿ ਬਖਾਨਾ।”

ਯਾ ਥਿਧ ਸਭੈ ਸਲੋਕ ਉਚਾਰੇ। ਰੰਚਕ ਭੈ ਮਨ ਮਹਿ ਨ ਨਿਹਾਰੇ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਸੰਗ ਤੇ ਸਿੱਖ ਅਸ ਭਯੋ। ਤੱਤ ਗਜਾਨ ਵਾ ਮਨ ਪ੍ਰਗਟਯੋ।

ਰੈਨ ਭਹੇ ਦੁਰਜਨ ਤਹਿ ਆਏ। ਤ੍ਰਾਸ ਦਿਖਾਵੈ, ਦੁਖਹਿ ਤਪਾਏ ॥ [੭੮॥]

ਵਣ ਕੀ ਛਟੀ ਬ੍ਰਸਾਵੈ ਕੈਸੇ। ਲਾਸਾ ਪਰੀ ਗੁਰੂ ਤਨ ਕੈਸੇ।

ਕੰਚਨ ਮੈ ਜਨੁ ਚੂਨੀ ਪਾਤਾ। ਗਿਰੀ ਮਨੀ ਲਖ ਕੰਪਤ ਗਾਤਾ ॥ [੭੯॥]

ਗੁਰ ਤਨ ਤਜੈ ਸਾਹ ਪਛਤਾਈ। ਜਸ ਮਨਿ ਤਜੈ ਮਰੈ ਅਹਿ ਭਾਈ।

ਦੁਰਬੁਧਿ ਮਰਾ ਜੈਸ ਪਛਤਾਈ। ਚੰਦ੍ਰ ਹਾਸ ਸੇ ਕਰ ਦੁਸਟਾਈ।

ਅਤਿ ਹੀ ਛਟੀ ਲਾਸ ਸਿੱਖ ਤਨ ਮੈ। ਲਖ ਗੁਰ ਕਹੈ ਵਾਕ ਤਬ ਧਨ ਮੈ ॥ [੮੦॥]

ਸਲੋਕ। “ਸਿੱਖ ਸਖਾ ਸਭ ਤਜਿ ਗਏ, ਕੋਈ ਨ ਨਿਬਹੇ ਸਾਥ।

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਇਹੁ ਬਿਪਤ ਮੈ ਏਕ ਟੇਕ ਰਘੁ ਨਾਥ।”

ਤਬ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿ ਦਰਸਨ ਦਯੋ, ਕਹਯੋ, “ਕਰੇ ਜੁਗ ਐਰ।

ਸਦਾ ਰਹੇ ਤੁਮ ਸਰਨਿ ਜਿਮ ਸੁਰ ਨਰ ਬੰਦਤ ਪੋਰ” ॥੪੦॥ [੮੧॥]

ਦੇਹਰਾ। ਤਬ ਹੀ ਗੁਰ ਐਸੇ ਕਹਯੋ, “ਸਰਨਿ ਸਰਨਿ ਮੁਹਿ ਨਾਥ।

ਏ ਸਿਖ ਪਾਵੈ ਦੁਖ ਘਨੇ, ਐ ਜਗ ਸਬ ਦੁਖ ਸਾਥ” ॥੪੧॥ [੮੨॥]

ਸਲੋਕ। “ਰਾਮ ਗਇਓ ਰਾਵਨੁ ਗਇਓ, ਜਾਕਉ ਬਹੁ ਪਰਵਾਰ।

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਥਿਰੁ ਕਿਛੁ ਨਹੀ, ਸੁਪਨੇ ਜਿਉ ਸੰਸਾਰਿ” ॥੪੨॥ [੮੩॥]

ਦੇਹਰਾ। ਤਬ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿ ਮੁਖ ਭਾਖਿਯੋ, “ਅੰਗ ਸੰਗ ਮੁਹ ਜਾਨ।”

ਐਸੇ ਕਹਿ ਤਹਿ ਲੋਪਤ ਭੇ, ਪਾਛੇ ਗੁਰ ਸੁਖ ਦਾਨ ॥੪੩॥ [੮੪॥]

ਚੋਪਈ। ਬੈਠੇ ਹਰਿ ਧਨ ਮਨ ਮੈ ਧਾਰੀ। ਨਿਜ ਬਪੁ ਦੀਨ ਜਗਤ ਹਿਤਕਾਰੀ।

ਕਾ ਹਿਤ ਜਗ ਕੇ ਹਿਤ ਹੋ ਜਾਈ। ਪਰ ਉਪਕਾਰੀ ਸੰਤ ਸਹਾਈ ॥ [੮੫॥]

ਕਛੁ ਵਾਂਛਾ^੧, ਕਛੁ ਰਾਗ^੨ ਨ ਦੋਖਾ। ਜਾ ਕੇ ਨਹੀ ਬੰਧ^੩ ਅਰੁ ਮੋਖਾ^੪।

ਸਦਾ ਬੈਰਾਗ ਬੈਨ^੫ ਮੁਖ ਕਈ। ਅਸੰਸਕਤਿ^੬ ਕਹੁ ਪ੍ਰਗਟ ਦਿਖਈ ॥ [੮੬॥]

ਪਦਾਰਥ ਭਾਵਨੀ ਸਹਜੈ ਹੋਈ। ਨਹਿ ਮਨ ਰਾਜ ਸੁਪਨ ਸਮ ਲੋਈ।

ਤੁਰੀਆਤੀਤ^੭ ਸੁ ਯਾ ਤੇ ਜਾਨੀ। ਨਿਰਵਿਕਲਪ, ਨਹਿ ਕਲਪ^੮ ਸੁ ਠਾਨੀ ॥ [੮੭॥]

ਓਹੰ ਸੋਹੰ ਹੈ ਸਤਿ ਨਾਮਾ। ਅਜਪਾ ਜਾਪ ਸਦਾ ਸੁਖ ਧਾਮਾ।

ਨਹਿ ਮੈ ਤੂੰ ਹੈ ਯਾਹਿ ਬਿਚਾਰਾ। ਸਦਾ ਜਾਹਿ ਅਦ੍ਵੈਤ^੯ ਪ੍ਰਕਾਰਾ ॥ [੮੮॥]

1. ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੯ ਦਾ ੧੫ਵਾਂ ਸਲੋਕ, ਜਿਸ ਦੀ ਅੰਤਲੀ ਤੁਕ ਦਾ ਪਿਛਲਾ ਅੱਧ ਹੈ—“ਮੁਕਤਿ ਤਾਹਿ ਤੇ ਜਾਨ”। 2. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਸਲੋਕ ਦਾ ਸਹੀ ਪਾਠ ਇਹ ਹੈ :

ਸੰਗ ਸਖਾ ਸਭ ਤਜਿ ਗਏ, ਕੋਊ ਨ ਨਿਬਿਹਿਓ ਸਾਥ।

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਇਹੁ ਬਿਪਤ ਮੈ, ਟੇਕ ਏਕ ਰਘਨਾਥ ॥੪੦॥

3. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਸਲੋਕ ਦਾ ਸੰਖਿਆ ਅੰਕ ੫੦ ਹੈ। 4. ਇੱਛਾ। 5. ਪ੍ਰੇਮ, ਮੋਹ-ਭਾਵ। 6. ਬੰਧਨ। 7. ਮੁਕਤੀ, ਛੁਟਕਾਰਾ। 8. ਵਚਨ। 9. ਗੁਪਤ ਸ਼ਕਤੀ। 10. ਤੁਰੀਯਾਵਸਥਾ (ਤੁਹਾਨੀਅਤ ਦੀ ਚੋਖੀ ਭੂਮਿਕਾ) ਤੋਂ ਪਰੇ। 11. ਕਲਪਨਾ। 12. ਦ੍ਵੈਤ-ਭਾਵ ਤੋਂ-ਰਹਿਤ।

ਯਾ ਬਿਧ ਭਯੋ ਸੰਗਿ ਸਿਖ ਜੋਈ। ਨਹਿ ਮਮਤਾ, ਕਛੁ ਵਾਛ ਨ ਕੋਈ।
 ਇਤ ਅਖੰਡ ਗੁਰ ਹਰਿ ਮਨ ਧਯਾਨਾ। ਉਤ ਵੈ ਦੁਸਟ ਦੇਤ ਦੁਖ ਨਾਨਾ॥ [੮੮॥]
 ਅਨਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਰੈ ਦੁਖ ਭਾਰੀ। ਲੋਕਕ ਮਾਤ੍ਰ ਕਸਟ ਤਨ ਧਾਰੀ।
 ਜਬ ਔਰੰਗ ਮਨ ਦਯਾ ਧਰਾਈ। ਤਬੈ ਤਾਹ ਕੇ ਪਾਪ ਬਿਰਮਾਈ॥ [੮੯॥]
 ਪੁਨਿ ਆਇਸ^੨ ਦੇਵੈ ਦੁਖ ਦੇਹੂ। ਜਸ ਰਾਵਨ ਸੀਤਾ ਸਤ ਜੇਹੂ।
 ਸਾਮ^੩ ਦਾਮ^੪ ਕੇ ਬੈਨ ਸੁਨਾਵੈ। ਡੰਡ ਭੇਦ ਨਾਨਾ ਬਿਧ ਗਾਵੈ॥ [੯੦॥]
 ਪਰ ਗੁਰ ਕੇ ਮਨ ਨਿਜ ਸੁਖਮਾਹੀ। ਕਛੁਕ ਬ੍ਰਿਤ ਬਾਹਰ ਮਨ ਨਾਹੀ।
 ਕਰੈ ਦੁਸਟ ਅਤਿ ਖੇਦ ਪ੍ਰਕਾਰੀ। ਪੁਰ ਜਨ ਸੁਨੈ ਕਰੈ ਬਚ ਭਾਰੀ॥ [੯੧॥]
 “ਅਬ ਅਉਰੰਗ ਕੇ ਅੰਤ ਸੇ ਆਯੋ। ਤੁਰਕਨ ਨਾਸ ਹੋਵੈ ਲਖ ਪਾਯੋ।
 ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਹੋ ਦੀਨਾ ਰਾਜਾ। ਅਬ ਲੇਤੇ ਹੈ ਯਾ ਬਿਧ ਸਾਜਾ॥੪੪॥ [੯੨॥]
ਸਵੈਯਾ। ਇਤ^੫ ਦੁਖ ਅਪਾਰ ਸਹੈ ਗੁਰ ਜੀ; ਉਤ^੬ ਅਉਰੰਗ ਨਾਸ ਲਖੈ ਮਨ ਮਾਹੀ।
 ਚਾਹਤ ਹੈ ਕਿਮ ਬੋਲ ਰਹੈ, ਪਰ ਤਾਂ ਕਰ ਨਾਸ ਕਰੈ ਹਰਿ ਯਾਹੀ।
 ਜਬ ਚੀਤ ਮਿਲਾਪ ਕੀ ਆਸ ਧਰੈ ਤਬ ਪਾਪ ਕੰਮਾਵਤ^੭ ਤਾਤਨ ਮਾਹੀ^੮
 ਜੈਸ ਹੀ ਮਾਨੁਖ ਭਾਜਤ ਬੱਸ ਤੇ ਜੁਆਲ ਤਿਨੈ ਖਿਚ ਲੇਤ ਨਿਜਾਹੀ॥੪੫॥ [੯੩॥]
 ਆਸ ਧਰੀ ਮਨ ਮੈ ਗੁਰ ਜੀ, ਨਿਰਬਾਨ ਰਹੈ ਹਮ ਕਯਾ ਦੁਖ ਪਾਹੀ।
 ਚੀਤ ਸਦਾ ਨਿਰਮਾਇ^੯ ਰਹੈ, ਨਹਿ ਸੋਚ ਬਿਚਾਰ ਕਛੁ ਮਨ ਮਾਹੀ।
 ਸਾਂਤ ਮਨਾਦਿਕ ਧਯਾਨ ਧਰੈ, ਹਰਿ ਸੰਧਿਆ ਨਾਮ ਰਦੇ ਮੁਖ ਮਾਹੀ।
 ਸਭ ਦੇਵ ਜੁਹਾਰ ਜੁਹਾਰ^{੧੦} ਕਰੈ, ਪੁਨਿ ਜੈਤ ਹੀ ਜੈਤ^{੧੧} ਸੁ ਮੰਗਲ ਗਾਹੀ॥੪੬॥ [੯੪॥]
 ਇਤ ਕਾਜੀ ਮੁਲਾਂ ਮਨ ਸੋਚਤ ਹੈ, ਪੁਨਿ ਸਾਹ ਕੈ ਪਾਸ ਸੁ ਐਸ ਬਖਾਨੀ।
 ਹੈ ਕਰਾਮਾਤ ਸਹੀ ਇਨ ਪੈ, ਜਿਮ ਸਾਸਨ ਦੇਤ ਤਿਮੈ ਰੰਗ ਆਨੀ।
 ਸਿਖ ਨਸਾਇ ਦਏ ਕਰਾਮਾਤਹਿ, ਯਾ ਕਹੁ ਤ੍ਰਾਸ ਦਿਜੈ ਅਤਿ ਜਾਨੀ।
 ਤੇ ਕਰਾਮਾਤ ਦਿਖਾਵਹਿ ਗੇ, ਨਤ^{੧੨} ਦੀਨ ਕਬੂਲ ਕਰੈ ਹਮ ਸਾਨੀ॥੪੭॥ [੯੫॥]

[ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦੁਰ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ]

ਔਰੰਗ ਮੇਨ^{੧੩} ਰਹਾ ਧਰ ਕੈ, ਪੁਨਿ ਐਸ ਕਹਯੋ, “ਹਮ ਜੀ ਦੁਖ ਪਾਯੋ।
 ਚਾਹਤ ਥੇ ਹਮ ਜਾ ਕਹੁ ਨੀਤ ਹੋ, ਸੇ ਹਮਰੇ ਕਰਿ^{੧੪} ਆਨ ਫਸਾਯੋ।
 ਤਾ ਕਹੁ ਦੇਵਤ ਦੁਖ ਘਨੇ, ਤਿਨ ਨੇ ਹਠ ਕੀ ਮਨ ਮੋਹ ਰਚਾਯੋ।
 ਯਾ ਅਬ ਤੁਰਕ ਭਯੋ ਸਗਰੇ ਜਗ, ਯਾ ਇਨ ਨਾਸ ਕੀਓ ਲਖ ਪਾਯੋ॥੪੮॥ [੯੬॥]
 ਜਾ ਕਰ ਦੁਖ ਦਿਜੈ ਅਤਿ ਹੀ ਪੁਨਿ, ਦੇਹੁ ਦਿਖਾਵ ਜੁ ਤੇ^{੧੫} ਬਲ ਕੋਈ।
 ਨਾ ਤਰ^{੧੬} ਦੀਨ ਧਰੇ ਹਮਰੇ ਪੁਨਿ ਨਾ ਤਰ ਸੀਸ ਚਲੈ ਜਗ ਖੋਈ।”

1. ਰੋਕ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। 2. ਹੁਕਮ। 3. ਸਾਂਤਮਈ, ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਭਾਵ। 4. ਲਾਲਚ ਦੇਣਾ ਆਦਿ।
 5. ਇਧਰ। 6. ਉਧਰ। 7. ਕੰਮਾਵਤ, ਕਾਂਝਾ ਛੇੜ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। 8. ਉਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ। 9. ਮਾਇਆ ਤੋਂ
 ਰਹਿਤ। 10. ਨਮਸਤੇ, ਨਮਸਤੇ। 11. ਜੈ ਜੈ। 12. ਨਹੀਂ ਤਾਂ। 13. ਚੁਪ, ਖਾਮੋਸ਼। 14. ਹੱਥ ਵਿਚ। 15. ਤੇਰਾ।
 16. ਨਹੀਂ ਤਾਂ।

ਯੋ ਨਹਿ ਜਾਨਤ ਮੂਰਖ ਸੋ ਮਨ ਆਪ ਹੀ ਤੇ ਅਏ' ਕਾਰਜ ਗੋਈ'।
 ਜੈਸੇ ਹਨੁ ਨਿਜ ਪੂਛ ਬੰਧਾਇਕੈ ਲੰਕ ਜਰਾਇ ਦਈ ਪੁਨਿ ਸੋਈ ॥੪੯॥ [੯੮॥]
 ਪੁਨਿ ਆਵਤ ਭਯੋ ਗੁਰ ਤੀਰਾ ਸੁਈ, ਗੁਰ ਨਾਹਿ ਕੀਓ ਤਿਹ ਬੋਲ ਅਲਾਈ।
 ਬਾਤ ਅਨੇਕ ਕਹੀ ਤਿਨ ਨੈ, ਗੁਰ ਧਾਰ ਸਮਾਧ ਰਹੈ ਮਗਨਾਈ।
 ਅਤ ਖਪਯੋ ਸਨਾ' ਭਾਖਤ ਭਯੋ, “ਅਬ ਪ੍ਰਾਤ' ਦਿਜੈ ਇਕ ਕੋ ਮਰਵਾਈ।”
 ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਬਾਤ ਲਖੀ^੧ ਸਬ ਹੀ ਪੁਨਿ ਸਿਖ ਕੋ ਗਜਾਨ ਕੇ ਬੈਨ ਦ੍ਰਿੜਾਈ ॥੫੦॥ [੯੯॥]
 ਤਬ ਦੁਸਟ ਅਏ ਗਨ ਮਾਰਨ ਕੋ, ਅਤਿ ਸਾਸਨ ਦੀਨ ਅਨੰਤ ਅਪਾਰੀ।
 ਤੋਨ ਸਮੇ ਗੁਰ ਨਾਹਿ ਗਨੀ, ਕਛੁ ਜੈਸੇ ਵਿਦੇਹ' ਪਦੰ ਬਸ ਧਾਰੀ।
 ਨੈਕੁ ਸਮਾਧ ਲਗੀ ਮਨ ਮੈ, ਤਬ ਏਹ ਬਿਚਾਰ ਕਰਯੋ ਅਸੁਰਾਰੀ^੨।
 “ਪ੍ਰਾਤ ਤਜੈ ਅਬ ਹੀ ਤਨ ਜਾਨੀਐ, ਭੇਟ ਨ ਆਸ ਰਹੈ ਸੁਖਕਾਰੀ” ॥੫੧॥ [੧੦੦॥]

ਦੋਹਰਾ। ਸੇ ਸੁਤ ਹਰਿ ਕੇ ਰੂਪ ਹੈ, ਤਾ ਤਨ ਯਾ ਚਖ ਪੇਖ^੩।

ਇਸਟ ਰੂਪ ਪੁਨਿ ਸੁਤ ਸਮਾ, ਜਨ ਸਮਾਧ ਸੁਖ ਦੇਤ ॥੫੨॥ [੧੦੧॥]

ਯਾ ਬਿਧ ਚਾਹਤ ਥੇ ਮਨਾ, ਤਬ ਅਤਿ ਜੋਤ ਨਿਹਾਰ।

ਨੈਨ ਚੋਕ ਭਏ ਸਿਖ ਕੇ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਦਸਮ ਨਿਹਾਰ ॥੫੩॥ [੧੦੨॥]

ਮਿਲੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਆਪ ਮੈ, ਹਰਖੇ ਅਤਿ ਮਨ ਮਾਹਿ।

ਮਿਲਨ ਸਾਚ ਪਰਲੋਕ ਕੋ, ਯਾ ਤਨ ਮਿਥਿਯਾ ਆਹਿ ॥੫੪॥ [੧੦੩॥]

ਤਬਹਿਸੁ ਕਛੁ ਬੈਰਾਗ ਯੁਤ, ਕਹਯੋ ਬੈਨ ਅਸ ਹੇਤ।

ਹੇ ਹਰਿ ਤੁਮੈ ਸਹਾਇ ਭਵ, ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਸਚੇਤ ॥੫੫॥ [੧੦੪॥]

ਸਲੋਕ। “ਬਲੁ ਛੁਟਕਿਓ ਬੰਧਨ ਪਰੇ, ਕਛੁ ਨ ਹੋਤ ਉਪਾਇ।

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਅਬ ਓਟ ਹਰਿ, ਗਜਿ ਜਿਉ ਹੋਹੁ ਸਹਾਇ” ॥੫੬॥ [੧੦੫॥]

ਦੋਹਰਾ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਤਬ ਗਦ ਗਦ ਭਏ, ਦਸਮ ਰੂਪ ਸੁਖ ਚੈਨ।

ਸਦਾ ਮਿਲੈ ਨਿਜ ਤਾਤ ਸੋ, ਬਿਨ ਬਿਸੇਕ^੪ ਕਰ ਚੈਨ।

ਸਲੋਕ ਪਰਮਾਨ। “ਬਲੁ ਹੋਆ ਬੰਧਨ ਛੁਟੇ, ਸਭ ਕਿਛੁ ਹੋਤ ਉਪਾਇ।

ਨਾਨਕ ਸਭ ਕਿਛੁ ਤੁਮਰੈ ਹਾਥ ਮੈ, ਤੁਮਹੀ ਹੋਤ ਸਹਾਇ” ॥੫੭॥ [੧੦੬॥]

ਸੁਨ ਕੈ ਗੁਰੁ ਸਾਨੰਦ^੫ ਮਨ, ਕਹੈ ਬੈਨ^੬ ਨਿਜ ਮਾਹ।

1. ਆ ਕੇ। 2. ਕਹੰਦਾ ਹੈ। 3. ਕੋਲ। 4. ਮੂਰਖ (ਐਰੰਗਜ਼ੇਬ)। 5. ਸਵੇਰੇ ਹੀ। 6. ਜਾਣ ਲਈ।
 7. ਦੇਹਾ ਧਰਮ ਤੋਂ ਰਹਿਤ। 8. ਅਸੁਰਾਂ (ਦੈਤਾਂ ਅਥਵਾ ਮਲੇਛਾਂ) ਦੇ ਅਹਿ (ਦੁਸ਼ਮਨ) ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦੁਰ ਜੀ। 9. ਏਥੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦੁਰ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣਾ ਅੰਤ ਸਮਾਂ ਨੇੜੇ ਆਇਆ ਜਾਣ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਨੂੰ ਇਕ ਵੇਰ ਦੇਖਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਦਸੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਅਗਲੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ ਬਣ ਕੇ ਆਏ ਤੇ ਫੇਰ ਕੁਝ ਵਚਨ ਬਿਲਾਸ ਕਰਕੇ ਲੇਪ ਹੋਏ ਦਰਸਾਏ ਹਨ। 10. ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਸ਼ੋਕ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਆਪਣੇ ਤਾਤ (ਪਿਤਾ) ਨੂੰ ਮਿਲੇ। 11. ਪਹਲਾ ਸਲੋਕ “ਬਲੁ ਛੁਟਕਿਓ ਬੰਧਨ ਪਰੇ” ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦੁਰ ਜੀ ਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜਾ ਸਲੋਕ ਅਥਵਾ ਦੇਹਾ (ਦੋਹਰਾ) “ਬਲੁ ਹੋਆ ਬੰਧਨ ਛੁਟੇ” ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਸਲੋਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅੰਤ ਮਹਲਾ ੯ ਦੇ ਸਲੋਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਲਏ ਗਏ ਹਨ। 12. ਆਨੰਦ ਸਹਿਤ। 13. ਵਚਨ।

ਅਬ ਮਨ ਸਾਨੰਦ ਹੋਇਯੋ, ਮਿਲੈ ਤੁਮੈ ਸੁਖ ਯਾਹਿ ॥੫੮॥ [੧੦੭॥]
 ਸਵੈਯਾ। ਯੋ ਬਿਧਿ ਆਪ ਮੈ ਭੇਟਤ ਭੇ, ਪ੍ਰਭ ਜਾਨਕਾ ਸੁਪਨ ਸਮਾ ਪਲ ਖਾਹੀ।
 ਅੰਤਰ ਧਯਾਨ ਭਏ ਅਸਾ^੧ ਭਾਖ, “ਕੋਈ ਦਿਨ ਭੂਮਧਾ^੨ ਰਾਜ ਕਰਾਈ।
 ਸ਼ੀਘਰ ਆਨ ਮਿਲੈ ਤੁਮ ਕੋ, ਭਵ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੁ ਨਾਨਕ ਚਾਹ ਲਖਾਈ।
 ਨੀਤ ਮਿਲਾਪ ਲਏ ਹਮਰੇ ਜਗ ਜੀਵਨ ਸੁਪਨ ਸਮਾ ਲਖ ਪਾਹੀ” ॥੫੯॥ [੧੦੮॥]
 ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੁ ਜਾਤ ਭਏ ਅਸਾ^੩ ਭਾਂਤ ਸੁ, ਲੋਕਨ ਜਾਨਤ ਹੈ ਤਿਨ ਬਾਨੀ।
 ਵਿਸਨੁ ਸਰੂਪ ਤੁਮੈ ਸਰਨਾਗਤਿ ਦੇ, ਨਿਰਬਾਨ ਨਿਜੰਪਦੈ^੪ ਬਾਨੀ।
 ਤਾਵਤਾ^੫ ਜਾਮਕੁ^੬ ਰਾਤ ਗਈ ਜਬ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿ ਧਯਾਨ ਕੀਓ ਗੁਰਜਾਨੀ।
 ਨਿਰਵਿਕਲਪ ਸਮਾਧ ਵਿਰਾਮ^੭ ਭਈ ਜਬਰਾਤ ਰਹੀ ਡੇਢ ਜਾਮਸੁ ਮਾਨੀ ॥੬੦॥ [੧੦੯॥]
 ਚੋਪਈ। ਤਬ ਗੁਰ ਸਿਖ ਸੋ ਬੈਨ ਉਚਾਰੇ। “ਅਹੋ, ਸਿਖ! ਸੁਨ ਪ੍ਰਾਨ ਪਿਆਰੇ।”
 ਈਸਾ^੮ ਨੇਤ ਹੋਵੈ ਅਬ ਪ੍ਰਾਤਾ। ਹਮ ਤਨ ਤਜ ਹੈ ਨਿਹਚੈ ਜਾਤਾ ॥ [੧੧੦॥]
 ਤਾ ਤੇ ਤੁਰਕ ਹਾਥ ਨਹਿ ਲਾਗੇ। ਤੁਮ ਮੇ^੯ ਸਿਰ ਕਟ ਅਤਿ ਅਨੁਰਾਗੇ।
 ਸੁਨ ਸਿਖ ਬਰ ਬਰ ਕੰਪਤ ਭਯੋ। ਕੋਨ ਬੈਨ ਖੰਡੇ^{੧੦} ਮਨ ਲਯੋ ॥ [੧੧੧॥]
 ਕਹਾ, “ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੁ ਜੀ! ਮੁਹ ਸਰਨਾ। ਮੇਰੇ ਥਾਨ ਕਉਨ ਹੋ ਕਰਨਾ?”
 ਤਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੁ ਭਨ, “ਜਹ ਮੈ ਜਾਊ^{੧੧}। ਸਾਧ ਸੰਗ ਨਿਰਬਾਨ ਲਖਾਊ ॥ [੧੧੨॥]
 ਤਾਹ ਤੁਮੈ ਨਿਜ ਦਾਸ ਪ੍ਰਕਾਰਾ। ਨਹਿ ਸੰਸਾ ਮਨ ਧਰੇ ਪਿਆਰਾ।
 ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੁ ਨਾਨਕ ਜਹਾਂ ਬਿਰਾਜੈ। ਸੁੰਦਰ ਸਭਾ ਦੇਵਗਨ ਰਾਜੈ ॥ [੧੧੩॥]
 ਤਾ ਨਿਵਾਸ ਹਮ ਪ੍ਰਾਤ ਕਰਾਹੀ। ਜਬਹਿ ਨਿਰਬਾਨ ਪਦੰ ਦੁਤਿ ਜਾਹੀ।
 ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੇ ਸੁਖ ਤਹਿ ਥਾਨਾ। ਇਕ ਨਿਰਬਾਨ ਹੋਤ ਸੁਖ ਥਾਨਾ ॥ [੧੧੪॥]
 ਭਗਤਿ ਰਹੈ ਸਤਿ ਸੰਗਤਿ ਮਾਹੀ। ਤਹਾਂ ਬਿਲਾਸ ਕਰੈ ਭਲ ਤਾਹੀ।
 ਜਬ ਹਮ ਕਰ ਇਸਨਾਨ ਜਪ ਪੜਹੀ। ਭੋਗ ਜਪਹਿ ਪਾਵਹਿ ਮਨ ਧਰਈ ॥ [੧੧੫॥]
 ਮਸਤਕ ਟੇਕਹਿ ਕਰ ਅਰਦਾਸਾ। ਤਬ ਹਮ ਇਕ ਚਿਤ ਸਹਤ ਬਿਲਾਸਾ।
 ਤਾਵਤ ਕਾਲ ਅੱਸ^{੧੨} ਕੇ ਸੰਗਾ। ਮੇਰੇ ਸੀਸ ਭੇਟ ਕਰ ਰੰਗਾ ॥ [੧੧੬॥]
 ਅਸ ਬਚ ਸੁਨ ਸਿਖ ਨਿਰਮਮ^{੧੩} ਭਯੋ। ਗੁਰ ਬਚ ਸੀਸ ਮਾਨ ਕੇ ਲਯੋ।
 ਤਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੁ ਕਰ ਭਲ ਇਸਨਾਨਾ। ਜਪ ਜੀ ਪੜੈ ਇਕ ਚਿਤ ਥਾਨਾ।
 ਤਬ ਸਬ ਦੇਵ ਗੈਨ^{੧੪} ਮੈ ਆਏ। ਪੁਹਪ ਯਾਨਿ^{੧੫} ਪਰ ਮੰਗਲ ਗਾਏ ॥੬੧॥ [੧੧੭॥]
 ਸਵੈਯਾ। “ਹੇ ਪ੍ਰਭੁ ! ਤੇ ਉਪਕਾਰ ਕਰਜੋ, ਅਬ ਦਾਨ ਦਯੋ ਨਿਜ ਦੇਹ ਬੰਧਾਈ।
 ਜੈਸ ਦਧੀਚਿ ਸੁਰਾਂਕ^{੧੬} ਬਲੀ, ਅਰ ਮੇਰ ਧੁਜਾਨ ਕਰੀ ਪ੍ਰਭਤਾਈ।
 ਸੰਤ ਸਰੂਪ ਧਰੈ ਅਵਤਾਰ ਸੁ, ਤਾਰਨ ਕੇ ਜਗ ਪੋਤ^{੧੭} ਬਨਾਈ।
 ਹੇ ਪ੍ਰਭ ! ਦਾਨ ਦਿਜੈ ਨਿਰਭੈ, ਅਬ ਤੁਰਕਨ ਨਾਸ ਭਯੋ ਗੁਰਰਾਈ” ॥੬੨॥ [੧੧੮॥]

1. ਜਾਣੇ। 2. ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ। 3. ਭੂ (ਧਰਤੀ) ਮੱਧ (ਵਿਚ)। 4. “ਰਾਜਤ ਹੈ ਅਸ.....” (ਮੋ. ਲਾ. ੭੧)
 5. ਆਤਮ ਪਦ। 6. ਇਤਨੇ ਚਿਰ ਨੂੰ। 7. ਪਹਰ ਭੁ। 8. ਅਡੋਲ। 9. ਈਸ਼ੁਰ, ਪਰਮਾਤਮਾ। 10. ਮੇਰਾ।
 11. ਕੋਣ ਵਚਨ ਟਾਲੇ। 12. ਅਸਿ, ਤਲਵਾਰ। 13. ਮਸਤਾ ਰਹਿਤ। 14. ਗਗਨ, ਆਕਾਸ਼। 15. ਪੁਸ਼ਪਕ
 ਵਿਮਾਨ ਉੱਤੇ ਚੜ ਕੇ। 16. ਦਧੀਚਿ ਰਿਸ਼ੀ ਦੀਆਂ ਹੱਡੀਆਂ। 17. ਜਹਾਜ਼।

ਜਯ ਜੈਤ੍ਰ¹ ਉਚਾਰਤ ਹੈਂ ਅਤਿ ਹੀ, ਅਤਿ ਮੇਦ ਭਨੇ ਮਗ ਗੈਨ ਮੈ ਆਵੈ।

ਕਿੰਨਰ ਗੰਧਰਬ ਗਾਨ ਕਰੈ, ਗਨ ਜੱਛ ਅਪੱਛਰਨ ਨਿਰਤ ਦਿਖਾਵੈ।

ਗਾਵਤ ਗੀਤ ਸਭੈ ਹਰਿ ਛੰਦਨ, ਨਾਮ ਬਿਨਾ ਤਹਿ ਨਾ ਲਖ ਪਾਵੈ।

ਤਾਵਤ ਸੀਸ ਨਿਵਾਵਤ ਭੇ ਗੁਰੂ, ਭੋਗ ਸੁ ਤਾਹਿ ਜਪੈ ਕਰ ਪਾਵੈ ॥੬੩॥ [੧੧੯॥]

ਸਿਖ ਤੀਰ ਖਰੇ ਅਸਿ ਹਾਥ ਲਏ, ਗੁਰ ਸੰਨਤ ਤਾਹਿ ਕਰੀ ਜਥ ਚਾਹੀ।

ਤੋ ਤਿਨ ਰੂਪ ਕੀਓ ਨਿਰਮੈ, ਪੁਨਿ ਖੰਡੇ ਬੀਚ ਇਹ ਬਾਤ ਸੁਨਾਈ।

ਧਰਤ ਪੜੇ, ਗੁਰ ਧਰਮ ਤਜਯੇ ਨਹਿ, ਏਕਹਿ ਖੰਡੇ ਕੀ ਧਾਰ ਚਲਾਈ।

ਕਰ ਸੇ ਸਿਰਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਕੇ ਇਵ ਗਯੋ ਜਨ, ਗਗਨ ਕੇ ਸਾਥ ਸੇ ਜੋਤ ਮਿਲਾਈ ॥੬੪॥ [੧੨੦॥]

ਚੋਪਈ। ਸਿਖ ਸਾਥ ਇਹ ਬਚਨ ਸੁਨਾਵਾ। ਗਗਨ ਮਾਹਿ ਮਮ ਯਾਨਾ² ਰਹਾਵਾ।

ਤੁਮ ਕੇ ਸਾਥ ਲਏ ਪੀਛੈ ਤਬ। ਛਾਇ ਸੀਸ ਤਬ ਖਬਰ ਭਵੈ ਸਬ ॥੬੫॥ [੧੨੧॥]

ਝੂਲਨਾ ਛੰਦ। ਤਬ ਭਯੋ ਹੈ ਸੋਰ ਜੈਕਾਰ ਕੇ ਜੀ, ਧਰ, ਸੇ ਅਰ ਗੈਨ ਮੈ ਗੀਤ ਗਾਹੀ।

ਸਨ ਸੇਸ ਕੇ ਦੰਤ ਤਬ ਸੂਕਰੰ ਕੈ, ਤਬਗੈਨ ਮੈ ਗੀਤ ਭਏ ਏਕ ਸਾਹੀ।

ਅਤਿ ਸੋਰ, ਸੇ ਸਿਖ ਬਿਸਮਾਦਾ ਹੋਯੋ, ਇਤ ਤੁਰਕ ਆਏ ਘੜੀ ਰਾਤ ਤਾਹੀ।

ਤਹ ਪੇਖ ਕੇ ਤੁਰਕ ਬਿਸਮਾਦ ਹੋਯੋ, ਤਬ ਸਿਖ ਕੇ ਮਾਰਤੇ ਭਏ ਵਾਹੀ ॥ [੧੨੨॥]

ਯਾ ਭਾਂਤ ਸੇ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਯੋ ਜਾਮਾ³ ਸਵਾ ਤਾਹੀ ਗੈਨ ਮੈ ਸਿਖ ਸਨ ਗੁਰੂ ਰਾਜੈ।

ਅਤਿ ਭਾਂਤ ਹੀ ਗੈਨ ਮੈ ਕੋਤਕੰ ਜੀ ਇਵਾ⁴, ਜੋਤਾ ਜੈਕਾਰ ਕੇ ਸਬਦ ਰਾਜੈ।

ਇਤ ਹੋਤ ਹਾਕਾਰ ਕੀ ਬਾਤ ਭਾਰੀ ਪੁਰੰ ਲੋਕ ਹੈ ਹੈ ਕਰੈ ਧਰਤ ਸਾਹੀ।

ਖਿਨ ਤਾਹਿ ਸਿਖ ਭੇਜਿਯੋ ਪੋਨ ਬੇਗੰ⁵ ਜੋਈ, ਕਰੈਗੋ ਖਬਰ ਗੁਰ ਸੁਨਤ ਹਾਹੀ।

ਬਿਸਮਾਦ ਭੇ ਤੁਰਕ ਜਨ ਪ੍ਰਾਨ ਹੀਨੰ, ਪੁਨਿ ਕਹੈ ਭਈ ਕੇ ਨਹੀਂ ਕੋਨ ਠਾਨੀ।

ਨਿਜ ਨਾਸ ਜਾਨਯੋ ਇਹੀ ਭਾਂਤ ਗੁਰ ਪ੍ਰਯਾਨ ਕੀ ਸੀਸਨੰ ਭੇਟ ਜਾਨੀ ॥੬੬॥ [੧੨੩॥]

ਦੋਹਰਾ। ਸਤਰਹ ਸੈ ਬੱਤੀਸ ਮੈ, ਮਘਰ ਸੁਦੀ ਸੁ ਪੰਚ।

ਵੀਰਵਾਰ ਕਛੁ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹੈ, ਜਾਮ ਘੜੀ ਪੁਰ ਸੰਚ ॥੬੭॥ [੧੨੪॥]

ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਗੁਰ ਤੇਗ ਬਹਾਦੁਰ ਦਿੱਲੀ ਸੀਸ ਗਮਨ

ਬੈਕੁੰਨ ਬਰਨਨੰ ਅਫਜ਼ੂ।

[ਸ੍ਰੀ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਕੀ ਸ਼ਾਦੀ ਮਾਤਾ ਜੀਤ ਕੋਰ ਨਾਲ]

ਚੋਪਈ। ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਬਿਵਾਹੁ ਪ੍ਰਕਾਰੀ। ਸੁਨੇ ਗਾਥ ਸੇ ਪਰਮ ਪਿਆਰੀ।

1. ਜੈ ਜੈਕਾਰ ਦੀ ਧੁਨੀ। 2. ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ (ਸੁਜੀਵਨੀ) ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦ ਵਿਚ “ਠੀਕਰ ਫੋਰ ਦਿਲੀਸ ਸਿਰ.....” ਲਿਖ ਕੇ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦੁਰ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਹੋਣੀ ਦੱਸੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਸਰ ਜਦੁ ਨਾਥ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦੁਰ ਜੀ ਨੂੰ ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੇ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਵਾ ਕੇ ਦਿੱਲੀ ਮੰਗਵਾਇਆ ਤੇ ਜਦ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਣਨਾ ਨ ਮੰਨੇ ਤਾਂ ਪੰਜ ਦਿਨ ਤਸੀਹੇ ਦੇ ਕੇ ਫੇਰ ਕਤਲ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਘਟਨਾ ਦਸੰਬਰ, ੧੬੭੫ ਈ. ਦੀ ਹੈ ਦੇਖੋ (Cambridge History of India Vol. IV, P. 245) ਪਰ ਭੱਟ—ਵਹੀਆਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪੰਜ ਮਹੀਨੇ ਕੈਦ ਰਹੇ ਸਨ। 3. ਵਿਆਨ। 4. ਹੋਵੇ। 5. ਹੈਰਾਨ। 6. ਪਹਰ। 7. ਆਕਾਸ਼। 8. ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ। 9. ਜੈ, ਜਯ। 10. ਪੋਣ ਵਾਂਗ ਤੇਜ ਚਾਲ ਨਾਲ।

ਏਕ ਸਿਖ ਲਵ ਪੁਰ ਸੰਗਤ ਮਹ। ਆਯੋ ਗੁਰ ਪਹਿ ਕਹੀ ਬਾਤ ਤਿਹ ॥ [੧੨੫॥]
 “ਜੀਤ ਕੁਯਰਾ ਮੇ ਕੰਨਯਾ ਲੀਜੈ। ਮਯਾ ਨਿਧੀ ਪਾਵਨ ਮੇ ਕੀਜੈ।”
 ਸੁਨ ਕੈ ਯਾ ਬਿਧਿ ਮਾਤਾ ਬਾਨੀ। ਭਲੀ ਬਾਤ ਸਭਹਨ ਪਰਮਾਨੀ ॥ [੧੨੬॥]
 ਇਤ ਸੇਵਕ ਗੁਰ ਢੁੰਢਤ ਆਏ। ਲਭਤ ਨਹੀ ਤਿਨ ਕਹੁ ਅਸ ਭਾਏ।
 “ਮਾਤਾ ! ਕਹਾ ਗਏ ਕਿਹ ਦੇਸਾ? ਬੇਪਰਵਾਹ ਅੰਤ ਨਹਿ ਤੇਸਾ” ॥ [੧੨੭॥]
 ਉਤ ਸਿਖ ਆਨ ਬੇਨਤੀ ਕੀਨੀ। ਲਵਪੁਰ ਮੈ ਚਲ ਗੁਰ ਮਨ ਭੀਨੀ।
 ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਕਹੈ “ਬਯਾਹੁ ਹਜਾ ਕੀਜੈ। ਜਗ ਮੈ ਭਲੀ ਭਾਂਤ ਜਸ ਲੀਜੈ ॥ [੧੨੮॥]
 ਜੇ ਲਾਹੌਰ ਕੇ ਚਹਤ ਪਸਾਰਾ। ਇਹਾ ਲਹੌਰ ਰਚੈ ਸੁਖਕਾਰਾ।”
 ਤਾ ਪੁਰ ਤੇ ਦੁਤਾ ਕੋਸ ਮਹਾਨਾ। ਰਚਾ ਲਹੌਰ ਮਹਾ ਸੁਖਦਾਨਾ ॥ [੧੨੯॥]
 ਤਾ ਮਧ ਭਯੋ ਬਿਯਾਹ ਉਛਾਹੂ। ਬਾਧ ਸੇਹਰਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਚਾਹੂ।
 ਗਾਵਤ ਮੰਗਲ ਗੀਤ ਅਪਾਰਾ। ਰੰਕ ਧਨੀ ਭਏ ਹਰਖ ਸੁਧਾਰਾ ॥ [੧੩੦॥]
 ਪਰਮਾਨੰਦ ਧਰਤ ਗਿਰ ਪੂਰੀ। ਆਤਸਬਾਦ ਆਇ ਜਿਹ ਰੂਰੀ।
 ਕਰ ਸੰਖੇਪ ਕਹੀ ਏ ਬਾਤਾ। ਪ੍ਰਭ ਬਯਾਹ ਅਤਿ ਮੰਗਲ ਦਾਤਾ ॥੧॥ [੧੩੧॥]
ਸਵੈਯਾ। ਬਿਯਾਹੁ ਕੀਓ ਅਤਿ ਹੀ ਸੁਖ ਪਾਇ ਕੇ, ਗਾਵਤ ਛੰਦ ਕਬਿੱਤਨ ਭਾਰੀ।
 ਉਤ ਤੇ ਸੁਧ ਆਨ ਦਈ ਗੁਰ ਕੀ, ਸਿਖ ਰੇਵਤ ਭਯੋ ਅਤਿ ਦੂਖ ਅਪਾਰੀ ॥ [੧੩੨॥]
 ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਜਾਨਤ ਥੇ ਇਹ ਬਾਤ, ਪੁਰੀ ਸਭ ਰੋਰ ਪਰੀ ਅਤਿ ਗਾਰੀ।
 ਰੈਨ ਪਰੀ ਜਨ ਭਯੋ ਅੰਧਿਆਰੁ ਸੁ, ਹੈ ਹੈ ਕਰੈ ਹਾਹਾਕਾਰਨ ਬਾਰੀ।
 ਅਸਾ ਰੱਬ ਨਰੰ ਪੁਨਿ ਤ੍ਰੀਅ ਘਨੀ, ਸਬ ਦਾਸਨ ਦਾਸ ਜੁ ਬਰਨ ਪ੍ਰਕਾਰੀ ॥੨॥ [੧੩੩॥]
 ਆਸਮ ਲੋਕ ਘਨੇ ਦੁਖ ਪਾਵਤ, ਰੇਦਤ ਹੈ ਕਰ ਉਚ ਪ੍ਰਕਾਰੀ।
 ਧੀਰ ਗਿਰਜੇ ਤਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਆਇ ਕੈ, ਧੀਰਜ ਦੀਨ ਕਹਾ ਬਚ ਸਾਰੀ।
 ਤੁਰਕਨ ਨਾਸ ਭਯੋ ਅਸ ਜਾਨਤ, ਸੇਚਤ ਜੋ ਕਰ ਗਯਾਨ ਬਿਚਾਰੀ ॥੩॥ [੧੩੪॥]
 ਲੋਕ ਬੁਲਾਇ ਕੇ ਬਰਨ ਲਿਖੈ, ਸਬ ਤਾਹਿ ਕਹਯੋ ਗੁਰ ਕੇ ਸਿਖ ਕੋਈ।
 ਬੋਲ ਸਕੈ ਨਹਿ ਕੇ ਤਬ ਹੀ, ਮਨ ਤ੍ਰਾਸਾ ਕਰੈ ਅਰੁ ਔਰੰਗ ਲੋਈ।
 ਤਾਵਤ ਕਾਲ ਉਠਯੋ ਇਕ ਦਾਸ ਸੁ, ਜਾਤ ਚੰਡਾਲਾ ਹੈ ਪਾਲਕ ਸੋਈ।
 ਸਾਬਤ ਸਿੱਖ ਤਨੰ ਮਨ ਕੈ ਪੁਨਿ ਯਾ ਬਿਧਿ ਸਾਥ, ਬਿਨੈ ਤਿਨ ਗੋਈ ॥੪॥ [੧੩੫॥]
 ਤਾਹ ਕਹਯੋ ਮੁਹਿ ਪਾਨ ਦਿਜੈ, ਗੁਰ ਜਾਇ ਨਿਹਾਲ ਕੀਓ ਤੁਝ ਤਾਈ।
 ਜਾਵਤ ਭਯੋ ਗੁਰ ਪਾਤੀ ਲਏ ਕਰ, ਐਸੇ ਲਿਖਯੋ ਤਾਹਿ ਮੱਧ ਰਚਾਹੀ।
 ਸੀਸ ਰਖੇ ਤੁਮ ਮੱਧ ਦਿੱਲੀ ਕਰ, ਦੇਹ ਪਠੋ ਕਰ ਕਰਮਨ ਤਾਈ।
 ਔਰ ਬਨਾਇ ਕੇ ਬਾਤ ਲਿਖੀ ਸਬ ਜਯ ਸਿੰਘ ਜੋ ਗ੍ਰਿਹ ਸਿਖ ਸਵਾਈ ॥੫॥ [੧੩੬॥]
 ਆਇ ਗਯੋ ਸਿਖ ਤਾ ਪੁਰ ਮੈ, ਤਹਿ ਜਾਇ ਰਹਯੋ ਗ੍ਰਿਹ ਜਾਨ ਸਵਾਈ।

1. ਮਾਤਾ ਜੀਤ ਕੋਰ ਸੁਭਿੱਖੀਏ ਖੜੀ ਹਰਿਜਸ ਲਾਹੌਰ ਨਿਵਾਸੀ ਦੀ ਸੁਪੁਤ੍ਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਵਿਆਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ੨੩ ਹਾੜ, ਸੰਮਤ ੧੭੩੪ ਬਿ. (੧੬੭੭ ਈ. ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਕੇ ਲਾਹੌਰ ਆਨੰਦਪੁਰ) ਹੋਇਆ। 2. ਕ੍ਰਿਪਾਨਿਧਿ, ਮਿਹਰਵਾਨ। 3. ਦੋ। 4. ਅਸੂ, ਘੋੜਾ। 5. ਡਰ। 6. ਭਾਵ ਮਜ਼ਹਬੀ ਸਿੱਖ। 7. ਰਾਜਾ ਜਯ ਸਿੰਘ ਸਵਾਈ ਜੈਪੁਰ ਵਾਲਾ।

ਘ੍ਰਾਸ ਕੀ ਬੈਲ ਭਰੈ ਤਬ ਈ ਮਿਸਾ¹ ਨਾਹਿ ਕੋਊ ਤਿਹ ਕਾਂਖਾ² ਅੜਾਈ।
 ਓਰਾ ਪਰਜੇ ਤਬ ਭਯੋ ਅੰਧਿਯਾਰ ਸੋ, ਘ੍ਰਾਸ ਮਿਸੇ³ ਅਯੋ ਤਾਹਿ ਹੀ ਰਾਹੀ।
 ਜਾਹਿ ਪਰਜੇ ਬਪੁ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਕੋ, ਜਹ ਰੱਖਕ ਪੰਚ ਸੈ ਤੁਰਕ ਲਸਾਰੀ⁴॥੬॥ [੧੩੭॥]
 ਦਾਬਨ⁵ ਚਾਹਿ ਧਰੀ ਤਬ ਹੀ ਮਨ ਅਤ ਸੁ ਮ੍ਰਿਤੁ ਭੇ ਦੀਨ ਧਰਾਵੈ।
 ਤਾ ਮਧ ਘ੍ਰਾਸ ਕੋ ਹੀਲਾ ਬਨਾਇ ਕੈ, ਲੇਤ ਭਯੋ ਗੁਰ ਕੋ ਬਪੁ ਚਾਵੈ।
 ਐਸੇ ਸੁ ਮਾਯਾ ਡਰੀ ਹਰਿ ਜੀ, ਤਿਨ ਨਾਹਿ ਕੋਈ ਯਹਿ ਭੇਦ ਸੁ ਪਾਵੈ।
 ਬੈਹਲ ਪਾਇ ਕੈ ਜਾਤ ਭਯੋ, ਗੁਰ ਸੀਸ ਧਰਾ ਜਿਹ ਸਿੱਖ ਅਲਾਵੈ॥੭॥ [੧੩੮॥]
 ਤਾ ਦਿਨ ਹੀ ਮਗ ਬੇਗ ਚਲਯੋ, ਜਨ ਪੋਨ ਚਲੈ ਅਸ ਬੈਲ ਸੁ ਭਾਰੈ।
 ਤਹਿ ਰੈਨ ਸੁ ਆਨ ਸਰਿੰਦ ਪੜੀ, ਗਵ⁶ ਲੀਨ ਵਟਾਇ ਰਹੈ ਲਗ ਦਾਰੈ।
 ਰਾਰ⁷ ਪਰੀ ਤਿਨ ਕੀ ਤਬ ਹੀ, ਗੁਰ ਧਯਾਨ ਧਰਾ ਇਨ ਕੈ ਜੀਅ ਨਾਰੈ।
 ਬੈਹਲ ਮਸੂਲ ਚੂਕੇ ਜਿਨ ਕੋ ਤਿਨ ਮੱਧ ਬਰਜੇ ਨਹਿ ਭੇਦ ਲਖਾਰੈ॥੮॥ [੧੩੯॥]
 ਪੁਨਿ ਕੀਰਤ ਸੈ ਪੁਰ ਆਤ ਭਯੋ, ਤਬ ਹੇਤ ਭਈ ਸੁਧ ਲੋਕ ਸੁ ਆਏ।
 ਚੋਦਿਸ ਲੋਕ ਇਕਤ੍ਰ ਭਏ, ਜਨ ਨਾਰਿ ਨਰੰ ਕਛ ਅੰਤ ਨ ਪਾਏ।
 ਢਾਢਿਨ ਕੋ ਪੁਨਿ ਭਾਟਨ ਕੋ ਤਹ ਲੋਕਨ ਕੋ ਸਮੁਦਾਇ⁸ ਜਨਾਏ।
 ਸੋਜਾ ਇਕਤ੍ਰ ਕਰੀ ਸਬ ਹੀ, ਪੁਨਿ ਫੂਲ ਗੁਲਾਬ ਕੋ ਆਨ⁹ ਧਰਾਏ॥੯॥ [੧੪੦॥]

ਦੇਹਰਾ। ਚੰਦਨ ਅਤਰ ਅੰਬੀਰ ਅਤਿ, ਕਰ ਬਿਵਾਨ ਬਝ ਸੋਭ।

ਤਾਲ ਮ੍ਰਿਦੰਗ ਉਪੰਗ¹¹ ਪੁਨਿ, ਦੁੰਦਭਿ ਕੀ ਪੁਨਿ ਖੇਡ¹²॥੧੦॥ [੧੪੧॥]

ਚੋਪਈ। ਗਾਤੀ¹³ ਬਾਂਧੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਸਾਈਂ। ਤਰਲ¹⁴ ਤੁਰੰਗਮ¹⁵ ਲਲਿਤ¹⁶ ਸੁਹਾਈ।

ਕੋਤਲ¹⁷ ਅਧਿਕ ਬਿਵਾਨ ਚਲਾਏ। ਝਾਲਰ ਕਨਕ¹⁸ ਗਜਨ¹⁹ ਘੰਟ²⁰ ਛਾਏ।

ਬਨੀ ਅੰਬਾਰੀ ਹੇਮਨ²¹ ਜੈਸੀ ਘਨ²² ਪਰ ਬਿੱਜੂ²³ ਲਸੈ²⁴ ਦੁਤਿ²⁵ ਤੈਸੀ।

ਡੋਮ ਢਾਢੀਅਨ ਭਾਟ ਬਿਯੂਹ²⁶। ਜਸ ਗਾਵਤ ਗੁਰ ਦੇਵ ਸਮੂਹ॥ [੧੪੨॥]

ਨਾਦ ਸੰਖ ਪੁਨਿ ਵਾਰਨ ਪਾਰੀ। ਸੁਨੀਅਤ ਬੈਨ ਨਹੀਂ ਕਛ ਸਾਰੀ।

ਕਰ ਅਰਦਾਸ ਗੁਰੁ ਕਰੁਨਾਕਰ। ਟੋਰ ਬਿਵਾਨ ਚਲੈ ਸਬ ਹੁਚਿ ਧਰ॥ [੧੪੩॥]

ਸੂਰਬੀਰ ਚੋਦਿਸ ਗਨ²⁷ ਆਏ। ਚਾਰ ਪਦਾਰਥ ਹੈ ਤਿਹ ਤਾਏ।

ਚੋਰ ਕਨਕ²⁸ ਕੇ ਕਰਤ ਅਪਰਾਰਾ। ਮੋਰਨ ਕੇ ਕਈ ਕਰਤ ਸੁਧਾਰਾ॥ [੧੪੪॥]

ਪੁਹਪ ਬਰਖ ਹੋਵੈ ਗਨ ਮੇਵਾ। ਦਾਮਨ²⁹ ਮੁਹਰ ਜਾਚਕਨ ਮੇਵਾ।

ਚੰਦਨ ਚਿਤਾ ਬਨਾਇ ਅਪਾਰੀ। ਕੁਲ ਕੀ ਰੀਤ ਕਰੀ ਸੁਖਕਾਰੀ॥ [੧੪੫॥]

ਸਬਾਇ ਪੁਨੀ ਹਰਿਨਾਮ ਉਚਾਰੇ, ਜਹਿ ਤਹਿ ਕੋਸਨ ਲੋ ਸੁ ਅਖਾਰੇ।

ਗੁਰ ਬਿਧਿ ਸਰਬ ਪੁਨਹਿ ਗਾਤ੍ਰ ਦਸ। ਕ੍ਰਿਆ ਕਰਮ ਸਬ ਕਰੈ ਬਡੈ ਜਸ॥ [੧੪੬॥]

-
1. ਇਸ ਬਹਾਨੇ। 2. ਅੰਤੜ, ਰੋਕ। 3. ਘਾਹ ਦੇ ਬਹਾਨੇ। 4. ਸ਼ੋਭ ਦੇ ਹਨ। 5. ਦਫ਼ਨਾਉਣ ਦੀ।
 6. ਬੈਲ, ਬਲਦ। 7. ਲੜਾਈ। 8. ਸਮੂਹ। 9. ਸਾਮਾਨ। 10. ਇਕ ਵਾਜਾ। 11. ਵੱਡਾ ਨਗਾਰਾ ਜਾਂ ਧੌਸਾ।
 12. “ਗੁਲਾਬ ਗੁਲਾਲ” ਪਾਠ ਵੀ ਹੈ। (ਦੇਖੋ ਖ਼ਾ. ਕਾ. ਅ ੬੦੫)। 13. ਗਾਤੀ, ਗਾਤ (ਸਰੀਰ) ਉੱਤੇ
 ਲਪੇਟੀ ਹੋਈ ਚਾਦਰ। 14. ਚੰਚਲ, ਚੁਸਤ। 15. ਘੋੜਾ। 16. ਸੋਹਣਾ, ਮਨਮੋਹਣਾ। 17. ਘੋੜੇ। 18. ਸੋਨੇ ਦੀ।
 19. ਹਾਥੀਆਂ ਦੀ। 20. ਘੰਟੇ। 21. ਸੋਨੇ। 22. ਬੱਦਲ। 23. ਬਿਜਲੀ। 24. ਸੋਹੰਦੀ ਹੈ। 25. ਚਮਕ। 26.
 ਭੱਟਾਂ ਦੇ ਝੁੰਡ। 27. ਚਾਰੇ ਦਿਸ਼ਾਂ ਦੇ ਲੋਕ। 28. ਸੋਨੇ ਦੇ ਚੋਰ। 29. ਦਾਮ, ਰੁਪਏ।

ਕਈ ਦਿਵਸ ਯਾ ਭਾਂਤ ਬਿਤਾਏ। ਪੁਨਿ ਦਸਤਾਰ ਬੰਧਨ ਦਿਨ ਆਏ।
 ਸੰਗਤ ਸਰਬ ਅਈ ਢਿਗ ਮਾਤਾ। ਈਸ ਨੇਤ ਬਰਨੇ ਗੁਰ ਬਾਤਾ ॥ [੧੪੭॥]
 ਪਰ ਹਿਤ ਤਨ ਸਤਿਗੁਰ ਤਜਿ ਦੀਨੇ। ਧੂੰਅ ਕੋ ਧੌਲਰ ਜਗ ਸਬ ਚੀਨੇ।
 ਗੁਰ ਜੀਵਤ ਸਦ ਹੀ ਤਿਨ ਨਾਮਾ। ਮਰਤ ਜੀਵ ਜਗ ਕੇ ਗਨ ਬਾਮਾ ॥ [੧੪੮॥]
 ਤੁਰਕਨ ਰਾਜ ਦੀਨ ਗੁਰ ਆਦੂ¹। ਯਾ ਬਿਧ ਲੀਨ ਅਬੇ ਪਰਮਾਦੂ²।
 ਇਤ ਸਬ ਮਿਲ ਮਸੰਦ ਮਨ ਠਾਨੀ। ਨਾਮ ਤਿਨੇ ਕਬਿ ਕਰਤ ਬਖਾਨੀ ॥ [੧੪੯॥]
 ਸਾਹਿਬ ਚੰਦ ਸਿੰਧ ਸਰਿਤਾ³ ਕਰ। ਭਲਾ ਕੜੀ ਆਲਾ ਧੱਨੀ⁴ ਬਰਾ⁵।
 ਬਿਪ੍ਰ ਜਾਤ ਤਾਕੀ ਮਨ ਜਾਨੇ। ਦੁਨੀ ਚੰਦ ਚੋਬੇ ਸੁਖ ਦਾਨੇ ॥ [੧੫੦॥]
 ਭਾਈ ਸਾਲੇ ਨਾਤੀ ਜਾਨ⁶। ਪੁਨਿ ਰਾਮਦਾਸ ਚਕ ਕੇ ਮਾਨ।
 ਨਦੀ ਬਿਦਸਤਾ⁷ ਜੇਲਮ ਤੀਰਾ। ਰਾਮ ਦਾਸ ਚੱਕਨ ਕੇ ਬੀਰਾ ॥ [੧੫੧॥]
 ਸੰਗਤ ਦਾਸ ਦੱਖਨ ਕੇ ਬਣੀਆ। ਕ੍ਰਿਪਾ ਰਾਮ ਦਿਜ ਜਾਨ ਸੁ ਅਣੀਆ।
 ਸਿੰਧ ਤਟ ਡੇਰੇ⁸ ਕੀ ਵਾਸੀ। ਗਰੀਬ ਚੰਦ ਰੋੜੇ ਸੁਖ ਰਾਸੀ ॥ [੧੫੨॥]
 ਸੇਵਾ ਦਾਸ ਦਖਨ ਕੇ ਬਣੀਆ। ਸਰਬ ਦੇਸ ਜਿਹ ਪਾਯਕ⁹ ਗਨੀਆ¹⁰।
 ਸੇਵਾ ਦਾਸ ਬਖਤ ਕਰ ਮਨ ਗਨ। ਰਿੱਕਾਬੀ¹¹ ਮਸੰਦ ਮਹਾ ਗੁਨ ॥ [੧੫੩॥]
 ਰਹੈ ਗੁਰੂ ਢਿਗ ਏ ਅਬ ਤੇਹੀ। ਕਰੀ ਸਲਾਹ ਇਨੇ ਬਿਧਨੇਹੀ।
 “ਖਾਵਤ ਹੈ ਹਮ ਧਨ ਗੁਰ ਕੇਰਾ। ਭਰੇ ਅਜਾਰਾ¹² ਕਛੁ ਦਿਨ ਬੇਰਾ ॥ [੧੫੪॥]
 ਤ੍ਰੈ ਪੀੜੀ ਲੇਖਾ ਨਹੀਂ ਲੀਨਾ। ਗੁਰੂ ਬਨੇ ਹਮ ਰਹੈ ਸੁ ਚੀਨਾ।
 ਯਾ ਤੇ ਤਾਕੇ ਥਾਪੈ ਰਾਜਾ। ਜੇ ਭੇਲਾ ਗੁਰ ਬਾਲਕ ਸਾਜਾ ॥ [੧੫੫॥]
 ਕਾਹੂ ਕਾ ਦੀਜੈ ਗੁਰਤਾਈ। ਪੁਰ ਕਰਤਾਰ ਕੇ ਬਿੱਧ ਲਖਾਹੀ।”
 ਐਰਨ ਕਹਾ, “ਓ ਬਡੇ ਸਿਆਨੇ। ਗੁਰ ਸੁਤ ਭੇਲਾ ਕਛੁ ਨ ਜਾਨੇ ॥ [੧੫੬॥]
 ਪਿਤ ਸਮ ਤਾ ਕੇ ਮਿਲੀਐ ਜਾਈ। ਕਿਹ ਲੈਣਾ ਲੇਖਾ ਹਮ ਭਾਈ।
 ਜਾਨਤ ਹੈ ਇਆਣੇ ਨਰ ਜੈਸੇ। ਪਾਵੈ ਫਲ ਜੈਸੇ ਪਛ ਤੈਸੇ ॥ [੧੫੭॥]
 ਏ ਸਭ ਮਿਲੈ ਐਰ ਪੁਰ ਆਏ। ਕਹਿ ਮਾਤਾ ਕੇ ਬੈਨ ਸੁਨਾਏ।
 “ਮਾਤਾ ਜੀ, ਅਬ ਬੈਰ ਨ ਕੀਜੈ। ਨਾਤੀ¹³ ਕੇ ਤੁਮ ਤਿਲਕ ਸੁ ਦੀਜੈ” ॥ [੧੫੮॥]
 ਸਭ ਸੰਗਤ ਕੀ ਰੁਖ ਪੁਨਿ ਜਾਨੀ। ਮਾਤਾ ਸੋਜ¹⁴ ਅਨਾਈ¹⁵ ਮਾਨੀ।
 ਜਹ ਦਮਦਮਾ ਪੂਜਤੇ ਭਾਈ। ਮਾਤਾ ਜੀ ਤਬ ਤਹਾਂ ਸਿਧਾਈ ॥ [੧੫੯॥]
 ਜੇ ਦਮਦਮਾ ਸਾਚ ਸਿੰਘਾਸਨ। ਧਰੀ ਸੋਜ ਅਤਿ ਹੀ ਸੁਖ ਤਾਸਨ¹⁶।
 ਕੇਸਰ ਨੀਰ¹⁷ ਤਰੁਨ ਦਲ¹⁸ ਆਨੇ। ਭੇਟ ਲਿਆਵਤ ਭੇ ਗੁਚਿ ਨਾਨੇ ॥ [੧੬੦॥]

1. ਮੁਢ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਤੁਰਕਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜ ਦਿੱਤਾ। 2. ਹੁਣ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਮਾਦ (ਅਭਿਮਾਨ) ਕਰਨ ਲਗੇ ਹਨ। 3. ਦਰਿਆ ਸਿੰਧ ਦਾ ਵਸਨੀਕ। 4. ਧੱਨੀ (ਪੋਟੋਹਾਰ) ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਕੜੀਆਲਾ ਨਾਮੀ ਸਥਾਨ। 5. ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ। 6. ਰਿਸ਼ਤਾ (ਨਾਤਾ) ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ। 7. ਨਦੀ ਵਿਤਸਤਾ, ਜੋ ਦਰਿਆ ਜਿਹਲਮ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ। 8. ਦਰਿਆ ਸਿੰਧ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਡੇਰਾਜਾਤ ਦਾ ਇਲਾਕਾ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਡੇਹਰਾ ਗਾਜੀ ਖ਼ਾਨ, ਡੇਹਰਾ ਇਸਮਾਈਲ ਖ਼ਾਨ ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ। 9. ਪੈਦਲ, ਪਿਆਦਾ, ਹਰਕਾਰਾ। 10. ਮਿਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। 11. ਤਾਬੇਦਾਰ, ਰਿਕਾਬ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ। 12. ਇਜਾਰਾ, ਠੇਕਾ। 13. ਪੋਤ੍ਰਾ। 14. ਸਾਮਗ੍ਰੀ। 15. ਮੰਗਵਾਈ। 16. ਤਾਂ (ਉਸ) ਆਸਨ (ਸਥਾਨ) ਤੇ। 17. ਕੇਸਰ ਦਾ ਪਾਣੀ। 18. ਬ੍ਰਿਛਾਂ ਦੇ ਪਤ੍ਰ।

ਸਭ ਸੰਗਤ ਮਿਲ ਅਨਕ ਮਸੰਦਾ। ਦੇਸ ਦੇਸ ਕੇ ਸੇਢੀ ਚੰਦਾ।

ਸਭ ਮਿਲ ਸੂਤਾ¹ ਰੀਤਨ ਸੇ ਕੀਨੀ। ਅਤਿ ਹੀ ਪੰਕਤ ਭੀ ਰੁਚਿ ਭੀਨੀ ॥੧੧॥ [੧੬੧॥]
ਦੇਹਰਾ। ਸੁਰਗਨ² ਨਭਾ³ ਇਤ ਨਰ ਧਰਨਿ⁴, ਭਏ ਏਕਠੇ ਆਨ।

ਤਬ ਮਾਤਾ ਸ੍ਰੀਤਿ ਰੀਤਿ ਸੇ, ਬੈਠਾਏ ਭਗਵਾਨ ॥੧੨॥ [੧੬੨॥]

ਸਵੈਯਾ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਸੇ ਜੋ ਅਰੂਢ ਭਏ, ਤਬ ਮਾਤ ਸੁ ਆਇ ਧਰੀ ਬਲ ਚਾਹੀ।

ਸੇਲੀ ਐ ਗੋਦੜੀ ਐ ਬਟੂਆ ਇਕ ਮਾਤ੍ਰਾ ਆਇ ਧਰੀ ਗੁਰ ਪਾਹੀ।

ਮੋਤਿਨ ਮਾਲ ਸੁ ਪੈਸੇ ਹੈ ਪਾਂਚ ਸੁ ਟੋਪੀ⁵ ਜਰੀ ਮੁਕਤਾ ਪਗ ਮਾਹੀ।

ਆਯੁਧ⁶ ਸਰਬ ਸੁ ਕੇ ਹਰਿ ਛਾਜਤ, ਭੂਖਨ ਔਰ ਗਨੇ ਨਹਿ ਜਾਹੀ ॥੧੩॥ [੧੬੩॥]

ਬਾਮ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਛਕਾਇ ਕਟਾਰ, ਜਿਗਾ ਕਲਗੀ ਮੁਕਟ ਮਨਿ ਧਾਰੀ।

ਚਾਪਾ⁷ ਨਿਖੰਗਾ⁸ ਪਰੈ ਪਟਾ⁹ ਭੂਖਨ, ਕੰਕਨ ਅੰਗਦਾ¹⁰ ਕੀ ਰੁਚਿ ਸਾਰੀ।

ਸੇਢੀ ਮਸੰਦਨ ਭੇਟ ਦਈ ਇਤਨੀ ਇਤਨੀ ਜਿਤਨੀ ਕਹਿ ਸਾਰੀ।

ਪੰਚ ਹੀ ਮੁਹਰ ਸੇ ਗੋਦੜੀ ਖਜੇ ਮਨ¹¹ ਅਸਟ ਗਜ ਰਬ ਆਯੂ ਧਾਰੀ ॥੧੪॥ [੧੬੪॥]

ਭੂ ਲ ਮਾਲਸੁ ਸੀਪਜਾ¹² ਕੀ ਗਲ ਸੇਲੀ ਦਈ ਗਨ ਅੰਬਰ ਭਾਰੀ।

ਟੋਪੀ ਦਈ ਸਬ ਕੇ ਗੁਰ ਜੀ ਤਬ, ਐਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਿੰਘਾਸਨ ਭਾਰੀ।

ਬੈਠੇ ਲਖੇ¹³ ਗੁਰ ਜੀ ਇਹ ਭਾਂਤ, ਸੁ ਚੰਦਹਿ ਕੇ ਮਧ ਤਾਰਨ¹⁴ ਸਾਰੀ।

ਅੱਚੁਤ ਨਾਥ ਅਨੰਤ ਰਮਾਕਰ¹⁵, ਗੰਗ ਸਮਾ ਜਿਹ ਕੀਰਤਿ¹⁶ ਸਾਰੀ ॥੧੫॥ [੧੬੫॥]

ਭੁਜੰਗ ਛੰਦ। ਧਰਾ ਭਾਲ ਟੀਕ ਮਹਾਰਾਜ ਐਸੇ। ਜਿਗਾ ਕਲਗੀ ਆਨ ਦੀਨੀ ਤਬੈਸੇ।

ਤਬੈ ਰਾਮ ਕੁਯਰ ਕੀ ਬਾਤੈ ਪ੍ਰਮਾਨੀ। ਲਈ ਸੇ ਛਕਾਈ ਮਹਾਰਾਜ ਧਾਨੀ।

ਜੁ ਆਦਿ ਵਜੀਰ ਤਿਨੈ ਭੇਟ ਧਾਰੇ। ਲਏ ਅੰਗ ਮੈ ਧਾਰ ਆਯੁਧ ਪ੍ਰਕਾਰੇ।

ਪੁਨੰ ਬੰਸ ਰੀਤ ਕਰੀ ਸੋਭ ਸਾਰੀ। ਲਖੇ ਤਾਸ ਰੀਤ ਕਰੀ ਸੋਭ ਸਾਰੀ ॥੧੬॥ [੧੬੬॥]

ਦੇਹਰਾ। ਬੰਸ ਪਰੋਹਤ ਆਇ ਕੈ, ਤਬ ਚਲ ਗੁਰ ਕੀ ਤੀਰ।

ਜੰਝੂ ਆਨਯੇ ਗੁਰੂ ਹਿਤ ਕਹਯੇ “ਧਾਰੀਐ ਧੀਰ” ॥੧੭॥ [੧੬੭॥]

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ¹⁷ ਕਹਾ ਬਖਾਨ ਕੈ, “ਪਾਯੋ ਅਗ੍ਰ¹⁸ ਜਨੇਵ¹⁹।”

ਸੇ ਬਿਧ ਕਹ ਹੈ ਆਗਲੇ, ਧਯਾਇ ਮਹਾਂ ਸੁਖਦੇਵ ॥੧੮॥ [੧੬੮॥]

ਦਿਜ²⁰ ਕਹਿਆ ਹੈ ਅਤਿ ਬਡੇ ਹਿੰਦਵਨ ਪਰਮ ਨੀਸਾਨ।

ਚੋਟੀ ਤਿਲਕ ਜਨੇਵ ਕੇ ਲਾਗ ਪਰਮ ਪਰਮਾਨ ॥੧੯॥ [੧੬੯॥]

ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਬਰਨਨ ਨਾਮ ਚਤੁਰਥੇ ਪਿਆਇ²¹ ॥੪॥

1. ਵੇਦ-ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ। 2. ਵੇਵੇ। 3. ਆਕਾਸ਼। 4. ਧਰਨਿ (ਧਰਤੀ) ਉੱਤੇ ਨਰ (ਆਦਮੀ)। 5. ਉਸ ਸਮੇਂ ਗੁਰਿਆਈ ਦੀਆਂ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਸਨ : ਸੇਲੀ, ਟੋਪੀ, ਮਾਲਾ, ਬਟੂਆ, ਗੋਦੜੀ ਆਦਿ। ਸੇਲੀ ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਉੱਨ ਦੀ ਰੱਸੀ ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਫਕੀਰ ਲੋਕ ਟੋਪੀ ਉੱਤੇ ਦੀ ਵਲ ਕੇ ਜਨੇਊ ਵਾਂਗ ਪਹਨਦੇ ਹਨ। 6. ਸ਼ਸਤ੍ਰ, ਹਥਿਆਰ। 7. ਕਮਾਣ। 8. ਤਰਕਸ਼, ਤੀਰਾਂ ਦਾ ਭੱਥਾ। 9. ਰੇਸ਼ਮ, ਪੱਟ। 10. ਬਾਜੂਬੰਦ, ਭੁਜਬੰਦ, ਇਕ ਗਹਣਾ। 11. ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਤੀਰ। 12. ਸਿੱਪ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਮੋਤੀਆਂ ਦੀ। 13. ਸੋਭਦੇ ਹਨ। 14. ਤਾਰਿਆਂ। 15. ਰਮਾ (ਸੋਭਾ) ਦੇਣ ਵਾਲਾ। 16. ਸੋਭਾ, ਜਸ। 17. ਪਾਠਾਂਤਰ—ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ (ਖ. ਕ. ਅ. ੬੦੫)। 18. ਪਹਲਾ। 19. ਜਨੇਊ। 20. ਦ੍ਰਿਜ, ਬਾਹਮਣ। 21. ਮੋਤੀ ਬਾਗ (ਪਟਿਆਲਾ) ਦੀ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਨੰ. ੭੧ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਏਥੇ ‘ਅੰਕ’ ਪਾਠ ਹੈ।

ਪੰਜਵਾਂ ਅਧਿਆਇ

ਰਾਜ ਸਾਜ

ਦੇਹਰਾ। ਅਥ ਪੰਚਮ ਅਧਿਆਇ ਮਹਿ, ਕਹੈ ਗਾਥ ਸੁਰ ਸੰਤ।

ਗਾਥ ਜਨੇਵਨ ਭਾਖ ਹੈ, ਮਿਲਨ ਭੂਪ ਕੇ ਨੰਤ ॥੧॥

ਚੋਪਈ। ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਕਹੈ ਬਿੱਪ੍ਰ ਸੇ ਗਾਥਾ। ਹਿੰਦੁ ਨੀਸਾਨੀ ਕੇ ਤਨ ਸਾਥਾ।

ਸੇ ਹੋਵੈ ਅੰਤਨ ਤਨ ਸੰਗਾ। ਜੇ ਨਹਿ ਅੰਤ ਰਹੈ ਸੇ ਭੰਗਾ ॥੨॥

ਦਿਜ ਕਹੈ, “ਬਡਨ ਰੀਤ ਜਗਧਾਰੀ। ਸੇ ਬਡਿ ਬਿਧ ਹਰਿ ਸੰਭੁ ਪ੍ਰਕਾਰੀ।”

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਕਹੈ, “ਬਡੇ ਮਹਾਕਾਲਾ। ਜਾ ਤੇ ਭਯੋ ਮਹੱਤੁਤ ਬਿਸਾਲਾ ॥੩॥

ਕਈ ਹਰੀ ਬਿਧ ਜਾਨੇ ਜਾਏ। ਤਾ ਨੇ ਮੋਹ ਐਸੇ ਬਚ ਠਾਏ।

ਧਰੇ ਅੱਸਿ ਤੁਮ ਗ੍ਰੀਵਾ ਅੰਤਰ। ਮਾਰੇ ਤੁਰਕ ਮਲੇਛ ਨਿਰੰਤਰ ॥੪॥

ਯਾਹਿ ਤਜੇ ਨਹਿ ਬਿਖੈ ਤਿਆਗੀ। ਕਰੇ ਨਾਮ ਸੇ ਰਸ ਅਨੁਗਾਗੀ।

ਤਨ ਸੇ ਮਿਥਿਜਾ ਜਾਨੇ ਸਾਰੇ। ਯਾਹਿ ਨੀਸਾਨੀ ਨਾਸ ਪ੍ਰਕਾਰੇ ॥੫॥

ਖੜਗ ਧਰੇ ਤਨ ਉੱਜਲ ਹੋਈ। ਨਾਮ ਜਪੇ ਮੁਖ ਕੰਠ ਸੇ ਲੋਈ।

ਹੈ ਤਨ ਭੰਗ ਸੁ ਤਾਗਾ ਨਾਸੀ। ਹੋਤ ਪੁਰਾਤਨ ਤਗ ਸੁਖ ਰਾਸੀ ॥੬॥

ਪੰਚ ਤਤ ਅਪਵੀਤ ਨਿਦਾਨਾ। ਅੰਨ ਕੋਸ ਬਿਨ ਅੰਨ ਨਸਾਨਾ।

ਲਿੰਗ ਦੇਹ ਜੁਗ ਕੋਸ ਪ੍ਰਕਾਰੀ। ਹੰਸ ਭਾਵ ਨਰ ਕੋਮਲ ਭਾਰੀ ॥੭॥

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਸੇ ਦਿਜ ਬੈਨ ਉਚਾਰੈ। ਤੁਮ ਸੇ ਧਰੀ ਅਨੀਤ ਬਿਚਾਰੈ।

ਤਾ ਆਗਾਜਾ ਐਸੀ ਹੈ ਜਾਨੀ। ਬੋਲੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ, “ਸੁਨ, ਦਿਜ ਮਾਨੀ ॥੮॥

ਆਤਮ ਸੰਗ ਜੁ ਰਹੈ ਜਨੇਊ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਗੁਰ ਕਹਯੋ ਏਊ।

ਦਯਾ ਕਪਾਹ ਸੰਤੋਖ ਸੂਤ ਭਨ। ਜਤ ਗੰਢੀ ਸਤ ਵੱਟ ਮਹਾਂ ਗੁਨ ॥੯॥

ਏਹੁ ਜੀਵ ਸੰਗ ਰਹੈ ਜਨੇਊ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਕਹਾ, “ਸੁਨੋ, ਦਿਜ ! ਏਊ।”

ਸੁਨ ਦਿਜ ਬਿਮਨ ਭਯੋ ਸੁਨ ਭਾਈ। ਮਾਤਾ ਤੀਰ ਬਾਤ ਅਸ ਗਾਈ ॥੧੦॥

“ਏ ਗੁਰ ਭਲੀ ਅਨੀਤ ਚਲਾਈ। ਹੇਮ ਜਨੇਊ ਤਾਹਿ ਅਨਾਈ।”

1. ਨਾਸਵਾਨ। 2. ਜਿਸ ਨੇ। 3. ਕ੍ਰਿਪਾਨ। 4. ਗਲ। 5. ਇਕ ਟਕ, ਲਗਾਤਾਰ। 6. ਅਪਵਿਤ੍ਰ, ਮਲੀਨ। 7. ਇਸ ਗੁਰ-ਵਾਕ ਦਾ ਸਹੀ ਪਾਠ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ :

ਦਇਆ ਕਪਾਹ ਸੰਤੋਖ ਸੂਤ ਜਤੁ ਗੰਢੀ ਸਤੁ ਵੱਟ ॥

ਏਹੁ ਜਨੇਊ ਜੀਅ ਕਾ ਹਈ ਤ ਪਾਡੇ ਘਤੁ ॥ (ਵਾਰ ਆਸਾ, ਸਲੋਕ ਮ. ੧)

8. ਉਦਾਸ, ਮਨ ਕਰਕੇ ਦੁਖੀ। 9. ਸੋਨੇ ਦਾ ਜੁਵਾ।

ਤਬੈ ਹੇਮ ਅਨਵਾਇ ਜਨੇਊ। ਪੂਜ ਬਿੱਪ੍ ਧਰ ਕੰਠ ਸੁ ਲੇਊ।
 ਪੰਨ ਬਿੱਪ੍ ਕਹ ਮੇਦਾ ਪ੍ਰਕਾਰੀ। ਚਲਾ ਗਾਤ ਗੁਨ ਹਰਖ ਸੁਧਾਰੀ ॥੨॥ [੧੧॥]
 ਦੇਹਰਾ। ਜਾਚਕ^੨ ਆਏ ਬੰਸ ਕੇ, ਭਾਟ ਕਲਾਵਤ^੩ ਔਰ।
 ਗਾਵਤ ਉਪਮਾ ਬੰਸ ਕੀ, ਸੋਢੀ ਜੋ ਸਿਰਮੋਰ^੪ ॥੩॥ [੧੨॥]
 ਸਵੈਯਾ। ਅਚੁਤ ਆਦਿ ਅਨੰਤ ਅਸੰ ਧਰ^੫, ਦਰਸ ਦਿਖਾਵਤ ਸੰਗਤ ਸਾਰੀ।
 ਧੋਨਸੁ^੬ ਪਾਰਸ ਕਲਪਤਰੂ^੭ ਇਨ ਤੇ ਅਧਿਕੰ ਜਸ ਆਹਿ ਅਪਾਰੀ।
 ਚਾਰ ਪਦਾਰਥ ਮੇਖ ਤੇ ਆਦਿ ਹੀ, ਦੇਤ ਹੈ ਭੀਖ ਜੁ ਜਾਚਕ ਚਾਰੀ।
 ਮਾਗਥ^੮ ਚਾਰਨ^੯ ਸੂਤਨ^{੧੦} ਕੇ ਪੁਨਿ ਦੇਵਤ ਦਾਨ ਜੁ ਮੇਖ ਪ੍ਰਕਾਰੀ ॥੪॥ [੧੩॥]
 ਕਵਿ ਕੋਵਿਦ^{੧੧} ਆਦਿ ਕਬਿੱਤ ਪੜੈ ਸੁਨ ਛੰਦ ਸਵੈਯਨ ਕੇ ਬਿਧ ਲਾਈ।
 ਡੋਮ ਧੁਨੀ ਸਬਦੰ ਕਰ ਹੈ, ਤਿਨ ਕੰਕਨ ਅੰਗਦ ਦਾਨ ਧਰਾਈ।
 ਦੀਨ ਸੁ ਬੰਧ ਸੁ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਪ੍ਰਭ ਗਾਵਲ ਗੰਜਨ^{੧੨} ਸੰਤ ਹਿਤਾਈ।
 ਕੀਰਤਿ ਕੇਤੁ^{੧੩} ਸੁ ਬੰਸ ਵਤੰਸਤਿ^{੧੪} ਰੂਪ ਅਨੂਪ ਧਰਜੇ ਹਰਿ ਆਈ ॥੫॥ [੧੪॥]
 ਕਰ ਖੜਗ ਬਿਰਾਜਤ ਹੈ ਜਿਨ ਕੈ, ਖਲ ਨਾਸਨ ਹੈ ਦੁਖ ਦੀਨ ਹਤਾਈ।
 ਪੂਰਨ ਪੁਰਖ ਸਬੈ ਜਗ ਸੇਵਤ, ਦੁਆਦਸ ਭਾਨ^{੧੫} ਸਮਾਨ ਸੁਹਾਈ।
 ਨੱਤ^{੧੬} ਜੁਈ ਰਾਮਦਾਸ ਗੁਰੂ, ਕਰ ਭਾਨ ਉਦੇ ਤਮ^{੧੭} ਨਾਸ ਕਰਾਈ।
 ਕੋਕ^{੧੮} ਉਲੂਕ^{੧੯} ਕਵੀਗਨ^{੨੦} ਬੇਮੁਖ, ਮਲਨ ਭਏ ਜਨ ਦੂਖ ਧਰਾਈ ॥੬॥ [੧੫॥]
 ਚੋਪਈ। ਝੁਠੇ ਗੁਰੂ ਦੁਰਤ ਭਏ^{੨੧} ਐਸੇ। ਜਿਮ ਤਮ ਨਸਤ ਪੇਖ ਰਵਿ ਕੈਸੇ।
 ਸਿੰਧ^{੨੨} ਸਾਤ ਹੂੰ ਪੁਨਿ ਜਸ ਛਾਯੇ। ਧੀਰਜ ਧਾਮ ਗੁਰੂ ਲਖ ਪਾਯੇ ॥ [੧੬॥]
 ਮਨ ਅਕਾਲ ਸੇ ਜਾਕਾ ਪੂਰੀ। ਛਤ੍ਰ ਸੀਸ ਜਿਹ ਨਾਮ ਸੇ ਰੂਰੀ^{੨੩}।
 ਅਗਨਿ ਸਮਾ ਸੁਖ ਜੋਤ ਲਸਾਰੀ। ਨੈਨ ਲਾਲ ਜਸ ਲਾਜ ਸੁਹਾਈ ॥ [੧੭॥]
 ਚਵਗਤਨ^{੨੪} ਕੇ ਨਾਸਨ ਹੇਤਾ। ਧਰ ਅਵਤਾਰ ਗੁਰੂ ਸੁਖ ਕੇਤਾ।
 ਯਾ ਬਿਧ ਤਾ ਮਹਮਾ ਅਤਿ ਭਾਰੀ। ਬਕਤ ਸਾਰਦਾ^{੨੫} ਮੇ ਮਤਿ ਬਾਰੀ ॥੭॥ [੧੮॥]
 ਬਿਜੈ ਛੰਦ। ਬੀਰ ਸੁ ਮੀਰਨ ਧੀਰ ਸਿਰੋਮਨਿ, ਜਾਨਤ ਜਾਹਿ ਕਲਾ ਅਤਿ ਭਾਰੀ।
 ਬਿਸਨ ਮਹੇਸ ਜਲੇਸ^{੨੬} ਨਿਸੇਸ^{੨੭} ਸੁਰੇਸ^{੨੮} ਧਰਜੇ ਜਿਹ ਸੀਸ ਛਤ੍ਰਾਰੀ।
 ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਬ੍ਰਹਮ ਮਯੰਬਰ^{੨੯}, ਤਾ ਪਦ ਰਾਜ ਸਿੰਘਾਸਨ ਕਾਰੀ।
 ਜੀਵ ਉਧਾਰ ਕਰੈ ਜਗ ਮਾਲਕ, ਨਾਸ ਕਰੈ ਚਵਗੱਤਨ ਭਾਰੀ ॥੮॥ [੧੯॥]

1. ਆਨੰਦ, ਖੁਸ਼। 2. ਮੰਗਤੇ, ਸਵਾਲੀ। 3. ਗਵੱਯੇ। 4. ਸਿਰੋਮਣੀ। 5. ਅਸੰ (ਅਸ ਅਥਵਾ ਖੜਗ) ਧਰ (ਧਾਰਣ ਕਰਨ ਵਾਲਾ)। 6. ਕਾਮਧੇਨ, ਕਪਿਲਾ ਗਵ੍ਰਿ। 7. ਕਲਪ ਬ੍ਰਿਛ। 8. ਭੱਟਾਂ ਦੀ ਇਕ ਸ਼ਾਖ਼। 9. ਬੰਦੀਜਨ, ਉਸਤਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ। 10. ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਮਰਾਥੀ ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕੁਰਸੀਨਾਮੇ ਦਸਦੇ ਹਨ। 11. ਵਿਦ੍ਵਾਨ। 12. ਅਪਮਾਨ ਜਾਂ ਤ੍ਰਿਸਕਾਰ ਕਰਨਾ। 13. ਕੀਰਤਿ (ਜਸ) ਦਾ ਕੇਤੁ (ਝੰਡੀ) ਲਹਰਾਉਣ ਵਾਲਾ। 14. ਵੰਸ (ਖ਼ਾਨਦਾਨ) ਵਿਚ ੩੨ ਸ਼ੁਭ ਲੱਛਣਾਂ ਵਾਲਾ। 15. ਦੁਆਦਸ (ਬਾਰਾਂ) ਭਾਨ (ਸੂਰਜਾਂ) ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਪ ਤੇਜ ਵਾਲਾ। 16. ਪੜ੍ਹੇਤਾ। 17. ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼। 18. ਚਕਵਾ। 19. ਉੱਲੂ, ਘੁੱਗੂ। 20. ਕੁਮੁਦ, ਭਮੂਲ। 21. ਲੁਕ ਗਏ। 22. ਸਮੁੰਦ੍ਰ। 23. ਰੂਰ, ਸੁੰਦਰ, ਸੋਹਣਾ। 24. ਚੁਗੱਤਿ, ਤੁਰਕ, ਮੁਗਲ। 25. ਦੇਵੀ ਸਰਸ੍ਵਤੀ। 26. ਜਲ ਦਾ ਈਸ਼੍ਵਰ, ਵਰੁਣ ਦੇਵਤਾ। 27. ਨਿਸ਼ (ਰਾਤ) ਦਾ ਈਸ਼੍ਵਰ (ਸ਼੍ਰਾਮੀ), ਚੰਦ੍ਰਮਾ। 28. ਸੁਰ (ਦੇਵਤਿਆਂ) ਦਾ ਈਸ਼੍ਵਰ, ਰਾਜਾ ਇੰਦ੍ਰ। 29. ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ।

ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ। ਸ੍ਰੀ ਪ੍ਰਭ ਆਯੋ, ਜਗ ਜਸ ਪਾਯੋ, ਜਨ ਰਵਿ ਛਾਯੋ ਰੈਨ ਹਤੀ।

ਜਗ ਨਰ ਤਨ ਧਾਰੀ, ਬ੍ਰਹਮ ਸੁਰਾਰੀ,² ਰਾਮ ਪੁਕਾਰੀ ਰੂਪ ਸੁਚੀ।
 ਖਟ ਕਾਰਨ³ ਮਾਹੀ, ਅਸਟ ਦਸਾਹੀ⁴ ਸਭ ਜਗ ਮਾਹੀ, ਏਕ ਤੁਹੀ।
 ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਆਹੀ, ਹੰਸ ਧਰਾਈ, ਬਾਵਨ ਮਾਹੀ ਰਾਮ ਮਹੀ ॥ [੨੦॥]
 ਪੁਨਿ ਦੁਖ ਪਾਏ, ਲੋਕ ਸਬਾਏ, ਕਿਸਨ ਹੋ ਆਏ, ਕੰਸ ਹਨਾ।
 ਪੁਨਿ ਧਰਮ ਨਸਾਨਾ, ਧਰ ਦੁਖ ਮਾਨਾ, ਸ੍ਰੀ ਪ੍ਰਭ ਜਾਨਾ, ਆਪ ਅਨਾ।
 ਧਰ ਸੰਤ ਅਵਤਾਰੀ, ਨਾਮ ਸਮਾਰੀ, ਕਾਮ ਗਤਾਰੀ, ਬ੍ਰਹਮ ਮਏ।
 ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਆਦੀ, ਤਾਕੀ ਗਾਦੀ, ਦਸਮ ਪ੍ਰਸਾਦੀ, ਰੂਪ ਜਏ ॥ [੨੧॥]
 ਧਰ ਰਾਜ ਸੁ ਜੋਗਾ, ਕੀ ਸੁਖ ਲੋਗਾ, ਨਿਜ ਰਸ ਭੋਗਾ, ਨੀਤ ਅਮਾ।
 ਪੁਨਿ ਜਨ ਆਏ, ਨਾਮ ਹਿਤਾਏ, ਕਰ ਮਨ ਭਾਏ, ਹਰਖ ਸਮਾ।
 ਬੇਦਨ ਜਸ ਗਾਯੋ, ਅੰਤ ਨ ਪਾਯੋ, ਨਾਮ ਧਰਾਯੋ ਤੋਹ ਸਦਾ।
 ਦੀਜੈ ਮਨ ਸਾਤਾ, ਹੇ ਗੁਰ ਨਾਤਾ, ਹੇ ਜਗ ਤਾਤਾ, ਬ੍ਰਹਮ ਮਦਾ ॥੯॥ [੨੨॥]

ਗੀਆ ਛੰਦ। ਨਗ ਮੁਨੀ ਭੂਖਨ ਰਾਜ ਰਾਜਨ, ਸੰਤ ਪਾਲਨ, ਲਾਲ ਜੀ।

ਸੁਕ⁵ ਗਜਹਰੀ⁶ ਮ੍ਰਿਗ ਅਗਸ ਮਨਹਿ, ਸੋਭ ਤਵਨ ਦਿਆਲ ਜੀ।
 ਸੂਰ ਸਸਿ ਰਵਿ ਨਭ ਬਿਰਾਜੈ, ਤਾਹਿ ਗਜਾਨ ਨ ਅਸ ਦਯੋ।
 ਜਸ ਗੁਰ ਦਯਾ ਮਨ ਸਾਂਤ ਭਾ ਹਮ ਸਰਨ ਤੇ ਗੁਰ ਅਸ ਲਯੋ।
 ਪੁਨਿ ਭਾਟ ਕਹਿ ਹੈ ਈਸ ਜੀ ਤੁਮ ਤਖਤ ਪਰ ਰਾਜਤ ਭਲੈ।
 ਜਨ 'ਬਿਸਨ ਹਰਿ' ਸੇ ਸੋਭ ਈ, ਸਭ ਦੇਵਤਾ ਉਸਤਤਿ ਕਲੈ ॥੧੦॥ [੨੩॥]

ਸਵੈਯਾ। ਐਰ ਪ੍ਰਕਾਰ।

ਗੁਨ ਗਾਵਤ ਸਭ ਲੋਕ ਤੁਮੈ ਪ੍ਰਭ, ਇੰਦ੍ਰ ਮੁਨਿੰਦ੍ਰ ਧਿਆਨ ਧਰੈ।
 ਜਗ ਭਾਰ ਅਪਾਰ ਨਿਵਾਰਨ ਕੇ, ਤੁਮ ਨਾਸ ਮਲੇਛਨ ਕੀਨ ਖਰੈ।
 ਅਥਿਨਾਸੀ ਅਵਿਗਤ⁷ ਸੁਆਮੀ ਨਾਸ ਕਰੇ ਮਨ ਕਾਮਨ ਕ੍ਰੋਧਾ।
 ਜੈ ਜੈ ਤੁਮ ਸਦਾ ਸੁਆਮੀ, ਨਾਸ ਕਰੇ ਹਮਰੇ ਮੋਹ ਲੋਭਾ ॥ [੨੪॥]
 ਧੀਰ ਨ ਮੀਰ ਨ ਬੀਰ ਨ ਤੇ ਸਮ, ਤੋਹ ਲਖਾ ਹਮ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰ।
 ਸਾਹਨ ਸਾਹ ਗੁਬਿੰਦ ਗੁਰੂ, ਪ੍ਰਭੁ ਜੋ ਅਵਤਾਰਨ ਕੇ ਅਵਤਾਰ।
 ਹਮ ਭੀਖਕ⁸ ਭੇਖਾਰੀ ਤੇਰੇ, ਦੀਜੈ ਦਾਨ ਸਦਾ ਧਨ ਧਾਮ।
 ਸੁਤ ਨਾਤੀ⁹ ਕੇ ਸਦਾ ਸੰਜੋਗਾ, ਦੂਧ ਅੰਨ ਧਨ ਰਹੈ ਨ ਕਾਮ।
 ਭੋਗ ਮੋਖ ਮਨ ਤ੍ਰਿਪਤ ਸਦਾਈ, ਧਰੇ ਧਰਮ ਕਰ ਤੁਰਕਨ ਨਾਸ।
 ਜਹ ਕਹ ਨਾਮ ਤੁਮਾਰਾ ਗਾਵੈ, ਤੋਹ ਪੰਥ ਨਿਪ ਤੁਮੈ ਸੁਭਾਸ ॥੧੧॥ [੨੫॥]

1. ਨਸ਼ਟ ਹੋਈ, ਲੰਘ ਗਈ। 2. ਸੁਰਾਂ (ਦੇਵਤਿਆਂ) ਦਾ ਅਹਿ (ਦੁਸ਼ਮਨ)। 3. ਖਟ (ਛੇ) ਕਾਰਨ (ਕਰਮ), ਬ੍ਰਹਮਣਾਂ ਦੇ ਛੇ ਕਰਮ। 4. ਅਠਾਰਾਂ ਸਿੱਧੀਆਂ ਅਥਵਾ ਕਰਾਮਾਤਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਭੁਖ-ਤ੍ਰੇਹ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋਣਾ ਦੂਰੋਂ ਗੱਲ ਸੁਣਨੀ, ਦੂਰ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਆਦਿ ਖੂਬੀਆਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। 5. ਤੋਤਾ। 6. ਸ਼ੇਰ, ਸਿੰਘ। 7. ਮੁਨੀਆਂ (ਰਿਸ਼ੀਆਂ) ਦੇ ਇੰਦ੍ਰ (ਰਾਜੇ ਅਥਵਾ ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ)। 8. ਕਥਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ, ਅਕਥਨੀਯ। 9. ਭਿੱਛਕ। 10. ਪੋਤਾ।

ਦੇਹਰਾ। ਯੋ ਸੁਨਿ ਬਿਗਸਤ ਕਹਤ ਮਨ, ਬਾਛਤ ਤਿਨ ਦੇ ਸੰਗ।

ਦਾਨ ਸਮਾ ਤਹਿ ਪੂਰ ਤਹਿ, ਦੀਨ ਦਰਬਾ ਮਨ ਰੰਗ ॥੧੨ [੨੬॥]

ਢਾਢੀ ਭੋਮਨ ਚਾਰਨੀ, ਸੁਤ ਮਾਗਧੀ^੩ ਸੁਜਾਨ।

ਦਿਜ ਭਾਟਨ ਕੇ ਦਾਨ ਦੀ, ਭਏ ਨਿਪਤ ਸਨਮਾਨ ॥੧੩ [੨੭॥]

ਏਕ ਬਾਰ ਮਨ ਧਾਰ ਜਿਹ ਦਰਸ ਲਹਾ ਗੁਰ ਬਾਰ।

ਦੁੰਦਭਿ ਭੇਰ ਮ੍ਰਿਦੰਗ ਕੇ, ਅੰਤ ਨ ਪਾਰਾਵਾਰ ॥੧੪ [੨੮॥]

ਸਤ੍ਰੂ ਸੈ ਸਿਵ ਨੈਨਾ^੪ ਭਨ, ਪੁਨਿ ਅਗਨੀ^੫ ਪਰਮਾਨ।

ਆਦਿ ਸਿੰਘਾਸਨ ਦਮ ਦਮਾ, ਰਾਜ ਧਰਾ ਗੁਰ ਜਾਨ ॥੧੫॥ [੨੯॥]

ਚੋਪਈ। ਜੇ ਦਮਦਮਾ ਪੂਜਤੇ ਭਾਈ। ਮਨ ਵਾਂਛਤ ਤਿਨ ਹੂੰ ਫਲ ਪਾਈ।

ਦਿਨਪਤਿ^੬ ਲੋਧ ਨਿਸਾਗਮ^੭ ਜਾਨੀ। ਚਕਵੀ ਕਮੁਲ ਭਏ ਦੁਤਿ ਹਾਨੀ ॥ [੩੦॥]

ਪ੍ਰਾਚੀ^੮ ਦਿਸ ਤੇ ਨਿਪ ਬਰ ਆਯੋ। ਅਰੁਨ^੯ ਛਤ੍ਰ ਸਿਰ ਸੀਸ ਬਨਾਯੋ।

ਕੁਮੁਦਨਿ^{੧੦} ਕੋਕ^{੧੧} ਸਕਲ ਬਿਗਸਾਨੇ। ਨਿਜ ਨਾਯਕ^{੧੨} ਕੀ ਜੀਤ ਪਛਾਨੇ ॥ [੩੧॥]

ਜੇ ਪੁਰ ਹੋਤ ਕੁਲਾਹਲ^{੧੩} ਭਾਰੀ। ਥਕਤ ਵਿਸ੍ਰਾਮ ਕਰਤ ਨਰ ਨਾਰੀ।

ਪੁਨਿ ਪ੍ਰਾਤੇ ਸਭ ਲੋਕ ਸਕਾਰੇ^{੧੪}। ਸ੍ਰੀ ਰਵਿ ਦਰਸ ਬੰਦਨਾ ਧਾਰੇ ॥ [੩੨॥]

ਲਖਤ ਦਿਵਾਕਰ^{੧੫} ਤਬ ਨਰ ਨਾਰੀ। ਜਗ ਦਾਨਨ ਮਹਿ ਰੁਚਿ ਅਤਿ ਧਾਰੀ।

ਕਰੁਨਾ ਨਿਧਿ ਤਬ ਨਾਥ ਸੁਹਾਵਨ। ਕਰ ਸਨਾਨ ਅਤਿ ਦਾਨ ਸੁਭਾਵਨ ॥ [੩੩॥]

ਸਿੰਘਾਸਨ ਚੜ੍ਹ ਲਾਇ ਦਿਵਾਨਾ। ਬੋਲੇ ਨੋਬਤੇਸ^{੧੬} ਸੁਖਦਾਨਾ।

ਸ੍ਰੀ ਨਿਦੇਸ਼^{੧੭} ਮੁਖ ਤੇ ਦੀ ਐਸੇ। “ਕਰੇ ਤਯਰ ਨੋਬਤੇ ਤੈਸੇ ॥ [੩੪॥]

ਆਜ ਅਖੇਟ^{੧੮} ਖੇਲ ਹੈ ਭਾਰੀ। ਸ੍ਰੀ ਰਣਜੀਤ^{੧੯} ਚੋਬ ਕਰ^{੨੦} ਪਾਰੀ।”

ਏਹੀ ਬਾਤ ਮਸੰਦਨ ਸੁਨੀ। ਮਾਤਾ ਤੀਰ^{੨੧} ਬੇਗ^{੨੨} ਜਾ ਭਨੀ^{੨੩} ॥ [੩੫॥]

“ਹੇ ਮਾਤਾ ! ਨਾਤੀ^{੨੪} ਸਮਝਾਵਉ। ਰਾਜਨ ਸੇ ਮਤਿ ਰਾਰ^{੨੫} ਬਢਾਵਉ।

ਹਮ ਹੈ ਜਗਤ ਪੂਜ ਨਿਰਵਾਦੀ^{੨੬}, ਹਮ ਕਉ ਬਨਤ ਨ ਐਸੀ ਸਾਦੀ ॥ [੩੬॥]

ਰਾਜਾ ਰਾਤ ਕਲੂਰ ਸੇ ਆਯੋ। ਏ ਸਭ ਭੇਵ ਹਮੈ ਸੁਨ ਪਾਯੋ।

ਵਹਿ ਜੇ ਸੁਨ ਹੈ ਬਜਤ ਨਗਾਰਾ। ਕਰੇ ਬਿਨਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਹੈ ਰਾਰਾ ॥ [੩੭॥]

ਤਾ ਤੇ ਯਾ ਗੁਰ ਕੇ ਸਿਖ ਦੀਜੈ। ਯਾ ਅਖੇਟ ਮੈ ਚੀਤ ਨ ਕੀਜੈ।”

ਯੋ ਮਾਤਾ ਸੁਨ ਸਿੱਖ ਬੁਲਾਯੋ। ਸਰਬ ਭੇਦ ਕਹਿ ਕੈ ਸਮਝਾਯੋ ॥ [੩੮॥]

ਸੁਨ ਬਿਨ ਨੋਬਤ ਜਾਹਿ ਸਿਕਾਰਾ। ਨੋਬਤੇਸ ਸੁਨ ਐਸ ਪ੍ਰਕਾਰਾ॥

1. ਦ੍ਰਵਜ, ਧਨ-ਦੋਲਤ। 2. ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਭੱਟ ਅਥਵਾ ਬੰਦੀਜਨ ਜੋ ਰਾਜਸਥਾਨ ਦੇ ਰਾਜ ਦਰਬਾਰਾ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। 3. ਬੰਦੀਜਨਾਂ ਦੇ ਪੁਤ੍ਰ। 4. ਸ਼ਿਵਜੀ ਦੇ ਨੇਤ੍ਰ ਤਿੰਨ (੩)। 5. ਅਗਨਿ ਅਰਥਾਤ ਤਿੰਨ (ਅਰਥਾਤ ਸੰ. ੧੭੩੩ ਬਿ.)। 6. ਸੂਰਜ। 7. ਨਿਸ਼ਾ (ਰਾਤ) ਦਾ ਆਗਮਨ। 8. ਪੂਰਬ ਦਿਸ਼ਾ। 9. ਅਰੁਣ, ਲਾਲ। 10. ਕੰਮੀ, ਭਮੂਲ। 11. ਚਕਵਾ। 12. ਆਗੂ, ਮੋਢੀ। 13. ਰੋਲਾ, ਸ਼ੇਰ। 14. ਸੱਦੇ, ਬੁਲਾਏ। 15. ਸੂਰਜ। 16. ਨੋਬਤ (ਨਗਾਰੇ) ਦੇ ਈਸ਼ (ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ), ਭਾਵ-ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ। 17. ਆਗਿਆ। 18. ਸਿਕਾਰ। 19. ਗੁਰੂ ਦਸਮੇਸ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਰਣਜੀਤ ਨਗਾਰਾ। 20. ਚੋਟ ਲਗਾ ਕੇ। 21. ਕੋਲ। 22. ਛੇਤੀ। 23. ਕਹੀ, ਆਖੀ। 24. ਪੋਤ੍ਰਾ (ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼)। 25. ਝਗੜਾ, ਲੜਾਈ। 26. ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਤੋਂ ਰਹਿਤ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਤੀਰ ਜਾਗਯੋ ਸੇਈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਤਾਕੇ ਕਹਾ ਸੁ ਜੇਈ ॥ [੩੯॥]
 “ਨੋਬਤ ਕਿਮ ਤਿਯਾਰ ਨਹੀ ਕੀਨਾ।” ਮਾਤਾ ਜੀ ਕੇ ਭੇਦ ਸੁ ਚੀਨਾ।
 ਮਾਤਾ ਕੇ ਬਚ ਸਭ ਕਹਿ ਦੀਨੇ। ਤਬ ਗਜ ਕੇ ਬੋਲਤ ਗੁਰ ਚੀਨੇ ॥ [੪੦॥]
 ਕਾ ਹਮ ਰਾਜਾ ਤੇ ਡਰਪੈ ਹੈ। ਤਾ ਕੇ ਤ੍ਰਾਸ^੧ ਨ ਨਾਦ^੨ ਬਜੈ ਹੈ।
 ਕਹਾਂ ਭਯੋ ਜੇ ਰਾਜਾ ਆਯੋ। ਹਮ ਤਾ ਕੇ ਕਛੁ ਮੁਲਖ ਛਿਨਾਯੋ ॥ [੪੧॥]
 ਜੋ ਪੈ ਯੋ ਹੀ ਕਰ ਹੈ ਰਾਰਾ। ਆਗੇ ਕਹਾ ਨਾਰਿ ਤਨ ਧਾਰਾ।
 ਤਿਨ ਯੋ ਕਹੀ, “ਪ੍ਰਭੂ ਅਸਿ ਪਾਨਾ^੩। ਮਾਤਾ ਕੋਪ ਕਰਤ ਬਿਧ ਨਾਨਾ।
 ਤਾ ਕੇ ਡਰ ਨਹਿ ਨਾਦ ਬਜਾਯੋ। ਆਗੇ ਜਯੋ ਤੁਮਰੇ ਮਨ ਭਾਯੋ” ॥੧੬॥ [੪੨॥]

ਛੰਦ। ਸੁਨੇ ਬੈਨ ਤਾ ਕੇ। ਮਹਾਰਾਜ ਬਾਕੇ।

ਕਹੈ ਬਾਤ ਜੈਸੇ। ਸੁਨੇ ਸਿੱਖ ਤੈਸੇ।

ਕਹੈ ਬਾਤ ਤੋਹੀ। ਕਰੈ ਗੋਪ^੪ ਲੋਈ^੫।

ਕਿਸੈ ਨਾਹਿ ਆਖੇ। ਜੁ ਮੈ ਤੋਹ ਭਾਖੇ ॥੧੭॥ [੪੩॥]

ਸਵੈਯਾ। ਸੁਨ ਬਾਤ ਨ ਗੋਪ ਰਹੈ ਹਮਰੀ, ਤੁਮ ਬੇਗ ਹੀ ਦੁੰਦਭਿ^੬ ਕੀ ਧੁਨਿ ਕੀਜੈ।

ਮਾਈ ਸੁਭਾਉ ਕੇ ਤ੍ਰਾਸ ਮਨੰਤਰ^੭, ਈਸਰ ਜੀ ਹਮਰੇ ਚਿਤ ਦੀਜੈ।

ਗੋਪ ਰਹੇ ਹਮ ਸੇ ਅਤਿ ਹੀ ਅਬ, ਸ੍ਰੀ ਹਰਿ ਮੋਹ ਨ ਗੋਪ ਰਖੀਜੈ।

ਅਕਾਲ ਪਠਜੇ ਹਮ ਕੇ ਅਬ ਤਾਵਤ, ਕੇਤਕ ਕਾਲ ਲੁਕੈ ਹਮ ਭੀਜੈ ॥੧੮॥ [੪੪॥]

ਸਿੰਘਾਸਨ ਹੈ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਕੇ, ਜਿਹ ਰੂਪ ਅਕਾਲ ਕੇ ਹੈ ਸੁਖਕਾਰੀ।

ਬ੍ਰਹਮ ਮਹੇਸਰ ਸਕ੍ਰ ਜਪੇ, ਜਿਹ ਤਾਹ ਥਪਜੇ ਹਮ ਕੇ ਦੁਖਹਾਰੀ।

ਕੋਟ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਰੀ ਬਿਨਤੀ, ਹਮ ਲਾਯਕ ਨਾਹ ਸੁ ਯਾਹ^੮ ਪ੍ਰਕਾਰੀ।

ਧਯਾਨ ਧਰੈ ਹਮ ਰਾਜਤ^੯ ਤਾ ਪਦ, ਤਾਹ ਪਠਜੇ ਸਭ ਜਾਹਰ ਸਾਰੀ ॥੧੯॥ [੪੫॥]

ਜਿਮ ਆਯਸ^{੧੦} ਤਾਹਿ ਕਰੀ ਹਮ ਕੇ, ਤਿਮ ਸੇਵ ਸਭੈ ਕਰ ਹੈ ਰੁਚਿ ਧਾਰੀ।

ਜਾਹਿ ਸਹਾਯ ਕਰੈ ਪ੍ਰਭ ਜੀ, ਤਿਹ ਤ੍ਰਾਸ ਨਹੀ ਕਰ ਭੇਦ ਨ ਜਾਰੀ।

ਅਬ ਕੈਸ ਛਪੇ ਤਿਨ ਆਯਸ ਤਯਾਗ, ਨਹੀ ਮੋਹ ਬਨੈ ਕ੍ਰਿਤ ਔਰ ਸੁਧਾਰੀ।

ਸੰਸੇ ਹੋਤੇ ਤੁਮ ਬੇਗ ਲਿਯਾਵਹੁ, ਦੁੰਦਭਿ ਭੇਰ ਨੀਸਾਨ ਅਪਾਰੀ ॥੨੦॥ [੪੬॥]

ਸੁਨ ਕੈ ਸੁਨਿ ਦੇਸ ਧਰੀ ਸਿਰ ਪੈ ਤਬ ਚੋਬਨ ਸੇ ਭਲ ਦੁੰਦਭਿ ਵਾਰੀ।

ਕਾਂਪਤ ਭਯੋ ਤਿਨ ਕੇ ਸੁਨਕੈ ਸਭ ਧਾਰ ਪਹਾਰ^{੧੧} ਕੀ ਤ੍ਰਾਸ ਅਪਾਰੀ।

ਨਿਪ ਦੇਸ ਕਲੂਰ ਮੈ ਰਾਜਤ ਥੋ ਮਨ ਚੋਕ ਰਹਯੋ ਸੁਨ ਕੈ ਗੀਆ ਭਾਰੀ।

ਮੰਤ੍ਰੀ ਤਾਹਿ ਵਜੀਰ ਬੁਲਾਇ ਕੈ ਪ੍ਰਫਤ ਭੇਦ ਸਭੇ ਸੁਖ ਕਾਰੀ ॥੨੧॥ [੪੭॥]

ਚੋਪਈ। ਤਬ ਮੰਤ੍ਰੀ ਸਭ ਗਾਥ ਸੁਨਾਈ। ਪੂਰਬ ਆਦਿ ਜੇ ਛੋਰ ਸੁਨਾਈ।

“ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਕੇ ਅਸਥਾਨਾ। ਨਾਤੀ ਹਰਿ ਗੋਬਿੰਦ ਦਾ ਜਾਨਾ ॥ [੪੮॥]

1. ਡਰ। 2. ਨਗਾਰਾ। 3. ਅਸਿ (ਤਲਵਾਰ) ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਪਾਨ (ਹੱਥ) ਵਿਚ, ਭਾਵ-ਖੜਗਧਾਰੀ ਗੁਰੂ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ। 4. ਗੁਪਤ। 5. ਲੋਕ। 6. ਨਗਾਰਾ। 7. ਮਨ ਦੇ ਅੰਤਰ (ਵਿਚ)। 8. ਇਸ। 9. ਸ਼ੋਭਦੇ। 10. ਆਗਿਆ। 11. ਭਾਵ ਪਹਾੜ ਦੀਆਂ ੨੨ ਧਾਰਾਂ ਦੇ ਰਾਜੇ।

ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਗੁਰੂ ਸੁਖਕਾਰੀ। ਜਨਾ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਵਤਾਰੀ।
 ਰੂਪ ਅਨੂਪ ਨ ਯਾ ਸਮ ਕੋਈ। ਚੇਦਹਿ ਲੋਕ ਜਪੈ ਜਿਨ ਲੋਈ ॥ [੪੯॥]
 ਤਾ ਕੇ ਬਜਤੋ ਯਾਹਿ ਨਗਾਰਾ। ਮਾਏਵਾਲ ਪੁਰੀ ਕੇ ਮੰਝਾਰਾ।
 ਪੂਰਬ ਤੇ ਆਏ ਇਹ ਥਾਨਾ। ਕਰੁਨਾ ਸਿੰਧੁ^੨ ਨਾਥ ਸੁਖਦਾਨਾ” ॥ [੫੦॥]
 ਭਲੀ ਭਾਂਤ ਬਰਨੀ ਸਭ ਗਾਥਾ। ਪੁਨਿ ਤਿਹ ਕਹੀ ਭੂਪ ਕੈ ਸਾਥਾ।
 “ਦਰਸਨ ਕਰੇ ਯਾਹਿ ਨਿਜ ਨੈਨਾ। ਪੇਖਤ ਰੂਪ ਹੋਤ ਮਨ ਚੈਨਾ” ॥ [੫੧॥]
 ਯੋ ਸੁਨ ਭਯੋ ਤਿਯਾਰ ਸੁ ਭੂਪਾ। ਅਗੇ ਪਠਾ ਵਜੀਰ ਸੁ ਰੂਪਾ।
 ਸੋ ਵਜੀਰ ਆਯੋ ਗੁਰ ਪਾਹੀ। ਜਹਾਂ ਦਿਵਾਨ ਗੁਰੂ ਭਲ ਆਹੀ ॥ [੫੨॥]
 ਹਾਥ ਜੋੜ ਤਿਨ ਸੀਸ ਨਿਯਾਯੋ। ਸਰਬ ਕਥਾ ਗੁਰ ਕੈ ਮਨ ਭਾਯੋ।
 ਤੁਮ ਦਰਸਨ ਹਿਤ ਰਾਜਾ ਆਯੋ। ਚਾਹਤ ਹੈ ਬਰਾ ਦਰਸਨ ਪਾਯੋ ॥ [੫੩॥]
 ਸਿੱਖਨ ਕਹੀ, “ਭਲਾ, ਚਲਿ ਆਵੈ। ਮਨਸਾ ਪੂਰ ਅਧਿਕ ਬਿਗਾਸਾਵੈ”।
 ਇਤਨੇ ਮੈ ਰਾਜਾ ਤਹਿ ਆਯੋ। ਸਿਖਨ ਤੀਰਾ ਹਜ਼ੂਰ ਸੁਨਾਯੋ ॥ [੫੪॥]
 “ਏ ਪ੍ਰਭੂ ! ਏ ਰੰਘੜ ਹੈ ਕਾਚੇ। ਕਛੁ ਨ ਸਮਝੋ ਝੂਠ ਅਰੁ ਸਾਚੇ।
 ਇਨ ਬਿਧ ਇਨ ਕੋ ਆਯਸ ਦੀਜੈ। ਸਰਬ ਲੋਕ ਤਹਿ ਖੜੇ ਸੁ ਕੀਜੈ ॥ [੫੫॥]
 ਸਊਅਨਾ^੬ ਸਹਿਤ ਰਾਵਾ ਚਲਿ ਆਵੈ। ਦਰਸਨ ਕਰੈ ਅਧਿਕ ਬਿਗਾਸਾਵੈ”।
 ਕਰੁਨਾ ਸਿੰਧੁ^੮ ਸੋਈ ਬਚ ਕਯੋ। ਸਊਅਨ ਸਹਿਤ ਬੋਲ ਕੇ ਲਯੋ ॥ [੫੬॥]
 ਦਰਸਨ ਕਰਾ ਆਨ ਤਿਹ ਤਹਾਂ। ਖਾਸ ਹਜ਼ੂਰ ਬਿਰਾਜਤ ਜਹਾਂ।
 ਭਲੀ ਤਰਾਂ ਵਹਿ ਲਯੋ ਬੈਠਾਈ। ਸੀਤਲ ਭਏ ਦਰਸ ਕਉ ਪਾਈ।
 ਜਸਾ ਕੋਈ ਗਯਾਨ ਸਿੰਧੁ^{੧੦} ਮੈ ਨਾਵੈ। ਅੰਗ ਅੰਗ ਸੀਤਲ ਹੋਇ ਜਾਵੈ ॥੨੨॥ [੫੭॥]
 ਦੋਹਰਾ। ਕਰ ਦਰਸਨ ਨ੍ਰਿਪ ਮੇਦਾ^{੧੧} ਭਯੋ, ਸੀਤਲ ਦਰਸ ਅਪਾਰ।
 ਗੈ ਯੁਤਾ^{੧੨} ਤਪਤ ਜੁ ਘਾਮ^{੧੩} ਕਰ, ਕਰ ਸਨਾਨ ਸਰ ਭਾਰ ॥੨੩॥ [੫੮॥]
 ਸਵੈਯਾ। ਚਾਹ ਧਰੀ ਨ੍ਰਿਪ ਤੇ ਮਨ ਮੈ, ਹਮ ਸਿੱਖ ਹੁਵੈ ਗੁਰ ਕੈ ਮਨ ਧਾਰੀ।
 ਯਾ^{੧੪} ਪਰ ਵਾਰ ਦਿਜੈ ਤਨ ਐ ਮਨ, ਰੈਨ ਦਿਨਾ ਮਨ ਯਾ ਪੁਰਵਾਰੀ।
 ਕੀਨ ਬਿਬੇਕ ਨ੍ਰਿਪੇ^{੧੫} ਤਬ ਯਾ ਬਿਧ, ਮੋਹਿ ਰਹਾ ਨਹਿ ਐਰ ਬਿਚਾਰੀ।
 ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਜਾਨ ਲਈ ਮਨ ਕੀ ਤਬ, ਕੀਨ ਵਿਚਾਰ ਮਨੇ ਪ੍ਰਭ ਭਾਰੀ ॥੨੪॥ [੫੯॥]
 ਹਮ ਦਰਸਨ ਤੇ ਸੁ ਭਯੋ ਮਨ ਸੀਤਲ, ਜੇ ਅਬ ਸਿੱਖ ਭਯੋ ਅਬ ਆਈ।
 ਭੀਮ ਸੁ ਚੰਦ ਬਡੇ ਬਰ ਰਾਜਨ, ਤਾ ਕਰ ਵੇਰ ਦਯੋ ਮਨ ਸਾਈ।
 ਮਾਨਸਾ^{੧੬} ਰੂਪ ਲਖੇ ਗੁਰ ਕੇ ਤਿਨ ਦੂਰ ਭਯੋ ਗੁਰ ਗਯਾਨ ਗਵਾਈ।
 ਤਾਵਤ ਕਾਲਾ^{੧੭} ਸੁ ਕਾਲ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰ, ਐਰ ਤੇ ਐਰ ਭਯੋ ਮਨ ਰਾਈ^{੧੮} ॥੨੫॥ [੬੦॥]

1. ਜਾਣੇ, ਮਾਨੇ। 2. ਕਰੁਣਾ (ਦਯਾ) ਦੇ ਸਿੰਧੁ (ਸਮੁੰਦ੍ਰ)। 3. ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ, ਸੁਭ। 4. ਕੋਲ, ਨਜ਼ਦੀਕ।
 5. ਮਹਾਜਨ ਲੋਕ, ਦਰਬਾਰੀ। 6. ਰਾਜਾ। 7. ਵਿਕਸੇ, ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਵੇ। 8. ਕ੍ਰਿਪਾ (ਦਯਾ) ਦੇ ਸਿੰਧੁ (ਸਾਗਰ)।
 9. ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਜਿਵੇਂ। 10. ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਸਮੁੰਦ੍ਰ। 11. ਪ੍ਰਸੰਨ, ਖੁਸ਼। 12. ਗੈ (ਗਜ)=ਹਾਥੀ, ਯੁਤ (ਸਹਿਤ ਜਾਂ ਸਮੇਤ)। 13. ਪੁੱਖ, ਗਰਮੀ। 14. ਇਸ (ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ)। 15. ਰਾਜੇ ਨੇ। 16. ਮਨੁੱਖ। 17. ਉਸ ਸਮੇਂ ਤਕ।
 18. ਰਾਇ (ਰਾਜੇ) ਦਾ।

ਦੇਹਰਾ। ਤਾ ਮਿਸ¹ ਮਾਰਹਿਗੇ ਪ੍ਰਭੂ, ਕੋਟਿ ਸੈਨ ਤੁਰਕਾਨ।

ਭਾਰ ਨਿਵਾਰੈ ਧਰਤ ਕੇ, ਯਾਂ ਤੇ ਠਟੀ ਸੁ ਜਾਨ ॥੨੬॥ [੬੧॥]

ਪੁਨਿ ਪੂਛੀ ਗੁਰ ਬਾਤ ਸਬ, ਤਾ ਗਿਰਦੈ ਸੁ ਪ੍ਰਮਾਨ।

ਸੈਨ ਕੋਸ² ਪੁਨਿ ਨਗਰ ਬਿਧਿ, ਨਿਪੁ ਪੁਨਿ ਪੂਛੀ ਜਾਨ ॥੨੭॥ [੬੨॥]

ਇਤਨੇ ਮੈ ਆਯੋ ਤਬੈ ਘੁਮਤ ਗਇੰਦ³ ਸੁ ਐਸ।

ਐਰਾਵਤ⁴ ਜਾ ਪਿਖ ਲਜੈ, ਚੰਚਲ ਸੇਤ⁵ ਅਸੇਤ⁶ ॥੨੮॥ [੬੩॥]

ਸਵੈਯਾ। ਚੰਚਲ ਲੋਲ⁷ ਅਮੋਲ ਕਰੀ ਬਰ⁸, ਭਾਲ ਸੰਪੂਰ ਕੀ ਖੋਰ⁹ ਬਿਰਾਜੈ।

ਝਾਲਰ ਘੰਟ ਅੰਬਾਰ ਅਨੂਪਮ¹⁰, ਚਾਰੂ¹¹ ਜਗਾਇਨ¹² ਕੇ ਸਬ ਸਾਜੈ।

ਸੀਤਲ ਬਾਰ ਪਹਾਰ¹³ ਕਿਧੇ, ਬਰ ਯੋ ਉਪਮਾ ਕਹਿ ਊਰਧ¹⁴ ਛਾਜੈ।

ਬਾਰਧ ਖੀਰ¹⁵ ਕਿ ਫੀਲ¹⁶ ਕਿਧੋ ਬਰ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਕੇ ਗਜ ਯਾ ਬਿਧ ਰਾਜੈ ॥੨੯॥ [੬੪॥]

ਜੋਨ¹⁷ ਕਰੀ¹⁸ ਪਰ ਆਪ ਗੁਰੂ ਅਤਿ ਤਾ ਉਪਮਾ ਕਸ¹⁹ ਭਾਂਤ ਬਖਾਨੈ।

ਕੋਟਿ ਕਵੀ ਬਕਤੇ ਗੁਰ ਕੀ ਗਤ, ਜਾਨਨ ਹਾਰ ਸੋਈ ਪ੍ਰਭੂ ਜਾਨੈ।

ਤੀਰ²⁰ ਅਯੋ²¹ ਰਾਜ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਕੈ ਕਰ²², ਚੋਰ ਲਯੋ ਕਰਤੇ ਭਲ ਨਾਨੈ।

ਦੇਖ ਕੈ ਲੋਕ ਸਭੈ ਤਹਿ ਚੌਕਿਤ, ਚੋਰ ਝੁਲਾਵਤ ਚੋਦਿਸ²³ ਥਾਨੈ ॥੩੦॥ [੬੫॥]

ਸਵੈਯਾ। ਭੂਪ ਪ੍ਰਸੰਨ ਭਯੋ ਲਖ ਕੈ ਮਨ, ਚੋਕ ਰਹਯੋ ਤਹਿ ਧਯਾਨ ਲਗਾਈ।

ਕੁੰਭ²⁴ ਬਭੈ ਯਹਿ ਕੋਤਕ ਰੂਪ ਹੈ, ਕੈਸ²⁵ ਅਯੋ²⁶ ਗੁਰ ਕੇ ਨਿਕਟਾਈ?

ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਕੇ ਪਾਸ ਬਿਰਾਜਤ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਹੈ ਨਿਪੁ ਤੇ ਅਧਿਕਾਈ।

ਪੁਨਿ ਐਰ ਹੀ ਕੋਤਕ ਤਾਹਿ ਲਖਾਵਤ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੂ ਸਭ ਕੇ ਸੁਖਦਾਈ ॥੩੧॥ [੬੬॥]

ਚੋਪਈ। ਯਾ ਬਿਧਿ ਪੁਨਿ ਸਾਹਿਬ ਬਿਗਸਾਈ। ਪਾਂਚ ਬਿਸਿਖ²⁷ ਤਬ ਦਏ ਚਲਾਈ।

ਪੁਨਿ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਸਿੰਧੂਰ²⁸ ਸੋ ਭਾਖੀ। ਚੁਨ ਲੈ ਬਿਸਿਖ ਸਭੈ ਜਨ ਸਾਖੀ²⁹ ॥ [੬੭॥]

ਚਲਾ ਕੁੰਭਿ ਤਬ ਸੀਘਰ ਧਾਈ। ਜਾ ਬਿਧਿ ਪੱਬ³⁰ ਲਯੋ ਧਰ³¹ ਜਾਈ।

ਕਰੀ³² ਅੰਗੂ³³ ਧਰ ਚੂਨ ਆਨੇ ਸਰ³⁴। ਦਏ ਆਨ ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ ਪਗ³⁵ ਪਰ ॥ [੬੮॥]

ਕੋਤਕ ਨਿਰਖ ਲੋਕ ਅਨੁਰਾਗੇ। ਤਾ ਕੇ ਜਸ ਸੁ ਉਚਾਰਨ ਲਾਗੇ।

ਪ੍ਰੇਛ³⁶ ਇੱਖ³⁷ ਗੁਰ ਇਖੁਧੀ³⁸ ਧਾਰੇ। ਭੂਖ ਨਿਰਖ ਗੁਰੂ ਬਿਸਮ ਉਚਾਰੇ ॥ [੬੯॥]

ਪ੍ਰਛਤ ਭਯੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਪਾਸਾ। “ਆਯੋ ਕਾ ਤੇ ਗਜ³⁹ ਸੁਖ ਰਾਸਾ?

ਕਵਨ ਦੇਸ ਤੇ ਯਹਿ ਗਜ ਆਯੋ। ਆਨ ਆਪ ਕੇ ਤਰੈ⁴⁰ ਸੁਹਾਯੋ” ॥ [੭੦॥]

1. ਉਸ ਬਹਾਨੇ। 2. ਖਜਾਨਾ। 3. ਗਜੇਂਦ੍ਰ, ਹਾਥੀ। 4. ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਇੰਦ੍ਰ ਦਾ ਹਾਥੀ। 5. ਸ਼੍ਰੇਤ, ਸਫੇਦ, ਚਿੱਟਾ। 6. ਜੋ ਸ਼੍ਰੇਤ (ਸਫੇਦ) ਨਾ ਹੋਵੇ। 7. ਚਪਲ। 8. ਕਰਿ (ਹਾਥੀ) ਬਰ (ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ)। 9. ਟਿੱਕਾ, ਤਿਲਕ। 10. ਉਪਮਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ। 11. ਚਾਰ (ਸੁੰਦਰ)। 12. ਜੜਿਤ, ਜੜਾਊ। 13. ਪਹਾੜ ਦਾ ਸੀਤਲ (ਠੰਢਾ) ਬਾਰਿ (ਪਾਣੀ)। 14. ਉੱਚਾ। 15. ਬਾਰਿਧਿ ਖੀਰ, ਦੁੱਧ ਦਾ ਸਾਗਰ (ਸਮੁੰਦ੍ਰ)। 16. ਹਾਥੀ। 17. ਜਵਨ, ਜਿਸ, ਜਿਹੜੇ। 18. ਕਰਿ (ਹਾਥੀ)। 19. ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ। 20. ਕੋਲ, ਨਿਕਟ। 21. ਆਇਆ। 22. ਕਰਿ, ਹੱਥ ਵਿਚ। 23. ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ। 24. ਹਾਥੀ। 25. ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ। 26. ਆਇਆ। 27. ਵਿਸਿਖ, ਤੀਰ, ਬਾਣ। 28. ਹਾਥੀ। 29. ਗਵਾਹ। 30. ਪਹਾੜ। 31. ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ। 32. ਸੁੰਡ। 33. ਅੱਗੇ, ਉਪਰ। 34. ਤੀਰ। 35. ਪੈਰਾਂ। 36. ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਪਰੇ। 37. ਤੀਰ। 38. ਭੱਥਾ, ਤਰਕਸ਼। 39. ਹਾਥੀ। 40. ਹੇਠਾਂ, ਤਲੇ।

ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਤਾ ਕੇ ਭਾਖ ਸੁਨਾਯੋ। “ਸਾਮ ਸੈਨ ਸੁਤਾ¹ ਭੂਪ ਚਵਾਯੋ।
 ਦੱਖਨ ਦੇਸ ਬਸਤ ਸੁਭ ਜਹਾਂ। ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਰਾਜਾ² ਹੈ ਤਹਾਂ ॥ [੭੧॥]
 ਸੁਰਪਤਿ³ ਸਮ ਗੁਰ ਸੇਵਕ ਭਾਰੀ। ਤਾ ਗੁਰ ਤੀਰ ਪਠਾ ਰੁਚਿ ਧਾਰੀ।”
 ਐਰ ਬਸਨ⁴ ਮਨਿ ਗਨ ਦੀਏ ਤਹ। ਦਿਖਰਾਏ ਰਾਜਾ ਕੇ ਗੁਰ ਵਹਿ ॥ [੭੨॥]
 ਇਖੁਧੀ⁵ ਆਯੁਧ⁶ ਮਨਿ ਗਨ ਚਾਪਾ⁷। ਦੇਖ ਭੂਪ ਮਨ ਚੈਪ ਸੁ ਆਪਾ।
 ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਤਾਹਿ ਸਪਰਧਾ⁸ ਧਾਰੈ। ਕਾ ਵਿਧਿ⁹ ਰਾਜਾ ਗੈਰਤ ਸਾਰੈ ॥ [੭੩॥]
 ਗੁਰ ਨਿਦੇਸਾ¹⁰ ਲੈ ਰਾਜਾ ਗਯੋ। ਇਤ ਪ੍ਰਭ ਮਨ ਅਖੇਟ ਮੈ ਦਯੋ।
 ਸੁੰਦਰ ਧੀਰ ਬੀਰ ਸੰਗ ਲੀਨੇ। ਮੀਰ ਸਿਕਾਰ ਹੇਤ ਮਨ ਦੀਨੇ ॥ [੭੪॥]
 ਬਾਜ ਸੀਚਾਨੇ¹¹ ਧੂਤੀ ਲੀਨੇ¹²। ਲਗਰ ਚਰਗ¹³ ਕਹ ਜਾਤ ਨ ਬੀਨੇ¹⁴।
 ਯਾ ਬਿਧਿ ਐਰ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰੀ। ਕਰੀ ਸਮਿਧਿ¹⁵ ਸੰਗ ਸੁਖ ਭਾਰੀ ॥ [੭੫॥]
 ਬਾਰ ਨਿੰਦੂ¹⁶ ਪੈ ਚਢ ਗੁਰ ਜਾਵੈ। ਜਨੁ¹⁷ ਉਂਦਯਾਚਲ¹⁸ ਪੈ ਰਵਿ ਭਾਵੈ।
 ਜਿਹ ਦਿਸ ਸੁਨਯੋ ਸੁ ਅਧਿਕ ਸਿਕਾਰਾ। ਤਵਨ ਓਰ¹⁹ ਪ੍ਰਭ ਕੀਹ ਸਵਾਰਾ ॥੩੨॥ [੭੬॥]
 ਸਵੈਯਾ। ਕਾਨਨ²⁰ ਮਾਹਿ ਪ੍ਰਵੇਸ ਕੀਓ ਜਹਿ, ਸਿੰਘ ਸਮੇ²¹ ਕਛ ਅੰਤ ਨ ਪਾਰੀ।
 ਤਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਬਾਜਿ²² ਆਰੂਢ²³ ਭਏ, ਅਤਿ ਸੁੰਦਰ ਕ੍ਰਾਂਤ²⁴ ਲਸੇ ਤਨ ਭਾਰੀ।
 ਜੀਨ ਜਿਗਾ ਕਲਗੀ ਅਤਿ ਰਾਜਤ, ਬਾਰਿਜ²⁵ ਅੰਗ ਉਤੰਗ²⁶ ਅਸਾਰੀ।
 ਰੇਖ 'ਰੁ ਰੀਛ ਝੰਖਾਰ ਅਪਾਰ ਸੁ, ਅਰਨੇ²⁷ ਅਰੁ ਗੋਭੇ ਕੇ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਰੀ ॥੩੩॥ [੭੭॥]
 ਕੰਚਨ²⁸ ਐ ਮੁਕਟ²⁹ ਪਨਿ ਜੇਵਰ³⁰, ਮਾਰੂਤ³¹ ਜਯੋ ਤਬ ਬਾਜਿ³² ਦੋੜਾਹੀ।
 ਦੀਨ ਦਯਾਲ ਕਰੈ ਕਰੁਨਾ ਨਿਧਿ ਤਾਰਨ ਲੋਕਨ ਕੇ ਹਿਤ ਜਾਹੀ।
 ਆਯਸ ਸੈਨ ਦਈ ਸੁ ਸਿਕਾਰਹਿ³³, ਮਾਰਤ ਰੇਖ 'ਰੁ ਰੀਛ ਸਸਾਹੀ³⁴।
 ਜੋ ਨਭ³⁵ ਮੈ ਧਰ³⁶ ਮੈ ਲਖ ਪਾਵਤ, ਬਾਜ ਸੁ ਕੂਕਰ ਤੇ ਹਨਵਾਹੀ³⁷ ॥੩੪॥ [੭੮॥]
 ਤੀਤਰ ਐਰ ਬਟੇਰੇ ਘਨੇ, ਤਹਿ ਮਾਰ ਫਿਰੈ ਅਤਿ ਹੀ ਸੁਖ ਪਾਯੋ।
 ਤੀਰ ਸਤਦ੍ਰਵ³⁸ ਆਨ ਖਰੇ ਜਿਹ ਰਾਜਤ³⁹ ਪੰਕਿਤ⁴⁰ ਨੀਰਜ⁴¹ ਭਾਯੋ⁴²।
 ਸੰਗ ਲਏ ਬਰ ਸੂਰ ਅਪਾਰ, ਕਰੇ ਸੁਖ ਤਾ ਮਨ ਭੋਜਨ ਖਾਯੋ।
 ਨਾਗ⁴³ ਬਿਦਾਵਤ ਭੇ ਅਸ ਭਾਂਤਨ⁴⁴, ਆਵਨ ਧਾਮ ਚਹਯੋ ਪ੍ਰਭ ਭਾਯੋ ॥੩੫॥ [੭੯॥]

1. ਸਾਮ ਸੈਨ ਸੁਤ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਇੱਥੇ ਕਈ ਲੇਖਕਾਂ ਨੇ ਆਸਾਮ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਰਾਜਾ ਰਤਨ ਰਾਇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। (ਦੇਖੋ, ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਰਤਨਕਾਰ ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਪੰਨਾ ੧੯੬੦, ਪੰਨਾ ੫੯੫)। 2. ਇੱਥੇ ਆਸਾਮ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਥਾਂ ਦੱਖਣ ਦੇਸ਼ ਤੇ ਰਾਜਾ ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਵਰਣਨ ਅਪ੍ਰਾਸੰਗਿਕ ਤੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰਲੀ ਗੱਲ ਹੈ। 3. ਇੰਦ੍ਰ। 4. ਵਸਤ੍ਰ। 5. ਤਰਕਸ਼, ਭੱਥਾ। 6. ਸ਼ਸਤ੍ਰ। 7. ਧਨੁਖ, ਕਮਾਨ। 8. ਈਰਖਾ। 9. ਕਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ। 10. ਆਗਿਆ, ਹੁਕਮ। 11. ਇਕ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਪੰਛੀ। 12. ਡੂਤੀ। 13. ਬਾਜ ਦੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਇਕ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਪੰਛੀ। 14. ਕੁਹੀ ਆਦਿ ਪੰਛੀ ਬੀਨੇ (ਬੁਣੇ)। 15. ਸੰਪਤੀ, ਧਨ ਪਦਾਰਥ। 16. ਹਾਥੀਆਂ ਦਾ ਰਾਜਾ। 17. ਜਾਣੇ। 18. ਇਕ ਪਰਵਤ, ਜਿਥੋਂ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ। 19. ਉਸ ਤਰਫ਼। 20. ਵਣ, ਜੰਗਲ। 21. ਸ਼ੇਰ ਤੇ ਸਹੇ। 22. ਘੋੜੇ। 23. ਚੜ੍ਹੇ। 24. ਚਮਕ-ਦਮਕ। 25. ਕਮਲ। 26. ਉੱਚੀ। 27. ਜੰਗਲੀ ਝੋਟਾ। 28. ਸੋਨਾ। 29. ਤਾਜ, ਸਿਰ ਦਾ ਭੂਸ਼ਣ। 30. ਗਹਣਾ। 31. ਹਵਾ, ਪੋਣ। 32. ਘੋੜਾ। 33. ਸ਼ਿਕਾਰ ਦੀ। 34. ਸਹੇ। 35. ਆਕਾਸ਼। 36. ਧਰਤੀ। 37. ਮਰਵਾ ਦੋਣੇ। 38. ਦਰਿਆ ਸਤਲੁਜ ਦੇ ਤੀਰ (ਕਿਨਾਰੇ)। 39. ਸੇਹੰਦੇ ਹਨ। 40. ਚਿੱਕੜ ਭਰੇ। 41. ਨੀਰ (ਪਾਣੀ) ਤੋਂ ਉਪਜੇ ਕਮਲ। 42. ਤਰ੍ਹਾਂ, ਵਾਂਗ। 43. ਅਨਵਾਰ। 44. ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ।

ਛੰਦ। ਕਰੇ ਚਰਿਤ ਭਾਰੇ। ਮਹਾਰਾਜ ਧਾਰੇ।
 ਤਥੈ ਨਾਗ ਅਤੂ। ਲਖੈ ਮਾਨ ਮੰਤੂ ॥ [੮੦॥]
 ਨਿਜੰ ਧਾਮ ਆਏ। ਮਨੰ ਸੂਖ ਪਾਏ।
 ਸੁਨੇ ਰੈਨ ਸੋਏ। ਸਭੇ ਦੂਖ ਖੋਏ ॥ [੮੧॥]
 ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਗਾਹੀ। ਕਥਾ ਔਰ ਚਾਹੀ।
 ਜਥੇ ਭੀਮ ਚੰਦੰ। ਗਯੋ ਧਾਮ ਨੰਦੰ ॥ [੮੨॥]
 ਬੁਲਯੋ ਕੋਟਵਾਰੰ। ਕਹੀ ਬਾਤ ਸਾਰੰ।
 “ਸੋਈ ਕਾਮ ਕੀਜੈ। ਗਜੰ ਜੇਮ^੧ ਲੀਜੈ ॥ [੮੩॥]
 ਗੁਰੂ ਪਾਸ ਦੇਖਾ। ਮਹਾਂ ਸੋਭ ਲੇਖਾ।
 ਕਰੈ ਕੋਨ ਪੇਚੰ। ਲਹੈ ਤਾਹਿ ਐਚੰ ॥ [੮੪॥]
 ਨਵੀਨ ਪ੍ਰਕਾਰੰ। ਮਹਾਂ ਸੋਭ ਧਾਰੰ।”
 ਅਯੋ ਤੇ ਵਜੀਰੰ। ਸੁਨੇ ਬੈਨ ਪੀਰੰ ॥ [੮੫॥]
 ਕਹਾ ਰੂਪ ਸੰਗੰ। ਸੁਨੇ ਗਾਥ ਅੰਗੰ।
 “ਗੁਰੂ ਪੂਜ ਚਾਹੇ। ਨ ਐਸੀ ਨਿਬਾਹੇ ॥ [੮੬॥]
 ਜਿਨੈ ਪੂਜ ਕੀਨੀ। ਤਿਨੈ ਸੋਭ ਲੀਨੀ।
 ਜਿਨੈ ਧਾਮ ਮਾਯਾ। ਤਿਹੂੰ ਲੋਕ ਛਾਯਾ ॥ [੮੭॥]
 ਕਹਾ ਸੇ ਵਿਚਾਰਾ। ਕਰੀ^੬ ਜੇ ਦਿਖਾਰਾ^੭।
 ਮਹਾਰਾਜ ਐਸੇ। ਲਖੇ ਵਿਸਨੁ ਜੈਸੇ ॥੩੬ [੮੮॥]
 ਦੋਹਰਾ। ਖੀਰ ਸਿੰਧ ਸਤਿਗੁਰ ਅਮਲ, ਲਾਲ ਰਤਨ ਕਰ ਪੂਰ।
 ਮਰ ਜੀਅਰਾ^੮ ਮਨ ਕੀਜੀਏ, ਲਹੇ ਰਤਨ ਯੋ ਰੂਰ^੯ ॥੩੭ [੮੯॥]
 ਬਿਨ ਸੇਵਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਕੀ, ਕੋਟਿ ਜਤਨ ਦੁਖ ਹੋਤ।
 ਮਹਾਂ ਭਾਗ ਤੇਰੇ ਭਏ, ਨਿਕਟ ਤੋਰਾ^{੧੦} ਗੁਰ ਪੋਤ^{੧੧} ॥੩੮ [੯੦॥]
 ਚੋਪਈ। ਯਾ ਸਹਾਇ ਚਾਹੇ ਮਨ ਮਾਹੀ। ਕੋਟਿ ਅਰਿਨਿ^{੧੨} ਕੇ ਨਾਮ ਕਰਾਹੀ।
 ਯਾਹਿ ਛਾਇ ਕਰ ਬੈਰਨ ਨਾਸਾ। ਕਰ ਹੈ ਤੇ ਕੇ ਸੂਰ^{੧੩} ਪ੍ਰਕਾਸਾ ॥ [੯੧॥]
 ਦੇਸ ਦੇਸ ਕੀ ਸੰਗਤਿ ਆਵੈ। ਮਨ ਵਾਂਛਤ^{੧੪} ਯਾ ਤੈ ਬਰ ਪਾਵੈ।
 ਤੁਮ ਹੂੰ ਨਿਸ ਦਿਨ ਕਰੇ ਦੀਦਾਰਾ। ਕਹਾਂ ਬਾਤ ਯਹਿ ਕਰੀ ਬਿਚਾਰਾ ॥ [੯੨॥]
 ਇਹ ਬਿਧਿ ਅਧਿਕ ਰਾਵ ਸਮਝਾਯੋ। ਤਦਪਿ^{੧੫} ਚੀਤ ਏਕ ਨਹਿ ਲਯਾਯੋ।
 ਬੋਲਤ ਬੈਨ ਭਯੋ ਤਿਹ ਸਗਾ। “ਸੇ ਤੁਮ ਆਏ ਸੁਨਹੁ ਪ੍ਰਸੰਗਾ ॥ [੯੩॥]
 ਕਵਨ ਕਾਜ ਸੇਵੇ ਮੈ ਜਾਈ। ਮੈ ਤਾ ਕੀ ਕਛੁ ਪਾਹੁਲ ਖਾਈ^{੧੬}।
 ਮੈ ਨਿਜ ਭੀਮ ਚੰਦ ਬਰ ਰਾਜਾ। ਰਾਜਪੂਤ ਸਭ ਕੋ ਸਿਰਤਾਜਾ ॥ [੯੪॥]

1. ਆਪਣੇ ਪੁਤ੍ਰ ਦੇ ਘਰ ਗਇਆ। 2. ਉਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਕੋਟਵਾਲ ਬੁਲਾਇਆ। 3. ਹਾਥੀ (ਪ੍ਰਸ਼ਾਦੀ)।
 4. ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਜਿਵੇਂ। 5. ਖਿੱਚ ਅਥਵਾ ਖੋਹ ਲਈਏ। 6. ਕਰਿ (ਹਾਥੀ)। 7. ਦਿਖਾਇਆ। 8. ਮਰਜੀਉੜਾ।
 9. ਸੁੰਦਰ। 10. ਤੇਰੇ। 11. ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਜਗਾਜ। 12. ਦੁਸ਼ਮਣ। 13. ਸੂਰਜ। 14. ਇੱਛਿਤ, 15. ਤਾਂ ਭੀ।
 16. ਪਾਹੁਲ ਖਾਧੀ, ਅਰਥਾਤ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਿਆ।

ਏਕੈ ਸਹੀ ਦੇਵ ਹਮ ਮਾਨੈ। ਮਾਨਸ ਕੋ ਨਰ ਕਰ ਪਹਿਚਾਨੈ।
 ਨੀਚ ਲੋਕ ਕਹਿ ਨੀਹਲ¹ ਵਾਸੀ। ਤਾਕਹੁ ਕਹਤ ਆਦਿ ਅਬਿਨਾਸੀ²।
 ਮੇ ਕੇ ਭਲੀ ਬਾਤ ਯਹਿ ਨਾਹੀ। ਤਾ ਕੇ ਪਰੋ ਚਰਨ ਕਹਿ ਜਾਹੀ ॥੩੯॥ [੯੫॥]
 ਦੋਹਰਾ। ਜੇ ਅਬ ਸਿੱਖ ਤਾ ਕੇ ਬਨੇ, ਨਿੰਦਹਿ ਮੋਹ ਭੁਪਾਲ³।
 ਖਤ੍ਰੀ ਕੇ ਸੇਵਕ ਭਯੋ, ਗੈ⁴ ਹਿਤ ਭੀਮ ਨ੍ਰਿਪਾਲ⁵ ॥੪੦॥ [੯੬॥]
 ਸੋ ਪਚਾਸ ਰਾਜਾ ਨਹੀ, ਤਾ ਸੇਵਕ ਪਰਮਾਨ।
 ਰਾਜਪੂਤ ਨਿੰਦਾ ਕਰੈ, ਪਰ ਕਲੰਕ ਸਿਰ ਤਾਨ ॥੪੧॥ [੯੭॥]
 ਚੋਪਈ। ਅਪਨੇ ਰਾਜ ਜੋਰ ਗਜ ਲੈਹੋ। ਨਾਤਰ⁶ ਖੇਦ ਦੇਸ ਤੇ ਦੈਹੋ।
 ਯਹਿ ਕਲੰਕ ਨਿਜ ਕੁਲਹ ਲਗਾਊ⁷। ਤੋ ਕਹ ਤੁਮਰੇ ਬਚਨ ਕਮਾਊ⁸ ॥ [੯੮॥]
 ਆਗੇ ਹਜਰਤ ਸੇ ਇਮ ਭਈ। ਪੁਨਿ ਹਮ ਸੇ ਜੇ ਇਹ ਬਿਧਿ ਠਈ।
 ਦੇਖਾਂ ਕਹਾਂ ਭਾਜ ਕਰ ਜੈਹੈ। ਕੋਟਿ ਉਪਾਉ ਕਰੀ⁹ ਮੁਹ ਦੈ ਹੈ ॥ [੯੯॥]
 ਤੈ ਅਬ ਸਹੀ ਬਾਤ ਯਹਿ ਕੀਜੈ। ਗੁਰੂ ਪਾਸ ਭੈ ਰੰਚ ਨ ਕੀਜੈ।
 ਏ ਬਤੀਆ¹⁰ ਤਾ ਕੇ ਕਹੁ ਜਾਈ। ਅਭਿਬੰਦਨ¹¹ ਹਮਰਾ ਸੇ ਗਲਾਈ¹² ॥ [੧੦੦॥]
 ਸਿਰੀ ਨਗਰ ਰਾਜਾ ਕੇ ਲੋਗਾ। ਐਹੈ ਹਮਰੇ ਲਗਨ ਸੰਜੋਗਾ¹³।
 ਤਾ ਕੇ ਦਿਖਰਾਵਨ ਕੇ ਕਾਜਾ। ਹਾਥੀ ਦੇਹੁ ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜਾ ॥ [੧੦੧॥]
 ਦੇਇ ਤੀਨ ਦਿਨ ਹਮ ਕੇ ਦੀਜੈ। ਤਾ ਤੇ ਬਹੁਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰ ਲੀਜੈ।¹⁴
 ਸੁਨਤ ਵਜੀਰ ਰਾਵ ਕੇ ਬੈਨਾ। ਆਯੋ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ ਐਨਾ¹⁵ ॥ [੧੦੨॥]
 ਪਰਸੇ ਚਰਨ ਗੁਰੂ ਕੇ ਆਈ। ਅੰਬੁਜ¹⁶ ਅਰੁਨ¹⁷ ਬਿਮਲ¹⁸ ਅਧਿਕਾਈ ॥੪੨॥ [੧੦੩॥]
 ਦੋਹਰਾ। ਹਾਥ ਜੋੜ ਸਿਰ ਨਜਾਇ ਕੈ ਦਯਾ ਸਿੰਧ ਪਗ ਤੀਰ।
 ਨਿਜ ਨਾਯਕ¹⁹ ਕੀ ਬੇਨਤੀ, ਬਰਨਤ ਭਯੋ ਵਜੀਰ ॥੪੩॥ [੧੦੪॥]
 ਸਿਰੀ ਨਗਰ ਕੇ ਰਾਵ ਜੇ, ਸੁਮਤਿ ਸੁਘਰ ਅਭਿਰਾਮ।
 ਤਵਨ²⁰ ਸੁਤਾ²¹ ਯਹਿ ਭੂਪ ਕੋ, ਆਹੀ ਇਨ ਕੇ ਧਾਮ²² ॥੪੪॥ [੧੦੫॥]
 ਤਾ ਕੇ ਲਾਗੀ ਲੋਗ ਪ੍ਰਭ, ਆਏ ਨ੍ਰਿਪ ਕੇ ਐਨ।
 ਤਾ ਦਿਖਰਾਵਨ ਹੇਤ ਗਜ, ਦੀਜੈ ਪ੍ਰਭ ਸੁਖਦੈਨ ॥੪੫॥ [੧੦੬॥]
 ਸਵੈਯਾ। ਦਿਨ ਕੇਯ²³ ਰਖੈ ਪ੍ਰਭ ਤਾ ਪੁਰ ਮੈ, ਪੁਨਿ ਆਨ ਹੈ ਤੇ ਪਗ ਤੀਰ ਸੁਆਮੀ।
 ਯਾ ਬਿਧਿ ਭੂਪ ਕਰੀ ਬਿਨਤੀ, ਨਿਜ ਪਾਸ ਕਹੀ ਪ੍ਰਭ ਤੂੰ ਮਨ ਜਾਨੀ।
 ਸੁਨ ਕੈ ਤਿਹ ਬੈਨ ਦਯਾ ਨਿਧਿ ਸਾਹਿਬ, ਮੇਨ ਧਰੀ ਹਰਿ ਅੰਤਰਜਾਮੀ।
 ਆਪ ਹੀ ਖੇਲ ਕਰੇ ਜਗ ਨਾਯਕ²⁴ ਘਾਯਕ²⁵ ਸਤ੍ਰੁਨ ਕੇ ਸੁਖ ਗਾਮੀ ॥੪੬॥ [੧੦੭॥]

1. ਪਹਾੜ ਦੀ ਤਰਾਈ। 2. ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਤੁਕਾਂ ਮੂਲ ਪਾਠ ਸਿੱਖ ਰੈਫ਼ੈਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਦੀ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਨੰ : ੧੧੯੮ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹਨ ਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਵੀ ਮਾਮੂਲੀ ਮਤ-ਭੇਦ ਹਨ। 3. ਭੂਪਤਿ, ਰਾਜੇ। 4. ਗਯ, ਗਜ, ਹਾਥੀ। 5. ਪ੍ਰਜਾ ਦਾ ਪਾਲਕ, ਰਾਜਾ। 6. ਨਹੀਂ ਤਾਂ। 7. ਹਾਥੀ। 8. ਗੱਲਾਂ। 9. ਅਦਬ ਅਦਾਬ, ਨਮ੍ਰਤਾ ਭਾਵ। 10. ਕਹਕੇ। 11. ਸਾਕ (ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ) ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਕਰਕੇ। 12. ਅਧਨ, ਘਰ। 13. ਅੰਬੁ (ਪਾਣੀ) ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ। 14. ਲਾਲ। 15. ਨਿਰਮਲ। 16. ਸ਼੍ਰਾਮੀ, ਮਾਲਿਕ। 17. ਉਸ ਦੀ। 18. ਪੁਤ੍ਰੀ, ਰਾਜਕੁਮਾਰੀ। 19. ਘਰ। 20. ਕੁਝ ਦਿਨ। 21. ਜਗਤ ਦੇ ਸ਼੍ਰਾਮੀ। 22. ਨਸ਼ਟ ਕਰਨਹਾਰ।

ਭੁਜੰਗ ਛੰਦ। ਸੁਨੈ ਬੈਨ ਤਾ ਕੇ ਮਹਾਰਾਜ ਬੋਲੇ। ਕਤੇ^੧ ਬੂਠ ਕੇ ਭਾਖੈ ਵਜੀਰੇ ਅਮੋਲੇ।
 ਤੁਮੈ ਮੋਰ ਦਾਸੰ ਅਨਨੈ^੨ ਪ੍ਰਕਾਰੰ। ਤੁਮੈ ਭਾਖਬੇ ਜੋਗ ਨਾ ਐਸ ਧਾਰੰ ॥ [੧੦੮॥]
 ਭਈ ਰੈਨ ਬਾਤੰ ਕਰੀ ਤੇ ਨ੍ਰਿਪਾਲੰ। ਸੁਈ ਭਾਖੀਏ ਯਾਇ ਬੇਗੰ ਉਤਾਲੰ।
 ਤੁਮੈ ਬੈਨ ਪਯਾਰੇ ਕਹੈ ਭੂਪ ਸੰਗੇ। ਤਿਸੈ ਮੂੜ ਧਾਰੈ ਨ ਚੀਤੇ^੩ ਉਮੰਗੇ ॥ [੧੦੯॥]
 ਸੁਨੈ ਬੈਨ ਐਸੇ ਵਜੀਰੰ ਮਹਾਨੰ। ਪਰਾ^੪ ਮਾਹਿ ਪਾਦੰ ਸਹੀ ਈਸਾ ਜਾਨੰ।
 ਧਨੰ ਧੰਨ ਸੁਆਮੀ ਮਹਾਰਾਜ ਈਸੰ। ਸਰੰ ਨਾ ਸੁਖਾਰੀ ਕਰੇ ਸੰਤ ਨੀਸੰ।
 ਸੁਭੂਤੰ ਭਵਿਖੰ ਭਵਾਨੰ^੫ ਅਕਾਲੰ। ਲਖੈ ਨਾਹਿ ਤੇ ਕੇ ਹਮ ਜੰਤ ਜਾਲੰ ॥੪੭॥ [੧੧੦॥]
ਦੋਹਰਾ। ਏ ਜੜ ਲੁਕਾ ਘਨੇ ਕਰਤ, ਹਮ ਸੇਵਕ ਤੁਵ ਸ੍ਰਾਮ।
 ਤਾ ਤੇ ਡਰਦੇ ਕਰਤ ਹੈ, ਬੂਠ ਬਾਤ ਕ੍ਰਿਤ ਕਾਮ ॥੪੮॥ [੧੧੧॥]
 ਹਮ ਤੁਮਰੇ ਸੇਵਕ ਸਦਾ, ਯਾ ਮੈ ਰਤੀ ਨ ਭੇਦ।
 ਸੁਨ ਮੁਸਕਾਨੇ ਆਪ ਜੀ, ਬੋਲਤ ਭਏ ਅਖੇਦ ॥੪੯॥ [੧੧੨॥]
ਚੌਪਈ। ਤੇ ਪਰ ਹਮਰੀ ਖਸੀ ਪਿਆਰੇ। ਤੂੰ ਜਾ ਨ੍ਰਿਪ ਸੇ ਐਸ ਉਚਾਰੈ।
 ਕਰੀ^੬ ਨਾਥ^੭ ਕੇ ਹੈ ਦਰਬਾਰੀ। ਸਹੀ ਹਮਾਰੇ ਹੈ ਘਰ ਬਾਰੀ ॥ [੧੧੩॥]
 ਇਕ ਹੈ ਐਰ ਬਾਤ ਮੈ ਜਾਨੀ। ਹਮ ਤੇ ਤਜੀ ਨ ਜਾਤੀ ਜਾਨੀ।
 ਜਾ ਸਿਖ ਕਰੀ^੮ ਪਠਾ^੯ ਹਮ ਪਾਸਾ। ਤਾ ਨੇ ਕਰੀ ਯਹੀ ਅਰਦਾਸਾ ॥ [੧੧੪॥]
 ਬੀਚ ਅੰਬਾਰੀ ਲਿਖਸੁ ਪਠਾਯੋ। ਹੇ ਪ੍ਰਭ। ਤੁਮ ਗੈ ਤੀਰ ਰਖਾਯੋ।
 ਅਨਤ ਧਾਮ^{੧੦} ਨਾ ਪਠਾ^{੧੧} ਹਰਿ ਸਾਖੀ। ਐਰ ਵਸਤ ਸਭ ਲੀਜੈ ਭਾਖੀ ॥ [੧੧੫॥]
 ਨ੍ਰਿਪ ਸੇ ਖੁਸੀ ਗੁਰੁ ਕੀ ਮਾਨੇ। ਭਾਵਨ ਮਾਤ੍ਰ^{੧੨} ਭੇਦ ਨ ਜਾਨੇ।
 ਏਕ ਨ ਦੇਵੇ ਗਜ ਹਮ ਜਾਨਾ। ਐਰ ਬਸਤ ਕੇ ਧਰੈ ਨਿਸਾਨਾ ॥ [੧੧੬॥]
 ਏ ਸੁਨ ਵਿਦਾ ਭਯੋ ਤਾਆਯੋ। ਲਖ ਵਜੀਰ ਰਾਜਾ ਸੇ ਅਲਾਯੋ^{੧੩}।
 ਕਾ ਬਿਧਿ ਗੁਰ ਸੇ ਬਾਤ ਬਖਾਨੀ। ਤਬ ਵਜੀਰ ਬੋਲਾ ਸੁਖ ਮਾਨੀ ॥ [੧੧੭॥]
 “ਪੂਰਬ ਤੇ ਸੰਗ ਮੈ ਨ੍ਰਿਪ ਕਹਾ। ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਲਹਾ।
 ਪੁਨਿ ਜਬ ਮੈ ਗੁਰੁ ਤੀਰ ਸੁ ਗਯੋ। ਅਭਿਬੰਦਨ ਕਰ ਭਾਖਤ ਭਯੋ ॥ [੧੧੮॥]
 ਭੂਪ^{੧੪} ਪਠਾ^{੧੫} ਤੁਮ ਢਿਗ ਸੁਖਦਾਨੀ। ਗਜਪਤਿ^{੧੬} ਕਛੁ ਦਿਨ ਦੀਜੈ ਜਾਨੀ।
 ਤਾ ਦਿਖਰਾਇ ਕਛੁ ਦਿਨ ਰਾਖੈ। ਪੁਨਿ ਪਠਾਇ ਦੇਵੈ ਅਸ ਭਾਖੈ ॥ [੧੧੯॥]
 ਤੁਮ ਅਰੁ ਰਾਜਾ ਮੈ ਹਿਤ ਭਾਰੀ। ਦੀਜੈ ਨਾਥ ਲੋਕ ਸੁਖਕਾਰੀ।
 ਸਬ ਜਗ ਜਾਨੈ ਤੁਮ ਹਿਤ ਸਾਰੈ”। ਤਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੁ ਬੋਲੈ ਬਚ ਭਾਰੈ ॥ [੧੨੦॥]
 ਰਾਜਾ ਹਮ ਪੈ ਜੇ ਕਿਛੁ ਚਾਹੀ ਦੇਤ ਬੇਰਾ^{੧੭} ਨਹਿ ਨੈਕ^{੧੮} ਲਗਾਹੀ।
 ਪੰਰਤੁ ਜਾਹਿ ਗਜ ਏਹਿ ਚਢਾਯੋ। ਤਾ ਸੰਗ ਬੋਲ ਭਯੋ ਅਸ ਭਾਯੋ ॥ [੧੨੧॥]

1. ਕਿਸ ਵਾਸਤੇ। 2. ਅਦਤੀ। 3. ਚਿਤਾਰੇ, ਚੇਤੇ। 4. ਪਾਇਆ। 5. ਪੈਰੀ, ਚਰਨੀ। 6. ਈਸ਼ੁਰ, ਰੱਬ।
 7. ਭੂਤ (ਲੰਘ ਚੁਕਾ ਸਮਾਂ), ਭਵਿੱਖ (ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਸਮਾਂ) ਤੇ ਭਵਾਨ (ਵਰਤਮਾਨ ਕਾਲ)। 8. ਅਸੀਂ ਘਟੀਆ
 ਤੇ ਨਿਕੁਸ਼ਟ ਜੀਵ। 9. ਲੁਕਾਉ। 10. ਹਾਥੀ। 11. ਸ਼੍ਰਾਮੀ। 12. ਹਾਥੀ। 13. ਭੋਜਿਆ। 14. ਅਨਤ (ਕਿਸੇ
 ਹੋਰ) ਧਾਮ (ਘਰ)। 15. ਭੋਜੇ। 16. ਦਿੱਲੀ ਇੱਛਾ ਮਾਤ੍ਰ। 17. ਬੋਲਿਆ। 18. ਰਾਜਾ। 19. ਭੋਜਿਆ।
 20. ਪ੍ਰਸਾਦੀ ਹਾਥੀ। 21. ਦੇਰ। 22. ਥੋੜੀ ਜੇਹੀ।

ਅਨਤਾ¹ ਧਾਮ ਰਾਜ ਜਾਹਿਨ ਸ੍ਰਾਮੀ। ਏ ਬਰ ਦੀਜੈ ਅੰਤਰਜਾਮੀ।
 ਤੁਮ ਨ੍ਰਿਪ ਮੈ ਇਹ ਬਾਤ ਜਨਾਯੋ²। ਰਾਜ ਬਿਨ ਜੇ ਚਾਹੇ ਸੇ ਪਾਯੋ ॥ [੧੨੨॥]
 ਤਾ ਸਿੱਖ ਬਚਨ ਬ੍ਰਿਥਾ ਨਹਿ ਕਰਨਾ। ਪ੍ਰਨ ਹੈ ਐਸ ਕਹਯੋ ਹੈ ਕਰਨਾ।
 ਯਾ ਬਿਧਿ ਬਾਤ ਕਹੀ ਜਬ ਸਾਰੀ। ਪੁਨਹਿ ਕਹਯੋ ਨ੍ਰਿਪ ਐਸ ਪ੍ਰਕਾਰੀ।
 ਜੇ ਮਨ ਚਾਹੇ ਸੇ ਕ੍ਰਿਤ ਕੀਜੈ। ਆਯਸ ਦੇਹਿ ਦਾਸ ਕੋ ਭੀਜੈ ॥੫੦ [੧੨੩॥]
ਸੋਰਠਾ। ਸੁਨਤ ਬਚਨ ਯਾ ਭਾਂਤ, ਕੋਪ ਅਧਿਕ ਰਾਜਾ ਭਯੋ।
 ਲੈਹੋ ਗਜ ਤਿਹ ਸਾਤ, ਨਤੋ³ ਸਮਰਾ⁴ ਤਾ ਸੰਗ ਕਰੋ ॥੫੧॥ [੧੨੪॥]
 ਅਸ ਕਹਿ ਲੀਨ ਬੋਲਾਇ, ਰਜਵਾਰੀ⁵ ਅਨ ਗਨ⁶ ਚਮ੍ਰੂ⁷।
 ਕਰੀ ਧੂਮ ਬਹੁ ਭਾਇ, ਕਟੋਚ ਆਇ ਆਏ ਸੁ ਘਨ⁸ ॥੫੨॥ [੧੨੫॥]
ਸਵੈਯਾ। ਸੂਰਨ ਬੀਰ ਬੁਲਾਇ ਸਬੈ, ਜਨ ਦੇਸਨ ਦੇਸ ਲਿਖੀ ਤਿਨ ਪਾਤੀ।
 ਸੁੱਧ ਭਈ ਤਬ ਹੀ ਸਬ ਦੇਸਨ, ਭੀਮ ਸਸੀ⁹ ਗੁਰ ਸੰਗਰ ਜਾਤੀ।
 ਯਾ ਬਿਧਿ ਬਾਤ ਲਿਖੀ ਕਾਂਗੜੇ ਸਹਿ, ਆਵਤ ਭਯੋ ਨ੍ਰਿਪ ਧਾਮ ਸੁ ਗਾਤੀ।
 ਚਾਹਤ ਥੇ ਮਨ ਮੈ ਸੇਈ ਬਾਤ ਕਿਵੈ ਗੁਰੁ ਸੇ ਇਹ ਬੈਰ ਹੋਇ ਭਾਤੀ ॥੫੩॥ [੧੨੬॥]
 ਨਾਹਿ ਮਿਲਾਪ ਗੁਰੁ ਸੰਗ ਯਾ ਭਵ¹⁰, ਨਾਤਰ ਤੇ ਹਮ ਕੋ ਦੁਖ ਹੋਈ।
 ਬੈਰ ਸੁਨਾ ਜਬ ਹਰਖ ਭਯੋ ਮਨ, ਆਇ ਕੈ ਭੀਮ ਸੇ ਬਾਤ ਸੰਗੋਈ¹¹।
 ਹੇ ਨ੍ਰਿਪ ਯਾ ਗੁਰ ਕੋ ਕਢੀਏ ਤਬ ਹੋਵਗੁ ਸੂਖ ਸਬੈ ਸੁਨ ਲੋਈ।
 ਨਾਤਰ¹² ਤੇ ਵਧ ਜਾਵਹਿਗੇ, ਪੁਨਿ ਆਪ ਕੋ ਜਤਨ ਗਲੈ ਨਹੀ ਕੋਈ ॥੫੪ [੧੨੭॥]
 ਇਕ ਥਾਨ ਦੇਉ ਨ੍ਰਿਪ ਦੂਖ ਲਹੈ, ਜਿਮ ਏਕ ਅਰੰਨ¹³ ਮੈ ਦੋ ਸਿੰਘ ਭਾਰੀ।
 ਕੇਹਰਿ ਦੇਇ ਬਨੇ ਨਹਿ ਸੋਭਤ, ਐਸ ਹੀ ਭਾਂਤ ਮਿਯਾਨ ਕਟਾਰੀ।
 ਤਾਤੇ ਉਪਾਯ ਕਰੋ ਨ੍ਰਿਪ ਜੂਹਮ ਗੋਤ੍ਰ ਏਕ ਤੇ ਤੇ ਇਕ ਸਾਰੀ।
 ਤੁਮਰੇ ਸੰਗ ਹੋਇ ਸਹਾਇ ਕਰੈ ਹਮ, ਯਾਹਿ ਉਠਾਇ ਦਿਜੈ ਬਰਕਾਰੀ ॥੫੫ [੧੨੮॥]
ਚੋਪਈ। ਯਾ ਗ੍ਰਿਹ ਆਵੈ ਮਾਯਾ ਸਾਰੀ। ਰਾਜ ਤੇਜ ਧਨ ਆਯੁਧ ਵਾਰੀ।
 ਧਨ ਚਾਹੇ ਤੇ ਪਲ ਮੈ ਕਰ ਹੈ। ਰੰਕ ਤੇ ਰਾਜ ਕਰਤ ਧਨ ਸਰ ਹੈ ॥ [੧੨੯॥]
 ਯਾ ਬਿਧਿ ਤਾ ਨੇ ਮੰਤ੍ਰ ਸਿਖਾਯੋ। ਨਿਜ ਹਿਤ ਕਿਓ ਤਿਨੈ ਬਹਿਕਾਇਓ¹⁴।
 ਯਾ ਤੇ ਗੁਰ ਸੇ ਕਰੈ ਬਿਰੋਧਾ। ਹਮ ਹੋ ਸੁਖੀ ਭਰੈ ਦਿਨ ਸੋਧਾ ॥ [੧੩੦॥]
 ਯਾ ਤੇ ਝੂਠੇ ਖਤਹਿ ਪਠਾਏ। ਗੁਰੁ ਪਾਸ ਆਪਨ¹⁵ ਚਲਿ ਆਏ।
 ਐਰੰਗਜੇਬ ਲਿਖੀ ਹਮ ਪਾਤੀ। ਵਾਹਿ ਗੁਰੁ ਕੀ ਦੇਹੁ ਸੁ ਸਾਤੀ ॥ [੧੩੧॥]
 ਤਾਤੇ ਤੁਮ ਅਬ ਕੂਚ ਸੁ ਕੀਜੈ। ਯਾ ਮੈ ਐਰ ਨ ਮਨ ਕੋ ਦੀਜੈ।
 ਇਹੁ ਸਲਾਹ ਕਰਕੈ ਸਬ ਆਏ। ਮੂਰਖ ਭੇਦ ਆਪ ਮੈ ਗਾਏ ॥ [੧੩੨॥]
 ਗੁਰ ਬਲ ਤੇ ਹਮ ਯਾ ਧਨ ਲੋਹੀ। ਤਾ ਬਿਗੁੱਧ ਕਰ ਬਲਗਤ ਏਈ।
 ਪੁਨਿ ਹਮ ਕਰੈ ਸੂਖ ਸਨ ਰਾਜਾ। ਕਾ ਵਿਧਿ ਯਾਹਿ ਸਮਰ ਸਭ ਸਾਜਾ ॥ [੧੩੩॥]
 ਮੂਰਖ ਭੀਮ ਚੰਦ ਹੈ ਐਸੇ। ਰੇਤ ਚਮਕ ਹੈ ਕਿਰਨ ਬਲ ਤੈਸੇ।

1. ਹੋਰ, ਦੂਜੇ। 2. ਇਹ ਗੱਲ ਦੱਸੋ। 3. ਨਹੀਂ ਤਾਂ। 4. ਜੰਗ, ਯੁੱਧ। 5. ਰਜਵਾੜਿਆਂ (ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ) ਦੀ। 6. ਅਣਗਿਣਤ। 7. ਫੌਜ। 8. ਬਹੁਤੇ। 9. ਰਾਜਾ ਭੀਮ ਚੰਦ। 10. ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਹੈ। 11. ਉਸ ਨੇ ਗੱਲ ਕਹੀ। 12. ਨਹੀਂ ਤਾਂ। 13. ਆਰਣਜ (ਜੰਗਲ)। 14. ਭੜਕਾਇਆ। 15. ਖੁਦ।

ਰਵਿ ਬਲ ਜਾਨਤ ਨਾ ਮਤਿ ਹੀਨੀ। ਇਤੈ ਗੁਰੂ ਯਾ ਬਿਧਿ ਕ੍ਰਿਤ ਕੀਨੀ॥ [੧੩੪॥]

ਸਮਰ^੧ ਸਾਮਰੀ^੨ ਸੈਨਾ ਦਈ। ਆਯੁਧ ਪਟੁ^੩ ਪੁਨਿ ਵਿਦਯਾ ਜਈ।

ਸੂਰਬੀਰ ਮਨ ਮੋਦ ਭਨਾਈ। ਸਮਰ ਧਰਮ ਸੇ ਕਾਰਜ ਨਾਹੀ॥ [੧੩੫॥]

ਸੁਨ ਸੁਨ ਬਿਗਸੈ ਪ੍ਰਭ, ਜਗ ਜਾਨੀ। ਇਤੈ ਮਸੰਦ ਮਹਾ ਅਗਯਾਨੀ।

ਬੇਗ ਜਾਇ ਮਾਤਾ ਸਨ^੪ ਕਹਈ। ਤੁਮ ਨਾਹੀ ਅਤਿ ਭੋਲਾ ਅਹਈ^੫।

ਲੂਟ ਮਾਰ ਸੇ ਯਾ ਕੀ ਪ੍ਰੀਤਾ। ਨਿਸਦਿਨ ਦਰਬ ਗਵਾਵੈ ਨੀਤਾ॥੫੬ [੧੩੬॥]

ਦੋਹਰਾ। ਸਮਰ ਸੰਗ ਰਾਜਾਨ ਕੈ ਇਨੈ ਨ ਨਿਰਖੇ ਨੈਨ।

ਤਾ ਤੇ ਨਿਸ ਦਿਨ ਕਰਤ ਹੈ, ਮਤ ਵਾਰਨ^੬ ਜਯੋ ਬੈਨ॥੫੭ [੧੩੭॥]

ਤੁਮ ਮਾਤਾ। ਸਮਝਾਈਏ, ਆਪਨੇ ਕੁਲ ਕੀ ਰੀਤ।

ਹਮ ਜਗ ਪੂਜਕ ਜਾਨੀਐ, ਸਮਰ^੭ ਜੋਗ ਨਹਿ ਚੀਤ॥੫੮ [੧੩੮॥]

ਸਵੈਯਾ। ਜਿਵ ਪੂਰਬ ਤਰਕਨ ਸੋ ਭਈ ਬਾਤ, ਤਿਵੈ ਇਵ^੮ ਰਾਜਨ ਸਾਥ ਮਚਾਈ।

ਯੋ ਮਿਲ ਬਾਤ ਮਸੰਦ ਬਨਾਵਤ, ਮਾਤ ਡਰਾਵਤ ਹੈ ਅਤਿ ਭਾਈ।

ਯਾ ਬਿਧਿ ਬਾਤ ਭਈ ਇਤ ਤੇ ਉਤ, ਨਾਹ। ਨੀ^੯ ਦੇਸ ਕੇ ਜੋ ਅਤਿ ਰਾਈ^{੧੦}।

ਲਿਖ ਸੁ ਭੇਦ ਸਭੇ ਇਨ ਕੇ, ਤਿਨ ਆਪ ਗੁਰੂ ਢਿਗ ਪਾਤੀ ਪਠਾਈ॥੫੯ [੧੩੯॥]

ਤਾਵਤ^{੧੧} ਦੂਤ^{੧੨} ਅਯੋ ਗੁਰ ਤੀਰ ਸੁ, ਮੋਦ ਪੁਰੀ^{੧੩} ਲਖ ਕੈ ਸੁਖ ਪਾਯੋ।

ਪਾਤੀ ਦਈ ਗੁਰ ਦਰਸਨ ਕੈ, ਧੰਨ ਭਾਗ ਲਖੈ ਮਨ ਮੈ ਬਿਗਸਾਯੋ^{੧੪}।

ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਫੋਰਿ^{੧੫} ਬਚਾਵਾਤ ਭੇ^{੧੬} ਗੁਰ, ਐਸ ਲਿਖਯੋ ਸਭ ਨੋ ਸੁਨ ਪਾਯੋ।

ਕੈਸੇ ਕਹੈ ਗੁਰ ਜੀ ਤਜੈ ਥਾਨ, ਰਹੇ ਸੁਖ ਸੇ ਤੁਮ ਆਨੰਦ ਪਾਯੋ॥੬੦॥ [੧੪੦॥]

ਦੋਹਰਾ। ਪਰੰ-ਤਜਿ^{੧੭} ਕਿਤੈ ਪਧਾਰੀ ਏ, ਤੋ ਆਵਹੁ ਹਮ ਦੇਸ।

ਹਮ ਤੁਮ ਅੰਘਰਿ^{੧੮} ਦਾਸ ਹੈ, ਕਰ ਪਾਵਨ^{੧੯} ਮੁਰ ਬੇਸ॥੬੧ [੧੪੧॥]

ਸਾਰ ਮੋਰ ਯਾ ਦੇਸ ਹੈ, ਨਦੀ ਤੀਰ ਸੁਭ ਰੰਗ।

ਮਨਜ ਪਤ੍ਰਿਕਾ^{੨੦} ਨਦੀ ਸਮ, ਸੁੰਦਰ ਜਹਾਂ ਤਰੰਗ^{੨੧}॥੬੨ [੧੪੨॥]

ਏ ਜੜ੍ਹ ਤੁਮ ਸੇ ਰਾਰ ਚਹਿ ਹੋਇ ਖੁਆਰ ਸਦ ਸੁਆਮਿ।

ਯਾ ਦਿਨ ਕੇ ਪੁਛਤਾਹਿ ਹੈ, ਬੀਤ ਕਾਲ ਮਤ ਬਾਮ^{੨੨}॥੬੩ [੧੪੩॥]

ਚੋਪਈ। ਯੋ ਬਤੀਜਾਂ ਤਾ ਸਭਾ ਸੁਨਾਈ^{੨੩}। ਸੁਨਤ ਮਸੰਦ ਗਏ ਤਾ ਠਾਈ^{੨੪}।

ਮਾਤਾ ਜੀ ਕੇ ਤੀਰ ਉਚਾਰੀ। ਤਵਨ^{੨੫} ਰਾਵ ਕੀ ਗਾਥਾ ਸਾਰੀ॥ [੧੪੪॥]

ਧਰ ਪਰਕਾਸ^{੨੬} ਨਾਹਨੀ ਰਾਜਾ। ਇਨ ਰਾਜਨ ਸੇ ਤਾਹਿ ਅਕਾਜਾ।

ਤਾ ਯਹਿ ਭੇਦ ਸੁਭੇ ਸੁਨ ਪਾਯੋ। ਦਯਾ ਸਿੰਧੂ^{੨੭} ਕੀ ਕੁਮਕ^{੨੮} ਤਕਾਯੋ॥ [੧੪੫॥]

1. ਜੰਗ, ਯੁੱਧ। 2. ਆਯੁਧ (ਹਥਿਆਰਾਂ) ਦੇ ਚਲਾਉਣ ਵਿਚ ਜੋ ਪਟ (ਚਤੁਰ) ਹੋਵੇ। 3. ਨੂੰ। 4. ਹੋ। 5. ਮਤਵਾਲੇ, ਪਾਗਲ। 6. ਜੰਗ, ਯੁੱਧ। 7. ਅਬ, ਹੁਣ। 8. ਨਾਹਨ ਰਿਆਸਤ। 9. ਰਾਜਾ। 10. ਇਤਨੇ ਚਿਰ ਵਿਚ। 11. ਹਰਕਾਰਾ, ਚਿੰਨੀ ਰਸਾਂ। 12. ਸ੍ਰੀ ਆਨੰਦ ਪੁਰ। 13. ਵਿਕਸਿਆ, ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਇਆ। 14. ਮੁਢ ਤੋਂ। 15. ਪੜ੍ਹਵਾਈ। 16. ਪਰੰਤਪ, ਦੁਸ਼ਮਨ ਨੂੰ ਤਪਾਉਣ ਵਾਲਾ। 17. ਚਰਣਾਂ ਦੇ ਤਲਵੇ। 18. ਪਵਿਤ੍ਰ। 19. ਘੰਗਰ। 20. ਲਹਰਾਂ। 21. ਉਲਟੀ ਮਤਿ। 22. ਬਾਤਾਂ, ਗੱਲਾਂ। 23. ਉਸ ਥਾਵੇਂ। 24. ਉਸ। 25. ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼। 26. ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਦਸਮੇਸ਼। 27. ਮਦਦ, ਸਹਾਇਤਾ।

ਤਾਤੈ ਪਾਤੀ ਭਵਨ ਪਠਾਈ। ਬੋਲੈ ਅਪਨੇ ਤਟ ਗੁਰ ਰਾਈ।

“ਅਬ ਮਾਤਾ ਜੀ ਯਾ ਬਿਧਿ ਕੀਜੈ। ਜਾਤੈ ਵਾ ਮਾਰਗ ਪਗ ਦੀਜੈ ॥ [੧੪੬॥]

ਪਯਾਨਾ¹ ਕਰਨ ਕੀ ਬਾਤ ਪਕਾਈ। ਨਿਸ ਕੇ ਗ੍ਰਿਹ ਆਏ ਜਗ ਸਾਈ।

ਸਰਬ ਪ੍ਰਵਾਰ ਏਕਠਾ ਹੋਈ। ਤਵਨ ਰਾਵ² ਕੀ ਉਸਤਤਿ ਗੋਈ³ ॥ [੧੪੭॥]

ਸੁੰਦਰ ਦੇਸ ਨਦੀ ਕਹਿ ਦੀਨੀ। ਭਵਨ ਚਤ੍ਰਦਸ⁴ ਮੈ ਨਹਿ ਚੀਨੀ⁵।

ਸੂਰ ਸਿਕਾਰ ਅਧਿਕ ਤਹਿ ਗੈਡਾ। ਭਾਲਕ⁶ ਸਿੰਘ ਬਿਆਘਰ⁷ ਐਡਾ ॥ [੧੪੮॥]

ਮ੍ਰਿਗੀ ਮ੍ਰਿਗਾ⁸ ਪਸ ਅੰਤ ਨ ਪਾਰੀ। ਯਾ ਬਿਧਿ ਅਨਿਕ ਬਾਤ ਭਨ¹⁰ ਸਾਰੀ।

ਕਿਮ ਹੀ ਯਾ ਤੇ ਕੂਚ ਕਰਾਹੀ। ਏਕ ਓਰ¹¹ ਸਬ ਲੋਕ ਲਖਾਹੀ ॥ [੧੪੯॥]

ਸਾਹਨ ਸਾਹ ਗੁਰੂ ਸ੍ਰਮ¹² ਚਹਈ। ਸਮਰ¹³ ਬਿਨਾ ਨਹਿ ਬਾਤ ਸੁ ਕਹਈ।

ਸਭ ਜਗ ਕੋਟ ਭਾਂਤਿ ਕਹਿ ਬਾਤਾ। ਕਰੁਨਾਕਰ¹⁴ ਪ੍ਰਭ ਸਮਰ ਲਖਾਤਾ¹⁵ ॥੬੪ [੧੫੦॥]

ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ। ਤਬੈ ਮਾਤ ਆਈ। ਰਹੀ ਪਾਦਾ¹⁶ ਸਾਈ¹⁷।

ਕੀਓ ਸਨਮਾਨੰ। ਕਹੈ ਬੈਨ ਭਾਨੀ¹⁸ ॥ [੧੫੧॥]

“ਮਹਾਂ ਸੂਰਬੀਰਾ। ਤੁਹੀ ਸਤ੍ਰੁ ਚੀਰਾ¹⁹।

ਮੁਝੈ ਏਕ ਬਾਤੰ। ਦਿਜੈ ਜਾਨ ਮਾਤੰ ॥ [੧੫੨॥]

ਅਬੈ ਇਯਾਇ ਜੈਯੈ²⁰। ਪੁਨੰ ਜੁੱਧ ਕੈਯੈ²¹।

ਜਬੈ ਰਾਮ ਹੋਏ। ਪੁਨੰ ਕਾਂਨ²² ਸੋਏ ॥ [੧੫੩॥]

ਤਿਨੈ ਤਾਤ ਮਾਤੰ। ਕਹੈ ਬੈਨ ਸਾਤੰ²³।

ਤੁਮੈ ਮੋਹ ਬਾਨੀ। ਮਨੇ ਅਰਜ ਠਾਨੀ ॥ [੧੫੪॥]

ਸੁਨੀ ਦੀਨ ਬਾਨੀ। ਦਯਾ ਨਾਥ ਠਾਨੀ।

ਮੁਖੰ ਬੈਨ ਉਚਾਰੈ। “ਅਹੋ, ਮਾਤ! ਧਾਰੈ”²⁴ ॥੬੫ [੧੫੫॥]

ਦੋਹਰਾ। ਅਨਿਕ ਸਮਰ ਯਾ ਜਗਤ ਮੈ, ਹਮ ਕਹੁ ਬਨ ਹੈ ਆਨ।

ਤਾ ਕੇ ਤ੍ਰਾਸ²⁵ ਸੁ ਮਾਨ ਕੈ, ਜੈ ਹੈ²⁶ ਕਿਤ ਕਿਤ²⁷ ਥਾਨ ॥੬੬॥ [੧੫੬॥]

ਸਵੈਯਾ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ²⁸ ਦੇਵ ਪਠਾ²⁹ ਹਮ ਕੋ, ਧਰ ਜੁੱਧ ਕਰੈ ਸਭ ਤੁਰਕ ਬਿਦਾਰੈ³⁰।

ਅਬ ਮਾਤ ਜੀ ! ਬਾਤ ਮਨੀ ਤੁਮਰੀ, ਪੁਨਿ ਸੋਇ ਕਰੈ ਹਰਿ ਨੇਤ ਸਮਾਰੈ।

ਯੇ ਧਨ ਧੰਨ ਕਹੈ ਸਬ ਹੀ, ਸਬ ਪ੍ਰਾਤ ਕਰੈ ਪ੍ਰਭ ਕੂਚ ਨਗਾਰੈ।

ਦੀਨ ਦਯਾਲ ਸੇ ਮਾਤ ਕਹੇ ਤਬ, “ਜੋ ਤੁਮ ਹੋ ਬਡ ਬੈਸ ਪ੍ਰਕਾਰੈ ॥੬੭ [੧੫੭॥]

ਜਬ ਹੋਇ ਬਡੇ ਬਲ ਪੋਰਖ³¹ ਮੈ ਤਬ ਹੀ ਕਰਨੀ ਦਿਨ ਰੈਨ ਲੜਾਈ।

ਪੁਨਿ ਕੂਚ ਕਰੇ ਪ੍ਰਭ ਜੀ ਇਤ ਤੇ, ਇਹ ਭਾਂਤਿ ਸੇ ਰੈਨ ਮੈ ਬਾਤ ਪਕਾਈ।

1. ਕੂਚ। 2. ਰਾਜਾ। 3. ਸਿਫਤ ਕਹੀ। 4. ਚੋਦਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ। 5. ਜਾਣੀ। 6. ਰਿੱਛ। 7. ਬਾਘ।

8. ਐਠਿਆ (ਆਕੜਿਆ) ਹੋਇਆ। 9. ਹਰਨ। 10. ਕਹ। 11. ਤਰਫ, ਵਲ। 12. ਯਤਨ, ਕੋਸ਼ਿਸ਼।

13. ਜੰਗ। 14. ਕਰੁਣਾ (ਕ੍ਰਿਪਾ) ਦੇ ਆਕਾਰ (ਖਜਾਨੇ) ਅਥਵਾ ਭੰਡਾਰ। 15. ਲਖਾਉਂਦੇ ਜਣਾਉਂਦੇ ਅਥਵਾ

ਦੇਖਦੇ। 16. ਪੈਰ। 17. ਸਾਈ, ਯਤਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ। 18. ਭਾਉਂਦੇ। 19. ਸਤ੍ਰੁ (ਦੁਸ਼ਮਨ) ਨੂੰ ਚੀਰਨ ਵਾਲੇ।

20. ਹੁਣ ਏਧਰ ਜਾਓ। 21. ਫੇਰ ਜੁੱਧ ਕਰੋ। 22. ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ। 23. ਸਤਿ ਬਚਨ। 24. ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਏ, ਮੰਨ

ਲਏ। 25. ਡਰ। 26. ਜਾਵਾਂਗੇ। 27. ਕਿਹੜੇ ਕਿਹੜੇ (ਥਾਂ)। 28. ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ। 29. ਭੋਜਿਆ ਹੈ।

30. ਮਰਾਂਗੇ। 31. ਪੁਰਖਤ੍ਵ।

ਸੋਇ ਰਹੈ ਸੁਖ ਸੇ ਤਬ ਹੀ, ਪੁਨਿ ਰੈਨ ਬਿਤੀ ਦਿਨ ਰਾਜ ਧਰਾਈ।”
 ਸਾਹਿਬ ਦੀਨ ਦਯਾਲ ਜਗੇ ਪੁਨਿ, ਸੇਵਕ ਬੋਲ ਕੈ ਯੋ ਫੁਰਮਾਈ ॥੬੮॥ [੧੫੮॥]
 ਚੋਪਈ। ਕੂਚ ਕਰਜੇ ਭਲ ਸਜ ਬਨਾਈ। ਗਜ^੨ ਬਾਜਿਨਿ^੩ ਪਰ ਪਾਖਰ^੪ ਪਾਈ।
 ਤੋਪ ਖਾਨ ਕੀ ਧੁਨਿ ਭਲ ਕੀਜੈ। ਜੰਬੂਰਨ ਕੇ ਸਬਦ ਪਸੀਜੈ^੫ ॥ [੧੫੯॥]
 ਤਬੈ ਕਾਲਿਕਾ ਦੇਵੀ ਤੋਪਾ। ਤਾ ਕੀ ਕਰੀ ਬਡੀ ਤਿਨ ਓਪਾ^੬।
 ਸੁਤਰ ਨਾਲ^੭ ਘੁਰ ਨਾਲ^੮ ਅਪਾਰੀ। ਗਰਜਤ ਦੇਵੀ ਮਾਤ ਸੁਧਾਰੀ ॥ [੧੬੦॥]
 ਧੂਮ^੯ ਗੈਨ^{੧੦} ਮੈ ਤਾਕੇ ਛਾਯੇ। ਜਬਰ ਜੰਗ^{੧੧} ਹਥ ਨਾਲ^{੧੨} ਸੁਹਾਯੇ।
 ਤਾਹਿ ਨ ਸੁਨੀਏ ਬਾਤ ਸੁ ਕਾਨੀ। ਖਲ ਦਲ ਮਨ ਧਰ ਕਹਿ ਇਹੁ ਜਾਨੀ ॥ [੧੬੧॥]
 ਤੁਪ ਖਾਨਾ ਕਹਿ ਧਰ ਨਭ ਪੂਰੀ। ਦੇਸ ਚਾਲ ਖਲ ਚਿੱਤ ਕਰੂਰੀ।
 ਸਹਰ ਪਾਵਟਾ ਕੀ ਮਨ ਆਸਾ। ਕਰਤ ਕੂਚ ਸਾਹਿਬ ਸੁਖ ਰਾਸਾ^{੧੩} ॥ [੧੬੨॥]
 ਸਾਰ ਮੋਰ^{੧੪} ਜਿਹ ਦੇਸ ਬਿਰਾਜਤ। ਯਮੁਨਾ ਨਦੀ ਬਿਮਲ ਤਹਿ ਛਾਜਤ^{੧੫}।
 ਉਤਰੇ ਆਨ ਦਯਾ ਨਿਧਿ ਤਹਾਂ। ਰਾਜ ਘਾਟ ਬਰ ਡੇਰਾ ਜਹਾਂ ॥ [੧੬੩॥]
 ਤਾਹੀ ਨਿਪ ਆਗੇ ਕਰ ਆਯੇ। ਅਨਕ ਭੇਦ ਅਜ ਅਸਮਨ ਲਾਯੇ।
 ਬੰਦਨ ਕਰੀ ਸਤੁਤਿ ਕਰ ਭਾਰੀ। ਯਹਿ ਜਸ ਤੁਮੈ ਰਾਜ ਸੁਖਕਾਰੀ ॥ [੧੬੪॥]
 ਚੰਦਰੀ ਪਤਿ^{੧੬} ਮੂੜ੍ਹ ਮਹਾਨਾ। ਤੁਮ ਸੇ ਚਹੀ ਰਾਰ ਮਨ ਮਾਨਾ।
 ਝੂਠੇ ਖਤ ਤੁਮ ਪਾਸ ਪਠਾਏ। ਨਾਹਕ ਤੁਮ ਕੋ ਅਤਿ ਡਰ ਪਾਏ ॥ [੧੬੫॥]
 ਤੁਮ ਸੇ ਸਿੰਘ ਅਧਿਕ ਬਲਰਾਈ। ਦੇਸ ਹਮਾਰਾ ਪਾਵਨ ਭਾਈ।
 ਕਰ ਸਤੁਤਿ ਮਨ ਮੈ ਸਿਖ ਭਯੋ। ਤਨ ਮਨ ਧਨ ਵਾਰਨ^{੧੭} ਗੁਰ ਕਯੋ^{੧੮} ॥੬੯॥ [੧੬੬॥]
 ਝੁਲਨਾ। ਸੁਨ ਨਾਮ ਗੁਰੁ ਕੇ ਸਭੀ ਭੂਪ ਆਵੈ, ਅਤਿ ਦੇਸ ਹੀ ਦੇਸ ਤੇ ਹੇਤ ਧਾਰੇ।
 ਬਹੁ ਖੀਰ^{੧੯} ਅਰੁ ਮਨੀ ਗਨ^{੨੦} ਚੀਰ^{੨੧} ਆਨੇ, ਅਤਿ ਖਜੋਮ ਕੇ ਬਜੂਹ^{੨੨} ਪੁਨਿ ਬਾਜਿ^{੨੩} ਭਾਰੇ।
 ਧਨੰ ਭੂਮਿਕਾ ਪਾਵਨ^{੨੪} ਆਜ ਹੋਈ, ਅਸ^{੨੫} ਭਾਖਕੇ ਗੀਤ ਗੁਨ ਹੇਤ ਗਾਵੈ।
 ਵਡੇ ਸਾਹ ਤੇ ਆਦਿ ਲੈ ਸੂਰ ਸਾਰੈ, ਪਠ^{੨੬} ਅਜ ਸੁਤ^{੨੭} ਭੇਟ ਦੈ ਪ੍ਰੇਮ ਭਾਵੈ ॥ [੧੬੭॥]
 ਯਾ ਭਾਤਿ ਸੇ ਪਾਵਟਾ ਨਗਰ ਬਸਜੇ, ਅਤਿ ਦੁਰਗ ਬਨਾਇ ਕੈ ਭੀਰ ਭਾਰੀ।
 ਤਹਿ ਸੰਗਤੀ ਆਵਤੀ ਅੰਤ ਨਾਹੀ, ਯਹਿ ਪੰਚਮੇ ਧਯਾਇ ਸਰ ਸੁੱਧ ਸਾਰੀ।
 ਹੇਤ ਹੈ ਕਾਮਨਾ ਪੂਰ ਬਿਧਿ ਸਾਥ ਹੀ, ਤੀਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੀ ਸਿੱਖ ਧਾਰੀ।
 ਨੰਦਨੀ ਸੂਰ ਸੁਭ ਸਰਿਤ^{੨੮} ਪਾਵਨ ਤਹਾਂ, ਕਰਤ ਇਸਨਾਨ ਕਲੁਖੰ ਬਿਦਾਰੀ ॥੭੦॥ [੧੬੮॥]
 ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਬਰਨਨੰ ਗੁਰ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਪਾਵਟਾ ਨਗਰ ਨਾਮ ਪੰਚਮੇ ਧਯਾਇ ॥੭੧॥

1. ਰਾਤ ਬੀਤੀ (ਲੰਘੀ) ਤੇ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਿਆ। 2. ਹਾਥੀ। 3. ਘੋੜੇ। 4. ਹਾਥੀ-ਘੋੜਿਆਂ ਦਾ ਜੰਜੀਰਦਾਰ ਝੁਲ, ਜੋ ਲੋਹੇ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। 5. ਰੀਝਦੇ, ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦੇ। 6. ਉਪਮਾ, ਉਸਤਤੀ। 7. ਉਨ ਉੱਪਰ ਰੱਖ ਕੇ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲੀ ਤੋਪ, ਜੰਬੂਰ। 8. ਘੁੜ ਨਾਲ, ਘੋੜੇ ਨਾਲ ਖਿੱਚ ਕੇ ਲੈ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਤੋਪ। 9. ਧੂਮਾਂ। 10. ਗਗਨ, ਆਕਾਸ਼। 11. ਜੰਜੀਲ, ਜਬੂਰ, ਲੰਮੀ ਬੰਦੂਕ। 12. ਅਜੇਹੀ ਬੰਦੂਕ ਜੋ ਹੱਥ ਨਾਲ ਹੀ, ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸਹਾਰੇ ਦੇ ਚਲਾਈ ਜਾ ਸਕੇ। 13. ਸੁੱਖ ਦੀ ਰਾਸਿ (ਪ੍ਰੀਤੀ) ਅਥਵਾ ਖੁਸ਼ਨਾ। 14. ਯਮੁਨਾ ਤੇ ਸਤਲੁਜ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰਲਾ ਪਹਾੜੀ ਇਲਾਕਾ, ਨਾਹਨ ਰਿਆਸਤ ਦਾ ਇਲਾਕਾ। 15. ਸ਼ੇਭਨੀਕ ਹੈ। 16. ਰਾਜਾ ਭੀਮ ਚੰਦ ਬਿਲਾਸਪੁਰੀਆ। 17. ਕੁਰਬਾਨ। 18. ਕੀਤਾ। 19. ਦੁੱਧ। 20. ਰਤਨ ਜਵਾਹਰ ਆਦਿ। 21. ਕਪੜੇ। 22. ਤੀਰਾਂ ਦੇ ਭੱਥੇ। 23. ਘੋੜੇ। 24. ਪਵਿਤ੍ਰ। 25. ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ। 26. ਭੋਜ ਕੇ। 27. ਬੱਕਰੇ। 28. ਸੂਰ (ਸੂਰਜ) ਦੀ ਨੰਦਨੀ (ਪੁਤ੍ਰੀ), ਯਮੁਨਾ (ਜਮਨਾ) ਨਦੀ।

ਛੇਵਾਂ ਅਧਿਆਇ ਭੰਗਾਣੀ ਦਾ ਯੁੱਧ

ਦੇਹਰਾ। ਅਬ ਖਸਟਮ¹ ਅਧਯਾਇ ਮਹਿ, ਕਹੈ ਗਾਥ² ਸਸਿ ਭੀਮ³।
ਗੁਰ ਢਿਗ⁴ ਸਚਿਵ⁵ ਪਠਾਇ ਹੈ, ਬਯਾਹ ਗਾਥ ਸੁਖ ਸੀਮ⁶ ॥੧॥

ਚੋਪਈ। ਮਨੀ ਸਿਘ ਭਨ⁷ ਗਾਥ ਰਸਾਲਾ⁸। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਤਹਿੰ ਕਰ ਚਰਿਤ ਬਿਸਾਲਾ⁹।
ਪ੍ਰਥਮ¹⁰ ਪਹਰ ਸਤਿਗੁਰ ਤਹਿ ਐਸੇ। ਕ੍ਰਿਸਨ ਚਰਿਤ੍ਰ ਗਾਥ¹¹ ਲਿਖ ਤੈਸੇ ॥ [੨॥]
ਯਾ ਬਿਧਿ ਸੁੰਦਰ ਗਾਥ ਭਨਾਹੀ। ਸਭ ਸਿੱਖਨ ਕਉ ਪਾਵਨ¹² ਚਾਹੀ।
ਪੁਨਿ ਤਾਤੇ ਗੁਰ ਬਾਹਰ ਆਵੈ। ਭੋਜਨ ਕਹੈ ਦਿਵਾਨ ਲਗਾਵੈ ॥ [੩॥]
ਪੁਨਿ ਬੀਰਨ ਸੰਗ ਲੈ ਕ੍ਰਿਪਾਲਾ। ਖੇਲ ਅਖੇਟ¹³ ਕਹੈ ਹਤ ਭਾਲਾ¹⁴।
ਸੇਰ ਬਰਾਹ¹⁵ ਰੇਝ ਗਨ ਮਾਰੈ। ਸੂਕਰ ਗੋਡੇ¹⁶ ਸਸੇ¹⁷ ਅਪਾਰੈ¹⁸ ॥ [੪॥]
ਤਾ ਕਾਨਨ¹⁹ ਮੈ ਪ੍ਰਭੂ ਨਿਤ ਵਾਸੀ। ਪਸੁ ਖਗ²⁰ ਮਾਰਤ ਕਰਤ ਬਿਲਾਸੀ।
ਤੇਗ ਕਟਾਰ ਤੁਪਕ ਸੋ ਮਾਰੈ। ਅਨਿਕ ਤਮਾਚੇ ਖੰਜਰ ਝਾਰੈ ॥ [੫॥]
ਮੱਤ ਮਤੰਗ²¹ ਡੋਲਤੇ ਹੋਰੈ। ਭਲੀ ਭਾਂਤਿ ਤਾਹੂੰ ਕੇ ਘੋਰੈ।
ਦੇ ਸਾਂਗਨ²² ਬੀਰਨ ਕਰਤ²³ ਤਾਹੀ। ਕੁੰਭਿਨ²⁴ ਸਾਥ ਲੜਾਵਤ ਤਾਹੀ ॥ [੬॥]
ਚੀਕਤ ਕਰੀ²⁵ ਅੱਗ੍ਰ²⁶ ਬਹੁ ਜਾਹੀ। ਪਾਛੈ ਸੂਰਬੀਰ ਬਰ ਆਈ।
ਕਾਨਨ ਘੇਰ ਸੁ ਅਧਿਕ ਬਿਰਾਜੈ। ਜੀਵ ਚਰਾਚਰ ਪੂਰ ਸੁ ਰਾਜੈ ॥ [੭॥]
ਸਰਿਤਾ ਨਿਕਟ ਰਵਿਜ ਭਗ²⁷ ਸੋਹਤ। ਸਯਾਮ ਨੀਰ ਸੁੰਦਰ ਮਨ ਮੋਹਤ।
ਕੋਤਕ ਕੋਟ ਕਹੈ ਗੁਰ ਜੈਸੇ। ਕਹੇ ਸਿ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਕਵਿ ਕੈਸੇ ॥ [੮॥]
ਸਰਬ ਦੇਸ ਕੀ ਸੰਗਤਿ ਆਵੈ। ਦਰਸਨ ਦਯਾ ਸਿੰਧੁ ਕੇ ਪਾਵੈ।
ਅਧਮ²⁸ ਅਨਿਕ ਜੇ ਦਰਸ ਕਰਾਹੀ। ਜਨਮ ਮਰਨ ਗਤਿ ਮੋਖ ਧਰਾਹੀ ॥ [੯॥]
ਜਿਨ ਮੇਰੇ ਸਤਿਗੁਰੁ ਕਰਤਾਰਾ। ਏਕ ਬਾਰ ਭਰ ਨੈਨ ਨਿਹਾਰਾ।

1. ਛੇਵੇਂ। 2. ਕਥਾ, ਕਹਾਣੀ। 3. ਰਾਜਾ ਭੀਮ ਚੰਦ, ਬਿਲਾਸਪੁਰ ਦੀ। 4. ਕੋਲ, ਨਿਕਟ, ਨਜ਼ਦੀਕ।
5. ਮੰਤ੍ਰੀ, ਵਜ਼ੀਰ। 6. ਸੀਮਾ, ਹੱਦ। 7. ਕਹੰਦਾ, ਕਥਨ ਕਰਦਾ। 8. ਰਸੀਲੀ, ਸੁਆਦਲੀ। 9. ਵਿਸ਼ਾਲ ਵੱਡੀ,
ਭਾਰੀ। 10. ਪਹਲੇ। 11. ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ ਦੀ ਕਥਾ ਜੋ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਚੋਵੀਆਂ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦੀ ਕਥਾ ਵਿਚ
ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ। 12. ਪਵਿਤ੍ਰ। 13. ਸ਼ਿਕਾਰ। 14. ਭਾਲੇ ਅਥਵਾ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਚਲਾਉਂਦੇ ਸਨ। 15. ਸੂਰ। 16. ਭਾਰੀ
ਗੋਡੇ। 17. ਸਹੇ। 18. ਪਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਬੇਅੰਤ। 19. ਜੰਗਲ, ਵਣ। 20. ਪੰਛੀ। 21. ਮਦ ਮਸਤ ਹਾਥੀ।
22. ਲੰਮੇ ਛੜ ਵਾਲੀਆਂ ਬਰਫੀਆਂ। 23. ਹੱਥਾਂ। 24. ਹਾਥੀਆਂ। 25. ਹਾਥੀ। 26. ਅੱਗੇ। 27. ਰਵਿਜ ਭਗਾ,
ਰਵਿ (ਸੂਰਜ) ਦੀ ਭੈਣ ਯਮੁਨਾ ਨਦੀ। 28. ਨੀਵਾਂ।

ਤਾਕੀ ਵਾਂਛਾ ਪੂਰਨ ਭਈ। ਈਤ ਉਤ ਕੀ ਚਿੰਤਾ ਗਈ।
 ਬਹੁਤ ਬਰਸ ਕੇਤਕ ਦਿਨ ਮਾਸਾ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੁ ਤਹਿ ਕਰੇ ਬਿਲਾਸਾ ॥੨॥ [੧੦॥]
 ਦੇਹਗ। ਬਹੁਰਿ ਗਾਥ ਜਾ ਵਿਧਿ ਭਈ। ਸੁਨੇ ਸੰਤ ਦੈ ਕਾਨ।
 ਇਤ ਬਾਈ ਧਾਰਾ ਨਿਪਤਿ¹, ਮਨ ਬਯਾਹ ਸੁਖ ਠਾਨ ॥੩॥ [੧੧॥]
 ਭੀਮ ਚੰਦ ਸੁਤ² ਬਯਾਹ ਹਿਤੁ, ਕਰ ਬਰਾਤ ਸੁਖ ਸੰਗ।
 ਤਾ ਮਾਰਗ³ ਆਵਤ ਭਯੋ, ਜਹਾ ਗੁਰੁ ਬਡ ਰੰਗ ॥੪॥ [੧੨॥]
 ਸਵੈਯਾ। ਪਾਂਚ ਹੀ ਕੇਸ ਤੇ ਭੇਵ⁴ ਲਖਾ ਸਬ, ਯਾ⁵ ਗੁਰ ਬਾਨ ਨੀਸਾਨ ਲਸਾਹੀ।
 ਸੈਨ⁶ ਸਬੈ ਠਟਕੀ⁷ ਮਨ ਮੈ, ਕਸ⁸ ਜਾਵਹਿ ਯਾ ਮਗ⁹ ਸੋਚ ਧਰਾਹੀ।
 ਸੋ ਗੁਰ ਹੈ ਅਤਿ ਕੋਪ ਭਰੇ ਮਨ, ਜੁੱਧ ਕਰੈ ਮਤਿ ਰੋਸ ਬਢਾਹੀ।
 ਜੈਸ ਅਜਾ ਗਨ¹⁰ ਕਾਂਪਤ ਹੈ¹¹। ਸਿੰਘ¹² ਤੈਸੇ ਹੀਏ ਅਤਿ ਹੋਤ ਡਰਾਹੀ ॥੫॥ [੧੩॥]
 ਸਕਰ ਛੰਦ। ਐਰ ਮਾਰਗ ਨਾਹਿ ਨੈੜੈ, ਕਾਹਿ ਮਗ ਹਮ ਜਾਹਿ।
 ਯਾ ਮਾਰਗੇ ਹਮ ਮਾਰ ਹੈ, ਪੁਨਿ ਕਾਲ ਸਮਰਸੁ ਨਾਹਿ।
 ਤਬ ਭੀਮ ਚੰਦ ਬੁਲਾਇ ਮੰਤ੍ਰੀ, ਕਹੀ ਗਾਥ ਅਪਾਰ।
 “ਹਮ ਕਹੇ ਲੋਗਨ ਕੈ ਲਗੰ, ਤਬ ਕੀਨ ਗੁਰ ਸੋ ਰਾਰ¹³।”
 ਤਬ ਭਨ ਸਚਿਵ, “ਸੁਨ, ਰਾਵ ਜੂ। ਹਮ ਕੋ ਲਹਾ ਸੁਖ ਜਾਨ।
 ਗੁਰ ਬਸਤ ਬੈ ਹਮ ਦੇਸ ਮੈ, ਤਬ ਹੋਤ ਲਾਭ ਮਹਾਨ।
 ਕੇਤੇ ਸਹੰਸ੍ਰ¹⁴ ਮਸੂਲ ਆਵਤ, ਸੰਗਤੀ ਗੁਰ ਕੇਰ¹⁵।
 ਨਾਨਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪਦਾਰਥ, ਮਮ ਸਦਨ¹⁶ ਆਵਤ ਢੇਰ।
 ਜਹ ਭੀਰ ਬਨਤੀ ਥੀ ਹਮੈ, ਤਹਿ ਕਰ ਸਹਾਯਤ ਸੰਗ¹⁷।
 ਪੁਨਿ ਟਕੇ ਰਾਜੇ ਦੇਤ ਥੇ, ਤਿਹ ਜੋਰ ਸੋ ਬਹੁ ਰੰਗ।
 ਹਮ ਸਦਾ ਨਿਰਭੈ ਬਸਤ ਥੇ ਅਬ ਰਹਤ ਸਦ¹⁸ ਭੈ ਜਾਨ।
 ਯਾ ਭਾਂਤਿ ਬਾਤ ਵਜੀਰ ਭਨਪੁਨਿ, ਬੋਲਿਯੋ ਨਿਪ ਤਾਨ।
 ਛਲ ਸੰਗ ਬਾਨੀ ਕਹਤ ਭਏ, ਜਾਹਿ ਸਚਿਵ ਸੁ ਤਾਨ।
 ਗੁਰ ਪਾਸ ਬੇਨਤਿ ਠਾਨੀਐ, ਹਮ ਚੂਕ¹⁹ ਖਿਮਵਹੁ²⁰ ਜਾਨ²¹ ॥੬॥ [੧੪॥]
 ਗੀਆ ਛੰਦ। ਹਮਰੇ ਬੜੇ ਤੁਮਰੇ ਸਦਾ ਯਾ ਬਸਦ ਥੇ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ।
 ਕਹਯੋ ਮਾਨ ਲੋਕਨ ਕੇ ਹਮੈ, ਅਸ ਭਈ ਬਾਤ ਸਮਾਜ ਜੀ।
 ਬਯਾਹ ਕਰ ਆਵੈ ਜਬ ਤਬ ਨਾਲ ਤੁਮ ਲੈ ਜਾਯ ਹੈ।
 ਅਬ ਰਹੈ ਠਟਕ²² ਸੰਕੋਚ ਕੈ ਮਤ ਕਾਜ ਬਿਗਰ ਸੁ ਜਾਯ ਹੈ ॥੭॥ [੧੫॥]

1. ਪਹਾੜੀ ਇਲਾਕੇ ਦੀਆਂ ੨੨ ਧਾਰਾਂ ਦੇ ਰਾਜੇ। 2. ਪੁਤ੍ਰ। 3. ਰਸਤੇ। 4. ਭੇਦ। 5. ਏਥੇ। 6. ਫੌਜ। 7. ਸਹਮੀ। 8. ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ। 9. ਮਾਰਗ, ਰਸਤੇ। 10. ਬਕਰੀਆਂ। 11. ਕੰਬਦੀਆਂ ਹਨ। 12. ਸ਼ੇਰ ਤੋਂ। 13. ਲੜਾਈ, ਝਗੜਾ। 14. ਹਜ਼ਾਰਾਂ (ਰੁਪਏ)। 15. ਗੁਰੂ ਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਕੇਰ (ਦਾ)। 16. ਘਰ ਵਿਚ। 17. ਪਾਠਾਂਤਰ—ਕਰ ਸਹਾਯ ਘਨੇਰਾ (ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਨੰ. ੭੧. ਮੋ. ਬਾ.), ਬਹੁਤੀ ਸਹਾਇਤਾ, ਮਦਦ। 18. ਸਦਾ, ਹਮੇਸ਼ਾ। 19. ਭੁੱਲ। 20. ਖਿਮਾ ਕਰੋ। 21. ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਨੰ. ੭੧ (ਮੋ. ਬਾ.) ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਇਹ ਵਾਧੂ ਤੁਕ ਹੈ, “ਉਸਤਤਿ ਬਖਾਨੇ ਕਪਟ ਸੋ ਤੁਮ ਹੋਹੁ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਿਧਾਨ।” 22. ਸਹਮ।

ਦੇਹਰਾ। ਸੈਨਾ ਬਡੀ ਅਪਾਰ ਹੈ, ਰਜਪੂਤਨ ਕੀ ਸੰਗ।

ਖੋਚਲ ਮਤ ਕਛੁ ਹੋਯ ਹੈ, ਯਾ¹ ਗੁਰ ! ਦੇਸ ਸੁ ਰੰਗ² ॥੮ [੧੬॥]

ਮਾਰਗ ਜਾਹੀ³ ਤੁਮ ਕਹੇ ਜਾਵੈ ਹਮ ਨਿਰਖੇਦ⁴।

ਯਾ ਬਿਧਿ ਸਿੱਖਿਆ⁵ ਸਾਚ ਭਨ, ਪਠਯੋ ਸਚਿਵ ਅਸ ਭੇਦ ॥੯॥ [੧੭॥]

ਚੋਪਈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਤੀਰ ਸਚਿਵ ਸੇ ਆਯੋ। ਕੋਟਿ ਸੂਰ ਸਸਿ ਤੇਜ ਲਖਾਯੋ।

ਪਦ ਪੰਕਜ⁶ ਬੰਦਨ⁷ ਤਿਹ ਧਾਰੀ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਬਿਹਸਿ⁸ ਸੁ ਐਸ ਉਚਾਰੀ ॥ [੧੮॥]

“ਕਿਮ ਆਯੋ ਨ੍ਰਿਪਸਚਿਵ ਸੁਜਾਨਾ?” ਪੁਨਿ ਬੋਲਾਵੈ ਬੰਦਨ ਠਾਨਾ।

“ਆਪ ਕਨੇ⁹ ਨ੍ਰਿਪ ਹਮੈ ਪਠਾਏ। ਅਨਿਕ ਭਾਂਤਿ ਅਭਿਬੰਦਨ¹⁰ ਗਾਏ ॥ [੧੯॥]

ਸੁਤ ਬਿਯਾਹ ਹਿਤ ਸਾਜ ਬਰਾਤਾ। ਅਨਿਕ ਰੂਪ ਸੰਗ ਲੈ ਬਿੱਖਯਾਤਾ।

ਸ੍ਰੀ ਨਗਰ ਮੈ ਬਜਾਹਨ ਆਏ। ਪਾਂਚ ਕੋਸ ਪਰ ਹੈ ਠਹਿਰਾਏ ॥ [੨੦॥]

ਬਾਤ ਆਪ ਕੀ ਜਬ ਸੁਨ ਪਾਈ। ਠਠਕ¹¹ ਰਹੇ ਸਭ ਹੀ ਭਟ ਰਾਈ¹²।

ਮੁਹਿ ਬੁਲਾਇ ਤੁਮ ਤੀਰ ਪਠਾਵਾ। ਕਰੀ ਬੇਨਤੀ, ਤੁਮ ਜਸ ਗਾਵਾ ॥ [੨੧॥]

ਤੂ ਗੁਰ ਰਾਮ ਕਿਸਨ ਅਵਤਾਰੀ। ਹਮ ਜੜ੍ਹ ਸਕੈ ਨ ਭੇਦ ਵਿਚਾਰੀ।

ਪਾਂਡਵ ਕੀ ਰਖਯਾ ਤੁਮ ਕਰੀ। ਕੈਰਵ ਕਰੇ ਮਾਰ ਕੇ ਛਰੀ ॥ [੨੨॥]

ਬਿੱਖ ਸੁਦਾਮਾ ਦਾਰਿਦ¹³ ਟਾਰਾ। ਕਰੀ¹⁴ ਨਾਕੁ¹⁵ ਤੇ ਆਪ ਉਬਾਰਾ¹⁶।

ਕੰਸ, ਕੇਸਿ, ਸਿਸੁਪਾਲ ਬਿਦਾਰੇ¹⁷। ਸੰਤਨ ਕੇ ਤੁਮ ਕਾਜ ਸਵਾਰੇ ॥ [੨੩॥]

ਹਮਰੇ ਭਈ ਭੂਲ ਜਗ ਨਾਥਾ। ਕਰੇ ਖਿਮਾ ਪ੍ਰਭੁ ਨਾਥ ਅਨਾਥਾ।

ਹਮ ਰਾਜਨ ਕੇ ਕਹੇ ਕਹਾਏ। ਨਾ ਹਕ ਤੁਮਰੇ ਕੂਚ ਕਰਾਏ ॥ [੨੪॥]

ਅਬ ਚਲੀਏ ਤਵਨੈ¹⁸ ਸੁਭ ਠਾਮਾ। ਆਨੰਦ ਪੁਰੀ ਬਿਮਲ ਅਸਥਾਨਾ।

ਜਾ¹⁹ ਬਿਧਿ ਤੁਮਰੇ ਬਭੇ ਸਹਾਈ। ਤੈਸ²⁰ ਸਹਾਇ ਕਰੇ ਸੁਖਦਾਈ ॥ [੨੫॥]

ਅਚੁੱਤ ਅਲਖ ਅਨਾਥ ਕਹੁ ਲੈ ਹੈ। ਇਤ ਤੇ ਐ ਕੇ ਸੰਗ ਲਿਜੈ ਹੈ।

ਜਾ ਵਿਧਿ ਕਰਾ ਨ੍ਰਿਪਤਿ ਤਸ ਭਾਖਾ। ਮੇ ਪ੍ਰਭੁ ਦਾਸ ਸੁਨੇ ਮੁਹ ਰਾਖਾ ॥ [੨੬॥]

ਪੁਨਿ ਪਾਛੇ ਯਾ ਬਾਤ ਬਖਾਨੀ। ਬਿਗਾੜ ਹੋਇ ਮਤਿ ਦੇਸ ਪਛਾਨੀ।

ਤਾ ਤੇ ਆਯਸ²¹ ਤੁਮ ਜਬ ਪਾਵੈ। ਰਾਜ ਘਾਟ ਹੈ ਪਾਰ ਸਿਧਾਵੈ ॥੨੭॥ [੨੭॥]

ਦੇਹਰਾ। ਸਭ ਰਾਜਨ ਕੀ ਬੇਨਤੀ, ਸੁਨੀ ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ।

ਸਰਬ ਭੇਦ ਤਬ ਚੀਨ ਕੈ²², ਬੋਲੇ ਜਗ ਸਿਰਤਾਜ ॥੨੮॥ [੨੮॥]

ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਘਨ²³ ਜਯੋ ਗਜਰ ਕੈ, ਕਹਯੋ ਸਚਿਵ ਕੈ ਸੰਗ।

“ਤੁਮਰੇ ਨ੍ਰਿਪ ਕੇ ਛਲ ਲਖਯੋ, ਭਈ ਤਾਹਿ ਮਤਿ ਭੰਗ” ॥੨੯॥ [੨੯॥]

ਸਵੈਯਾ। “ਹਮ ਤੇ ਦਿਨ ਰੈਨ ਸੁ ਕਾਨ ਕਥਾ ਭਨ²⁴, ਸਿੱਖ ਘਨੇ ਕਛੁ ਅੰਤ ਨ ਪਾਰੀ।

1. ਇਹ। 2. ਚੰਗੇ ਰੰਗ-ਢੰਗ ਦਾ, ਸੋਹਣਾ ਸਰ ਸਬਜ਼। 3. ਜਿਸ। 4. ਖੇਦ (ਦੁਖ) ਤੋਂ ਰਹਿਤ। 5. ਝੂਠ। 6. ਚਰਣ ਕਮਲ। 7. ਨਮਸਕਾਰ। 8. ਹਸ ਕੇ। 9. ਤਰਫ਼, ਵਲ। 10. ਅਦਬ ਅਦਾਬ, ਨਮਸਕਾਰ। 11. ਝਿਜਕ, ਰੁਕ। 12. ਭੱਟ (ਸ਼ੁਰਮੇ ਯੋਧੇ) ਰਾਇ (ਰਾਜੇ)। 13. ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਭਗਤ ਸੁਦਾਮੇ ਦਾ ਦਰਿਦ੍ਰ ਕਟ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। 14. ਕਰਿ, ਹਾਥੀ। 15. ਨਾਕੂ, ਮਗਰਮੱਛ। 16. ਬਚਾਇਆ। 17. ਮਾਰੇ, ਪਛਾੜੇ। 18. ਉਸੇ ਹੀ। 19. ਜਿਸ। 20. ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ। 21. ਆਗਿਆ, ਹੁਕਮ। 22. ਜਾਣ ਕੇ। 23. ਬੰਦਲ। 24. ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ ਦੀ ਕਥਾ ਕਹਿੰਦੇ (ਲਿਖਦੇ) ਹਾਂ।

ਸੇਰਨ ਸੰਗ ਸਿਕਾਰ ਕਰੇ ਨਿਤ, ਮਾਰਤ ਬੈਰਨ ਕੇ ਪੂਨ ਧਾਰੀ ।
 ਲੂਟ ਸੇ ਕੂਟ ਲਹੈ ਤੁਮ ਕੇ, ਅਤਿ ਹੀ ਅਤਿ ਸੰਗਰਾ ਕੇ ਬਲ ਭਾਰੀ ।
 ਮੱਤ ਮਤੰਗਨਾ² ਸੇ ਕੁਸਤੀ ਕਰ, ਤੈਸ³ ਕਰੈ ਤੁਮ ਸੇ ਸੁਨਿ ਸਾਰੀ ॥੧੩॥ [੩੦॥]
 ਜਾਇ ਕਹੇ ਤਿਨ ਸੇ ਤੁਮ ਹੂੰ, ਬਲ ਹੋਇ ਭੁਜਾ⁴ ਤਬ ਯਾ ਮਗ ਅਈਯੈ⁵ ।
 ਨਾ ਤਰ⁶ ਮੂੜ੍ਹ ਲੁਟੈ ਤੁਮ ਕੇ ਹਮ, ਗੀਦੀ⁷ ਤੁਮੈ ਸਠ⁸ ਦੂਖ ਧਰਈਯੈ ।
 ਤੁਮਰੇ ਬਲ ਜਾਵਹਿਗੇ ਪੁਰ ਆਨੰਦ, ਕੋਨ ਤੁਮੈ ਕਹੇ ਬਾਤ ਸੁਨਈਯੈ⁹?
 ਆਵਹਿਗੇ ਜਯਾ¹⁰ ਬੰਬ¹¹ ਬਜਾਇ ਕੈ,” ਯੋ ਸੁਨ ਜਾਤ ਭਯੋ ਨ੍ਰਿਪ ਪਈਯੈ ॥੧੪ [੩੧॥]

ਦੇਹਰਾ । ਯੋ ਸੁਨਿ ਕੈ ਬਤੀਆਂ ਗਯੋ ਨ੍ਰਿਪ ਪੈ ਸਚਿਵ ਸੁਜਾਨ ।
 ਕਹੀ ਬਾਤ ਸਬ ਛੇਰਿ ਕੈ, ਲੂਟ ਮਾਰ ਕੀ ਤਾਨ ॥੧੫॥ [੩੨॥]
 ਸੁਨ ਨ੍ਰਿਪ ਯਾ ਬਿਧਿ ਬਾਤ ਕੇ, ਚਿੰਤਾਤੁਰ¹² ਦੂਖ ਮਾਹਿ ।
 ਪੂਛਤ ਮੰਤ੍ਰੀ ਕੇ ਤਬੈ, “ਕਿਤੀ¹³ ਸੈਨ ਗੁਰ ਪਾਹਿ¹⁴” ॥੧੬॥ [੩੩॥]
 ਚੋਪਈ । ਮੰਤ੍ਰੀ ਕਹੈ ਰਾਵ¹⁵ ਕੈ ਸੰਗਾ । ਅਬ ਤੋ ਚਮ੍ਰੀ¹⁶ ਬਡੀ ਤਿਨ ਸੰਗਾ ।
 ਕਿਤਕ¹⁷ ਸਹੰਸੁ ਪਠਾਨ ਅਮੀਰਾ । ਕੇਤੇ ਸੂਰ¹⁸ ਬਲੀ ਅਤਿ ਧੀਰਾ¹⁹ ॥ [੩੪॥]
 ਸਿਖ ਸੰਤ ਕੇ ਅੰਤ ਨ ਪਾਰੀ । ਸਸਤ੍ਰ ਅਸਤ੍ਰ ਧਰ ਬਡੇ ਜੁਝਾਰੀ ।
 ਆਨੰਦ ਪੁਰ ਤੇ ਸੋ ਗੁਨ ਕਹੀਏ । ਪਾਂਵਟਾ ਨਗਰ ਬਸੇ ਧਰ ਛਹੀਏ²⁰ ॥ [੩੫॥]
 ਦੁਰਗ²¹ ਸਿਰੋਮਣਿ ਕਿਲਾ ਬਨਾਯੋ । ਅਪ੍ਰਮਾਨ²² ਜਸ ਜਗ ਤਿਹ ਛਾਯੋ ।
 ਜਹਾਂ ਤਹਾਂ ਦਿਖੀਅਤ ਅਨੁਰਾਗਾ²³ । ਸੰਗਤਿ ਦੇਸ ਦੇਸ ਕੀ ਛਾਜਾ²⁴ ॥ [੩੬॥]
 ਮੇਘ²⁵ ਅਡੰਬਰ ਤੰਬੂ ਰਾਜੈ । ਪੰਚ ਮੁਖੀ²⁶ ਤਹਿ ਸਸਤ੍ਰ ਸੁ ਛਾਜੈ ।
 ਗਜ ਮਨਿ ਮੁਕਤਾ²⁷ ਝਾਲਰ ਸੋਹੀ । ਸਸਤ੍ਰ ਥਾਨ ਕਛੁ ਅੰਤ ਨ ਕੋਈ ॥ [੩੭॥]
 ਮਨ ਬਾਂਛਤ ਫਲ ਦੇਤ ਸੁਧਾਰੀ । ਤਾ ਕੀ ਵਿਭੇ²⁸ ਅਨੰਤ²⁹ ਨਿਹਾਰੀ³⁰ ।
 ਅਰੋ³¹ ਸਚਿਵ! ਦਿਨ ਅਲਪ³² ਰਹੇ ਹੈਂ । ਕਾ ਵਿਧਿ ਕਾਜ ਕੋਰ³³ ਹਮ ਪੈ ਹੈ? ॥ [੩੮॥]
 ਪੁਨਿ ਮੰਤ੍ਰੀ ਨ੍ਰਿਪ ਸੋ ਭਨ ਬਾਨੀ । “ਏ ਕਾਰਜ ਕੀਜੈ ਸੁਖ ਮਾਨੀ ।
 ਰਾਜ ਕੁਮਾਰ ਸੰਗ ਮੈ ਲੈ ਕਰ । ਜਾਵੋ ਯਾ ਮਾਰਗ ਮਨ ਗੁਚਿ ਧਰ ॥ [੩੯॥]
 ਦੂਸਰ ਮਾਰਗ ਸੈਨਾ ਜਾਈ ।” ਸੁਨਿ ਬੋਲਾ ਭੂਪਤਿ ਭੈ ਪਾਈ ।
 ਮਤ ਬਾਲਕ ਸੇ ਕਰੈ ਖੁਆਰੀ । ਯਾ ਤੇ ਤ੍ਰਾਸ³⁴ ਹੋਇ ਮਨ ਭਾਰੀ ॥ [੪੦॥]

1. ਯੁੱਧ, ਜੰਗ। 2. ਮਸਤੇ ਹੋਏ ਹਾਥੀ। 3. ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ। 4. ਬਾਹਵਾਂ। 5. ਤਾਂ ਇਸ ਮਗ (ਰਸਤੇ) ਆਓ।
 6. ਨਹੀਂ ਤਾਂ। 7. ਕਾਇਰ, ਭਰਾਕਲ। 8. ਮੂਰਖ। 9. ਤੁਸੀਂ ਕੌਣ ਹੋ, ਜਰਾ ਗੱਲ ਦੱਸੋ। 10. ਫਤਹ। 11. ਧੋਸਾ,
 ਨਗਾਰਾ। 12. ਚਿੰਤਾ ਕਰ ਕੇ ਆਤੁਰ (ਦੁਖੀ)। 13. ਕਿਤਨੀ (ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ)। 14. ਪਾਸ, ਕੋਲ। 15. ਰਾਜਾ
 16. ਸੈਨਾਂ, ਫੌਜ। 17. ਕਿਤਨੇ ਹੀ। 18. ਸੂਰਬੀਰ, ਯੋਧੇ। 19. ਧੀਰਜ, (ਠਰ੍ਹਮੇ) ਵਾਲੇ। 20. ਛਾਂ ਕਰ ਕੇ,
 ਸਹਾਰੇ ਜਾਂ ਆਸਰੇ ਕਰਕੇ। 21. ਵੱਡਾ ਕਿਲਾ। 22. ਪ੍ਰਮਾਣ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਬੇਅੰਤ। 23. ਪ੍ਰੇਮ ਭਾਵ।
 24. ਸੁਭਾਇਮਾਨ। 25. ਬੱਦਲ। 26. ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੂੰਹ ਪੰਚ (ਵਿਸਤਾਰ) ਵਾਲਾ ਹੈ, ਅਜੇਹੇ ਸ਼ਸਤ੍ਰ। 27. ਮਣੀਆਂ
 ਤੇ ਮੋਤੀਆਂ ਦੀ। 28. ਵਿਭਤਿ, ਧਨ ਸੰਪਦਾ। 29. ਅੰਤ ਤੋਂ ਰਹਿਤ। 30. ਦੇਖੀ। 31. ਹੋ। 32. ਥੋੜੇ।
 33. ਕਿਨਾਰਾ, ਸਿਰਾ। 34. ਡਰ।

ਸੁਮਤਿ¹ ਕਹੈ “ਸੁਨੀਏ ਬਰ² ਰਾਜਾ ! ਸਤਿਗੁਰ ਕਹੈ ਨ ਝੂਠ ਅਕਾਜਾ ।
ਤੁਮ ਬਾਬ³ ਸਿਮਰ ਇਤੀ ਰਿਸ ਕਰੀ । ਨਹਿ ਉਨ ਕੇ ਪਰਵਾਹ ਸੁ ਪਰੀ ।
ਤਬ ਸੈਨਾ ਉਤ ਓਰ⁴ ਪਠਾਈ⁵ । ਖਰਾਬ ਹੋਇ ਕੇਤਕ ਦਿਨ ਆਈ” ॥੧੭॥ [੪੧॥]

ਦੇਹਰਾ । ਇਤ⁶ ਵਜੀਰ ਆਵਤ ਭਯੋ, ਨ੍ਰਿਪ ਸੁਤ⁷ ਲੈ ਕੈ ਸੰਗ ।

ਸਤਗੁਰ ਸੰਨਮੁਖ ਜਾਤ ਭਯੋ, ਮਰਾ⁸ ਮੈ ਮਿਲੈ ਨਿਹੰਗ⁹ ॥੧੮॥ [੪੨॥]

ਸਵੈਯਾ । ਗਹਿ ਲੀਨ¹⁰ ਵਜੀਰ ਤਬੈ ਤਿਨ ਹੀ, ਸੁਮਤਿ ਪੁਨਿ ਰਾਜ ਕੁਮਾਰ¹¹ ਅਪਾਰੀ ।

ਤੀਰ ਹਜ਼ੂਰ¹² ਦਿਖਾਵਤ ਭੇ, ਗੁਰ ਮੇਘ ਧੁਨੀ ਕਰ¹³ ਬੈਨ ਉਚਾਰੀ ।

“ਕਯੋ ਰਾਜ ਕੁਮਾਰ ! ਅਯੋ ਇਹ ਠਾਂ¹⁴, ਤੁਮ ਪਾਯਨ ਡਾਰ ਜੰਜੀਰ ਸੁਧਾਰੀ¹⁵ ?

ਲੇਵਹਿਗੇ ਤੁਮ ਤੇ ਸਗਰੇ ਧਨ¹⁶, ਯੋ ਸੁਨਿ ਪਾਦ ਪਰੇ ਨ੍ਰਿਪ ਬਾਰੀ¹⁷” ॥੧੯॥ [੪੩॥]

ਤਿਭੰਗੀ । ਤਬ ਬੋਲਾ ਬਾਨੀ, ਨ੍ਰਿਪ ਸੁਤ ਮਾਨੀ¹⁸, “ਹੇ ਪ੍ਰਭੁ ! ਸਾਨੀ¹⁹ ਤੋਹ ਲਏ ।

ਜਿਨ²⁰ ਅਹੰ ਮਮ ਡਾਰਾ, ਬ੍ਰਹਮ ਨਿਹਾਰਾ, ਭਵੀ²¹ ਮੰਝਾਰਾ ਤੋਹ ਰਏ ।

ਮਨ ਇੰਦ੍ਰੀ ਜੀਤਾ, ਵਿਖੈ ਵਿਰੀਤਾ²², ਸਦ ਹਰਿ ਚੀਤਾ ਤੋਹ ਮਯਾ²³ ।

ਤੇ ਤੁਮ ਕਉ ਜਾਨੇ, ਸਾਚ ਪਛਾਨੇ, ਤੁਰੀ²⁴ ਸਥਾਨੇ ਚੀਤ ਦਯਾ ॥ [੪੪॥]

ਹਮ ਪੰਕ ਨਗਾਰੀ²⁵, ਵਿਖਿਅਨਧਾਰੀ, ਕਿਮ ਗਤਿ ਬਾਰੀ²⁶ ਜਾਨ ਸਕੈ ।

ਤਨ ਮਨ ਧਨ ਤੋਰਾ, ਸਬ ਬਲ ਜੋਰਾ, ਕਛੁ ਨ ਮੋਰਾ²⁷ ਜਾਹਿ ਤਕੈ ।”

ਸੁਨੀ ਦੀਨ ਦਯਾਲਾ, ਭੇ ਕਿਰਪਾਲਾ, ਸੇ ਨ੍ਰਿਪ ਬਾਲਾ ਕਰੰ ਧਰਾ²⁸ ।

ਕੰਕਨ²⁹ ਤਿਹ ਦੀਨੇ, ਮਨੀਅਨ ਬੀਨੇ³⁰ ਸਾਜ ਨਵੀਨੇ ਮੋਦ ਭਰਾ ॥੨੦॥ [੪੫॥]

ਦੇਹਰਾ । [ਕਛੁ ਮਸੁਕਾਇ ਤਿਸੈ ਕਹੀ, “ਤਵ ਭਵ ਅਧਮ ਪ੍ਰਮਾਨ ।

ਹਾਥ ਲਗਤ ਤਿਹ ਤੇਗ ਸੇ, ਕਟਤ ਸੀਸ ਰੁਚਿ ਮਾਨ ॥ [੨੧॥]

ਤੇ ਸੈ ਬੈਰ ਨ ਕਛੁ ਹਮ, ਸਿਰੀ ਨਗਰਜਾ ਕੰਤ³¹ !

ਸੇ ਹਮਰੇ ਸਿਖ ਜਾਨੀਏ, ਤੋਹਿ ਸਸੁਰ³² ਜੋ ਸੰਤ” ॥੨੨॥ [੪੬॥]

ਚੋਪਈ । ਬਾਜਿ³³ ਦੀਨ ਤਿਹ ਤੇ ਅਤਿਭਾਰੀ । ਕੰਕਨ ਪਟ ਦੀਨੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ।

ਕੁੰਡਲ ਦੀਏ ਸਾਜ ਸਨ ਭਾਰੇ । ਸੰਗ ਦੀਓ ਪੁਨਿ ਬਿੱਪ੍ਰ ਹਕਾਰੇ ॥ [੪੭॥]

ਕ੍ਰਿਪਾ ਰਾਮ ਜਿਹ ਨਾਮ ਵਖਾਨੇ । ਦੇ ਸਿਖ ਤਾ ਸੰਗ ਪਠੇ ਸੁਜਾਨੇ³⁴ ।

ਦੋ ਬਾਜੀ³⁵ ਪੰਚ ਸਤ ਸੁਦਾਮਾ³⁶ । ਹੇਤ ਨਿਉਦਰੇ ਪਨ ਮੁਖ ਧਾਮਾ ॥ [੪੮॥]

1. ਬੁੱਧੀਮਾਨ ਰਾਜ ਕੁਮਾਰ । 2. ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ, ਭਲਾ । 3. ਬਚਨ । 4. ਉਸ ਪਾਸੇ । 5. ਭੇਜੀ । 6. ਇਧਰ । 7. ਰਾਜਕੁਮਾਰ । 8. ਮਾਰਗ, ਰਸਤਾ । 9. ਅਕਾਲੀ, ਬਹਾਦੁਰ ਸਿੱਖ । 10. ਪਕੜ ਲਇਆ । 11. ਫੋਰ ਰਾਜਕੁਮਾਰ ਸੁਮਤਿ (ਨੂੰ ਵੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ) । 12. ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕੋਲ । 13. ਮੇਘ (ਬੱਦਲ) ਵਾਂਗ ਧੁਨੀ ਕਰ (ਗੱਜ ਕੇ) । 14. ਏਥੇ ਕਿਉਂ ਆਏ ? 15. ਤੁਹਾਡੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਜੰਜੀਰ ਪਾਈ ਹੋਈ ਹੈ । 16. ਸਭ ਧਨ ਦੌਲਤ । 17. ਰਾਜੇ ਦਾ ਬਾਲ (ਪੁੱਤ) । 18. ਅਭਿਮਾਨੀ । 19. ਦੂਜਾ, ਮੁਕਾਬਲੇ ਦਾ । 20. ਹੰਕਾਰ । 21. ਸੰਸਾਰ । 22. ਵਿਰਤ, ਵਿਰਕਤ, ਤਿਆਗੀ । 23. ਤੇਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ । 24. ਤੁਰੀਯਾਵਸਥਾ । 25. ਪੰਕ (ਚਿਕੌੜ) ਵਿਚ ਫਾਥੇ ਹੋਏ । 26. ਤੁਹਾਡੀ । 27. ਮੇਰਾ । 28. ਨ੍ਰਿਪ-ਬਾਲ (ਰਾਜਕੁਮਾਰ) ਦੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਹੱਥ ਧਰਿਆ । 29. ਕੰਕਣ । 30. ਮਣੀ, ਰਤਨ ਆਦਿ ਜੜਤ । 31. ਸ੍ਰੀ ਨਗਰ ਦੇ ਰਾਜੇ ਦੀ ਜਾ (ਜਾਈ ਅਥਵਾ ਧੀ) ਦੇ ਕੰਤ (ਪਤੀ) । 32. ਸਹੁਰਾ । 33. ਘੋੜਾ । 34. ਸੁਜਾਨ, ਅਕਲਮੰਦ । 35. ਦੋ ਘੋੜੇ । 36. ਪੰਜ ਸੌ (ਸ਼ਤ) ਰੁਪਏ (ਦਾਮ) ।

ਸਿਰੀ ਨਗਰ ਨਿਪੁ ਸਿੱਖ ਲਖਾਵਾ। ਤਾਹਿ ਨਿਉਦਰਾ ਹੇਤ ਪਠਾਵਾ।
 ਯਾ ਬਿਧਿ ਬੇਗਾ' ਗਯੋ ਨਿਪੁ ਬਾਰੀ²। ਕੀਨ ਬਿਯਾਹ ਸਮੈ ਅਨੁਸਾਰੀ ॥ [੪੯॥]
 ਤਾ ਪਿਤ ਸੈਨਾ ਯੁਤ ਪਛ³ ਆਯੋ। ਖੁਆਰ ਹੋਇ ਕੇ ਅਤਿ ਦੁਖ ਪਾਯੋ।
 ਲਖਾ ਬਿਯਾਹ ਨ ਆਗੇ ਭਯੋ। ਕਰਤ ਸੋਚ ਮਨ ਮੈ ਅਗਨਯੋ⁴ ॥ [੫੦॥]
 ਸੁਤ ਬਿਯਾਹ ਨਾ ਨੈਨ ਲਖਾਰੀ⁵। ਏਕੋ ਸੁਤ ਭਯੋ ਕੁਲਹਿ ਮੰਝਾਰੀ।
 ਗੁਰ ਦ੍ਰੋਹੀ ਕੈਸੇ ਸੁਖ ਪਾਵੈ। ਦੁਰ ਬੁਧ ਜਜੋ ਮਰ ਹੀ ਪਛਤਾਵੈ ॥ [੫੧॥]
 ਕੁੜਮਨ ਸੇ ਨਹਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ਵਧਾਵੈ। ਸਮਧੀ⁶ ਸੇ ਨਹਿ ਬੈਨ ਸੁਨਾਵੈ।
 “ਤੁਮ ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਮੇਰ ਅਰਿ⁷ ਭਏ। ਜਾ ਕਰ ਮੈ ਐਸੇ ਦੁਖ ਲਏ ॥ [੫੨॥]
 ਮੇਰ ਸਾਕ ਤਬ ਹੀ ਤੁਮ ਸੰਗਾ। ਗੁਰੂ ਨਿਕਾਲੇ ਯਾ ਤੇ ਰੰਗਾ।
 ਤਬ ਹੋ ਤੁਮ ਗ੍ਰਿਹ ਭੋਜਨ ਪਾਉਂ। ਗੁਰ ਸਨ ਸਮਰ⁸ ਕਰੇ, ਸੁਖ ਪਾਉਂ ॥ [੫੩॥]
 ਪੁਰ ਮੈ ਬਿਪ੍ਰ ਸੰਗ ਸਿੱਖ ਜੋਈ। ਤਾ ਕੇ ਲੂਟਹਿ ਪ੍ਰਾਤਹਿ ਹੋਈ।”
 ਏ ਗਾਥਾ ਲਖ ਸੰਤ ਵਜੀਰਾ। ਦਈ ਸੁੱਧ ਤਿਨ ਕਉ ਸੁਣਾਧੀਰਾ ॥ [੫੪॥]
 ਤੇ ਸੁਨ ਰੈਨ ਜਾਮ⁹ ਲਖ ਲੀਨਾ। ਦੇ ਅਸ¹⁰ ਕੋਤਕ ਲਏ ਸੁ ਚੀਨਾ¹²।
 ਦੇ ਜੋੜੀ ਕੰਕਨ ਮਨਿ ਸੰਗਾ। ਲੀਨ ਉਤਾਰ ਮਨੇ ਸੁਖ ਰੰਗਾ ॥ [੫੫॥]
 ਪੋਰਦਾਰ¹³ ਚੋਕੀ ਥੇ ਜੋਈ। ਦੇ ਭਈਏ ਪੂਰਬ ਕੇ ਸੋਈ।
 ਤਾ ਕਹੁ ਮਾਰ ਸੀਘ੍ਰ ਹੀ ਗਏ। ਇਤੇ¹⁴ ਕਰੰ ਵਹਿ ਫਾਟਤ ਰਹੇ¹⁵।
 ਪ੍ਰਾਤ¹⁶ ਸੈਨ ਚਤੁਰੰਗ¹⁷ ਚੜਾਈ। ਸੂਰਬੀਰ ਰਾਜੈ ਅਧਿਕਾਈ¹⁸।
 ਸਭ ਮਿਲ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਿੰਧੂ¹⁹ ਪੈ ਆਏ। ਦੁੰਦਭਿ ਭੇਰਿ ਮ੍ਰਿਦੰਗ ਬਜਾਏ ॥੨੩॥ [੫੬॥]
 ਦੇਹਰਾ। ਗੁਆਲੇਰੀਏ ਜਸਵਾਰੀਏ, ਪੁਨਹਿ ਕਟੋਚ ਮਹਾਨ।
 ਡਢਵਾਲੀਏ ਜਸਰੋਟੀਏ, ਪੁਨਹਿ ਭੁਟੰਤਿ ਮਹਾਨ ॥੨੪॥ [੫੭॥]
 ਕੁੱਲੁ ਚੰਬਾ ਦੇਸ ਕੇ, ਜੰਮੂ ਕੇ ਨਿਪੁ ਔਰ।
 ਪੁਨਹਿ ਸੁਕੇਤ ਮੰਡੀਨ²⁰ ਕੇ ਆਵਤ ਘਨ²¹ ਸਮ ਦੌਰ²² ॥੨੫॥ [੫੮॥]
 ਕਬਿੱਤੁ। ਪਰਬਤੇਸ²³ ਭਾਰੀ ਭਾਰੀ ਦੁੰਦਭੀ ਬਜਾਹਿ ਕਾਰੀ, ਸਾਵਨ ਘਟਾ ਸਮਾਨ ਆਏ ਗਜ ਜਾਨੀਐ।
 ਪੰਚ ਸਸਤ੍ਰ²⁴ ਧਾਰ ਸੂਰਬੀਰ ਬਲ ਪਾਰ ਨਹਿ, ਰੰਗਨ ਕੇ ਰੂਪ ਮਨੇ ਲਿਖੈ ਚਿਤ੍ਰ ਧਾਨੀਐ।
 ਇਤੈ ਮਹਾਰਾਜ ਸੁਨ ਹਰਖ ਮਹਾਨ ਧਾਰ, ਕਿਧੋ ਸਿੰਘ ਦੇਖ ਅਜਾ ਬਜੁਹ²⁵ ਸੁਖ ਮਾਨੀਐ।

1. ਜਲਦੀ। 2. ਰਾਜਕੁਮਾਰ। 3. ਪਿੱਛੋਂ। 4. ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਅੱਗ ਵਾਂਗ ਲਾਲ ਹੋ ਗਇਆ। 5. ਅੱਖੀਂ ਨ ਦੇਖਿਆ। 6. ਕੁੜਮ। 7. ਮੇਰੇ ਦੁਸ਼ਮਨ। 8. ਜੰਗ। 9. ਸੁਨ, ਸੁੰਦਰ। 10. ਪਹਰ। 11. ਅਜੇਹੇ। 12. ਜਾਣ। 13. ਚੋਬਦਾਰ। 14. ਇਧਰ। 15. ਹੱਥ ਮਲਦੇ ਰਹ ਗਏ। 16. ਸਵੇਰੇ। 17. ਚਤੁਰੰਗਣੀ ਫੌਜ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਰਥ, ਹਾਥੀ ਘੋੜੇ ਤੇ ਪੈਦਲ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। 18. ਬਹੁਤੇ। 19. ਕ੍ਰਿਪਾ-ਸਾਗਰ (ਸ੍ਰੀ ਦਸ਼ਮੇਸ਼)। 20. ਸੁਕੇਤ ਮੰਡੀ ਵਾਲੇ। 21. ਬੱਦਲ। 22. ਦੌੜ ਕੇ। 23. ਪਰਬਤ (ਪਹਾੜ) ਦੇ ਈਸ਼ (ਰਾਜੇ)। 24. ਪੰਜ ਸਸਤ੍ਰ, ਜੋ ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ ਪਹਨਦੇ ਸਨ, ਇਹ ਹਨ—(੧) ਕ੍ਰਿਪਾਨ, (੨) ਧਨੁਖ, (੩) ਬੰਦੂਕ, (੪) ਕਟਾਰ ਅਤੇ (੫) ਚਕ੍ਰ। ਕਈਆਂ ਨੇ ਏਥੇ ਚਕ੍ਰ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਬਰਛਾ ਜਾ ਨੇਜਾ ਪੰਜਵਾਂ ਹਥਿਆਰ ਮੰਨਿਆ ਹੈ (ਦੇਖੋ, ਕਵੀ ਸੈਨਾਪਤਿ ਕ੍ਰਿਤ ਗੁਰੂ ਸੇਭਾ ਗ੍ਰੰਥ ਅਤੇ ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਕ੍ਰਿਤ ਗੁਰਸ਼ਬਦ ਰਤਨਾਕਰ, ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼, ੧੯੬੦ ਈ.)। 25. ਬਕਰੀਆਂ ਦਾ ਇਜ਼ੜ।

ਕਰਜੇ ਹੈ ਟੰਕਾਰ ਤਬ ਨਿਕਟ ਬੁਲਾਇ ਬੀਰ, ਦੀਏ ਸਾਜ ਬਰ ਆਯੁਧਾ ਪ੍ਰਮਾਣੀਐ
॥੨੬॥ [੫੯॥]

ਤੇਮਰ ਛੰਦ। ਪ੍ਰਭ ਸਸਤ੍ਰ ਅਸਤ੍ਰ ਅਪਾਰ। ਦਏ ਵੰਡ ਬੀਰ ਅਪਾਰ।

ਅਤਿ ਸੇਭ ਸੇ ਚਿਲਕਾਹਿ। ਜਨੁ ਰਵੀ^੨ ਕੇ ਗਨ ਆਹਿ ॥੨੭॥ [੬੦॥]

ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ। ਧਰੇ ਸਸਤ੍ਰ ਪਾਨੀ^੩ ਸੁ ਤੀਰੰ ਤੁਫੰਗ। ਕਰੰ ਸਾਂਗ ਭਾਰੀ ਸੁ ਤੇਗਾਨ ਰੰਗੰ।

ਤਮਾਚੇ^੪ ਵਾ ਖੰਜਰ ਸੁ ਬੁਗਦਾਨ^੫ ਲੀਨੇ। ਮਹਾਂ ਸੂਰਬੀਰੰ ਸਰੇ ਹੀ^੬ ਧਰੀਨੇ ॥ [੬੧॥]

ਪਟਾ^੭ ਸਸਤ੍ਰ ਧਾਰੇ ਗਲੋਲਾਨ^੮ ਜੇਈ। ਮਹਾ ਕਾਲ ਕੀ ਜ਼ਾਲ ਧਾਰੇ ਸੁ ਏਈ।

ਕਰੇ ਗਰਜ ਭਾਰੀ ਸੁਨੇ ਕਾਤਰਾਹੀ^੯। ਫਟੇ ਤਾਹਿ ਛਾਤੀ ਮਹਾਂ ਦੂਖ ਪਾਹੀ ॥ [੬੨॥]

ਸੁ ਪਾਂਚੰ ਸਹੰਸ਼ੀ^{੧੦} ਪਠਾਨੰ ਅਪਾਰੀ। ਕਰੈ ਚਾਕਰੀ ਆਪ ਕੀ ਮੂੜ ਭਾਰੀ।

ਡਰੈ ਦੇਖ ਸੈਨਾ ਕੀਓ ਮੰਤ੍ਰ ਭਾਜੈ। ਲਰੈ ਕੋਨ ਯਾ ਸੇ ਸਮੰ ਜਲਧਿ^{੧੧} ਸਾਜੈ ॥ [੬੩॥]

ਮਰੈ ਕੋਨ ਜਾਈ ਬਿਨਾ ਮੋਤ ਆਈ। ਭਜੈ ਯਾਹਿ ਤੇ ਨੀਤ ਐਸੀ ਪਕਾਈ।

ਮਹਾ ਘੋਸ਼^{੧੨} ਸੇ ਸੈਨ ਰਾਜਾਨ ਕੇਰੀ^{੧੩}। ਰਚੀ ਏਕ ਬਾਨੀ ਗੁਰੂ ਪਾਸ ਟੇਰੀ।

ਲਿਖੀ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਬੂਠ ਬਾਨੀ ਮਿਲਾਈ। ਸੁ ਪਾਸੰ ਹਮਾਰੇ ਇਹੈ ਨਾਥ ਆਈ ॥੨੮॥ [੬੪॥]

ਦੇਹਰਾ। ਮੀਤ ਪਠਾਨ ਸੁ ਸਾਕ ਹਮ, ਕਰੈ ਤਿਨੈ ਉਪਕਾਰ।

ਤਾ ਸੁਤ ਬਯਾਹੁ ਰਚਾਇਯੋ, ਬੁਲਾਯੋ ਹਮੈ ਅਤਿ ਭਾਰ ॥੨੯॥ [੬੫॥]

ਜਲਦਿ ਜਾਇ ਕੈ ਤਹਾਂ ਪੁਨਿ, ਹੋਇ ਅਰਿਨ^{੧੪} ਪੁਨਿ ਆਯ।

ਪੁਨਿ ਚਾਕਰੀ ਲਿਖਾਇ ਹੈ, ਖੁਸ਼ੀ ਕਰੇ ਗੁਰੂ^{੧੫} ਭਾਯਾ^{੧੬} ॥੩੦॥ [੬੬॥]

ਸਵੈਯਾ। ਕੰਦਜਾ^{੧੭} ਜਯੋ ਪੁਨਿ ਕੈ ਪ੍ਰਭੂ ਬੋਲਤ, “ਕਾਲ^{੧੮} ਲਖੋ^{੧੯} ਅਬ ਸੰਗਰ^{੨੦} ਕੇਰਾ^{੨੧}।

ਜਾਵਨ ਕਾਲ ਨਹੀ ਸੁਨੀਐ, ਅਬ ਬੀਰ ਨਿਕਾਹ ਸੇ ਐ ਪੁਨਿ ਫੇਰਾ।

ਯਾਹਿ ਨਿਕਾਹ ਲਿਜੈ ਪੜ ਕੈ ਪੁਨਿ, ਵਾਹਿ ਨਿਕਾਹ ਪੜੈ ਸੁਖ ਕੇਰਾ।

ਤੁਮਰੇ ਹਮਰੇ ਗ੍ਰਿਹ ਏਕ ਲਖੋ, ਹਮਰੀ ਜਯ ਸਾਥ ਤੁਮੇ ਜਸ ਟੇਰਾ ॥੩੧॥ [੬੭॥]

ਖਲ^{੨੨} ਰਾਜਨ ਸੈਨ ਬਿਦਾਰਨ^{੨੩} ਕੋ, ਹਮ ਦੇਵਤ ਥੇ ਤੁਮ ਕੋ ਧਨ ਭਾਰੀ।”

ਯੋ ਸੁਨ ਬੈਨ ਕਹੈ ਸਠ ਸੋ, “ਮੁਖ ਕਾਰਾ ਕਰੇ ਹਮਰੇ ਕੁਲ ਭਾਰੀ।

ਸਊਅਨ ਸੋ ਕਿਮ ਸੇ ਰਹਿ ਆਯ, ਨ ਜਾਵਹਿਗੇ ਹਮ ਤੇ ਬਲਕਾਰੀ।”

ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਬੋਲਤ ਭੇ ਹਰਿ^{੨੪} ਜਯੋ, “ਤੁਮ ਖਾਤ ਇਸੀ ਬਿਧਿ ਦੋਲਤ ਸਾਰੀ ॥੩੨॥ [੬੮॥]

ਕਾਤਰਤਾ^{੨੫} ਤਜ ਬੀਰ ਬਨੇ ਤੁਮ, ਧਾਰ ਕੈ ਪੋਰਖ^{੨੬} ਜਾਤ ਸੰਭਾਰੇ।

ਜੇ ਲਖਿ^{੨੭} ਸੈਨ ਘਨੀ^{੨੮} ਡਰ ਹੋ ਮਨ, ਬੈਨ ਹਮੈ ਚਿਤ ਦੈ ਸੁਨ ਧਾਰੇ।

ਸ੍ਰੀ ਪ੍ਰਭ ਸੈਨ^{੨੯} ਕਰੈ ਅਗਨੀ^{੩੦} ਹਮ, ਮਾਰਹਿ ਤਾਹਿ ਨ ਸੰਭ੍ਰਮ^{੩੧} ਧਾਰੀ।

1. ਸਸਤ੍ਰ। 2. ਰਵੀ, ਸੂਰਜ। 3. ਪਾਨ (ਹੱਥ) ਵਿਚ। 4. ਤਮੋਚੇ। 5. ਗਦਾ। 6. ਤਲਵਾਰ। 7. ਪਟਹ, ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਖੜਗ। 8. ਮੋਲੀ ਜਾਂ ਗੁਲੋਲਾ। 9. ਕਾਤਰ, ਕਾਇਰ। 10. ਪੰਜ ਸੇ। 11. ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਸਮਾਨ। 12. ਵੱਡੇ ਭਾਰੀ ਬੱਦਲ। 13. ਦੀ। 14. ਰਿਣ (ਕਰਜੇ) ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਕੇ। 15. ਪਾਠਾਂਤਰ—ਯਾ। 16. ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ। 17. ਕੰ (ਜਲ) ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਬੱਦਲ। 18. ਸਮਾਂ। 19. ਦੇਖੋ। 20. ਜੰਗ। 21. ਦਾ। 22. ਮੂਰਖ, ਵਿਰੋਧੀ। 23. ਮਾਰਨ। 24. ਸ਼ੇਰ। 25. ਕਾਇਰਤਾ, ਡਰਪੋਕਪਣਾ। 26. ਮਰਦਊਪਣਾ। 27. ਦੇਖ ਕੇ। 28. ਬਹੁਤੀ। 29. ਇਸ਼ਾਰਾ, ਸੈਨਤ। 30. ਗਿਣਤੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ, ਬਹੁਤੇ। 31. ਸ਼ੱਕ, ਸੰਦੇਹ।

ਜੀਵਨ ਮਰਨ ਹੈ ਈਸਰ ਕੇ ਕਰ, ਤਾਹਿ ਬਿਜੈ¹ ਕਰ ਮਾਰ ਸੁਧਾਰੀ ॥੩੩॥ [੬੯॥]
 ਨਮਕ ਹਲਾਲ ਕਰੇ ਜਸ ਲੈ ਕਰਿ, ਸ੍ਵਾਮਿ ਤਜੈ ਰਨ ਕਾਲ² ਮੈ ਜੇਈ।
 ਜੀਵਤ ਨਿੰਦ ਸਮਾ ਮਰਨਾ ਤਿਨ, ਮ੍ਰਿਤੁ ਭਏ ਤਿਹ ਸ੍ਵਾਨਨ³ ਲੇਹੀ।
 ਮਾਸ ਭੁਰੈ⁴ ਨਹਿ ਤਾ ਕਰ ਗੀਧ⁵ ਸੁ, ਹਰਾਮ ਕੇ ਖੋਰਾ ਲਖੈ ਤਿਹ ਲੇਹੀ।
 ਜੇ ਤੁਮਰੇ ਮਨ ਰੋਜ਼⁶ ਬਧਾਵਨ, ਤੇ ਤੁਮ ਪਾਂਚ ਦਮੈ⁷ ਨਿਤ ਲੇਹੀ” ॥੩੪॥ [੭੦॥]
ਚੋਪਈ। ਤਾਹਿ ਕਹਯੋ, “ਹਮ ਰਹੈ ਨ ਯਾਹੀ।” “ਅਰਧ ਅਸਰਫੀ” ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਗਾਈ।
 ਪੁਨਿ ਗੁਰ ਕਹੈ, “ਮੁਹਰ ਨਿਤ ਲੀਜੈ। ਕਬਜ਼ ਲਿਖਾਇ ਪਾਨ ਕਰ ਕੀਜੈ” ॥ [੭੧॥]
 ਸੁਨ ਪਠਾਨ ਬੋਲੇ ਤੇ ਐਸੇ। ਅੰਤ ਕਾਲ ਨਰ ਲੂਕਤ ਜੈਸੇ।
 “ਕਹਾ ਭਯੋ ਜੇ ਦੋਲਤ ਆਵੈ। ਸਗਿਆਨ ਸੋ ਤੂਟਾ ਨਹੀ ਜਾਵੈ ॥ [੭੨॥]
 ਤਿਨ ਸੰਗ ਬਨੀ ਜੇ ਨਿਸਦਿਨ ਰਹ ਹੈ। ਦੋਲਤ ਘਨੀ ਆਇ ਫਿਰ ਜੈਹੈ।”
 ਤਬ ਸਿੱਖ ਸਤਿਗੁਰ ਤੀਰ ਉਚਾਰੈ। “ਕਾਯਰਾ ਜਾਵੈ ਤ੍ਰਸਤਾ⁸ ਬਿਚਾਰੈ ॥ [੭੩॥]
 ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਯਾ ਪੀਛਾ ਜਿਨ ਕਰੀਯੈ। ਜਾਹੁ ਮਲੇਛਹੁ ਪ੍ਰਗਟ ਉਚਰੀਯੈ।
 ਸ੍ਰੀ ਮਹਾਂਕਾਲ ਕਰੈ ਜੈ⁹। ਬਾਰੀ¹⁰। ਫੀਟੀ ਯਾ ਕੀ ਕੋਰਿ¹¹ ਨਿਹਾਰੀ¹²” ॥ [੭੪॥]
 ਤਬ ਗੁਰ ਲਖੀ ਸਾਚ ਮੰਦ ਕੋਰਾ। ਕਹੈ ਬੈਨ ਤਿਨ ਸੋ ਸੁ ਕਠੋਰਾ।
 “ਜਾਵਹੁ ਗੀਦੀ ਮੂੜ ਮਹਾਨਾ। ਕਹਾ ਕਾਲ ਤੇ ਕਰੇ ਪਯਾਨਾ¹³” ॥ [੭੫॥]
 ਮਤ ਯਾ ਠੋਰਾ¹⁴ ਦੁੰਦਭੀ¹⁵ ਕੀਜੈ”। ਸੁਨਹਿ ਸਿੱਖ ਤਬ ਹੀ ਪੁਨਿ ਲੀਜੈ।
 ਤਾਹਿ ਤੁਫੰਗਨ¹⁶ ਫੁੰਦੇ ਲੀਨੇ। ਗਜ ਖੋਹੇ ਸਿਖਨ ਤਨ ਚੀਨੇ ॥ [੭੬॥]
 ਬਾਜਿ¹⁷ ਉਤਰ ਕਰ ਯਾ ਮਗ ਮਾਹੀ। ਦੁੰਦਭਿ ਸਭੈ ਉਲਟ ਕਰਵਾਹੀ।
 ਭੇ ਅਪਸਗਨ ਤਾਹਿ ਕਹੁ ਐਸੇ। ਮਰਨ ਕਾਲ ਕੇ ਭੀਰਤ¹⁸ ਜੈਸੇ ॥ [੭੭॥]
 ਚਲੇ ਜਾਤ ਮਨ ਕਰੈ ਬਿਚਾਰਾ। ਮੁਹਰ ਮੁਹਰ ਦੇ ਰਹਯੋ ਸਵਾਰਾ।
 ਭੀਖਨ ਖਾਨ ਕਹੀ, “ਖਨਜਾਦੇ¹⁹। ਏਕ ਅਸਰਫੀ ਕਵਨ ਸੰਬਾਦੇ²⁰।
 ਰਾਜਨ ਸੇ ਮਿਲ ਕੈ ਗੁਰੁ ਮਾਰੈ। ਧਨ ਸਬ ਲੂਟਹਿ ਕੇਸ²¹ ਅਪਾਰੈ ॥੩੫॥ [੭੮॥]
ਦੋਹਰਾ। ਯਾ ਗੁਰ ਪੈ ਦੋਲਤ ਘਨੀ, ਸਿੰਧ ਬਿੰਧ²² ਕੀ ਜਾਨ।
 ਲੂਟਹਿ ਕੇਸ ਸੁ ਸਭੈ ਤੁਮ, ਜੇ ਦੇਖੇ ਅਸਥਾਨ ॥੩੬॥ [੭੯॥]
 ਲੂਟ ਮਾਫ ਕਰਵਾਇ ਨਿਜ, ਭੀਮ ਚੰਦ ਕੇ ਪਾਹਿ²³।
 ਮੁਕਤਾ²⁴ ਲਾਲ ਘਨੇ²⁵ ਰਤਨ, ਲੂਟ ਲੇਹਿ ਸੁਖ ਪਾਹਿ²⁶ ॥੩੭॥ [੮੦॥]
ਚੋਪਈ। ਯੋ ਕਹਿ ਤਵਨ²⁷ ਨਵਰ²⁸ ਮੈ ਆਏ। ਮਗ ਮੈ ਤਾ ਅਪਸਗਨ ਲਖਾਏ।
 ਸੀਸ ਕਾਕ²⁹ ਗੀਧਨ ਫਿਰਹੈ ਤਹਿੰ। ਮੁਖ ਆਭਾ³⁰ ਨਾਸੈ ਰੋਦਤ ਜਹਿੰ ॥ [੮੧॥]

1. ਵਿਜਯ, ਜਿੱਤ। 2. ਜੰਗ ਦੇ ਮੌਕੇ ਤੇ। 3. ਕੁੱਤੇ। 4. ਭੋਗੇ, ਖਾਵੇ। 5. ਗਿੱਧ। 6. ਫੋਗ, ਸਾਰਹੀਨ।
 7. ਰੋਜ਼ੀ, ਨੌਕਰੀ। 8. ਪੰਜ ਦਮੜੇ। 9. ਡਰਾਕਲ, ਕਾਇਰ। 10. ਡਰਦੇ ਮਾਰੇ। 11. ਫਤਹ, ਜਿੱਤ।
 12. ਤੁਹਾਡੀ। 13. ਕਤਾਰ, ਪੰਕਤੀ। 14. ਦੇਖੀ। 15. ਦੋੜਨਾ। ਚਲੇ ਜਾਣਾ। 16. ਇਸ ਥਾਵੇਂ। 17. ਧੋਸਾ,
 ਨਗਾਰਾ। 18. ਬੰਦੂਕ। 19. ਘੋੜੇ। 20. ਅੰਦਰ। 21. ਖਾਨਾਂ (ਪਠਾਣਾ) ਦੇ ਪੁੱਤ੍ਰੇ। 22. ਕੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ।
 23. ਖਜਾਨਾ। 24. ਵਿੰਧਯਾਚਲ (ਮੱਧ ਭਾਰਤ)। 25. ਪਾਸੋਂ, ਕੋਲੋਂ। 26. ਮੋਤੀ। 27. ਬਹੁਤੇ। 28. ਸੁੱਖ ਪ੍ਰਾਪਤ
 ਕਰਕੇ। 29. ਉਸ। 30. ਠੋਰ, ਜਗ੍ਹਾ। 31. ਕਾਂ। 32. ਸ਼ੋਭਾ।

ਦਿਸਾ ਲਖੈ ਤਮਾ ਯੁਤ ਨਭ ਲਾਲਾ। ਆਏ ਜਹਾਂ ਨਿਪਤਿ ਦਲ ਸਾਲਾ।
 ਤੇ ਲਖ ਮੇਦ ਭਏ ਮਨ ਮਾਹੀ। ਆਦਰ ਕਰੈ ਏਕਠੇ ਜਾਹੀ ॥ [੮੨॥]
 ਸਰਬ ਭੇਦ ਸਤਿਗੁਰ ਕਾ ਲੇਹੀ। ਜਨੁ^੨ ਜੰਬੁਕ^੩ ਕੇਹਰਿ^੪ ਕੁਤ ਕੇਹੀ^੫।
 ਤੇ ਕਹੈ ਗੁਰ ਪੈ ਕੋਸ ਅਪਾਰਾ। ਅਰਬ ਖਰਬ ਸੰਪਤਿ^੬ ਨਹਿ ਪਾਰਾ ॥ [੮੩॥]
 ਔਰੰਗ ਸਾਹ ਕੇ ਗਿ੍ਹ ਸੇ ਨਾਹੀ। ਜੈਸ ਦਿਸਾਵਰ^੭ ਯਾ ਪ੍ਰਭੁ ਪਾਹੀ।
 ਲਾਲ ਜਵਾਹਰ ਮਾਨਕ ਮੁਕਤਾ। ਸਸਤ੍ਰ ਅਸਤ੍ਰ ਧਰ ਅੰਤ ਨ ਜੁਗਤਾ ॥ [੮੪॥]
 ਰਾਜੈ ਬੂਝੀ ਭੀਖਨ ਖਾਨਾ। “ਕੇਤੀ ਸੈਨ ਗੁਰੂ ਕੀ ਨਿਦਾਨਾ?”
 ਭੀਖਨ ਖਾਨ ਭਨ ਸਾਹਿਬ ਕਾ ਨਾਉਂ। “ਰੈਯਤ ਲੋਕ ਮਿਲੇ ਇਕ ਠਾਉਂ।
 ਜਾਟ ਗਵਾਰ^੮ ਸੁ ਤੇਲੀ ਨਾਹੀ। ਭਾਟੀ ਲਬਾਨੇ ਚਮਰਾਈ^੯ ॥ [੮੫॥]
 ਬਨੀਏ ਰੋਰੇ^{੧੦} ਭਾਟ ਮਹਾਨਾ। ਸੂਦ੍ਰ ਛੀਪੇ^{੧੧} ਜਾਟ ਤ੍ਰਿਖਾਨਾ।
 ਬਾਰਾ ਜਾਤ^{੧੨} ਸਿਨਾਤ^{੧੩} ਮਿਲਾਵੈ। ਇਨ ਕਹੁ ਤੀਰ ਕਮਾਨ ਸਿਖਾਵੈ ॥ [੮੬॥]
 ਔਰ ਕਲਾਲ ਸੁਨਾਰੇ ਜੇਹੀ। ਪਕੜ ਨ ਜਾਨੈ ਬਰਛਾ ਤੇਹੀ।
 ਤੀਰ ਤੁਫੰਗ ਕੇ ਨਾਹਿ ਚਲਾਵੈ। ਜਾਤ ਅਰਾਈ ਖੋਸੀ^{੧੪} ਚਾਵੈ^{੧੫} ॥ [੮੭॥]
 ਆਪ ਬਲੀ ਇਕ ਜੈਸਾ ਕਹੀਐ। ਮਾਮੂ^{੧੬} ਬਲੀ ਏਕ ਤਿਹ ਲਹੀਐ।
 ਕੇਯਕ^{੧੭} ਬਹਨ^{੧੮} ਪੂਤ^{੧੯} ਤਿਨ ਕੇਰੇ। ਔਰ ਸੈਨ ਸਭ ਖਾਵਨ ਚੇਰੇ^{੨੦}।
 ਪੁਨਿ ਦਸ ਬੀਸ ਸੁਭਟ^{੨੧} ਹੈ ਜਾਨੇ। ਔਰ ਨ ਗਨਤੀ ਤਾ ਕੀ ਮਾਨੇ ॥੩੮॥ [੮੮॥]
ਦੋਹਰਾ। ਪੁਨਿ ਦਸ ਬੀਸ ਸੇ ਸੂਰ ਹੈ, ਕਾਂ ਕੀ ਗਿਨਤੀ ਮਾਂਹਿ।”
 ਏ ਗਨਤੀ ਤਾ ਸੈਨ ਕੀ, ਕਹੀ ਭੂਪ ਕੇ ਪਾਹਿ ॥੩੯॥ [੮੯॥]
 ਲੂਟ ਮਾਫ ਕਰਵਾਇ ਨਿਜ, ਭੀਖਨ ਖਾਨ ਪਠਾਨ।
 ਭਏ ਤੁਰਕ ਏਕਤ੍ਰ ਲਖ, ਕਹੈ ਭੂਪ ਯੇ ਜਾਨ ॥੪੦॥ [੯੦॥]
ਸਵੈਯਾ। “ਸੈਨ ਪਠਾਨ ਕੀ ਤਾ ਮਹਿ ਥੀ ਬਡ, ਸੇ ਹਮਰੇ ਨਿਕਟੀ ਚਲਿ ਆਈ।
 ਲੂਟ ਸੁ ਕੂਟ ਲਹੈ ਸਗਰੇ ਧਨ, ਮਾਰ ਨੀਸਾਨ ਜਸੰ ਨਿਜ ਗਾਈ।”
 ਯਾ ਬਿਧਿ ਹੈਨ ਬਿਤੀ ਦਿਨ ਭਯੋ, ਤਬ ਕਾਨ ਤ੍ਰੀਤਾਤ ਸਿੰਘਾਸਨ ਆਈ।
 ਗੁਰ ਤੀਰ ਕਹੀ ਤਬ ਬਾਤ ਕਿਸੈ, ਜੇ ਹੈਨ ਉਦਾਸੀ ਨਸੇ ਲਖ ਪਾਈ ॥੪੧॥ [੯੧॥]
 ਪਾਂਚ ਹੀ ਸਹੰਸ ਉਦਾਸੀ^{੨੨} ਨਸੇ, ਸੁਨ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਪੂਛਤ, “ਕੇ ਰਹਯੋ ਜਾਈ?”
 ਸਿੱਖ ਕਹੈ ਤਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੁ ਤੀਰ, “ਰਹਯੋ ਸੁ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਮਹੰਤ ਇਕਾ ਹੀ।”
 ਤੇ ਗੁਰੁ ਐਸ ਕਹੈ ਮੁਸਕਾਇ ਕੈ, “ਜੇ ਸਿਰ ਕਾਯਮ ਰਾਜਤ ਆਹੀ।
 ਜਾਹਿ ਮਹੰਤ ਬਿਰਾਜਤ ਹੈ, ਤਹਿ ਚੇਲਨ ਕੀ ਪਰਵਾਹਿ ਸੁ ਨਾਹੀ” ॥੪੨॥ [੯੨॥]

1. ਅਨ੍ਹੇਰਾ। 2. ਜਾਣੇ, ਮਾਨੇ। 3. ਗਿੱਦੜ। 4. ਸ਼ੇਰ। 5. ਕੁਤਕੁਤਾ ਰਹਿਆ ਹੋਵੇ। 6. ਧਨ-ਦੌਲਤ।
 7. ਹੋਰ ਦੇਸਾਂ ਦੀ। 8. ਮੂਰਖ। 9. ਚਮਾਰ। 10. ਅਰੇੜੇ। 11. ਛੀਬੇ। 12. ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਖਤ੍ਰੀ, ਜੱਟ, ਬਾਣੀਏ,
 ਨਾਈ, ਛੀਬੇ ਆਦਿ। 13. ਛੋਟੀਆਂ ਜਾਤਾਂ, ਜਿਵੇਂ ਨਾਈਆਂ, ਛੀਬਿਆਂ, ਆਦਿ ਗੋਤਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਾਖਾਂ, ਉਪ-ਸ਼ਾਖਾਂ
 ਆਦਿ। 14. ਖੋਸਲੇ। 15. ਚਾਵਲੇ। 16. ਮਾਮਾ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਚੰਦ। 17. ਕਈ ਭੁ। 18. ਬੀਬੀ ਵੀਰੋ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼
 ਜੀ ਦੀ ਭੈਣ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੀ ਭੈਣ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਭੂਆ ਸੀ। 19. ਬੀਬੀ ਵੀਰੋ ਦੇ
 ਪੁਤ੍ਰ ਸੰਗੋ ਸਾਹ, ਜੀਤ ਮਲ ਆਦਿ। 20. ਚੇਲੇ, ਖਾਣ-ਪੀਣ ਵਾਲੇ। 21. ਸੂਰਮੇ। 22. ਲਿੰਗੋਟੀ।

ਭੁਜੰਗ। “ਬੁਲਾਵੇ, ਕ੍ਰਿਪਾਲ” ਕਹੀ ਆਪ ਬਾਨੀ। “ਤੁਮੈ ਯਾਹਿ ਕਰ ਹੈ ਗੁਰ” ਸੇ ਬਖਾਨੀ।
 ਗਏ ਤਾਹਿ ਦਾਸ ਜਹਾਂ ਧਯਾਨ ਲਾਏ। ਜਟਾ ਲਾਂਬੀਅੰ ਲੰਬ ਦਾੜ੍ਹਾ ਸੁਹਾਏ ॥ [੯੩॥]
 ਕੁਪੀਨ ਬਿਰਾਜੈ ਸੁ ਸੇਭਾਨ ਧਾਰੈ। ਸਮੰ ਖੀਰ ਸਿੰਧੀ ਸੁ ਭਸੰ ਪ੍ਰਕਾਰੈ।
 ਜਿਸੰ ਸੰਕਰ² ਤੈਸ ਰੂਪੰ ਲਖਾਹੀ। ਜਨੰ ਗੋਰਖੰ ਧਯਾਨ ਅਕਾਲ ਮਾਹੀ ॥ [੯੪॥]
 ਕਰੰ ਮੈ ਮ੍ਰਿੜਾਲੰ³ ਸੁ ਕੁਤਕਾਨੰ ਧਾਰੈ। ਉਲੁੱਕ⁴ ਲਖਾਵੈ ਚੁਏ ਅਗਨਿ ਭਾਰੈ⁵।
 ਮਹਾਂਕਾਲ ਕੇ ਦਾਸ ਰੂਪੰ ਭਯਾਨੰ। ਜਿਸੇ ਪੇਖ ਸਤ੍ਰੰ⁶ ਮਰੇ ਆਪ ਬਾਨੰ ॥ [੯੫॥]
 ਗੁਰੂ ਆਯਸੰ ਜਾਨ ਆਯੋ ਦੋੜਾਹੀ। ਖੜਾਵਾਂ ਧਰੀ ਪਾਦ ਲੰਬੇ ਭਨਾਹੀ⁷।
 ਸਮੰ ਤਾਂਮ੍ਰ¹² ਕੇ ਸੀਸ ਨੈਨੰ ਬਿਸਾਲੰ। ਉਸੇ ਮੇਦ ਪੇਖ ਕਹੈ ਗੁਰੁ ਦਯਾਲੰ ॥ [੯੬॥]
 “ਕਹਾਂ ਚੇਲਕਾ ਆਪ ਜੀ ਕੇ ਸਿਧਾਰੇ?” ਤਬੈ ਆਵਧੂਤੰ¹³ ਸੁ ਬੈਨੰ ਉਚਾਰੇ।
 “ਗੁਰੂ ਚੇਲਕਾ¹⁴ ਪਾਦ ਤੇਰੈ ਸਰਨੰ¹⁵। ਮਹਾਂਰਾਜ ਤੂੰ ਹੈਂ, ਤੁਮੈ ਦਾਸ ਧੰਨੰ ॥ [੯੭॥]
 ਤੁਮੈ ਦਾਸ ਜਾਨੇ ਕਈ ਸੰਤ ਜੇਹੀ। ਤੁਮੈ ਕੇਰਾ¹⁶ ਤੇ ਮੋਹ ਗਯਾਨੰ ਜਨੇਹੀ।
 ਸਬੈ ਕਿੰਨਰੰ ਯੱਖ ਸੰਭੂ ਬਿਧਾਦੰ¹⁷। ਸਸੰ¹⁸ ਤਾਰਿਕਾ¹⁹ ਸੂਰ²⁰ ਜੋਤ ਸਰਾਦੰ²¹ ॥ [੯੮॥]
 ਕਈ ਕੋਟ ਸੰਭੰ ਬਿਧੰ ਈਸ ਧਾਰੇ। ਸਬੈ ਤੇਰ ਸਰਨੰ ਸਦਾ ਮੈ ਨਿਹਾਰੇ।
 ਇਨੰ ਪਾਦ ਮੈ ਵਾਰੀਐ ਤੀਨ ਲੋਕੰ। ਤਜੈ ਪਾਦ ਯਾ ਕੇ ਭੁਗੋ ਨਰਕ ਲੋਕੰ ॥ [੯੯॥]
 ਜਬੈ ਚੀਤ ਹੋਵੈ ਅਨੰਨੰ²² ਪ੍ਰਕਾਰੰ। ਲਖੇ ਤੇ ਸਰੂਪੰ ਤਬੈ ਸੂਖ ਧਾਰੰ।
 ਮਨੰ ਰਾਗ ਦੇਖੰ ਤਜੈ ਰਾਗ ਜੀਨੰ²³। ਬਿਬੇਕੰ²⁴ ਸਮੰ ਦਾਮ²⁵ ਉਪਰਾਮ²⁶ ਚੀਨੰ ॥ [੧੦੦॥]
 ਤਿਤਿਖਯਾ²⁷ ਸੁ ਹੇਤੰ ਸਮਾਧਾਨ²⁸ ਧਾਰੇ। ਮਮੇਖੰ²⁹ ਮਹਾਂ ਵਾਕ ਸ੍ਵਨੰ³⁰ ਪ੍ਰਕਾਰੇ।
 ਥਰੈ ਮਨਨੰ³¹ ਆਦਿ ਨਿਧਿਆਸ³² ਤਾਹੀ। ਸਮਾਧੰ ਖਟੰ³³ ਜਾਨ ਨਿਰਬਾਨ³⁴ ਚਾਹੀ।
 ਤਬੈ ਏਕ ਰੂਪੰ ਅਨੇਕੰ ਲਖਾਵੈ। ਹਸੇ ਬਾਕ ਭਾਖੈ, ਪੁਨੰ ਈਸ ਭਾਵੈ ॥੪੩॥ [੧੦੧॥]
 ਸਵੈਯਾ। ਦੂਤਨ ਕੇ ਦਲ ਆਏ ਘਨੇ, ਅਬ ਕੋਨ ਸੇ ਚਰਿਤ ਕਰੈ ਹਰਿ ਜਾਨੀ।
 ਸ੍ਰੀ ਅਸਿਕੇਤ³⁵ ਕੇ ਚਰਿਤ ਸੁਨਾਵਹੁ, ਕਾਹੁ ਕੀ ਜੀਤ ਕਰੈ ਬਲ ਧਾਨੀ।
 ਯੋ ਸੁਨ ਪਾਵਨ ਸੰਤ ਭਨੇ, ਗੁਰ ਤੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਈਸ ਲਖੇ ਨਿਰਬਾਨੀ।

1. ਖੀਰ, (ਦੁੱਧ ਦੇ) ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਵਾਂਗ। 2. ਸ਼ਿਵ ਜੀ। 3. ਜੋਗੀ ਗੋਰਖ ਨਾਥ ਦਾ। 4. ਹੱਥ। 5. ਕਮਲ ਦੀ ਨਾਲ। 6. ਸੇਟਾ, ਡੰਡਾ। 7. ਮੁਰਿਆੜ, ਚੁਆਤੀ ਜਾਂ ਚੋਈਆੜਾ। 8. ਜਾਣੇ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਅੱਗ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ। 9. ਭਿਆਨਕ, ਖੇਡਨਾਕ। 10. ਸ਼ਤ੍ਰੂ, ਦੁਸ਼ਮਨ। 11. ਖੜਾਵਾਂ ਲਾਹ ਧਰੀਆਂ ਤੇ ਪੈਰਾਂ ਨਾਲ ਲੰਬੀਆਂ ਡਿੰਘਾਂ (ਉਲਾਂਘਾਂ) ਭਰਦਾ ਆਇਆ। 12. ਤਾਂਬੇ ਵਾਂਗ ਲਾਲ। 13. ਅਵਧੂਤ, ਸਾਧੂ। 14. ਚੇਲੇ। 15. ਤੁਹਾਡੀ ਚਰਣ-ਸਰਣ ਵਿਚ ਹਨ। 16. ਕ੍ਰਿਪਾ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ। 17. ਵਿਧਾਤਾ, ਬ੍ਰਹਮਾ ਆਦਿ। 18. ਸ਼ਸਿ, ਚੰਦ੍ਰ। 19. ਤਾਰੇ। 20. ਸੂਰਜ। 21. ਸੁਰ (ਦੇਵਤੇ) ਆਦਿ। 22. ਅਨਨਯ, ਇਕ ਰਬ ਦਾ ਉਪਾਸਕ ਜੋ ਇਕ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਨ ਮੰਨੇ। 23. ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਰਾਗ ਦੇਖ ਦੇ ਭਾਵ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਨ ਤੋਂ ਤਿਆਗੇ। 24. ਵਿਚਾਰ। 25. ਸਮ, ਦਮ ਆਦਿ ਖਟ ਸੰਪਦਾ। 26. ਉਦਾਸੀਨ। 27. ਸਰਦੀ ਗਰਮੀ ਝੱਲਣ ਦੀ ਤਾਕਤ। 28. ਸ਼ੰਕਾ ਦਾ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਉੱਤਰ। 29. ਮੁਖਿਯੁ, ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਚਾਹਵਾਨ। 30. ਕੰਨ। 31. ਸ਼ੰਕਾ ਰਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਕਿਸੇ ਸਿੱਧਾਂਤ ਨੂੰ ਮਨਨ ਚਿੰਤਨ ਕਰਨਾ। 32. ਨਿਦਿਧਾਸਨ, ਵਾਰ ਵਾਰ ਚਿੱਤਵਿਤੀ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਲਾਉਣਾ। 33. ਛੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ। 34. ਦੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ, ਮੋਖ ਪਦਵੀ। 35. ਖੜਗਧਾਰੀ (ਅਕਾਲਪੁਰਖ)।

ਕਾਮ 'ਰੁ ਕੋਪ ਸੁ ਲੋਭ ਖੰਡੇ, ਤੁਮ ਖਾਲਸਿਜੀ¹ ਹਤਨਾ ਤੁਮ ਮਾਨੀ ॥੪੪॥ [੧੦੨॥]

ਹੇ ਧਨੁਰੰਧਰ ਖੰਡਤ ਹੈ ਖਲ ਰਾਵਨ ਕੁੰਭ ਰੁਕਾਨ ਪ੍ਰਕਾਰੀ ।

ਸੁੰਭ ਨਿਸੁੰਭ ਜਰਾ ਸਿੰਧ ਕੰਸਹਿ ਦੁਰਜੋਧਨ ਤੇ ਸਿਸਪਾਲ ਹਿਭਾਰੀ ।

ਐਸ ਹਤੇ ਤੁਮ ਹੀ ਪ੍ਰਭੁ ਖਜਾਲ ਤੇ, ਧਯਾਨ ਲਗਾਵਤ ਤੇ ਸੁਰ ਸਾਰੀ ।

ਬਰੁਨ ਬਿਰੰਚਿ² ਨਿਸੇਸ ਦਿਨੇਸਹਿ, ਜੋਤ ਧਰੀ ਤੁਮ ਹੀ ਸੁਖਕਾਰੀ ॥੪੫॥ [੧੦੩॥]

ਸੰਕਰ ਛੰਦ । ਏਕੋ ਨ ਗਨਤੀ ਮਾਹਿ ਹੈ, ਤੁਮ ਏਕ ਦਾਸ ਪ੍ਰਹਾਰ ।

ਜਿਮ ਕੋਟਿ ਜੰਬੁਕ³ ਨਾਸ ਕੇ, ਇਕ ਕੇਹਰੀ⁴ ਬਲ ਪਾਰ ॥ [੧੦੪॥]

ਯੋ ਸੁਨੇ ਬੈਨ ਸੁ ਤਾਹਿ ਗੁਰ, ਮਨਮੋਦ ਭਾ ਸੁਖ ਕੀਨ ।

ਪੁਨਿ ਸਿੱਖ ਏ ਗੁਰ ਤੀਰ ਭਾਖੀ ਬਾਨੀਯਾਂ ਸੁਖ ਲੀਨ ॥ [੧੦੫॥]

ਨਿਪਹਿ ਕੂਚ ਕਰਵਾਇਯੋ ਹਮ ਸੋਧ⁵ ਤੁਮ ਸੋ ਕੀਨ ।

ਤੁਮ ਲਖੇ ਸਾਰੀ ਬਾਤ ਕੇ ਜੋ ਰੁਚੈ ਕੀਜੈ ਚੀਨ⁶ ॥ [੧੦੬॥]

ਸੁਨ ਬੈਨ ਭਾਖੈ ਆਪ ਜੂ ਤੁਮ ਸਜੇ ਕਵਚ ਨਿਬੰਗ ।

ਮਨ ਹੋ ਸੁਚੇਤ ਬਿਰਾਜੀਏ ਧਰ ਮੋਦ ਕੇ ਸਰਬੰਗ ।

ਸੁਨ ਕੇ ਨਿਦੇਸ⁷ ਭਏ ਅਸੇ⁸ ਜਨ, ਸਸੇ ਤੇ ਸਿੰਘ ਜੋਯ ।

ਗੁਰ ਮਯਾ ਤੇ ਸਬ ਸੂਰ ਬਰ⁹, ਕਰ ਲਗ ਸੁਧਨ¹⁰ ਕਰ ਹੋਯ ॥ [੧੦੭॥]

ਪਾਇ ਕੈ ਗੁਰ ਆਯਾਸੀ¹¹ ਤਬ ਬਜੀ ਭੇਰਿ¹² ਅਪਾਰ ।

ਸਰਨਾਯ¹³ ਹੋ ਮੁਖ¹⁴ ਝਾਲਰੀ¹⁵ ਮਿਰਦੰਗ¹⁶ ਨਾਦ ਅਪਾਰ ॥ [੧੦੮॥]

ਮੁਚੰਗ¹⁷ ਔਰ ਉਪੰਗ¹⁸ ਤੇ ਬਰ ਪੰਚ ਤੂਰ¹⁹ ਬਖਾਨ ।

ਜਨ ਪਾਂਡੁ ਪੁਤ੍ਰਨ ਕੈਰਵਨ ਸਭ ਖੇਤ੍ਰ ਕੁਰ ਅਸਥਾਨ ॥ [੧੦੯॥]

ਨਵੀਰ²⁰ ਕੀ ਧੁਨਿ ਹੈ ਘਨੀ ਨਭ ਧਰ²¹ ਪਰਜੇ ਇਕ ਤਾਹ ।

ਕਹੂੰ ਤਾਲ ਘੰਟਨ ਕੀ ਧੁਨੀ, ਕਹਿ ਜਾਤ ਸੰਖਨ ਤਾਹਿ ॥ [੧੧੦॥]

ਗੁਰ ਬਹਿਨ²² ਥੀ ਇਕ ਜਾਤ ਤੈ ਸੁਤ ਤਾਹਿ ਕੇ ਗੁਰ ਤੀਰ ।

ਅਤਿ ਸੂਰ ਜੋਧੇ ਜਾਨੀਐ ਗੁਰ ਮਯਾ ਪੁਰ ਅਤਿ ਧੀਰ ॥ [੧੧੧॥]

ਪ੍ਰਥਮੇ ਸੁ ਸੁੰਦਰ ਸੋਭ ਧਰ ਗਾਜਯੋ ਬਡੇ ਬਰਬੰਡ ।

ਮਾਮਾ ਗੁਰੂ ਕੇ ਜਾਨੀਐ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਸਾਹ²³ ਅਖੰਡ ॥ [੧੧੨॥]

ਜਿਹ ਨਾਮ ਸੰਗੋ ਰਾਮ ਹੈ, ਕਹੀ ਸਿੰਘ ਸੰਗਰ ਭਾਖ ।

ਅਸ ਸੂਰ ਜਾ ਕੇ ਨਾਮ ਹੈ, ਸੁਖ ਹੋਵਤੇ ਬਹੁ ਲਾਖ ॥ [੧੧੩॥]

ਸ੍ਰੀ ਸਰਬ ਉਪਮਾ ਜੋਗ ਹੈ, ਅਤਿ ਸੋਭ ਜਾ ਕੀ ਜਾਨ ।

1. ਪਾਲ ਸਿਜੀ (ਮੋ. ਬਾ. ੭੧)। 2. ਬ੍ਰਹਮਾ। 3. ਗਿੱਦੜ। 4. ਸ਼ੇਰ, ਸਿੰਘ। 5. ਪਾਠਾਂਤਰ—ਮੋਹ (ਖਾ. ਕਾ. ਅ. ੬੦੫)। 6. ਜਾਣ ਕੇ। 7. ਹੁਕਮ, ਆਦੇਸ਼। 8. ਅਜੇਹੇ। 9. ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਸੂਰਮੇ। 10. ਚੰਗੇ ਧਨੁਖ। 11. ਆਗਿਆ। 12. ਜੰਗੀ ਧੌਸਾ। 13. ਸ਼ਹਨਾਈ। 14. ਰਣ ਸਿੰਗਾ। 15. ਵਿਜ-ਯ-ਘੰਟਾ। 16. ਵੇਲ ਦੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਇਕ ਬਾਜਾ। 17. ਵੱਡੀ ਡੱਢ। 18. ਨਸਤਰੰਗ ਨਾਮੀ ਬਾਜਾ। 19. ਤੁਰਮ। 20. ਨਵੀਰੀ, ਤੁਰੀ। 21. ਨਭ (ਆਕਾਸ਼) ਤੇ ਧਰ (ਧਰਤੀ)। 22. ਬੀਬੀ ਵੀਰੋ ਗੁਰੂ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੀ ਭੈਣ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਭੂਆ ਸੀ। 23. ਸੰਗ੍ਰਾਮ (ਸੰਗੋ) ਸ਼ਾਹ ਬੀਬੀ ਵੀਰੋ ਦਾ ਪੁਤ, ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਮਾਮਾ ਨਹੀਂ, ਫੁਵੇਰਾ ਭਾਈ ਸੀ।

ਪੁਨਿ ਕ੍ਰਿਪਾ ਰਾਮ¹ ਸੁ ਮਾਤੁਲੰ², ਜਿਹ ਪਾਦ ਪੱਥ³ ਬਖਾਨ ॥ [੧੧੪॥]
 ਨਹਿ ਟਰਤ ਧਰ ਤੇ ਠੈਕ ਹੂੰ ਤਿਹ ਨਾਮ ਸੁਨੀਏ ਸੰਤ ।
 ਹਠਿ ਜੀਤ ਮੱਲ ਬਖਾਨੀਐ, ਗਾਜੀ⁴ ਗੁਲਾਬ ਲਖੰਤ ॥ [੧੧੫॥]
 ਰਨ ਰੰਗ ਸੋਭਤ ਤਾਮ੍ਹ ਜਯੋ, ਪੁਨਿ ਹਰੀ ਚੰਦ ਬਖਾਨ ।
 ਪੁਨਿ ਰਾਮ ਗੰਗਾ ਜਾਨੀਐ, ਪੁਨਿ ਲਾਲ ਚੰਦ ਪ੍ਰਧਾਨ ॥ [੧੧੬॥]
 ਜਿਨ ਤੇੜ ਗਰਬ ਸਿੰਘਾਨ ਕੇ, ਅਤਿ ਲਾਲ ਹੈ ਬਪੁ⁵ ਤਾਹਿ ।
 ਪੁਨਿ ਦਾਸ ਦੇਇ ਪਹਾੜੀਏ, ਗੁਰ ਮਯਾ ਜਾ ਪਰ ਆਹਿ ॥ [੧੧੭॥]
 ਤਾ ਨਾਮ ਮਾਹਰੂ⁶ ਏਕ ਹੈ, ਪੁਨਿ ਕਾਹਰੂ⁷ ਹੈ ਦੂਜ ।
 ਜਿਨ ਮਾਰਨੇ ਹੈ ਖਾਨ ਬਡਿ ਅਤਿ, ਜਗਤ ਕੇ ਤੇ ਪੂਜ ॥ [੧੧੮॥]
 ਪੁਨਿ ਦਯਾ ਰਾਮ ਸੁ ਵਿਪਾ⁸ ਹੈ, ਸਮ ਦ੍ਰੇਣ ਕੇ⁹ ਗੁਰ ਪਾਹਿ ।
 ਪੁਨਿ ਆਏ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਮਹੰਤ ਜੂ ਧਰਿ ਕੁੱਤਕੇ¹⁰ ਕਰ ਮਾਹਿ ॥੪੬॥ [੧੧੯॥]
ਦੇਹਰਾ । ਯਾ ਬਿਧਿ ਆਈ ਸੈਨ ਇਤ, ਗੁਰ ਕੀ ਅਗਮ ਅਪਾਰਾ ।
 ਉਤ ਆਏ ਸਭ ਖਾਨ ਰਨ, ਮਰਨ ਹੇਤ ਸੁਨ ਸਾਰਾ ॥੪੭॥ [੧੨੦॥]
ਚੋਪਈ । ਪੁਨਿ ਪਹਾੜ ਕੇ ਰਾਜੇ ਆਏ । ਫਤੈ ਸਾਹ ਸ੍ਰੀ ਨਗ੍ਰ ਨਿਪਾਏ¹¹ ।
 ਹਰੀ ਚੰਦ ਪੁਨਿ ਰਾਜ ਸੁ ਚੰਦੰ । ਕੁਲੂ ਪਤਿ ਆਏ ਕਾਲ ਪ੍ਰਚੰਡੰ ॥ [੧੨੧॥]
 ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਮੀਆਂ ਜੰਮੂ ਪਤਿ । ਸਾਹਿਬ ਚੰਦ ਆਯੋ ਮਧੁਕਰ ਅਤਿ ।
 ਪੁਨਿ ਜਸਵਾਰ ਡਢਵਾਰ ਪਛਾਨੇ । ਕਟੋਚਨ ਆਦਿ ਕਾਂਗੜੇ ਮਾਨੇ ॥ [੧੨੨॥]
 ਬਾਈ ਧਾਰ ਨਿਪਤਿ ਤਹਿ ਆਏ । ਪੂਰਬ ਖਾਨ ਨਿਜਾਬਤ ਆਏ ।
 ਪੁਨਿ ਹਯਾਤ ਖਾਨ ਸੋ ਆਯੋ । ਜਹਿ ਧਨ ਗੁਰ ਕੇ ਅਤਿ ਲਖ ਪਾਯੋ ॥ [੧੨੩॥]
 ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਤਾਂ ਕੁੱਤਕ ਮਾਰੀ । ਚਲੀ ਮਿੱਝ ਤਾ ਸੀਸ ਮੰਝਾਰੀ ।
 ਜਸ ਸ੍ਰੀ ਕਾਨ ਫੋੜਿ ਮਟਿ ਮਾਖਨ । ਤਾਵਤ ਮਟਿ ਸ੍ਰਵਿਯੋ ਤਾ ਆਖਨ ॥ [੧੨੪॥]
 ਪੁਨਿ ਨੰਦ ਚੰਦੰ ਦੇ ਕ੍ਰਾਤਾ¹² । ਸੋਢੀ ਬੰਸ ਤਾਸ ਲਖ ਤਾਤਾ ।
 ਤੇਗੁ ਤੁਟੀ ਅਸ ਖਾਨ ਸੁ ਮਾਰੇ । ਪੁਨਿ ਜਮ ਦਾੜ ਸੋ ਕਈ ਕਟ ਡਾਰੇ ॥ [੧੨੫॥]
 ਤਹਿ ਮਾਤਲ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਸੁ ਕੋਪਾ । ਛੋਭ ਪੂਰ ਖਤੀ ਪਦ ਰੋਪਾ ।
 ਸਹੇ ਦੇਹ ਮੈ ਬਾਨ ਅਪਾਰਾ । ਖਾਨ ਪਲਾਨ ਗਿਰਾਏ ਸਾਰਾ ॥ [੧੨੬॥]
 ਬਡੇ ਖਾਨ ਤਾ ਕੇ ਅਸ ਮਾਰੇ । ਜੈਸ ਮੁੰਗਲੀ ਤੂਤ ਬਿਦਾਰੇ ।
 ਸਾਹਿਬ ਚੰਦ ਖਤੀ ਗੁਰ ਓਰਾ । ਮਾਰੇ ਖੁੰਨੀ ਖਾਨ ਸੁ ਤੇਰਾ ॥ [੧੨੭॥]

1. ਸਹੀ ਨਾਮ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਚੰਦ । 2. ਮਾਤੁਲ, ਮਾਮਾ । 3. ਪਰਬਤ ਪਹਾੜ ਵਰਗੇ । 4. ਧਰਮਬੀਰ ।
 5. ਤਾਥਾ । 6. ਗੰਗਾ ਰਾਮ । 7. ਸਰੀਰ, ਜਿਸਮ । 8. ਮਾਹਰੂ ਅਥਵਾ ਮਾਹਰੀ ਚੰਦ ਬੀਬੀ ਵੀਰੋ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ
 ਭੂਆ) ਦਾ ਪੁਤ੍ਰ ਸੀ, ਪਹਾੜੀਆ ਦਾਸ ਨਹੀਂ ਸੀ । 9. ਏਥੇ ਕਾਹਰੂ ਨਾਮ ਵੀ ਕਲਪਿਤ ਹੈ । ਕਾਹਰੂ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ
 ਕਹਰ ਢਾਹੁਣ ਵਾਲਾ, ਡਾਢਾ ਕ੍ਰੋਧੀ, ਜਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ : “ਕੁਪਿਯੋ ਮਾਹਰੂ ਕਾਹਰੂ ਰੂਪ
 ਧਾਰੇ ।” (ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦) । 10. ਵਿਪ੍ਰ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ । 11. ਪਾਂਡਵਾਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਦ੍ਰੋਣਾਚਾਰਯ ।
 12. ਡੰਡਾ । 13. ਨਿਪਜਾਏ, ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ । 14. ਸਹੀ ਨਾਮ ਨੰਦ ਚੰਦ (ਦੀਵਾਨ), ਏਥੇ ਨੰਦ ਤੇ ਚੰਦ ਦੋ ਵੱਖ ਵੱਖ
 ਲਿਖਣੇ ਕਵੀ ਦੀ ਗ਼ਲਤੀ ਹੈ ।

ਬਚੇ ਪ੍ਰਾਨ ਲੈ ਭਾਜਤ ਐਸੇ। ਜਰੀ ਲੰਕ ਲਖ ਦਨੁਜ¹ ਸੁ ਤੈਸੇ।
ਸ੍ਰੀ ਸੰਗ੍ਰਾਮ² ਤਹਾਂ ਮਦ ਭਾਰੀ। ਗਜ ਜਿਮ ਖਾਨਨ ਸੈਨ ਲਤਾਰੀ॥ [੧੨੮॥]
ਕੰਜ ਬਜ਼ੂਹ³ ਗਜ ਜੈਸ ਲਤਾਰੈ। ਮਾਰੇ ਖਾਨ ਨਿਕਾਹ ਕਰ ਸਾਰੇ।
ਐਨੀ⁴ ਨ੍ਰਿਪ ਤਾ ਲਖ ਕੈ ਭਾਜੈ। ਮ੍ਰਿਗੀ ਝੁੰਡ⁵ ਲਖਿ ਕੇਹਰਿ⁶ ਲਾਜੈ॥੪੮॥ [੧੨੯॥]

ਦੇਹਰਾ। ਹਰੀ ਚੰਦ ਪੁਨਿ ਕੋਪਿਯੋ, ਪੁਨਹਿ ਜੀਤ ਮੱਲਾਨ⁷।

ਜੈਸ ਭਾਂਤਿ ਤਿਨ ਜੁਧ ਕਿਯੋ, ਜੋ ਕਥਿ ਕਰਤ ਬਖਾਨ॥੪੯॥ [੧੩੦॥]

ਬਿਸਿਖ⁸ ਬਾਨ ਬਰਛਾ ਤਬਰ⁹, ਸੈਫ¹⁰ ਤੇਗ ਜਮ ਧਾਰ¹¹।

ਬਰਖਤ ਭੇ ਦੁਹੂੰ ਓਰ¹² ਤੇ, ਸਾਵਨ ਘਨ ਅਨੁਹਾਰ¹³॥੫੦॥ [੧੩੧॥]

ਹੁੰਡ ਮੁੰਡ ਖੰਡ ਖੰਡ ਭਏ, ਤਾ ਖਾਨਨ ਕੇ ਤਾਹਿ।

ਗੁਪਤ ਮਾਰ ਯਾ ਬਿਧਿ ਪਰੀ, ਟੂਕ ਟੂਕ ਸਮ ਵਾਹਿ॥੫੧॥ [੧੩੨॥]

ਦੁਰਗ¹⁴ ਸਿਰੋਮਣਿ ਕੇ ਬਿਖੈ, ਕਰ ਕਾਯਮ ਬਰ ਬੀਰ।

ਬਹੁਰ ਪੁਭੁ ਤਿਹਨਾਂ ਚਲੇ ਘੁਰਤ ਦੁੰਦ¹⁵ ਰਨਧੀਰ॥੫੨॥ [੧੩੩॥]

ਪਾਧੜੀ ਛੰਦ। ਤਹ ਹੜ ਹੜਾਇ ਹੱਸੀ ਸੁ ਦੇਵਿ¹⁶। ਕਾਲੀ ਮਹਾਲ ਰੂਪ ਅਭੇਵਿ।

ਖੁਲੇ ਸੁ ਕੇਸ ਮੁਖ ਬਸਤ¹⁷ ਜ਼ਾਲ¹⁸। ਨੈਨ ਕਰਾਲ¹⁹ ਰੂਪ ਬਿਸਾਲ।

ਖਾਵੰਤ ਮਾਸ ਲੋਹੂ ਪਿਵੰਤ। ਭੈਰੋ ਭਕਾਰ²⁰ ਸੋਭਾ ਲਸੰਤ।

ਹੱਸੇ ਮਸਾਨ²¹ ਘਾਯੰ ਲਸਾਂਹ²²। ਹਰੀ ਚੰਦ ਮਾਰ ਸੇਲੰ²³ ਤਿਨਾਹ।

ਖਾਨੰ ਸੁ ਬਾਜਿ ਤੇ ਗੋੜਿ ਦੀਨ²⁴। ਮੁਸਕਾਯ ਪਜਾਨ²⁵ ਤਾ ਗੈਨ²⁶ ਕੀਨ॥੫੩॥ [੧੩੪॥]

ਸਿਰ ਖਿੰਡੀ ਛੰਦ। ਬੰਜੇ ਨਾਦ ਅਪਾਰੇ, ਧਗਾਂ²⁷ ਘੁਰਕੀਆਂ²⁸। ਉਠੀ ਝਾੜ ਅਪਾਰੇ, ਕੜਕ ਮਹਾਨੀਆਂ।

ਨਿਕਸੀ ਅੱਗ ਅਪਾਰੀ, ਜਲਤੀ ਸੈਨ ਜਯੋ। ਲੱਗੀ ਬੱਸ ਅਪਾਰੀ, ਤੜਕੇ ਬਾਂਸ ਤ੍ਰਿਣ।

ਭੇਰਿ ਭੁਕਾਰੀ ਹੋਈਆਂ ਧੁੰਕ ਨਗਾਰੀਆਂ। ਬੰਕੇ ਬੰਕ ਨਗਾਰੇ, ਖਾਨ ਸੁ ਏਕਠੇ।

ਚੋਦਿਸ ਬੀਰ ਸੰਘਾਰੇ, ਅੰਤ ਨ ਆਵਦਾ। ਡਕੀ ਡਾਕਣੀ ਭਾਰੀ, ਚੀਕੀ ਚਾਂਵਡੀ²⁹।

ਭੇਦੇ ਕਾਕ ਅਪਾਰੀ, ਜੰਬੁਕ³⁰ ਮਾਸ ਮੈ। ਗੀਧਾਂ ਖਾ ਤ੍ਰਿਪਤਾਰੀ³¹ ਕਾਲੀ ਆਈਆਂ।

ਨਾਰਦ ਆਯੋ ਭਾਰੀ, ਨੱਚੀ ਦੇਵੀਆਂ। ਕਹਾਂ ਲਗੇ ਸੁਨਾਊ ਜੁੱਧ ਜੋ ਹੋਇਆ।

ਭੱਜੇ ਸੂਰ ਅਪਾਰੀ, ਭਾਜੜ ਪੈ ਗਈ। ਭਜਦੇ ਜਾਂਦੇ ਮਾਰੇ, ਪਿਛਾਂ ਨ ਝਾਕਦੇ।

ਕੇਸ ਅੜੇ ਤਿਨ ਭਾਰੀ, ਕਹਦੇ ਰੱਖੀਐ। ਭੱਜੇ ਸੂਰ ਅਪਾਰੀ ਖਾਨ ਪਠਾਣ ਜੋ।

ਪਾਯੋ ਫਲ ਤਿਨ ਭਾਰੀ, ਨੱਸੇ ਗੁਰੂ ਥੋ। ਲੂਟ ਖਜਾਨਾ ਚਾਹੇ, ਮਾਰੇ ਤੜਫਦੇ।

1. ਦੈਤ। 2. ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਸ਼ਾਹ। 3. ਕਮਲਾਂ ਦਾ ਸਮੂਹ। 4. ਹੰਕਾਰੇ ਹੋਏ। 5. ਮ੍ਰਿਗਵਲੀ, ਮ੍ਰਿਗਾਂ ਦੀ ਭਾਰ। 6. ਕੇਸਰੀ ਸਿੰਘ। 7. ਜੀਤ ਮੱਲ। 8. ਤੀਰ। 9. ਕੁਹਾੜਾ, ਸਫਾ ਜੰਗ। 10. ਇਕ ਕਿਸਮ ਦੀ ਤਲਵਾਰ। 11. ਜਮਦਾਝ। 12. ਪਾਸਾ। 13. ਤੁਲ, ਸਮਾਨ, ਵਾਂਗੂ। 14. ਕਿਲਾ। 15. ਧੌਸੇ ਵਜਦੇ ਹੋਏ। 16. ਜੰਗ ਦੀ ਦੇਵੀ (ਕਾਲੀ)। 17. ਉੱਛਲਦੀ ਹੋਈ। 18. ਅੱਗ। 19. ਭਿਆਨਕ। 20. ਭਬਕ ਮਾਰਦਾ। 21. ਭੂਤ, ਪ੍ਰੇਤ। 22. ਘਾਉ (ਜ਼ਖਮ) ਲਗਦੇ (ਸ਼ੇਭਦੇ) ਹਨ। 23. ਸੇਲਾ ਨੇਜਾ। 24. ਗੋਰ ਦਿੱਤਾ। 25. ਗਮਨ, ਚਲਾਣਾ। 26. ਗਰਗਨ, ਆਕਾਸ਼ ਵਲ। 27. ਧੌਸੇ। 28. ਵੱਜੀਆਂ। 29. ਡਾਕਣੀ (ਮੁਰਦਿਆਂ ਦਾ ਮਾਸ ਖਾਣ ਵਾਲੀ) ਦੇਵੀ ਡਕਾਰੀ (ਦਹਾੜਨ ਲੱਗੀ) ਤੇ ਚਮੁੰਡਾ ਦੇਵੀ ਚੀਕੀ (ਕਿਲਕਾਰਨ ਲੱਗੀ)। 30. ਗਿੱਦੜ। 31. ਰੱਜੀਆਂ।

ਦੀਨੀ ਦੇਹਿ ਤਿਨਾਹੀ, ਗਏ ਬਿਯਾਹ ਨੂੰ। ਕੜਕੇ ਵੇਰ ਕਮਾਣੀ ਧੀਰੀ ਧੌਕਿਆਂ ॥੫੪॥

[੧੩੫॥]

ਨਿਰਾਜ ਛੰਦ। ਭਜੰਤ ਸੁਰਬੀਰਨ ਕਟੋਚ ਆਦਿ ਜੇ ਮਨ। ਟਪਾਇ ਬਾਜਿ ਭਾਜੀਅੰ, ਭੁਪਾਲ ਪਥ^੨ ਕੇ ਤਨੰ।
ਚਲੰਤ ਐਸ ਭਾਜਕੇ ਸੁ ਜੈਸ ਪੋਨ ਕੇ ਦਲੰ। ਨ ਤੀਰ ਏਕ ਮਾਰ ਹੈ, ਸੁ ਸੈਨ ਕਾਤਰੀ^੩ ਚਲੰ।
ਭਜੰਤ ਸੈਨ ਮਧੁਕਰੀ, ਚੰਦਲ ਰਾਜ ਤੰ ਤਨੰ^੪। ਗਹੰਤ ਸੇਲ ਚੰਦ ਹਰੀ ਮਡੰਤ ਧਰਮ ਸ੍ਰਮਿਨੰ^੫।
ਗਿਰੰਤ ਟੁਕ ਹੈ ਦੈ, ਨ ਪੈਗਾ ਏਕ ਸੇ ਭਜੰ। ਤਬੈ ਤ ਆਨ ਹੂਰਨੰ^੬ ਬਰੰਤ ਸਾਜ ਕੇ ਸਜੰ।

॥੫੫॥ [੧੩੬॥]

ਛੰਦੁ। ਨਿਜਾਬੰਤ ਆਯੋ। ਬਡੇ ਜੁੱਧ ਚਾਯੋ। ਘਨੇ ਸਸਤ੍ਰ ਲੈਕੇ। ਬਿਨਾ ਸਸਤ੍ਰ ਤੈ ਕੇ।
ਸੰਗੇ ਰਾਮ ਭਾਰੀ। ਗਿਰਜੇ ਭੂ ਮੰਝਾਰੀ। ਤਬੈ ਉਠ ਕੈ ਕੇ। ਧਰਾ ਅਸਤ੍ਰ ਚੈ ਕੇ।
ਨਿਜਾਬੰ ਕੇ ਸੀਸੰ। ਲਗਾਯੋ ਸੁ ਈਸੰ^੭। ਤਿਸੇ ਮਾਰ ਡਾਰਜੇ। ਸੁ ਸਤੰ ਸੰਘਾਰਜੇ।
ਪੁਨੰ ਆਪ ਸੋਈ। ਗਯੋ ਸੁਰਗ ਲੋਈ। ਹਾ ਹਾ ਕਾਰ ਭਾਰੀ। ਭਯੋ ਸੇਨ ਹਮਾਰੀ।
ਭਜੀ ਸੈਨ ਐਸੇ। ਨਿਪੰ ਹੀਨ ਜੈਸੇ। ਸੰਗੇ ਰਾਮ ਦੇਹੰ। ਜੁਝੋ ਸੂਰ ਜੇਹੰ।
ਸਬੈ ਸਤ੍ਰ ਕਾਪੈ। ਮਹਾਂ ਸੂਰ ਥਾਪੇ ॥੫੬॥ [੧੩੭॥]

ਦੇਹਰਾ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਤਬਹਿ ਨਿਹਾਰਿਯੋ, ਭਾਜੀ ਸੈਨ ਅਪਾਰ।

ਕੀਨੋ ਚਾਪ^੮ ਤਬ, ਜਾਂ ਸੁਨ ਸਤ੍ਰ ਸੰਘਾਰ ॥੫੭॥ [੧੩੮॥]

ਸਵੈਯਾ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਆਪ^੯ ਚੜੇ ਤਬ ਸੰਗਰ^{੧੦}, ਕਾਪਤ ਭੀ ਧਰਨੀ^{੧੧} ਤਬ ਸਾਰੀ।

ਕਾ ਪਰ ਬਾਨ ਪ੍ਰਹਾਰਹਿਗੇ, ਤਬ ਨਾਚਤ ਭੂਤ ਮਹਾਂ ਸੁਖ ਸਾਰੀ।

ਗਾਥ ਬਿਚਾਰਤ ਭੇ ਅਗਲੀ ਗੁਰ, ਸਾਚ ਕੀਓ ਬਚਨਾ ਹਮ ਪਾਰੀ।

ਯੋ ਸੁਨ ਸਿੱਖ ਬੁਝੈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਤੇ, “ਕੋਨ ਸੁ ਬੈਨ ਕੀਓ ਗੁਰ ਭਾਰੀ” ॥੫੮॥ [੧੩੯॥]

ਸ੍ਰੀ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਬਖਾਨਤ ਹੈ, ਸੁਨ ਗਾਥ ਅਪਾਰ ਮਹਾਂ ਸੁਖਦਾਨੀ।

ਸੋਯ ਰਹੇ ਨਿਸ ਮੈ ਗੁਰ ਜੀ, ਜਬ ਸੰਗ ਪਠਾਨਨ ਬੈਨ ਬਖਾਨੀ।

ਜਾਨਤ ਭੇ ਨਿਜ ਮੈ ਸਬ ਗਾਥ, ਤਬੈ ਕਛੁ ਨੈਨ ਲਗੈ ਹਰਿ ਧਿਆਨੀ।

ਤਾਵਤ ਕਾਲ ਸਭੈ ਧਰ ਕੇ ਨਭ ਕੇ ਗੁਰ ਆਨ ਮਿਲੈ ਹਿਤ ਸਾਨੀ ॥੫੯॥ [੧੪੦॥]

ਚੋਪਈ। ਸੀਸ ਨਿਵਾਇ ਸਤੁਤਿ ਕਰ ਭਾਰੀ। ਕੋਨ ਕੋਨ ਤਿਨ ਕਹੈ ਉਚਾਰੀ।

ਸੁਰ ਨਰ ਮੁਨਿ ਕਲਿ ਜੁਗ ਤਹ ਆਯੋ। ਧਰ ਗਆ^{੧੨} ਪੁਨਿ ਬਸਤ ਲਖਾਯੋ ॥ [੧੪੧॥]

ਰਹੈ ਤੁਮੈ ਅਬ ਕੀਰਤਿ ਹੋਈ। ਅਰ ਪੰਥ ਧਰ ਰਹੈ ਨ ਕੋਈ।

ਗੀਧ ਜੰਬੁਕਾ^{੧੩} ਬੇਨਤਿ ਕੀਨੀ। “ਭੂਖੇ ਮਰਤ ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਹਰਿ ਕੀਨੀ ॥ [੧੪੨॥]

ਰਾਮ ਚੰਦ ਤਬ ਹਮੈ ਰਜਾਯੋ। ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਤਬ ਸੁਖ ਦਿਖਲਾਯੋ।

1. ਘੋੜੇ। 2. ਪੱਥ (ਪਹਾੜ) ਦੇ ਭੂਪਾਲ (ਰਾਜੇ)। 3. ਕਾਇਰ ਹੋ ਕੇ। 4. ਤੰ (ਉਸ ਦੇ) ਤਨੰ (ਸਰੀਰ ਨੂੰ)। 5. ਸ੍ਰਾਮੀ ਦੇ ਧਰਮ ਨੂੰ ਮੰਡਦੇ (ਪਾਲਦੇ ਹਨ)। 6. ਕਦਮ, ਪੈਰ। 7. ਹੂਰਾਂ ਧਰੀਆਂ, ਅਪਸਰਾਂ। 8. ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ। 9. ਧਨੁਖ, ਕਮਾਨ। 10. ‘ਪ੍ਰਭ’ (ਖਾ.ਕਾ. ਅ. ੬੦੫)। 11. ਜੰਗ ਲਈ। 12. ‘ਅਤਿ’ (ਖਾ. ਕਾ. ਅ. ੬੦੫)। 13. ਗੋਅਧਰ, ਗੋ (ਪ੍ਰਿਥਵੀ) ਦੇ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ। 14. ਗਿੱਦੜਾਂ।

ਜਰਾ ਸਿੰਧ ਕੀ ਖੂਹਨਿ ਮਾਰੀ। ਕੈਰਵ ਮਾਰ, ਚਮ੍ਹੀ ਪੁਨਿ ਸਾਰੀ ॥ [੧੪੩॥]
 ਤਬ ਕੈ ਭੂਖੇ ਤੁਮ ਸੁਖ ਦੀਜੈ।^੧ ਗੁਰੂ ਕਹਾ, “ਸੰਸਾ ਨਹੀ ਕੀਜੈ।
 ਕਾਲ ਪ੍ਰਾਤ ਤੇ ਨਿਤ ਜੁਧ ਹੋਈ^੨। ਕਈ ਬਰਸ ਲੇ ਪੰਥ ਕਰੇਈ” ॥ [੧੪੪॥]
 ਧੋਨਨ^੩ ਕਹਾ, “ਸੋਗ ਨਹਿ ਕੀਜੈ। ਪੰਥ ਖਾਲਸਾ ਕਰ ਸੁਖ ਲੀਜੈ।
 ਤੁਮੈ ਰਖ ਸਬ ਤੁਰਕਨ ਮਾਰੈ। ਐਰ ਚਰਾਚਰਾ ਜੀਵ ਸੰਘਾਰੈ” ॥ [੧੪੫॥]
 ਪੁਨਿ ਸੁਰਾ^੪ ਕੇ ਤਬ ਐਸੇ ਕਹਾ। “ਪੰਥ ਖਾਲਸਾ ਕਰਿ ਸੁਖ ਲਹਾ।
 ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਕਰੈ ਤੁਮ ਸੇਈ। ਤੁਮਹਿ ਸੁਗੰਧ ਸਦਾ ਨਿਤ ਲੇਹੀ ॥ [੧੪੬॥]
 ਨਾਮ ਜਪੈ ਸਬ ਮੁਨਿ ਸੁਖ ਪਾਵੈ। ਪੁਨਿ ਆਵੈ ਗੁਰ ਮੁਸਕ ਲਖਾਵੈ।
 ਹਮੈ ਲੋਗ ਬਿਪ ਖਾਵਤ ਨਾਹੀ। ਤੁਰਕ ਖਾਤ ਸਦ ਨੀਚ ਲਖਾਹੀ ॥ [੧੪੭॥]
 ਕਲਜਾਨ ਕਰੇ ਹਮਰਾ ਮੁਖ ਲਾਯ”। ਤੋ ਗੁਰ ਕਹੈ ਬੈਨ ਸਤ ਭਾਯ^੫।
 “ਮੇ ਸਿੱਖ ਨਾਮ ਭਜੈ ਤਜ ਭਰਮਾ। ਕਰਤ ਭੋਜ ਹਰਿ ਸਤਿ ਕੇ ਮਰਮਾ ॥ [੧੪੮॥]
 ਰੁਪੈ^੬ ਸਮ ਰੂਪਾ^੭ ਲੈ ਖਾਹੀ। ਗਾਜਰ ਰੂਪੇ ਭੋਜ ਲਖਾਹੀ।
 ਜਬੈ ਖਾਲਸਾ ਧਰ ਮੈ ਹੋਈ। ਪ੍ਰਿਥਮੈ ਦੁਖ ਪੇਖੇਗਾ ਸੇਈ ॥ [੧੪੯॥]
 ਪੁਨਿ ਜਬ ਰਾਜ ਦਿੱਲੀ ਮੈ ਕਰ ਹੀ। ਪਾਵੈ ਸੁਖ ਸੇ ਅਕਾਲ ਉਚਰ ਹੀ।
 ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕੀ ਫਤੇ ਬੁਲਾਵੈ। ਸਸਤ੍ਰ ਅਸਤ੍ਰ ਪੂਜੈ ਸੁਖ ਪਾਵੈ ॥ [੧੫੦॥]
 ਜਪੁ ਰਹਿਰਾਸ ਕੀਰਤਨ ਗਾਵੈ। ਨਾਮ ਜਪੈ ਮਨ ਤਨ ਸੁਖ ਪਾਵੈ।
 ਸੰਸਾ ਹਤ ਜਾਵੇ ਨਿਜ ਐਨਾ। ਤੁਮ ਕੇ ਸੁਖ ਹੋਵੈ ਨਿਤ ਚੈਨਾ” ॥ [੧੫੧॥]
 ਕਲਿਜੁਗ ਸੇ ਅਸ ਬੈਨ ਸੁਨਾਏ। “ਤੁਮ ਹੋ ਹਮਰੇ ਸਿੱਖ ਮਨ ਭਾਏ।
 ਪੰਥ ਸਹਾਯ ਕਰੇ ਤੁਮ ਐਸੇ। ਮਨਮਤਿ ਕਰੇ ਦੂਖ ਦੇਹਿ ਤੈਸੇ ॥ [੧੫੨॥]
 ਜੋਯ ਯਾਲਸਾ ਹੀ^੮ ਮਨ ਪਾਰੈ। ਕਰੇ ਵਿਕਰਮ^੯ ਤਾਹਿ ਤੁਮ ਮਾਰੈ।”
 ਤਾਹਿ ਕਹਜੇ, “ਜਸ, ਆਯਸ^{੧੦} ਹੋਈ।” ਬਿਦਾ ਭਏ ਤਬ ਹੀ ਸਭ ਲੋਈ ॥ [੧੫੩॥]
 ਯਾ ਬਿਧਿ ਲਖਿ ਗੀਧਨ^{੧੧} ਕੀ ਬਾਨੀ। ਆਜ ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੋਵੈ ਮਨ ਸਾਨੀ।
 ਧਨੁਖ ਬਾਨ ਲੈ ਬਾਨ ਭੰਗਾਣੀ। ਕਰਤ ਜੁੱਧ ਸਤਿਗੁਰ ਸੁਖਦਾਣੀ ॥ [੧੫੪॥]
 ਏਕ ਬਾਨ ਯੁਤ ਖਜਾਲ ਚਲਾਯੋ। ਜਨੁਕ^{੧੨} ਸਤ੍ਰ ਕੇ ਨਾਗ ਡਸਾਯੋ।
 ਗਿਰਜੇ ਤਬੇ ਭੀਖਨੰ ਖਾਨਾ। ਖਾਨਨ ਪਤਿ^{੧੩} ਜੋਧਾ ਬਲਵਾਨ।
 ਭਜਤ ਬਾਜਿ^{੧੪} ਮਾਰਜੇ ਹਨ ਬਾਨਾ। ਹਰੀ ਚੰਦ ਜਾਗੇ ਗਹਿ ਬਾਨਾ ॥੬੦॥ [੧੫੫॥]
 ਜਾ ਕੇ ਮਾਰਤ ਬਾਨ ਵਹਿ, ਤੇਈ ਜਾਤ ਸੁਰ ਲੋਕ।
 ਸੋਵਿ ਬੰਸ ਕੇ ਤਿਲਕ ਵਹੁ, ਚਪੁੰ ਦੇਤ ਦੁਖ ਸੋਕ ॥੬੧॥ [੧੫੬॥]
 ਜਬੈ ਸ੍ਰਾਮਿ ਕੇ ਧਰਮ ਧਰ, ਕਰਤ ਸਮਰ^{੧੫} ਅਤਜੰਤ।
 ਭਕਤ ਡਾਕਿਣੀ ਤਾ ਸਮੈ, ਵਿਰਤ ਬੈਤਾਲ^{੧੬} ਅਨੰਤ ॥੬੨॥ [੧੫੭॥]

1. ਫੋਜ। 2. ਪਾਠਾਂਤਰ ‘ਹੈ ਹੈ’। 3. ਪਾਠਾਂਤਰ—‘ਕਰੈ ਹੈ’। 4. ਗੁਰੂਆਂ ਨੂੰ। 5. ਚੇਤਨ ਅਤੇ ਜੜ੍ਹ ਜੀਵ। 6. ਦੇਵ (ਰਾਜ) ਇੰਦ੍ਰ। 7. ਸਦਭਾਵ (ਨੇਕ ਖਿਆਲ) ਨਾਲ। 8. ਚਾਂਦੀ। 9. ਗੰਢਾ। 10. ਅਹੰ ਭਾਵ, ਹੰਕਾਰ। 11. ਕੁਕਰਮ। 12. ਜਿਵੇਂ ਹੁਕਮ ਜਾਂ ਆਗਿਆ। 13. ਗਿੱਧਾਂ। 14. ਜਾਣੇ, ਮਾਨੇ। 15. ਪਠਾਣਾਂ ਦਾ ਪਤਿ (ਸਰਦਾਰ)। 16. ਘੋੜਾ। 17. ਜੰਗ। 18. ਪ੍ਰੇਤ-ਜੇਨੀ, ਭੂਤਾਂ ਦੀ ਇਕ ਜਾਤੀ।

ਸੰਗੀਤ ਚਾਚਰੀ ਛੰਦ । ਚਾਗੜਦੀ^੧ ਚੀਕੇ, ਗਾਗੜਦੀ ਗੀਧੀ ।

ਭਾਗੜਦੀ ਭੂਤੰ, ਬਾਗੜਦੀ ਬੀਰੰ ॥ [੧੫੮॥]

ਜਾਗੜਦੀ ਜਾਗੇ, ਹਾਗੜਦੀ ਹਰੀਚੰਦੰ ।

ਰਾਗੜਦੀ ਰਾਜਾ, ਗਾਗੜਦੀ ਗਿਰਿੰਦੰ^੨ ॥ [੧੫੯॥]

ਤਾਗੜਦੀ ਤੀਰੰ, ਮਾਗੜਦੀ ਮਾਰਾ ।

ਬਾਗੜਦੀ ਬਾਜੀ, ਤਾਸ^੩ ਬਿਦਾਰਾ ॥ [੧੬੦॥]

ਦਾਗੜਦੀ ਦੂਜੇ, ਗੁਰੂ ਪੈ ਡਾਰਾ ।

ਛਾਗੜਦੀ ਛਹਿਓ, ਗੁਰੂ ਕਾਨ ਮੰਝਾਰਾ ॥ [੧੬੧॥]

ਰਾਗੜਦੀ ਰਾਖਾ, ਦਾਗੜਦੀ ਦੇਵੰ ।

ਤਾਗੜਦੀ ਤੀਸਰ ਮਾਰਜੇ ਏਵੰ^੪ ॥ [੧੬੨॥]

ਪਾਗੜਦੀ ਪੇਟੀ ਓਰ^੫ ਪ੍ਰਹਾਰਾ ।

ਭਾਗੜਦੀ ਭੇਦਾ^੬ ਚਿਲਕਾਨ^੭ ਮੰਝਾਰਾ ॥੬੩॥ [੧੬੩॥]

ਦੇਹਰਾ । ਦੁਆਰਪਾਲ ਕੇ ਭੇਦ ਕੇ, ਕਛਕ ਮਾਸ ਕੇ ਛੇਦ ।

ਘਾਉ ਕਛੂ ਗੁਰੂ ਨਾ ਭਯੇ, ਪ੍ਰਭੂ ਰਹੇ ਨਿਰਖੇਦ ॥੬੪॥ [੧੬੪॥]

ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ਪ੍ਰਮਾਨ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ :

“ਜਬੈ ਬਾਣ ਲਾਗਜੇ । ਤਬੈ ਰੋਸ ਜਾਗਜੇ । ਕਰੰ ਲੈ ਕਮਾਣੰ । ਹਨੰ ਬਾਣ ਤਾਣੰ ।

ਸਬੈ ਬੀਰ ਧਾਏ । ਸਰੋਘੰ^੮ ਚਲਾਏ । ਤਬੈ ਤਾਕਿ ਬਾਣੰ । ਹਨਜੇ ਏਕ ਜੁ ਆਣੰ ।

ਹਰੀ ਚੰਦ ਮਾਰੇ । ਸੁਜੋਧਾ ਲਤਾਰੇ । ਸੁਕਾਰੋੜ ਰਾਯੰ । ਵਹੈ ਕਾਲ ਘਾਯੰ ।

ਰਣ ਤਿਆਗਿ ਭਾਗੇ । ਸਬੈ ਤ੍ਰਾਸ^{੧੦} ਪਾਗੇ^{੧੧}” ॥੬੫॥ [੧੬੫॥]

ਦੇਹਰਾ । ਪਰਮ ਜੁੱਧ ਤਾਂ^{੧੨} ਠੋਰ ਭਯੇ, ਕਟ ਝਟ ਪਈ ਅਪਾਰ ।

ਏਕ ਬਾਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕੇ, ਹੇਤ ਸਹੰਸ੍^{੧੩} ਪ੍ਰਕਾਰ ॥੬੬॥ [੧੬੬॥]

ਸਵੈਯਾ । ਭਾਗਤ ਬੀਰ ਦਸੇ ਦਿਸ ਕੇ, ਅਰੁ ਆਪ ਪਰੰ^{੧੪} ਸਮਝੈ ਕਛੂ ਨਾਹੀ ।

ਗੀਧ ਬੈਤਾਲ ਦਸੇ ਦਿਸ ਨਾਚਤ, ਕਾਤਰ^{੧੫} ਭਾਗਤ ਘਾਸ ਗਹਾਹੀ^{੧੬} ।

ਕੇਤਕ ਕੇਸ ਲੋ ਮਾਸ ਭਯੇ ਤਹ, ਰੁਧਿਰ^{੧੭} ਨਦੀ ਚਲਤੀ ਬਰ ਆਹੀ ।

ਅੰਗੁਰੀ ਸਫਰੀ^{੧੮} ਸਮ ਰਾਜਤ ਹੈ, ਪੁਨਿ ਬਾਹਿ ਸੁ ਮਕਰ^{੧੯} ਲਬੈ ਤਹਿ ਵਾਹੀ ॥੬੭॥ [੧੬੭॥]

ਸੀਸ ਬਿਰਾਸਤ ਨਕ੍^{੨੦} ਸਮੰ ਤਹਿ, ਢਾਲ ਸੁ ਕੂਰਮ^{੨੧} ਕੀ ਛਬਿ ਪਾਈ ।

ਚਕ੍ ਮਨੇ ਰਥ ਚਕ੍^{੨੨} ਭਏ, ਤਹਿ ਹਾਡ ਕੇ ਚੂਰ ਸੇ ਹੇਤ ਸਮਾਹੀ ।

ਪਾਗ ਸੁ ਫੂਲਨ ਕੀ ਸਮ ਹੈ ਤਹਿ, ਜਾਪ ਅਕਾਲ ਭਯੇ ਅਸ ਭਾਈ ।

1. ‘ਚ’, ‘ਗ’ ਆਦਿ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਉੱਤੇ ਕਲਪੇ ਹੋਏ ਸੰਗੀਤਮਈ ਸ਼ਬਦ । 2. ਗਿਰਿ (ਪਹਾੜ) ਦੇ ਇੰਦ੍ਰ (ਰਾਜੇ) । 3. ਉਸ ਨੂੰ, ਤਿਸ ਨੂੰ । 4. ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ । 5. ਵਲ, ਤਰਫ਼ । 6. ਵਿੰਨ੍ਹਿਆ । 7. ਚਿਲਤੇ, ਭੁੜਤੇ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਦੇ ਕਵਚ ਜਾਂ ਸੰਜੋਆ । 8. ਸਰ (ਤੀਰ) ਓਘ (ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ), ਬਹੁਤੇ ਤੀਰ । 9. ਮਾਰੇ । 10. ਡਰ । 11. ਪਗੇ (ਭਰੇ ਜਾਂ ਮਾਰੇ) ਹੋਏ । 12. ਪਾਠਾਂਤਰ-ਤਿਹ (ਖ਼ਾ. ਕਾ. ਅ. ੬੦੫) । 13. ਹਜ਼ਾਰਾਂ । 14. ਆਪਣਾ ਤੇ ਪਰਾਇਆ । 15. ਕਾਇਰ, ਡਰਪੋਕ । 16. ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਘਾਹ ਲੈ ਕੇ । 17. ਲਹੂ । 18. ਮੱਛੀ । 19. ਮਗਰਮੱਛ । 20. ਨਾਭੂ । 21. ਕੱਛੂ । 22. ਰਥ ਦੇ ਚਕ੍ (ਪਹੀਏ) ।

ਭਾਜਤ ਜਾਹਿ ਦਸੇ ਦਿਸ ਕਾਤਰ, ਪੋਨ ਚਲੈ ਜਨ ਪਾਤ ਉਡਾਈ॥੬੮॥ [੧੬੮॥]
 ਤਿਭੰਗੀ। ਜੈ ਜੈ ਜਬ ਹੋਈ, ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਸੋਈ, ਜਾਨੈ ਲੋਈ ਸਤੁ ਮਰੈ।
 ਹਰੀ ਚੰਦ ਪ੍ਰਹਾਰਾ, ਭੀਖਨ ਮਾਰਾ, ਸਤੁ ਬਿਦਾਰਾ^੨, ਗੁਰੂ ਕਰੈ।
 ਪੂਰਬ ਜੰਗ ਜੀਤਾ, ਗੁਰੂ ਅਭੀਤਾ^੩, ਧਾਵਤ ਗੀਤਾ, ਲੋਕ ਮਹਾਂ।
 ਧਨ ਜਾਚਕ ਦੀਨਾ, ਭਏ ਪ੍ਰਸੀਨਾ^੪, ਹਰਖਤ ਚੀਨਾ, ਥਾਨ ਤਹਾਂ॥੬੯॥ [੧੬੯॥]
 ਚੋਪਈ। ਦੁੰਦਭਿ ਭੇਰਿ ਨੀਸਾਨ ਬਜਾਏ। ਬੈਠੇ ਗੁਰੂ ਦੀਵਾਨ ਲਗਾਏ।
 ਮੁਖ ਕਾਰਾ ਸਤੁਨ ਕਾ ਭਯੋ। ਗੁਰ ਜੀ ਦਾਨ ਦਿਜਨ ਕੇ ਦਯੋ॥ [੧੭੦॥]
 ਜਾਚਕ ਧਰਾ ਸਮ ਭਏ ਤਹਾਂ ਹੀ। ਮੇਘਾ ਸਮਾ ਗੁਰ ਧਨ ਬਰਖਾਹੀ।
 ਜੇ ਮਨਸਾ ਧਰ ਕੈ ਤਹਿ ਆਯੋ। ਅਧਿਕ ਫਲਾ ਤਾ ਤੈ ਤਿਨ ਪਾਯੋ॥ [੧੭੧॥]
 ਆਜ ਲਗੇ ਜਸ ਪਾਵਤ ਤੇਹੀ। ਕੋਨ ਕਰੈ ਗਨਤੀ ਤਹਿ ਸੋਈ।
 ਕੋਟ ਲੱਛ ਜਾ ਚਰਨ ਸਮਾਈ। ਕੋਟ ਸੇਸ ਭਨ ਥਕਤ ਰਹਾਈ॥ [੧੭੨॥]
 ਦੇਸ ਬਦੇਸ ਕੀਰਤੰ ਪੂਰੀ। ਜਾਨੁਕ ਚੰਦ੍ਰ ਚਾਂਦਨੀ ਹੂਰੀ^੫।
 ਸੰਤ ਅਨੰਤ ਨਚਤ ਭਏ ਐਸੇ। ਮੇਰ ਨਚਤ ਘਨ ਕਰ ਲਖ ਜੈਸੇ॥ [੧੭੩॥]
 ਗੁਰ ਜੈ ਸੁਨ ਅਨ ਮੇਦ ਬਢਾਏ। ਜਾਨੁਕ ਕੀਨ ਬਝਾਹ ਮਨ ਭਾਏ।
 ਮਿਲ ਮਿਲ ਜਨ ਹਜੂਰ ਗੁਰ ਆਵੈ। ਕੀਰਤਿ ਗਾਵੈ ਲੋਕ ਰੀਝਾਵੈ॥ [੧੭੪॥]
 ਤੁਮ ਆਯਸ ਧਰ ਜੀਤ ਤਿਲੋਕਾ। ਏ ਕੇਤਕ ਰਾਜੈ ਗਨ ਸੋਕਾ।
 ਸਿਰੀ ਨਗਰ ਕੇ ਜੀਤ ਲਿਆਵੈ। ਤਾ ਪਰ ਚਵੈ ਲੂਟ ਸੁਖ ਪਾਵੈ॥ [੧੭੫॥]
 ਦਿਲੀ ਲੂਟਤ ਹੋਤ ਨ ਬਾਰੀ। ਖੰਡਨ ਕਰੈ ਤੁਰਕ ਗਨ ਝਾਰੀ।
 ਆਨੰਦ ਪੁਰ ਪਾਵਤ ਕੇ ਮਾਹੀ। ਏਕ ਰਾਜ ਕਰ ਹੈ ਅਨ ਚਾਹੀ॥ [੧੭੬॥]
 ਜੇ ਕੋਈ ਨੀਚ ਰਾਵ ਲਖ ਪਾਵੈ। ਟੂਕ ਟੂਕ ਜਮਲੋਕ ਪਠਾਵੈ।
 ਸੁਨ ਸੁਨ ਤਾ ਬੇਨਤਿ ਪ੍ਰਭੁ ਸੁਆਮੀ। ਕਹੈ ਲੋਗ ਕੋਤੁਕ ਪ੍ਰਭੁ ਜਾਮੀ॥ [੧੭੭॥]
 ਪੁਨਿ ਮੁਸਕਾਯ ਗੁਰੂ ਭਨ ਕੈਸੇ। ਜਲਦੀ ਤਜੇ ਸਹਜ ਸੁਖ ਮੈਸੇ।
 ਜਜੋ ਜਜੋ ਆਯਸ ਸ੍ਰੀ ਕਲਾ ਕੇਰੀ। ਤਿਮ ਤਿਮ ਚਰਿਤ ਕਰੈ ਤਜ ਬੇਰੀ॥੭੦॥ [੧੭੮॥]
 ਦੇਹਰਾ। ਏਕ ਦੇਸ ਕੀ ਬਾਤ ਕਯਾ, ਸਰਬ ਦੇਸ ਪ੍ਰਭੁ ਦੇਉ।
 ਕਿਲੇ ਕੋਟ ਰਾਖੈ ਪਕੈ ਜਿਮੀਦਾਰ ਜੇ ਕੋਉ॥੭੧॥ [੧੭੯॥]
 ਸਵੈਯਾ। ਜਿਮੀਦਾਰ^{੧੦} ਬਨੇ ਕਿਹ ਕਾਰਨ ਤੇ, ਸਭ ਰਾਜ ਲਿਜੈ ਸਦ ਲੋਕ ਰਹਾਈ।
 ਅਰਬ ਹੀ ਖਰਬ ਜੇ ਰਾਜ ਧਨਾ ਧਨ, ਨਾਮ ਮੈ ਮਗਨ ਰਹੇ ਨਿਜ ਠਾਹੀ।
 ਦੇਸ ਦੇਸ ਕੇ ਦਰਸ ਕਰੈ ਹਮ ਹੀ ਧਰ, ਭੂਮਿ ਕੋ ਰਾਜ ਨਹੀ ਮਨ ਚਾਹੀ।

1. ਭੰਗਾਣੀ ਦਾ ਇਹ ਯੁੱਧ ਭੱਟ-ਵਹੀਆ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ੧੮ ਅੱਸੂ ਸੰਮਤ ੧੭੪੫ ਬਿ. ਨੂੰ ਮੰਗਲਵਾਰ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਸਿਰਫ਼ ਛੇਵੇਂ ਪਹਰ ਹੋਇਆ ਸੀ। 2. ਮਾਰਿਆ। 3. ਨਿਰਭੀਤ, ਨਿਰਭੈ, ਡਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਨਿਡਰ। 4. ਪ੍ਰਸੰਨ। 5. ਧਰਤੀ। 6. ਬੰਦਲ। 7. ਸੁੰਦਰ, ਸੋਹਣੀ। 8. ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਫਤਹ (ਜਿੱਤ)। 9. ਸ੍ਰੀ ਕਾਲ ਜੀ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ। 10. ਮੁਗਲਦੀ ਰਾਜ ਸਮੇਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਰਾਜਪੂਤ (ਪਹਾੜੀ) ਰਾਜੇ ਜਾਂ ਰਈਸ 'ਜਿਮੀਦਾਰ' ਲਿਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਜਿਮੀਦਾਰ ਭੁੱਲੂ, ਜੰਮੂ ਆਦਿ। ਰਾਜੇ ਉਹੋ ਅਖਵਾਉਂਦੇ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁਗਲ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਇਹ ਖ਼ਿਤਾਬ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਰਾਜਾ ਮਾਨ ਸਿੰਘ, ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਆਦਿ।

ਯਾ ਬਿਧਿ ਏਕ ਕਹੈ ਗੁਰ ਜੀ ਅਬ, ਤੁਰਕਨ ਨਾਸ ਕਰੈ ਪ੍ਰਭੁ ਯਾਹੀ ॥੧੨॥ [੧੮੦॥]
 ਦੇਹਰਾ। ਯਾ ਕੀ ਕੀਜੈ ਯਾਹਿ ਕੇ, ਦੁਰਗ ਸਿਰੋਮਣਿ ਜੋਯ।
 ਫਤੈ ਕਰੈ ਸਭ ਦੇਸ ਕੇ, ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਭਨ ਤਬ ਸੋਯ ॥੧੩॥ [੧੮੧॥]
 ਜੋ ਤੁਮਰੇ ਸਿਖ ਹੋਇ ਹੈ, ਕਰ ਹੈ ਯਾ ਕੇ ਰਾਜ।
 ਸਰਬ ਦੇਸ ਸੁਖ ਭੋਗ ਹੈ, ਪਾਵੈ ਸਕਲ ਸਮਾਜ ॥੧੪॥ [੧੮੨॥]
 ਹਮ ਤੁਮ ਅਬ ਚਲੀਏ ਤਹਾਂ, ਜੈ ਦੁੰਦਭੀ^੧ ਬਜਾਇ।
 ਸ੍ਰੀ ਆਨੰਦ ਪੁਰ ਥਾਨ ਹੈ, ਗੁਰ ਪ੍ਰਭੁ ਆਯਸ ਪਾਇ ॥੧੫॥ [੧੮੩॥]
 ਸਵੈਯਾ। ਯਾ ਬਿਧਿ ਤਾਹਿ ਪਯਾਨ^੨ ਕਿਓ, ਅਤਿ ਹੀ ਦਰ ਤਾ ਤਿਹ ਕੋਤਕ ਕੀਨੇ।
 ਕੇਤਕ ਸਾਲ ਬਿਤਯੋ ਸੁ ਤਹਾਂ, ਪੁਨਿ ਕੀਰਤ ਜੋ ਪੁਰ^੩ ਤਾ ਲਖੁ ਲੀਨੇ।
 ਪ੍ਰਥਮੈ ਪ੍ਰਭ ਕੀਰਤ ਨਗ੍ਰ ਅਏ, ਤਹ ਆਨ ਕੜਾਹ ਕਰੇ ਅਤਿ ਚੀਨੇ।
 ਸਬਦੰ ਪੁਨਿ ਹੋਤ ਘਨੀ ਅਸ ਹੀ, ਤਹ ਹੋਵਤ ਜੈਸ ਪੁਰੀ ਹਰਿ ਬੀਨੇ ॥੧੬॥ [੧੮੪॥]
 ਪੁਨਿ ਲੂਟਨ ਕੀ ਗੁਰ ਆਯਸ ਦੀ, ਜਹ ਲਾਖ ਹੀ ਕੀਨ ਸੁ ਤਾਹਿ ਪ੍ਰਸਾਦੁ^੪।
 ਕੇਤਕ ਸਿੱਖ ਲੁਟੇ ਕਰ ਖਾਵਤ, ਕੇਤਕ ਬੈਠ ਰਹੈ ਮਨ ਨਾਦੂ^੫।
 ਕੇਤਕ ਮਾਗ ਕੇ ਲੀਨ ਗੁਰੰ ਢਿਗ, ਤਾਹਿ ਕਹਯੋ ਗੁਰ ਧੰਨ ਪ੍ਰਸਾਦੁ।
 ਸਤ ਰੱਜ ਤਮੇ ਗੁਨ ਕੀ ਬ੍ਰਿਤ ਏ, ਲਖ ਹੋਤ ਖੁਸੀ ਮਨ ਮੈ ਜਗ ਆਦੂ ॥੧੭॥ [੧੮੫॥]
 ਗੀਆ ਛੰਦ। ਤਾਤੇ ਚਲੇ ਪੁਨਿ ਨਾਥ ਜੀ, ਜੈ ਬੰਬ^੬ ਪੁਨਿ ਕਰਤਾਰਨ^੭।
 ਸਭ ਨਾਸ ਬੈਰਨ ਕਰਨ ਕੇ, ਜਿਹ ਜਗਤ ਮੈ ਅਵਤਾਰਨ^੮।
 ਯਾ ਭਾਂਤਿ ਸਾਚੇ ਰਾਜ ਰਾਜਨ, ਪੁਰਿ ਆਨੰਦ ਸੁ ਆਇ ਹੈ।
 ਜੈ ਕਾਰ ਭਯੋ ਲਖ ਆਪ ਕੇ ਜਨੁ 'ਵਿਸਨੁ ਹਰਿ' ਪੁਰ ਭਾਯ ਹੈ ॥ [੧੮੬॥]
 ਯਾ ਗੁਰੂ ਆਏ ਜਬੈ ਹੀ, ਤਬ ਰਿਧਿ ਸਿੱਧਿ ਘਨੀ ਅਈ।
 ਯਾ ਕਥਾ ਗਾਵੈ ਜੋ ਨਰੰ, ਤਿਹ ਮੋਖ ਸਹਿਜੈ ਬਰ ਲਈ।
 ਰਾਜ ਭਾਗ ਸੁ ਲੈ ਘਨੇ, ਪੁਨਿ ਸੁਤ ਤੀਆ ਸੁਖ ਪਾਇ ਹੈ।
 ਯੇ ਗਾਥ ਪਾਵਨ ਨਾਥ ਕੀ, ਜੋਈ ਪ੍ਰੇਮ ਯੁਤ^੯ ਹੋਇ ਗਾਯ ਹੈ।
 ਏ ਧਯਾਇ ਖਸਟਮ ਪਾਵਨੰ, ਜਿਹ ਗਾਥ ਸਮਰ^{੧੦} ਬਖਾਨੀਏ।
 ਪੁਨਿ ਦਾਨ ਦੀਨੇ ਦਿਜਨ ਕੇ, ਪੁਰਿ ਮੇਦ^{੧੧} ਪਰਵਿਸ ਠਾਨੀਏ ॥੧੮॥ [੧੮੭॥]
 ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਗੁਰ ਪ੍ਰਮਾਨਾ।
 ਖਸਟਮ ਧਯਾਇ ਪੂਰਨ ਅਸਥਾਨਾ ॥੬॥

1. ਫਤਹ (ਜਿੱਤ) ਦੇ ਧੌਸੇ। 2. ਪ੍ਰਸਥਾਨ, ਗਮਨ 3. ਕੀਰਤਪੁਰ। 4. ਕ੍ਰਿਪਾ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ। 5. ਨਾਦ, ਸ਼ਬਦ।
 6. ਜਿੱਤ ਦਾ ਧੌਸਾ। 7. ਜੰਗ (ਰਣ) ਵਿਚੋਂ ਜੋ ਜੈਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ। 8. ਅਵਤਾਰ ਹੋਇਆ। 9. ਸਹਿਤ।
 10. ਜੰਗ। 11. ਆਨੰਦਪੁਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਿਸ਼ਟ ਹੋਏ (ਦਾਖਿਲ ਹੋਏ)।

ਸੱਤਵਾਂ ਅਧਿਆਇ

ਆਨੰਦਪੁਰ ਦੀ ਆਬਾਦੀ : ਰਾਜਾ ਭੀਮ ਚੰਦ ਦੀ ਖਿਮਾ-ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ

ਦੇਹਰਾ। ਨਦੋਨ ਜੁੱਧ ਬਰਨਨ ਕਰੈ, ਧਯਾਇ ਸਪਤ ਕੇ ਮਾਹਿ।

ਦਯਾ ਸਿੰਧ ਪੁਰ ਮੋਦ ਮੈ ਅਧਿਕ ਸੋਭ ਕਹੁ ਪਾਹਿ ॥੧॥

ਚੋਪਈ। ਦੁਸ਼ਟ ਅਰਿਸਟ¹ ਛਾਰ ਕਰ ਦੀਨੇ। ਪੁਰ ਬਾਂਧਯੋ ਆਨੰਦ ਰਸ ਭੀਨੇ²।

ਜਹਾਂ ਤਹਾਂ ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਸੁ ਧਾਵੈ। ਲੂਟ ਮਾਰ ਸਤੁਨ ਕੇ ਲਯਾਵੈ ॥ [੨॥]

ਜਹਾਂ ਤਹਾਂ ਦੂਨਨ³ ਕੇ ਮਾਹੀ। ਬਿਚਰੈ ਗੁਰ ਕੇ ਭੱਟ⁴ ਬਰ ਬਾਹੀ।

ਦੇਸ ਦੇਸ ਸੰਗਤਿ ਬਰ ਆਵੈ। ਦਰਸਨ ਦਯਾ ਸਿੰਧੁ ਕੇ ਪਾਵੈ ॥ [੩॥]

ਮੇਲਾ ਅਧਿਕ ਰਹੈ ਗੁਰ ਤੀਰਾ। ਦੇਸ ਦੇਸ ਆਵੈ ਬਰ ਬੀਰਾ।

ਨਾਦ ਮ੍ਰਿਦੰਗ ਸਬਦ ਬਿਧਿਨਾਨਾ। ਗੋਮੁਖ⁵ ਆਵਜ⁶ ਅਧਿਕ ਮਹਾਨਾ।

ਐਸੇ ਕਾਲ ਬਿਤੈ ਤਹਿ ਦੇਸਾ। ਵਾਂਛਿਤ⁷ ਸਿੰਧ ਦੇਤ ਪਰਮੇਸਾ⁸ ॥੨॥ [੪॥]

ਦੇਹਰਾ। ਤੀਰ ਤੀਰ ਕੇ ਲੋਕ ਮਿਲ, ਗ੍ਰਾਮ ਗ੍ਰਾਮ ਕੇ ਲੋਕ।

ਯਾ ਬਿਧਿ ਬਚਨ ਬਖਾਨ ਹੈ, ਸਰਨ ਧਰਨ ਹਨ ਸੋਕ ॥੩॥ [੫॥]

ਰਾਵ ਰੰਕ⁹ ਮਿਲ ਗ੍ਰਾਮ ਕੇ, ਸਾਮ¹⁰ ਸੁ ਗਹੇ ਅਪਾਰ।

ਅਚੁੱਤ¹¹ ਬਲ ਅਤਿ ਨਿਰਖ ਕੈ ਸਭ ਪਦ ਕਰਤ ਜੁਹਾਰ¹² ॥੪॥ [੬॥]

ਚੋਪਈ। ਉਸਤਤਿ ਕਰੈ ਐਸ ਗੁਨ ਗਾਵੈ। ਸੇਵਕ ਹਮ ਤੁਮਰੇ ਪਦ ਪਾਵੈ।

ਤਾਂ ਪਰ ਖੁਸ਼ੀ ਭਏ ਪ੍ਰਭ ਦਯਾਲਾ। ਪੁਨਿ ਆਯੋ ਨਿਪ ਦੂਤ ਰਸਾਲਾ¹³ ॥ [੭॥]

“ਹੇ ਪ੍ਰਭ, ਭੀਮ ਚੰਦ ਬਰ ਰਾਜਾ। ਚਾਹਤ ਤੁਮੈ ਦਰਸ ਸੁਖ ਸਾਜਾ।

ਚੁਕ ਖਿਮਾ ਕੀਜੈ ਪ੍ਰਭ ਸੁਨੀਏ। ਆਵੈ ਜੋ ਹਸ ਕੇ ਮੁਖ ਭਨੀਏ” ॥ [੮॥]

ਲੈ ਵਜੀਰ ਸੰਗ ਪੁਨਿ ਸੋ ਆਯੋ। ਲਖ ਦਰਬਾਰ ਰੂਪ ਬਿਸਮਾਯੋ¹⁴।

ਉਸਤਤਿ ਕਰੀ ਅਨੰਤ¹⁵ ਪ੍ਰਕਾਰੀ। “ਤੂੰ ਪ੍ਰਭ, ਰਾਮ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਵਤਾਰੀ ॥ [੯॥]

ਤੈ ਦਸ ਸੀਸ¹⁶ ਕੰਸ ਪੁਨਿ ਘਾਯੋ। ਹਮ ਮੂਰਖ ਤਵ ਭੇਦ ਨ ਪਾਯੋ।

1. ਦੁੱਖ, ਵਿਘਨ। 2. “ਜੁਧ ਜੀਤ ਆਏ ਜਥੇ, ਟਿਕੈ ਨ ਤਿਨ ਪੁਰ ਪਾਂਵ। ਕਾਹਲੂਰ ਮੈ ਬਾਂਧਿਯੋ, ਆਨ ਅਨੰਦਪੁਰ ਗਾਵ।” (ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ, ਅਧਿ. ੮)। 3. ਪਰਬਤ-ਘਾਟੀਆਂ, ਪਹਾੜੀ ਤਰਾਈਆਂ। 4. ਸੂਰਮੇ। 5. ਰਣ ਸਿੰਘਾ। 6. ਤਾਸੇ ਦੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਇਕ ਵਾਜਾ। 7. ਮਨ-ਪਸੰਦ, ਇਛਿਤ। 8. ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ। 9. ਰਾਵ ਰੰਕ। ਅਰਥਾਤ ਅਮੀਰ ਗਰੀਬ। 10. ਸ਼ਰਣ। 11. ਅਟਲ। 12. ਨਮਸਕਾਰ। 13. ਰਸ ਵਾਲਾ, ਮਿਠ-ਬੋਲਾ। 14. ਹੈਰਾਨ ਹੋਇਆ। 15. ਅਨੇਕ। 16. ਦਸ ਸਿਰਾਂ ਵਾਲਾ ਰਾਜਾ ਰਾਵਣ।

ਅੱਤ ਪਤ੍ਰ^੧ ਦਯੋ ਦਾਸ ਬਿਭੀਖਨ^੨। ਸੱਤੂ ਮਾਰੇ ਜੋ ਜਗ ਤੀਖਨ ॥ [੧੦॥]
 ਬਿੱਧ ਸੁਦਾਮਾ ਦਾਰਿਦ ਚੂਰੀ। ਕਰੀ ਨਾਕ^੩ ਤੇ ਰਾਖਿਓ ਰੂਰੀ।
 ਪੰਡੁ ਸੁਤਨ^੪ ਕੀ ਅਪਦਾ^੫ ਟਾਰੀ। ਕੈਰਵ ਮਾਰ ਕਰੇ ਸੁਖ ਭਾਰੀ ॥ [੧੧॥]
 ਧਰਮ ਤਾਤ^੬ ਸਤ ਨਾਰਿ ਉਬਾਰਜੇ। ਕੰਸ ਕੇਸਿ ਸਿਸੁਪਾਲ ਬਿਦਾਰਜੇ।”
 ਇਹ ਬਿਧਿ ਰਾਜੈ ਉਸਤਤਿ ਠਾਨੀ। ਦੀਨ ਹੁਇਓ ਲਖ ਕਰੁਣਾ ਸਾਨੀ ॥ [੧੨॥]
 ਬਾਰੰ ਬਾਰ ਸੀਸ ਪਦ ਧਾਰੈ। ਉਸਤਤਿ ਕਰੈ ਦੂਖ ਗਨ ਟਾਰੈ।
 ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਬੋਲੇ ਐਸ ਪ੍ਰਕਾਰੀ। “ਪੂਰਬ ਰਾਰ ਕਰੀ ਤੁਮ ਭਾਰੀ ॥੫॥ [੧੩॥]
ਭੁਜੰਗ ਛੰਦ। ਤੁਮੈ ਮੈ ਨਿਕਾਰਾ ਰਹੈ ਆਨ ਠਾਈ। ਤਹਾਂ ਆਨ ਕੈ ਤੋਹਿ ਕੀਨੀ ਲੜਾਈ।
 ਲਜਾਏ ਘਨੀ ਸੰਗ ਸੈਨਾ ਪ੍ਰਕਾਰੰ। ਹਮੈ ਰਾਖਿਓ ਕਾਲ ਪੁਰਖੰ ਸੁਧਾਰੰ ॥ [੧੪॥]
 ਕਰੀ ਜੀਤ ਮੇਰੀ ਕਰੇ ਦੂਤ ਖੰਡੰ। ਬਜਾਏ ਤਬੈ ਬੰਬ ਜੈ ਕੇ ਨਿਸੰਗੰ।
 ਪੁਰੀ ਆ ਬਸਾਈ ਮਯਾ ਨਾਥ ਕੇਰੀ, ਤੁਮੈ ਹਾਰ ਮਾਨੀ ਅਬੇ ਆ ਨਬੇਰੀ ॥ [੧੫॥]
 ਖਿਮਾ ਕੀਨ ਤੇ ਕੋ, ਮੁਝੈ ਏਹੁ ਧਾਰੀ। ਜੁਈ ਹੋਤ ਧਾਰੇ ਤਿਸੇ ਹੋਤ ਧਾਰੀ।
 ਕਰੇ ਰਾਜ ਸਾਰੇ ਨ ਰਾਰੰ ਕਰਾਹੀ। ਸੁਨੋ ਐਰ ਬਾਨੀ ਕਹੈ ਤੋਹ ਤਾਰੀ ॥ [੧੬॥]
 ਮੁਝੈ ਸੰਗਤੀ ਆਵਤੀ ਅੰਤ ਨਾਹੀ। ਤਿਸੈ ਨਾਹਿ ਛੇੜੇ ਕਰੇ ਸਾਚ ਪਾਹੀ।
 ਜਿਸੈ ਸੰਗ ਛੇੜਾ ਤਿਸੈ ਮਾਰ ਦੈਹੈ। ਪੁਨੰ ਧੜਬ^੮ ਆਧੇ ਤੁਮੈ ਦੇਸ ਕੈਹੈ।
 ਹਮੈ ਯਾ ਪੁਰੀ ਮੈ, ਤੁਮੈ ਤਾਹਿ ਧਾਮੰ। ਕਰੈ ਆਪ ਮੈ ਸਹਜ ਸੂਖੰ ਬਿਸ੍ਰਾਮ^੯ ॥੬॥ [੧੭॥]
ਦੋਹਰਾ। ਤਬ ਰਾਜੇ ਐਸੇ ਕਹਜੇ, ਹਾਥ ਜੋੜ ਤਾ ਠਾਮੰ।
 “ਆਦਿ ਅੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਕੇ, ਕੱਲੂਰਹਿ ਨਿਜ ਧਾਮ ॥੭॥ [੧੮॥]
 ਜਬ ਹਮ ਕੇ ਸੰਕਟ ਪਰੈ, ਕਰਨੀ ਆਪ ਸਹਾਯ ॥”
 ਗਯੇ ਆਪਨੇ ਐਨ ਮੈ, ਯੋ ਰਾਜਾ ਬਖਸਾਯ ॥੮॥ [੧੯॥]
[ਨਾਦੋਨ ਦਾ ਯੁੱਧ]
ਸਵੈਯਾ। ਬਹੁ ਕਾਲ ਬਿਤਯੋ ਸਭ ਭਾਂਤਨ ਸੇ, ਸਬ ਸੰਤ ਉਬਾਰ ਹਨੇ^{੧੦} ਅਰਿ^{੧੧} ਝਾਰੀ।
 ਇਤ ਖਾਨ ਸੁ ਅਲਫ^{੧੨} ਨਦੋਨ ਅਯੋ, ਤਿਨ ਸਾਹ ਅਉਰੰਗ^{੧੩} ਪਠਜੇ^{੧੪} ਦੁਖ ਕਾਰੀ।
 ਮੀਆਂ ਖਾਨ ਜੰਮੂ ਕਹੁ ਆਵਤ ਭਯੋ^{੧੫}, ਧਨ ਹੋਤ ਅਏ^{੧੬} ਕਰ ਸਾਹਿ ਸੁਧਾਰੀ।
 ਅਲਫ ਖਾਨ ਅਯੋ ਤਬ ਭੀਮ ਹੀ ਚੰਦ ਸੇ, ਬੈਰ ਕੀਓ ਤਿਨ ਹੀ ਅਤਿ ਭਾਰੀ ॥੯॥ [੨੦॥]
 ਦਾਮਨ ਭੂਮਿ ਕੇ ਹੋਰ ਪਠਜੇ, ਜੁਧ ਹੋਤ ਕਛੁ ਨਿਪੁ ਸੇ ਤਿਨ ਰਾਰੀ।
 ਸਾਥ ਨਦੋਨ ਕੇ ਭੂਮਿ ਲਗੇ, ਨਿਪੁ ਤਾ ਕਰ ਭੀਮ ਚੜ੍ਹਜੇ ਬਲ ਭਾਰੀ।
 ਰਾਜਨ ਸਿੰਘ ਚਲਾ ਨਿਪੁ ਸੰਗ ਹੋ, ਸਿੰਘ ਸੁ ਰਾਮ ਪੁਨੰ ਦੁਖ ਟਾਰੀ।

1. ਰਾਜ-ਛਤ੍ਰ। 2. ਰਾਵਣ ਦੇ ਭਾਈ ਵਿਭੀਖਣ ਨੂੰ। 3. ਕਰਿ (ਹਾਥੀ) ਨੂੰ ਨਾਕੁ (ਮਗਰਮੱਛ) ਤੋਂ ਬਚਾਇਆ। 4. ਰਾਜਾ ਪੰਡੁ (ਪਾਂਡੁ) ਦੇ ਪੁਤ੍ਰ ਯੁਧਿਸ਼ਠ, ਭੀਮ, ਅਰਜੁਨ ਆਦਿ। 5. ਵਿਪਤਾ। 6. ਧਰਮ ਪੁਤ੍ਰ, ਯੁਧਿਸ਼ਠ। 7. ਫਤਹ ਦੇ ਧੌਸੇ। 8. ਧੜੀ, ਧੜਾ। 9. ਬਿਸਰਾਮ, ਵਿਸ੍ਰਾਮ। 10. ਮਾਰੇ। 11. ਸਤ੍ਰ, ਦੁਸ਼ਮਨ। 12. ਇਕ ਮੁਗਲ ਸਰਦਾਰ “ਅਲਫ ਖਾਨ ਨਾਦੋਨ ਪਠਾਵਾ”। (ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ, ਅਧਿਆਇ ੯)। 13. ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੇ। 14. ਭੇਜਿਆ। 15. “ਮੀਆਂ ਖਾਨ ਜੰਮੂ ਕਹ ਆਯੋ।” (ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ, ਅਧਿਆਇ ੯)। 16. “ਆਇ ਗਯੋ ਜੰਮੂ ਵਿਖੇ ਕਰ ਲੇਵਨ ਹੋਤਾ।” (ਸ਼ਸਿ ਵੰਸ਼ ਵਿਨੋਦ, ਕਿਤ ਗਣੇਸ਼ਾ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ)।

ਸੁਖ ਦੇਵ ਚਲੇ ਜਸ ਰੇਟਨ ਭੂਪ, ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਜੇ ਡਢਵਾਲ ਨਿਪਾਰੀ ॥੧੦॥ [੨੧॥]
 ਮੱਤ ਮਤੰਗਨਾ¹ ਢੇਇ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਸੁ, ਰਾਰ ਸਬੈ ਰਿਪੁ ਕੇ ਹਿਤ ਧਾਰੀ ।
 ਉਤ ਹੀ ਨਵ ਰੱਸ² ਸਥਾਨ ਕੇ ਉਪਰ ਕਾਠ ਗੜ੍ਹ³ ਰਚਿਓ ਤਿਨ ਭਾਰੀ ।
 ਤਾਹ ਮੈ ਤੀਰ ਤੁਫੰਗਨ ਸਾਧ ਕੈ ਸਮਰ ਰਚਯੋ ਅਸ ਤਾ ਤਿਨ ਧਾਰੀ ।
 ਉਤ ਸੇਰ ਕਰੈ ਇਤ ਢੂਕ ਕੈ ਏ ਤਿਨ, ਮਾਰਨ ਕੋ ਕੀਓ ਉਦਮ ਕਾਰੀ ॥੧੧॥ [੨੨॥]
ਭੁਜੰਗ ਛੰਦ । ਤਬੈ ਭੀਮ ਚੰਦ ਕੀਓ ਕੋਪ ਐਸੰ । ਜਪੇ ਜਾਪ ਹਨੁਵੰਤ ਕੇ ਮੰਤ੍ਰ ਜੈਸੰ ।
 ਸਬੈ ਜੈ ਸੁ ਬੰਬੈ ਬਜਾਵੈ ਅਪਾਰੰ । ਪਰੀ ਮਾਰ ਮਾਰੰ ਉਠੀ ਛਿੱਛਾ⁴ ਧਾਰੰ ॥ [੨੩॥]
 ਤਬੇ ਤਾਹਿ ਨੇ ਬੈਨ ਕੀਨੇ ਥੇ ਆਗੈ । ਗੁਰੂ ਕੇ ਬੁਲਾਯੇ ਬਡੇ ਪ੍ਰੇਮ ਪਾਗੈ ।
 ਸਬੈ ਕੋਪ ਆਏ ਤਬੈ ਆਪ ਜਾਏ । ਲਖੈ ਆਪਨੇ ਪਰਮ ਕੋਤਕ ਸਵਾਏ ॥ [੨੪॥]
 ਚਲੈ ਰਾਜਪੁਤੰ ਤਿਸੈ ਜੀਤਬੇ ਕੇ । ਲਏ ਹੈ ਭਭੂਕੇ ਤਿਸੈ ਜਾਰਬੇ ਕੇ ।
 ਉਤੇ ਬਿੱਝਰ ਵਾਲੰ ਕਟੋਚਾਨ ਭਾਰੀ । ਇਤੈ ਸੈਨ ਧਾਈ ਤਿਨੈ ਅੰਤ ਕਾਰੀ ॥ [੨੫॥]
 ਉਤੇ ਕੋਪਿਯੋ ਬੀਰ ਕਿਰਪਾਲ ਐਸੇ । ਨਚੈ ਹੰਸ ਰਾਜੰ ਸਹਾਂ ਸੋਭ ਤੈਸੇ ।
 ਕਰੇ ਖੰਡਨੰ ਖੰਡ ਜੋਧਾ ਅਪਾਰੰ । ਰੁਲੈ ਤੱਛ ਮੁੱਛੰ ਮਹਾਲੋਹਾ ਭਾਰੰ ॥ [੨੬॥]
 ਤਬੈ ਆਪ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਲਏ ਕਰ ਤੁਫੰਗੰ । ਕਰੇ ਤਾ ਸਹਾਏ ਲਖੇ ਚੀਤ ਅੰਗੰ ।
 ਇੰਕ ਭੂਪ ਮਾਰਯੋ ਪਰੀ ਹਾਲ ਚਾਲੰ । ਗਏ ਬਾਰ ਤਜਾਗੇ ਮਹਾਂ ਰੂਪ ਭਾਲੰ ॥ [੨੭॥]
 ਤਿਨੇ ਮਰ ਕੈ ਦੂਰ ਕੀਨੇ ਹਟਾਈ । ਪੁਨਰ ਆਪ ਆਏ ਉਠੇ ਸੋਭ ਪਾਈ ।
 ਤਹਾਂ ਬੈਨ ਕੈ ਚਲਦਲੰ⁵ ਹੇਠ ਆਪੈ । ਪੁਨਰ ਜੀਤ ਕੈ ਆਪ ਆਏ ਸੁ ਥਾਪੈ ॥ [੨੮॥]
 ਕਿਨੇ ਆਨ ਭਾਖਯੋ ਗੁਰੂ ਸੰਗ ਐਸੇ । “ਹਨਯੋ ਪੀਪਲੰ ਤੁਰਕ ਤੋਰਾਨ⁶ ਕੈਸੈ ।”
 ਤਬੇ ਆਪ ਭਾਖੀ, “ਈਹਾਂ ਅਗਨਿ ਹੈਹੈ । ਘਨੇ ਪੀਪਲੰ ਨਾਸ ਤੁਰਕਾਨ ਕੈਹੈ” ॥ [੨੯॥]
 ਤਬੈ ਰਾਤ ਗੁਬਾਰ ਸੇ ਪੂਰ ਆਈ⁷ । ਭਈ ਬਜਾਰੁਲੰ ਸੈਨ ਸੁਖ ਕੇ ਗਵਾਈ ।
 ਪਰੀ ਮਾਰ ਬੁੰਗੰ ਮਹਾਂ ਕੂਰ ਰੂਪੰ । ਅਜੰ ਲੋ ਤਹਾਂ ਪੀਪਲੰ ਬਹੁਸੇ ਸੂਪੰ⁸ ॥ [੩੦॥]
 ਤਹਾਂ ਰੈਨ ਮਾਚਯੋ ਬਡੇ ਜੁੱਧ ਭਾਰੀ । ਭਜਯੋ ਅਲਫ ਖਾਨਾ, ਨ ਖਾਨਾ ਸੰਭਾਰੀ ।
 ਭਜੀ ਲਾਜ ਭਾਗੇ ਕੀਓ ਕਾਮ ਐਸੇ । ਮਹਾਂ ਜੰਤ ਗਾਸਯੋ ਪਰੈ ਨਰਕ ਜੈਸੇ ॥ [੩੧॥]
 ਨਦੀ ਪੈ ਰਹੇ ਆਠ ਨਾਗੰ⁹ । ਗੁਰਾਨੰ । ਲਖੈ ਸੂਰ ਸਰੇ ਮਹਾਂ ਸੋਭ ਧਾਨੰ ।
 ਲਖੈ ਕੋਤਕੰ ਕੋਟ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਦਯਾਲੰ । ਉਤੇ ਸੰਧਿ ਹੇਤੰ ਗਏ ਹੈ ਨਿਪਾਲੰ¹⁰ ।
 ਸੁਤੰ ਅਲਫ ਮਾਰਾ, ਘਨੇ ਸੁਖ ਪਾਏ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਮਯਾ ਤੇ ਭਏ ਜੈਤ ਚਾਏ ॥੧੨॥ [੩੨॥]
ਦੇਹੁਰਾ । ਜਾਹਿ ਓਰ ਸ੍ਰੀ ਗਰ ਲਸੇ, ਤਹਿ ਸਦ ਜੀਤ ਅਪਾਰ ।
 ਹੇ ਮਨ, ਸਦ ਪਦ ਗੁਰਨ ਕੇ ਧਰੇ ਆਠ ਹੂੰ ਵਾਰ ॥੧੩॥ [੩੩॥]

1. ਮਦ ਮਸਤ ਹਾਥੀ । 2. ਇਕ ਟਿੱਲਾ । 3. ਇਕ ਕਿਲਾ (ਗੜ੍ਹ) । 4. ਛਿੱਟਾਂ, ਛਿੱਟੇ । 5. ਤੱਛ ਕੇ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਟੁਕੜਾ । 6. ਮਹਾ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਰੂਪ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ । 7. ਪਿੱਪਲ । 8. ਤੁਰਾਨੀ । 9. “ਭਾਈ ਰਾਤ੍ਰ ਗੁਬਾਰ ਕੇ ਅਰਧ ਜਾਮੰ” (ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ, ਅਧਿਆਇ ੯) । ਨਾਦੇਨ ਦਾ ਖੁੱਧ ਭਟ-ਵਹੀਆਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ੨੨ ਚੇਤ ਸੰਮਤ ੧੭੪੭ ਬਿ. ਨੂੰ ਹੋਇਆ ਸੀ । 10. ਹੁਣ ਤਕ ਉੱਥੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪਿੱਪਲ ਮੌਜੂਦ ਹਨ । 11. ਅੱਠ ਦਿਨ : “ਨਦੀ ਪੈ ਦਿਨ ਅਸਟ ਕੀਨੇ ਮੁਕਾਮੰ” (ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ, ਅਧਿਆਇ ੯) । 12. “ਸੂਲਹ ਨਮਿਤ ਵੈ ਉਤਹਿ ਸਿਧਾਏ । ਸੰਧਿ ਇਨੈ ਉਨਕੈ ਸੰਗਿ ਕਈ” (ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ, ਅਧਿਆਇ ੯) ।

[ਨਾਦੋਨ ਤੋਂ ਵਾਪਿਸੀ ਤੇ ਦੇਵੀ-ਪੂਜਾ]

ਸਵੈਯਾ। ਇਤ ਹੋਏ ਬਿਦਾ ਗੁਰ ਆਵਤ ਭੇ, ਉਤ ਤਾਹਿ ਸੁਲਾ ਕਰਕੈ ਸੁ ਸਿਧਾਏ।

ਨੀਤ ਸਿਕਾਰ ਕਰੈ ਗੁਰ ਜੀ, ਬਡ ਕੀਨ ਬਿਬੇਕ ਮਨੇ ਧਰ ਭਾਏ।

“ਅਸਿਪਾਨਿ” ਕਰੀ ਜਸ ਆਯਸਮੇ, ਤਸ ਪੰਥ ਉਪਾਇ ਕਰੈ ਰੁਚਿ ਲਾਏ।

ਦੇਵੀ ਕੇ ਧਯਾਨ ਧਰੈ ਮਨ ਮੈ, ਤਿਨ ਹੇਤ ਯਾ ਪੰਥ ਕੇ ਕੀਜੈ ਬਨਾਏ ॥੧੪॥ [੩੪॥]

ਮੈ ਨਿਜ ਕੇ ਗੁਰ ਜਾਨਤ ਨਾ, ਕਰ ਦੇਵੀ ਕੇ ਪੂਜਨ ਤਾ ਪਰ ਭਾਰਾ।

ਬ੍ਰਹਮ ਮਹੇਸ ਹਰੀ ਜਿਹ ਧਯਾਵਤ, ਕੀਨੇ ਹੈ ਸੁੰਭ ਨਿਸੁੰਭ ਪ੍ਰਹਾਰਾ।

ਮਹਿਖ ਤੇ ਆਦਿ ਘਨੇ ਮੁਰਾ ਸੇ ਹਨ, ਪਾਲ ਪੂਲੇ ਸ੍ਰਿਜਾ ਤਾ ਕਰ ਧਾਰਾ।

ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤ ਬਿਨਾ ਕਛੁ ਨਾ ਲਖੀਏ, ਪੁਨਿ ਬ੍ਰਹਮ ਅਸੰਗ ਅਰੂਪਾ ਨਿਹਾਰਾ ॥੧੫॥ [੩੫॥]

ਭੇਦ ਕਹੈ ਨਹਿ ਕਾ ਸੰਗ ਸੇ ਹਮ, ਮਾਤ ਜਥੇ ਪ੍ਰਤੱਛ ਦਿਖਾਵੈ।

ਆਨਨਾ ਤੇ ਕਹੈ ਮਾਂਗ ਕਛੁ ਬਰ, ਤੇ ਤੁਰਕਾਨ ਕੇ ਅੰਤ ਅਲਾਵੈ।

ਜਾਹੀ ਕੀ ਸੇਵ ਕਰੈ ਸਸਿ ਸੂਰਜ, ਇੰਦ੍ਰ ਮੁਨਿੰਦ੍ਰ ਜਪੈ ਮਨ ਭਾਵੈ ॥੧੬॥ [੩੬॥]

ਸਿੰਘ ਅਰੋਹਨਿ ਦੈਤਨਿ ਨਾਸਨਿ, ਮਾਰ ਕੰਡੇ ਲੋ ਜਾ ਜਸ ਗਾਵੈ”

ਯੋਂ ਕਹਿ ਪੂਜ ਅਰੰਭ ਕੀਓ, ਪ੍ਰਭ ਦੇਸਨ ਦੇਸ ਤੇ ਪਤ੍ਰ ਪਠਾਈ।

ਆਵਤ ਭੇ ਬਿਪ ਤਾਹਿ ਘਨੇ, ਤਿਹ ਬੁਝਤ ਹੈ ਪ੍ਰਭ ਦਰਸ ਉਪਾਈ।

ਕਾਂਸੀ ਗਯਾ ਬਿਪ ਜੇ ਜਗ ਨਾਥਹਿ, ਜੇ ਮਥੁਰਾ ਹਰਿਦੁਾਰਨ ਠਾਈ।

ਗੋਮਤੀ ਸਿੰਧ ਕਸਮੀਰਹਿ ਕੇ ਪੁਨਿ ਕਸਟ ਦੁਆਰਨਾ ਦੇਸਨ ਗਾਈ ॥੧੭॥ [੩੭॥]

ਚੋਪਈ। ਬਦ੍ਰਿਕ ਆਸ੍ਰਮਾ ਜੇ ਮੁਨਿ ਗਯਾਨੀ। ਦੇ ਜਨਮਾ^{੧੦} ਬਿਪ ਬਾਤ ਬਖਾਨੀ।

ਬਿਪੁ ਕਹੈ ਹਰਿ ਸਭ ਘਟ ਜਾਨੈ। ਨ੍ਰਿਪ ਜਾ^{੧੧} ਮਿਸ੍ਰ ਲੇਤ ਜ ਮਾਨੈ ॥ [੩੮॥]

ਹੇਤ੍ਰ^{੧੨} ਕਹੈ ਇਕ ਤੀਰਥ ਵਾਸੀ। ਕੇਤਕ ਬਿੰਦੁਬਨ ਸੁਖ ਰਾਸੀ।

ਕੇਚਿਤ^{੧੩} ਤਪ ਕਰਹੈ ਮਨ ਮਾਨਾ। ਕੇਤੇ ਖਟ ਕਰਮੀ^{੧੪} ਸੁਰ ਗਯਾਨਾ ॥ [੩੯॥]

ਸਭ ਬਿਪ ਕਹੈ, “ਕਾਲਿਕਾ ਮਾਈ। ਕਲਿ ਮੈ ਪ੍ਰਗਟ ਨ ਹੋਵਤ ਸਾਈ।

ਬੇਦ ਮੰਤ੍ਰ ਕਰ ਬਰ ਸੇ ਦੈਰੈ। ਕਠਿਨ ਕਾਲ ਦਰਸਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ਹੈ ॥ [੪੦॥]

ਪੂਜਾ ਖਾਵਤ ਨ੍ਰਿਪ ਕੀ ਤਾਤੈ। ਧਾਨ ਤੁਰਕ ਕਾ ਲੇਤੇ ਯਾ ਤੈ।

ਬੇਦ ਮੰਤ੍ਰ ਫੁਰਤੇ ਯੋਂ ਨਾਹੀ। ਬੇਦਨ ਮੰਤ੍ਰ ਸਾਚ ਨਰ ਚਾਹੀ ॥ [੪੧॥]

ਜਾ ਲਗ ਤੁਰਕ ਰਾਜ ਮੈ ਬ੍ਰਹਮਨ। ਤਾਤੈ ਮੰਤ੍ਰ ਨ ਫੁਰਹੈ ਸ੍ਰੀ ਮਨ।

ਏਕ ਬਾਤ ਹਮ ਐਰ ਬਖਾਨੈ। ਪੁਰੀ ਉਜੈਨ ਤੁਰਕ ਗਤਾ^{੧੫} ਥਾਨੈ ॥ [੪੨॥]

1. ਅਸਿ (ਤਲਵਾਰ) ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਪਾਨਿ (ਹੱਥ) ਵਿਚ। 2. ਮਹਿਖਾਸੁਰ ਤੇ ਮੁਰ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਦੈਤ। 3. ਮੁੰਭ ਮਾਲਾ। 4. ਸੰਗ ਤੇ ਰੂਪ ਤੋਂ ਰਹਿਤ। 5. ਮੁੰਹ, ਮੁਖ। 6. ਸਿੰਘ (ਸ਼ੇਰ) ਉੱਤੇ ਆਰੋਹਣਿ (ਚੜ੍ਹਨ) ਵਾਲੀ। 7. ਦੈਤਾਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਾਲੀ। 8. ਕਸਟਵਾੜ ਜਾਂ ਕਸਟਵਾਰ, ਕਸਮੀਰ ਦੇ ਚੜ੍ਹਦੇ ਵਲ ਦੀ ਇਕ ਰਿਆਸਤ। 9. ਬਦ੍ਰਿਕਾਸ਼੍ਰਮ ਗੜ੍ਹਵਾਲ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਅਲਕਨੰਦਾ ਨਦੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਤੀਰਥ। 10. ਦ੍ਰਿਜ। 11. ਰਾਜਕੁਮਾਰੀ। 12. ਅਗਨਿਹੇਤ੍ਰ। 13. ਕਈ ਭੁ। 14. ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੇ ਖਟ (ਛੋ) ਕਰਮ ਇਹ ਹਨ : ਵੇਦ ਪੜ੍ਹਨਾ, ਪੜ੍ਹਾਉਣਾ, ਜੱਗ ਕਰਨਾ, ਕਰਾਉਣਾ, ਦਾਨ ਦੇਣਾ, ਲੈਣਾ। 15. ਤੁਰਕਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਜਿਥੇ ਤੁਰਕ ਨਹੀਂ ਗਏ।

ਤਹਾਂ ਤੁਰਕ ਨਹਿ, ਪਾਪਨ ਲੇਸਾ। ਤਾ ਮੈ ਦਿਜ ਇਕ ਗਜਾਨ ਪ੍ਰਵੇਸਾ।
ਦੱਤ ਨੰਦ ਨਾਮ ਤਿਹ ਕੇਰਾ। ਬੀਜਤ ਕਜਾਰੀ ਨਿਜ ਕਰ ਬੇਰਾ॥ [੪੩॥]
ਸੁਚ ਬਿਬੇਕ ਕਰ ਕਾਰਜ ਸਾਰੇ। ਖਾਨ ਪਾਨ ਗਤ ਸੋਚ ਪ੍ਰਕਾਰੇ।
ਦਾਨ ਮਾਨ ਪੂਜਾ ਨਿਜ ਸੋਹੀ। ਧਾਨ ਨ ਲੇਵਤ ਕਾ ਕਾ ਓਹੀ।
ਜੇ ਆਵੈ ਕਰ ਪੂਜਾ ਨਾਨਾ। ਤਬ ਦੇਵੀ ਕੇ ਦਰਸਨ ਮਾਨਾ॥੧੮॥ [੪੪॥]

ਦੇਹਰਾ। ਤਾਂ ਕੇ ਅੰਗ੍ਰਜ ਬਿਪ੍ਰ ਹੈ, ਜੈਸੇ ਉਡਗਨ¹ ਮਾਨ।

ਦੁਤੀ ਬਜਾਸ ਸਮ ਮਾਨੀਐ, ਚੰਦ ਸਰਦ ਰਿਤੁ ਥਾਨ” ॥੧੯॥ [੪੫॥]

ਸਵੈਯਾ। ਤਬ ਕੋਈ ਕਹੈ ਤਿਹ ਬੋਲ ਲਿਜੈ ਪ੍ਰਭੂ, ਕੋਯ ਕਹੈ ਨਹਿ ਲੋਭ ਸੇ ਆਵੈ।

ਕੋਯ ਕਹੈ ਤਿਹ ਪਾਲਕੀ ਭੋਜਿਐ, ਕੋਈ ਕਹੈ ਸੁਨ ਕੈ ਬਿਗਸਾਵੈ²।

ਯੋ ਤਬ ਬਾਤ ਬਿਚਾਰਤ ਥੇ, ਪੁਨਿ ਫਾਗੁਨ ਮੇਲ ਕੇ ਸੰਗ ਸੁ ਆਵੈ।

ਪੂਰਬ ਉਤਰ ਪੱਛਮ ਦੱਖਨ, ਸੰਗਤਿ ਆਵਤ ਭੀ ਗੁਨ ਗਾਵੈ ॥੨੦॥ [੪੬॥]

ਤਾਲ ਮ੍ਰਿਦੰਗ ਮੁਚੰਗ³ ਉਪੰਗਨ⁴ ਕੀ ਧੁਨਿ ਹੋਤ ਮਹਾਂ ਅਤਿ ਭਾਰੀ।

ਗਾਵਤ ਗੀਤ ਚਲੇ ਸਭ ਆਵਤ, ਜੈਸੇ ਖਟ ਪੁਤ੍ਰ⁵ ਕੰਜਨ⁶ ਸਾਰੀ।

ਮਾਨਹੁ ਸੂਰਜ ਕੇ ਦਰਸੇ, ਦਰਸੇ ਹਿਤ ਕੰਜ ਬਿਯੂਹ⁷ ਖਿਲਾਰੀ⁸।

ਅਗਨੰਤ ਹੀ ਸੰਗਤਿ ਹੋਇ ਤਿਯਾਰ, ਇਤੇ ਪੁਰ ਉਜੈਨ ਕੀ ਆਯਸ਼⁹ ਧਾਰੀ

॥੨੧॥ [੪੭॥]

ਦੇਹਰਾ। ਤਾ ਸੰਗਤਿ ਆਈ ਘਨੀ, ਕਰਤ ਕੁਲਾਹਲ ਪੂਰ।

ਪੰਡਿਤ ਸੇ ਬੂਝਤ ਭਯੋ, ਸੁਨੀ ਸੁ ਚਲੀ ਹਜ਼ੂਰ ॥੨੨॥ [੪੮॥]

ਤਾ ਮਨ ਮੈ ਇਹ ਆ ਗਈ, ਚਲੇ ਜੁਵਾਲਾ ਓਰ¹⁰।

ਤਾ ਕਰ ਦਰਸਨ ਹੋਇਐ, ਨਿਰਖੇ ਜੋਤਿਸ ਕੋਰ¹¹ ॥੨੩॥ [੪੯॥]

ਸਵੈਯਾ। ਲਖ ਜਤਿਸ ਜਾਨ ਲਈ ਕ੍ਰਿਤ ਸੇ, ਮੁਹਿ ਮੇਲ ਹੁਵੈ ਉਹ ਕੇ ਸੁਖਕਾਰੀ।

ਸਾਚੇ ਗੁਰੂ ਤਬ ਸੇ ਮੁਹ ਦਰਸਭ, ਆਪ ਹ ਤੇ ਦੇਹਿ ਇਹੀ ਮਨਸਾ ਰੀ।

ਸਾਥ ਬਿਚਾਰ ਚਲਯੋ ਸੋਈ ਪੰਡਿਤ, ਦੇਵੀ ਜੁਵਾਲਾ ਕੀ ਓਰ ਚਿਤਾਰੀ।

ਆਨੰਦ ਨਗਰ ਮੈ ਰੈਨ ਪਰੀ ਤਿਨ, ਬਾਗ ਕੇ ਮੱਧ ਕੀ ਬਾਸ-ਗੀ ਧਾਰੀ ॥੨੪॥ [੫੦॥]

ਜੇ ਗੁਰ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਭਏ ਤਬ ਆਪ ਹੀ ਦਰਸਨ ਦੇਵਹਿ ਮੋਹੀ।

ਮੈਪ¹² ਚਲੇ ਮਤ ਮਾਨ ਰਹੈ ਨਹਿ, ਕੈ ਵਹਿ ਬੋਲ ਪਠੈ¹³ ਸੁਖ ਹੋਹੀ।

ਇਤ ਖਬਰ ਭਈ ਪ੍ਰਭੂ ਕੇ ਅਸ ਭਾਂਤਿ ਸੁ, ਬਿੱਪ ਅਯੋ ਜਿਹ ਕਾਰਜ ਜੋਹੀ।

ਦਰਸਨ ਜਾਤ ਜੁਵਾਲਾ ਕੈ ਪਰਸਨ, ਸੇ ਈਹਾਂ ਬਾਸ ਕਰਯੋ ਭਲ ਸੋਹੀ ॥੨੫॥ [੫੧॥]

ਦੇਹਰਾ। ਸੁਨਿ ਪ੍ਰਭੂ ਮੋਦ¹⁴ ਮਨ ਭਏ, “ਧੰਨ ਦੇਵਿ, ਅਸਿਪਾਨ।

1. ਤਾਰੇ। 2. ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਵੇ। 3. ਡਫ। 4. ਇਕ ਕਿਸਮ ਦਾ ਵਾਜਾ, ਨਸਤਰੰਗ। 5. ਖਟ ਪੁਤ੍ਰ, ਖਟ ਪਦ, ਭੋਰਾ। 6. ਕਮਲ। 7. ਕਮਲਾਂ ਦਾ ਸਮੁਦਾਇ। 8. ਖਿਲਦਾ, ਫੁਲਦਾ ਹੈ। 9. ਆਗਿਆ, ਹੁਕਮ। 10. ਵਲ। 11. ਜੋਤਿਸ ਵਲ ਤਕਿਆ। 12. ਮੈਪਿ, ਮੈਂ ਵੀ (ਹੀ)। 13. ਬੁਲਾ ਭੇਜੇ। 14. ਪ੍ਰਸੰਨ।

ਗ੍ਰਿਹਿ ਬੈਠੇ ਕਾਰਜ ਭਯੋ, ਕੀਚਿ ਕਾਲ¹ ਸੁਖ ਦਾਨ” ॥੨੬॥ [੫੨॥]
 ਚੋਪਈ। ਸਿੱਖਨ ਕਹਯੋ, “ਸ੍ਰੀ ਪ੍ਰਭ ਦੇਵਾ। ਤੁਮ ਰੱਖਕ ਹੈ ਅਲਖ ਅਭੇਵਾ।
 ਜਹਿ ਤਹਿ ਤੁਮਰੇ ਸੰਗ ਸਹਾਈ। ਦੀਨ ਬੰਧੁ ਸਤਿਗੁਰ ਸੁਖਦਾਈ।
 ਤਬ ਗੁਰ ਸਿਵਿਕਾ² ਲੀਨ ਮੰਗਾਈ। ਤਾ ਅਰੂੜ³ ਚਾਲੇ ਗੁਰ ਸਾਈ” ॥ [੫੩॥]
 ਲੋਗਨ ਕਹੀ, “ਬੋਲ ਤਿਹ ਲੀਜੈ।” ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਕਹਯੋ, “ਜਾਹਿ ਗੁਨ ਭੀਜੈ।
 ਤਾਂ ਕੇ ਪਾਸ ਆਪ ਹੀ ਜਾਈਐ। ਲਘੁ ਦੀਰਘ ਗਜਾਨਨ ਨਹਿ ਗਰੀਯੈ ॥ [੫੪॥]
 ਛੋਟਾ ਕਿਧੋ⁴ ਵਡਾ ਗੁਨ ਹੋਈ। ਨਿਜ ਚਲ ਜਈਏ ਤਾ ਪੈ ਸੋਈ।
 ਮੂੜ, ਮਨੈ ਹੰਕ੍ਰਿਤ⁵ ਕੇ ਸਾਰੈ। ਮਾਨ ਤਜਾਗ ਹੈ ਸੰਤ ਸੁਖਾਰੈ” ॥ [੫੫॥]
 ਸੁਨ ਧੰਨ ਧੰਨ ਕਹੈ ਸਿਖ ਸਾਰੇ। ਬਾਗ ਤੀਰਥ ਯਾ ਭਾਂਤ ਪਧਾਰੇ⁶।
 ਤਵਨ⁷ ਬਿੱਪ ਨੈ ਬਾਤ ਪਛਾਨੀ। ਬਾਗ ਲਖਨ⁸ ਹਿਤ ਆਏ ਜਾਨੀ ॥ [੫੬॥]
 ਬਹੁਤ ਜਨਨ ਸੇ ਹੈ ਪਰਵਾਰੈ⁹ ਉਡਗਨ¹⁰ ਯੁਤ¹² ਸਸਿ ਜੈਸ ਪ੍ਰਕਾਰੈ।
 ਨਾਗਰਾ¹³ ਨਵਲ¹⁴ ਬੀਰ ਗੁਰ ਸੰਗਾ। ਯਾ ਬਿਧਿ ਧਸੇ ਬਾਗ ਮੇ ਰੰਗਾ ॥ [੫੭॥]
 ਸਾਹਨ ਸਾਹ ਗੁਰੂ ਸੁਖ ਕਾਰੀ। ਜਾ ਪਰ ਕੋਟਿ ਕਾਮ ਦੁਤਿ ਵਾਰੀ।
 ਦਿਜਬਰ ਮਨਸਾ ਲਖ ਗੁਰ ਆਏ। ਤਾ ਦਿਜ ਦਰਸਨ ਦਯੋ ਸੁਭਾਏ ॥ [੫੮॥]
 ਲਖ ਪੰਡਿਤ ਮਨ ਅਤਿ ਸੁਖ ਪਾਯੋ। ਰਾਮ ਰੂਪ ਲਖ ਮਨ ਜੀਅ ਭਾਯੋ।
 ਤਨ ਮੈ ਭਯੋ ਦ੍ਰਿਤ ਗਤਿ ਐਸੇ। ਰਾਮ ਲਖੈ ਜਸ ਨਿਪ ਸੁਖ ਤੈਸੇ ॥ [੫੯॥]
 ਜਸ ਵਿਦੇਹ ਸੁਖ ਭਯੋ ਸੁ ਭਾਰੀ। ਤਬ ਬਿਪ ਅਉਰ ਨ ਗਾਥ ਉਚਾਰੀ।
 “ਮਹਾਰਾਜ ਗੁਰ ਜਗ ਕੇ ਏਹੀ।” ਪੁਨਿ ਬਿਪ ਸਤੁਤਿ ਕਰੀ ਤਿਨ ਤੋਹੀ ॥ [੬੦॥]
 “ਯਾ ਤੇ ਤੁਮ ਕਾਰਜ ਹੋਇ ਦੇਵਾ। ਹੈ ਤੁਮ ਜੋਗ ਬਿੱਪੁ ਸੁਖ ਸੇਵਾ।
 ਯਾ ਕਹੁ ਪ੍ਰਗਟ ਕਾਲਿਕਾ ਮਾਈ। ਬੇਦ ਪੁਰਾਨਨਿ ਪੁਨਿ ਅਧਿਕਾਈ” ॥ [੬੧॥]
 ਯਾ ਬਿਧਿ ਤਾ ਕੀ ਸੋਭ ਸੁ ਧਾਰੀ। ਪ੍ਰਸਨੋਤਰ ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਵਿਸਥਾਰੀ।
 ਸਬ ਪੂਜਾ ਬਿਪ ਪੰਡਿਤ ਸੁਨੀ। ਪੁਨਿ ਬੋਲਾ ਐਸੇ ਵੈ¹⁵ ਗੁਨੀ ॥ [੬੨॥]
 “ਕਠਿਨ ਬਾਤ ਕਲਿ ਮੈ ਹੈ ਗਈ। ਕਲੀ ਕਾਲ ਕੇ ਨਰ ਹਮ ਭਾਈ।
 ਜੰਤ੍ਰ ਮੰਤ੍ਰ ਨਹਿ ਸਧਤ ਪ੍ਰਯੋਗਾ। ਬਪੁ ਸਾਧਨਾ ਕਠਿਨ ਅਤਿ ਲੋਗਾ ॥ [੬੩॥]
 ਬ੍ਰਤ ਨੇਮ ਉਪਬਾਸ¹⁶ ਅਪਾਰਾ। ਪੁਨਿ ਚਹੀਏ ਯਾ ਧਨ ਅਧਿਕਾਰਾ।
 ਤੁਮਰੇ ਰਾਜ ਦੇਸ ਹੈ ਬੋਰਾ। ਕਾ ਤੇ¹⁷ ਲੈਹੋ ਧਨ ਅਤਿ ਜੋਰਾ” ॥੨੭॥ [੬੪॥]
 ਦੇਹਰਾ। ਯਾ ਬਿਧਿ ਸੁਨਿ ਬੋਲਤ ਭਯੋ, ਕਾਸੀ ਕੇ ਦਿਜ ਐਸ।
 “ਹੇ ਦਿਜ ਜੀ। ਮਾਯਾ ਚਹੇ, ਜੈਸੀ ਬਿਧਿ ਲਹਿ ਤੈਸ” ॥੨੮॥ [੬੫॥]
 ਸਵੈਯਾ। “ਯਾਹਿ ਮਨੁੱਖ ਲਖੇ ਨਹਿ ਜੀ, ਇਨ ਕੇ ਚਖ¹⁸ ਪਾਰਸ ਹੈ ਅਧਿਕਾਈ।
 ਜੋ ਤੁਮ ਬਾਤ ਕਹੋ ਬਪੁ ਸਾਧਨ, ਸੋਯ ਸਹੀ ਇਨ ਤੇ ਲਖ ਪਾਹੀ।

1. ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ। 2. ਪਾਲਕੀ, ਭੋਲੀ। 3. ਸਵਾਰ ਹੋ ਕੇ। 4. ਜਾਂ, ਅਥਵਾ। 5. ਹੰਕਾਰ, ਅਭਿਮਾਨ।
 6. ਬਾਗ ਕੋਲ। 7. ਚਲੇ ਗਏ। 8. ਉਸ। 9. ਦੇਖਣ। 10. ਬਹੁਤ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਘਿਰੇ ਹੋਏ ਸੋਹੰਦੇ ਹਨ।
 11. ਤਾਰੇ। 12. ਸਹਿਤ। 13. ਚਤੁਰ, ਸਿਆਣੇ। 14. ਨੌਜਵਾਨ, ਸੋਹਣੇ, ਸੁੰਦਰ। 15. ਵਹ, ਉਹ।
 16. ਉਪਵਾਸ, ਵ੍ਰਤ। 17. ਕਿਸ ਤੋਂ। 18. ਅੰਖ।

ਸਮ ਚਾਰ ਕਰੈ ਤਸ ਹੋਵਤ ਹੈ, ਇਕ ਖੇਲ ਰਚਾਵਤ ਹੈ ਸੁਖਦਾਈ ।
ਪਰ ਕਾਰਜ ਕੇ ਹਿਤ ਹੈ ਇਨ ਕੋ, ਬਖੁ ਸੰਤ ਅਨੰਤ ਇਨੇ ਗੁਨ ਗਾਈ ।” ॥੨੯॥ [੬੬॥]

ਤਾਹਿ ਕਹਯੋ, “ਸਬ ਬਾਤ ਅਸੀਂ, ਪਰ ਹੋਤ ਨ ਕਾਰਜ ਬੋਲਿ ਬਿਨਾਹੀ ।”

ਪੁਨਿ ਪੁਸਤਕ ਭਾਰ ਉਜੈਨ ਪਰੇ, ਸੁਨ ਬਿੱਪੂ ਕਹੈ । “ਤੁਮ ਭੇਰਾ ਰਹਾਈ ।

ਪ੍ਰਾਤ ਹੀ ਕਾਰਜ ਹੋਯ ਹੈ ਪੂਰਨ, ਤੇ ਤੁਮ ਸਾਚ ਲਖੇ ਮਨ ਮਾਹੀ ।”

ਯਾ ਬਿਧਿ ਬਾਤ ਪਕਾਵਤ ਭੇ, ਗੁਰ ਧਾਮ ਅਏ ਧੁਨਿ ਹੋਤ ਅਤਾ ਹੀ ॥੩੦॥ [੬੭॥]

ਅਸਤਾਚਲ³ ਸੂਰ⁴ ਗਯੋ ਜਬ ਹੀ, ਉਤ⁵ ਚੰਦ ਚੜ੍ਹਯੋ ਕੁਮਦੀ⁶ ਸੁਖ ਪਾਈ ।

ਰੈਨ ਬਿਤੀ ਇਹ ਭਾਂਤਿ ਜਬੈ, ਪੁਨਿ ਪ੍ਰਾਤ ਭਏ ਦਿਨ ਨਾਥ⁷ ਲਸਾਹੀ ।

ਬਾਰਿਜ ਕੰਜ⁸ ਖਿੜੇ ਚਕਵਾ ਪੁਨਿ, ਨਾਰਿ ਨਰੰ ਜਗ ਨਾਨਕ ਰਾਈ ।

ਦੁੰਦਭਿ ਸੰਖਨ ਕੀ ਧੁਨਿ ਹੋਤ ਸੁ, ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਅਨੰਤ ਵਧਾਈ ॥੩੧॥ [੬੮॥]

ਛੰਦ । ਅਤਿ ਸੇਭ ਸੰਗ । ਗੁਰ ਮਨ ਉਮੰਗ । ਕਰ ਹੋਤ ਦਾਨ । ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਧਯਾਨ ॥੩੨॥ [੬੯॥]

ਭੁਜੰਗ ਛੰਦ । ਧਰੇ ਅੰਗ ਨਾਨਾ⁹ ਅਲੰਕਾਰ¹⁰ ਸਾਰੇ । ਪਟੀ¹¹ ਆਯੁਧੀ¹² ਅੰਗ ਸੁੰਦਰ ਪ੍ਰਕਾਰੇ ।

ਢੁਰੇ ਚਮਰੀ¹³ ਤਖਤ ਬੈਠੇ ਲਸਾਹੀ । ਛਕਾਈ ਸੁ ਕਮਰੰ ਮਹਾਂ ਸੇਭ ਪਾਈ ॥ [੭੦॥]

ਸਸੀ¹⁴ ਕੋਟਾ¹⁵ ਜਾਨੇ ਰਵੰ ਜੇਮ ਜੋਤੀ¹⁶ । ਮਹਾਂ ਸੈਨ¹⁷ ਕ੍ਰਾਤੀ¹⁸ ਕਹੈ ਬੈਨ ਗੋਤੰ ।

ਕਰੈ ਦਰਸ ਸੰਗਤ ਜੁਹੀ ਯਾਹਿ ਆਈ । ਹਟਾਵੇ ਨਹੀ ਜੋਇ ਆਵੈ ਸੇ ਪਾਈ ॥ [੭੧॥]

ਮਸੰਦੋ ਖਵਾਸੀ¹⁹ ਧਏ²⁰ ਹਰਖ ਸਾਰੇ । ਅਈ ਸੰਗਤੀ ਵਾਰ ਪਾਰੇ ਨ ਪਾਰੇ²¹ ।

ਗਨੀ ਜਾਤ ਨਾਹੀ ਜੋਈ ਲੱਛ²² ਆਈ । ਮ੍ਰਿਦੰਗੰ ਉਪੰਗੰ ਮੁਚੰਗੰ ਸੁਹਾਈ ॥ [੭੨॥]

ਕਈ ਆਵਤੀ ਜਾਤ ਕੋਟੰ ਪ੍ਰਕਾਰੰ । ਜਿਸੈ ਖੀਰ ਸਿੰਧੀ²³ ਤਰੰਗੀ²⁴ ਅਪਾਰੰ ।

ਚੜੇ ਭੇਟ ਨਾਨਾ ਅਨੰ ਭੂਖ ਨਾਹੀ²⁵ । ਲਖੈ ਦਰਸ ਸ੍ਰਾਮੀ ਕਹੈ ਭਾਗ ਆਹੀ ।

ਮਹਾਂ ਅਦਭੁਤ²⁶ ਰੂਪ ਕਲਗੀ ਬਿਰਾਜੈ । ਜਿਗਾ ਸੇਭ ਧਾਰੈ ਮਨੇ ਚਾਂਦ ਰਾਜੈ ॥੩੩॥ [੭੩॥]

ਦੇਹਰਾ । ਜੇ ਮਨਸਾ ਕਰ ਆਵਈ, ਬਿਨ ਮਾਂਗੇ ਸਭ ਦੇਤ ।

ਕੋਨ ਕਮੀ ਤਾਕੇ ਭਨੇ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪਦ ਜਹਿ ਚੇਤ ॥੩੪॥ [੭੪॥]

ਕਾਮ ਧੇਨੁ²⁷ ਚਿੰਤਾਮਣੀ²⁸, ਪਾਰਸ ਸੁਰਤਰੁ²⁹ ਜਾਨ ।

ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਬਾਰ ਬੁਹਾਰਹੀ, ਬੇਦ ਪਦਾਰਥ³⁰ ਮਾਨ ॥੩੫॥ [੭੫॥]

ਚੋਪਈ । ਸਾਵਨ ਘਨ ਸਮਾ³¹ ਧਨ ਤਹਿ ਆਵੈ । ਜਿਮ ਜਲ ਹੀ ਜਲ ਲਖ ਧਨ ਪਾਵੈ ।

ਜਾ ਢਿਗ ਐਸੇ ਧਨ ਹੀ ਆਵੈ । ਜੇ ਵਹ ਕਹੈ ਸੇ ਬਯੋਤ ਬਨਾਵੈ ॥ [੭੬॥]

1. ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ। 2. ਸਵੇਰ ਤਕ। 3. ਛਿਪਦੀ ਵਲ। 4. ਸੂਰਜ। 5. ਉਧਾਰ। 6. ਕੁਮੁਦਿਨੀ, ਕੰਮੀ, ਭੰਮੁਲ। 7. ਸੂਰਜ। 8. ਬਾਰਿ (ਪਾਣੀ) ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਕਮਲ। 9. ਅਨੇਕ। 10. ਗਹਣੇ, ਭੂਸ਼ਣ। 11. ਵਸਤੂ। 12. ਹਥਿਆਰ। 13. ਚੋਰ। 14. ਸ਼ਸਿ, ਚੰਦ੍ਰਮਾ। 15. ਕਰੋੜ। 16. ਜਿਵੇਂ ਰਵਿ (ਸੂਰਜ) ਦੀ ਜੋਤੀ। 17. ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਸੈਨਾ (ਫੌਜ) ਦਾ ਸਰਦਾਰ ਸ੍ਰਾਮੀ ਕਾਰਤਿਕੇਯ ਜੋ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦਾ ਪੁਤ੍ਰ ਸੀ। 18. ਸ਼ੇਭਾ। 19. ‘ਖਾਸ’ ਦਾ ਬਹੁ-ਵਚਨ, ਸੇਵਾਦਾਰ। 20. ਧਾਏ, ਦੌੜ ਆਏ। 21. ਬੇਸ਼ੁਮਾਰ, ਜਿਸ ਦਾ ਪਾਰਾਵਾਰ ਨਹੀਂ। 22. ਲੱਛਮੀ, ਦੌਲਤ। 23. ਖੀਰ (ਦੁੱਧ) ਦਾ ਸਿੰਧ (ਸਮੁੰਦ੍ਰ)। 24. ਲਹਰਾਂ। 25. ਹੋਰ ਗਹਣੇ-ਭੂਸ਼ਣ ਆਦਿ। 26. ਅਸਚਰਜ। 27. ਕਪਿਲਾ, ਗਊ। 28. ਪੁਰਾਣਾਂ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਇਕ ਅਸਚਰਜ ਮਣੀ ਜੋ ਮਨ-ਇੱਛਿਤ ਪਦਾਰਥ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। 29. ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਬ੍ਰਿਛ, ਕਲਪਤਰੁ। 30. ਬੇਦ (ਚਾਰ) ਪਦਾਰਥ-ਧਰਮ, ਅਰਥ ਕਾਮ ਅਤੇ ਮੋਖ। 31. ਸਾਵਣ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਬੱਦਲ ਵਾਂਗ।

ਸੇ ਬਿਪ੍ਰ ਲਖ ਪ੍ਰਭੁ ਕੇ ਪਾਹੀ। ਮਨ ਮੈ ਗਟੀ¹ ਵਿਚਾਰੈ ਤਾਹੀ।
 ਬਾਜਿ² ਰਾਜ ਮਨਿ ਗਨੀ ਅਨੰਤਾ³। ਗੈ⁴ ਪੁਨਿ ਸੁਤਰ⁵ ਬਸਨ⁶ ਧਨਵੰਤਾ ॥ [੭੭॥]
 ਆਯੁਧ ਭੂਖਨ ਗੇ ਮਨ ਚਾਹੀ। ਕੋਨ ਕਹੈ ਗਨ ਲਖਮੀ ਸਾਹੀ।
 ਰੰਕ⁷ ਕੀਰ⁸ ਜਨ ਦੇਤ ਦਿਖਾਈ। ਆਨ ਅਸਰਫੀ ਢੇਰਨ ਲਾਈ ॥ [੭੮॥]
 ਏਕੇ ਪੁਰਖ ਸਾਚ ਅਵਤਾਰੀ। ਲੱਛ ਨਾਥ ਧਨ ਬਰ ਕਰ ਧਾਰੀ।
 ਸੁਰਪਤਿ⁹ ਸੋਮ¹⁰ ਕਿ ਸੰਕਰ¹¹ ਸੋਸਾ¹²। ਕੈ ਦਿਨ ਪਤਿ¹³ ਕੈ ਬਰੁਨ¹⁴ ਧਨੇਸਾ¹⁵ ॥ [੭੯॥]
 ਕਿੰਵਾ¹⁶ ਬਿਸਨ ਜਗਤ ਗੁਰ ਸੋਈ। ਚਿੰਨ ਸਰੀਰ ਲਖੈ ਕਛ ਓਹੀ।
 ਯਾ ਆਇਸ ਸਿਰ ਪਰ ਹੋ ਧਾਰੈ। ਜੇ ਕਿਛੁ ਕਹੈ ਸੋਈ ਕ੍ਰਿਤ¹⁷ ਸਾਰੈ ॥ [੮੦॥]
 ਵਡੇ ਭਾਗ ਦਰਮਨ ਮੈ ਪਾਯੋ। ਯੋ ਮਨ ਮੈ ਦਿਜ ਬਚ ਠਹਿਰਾਯੋ।
 ਯਾਹਿ ਕਥਾ ਸੰਗ ਮੇ ਕੇ ਗਾਹੀ। ਤਾਵਤ¹⁸ ਲਖਾ ਬਿਪ੍ਰ ਮਨ ਮਾਹੀ ॥ [੮੧॥]
 ਸੇ ਸੰਦੂਕ ਪੁਸਤਕਨ ਕੇਰਾ। ਗੁਰ ਵਿਗ ਧਰਜੇ ਗੁਰੂ ਸਿੱਖ ਚੇਰਾ।
 ਸੈਨਤ ਕਰ ਮੁਸਕਾਯ ਜਨਾਯੋ। ਚੋਕਯੇ ਬਿਪ੍ਰ ਅਚੰਭਾ ਆਯੋ ॥ [੮੨॥]
 ਉਜੈਨ ਪੁਰੀ ਧਾ¹⁹ ਮਨ ਮੇ ਆਹੀ²⁰। ਕੈਸ ਸੰਦੂਕ ਅਯੋ²¹ ਯਾ²² ਚਾਹੀ।
 ਤਬ ਸਾਹਿਬ ਯੋ ਬਚਨ ਉਚਾਰੇ। “ਤੁਮਰੇ ਸੰਗ ਅਯੋ ਏ ਪਯਾਰੇ ॥ [੮੩॥]
 ਤੁਮਰੀ ਨਾਰਿ ਕੇ ਏ ਉਪਕਾਰਾ। ਸਿੱਖ ਕਰ ਪਠਯੋ ਤੀਰ²³ ਹਮ ਧਾਰਾ।”
 ਤਾਵਤ ਬੋਲੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਤੇਹੀ। “ਨਹਿ ਛਹਿ ਹੈ ਧਨ ਏ ਹੈ ਜੋਹੀ ॥ [੮੪॥]
 ਦਿਜ ਜੂ, ਧਨ ਲੀਜੈ ਏ ਸਾਰੇ। ਐਰ ਬੁਲਾਵਹਿਗੇ ਧਨ ਭਾਰੇ।
 ਜੇਤਾ ਕਛੁ ਚਹੀਐ ਸੁਨ ਐਸੇ।” ਧੰਨ ਧੰਨ ਬੋਲਾ ਦਿਜ ਵੈਸੇ।
 “ਕਰ ਹੈ ਸੇਵ ਕਾਲਿਕਾ ਮਾਈ। ਤੁਮ ਲਖ ਰੂਪ ਮੁਝੈ ਠਹਿਰਾਈ” ॥੩੬॥ [੮੫॥]
 ਦੇਹਰਾ। ਯੋ ਕਹਿ ਕੈ ਜਾਵਤ ਭਯੋ²⁴, ਇਤ ਗੁਰ ਆਏ ਧਾਮ²⁵।
 ਰੈਨ ਬਿਤੀ ਪ੍ਰਾਤੈ ਭਈ, ਬੈਠ ਸਿੰਘਾਸਨ ਠਾਮ²⁶ ॥੩੭॥ [੮੬॥]
 ਸਵੈਯਾ। ਸੇਵਕ ਆਨ ਕਰੀ ਅਰਦਾਸ, “ਸੁਮਾਰ²⁷ ਸੁਨੇ ਪ੍ਰਭੁ ਲੱਛ ਸੁ ਆਈ।
 ਨੇ ਲਖ ਦਾਮ²⁸ ਆਯੋ ਅਗਨੰ ਪਟ²⁹, ਭੂਖਨ ਕੋਨ ਕਹੈ ਜਗ ਰਾਈ।
 ਜਸ ਭਾਂਤਿ ਕਰੇ ਇਕਠਾ ਤੁਮਹੂ, ਸਬ ਸੋਜ³⁰ ਜਮਾ ਕਰ ਰਾਖ ਬਨਾਈ।
 ਕੇਤਕ ਦਯੋਸ³¹ ਰਹਯੋ ਤਹਿ ਸੰਗ, ਪੁਨੈ³² ਗੁਰ ਆਯਸ³³ ਧਾਰ ਬਿਦਾਈ ॥੩੮॥ [੮੭॥]
 ਦੀਨ ਭਲੈ ਸਿਰ ਪਾਵ ਘਨੇ, ਕਈ ਜਾਤ ਭਯੋ ਗ੍ਰਿਹ ਆਨੰਦ ਪਾਈ।
 ਕੇਤਕ ਸ੍ਰੀ ਪਗ ਤੀਰ³⁴ ਰਹੇ, ਪੁਨਿ ਕੇਤਕ³⁵ ਦਾਸ ਰਣੈ ਜਸ ਭਾਈ।

1. ਗਿਣਤੀ। 2. ਘੋੜੇ। 3. ਅੰਤ ਤੋਂ ਰਹਿਤ। 4. ਗਜ, ਹਾਥੀ। 5. ਊਠ। 6. ਵਸਤੂ। 7. ਕੰਗਾਲ।
 8. ਨਿਰਧਨ। 9. ਦੇਵਰਾਜ, ਇੰਦ੍ਰ। 10. ਚੰਦ੍ਰਮਾ। 11. ਸ਼ਿਵ ਜੀ। 12. ਸ਼ੇਸ਼ ਨਾਗ। 13. ਸੂਰਜ। 14. ਪਾਣੀ
 ਦਾ ਰਾਜਾ। 15. ਧਨ ਦਾ ਈਸ਼ (ਰਾਜਾ), ਕੁਬੇਰ। 16. ਜਾਂ, ਅਥਵਾ। 17. ਕੰਮ। 18. ਉਤਨੇ ਚਿਰ ਵਿਚ।
 19. ਧਾ ਕੇ, ਜਾ ਕੇ। 20. ਇਹ ਖ਼ਿਆਲ ਮਨ ਵਿਚ ਆਇਆ। 21. ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਸੰਦੂਕ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦਾ
 ਆਇਆ। 22. ਏਥੇ। 23. ਕੋਲ। 24. ਚਲਾ ਗਇਆ। 25. ਘਰ। 26. ਸਥਾਨ। 27. ਸੁਮਾਰ, ਗਿਣਤੀ।
 28. ਨੌਂ ਲਖ ਰੁਪਏ। 29. ਅਗਨੰ (ਅਣਗਿਣਤ) ਪਟ (ਕਪੜੇ)। 30. ਸਾਮਗ੍ਰੀ। 31. ਦਿਵਸ, ਦਿਨ। 32. ਫੇਰ।
 33. ਆਗਿਆ। 34. ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਣਾਂ ਵਿਚ। 35. ਕਿਤਨੇ ਹੀ।

ਏਕ ਕਹੈ ਜਬ ਲੋ ਧਰ ਅੰਬਰ, ਤੇ ਲਗ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਕੇ ਪਗ ਚਾਹੀ।
ਯਾਹਿ ਸਿੰਘਾਸਨ ਦਰਸ ਲਹੈ, ਪੁਨਿ ਯੋ ਕਹਿ ਸੰਗਤਿ ਧਾਮ ਸਿਧਾਈ॥ ੩੯॥ [੮੮॥]
ਤਬ ਬਿੱਪ੍ਰੁ ਬੁਲਾਇ ਲਏ ਗੁਰ ਜੂ ਪੁਨਿ, ਬੈਨਾ ਸੁਨੈ ਸਭ ਆਵਤ ਧਾਈ।
ਆਸਿਖਾ ਦੈ ਕਰਿ ਕੋਟਿ ਵਿਧਾਨਾ ਕਿਯੋ ਉਪਮਾ ਬਹੁ ਭਾਤਿ ਸੁਨਾਈ।
ਦਾਨ 'ਰੁ ਮਾਨ ਸਨਮਾਨਹਿ ਕੋ ਪ੍ਰਭੂ, ਤੇ ਸਮ ਨਾਹਿ ਨਾ ਰੂਪ ਲਖਾਈ।
ਅਚੁਤ ਅਲਖ ਅਨੰਤ ਦਯਾਨਿਧਿ, ਜਾਨਤ ਹੋ ਤੁਮ ਹੀ ਮਨ ਲਾਈ॥ ੪੦॥ [੮੯॥]

ਦੋਹਰਾ। ਪੁਨਿ ਸਤਿਗੁਰ ਭਾਖਤ ਭਏ, ਲਿਖ ਲਯਾਵੇ ਜੋ ਬਾਤ।

ਜੇਤੀ ਪੁਜ ਸਮਿੱਧਿ^੧ ਗਨ, ਚਾਹਤ ਹੋਤ ਪ੍ਰਭਾਤ॥ ੪੧॥ [੯੦॥]

ਚੋਪਈ। ਤੋ ਦਿਜ ਬੇਦ ਅਨੁਸਾਰ ਪਛਾਨੀ। ਕੁੰਕਮਾ^੨ ਧੂਪ ਪੰਚਾਮ੍ਰਿਤ^੩ ਆਨੀ।

ਗੋਰੋਚਨ^੪ ਮ੍ਰਿਗਮਦਾ^੫ ਸੁਖਦਾਈ। ਅੱਛਤ^੬ ਦੀਪਕ ਚੋਆ^੭ ਭਾਈ॥ [੯੧॥]

ਕੋਟਿ ਪ੍ਰਕਾਰ ਗਜਾ ਮਦਾ^੮ ਆਦਾ। ਐਰ ਨਲੀਏਰ ਸੁਪਾਰੀ ਆਦਾ।

ਲਿਖ ਲਯਾਏ ਕਾਗਦ ਪੈ ਤੇਈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਤਾ ਲਖ ਕੈ ਸੁ ਅਲੇਈ॥ [੯੨॥]

ਲੀਨ ਮੰਗਾਇ ਸਬੈ ਦ੍ਰਵ ਨਾਨਾ। ਨਵ ਗ੍ਰਹਨ ਕੇ ਪੂਜ ਸੁ ਠਾਮਾ।

ਪੁਨਿ ਪੂਜਾ ਸਭ ਦੇਵਨ ਕੀਨੀ। ਮੋਤੀ ਗੁਲੀਦਾਨ^{੧੨} ਮਨ ਚੀਨੀ॥ [੯੩॥]

ਏਕ ਗਜਿੰਦ^{੧੩} ਮਹਿਖ^{੧੪} ਬਹੁ ਕਾਰਨ। ਧੋਨੁ ਸਜਾਮਾ^{੧੫} ਬਿਪ੍ਰਨ ਸੁ ਦਿਵਾਰਨ^{੧੬}।

ਖੋਰਸਿ^{੧੭} ਕੰਨਜ ਸੂਹੇ ਸਾਰੀ^{੧੮}। ਗਾਵਤ ਭਾਵਤ ਮੰਗਲ ਕਾਰੀ॥ [੯੪॥]

ਪਾਂਚ ਸਾਤ ਵਰਖਨ ਕੀ ਬਾਲਾ। ਕੁੰਭਿ ਕੁੰਭਿ^{੧੯} ਪਰ ਹੋਤ ਉਜਾਲਾ।

ਸਮਤ ਸਤ੍ਰਹ ਸਹਸ ਬੈਤਾਲੀ। ਦੇਵੀ ਪੂਜਾ ਠਟੀ ਬਿਸਾਲੀ॥ [੯੫॥]

ਗਾਫਲ ਗਜ ਸੰਤ ਹਿਤਕਾਰੀ। ਅੱਚੁਤ ਅਲਖ ਅਰੂਪ ਮੁਰਾਰੀ।

ਆਨਨ^{੨੦} ਚੰਦ ਮੁਕੰਦ ਲਸਾਹੀ। ਤਾ ਢਿਗ ਬਿਪ੍ਰ ਕਹੈ ਕਰ ਚਾਹੀ॥ [੯੬॥]

“ਕੋਨ ਸਥਾਨ ਪੂਜ ਵਿਧਿ ਕੀਜੈ। ਯੋ ਬਤੀਆਂ ਪ੍ਰਭੂ ਜੂ ਕਹਿ ਦੀਜੈ।”

ਤਬ ਸਬ ਐਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਉਚਾਰੈ। “ਸੁਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬੈਨ ਹਮਾਰੈ॥ [੯੭॥]

ਸ੍ਰੀ ਪਦਜਾ^{੨੧} ਸਮ ਸਰਿਤਾ ਏਈ। ਤਾਹ ਕੰਠ^{੨੨} ਪਰ ਪੂਜਾ ਹੋਈ।”

ਯਾ ਬਿਧਿ ਸੁਨਤ ਬੈਨ ਪਰਮਾਨਾ। ਕਹਤ ਬਾਤ ਸੇਵਕ ਪ੍ਰਨ ਠਾਨਾ॥ [੯੮॥]

ਦਸ ਹਜਾਰ ਬਿਪ ਪੂਜਾ ਵਾਰੇ। ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਤਹਿ ਰਚੇ ਦਿਵਾਰੇ^{੨੩}।

ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਤਹਿ ਸਦਨ ਬਨਾਏ। ਤੰਬੂ ਕਿਤੇ ਕਨਾਤ ਤਨਾਏ॥ [੯੯॥]

ਮਨੀ ਖਚਤ^{੨੪} ਤਹ ਅਨਗਨ ਸੋਹੀ। ਫਟਕ ਅਚਲ ਲਖ ਜਾਕੇ ਮੋਹੀ।

1. ਬਚਨਾਂ। 2. ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ। 3. ਯਤਨ, ਉਪਾਇ। 4. ਸੰਪਦਾ, ਅਰਥਾਤ ਸਾਮਗ੍ਰੀ। 5. ਕੇਸਰ। 6. ਦੁੱਧ, ਦਹੀ, ਘੀ, ਖੰਡ ਅਤੇ ਸ਼ਹਦ। 7. ਗਊ ਜਾਂ ਬੈਲ ਦੇ ਪਿੱਤੇ 'ਚੋਂ ਨਿਕਲਿਆ ਇਕ ਸੁਗੰਧਿਤ ਪਦਾਰਥ ਜੋ ਬੜਾ ਪਵਿਤ੍ਰ ਅਤੇ ਕੀਮਤੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। 8. ਕਸਤੂਰੀ। 9. ਸਾਬਤ ਜਾਂ ਛਿਲਕੇ ਸਮੇਤ ਚਾਵਲ। 10. ਅਗ੍ਰਸਾਰ, ਅਗਰ ਦੀ ਲਕੜ ਤੋਂ ਟਪਕਿਆ ਹੋਇਆ ਤੇਲ। 11. ਗਜ (ਹਾਥੀ) ਦਾ ਮਦ। 12. ਮੂੰਗੇ। 13. ਹਾਥੀ। 14. ਝੋਟਾ। 15. ਕਾਲੀ (ਕਪਿਲਾ) ਗਊ। 16. ਦਿਵਾਏ। 17. ਖੇੜਸੀ, ਸੇਲਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੀ। 18. ਸੂਹੇ (ਲਾਲ) ਵਸਤੂ ਵਾਲੀਆਂ। 19. ਹਰੇਕ ਕੁੰਭ (ਘੜੇ) ਉੱਤੇ। 20. ਮੂੰਹ। 21. ਸ੍ਰੀ (ਸਰਸ੍ਵਤੀ) ਦੇ ਪਦ (ਪੈਰਾਂ) ਤੋਂ ਜਾ (ਪੈਦਾ ਹੋਈ) ਗੰਗਾ। 22. ਕਿਨਾਰੇ। 23. ਦੇਵਾਲਯ, ਦੇਵ-ਸਥਾਨ। 24. ਜੜਿਤ।

ਅਦਭੁਤ ਏਕ ਦਿਵਾਲਾਕੀ ਨਾ । ਜਾ ਸਮ ਸੁਰ ਪੁਰ ਭੀ ਨਹਿ ਚੀਨਾ ॥ [੧੦੦॥]
 ਕੀਰਤ ਪੁਰ ਆਨੰਦ ਪਰ ਮਾਂਹੀ । ਭਏ ਦਿਵਾਲੇ ਅਨਗਨ ਚਾਹੀ ।
 ਨਦੀ ਤੀਰ ਤੀਰੇ ਅਸਥਾਨਾ । ਬਾਲ ਤਾਲਾ ਝਾਂਝਰੀ^੨ ਪ੍ਰਮਾਨਾ ॥ [੧੦੧॥]
 ਗਾਵਤ ਭੇਟਾ ਅਪਰ ਅਪਾਰਾ । ਅੱਛਤ ਫੂਲ ਚਵਾਏ ਸਾਰਾ ।
 ਦਾਰੂ ਬੱਦ੍ਰ ਕੀ ਐਰ ਕਰੰਤਾ^੪, ਹੇਤ ਏਕਨੀ ਤਾਪ ਸਹੰਤਾ ॥ [੧੦੨॥]
 ਤੁਰਕ ਦਰਸ ਨਹਿ ਹੋਵਤ ਤਾਹੀ । ਮਧੁ ਮਾਸ^੫ ਮਹਿ ਹੇਤ ਧਨਾਹੀ ।
 ਹੇਤ ਸੁਗੰਧ ਪੂਰ ਨਭ^੬ ਸਾਰਾ । ਕੰਨਯਾ ਗਾਵੈ ਬਿਬਿਧ^੭ ਪ੍ਰਕਾਰਾ ॥ [੧੦੩॥]
 ਗਜ ਪੈ ਖੇਰਸ^੮ ਕੰਨਯਾ ਬਾਰੀ^੯ । ਗਾਵਤ ਦੇਵੀ ਛੰਦ ਪਹਿਲਾਰੀ ।
 ਰਚਾ ਕੁੰਭਾ^{੧੦} ਤਾ ਠੋਰ ਨਵੀਨਾ । ਕੰਚਨ ਥਾਰ^{੧੧} ਹੇਤ ਬਰ ਚੀਨਾ ॥ [੧੦੪॥]
 ਅਨ ਸਨ ਤੀਰਥ ਜਲ ਕੇ ਸਾਰੇ । ਕੰਚਨ ਕੁੰਭ^{੧੨} ਧਰ ਮੋਲਾ^{੧੩} ਸਵਾਰੇ ।
 ਪ੍ਰਤਿਮਾ^{੧੪} ਦੇਵੀ ਮੱਧ ਸੁ ਠਾਨੀ । ਸਹਤ ਸੁ ਦਿਜਬਰ ਗੁਰ ਅਏ ਜਾਨੀ ॥ [੧੦੫॥]
 ਗਿਰਦੈ ਭੂਪ ਬੈਠ ਜਸ ਗਾਂਹੀ । ਗੁਰਮਤ ਜੁਤ ਮਨ ਸੂਖ ਧਰਾਂਹੀ ।
 ਨਟਵਤ ਪੁਤਲੀ ਕੀ ਸਮ ਨਜਾਈ । ਕਬ ਵੈਰੀ ਤਬ ਮੀਤ ਬਨਾਹੀ ।
 ਯਾ ਬਿਧਿ ਦੇਵੀ ਛੰਦ ਅਪਾਰੇ । ਗਾਵਤ ਬਿਪ੍ਰ ਬੇਦ ਧੁਨਿ ਸਾਰੇ ॥੪੨॥ [੧੦੬॥]
 ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ । ਜੈ ਜੈ ਹੇ ਦੇਵੀ, ਅਲਖ ਅਭੇਵੀ, ਸੁਰ ਨਰ ਸੇਵੀ, ਤੁਆ ਸਰਨੰ ।
 ਸ੍ਰਿਜਾ^{੧੫} ਪਾਲ ਸੰਘਰਣੀ^{੧੬}, ਸਬ ਦੁਖਹਰਣੀ, ਸਬ ਸੁਖਕਰਣੀ, ਤੇ ਧਰਨੰ ।
 ਜੈ ਜੈ ਹੇ ਮਾਈ, ਓਘਾ^{੧੭} ਜਾਈ, ਸਰਨਿ ਤੁ ਪਾਈ, ਐਸ ਕਹੈ ।
 ਇਮ ਸਪਤਮ^{੧੮} ਧਜਾਈ, ਪੂਰਨ ਭਾਈ, ਗਾਥ ਬਨਾਈ, ਨਾਮ ਲਹੈ ॥ [੧੦੭॥]
 ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਸੁਖ ਖਾਨਾ ।
 ਸਪਤਮ ਧਜਾਇ ਪੂਜ ਤੇ ਮਾਨਾ ॥੭॥

1. ਬਾਲਾਂ ਦੇ ਤਾਲ (ਛੈਣੇ) । 2. ਝਾਂਝਰ, ਇਕ ਵਾਜਾ । 3. ਬਦ (ਬੇਰੀ) ਦੀ ਲਕੜੀ । 4. ਕਰੰਤੇ (ਜੱਗ) ਦੀ ਅਗਨੀ । 5. ਚੇਤ ਦਾ ਮਹੀਨਾ । 6. ਆਕਾਸ਼ । 7. ਅਨੇਕ । 8. ਖੇੜਸ (ਸੋਲਾਂ) ਸਾਲ ਦੀਆਂ । 9. ਬਾਲ ਵਰੇਸ ਦੀਆਂ ਕੁਆਰੀਆਂ ਲੜਕੀਆਂ । 10. ਪਾਣੀ ਦਾ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਘੜਾ । 11. ਸੋਨੇ ਦਾ ਬਾਲ । 12. ਸੋਨੇ ਦਾ ਘੜਾ । 13. ਮੋਲਿ, ਮੋਲੀ, ਖੰਮੂਣੀ । 14. ਮੂਰਤੀ । 15. ਸਾਜ (ਰਚ) ਕੇ । 16. ਸੰਘਾਰ (ਨਾਸ਼) ਕਰਨ ਵਾਲੀ । 17. ਅਘ ਓਘ, ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਸਮੂਹ (ਸਮੁਦਾਇ) । 18. ਸੱਤਵਾਂ ।

ਅੱਠਵਾਂ ਅਧਿਆਇ
ਦੇਵੀ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣਾ

ਦੇਹਰਾ। ਪ੍ਰਗਟ ਭਈ ਜਿਮ ਚੰਡਿਕਾ, ਬਰ ਦੈਨੀ ਸੁਖ ਦਾਨ।
 ਤਵ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਬਰਨਨ ਕਰੋ, ਅਸਟਮ ਧਯਾਇ ਸੁਜਾਨ ॥੧॥
 ਲਗਨ ਮਹੂਰਤ ਸੋਧ ਕਰ, ਚੇਤ ਨੁਰਾਤੇ ਮਾਨ।
 ਸਪਤ ਦਿਵਸ ਬਿਤਾਲੀਏ, ਏਕ ਸਪਤ ਮਹਿ ਜਾਨ ॥੨॥
 ਸਵੈਯਾ। ਜੰਤ੍ਰ ਮਤ੍ਰ ਤੰਤ੍ਰ ਜੋਗ ਨ, ਬੇਦ ਬਿਧਾਨ ਪਠ ਬਿਪ ਸਾਰੇ।
 ਕੋਤਕ ਥਾਨ ਸੈ, ਹੋਤ ਸਥਾਨ ਸੈ, ਮਹਿਖ ਪਸੂ ਬਲਿ ਹੋਤ ਅਪਾਰੇ।
 ਜੋਸ਼ ਅਜਾਗਨ^੨ ਆਵਤ ਹੈ ਨਰ, ਕੋਤਕ ਸਾਂਤਕ ਪੂਜਨ ਧਾਰੇ।
 ਥਾਰ ਭਰੇ ਮਲਿ ਅੱਛਤ ਕੇ, ਕਰ ਕੁੰਕਮ ਗਧ ਸੁ ਚੰਦਨ ਥਾਰੇ ॥੩॥
 ਆਦਿ ਅਨਾਦਿ ਅਗਾਧ ਮਹਾਂ ਬਰ, ਪੂਰਨ ਤੂ ਜਗ ਮਾਤ ਭਵਾਨੀ।
 ਸੋਸਾ^੪ ਸੁਰੇਸਾ^੫ ਨਿਸੇਸਾ^੬, ਦਿਨੇਸਾ^੭ ਧਨੇਸਾ^੮ ਜਲੇਸਾ^੯, ਜਪੈ ਤੁਹਿ ਮਾਨੀ।
 ਆਠ ਭੁਜਾਨ^{੧੦} ਧਰੇ ਅਸ ਆਯੁਧ^{੧੧} ਤੀਨ ਹੀ ਲੋਕਨ ਜੋਤਿਸ ਮਾਨੀ।
 ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪੂਜਤ ਤਾ ਬਰ ਚੰਡਿ ਕੇ, ਜੋ ਕਰਤੀ ਬਡ ਦੂਖਨ ਹਾਨੀ ॥੪॥
 ਅਛਤ ਪਾਨ ਪ੍ਰਦੱਛਨ ਲੈ ਪੁਨਿ, ਧੂਪ ਪੰਚਾਮ੍ਰਿਤ ਕੁੰਕਮ ਲੀਨੇ।
 ਦੀਪਕ ਕੇਸਰ ਤੇ ਰੁਚਿ ਲੈ ਕਰ, ਹੋਤ ਕੁਲਾਹਲ ਮੰਗਲ ਚੀਨੇ।
 ਰੈਨ ਦਿਨਾਂ ਜਸ ਗਾਵਤ ਤਾ ਕਰ, ਏਕ ਹੀ ਬਰਖ ਬਿਤੇ ਦਿਨ ਬੀਨੇ।
 ਦੂਸਰ ਸਾਲ ਅਯੋ ਜਬ ਹੀ ਪੁਨਿ ਪੂਜਤ ਚੰਡਿ ਬਿਤਾਵਤ ਲੀਨੇ ॥੫॥
 ਬਾਜਤ ਨਾਦ ਮ੍ਰਿਦੰਗ ਮਹਾਂ ਧੁਨਿ, ਗਾਵਤ ਗੀਤ ਅਨੰਤ ਪ੍ਰਕਾਰੀ।
 ਤੀਸਰ ਸਾਲ ਬਿਤਾਵਤ ਯਾ ਬਿਧਿ, ਗਾਵਤ ਗੀਤ ਬਡੀ ਧੁਨਿ ਭਾਰੀ।
 ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਜਾਤ ਅਖੇਟ ਕੇ ਸੋਹਤ, ਸੰਗ ਸਿਚਾਨਨ^{੧੨} ਬਾਜ ਅਪਾਰੀ।
 ਉਕਾਬ^{੧੩} ਸੁ ਚੀਤੇ ਘਨੇ ਅਤਿ ਹੀ ਇਤ, ਗਾਵਤ ਦੇਵੀ ਕੇ ਛੰਦ ਸੁਧਾਰੀ ॥੬॥

1. ਸੰਮਤ ੧੭੪੨ ਬਿ. ਵਿਚ। 2. ਬਕਰੇ। 3. ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ, ਸੱਪਾਂ ਦਾ ਰਾਜਾ। 4. ਸੁਰਾਂ (ਦੇਵਤਿਆਂ) ਦਾ ਈਸ਼ (ਸ਼੍ਰਾਮੀ), ਇੰਦ੍ਰ। 5. ਨਿਸ਼ (ਰਾਤ) ਦਾ ਈਸ਼ (ਸ਼੍ਰਾਮੀ), ਚੰਦ੍ਰਮਾ। 6. ਦਿਨ ਦਾ ਈਸ਼ (ਸ਼੍ਰਾਮੀ), ਸੂਰਜ। 7. ਧਨ ਦੋਲਤ ਦਾ ਈਸ਼ (ਸ਼੍ਰਾਮੀ), ਕੁਬੇਰ। 8. ਜਲ (ਪਾਣੀ) ਦਾ ਈਸ਼ (ਸ਼੍ਰਾਮੀ), ਵਰੁਣ। 9. ਦੇਵੀ (ਦੁਰਗਾ) ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਠ ਭੁਜਾਂ (ਬਾਹਵਾਂ) ਵਿਚ। 10. ਸ਼ਸਤ੍ਰ, ਹਥਿਆਰ। 11. ਇਕ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਪੰਛੀ ਜੋ ਬਾਜ ਤੋਂ ਛੋਟਾ ਤੇ ਸ਼ਿਕਰੇ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। 12. ਬਾਜ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਤੇ ਗਿੱਧ ਤੋਂ ਛੋਟਾ ਕਾਲੀ ਅੱਖ ਵਾਲਾ ਇਕ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਪੰਛੀ।

ਮੋਹਣੀ ਛੰਦ । ਜੈ ਦੇਵੀ ਸੇਵੀ ਕਾਤਜਾਨੀ¹ । ਕਉਮਾਰੀ² ਭਾਰੀ ਭਾਵਾਨੀ³ ।

ਰੰਗਾਈ ਜਾਈ ਕਾਲਾਨੀ⁴ । ਭੋਹਾਰੀ ਭਾਰੀ ਸੋਮਾਨੀ⁵ ॥ [੭॥]

ਬੇਦਾਣੀ⁶ ਧਾਣੀ⁷ ਮਾ ਮਾਈ⁸ । ਭੇ ਹਾਰੀ ਭਾਰੀ ਭੋਜਾਈ⁹ ।

ਭੋਪਾਲੀ¹⁰ ਕਾਲੀ ਦੈਤਾਣੀ¹¹ । ਸੰਤਾਨੀ ਮਾਨੀ ਜੈ ਦਾਨੰ ॥੮॥ [੮॥]

ਅਚਕੜਾ ਛੰਦ । ਅੰਬਿਕਾ¹² ਤੋਤਲਾ ਸੀਤਲਾ ਸਾਕਣੀ¹³ ਸਿੰਧਰੀ¹⁴ ਸੁਪ੍ਰਭਾ¹⁵ ਦੁਸ਼ਹਾ¹⁶ ਜਾਪਣੀ

ਖਾਪਣੀ ਦੈਤਣੀ ਪਾਪਹਾ¹⁷ ਮਾਨਵੀ । ਆਤਮਾ ਰੂਪਣੀ ਈਸਾਜੀ¹⁸ ਜਾਨਵੀ¹⁹ ॥ [੯॥]

ਦੇਵਕਾ ਦੈਤਹਾ ਪੂਤਹਾ²⁰ ਕਾਲਿਕਾ । ਹਿੰਗਲਾ ਠਿੰਗਲਾ ਪਿੰਗਲਾ ਮਾਲਿਕਾ²¹ ।

ਕਾਮਰੂ ਕਾਮਖਾ ਬੇਦਜਾ ਰੂਪਣੀ²² । ਰਾਜਣੀ ਸਾਤਣੀ ਤਾਮਣੀ²³ ਕੂਪਣੀ ॥ [੧੦॥]

ਸਿੰਧ ਮੈ ਬਿੰਧ²⁴ ਮੈ ਲੋਕ ਮੈ ਮਾਨਹੀ । ਗੈਨ²⁵ ਮੈ ਐਨ²⁶ ਮੈ ਨੈਨ ਮੈ ਤਾਨਹੀ ।

ਰਾਗ ਮੈ ਬਾਗ ਮੈ ਭਾਗ ਮੈ ਗਜਾਨ ਮੈ । ਧਜਾਨ ਮੈ ਸ੍ਵਾਨ²⁷ ਮੈ ਪ੍ਰਾਨ ਮੈ ਥਾਨ ਮੈ ।

ਨਾਮ ਰੂਪਾਨ ਮੈ ਰੰਗ ਨਾ ਹੀਨ ਮੈ । ਮੋਖ ਮੈ ਸੋਖ ਮੈ ਪੋਖ ਮੈ ਚੀਨ ਮੈ ॥੮॥ [੧੧॥]

ਚੋਪਈ । ਖੇਲ ਅਖੇਟ ਇਤੈ ਗੁਰ ਆਏ । ਬਾਜਤ ਸੁਤਰੀ ਦੁੰਦਭਿ²⁸ ਸੁਹਾਏ ।

ਅਨਕ ਸਸੇ ਗਨ ਲਟਕਤ ਆਵੈ । ਭਾਲ ਕੋਲ ਕਛੁ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਵੈ ॥ [੧੨॥]

ਤੀਤਰ ਲਵੈ ਬਟੋਰੇ ਜਾਨੇ । ਨਿਰਖਤ ਬਿਸਮ ਹੋਤ ਹੈਰਾਨੇ ।

ਤਾਹਿ ਚਲਤ ਮਗ ਤਿਸਹੀ ਆਏ । ਜਹਾਂ ਛੰਦ ਦੇਵੀ ਬਿਪ ਗਾਏ ॥ [੧੩॥]

ਨਿਕਟ ਲਖੈ ਤਬ ਬਿਪੁ ਨਿਹਾਰੇ । ਪੁਨਿ ਬਿਪ ਜੋਨਿ ਉਜੈਨੀ ਭਾਰੇ ।

ਲਖ ਪੰਡਿਤ ਅਸ ਪਸੁਅਨ ਕਾਲਾ । ਸੰਗ ਘਿਣਾ ਮਨ ਪੂਰ ਬਿਸਾਲਾ ॥ [੧੪॥]

ਮਨ ਮੈ ਕਹਾ, “ਕਹਾ ਗੁਰ ਭਯੋ । ਰਾਜ ਸੁਭਾਵ ਨਮਨ ਤੇ ਗਯੋ ।

ਆਤਮ ਗਜਾਨ ਇਨੈ ਕਛੁ ਨਾਹੀ । ਤਾ ਤੇ ਹਿਸਾ ਜੀਅ ਕਰਾਈ” ॥ [੧੫॥]

ਯੋ ਚਿਤਵਨ ਕਰਤੇ ਦਿਜ ਬੀਰਾ । ਤਬ ਲਗ ਆਏ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਧੀਰਾ ।

ਸਭ ਦਿਜ ਲਾਰੇ ਕਰ ਅਸੀਸਾ । ਖਾਸ ਦੀਦਾਰ ਪੇਖ ਜਗਦੀਸਾ ॥ [੧੬॥]

ਤਬ ਗੁਰ ਤਾ ਬਿਪ ਓਰ ਨਿਹਾਰੇ । ਤਾ ਮਨ ਜਾਨੀ ਬਾਤ ਮੁਰਾਰੇ ।

1. ਕਾਤਜਾਨੀ: ਮਹਿਖਾਸੁਰ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਅਤੇ ਦੁਰਗਾ ਦੇ ਘੋਰ ਰੂਪ ਦਾ ਪੂਜਨ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਲਾਂ ਕਾਤਜਾਨੀ ਰਿਸ਼ੀ ਨੇ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਦੁਰਗਾ ਦਾ ਨਾਉਂ ਕਾਤਜਾਨੀ ਦੇਵੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਇਆ। 2. ਕੁਮਾਰੀ। 3. ਭਵਾਨੀ। 4. ਕਾਲ ਰੂਪ। 5. ਚੰਦ੍ਰਾਣੀ, ਚੰਦ੍ਰਮਾ (ਸੋਮ) ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ। 6. ਵੇਦ ਰੂਪ। 7. ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ। 8. ਮਹਾ ਮਾਈ। 9. ਜਿਸ ਤੋਂ ਭੈ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਵੇ। 10. ਇਕ ਰਾਗਣੀ। 11. ਦੈਤਾਂ ਲਈ ਅਣਿ (ਨੇਜ਼ਾ) ਰੂਪ। 12. ਅੰਮਾ, ਮਾਤਾ (ਦੁਰਗਾ)। 13. ਸ਼ਾਕਿਨੀ, ਦੇਵੀ (ਦੁਰਗਾ) ਦੀ ਅਜ਼ਦਲ ਵਿਚ ਰਹਣ ਵਾਲੀ ਇਕ ਯੋਗਿਨੀ। 14. ਸਿੰਧੂ (ਸਮੁੰਦ) ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ। 15. ਚੰਗੀ ਪ੍ਰਭਾ (ਚਮਕ ਦਮਕ) ਵਾਲੀ। 16. ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲੀ। 17. ਪਾਪ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਾਲੀ। 18. ਈਸ਼੍ਵਰੀ ਸ਼ਕਤੀ। 19. ਗੰਗਾ, ਜਨੂ ਰਿਸ਼ੀ ਨੇ ਇਕ ਵੇਰ ਗੰਗਾ ਪੀ ਲਈ ਤੇ ਫੇਰ ਸਰੀਰ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਜਾਨੂਵੀ (ਜਨੂ ਰਿਸ਼ੀ ਦੀ ਪੁਤ੍ਰੀ) ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋ ਗਇਆ। 20. ਦੇਵਿਕਾ (ਦੇਵ ਪੁਤ੍ਰੀ), ਦੈਤਹ (ਦੈਤਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲੀ) ਤੇ ਵਿਕਰਾਲ ਰੂਪ (ਧੂਤਹਾ)। 21. ਹਿੰਗੁਲਾ (ਹਿੰਗਲਾਜ ਦੀ ਵਸਨੀਕ), ਠਿੰਗਲਾ (ਮੁਸਲ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ), ਪਿੰਗੁਲਾ (ਪਿੰਗ ਅਥਵਾ ਭੂਰੇ ਰੰਗ ਵਾਲੀ) ਤੇ ਮਾਲਿਕਾ (ਰੂਪ ਧਨ)। 22. ਵੇਦ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਜੱਗ ਰੂਪ (ਦੇਵੀ)। 23. ਰਜੋ, ਸਤੋ, ਤਮੋ ਰੂਪ। 24. ਵਿੰਧਯਾਚਲ। 25. ਗਾਗਨ, ਆਕਾਸ਼। 26. ਅਯਨ, ਘਰ। 27. ਭਾਸ਼ਾਨ (ਸੁਰਜ) ਦਾ ਸੰਬੋਧ। 28. ਸੁਤਰੀ (ਉੱਠਾਂ ਉੱਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਵਜਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ) ਦੁੰਦਭਿ (ਧੋਸੇ ਅਥਵਾ ਨਗਾਰੇ)।

ਤਬ ਦਿਜ ਯਕਤ ਸੰਗ ਭਨ ਬੈਨਾ । “ਹਿੰਸਾ ਕੀਜੈ ਨਾ, ਸੁਖ ਦੈਨਾ ॥ [੧੭॥]
ਜੀਵ ਦਯਾ ਸਮ ਪੁੰਨ ਨ ਕੋਈ । ਬੇਦ ਪੁਰਾਨ ਸਮਤਾ ਪੁਨਿ ਸੋਈ ।”
ਸੁਨ ਤਾ ਬੈਨ ਗੁਰੂ ਭਨ ਬਾਨੀ । “ਤੁਮ ਆਯਸ^੧ ਗੇ ਹਮ ਬਨ ਬਾਨੀ ॥ [੧੮॥]
ਤੁਮ ਨੇ ਕਹਾ ਬਰਸ ਬਿਦ^੨ ਦੇਈ । ਅਬ ਲੋ ਦੇਵੀ ਪ੍ਰਗਟ ਨ ਹੋਈ ।
ਕਛੁਕ ਮਾਸ ਸੇ ਪੂਜ ਕਰਾਹੀ । ਤੀਸਰ ਬਰਖ ਬੀਤ ਤੇ ਜਾਹੀ ॥ [੧੯॥]
ਤਾ ਕਰ ਗਏ ਬਡੇ ਬਨ ਮਾਹੀ । ਹਨ ਆਨੇ ਪਸੁ ਤਾਂ ਕੇ ਆਹੀ ।”
ਤਾਨੈ ਕਹਾ, “ਇਤੈ ਨਹੀਂ ਭਾਖੈ । ਜਸ ਕਰ ਨਿਜ ਕਰ ਹਨੇ ਸੁ ਸਾਖੈ” ॥ [੨੦॥]
ਸੁਨ ਭਾਖੈ ਗੁਰ ਦਾਸਨ ਸੰਗਾ । “ਅਬ ਹੀ ਛੇੜਿ ਦੇਹਿ ਪਸੁ ਰੰਗਾ ।
ਜਾਹੁ ਸਕਲ ਤਮ ਪਸੁ ਪਾਮਨ ਕਰ । ਬਿਪ ਦੁਖਤ ਨਹਿ ਕਰਹਿ ਸੁ ਮਨ ਧਰ” ॥ [੨੧॥]
ਬਿਪ ਕਹੈ, “ਕਰ ਤਜਿ ਤੁਮ ਦੀਨਾ । ਏ ਉਪਕਾਰ ਬਿਪੁ ਕੇ ਚੀਨਾ ।”
ਯੋ ਸੁਨ ਪਸੁ ਲਹਿ ਜਿੰਦ ਨਸਾਨੇ । ਐਸ ਭਾਂਤਿ ਮੁਖ ਬੈਨ ਬਖਾਨੇ ॥ [੨੨॥]
“ਅਬ ਗੁਰ ਆਯਸ ਮਿਟਤੀ ਨਾਹੀ । ਹਮਰੇ ਸ੍ਰਾਪ ਬਿਪੁ ਕੇ ਆਹੀ ।
ਹਮ ਛੂਟੇ ਤੇ ਜੋਨ ਨਿਜਾਰੀ^੪ । ਪਾਵੈ ਬਾਸ ਮੇਖ ਸੁਰਗਾਰੀ^੫” ॥ [੨੩॥]
ਧਰਮ ਰਾਇ ਯਾ ਬਿਧਿ ਫਰਮਾਯੋ । “ਤੇ ਲੇਖਾ ਗੁਰ ਕਰ ਮੁਕਤਾਯੋ^੬ ।”
ਏ ਲਖ^੭ ਬਿਪੁ ਗੁਰੂ ਪਦ ਲਾਗਾ । ਕਰ ਉਸਤਤਿ ਪੁਨਿ ਪ੍ਰੇਮ ਸੁਰਾਗਾ ।
ਸਭ ਨਰ ਨਾਰਿ ਬਿਪੁ ਜਸ ਗਾਵੈ । ਨੇਤਿ ਨੇਤਿ ਕਰ ਅੰਤ ਨ ਪਾਵੈ ॥੯॥ [੨੪॥]
ਸਵੈਯਾ । ਬ੍ਰਹਮ ਸੁ ਸੇਸ ਮਹੇਸ ਦਿਨੇਸ, ਧਨੇਸ ਜਲੇਸ ਸੁ ਅੰਤ ਨ ਪਾਵੈ ।
ਸਾਰਦਾ^੮ ਭਾਖ ਸਕੈ ਨਹਿ ਤਾ ਪ੍ਰਭੁ, ਏਕ ਹੀ ਜੀਭ ਸੋ ਕਯੋ ਬਨਿ ਆਵੈ ।
ਸਗਤਿ ਕੋਟ ਕਹੈ ਅਸ ਭਾਂਤਨ, ਨਾਰਿ ਨ ਰਾਗੁ ਨ ਭਾਖ ਸੁਨਾਵੈ ।
ਯਾ ਬਿਧਿ ਚਰਿਤ ਰਟੈ ਗੁਰ ਕੇ ਸਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਜਾ ਤਬ ਆਪ ਲਖਾਵੈ ॥੧੦॥ [੨੫॥]
ਰੈਨ ਪਰੀ ਪੁਨਿ ਪ੍ਰਾਤ ਭਈ, ਸੁਤ ਕਸਪ^੯ ਕੇ ਕਰ ਗੈਨ^{੧੦} ਲਸਾਵੈ ।
ਜਾਗਤ ਨਾਰਿ ਨ ਰੰਗੁ ਨ ਗਾਵਤ, ਦਾਨ 'ਰੁ ਨਾਨ^{੧੧} ਸੋ ਹੇਤ ਲਗਾਵੈ ।
ਕਾਮ ਕਰੇ ਅਪਨੇ ਅਪਨੇ ਇਤ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਲਾਇ ਦਿਵਾਨ ਸੁਹਾਵੈ ।
ਬਿਪੁ ਬੁਲਾਇ ਕੇ ਬੁਝਤ ਭੇ ਪ੍ਰਭੁ, ਜੋ ਪੁਰ ਭੋਜ ਤੇ ਆਨੰਦ ਪਾਵੈ ॥੧੧॥ [੨੬॥]
ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਭਾਂਖਤ ਹੈ, “ਦਿਜ ਜੂ, ਤ੍ਰੈ ਸਾਲ ਬਿਤੇ ਨਹਿ ਦੀਨੀ^{੧੨} ਦਿਖਾਈ ।
ਕੇ ਨਹੀ ਬਿਘਨ ਭਯੋ ਇਹ ਠਾਹਰ, ਜਾ ਕਰ ਦਰਸ ਲਹਾ ਨਹਿ ਮਾਈ^{੧੩} ।
ਬਿਧਿ ਪੂਰਬ ਪੂਜ ਕਰੀ ਹਮ ਨੇ”, ਸੁਨ ਬੋਲਤ ਭੇ ਬਿਪ, “ਹੇ ਜਗ ਰਾਈ !
ਰਵਿ^{੧੪} ਬੰਸ ਸਿਰੇਮਣਿ ਜੂ ਸੁਨੀਐ, ਸਤ ਕ੍ਰਿਤ^{੧੫} ਮੈ ਏਕ ਹੀ ਬਰਸ ਦਿਖਾਈ ॥੧੨॥ [੨੭॥]
ਤੇਤੇ ਦੇ ਪੁਨਿ ਦੁਆਪੁਰ ਤ੍ਰੈ, ਅਬ ਚਾਰ ਹੀ ਬਰਖ ਮੈ ਪੂਜ ਕਹਾਵੈ ।

1. ਸਮਸਤ, ਸਭ ਥਾਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਥਾਵੀਂ। 2. ਆਗਿਆ ਨਾਲ। 3. ਜਾਣ। 4. ਨਿਜ ਦੀ (ਆਪਣੀ) ਜੂਨ ਤੋਂ। 5. ਮੁਕਤ ਹੋ ਕੇ ਸੁਰਗ ਵਿਚ ਵਾਸਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੀਏ। 6. ਤੁਹਾਡਾ ਲੇਖਾ ਕਰ ਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੁਕਤੀ ਦਿਤੀ। 7. ਦੇਖ, ਜਾਣ। 8. ਸਰਸ੍ਵਤੀ ਦੇਵੀ। 9. ਰਿਸ਼ੀ ਕਸ਼ਯਪ ਦਾ ਪੁਤ੍ਰ ਸੂਰਜ। 10. ਗਗਨ, ਆਕਾਸ਼। 11. ਰੋਟੀ। 12. ਪਾਠਾਂਤਰ—ਦੇਤ (ਸਿ. ਹੈ. ਲਾ. ੧੧੯੮)। 13. ਮਾਤਾ (ਦੁਰਗਾ ਦੇਵੀ)। 14. ਸੂਰਜ। 15. ਸਤ (ਸੋ) ਕ੍ਰਤ (ਜੱਗ ਕਰਨ) ਵਾਲ ਇੰਦ੍ਰ, ਪਰ ਏਥੇ ਸਤਿਜਗਤ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ।

ਪੈ ਇਕ ਐਰ ਸੁਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜੂ, ਪੁਨਿ ਠੋਰ ਇਕਾਂਤ ਸੁ ਮਾਤ ਮਨਾਵੈ।
 ਪਾਰਸ ਨਾਥ ਕੇ ਭੂਪ ਭਏ ਗਨ, ਤਾਹਿ ਮਨਾਵਨ ਕੀ ਇਕ ਠਾਵੈ।
 ਯਾਇ ਸਥਾਨ ਮੈ ਹਤ ਕੁਲਾਹਲ, ਸੰਗਤਿ ਦੇਸਨ ਦੇਸ ਰਹਾਵੈ ॥੧੩॥ [੨੮॥]
 ਦੇਹਰਾ। ਹੇਤ ਸੇਰ ਅਨਗਨ ਇਹਾਂ, ਅਬ ਯੋ ਕਰਹਿ ਉਪਾਇ।
 ਬੈਠ ਇਕਾਂਤ ਸੁ ਪੂਜੀਐ, ਪੂਜਾ ਕਰ ਮਨ ਲਾਇ ॥੧੪॥ [੨੯॥]
 ਚੋਪਈ। ਹਮ ਤੁਮ ਚਲ ਹੈ ਨੈਨਾ ਦੇਵੀ। ਠੋਰ ਇਕਾਂਤ ਜਾਹਿ ਸਬ ਸੇਵੀ।
 ਯਾ ਬਿਧਿ ਬਾਤ ਜੋਤਿਸਾ ਮੈ ਜਾਨੀ। ਐਰ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤੀ ਮਾਹਿ ਪ੍ਰਮਾਨੀ ॥ [੩੦॥]
 ਅਨਿਕ ਸੋਜਾ^੧ ਧਰ ਪੂਜ ਬਨਾਈ। ਈਖਨ^੩ ਦੇਵ^੪ ਬਿਰਾਜੈ ਜਾਈ।
 ਸ੍ਰੀ ਮਾਤਾ^੫ ਕੇ ਨਿਰਖ ਦਿਵਾਲਾ^੬। ਬਿਗਸਤ ਭਏ ਨਾਥ^੭ ਕਿਰਪਾਲਾ ॥ [੩੧॥]
 ਉੱਚ ਨਗ੍ਰ ਯਾ ਬਿਧਿ ਅਤਿ ਰਾਜੈ^੮। ਕਨਕ ਪੱਛਾ^੯ ਜਿਮ ਸ੍ਰੀ ਗਾਸ^{੧੦} ਭ੍ਰਾਜੈ^{੧੧}।
 ਉੱਚੀ ਪੂਜਾ ਸੇਤ ਮਟ ਸੇ ਹੈ। ਧਵਲਾ ਗਿਰਿ^{੧੨} ਜਨ ਦੁਤੀ^{੧੩} ਬਨਯੋ ਹੈ। ॥ [੩੨॥]
 ਝਰਨਾ ਝਰੈ ਨੀਰ ਸੁਖਦਾਈ। ਸੀਤਲ ਪੋਨ ਅਧਿਕ ਛਬਿਛਾਈ।
 ਪਸੁ ਪੰਖੀ ਬਿਚਰਤ ਅਧਿਕਾਏ। ਮੋਰ ਮਰਾਲਨ^{੧੪} ਜਯੋ ਝਰ ਲਾਏ ॥ [੩੩॥]
 ਕੋਕਿਲ^{੧੫} ਕੀਰਾ^{੧੬} ਕਪੋਤ^{੧੭} ਸੇ ਬੋਲੈ। ਮਧੁਰ ਮਧੁਰਾ^{੧੮} ਪੁਨਿ ਕਰਤ ਕਲੋਲੈ।
 ਮੱਤ ਮਤੰਗ ਡੋਲਤੇ ਸੋਹੀ। ਸਿੰਘਾਸਨ ਨਿਰਭੈ ਮਨ ਮੋਹੀ ॥ [੩੪॥]
 ਜਹਾਂ ਤਹਾਂ ਤਿਨ ਬੈਰਨ ਨਾਸਾ। ਬਿਘਨ ਨ ਕਰੈ ਦੇਵਿ ਬ੍ਰਿਤ ਆਸਾ।
 ਐਸੀ ਠਵਰ ਪੇਖ ਮਹਾਰਾਜਾ। ਬਿਗਸਤ ਆਪ ਜਗਤ ਸਿਰਤਾਜਾ ॥ [੩੫॥]
 ਨਿਸ ਦਿਨ ਪੂਜੈ ਤਹਾਂ ਸੁ ਦੇਵੀ। ਆਦਿ ਅਨਾਦਿ ਅਗਾਧ ਅਭੇਦੀ।
 ਜੋ ਮਨਸਾ ਧਰ ਕੈ ਨਰ ਆਵੈ। ਮਨ ਬਾਛਿਤ ਨਿਹਚੇ ਫਲ ਪਾਵੈ ॥ [੩੬॥]
 ਪੂਜਾ ਪਾਠ ਹੋਮ ਨਿਤ ਕਰੈ। ਨਿਰਭੈ ਅਨਿਕ ਉਸਤਤੀ ਰਰੈ।
 ਭੂਤ ਭਵਿੱਖ ਉਸਤਤੀ ਠਾਨੈ। ਨਿਸ ਦਿਨ ਧਰਤ ਧਯਾਨ ਮਨ ਮਾਨੈ ॥ [੩੭॥]
 ਤੁਮ ਹੀ ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨ ਬਨਾਯੋ। ਕਸਪ ਸੇਸ ਮਹੇਸ ਰਚਾਯੋ।
 ਸੂਰ ਨਿਸੇਸ^{੧੯} ਸੂਰਨ ਸਮਿ^{੨੦} ਸਾਨੀ^{੨੧}। ਜਹ ਤਹ ਤੁਮਰੀ ਜੋਤਿਸ ਮਾਨੀ।
 ਕੋਟਿ ਅੰਡ^{੨੨} ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਬਨਾਈ। ਨਿਰਖਤ ਨਿਆਰੀ ਆਪ ਲਸਾਹੀ^{੨੩} ॥੧੫॥ [੩੮॥]
 ਸਵੈਯਾ। ਕਿੰਨਰ ਜੱਛ ਭਨੇ ਸੂਰ ਦਾਨਵ, ਸੇਸ ਪਿਸਾਚ ਸਭੈ ਘਟ ਜਾਨੀ।
 ਰਾਮ ਅਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਧਰੇ ਬਪੁ ਰਾਜਤ, ਜਾਗਤ ਜਾਹਿ ਕੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਨੀ।
 ਮਧੁ ਕੈਟਭ ਮਹਿਖ ਵਾ ਸੁੰਭ ਨਿਸੁੰਭ, ਹਨੇ ਬਿਤ੍ਤਿਲਾਛ^{੨੪} ਪਿੰਗਾਛ^{੨੫} ਮਹਾਨੀ।

1. ਪਾਠਾਂਤਰ—ਯਾ ਬਿਧਿ ਜੋਤਿਸ ਤੇ। 2. ਸਾਮਗ੍ਰੀ। 3. ਈਖਣ, ਸੀਘਰ, ਜਲਦੀ। 4. ਗੁਰੂ (ਮਹਾਰਾਜ)। 5. ਨੈਨਾ ਦੇਵੀ। 6. ਮੰਦਿਰ, ਭਵਨ। 7. ਸ੍ਰਾਮੀ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ ਜੀ। 8. ਸੋਭਾ ਦੋਂਦਾ। 9. ਸੋਨੇ ਦੇ ਖੰਡ। 10. ਸੁੰਦਰਤਾ। 11. ਲਸਦੀ, ਫਬਦੀ ਹੇ। 12. ਧੋਲਾ (ਸਫੈਦ) ਗਿਰਿ (ਪਹਾੜ)। 13. ਜਨ (ਜਾਣੇ, ਮਾਨੇ) ਦੁਤੀਯ (ਦੁਤੀਯ, ਦੂਜਾ)। 14. ਹੰਸਾਂ। 15. ਕੋਇਲ। 16. ਤੋਤਾ। 17. ਕਬੂਤਰ। 18. ਮਿੱਠੀ ਮਿੱਠੀ। 19. ਨਿਸਿ (ਰਾਤ) ਦਾ ਈਸ਼ (ਪਤੀ), ਚੰਦ੍ਰਮਾ। 20. ਸਮਾਨ। 21. ਦੂਜਾ। 22. ਅੰਡੇ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਦਾ। 23. ਲਸਦੀ, ਸੋਭਦੀ। 24. ਬਿਤ੍ਤਾਲਾਛ, ਬਿੱਲੇ ਜੋਹੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਾਲਾ ਇਕ ਦੈਤ ਜੋ ਦੁਰਗਾ ਨੇ ਮਾਰਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਮਹਿਖਾਸੁਰ ਦਾ ਸੈਨਾਪਤੀ ਤੇ ਮੰਤ੍ਰੀ ਸੀ। 25. ਪਿੰਗ (ਭੂਰੀਆਂ) ਅੱਖਾਂ ਵਾਲਾ ਇਕ ਦੈਤ। ਇਹ ਵੀ ਦੁਰਗਾ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਮਰਿਆ ਸੀ।

ਧੂਮਰ ਨੈਨ 'ਰੁ ਬੀਜ ਤੇ ਰਕਤ' ਸੁ, ਚੰਡ 'ਰੁ ਮੁੰਡ ਹਨੇ ਬਲ ਧਾਨੀ ॥੧੬॥ [੩੯॥]
 ਸੰਤ ਸਹਾਯ ਸਦਾ ਜਗ ਮਾਯ, ਅਹੇ ਬਰ ਦਾਯ ਰਖੇ ਜਨ ਲਾਜਾ।
 ਮੇ ਮਨ ਵਾਛਿਤ ਸਿੱਧ ਕਰੇ ਅਬ ਤੁਰਕਨ ਨਾਸ ਕਰੇ ਜਗ ਰਾਜਾ।
 ਧਯਾਨ ਧਰੇ ਤੁਮਰੇ ਮਨ ਮੈ, ਜੇਈ ਰੂਪ ਅਖੰਡ ਮਹਾਂ ਸੁਖ ਸਾਜਾ।
 ਰਜ ਤਮ ਪਰੰ ਸਤ੍ਰ ਜੇ ਤੁਰੀਯਾ^੧, ਤਿਹ ਰੂਪ ਰਹੇ ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਕਾਜਾ ॥੧੭॥ [੪੦॥]
 ਕਬਿੱਤ੍ਰ। ਤੇਹਿ ਧਯਾਨ ਧਰੇ ਮਨ ਕਾਲੀ ਹੀ ਕ੍ਰਿਪਾਨੀ ਦੇਵੀ, ਸਾਰਦਾ ਭਵਾਨੀ ਜਾਨੀ ਮਾਨੀ ਜਗ
 ਤਾਰੀ ਹੈ।
 ਮਹਾਂ ਤੱਤ ਅਬਯਾਕ੍ਰਿਤਾ^੨ ਸੁ ਰੀਤ ਜਗ ਅਹੰ ਧਾਰ, ਨਭ ਧਰ ਗੋਨ ਕਰੈ ਪੇਨ ਸੁਤ ਸਾਰੀ ਹੈ।
 ਕਾਮਰੂ ਕਾਮਖਯਾ^੩ ਦੇਵੀ ਜਾਲਪਾ^੪ ਜੁਵਾਲਾ ਰਾਨੀ, ਭੇਰਵੀ ਭਵਾਨੀ ਮਾਨੀ ਰੂਪ ਕਰਤਾਰੀ ਹੈ।
 ਤੁਮੇ ਦਰਸ ਚਾਹ ਬਿਨ ਔਰ ਹੀ ਸੁਹਾਤ ਨਾਹਿ, ਰਟੋ ਗੁਨ ਤੋਰ ਨਿਜ ਦਾਸ ਕੇ ਪ੍ਰਕਾਰੀ ਹੈ
 ॥੧੮॥ [੪੧॥]

ਸਵੈਯਾ। ਸੰਤ ਅਨੰਤ ਬਸੇ ਸੁਖ ਸੇ ਪੁਨਿ, ਤੇ ਜਸ ਗਾਇ ਜੁ ਰਾਜ ਕਮਾਵੈ।
 ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ ਕਰੇ ਲਖ ਸਤ੍ਰਨ ਸੰਗਰ ਏਕ ਠਹਿਰਾਵੈ।
 ਸੂਰਨ ਬੀਰਨ ਮੀਰਨ ਜੀਤ ਕੈ, ਭੂਮਿ ਸਭੇ ਨਿਜ ਕੀ ਕਰ ਚਾਵੈ।
 ਗੋ ਵਿਪ ਸੰਤਨ ਕੇ ਰਿਪੁ ਕੇ ਗਹਿ ਪਾਨ^੫ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਸੇ ਮਾਰ ਗਵਾਵੈ ॥੧੯॥ [੪੨॥]
 ਯੇ ਉਪਮਾ ਕਰ ਕੋਟਿ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੀ, ਪੈ ਪ੍ਰਭੂ ਜੂ ਪੁਨਿ ਬਾਹਰ ਆਵੈ।
 ਲਾਇ ਦੀਵਾਨ ਦੀਦਾਰ ਕਰੈ, ਗਿਰਿ ਆਨੰਦ ਕੇ ਸਭ ਹੀ ਦਰਸਾਵੈ।
 ਉਪਰ ਪੱਥ^੬ ਸੇ ਭੱਬ^੭ ਮਹਾਂ ਛਬਿ, ਐ ਉਪਮਾ ਕਵਿ ਸੰਤ ਸੁ ਗਾਵੈ।
 ਮਾਨੇ ਉਦਯਾਚਲਾ^੮ ਕੇ ਸ੍ਰਿੰਗ^੯ ਉਪਰ ਸੂਰਜ ਸੇਭ ਮਹਾਂ ਛਬਿ ਪਾਵੈ ॥੨੦॥ [੪੩॥]
 ਪੁਨਿ ਅਮਲ ਮੰਗਾਵਤ ਹੈ ਪ੍ਰਭੂ ਜੂ ਧਰ ਛੱਤ੍ਰ^{੧੦} ਸੁ ਸਿੰਧੁਜਾ^{੧੧} ਕੇ ਮਨ ਲਾਵੈ।
 ਸਕਰ ਪ੍ਰੇਮ ਛਕੇ ਪੰਚ ਤੂਰਹ^{੧੨} ਉਪਰ ਪੱਥ ਚੜੈ ਸੁਖ ਪਾਵੈ।
 ਦੂਰਬੀਨ ਧਰੈ ਚਖ^{੧੩} ਅੰਗੂਜ ਮੈ, ਪੁਨਿ ਬਾਈਅਨ ਧਾਰ ਪਿਖੈ ਧਰ ਚਾਵੈ।
 ਲਵ ਜੇ ਪੁਰ^{੧੪} ਹੈ ਪੁਨਿ ਅਟਕ ਪਿਸ਼ੋਰ ਸੁ, ਕਾਬਲ ਆਦਿ ਕੰਧਾਰ ਲਖਾਵੈ ॥੨੧॥ [੪੪॥]
 ਪੂਰਬ ਪੇਖਤ ਹੈ ਪਟਨਾ ਪੁਨਿ, ਗੰਗ ਗੁਦਾਵਰਿ ਕਾਸੀ ਲਖਾਵੈ।
 ਸਰ ਜੇਇ ਸੁਧਾ^{੧੫} ਤਹਿ ਪੇਖਤ ਹੈ, ਕਛ ਨਾਹਿ ਅਗੋਚਰਤਾ ਲਖ ਭਾਵੈ।
 ਪੁਨਿ ਆਵਤਿ ਦੇਵਿ ਜਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪੈ, ਢਿਗ ਉਸਤਤਿ ਆਸਿਖ^{੧੬} ਹੇਤ ਧਰਾਵੈ।
 ਜੀਤ ਭਵੈ^{੧੭} ਤੁਮਰੀ ਜਗ ਮੈ, ਪੁਨਿ ਤੁਰਕਨ ਨਾਸ ਕਰੇ ਅਸ ਗਾਵੈ ॥੨੨॥ [੪੫॥]
 ਰਾਜ ਭਵੈ ਤੁਮਰੇ ਜਗ ਅੰਤਰ, ਸੰਤ ਅਨੰਤ ਬਸੈ ਸੁਖ ਪਾਵੈ।

1. ਰਕਤ ਬੀਜ ਦੈਤ। 2. ਸਤ੍ਰ, ਰਜ ਤੇ ਤਮੁ ਗੁਣ ਤੋਂ ਪਰੇ। 3. ਤੁਰੀਯਾਵਸਥਾ, ਪੂਰਣ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਦੀ ਹਾਲਤ। 4. ਵਿਕਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਪਰਮ ਤੱਤ। 5. ਕਾਮਰੂਪ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਕਾਮਾਖਯਾ ਦੇਵੀ ਦਾ ਸਥਾਨ ਜੋ ਗੋਹਾਟੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੈ। 6. ਸਰਸ੍ਵਤੀ। 7. ਪਾਣਿ, ਹੱਥ। 8. ਪਰਬਤ। 9. ਸੁੰਦਰ, ਸ਼ੋਭਨੀਕ। 10. ਉਹ ਪਰਬਤ ਜਿਥੇ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ। 11. ਸਿਰਾ, ਚੋਟੀ। 12. ਛਤ੍ਰਧਰ, ਅਫ਼ੀਮ। 13. ਸਿੰਧੁਜਾ, ਲਛਮੀ ਦੇਵੀ। 14. ਤੂਰ (ਪਹਾੜ) ਦਾ ਪੰਚ (ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ)। 15. ਅੱਖਾਂ। 16. ਲਵਪੁਰ, ਲਾਹੌਰ। 17. ਸੁਧਾਸਰ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਸਰੋਵਰ। 18. ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ। 19. ਹੋਵੇ।

ਜੋ ਲਗ ਸੇਸ ਨਿਸੇਸ¹ ਮਹੇਸ² ਦਿਨੇਸ³ ਧਨੇਸ⁴ ਸੁਰੇਸ⁵ ਰਹਾਵੈ ।
 ਜੋ ਲਗ ਹੈ ਧਰ⁶ ਬਯੋਮ⁷ ਅਨੰਤ ਸੁ, ਕੰਚਨ⁸ ਕੇ ਗਿਰਿ⁹ ਜੋਤਿ ਲਸਾਵੈ ।
 ਤੋ ਲਗ ਰਾਜ ਕਰੈ ਤੁਮਰੇ ਭਵ¹⁰ ਬੇਦ ਪੁਰਾਨ ਰਹੈ ਧਰ ਛਾਵੈ ॥੨੩॥ [੪੬॥]
 ਰੀਆ ਛੰਦ । ਪੁਨਿ ਕਹੈ ਯਾ ਬਿਧਿ, “ਦੇਵਿ ਜੂ, ਤੁਮ ਸੀਸ ਮੁਕਟ ਲਸਾਹਨੀ ।
 ਜਿਮ ਸੁਧਾ ਪੈ ਫਲ ਸੋਮ¹² ਰਾਜੈ, ਤੈਸ ਤੁਮ ਸੁਖ ਦਾਯਨੀ ।
 ਜਿਗਾ ਕਲਗੀ ਐਸ ਹੈ, ਜਨ ਕਿਰਨ ਚੰਦ ਬਿਰਾਜ ਹੀ ।
 ਜਨ ਲਾਟ ਬਸੁ¹³ ਕੀ ਜਾਨੀਐ, ਪੁਨਿ ਚਮਰ¹⁴ ਹੈ ਸੁਖ ਸਾਜ ਹੀ ॥ [੪੭॥]
 ਹਰਿ¹⁵ ਹਰੀ¹⁶ ਹਰ¹⁷ ਹਰਿ¹⁸ ਅੰਗਨ¹⁹, ਸੁਕ ਕੀਰ²⁰ ਪਿਕ²¹ ਰਿਸ ਧਾਰ ਹੀ ।
 ਧਨੁਖ ਸਰ²² ਕਰ ਮੈ ਧਰੈ ਪੁਨਿ, ਰੂਪ ਸੁਰਸੁਰ ਕਾਰ ਹੀ ।
 ਤੁਮ ਪਾਦ ਰਾਖੈ ਕ੍ਰਿਸਨ ਜੂ, ਸ੍ਰੀ ਕੰਤ²³ ਜੋ ਜਗ ਜਾਨੀਐ ।
 ਜਾਘ²⁴ ਪਟ ਉਰ²⁵ ਅਲਖ ਚਿਦ ਘਨ²⁶, ਕਾਲ ਸ੍ਰੀ ਚਿਦ ਠਾਨੀਐ ॥ [੪੮॥]
 ਛਾਤੀ ਭੁਜਾ ਮੁਖ ਕੰਠ ਸੋ ਅਸਿਧੁਜ²⁷ ਰਖ ਹੈ ਕੇਵਲੀ ।
 ਮਾਥੇ ਸੁ ਨੈਨਵਿ ਸੀਸ ਕੋ ਸ੍ਰੀ ਖੜਗ ਰਾਖੈ ਦੇਖਲੀ ।
 ਸਭ ਅੰਗ ਰਖ ਕਰਤਾਰ ਭਨ, ਇਹ ਭਾਂਤ ਛੰਦ ਸੁਧਾਰ ਹੈ ।
 ਦੀਨ ਬੰਧੁ ਰਿਝਾਇ ਅੰਬੁਤ ਵਰਤ ਕਰ ਹੈ ਸਾਰ ਹੈ” ॥੨੪॥ [੪੯॥]
 ਦੇਹਰਾ । ਮਨ ਵਾਂਛਿਤ ਫਰ ਦੇਤ ਹੈ, ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਿੰਧੁ ਕਰਤਾਰ ।
 ਆਨੰਦ ਕੈ ਜਸ ਗਾਵਹੀ, ਲੈ ਪਟ ਭੂਖਨ ਧਾਰ ॥੨੫॥ [੫੦॥]
 ਚੋਪਈ । ਚਾਰ ਮਾਸ ਗੁਰ ਅਸਤਪ ਧਾਰਾ । ਖੀਰ ਬਿੰਜਨ²⁸ ਕਛ ਕਰਤ ਅਹਾਰਾ ।
 ਅਬੁਤ ਅਲਖ ਪਾਠ ਨਿਤ ਕਰਹੀ । ਗੀਤ ਚਰਿਤ ਦੇਵੀ ਕੇ ਰਰ ਹੀ ॥ [੫੧॥]
 ਸੁਰ ਨਰ ਲਖ ਕੈ ਅਸ ਗੁਨ ਗਾਹੀ । ਚਾਰ ਮਾਸ ਜਲ ਪਾਨ ਕਰਾਹੀ ।
 ਜਬ ਦੇਹ ਭੀ ਸਤਿਗੁਰ ਤਜ ਦਯੋ । ਏ ਲਖ ਸੁਰਪਤਿ²⁹ ਕੰਪਤ ਭਯੋ ॥ [੫੨॥]
 ਬਰੁਨ³⁰ ਬਿਰੀਚਿ³¹ ਸੇਸ ਰਵਿ ਸਾਰੇ । ਸਭ ਕੰਪਤ ਮਨ ਮਾਹਿ ਬਿਚਾਰੇ ।
 ਮਤ ਮਾਤਾ³² ਕੋ ਗੁਰੂ ਰਿਝਾਈ । ਛੀਨ ਲਏ ਹਮਰੀ ਪ੍ਰਭੁਤਾਈ ॥ [੫੩॥]
 ਨਿਜ ਠਕੁਰਾਯਤ³³ ਲਖ ਲਖ ਜਰੈ । ਕੂਕਰ³⁴ ਕਾਕ³⁵ ਸਰਸ³⁶ ਚਿਤ ਧਰੈ ।
 ਹੰਸ ਹਰੀ³⁷ ਲਖ ਜਯੋ ਸੁਭਚਾਂਹੀ । ਤਯੋ ਚਿੰਤਾਤੁਰ ਦੇਵ ਤ੍ਰਸਾਂਹੀ³⁸ ॥ [੫੪॥]
 ਮੂਰਖ ਯੋ ਨਹੀ ਜਾਨੈ ਬਾਤਾ । ਹਰੀ ਮਰਾਲ ਅਸਤ ਨਹਿ ਖਾਤਾ ।

1. ਚੰਦ । 2. ਸਿਵ । 3. ਸੂਰਜ । 4. ਕੁਬੇਰ । 5. ਇੰਦ੍ਰ । 6. ਧਰਤੀ । 7. ਆਕਾਸ਼ । 8. ਸੋਨਾ ।
 9. ਪਰਬਤ । 10. ਭਾਵ ਸੰਸਾਰ ਉੱਤੇ । 11. ਸੋਭਦਾ (ਲਸਦਾ) ਹੈ । 12. ਸੋਮਵੱਲੀ । 13. ਅੱਠ ਵਸੁ-ਅਨਲ,
 ਅਨਿਲ, ਆਪ, ਸੋਮ, ਧਰ, ਧ੍ਵ, ਪ੍ਰਤ੍ਯੁਸ਼, ਪ੍ਰਭਾਸ ਅਤੇ ਸੋਮ । 14. ਚੇਰ । 15. ਬ੍ਰਹਮਾ । 16. ਵਿਸ਼ਨੂ ।
 17. ਸ਼ਿਵ । 18. ਇੰਦ੍ਰ । 19. ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ (ਪਤਨੀਆਂ) । 20. ਤੋਤਾ । 21. ਕੋਇਲ । 22. ਤੀਰ । 23. ਲਛਮੀ ਦਾ
 ਪਤੀ । 24. ਗੋਡੇ ਅਤੇ ਕਮਰ ਦਾ ਵਿਚਕਾਰਲਾ ਭਾਗ । 25. ਪੇਟ । 26. ਈਸ਼ੁਰ । 27. ਅਸਿ (ਤਲਵਾਰ) ਹੈ
 ਜਿਸ ਦੇ ਰਬ ਦੀ ਧ੍ਰੁਜਾ (ਪਤਾਕਾ), ਅਜੇਹਾ ਮਹਾਕਾਲ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) । 28. ਭੋਜਨ । 29. ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਰਾਜਾ
 (ਇੰਦ੍ਰ) । 30. ਜਲ ਦਾ ਰਾਜਾ ਵਰੁਣ । 31. ਬ੍ਰਹਮਾ । 32. ਦੁਰਗਾ (ਦੇਵੀ) । 33. ਠਕੁਰਾਈ, ਪ੍ਰਭੁਤਾ ।
 34. ਕੁੱਤਾ । 35. ਕਾਂ । 36. ਸਾਇੰਸ, ਸਮਾਨ । 37. ਸ਼ੇਰ, ਸਿੰਘ । 38. ਤ੍ਰਸਦੇ, ਡਰਦੇ ।

ਜਲ ਅਰ ਅਮਲ ਏਹ ਕਰੇ ਅਹਾਰਾ। ਪਰ ਉਪਕਾਰ ਏਕ ਮਨ ਪਜਾਰਾ ॥ [੫੫॥]

ਕੋਟ ਸੁਰਗ ਐ ਤਖਤ ਹਜਾਰਾ। ਯਾ ਚਰਨਨ ਮੈ ਪ੍ਰਗਟ ਨਿਹਾਰਾ।

ਦੇਵੀ ਦੇਵ ਕੋਟ ਬਰ ਬਾਹੀ। ਪਦ ਪੰਕਜਾ ਗੁਰ ਕੇ ਸਮ ਨਾਹੀ ॥੨੬॥ [੫੬॥]

ਦੇਹਰਾ। ਏਹ ਭੀ ਕੋਤਕ ਕੀਨ ਹੈ, ਜੋ ਮਨ ਪਰ ਉਪਕਾਰ।

ਆਪ ਨਿਆਰੇ ਹੋਇ ਕੈ, ਧਰ ਦੇਵੀ ਸਿਰ ਭਾਰ ॥੨੭॥ [੫੭॥]

ਪੰਥ ਖਾਲਸਾ ਮਾਤ ਪਦ, ਡਾਰਾ ਐਸ ਪ੍ਰਕਾਰ।

ਤੁਰਕ ਮਲੇਛਨ ਨਾਸ ਕੇ, ਹੈ ਗੁਰ ਕੇ ਅਵਤਾਰ ॥੨੮॥ [੫੮॥]

ਸਵੈਯਾ। ਤਿਹ ਕਾਲ ਮੈ ਸੰਗਤਿ ਆਵਤ ਭੀ, ਪੁਰ ਪੱਟਣ ਪੂਰਬ ਕੀ ਕਰ ਭਾਰੀ।

ਪੇਖ ਪ੍ਰਸੰਨ ਭਏ ਗੁਰ ਰੂਪ ਸੁ, ਡੇਰਾ ਕਰਾਯੋ ਤਿਨੈ ਘਰ ਸਾਰੀ।

ਨੈਨਾ ਸੁਰੀ^੧ ਤਟ ਪੇਖ ਗੁਰੂ ਬਪੁ, ਜਾਨਤ ਸਫਲ ਨਿਜੰਬਾ^੨ ਪੁਕਾਰੀ।

ਜਾਇ ਸਥਾਨ ਮੈ ਅੱਸਵ^੩ ਕੇ ਸੰਗ, ਆਪ ਗਏ ਗੁਰ ਜੋ ਬਲਕਾਰੀ ॥੨੯॥ [੫੯॥]

ਦਰਸ ਕਰੈ ਸੁਖ ਪਾਵਤ ਹੈ, ਗਨ ਕੋਨ ਕਹੈ ਇਕ ਬਦਨ^੪ ਸੁਨਾਈ।

ਮਾਲੀ^੫ ਮੈ ਬੰਸ ਅਯੋ ਸਿਖ ਏਕ, ਨਿਪੇ ਹਿਤਕਾਰ ਸੁ ਤੀਰ ਗੁਰਾਈ^੬।

ਪੇਡ ਰਸਾਲ^੭ ਅਨਯੋ ਸਿਖ ਏਕ, ਇਹ ਪੇਖ ਗੁਰੂ ਇਹ ਬੈਨ ਅਲਾਈ।

“ਬਾਗ ਤਲੇ ਤੁਮ ਯਾਹਿ ਲਗਾਵਹੁ, ਧੰਨ ਤੁਮੈ ਤੁਮਰੀ ਬ੍ਰਿਧਾਈ” ॥੩੦॥ [੬੦॥]

ਯੋ ਕਹਿ ਤੀਰ ਚਲਾਵਤ ਭੇ ਗੁਰ, “ਯਾਹਿ ਸਥਾਨ ਲਗਾਵਹੁ ਜਾਈ।”

ਸਿੱਖ ਗਏ ਜਹਿ ਤੀਰ ਲਗਾ ਤਹਿ, ਬਾਗ ਕੇ ਮੱਧ ਲਗਾਵਤ ਭਾਈ।

ਅਬ ਲੋ ਵਹਿ ਆਬ ਸੁਹਾਵਤ ਹੈ, ਲਘੁ ਰੂਪ ਤਿਨੈ ਫਲਕੀ ਅਧਿਕਾਈ।

ਕੋਤਕ ਸੇਰ ਕੇ ਆਂਬ ਲਗੇ ਤਹਿ, ਐਸ ਚਰਿਤ੍ਰ ਕਰੈ ਜਗ ਰਾਈ ॥੩੧॥ [੬੧॥]

ਰੈਨ ਕੈ ਪੂਰਬ ਖਰਚ ਕਰੈ ਅਸ, ਕੀਰਤਿ ਗਾਥ ਸੁਨੈ ਚਿਤ ਲਾਵੈ।

ਦੂਸਰ ਜਾਮ ਅਰਾਮ ਕਰੈ ਪੁਨਿ, ਆਧਿਕ ਰਾਤ ਉਨੈ ਸੁਖ ਪਾਵੈ।

ਧੂਪ 'ਰੁ ਦੀਪ ਨੰਦੇਦਾ^{੧੦} ਕਰੈ, ਪੁਨਿ ਪਾਂਚੋ ਹੀ ਸਸਤ੍ਰਨ ਧੂਪ ਚਰਾਵੈ।

ਸ੍ਰੀ ਅਸਿਧਾਰ^{੧੧} ਕੇ ਪੂਜਤ ਹੈ, ਬਿਨ ਤਾਹਿ ਨਹੀ ਅਨਥਾ^{੧੨} ਚਿਤ ਲਾਵੈ ॥੩੨॥ [੬੨॥]

ਦੇਹਰਾ। ਕਰਤ ਪੂਜ ਨਿਸ ਦਿਨ ਸਦਾ, ਕਰਤ ਨ ਕਛੁ ਅਹਾਰ।

ਕਿੰਨਰ ਜੱਛ ਭੁਜੰਗ^{੧੩} ਸੁਰ, ਮੁਨਿ ਆਵਤ ਦਰਸਾਰ^{੧੪} ॥੩੩॥ [੬੩॥]

ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ। ਸਬੈ ਸਕਤਿ ਆਵੈ। ਕਹੈ ਬੈਨ ਭਾਵੈ।

ਕਈ ਦੇਵੀ^{੧੫} ਐਸੀ। ਮ੍ਰਿਤੀ ਬਾਹਨੇਸੀ^{੧੬} ॥[੬੪॥]

ਕਈ ਕਾਕ ਰੇਹੀ^{੧੭}। ਕਈ ਗੰਧਰਬੇਹੀ^{੧੮}।

1. ਚਰਣ ਕਮਲ। 2. ਪਟਨਾ (ਬਿਹਾਰ)। 3. ਨੈਣਾ ਦੇਵੀ। 4. ਨਿਜ (ਆਪਣੀ) ਅੰਬਾ (ਮਾਂ, ਮਾਤਾ)। 5. ਅਸ਼ੁ, ਘੋੜਾ। 6. ਮੂੰਹ। 7. ਬਾਗ਼ਬਾਨ। 8. ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕੋਲ। 9. ਅੰਬ। 10. ਦੇਵਤਾ ਨੂੰ ਅਰਪਣ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਭੋਜਨ ਆਦਿ ਸਾਮਗ੍ਰੀ। 11. ਅਸਿ (ਤਲਵਾਰ) ਦੀ ਧਾਰ, ਭਾਵ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ। 12. ਹੋਰ ਪਾਸੇ। 13. ਨਾਗ। 14. ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਵਾਸਤੇ। 15. ਦੇਵੀਆਂ। 16. ਮ੍ਰਿਤਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਇਨਸਾਨਾਂ (ਅਰਥਾਤ ਮੁਰਦਿਆਂ) ਉੱਤੇ ਸਵਾਰ ਸਨ। 17. ਕਾਵਾਂ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹੀਆਂ ਹੋਈਆਂ। 18. ਗਧਿਆਂ ਉੱਤੇ ਸਵਾਰ।

ਕਈ ਚੀਲ੍ਹ ਰਾਜੈ। ਕਈ ਕੀਰਾ ਸਾਜੈ ॥ [੬੫॥]
 ਕਈ ਸੀਤਲਾ ਹੈ। ਕਈ ਤੋਤਲਾ^੨ ਹੈ।
 ਕਈ ਅੰਬਿਕਾ^੩ ਹੈ। ਕਈ ਜੰਬੁਕਾ^੪ ਹੈ ॥ [੬੬॥]
 ਕਈ ਜੰਭਿਕਾਰੀ^੫। ਸਿਵਾਰੂਢ^੬ ਧਾਰੀ।
 ਕਈ ਸਹੰਸ੍ ਦੇਵੀ। ਕਈ ਬੈਸਨੇਵੀ ॥ [੬੭॥]
 ਕਈ ਜ਼ਾਲ ਧਾਰੈ। ਕਈ ਮੋਨ ਸਾਰੈ।
 ਕਈ ਲਾਲ ਨੈਨੀ। ਕਈ ਪੀਤ ਨੈਨੀ ॥ [੬੮॥]
 ਕਈ ਕਾਤਜਾਨੀ। ਕਈ ਕਾਮਰਾਨੀ^੭।
 ਕਈ ਜ਼ਾਲ ਧਾਰੀ। ਕਈ ਲੋਹ ਵਾਰੀ^੮ ॥ [੬੯॥]
 ਕਈ ਨੀਰਾ ਰੂਪੰ। ਕਈ ਪੋਨ ਊਪੰ^੯।
 ਕਈ ਮ੍ਰਿਗਾਹੇਰੀ^{੧੦}। ਕਈ ਮੀਨ^{੧੧} ਸੋਹੀ ॥ [੭੦॥]
 ਕਈ ਚਤੁਰ ਬਾਹੀ^{੧੨}। ਕਈ ਜੋਗਨਾਹੀ^{੧੩}।
 ਕਈ ਭੂਤ ਰੂਪੰ। ਕਈ ਨਾਗ ਰੂਪੰ ॥ [੭੧॥]
 ਪਿਸਾਚੀ ਅਨੇਕੰ। ਕਈ ਜਖਮੇਕੀ^{੧੪}।
 'ਕਈ ਕਿੰਨ੍ਹੀ ਹੈ।
 ਕਈ ਬਾਸਵੀ^{੧੫} ਹੈ। ਕਈ ਪਾਸਵੀ^{੧੬} ਹੈ ॥ [੭੨॥]
 ਸਬੈ ਐਸ ਭਾਖੈ। ਕਛੁ ਬੈਨ ਚਾਖੈ।
 ਚਹੇ ਸੋਈ ਲੀਜੈ। ਨਹੀਂ ਬੇਰ ਕੀਜੈ ॥ [੭੩॥]
 ਮਨ ਮੋਤਿ ਧਾਰੀ। ਧਰੇ ਰਾਜ ਸਾਰੀ।
 ਲਿਜੇ ਰੋਜ ਮੁਹਰੰ। ਤਜੇ ਕਠਿਨ ਬੇਰੰ।
 ਸਭੈ ਰਾਜ ਦਾਸੰ। ਭਵੈ-ਤੋਹਿ ਆਸੰ ॥੩੪॥ [੭੪॥]
 ਦੇਹਰਾ। ਅਣਿਮਾ ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਾਪਤਿ ਲੇ, ਜੇ ਸਭ ਸਿਧਿ ਹੈ ਆਠ^{੧੭}।
 ਸਬੈ ਤੇਰ ਚਰਨਨਿ ਲਸੈ, ਜੇ ਪੜ੍ਹ ਪੁਸਤਕ ਪਾਠ ॥੩੫॥ [੭੫॥]
 ਚੋਪਈ। ਏਕ ਕਹੈ ਜਹ ਖਾਟਾ^{੧੮} ਉਠਾਵੈ। ਏਕ ਕਹੈ ਬਪੁ ਤੁੱਛ ਧਰਾਵੈ।
 ਚੰਦ ਇੰਦ ਕਹੁ ਦੇਹ ਗਿਰਾਈ। ਜੱਹ ਤਹ ਕਹੈ ਤੇਰ ਠਕੁਰਾਈ ॥ [੭੬॥]
 ਯਾ ਮੈ ਰਤੀ ਨ ਬੇਰ ਲਗਾਵੈ। ਜਾਹਿ ਪ੍ਰਭੁ ਸੇਜਾ ਛਕ^{੧੯} ਜਾਵੈ।
 ਤੱਹਿ ਅਪਸਰਾ ਆਵਹਿ ਕੋਟਾ। ਰੂਪ ਅਨੂਪ ਲਸੈ ਸਬ ਮੋਟਾ ॥ [੭੭॥]

1. ਤੋਤੇ। 2. ਸ਼ਰਾਬ ਨਾਲ ਰੱਜੀਆਂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਤੋਤਲੀ ਬੋਲੀ ਬੋਲਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ। 3. ਜਗਦੰਬਾ ਰੂਪ।
 4. ਗਿੱਦੜੀ। 5. ਜੰਭਕਾ, ਆਲਸ ਫੈਲਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ। 6. ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੂੰ ਸ਼ਵ (ਮੁਰਦਾ) ਬਣਾ ਕੇ ਉਸ ਦੀ
 ਛਾਤੀ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹੀਆਂ ਹੋਈਆਂ। 7. ਕਾਮਰੂਪ ਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰਖਣ ਵਾਲੀਆਂ। 8. ਲੋਹੇ (ਦੇ ਸ਼ਸਤ੍ਰਾਂ-ਅਸਤ੍ਰਾਂ)
 ਨਾਲ ਸਨੱਧ ਬੰਧ (ਸਜਿਆ)। 9. ਪਾਣੀ। 10. ਉਪਮਾ ਵਾਲੀਆਂ। 11. ਮ੍ਰਿਗਾਂ ਉੱਤੇ ਸਵਾਰ। 12. ਮੱਛੀ।
 13. ਚਾਰ ਬਾਹਵਾਂ ਵਾਲੀਆਂ। 14. ਜੋਗਣੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ। 15. ਜੱਖਣੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ।
 16. ਇੰਦ੍ਰਾਣੀ। 17. ਪਸ਼ੂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ। 18. ਅੱਠ ਸਿੱਧੀਆਂ ਇਹ ਹਨ—ਅਣਿਮਾ, ਮਹਮਾ, ਗਰਿਮਾ, ਲਘਿਮਾ,
 ਪ੍ਰਾਪਤਿ, ਪ੍ਰਾਕਾਮਯ, ਈਸ਼ਿਤਾ ਤੇ ਵਸ਼ਿਤਾ। 19. ਮੰਜਾ। 20. ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੋਣਾ।

ਸਤਿਨਾਮ ਦੀ ਕਾਰਾ ਅਪਾਰਾ। ਤਾ ਕੈ ਅਗ^੧ ਪਾਦ^੨ ਨਹੀਂ ਧਾਰਾ।
 ਹਾਵ ਭਾਵ ਕਰ ਰੂਪ ਦਿਖਾਵੈ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਨਹਿ ਨੈਨ ਲਗਾਵੈ ॥ [੭੮॥]
 ਨੌਂ ਸਤ^੩ ਕਰਤ ਸੀਗਾਰ ਮਹਾਨਾ। ਜਾ ਲਖ ਰੰਭਾ^੪ ਲਜਤ ਪ੍ਰਾਨਾ।
 ਕਈ ਪਾਦ ਝਸ ਹੈਂ ਗੁਰ ਕੇਰੇ। ਕਿਵ ਹੀ ਗੁਰ ਹਮਰੀ ਦਿਸ ਹੇਰੇ ॥ [੭੯॥]
 ਇਹੁ ਮਨਸਾ ਧਰ ਕੈ ਨਿਤ ਆਵੈ। ਅਗ੍ਰ ਸਾਹਬ ਨਹਿ ਨੈਥ ਛਹਾਵੈ।
 ਹਮੇ ਦੇਤ ਚਿੰਤਾਮਨਿ ਸ੍ਰਾਮੀ। ਲੀਜੈ ਤਾ ਕੇ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ॥ [੮੦॥]
 ਸੁਰੀ ਨਾਗਨੀ ਪਾਰਸ ਲਜਾਵੈ। ਅਨਿਕ ਭਾਂਤ ਕੀ ਬਾਤ ਬਨਾਵੈ।
 ਅਚਲ ਨਾਥ ਨਹਿ ਸਕਤ ਚਲਾਈ। ਏਕ ਕਹੈ ਲੀਜੈ ਰਿਪਵਾਈ^੫ ॥ [੮੧॥]
 ਜਾਹਿ ਓਰ^੬ ਤੁਮ ਕੋਰ ਨਿਹਾਰਾ। ਤਾ ਸਰ ਰੂਪ ਦੂਧ ਘਿਤ ਡਾਰਾ।
 ਏਕ ਕਹੈ ਜਹਾਂ ਓਰ ਨਿਹਾਰੇ। ਭੁਮਿ ਸਬੈ ਕੰਚਨ^੭ ਕਰ ਡਾਰੇ ॥ [੮੨॥]
 ਬ੍ਰਹਮਾ ਸਕਰ ਤੇ ਕਰ ਦਾਸਾ। ਹਮ ਤੇ ਕਰ ਹੈਂ ਐਸ ਪ੍ਰਕਾਸਾ।
 ਕਜਾ ਕਾਲੀ ਤੇ ਕੇ ਬਰ ਦੇਹੀ। ਹਮ ਹੈਂ ਸਬ ਸਿੰਧਨ ਨਿਪਜੇਹੀ ॥ [੮੩॥]
 ਆਜ ਲਗੇ ਸੁਰ ਨਰ ਜਸ ਗਾਹੀ। ਕਿਨ ਕਾਲੀ ਦੇਖ ਜਗ ਮਾਹੀ।
 ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨ ਸੰਭੁ ਸੁਰ ਸਾਰੇ। ਬਡ ਤਪ ਕਰੇ ਹੇਤ ਬਹੁ ਧਾਰੇ ॥ [੮੪॥]
 ਤਦਜਪਿ^੮ ਕਾਲਿ ਪ੍ਰਤੱਖ ਨ ਭਈ। ਐਸੇ ਬੈਨ ਕਹਤ ਹੀ ਰਹੀ।
 ਅਸਟ ਮਾਸ ਲੋ ਕਹਿ ਸਭ ਹਾਰੀ। ਹਾਥ ਨ ਚੜ੍ਹੇ ਨਾਥ ਅਵਤਾਰੀ।
 ਧੀਰਜ ਸਿੰਧ ਬਿੰਧ^੯ ਗੁਰਗਾਈ। ਕੋਨ ਕਹੈ ਤਿਹ ਸਕਤਿ ਬਨਾਈ ॥੩੬॥ [੮੫॥]
ਦੋਹਰਾ। ਜਜੋਂ ਤਜੋਂ ਨਿਕਟ ਸੁ ਆਵਹੀ, ਤਵਨ^{੧੧} ਦਿਸਾ ਸੁਖ ਪਾਇ।
 ਮਿਲ ਮਿਲ ਬਤੀਆਂ^{੧੨} ਆਪ ਮੈਂ, ਕਹੈ ਲੋਕ ਸਤੰ ਭਾਇ^{੧੩} ॥੩੭॥ [੮੬॥]
ਚੋਪਈ। ਜਿਨ ਕੇ ਗੁਰ ਜਸ ਬਿਖੈ ਸਮਾਨਾ। ਤੇ ਬੇਮੁਖ ਯੋਂ ਕਰਤ ਬਖਾਨਾ।
 ਰਾਜਨ ਕੀ ਇਕ ਜੀਤ ਲੜਾਈ। ਫੂਲ ਗਯੇ ਸੋਢੀ ਅਧਿਕਾਈ ॥ [੮੭॥]
 ਪੁਨਿ ਜਗ ਮੈ ਯਹਿ ਸਾਂਗ ਰਚਾਯੇ। ਚਾਹਤ ਕਾਲੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਾਯੇ।
 ਬ੍ਰਹਮਾਦਿਕ ਬਿਸਨਾਦਿਕ ਦੇਵਾ। ਹਾਰ ਪਰੇ ਸੁਰ ਕਰ ਕਰ ਸੇਵਾ ॥ [੮੮॥]
 ਆਜ ਲਗੇ ਨਹਿ ਭਈ ਪ੍ਰਤੱਛਾ। ਹਾਰੇ ਦੇਵ ਸੁ ਕਰ ਕਰ ਸਿੱਛਾ।
 ਯਾ ਕੇ ਪੋਲ ਸੁ ਜਾਹਿਰ ਹੈ ਹੈ। ਜਹਾਂ ਤਹਾਂ ਜਾਨੈ ਸਭ ਕੇ ਹੈ ॥ [੮੯॥]
 ਬਡੇ ਬਡੇ ਭੇ ਨ੍ਰਿਪ ਅਵਤਾਰੀ। ਕਿਨੈ ਨ ਕਾਲੀ ਨੈਨ ਨਿਹਾਰੀ।
 ਬੇਮੁਖ ਨਰ ਇਹ ਬਾਤ ਬਖਾਨੈ। ਸਨਮੁਖ ਮਿਲ ਏ ਬੈਨ ਬਖਾਨੈ ॥ [੯੦॥]
 ਸਹੀ ਸੱਤਿ ਕਾਲੀ ਪ੍ਰਗਟੈ ਹੈ। ਪਲ ਮੈ ਦੇਵੀ ਗੁਰੁ ਰਿਝੈ ਹੈ।
 ਸੇਸ ਸੁਰੇਸ ਮਹੇਸ ਸਮਾਨਾ। ਬਰੁਨ ਬਿਰੰਚਿ^{੧੪} ਬਿਸਨੁ ਜਗ ਨਾਨਾ^{੧੫} ॥ [੯੧॥]

1. ਰੇਖਾ, ਲਕੀਰ। 2. ਅੱਗੇ। 3. ਪੈਰ, ਕਦਮ। 4. ਨੌਂ ਅਤੇ ਸੱਤ=੧੬ (ਸਿੰਗਾਰ)। 5. ਸੁਰਗ ਲੋਕ ਦੀ ਇਕ ਪਰੀ। 6. ਰਿੱਧੀਆਂ ਸਿੰਧੀਆਂ। 7. ਪਾਸਾ, ਤਰਫ਼। 8. ਸੋਨਾ। 9. ਤਾਂ ਵੀ। 10. ਧੀਰਜ ਵਿਚ ਸਿੰਧੂ (ਸਾਗਰ ਅਥਵਾ ਸਮੁੰਦ੍ਰ) ਤੇ ਬਿੰਧਿਆਚਲ (ਪਰਬਤ) ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਡੋਲ। 11. ਉਸ। 12. ਬਾਤਾਂ, ਗੱਲਾਂ। 13. ਸਹਜ ਸੁਭਾਉ, ਜਾਂ ਨੇਕ ਖਿਆਲ ਨਾਲ। 14. ਬ੍ਰਹਮਾ। 15. ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ।

ਅੱਤ੍ਰਿ ਪਰਾਸਰ^੨ ਨਾਰਦ^੩ ਘਨੇ। ਸਿੰਝੀ ਰਿਖਿ^੪ ਬਕਦਾਲਭ^੫ ਭਨੇ
ਕਿੰਨਰ ਜੱਛ ਭੁਜੰਗ ਅਪਾਰਾ। ਚੋਦਹਿ ਭਵਨ^੬ ਸਕਲ ਪਾਸਾਰਾ।
ਕਈ ਕਲਪ^੭ ਜਿਨ ਜਪਤ ਬਿਤਾਏ। ਤਦਜਪਿ ਮਹਾਂਕਾਲ ਨਹੀਂ ਪਾਏ।
ਸੇ ਇਨ ਪਲ ਮੈ ਲਯੋ ਰਿਝਾਈ। ਕੋਟਿ ਚੰਡਿ^੮ ਜਿਹ ਚਰਨ ਸਮਾਈ ॥੩੮॥ [੯੨॥]
ਦੋਹਰਾ। ਤੈਸੇ ਯਾਹਿ ਰਿਝਾਇ ਹੈ, ਕਰਤ ਬੇਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋਯ।
ਯੋਂ ਸਨਮੁਖ ਬਾਤਾਂ ਕਹੈ, ਸੰਭੂਮ^{੧੦} ਜੁਗ ਕਾ ਖੋਯ ॥੩੯॥ [੯੩॥]
ਨਿਕਟ ਦਿਵਸ ਜਬ ਆਇਯੋ, ਸਬਨ ਸੁਨਾ ਸੂਤਾ^{੧੧} ਲਾਇ।
ਤਬ ਦਿਜਪਤਿ^{੧੨} ਮਹਾਰਾਜ ਸੋ, ਯਾ ਬਿਧਿ ਕਹਾ ਸੁਨਾਇ ॥੪੦॥ [੯੪॥]
ਭੁਜੰਗ ਛੰਦ। ਦਿਜੰ ਬੈਨ ਭਾਖੈ, “ਮਹਾਰਾਜ! ਮੇਰੇ। ਸੁਨੋ ਬੈਨ ਸਾਚੇ ਕਹੋ ਤੀਰ ਤੇਰੇ।
ਮਹਾਂਕਾਲ ਰੂਪ ਜਿਸੇ ਤੇਜ ਭਾਰੇ। ਰਹੇ ਨੀਨ^{੧੩} ਹੋ ਆਪ ਸੋਚ ਬਿਦਾਰੇ^{੧੪} ॥ [੯੫॥]
ਭਏ ਘੋਰ ਘੋਖੀ^{੧੫} ਜਨੰ ਭੂਮਿ ਚਾਲੀ^{੧੬}। ਦਿਸਾ ਕੋਟਿ ਮਾਯਾ ਤੁਮੇ ਪੇਖ ਕਾਲੀ।
ਰਹੇ ਨੀਨ ਪਾਵੈ ਨ ਹਾਲੇ ਸੁ ਰੰਚੰ। ਕਈ ਆਇ ਹੈਂ ਦੇਵੀ ਆਧਾਰ ਬੰਚੰ ॥ [੯੬॥]
ਪਨੇ ਮੰਤ੍ਰ ਆਸੰ ਨ ਚੀਤੰ ਡੋਲਾਏ। ਬਿਨਾ ਸਿੰਘ ਵਾਰੀ ਨ ਰੰਚੀ^{੧੭} ਪਤਯਾਏ।
ਕਈ ਕੋਟਿ ਦੇਵੀ ਪ੍ਰਗਾਸੇ ਤਾ ਸੰਗੰ। ਬਿਨਾ ਆਠ ਬਾਹੀ ਨਹੀਂ ਧਾਰ ਰੰਗੰ” ॥ [੯੭॥]
ਕਹਾ ਭੇਦ ਐਸੇ ਲਖਾ ਨਾਥ ਸਾਰੇ। ਤਲੈ ਭੋਜ ਦੀਨੇ ਨਰੰ ਬਿਪ੍ਰ ਵਾਰੇ।
ਭਏ ਏਕਲੇ ਨਾਥ ਸੋਭਾ ਸਜੂਤੀ^{੧੮}। ਨਹੀਂ ਪਾਸ ਕੋਈ ਲਖੈ ਜੋ ਅਭੂਤੀ^{੧੯} ॥ [੯੮॥]
ਤਬੈ ਜਾਵਨੇ ਕਾਲ ਮੈ ਬਿੱਪ ਬੋਲਾ। ਮਹਾ ਗੋਰਵੰ ਧਾਰ ਕੈ ਬੈਨ ਮੋਲਾ।
“ਕਿਸੇ ਭੇਟ ਰਾਖੇ, ਕਰੇ ਤਾ ਹਜ਼ੂਰੰ।” ਤਬੈ ਨਾਥ ਬੋਲੇ, “ਕਹੋ ਜੋਯ ਸੂਰੰ?” ॥ [੯੯॥]
ਤਿਸੇ ਭਾਖਿਯੋ, “ਦੇਗੁ ਦੇਵੀ ਜਿਵਾਏ।” ਤਬੈ ਆਪ ਬਾਨੀ ਸੁ ਐਸੇ ਅਲਾਏ।
“ਤੁਮੈ ਮੇ ਬਿਨਾ ਐਰ ਕੋ ਪਾਸ ਧੀਰੰ?” ਸੁਨੋ ਬੈਨ ਭਾਜਯੋ ਹਤਯੋ ਗਰਬ ਚੀਰੰ ॥ [੧੦੦॥]
ਚਲਾ ਸੇ ਦਿਜੇਸੰ, ਇਕੰ ਨਾਥ ਰਾਜੈ। ਨਹੀਂ ਨੈਕੁ ਸੋਚੰ ਸਿਖੰ ਸਾਜ ਸਾਜੈ।
ਤਬੈ ਪੰਚ ਦਾਸੀ^{੨੦} ਤਿਨੈ ਐਸ ਭਾਖਾ। “ਹਮੈ ਭੇਟ ਦੀਜੈ” ਸੁਨੋ ਤਾਹਿ ਸਾਖਾ ॥ [੧੦੧॥]
ਕਹੇ, “ਜਾਹਿ, ਪਯਾਰੇ! ਜਬੈ ਲੋੜ ਹੋਈ। ਬੁਲਾਵੈ ਤੁਮੈਂ ਦਾਸ ਸਾਚੇ ਜੇ ਮੋਹੀ।”
ਵਹੀ ਪੰਚ ਪਯਾਰੇ, ਲਖੰ ਜਾਤ ਭਾਰੇ। ਤਬੈ ਏਕਲੇ ਨਾਥ ਈਸੰ^{੨੧} ਚਿਤਾਰੇ।

1. ਵੈਦਿਕ ਕਾਲ ਦਾ ਇਕ ਰਿਸ਼ੀ, ਜੋ ਬ੍ਰਹਮਾ ਦਾ ਮਾਨਸ ਪੁਤ੍ਰ ਸੀ। ਇਸ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਸੱਤ ਰਿਸ਼ੀਆ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। 2. ਵਸਿਸ਼ਟ ਦਾ ਪੋਤ੍ਰ ਤੇ ਸ਼ਕਤਿ (ਸ਼ਕਤੀ) ਰਿਸ਼ੀ ਦਾ ਪੁਤ੍ਰ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਪਰਾਸਰ ਸਿਮਤੀ ਨਾਂ ਦਾ ਧਰਮ-ਗ੍ਰੰਥ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ। 3. ਰਿਸ਼ੀ ਕਸ਼ਯਪ ਦਾ ਪੁਤ੍ਰ, ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਰਿਸ਼ੀ; ਨਾਰਦ ਪੰਚ ਰਾਤ੍ਰ ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਰਚਨਾ ਹੈ। 4. ਤ੍ਰੇਤਾ ਯੁਗ ਦਾ ਇਕ ਮਸ਼ਹੂਰ ਰਿਸ਼ੀ ਜਿਸ ਨੇ ਦਸਰਥ ਦਾ ਪ੍ਰਤ੍ਰੋਸ਼ਟੀ ਜੰਗ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ। 5. ਪੰਚਾਲ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਇਕ ਰਿਸ਼ੀ ਜਿਸ ਦਾ ਆਸ਼੍ਰਮ ਸਰਸ੍ਵਤੀ ਨਦੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਤੇ ਸੀ। 6. ਸੱਤ ਆਕਾਸ਼ ਤੇ ਸੱਤ ਪਾਤਾਲ। 7. ਪੁਰਾਣਾਂ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਸਮੇਂ ਦੀ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗਿਣਤੀ। ਬ੍ਰਹਮਾ ਦਾ ਇਕ ਦਿਨ, ਜਿਸ ਵਿਚ ੪੩੨੦੦੦੦੦੦੦ ਵਰ੍ਹੇ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ, ਇਕ ਕਲਪ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। 8. ਇਕ ਭਿਆਨਕ ਦੇਵੀ। 9. ਦੇਹ। 10. ਸ਼ੱਕ੍ਰ, ਸੰਦੇਹ। 11. ਕੰਨ। 12. ਬ੍ਰਾਹਮਣ। 13. ਅਨਿਸ਼ਟ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਕਾਇਮ। 14. ਮਾਰੇ, ਹਟਾਓ। 15. ਭਿਆਨਕ ਸ਼ਬਦ। 16. ਭੂਚਾਲ ਵਾਂਗ। 17. ਪਾਠਾਂਤਰ—ਚੀਤੰ। 18. ਸੰਯੁਤ, ਸਹਿਤ। 19. ਅਦਭੁਤ ਚਰਿਤ੍ਰ। 20. ਪੰਜ ਸਿੱਖ ਜੋ ਪਿਛੋਂ ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ ਅਖਵਾਏ। 21. ਈਸ਼ਵਰ।

ਲਖੇ ਆਗਮੰ¹ ਕਾਲਿ ਕੇ ਲੋਕ ਜਾਨਾ । ਭਏ ਘੋਰ ਘੋਖੰ ਧਰੰਗੈ² ਨਸਾਨਾ ॥੪੧॥ [੧੦੨॥]
ਛਪੈ ਛੰਦ । ਕੜਕਤ ਭਜੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡ, ਚੰਡ ਦੰਡਾਨ ਬਰਾਹੰ ।
 ਕੋਲ³ ਦਾੜ੍ਹ ਭੜਹੜੀ, ਸੇਸ ਸੰਕਰ ਬਰਾਹੰ ।
 ਘੁਰਤ ਘੋਰ ਘਨ ਘਟਾ, ਦਸੇ ਦਿਸ ਜੁਲਿਤ ਪ੍ਰਕਾਸੰ ।
 ਕੰਪਤ ਗਿਰਿ ਜਨੁ ਉਡਤ ਹੇਮ ਯੁਤ ਗਿਰਿ ਕੈਲਾਸੰ ।
 ਦਿਗਪਾਲਨ ਯੁਤ ਗਜ ਬਰਕ, ਧਰਕਤ ਸਿੰਧੁ ਬਸੁਧਾ ਗਗਨ ।
 ਜੈ ਜੈ ਧੁਨਿ ਭਵਤੰ⁴ ਸੁ ਬਡ, ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਭਨਤ ਸਮਨ ਸੁਘਨ ॥੪੨॥ [੧੦੩॥]
 ਮੁੰਡ ਮਾਲ⁵, ਮੁਖ ਬਮਤ⁶ ਜਾਲ⁶, ਚਖ⁷ ਭਾਲ⁸ ਬਿਮਲ⁹ ਅਤਿ ।
 ਆਠ ਭੁਜਾ¹⁰ ਸੋ ਕਰਾਲ¹¹, ਕਹਾਕਹਾ¹² ਕਰਤ ਹਰਤ ਸਤ¹³ ।
 ਛੁਟਤ ਬਜਾਲ¹⁴ ਕਰ ਏਕ ਧਾਰ ਤਰਵਾਰ ਜਗਤ ਜਤ ।
 ਦੁਤੀ ਲਸਤ ਜਮਦਾੜ੍ਹ¹⁵, ਤ੍ਰਿਤੀ ਕਰ ਸਾਂਗ¹⁶ ਹਰਨ ਦੁਤਿ ।
 ਚਤੁਰਥ ਚਾਪ¹⁷ ਸਰ¹⁸ ਪਾਂਚ, ਖਸਟਮੇ ਜਾਨ ਤ੍ਰਿਸੁਲੰ ।
 ਸਪਤਮ ਜਾਨ ਕੁਠਾਰ¹⁹ ਅਸਟਮੇ ਪਾਸ²⁰ ਗਲੇਲ ॥੪੩॥ [੧੦੪॥]
 ਕੋਟਿ ਸੂਰ ਸਸਿ ਚਕਿਤ, ਦੇਵ ਤੇਤੀਸ²¹ ਸਤੁਤਿ ਕਰ ।
 ਬਿਧ²² ਸੰਭੁ ਹਰਿ ਸੰਗ ਕਰਤ ਲੰਕੁੜਾ²³ ਭੋਰ ਬਰ ।
 ਕਰਤ ਸੰਖ ਧੁਨਿ ਭੂਰ²⁴, ਗੁਰੂ ਤਬ ਜੈਤ²⁵ ਭਨਤ²⁶ ਸੁਰ ।
 ਪੇਖ ਰੂਪ ਤਹਿ ਉਠੇ, ਨੈਨ ਕਛੁ ਮੁੰਦ ਲੀਨ ਬਰ ।
 ਸਵਾ ਲਾਖ ਸਿਖ ਕੀ ਸੀਸ ਭੇਟ ਅਰਪੀ ਤਬ ਰੁਚਿ ਧਰ ।
 ਕਾਲੀ ਪ੍ਰਤੱਛ ਇਹ ਬਿਧਿ ਭਈ, ਸੁਨਹੁ ਸੰਤ ਸਭ ਗੁਨੀ ਨਰ ॥੪੪॥ [੧੦੫॥]
ਦੇਹਗਾ । ਯਾ ਕਰ ਮੁੰਦੇ ਨੈਨ ਗੁਰ, ਕੀਨੇ ਨੈਨ ਨਿਵਾਸ ।
 ਤਾ ਕਰ ਸਿੱਖਨ ਨੈਨ ਮੈ, ਤੇਜ ਬਡੇ ਸੁਖ ਰਾਸ ॥੪੫॥ [੧੦੬॥]
ਸਵੈਯਾ । “ਬਰੰ ਬ੍ਰਹੁ²⁷” ਕਹਜੇ ਦੇਵੀ ਯਾ ਤਬ ਹੀ, ਗੁਰ ਹੋਈ ਗਦਾਗਦ ਵਾਕ ਅਲਾਏ ।
 “ਦਾਨ ਦਿਜੈ ਜਗ ਮਾਤ | ਇਹੈ ਜਿਮ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਕਰੋ ਸੁਖ ਪਾਏ ।
 ਨਾਸ ਮਲੇਛ ਕਰੇ ਸਬ ਕੋ, ਹਰਿ ਨਾਮ ਸੁਨੇ ਗੁਰ ਧਿਆਨ ਲਗਾਏ ।
 ਚਿੜੀਆ ਸਮ ਸਿਖ ਬਿਰਾਜਤ ਹੈਂ ਤਦਪੰ ਸਭ ਖਾਨ ਪਠਾਨਨ ਘਾਏ” ॥੪੬॥ [੧੦੭॥]
 ਤਬ ਦੇਵੀ ਉਚਾਰ ਕਰਜੇ ਅਸ ਹੀ, “ਪ੍ਰਿਥਮੈ ਖਲ ਤੇ ਇਮ ਭਾਵ ਕਰਾਈ ।
 ਤਿਮ ਹੀ ਤਿਸ ਯਾ ਬਲ ਹੋਇ ਘਨੇ, ਕਛੁ ਨੈਨ ਮੁੰਦੇ ਅਤਿ ਤੇਜ ਧਰਾਹੀ ।

1. ਆਗਮਨ। 2. ਧਰਤੀ ਤੇ ਗਗਨ (ਆਕਾਸ਼)। 3. ਸੂਰ, ਵਰਾਹ। 4. ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸਿਰਾਂ ਦੀ ਮਾਲਾ।
 5. ਉਂਗਲਦੀ, ਨਿਕਲਦੀ। 6. ਅੱਗ। 7. ਅੱਖਾਂ। 8. ਮੱਥਾ। 9. ਨਿਰਮਲ। 10. ਬਾਹਵਾਂ। 11. ਭਿਆਨਕ।
 12. ਅੱਟ-ਹਾਸ ਕਰਕੇ ਹੱਸਣਾ। 13. ਸ਼ਕਤੀ, ਤਾਕਤ। 14. ਸੱਪ। 15. ਇਕ ਸ਼ਸਤ੍ਰ। 16. ਦੁਧਾਰੀ ਜਾਂ
 ਦੁਸਾਂਗੀ ਬਰਛੀ। 17. ਧਨੁਖ, ਕਮਾਨ। 18. ਤੀਰ। 19. ਕੁਹਾੜਾ। 20. ਫਾਹੀ। 21. ਤੇਤੀ ਕ੍ਰੋੜ ਦੇਵਤੇ।
 22. ਵਿਧਾਤਾ, ਬ੍ਰਹਮਾ। 23. ਹਨੁਮਾਨ। 24. ਭੂਰਿ, ਬਹੁਤੀ। 25. ਜੈ ਜੈਕਾਰ। 26. ਬੋਲਦੇ। 27. “ਵਰੰ ਬ੍ਰਹਿ”,
 ਅਰਥਾਤ ਵਰ ਮੰਗੇ।

ਜੈਸ ਬਿਪੰ ਹਰਿ ਸੰਕਰ ਮੇ ਸੁਤਾ¹, ਤੈਸ ਤੁਹੀ ਨਿਰਬਾਨ ਸਦਾ ਹੀ।”
 ਯੋ ਕਹਿ ਖੰਡਾ ਦੀਓ ਪਹਿਰਾਇ ਕੈ, ਜਾਇ ਸੇ ਸੁੰਭ ਨਿਸੁੰਭ ਹਤਾਹੀ ॥੪੭॥ [੧੦੮॥]
ਚੋਪਈ। ਜਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਮੁਖ ਉਸਤਤਿ ਠਾਨੀ। ਸੁਨੋ ਸਿੰਘ ਪਲ ਦੇਵਿ ਰਿਝਾਨੀ।
 ਯਾ ਬਿਧਿ ਭੇਜ ਸਤੁਤਿ ਕਾ ਲੀਨਾ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਐਸ ਉਚਾਰਨ ਕੀਨਾ ॥੪੮॥ [੧੦੯॥]
ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ। “ਜੈ ਜੈ ਹੇ ਦੇਵੀ, ਅਲਖ ਅਭੇਵੀ, ਬਿਧ² ਸੁਰ³ ਸੇਵੀ, ਤ੍ਰਾ⁴ ਸਰਨੰ।
 ਸ੍ਰਿਜਾ⁵ ਪਾਲ ਸੰਘਰਣੀ⁶, ਸੰਸੇ ਹਰਣੀ, ਕਾਲਸ ਚਰਣੀ, ਭੈ ਹਰਨੰ।
 ਜੈ ਜੈ ਹੇ ਮਾਈ, ਸਭ ਸੁਰ ਗਾਈ, ਬਿਧ ਹਰਿ ਲਾਈ, ਸੇਭ ਕਰੈ।
 ਸਭ ਤੋਹ ਪਸਾਰਾ, ਜਗਤ ਮੰਝਾਰਾ, ਨਿਰਖ ਨਿਰਾਰਾ⁷ ਜੋਤਿ ਧਰੈ ॥੪੯॥ [੧੧੦॥]
ਦੀਰਘ ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ ਛੰਦ। ਤੁਰਕਨ ਖਲ ਖੰਡਨ, ਮਹਿ⁸ ਕਰ ਮੰਡਨ⁹, ਨ੍ਰਿਪ ਦਲ ਦੰਡਨ, ਹਿੰਦ ਧਰੈ।
 ਕਾਬਲ ਬਰ ਖੰਡਨ, ਦੇ ਸਬ ਚੰਡਨ, ਸਿੰਘ ਬਿਹੰਡਨ¹⁰, ਸੇਭ ਕਰੈ।
 ਕੇਸਰੀਆ ਬਾਹੀ¹¹, ਆਨ ਪ੍ਰਬਾਹੀ¹², ਸੁਧ ਸ੍ਰਨਾਹੀ¹³, ਬ੍ਰਹਮ ਮਈ¹⁴।
 ਸਸਿ ਆਨਨ¹⁵ ਵਾਰੀ, ਸੇਭ ਅਪਾਰੀ, ਥਕਤ ਤਿਨਾਰੀ, ਅਗਨ ਤੁਈ” ॥੫੦॥ [੧੧੧॥]
ਦੇਹਰਾ। ਸੁਨਿ ਉਸਤਤਿ ਭਈ ਲੋਪ ਤਬ ਕੀਨ ਐਸ ਵੱਖਯਾਨ।
 ਸਭ ਸੁਖ ਤੇ ਕਹੁ ਪਾਇ ਹੈ, ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪ ਗਤਿ ਮਾਨ ॥੫੧॥ [੧੧੨॥]
ਸਵੈਯਾ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਆਵਤ ਭੇ ਤਬ ਹੀ, ਸਬ ਪੂਰ ਰਹੀ ਧੁਨਿ ਜੈ ਕਰ¹⁶ ਭਾਰੀ।
 ਲਾਲ ਗੁਲਾਲ ਭਯੋ ਬਪੁ ਯਾ ਬਿਧਿ, ਜਯੋ ਰਵਿ ਕੋਟ ਸੁ ਬਿੰਦਮ¹⁷ ਵਾਰੀ।
 ਜਾ ਵਿਧਿ ਸਿੰਧੁ ਮੈ ਜਾਨ ਦਵਾਨਲ¹⁸, ਸਤੁਨ ਐਸ ਲਹਯੋ ਦੁਖਕਾਰੀ।
 ਸਿਖ ਸੰਗਤਿ ਮੇਦ ਭਯੇ ਮਨ ਮੈ, ਦਿਜ ਚੈਕ ਰਹਯੋ ਸੁਨ ਯਾ ਬਿਧਿ ਭਾਰੀ ॥੫੨॥ [੧੧੩॥]
 ਬ੍ਰਹਮ ਮਹੇਸ ਸਬੈ ਸਸਿ ਸੂਰਜ, ਆ ਗੁਰ ਕੀ ਤਬ ਕੀਰਤਿ ਗਾਈ।
 ਅਪਨੋ ਅਪਨੋ ਬਲ ਦੇ ਕਰਕੈ, ਹਨੁਵੰਤ ਦੀਓ ਕਛਰਾ¹⁹ ਸੁਖਦਾਈ।
 ਕੇਸਨ ਮੂਰਤਿ ਵਿਸਨ ਦਈ, ਤਬ ਆਯੁਧ²⁰ ਆਪ ਦਏ ਜਗ ਮਾਈ²¹।
 ਐਸ ਸਰੂਪ ਭਯੋ ਗੁਰ ਕੇ ਤਬ, ਜਾ ਲਖ ਕੈ ਰਵਿ ਚੰਦ ਹਿਰਾਈ²² ॥੫੩॥ [੧੧੪॥]
 ਪੇਖ ਕੈ ਦਰਸ ਸਭੈ ਸਿਖ ਸੰਗਤਿ, ਮੇਦ ਭਯੇ ਦਿਜ ਬਜ੍ਰਹੁ²³ ਤਾ ਆਏ।
 ਪੰਡਿਤ ਆਨ ਅਸੀਸ ਦਈ, ਮੁਸਕਾਯ ਪ੍ਰਭੂ ਸਭ ਗਾਥ ਸੁਨਾਏ।
 ਸੁਨ ਕੈ ਧੰਨ ਧੰਨ ਕਹਯੋ ਦਿਜ ਨੈ, ਤਬ ਦਾਨ ਦਏ ਦਿਜਨੰ ਅਧਿਕਾਏ।
 ਜੋਗ ਸੇ ਦਾਨ ਦਯੋ ਤਿਨ ਕੋ, ਪੁਨਿ ਕੇਤਕ ਮੋਤਿਨ ਹਾਰ ਪਹਿਰਾਏ ॥੫੪॥ [੧੧੫॥]
 ਕੇਤਨ²⁴ ਗੋ²⁵ ਅਸ੍ਰ²⁶ ਨਾਗ²⁷ ਦਏ, ਪੁਨਿ ਕੇਤਨ ਕੋ ਪਟ²⁸ ਦਾਨ ਦਿਵਾਏ।

1. ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਕਰ (ਸਿਵ) ਮੇਰਾ ਪੁਤ੍ਰ ਹੈ। 2. ਬ੍ਰਹਮਾ। 3. ਦੇਵਤੇ ਇੰਦ੍ਰ ਆਦਿ। 4. ਤੇਰੀ। 5. ਸਾਜ ਕੇ। 6. ਸੰਘਾਰ (ਨਾਸ) ਕਰਨ ਵਾਲੀ। 7. ਨਿਰਾਲਾ। 8. ਪ੍ਰਿਥਵੀ। 9. ਸਜਾਉਣਾ। 10. ਖੰਡਨ, ਕੱਟਣਾ। 11. ਕੇਸਰੀ ਸਿੰਘ (ਸ਼ੇਰ) ਉੱਤੇ ਸਵਾਰ। 12. ਅੰਨ ਭੂਜਾਂ ਵਾਲੀ। 13. ਸਰਨਾਈ। 14. ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪ। 15. ਸਸਿ (ਚੰਦ੍ਰਮਾ) ਜੇਹੇ ਆਨਨ (ਮੂੰਹ) ਵਾਲੀ। 16. ਜੈ ਜੈਕਾਰ ਦੀ ਧੁਨੀ। 17. ਸਮੂਹ, ਸਮੁਦਾਇ। 18. ਦਵਾਨਲ, ਜੰਗਲ ਦੀ ਅੱਗ। 19. ਕਛਰਾ। 20. ਸ਼ਸਤ੍ਰ-ਅਸਤ੍ਰ। 21. ਜਗਦੰਬਾ, ਦੁਰਗਾ। 22. ਹੈਰਾਨ ਹੋਣ, ਹੈਰਤ (ਅਸਚਰਜ) ਵਿਚ ਹੋਣ। 23. ਦ੍ਰਿਜਾਂ (ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ) ਦੇ ਵਜ੍ਰਹ (ਸਮੂਹ) ਅਰਥਾਤ ਸਾਰੇ ਹੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ। 24. ਕਿਤਨਿਆਂ ਨੂੰ। 25. ਗਊ। 26. ਘੋੜੇ। 27. ਹਾਥੀ। 28. ਕਪੜੇ।

ਤਨੁਜਾ¹ ਦਿਜ ਕੇਤਕ ਬਜਾਹ ਕਿਨੈ, ਲਖ ਏ ਸੰਕਲਪ ਸੁ ਆਪ ਕਰਾਏ।

ਕੇਤਨ ਕੇ ਸਰ ਰੂਪ ਦਈ ਧਰ, ਐਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਰੈ ਮਨ ਚਾਏ।

ਗਾਵਤ ਹੈ ਦਿਜ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਕੀਰਤਿ, ਤੇ ਸਮ ਕੋਨ ਭਯੋ ਭਵ ਮਾਰੇ ॥੫੫॥ [੧੧੬॥]

ਸੇਸ ਸੁਰੇਸ ਮਹੇਸ ਪਨੇਸ ਜਲੇਸ ਰਹੈ ਥਕ ਚੰਡਿ ਮਨਾਏ।

ਕਾਹਿ ਨਾ ਦਰਸ ਲਹਾ ਇਨ ਕੋ, ਜਸ² ਥੋਰਾ ਹੀ ਕਾਲ ਮੈ ਤੋਹ ਲਹਾਏ।

ਯਾ ਕਲਿਕਾਲ ਮੈ ਕਠਿਨੰ ਤਪ ਜਾਨਤ, ਤੋਹ ਕੀਓ ਬਰਖੰਡ ਸੁ ਗਾਏ।

ਸੂਰਜ ਬੰਸ ਸਿਰੋਮਣਿ ਤੂੰ ਪ੍ਰਭੁ ਤੋਹਿ ਕੋ ਦੀਨ ਸੁ ਖੱਗਾ³ ਜਾ ਭਾਏ ॥੫੬॥ [੧੧੭॥]

ਯਹਾਂ ਦਾਨ 'ਰੁ ਹੋਮ ਕਰੇ ਪ੍ਰਭੁ ਜੀ, ਪੁਨਿ ਜਾਹਿ ਤਲੇ ਵਿਦ ਦੇਵ ਪ੍ਰਕਾਰੈ।

ਪੁਨਿ ਆਵਤ ਭੇ ਪੁਰ ਮੈ ਪ੍ਰਭੁ ਜੀ, ਜਿਸ ਜੋਗ ਰੁਚੈ ਤਸ ਦੀਨ ਸੁਧਾਰੈ।

ਆਨ ਹਜ਼ੂਰ ਸਭੈ ਜਸ ਗਾਵਤ, ਅਚੁਤ ਬੇਦਨ ਨੇਤ ਉਚਾਰੈ।

ਚਿਰ ਜੀਵ ਰਹੇ ਜਗ ਮੈ ਸੁਖ ਸੇ, ਪਰ ਸ੍ਵਾਰਥ ਕੋ ਨਿਤ ਹੀ ਕਰ ਸਾਰੈ ॥੫੭॥ [੧੧੮॥]

ਚੋਪਈ। ਹੈ ਪੰਨ ਪੰਨ ਤੁਮਾਰੇ ਭਾਗਾ। ਗੁਰ ਪਦ ਹਮਰੇ ਮਸਤਕ ਲਾਗਾ।

ਪੁਰ ਜਨ ਕਹੈ ਦਰਸ ਹਮ ਕਰ ਹੀਂ। ਜਾ ਦਰਸਨ ਸੁਰ ਵਾਂਙਾ ਧਰ ਹੀਂ ॥ [੧੧੯॥]

ਦੁੰਦਭਿ ਨਾਦ ਉਪੰਗ ਬਜਾਹੀ। ਤਾ ਪੁਰ ਸੁਖ ਕਛੁ ਗਨੇ ਨ ਜਾਹੀਂ।

ਕੋਨ ਥੋੜਿ ਜਹਿ ਆਪ ਬਿਰਾਜੈ। ਸਰਬ ਸਿੱਧ ਤ ਨੋਰ ਸੂ ਰਾਜੈ ॥ [੧੨੦॥]

ਮੁਰਲੀ ਗੋ ਮੁਖ⁴ ਤੂਰ⁵ ਤਰੰਗਾ। ਗਾਵਤ ਗੀਤ ਚਲੈ ਜੇ ਉਮੰਗਾ।

ਗੁਰ ਦਰਬਾਰ ਸਦੀਆਨੇ⁶ ਹੋਈ। ਦੀਨ ਬੰਧੁ ਸੁਖ ਪੂਰਤ ਸੋਈ ॥ [੧੨੧॥]

[ਮਸੰਦਾਂ ਦੀ ਸੋਧ]

ਤਬ ਗੁਰ ਮਨ ਬਿਬੇਕ ਏ ਧਾਰਾ। ਕਰੋ ਪੰਥ ਅਬ ਸ਼ੀਘ੍ਰ ਭਾਰਾ।

ਪੂਰਬ⁷ ਨਿਜ ਗ੍ਰਿਹ ਸੋਧ ਪ੍ਰਕਾਰੀ। ਯੋ ਬਿਧ ਚਿਤ ਮੈ ਕੀਨ ਸੁਧਾਰੀ ॥ [੧੨੨॥]

ਨਿਜ ਕੰਬਰੀ⁸ ਸੇ ਆਪ ਦੁਰਾਈ⁹। ਫਿਰੈ ਮਸੰਦ ਧਾਮ ਸੁਖਦਾਈ।

ਕੀਰ ਨਾਥ ਕੇ ਰੂਪ ਨਿਹਾਰੀ। ਕਿਨੈ ਨ ਚੁਟਕੀ ਚੂਨ ਕੀ ਡਾਰੀ ॥ [੧੨੩॥]

ਰਾਮ ਕੁਯਰ ਕੇ ਗ੍ਰਿਹ ਜਬ ਆਏ। ਫੁਲਕੇ ਅਧਿਕ ਪਾਂਚ ਤਬ ਪਾਏ।

ਪੁਨਿ ਆਏ ਨਿਜ ਸਦਨ ਦਯਾਲਾ। ਬੀਤੀ ਨਿਸਾ ਚੜ੍ਹੇ ਮੁਨਿ ਬਾਲਾ¹⁰।

ਬੈਠੇ ਆਪ ਸਿੰਘਾਸਨ ਆਈ। ਸਾਂਗਿ¹¹ ਕਲਾਵਤ¹² ਲਏ ਬੁਲਾਈ ॥੫੮॥ [੧੨੪॥]

ਦੋਹਰਾ। “ਮਸੰਦਨ ਸਾਂਗ ਲਿਆਈਏ”, ਕਹਾ ਨਟਨ, “ਬਿਨ ਬੋਰ।”

ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਤੇ ਸੁਨ ਕਰਤ ਭੇ, ਇਕ ਮਸੰਦ ਇਕ ਚੇਰਾ¹⁴ ॥੫੯॥ [੧੨੫॥]

ਸਵੈਯਾ। ਬਾਜਿ¹⁵ ਪੈ ਏਕ ਮਸੰਦ ਬਿਰਾਜਤ, ਸੰਗ ਲਈ ਗਨਿਕਾ ਰੁਚਿ ਧਾਰੀ।

ਸਿੱਖ ਕੇ ਧਾਮ ਗਯੋ ਤਬ ਹੀ, ਜਿਨ ਨਾਹਿ ਧਨੰ, ਅਧਨੀ¹⁶ ਦੁਖਕਾਰੀ।

ਸਕਤਿ ਜਥਾ ਤਸਾ¹⁷ ਭੋਜਨ ਕੀਨ, ਲਖੈ ਤਬ ਨਾਕ ਚੜ੍ਹਾਵਤ ਸਾਰੀ।

1. ਕੁੜੀਆਂ, ਲੜਕੀਆਂ। 2. ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ। 3. ਥੋੜੇ। 4. ਖੜਗ (ਤਲਵਾਰ)। 5. ਰਣ ਸਿੰਗਾ। 6. ਤੁਰਮ, ਤੁਰਹੀ। 7. ਆਨੰਦ-ਮੰਗਲ। 8. ਪਹਲਾਂ, ਪ੍ਰਥਮ। 9. ਕੰਬਲ। 10. ਆਪਣਾ ਆਪ ਲੁਕਾ ਕੇ। 11. ਅਦਿਤਿ (ਮਾਂ) ਤੇ ਰਿਸ਼ੀ ਕਸ਼ਯਪ (ਪਿਤਾ) ਦਾ ਪੁਤ੍ਰ ਸੂਰਜ। 12. ਸਾਂਗ ਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਨ੍ਰਤ ਜਾਂ ਮੀਰਾਸੀ। 13. ਗਵੈਯੋ। 14. ਗਨਿਕਾ, ਵੇਸਵਾ। 15. ਘੋੜਾ। 16. ਨਿਰਧਨ। 17. ਉਹੋ ਜੇਹਾ।

ਵਰਕੇ^੧ ਤਬ ਦਾਲ ਵਹਾਇ ਦਈ, ਪੁਨਿ ਮਾਰ ਦਈ ਅਗਨੀ ਕਰ ਭਾਰੀ ॥੬੦॥ [੧੨੬॥]
 ਕਰਜ ਕਵਾਇ ਤਿਨੈ ਤਬ ਹੀ, ਅਤਿ ਲੀਨ ਸਰਾਬ ਕਬਾਬ ਮੰਗਾਈ :
 ਦਾਮ ਅਨਯੋ^੨ ਸਿਖ ਦੇਵਨ ਕੇ ਹਿਤ, ਤੇ ਤਿਨ ਦੀ ਗਨਿਕਾ ਕੇ ਚਲਾਈ ।
 ਬਾਰ ਹੀ ਬਾਰ ਕਹੈ ਮੁਖ ਤੇ ਪ੍ਰਿਥ, “ਰੇ ਸਨ^੩, ਤੇ ਗ੍ਰਿਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਆਈ ।
 ਪਤਿਤ ਦਈ ਨਹਿ ਭੇਟ ਹਮੇ, ਤੁਮ ਪਾਟ ਪਟੰਬਰ ਨਾ ਰੁਚਿ ਲਾਈ” ॥੬੧॥ [੧੨੭॥]
 ਅਤਿ ਸਾਸਨ^੪ ਤਾਹਿ ਕਰੀ ਬਹੁਤੀ ਤਿਹ ਨਾਰਿ ਸਮੇਤ ਸੁਭਾਤਾ ਰੁਵਾਏ ।
 ਵੈ ਕਹੈ, “ਹੇ ਗੁਰ, ਲੀਜੀਏ ਜੀ ਪੁਨਿ, ਹੋਇ ਘਨਾ ਤੁਮ ਦੇਵਹਿ ਚਾਏ ।”
 ਤਾਹਿ ਮਸਦ ਕਹੈ, “ਸੁਨ ਰੇ ਸਨ! ਮੈ ਗੁਰ ਦੇਤ ਹੋ ਦਾਨ ਸਬਾਏ ।
 ਨਾਰਿ ਧਨ ਗ੍ਰਿਹ ਐ ਸੁਤ ਦੀ ਤੁਮ, ਚਾਹਤਿ ਬੇਚਨ ਜੇ ਧਰ ਭਾਏ ॥੬੨॥ [੧੨੮॥]
 ਵੇ ਸਿਖ ਕੇ ਦੁਖ ਦੇ ਜਰਾ ਲੀਨ, ਸੁਨੇ ਗੁਰ ਨੈਨ ਜਲੰ ਭਰ ਆਏ ।
 ਅਤਿ ਨੱਟ ਭਨੇ, “ਹਮ ਅਲਪ ਕਰਯੋ, ਪ੍ਰਭ ਤ੍ਰਾਸ ਇਨੇ ਅਤਿ ਦੇਤ ਦੁਖਾਏ ।
 ਸੋ ਗੁਨ ਯਾਹ ਤੇ ਦੇਵਤ ਹੈ ਦੁਖ”, ਯੋ ਸੁਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਬੈਨ ਅਲਾਏ ।
 “ਮੇ^੫ ਅਰੁ ਸੰਗਤਿ ਤੇ ਨਹਿ ਤ੍ਰਾਸਤ^੬, ਤਾਕਰ ਨਾਸ ਇਨੈ ਭਯੋ ਭਾਏ ॥੬੩॥ [੧੨੯॥]
 ਦੇਹਰਾ । ਕਰੋ ਤਾੜਨਾ ਅਧਿਕ ਇਨ, ਭਲੀ ਨ ਯਾ ਤੈ ਔਰ ।
 ਏਕ ਮਸੰਦਹਿ ਨਾ ਤਜੋ, ਗਰੋ^੭ ਸਭਨ ਕੇ ਨੋਰ” ॥੬੪॥ [੧੩੦॥]
 ਚੋਪਈ । ਏ ਗਾਥਾ ਸੁਨ ਸਿਖ ਜੁਗ ਬੋਲੇ । ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਪੈ ਬੈਨ ਅਮੋਲੇ ।
 “ਕਾ^੮ ਵਿਧਿ ਗੁਰ ਗਏ ਨਿਸ^੯ ਗ੍ਰਿਹ ਮਾਹੀ? ਕਾ ਵਿਧਿ ਸਾਂਗ ਕਰਾਯੋ ਤਾਹੀ? ॥ [੧੩੧॥]
 ਕੋਨ ਕੋਪ ਤਾ ਪਰ ਗੁਰ ਕੀਨਾ? ਤਾ ਮਨ ਮਲਿਨ ਭਯੋ ਕਿਮ ਚੀਨਾ^{੧੦}?
 ਕਹੇ ਗਾਥ ਹਮ ਕੇ ਵਿਸਥਾਰੀ । ਸੁਧਾ^{੧੧} ਪਿਵਾਵਹੁ ਮੋਹ ਪ੍ਰਕਾਰੀ” ॥ [੧੩੨॥]
 ਸੁਨ ਏ ਬੈਨ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਕਹਿਈ । ਪੂਰਬ ਗਾਥ ਅੰਮ੍ਰਿਤੀ ਚਹਿਈ ।
 ਜਬ ਗੁਰ ਜੀ ਨੇ ਬਰ ਅਸਾ^{੧੨} ਪਾਯੋ । ਬੇ ਮੁਖ ਮਨ ਤਬ ਰਤੀ ਨ ਭਾਯੋ ॥ [੧੩੩॥]
 ਚੌਕ ਰਹੇ ਤਬ ਹੀ ਸੁ ਮਸੰਦਾ । ਧਨ ਦੇਵਹਿ ਨਹਿ ਹਰੇ ਨਿਸੰਗਾ ।
 ਇਕ ਦਿਨ ਬਾਤ ਕਹੀ ਗੁਰ ਐਸੀ । “ਕੇਤਾ ਧਨ ਹੈ ਗ੍ਰਿਹ ਗਿਨ ਤੈਸੀ?” ॥ [੧੩੪॥]
 ਤਬੈ ਲਖਾਏ ਤੇ ਧਨ ਲਾਗਾ । ਦੇਵੀ ਪੂਜਾ ਮੈ ਅਨੁਰਾਗਾ ।
 ਦਸ ਹਜਾਰ ਰਿਤੁਜਾ^{੧੩} ਬਲ ਧਾਮਾ । ਦਸ ਹਜਾਰ ਪੁਨਿ ਔਰ ਲਲਾਮਾ^{੧੪} ॥ [੧੩੫॥]
 ਯਾ ਬਿਧਿ ਬੇਦਾ^{੧੫} ਬਰਖ ਮੈ ਲਾਗਾ । ਤੀਨ ਕਰੋੜ ਦਾਮ ਬਡ ਭਾਗਾ ।
 ਏਕ ਕਰੋੜਹਿ ਤੇ ਕਛੁ ਊਨਾ^{੧੬} । ਔਰ ਲਗੇ ਧਨ ਹਿਤ ਪਰ ਸੁਨਾ ॥ [੧੩੬॥]
 ਕਛੁ ਮਾਰੇ ਧਨ ਜਾਨ ਮਸੰਦਾ । ਤਬ ਗੁਰ ਕਹੈ ਬੈਨ ਦਿਨ ਚੰਦਾ ।
 “ਹਮਰੇ ਧਨ ਬਹੁਤੇ ਹੈ ਲਾਗਾ । ਅਹੇ ਰਾਮ ਦਾਸ ਰਸ ਪਾਗਾ ॥ [੧੩੭॥]
 ਗਰੀਬੂ ਜੋ ਪੁਨਿ ਸਾਹਿਬ ਚੰਦਾ । ਸਬੈ ਮਸੰਦਨ ਕੇ ਜੋ ਨੰਦਾ^{੧੭} ।

1. ਫੁਲਕੇ। 2. ਲਿਆਂਦਾ। 3. ਮੂਰਖ। 4. ਤਾੜਨਾ। 5. ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ। 6. ਸੋਨਾ, ਅਰਥਾਤ ਧਨ-ਦੌਲਤ।
 7. ਮੈਥੋ। 8. ਭੈਭੀਤ, ਡਰਦੇ। 9. ਪਕੜਾਂ। 10. ਕਿਸ। 11. ਰਾਤ। 12. ਜਾਣਿਆ। 13. ਅੰਮ੍ਰਿਤ।
 14. ਅਜੇਹਾ। 15. ਰਿਤੁਜਾ, ਜੱਗ ਕਰਨ ਵਾਲੇ (ਬ੍ਰਾਹਮਣ)। 16. ਸਜਾਵਟ। 17. ਚਾਰ ਅਰਥਾਤ ਦੇਵੀ ਪੂਜਾ
 ਚਾਰ ਵਰ੍ਹੇ (ਸੰਮਤ ੧੭੪੨ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ੧੭੪੬ ਬਿ.) ਤਕ ਹੋਈ। 18. ਨਜ਼ੁਨ, ਘੱਟ। 19. ਪੁਤ੍ਰ।

ਤੁਮਰੇ ਤੀਰਾ ਹਮਾਰਾ ਧਨ ਅਤਿ । ਹਰਿ ਗੁਬਿੰਦ ਜੀ ਤੇ ਲੈ ਕਰਿ ਮਤਿ ॥ [੧੩੮॥]
 ਲੇਖਾ ਲੀਆ ਨ ਅਬ ਲੈ ਜਾਨਾ । ਜਬ ਕਾ ਭਯੋ ਇਜਾਰਾ ਮਾਨਾ ।
 ਕਛੁ ਧਨ ਦੀਜੈ ਹਮਰੇ ਤਾਈ । ਪੁਨਿ ਪੂਰਬ ਜਯੋ ਵਰਤੇ ਜਾਈ” ॥ [੧੩੯॥]
 ਤਿਨੈ ਕਹਯੋ, “ਧਨ ਹਮ ਕਬ ਲਾਵੈ? ਲੰਗਰ ਨੀਤ ਚਲੇ, ਵਰਤਾਵੈ ।
 ਤੁਮ ਤੋ ਸੁਖ ਨ ਖਰਚ ਕੀ ਜਾਨੋ । ਰਾਜਨੀਤਿ ਨਹਿ ਰੰਚਨ ਠਾਨੋ ॥ [੧੪੦॥]
 ਬਡ ਸ੍ਰਮ^੧ ਲਿਆਵੈ ਧਨਹਿ ਉਪਾਈ । ਪੁਨਿ ਲੰਗਰ ਟੋਰੋ ਤੁਮ ਆਈ ।
 ਹਮਰੇ ਗ੍ਰਿਹ ਗ੍ਰਿਹ^੨ ਲੰਗਰ ਹੋਈ । ਪੁਨਿ ਤੁਮ ਕਹਿਤ ਇਜਾਰਾ ਸੋਈ ॥ [੧੪੧॥]
 ਸੋ ਹਮ ਭਰ ਹੀ ਖਰਚ ਕਰਾਹੀ । ਤੁਮਰਾ ਹਮ ਪੈ ਵਧਤਾ ਨਾਹੀ ।”
 ਏਕ ਮਸੰਦ ਕਹੈ ਤਬ ਐਸੇ । “ਸੀਖੋ ਲੇਖਾ ਕਰਨ ਜੁ ਵੈਸੇ ॥ [੧੪੨॥]
 ਪੁਨਿ ਹਮ ਸੋ ਕਛੁ ਬੈਨ ਬਖਾਨੇ । ਹਤੇ ਹਮਾਰਾ ਗ੍ਰਿਹ ਤੁਮ ਮਾਨੇ ।
 ਲੇਖਾ ਸਿਖ ਕਰਿ ਲੇਖਾ ਕਈਐ । ਬਾਲਕ ਜਯੋ ਨਹਿ ਰਾਰ ਮਚੈਐ ॥ [੧੪੩॥]
 ਪੜ੍ਹ ਜਾਣੇ ਨਹੀ ਬਾਦ ਗਵਾਵੇ । ਹਮ ਲੇਖਾ ਕਰ ਸੁਖ ਨਹਿ ਪਾਵੇ ।”
 ਯੋ ਕਹਿ ਰੂਨ ਰਹੈ ਗ੍ਰਿਹ ਮਾਹੀ । ਪਾਛੇ ਗੁਰ ਜੀ ਤਾਹਿ ਬੁਲਾਹੀ ॥ [੧੪੪॥]
 ਆਵੈ ਨਾਹਿ ਗੁਰੂ ਤਬ ਕੀਨਾ । ਲੇਖਨਿ ਬੁਧਕਾ^੩ ਮਾਂਗੁਤ ਚੀਨਾ ।
 ਸਿੱਖਨ ਕਹਾ, “ਦਯਾ ਨਿਧਿ ਸ੍ਰਾਮੀ ! ਕਾਂ, ਤੇ ਮਾਂਗਤ ਲੇਖਨਿ ਕਾਮੀ?” ॥ [੧੪੫॥]
 ਤਬ ਗੁਰ ਕਹੈ, “ਮਸੰਦ ਸਰੀਕਾ । ਭਾਖਤ ਹੈ ਵਿੰਦਯਾ ਅਸਲੀਕਾ ।”
 ਤਬ ਗੁਰ ਕਹੈ, “ਤਿਨੈ ਮੁਖ ਕਾਰਾ^੪ । ਤੁਮ ਸਰੀਕ ਭਾਖਤ ਨਿਜ ਸਾਰਾ ।
 ਤੁਮ ਵਿੰਦਯਾ ਨਿਧਿ ਦੀਨ ਦਯਾਲਾ ! ਲਿਖਯੋ ਬਿਸਨ ਚਰਿਤਾ^੫ ਸੁਖ ਸਾਲਾ” ॥੬੫॥ [੧੪੬॥]
ਦੇਹਰਾ । ਚੋਸਠ ਵਿੰਦਯਾ^੬ ਤੋਰਕੀ^੭, ਪੁਨਹ ਆਰਥੀ^੮ ਮਾਨ ।
 ਭਾਖਾ ਆਦਿ ਸਹੰਸਕ੍ਰਿਤ^{੧੦}, ਪਹਲਵੀ^{੧੧} ਪਸਤਵਿ^{੧੨} ਜਾਨ ॥੬੬॥ [੧੪੭॥]
 ਪਾਰਸੀ^{੧੩} ਆਦਿ ਜਬਾਨ ਸਭ, ਮੰਤ੍ਰ ਜੰਤ੍ਰ ਸਭ ਜਾਨ ।
 ਪੇਖਾ ਹਮ ਤੁਮ ਰਟੇ ਸਭ, ਅਬ ਨਿਦਾਨ ਕਤ^{੧੪} ਮਾਨ ॥੬੭॥ [੧੪੮॥]
ਸਵੈਯਾ । ਯੋ ਕਹਿ ਲੇਖਨ ਤੋੜ ਦਈ ਪੁਨਿ ਧਾਰਤ ਸੋਭ ਗੁਰੂ ਗੁਨ ਗਾਹੀ ।
 ਪੰਨ ਹੈ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਤਬ ਭਾਖਤ ਫੇਰ ਕਹਯੋ ਨਿਜ ਆਨਨ ਮਾਹੀ ।
 ਜਾਹਿ ਮਸੰਦਨ ਬੇਗ ਬੁਲਾਵਹੁ, ਆਵਤ ਨਾਹਿ ਜਬੈ ਸਿਖ ਜਾਹੀ ।
 ਰੂਨ ਕਠੋਰ ਕਹੈ ਬਚਨਾ ਨਿਜ ਬਾਲਕ ਰਾਜ ਦਯੋ ਫਲ ਪਾਹੀ ॥੬੮॥ [੧੪੯॥]
 ਹਮ ਹੀ ਇਨ ਕੀ ਪ੍ਰਭੁਤਾ ਕਰਵਾਵਤ, ਦੇਸਨ ਦੇਸ ਕੇ ਸਿੱਖ ਬਨਾਏ ।
 ਬਿੱਲੀ ਤੇ ਸਿੰਘ ਕੀ ਬਾਤ ਭਈ, ਵਹਿ ਰਾਜ ਦਯੋ ਹਮਰੇ ਸਿਰ ਆਏ ।
 ਸਿਖ ਆਨ ਕਹੈ ਗੁਰ ਪੈ ਤਬ ਬਾਤਨ ਆਵਤ ਹੈ ਅਤਿ ਜੋੜ ਲਗਾਏ ।

1. ਕੋਲ, ਪਾਸ। 2. ਪਰਿਸ਼੍ਰਮ (ਮਿਹਨਤ) ਨਾਲ। 3. ਘਰ ਘਰ। 4. ਲੇਖਣੀ (ਕਲਮ) ਤੇ ਦਵਾਤ।
 5. ਮੂੰਹ ਕਾਲਾ। 6. ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਚਰਿਤ੍ਰ ਅਰਥਾਤ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ ਦੀ ਕਥਾ। 7. ਚਹੂੰਨ ਕਲਾਂ-ਨਾਚ, ਵਾਦ, ਵਸਤ੍ਰ
 ਗਹਣੇ ਸਜਾਉਣੇ, ਰੰਗਸਾਜੀ, ਆਦਿ ੬੪ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹੁਨਰ। 8. ਤੁਰਕੀ (ਤੁਰਕਿਸਤਾਨ ਦੀ) ਬੋਲੀ। 9. ਅਰਬੀ
 ਜਬਾਨ। 10. ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਬੋਲੀ। 11. ਪਹਲਵੀ (ਈਰਾਨ ਦੀ ਪੁਰਾਣੀ) ਜਬਾਨ। 12. ਪਸਤੋ, ਪਠਾਣਾ ਦੀ ਬੋਲੀ।
 13. ਫਾਰਸੀ। 14. ਕਿਉਂ, ਕਿਵੇਂ।

ਗੁਰ ਤਾ ਬਿਨ ਖਾਤ ਨਹੀ ਅਸਨੀ, ਕਹੈ ਪਜਾਲੇ ਨਿਵਾਲੇ¹ ਕੇ ਯਾਰ ਨ ਆਏ ॥੬੯॥ [੧੫੦॥]
 ਦਿਨ ਰੈਨ ਬਿਤੀ ਗੁਰ ਕੇ ਅਸ ਹੀ, ਗੁਰ ਖਾਤ ਨ ਪੀਵਤ ਨੈਕੁ ਹੂੰ ਭਾਈ ।
 ਵੈ ਗ੍ਰਿਹ ਮਾਂਹਿ ਨਚਾਵਤ ਹੈ ਅਤਿ ਵਾਰ ਮੁਖੀ² ਮਨ ਮੋਦ ਬਢਾਈ ।
 ਏ ਗੁਰ ਬਾਲਕ ਯਾ ਡਰ ਹੈ, ਹਮ ਐਸ ਹੀ ਭਾਂਤਿ ਕਹੈ ਸਿਖ ਆਈ ।
 ਸਾਤ ਹੀ ਦਯੋਸ³ ਬਿਤੇ ਗੁਰ ਕੇ, ਨਹਿ ਰੀਝ ਕੈ ਭੋਜਨ ਤਾ ਬਿਨ ਖਾਈ ॥੭੦॥ [੧੫੧॥]
 ਸਿੱਖ ਕਹੈ, “ਮਹਾਰਾਜ ! ਤੁਮੈ ਬਿਧ, ਕੇ ਲਿਖਨੇ ਹਿਤ ਲੇਖ ਸਿਖਾਯੇ ।
 ਵੈ ਸਠ⁴ ਲੰਗਰ ਤੋਰਤ ਨਾ, ਤਿਨ ਧਾਮਨ⁵ ਵਾਰ ਮੁਖੀ ਛਬਿ ਪਾਯੇ ।
 ਤਾ ਬਿਨ ਭੋਜਨ ਖਾਤ ਨ ਜੀ ਤੁਮ, ਵੈ ਤੇ ਕਹੈ ਮਨ ਆਨੰਦ ਭਾਯੇ ।”
 ਯੋ ਸੁਨਿ ਕੈ ਗੁਰ ਰੈਨ ਭਏ, ਤਿਹ ਧਾਮ ਭਿਖੈ ਕਰ ਰੂਪ ਬਨਾਯੇ ॥੭੧॥ [੧੫੨॥]
 ਕਾਹੂ ਕੇ ਧਾਮ ਨਚੇ ਗਨਿਕਾ, ਕਿਨ ਹੀ ਗੁਰ ਨਿੰਦ ਕੀ ਗਾਥ ਚਲਾਈ ।
 ਕਈ ਮਸੰਦ ਸੁਨੇ ਨ ਕਹਯੋ ਗੁਰ, ਖਜਾਲਨ ਕੇ ਮਦਰਾ ਰਸ⁶ ਭਾਈ ।
 ਐਸੇ ਲਖੀ ਤਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਜੀ ਮਨ, ਸਾਸਨ⁷ ਤਾਹਿ ਕੇ ਕੀਨ ਉਪਾਈ ।
 ਪ੍ਰਾਤ ਲਖੇ ਤਬ ਸਾਗ ਤਿਨੈ ਕਰ, ਯਾ ਬਿਧਿ ਸਿੱਖਨ ਕੇ ਸੁ ਬੁਲਾਈ ॥੭੨॥ [੧੫੩॥]
ਭੁਜੰਗ ਛੰਦ । ਤਬੈ ਸਾਗ ਰੂਪ ਲਖੇ ਕਰਮ ਤਾਕੈ । ਕਹਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਐਸ, “ਪਾਪੀ ਨ ਝਾਕੈ⁸ ।
 ਗਜੰ ਤੀਰ ਖੂਨੀ ਨਹੀ ਤ੍ਰਾਸ ਜਾਨੇ । ਕਰੈ ਸੰਗ ਯਾ ਕੇ ਲਹੈ ਨਰਕ ਮਾਨੇ” ॥ [੧੫੪॥]
 ਮਸੰਦ ਲਖੇ ਪਾਪ ਭਾਗੇ⁹ ਅਪਾਰੰ । ਗਹੇ ਜਾਇ ਕੈ ਯਾਹਿ ਮਾਰੇ ਸੁਧਾਰੰ ।
 ਕਰੇ ਪਾਪ ਖੂਨੀ, ਗਹੇ ਤਾਹਿ ਜਾਨੈ । ਚਲੇ ਦੋਰ ਕੇ ਸਿਖ ਲਜਾਏ ਤਿਸਾਨੇ¹⁰ ॥ [੧੫੫॥]
 ਜਿਮੰ ਨਾਗ¹¹ ਮਾਰੇ ਸੁਤੰ ਪ੍ਰੀਖਤਾ¹² ਹੀ । ਤਿਸੀ ਭਾਂਤਿ ਜਾਰੇ¹³ ਘਨੇ ਤੇਲ ਮਾਰੀ ।
 ਜਿਮੰ ਸੰਗ ਲੋਹਾ ਪਰੰ ਤ੍ਰੀਖ ਭੋਗੰ । ਹਨੇ ਛੇਦ ਤੀਰੰ, ਕਹੈ ਅਗਨਿ ਜੋਗੰ ॥ [੧੫੬॥]
 ਗਜੰ ਖੂਨ ਪਾਦੰ¹⁴ ਕਿਨੈ ਮਾਰ ਡਾਰਾ¹⁵ । ਕਿਤੇ ਲੋਹ ਤਾਂ ਪੈ ਭਲੀ ਭਾਂਤਿ ਜਾਰਾ ।
 ਕਿਤੇ ਸੂਲੀ ਵਾਪੈ ਸਰੰ ਡੋਬ ਦੀਨੇ । ਭਲੀ ਭਾਂਤਿ ਜਾਰੇ ਘਨੇ ਦੁਸਟ ਚੀਨੇ ॥ [੧੫੭॥]
 ਕਿਤੇ ਜਾਰ ਦੀਨੰ ਸਮੰ ਈਧਨਾ¹⁶ ਹੀ । ਭਜੈ ਜਾਤ ਭਾਰੈ, ਗਹੈ ਸਿਖ ਲਿਆਹੀ ।
 ਤ੍ਰਿਆ ਰੂਪ ਧਾਰੇ ਤਿਨੇ ਆਨ ਡਾਰੈ । ਪੁਨੰ ਬਾਲ ਬ੍ਰਿਧ ਜੁਵਾ ਨਿਰਖ ਸਾਰੇ ॥ [੧੫੮॥]
 ਤਜਾ ਬਖਤ ਮਲੰ, ਤਕਾ ਤਾਹਿ ਥਾਨੰ । ਜਹਾਂ ਰਾਮ ਦਾਸੰ ਉਦਾਸੀ ਬਖਾਨੰ ।
 ਤਿਸੈ ਯੋ ਕਹਾ, “ਜਾਹਿ ਮਾਤਾਨ ਤੀਰੰ¹⁷ । ਤਹਾਂ ਰਾਖ ਹੈ ਔਰ ਥਾਨੰ ਨ ਬੀਰੰ” ॥ [੧੫੯॥]
 ਤਹਾ ਆਨ ਕੈ ਸੀਸ ਗੁੰਦਾਅ ਭਾਰੀ । ਨਕੰ ਨੱਥ ਡਾਰੀ, ਪਟੰ¹⁸ ਨਾਰਿ ਧਾਰੀ ।
 ਕਿਤੇ ਸਹਸ ਜਾਰੇ, ਕਈ ਬਾਲ ਗਰਭੰ । ਤਬੈ ਭਾਖਿਯੋ ਆਪ ਬੱਚਾ ਸੁ ਅਰਭੰ ॥੭੩॥ [੧੬੦॥]
ਚੋਪਈ । ਸਿਖਨ ਕਹਾ, “ਕਿਸੈ ਗ੍ਰਿਹ ਨਾਹੀ ।” ਗੁਰ ਕਹੈ, “ਕਹੀ ਹੋ ਕੈ ਗ੍ਰਿਹ ਮਾਰੀ ।”

1. ਭੋਜਨ, ਪੁਸ਼ਾਦ । 2. ਅਖਾਣ—“ਹਮ ਪਿਆਲਾ ਵ ਹਮ ਨਿਵਾਲਾ” ਅਰਥਾਤ ਖਾਣ ਪੀਣ ਦੀ ਸਾਂਝ ।
 3. ਕੁਝ ਵੀ, ਬੋਝਾ ਜੇਹਾ ਵੀ । 4. ਵੇਸਵਾ । 5. ਦਿਨ । 6. ਉਹ ਮੁਰਖ । 7. ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ । 8. ਮਦ ਮਸਤੀ ਵਿਚ । 9. ਤਾੜਨਾ, ਦੰਡ । 10. ਝਕਦੇ, ਝਿਜਕਦੇ । 11. ਪਾਪ-ਭਾਗੀ । 12. ਏਥੇ ਭਾਗੇ (ਭਾਗੀ) ਦੀ ਥਾਂ ‘ਲਾਗੇ’ ਪਾਠ ਵੀ ਹੈ (ਖਾ. ਕਾ. ਅ. ੬੦੫) । 13. ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ । 14. ਸੱਪ । 15. ਰਾਜਾ ਪਰੀਛਿਤ ਦੇ ਪੁਤ੍ਰ ਜਨਮੇਜਯ ਨੇ । 16. ਜਾਲੇ, ਸਾੜੇ, ਫੂਕੇ । 17. ਖੂਨੀ ਹਾਥੀ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ । 18. ਸੁੱਟਿਆ । 19. ਇੰਨ੍ਹਣ । 20. ਮਾਈਆਂ ਦੇ ਕੋਲ । 21. ਮੁਰਖ ।

ਪੁਨਿ ਕਹਯੋ, “ਹਮ ਗ੍ਰਿਹ ਮਾਤਾ ਤੀਰਾ। ਜਾਵਹੁ ਬੇਗ ਨਾਰਿ ਬਪੁ ਕੀਰਾ” ॥ [੧੬੧॥]
 ਤਬ ਸਿਖ ਲਯਾਏ ਤਾ ਗ੍ਰਿਹ ਜਾਨੇ। ਮਾਤਾ ਆਨ ਪਰੀ ਪਦ ਮਾਨੇ।
 “ਹੇ ਗੁਰ! ਸਰਨਾਗਤ ਨਹਿ ਮਾਰੇ। ਰਾਮ ਚੰਦ ਕਿਸਨਾਦਿਕ ਸਾਰੇ” ॥ [੧੬੨॥]
 ਗੁਰ ਕਹੈ, “ਮਾਰ ਮਸੰਦਨ ਕੀਨੀ। ਨਰ ਕੇ ਮੋਹ ਬਚਾਏ ਚੀਨੀ^੧।
 ਯਾਹਿ ਪਾਪ ਤੇ ਜੂਨ ਚੋਰਾਸੀ। ਤੇ ਗ੍ਰਿਹ ਤਾਹਿ ਬਚਾਯੋ ਫਾਸੀ” ॥ [੧੬੩॥]
 ਤਬ ਸੋ ਬਖਤ ਮਲ ਥੋ ਬਾਲਾ। ਲਖ ਗੁਰ ਉਸਤਤਿ ਕੀਨ ਬਿਸਾਲਾ^੨।
 “ਸਰਨ ਸਰਨ ਮੈ, ਕਰੁਨਾ ਧਾਰੇ। ਦੀਨ ਦਯਾਲਾ ਮੋਹਿ ਉਬਾਰੇ” ॥ [੧੬੪॥]
 ਤੁਵ ਪਦ ਸਰਨ, ਸਰਨ ਮੈ ਜਾਨੀ।” ਸੁਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਅਤਿ ਮਯਾ^੩ ਸੁ ਠਾਨੀ।
 “ਤੁਮੈ ਸੁਹਾਗਨ ਸਦਾ^੪ ਮੈ ਕੀਨਾ।” ਯੋ ਕਹਿ ਆਰਸਾ^੫ ਦਈ ਸੁ ਚੀਨਾ ॥ [੧੬੫॥]
 ਨਾਰਿ ਰੂਪ ਤਾ ਕ ਸਦ ਹੋਈ। ਨਾਰੀ ਨਰ ਵਾ ਹੋਵੇ ਕੋਈ।
 ਤਾਹਿ ਬਖਸਿਯੋ ਔਰ ਜਲਾਏ। ਕਟ ਕਟ ਝਰਤ, ਜਰਤ ਲਖ ਪਾਏ।
 ਜਿਮ ਜਿਮ ਜਰਤ ਗੁਰੂ ਸੁਖ ਪਾਏ। ਐਸੇ ਬੈਨ ਸੁ ਮੁਖੇ ਅਲਾਏ ॥੭੪॥ [੧੬੬॥]
 ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮਾਨ। ਦਰ ਲਏ ਲੇਖਾ ਪੀੜ ਛੁਟੈ, ਨਾਨਕਾ ਜਿਉਂ ਤੇਲ ॥੭੫॥ [੧੬੭॥]
 ਝੂਲਨਾ। ਤਬੈ ਆਯੋ ਹੈ ਮੇਲ ਵੈਸਾਖ ਭਾਰੀ, ਨਰ ਨਾਰਿ ਆਏ ਅਤਿ ਹੇਤ ਸਾਰੇ।
 ਸਭ ਸੁਨਯੋ ਹੈ ਕਾਲਿਕਾ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਈ, ਯਹਿ ਬਾਤ ਸੁਨ ਆਵਤੋ ਹੇਤ ਧਾਰੇ।
 ਗੁਰ ਮਯਾ ਤੇ ਗਾਥ ਯਹਿ ਪੂਰ ਹੋਈ, ਜੋ ਸੁਨੇ ਤਿਹ ਰਿਧਿ^੬ ਸਿੱਧਿ^੭ ਧਾਮ ਜਾਨੀ।
 ਸਭ ਦੁਸਟ ਨਾਸੇ, ਬਸੂ^੮ ਧਯਾਇ ਮਾਹੀ, ਗੁਰ ਮਯਾ^੯ ਤੇ ਬਾਤ ਯਹਿ ਪ੍ਰਗਟ ਮਾਨੀ
 ॥੭੬॥ [੧੬੮॥]
 ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਸੁਖਦਾਈ। ਆਨੇ ਧਯਾਇ ਪੂਰਨ ਭਾਈ ॥੮॥

1. ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਸਰੀਰ ਅਥਵਾ ਭੋਸ ਵਿਚ। 2. ਤੁੱਛ, ਨੀਚ, ਕੀੜਾ। 3. ਵਿਸ਼ਾਲ, ਵਿਸਤਾਰ ਸਹਿਤ।
 4. ਰਖਿਆ (ਮੁਕਤ) ਕਰੇ। 5. ਕ੍ਰਿਪਾ। 6. ਸਦਾ, ਸਦੈਵ, ਹਮੇਸ਼ਾ। 7. ਇਰਸ, ਵਿਰਸਾ। 8. ਧਨ, ਸੰਪਤੀ।
 9. ਅੱਠ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਥਵਾ ਸਿਧੀਆਂ : ਅਣਿਮਾ (ਬਹੁਤ ਛੋਟਾ ਹੋਣਾ), ਮਹਮਾ (ਵੱਡਾ ਹੋ ਜਾਣਾ), ਗਰਿਮਾ (ਭਾਰੀ ਹੋਣਾ), ਲਘਿਮਾ (ਹੌਲਾ ਹੋਣਾ), ਪ੍ਰਾਪਤਿ (ਮਨ ਇੱਛਿਤ ਫਲ ਮਿਲਣਾ), ਪ੍ਰਾਕਾਸ਼ (ਸਭ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਜਾਣ ਲੈਣੀ), ਈਸ਼ਿਤਾ (ਆਪਣੇ ਪਿੱਛੇ ਸਭ ਨੂੰ ਲਾਉਣਾ) ਤੇ ਵਸ਼ਿਤਾ (ਸਭ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਧੀਨ ਕਰਨਾ)। 10. ਵਸੁ, ਅੱਠ ਜਾਂ ਅਠਵਾਂ। 11. ਕ੍ਰਿਪਾ।

ਨੋਵਾਂ ਅਧਿਆਇ ਖ਼ਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੀ ਰਚਨਾ

ਦੋਹਰਾ। ਯਾ ਬਿਧਿ ਪੰਥ ਬਨਾਇ ਹੈ, ਕਹੈ ਨੇਮ¹ ਕੇ ਮਾਹਿ।

ਜਾ ਲਖ ਸਤ੍ਰੁਨ² ਨਾਸ ਹੋਇ, ਸੰਤ ਮਨੇ ਸੁਖ ਪਾਹਿ ॥੧॥

ਚੋਪਈ। ਬੀਤੀ ਨਿਸਾ ਭੋਰ³ ਪ੍ਰਗਟਾਯੋ। ਸ੍ਰੀ ਦਿਨ ਮਣਿ⁴ ਚਲ ਤਖਤ ਸੁਹਾਯੋ।

ਪਰਮ ਜੋਤਿ ਸਾਹਿਬ ਸੁਖਦਾਈ। ਬੈਠੇ ਸ੍ਰੀ ਕੇਸਗੜ੍ਹ ਆਈ ॥ [੨॥]

ਅਧਿਕ ਓਪ ਤਾ ਥਾਨ ਲਸਾਵੈ। ਕੋਟਿ ਬਦਨ ਕਰ ਅੰਤ ਨ ਪਾਵੈ।

ਆਦਿ ਖਾਲਸਾ ਵਾਸੀ ਜੋਈ। ਅੱਚੁਤ ਵਾਕ ਗੁਰੂ ਕਾ ਸੋਈ ॥ [੩॥]

ਉਚੇ ਪੱਖ⁵ ਸੁ ਅਧਿਕ ਬਿਰਾਜੈ। ਤਾ ਪਰ ਸਿੰਘਾਸਨ ਗੁਰ ਛਾਜੈ⁶।

ਸਹਸ ਨਾਰ ਸਰਿਤਾ⁷ ਤਟ ਬਹੈ। ਸੁਰ ਨਰ ਜਾਸ ਦਰਸ ਕੇ ਚਹੈ ॥ [੪॥]

ਸਾਤ ਧੁਜਾ⁸ ਤਿਹ ਅਦਭੁਤ ਭਾਰੀ। ਸਭ ਸਿਰ ਕੇਸ ਕੋਟ⁹ ਅਵਤਾਰੀ।

ਆਦਿ ਰੂਪ ਖਾਲਸੇ ਵਾਸੀ। ਰਿੱਧਿ ਸਿੱਧਿ ਜਿਹ ਕੋਟਿਕ¹⁰ ਦਾਸੀ ॥ [੫॥]

ਅਜ ਗੈਬੀ ਜਹ ਘੁਰਤ ਨਗਾਰੇ। ਕੋਟਿ ਕਵੀ ਕਹਿ ਸਕਤ ਉਚਾਰੇ।

ਬੈਠੇ ਆਨ ਤਹੀ ਮਹਾਰਾਜਾ। ਅਚੁੱਤ ਅਲਖ ਧਰਨਿ ਸਿਰ ਤਾਜਾ ॥ [੬॥]

ਸੰਗਤਿ ਕੇ ਸੋਧਨ ਮੈ ਆਯੋ। ਅਦਭੁਤ ਤਹਾ ਚਰਿਤ੍ਰ ਬਨਾਯੋ।

ਤੰਬੂ ਚਾਰ ਸੁ ਅਧਿਕ ਮੰਗਾਏ। ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਕਰਤ ਹਾਂ ਲਟਾਏ।

ਪਾਂਚ ਅਜਾ ਸੁਤ¹¹ ਗੁਪਤ ਮੰਗਾਈ। ਤਾ ਮੈ ਦੀਨ ਨਿਸਾ¹² ਬੰਧਵਾਈ ॥੨॥ [੭॥]

ਦੋਹਰਾ। ਰੈਨ ਪਯਾਨ¹³ ਸੁ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਯੋ, ਜਗੇ ਸਕਲ ਨਰ ਨਾਰਿ।

ਵੈਸਾਖੀ ਕੇ ਦਰਸ ਪਰ, ਸੰਗਤਿ ਮਿਲੀ ਅਪਾਰ ॥੩॥ [੮॥]

ਚੋਪਈ। ਅਛਲ¹⁴ ਪੁਰਖ ਕੋਤੁਕ ਯਹਿ ਕੀਨਾ। ਜਹਿ ਤਹਿ ਬੋਲ ਸੰਗ ਸਭ ਲੀਨਾ।

ਮਿਲੇ ਆਨ ਜਬ ਅਧਿਕ ਅਪਾਰਾ। ਦਿਪਤ ਜੋਤਿ ਕਹਿ ਬਦਨ ਸੁਧਾਰਾ ॥ [੯॥]

“ਸਨਮੁਖ ਪੂਰਾ ਸਿਖ ਹੈ ਕੋਈ। ਸੀਸ ਭੇਟ ਗੁਰ ਦੇਵੇ ਜੋਈ।”

1. ਨੇਵੇਂ ਅਧਿਆਇ ਵਿਚ। 2. ਸਤ੍ਰੁਆਂ (ਵੈਰੀਆਂ) ਦਾ। 3. ਸਵੇਰਾ, ਪ੍ਰਭਾਤ। 4. ਸੂਰਜ, 5. ਪਰਬਤ। 6. ਸੋਹਦਾ ਹੈ। 7. ਸਹਸ (ਸੌ) ਨਾਰ (ਨਾਲੇ) ਅਥਵਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਵਾਲੀ ਸਰਿਤਾ (ਨਦੀ) ਸਤਲੁਜ। 8. ਸ੍ਰੀ ਆਨੰਦਪੁਰ ਦੇ ਸੱਤ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ (ਝੰਡੇ)। ਉਹ ਸੱਤ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਇਹ ਹਨ : ਅਕਾਲ ਬੁੰਗਾ, ਆਨੰਦਗੜ੍ਹ ਕਿਲਾ, ਸੀਸ ਗੰਜ, ਤਖ਼ਤ ਕੇਸ ਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ, ਗੁਰੂ ਕੇ ਮਹਲ, ਆਦਿ ਸਿੰਘਾਸਨ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ, ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਭੋਰਾ ਸਾਹਿਬ (ਦੇਖੋ ਗੁਰੂਸ਼ਬਦ ਰਤਨਾਕਰ ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼)। 9. ਸ੍ਰੀ ਕੇਸ ਗੜ੍ਹ। 10. ਕਰੋੜਾਂ ਹੀ। 11. ਬਕਰੇ। 12. ਰਾਤ ਸਮੇਂ। 13. ਰਾਤ ਬੀਤਣ ਤੇ। 14. ਛਲ ਰਹਿਤ।

ਯੋਂ ਸੁਨ ਹੁਕਮ ਅਧਿਕ ਬਹੁ ਭਾਰਾ। ਭਯੋ ਬਿਸਮ¹ ਯਹਿ ਸਕਲ ਸੰਸਾਰਾ ॥ [੧੦॥]
 ਤੀਨ ਬੇਰ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਜਬ ਕਹਯੋ। ਪਾਨਿ² ਜੋੜ ਸੇਵਕ ਇਕ ਅਯੋ।
 ਗਹਿ ਤਾਕੀ ਭੁਜ³ ਖੜਗ ਨਿਕਾਰਯੋ। ਤੇਜ ਅਧਿਕ ਇਹ ਬਿਧਿ ਤਨ ਧਾਰਯੋ ॥ [੧੧॥]
 ਝਟਕਾ ਕਰਜ ਅਜਾ ਸੁਤ ਜਾਈ। ਰੁਧਿਰ ਪ੍ਰਵਾਹ ਚਲਯੋ ਤਬ ਧਾਈ।
 ਸ੍ਰੇਣਤ⁴ ਪੁਲਤ⁵ ਖੜਗ ਲੈ ਹਾਥਾ। ਪੁਨਿ ਬਾਹਰ ਆਯੋ ਜਗ ਨਾਥਾ ॥ [੧੨॥]
 ਮਾਂਗਯੋ ਅਵਰ ਸੀਸ ਇਕ ਆਈ। ਯੋ ਲਖਿ ਬਿਸ ਮੈ ਭਈ ਲੁਕਾਈ।
 ਤੀਨ ਬੇਰ ਸਤਿਗੁਰ ਜਬ ਗਾਯੋ। ਸੇਵਕ ਨਿਸਰ ਏਕ ਤਬ ਆਯੋ ॥ [੧੩॥]
 ਤਾ ਕੀ ਭੁਜਾ ਪਕਰ ਗੁਰ ਦੇਵਾ। ਲੈ ਗਯੋ ਤੰਬੂ ਅਹਿ ਅਭੇਵਾ।
 ਝਟਕਾ ਕਰਯੋ ਤੈਸ ਬਿਧਿ ਜਾਈ। ਰੁਧਿਰ ਪ੍ਰਵਾਹ ਚਲਯੋ ਤਬ ਧਾਈ ॥ [੧੪॥]
 ਪਾਂਚ ਅੰਗੂ ਕਰ ਸੀਸੁ ਸੁ ਕਾਟਾ। ਹੁੰਡ ਮੁੰਡ ਨੀਮ ਕਰ ਬਾਟਾ।
 ਪਾਂਚ ਸਿੰਘ ਸਤਿਗੁਰ ਇਮ ਲਜਾਏ। ਹਾ ਹਾ ਕਾਰ ਸਕਲ ਪੁਰ ਛਾਏ ॥ [੧੫॥]
 ਉਚ ਨੀਚ ਸਬ ਹੀ ਨਰ ਨਾਰੀ। ਨਿੰਦਾ ਪ੍ਰਭੂ ਕੀ ਕਰੋ ਸੁ ਭਾਰੀ।
 “ਇਨ ਕੇ ਕਹਾਂ ਸਿਰਰ ਹੋ ਗਯੋ। ਅਜਾ ਸੁਆਨ⁶ ਜਿਮ ਸਿੱਖਨ ਘਯੋ” ॥ [੧੬॥]
 ਜਹਾਂ ਤਹਾਂ ਇਹ ਬਾਤ ਭਨੀਜੈ। ਅਪਜਸ ਬਿਨਾ ਨ ਐਰ ਲਖੀਜੈ।
 ਸਭ ਹੀ ਮਿਲ ਕੈ ਐਸ ਬਖਾਨੈ। ਸੂਖਮ ਸਾਂਗ ਨ ਪ੍ਰਭੂ ਕੇ ਜਾਨੈ ॥ [੧੭॥]
 ਕਾਲੀ ਆਗਮ ਬਡ ਬਲ ਭਾਰੀ। ਇਨ ਪੈ ਗਯੋ ਨ ਪ੍ਰਗਟ ਸਹਾਰੀ।
 ਉਲਟੀ ਪਰੀ ਯਾ ਪਰ ਸੁ ਭਵਾਨੀ। ਤਾ ਤੇ ਇਨ ਕੀ ਮਤਿ ਬਵਰਾਨੀ⁸ ॥ [੧੮॥]
 ਪ੍ਰਥਮ ਮਸੰਦ ਸਕਲ ਦਿਖ ਜਾਰੇ। ਬਹੁਰ ਅਜਾ⁹ ਜਿਮ ਸਿੱਖ ਸੰਘਾਰੇ।
 ਰੂਪ ਅਨੂਪ ਗੁਰੂ ਅਵਤਾਰੀ। ਕੇ ਪਟਤਰਾ¹⁰ ਯਹਿ ਕਰੈ ਸੁ ਧਾਰੀ ॥ [੧੯॥]
 ਜੇ ਯਹਿ ਦੇਵਿਨ ਪੂਜਤ ਭਾਈ। ਰਾਜ ਕਰਤ ਜਗ ਮੈ ਅਧਿਕਾਈ।
 ਰਿੰਧਿ ਸਿੰਧਿ ਲਖ ਅਨਿਕ ਪ੍ਰਕਾਰਾ। ਜਰ ਨਹੀਂ ਸਕਯੋ ਸੁ ਪ੍ਰਗਟ ਉਚਾਰਾ ॥ [੨੦॥]
 ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨ ਦੇਵ ਗਣ¹¹ ਸਾਰੇ। ਅੱਗੂ¹² ਕਾਲਿਕਾ ਕੋਣ ਵਿਚਾਰੇ।
 ਕਹਾ ਭਯੋ ਭਈ ਪ੍ਰਗਟ ਭਵਾਨੀ। ਕਰ ਮੈ ਦੀਨ ਕਲਿਤ¹³ ਕਿਰਪਾਨੀ ॥ [੨੧॥]
 ਤਦ੍ਯਪਿ¹⁴ ਤੇਜ ਨ ਸਕੈ ਸਹਾਰੀ। ਯਾ ਬਿਧਿ ਸਕਲ ਕਹਿਤ ਨਰ ਨਾਰੀ।
 ਨਾਥ ਚਰਿਤ੍ਰ ਨਾਥ ਬਰ ਜਾਨੈ। ਐਰ ਜੀਵ ਕਾ ਭੇਦ ਪਛਾਨੈ ॥੪॥ [੨੨॥]
 ਦੇਹਰਾ। ਉਤੇ ਲੋਕ ਯੋ ਭਾਖਈ, ਇਤ ਪ੍ਰਭੂ ਯਾ ਬਿਧਿ ਠਾਨ।
 ਨਿਕਸੇ ਤੰਬੂ ਤਾਹਿ ਤੇ, ਸੰਗ ਸਿੱਖ ਸੁਠਾ¹⁵ ਠਾਨ ॥੫॥ [੨੩॥]
 ਸਵੈਯਾ। ਤਾ ਕਰ ਸੋਕਰਾ¹⁶ ਧਾਰ ਆਏ, ਪੁਨਿ ਬੈਠ ਸਿੰਘਾਸਨ ਕੋਤੁਕ ਕੇਰੇ।
 ਧੰਨ ਧੰਨ ਕਹੈ ਨਰ ਨਾਰਿ ਤਬੈ, ਪੁਨਿ ਭੂਖਨ ਅਨਿਕ ਦਏ ਤਿਹ ਕੇਰੇ।
 ਕੋਰ ਮਯਾ¹⁷ ਕਰ ਆਪ ਸਮਾਨ, ਕਰੇ ਤਬ ਹੀ ਅਤਿ ਸੁੰਦਰ ਚੇਰੇ।

1. ਅਸਚਰਜ। 2. ਹੱਥ। 3. ਬਾਂਹ। 4. ਲਹੂ। 5. ਪੁਲਤ, ਲਿਬੜੀ ਅਥਵਾ ਭਿਜੀ ਹੋਈ। 6. ਅਜਾ, ਬਕਰਾ (ਬਕਰੀ) ਦਾ ਸੁਨ (ਖੁਤ)। 7. ਵੱਢਿਆ, ਕਤਲ ਕੀਤਾ। 8. ਪਾਗਲ ਹੋ ਗਈ। 9. ਬਕਰੀ। 10. ਉਪਮਾ, ਤੁਲਨਾ, ਬਰਾਬਰੀ। 11. ਦੇਵਤੇ। 12. ਅੱਗੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ। 13. ਸਿੰਗਾਰੀ ਹੋਈ, ਸੁਸਜਿਤ। 14. ਤਾਂ ਵੀ। 15. ਉੱਤਮ, ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ। 16. ਉਨ੍ਹਾਂ (ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ) ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਹੱਥ ਪਾ ਕੇ। 17. ਮਯਾ (ਕ੍ਰਿਪਾ) ਕੋਰ (ਕਟਾਖਸ)।

ਸਰਿਤਾ ਜਲ ਲੀਨ ਅਛੂਤ ਮੰਗਾਇ ਕੈ, ਪਾਤ੍ਰ ਲੋਹ ਮੈ ਤਾ ਪ੍ਰਭ ਬੇਰੇ।
 ਪੜ੍ਹਤੇ ਸੁ ਉਦਾਸ ਹੈ ਮੰਤ੍ਰਨ ਕੇ, ਪ੍ਰਭ ਠਾਢੇ ਹੈ ਆਪ ਭਏ ਸੇ ਸਵੇਰੇ ॥੬॥ [੨੪॥]
 ਅਸ ਕੋਤੁਕ ਵੇਖ ਸੁ ਸਾਹਿਬ ਕੇ, ਬਿਪ ਰਾਮ ਕ੍ਰਿਪਾ ਬਿਧਿ ਯਾ ਲਖ ਪਾਈ।
 ਮਾਤਾ ਕੇ ਤੀਰ ਗਯੋ ਤਬ ਧਾਇ ਕੇ, ਛੋਰ ਕਥਾ ਨਖਸਿੱਖ^੨ ਸੁਨਾਈ।
 ਖਾਲਸਾ ਪਥ ਕੇ ਆਇ 'ਰੁ ਅੰਤ ਕੇ, ਯਾ ਬਿਧਿ ਕੇ ਸੁਨ ਮਾਤ ਸੁ ਆਈ।
 ਤਾ ਸਮੈ ਆਨ ਪਤਾਸੇ ਡਰੈ,^੩ ਗਨ^੪ ਪੇਖ ਸੁ ਮਹਲ ਕੇ ਬਾਤ ਅਲਾਈ।
 ਤਾਤ 'ਰੁ ਮਾਤ ਕੀ ਅੰਸ ਭਈ ਅਬ, ਯਾ ਕਰ ਹੇਤ ਭਵੈ ਨਿਜ ਮਾਈ ॥੭॥ [੨੫॥]
 ਪ੍ਰੇਮ ਪਤਾਸੇ ਡਰੇ ਅਬ ਮਾਤ ਨੇ, ਯੋ ਅਤਿ ਸੰਗਤ ਮੇਦ ਧਰਾਈ।
 ਧੰਨ ਹੀ ਧੰਨ ਕਹੈ ਸਭ ਹੀ ਜਨ ਮਾਤਾ ਕੀਓ ਉਪਕਾਰ ਗਨਾਈ।
 ਜਲ ਥਲ ਮੈ ਜੋਤਿ ਬਿਰਾਜਤ ਮਾਤ ਕੀ, ਯਾਹਿ ਕਥਾ ਸੁਨ ਕੇ ਚਿਤ ਚਾਈ।
 ਪੂਰਣ ਮੈ ਕਹਾ ਊਣ ਨ ਤਾ ਯੋ ਅਸ ਖੇਲ ਕੀਓ ਹਰਿਰਾਈ ॥੮॥ [੨੬॥]
 ਦੇਹਰਾ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਗੁਰੂ ਤਿਯਾਰ ਕਰ, ਕੈ ਅਰਦਾਸ ਕੀ ਰੀਤ।
 ਠਾਢੇ ਕਰਮ ਛਕਾਇ ਕੈ, ਸਨਮੁਖ ਪੰਚ ਸੁ ਨੀਤ ॥੯॥ [੨੭॥]
 ਚੋਪਈ। ਪਾਨ ਜੋੜ ਤਿਨ ਅਮੀ^੧ ਪਿਵਾਵੈ। ਬੋਲ ਵਾਹਗੁਰੂ ਮੁਖੋਂ ਕਹਾਵੈ।
 ਪੰਚਨ ਕੇ ਐਸੇ ਤਬ ਦਯੋ। ਨਾਮ ਨਗਰ ਤਿਨ ਪੂਛਨ ਕਯੋ ॥ [੨੮॥]
 ਪ੍ਰਥ ਮੈ ਸੇ ਕਹ ਨਾਮ ਕੀ ਵਾਸੀ। ਸੁਨ ਤਿਨ ਕਹਜੇ ਸੰਗ ਅਬਿਨਾਸੀ।
 ਵਾਸੀ ਮੋਰ ਲਹੋਰ ਦਯਾਲਾ। ਨਾਮ ਦਯਾ ਸਿੰਘ ਦਾਸ ਕ੍ਰਿਪਾਲਾ ॥ [੨੯॥]
 ਪੂਰਬ ਜਨਮ ਲਊ ਥਾ ਜੋਈ। ਜਾਤ ਸੇਫਤੀ ਖੜ੍ਹੀ ਸੋਈ।
 ਨਿਹਚਲ ਸਿੰਘ^੬ ਦੁਤੀ ਬਰ ਗਾਯੋ। ਵਾਸੀ ਦੁਆਰਾਵਤੀ^੭ ਜਨਾਯੋ ॥ [੩੦॥]
 ਪੂਰਬ ਨਾਮ ਦੇਵ ਅਵਤਾਰਾ। ਜਾਤ ਸੁ ਛੀਪੇ ਕੀ ਅਬ ਸਾਰਾ।
 ਸਾਹਬ ਸਿੰਘ ਸੁ ਤ੍ਰਿਤੀ ਜੁ ਕਹੀਯੋ। ਬਿਦਰ ਸਹਿਰ ਤਾ ਥਾਨ ਸੁ ਲਹੀਏ ॥ [੩੧॥]
 ਪੂਰਬ ਸੈਨ ਨਾਈ ਥਾ ਸੰਤ। ਅਬ ਭੀ ਨਾਹੀ ਜਾਤ ਲਖੰਤ।
 ਚਤੁਰਥ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਅਬਿਨਾਸੀ। ਹਸਤਨ ਪੁਰੀ ਜਵਨ^੮ ਕੀ ਵਾਸੀ ॥ [੩੨॥]
 ਪੂਰਬ ਜਨਮ ਭਗਤ ਐ ਧੰਨਾ। ਜਾਤ ਜਾਟ ਕੀ ਅਬ ਸੇ ਵੰਨਾ।
 ਹਿੰਮਤ ਸਿੰਘ ਹਠੀਲਾ ਗਾਯੋ। ਵਾਸੀ ਜਗੰਨਾਥ ਕੀ ਗਾਯੋ ॥ [੩੩॥]
 ਪੂਰਬ ਜਨਮ ਬਧਕ^੯ ਐਤਾਰਾ। ਜਾਤ ਝੀਵਰੀ^{੧੦} ਕੀ ਸੁਖ ਸਾਰਾ।
 ਅੰਗ ਸੰਗ ਸਤਜੁਗ ਕੇ ਸੰਗੀ। ਪੰਚਨ ਮੇਲਤ ਜੋ ਗੁਰ-ਅੰਗੀ ॥ [੩੪॥]
 ਕੋਨਾ^{੧੧} ਮੋਨਾ ਕੰਨਯਾ ਪਾਪੀ^{੧੨}। ਮੀਣਾ^{੧੩} ਐਰ ਮਸੰਦ ਸੁ ਥਾਪੀ।

1. ਕ੍ਰਿਪਾ ਰਾਮ ਪੁਰੋਹਿਤ। 2. ਆਇ ਤੋ ਅੰਤ ਤਕ। 3. ਪਾਏ। 4. ਗਣ, ਲੋਕ-ਸਮੁਦਾਇ। 5. ਅੰਮ੍ਰਿਤ।
 6. ਅਰਥਾਤ-ਮੁਹਕਮ ਸਿੰਘ। 7. ਦੁਆਰਕਾ (ਕਾਨੀਆਵਾੜ)। 8. ਜਿਸ। 9. ਸ਼ਿਕਾਰੀ। 10. ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਿਦਵਾਨ
 ਗਿਆਨੀ ਠਾਕੁਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਭਾਈ ਦਯਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਿੰਡ ਡੱਲਾ, ਭਾਈ
 ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਿੰਡ ਜਟਵਾੜਾ (ਜ਼ਿਲਾ ਸਹਾਰਨਪੁਰ), ਭਾਈ ਹਿੰਮਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਿੰਡ ਸੰਗਤਪੁਰਾ (ਪਟਿਆਲਾ),
 ਭਾਈ ਮੁਹਕਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੂੜੀਆ (ਅੰਬਾਲਾ) ਤੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਿੰਡ ਨੰਗਲ ਸ਼ਹੀਦਾਂ (ਜ਼ਿਲਾ
 ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ) ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਸਨ (ਦੇਖੋ 'ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦਰਸ਼ਨ')। 11. ਬੇਦੀ ਹੀਨ, ਜਿਸ ਦੀ ਚੋਟੀ ਕਟੀ ਹੋਈ ਹੋਵੇ।
 12. ਕੁੜੀ ਮਾਰ। 13. ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਦੇ ਖਾਨਦਾਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰਖਣ ਵਾਲਾ।

ਕੋਨਾ ਕਹੈ ਜੇ ਬੋਦੀ ਹੀਨਾ । ਤਜੇ ਤੁਰਕ ਸੰਗਤਿ ਮਤਿ ਚੀਨਾ ॥ [੩੫॥]

ਮੋਨਾ ਕਹੈ ਸੇ ਕੁਠਾ ਖਾਵੈ । ਸੀਸ ਉਸਤਰਾ ਜੋਇ ਫਿਰਾਵੈ ।

ਏ ਹੈ ਦੀਨ ਪਿਕੰਬਰ ਕੇਰਾ । ਸਮਾ ਤੁਰਕ ਮੋਨਾ ਹੈ ਟੇਰਾ ॥ [੩੬॥]

ਕੰਨਯਾ ਹਤਾ ਪੁਨਿ ਬੇਬੇ ਜੋਈ । ਕੁੰਭੀ ਪਰੈ ਮਾਸ ਗਤ ਤੇਈ ।

ਮੀਣੇ ਗੁਰ ਦੇਖੀ ਮਧ ਚੂਰੀ । ਗੁਰੂ ਖਵਾਵਤ ਚਾਹ ਕਰੂਰੀ ॥ [੩੭॥]

ਮਸੰਦ ਗੁਰੂ ਸਮਤਾ ਮਨ ਧਾਰੈ । ਅਦਬ ਗ੍ਰੰਥ ਨਹਿ ਆਪ ਪੂਜਾਰੈ ।

ਮੇਰ ਬਚਨ ਸੇ ਕਰੇ ਪਿਆਰਾ । ਸਰਬ ਕਾਲ ਹੋਇ ਰੱਛ ਤੁਹਾਰਾ ॥ [੩੮॥]

ਝੂਠੇ ਸਰਬ ਉਪਾਵ ਤਿਆਗੇ । ਸ੍ਰੀ ਅਸਿਧੁਜ ਕੀ ਚਰਨੀ ਲਾਗੇ ।

ਪੇਥੀ ਗ੍ਰੰਥ ਪੜ੍ਹੇ ਸਦ ਨੀਤਾ । ਜਪ ਰਹਰਾਸ ਕੀਰਤਨ ਚੀਤਾ ॥੧੦॥ [੩੯॥]

ਦੋਹਰਾ । ਸਸਤ੍ਰ ਮੇਲ ਗੁਰ ਸਬਦ ਸੇ, ਕਛ ਕੇਸਨ ਸਦ ਪ੍ਰੇਮ ।

ਕਰਦ ਰਾਖਨੀ ਪੰਚ ਏ, ਤਜੈ ਨ ਕਬ ਹੀ ਨੇਮਾ ॥੧੧॥ [੪੦॥]

ਭੁਜੰਗ ਛੰਦ । ਸਦਾ ਤੋਰਕੀ ਮਾਰਨੰ, ਸੰਤ ਸੰਗੰ । ਕਰੈ ਨਾਰਿ ਸੰਗੰ ਨ ਕਛ ਹੀਨ ਰੰਗ ।

ਕੰਘਾਯੰ ਕਰੈ ਦੋਇ ਵਾਰੰ ਸੁਧਾਰੰ । ਸਦਾਵੰਤ ਸੁਧੰ ਕਰੇ ਨਾਨ ਪਯਾਰੰ ॥ [੪੧॥]

ਦੁਈ ਵਖਤ ਨਾਨੰ ਸਮੰ ਦੇਸ ਕਾਲ । ਦਿਨੰ ਆਠ ਮੈ ਸੈਨਾ ਨਾਰੀ ਬਿਸਾਲੰ ।

ਇਕੰ ਬਾਰ ਭੋਜੰ ਨਵੀਨੰ ਪਟਾਹੀ॥ ਦਿਨੰ ਆਠਵੈ ਨੀਤ ਕੇਸੰ ਸੁਚਾਹੀ ॥ [੪੨॥]

ਜੁਆ ਵੇਸਵਾ ਕਾਮਨਾ ਲੋਭ ਤਯਾਗੇ । ਮਲੇਛਾਨ ਰੂਪੰ ਤਜੇ ਸੂਖ ਪਾਰੈ ।

ਗੁਰੂ ਮੰਤ੍ਰ ਹੀਨੰ ਤਜੇ ਤਾਹਿ ਸੰਗੰ । ਕਰੈ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਬੈਨ ਐਸੇ ਅਭੰਗੰ ॥ [੪੩॥]

“ਗੁਰ ਮੰਤ੍ਰ ਹੀਣਸਟ ਜੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਧ੍ਰਿਗੰਤ ਜਨਮ ਭ੍ਰਸਟਣਹ ।

ਕੁਕਰਹ ਸੂਕਰਹ ਗਰਧਭਹ ਕਾਕਹ ਸਰਪਨਹ ਤੁਲਿ ਖਲਹ” ॥

[੩੩ ॥ ਸਲੋਕ ਸਹਸਕ੍ਰਿਤੀ ਮਹਲਾ ੫]

ਦਿਜੈ ਦਾਨ ਭੂਖੈ, ਲਹੇ ਜਾਇ ਪਯਾਰੇ । ਦਿਵਾਨੰ ਲਗਾਵੈ, ਸੁਨੇ ਸਬਦ ਸਾਰੇ ।

ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਜਾਨੇ ਸਦਾ ਅੰਗ ਸੰਗੰ । ਸੁਨੇ ਗਾਥ ਪੁਰਾਨ ਕੀ ਚੀਤ ਰੰਗੰ ॥ [੪੪॥]

ਜਹਾਂ ਧਰਮਸਾਲਾ^੭ ਤਹਾਂ ਨੀਤ ਜੈਯੈ । ਗੁਰੂ ਦਰਸ ਕੀਜੈ ਮਹਾਂ ਸੂਖ ਪੈਯੈ ।

ਜਪੇ ਵਾਹਗੁਰੂ ਜਾਪ ਚੀਤੰ ਸਦਾ ਹੀ । ਸਦਾ ਨਾਮ ਲੀਜੈ ਗੁਰੂ ਗੀਤ ਗਾਹੀ ॥ [੪੫॥]

ਬਿਨਾ ਵਾਹਗੁਰੂ ਨਾਹ ਮੁਖ ਭੋਜ ਧਾਰੈ । ਧਰਾ ਚੰਡਿਕਾ ਗੋਦ ਮੈ ਤੋਹ ਪਯਾਰੇ ।

ਸਦਾ ਦੇਗ ਤੇਗੰ ਤੁਮੈ ਜੀਤ ਹੋਈ । ਸਫਾ ਮਾਰ ਯਮਨੀ^੮ ਕਰੇ ਦੂਰ ਸੋਈ ॥੧੨॥ [੪੬॥]

ਸਵੈਯਾ । ਬਾਜ ਉਡਾਇ ਸਦਾ ਕਰ ਰਾਜ, ਨਹੀ ਮਨ ਚੰਚਲ ਝੂਠ ਲਖਾਹੀ ।

ਯਾ ਬਿਧਿ ਰਹਿਤ ਕਰੀ ਅਗਨੀ^੯ ਗੁਰ ਬੈਨ ਧਰੈ ਸਦ ਸੂਖ ਸੇ ਪਾਈ ।

ਸਿਖ ਸੇ ਭ੍ਰਾਤ ਸਮਾ^{੧੦} ਲਖੀਏ ਮਨ, ਆਪ ਤੇ ਬ੍ਰਿਧ ਕੀ ਪੂਜ ਕਰਾਹੀ ।

1. ਮਾਰ ਕੇ । 2. ਹਮੇਸ਼ਾ, ਸਦੈਵ । 3. ਰਹਤਨਾਮਿਆਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਿੱਖਾਂ ਲਈ ਇਹ ਪੰਜ ਰਹਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ : (੧) ਸਸਤਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ (੨) ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਨੇਮ ਸਹਿਤ ਪਾਠ (੩) ਕਛਹਰਾ, ਪਾਉਣਾ (੪) ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਰਹਤ, ਅਤੇ (੫) ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਧਾਰਨ ਕਰਨੀ । 4. ਤੁਰਕ, ਮੁਗਲ । 5. ਸੇਜਾ । 6. ਨਵੇਂ (ਉੱਜਲ) ਕਪੜੇ । 7. ਧਰਮ ਦੀ ਸ਼ਾਲਾ, ਗੁਰਦੁਆਰਾ । 8. ਯਵਨਾਂ (ਮਲੇਛਾਂ, ਤੁਰਕਾਂ, ਭਾਵ—ਮੁਗਲਾਂ) ਦੀ । 9. ਅਗਨੀ, ਪ੍ਰਮੁੱਖ, ਪ੍ਰਧਾਨ । 10. ਇਕ ਸਮਾਨ, ਬਰਾਬਰ ।

ਆਪ ਸਮਾ ਕਰੀਏ ਹਿਤ ਕਾਰਣ, ਨੀਵ ਲਖੋ ਕਾਰੁਨੰ ਮਯਾ ਆਹੀ।
 ਤੁਰਕ ਮਲੇਛ ਕੁਸੰਗੀ ਉਪੇਖਯਾ ਸੁ, ਯਾ ਬਿਧਿ ਬਾਤ ਕਹੀ ਗੁਰ ਚਾਹੀ ॥੧੩॥ [੪੭॥]
 ਸੁਭ ਗਾਵਤ ਕੀਰਤਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਕੀ, ਪਦਵੀ ਅਸਾ ਦੀ ਗੁਰ ਪੰਥ ਸੁਧਾਰੀ।
 ਚਾਰ ਪਦਾਰਥ ਮੋਖ ਦਈ ਪੁਨਿ, ਸੰਗਤਿ ਮਾਹਿ ਨਿਵਾਸਹਿ ਧਾਰੀ।
 ਚਾਰ ਪਦਾਰਥ ਦੇਤ ਨ ਬਾਰਾ, ਕੋਈ ਲਹਤੇ ਇਕ ਜਤਨ ਪ੍ਰਕਾਰੀ।
 ਕੋਟਿ ਹੀ ਜਤਨ ਸੇ ਖੋਸ ਲਈ ਬਲ, ਸੇ ਬਲ ਤੇ ਦਈ ਸਕ੍ਰਹਿ ਭਾਰੀ ॥੧੪॥ [੪੮॥]
 ਭੋਜ ਦਿਲੀਪ ਮਹਾਬਲਾ ਤੇ ਅਰੁ ਰਾਵਨ ਆਦਿ ਮਹਾਂ ਦੁਖ ਪਾਈ।
 ਪੰਡਿਤ ਸੇ ਲੈ ਦੀਨ ਜੁਈ ਹਰਿ, ਸੇ ਗੁਰ ਯਾਹਿ ਦਈ ਕਰੁਨਾਈ।
 ਔਰ ਅਨੇਕ ਨਿਪੋਤੰਮ ਜੋ, ਰੁਚਿ ਰਾਖਤ ਭੇ ਨਿਤ ਹੀ ਅਧਿਕਾਈ।
 ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਦਯਾਲ ਦਈ ਧਰ ਸੇ ਬਡ, ਜਤਨ ਪਿਕੰਬਰ ਲੀ ਸਿਵਤਾਈ ॥੧੫॥ [੪੯॥]
 ਚੋਪਈ। ਤੀਨ ਲੋਕ ਜੋ ਰਾਜ ਦਿਵਾਯੋ। ਮੋਖ ਬੈਨ ਕਰ ਸਿਰ ਤਲ ਨ੍ਹਾਯੋ।
 ਯਾ ਤੇ ਮੋਹ ਅਲਪ ਕਛੁ ਦੀਨਾ। ਭੋਗ ਮੋਖ ਦੇ ਰੰਚਕ ਚੀਨਾ ॥ [੫੦॥]
 ਸੁਰਗ ਬੈਠਨ ਜਾਹਿ ਪਦ ਮਾਹੀ। ਸੁਰ ਨਰ ਮੁਨਿ ਜਨ ਪੂਰ ਵਛਾਹੀ।
 ਸਰਬ ਸਕਤਿ ਨਿਜ ਕੀ ਮੈ ਦੀਨੀ। ਤੁਮ ਥੀ ਭੇਟ ਸੀਸ ਮੇ ਕੀਨੀ ॥ [੫੧॥]
 ਜਬ ਦੇਵੀ ਕੇ ਪਰਗਟ ਬਾਰੀ। ਬਿਪ੍ਰ ਚਲਾਇ ਸਿੱਖਨ ਸਿਸ ਵਾਰੀ।
 ਤਾ ਕਰ ਸਰਬਸ ਸਿੱਖਨ ਦੀਨਾ। ਚਾਰ ਪਦਾਰਥ ਕੇ ਭਨ ਬੀਨਾ ॥ [੫੨॥]
 ਉਤਰ ਸਿੰਘਾਸਨ ਜੁਗ ਕਰ ਜੋਰੀ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਲੇਤ ਆਪ ਸੁਖ ਗੋਰੀ।
 ਸ੍ਰੀ ਆਨਨਾ^੧ ਤੇ ਬੈਨ ਉਚਾਰੇ। “ਸੁਨੋ, ਖਾਲਸਾ ਜੂ ! ਮਨ ਧਾਰੇ ॥ [੫੩॥]
 ਤੁਮ ਹੋ ਮੇ ਕੇ ਪਰਮ ਪਿਆਰੇ। ਜਬ ਮੈ ਸੀਸ ਮੰਗੇ ਥੇ ਥਾਰੇ”।
 ਤੁਮਰੇ ਸਾਥ ਪੂਰਬ ਕੀ ਬਾਨੀ। ਸੇ ਮੈ ਦੂਡਤ ਭਯੋ ਛਲ ਠਾਨੀ ॥ [੫੪॥]
 ਤਬ ਹੰਕ੍ਰਿਤ^੨ ਮਨ ਬਿਪਨ ਕੀਨਾ। ਧਰ ਕੇ ਰਾਜ ਹਮੈ ਗੁਰ ਦੀਨਾ।
 ਹਮ ਸਮ ਕੇ ਜਗ ਮਹਿ ਨਹਿ ਰਾਜਾ। ਬਾਹਜ^੩ ਰਜਪੂਤਨ ਏ ਸਾਜਾ ॥ [੫੫॥]
 ਬੈਸ ਸੂਦ੍ਰ ਏ ਜਾਟ ਅਪਾਰਾ। ਤਾਕੇ ਪੰਥ ਮਾਹ ਮੈ ਧਾਰਾ।
 ਸਭ ਜਗ ਰਾਜ ਤੋਹਿ ਕੇ ਦੀਨਾ। ਪੁਨਿ ਬਿਧਿ ਸੇ ਤੁਮ ਕੇ ਗੁਰ ਕੀਨਾ ॥ [੫੬॥]
 ਜਾ ਵਿਧਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤੁਮ ਗੁਰ ਪਾਯੋ। ਤੈਸੇ ਮੋਹਿ ਮਿਲਾਯੋ ਭਾਯੋ।
 ਓਤ ਪੋਤ ਗੁਰ ਸਿਖ ਜਗ ਜਾਨੇ। ਜੈਸ ਨੇਮ ਗੁਰ ਸੰਗ ਸੇ ਮਾਨੇ ॥ [੫੭॥]
 ਸਿਖ ਗੁਰ ਕੇ ਤਨ ਸੀਸ ਮਿਲਾਯੋ। ਓਤ ਪੋਤ^੪ ਗੁਰ ਸਿਖ ਯਾ ਭਾਯੋ।”
 ਸੁਨ ਏ ਬੈਨ ਸਿੱਖ ਤਬ ਬੋਲੈ। ਸੁੰਦਰ ਪੂਰਨ ਬੈਨ ਅਮੋਲੈ ॥੧੬॥ [੫੮॥]

1. ਕਰੁਣਮਯ, ਕ੍ਰਿਪਾ ਭਾਵ ਰਖਣ ਵਾਲਾ, ਕ੍ਰਿਪਾਲ। ਏਥੇ ‘ਬਰਨੰ ਮਯਾ’ ਪਾਠ ਵੀ ਹੈ (ਦੇਖੋ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਿਜ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਨੰ. ੬੦੫)। 2. ਤਿਆਗ ਕੇ, ਛੱਡ ਕੇ। 3. ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਅਜੇਹੀ। 4. ਦੇਰ, ਵਿੱਲ। 5. ਸਕ੍ਰ, ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਇੰਦ੍ਰ। 6. ਵੱਡੀ ਤਾਕਤ ਵਾਲੇ। ਏਥੇ ‘ਮਹਾਨਲ’ ਪਾਠ ਵੀ ਹੈ (ਖ਼ਾ. ਕਾ. ਅ. ੬੦੫ ਅਤੇ ਮੋ. ਬਾ. ੭੧)। 7. ਰਾਜਾ ਪਾਂਡੁ ਦੇ ਪੁਤ੍ਰ ਯੁਧਿਸ਼ਠ੍ਰ, ਭੀਮ, ਅਰਜੁਨ ਆਦਿ। 8. ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ। 9. ਸ਼ਿਵ (ਕਲਿਆਣ ਰੂਪ) ਪਦਵੀ। 10. ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ। 11. ਤੁਮਰੇ, ਤੁਹਾਡੇ। 12. ਹੰਕਾਰ। 13. ਬਾਹੁ (ਬਾਹਾਂ) ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਕੁਸ਼ਤੀ। 14. ਓਤਪੋਤ, ਤਾਣਾ-ਪੋਟਾ (ਪਰਸਪਰ ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ)।

ਰੀਆ ਛੰਦ । “ਆਦਿ ਅਚੁੱਤ ਅਲਖ ਸ੍ਰਾਮੀ, ਤੀਨ ਲੋਕ ਤੁਮੈ ਧਰੈ ।

ਰਾਜ ਰਾਜਨ, ਈਸ ਈਸਨ¹ ਸਕ੍ ਸੂਰਜ ਵਪੁ ਧਰੈ ।

ਤੁਮ ਚਰਨ ਤੇ ਹਮ ਰਾਜ ਪਾਯੋ, ਜਾਤ ਨੀਚ ਨਹੀ ਧਰੀ” ॥ [੫੯॥]

ਕਸ ਤੋਹ ਕੇ ਸਿਖ ਧਾਰੀਐ, ਅਤਿ ਹੋਤ ਬਿਸਮ ਅਨੰਤਨੰ ।

ਸੁਨ ਕਹੈ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਐਸ ਕੈ, “ਤੁਮ ਸੁਨੋ ਗਾਥ ਬਿਅੰਤਨੰ ।

ਰਾਮ ਕ੍ਰਿਸਨ ਹਰੀ ਸਭੈ ਅਰੁ ਗੁਰ ਧਰਾ ਤਿਨ ਪ੍ਰੇਮ ਸੇ ।

ਪੁਨਿ ਅਗਨ ਅਲਖ ਅਪਾਰ, ਜੇ ਧਰ ਦੇਹ ਆਵਤ ਨੇਮ ਸੇ ॥ [੬੦॥]

ਧਰ ਭਾਰ ਸਾਰ ਨਿਵਾਰਹੀ, ਤਿਨ ਗੁਰ ਧਰਾ ਸੰਸਾ ਨਹੀ ।

ਸਿਖ ਹੇਨ ਕਠਿਨ ਪਛਾਨੀਐ, ਗੁਰ ਰੂਪ ਸਿਖ ਸੰਸਾ ਨਹੀ ।

ਸ੍ਰੀ ਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨਿਦੇਸ² ਧਰ, ਆਯੋ ਅਮੈ ਤੁਰਕਨ ਹਰੈ ।

ਧਰ ਦੁਖੀ ਲਖ ਤਾ ਭੇਜਿਓ, ਤਿਨ ਵਾਕ ਮੈ ਸਿਰ ਤੇ ਧਰੈ ॥ [੬੧॥]

ਤੁਮ ਤਜੇ ਸੰਸਾ ਆਦਿ ਹੀ, ਇਹ ਬਾਤ ਕਰਨੀ ਹੈ ਸਦਾ ।

ਇਹ ਪੰਥ ਹੋ ਤੇ ਆਇ ਹੈ ਯਾ ਭਾਂਤਿ ਹੀ ਧਾਰੇ ਮੁਦਾ ।”

ਯੋ ਬੈਨ ਸੁਨ ਬਿਪ ਜਰਤ ਭੇ, ਤਿਨ ਕੀ ਸੁਧਾ³ ਸੁ ਤਿਯਾਰਨੰ ।

ਗੁਰ ਖਰੇ⁴ ਤਾ ਕੇ ਅਗ੍ਰ ਹੀ, ਜਿਹ ਜਪਤ ਬਿਧਿ ਸੁਰ ਸਾਰਨੰ ॥੧੭॥ [੬੨॥]

ਸਵੈਯਾ । ਕਿੰਨਰ ਯੱਥ ਭੁਜੰਗ⁵ ਧਰਾਧਰ⁶, ਚਾਹਤ ਹੈ ਸੁਰ ਦੇਵ ਅਪਾਰੀ ।

ਧੇਨ ਸਸੀ ਮਨਿ ਪਾਰਸ ਜੇ ਸੁਰ ਜਾਨ ਤਰੰ ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਪ੍ਰਕਾਰੀ ।

ਕੋਟਿ ਹੀ ਅੰਡ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਜਿਸੈ ਚਖ, ਹੇਵਤ ਨਾਸ ਸ੍ਰਿਜਾ⁷ ਪੁਨਿ ਧਾਰੀ ।

ਸੋ ਗੁਰ ਪੂਰਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਮਾਂਗਤ, ਦੀਨ ਦਯਾਨਿਧਿ ਜੇ ਅਵਤਾਰੀ ॥੧੮॥ [੬੩॥]

ਸਭ ਤਯਾਗ ਜਨੇਵਨ ਤੋੜ ਦਏ, ਤਸ ਭਾਤ ਪੀਏ ਸੁਖ ਸੋ ਰਸ ਕਾਰੀ ।

ਵੈਸ ਹੀ ਰਹਤ ਸੁ ਸਿੱਖ ਬਤਾਵਤ, ਵਾਸੀ ਗੁਰੂ ਪਟਨਾ ਪੁਰ ਸਾਰੀ ।

ਨਾਮ ਕਹਯੋ ਗੁਰ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ, ਸ੍ਰੀ ਦਾਸ ਅਕਾਲ ਕੋ ਹੈ ਰਸ ਕਾਰੀ ।

ਪੰਚਨ ਮੇਲ⁸ ਤਜੇ ਗਹਨੰ ਦਿਖ ਚੋਕ ਰਹੀ ਦਿਜ ਜਾਤ ਅਪਾਰੀ ॥੧੯॥ [੬੪॥]

ਰਹਤ ਗੁਰੰ ਅਸ ਭਾਖਤ ਭੇ, ਸਿਖ ਸੰਗ “ਰਹੋ ਅਸਿਪਾਨ ਸ ਧਾਰੀ ।

ਜੋ ਕਹੂੰ ਭੀੜ ਪੜੇ ਗੁਰ ਸਿਖ ਕੋ, ਤਹਿ ਹੋਹੁ ਸਹਾਇ ਜਿਨੈ ਮਨਸਾਰੀ” ।

ਨਾਮ ’ਰੁ ਦਾਨ ਦਿਜੈ ਨਿਜ ਸਿੱਖਨ, ਕੈ ਅਰਦਾਸ ਕੜਾਹ ਅਪਾਰੀ ।

ਸੰਗਤ ਆਨ ਇਕਤ੍ਰ ਭਈ ਤਵ, ਨਾਗ⁹ ਵਿਸਾਖਿ ਕੋ ਪ੍ਰਥਮ ਪ੍ਰਕਾਰੀ ॥੨੦॥ [੬੫॥]

ਦਿੱਜਨ ਆਪ ਬੁਲਾਵਤ ਭੇ ਗੁਰ, ਨਾਹਿ ਅਏ ਲਖ ਕੋਟ ਅਪਾਰੀ ।

ਨਿੰਦ ਕਰੈ ਅਸ ਭਾਂਤਿ ਕਹੈ, “ਹਮ ਤੇ ਬਿਨ ਬਯਾਹਨ ਕਾਜ ਸੁਧਾਰੀ ।

1. ਈਸ਼ਰਾਂ ਦਾ ਈਸ਼ਰ । 2. ਆਦੇਸ਼ । 3. ਅੰਮ੍ਰਿਤ । 4. ਖੜੇ । 5. ਨਾਗ, ਸੱਪ । 6. ਪਹਾੜ, ਬ੍ਰਿਛ ਆਦਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਧਰਾ (ਧਰਤੀ) ਨੇ ਧਾਰਣ ਕੀਤਾ ਹੈ । 7. ਸਿਰਜੀ ਹੋਈ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ । 8. ਰਹਤਨਾਮਿਆਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਮੀਣੇ, ਮਸੰਦ, ਧੀਰ ਮੱਲੀਏ, ਰਾਮਰਈਏ ਤੇ ਸਿਰਗੁੰਮ (ਜੋ ਸਿੱਖ ਹੋ ਕੇ ਮੋਨੇ ਹੋ ਗਏ ਹੋਣ) ਅਰਥਾਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਂ ਦਾ ਮੇਲ ਸਿੱਖਾਂ ਲਈ ਵਰਜਿਤ ਹੈ । 9. ਇਕ, ਪਹਲੀ (੧ ਵੈਸਾਖ) ।

ਕੈਸ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਵਰਤਾਵਹਿਗੇ, ਹਮਰੇ ਬਿਨ ਆਪਨ ਵੈ ਅਸਿ ਧਾਰੀ ।
 ਹਮ ਕੇ ਚਹੀਏ ਪਟ^੧ ਭੂਖਨ ਦੇਵਨ, ਆਦਰ ਜੇ ਪਦ ਬਿੱਪ੍ਰਭ ਭਾਰੀ ॥੨੧॥ [੬੬॥]
 ਜੇ ਦਿਜ ਤਾਹਿ ਸਿਰੋਮਣ ਥੇ, ਮਨ ਚੋਕ ਰਹਯੋ ਦਿਜ ਕੀ ਪ੍ਰਭੁਤਾਈ ।
 ਸਿਖਨ ਦੀਨ ਪ੍ਰਭੁ ਕਿਹ ਕਾਰਨ, ਸੋਭ ਲਹੈ ਨਹਿ ਪੰਥ ਬਨਾਈ ।
 ਆਵਤ ਨਾਹਿ ਬੁਲਾਇ ਰਹੇ, ਤਿਨ ਐਸ ਕਹਯੋ, “ਛਕੋ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਭਾਈ ।
 ਪੋਤਾ ਨਵੈ ਪਰ ਆਨ ਚੜ੍ਹੇ”, ਸੁਨ ਬਿਪ੍ਰ ਸਭੈ ਮਨ ਕੋਪ^੨ ਬਢਾਈ ॥੨੨॥ [੬੭॥]
 ਦੇਹਰਾ । ਮਧ ਮਾਸ^੩ ਜੇ ਤਾਹ ਮੈ, ਬਿਤ ਅਸਟਮੀ ਜਾਨ ।
 ਪ੍ਰਤਖ ਦੇਵੀ ਕਾ ਭਯੋ, ਪੂਜਸ ਪੁੰਨਮ ਮਾਨ ॥੨੩॥ [੬੮॥]
 ਚੈਪਈ । ਬਿੱਪ੍ਰਨ ਕੇ ਜੋ ਘਰ ਸਮੁਦਾਈ^੪ । ਤਾਕੇ ਪੂਜਤ ਭੇ ਜਗ ਰਾਈ ।
 ਸਤ^੫ ਏਕ ਅਠਾ ਉਪਰ ਜਾਨਾ । ਹੁਕਮਿ ਨਾਮ ਦਿੱਜਨ ਸੁਖ ਠਾਨਾ ॥ [੬੯॥]
 ਮੁਖੀ ਬਿਪ੍ਰ ਤਹ ਰਖੇ ਅਪਾਰਾ । ਦਸਮੀ ਬਿਜੈ^੬ ਪੂਜ ਸੁਖ ਢਾਰਾ ।
 ਕੁਆਰ ਮਾਸ^੭ ਕੇ ਪੂਜ ਨੁਰਾਤੇ । ਭਈ ਪ੍ਰਸੰਨ ਦੇਵੀ ਏ ਨਾਤੇ ॥ [੭੦॥]
 ਪੂਛ ਸੁ ਪੰਡਿਤ ਤੇ ਜਗ ਰਾਈ । ਆਵਤ ਬੀਚ ਅਨੰਦਪੁਰ ਧਾਈ ।
 ਕਾਤਕ ਬੀਚ ਮਸੰਦ ਸੁ ਮਾਰੇ । ਫਾਗਨ ਬੀਚ ਸਿੱਖ ਸਭ ਤਾਰੇ ॥ [੭੧॥]
 ਪਾਹੁਲ ਦੀ ਗੁਰ ਅਸਿ ਕੇ ਧਾਰੀ । ਦਰਸ ਵਿਸਾਖੀ ਸੰਗਤਿ ਸਾਰੀ ।
 ਵੈਸਾਖੀ ਕੇ ਸੰਗਮ ਭਾਰਾ । ਮੁਖੀ ਬਿਪ੍ਰਨ ਕੇ ਦੀਨ ਭੰਡਾਰਾ ॥ [੭੨॥]
 ਦੀਨ ਵਡਾਈ ਪੰਡਿਤ ਮਾਨੇ । ਪਹਲੇ ਪਹੁਲ ਸਿਘਨ ਕੀ ਠਾਨੇ ।
 ਯੱਗ ਮਾਹਿ ਏਹ ਟਹਲ ਕਰਾਈ । ਪੁਨਿ ਬਿਪ੍ਰਨ ਕੇ ਮਤ ਸਰ^੮ ਆਈ ॥ [੭੩॥]
 ਏ ਸੁਨ ਬਿਪ੍ਰ ਮੂਲ ਨਹੀ ਆਏ । ਹੰਕ੍ਰਿਤ ਕਰੀ ਵਿਘਨ ਜਗ ਪਾਏ ।
 ਤਾ ਮੈ ਬਠਾ ਬਿਪ੍ਰ ਪ੍ਰਧਾਨਾ । ਤਾ ਕੇ ਫੋੜ ਕੀਓ ਸੁਖ ਮਾਨਾ ॥ [੭੪॥]
 ਜਾ ਨੇ ਦੇਵੀ ਦਰਸ ਦਿਖਾਵਾ । ਸੇ ਪੰਡਿਤ ਹੰਕ੍ਰਿਤ ਨਹੀ ਆਵਾ ।
 ਤਾ ਕੇ ਪੰਛੀ ਦੀਨ ਸੋ ਸ੍ਰਾਪਾ । ਕਾਸਮੀਰ ਪੰਡਿਤ ਸਿੰਘ ਥਾਪਾ ॥ [੭੫॥]
 ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤੀ ਨਾਮ ਪੁਰਾਣ ਜੋ ਕਹੀਯੈ । ਤਾ ਕੇ ਮਤਿ ਜੇ ਸਾਰ ਬਤੈਯੈ ।
 ਸੇ ਸਭ ਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਸੇ ਭਏ । ਬੱਠਾ ਬਿਪ੍ਰ ਸਾਥ ਨਿਜ ਕਯੋ ॥ [੭੬॥]
 ਬੱਠੇ ਉਪਰ ਖੁਸੀ ਸੁ ਕੀਨੀ । ਤਾਕੀ ਸਭਾ ਖਵਾਇਸੁ^੯ ਦੀਨੀ ।
 ਪਾਂਚ ਸਿੰਘ ਕੇ ਟਹਲ ਬਤਾਈ । ਖੁਸੀ ਲਵੇ ਸੰਗਤ ਕੀ ਭਾਈ ॥ [੭੭॥]
 ਦਯਾ ਸਿੰਘ ਪਰੋਸਨ ਲਾਗਾ । ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਕਰੀ ਅਤਿ ਅਨੁਰਾਗਾ ।
 ਹਿੰਮਤ ਸਿੰਘ ਜਲ ਲੈਨ ਸਿਧਾਏ । ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਪੂਜ ਬਿਪ ਪਾਏ ॥ [੭੮॥]

1. ਖੜਗ, ਕ੍ਰਿਪਾਨ, ਤਲਵਾਰ । 2. ਵਸਤ੍ਰ । 3. ਜਹਾਜ਼ । 4. ਕ੍ਰੋਧ । 5. ਮਧ (ਚੇਤ) ਦਾ ਮਾਸ (ਮਹੀਨਾ) ।
 6. ਸਮੁਦਾਇ ਅਰਥਾਤ-ਸਾਰੇ । 7. ਜਗਤ ਦੇ ਰਾਜੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਜੀ । 8. ਸਤ (ਸੋ) । 9. ਸ੍ਰੀ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਵਲੋਂ ਬਾਥੇ
 ਬੱਠੇ ਨੂੰ ਇਕ ਸੋ ਅੱਠ (੧੦੮) ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਇਕ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਵਿਚ ਵੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ।
 ਇਨ੍ਹਾਂ ੧੦੮ ਹੁਕਮਨਾਮਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ੪ ਤਾਂਬੇ ਉੱਤੇ, ੧ ਰੂਪੈ (ਚਾਂਦੀ) ਉੱਤੇ ੧ ਸੋਨੇ ਉੱਤੇ, ੧ ਲੋਹੇ ਉੱਤੇ ਉਕਰੇ
 ਅਤੇ ੧੦੧ ਕਾਗਜ਼ ਉਪਰ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਸਨ । 10. ਮਹੀਨਾ ਅੱਸੂ ਦੀ ਵਿਜਯ ਦਸਵੀਂ । 11. ਅੱਸੂ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ।
 12. ਈਰਖਾ । 13. ਖਾਸ ਨੌਕਰ (ਸੇਵਾਦਾਰ) ।

ਮੁਹਕਮ ਸਿੰਘ ਜੋ ਅਪਰ ਅਪਾਰਾ । ਦੇਹਿ ਵਰਤਾਇ ਭਾਇ ਅਸ ਧਾਰਾ ।
 ਬਾਬਾ ਬੱਠਾ ਸ਼ਬਦ ਅਲਾਇ । ਸੰਗਤ ਕੇ ਦੀਅਸਾ¹ ਵਰਤਾਇ ॥ [੮੯॥]
 ਕਸਮੀਰੀ ਸਿੰਘ ਬਨੇ ਅਨੂਪਾ । ਜਾਤਿ ਬਿੱਪ੍ਰ ਕੀ ਜਾਨੇ ਰੂਪਾ ।
 ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਿੰਘ ਇਕ ਕਹੀਅਤ ਸੋਈ । ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਅਤਿ ਹੀ ਮਤਿ ਜੋਈ ॥ [੯੦॥]
 ਗੁਰ ਮੁਖ ਸਿੰਘ ਤ੍ਰਿਤੀ ਅਨੁਰਾਗਾ² । ਸਨਮੁਖ ਸਿੰਘ ਚੋਬੇ ਬਡ ਭਾਗਾ ।
 ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਆਪ ਜਬ ਧਾਰੀ । ਦਯਾ ਸਿੰਘ ਪੰਚਮ ਸੁਖਕਾਰੀ ॥ [੯੧॥]
 ਪੰਚ ਬਿਪ੍ਰ ਸਿੰਘ ਬਨੇ ਅਨੂਪਾ । ਸਾਂਗੇ ਪਾਂਗਾ³ ਸੁ ਸਤ ਸਰੂਪਾ ।
 ਬਾਬਾ ਬੱਠਾ ਜਾਤਿ ਕੇ ਭਾਈ । ਬਨਜੇ ਸਿੰਘ ਅਦਭੁਤ ਸੋ ਆਈ ॥ [੯੨॥]
 ਤੀਨ ਸਿੰਘ ਭਏ ਭਾਟੀਏ ਜਾਨੇ । ਪਾਂਚ ਖੜੀ ਸਿੰਘ ਪਛਾਨੇ ।
 ਚਤੁਰ⁴ ਸਿੰਘ ਅਰੋੜੇ ਭਾਈ । ਤੀਨ ਲਬਾਨੇ ਬਨੇ ਸੁਖਦਾਈ ॥ [੯੩॥]
 ਜਾਤਿ ਝੀਵਰੰ ਕੀ ਸੁਖਕਾਰਾ । ਜੁਗਲ⁵ ਸੁ ਭਏ ਤਾਹਿ ਹੰਕਾਰਾ ।
 ਏਕ ਬਚਿਤ੍ਰ ਸਿੰਘ ਜਗ ਨਾਮ । ਉਦੇ ਸਿੰਘ ਦੁਤੀ ਅਤਿ ਅਭਿਰਾਮ⁶ ॥ [੯੪॥]
 ਇਕ ਬਿਰਾਦਰ⁷ ਐਰ ਬਿਚਾਰਾ । ਇਨ ਕੀ ਕਠਿਨ ਰਹਿਤ ਤਪ ਸਾਰਾ ।
 ਪੰਝੀ ਮੁਕਤੇ ਭਏ ਅਨੂਪਾ । ਨਾ ਅਤ ਬਜਾਹੇ, ਰੋਮ ਨ ਲੂਕਾ ॥ [੯੫॥]
 ਆਪਨ ਹਾਥ ਮੈ ਆਪ ਹੀ ਖਾਨਾ । ਬੀਚ ਬੈਰਾਗ ਰਹੈ ਅਵਿਸਾਨਾ⁸ ।
 ਖਾਸ ਪਲੰਘ ਕੀ ਚੋਕੀ ਮਾਹੀ । ਕਾਮ ਦਾਮ ਕੀ ਵਾਸਨ ਨਾਹੀ ।
 ਐਸੇ ਕਠਿਨ ਜੀਅ ਤਪੁ ਧਾਰੀ । ਮੁਕਤੇ ਜੀਵ ਜਗਤ ਮੈ ਭਾਰੀ⁹ ॥੨੪॥ [੯੬॥]
 ਦੇਹਰਾ । ਸਤ੍ਰਹਿ ਸੈ ਛਿਤਾਲੀਏ, ਕਾਤਕ ਦਸਮੀ ਮਾਨ ।
 ਬਠੇ ਕੇ ਅਸ ਦੀ ਵਿਦਾ, ਸਤਿਗੁਰ ਪੁਰਖ ਸੁਜਾਨ ॥੨੫॥ [੯੭॥]
 ਚੌਪਈ । ਸੁਨਤ ਕਥਾ ਸਿਖ ਮੁਦਿਤ ਅਲਾਈ¹⁰ । ਜੁਗਲ ਸਿੰਘ ਤਬ ਇਹ ਬਿਧਿ ਗਾਈ ।
 ਰੂਠ ਰਹੈ ਜੋ ਬਿਪ ਅਨਕਾਮਾ¹¹ । ਤਾਕੇ ਸਮਾਚਾਰ ਨਹਿ ਜਾਨਾ ॥ [੯੮॥]
 ਤਬ ਹੀ ਭਨਤਾ¹² ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਬਾਨੀ । ਮਿਸ੍ਰਨ ਕੀ ਅਬ ਸੁਨੇ ਕਹਾਨੀ ।
 ਜਬ ਹੀ ਰੂਠ ਰਹੇ, ਨਹੀ ਆਏ । ਬਠੇ ਦੀਨ ਸੁ ਆਪ ਬਿਠਾਏ ॥ [੯੯॥]
 ਬਠੇ ਪਰ ਭਾਈ ਖੁਸੀ ਅਪਾਰਾ । ਬਾਬਾ ਬੱਠਾ ਨਾਮ ਉਚਾਰਾ ।
 ਹਮਰੇ ਦੀਨ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਵਰਤਾਈ । ਤੋੜ ਤਾੜ ਦਿਜ ਲਏ ਮਿਲਾਈ ॥ [੧੦੦॥]
 ਤਿਨ ਕੇ ਕਥਾ ਸੁਨਾਇ ਅਪਾਰਾ । ਰਾਜ ਖਾਲਸਾ ਅਪਰ ਅਪਾਰਾ ।
 ਜੇ ਤੁਮ ਅਬ ਹੀ ਵਿਘਨ ਲਖਾਏ । ਪੰਥ ਬੀਚ ਆਦਰ ਨਹੀ ਪਾਏ ॥ [੧੦੧॥]
 ਅਬ ਏ ਰਾਜ ਕਰੇਗੇ ਸੋਈ । ਲਿਖੀ ਪੁਰਾਣ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤੀ ਹੋਈ ।
 ਲਿਖਿਆ ਸਾਚ, ਝੂਠ ਨਹੀ ਰਾਈ । ਪ੍ਰਗਟ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਤਾਹਿ ਬਚਾਈ¹³ ॥ [੧੦੨॥]

1. ਉਸ ਨੇ ਦਿੱਤਾ। 2. ਪ੍ਰੇਮੀ। 3. ਸਹਿਤ ਅੰਗ ਅਤੇ ਉਪ-ਅੰਗਾਂ ਦੇ, ਅਰਥਾਤ ਸਮੁੱਚੇ ਰੂਪ ਵਿਚ।
 4. ਚਾਰ। 5. ਦੇ। 6. ਮਨੋਹਰ, ਸੁੰਦਰ। 7. ਭਾਈ। 8. ਐਸਾਨ (ਹੋਸ਼) ਵਿਚ। 9. ਪਾਠਾਂਤਰ-ਮੁਕਤੇ ਜੀਵੈ ਜਗ ਮੈ
 ਭਾਰੀ (ਖ਼ਾ. ਕਾ. ਅ. ੬੦੫)। 10. ਏਥੇ 'ਮੁਦ ਅਤਿ ਲਾਈ' ਪਾਠ ਵੀ ਹੈ (ਖ਼ਾ. ਕਾ. ਅ. ੬੦੫)। 11. ਬਿਨਾ
 ਕੰਮ, ਨਿਕੰਮੇ, ਫ਼ਜ਼ੂਲ। 12. ਕਹਣ ਲਗੇ। 13. ਪੜ੍ਹਵਾਈ।

ਵੇਖ ਪੁਰਾਣ ਕੇ ਬਚ ਅਸ ਕਾਰਣ। ਪੰਡਿਤ ਕੀਨੇ ਕ੍ਰੋਧ ਨਿਵਾਰਣ।
 ਬਾਬੇ ਕੇ ਕਪਾਟ ਖੁਲ੍ਹ ਗਏ। ਰਸਨਾ ਬੈਠ ਗੁਰੂ ਬਚ ਕਏ ॥ [੯੩॥]
 ਤਾ ਕੇ ਆਗਮ ਸਭ ਨਜ਼ਰਾਵਾ। ਹੋਇ ਖਾਲਸਾ ਰਾਜ ਸੁਹਾਵਾ।
 ਤਾ ਕੇ ਬਚ ਮਾਨਤ ਜੇ ਭਏ। ਬੀਚ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਵਹੁ ਖਾਵਤ ਭਏ ॥ [੯੪॥]
 ਸਭ ਹੀ ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਸੁ ਆਏ। ਦਖ ਨਾ ਕੇ ਗੁਰ ਲੋਭ ਦਿਖਾਏ।
 ਏਕ ਬਿੱਪ ਨਹਿ ਤਾ ਮੈ ਆਵਾ। ਜਾ ਕੇ ਦੇਵੀ ਦਰਸ ਦਿਖਾਵਾ।
 “ਮੋਨੇ ਦੇਵੀ ਪੂਜਾ ਕਰਾਵਾ। ਮੇ ਕੇ ਗੁਰ ਅਬ ਨਾਹਿ ਬੁਲਾਵਾ” ॥੨੬॥ [੯੫॥]
 ਸਵੈਯਾ। ਜੇ ਦਿਜ ਤਹਿ ਸਿਰੋਮਣਿ ਥੇ, ਮਨ ਚੋਕ ਰਹਜੇ ਦਿਜ ਕੀ ਪ੍ਰਭੁਤਾਈ।
 ਸਿਖਨ ਦੀਨ ਗੁਰੂ ਕਿਹ ਕਾਰਨ, ਸੋਭ ਲਹੈ ਨਹਿ ਪੰਥ ਬਨਾਈ।
 ਆਵਤ ਨਾਹਿ ਬੁਲਾਇ ਰਹੇ, ਤਿਨ ਐਸ ਕਹਜੇ, “ਛਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਭਾਈ।
 ਪੇਤ ਨਵੈ ਪਰ ਆਨ ਚੜ੍ਹੇ”, ਸੁਨ ਬਿਪ੍ਰ ਸਭੈ ਮਨ ਕੋਪ ਬਢਾਈ ॥੨੭॥ [੯੬॥]
 ਤਾਵਤ ਕਾਲਾ ਭਏ ਸਿਖ ਕੇਤਕਾ, ਬਿਪ੍ਰ ਬੁਲਾਇ ਰਹੈ ਕਹਿ ਐਸੇ।
 “ਰਾਜਾ ਰੁ ਭਾਗ ਗੁਰੂ ਪਦ ਦੇਵਤ, ਤਾਹਿ ਕਹਜੇ ਤੁਮਰੇ ਕਰ ਕੈਸੇ?
 ਹਮਰੇ ਬਿਨ ਨਾ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਬਟੈ, ਤੁਮਰੇ ਕਰ ਕੋਸ ਅਹੈ ਬਿਧਿ ਤੈਸੇ?”
 ਸਿਖ ਆਨ ਕਹੈ ਸਬ ਬਾਤ ਸੁਨੀ ਪੁਨਿ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਬਾਕ ਕੀਓ ਤਬ ਐਸੇ ॥੨੮॥ [੯੭॥]
 ਧਾਰ ਕੇ ਧਯਾਨ ਅਕਾਲ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਪ੍ਰਭੁ ਜਾਪ ਪੜ੍ਹਜੇ ਪੁਨਿ ਆਨੰਦ ਬਾਨੀ।
 ਭੇਟ ਸੁ ਕਰਦ ਦਈ ਤਬ ਭੀਤਰ, ਆਪ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਬਟਜੇ ਸੁਖ ਮਾਨੀ।
 ਯੋ ਅਤਿ ਬਿੱਪੁ ਸਿਹਾਇ ਭਯੋ, ਮੁਹਿ ਮਾਨ ਭਯੋ ਨਹਿ ਪੰਥਹਿ ਮਾਨੀ।
 ਆਇ ਗਯੋ ਤਬ ਕੋਪ ਭਰਜੇ ਮੁਖ, ਬਾਹਜ^{੧੦} ਪੂਜ ਭਏ ਮਮਾ ਜਾਨੀ ॥੨੯॥ [੯੮॥]
 ਬਾਹਜ ਹੋ ਭਲ ਪੂਜ ਕਰੀ ਦਿਜ, ਬਿਪਨ ਮਾਨ ਹਤਜੇ ਅਸਿ ਪਾਨੀ।
 ਯਾ ਕਰ ਦੇਵੀ ਕੇ ਦਰਸ ਲਹਜੇ ਤੁਮ ਆਦਿ ਜੁਗਾਦਿ ਬਿਖੈ ਜਗ ਜਾਨੀ।
 ਜਨਮ ਮਰਨ ਪੁਨਿ ਬਯਾਹਨ ਮੇ, ਬਿਨ ਬਿੱਪਨ ਪੂਜ ਕਰੇ ਜਗ ਭਾਨੀ।
 ਬਿਪ੍ਰ ਸੁ ਖਾਲਸਾ ਤਾਹਿ ਛਕੇ, ਤਿਹ ਪੇਖ ਗੁਰੂ ਕਹਿ ਕੀ ਅਸ ਬਾਨੀ ॥੩੦॥ [੯੯॥]
ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਵਾਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦ ॥ ਸਵੈਯਾ।
 ਸੇਵ ਕਰੀ ਇਨ ਹੀ ਕੀ^{੧੨} ਭਾਵਤ, ਅਉਰ ਕੀ ਸੇਵ ਸੁਹਾਤ ਨ ਜੀ ਕੇ।
 ਦਾਨ ਦਯੋ ਇਨ ਹੀ ਕੇ ਭਲੇ, ਅਰੁ ਆਨ ਕੇ ਦਾਨ ਨ ਲਾਗਤ ਨੀਕੇ।
 ਆਗੈ ਫਲੈ ਇਨ ਹੀ ਕੇ ਦਯੋ, ਜਗ ਮੈ ਜਸੁ ਅਉਰ ਦਯੋ ਸਭ ਫੀਕੇ।
 ਮੇ ਗੁਰ ਮੈ ਤਨ ਤੇ ਮਨ ਤੇ ਸਿਰ ਲਉ ਧਨ ਹੈ ਸਬ ਹੀ ਇਨ ਹੀ ਕੇ ॥੩੧॥ [੧੦੦॥]
 ਦੇਹਰਾ। ਚਟ ਪਟਾਇ ਚਿਤ ਮੈ ਜਰਜੇ, ਤ੍ਰਿਣ ਜਯੋ ਕ੍ਰੋਧਿਤ ਹੋਇ।

1. ਨਜ਼ਰ ਵਿਚ ਆਇਆ। 2. ‘ਗਏ’ (ਮੋ. ਬਾ. ੭੧)। 3. ‘ਦਰਸ’, (ਮੋ. ਬਾ. ੭੧)। 4. ਇਹ ਸਵੈਯਾ ਇਸੇ ਅਧਿਆਇ ਦੇ ਸਫ਼ਾ ੧੩੩ ਤੇ ਪਹਲਾਂ ਅਤੇ ਫੇਰ ਏਥੇ ਦੂਜੀ ਵੇਰ ਆਇਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਪੁਰਾਤਨ ਪ੍ਰਤੀਆਂ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਪਾਠ ਠੀਕ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ। 5. ਉਸ ਸਮੇਂ। 6. ਕਿਤਨੀ ਹੀ। 7. ਜਾਪੁ, ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਵਾਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦, ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਮੁਢਲੀ ਬਾਣੀ। 8. ਰਾਗੁ ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੩ ਅਨੰਦ। 9. ਸੰਕੁਚਣਾ, ਝਿਜਕਣਾ। 10. ਬਾਹਾਂ ਤੋ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਕੁਸ਼ਤੀ। 11. ਮੈਂ। 12. ਅਰਥਾਤ ਖਾਲਸੇ ਦੀ, ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ।

ਖੇਜ ਰੇਜ ਕੇ ਹੇਤ ਲਗ, ਦਯੋ ਮਿਸ੍ਰ ਜੂ ਰੋਇ ॥੩੨॥ [੧੦੧॥]

ਯਾ ਬਿਧਿ ਤੀਨ ਸਵੈਯੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹੈ। ਸਵੈਯਾ।

ਜੋ ਕੁਛ ਲੇਖ ਲਿਖਯੋ ਬਿਧਨਾ¹, ਸੋਈ ਪਾਈਅਤ ਮਿਸ੍ਰ ਜੂ! ਸੇਕ ਨਿਵਾਰੋ।

ਮੇਰੇ ਕੁਛ ਅਪਰਾਧ ਨਹੀ, ਗਯੋ ਯਾਦ ਤੇ ਭੁਲ ਨ ਕੋਪ ਚਿਤਾਰੋ।

ਬਾਗੋ² ਨਿਹਾਲੀ³ ਪਨੈ ਦੈ ਹੋ ਆਜ, ਭਲੇ ਤੁਮ ਕੋ ਨਿਹਚੈ ਜੀਅ ਧਾਰੋ।

ਛਤ੍ਰੀ ਸਬੈ ਕ੍ਰਿਤ⁴ ਬਿੱਪਨ ਕੇ, ਇਨਹੂ ਪੈ ਕਟਾਛ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕੈ ਨਿਹਾਰੋ ॥ [੧੦੨॥]

ਅਰਥ ਇਹ ਹੈ : ਛਤ੍ਰੀ ਬਿੱਪ੍ਰ ਸਬ ਅਕਾਲ ਕੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹੈਨ। ਤਾਤੇ ਹੰਕ੍ਰਿਤ ਤਜਾਗੋ, ਸਰਬਤ ਜੀਅ ਵਿਚ ਅਕਾਲ ਹੈ। ਅਕਾਲ ਕੇ ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਤੁਸਾਡੀ ਸੰਭਾਲ ਨਹੀ ਰਹੀ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਮਾ ਤੇ ਨੇਤ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਸਾਹਬ ਕੇ ਵੇਖਣੇ ਨਾਲ ਪੰਡਿਤ ਕਾ ਮਨ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਗਯਾ⁶। ਤਬ ਫੇਰ ਬਾਬੇ ਬੰਨੇ ਨੂ ਤੇ ਦਤਾਨੰਦ ਨੂ ਤੇ ਹੋਰਨਾ ਬਾਹਮਨਾ ਨੂ ਵਿਦਾ ਦਿੱਤੀ। ਇਕ ਸੋ ਅਨ ਹੁਕਮ ਨਾਵਾ⁷ ਬਖਸਿਆ ਦੱਤਾਨੰਦ ਤੇ ਬਾਬੇ ਬੰਨੇ ਦੀ ਰਾਹੀ। ਤਾਂ ਖਾਲਸੇ ਨੂ ਹੁਕਮ ਲਿਖਿਆ, “ਜੋ ਬਾਬੇ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰੇਗਾ ਸੋ ਮੇਰੇ ਉੱਤੋਂ ਕਰਜ ਦਾ ਬੀਸਕ⁸ ਲਾਹੇਗਾ”

॥੩੩॥ [੧੦੩॥]

ਚੋਪਈ। ਸਤ੍ਰਹ ਸਹਸ ਛਿਤਾਲੀ⁹ ਮਾਨੋ। ਲਿਖਿਆ ਕਾਤਕ ਸੁਦੀ ਪਛਾਨੋ।

ਦਸਮੀ ਪੂਜ ਭਲੀ ਬਿਧਿ ਕਾਜਾ। ਬਿਦਾ ਕੀਨ ਬਿੱਪ੍ਰਨ ਮਹਾਰਾਜਾ ॥ [੧੦੪॥]

ਜੋ ਕੋਈ ਲੋਕ ਮੂੜ ਤਾ ਥਾਨੈ। ਅਰਲ ਬਰਲ¹⁰ ਮੁਖ ਬੈਨ ਬਖਾਨੈ।

ਚਾਰ ਬਰਨ ਇਕਜਾ¹¹ ਇਨ ਕੀਨੇ। ਕਰਦ ਫੇਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕਹੁ ਦੀਨੇ ॥ [੧੦੫॥]

ਆਦਿ ਗੁਰੁਨ ਕੀ ਰੀਤਿ ਸੁ ਟਾਰੀ। ਐਰ ਹੀ ਰੀਤਿ ਜਗਤ ਵਿਸਥਾਰੀ।

ਸੂਦ੍ਰ ਵੈਸ ਖੱਤ੍ਰੀ ਦਿਜ ਜਾਨੋ। ਭੋਜਨ ਕਰੈ ਏਕ ਥਿਤ¹² ਮਾਨੋ ॥ [੧੦੬॥]

ਆਗੈ ਅਸਿਧੁਜ¹³ ਸੁਨਾ ਨ ਪਾਯੋ। ਪੋਥੀ ਪੰਡਿਤ ਗੁਨੀ ਨ ਗਾਯੋ।

ਹਿੰਦੂ ਤੁਰਕ ਸਕਲ ਮਤਿ ਤਜਾਗੋ। ਏਕ ਖਾਲਸਾ ਰਸ ਅਨੁਗਾਗੋ ॥ [੧੦੭॥]

ਰਾਮ ਕ੍ਰਿਸਨ ਸਭ ਤੇ ਸੁਨ ਪਾਯੋ। ਖਾਲਸ ਅਕਾਲ ਨਵੇ ਮਨ ਲਾਯੋ।

ਨਿਹਚਾ ਗਤਿ ਗੁਰ ਨਿੰਦ ਬਕਾਹੀ। ਬੇ ਮੁਖ ਜਾਤ ਅਭਿਮਾਨ ਧਰਾਹੀ ॥ [੧੦੮॥]

ਯਾ ਬਿਧਿ ਦੇਸ ਦੇਸ ਭਏ ਸਿੱਖਾ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਹੁਕਮਚਹੂੰ ਦਿਸ ਲਿੱਖਾ।

ਜੋ ਜੋ ਮੰਨੇ ਕਾ ਸਿਖ ਭਯੋ। ਸੋ ਸੋ ਰਾਜ ਪਾਇ ਤਰ ਗਯੋ ॥ [੧੦੯॥]

ਤਬ ਸਤਿਗੁਰ ਇਕ ਭਾਣਾ ਕੀਨਾ। ਪਰਬਤ ਪਤਿ ਮਨ ਫੋੜ ਸੁ ਦੀਨਾ।

ਊਪਰ ਤੇ ਸਭ ਬੋਲ ਪਠਾਏ। ਹੁਕਮ ਨਾਮ ਦੇਖਤ ਤਹਿ ਆਏ ॥ [੧੧੦॥]

ਤਬ ਸਭ ਕੋ ਇਹ ਭਾਤਿ ਉਚਾਰੋ। “ਤੁਮ ਖਾਲਸ ਕੀ ਰਹਤ ਸੁਧਾਰੋ¹⁴।

ਤੁਰਕਨ ਕੋ ਭਰੇ ਹਾਲਾ ਮਾਨੋ। ਲੇਵ ਤੁਰਕ ਕੋ ਅਬ ਪਹਿਛਾਨੋ ॥ [੧੧੧॥]

1. ਵਿਧਾਤਾ ਨੇ, ਰੱਬ ਨੇ। 2. ਵਸਤੂ, ਪੁਸ਼ਾਕ। 3. ਦੁਲਾਈ, ਤੋਸ਼ਕ। 4. ਫਲ, ਨਤੀਜਾ। 5. ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਉੱਤੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰਖੇ। 6. ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਗਇਆ, ਨਰਮ ਹੋ ਗਇਆ। 7. ਇਕ ਸੋ ਅੱਠ (੧੦੮) ਹੁਕਮਨਾਮੇ। 8. ਵੀਹਵਾਂ ਹਿੱਸਾ। ਦਸਵੰਧ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖ ਬਹੁਤੇ ਆਪਣੀ ਕਮਾਈ 'ਚੋਂ ਵੀਹਵਾਂ ਹਿੱਸਾ ਜਾਂ ਚਾਲੀਹਵਾਂ ਹਿੱਸਾ ਵੀ ਗੁਰੂ-ਅਰਪਣ ਕਰਦੇ ਸਨ। 9. ਸੰਮਤ ੧੭੪੬ ਬਿ। 10. ਬਕਵਾਸ। 11. ਇਕ ਥਾਵੇਂ। 12. ਇਕ ਥਾਵੇਂ ਸਥਿਤ ਹੋ ਕੇ। 13. ਅਸਿਕੇਤੁ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ। 14. ਖਾਲਸੇ ਬਣ ਜਾਓ।

ਖੰਡੇ ਜੀ ਕੀ ਸਰਨੀ ਆਵੇ। ਯਮਨੀ ਸਭਾ^੧ ਸੁ ਮਾਰ ਗਵਾਵੇ।
 ਮੈ ਤੁਮ ਕੇ ਇਕ ਥਾਨ ਵਿਚਾਰਾ। ਮਤਿ ਤੁਮ ਦੇਉ ਉਲੂਮਾ ਭਾਰਾ ॥ [੧੧੨॥]
 ਤਾ ਕਾਰਨ ਮੈ ਤੁਝੈ ਅਲਾਇਆ। ਤੁਝ ਕੇ ਖਾਲਸ ਚਰਨੀ ਲਾਇਆ”
 ਇਹੁ ਸੁਨ ਕੈ ਰਜਪੂਤਨ ਜਾਨੀ। “ਹਮ ਪਾਹੁਲ ਕੀ ਸੂਖ ਨ ਸਾਨੀ ॥ [੧੧੩॥]
 ਗਿਰਿ ਰਾਜੇ ਹਮ ਅਤਿ ਅਭਿਮਾਨੀ। ਕੁਲਾ ਕਰਮ ਕਿਮ ਤਜੈ ਜਹਾਨੀ।
 ਚਾਰ ਬਰਨ ਤੁਮ ਇਕ ਜਾ ਕੀਨੇ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਿਜ ਉਪਦੇਸ ਸੁ ਦੀਨੇ ॥ [੧੧੪॥]
 ਹਮਰੀ ਜਾਤਿ ਅਧਿਕ ਜਗ ਮਾਹੀ। ਕਿਮ ਹਮ ਚਾਰ ਬਰਨ ਸੰਗ ਖਾਹੀ?
 ਤੁਮਰੇ ਜੀਵਤ ਪੰਥ ਸੁ ਜਾਨੇ। ਨਾਹਤ^੨ ਚਿੜੀਅਨ ਬਾਜ ਪ੍ਰਮਾਨੇ ॥ [੧੧੫॥]
 ਤੁਮਰੇ ਪੰਥ ਰਾਜ ਕਿਮ ਦੇ ਹੈ। ਅਜਾ ਗਨੀ ਕੇ ਮਾਰ ਸੇ ਲੈ ਹੈ।
 ਕੇ ਕਿਰਸਾਨੀ ਕਰਤ ਮਹਾਨਾ। ਕੇ ਬਾਪਾਰੀ ਅਧਿਕ ਸੁਜਾਨਾ ॥ [੧੧੬॥]
 ਨੀਚ ਜਾਤ ਕਹਿ ਨੀਹਲ^੩ ਵਾਸੀ। ਹਮਰੇ ਰਾਜ ਖੋਹ ਜਗ ਹਾਸੀ।
 ਇਹ ਤੇ ਬਡ ਅਸਚਰਜ ਭੀ ਬਾਤਾ। ਦੁਆਦਸ ਜਾਤ^੪ ਸਨਾਤ^੫ ਕਾ ਨਾਤਾ ॥ [੧੧੭॥]
 ਹਰਜਤ ਸੀਸ ਨਜਾਇ ਭੂਆ^੬ ਕਾਰਨ। ਔਰਨ ਕੇ ਢਿਗ ਅਹੈ ਅਵਾਰਨ^੭।
 ਚਿੜੀਆ ਸਮ ਜਾਨੇ ਮਹਾਰਾਜਾ। ਹਮ ਹੈ ਰਾਜਪੂਤ ਥਿਰ ਬਾਜਾ” ॥ [੧੧੮॥]
 ਯੋ ਸੁਨ ਨਾਥ ਕੋਪ ਅਧਿਕਾਈ। “ਬਹੁਤ ਭਲੀ ਗਿਰਪਤਿ ਤੁਮ ਗਾਈ।
 ਤੁਮ ਕੇ ਦੇਹਿ ਰਾਜ ਜਗ ਜਾਨਾ। ਕਿਆ ਜਗ ਪ੍ਰਗਟ ਕਹੈ ਨਿਦਾਨਾ ॥ [੧੧੯॥]
 ਹਮ ਕੇ ਰਾਜ ਅਗੂ ਥਾ ਜੋਈ। ਤੋ ਗੁਰ ਭੁਜਾ ਸਮਰਪੀ ਸੋਈ।
 ਚਿੜੀਅਨ ਪਰ ਅਬ ਖੁਸੀ ਹਮਾਰੀ। ਮਾਰੇ ਬਾਜ ਸੁ ਅਪਰ ਮੰਝਾਰੀ ॥ [੧੨੦॥]
 ਮੈ ਅਸਿਪਾਨਜ ਤਦ ਸੁ ਕਹਾਉਂ। ਚਿੜੀਅਨ ਪੈ ਜੋ ਬਾਜ ਤੁਝਾਉਂ।
 ਪ੍ਰਿਤ ਉਪਕਾਰ ਹੋਤ ਜਗ ਮਾਹੀ। ਜੋ ਤੁਮ ਮੁਝ ਅਬ ਬਚਨ ਕਮਾਹੀ ॥ [੧੨੧॥]
 ਕਿਰਸਾਨੀ ਜਗ ਮੈ ਭਏ ਰਾਜਾ। ਗਿਰ ਤਬ ਬਚੈ ਜੋ ਹੋਇ ਹੈ ਨਾਜਾ।
 ਤੁਮ ਕੇ ਦੇਹਿ ਡੰਡ ਅਧਿਕਾਈ। ਨਿਜਦ^੮ ਸੁ ਪਹਿਲੇ ਤੁਮ ਪਰ ਆਈ^੯ ॥ [੧੨੨॥]
 ਵੇਰ ਖੁਆਰ ਹੋਇ ਜਗ ਸਾਰੇ। ਆਵੇ ਵੇਰਿ ਖਾਲਸੇ ਦੁਆਰੇ।
 ਹੋਇ ਨਿਰਮਾਨ ਖਾਲਸਾ ਸੋਈ। ਤਬ ਅਪਨਾ ਕਾਰਜ ਗਹਿ ਲੇਈ।
 ਖੁਆਰ ਹੋਇ ਕੇ ਪੰਥ ਸੇਵਾਹੀ। ਯਾਕੀ^{੧੦} ਰਹੈ ਨ ਜਗ ਕੇ ਮਾਹੀ” ॥੩੪॥ [੧੨੩॥]
 ਦੇਹਰਾ। ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਤੇ ਸੁਨਿ ਨਗਪਤੀ^{੧੧} ਕਹੈ, “ਸੁਨੇ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੇਵ !
 ਕਠਿਨ ਰਹਿਤ ਏ ਜਾਨੀਏ, ਬੇਦ ਬਰਨ ਮਿਲ ਜੇਵ ॥੩੫॥ [੧੨੪॥]
 ਸਵੈਯਾ। ਹੋ ਰਜਪੂਤ ਕਹੈ ਜਟ ਸੇ ਮਿਲ ਭੋਜਨ, ਔਰ ਸੁ ਨਾਈ ਕੇ ਸੰਗ ਮਿਲਾਹੀ।
 ਪ੍ਰਿੰਗ ਭਨੇ ਹਮ ਕੇ ਇਸ ਲੋਕ ਮੈ, ਓਕ^{੧੨} ਮੈ ਥਾਉ ਕਬੀ ਨਹਿ ਪਾਹੀ।

1. ਯਵਨਾਂ (ਤੁਰਕਾਂ ਅਥਵਾ ਮੁਗਲਾਂ) ਦੀ ਸਭਾ ਅਰਥਾਤ-ਮੁਗਲੋਈ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਤਖ਼ਤਾ ਉਲਟਾ ਦਿਓ।
 2. ਨਹੀਂ ਤਾਂ। 3. ਅਜਾਗਨ=ਬਕਰੀਆਂ। 4. ਪਹਾੜ ਦੀ ਤਰਾਈ। 5. ਕੁਸ਼ਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ੧੨ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਜਾਤਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕੋਹਲੀ, ਮਲਹੋਤ੍ਰੇ, ਖੁਖਰਾਇਣ ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ। 6. ਸੱਤ ਨੀਵੀਆਂ ਜਾਤਾਂ—ਚੂੜੇ, ਚਮਾਰ, ਭੂਮ, ਛਜਘਾੜੇ ਆਦਿ। 7. ਭੂਮਿ, ਧਰਤੀ। 8. ਦੇਰ ਜਾਂ ਰੋਕ। 9. ਨਿਕਟ, ਨੇੜੇ। 10. ਆਕੀ।
 11. ਪਾਠਾਂਤਰ-ਕੋ ਨਾਹੀ (ਮੋ. ਬਾ. ੭੧ ਅਤੇ ਖਾ. ਕਾ. ਆ. ੬੦੫)। 12. ਨਗ ਅਰਥਾਤ-ਅਚਲ (ਪਹਾੜ) ਦੇ ਪਤਿ (ਰਾਜੇ)। 13. ਪਾਠਾਂਤਰ—ਲੋਕ (ਪ੍ਰਲੋਕ) (ਖਾ. ਕਾ. ਅ. ੬੦੫)।

ਹਜਰਤ ਸੇ ਪੁਨਿ ਬਾਤ ਰਹੈ ਨਹਿ", ਤੇ ਗੁਰ ਬੈਨ ਸੁ ਐਸੇ ਅਲਾਹੀ।
 "ਜਾਉ ਰੇ ਸੀਸ ਨਿਵਾਉ ਰੇ ਤੁਰਕਨ, ਤੇ ਅਬ ਕਰਮ ਕਰੈ ਦੁਖ ਪਾਹੀ" ॥੩੬॥ [੧੨੫॥]
 ਤੇ ਨਿਪ ਐਸੇ ਕਹੈ, "ਬਿਨ ਔਰੰਗ, ਹੋ ਚਿੜੀਆਂ ਸਭ ਹੀ ਜਗ ਜਾਨੈ।
 ਪੰਥ ਕੇ ਰਾਜ ਦਿਹੈ ਕਿਸ ਹੀ ਬਿਧਿ, ਸਿੰਘ ਅਜਾ ਤੇ ਮਰੈ ਨਹਿ ਮਾਨੈ।
 ਔਰੰਗ ਕੇ ਹਮਰੇ ਨਹੀਂ ਭੇਦ ਸੁ, ਬਾਜਾ ਹਮੈ ਮਨ ਹੰਕਿਤ² ਨਾਨੈ।"
 ਯੋ ਸੁਨ ਕੇ ਰਜਪੂਤਨ ਬੈਨ ਸਿਰੀ ਗੁਰੂ ਬੀਚ ਦੀਵਾਨੇ ਬਖਾਨੈ ॥੩੭॥ [੧੨੬॥]
 ਦੇਹਰਾ। "ਮੈ ਅਸਿਪਾਨਿਜ³ ਤਬ ਲਧੇ, ਕਰੇ ਐਸ ਯੋ ਕਾਮ।
 ਚਿੜੀਅਨ ਬਾਜ ਤੁਰਾਯ ਹੋ, ਸਸੇ⁴ ਕਰੋ ਸਿੰਘ ਸਾਮ⁵ ॥੩੮॥ [੧੨੭॥]
 ਬਾਜ ਚਿੜੀ ਕਹੁ ਮਾਰ ਹੈ, ਏ ਪ੍ਰਭੁਤਾ ਕਛੁ ਨਾਹ।
 ਤਾਤੇ ਕਾਲ ਕੀਓ ਇਹੈ, ਬਾਜ ਹਨੈ ਚਿੜੀਆਹ⁶ ॥੩੯॥ [੧੨੮॥]
 ਸਵੈਯਾ। ਰਾਜਨ ਕੇ ਪ੍ਰਭੁ ਦੇਵਤ ਰਾਜ ਤੋ, ਸੇਭ ਨਹੀ ਜਗ ਮੈ ਇਹ ਸਾਰੀ।
 ਯਾ ਕਰ ਰਾਜ ਦਯੋ ਪ੍ਰਭੁ ਜਾਟਨ ਤਾਹ ਢੁਰਜੇ ਸਿਰ ਛਤ੍ਰ ਬਸਾਰੀ⁷।
 ਬਾਹਜ⁸ ਬਿੱਪ੍ਰ ਸਭੈ ਤਿਨ ਸੇਵਕ, ਕੀਨ ਮਯਾ⁹ ਅਸ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਭਾਰੀ।
 ਬਿਦਿਆ ਗਿਆਨ ਸੁ ਚਾਰ ਪਦਾਰਥ¹⁰, ਆਪੇ ਹੀ ਆਇ ਹੈ ਪੰਥ ਮੰਝਾਰੀ ॥੪੦॥ [੧੨੯॥]
 ਮੁਹ ਦਰਸਨ ਪੰਥ ਬਿਖੈ ਕਰ ਹੈ, ਗੁਰ ਖਾਲਸਾ ਜਾਨ ਲਿਜੈ ਮਨ ਮਾਹੀ।
 ਜੀਤ ਅਕਾਲ ਜਪੈ ਹਿਤ ਸਸਤ੍ਰਨ, ਤੁਰਕਨ ਨਾਸ ਚਹੈ ਸੁਖ ਪਾਹੀ।
 ਚਾਰ ਹੀ ਬਰਨ¹¹ ਸੁ ਆਸ਼੍ਰਮ ਚਾਰ¹² ਕੇ, ਸੰਤ ਅਨੰਤ¹³ ਸੁ ਮੱਧ ਰਹਾਹੀ।
 ਜੇ ਸਭ ਹੀ ਜਗ ਸੇਵਕ ਯਾਹਿ ਕੇ, ਵਿਪ੍ਰ ਸਭੈ ਵਿਦਿਯਾ ਇਨ ਪਾਹੀ¹⁴ ॥੪੧॥ [੧੩੦॥]
 ਬਾਜਿ¹⁵ ਗਇੰਦਾ¹⁶ ਗਦਾ ਸਸਿ¹⁷ ਅੰਮ੍ਰਿਤ, ਧੋਨ¹⁸ ਧਨੰਤਰ ਸਾਰੰਗ¹⁹ ਯਾਹੀ।
 ਸੰਗ ਤ੍ਰਿਸੂਲ ਸਰਾਸਨ²⁰ ਤੀਰ ਕੀ, ਐਹੈ ਵਿਦਯਾ ਇਨ ਕੈ ਕਰ²¹ ਮਾਹੀ।
 ਅਹੈ ਮਮ ਪਥ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਸਮਾਨ, ਜੋ ਜਾਪ ਅਕਾਲ ਕੇ ਸੰਗ ਰਹਾਹੀ।
 ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਆਪ ਸਮਾਨ ਕਰਜੇ, ਯਹ ਪੰਥ ਅਨੂਪ ਲਖੈ ਆਪ²² ਜਾਹੀ ॥੪੨॥ [੧੩੧॥]
 ਖਾਲਸੇ ਸੇਵ ਕਰੇ ਸਭ ਹੀ ਰੁਚਿ, ਤਾਤ²³ 'ਰੁ ਮਾਤ ਗੁਰੂ ਸਭ ਏਹੀ।"
 ਕੀਨ ਸਤੁਤਿ ਬਡੀ ਗੁਰ ਜੀ, ਤਬ ਕੇਤਕ ਸਿੰਘ ਭਏ ਰੁਚਿ ਜੇਹੀ।
 ਰਾਜਨ ਬੰਸ ਕੇ ਮਾਨ ਜਰੈ, ਮਨੋ ਭਾਗ ਹਤੇ ਤਿਨ ਕੇ ਵਿਨ ਸੇਈ।
 ਜਾ ਕਰ ਪੁੰਨ ਉਦੈ ਜਗ ਹੋਵਤ, ਤੇ ਗੁਰ ਸੀਖ ਧਰੇ ਰੁਚਿ ਤੇਈ ॥੪੩॥ [੧੩੨॥]
 ਕੋਟਿ ਹੀ ਕਲਪਤਰੰ²⁴ ਸਮ ਪੂਰਨ, ਤਾਂ ਗੁਰ ਕੀ ਨਹਿ ਆਇਸ ਮਾਨੀ।
 ਰਾਜਨ ਕੇ ਮਨ ਗਰਬ ਭਰਾ, ਲਖ ਸਿੱਖਨ ਤਾਹਿ ਉਠਾਵਨ ਠਾਨੀ।

1. ਕੋਈ, ਕੁਝ ਲੋਕ। 2. ਅਭਿਮਾਨੀ, ਹੰਕਾਰੀ। 3. ਖੜਕਧਾਰੀ। 4. ਸਹੇ। 5. ਸ਼ੇਰ ਦੀ ਸਮਤਾ (ਬਰਾਬਰੀ) ਕਰਨ ਵਾਲੇ। 6. ਚਿੜੀਆਂ ਬਾਜ ਨੂੰ ਮਾਰਨ। 7. ਬਸ਼ਾਰਤ, ਖੁਸ਼ਖਬਰੀ। 8. ਕੁਸ਼ਤੀ। 9. ਕ੍ਰਿਪਾ। 10. ਧਰਮ, ਅਰਥ, ਕਾਮ ਤੇ ਮੋਖ। 11. ਚਾਰ ਵਰਣ : ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਕੁਸ਼ਤੀ, ਵੈਸ਼ ਤੇ ਸ਼ੂਦ੍ਰ। 12. ਚਾਰ ਆਸ਼੍ਰਮ : ਬ੍ਰਹਮਚਰਿਯ, ਗ੍ਰਿਹਸਥ, ਵਾਨਪ੍ਰਸਥ ਅਤੇ ਸੰਨਿਆਸ। 13. ਅੰਤ ਤੋਂ ਰਹਿਤ। 14. ਪਾਸ, ਕੋਲ। 15. ਘੋੜਾ। 16. ਹਾਥੀ। 17. ਚੰਦ੍ਰਮਾ। 18. ਗਊ (ਕਪਿਲਾ)। 19. ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦਾ ਧਨੁਕ। 20. ਤੀਰ ਫੈਕਣ ਵਾਲੀ (ਕਮਾਣ)। 21. ਹੱਥ। 22. ਪਾਪ। 23. ਪਿਤਾ। 24. ਕਲਪਤਰੁ, ਕਲਪ ਖਿੰਡ।

ਰਾਜ ਲਹੈ ਤੁਮਰੇ ਸਭ ਹੀ ਇਹੁ, ਪੰਥ ਅਕਾਲ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਸਾਨੀ¹।
 ਸਿੱਖਨ ਤਾਹਿ ਉਠਾਇ ਦੀਓ, ਗੁਰ ਐਸ ਕਹਜੇ ਇਹ ਨਾਹਿ ਹਿਤਾਨੀ² ॥੪੪॥ [੧੩੩॥]
 ਦੇਹਰਾ। ਮੂਰਖ ਰਾਜੇ ਉਠ ਗਏ, ਤਾ ਧੁਨਿ ਕਰਤ ਅਪਾਰ।
 ਇਤ ਸਿੱਖਨ ਦੁਤਿ ਯੋ ਭਈ, ਹਨੁਵਤ ਜਿਮ ਨਹਿ ਪਾਰ ॥੪੫॥ [੧੩੪॥]
 ਜੇ ਜੀਅ ਹੁਤੇ ਭੁਲਾਵਨੇ, ਐਸੇ ਦਦੇ ਭੁਲਾਇ।
 ਬਾਹ ਪਕੜ ਤਿਨ ਸੰਗ ਲੀਆ। ਜਾ ਪਰ ਮਯਾ ਲਖਾਇ ॥੪੬॥ [੧੩੫॥]
 ਆਦਿ ਅਨਾਦਿ ਅਨੰਤ ਗੁਰ, ਕੁਟਿ ਅੰਡ ਬ੍ਰਹਮੰਡ।
 ਜਾਹਿ ਰੇਮ ਮੈ ਰਾਜ ਹੀ, ਤਾ ਕਰ ਪੰਥ ਅਖੰਡ ॥੪੭॥ [੧੩੬॥]
 ਚੋਪਈ। ਜਿਮ ਰਘੁਪਤਿ ਕਪਿ³ ਭਾਲੁ⁴ ਅਨੇਕਾ। ਕੀਤੇ ਸੁਰ ਤੇ ਬਝੇ ਸੁ ਟੇਕਾ।
 ਦਾਨਵ⁵ ਨਾਸ ਕਪਿਨ ਤੇ ਕੀਨਾ। ਤਿਮ ਗੁਰ ਰਾਜ ਜਾਟ ਕੇ ਦੀਨਾ ॥ [੧੩੭॥]
 ਕਲਿ ਮੈ ਯਾ ਸਮ ਦਿਜ ਗਨ⁶ ਨਾਹੀ। ਬਾਹਜ ਬਿਪ੍ਰ⁷ ਨ ਯਾ ਸਮ ਆਹੀ।
 ਨ੍ਰਿਪ, ਮਲੇਛ ਕੇ ਮਾਰਨ ਹੋਤਾ। ਤਾ ਕਰ ਮਨ ਭਰਮਾਯੋ ਕੇਤਾ ॥ [੧੩੮॥]
 ਨਿਮਨ ਥਾਨ ਜਲ ਰਹਤ ਸਦਾ ਹੀ। ਟਿਥੈ ਊਚ ਨ ਰੇਤ ਰਹਾਈ।
 ਯਾ ਬਿਧਿ ਈਸ ਮਹਾ ਭਗਤੰ ਕਰ। ਲਗਨ ਸਗਨ ਸਭ ਹਨੈ ਅਨਿਤ⁸ ਧਰ ॥ [੧੩੯॥]
 ਏਕੇ ਆਸ ਅਕਾਲ ਧਰਾਈ। ਅਤ੍ਰ ਪਤ੍ਰ⁹ ਜਾਟਨ ਪਰਦਾਈ।
 ਕੀਟ¹⁰ ਤੇ ਭਏ ਮਿਰਿੰਦ¹¹ ਸਮਾਨਾ। ਜਾ ਕੇ ਲਖ¹² ਸੁਰ ਦਨ¹³ ਭੈ ਮਾਨਾ ॥ [੧੪੦॥]
 ਹਠੀ ਤਪੀ ਸਤ ਤਪ ਗੁਨ ਨਾਗਰ¹⁴। ਭਈ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਰਤਨਾਗਰ¹⁵।
 ਤੀਨ ਲੋਕ ਸਭ ਕੰਪਤ ਭਏ। ਮਾਨੇ ਰਾਜ ਅਥੈ ਇਨ¹⁶ ਲਏ ॥੪੮॥ [੧੪੧॥]
 ਝੂਲਨਾ। ਯਾ ਭਾਤਿ ਹੀ ਪੰਥ ਪ੍ਰਗਟਾਇ ਕੀਨੇ, ਸਭੀ ਤੇਜ ਧਰਿਯੇ ਯਹੀ ਪੰਥ ਮਾਹੀ।
 ਸਮ¹⁷ ਚੰਡਿਕਾ ਪਾਨ¹⁸ ਮੈ ਖੰਡ ਧਾਰੀ, ਅਤਿ ਰੂਪ ਮੈ ਬੀਰ ਜੇਈ ਰਹਤ ਮਾਹੀ।
 ਜਿਨੈ ਰਹਤ ਧਾਰੀ ਤਿਨੈ ਸੰਗ ਆਪੰ, ਦੁਤੀ ਨਾਮ ਹੀ ਮਾਤ੍ਰ ਭਏ ਪੰਥ ਮਾਹੀ।
 ਸਭ ਹੋਇਗੇ ਰਾਜ ਇਨ ਸਿੰਧ¹⁹ ਲੇ ਜੀ, ਸਭ ਕੰਪ ਭੇ ਬੀਰ ਨਰ ਦੇਵ ਚਾਹੀ।
 ਯਾ ਭਾਤਿ ਕੀਨੇ ਪੰਥ ਭਾਰੇ, ਤਿਨ ਸੰਗ ਸਦ ਭੀਰ ਮੈ ਆਪ ਸੰਗੀ।
 ਇਹ ਪਾਵਨੰ ਧਯਾਇ ਕੀ ਗਾਥ ਪਯਾਰੀ, ਜਿਹ ਮਾਹਿ ਹੈ ਪੰਥ ਕੀ ਗਾਥ²⁰ ਚੰਗੀ ॥੪੯॥ [੧੪੨॥]
 ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਬਰ ਗ੍ਰੰਥ। ਨਵਮ²¹ ਧਯਾਇ ਸੁਭ ਬਰਨਤ ਪਥਾ ॥੯॥

1. ਦੂਜਾ (ਮੁਕਾਬਲੇ ਦਾ)। 2. ਹਿਤ ਵਾਲੀ ਗੱਲ। 3. ਬਾਂਦਰ। 4. ਰਿੱਛ। 5. ਰਾਖਸ਼, ਦੈਤ। 6. ਦ੍ਰਿਸ਼ ਲੋਕ (ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਕੁਸ਼ਤੀ ਤੇ ਵੈਸ਼)। 7. ਕੁਸ਼ਤੀ ਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ। 8. ਹੋਰ ਥਾਵੇਂ। 9. ਆਤਪਤ੍ਰ ਧੁੱਪ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਵਾਲਾ ਛਤ੍ਰ। 10. ਕੀੜੇ। 11. ਮ੍ਰਿਗਾਧਿਪਤੀ ਸ਼ੇਰ, ਸਿੰਘ। 12. ਦੇਖ ਕੇ। 13. ਸੁਰ (ਦੇਵਤੇ) ਤੇ ਦਨ (ਦਾਨਵਾਂ) ਨੇ। 14. ਚਤੁਰ, ਸਿਆਣਾ। 15. ਰਤਨਾਕਰ, ਰਤਨਾਂ ਦਾ ਘਰ (ਸਮੁੰਦ੍ਰ)। 16. ਪਾਠਾਂਤਰ—ਇਨੈ ਅਥ (ਖਾ. ਕਾ. ਅ. ੬੦੫)। 17. ਸਮਾਨ। 18. ਪਾਣਿ, ਹੱਥ। 19. ਸਮੁੰਦ੍ਰ। 20. ਪਾਠਾਂਤਰ—ਬਾਤ (ਮੋ. ਬਾ. ੭੧)। 21. ਪਾਠਾਂਤਰ—ਨੈਮ (ਮੋ. ਬਾ. ੭੧)।

ਦਸਵਾਂ ਅਧਿਆਇ

ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਅਤੇ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਦੀ ਬੇਮੁਖਤਾ

ਦੇਹਰਾ। ਸ੍ਰੀ ਪ੍ਰਭੂ ਕੇ ਮਨ ਧਯਾਨ ਧਰ, ਕਹੈ ਜੁਧ ਕੀ ਗਾਤ।

ਦਸਮ ਧਯਾਇ ਸੁਭ ਪਾਵਨੀ¹, ਸ੍ਰੀ ਪਤਿ² ਜਸ ਗੁਨ ਸਾਥ ॥੧॥

ਸਵੈਯਾ। ਜੇਯ ਕਥਾ ਪੜ੍ਹ ਹੈ ਯਹਿ ਨੈ ਤਨ³, ਰਿਧਿ ਅਰੁ ਸਿਧਿ ਲਹੈ ਸੁਖ ਪਾਹੀ।

ਜਨਮ ਸੁ ਪਾਵਨ ਭਾਵਨ ਹੈ, ਯਹ ਪੰਥ ਸੇ ਹੇਤ ਕਥਾ ਗੁਨ ਗਾਹੀ।

ਭੇਦ ਲਹਯੋ ਤਿਨ ਹੀ ਹਰਿ ਕੋ, ਅਰੁ ਮੇਲ ਵਿਸਾਖਿ ਸਮਾਪਤਿ ਆਹੀ।

ਹੋਇ ਬਿਦਾ ਸਭ ਧਾਮ ਗਏ, ਗੁਰ ਦੀ ਸਿਰਪਾਉ ਸਭੈ ਮਨ ਚਾਹੀ ॥੨॥

ਸੰਕਰ ਛੰਦ। ਸਭ ਗਏ ਨਿਜ ਨਿਜ ਠਾਮ, ਕੀਨਾ ਗੁਰੂ ਜੋ ਅਸ ਕਾਮ।

ਲਿਖ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਪਠ ਦੇਤ ਭੇ⁴, ਸਭ ਦੇਸ ਦੇਸਨ ਠਾਮ⁵।

ਕਾਬਲ ਕੰਧਾਰ ਹਰਾਯਤੰ⁶, ਐਰਾਨ⁷ ਗਜਨੀ ਜਾਨ।

ਬੁਖਾਰਾ ਪਿਸ਼ੋਰ ਪਛਾਨੀਐ, ਕਸਮੀਰ ਐ ਅਤਿ ਗ੍ਰਾਮ⁸ ॥ [੩॥]

ਡੇਰਾ ਦੁਤੰ⁹ ਮੁਲਤਾਨ ਐ ਪੁਨਿ ਦੇਸ ਪਸਚਮ ਜੋਇ।

ਸਿਕਾਰਪੁਰ ਤੇ ਆਦਿ ਲੈ, ਪੁਨਿ ਸਿੰਧ ਤਟ ਪੁਰ¹⁰ ਸੋਯ।

ਪੁਨਿ ਬੀਜ ਆਹ ਪੰਜਾਬ ਕੇ ਜੋ ਬਰਖ ਆਵੈ ਨੀਤ।

ਪੁਨਿ ਝੰਗ ਆਹ ਸਿਆਲ ਜੇ ਤਿਹ ਰਹੈ ਸਿਖ ਸੁ ਨੀਤ ॥ [੪॥]

ਪੰਚ ਨਦ ਆਦਿ ਤੁਲੰਭ ਜੋ, ਅਰ ਜੇਲਮ ਨਦੀ ਪੁਨਿ ਚੇਰ।

ਐ ਮੁਸੰਦ ਸੁ ਏਕ ਹੈ ਪੁਨਿ ਏਕ ਸਿੱਖਨ ਹੇਰ।

ਭਾਈ ਸੁ ਬੰਨੇ ਆਦਿ ਲੈ ਅਤਿ ਸੁਸਾ ਸੋਮ¹¹ ਸੁ ਤੀਰ।

ਸੋਮ ਜੁ ਸੁ ਤਾਹਿ ਬਖਾਨੀਏ, ਅਤਿ ਸਿੱਖ ਗੁਰ ਕੋ ਧੀਰ ॥ [੫॥]

ਗਿਰਦੇ ਜੁ ਤਾ ਕੇ ਰਹਤ ਹੈ, ਸੁਭ ਗ੍ਰਾਮ ਸਿੱਖਨ ਵਾਸ।

ਭਾਈ ਕੇ ਆਗਯਾ ਏ ਭਈ, ਸਭ ਲਯਾਈਏ ਪੁਰ ਬਾਸ।

ਐਰ ਸਿੱਖ ਸਭ ਹੀ ਜੋ ਭਾਈ ਖਾਰੇ¹² ਨਗਰ ਕੇ ਮਾਹਿ¹³।

1. ਪਵਿਤ੍ਰ। 2. ਵਿਸ਼ਨੂ ਰੂਪ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ। 3. ਨਵੀਂ ਤਾਜ਼ੀ। 4. ਭੇਜ ਦਿਤੀਆਂ। 5. ਸਥਾਨ। 6. ਹਿਰਾਤ, ਅਫ਼ਗਾਨਿਸਤਾਨ ਦਾ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਗਰ। 7. ਈਰਾਨ। 8. ਵਡਗਾਮ (ਕਸ਼ਮੀਰ ਦਾ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਥਾਨ)। 9. ਦੋਵੇਂ ਡੇਹਰੇ : ਡੇਰਾ ਗ਼ਜ਼ੀ ਖ਼ਾਨ ਅਤੇ ਡੇਰਾ ਇਸਮਾਈਲ ਖ਼ਾਨ। 10. ਸਿੰਧ ਦਰਿਆ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਜੋ ਪੁਰ (ਨਗਰ) ਹਨ। 11. ਸੋਮਸਰੂ, ਪ੍ਰਭਾਸ ਤੀਰਥ। 12. ਜ਼ਿਲਾ ਗੁਜਰਾਤ (ਪਾਕਿਸਤਾਨ) ਦਾ ਇਕ ਪਿੰਡ। 13. ਪਾਠਾਂਤਰ—ਐਰ ਸਿੱਖ ਸਭ ਹੀ ਜੋ ਭਾਈ ਕੇ ਖਾਰੇ ਮਾਹਿ (ਮੋ. ਬਾ. ੭੧)।

ਗ੍ਰਾਮ ਜੋ ਸਭ ਭਿਨ ਕਰ ਕਰ ਲਿਖਯੋ ਹੇਮ ਸੁ ਤਾਹਿ ॥ [੬॥]
 ਐਰ ਤਿਨ ਕੇ ਸੰਗ ਜੋ ਅਤਿ ਜਨਮ ਰੋੜੇ ਜਾਨ ।
 ਤਿਨ ਕੇ ਸੁ ਹੁਕਮ ਬਨਾਇ ਕੈ, ਦੇਹੁ ਦਰਸ ਹਿਤ ਧਰ ਮਾਨ ।
 ਐਰ ਤਿਨ ਕੇ ਸੰਗ ਨਾਨਾ^੧, ਸਿੱਖ ਅਧਿਕ ਸੁ ਬੀਰ ।
 ਨਹਿ ਵਿਸਾਹੁ ਮਸੰਦ ਕੋ, ਤੁਮ ਜਾਨੀਏ ਅਤਿ ਧੀਰ ॥ [੭॥]
 ਬਧਿ ਹੇ ਬੁਧਵੰਤ ਨਾਮੁ ਸੁ ਲਿਖਯੋ ਤਾਹਿ ਬਨਾਇ ।
 ਗ੍ਰਾਮ ਗ੍ਰਾਮਨ ਕੇ ਭਾਈ, ਤਹਿ ਪਠੇ^੨ ਸਿਖ ਲਖਾਇ ।
 ਇਕ ਨਾਹਿ ਹੁਕਮ ਸੁ ਮਾਨਿਯੋ ਰਹੈ ਦਖਨ ਕੇ ਗ੍ਰਾਮ ।
 ਖੁਸੀ ਤੁਰਕਨ ਕੋ ਭਈ, ਭਾਈ ਜਤਾਯੋ ਨਾਮ ॥ [੮॥]
 ਇਹ ਭਾਂਤ ਸਿੱਖ ਅਨੇਕ ਆਏ । ਸੰਗਤੀ ਅਤਿ ਤਾਹਿ ।
 ਗੁਜਰਾਤ ਐਰ ਵਜੀਰਵਾਦੰ, ਗੁਰੂ ਕੋਠੇ^੩ ਮਾਹਿ ।
 ਨਹੀ ਗਾਥ ਬਰਨੀ ਜਾਤ ਹੈ ਜੋ ਲਵ ਪੁਰੀ^੪ ਕੇ ਆਹਿ ।
 ਉਹ ਥਾਉ ਨਾਹੀ ਸੋਭ ਹੈ ਜੋ ਸਿਖ ਅਯੋ ਜਗ ਜਾਹਿ ॥ [੯॥]
 ਕਲਾਲ ਐ ਸਿਖ ਭਾਟੀਏ, ਰਾਵੀ ਜੰਮੂ ਕੇ ਦੇਸ ।
 ਪਸਰੂਰ ਸੰਗਤਿ ਦੀਨ ਕੇ ਸਭ ਅਏ ਸਿਖਨ ਵੇਸ ।
 ਮਾਝਾ ਜੋ ਦੇਸ ਤੇ ਆਦਿ ਲੈ, ਪੁਨਿ ਬੀਚ ਦੁਆਬਨ ਮਾਹ ।
 ਸਤ ਦੂ^੫ ਤੀਰ ਬਿਪਾਸ ਕੇ, ਪੁਨਿ ਬੀਚ ਰੋਹ^੬ ਕੇ ਆਹ ॥ [੧੦॥]
 ਪੁਨਿ ਪਰਬਤੀ^੭ ਕੇ ਦੇਸ ਕੇ, ਪੁਨਿ ਭਗਤੂਅਨ^੮ ਕੇ ਹੋਰ ।
 ਭਰਥ ਗੜ੍ਹ, ਜੈ ਪੂਰ ਬੰਕਾ^੯, ਪੁਨਿ ਐਰ ਦੇਸਨ ਜੋਰ ।
 ਸਰਬ ਦੱਖਨ ਮਾਹਿ ਜੋ ਪਠ ਮੇਵੜੇ ਪਰਬੀਨ ।
 ਕਾਸੀ ਪੁਰੀ ਪਟਨੇਸ^{੧੦} ਜੋ ਲਖਨਊ ਆਦਿ ਸੁ ਚੀਨ^{੧੧} ॥ [੧੧॥]
 ਕੋਸਲ ਪੁਰੀ ਪ੍ਰਯਾਗ ਮੈ ਨਹਿ ਬਰਨ ਸਕਹੋ ਜਾਨ ।
 ਰਾਮਪੁਰ ਤੇ ਆਦਿ ਢਾਕਾ, ਹੈ ਬੰਗਾਲਾ ਥਾਨ ।
 ਅਤਿ ਦੇਸ ਜੋ ਸਰਬਤ ਹੈ, ਪੁਨਿ ਸਿਖ ਮੈਣੀ^{੧੨} ਆਹਿ ।
 ਪਟਨਾ^{੧੩} ਕੇ ਇਕ ਅਯੋ ਸਿਖ, ਜੋ ਅਹੈ ਨੀਰ ਪਿਵਾਇ ॥ [੧੨॥]
 ਪੁਨਿ ਐਰ ਜੋ ਪੂਰ ਆਮਦੰ^{੧੪}, ਤਿਹ ਅਏ ਸਿਖ ਅਬੀਨ ।
 ਤਿਹਿ ਬੀਚ ਐਰ ਅਨੇਕ ਆਏ, ਐ ਲਬਾਨੇ ਦੀਨ ।
 ਚੌਦਿਸਾ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰੂ ਕੀ, ਕੋ ਨਾਹਿ ਸਕਤਿਹ ਨਾਮ ।

1. ਪਾਠਾਂਤਰ—ਕੁਲ ਅਰੋੜੇ (ਮੋ. ਬਾ. ੭੧) । 2. ਅਨੇਕ । 3. ਭੋਜੇ । 4. ਵਜੀਰਾਬਾਦ (ਪਾਕਿਸਤਾਨ) ਦਾ ਇਕ ਸਥਾਨ, ਜਿਥੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਜੀ (ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੬) ਦਾ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਹੈ । 5. ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ੍ਰ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤ੍ਨ ਲਵ ਦਾ ਨਗਰ ਲਵਪੁਰ (ਲਾਹੌਰ) । 6. ਸਤਲੁਜ । 7. ਰੋਹੀ (ਜੰਗਲ) ਦਾ ਇਲਾਕਾ, ਮਾਲਵਾ । 8. ਪਹਾੜੀ । 9. ਭਾਈ ਭਗਤੂ ਦੇ ਖਾਨਦਾਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰਖਣ ਵਾਲੇ । 10. ਬੀਕਾਨੇਰ । 11. ਪਟਨਾ (ਬਿਹਾਰ) । 12. ਜਾਣ । 13. ਮੈਣੀ ਸੰਗਤਿ, ਪਟਨਾ ਨਿਵਾਸੀ ਫਤਹ ਚੰਦ ਮੈਣੀ ਖੜੀ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਕਾਇਮ ਹੋਈ ਸੰਗਤਿ । ਇਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦੁਰ ਜੀ ਦਾ ਸਿੱਖ ਸੀ । ਮੈਣੀ ਸੰਗਤਿ ਦਾ ਦੂਜਾ ਨਾਮ 'ਛੋਟੀ ਸੰਗਤਿ' ਵੀ ਹੈ । 14. ਪਟਨਾ, ਭਾਵ ਪੂਰਬ ਦੇਸ । 15. ਆਇਆ ।

ਦੁਨੀ ਚੰਦ ਸੋਹਿਤ ਔਰ ਸੁ ਰਾਮ ਕੁਯਰ ਪਛਾਨ ॥੩॥ [੧੩॥]

ਭੁਜੰਗ ਛੰਦ। ਲਿਖਯੋ, ਆ ਚੜ੍ਹੋ ਯਾਹਿ ਪੋਤੀ¹ ਨਵੀਨ। ਗੁਰੂ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਯਾਸੇ ਨ ਚੀਨ²
ਚਲੇ ਨੇਥ ਸਾਰੇ ਮਸੰਦ ਗਨਾ³ ਹੀ। ਚਹੂੰ ਓਰ⁴ ਦੇਸ ਗੁਰੂ ਗੀਤ ਗਾਈ ॥ [੧੪॥]
ਭਈ ਯਾ ਬਿਧਾਨ⁵ ਸੁ ਗ੍ਰੰਥਾਮ⁶ ਅੰਤ। ਅਈ ਪਾਵਸੰ⁷ ਰੂਪ ਸੋਭਾ ਲਸੰਤ।
ਦੁਨੀ ਚੰਦ ਸੰਗੰ ਸੁ ਮਾਝਾ ਅਲਾਏ⁸। ਖੰਡੇ ਪਾਹਲੰ ਲੀ ਗੁਰਬਖਸ ਸਿੰਘ ਧਾਏ ॥ [੧੫॥]
ਸੁ ਬੇੜਾ ਮਲਾਹੰ ਗੁਰੂ ਯੋ ਉਚਾਰਾ। ਬਡੇ ਸਿੰਘ ਅਤੀਤ ਗੁਰ ਢਿਗ ਉਦਾਰਾ।
ਕਰੈ ਦਰਸ ਆਪੰ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਜੋਈ। ਭਈ ਯੋ ਖੁਸੀ ਯਾਹਿ ਐਸੀ ਨ ਹੋਈ ॥ [੧੬॥]
ਅਈ ਪਾਵਸੰ ਰੂਤ ਸੋਭਾ ਲਸੰਤ। ਘਟਾਯੰ ਛਟਾਯੰ⁹ ਨਹੀ ਜਾਨ ਅੰਤ।
ਅਈ ਸੀਤ ਰੂਤੰ¹⁰ ਮਹਾ ਸੋ ਛਬਾਹੀ¹¹। ਅਈ ਦੀਪ ਮਾਲਾ ਬਿਜੈ ਉਲੰਘ ਤਾਹੀ ॥ [੧੭॥]
ਅਈ ਸੰਗਤਾਂ ਦੂਰ ਦੂਰੰ ਸੁਧਾਰੰ। ਮਹਾ ਸੋਭ ਧਾਰੇ ਅਨੰਤੰ ਪ੍ਰਕਾਰੰ।
ਕਈ ਭੇਟ ਆਵੈ ਸੋ ਕੋਟਾਨ¹² ਦਾਨੰ। ਪਟੀ¹³ ਭੂਖਨੰ ਬਾਜ ਰਾਜੀ¹⁴ ਸੁਥਾਨੰ।
ਮਨੀ ਹੀਰ ਚੀਰੰ¹⁵ ਅਨੰਤੰ ਅਪਾਰੰ। ਸਭੈ ਰਿਧ ਸਿਧੰ ਗੁਰੂ ਕੇ ਭੰਡਾਰੰ ॥੪॥ [੧੮॥]
ਸਵੈਯਾ। ਨਾਦ ਮ੍ਰਿਦੰਗ ਉਪੰਗ ਬਜਾਵਤ, ਕੀਰਤਿ ਗਾਥ¹⁶ ਨਿਸਾ ਅਹਿ¹⁷ ਗਾਵੈ।
ਆਨ ਕੈ ਸੰਗਤਿ ਦਰਸ ਕਰੈ ਗੁਨ, ਆਨੰਦ ਸਹਿਤ¹⁸ ਸਭੈ ਜਨ ਭਾਵੈ।
ਚੋਦਿਸ ਤੀਰ ਕੇ ਗ੍ਰਾਮ ਅਏ ਸਬ, ਅੰਤ ਨ ਆਵਤ ਜੋ ਗਨ¹⁹ ਜਾਵੈ।
ਘਾਸ ਤਿਨ੍ਹਾ²⁰ ਕਛੁ ਪਾਯਤ ਦਾਰੁ²¹ ਨਾ, ਆਨ ਕੈ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸੁਨਾਵੈ ॥੫॥ [੧੯॥]
ਹੈ²² ਗੈ²³ ਪੱਛ ਪਸੂ ਦੁਖ ਪਾਵਤ, ਪੰਥ ਅਰਦਾਸ ਕਰੀ ਗੁਰ ਪਾਹੀ।
ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਆਪ ਬਖਾਨਤ ਭੇ, ਤਬ ਮੋਦ ਬਢਾਇ ਕਹਯੋ ਮੁਖ ਮਾਹੀ।
“ਦੇਸ ਪਹਾੜ ਕੀ ਲੀਜੈ ਕਹੀ²⁴ ਕਰ, ਰਾਜਨ ਗ੍ਰਾਮ ਲਖੇ ਜਿਤਨਾਹੀ।
ਰੰਚਕ ਤ੍ਰਾਸ ਕਰੇ ਨ ਮਨੰਤਰ²⁵, ਮਾਰ ਕੈ ਲੂਟ ਸੁ ਧੂਮ ਮਚਾਹੀ” ॥੬॥ [੨੦॥]
ਦੋਹਰਾ। ਯੋ ਸੁਨ ਸਿੱਖ ਚੜ੍ਹੇ ਤਬੈ, ਦੇਸ ਦੇਸ ਕਰਿ ਲੂਟ।
ਰਾਜਨ ਪੁਰ ਹਲ ਚਾਲ ਭੀ²⁶, ਦੁਖ ਜਗਤ ਸਭ ਕੂਟ ॥੭॥ [੨੧॥]
[ਪਹਾੜੀਆਂ ਦੀ ਐਰੰਗਜ਼ੇਬ ਪਾਸ ਸ਼ਿਕਾਇਤ]
ਚੋਪਈ। ਹਤੇ ਕ੍ਰਿਸਾਨ ਜਾਤ ਨਿਪ ਪਾਹੀ। ਤਿਨ ਦੀ ਸੈਨਾ ਅਧਿਕ ਲਿਆਹੀ।
ਸਿੰਘਨ ਪਰ ਬਲ ਤਾਹ²⁷ ਨ ਹੋਈ। ਪੁਨਿ ਭਾਖੈ ਹਜਰਤ²⁸ ਪੈ ਹੋਈ ॥ [੨੨॥]
ਜਾਇ ਅਉਰੰਗ ਸਾਹ ਕੀ ਸੈਨਾ। ਲੈ ਆਵੈ ਮਾਰੈ ਇਨ ਚੈਨਾ।

1. ਜਹਾਜ਼। 2. ਮਸੰਦ ਗਣ, ਮਸੰਦਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹ। 3. ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ। 4. ਇਸ ਬਿਧਿ (ਤਰੀਕੇ) ਨਾਲ।
5. ਜੇਠ-ਹਾਝ ਦੀ ਰੂਤ। 6. ਬਰਖਾ (ਬਰਸਾਤ) ਦੀ ਰੂਤ। 7. ਕਹੋ, ਬੋਲੋ। 8. ਬੱਦਲਾਂ ਦੀਆਂ ਘਟਾਵਾਂ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ।
9. ਸਰਦ ਰੂਤ। 10. ਛੱਬ ਵਾਲੀ। 11. ਅੱਸੂ ਦੀ ਵਿਜਯ ਦਸਵੀਂ (ਦਸਹਿਰਾ) ਲੰਘ ਕੇ। 12. ਕਰੋੜਾਂ ਹੀ।
13. ਰੋਸ਼ਮੀ ਵਸਤੂ। 14. ਬਾਜਿਰਾਜ, ਘੋੜੇ। 15. ਵਸਤੂ। 16. ਪਾਠਾਂਤਰ—ਨਾਥ (ਮੋ. ਬਾ. ੭੧)। 17. ਅਹਿਨਿਸ, ਦਿਨ ਰਾਤ। 18. ਪਾਠਾਂਤਰ—ਅਨੰਦ ਸਹਿਰ (ਮੋ. ਬਾ. ੭੧)। 19. ਗਿਣਿਆ। 20. ਘਾਹ-ਪੱਠਾ। 21. ਲਕੜ।
22. ਘੋੜੇ। 23. ਗਜ, ਹਾਥੀ। 24. ਪੁਰਾਤਨ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਮਾਲ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਕਿਸੇ ਖੇਤ ਦੀ ਉਪਜ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਲਗਾ ਕੇ ਕਹੀ ਨਾਲ ਵੱਟਾਂ ਪਵਾ ਦਿੰਦੇ ਸਨ, ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ‘ਕਹੀ ਕਰਨਾ’ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਸੀ। 25. ਮਨਅੰਤਰ ਮਨ ਵਿਚ। 26. ਰਾਜਿਆਂ ਅਤੇ ਨਗਰਾਂ ਵਿਚ ਹਲਚਲ ਮਚ ਗਈ। 27. ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ। 28. ਬਾਦਸ਼ਾਹ।

ਕਈ ਭੇਟ ਲੈ ਦਿੱਲੀ ਆਏ। ਔਰੰਗ ਸਾਹਤੀਰ ਘਿਘਿਆਏ ॥ [੨੩॥]
 ਕਾਜੀ ਮੁਫਤੀ ਕੇ ਲੈ ਸੰਗਾ। ਬੇਨਤਿ ਕਰੀ ਬਹੁਤ ਦੁਖ ਰੰਗਾ।
 “ਹਜਰਤ ਨਜਾਇ ਹਮਾਰੇ ਕੀਜੈ। ਕਾਹਿ ਤੁਮਹਿ ਦੁਖਾਯੋ ਖੀਜੈ ॥ [੨੪॥]
 ਸਾਹਿ ਸਲਾਮਤ ਰਹੇ ਸਦਾਈ। ਹਜਰਤ !” ਭੀਮੇ ਚੰਦ ਸੁਨਾਈ।
 ਤਬ ਕਾਜੀ ਨੇ ਬੈਨ ਬਖਾਨਾ। “ਸੁਨੋ ਸਾਹ ਹਜਰਤ ਸੁਲਤਾਨਾ ॥ [੨੫॥]
 ਰੈਯਤ ਸਾਹ ਕਦੀਮ ਪਛਾਨੇ। ਰਾਜਨ ਸਰਬ ਸਿਰੋਮਣਿ ਜਾਨੇ।
 ਭੀਮ ਚੰਦ ਜਾਨੇ ਹੈ ਸੋਈ। ਸਭ ਰਾਜਨ ਕੇ ਰਾਜਾ ਜੋਈ” ॥ [੨੬॥]
 ਸੁਨਤੇ ਸਾਹ ਸਭਾ ਮਧ ਕਹਾ। “ਏ ਫਰਿਆਦੀ ਕਾ ਪਰ ਅਹਾ ?”
 ਹਾਥ ਜੋੜ ਰਾਜਾ ਤਬ ਗਾਏ। “ਹਜਰਤ ! ਸੁਨੀਏ ਦੂਖ ਸਥਾਏ ॥ [੨੭॥]
 ਨਾਨਕ ਕੀ ਗੱਦੀ ਬਰ ਜੋਈ। ਸੁਨੀ ਹੋਤ ਹਜਰਤ ! ਤੁਮ ਸੋਈ।
 ਸੋਢੀ ਰਾਮ ਦਾਸ ਕੇ ਨਾਤੀ^੧। ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨਾਮ ਸੁਖ ਕ੍ਰਾਂਤੀ^੨ ॥ [੨੮॥]
 ਪੂਰਬ ਤੇ ਪ੍ਰਥਮੇ ਵਹੁ ਆਯੋ। ਹਮਰੇ ਦੇਸਨ ਮਹਿ ਠਹਿਰਾਯੋ।
 ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਕਾ ਧਾਮ ਪਛਾਨਾ। ਤਾਂ ਸੇ ਕਛੂ ਨ ਬੈਨ ਬਖਾਨਾ ॥ [੨੯॥]
 ਵੈਲ ਗਯੋ ਅਬ ਹੀ ਲਖ ਪਾਯੋ^੩ ਯਾ ਤੇ ਮਾਰ ਸੁ ਦੂਰ ਉਠਾਯੋ।
 ਸਾਰਮੋਰ^੪ ਮੈ ਬਸਤ ਤਹਾਂ ਹੀ। ਤਹਾਂ ਠੋਰ ਅਤਿ ਰਾਰ^੫ ਬਢਾਈ ॥ [੩੦॥]
 ਹਮ ਰਾਵਨ ਸੋ ਅਤਿ ਕਰ ਕੋਪਾ। ਮਾਰ ਦਏ ਤਿਹ ਠਾਂ ਅਤਿ ਰੋਪਾ।
 ਪੁਨਿ ਆਯੋ ਹੈ ਤਾ ਪੁਰ ਦੇਸਾ। ਕਾਲੂਰਹਿ^੬ ਕੇ ਦੇਸ ਸੁ ਵੇਸਾ ॥ [੩੧॥]
 ਆਨੰਦ ਪੁਰ ਇਕ ਨਗਰ ਬਸਾਯੋ। ਪੂਜ ਕਾਲਿਕਾ ਦਰਸਨ ਪਾਯੋ।
 ਤਾ ਨੇ ਬਰ ਪੁਨਿ ਖੰਡਾ ਕੀਨਾ, ਯਾ ਕਰ ਸੋ ਅਬ ਅਤਿ ਬਲ ਚੀਨਾ ॥ [੩੨॥]
 ਕਰਾਮਾਤ ਸੁਨਿ ਨਿਪਤਿ ਪ੍ਰਧਾਨਾ। ਪੁਨਿ ਤਿਨ ਅਪਨਾ ਪੰਥ ਚਲਾਨਾ।
 ਹਿੰਦੂ ਤੁਰਕਨ ਕੇ ਮਤਿ ਡਾਰੀ। ਐਰੈ ਰੀਤਿ ਜਗਤ ਬਿਸਥਾਰੀ ॥ [੩੩॥]
 ਚਾਰ ਬਰਨ ਇਕ ਬਰਨ ਪ੍ਰਕਾਰਾ। ਨਾਮ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਸੁਧਾਰਾ।
 ਸੁਧਾ ਦੇਨ ਹਿਤ ਹਮੇ ਬੁਲਾਯੋ। ਹੋਹੁ ਖਾਲਸਾ ਯੇ ਫੁਰਮਾਯੋ ॥ [੩੪॥]
 ਰਾਜ ਜੋਗ ਤੁਮ ਕੇ ਮੈ ਦੀਨਾ। ਅਤ੍ਰ ਪਤ੍ਰ ਤੁਮਰੇ ਸਿਰ ਕੀਨਾ।
 ਰਹਤ ਧਰੇ ਹਮਰੀ ਮਨ ਧਾਰੀ। ਬਦਾਸਾਹ ਸੰਗ ਸਮਰ^੭ ਚਿਤਾਰੀ ॥ [੩੫॥]
 ਖੜਗ^੮ ਕੇਤੁ ਮੇ ਹੋਤ ਸਹਾਈ। ਮੈ ਤੁਰਕਨ ਕੀ ਸਭਾ ਗਵਾਈ।
 ਤੁਮ ਸੁ ਬਿਗਰਤ ਹਮ ਪਹਿਚਾਨੀ। ਤਾਕੀ ਬਾਤ ਧਰੀ ਨਹਿ ਕਾਨੀ^੯ ॥
 ਤਾ ਕਰ ਦੇਸ ਲੂਟ ਹਮ ਲੀਨੇ। ਹਮ ਆਏ ਤੁਮ ਪੈ ਲਖ ਚੀਨੇ ॥੮॥ [੩੬॥]
ਗੀਆ ਛੰਦ। ਸਾਧਯੋ ਨ ਜਾਵੈ ਹਮਨ ਤੇ, ਬਾਦਸਾਹ ! ਸਕਤਿ ਨਾ ਹੈ ਤਹੀ।
 ਅਬ ਕਰੋ ਕਾਮ ਹਮਾਰ ਜੂ, ਤੁਮ ਲੇਤ ਦਾਮਨ^{੧੦} ਕੇ ਸਹੀ।

1. ਇਹ ਕਿਸ ਅੱਗੇ ਫਰਿਆਦੀ ਹੋ ਕੇ ਆਏ ਹਨ। 2. ਪੋਤ੍ਰਾ। 3. ਤੇਜ ਪ੍ਰਤਾਪ ਵਾਲਾ। 4. ਜਾਣਿਆ, ਪਤਾ ਲੱਗਾ। 5. ਨਾਹਨ ਰਿਆਸਤ ਦਾ ਇਲਾਕਾ, ਜੋ ਅੰਬਾਲੇ ਤੋਂ ਚੜ੍ਹਦੇ ਵਲ ਜਮਨਾ ਤੇ ਸਤਲੁਜ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਹੈ। 6. ਝਗੜਾ, ਦੰਗਾ-ਫਿਸਾਦ। 7. ਬਿਲਾਸਪੁਰ ਰਿਆਸਤ ਦਾ ਇਲਾਕਾ। 8. ਜੰਗ, ਯੁੱਧ। 9. ਖੜਗਧਾਰੀ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ)। 10. ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ। 11. ਹਾਲਾ, ਮੁਆਮਲਾ, ਰਾਜ-ਕਰ।

ਅਤਿ ਦਾਮ ਹਮ ਤੁਮਰੇ ਭਰੇ, ਪੁਰ ਆਨੰਦ ਲੈ ਦੀਜੀਐ।

ਨਾਤਰ¹ ਨ ਜਾਨੇ ਸਾਹ ਜੀ, ਅਬ ਬਿਦਾ ਦਸ ਤੈ² ਦੀਜੀਐ ॥ [੩੭॥]

ਤਾ ਕੀ ਸੁਰੈਯਤ ਹੋ ਰਹੈ, ਸਬ ਆਨ ਤੁਮਰੀ ਹਮ ਮਨੇ।³

ਸੁਨ ਸਾਹ ਕੋਪਾ ਬੈਨ ਭਨ, ਚਹੂੰ ਓਰ ਪੇਖੇ ਰਿਸਾ ਘਨੇ।

ਕੇ ਹੈ ਹਮਾਰੇ ਤੀਰਨੰ, ਤਹਿ ਖਾਨ ਥੇ ਪੁਨਿ ਮੀਰਨੰ।

ਉਮਰਾਉ ਸੈਯਦ ਥੇ ਦੁਰਾਨੀ ਪੁਨਹਿ ਹਬਸੀ ਭੀਰਨੰ⁴ ॥ [੩੮॥]

ਖਟਕ ਐ ਪੁਨਿ ਜਈ ਈਸਬ⁵, ਔਰ ਜਾਤਾ ਦੁਸਤਰੰ⁶।

ਸਬ ਪਾਨ⁷ ਜੋੜੇ ਖੜੇ ਥੇ, ਤਹਿ ਮਾਹਿ ਥੇ ਇਕ ਅਸਤਰੰ⁸।

ਸੂਬਾ ਲਹੋਰੇ ਕੇ ਬਡੇ, ਤਿਨ ਜੋੜ ਕਰ ਸਿਜਦਾ ਕੀਯੋ⁹।

ਧਰ ਪਾਨ ਬੀੜਾ ਬਾਕ ਤਿਨ ਐਸੇ ਕਹਯੋ, ਜਨੁ ਮਦ¹⁰ ਪੀਯੋ ॥੯॥ [੩੯॥]

ਸਵੈਯਾ। “ਯਾ ਕਰ ਮਾਰਨ ਹੈ ਸੁਗਮੰ¹¹, ਅਰੁ ਹਜਰਤ ਕੇ ਇਕ ਬਾਲਹਿ¹² ਪਾਉ।

ਜੇ ਕਹੋ ਬਾਂਧ ਲਿਆਵਹੂੰ ਤਾ ਕਹੁ, ਜੇ ਕਹੋ ਮਾਰ ਕੇ ਪੂਰ ਮਿਲਾਉ।

ਗੈਨ¹³, ਪਤਾਰ¹⁴ ਸਥਾਰ ਕਹੇ ਗਿਰਿ¹⁵, ਯਾ ਕਰ ਕੇਤਕ ਹੈ ਬਲ ਜਾਉਂ।

ਜੇ ਕਹੋ ਬੋਰ¹⁶ ਦਿਜੈ ਸਰਿਤਾ¹⁷ ਮਧ ਨੈਕ¹⁸ ਹੂੰ ਜੇ ਕਰ ਆਯਸ ਪਾਉ¹⁹” ॥੧੦॥ [੪੦॥]

[ਮੁਗਲੇਈ ਫੌਜ ਦੀ ਆਨੰਦ ਪੁਰ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹਾਈ, ਜੰਗ ਤੇ ਹਾਰ]

ਛਪੈ। ਤਬੈ ਸਾਹ ਔਰੰਗ ਦੀਨ ਸੈਨਾ ਤਿਹ ਅਨਗਨ।

ਦਸ ਲਖ ਸੈਨ ਸੁ ਨਿਜਦ²⁰ ਅੱਤਿ, ਤਿਹ ਦੀਨ ਸੇ ਹੈ ਘਨ²¹।

ਔਰ ਪਹਾੜੀ ਸੈਨ, ਨਾਹਿ ਜਾਵਤ ਹੈ ਗਨੀਅਤ।

ਪੂਰਬ ਉੱਤਰ ਪਸਚਮੀ, ਦੀਨ ਸੈਨਾ ਸੁ ਬਨੀਯਤ²²।

ਚਲਿਯੋ ਸੇ ਸੂਬ ਲਹੋਰ ਕੇ ਨਹਿ ਛੋਰਨ²³ ਕੇ ਵਾਰ ਕਛ।

ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਜਹਾਨ ਸਬ ਮਿਲਯੋ ਅਨੰਤ ਸੁਧਾਰ ਲਛ ॥੧੧॥ [੪੧॥]

ਸਵੈਯਾ। ਕੋਪ ਮਲੇਛ ਚੜ੍ਹੇ ਅਗਨੇ²⁴ ਜਿਮ, ਨੀਰਦ²⁵ ਕੀ ਪੁਨਿ ਢੋਲ ਵਜਾਹੀ।

ਮਾਰਗ ਮੈ ਸਰ ਕੂਪ ਨਦੀ ਰਦ²⁶ ਸੂਕਤ ਜਾਤ ਭਏ ਅਗਨਾਈ²⁷।

ਕਾਂਪਤ ਭੂਪ ਭਈ ਸਗਰੀ, ਨਵਕਾ²⁸ ਜਨੁ²⁹ ਡੋਲ ਚੜ੍ਹੇ ਗਜ ਪਾਹੀ³⁰।

ਸੂਰਜ ਗੈਨ³¹ ਨਹੀਂ ਦ੍ਰਿਸਟਾਵਤ, ਕਾ ਪਰ ਸਾਹ ਔਰੰਗ ਕੂਕਾਹੀ ॥੧੨॥ [੪੨॥]

ਕੋਨ ਸੇ ਬੀਰ ਉਦਯੋ ਜਗ ਮੈ, ਜਿਨ ਔਰੰਗ ਸਾਹ ਸੋ ਧੂਮ ਮਚਾਈ।

1. ਨਹੀਂ ਤਾਂ। 2. ਆਪਣੇ ਹਥੀਂ। 3. ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ। 4. ਹਬਸੀਆਂ ਦੀ ਭੀੜ। 5. ਖਟਕ ਤੇ ਈਸਬ ਜਈ ਜਾਤੀ ਦੇ ਪਠਾਣ। 6. ਭਾਵ-ਹੋਰ ਕਰੜੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਲੋਕ। 7. ਹੱਥ। 8. ਅਸਤਰਾਖਾਨੀ ਪਠਾਣ। 9. ਸਿਜਦਾ ਕੀਤਾ, ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ। 10. ਸ਼ਰਾਬ। 11. ਇਸ ਦਾ ਮਾਰਨਾ ਸੌਖਾ (ਸੁਖਾਲਾ) ਹੈ। 12. ਤੇਜ ਪ੍ਰਤਾਪ। 13. ਗਗਨ, ਆਕਾਸ਼। 14. ਪਾਤਾਲ। 15. ਪਹਾੜ। 16. ਡੋਬ। 17. ਨਦੀ। 18. ਬੇੜੀ ਜੇਹੀ। 19. ਆਗਿਆ। 20. ਨਿਕਟ (ਨੇੜੇ) ਰਹਣ ਵਾਲੀ। 21. ਪਾਠਾਂਤਰ—ਨ ਜਾਵਤ ਹੈ ਗਨੀ, (ਖ਼ਾ ਕਾ. ਆ. ੬੦੫)। 22. ਪਾਠਾਂਤਰ—‘ਪੂਰਬ ਉੱਤਰ ਪਸਚਮ ਦੇਸ ਦਾਹਨੀ ਘਨੀ ਅਤਿ’। (ਮੋ. ਬਾ. ੭੧); ਟੀਨੀ ਸੈਨ ਜੁ ਅਨਗਨੀ। (ਖ਼ਾ ਕਾ. ਆ. ੬੦੫)। 23. ਪਾਠਾਂਤਰ—ਛੋਰਨ (ਮੋ. ਬਾ. ੭੧)। 24. ਅਣ-ਗਿਣਤ। 25. ਬੱਦਲ। 26. ਸ਼੍ਰੇਣੀ, ਕਤਾਰ। 27. ਅਣ-ਗਿਣਤ। 28. ਨੌਕਾ, ਬੇੜੀ। 29. ਜਾਣੇ। 30. ਗਜ (ਹਾਥੀ) ਦੇ ਪਾਹੀ (ਪੈਰ ਧਰਨ ਨਾਲ) ਡੋਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। 31. ਗਗਨ (ਆਕਾਸ਼) ਵਿਚ।

ਜਾਹਿ ਰਕਾਬ ਕੇ ਸੰਗ ਰਹੈ ਭਟ, ਚਾਲਿਸ ਲਾਖ ਅਨੰਤ ਬਲਾਈ ।
 ਜੇਇ ਨਿਵਾਜ ਸਦਾ ਪੜ੍ਹਤੇ, ਪੁਨਿ ਜਾਇ ਮਕੈ ਇਕ ਪਲ ਨ ਬਿਤਾਈ ।
 ਯਾ ਬਿਧਿ ਸੇ ਚਲਿਯੋ ਦਲ ਆਵਤ, ਕੇਤਕ ਦਯੋਸ¹ ਮੈ ਬਾਵਨੀ² ਆਈ ॥੧੩॥ [੪੩॥]
 ਦੇਹਰਾ । ਸਹਰ ਸਿਰੰਦਹਿ ਕੇ ਬਿਖੈ, ਉਤਰੇ ਦਲ ਤੁਰਕਾਨ ।
 ਯੋ ਸੁਨ ਭੇਵ ਤਿਨੈ ਤਬੈ, ਸੰਗਤਿ ਚਿਤਾ ਠਾਨ ॥੧੪॥ [੪੪॥]
 ਚੋਪਈ । ਪੁਰ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲ ਕਰਤ ਬਿਚਾਰਾ । ਗੁਪਤ ਬਾਤ ਕਛੁ ਲਿਖੀਏ ਧਾਰਾ ।
 ਇਤ ਤੇ ਭੇਦ ਲੋਕ ਨਹਿ ਪਾਵੈ । ਓਤੈ ਸੁਚੇਤ ਪ੍ਰਭ ਹੋਇ ਜਾਵੈ ॥ [੪੫॥]
 ਯਾ ਬਿਧਿ ਸੇ ਤਿਨ ਬਾਤ ਬਨਾਈ । ਗੁਪਤ ਬਾਤ ਲਿਖ ਇਤੈ ਪਠਾਈ ।
 “ਦੱਖਨ ਦੇਸ ਪ੍ਰਭੂ ! ਇਕ ਨਾਯਕ³ । ਸਕਲ ਦੇਸ ਹੈ ਜਾ ਕੇ ਯਾਯਕ⁴ ॥ [੪੬॥]
 ਮਨਜ ਪਰਸਤਵ⁵ ਤਾਕੀ ਨਗਰੀ । ਦੇਸ ਦੇਸ ਕੇ ਬੀਚ ਉਜਗਰੀ ।
 ਹਰਖਵਾਨ ਵਹਿ ਤੁਮ ਪਰ ਭਯੋ । ਟਾਂਡਾ⁶ ਅਧਿਕ ਜੋੜ ਤਿਨ ਕਯੋ ॥ [੪੭॥]
 ਏਕ ਗੁਲਾਮ ਸੰਗ ਦੇ ਭਾਰੇ । ਆਯੋ ਅਧਿਕ ਓਪ ਬਲ⁷ ਧਾਰੇ ।
 ਸੋਦਾ ਸਾਰ ਆਪ ਸੰਗ ਕੈ ਹੈ । ਤੁਮ ਕੋ ਦੈ ਆਪ ਨ ਸੁਖ ਪੈ ਹੈ ॥ [੪੮॥]
 ਤੁਮ ਯਾ ਕੇ ਆਦਰ ਸਭ ਕਰੀਐ । ਲੋਹਾ⁸ ਅਧਿਕ ਭੇਟ ਇਹ ਧਰੀਐ ।
 ਟਾਂਡਾ ਹੈ ਪ੍ਰਭੂ । ਯਾ ਸੰਗ ਭਾਰੇ । ਤੁਮ ਆਪਨੇ ਨਿਜ ਬਿਰਦ ਸੰਭਾਰੇ ॥੧੫॥ [੪੯॥]
 ਦੇਹਰਾ । ਪਵਨ ਤਾਤ ਸਸਿ ਰਾਵ⁹ ਜੋ, ਜਾਹਰ ਸਕਲ ਜਹਾਨ ।
 ਆਪ ਤੇਜ ਲਖ ਦੁਖਿਤ ਹੈ, ਲਯਾਯੋ ਇਨੈ ਪਛਾਨ” ॥੧੬॥ [੫੦॥]
 ਚੋਪਈ । ਯਾ ਬਿਧਿ ਸੰਗਤਿ ਲਿਖੀ ਬਨਾਈ । ਪੁਨਿ ਉਗਰਾਹੀ ਨਿਜ ਕਰਵਾਈ ।
 ਪਾਂਚ ਸਹੰਸ੍ਰ¹⁰ ਜੋਰ ਤਿਨ ਦਾਮਾ । ਤਾ ਦਾਰੂ ਸਿੱਕਾ ਅਤਿ ਕਾਮਾ ॥ [੫੧॥]
 ਨਾਮ ਲੋਨ ਕਾ ਲੀਨਾ ਭਾਰੀ । ਪੰਚ ਸੇ ਧੋਨ ਜਲ ਦੇ ਸੁਧਾਰੀ ।
 ਨਾਮ ਖੇਪ¹¹ ਕਾ ਧਰ ਲੰਘਵਾਏ । ਸਿਰੀ ਨਗਰ ਕੋ ਪਠਨ ਕਹਵਾਏ ॥ [੫੨॥]
 ਮੁਹਰ ਛਾਪ ਕਰਵਾਇ ਲਬਾਨਾ । ਲੈ ਆਯੋ ਗੁਰ ਤੀਰ ਸੁਜਾਨਾ ।
 ਪੁਨਹਿ ਦੂਤ ਯਾ ਭਾਂਤ ਪਠਾਏ । ਲੂਟਕਾਰ ਗੁਰ ਕੈ ਅਸ ਕਾਏ ॥ [੫੩॥]
 ਸੇ ਪਾਤੀ ਲੈ ਦੂਤ ਸੇ ਆਯੋ । ਆਪ ਜਹਾਂ ਦੀਵਾਨ ਲਗਾਯੋ ।
 ਖੋਲ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਸਤਿਗੁਰ ਸੁਨੀ । ਬਿਗਸਤ¹² ਬਾਤ ਸਭਨ ਪੈ ਭਨੀ ॥ [੫੪॥]
 ਭੀਮ ਚੰਦ ਰਾਜਾ ਗਿਰਿ ਜਾਈ¹³ । ਫਿਰਿਆਦ ਸਾਹ ਪੈ ਅਤਿ ਕਰਿ ਗਾਈ ।
 ਸੈਨ ਲਿਆਯੋ ਤੁਰਕਨ ਭਾਰੀ । ਤੁਮਹਿ ਸੇ ਡਰ ਜਿਨ ਕਰੇ ਸੁਧਾਰੀ ॥ [੫੫॥]
 ਸਾਮੁਹਿ ਜੁੱਧ ਕਰੇ ਮਨ ਲਾਈ । ਜੀਤ ਹੋਇ ਤੁਮਰੀ ਅਧਿਕਾਈ ।
 ਆਯੁਧ ਤੀਰ ਤੁਫੰਗਨ ਚਾਂਪਾ । ਜਬਰ ਜੰਗ¹⁴ ਹਥ ਨਾਲ¹⁵ ਸੁ ਥਾਪਾ ॥ [੫੬॥]

1. ਦਿਨ । 2. ਸਰਹਿੰਦ ਬਾਵਨੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ੫੨ ਇਲਾਕੇ ਸ਼ਾਮਿਲ ਸਨ । 3. ਵਣਜਾਰਿਆਂ ਦਾ ਸਰਦਾਰ (ਆਗੂ) । 4. ਪੈਦਲ, ਸਿਪਾਹੀ । 5. ਭਾਵ-ਵਿੱਲੀ । 6. ਵਪਾਰ ਦਾ ਸਾਮਾਨ । 7. ਭਾਵ-ਦਲ ਬਲ । 8. ਭਾਵ-ਸਸਤ੍ਰ-ਅਸਤ੍ਰ । 9. ਰਾਜਾ ਭੀਮ ਚੰਦ । 10. ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ । 11. ਵਣਜ-ਵਪਾਰ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ । 12. ਵਿਕਸ ਕੇ, ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ । 13. ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਾ । 14. ਜੰਜੈਲ, ਲੰਮੀ ਬੰਦਕ । 15. ਜੋ ਬੰਦਕ ਕਿਸੇ ਸਹਾਰੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਚਲਾਈ ਜਾ ਸਕੇ ।

ਪੁਨਹਿ ਲੂਟ ਸੇ ਕਰ ਅਤਿ ਲੀਨੇ। ਜੈਸੇ ਸੰਗਤਿ ਹੀ ਲਿਖ ਦੀਨੇ।
ਖੁਸੀ ਕਰੈ ਸਿੱਖਨ ਅਧਿਕਾਈ। ਜਹਿ ਤਹਿ ਦ੍ਰਿੜ ਮੋਰਚ ਕੀਏ ਰਾਈ ॥ [੫੭॥]
ਪੁਨਿ ਕਹਿ ਗੁਰੂ ਬੈਨ ਸੁਖਕਾਰੀ। “ਤੁਮ ਅਸਵਾਰ ਤੀਨ ਸਤ ਭਾਰੀ।
ਗੋਪ ਹੋਇ ਮਗ ਕੰਦਰ¹ ਮਾਹੀ। ਜਾਹਿ ਓਰ² ਵੈ ਤੁਰਕਨ ਆਈ ॥ [੫੮॥]
ਜਬ ਹੀ ਸਭੈ ਲੰਘ ਕੇ ਆਵੈ। ਆਛੈ ਤੁਮ ਪਰਨੇ ਝਟ ਧਾਵੈ।
ਇਤ ਹਮ ਸਮਰ ਕਰੈ ਬਲ ਸੰਗਾ। ਉਤ ਹੱਲਾ ਤੁਮ ਕਰੇ ਨਿਸੰਗਾ।”

ਯਾ ਬਿਧਿ ਖਬਰ ਸਭਨ ਸੁਨ ਪਾਈ। ਪ੍ਰਾਤ ਮਲੇਛਨ ਸੋ ਸੁਨ ਪਾਈ ॥੧੭॥ [੫੯॥]

ਸਵੈਯਾ। ਰਾਤ ਬੀਤੀ ਜਬ ਪ੍ਰਾਤ³ ਭਈ, ਤਬ ਸ੍ਰੀ ਅਰੁਣੇਸ⁴ ਚੜਿਓ ਸੁਖਦਾਈ।

ਹੋਇ ਸੁਚੇਤ ਸਿਰੋਮਣਿ ਸਾਹਿਬ, ਬੈਠਤ ਭੇ ਪੁਰ ਆਨੰਦ ਠਾਈ।

ਰੂਪ ਅਨੂਪ ਸੁ ਬਾਨ ਬਿਲੋਕ ਕੈ, ਯੋ ਉਪਮਾ ਕਵਿ ਕੇ ਮਨ ਆਈ।

ਮਾਨੇ ਦਿਨੇਸ⁵ ਉਦਯਾਚਲ⁶ ਉਪਰ, ਰਾਜਤ⁷ ਹੈ ਮਨਮੋਦ⁸ ਬਢਾਈ ॥੧੮॥ [੬੦॥]

ਚੋਪਈ। ਉਪਰ ਦਿਪਤ⁹ ਗਿਰੇਵਰ¹⁰ ਭਾਰੀ। ਤਲੈ¹¹ ਬਾਗ ਸੁੰਦਰ ਛਬਿ ਧਾਰੀ।

ਰੂਖ¹² ਲਤਾ¹³ ਨਾਨਾ ਤਰ ਕੰਜਾ¹⁴। ਭ੍ਰਮਰ¹⁵ ਗੁੰਜਾਰਤ ਅਤਿ ਧੁਨਿ ਮੰਜਾ¹⁶ ॥ [੬੧॥]

ਕੋਕਲ¹⁷ ਕੀਰ¹⁸ ਕਪੋਤ¹⁹ ਰਟਾਹੀ। ਜਨੁ ਤਾਲਨ ਦਿਜ ਸੂਤੀ²⁰ ਭਨਾਹੀ।

ਤੀਰ ਨਦੀ ਲਲਿਤਗਤਿ ਵਾਰੀ²¹। ਜਨੁ ਸ੍ਰੀ ਜਾਨਵਿ²² ਹੈ ਸੁਖਕਾਰੀ ॥ [੬੨॥]

ਰੋਮ ਰੋਮ ਰਸਨਾ ਜੇ ਗਈਐ। ਤਦਯਪਿ ਯਾ ਕਰ ਅੰਤ ਨ ਲਹੀਐ।

ਐਸੇ ਸ੍ਰੀ ਆਨੰਦ ਪੁਰ ਮਾਂਹੀ। ਬੈਠੇ ਆਨ ਪ੍ਰਭੂ ਬਰ ਆਹੀ ॥ [੬੩॥]

ਇਤ ਰਾਜਨ ਕੇ ਘਨ ਦਲ ਆਯੋ। ਉਤੇ ਮਲੇਛ ਅਏ ਅਗਨਾਯੋ²³।

ਜਨ ਪੁਰ ਅਹੈ ਬਰੇਤੀ ਮਾਹੀ। ਨਿਧਿ ਕੇ ਨੀਰ ਸਮਾ²⁴ ਦਲ ਆਹੀ ॥ [੬੪॥]

ਤਹ ਅਸ ਜੁੱਧ ਹੋਇਗੇ ਭਾਰੀ। ਕਾਲ ਚੀਲ ਆਏ ਸੁਖਕਾਰੀ।

ਹੋਵੈ ਗੋ ਅਸ ਜੁੱਧ ਅਪਾਰਾ। ਚੋਸਨ ਜੋਗਨਿ ਹਰਖ ਪ੍ਰਚਾਰਾ ॥੧੯॥ [੬੫॥]

ਸਵੈਯਾ। ਰਾਜਨ ਕੇ ਅਰੁ ਦੂਤਨ ਕੇ, ਅਤਿ ਘੋਰ ਸੇ ਪੁੰਗੁ²⁵ ਬਡੇ ਦਲ ਆਯੋ।

ਸਿੰਧ ਜਰ²⁶, ਕਾਲ ਨੇਮਿ²⁷ ਕਿਧੋ, ਘਨ ਸਜਾਮ²⁸ ਕੇ ਉਪਰ ਕੋਪ ਬਢਾਯੋ।

ਆਨ ਘਮੰਡ ਸੁ ਚੰਡ ਪਰਜੇ, ਤਹ ਬਾਰਿਧਿ²⁹ ਜਯੋ ਜਗ ਅੰਤ ਕਵਾਯੋ³⁰।

ਅਉਰ ਕਿਧੋ³¹ ਦਲ ਹੈ ਮ੍ਰਿਗਾਵਲਿ³² ਸੇਰ ਕਿਧੋ ਸੁਪਤੇ ਜਗਵਾਯੋ ॥੨੦॥ [੬੬॥]

ਸਾਹਨ ਸਾਹ ਗੁਰੂ ਸਿਰ ਤਾਜ ਪੈ, ਆਏ ਹੈ ਗੁਜਰ ਰੰਘੜ ਖਾਨਾ।

ਸੈਯਦ ਜਾਤ ਪਠਾਨਨ ਕੇ ਸੁਤ, ਐ ਰਜਪੂਤਨ ਕੀਨ ਉਠਾਨਾ।

1. ਪਹਾੜ ਦੀਆਂ ਕੰਦਰਾਂ ਦੇ ਮਗ (ਰਸਤੇ)। 2. ਜਿਸ ਓਰ (ਪਾਸੇ)। 3. ਸਵੇਰ। 4. ਸੂਰਜ। 5. ਦਿਨ ਦਾ
ਈਸ਼ਰ (ਸੂਰਜ)। 6. ਉਹ ਅਚਲ (ਪਰਬਤ) ਜਿਥੇ ਸੂਰਜ ਉਦੈ ਹੁੰਦਾ (ਚੜ੍ਹਦਾ) ਹੈ। 7. ਸੋਹੰਦਾ। 8. ਆਨੰਦ।
9. ਸੁਭਾਇਮਾਨ। 10. ਗਿਰਿਵਰ, ਪਹਾੜ। 11. ਨੀਚੇ, ਹੇਠਾਂ। 12. ਰੁੱਖ, ਬੂਟੇ। 13. ਵੇਲਾਂ। 14. ਕਮਲ।
15. ਭੇਰੇ। 16. ਮਿੱਠੀ, ਮਨੋਹਰ। 17. ਕੋਇਲ। 18. ਤੋਤੇ। 19. ਕਬੂਤਰ। 20. ਵੇਦ-ਮੰਤ੍ਰ। 21. ਲਲਿਤ (ਸੋਹਣੀ
ਲਚਕਦਾਰ) ਗਤਿ (ਚਾਲ) ਵਾਲੀ। 22. ਗੰਗਾ। 23. ਅਣਗਿਣਤ। 24. ਨਿਧਿ (ਸਮੁੰਦ) ਦੇ ਨੀਰ (ਪਾਣੀ) ਸਮਾਨ।
25. ਸਾਂਡ (ਢੱਟੇ) ਅਰਥਾਤ-ਸਾਨਾਂ ਵਾਂਗ। 26. ਮਗਧ ਦਾ ਰਾਜਾ ਜਰਾ ਸੰਧ, ਜੋ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੇ ਯਤਨ ਨਾਲ ਪਾਂਡਵ
ਭੀਮ ਸੈਨ ਦੇ ਹੱਥ ਮਾਰਿਆ ਗਇਆ ਸੀ। 27. ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਦੈਤ। 28. ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ। 29. ਸਮੁੰਦ। 30. ਜਗ ਦਾ
ਅੰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਜਮ-ਰੂਪ। 31. ਉਸ ਸਮੇਂ। 32. ਮ੍ਰਿਗਾਂ ਦੀ ਭਾਰ।

ਸੇਖ ਦੁਰਾਨੀ ਅਗਨੇ¹ ਤਹਿ ਆਵਤ², ਤਾ ਲਖ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਆਗਮ ਜਾਨਾ ।
 ਕੀਨ ਨਿਦੇਸ³ ਤਥੈ ਨਿਜ ਪੰਥਹਿ, ਮਾਰ ਡਰੇ⁴ ਇਕ ਕੇ ਸਵਧਾਨਾ⁵ ॥੨੧॥ [੬੭॥]
 ਜੀਵਨ ਦਾਨ ਦਯੋ ਤੁਮ ਕੇ ਇਨ, ਨਾਸ ਕਿਯੋ ਪ੍ਰਭ ਕਾਲ ਸੁਧਾਰੀ ।
 ਭੈ ਗਤ ਹੈ⁶ ਬਿਬਿਧਾਯੁਧ ਲੈ⁷, ਤੁਮ ਸਮਰ ਕਰੋ ਜਸ⁸ ਰੀਤਿ ਨਿਪਾਰੀ⁹ ।
 ਮਾਨ ਕੇ ਆਯਸ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਕੀ, ਸਭ ਜਾਵਤ ਖਾਲਸਾ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਕਾਰੀ ।
 ਰੇ ਚਿਓ¹⁰ ਅਬ ਜਾਹਿ ਨ ਜੀਵਤ, ਯੋ ਕਹਿ ਕੇ ਧੁਨਿ ਕੀ ਘਨਕਾਰੀ¹¹ ॥੨੨॥ [੬੮॥]
 ਯਾ ਬਿਧਿ ਆਨ ਪਰਜੇ ਜਬ ਖਾਲਸ, ਹੋਤ ਭਈ ਤਬ ਲੱਥ ਅਪਾਰੀ ।
 ਉਤ ਹੀ ਸਭ ਖੋਹ ਤੇ ਬੀਰ ਅਏ, ਕਰਤੇ ਧੁਨਿ ਮਾਰਤ ਹੈ ਅਸਿ ਝਾਰੀ ।
 ਲੋਥਨ ਉਪਰ ਲੋਥ ਪਰੀ ਤਬ, ਭਾਜਤ ਭੇ ਸਸਿ¹² ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਕਾਰੀ ।
 ਇਤ ਤੇ ਉਤ ਸੰਗਰ ਹੋਤ ਭਯੋ, ਜਨ ਰੈਨ ਭਈ ਲਖੀਏ ਨਾ ਸੁਧਾਰੀ ॥੨੩॥ [੬੯॥]
ਬੋਲੀ ਬਿੰਦੂਮ ਛੰਦ । ਕਹ ਕਹਸ¹³ ਕੂਕਤ ਕੰਕਯੀ¹⁴ । ਲਹਿ ਲਹਿ ਸੁ ਸਾਂਗਨ ਸੰਕਯੀ ।
 ਠਟ ਖਟਕ ਸੈਨ ਮਲੇਛਨੀ । ਜਨ ਜਮਕ ਧਾਮ ਗਈ ਘਨੀ ॥ [੭੦॥]
 ਗੁਰ ਗੁਰਤ ਜਾਪ ਉਚਾਰ ਹੀ । ਅਲ ਅਲੀ ਭਾਖਤ ਸਾਰ ਹੀ ।
 ਘੁਰ ਘੁਰਤ ਢੋਲ ਮ੍ਰਿਦੰਗਨ¹⁵ । ਰਨ ਰਟਤ ਦੁੰਦਭਿ¹⁶ ਅਗਨ ॥ [੭੧॥]
 ਕਰ ਕਰਤ ਖੰਡਨ ਖੰਡਨ¹⁷ । ਧਰ ਧਰਤ ਮੰਡਨ ਮੰਡਨ¹⁸ ।
 ਤੜ ਤੜਤ ਤੁਪਕ ਬੋਲ ਹੀ । ਝੜ ਝੜਤ ਸੂਰ ਕਲੋਲ ਹੀ ।
 ਅਤ ਅਤਹਿ ਸੈਨ ਸੁ ਆਵਹੀ । ਘਨ ਘਨਹਿ ਸਮਤਾ ਧਾਵਹੀ ॥੨੪॥ [੭੨॥]
ਦੋਹਰਾ । ਘਨੀ ਸੈਨ ਤਾ ਪੇਖ ਕੈ, ਸਤਿਗੁਰ ਲਈ ਬੁਲਾਇ ।
 ਅਪਨੀ ਅਪਨੀ ਸੈਨ ਤਬ ਦੀਨੇ ਸਿੰਘ ਬੈਠਾਇ ॥੨੫॥ [੭੩॥]
ਚੋਪਈ । ਇਤੈ¹⁹ ਮੋਰਚੈ ਸਿੰਘ ਬੈਠਾਏ । ਉਤ¹⁷ ਘਨ¹⁸ ਜਜੋ ਅਰਿ¹⁹ ਕੇ ਦਲ ਆਏ ।
 ਬਾਜਤ ਸੁਤਰੀ ਬੰਬ ਨਗਾਰਾ । ਜੰਗ ਮੁਚੰਗ ਮ੍ਰਿਦੰਗ ਅਪਾਰਾ ॥ [੭੪॥]
 ਪੂਰਬ ਜੀਤ ਭਈ ਗਰ ਕੇਰੀ । ਹੂਮ ਸਯਾਮ ਲੋ ਸੁਨੀ ਸੁ ਟੇਰੀ ।
 ਜੈ ਜੈ ਭਈ ਸੁਨੀ ਏ ਬਾਤਾ । ਉਦੈ ਅਸਤ ਲੋ ਭੀ ਬਿੱਖਯਾਤਾ ॥ [੭੫॥]
 ਪ੍ਰਥਮ ਜੀਤ ਲਖ ਤੀਰ ਪਠਾਨਾ । ਆਯੋ ਤੀਰ ਪੁਰੀ ਭੈ ਮਾਨਾ ।
 ਉਪਰ ਲਖੈ ਗੁਰੂ ਰਵਿ²⁰ ਕੈਸੇ । ਪਟ ਭੂਖਨ ਜੁਤ ਛਕੈ ਸੁ ਐਸੇ ॥ [੭੬॥]
 ਚਾਮਰ²¹ ਛੜ ਢਰੇ ਸੁ ਪ੍ਰਕਾਸੇ । ਸੂਰਬੀਰ ਯੁਤ ਕਲਗੀ ਭਾਸੇ ।
 ਜਿਗਾ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਸਸਤ੍ਰ ਅਤਿ ਧਾਰੈ । ਤਾ ਲਖ ਰੂਪ ਪਠਾਨ ਉਚਾਰੈ ॥ [੭੭॥]
 “ਅਹੋ ਭੀਮ ਚੰਦ ਨ੍ਰਿਪ ! ਯਹਿ ਕੇ ਹੈ? ਜਾ ਲਖ ਚੰਦ ਸੂਰ ਮਨ ਮੋਹੈ ।”
 ਤਬ ਸਸਿ ਪੋਨਜ²² ਕਰੈ, “ਲਵੀਪਤਿ²³ ! ਏ ਕਲ ਮੂਲ ਜੇ ਯਾ ਗੁਰੁ ਪਿ ਖਯਤ ॥ [੭੮॥]

1. ਅਣਗਿਣਤ। 2. ਪਾਠਾਂਤਰ—‘ਸੇਖ ਦੁਰਾਨੀ ਗਨੇ ਨਹਿ ਆਵਤ’ (ਮੋ. ਬਾ. ੭੧)। 3. ਹੁਕਮ। 4. ਡਾਰੇ, ਸੁਟੇ। 5. ਸਾਵਧਾਨ ਹੋ ਕੇ। 6. ਭੈ (ਡਰ) ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਕੇ। 7. ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਸਸਤ੍ਰ-ਅਸਤ੍ਰ ਲੈ ਕੇ। 8. ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ। 9. ਰਾਜਿਆਂ ਦੀ। 10. ਓ ਕਮੀਨਿਓ ! 11. ਘਨ ਕਾਲੇ (ਬੰਦਲ) ਵਰਗੀ ਗੱਜ। 12. ਸਹੇ ਉਪਰ। 13. ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਹੱਸਣਾ। 14. ਗਿੱਧ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਦਾ ਇਕ ਪੰਖੀ। 15. ਧੌਸੇ। 16. ਇਧਰ। 17. ਉਧਰ। 18. ਬੰਦਲ। 19. ਦੁਸ਼ਮਨ। 20. ਸੂਰਜ ਵਾਂਗ। 21. ਚੋਰ। 22. ਭੀਮ ਚੰਦ। 23. ਲਾਹੌਰ ਦਾ ਸੂਬਾ।

ਮਹਾਂ ਨਿਡਰ ਅਰਿ ਨਾਸਨ ਕਾਲਾ¹। ਯਾ ਕੋ ਪਗ² ਨਹਿ ਟਰੈ ਬਿਸਾਲਾ।
ਅਤੀ ਸੂਰਮਾ ਧਨੁ³ ਸਰ⁴ ਧਾਰੀ। ਯਾ ਹਮ ਕੋ ਦੁਖ ਦੀਨੋ ਭਾਰੀ॥ [੭੯॥]
ਮੀਰ ਅਮੀਰ ਬੀਰ ਬਲਵਾਨਾ। ਅਧਿਕ ਸੰਗ ਸੋਭਤ ਜਿਹ ਨਾਨਾ।”
ਯਾ ਬਿਧਿ ਸੁਨ ਪਠਾਨ ਨਿਜ ਬੈਨਨ⁵। ਆਯਸ ਦਈ ਆਪਨੀ ਸੈਨਨ⁶॥ [੮੦॥]
“ਤੁਪਖਾਨਾ ਕਉ ਅਧਿਕ ਚਲਾਈ। ਯਾ ਤੇ ਯਾ ਕੋ ਦੇਉ ਉਠਾਈ।
ਦੇਖਾ ਕੈਸੇ ਨਿਡਰ ਹੋਈ। ਪਲ ਮੈ ਲੇਹੁ ਇਸੈ ਅਬ ਸੋਈ”॥੨੬॥ [੮੧॥]

ਦੋਹਰਾ। ਸੁਨਤ ਬੈਨ ਯਮਨੀਸ⁷ ਕੇ, ਕੁਪਤ ਭਏ ਤੁਪਦਾਰ।

ਸਰਬ ਓਰ⁸ ਧਰ ਅਨਲ⁹ ਕੀ, ਲਗੀ ਹੋਨ ਤਬ ਮਾਰ॥੨੭॥ [੮੨॥]

ਸਿਰਫਿੰਡੀ ਛੰਦ। ਗੱਜੀ ਤੋਪ ਅਪਾਰੇ, ਮਾਰੂ ਬੱਜਿਆ। ਧੂਅਰ¹⁰ ਭਯੋ ਗੁਬਾਰੇ¹¹, ਕਿਲਕਨ¹² ਕਾਲੀਆਂ।
ਨਜਰ ਨ ਆਵਨ ਪਜਾਰੇ, ਵੈਰੀ ਆਪਣੇ। ਚਲਦੇ ਸੱਦ ਗੁਬਾਰੇ, ਚਿਲਕਨ ਸੂਰਮੇ।
ਧੂੰਧ ਅੰਧ ਪਰ ਗਈ, ਨ ਅੰਬਰ ਦੇਖੀਏ। ਕਰ ਨਹੀਂ ਪੇਖੇ ਜਾਹਿ, ਸੁ ਧੂਆਂ ਛਾਇਯੋ।
ਤਬ ਖਾਲਸਾ ਕਰੈ, ਬੇਨਤੀ ਗੁਰੂ ਪੈ। “ਐਰ ਥਾਉਂ ਹੋਇ ਬਸੀਐ, ਬਹੁ ਦੁਖ ਪਾਇਯਾ।
ਏਥੇ ਤੋਪਨ ਛੋਡੇ, ਆਵੈ ਸਾਮਣੀ।” ਤਬ ਗੁਰ ਬੋਲੈ ਬਾਣੀ, ਜੋ ਅਵਤਾਰ ਹੈ।
“ਮਾਨੋ ਰਾਮ ਕਮਾਣੀ, ਐਸੇ ਜਾਣੀਐ। ਆਗੇ ਪੰਥ ਸੁਨਾਊ, ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਕਰੇ।
ਰੱਖ ਕਰੈ ਅਸਿਪਾਨੀ¹³, ਹਮਰੀ ਜੈ ਕਰੈ। ਮਾਰੈ ਤੁਰਕ ਪਠਾਣੀ, ਘਾਣੀ ਪੀੜ ਕੈ।
ਕੋਚ¹⁴ ਹਮਾਨੋ ਦੀਨੀ, ਮਹਾਂਕਾਲ ਨੇ। ਤੈਏ ਤਾਪ¹⁵ ਬਿਦਾਰੇ, ਪੰਥ ਸਹਾਯ ਹੈ।
ਐਸੀ ਕੋਚ ਪਹਿਰਾਈ, ਤੁਮਹਿ ਸੁਨਾਇ ਹੋ”॥੨੮॥ [੮੩॥]

ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਪ੍ਰਮਾਨ :

“ਅਕਾਲ ਪਰਖ ਕੀ ਸਦਾ ਰਛਾ ਹਮ ਨੈ। ਸਰਬ ਲੋਹ¹⁶ ਦੀ ਰਛਿਆ ਹਮ ਨੈ।
ਸਰਬ ਕਾਲ ਜੀ ਦੀ ਰਛਿਆ ਹਮ ਨੈ। ਸਰਬ ਲੋਹ ਜੀ ਦੀ ਸਦਾ ਰਛਿਆ ਹਮ ਨੈ।”
ਲਗੈ ਕੈਬਰ¹⁷ ਮਾਣੀ¹⁸ ਤੋਪਾਂ ਗੋਲੀਆਂ। ਲਾਵੈ ਏ ਬਲ ਸਾਰਾ ਮੂੜ੍ਹ ਮਲੇਛ ਜੋ।
ਗੋਲੇ ਆਵਨ ਖੜਕਤ ਫੂਲਾਂ ਬਰਖ ਜਜੋਂ। ਜਬ ਵਹਿ ਤੋਪ ਚਲਾਵੈ ਉਪਰ ਆ ਤਲੈ।
ਹੇਠਾਂ ਮਾਰੇ ਤੋਪ ਤਾਂ ਉਪਰ ਜਾਵਦੀ। ਥਕੇ ਮਲੇਛ ਸੁ ਸਾਰੇ ਤੋਪਾਂ ਮਾਰ ਕੈ।
ਹੱਥੋਂ ਮਰਨ ਮਲੇਛ ਸੁ ਗੁਰੂ ਬੋ ਬੇਮੁਖੇ। ਵੇਖੇ ਆਪ ਪਠਾਣ ਸੋ ਵਿਸਮੈ¹⁹ ਹੋਇਆ॥੨੯॥ [੮੪॥]

ਦੋਹਰਾ। ਆਨ ਆਪਨੇ ਕਰਨ²⁰ ਸੋ²¹ ਤੋਪਾਂ ਕਈ ਚਲਾਇ।

ਲਜਤ ਭਯੋ ਕਛੁ ਪੇਸ ਨਹਿ, ਗਯੋ ਸੋਕ ਮਹਿ ਆਇ॥੩੦॥ [੮੫॥]

ਚੋਪਈ। ਕਹਤੇ ਹੈ ਮੁਖ ਮੈ ਅਸ²² ਬਾਣੀ। “ਕਰਾਮਾਤ ਹਿੰਦੂ ਮੈ ਮਾਨੀ।

1. ਵੈਰੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਕਾਲ-ਰੂਪ। 2. ਪੈਰ, ਕਦਮ। 3. ਧਨੁਖ। 4. ਬਾਣ, ਤੀਰ। 5. ਵਚਨ, ਵਾਕ। 6. ਛੋੜੇ ਨੂੰ। 7. ਯਵਨ (ਤੁਰਕ ਅਥਵਾ ਮੁਗਲ) ਈਸ਼ (ਸ਼ਾਮੀ ਅਥਵਾ ਸਰਦਾਰ)। 8. ਪਾਸੇ। 9. ਅੱਗ। 10. ਧੂਆਂ। 11. ਚੋੜੇ ਮੂੰਹ ਵਾਲੀ ਛੋਟੀ ਤੋਪ, ਜੋ ਫਟਵੇਂ ਗੋਲੇ ਫੈਕਣ ਲਈ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। 12. ਕਿਲ ਕਿਲ ਕਰਕੇ ਚੀਕਾਂ ਮਾਰਨਾ। 13. ਖੜਗ ਕੇਤੂ, ਅਸਿਕੇਤੂ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ। 14. ਕਵਚ, ਜਿਹੜਾ ਬਖਤਰ। 15. ਤਿੰਨ ਤਾਪ : ਆਧਿਆਤਮਿਕ, ਆਧਿਭੌਤਿਕ ਤੇ ਆਧਿਦੈਵਿਕ। 16. ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀਵਾਨ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ। 17. ਤੀਰ। 18. ਸਾਢੇ ਬਾਰਾਂ ਸੌ ਪੰਕੇ ਵਜਨ ਵਾਲਾ ਤੋਪ ਦਾ ਗੋਲਾ। 19. ਵਿਸਮਯ, ਅਸਚਰਜ। 20. ਹੱਥਾਂ। 21. ਨਾਲ। 22. ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ।

ਕੀਨੋ ਸਾਰਾ¹ ਬੰਦ ਇਨ ਭਾਰੀ। ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਹਮ ਤੋਪ ਪ੍ਰਹਾਰੀ² ॥ [੮੬॥]
 ਥਕ ਕੈ ਜਾ ਡੇਰਾ ਤਿਨ ਕੀਨਾ। ਸੈਨ ਮਰਾਇ ਰੈਨ ਭਈ ਚੀਨਾ।
 ਇਤ ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ ਜੀਤ ਨਗਾਰੇ। ਬਾਜਤ ਜੰਗ ਮੁਚੰਗ³ ਅਪਾਰੇ ॥ [੮੭॥]
 ਉਤ ਸਸਿ⁴ ਉਦੇ ਭਯੋ ਲਖ ਰਾਜਾ। ਨਿਜ ਵਜੀਰ ਸੇ ਕਹਿ ਅਸ ਕਾਜਾ।
 ਭੀਮ ਸੋਮ⁵ ਕਹਿ, “ਅਹੋ ਵਜੀਰਾ। ਜਾ ਸੂਬੇ ਕਉ ਕਹੁ ਮਤਿ ਧੀਰਾ ॥ [੮੮॥]
 ਜੇਤੀ ਗੁਰ ਕੀ ਸੰਗਤਿ ਭਾਰੀ। ਚੇਰੀ ਨਿਰਭੈ ਕਰਤ ਸੁਧਾਰੀ।
 ਰੈਨ ਸਮੇ ਮੁਰਚਨ ਪਰ ਪਰਹੀ। ਮਰਨ ਜੀਵਨ ਕੀ ਕਾਨ ਨ ਧਰਹੀ ॥ [੮੯॥]
 ਪਰੀ ਰੈਨ ਲਖਿ ਕੈ ਅੰਧਿਕਾਰੀ। ਜੱਹ ਤੱਹ ਬੀਰ ਕਰੈ ਰਖਵਾਰੀ।”
 ਯਾ ਬਿਧਿ ਜਬ ਵਜੀਰ ਸੁਨ ਪਾਯੋ। ਪਲਕ ਨ ਲਗੀ ਨਵਰ⁶ ਤਿਹ ਆਯੋ।
 ਜੇ ਨਿਪ ਕਹੀ ਸੁ ਬਾਤ ਸੁਨਾਈ। ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਨਖ ਸਿਖ ਸਮਝਾਈ ॥੩੧॥ [੯੦॥]
ਦੋਹਰਾ। ਸੁਨਿ ਪਠਾਨ ਭਾਖੈ ਬਚਨ⁷, ਕਾ ਬਲ ਯਾ ਪੈ ਸੈਨ।
 ਹਜਰਤ ਦਲ ਸਭਿ ਹਾਰਿਯੋ, ਜੂਝਯੋ ਯਾ ਮਨ ਚੈਨ ॥੩੨॥ [੯੧॥]
ਚੋਪਈ। ਸੁਨਿ ਵਜੀਰ ਪੁਨਿ ਬੈਨ ਖਾਨੇ। “ਜੇਤੇ ਦੀਪ ਖੰਡ ਧਰ ਮਾਨੇ।
 ਸਭ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਤੀਰ ਸੁ ਆਵੈ। ਧਨ ਪਟ ਭੂਖਨ ਭੈਟ ਚੜ੍ਹਾਵੈ ॥ [੯੨॥]
 ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇਤ ਪਾਹੁਲ ਕੀ ਨਜਾਈ। ਨਾਮ ਖਾਲਸਾ ਗਰਜ ਸੁਨਾਈ।
 ਲੜਤ ਭਗਤ ਨਹਿ ਭੈ ਗਤ ਐਸੇ। ਸਸੇ ਲਖੇ ਜਿਮ ਕੇਹਰਿ ਤੈਸੇ ॥ [੯੩॥]
 ਪੁਨਿ ਪਠਾਨ ਕਹੈ, “ਸੁਨੋ ਵਜੀਰਾ। ਰਾਜਨ ਗੁਰ ਕਾ ਬੈਰ ਕਿ ਧੀਰਾ।
 ਕਿਹ ਪ੍ਰਕਾਰ ਯਾ ਕੇ ਭਯੋ ਰੋਸਾ। ਸਾਚ ਕਹੋ ਯੁਤ ਧਰਮ ਅਦੋਸਾ ॥ [੯੪॥]
 ਪੱਖ ਪਾਤ ਕਛੁ ਰੰਚ ਨ ਧਾਰੋ।” ਸੁਨ ਤਬ ਬੈਨ ਵਜੀਰ ਉਚਾਰੋ।
 “ਖਾਨ ਸਲਾਮਤ ਜਗਤ ਪਨਾਹਾ। ਸੱਤ ਬਾਤ ਹਮਰੇ ਸੁਨ ਪਾਹਾ ॥ [੯੫॥]
 ਮਾਨੁਖ ਨਾਹਿ ਗੁਰੂ ਕੇ ਕਹਿਯੈ। ਆਦਿ ਅਨਾਦਿ ਸੁ ਅਚੁਤ ਲਹਿਯੈ।
 ਤਾ ਕੇ ਲੇਖ ਤਵਨ ਕੇ ਸੰਗਾ। ਯਾ ਕੇ ਕਰਮ ਯਾਹਿ ਕੇ ਅੰਗਾ ॥ [੯੬॥]
 ਉਨ ਕੇ ਦਾਵਾ ਸਗਲ ਖੁਦਾਈ। ਇਨ ਕੇ ਗ੍ਰਾਮ ਦੇਸ ਅਧਿਕਾਈ।
 ਕੋਟਿ ਚੀਜ ਨਜਾਮਤ ਇਨ ਆਵਤ। ਏ⁸ ਲਖ ਜੀਅ ਮੈ ਅਤਿ ਕੁਰਰਾਵਤ⁹ ॥ [੯੭॥]
 ਹਾਥੀ ਚਾਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸਾ। ਰੂਪ ਅਨੂਪ ਅਧਿਕ ਗੁਨ ਤਾਸਾ।
 ਚਾਰੇ ਸੁੰਦਰ ਅਧਿਕ ਬਿਰਾਜੈ। ਬਾਰਨਿੰਦੂ¹⁰ ਜਿਨ ਕੇ ਲਖ ਲਾਜੈ ॥ [੯੮॥]
 ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਨਿਪ ਏਕ ਚਵਾਯੋ। ਪੂਰਬ ਰਾਜ ਏ ਅਧਿਕ ਸੁਹਾਯੋ।
 ਤਾ ਕੇ ਪੇਖ ਇਨੇ¹¹ ਮਨ ਚਹਾ। ਕਲਹਿ ਮੂਲ ਭਯੋ ਜਾ ਤੇ ਸਹਾ ॥੩੩॥ [੯੯॥]
ਸਵੈਯਾ। ਦੂਸਰ ਸਿਧ¹² ਤੇ ਪਾਰ ਅਯੋ ਸੁਨ, ਤੀਸਰ ਦੱਖਨ ਦੇਸ ਤੇ ਆਯੋ।
 ਚੋਥਵੇ ਜੇਗ ਸੁ ਸੁੰਦਰ ਸੇਤ¹³ ਹੈ, ਆਵਤ ਏਕ ਪਦੀ¹⁴ ਤੇ ਸੁਭਾਯੋ।

1. ਲੋਹਾ। 2. ਪ੍ਰਹਾਰ ਕੀਤੀ, ਚਲਾਈ। 3. ਚੋੜੀ ਡੱਛ। 4. ਚੰਦ। 5. ਭੀਮ ਚੰਦ। 6. ਠੋਰ, ਸਥਾਨ।
 7. ਪਾਠਾਂਤਰ—‘ਸੁਨ ਪਠਾਨ ਬਚ ਭਾਖਿਯੋ’ (ਮੋ. ਬਾ. ੭੧)। 8. ਪਾਠਾਂਤਰ—‘ਓ’ (ਮੋ. ਬਾ. ੭੧)। 9. ਕੁਰਲਾਉਂਦੇ
 ਹਨ। 10. ਵਾਰਣੋਦ੍ਰ, ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਇੰਦ੍ਰ ਦਾ ਹਾਥੀ (ਐਰਾਪਤਿ)। 11. ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਨੇ। 12. ਸਿੰਧ
 ਦਰਿਆ। 13. ਸਫੈਦ। 14. ਕੋਰਲ (ਮਾਲਾਬਾਰ) ਰਾਜ।

ਤਾ ਕਰ ਜਨਮ ਲਯੋ ਇਨ ਹੀ ਗਜ, ਤਾ ਦੁਤਿ ਕੋਟਿ ਕਵਿੰਦਾ¹ ਗਨਾਯੋ²।”

ਏ ਸੁਨ ਬੋਲ ਪਠਾਨ ਕਹੈ ਤਬ, “ਭੇਦ ਸਭੇ ਕਹੀਯੈ ਕਿਮ ਆਯੋ?” ॥੩੪॥ [੧੦੦॥]

ਯੋ ਸੁਨ ਬੈਨ ਵਜੀਰ ਕਹੈ ਤਬ, “ਹੇ ਨ੍ਰਿਪ ਖਾਨ³ ! ਕਥਾ ਕਹੋ ਸਾਰੀ।

ਤੇਗ ਬਹਾਦੁਰ ਜੂ ਇਨ ਕੇ ਪਿਤ⁴, ਪੂਰਬ ਜੋਬ ਗਏ⁵ ਸੁਖਧਾਰੀ।

ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਕੇ ਸਾਥ ਗਏ ਹਿਤ ਸਾਥਹਿ, ਜੀਤ ਬੰਗਾਲ ਕਰੀ ਰਛ ਭਾਰੀ।

ਜੇਰ ਕੈ ਸਾਥ ਨਿਵਾਇ ਲਏ ਨ੍ਰਿਪ, ਐ ਛਲ ਛਿੰਦੂ ਨ ਗੁਰ ਨਿਕਟਾਰੀ ॥੩੫॥ [੧੦੧॥]

ਡੇਰਾ ਕਿਓਂ ਤਹਿ ਠੋਰ ਘਨੇ ਦਿਨ, ਸਾਮ⁶ ਸੁ ਦੇਸ ਕੇ ਜੀਤ ਲਯੋ ਹੈ।

ਰਾਜਨ ਨੀਤ ਧਰੀ ਸਬ ਹੀ ਪੁਰ, ਦੇਸਨ ਦੇਸ ਨ੍ਰਿਪਾਲ ਠਯੋ ਹੈ।

ਆਨ ਕੈ ਭੂਪ ਸਬੈ ਗੁਰ ਬੰਦਤ, ਤਾ ਪੁਰ ਮੈ ਜਹ ਨਾਮ ਭਯੋ ਹੈ।

ਪ੍ਰਜਤ ਹੈ ਗੁਰ ਕੇ ਤਬ ਹੀ ਭਲ, ਭਾਂਤਿ ਸੁ ਕੀਰਤਿ⁷ ਪੂਰਨ ਯੋ ਹੈ ॥੩੬॥ [੧੦੨॥]

ਦੋਹਰਾ। ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਅਧਿਕ ਹੀ, ਪੂਰਬ ਗੁਰ ਸੇ ਸੇਵ।

ਪੁਨਿ ਨ੍ਰਿਪ ਆਯੋ ਸਾਮ ਕੇ, ਸਾਮਵਤੀ ਪੁਰ⁸ ਜੇਵ ॥੩੭॥ [੧੦੩॥]

ਚੋਪਈ। ਸਾਮ ਸੈਨ⁹ ਰਾਜਾ ਬਰ ਭਾਰੀ। ਤਾ ਕੁਲ ਦੇਨਨ ਪੱਖ ਉਜਯਾਰੀ।

ਜਾਹਿ ਰੂਪ ਲਖ ਨਾਰੀ ਮੋਹੀ। ਕਾਮ ਸਥਾਨ ਥਕਤ ਅਸ ਸੋਹੀ ॥ [੧੦੪॥]

ਤਾ¹⁰ ਰਾਨੀ ਢਿਗ ਆਲੀ¹¹ ਆਈ। ਸੀਸ ਨਾਇ ਯੋ ਬੈਨ ਸੁਨਾਈ।

“ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਕੇ ਗੁਰ ਸੰਗ ਆਯੋ। ਸਹੀ ਸਤਿ ਹਰਿ ਸਮ ਠਹਿਰਾਯੋ ॥ [੧੦੫॥]

ਜੇ ਮਨਸਾ ਧਰ ਕੈ ਕੋਈ ਜਾਈ। ਪੂਰਨ ਹੋਤ ਸਹੀ ਸੁਖ ਪਾਈ।

ਤੁਮ ਪਤਿ ਕੇ ਤਾ ਠੋਰ ਪਠੈਯੈ। ਗੁਰ ਤੇ ਪੂਤ ਮਾਂਗ ਸੁਖ ਪੈਯੈ ॥ [੧੦੬॥]

ਸਹੀ ਸੱਤ ਗੁਰ ਜੀ ਸੁਤ¹² ਦੈਹੈ। ਤੁਮ ਪਤਿ ਕੇ ਤਾਂ ਓਰ ਪਠੈਹੈ।”

ਸੁਨ ਕੈ ਰਾਨੀ ਰਜਨੀ ਕਾਲਾ¹³। ਪਤਿ ਸੇ ਬਰਨੀ ਗਾਥ ਰਸਾਲਾ¹⁴ ॥ [੧੦੭॥]

ਯਾ ਬਿਧਿ ਨ੍ਰਿਪ ਦੈ ਭੇਟ ਅਪਾਰਾ। ਰਾਨੀ ਪਠਯੋ ਗੁਰੂ ਦਰਬਾਰਾ।

ਚਲ ਨ੍ਰਿਪ ਗੁਰ ਢਿਗ ਸੀਸ ਨਿਵਾਯੋ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਮਯਾ ਤਿਨੈ ਸੁ ਲਖਾਯੋ ॥ [੧੦੮॥]

ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਿੰਧੁ ਕੇ ਅਧਿਕ ਰਿਝਾਈ। ਮੁਹਰ ਰਾਇ ਤਬ ਹੀ ਕਰਵਾਈ।

ਪੁਨਿ ਤਿਨ ਬਿਦਾ ਪ੍ਰਭੂ ਤੇ ਲੀਨੀ। ਲੈ ਰਾਨੀ ਸੰਗ ਮੁਹਰ ਸੁ ਦੀਨੀ ॥ [੧੦੯॥]

ਰਾਨੀ ਲੋ ਤਬ ਮੋਦ ਬਢਾਯੋ। ਜਨੁਕ¹⁵ ਲਾਲ ਨਿਧਨੀ¹⁶ ਇਨ ਪਾਯੋ।

ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਭੂ ਜੂ ਇਤ ਆਯੋ। ਉਤ ਉਨ ਰਾਜੈ ਮੋਦ ਬਢਾਯੋ ॥ [੧੧੦॥]

ਕਿਤਕ ਕਾਲ ਬੀਤਤ ਜਬ ਭਯੋ। ਸਤਿਗੁਰ ਏਕ ਪੂਤ ਤਿਹ ਦਯੋ।

ਸੂਰਬੀਰ ਸੁੰਦਰ ਅਵਤਾਰੀ। ਰਾਜ ਪਾਟਾ¹⁷ ਬਡ ਤੇਜ ਸੰਭਾਰੀ ॥ [੧੧੧॥]

ਰਾਜਾ ਦੇਵ ਪੁਰੀ¹⁸ ਜੇ ਗਯੋ। ਰਾਨੀ ਰਾਜ ਪੁਤ੍ਰ ਕੇ ਦਯੋ।

1. ਕਵੀਸ਼ੁਰ, ਮਹਾਕਵੀ। 2. ਪਾਠਾਂਤਰ—‘ਕੋਟਿ ਕਵਿੰਦਨ ਗਾਯੋ’ (ਮੋ. ਬਾ. ੭੧)। 3. ਖਾਨਾਂ (ਪਠਾਣਾਂ) ਦੇ ਨ੍ਰਿਪ (ਰਾਜੇ) ਅਥਵਾ ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ। 4. ਪਿਤਾ। 5. ਜੋ ਗਏ। 6. ਆਸਾਮ ਦੇਸ਼। 7. ਜਸ। 8. ਆਸਾਮ ਦਾ ਇਕ ਨਗਰ। 9. ਰਾਜਾ ਰਾਮ (ਗੁ. ਪ੍ਰ. ਸੂ.). 10. ਉਸ ਦੀ। 11. ਸਖੀ, ਸਹੇਲੀ। 12. ਪੁਤ੍ਰ। 13. ਰਾਤ ਸਮੇਂ। 14. ਰਸੀਲੀ ਗਾਥਾ (ਕਹਾਣੀ)। 15. ਜਾਣੇ, ਮਾਨੇ। 16. ਨਿਰਧਨ, ਕੰਗਾਲ। 17. ਰਾਜਪੱਟ, ਰਾਜ-ਗੱਦੀ, ਰਾਜ ਸਿੰਘਾਸਨ। 18. ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਪੁਰੀ (ਨਗਰੀ), ਸੂਰਗ-ਲੋਕ।

ਚਾਮਰ ਛਤ੍ਰ ਢੁਰੇ ਸੁਖ ਪਾਯੋ । ਸਿੰਘਾਸਨ ਮੈ ਸੋਭਤ ਭਾਯੋ ।

ਪ੍ਰਿਤਬਿੰਬਾ ਲੈ ਨਿਜ ਬਪੁ ਪੇਖਾ । ਮੁਹਰ ਚਿੰਨ੍ਹ ਯੁਤ ਬਦਨ ਬਿਸੇਖਾ ॥੩੮॥ [੧੧੨॥]

ਦੇਹਰਾ । ਮੰਤ੍ਰਿਨ ਤੇ ਬੂਝਤ ਭਯੋ, “ਯਾਹਿ ਭੇਦ ਕਿਮ ਚਿੰਨ੍ਹ ?

ਤਾ ਕੇ ਯੋ ਤੁਮ ਜਾਨ ਹੋ, ਨਿਜ ਮਾਤਾ ਲਖ ਭਿੰਨ” ॥੩੯॥ [੧੧੩॥]

ਭੁਜੰਗ ਛੰਦ । ਜਬੈ ਮਾਤ ਤੀਰੰ ਚਲੇ ਤਾਹਿ ਬੂਝੇ । ਵਹੀ ਕਾਮ ਕੀਨੇ ਤਬੈ ਤਾਹਿ ਸੂਝੇ ।

ਕਹੈ ਮਾਤ, ‘ਸੇ ਭੇਵ ਮੇ ਸੇ ਬਤਾਵੇ ।’ ਤਬੈ ਮਾਤ ਭਾਥੇ, “ਸੁਤੰ, ਧੰਨ ਭਾਵੇ ॥ [੧੧੪॥]

ਜਿਨੀ ਗਾਥ ਪੂਛੀ ਗੁਰੂ ਕੀ ਪਿਆਰੀ । ਕਹੇ ਤੋਰ ਤਾਂਈ ਸੁਖੰ ਦੇਨ ਹਾਰੀ ।

ਜਬੈ ਮਾਨ ਸਿੰਘੰ ਨ੍ਰਿਪੰ ਦੇਸ ਆਯੋ । ਲਯੋ ਜੀਤ ਬੰਗ ਲ ਕੇ ਚੀਤ ਭਾਯੋ ॥ [੧੧੫॥]

ਬਿਧੰ ਸੂਨ ਤੀਰੰ ਕਰਾ ਬਾਨ ਤਾਹੀ । ਤਿਸੈ ਸੰਗ ਆਏ ਸੇ ਸੋਭਾ ਲਸਾਹੀ ।

ਗੁਰੰ ਪਾਸ ਭੇਜਾ, ਪਤੰ ਮੋਹਿ ਐਸੇ । ਸੁਤੰ ਮਾਂਗ ਲੀਜੈ ਪੁਜੈ ਆਸ ਜੈਸੇ ॥ [੧੧੬॥]

ਤਿਸੈ ਬੈਨ ਭਾਥੇ ਸੁ ਪੁਤੰ ਸੁਹਾਏ । ਤਬੈ ਮੁਹਰ ਛਾਪੰ ਲਈ ਸੇ ਕਰਾਏ ।

ਕਰੇ ਬੰਦਨਾ ਯਾਹਿ ਮੁਹਰੰ ਸੁਧਾਰੰ । ਸੁਨੈ ਬੈਨ ਬੋਲਾ ਤਬੈ ਸੂਨ ਧਾਰੰ ॥ [੧੧੭॥]

“ਅਹੇ, ਮਾਤ ! ਥਾਨੰ ਕਿਸੰ ਸੋਯ ਆਹੀ ?” ਤਬੈ ਮਾਤ ਭਾਥੇ, “ਗਏ ਬ੍ਰਹਮ ਪਾਹੀ” ।

ਤਿਨੈ ਰਾਜ ਸਿੰਘਾਸਨੰ ਤਾਹਿ ਸੂਤੰ । ਮਹਾ ਸੂਰਬੀਰੰ ਪ੍ਰਭੂ ਹੈ ਅਭੂਤੰ ॥ [੧੧੮॥]

ਸਮੰ ਤੇਜ ਸੂਰੰ ਮਹਾ ਜੋਗ ਧਾਰੀ । ਸਭੈ ਜਾਹਿ ਜਾਪੰ ਕਰੈ ਸੋਭ ਸਾਰੀ ।

ਕਰੰ ਦੇਵਿ ਪੂਜੰ ਕਈ ਸੰਗ ਤਾਹੀ । ਕਰੇ ਨੇਤ ਨੇਤੰ ਮਹਾ ਗੀਤ ਗਾਹੀ ॥ [੧੧੯॥]

ਸੁ ਦੇਸੰ ਪੰਜਾਬੰ ਤਿਸੈ ਥਾਨੰ ਰਾਜੈ । ਇਸੀ ਪੰਥ ਮਾਹੀ ਸੁ ਨਗਰੰ ਬਿਰਾਜੈ ।

ਅਨੰਦੰ ਸੁ ਪੂਰੰ ਦੂਰ ਯਾ ਤੇ ਅਪਾਰੰ । ਤਬੈ ਤਾਹਿ ਭਾਖਾ, “ਕਰੰ ਦਰਸ ਧਾਰੰ” ॥ [੧੨੦॥]

ਤਬੈ ਮਾਤ ਭਾਥੇ, “ਚਲੇ ਪੇਖ ਰੂਪੰ । ਜਬੈ ਜੀਵਤੰ ਮੋਹ ਬੈਨੀ ਅਨੂਪੰ ।”

ਤਬੈ ਤਾਹਿ ਕੀਨੀ ਤਿਆਰੀ ਅਪਾਰੀ । ਧਰੀ ਸੋਜੰ ਨਾਨਾ ਬਲੀ ਹੇਤਕਾਰੀ ॥ [੧੨੧॥]

ਇਕੰ ਪਾਦ ਵਾਰੇ ਤਹਾਂ ਦੇਸ ਸੇ ਹੈ । ਲਏ ਪਾਂਚ ਬਾਜੰ ਕਰੀ ਏਕ ਮੋ ਹੈ ।

ਕਰੀ ਭੇਟ ਤਾਹੀ ਗੁਰੂ ਪਾਸ ਆਨਾ । ਲਈ ਸੰਗਤੀ ਸੰਗ ਨਾਨਾ ਵਿਧਾਨਾ ॥ [੧੨੨॥]

ਜਬੈ ਤਾਹਿ ਪੇਖਾ ਗੁਰੂ ਸਿਖ ਆਯੋ । ਸੁਤੰ ਸਾਮ ਸੈਨੰ ਅਨੂਪੰ ਲਸਾਯੋ ।

ਦਯੋ ਤਾਹਿ ਡੇਰਾ ਭਲੀ ਥਾਨ ਸਾਰੀ । ਕਰੀ ਭੇਟ ਦੀਨਾ ਯੁਤੰ ਤਾਂ ਅੰਬਾਰੀ ॥ [੧੨੩॥]

ਤਿਸੇ ਮੇਲ ਪਾਵੈ ਨ ਕੋਈ ਲਸਾਹੀ । ਸਭੈ ਚੋਕ ਥੇ ਜਾਹਿ ਜੇਤੇ ਪੁਰਾਹੀ ।

ਪ੍ਰਸਾਦੀ ਤਿਸੇ ਨਾਮ ਹਾਥੀ ਸੁਨਾਵੈ । ਮਥਾ ਤਾਹਿ ਸੇਤੰ, ਸਮੰ ਤਿਲਕ ਭਾਵੈ ॥ [੧੨੪॥]

ਪੁਨੰ ਰਾਖ ਭੇਟੰ ਅਨੇਕੰ ਪ੍ਰਕਾਰੰ । ਕਹੈ ਧੰਨ ਭਾਰੰ ਗੁਰੂ ਦਰਸ ਧਾਰੰ ।

ਭਈ ਰੈਨ ਭੇਰੀ, ਬਜੀ ਸੂਰਾ ਪ੍ਰਾਤੰ । ਚੜ੍ਹਜੇ ਨਾਥ ਬੈਨੇ ਦੁਤੰ ਯੁਤ ਸਾਤੰ ॥੪੦॥ [੧੨੫॥]

ਦੇਹਰਾ । ਬੈਨ ਦਮਦਮੇ ਸੋਭ ਹੀ, ਸਤਿਗੁਰ ਕਰੁਨਾ ਧਾਮ ।

1. ਸੀਸਾ, ਦਰਪਣ। 2. ਬ੍ਰਾਹਮਪੁਤ੍ਰ ਦਰਿਆ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ। 3. ਪਤੀ ਨੇ। 4. ਪੁਤ੍ਰ। 5. ਅਰਥਾਤ ਹੇ ਮਾਤਾ ! ਉਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਸ ਸਮੇਂ ਕਿਥੇ ਹਨ ? 6. ਬ੍ਰਹਮ (ਰੱਬ) ਦੇ ਪਾਹੀ (ਪਾਸ, ਕੋਲ), ਅਰਥਾਤ-ਸੂਰਗਵਾਸ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। 7. ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਸਿੰਘਾਸਨ ਉੱਤੇ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਤ (ਪੁਤ੍ਰ) ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹਨ। 8. ਅਪੁਰਵ। 9. ਸਥਾਨ। 10. ਅੱਛਾ ਨਗਰ। 11. ਆਨੰਦਪੁਰ (ਨਗਰ)। 12. ਸਾਮਗ੍ਰੀ। 13. ਇਕ ਪੈਰ (ਟਾਪ) ਰੱਖ ਕੇ ਟੱਪਣ ਵਾਲੇ (ਘੋੜੇ)। 14. ਹਾਥੀ। 15. ਯੁਕਤ, ਸਹਿਤ। 16. ਸਫੈਦ ਮਸਤਕ। 17. ਤੁਰ੍ਹੀ, ਬਿਗਲ। 18. ਯੁਤ, ਯੁਕਤ।

ਸਿੰਘਾਸਨ ਅਤਿ ਸੇਭ ਹੀ, ਸਮੰ ਵਿਸਨੁ ਅਭਿਰਾਮ¹ ॥੪੧॥ [੧੨੬॥]

ਨੇ ਨੇਜੇ ਭਰ ਚੂਚ ਹੈ, ਸਿੰਘਾਸਨ ਗੁਰ ਕੇਰ ।

ਸਾਤ ਥਾਨ² ਦਰਸਾਵ ਹੀ, ਤਾ ਪੁਰ ਲਖੇ ਅਬੇਰ ॥੪੨॥ [੧੨੭॥]

ਏਕ ਕੇਸ ਗੜ ਜਾਨੀਐ, ਦੁਤੀ ਦਮਦਮਾ ਮਾਨ ।

ਤ੍ਰਿਤੀ ਅਨੰਦ ਪੁਰ ਮਾਨੀਐ, ਬੇਦਮ³ ਗੁਰੂ ਅਸਥਾਨ ॥੪੩॥ [੧੨੮॥]

ਨਵਮ⁴ ਦੇਹਰਾ ਗੁਰ ਤਹਾਂ, ਪੰਚਮ ਪੁਰੀ ਅਗੰਮ ।

ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ ਖਸਟਮੇ, ਖੇਟ ਗਾਹ⁵ ਸੁਖ ਸੰਮ ॥੪੪॥ [੧੨੯॥]

ਚੋਪਈ । ਪਟ ਭੂਖਨ ਸਜ ਅਨਿਕ ਸੀਗਾਰਾ । ਸਾਚ ਸਿੰਘਾਸਨ ਗੁਰ ਅਵਤਾਰਾ ।

ਸੰਗਤ ਸਾਮ ਦੇਸ ਜੇ ਆਈ । ਦਰਸਨ ਹਿਤ ਕਉ ਲੇਹੁ ਬੁਲਾਈ ॥ [੧੩੦॥]

ਨਿਪੁ ਸੁਤ ਸੰਗਤ ਸਹਿਤ ਬੁਲਾਯੋ । ਬਿਬਿਧ ਭੇਟ ਲੈ ਕੇ ਸੇ ਆਯੋ ।

ਪਾਂਚ ਬਾਜਿ⁶ ਮਨਿ ਮੁਕਤ⁷ ਜਰਾਏ । ਰਵਿ ਬਾਜੀ ਪਿਖ ਤਾਹਿ ਲਜਾਏ ॥ [੧੩੧॥]

ਖਸਟਮ⁸ ਗਜ⁹ ਜੇ ਆਗੇ ਕਹਾ । ਜਲਪਿ ਤਾਤ¹⁰ ਤਿਹ ਅਗ੍ਰਜ¹¹ ਲਹਾ ।

ਭੂਖਨ ਜੀਨ ਦਾਮ ਮੁਕਤੰ ਗਨ¹² । ਐਰ ਭੇਟ ਕੇ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਮਨ ॥ [੧੩੨॥]

ਏਕ ਬਦਨ¹³ ਤੇ ਬਰਨ ਨ ਜਾਹੀ । ਯਾ ਬਿਧਿ ਦਿਵਸ ਸੁ ਆਨ ਬਿਤਾਹੀ ।

ਬਿਦਾ ਭਯੋ ਗੁਰ ਦੇ ਸਿਰ ਪਾਵਾ । ਗਯੋ ਪੁਰੀ ਕੇ ਗੁਰ ਜਸੁ ਗਾਵਾ ॥ [੧੩੩॥]

ਜਬ ਲਗ ਧਰਨਿ¹⁴ ਗਗਨ ਅਰੁ ਤਾਰੇ । ਸੂਰਜ ਸੋਮ¹⁵ ਪੈਨ ਨੀਰਾਰੇ¹⁶ ।

ਤਾ ਤੇ ਅਗ੍ਰ¹⁷ ਬਹੁਤ ਅਧਿਕਾਈ । ਹੋਵੈ ਪ੍ਰਭੂ ਜੂ ਕੀ ਠਫ਼ਰਾਈ ॥ [੧੩੪॥]

ਤੋਨ¹⁸ ਰਾਵ ਸੁਤ ਯਹ ਗਜ ਲਜਾਯੋ । ਯਾ ਬਿਧਿ ਕੇ ਜੇ ਬਰਨ ਸੁਨਾਯੋ ।

ਪ੍ਰਥਮ ਗਨੇਸ¹⁹ ਤਾਹਿ ਤੁਮ ਜਾਨੋ । ਤਾਤੇ ਗੁਨ ਇਨ ਅਧਿਕ ਪਛਾਨੋ ॥ [੧੩੫॥]

ਜਬ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਤੀਰ ਚਲਾਵੈ । ਪਲ ਮੈ ਬੀਨ ਸਕਲ ਲੈ ਆਵੈ ।

ਲੈ ਕਰ ਚੋਰ ਸੀਸ ਪੁਨਿ ਢਾਰੈ । ਬਿਸਮ²⁰ ਹੋਤ ਸਭ ਲੋਗ ਨਿਹਾਰੈ ॥ [੧੩੬॥]

ਗੰਗ ਸਿੰਧ²¹ ਕਰ²² ਮੈ ਨਿਜ ਧਾਰਤ । ਬਾਰਿ²³ ਡਾਰ ਗੁਰਪਾਦ²⁴ ਪਖਾਰਤ²⁵ ।

ਐਸੇ ਕੋਟਿ ਵਸਤ ਬਰ ਖਾਨਾ । ਆਵਤ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਅਸਥਾਨਾ ॥੪੫॥ [੧੩੭॥]

ਦੇਹਰਾ । ਏ ਲਖ ਮਨ ਮੈ ਜਰਤ ਹੈ ਕਰਤ ਯਾਹ ਤੇ ਰਾਰ ।

ਮੈ ਰਾਜਾ ਸੇ ਕਹਿ ਰਹਯੋ, ਗੁਰ ਸੇ ਨਾਹਿ ਬਿਗਾਰ ॥੪੬॥ [੧੩੮॥]

ਸਵੈਯਾ । ਮਾਨੇ ਨਾ ਵਾਕ ਮੁਝੈ ਤਬ ਹੀ ਕਹੈ, “ਮੈ ਗਜਰਾਜ ਲੈਹੋ ਜੁਪ ਕੈ ਕੈ ।”

ਸਤਿਗੁਰ ਗੇ²⁶ ਤਬ ਦੇਸ ਸੁ ਪਾਵਟ, ਹੈ ਸਿਰਮੋਰ ਮਹਾਂ ਸੁਖ ਮੈ ਕੈ ।

ਗਜ ਦੀਨ ਨਹੀ ਗੁਰ ਜੀ ਤਹਿ ਸੋਹਤ, ਹੋਤ ਭਯੋ ਬਡ ਹੀ ਜੁਪ ਜੈ ਕੈ ।

ਯਾ ਸੁਤ ਬਯਾਹ ਮੈ ਜੁਪ ਭਯੋ ਬਡ, ਮਾਰ ਭਜਾਇ ਦਿਯੋ ਸੁ ਨਸੈ ਕੈ ॥੪੭॥ [੧੩੯॥]

1. ਸੋਹਣਾ, ਸੁੰਦਰ। 2. ਸੱਤ ਗੁਰ—ਸਥਾਨ। 3. ਚੋਥਾ। 4. ਨੇਵੇਂ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦਾ। 5. ਆਖੇਟ (ਸ਼ਿਕਾਰ) ਗਾਹ। 6. ਘੋੜੇ। 7. ਮੋਤੀ। 8. ਛੇਵਾਂ। 9. ਹਾਥੀ। 10. ਸਮੁੰਦ ਦਾ ਪ੍ਰਭੂ ਐਰਾਪਤਿ (ਹਾਥੀ)। 11. ਅੱਗੇ। 12. ਮੁਕਤਾਗਨ, ਮੋਤੀ। 13. ਮੂੰਹ। 14. ਧਰਤੀ। 15. ਚੰਦਮਾ। 16. ਪਾਣੀ। 17. ਅੱਗੇ। 18. ਉਸ। 19. ਭਾਵ-ਹਾਥੀ। 20. ਹੈਰਾਨ। 21. ਗੰਗਾ ਸਾਗਰ, ਲੋਟਾ। 22. ਹੱਥ। 23. ਪਾਣੀ। 24. ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਣ। 25. ਧੋਂਦਾ। 26. ਗਏ।

ਭਾਜ ਗਏ ਤਬ ਭੂਪ ਪਹਾੜ ਕੇ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਜੈ ਕਰ ਆਏ ਇਹਾਂਹੀ ।
 ਬਲ ਸੇ ਤਬ ਸੂਖ ਲਹੈ ਸਗਰੈ, ਪੁਨਿ ਥਾਨ ਬਸਾਵਤ ਭੇ ਸੁਖਾਹੀ ।
 ਚੰਡਿਕਾ ਪੂਜ ਲਹੈ ਬਰ ਪਾਵਨ, ਭਾਵਨ ਲੀ ਕਰਵਾਰ ਤਹਾਹੀ ।
 ਪੰਥ ਰਚਾਇ ਕਰੈ ਮਨ ਚਾਇ, ਸੁ ਸਸਤ੍ਰ ਅਸਤ੍ਰ ਲਸੈ ਅਤਿ ਜਾਹੀ ॥੪੮॥ [੧੪੦॥]

ਸੰਕਰ ਛੰਦ । ਪੁਨਿ ਗੁਰੂ ਬੁਲਾਯੋ ਇਨੈ ਕੇ, ਜੇ ਆਹ ਭੂਪ ਅਪਾਰ ।
 ਕਹਜੇ ਪਾਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀਜੀਏ, ਨਹਿ ਮਨਤ ਭੇ ਨ੍ਰਿਪ ਬਾਰ ।
 ਗੁਰ ਕੋਪ ਕਹੀਆਂ ਤਬ ਕਰੀ, ਸਭ ਸੰਗਤਾਂ ਹਿਤ ਜਾਨ ।
 ਤਾ ਦੁਖਤ ਜਾਹਿ ਦਿਲੀਸ ਪੈ, ਫਿਰਿਯਾਦ ਕੀਨੀ ਮਾਨ ॥ [੧੪੧॥]

ਮਾਰੇ ਅਦੋਸੇ ਹਮੇ ਸਬ ਪੁਨਿ, ਕੋਪ ਔਰੰਗ ਸਾਹ ।
 ਦੈ ਕੇ ਪਠਜੇ ਤਬ ਸੈਨ ਕੇ ਤੁਮ ਅਏ ਚੜ ਕੈ ਤਾਹਿ ।
 ਬੋਲਯੋ ਸੁ ਖਾਨ ਮਲੇਛ ਤਬ, “ਕਾ ਭਯੋ ਚੰਡੀ ਪੂਜ ?
 ਬਰ ਲੀਨ ਪੁਨਿ ਅਸ ਪਾਇ ਕੇ, ਕਾ ਭਯੋ ਜੇ ਬਡ ਊਜ ॥ [੧੪੨॥]

ਏ ਸੈਨ ਹੈ ਪਤਿਸਾਹ ਕੀ, ਜੋਈ ਨੀਮ ਹੈ ਅੱਲਾਹ ।
 ਜਾ ਲਖੈ ਕੰਪਤ ਬਯੋਮ ਧਰ^੧, ਸਭ ਦੀਪ ਕੰਪਤ ਜਾਹ ।
 ਨਹਿ ਸਤ੍ਰ ਕੇ ਧਰ ਮੈ ਰਹਾ, ਮਾਰੈ ਇਸੈ ਦਿਨ ਹੋਤ ।
 ਤੋਪਖਾਨੇ ਸੇ ਉਡਾਵੈ, ਚਲੈ ਗੋਲਾ ਜੋਤ ॥ [੧੪੩॥]

ਜੀਤ ਮਾਰੈ ਕਿਧੋ ਪਕੜੈ, ਸਾਹ ਢਿਗ ਲੈ ਜਾਹਿ ।
 ਤਬ ਬਜੀਰ ਖਾਨ ਬਖਾਨ ਹੈ, ਨਹਿ ਗੋਪ^੨ ਹੈ ਨ੍ਰਿਪ ਪਾਹਿ ।”
 ਯਾ ਬਿਧਿ ਕਹੀ ਸਬ ਬਾਤ ਕੋ, ਪੁਨਿ ਚਲ ਵਜੀਰ ਸੁ ਐਨ^੩ ।
 ਪਠਾਨ ਤਬ ਨਿਜ ਚਮੂ^੪ ਸੋ, ਜਪਤੰ ਧਰੰ ਮਨ ਚੈਨ ॥ [੧੪੪॥]

ਇਤ ਸੂਰ ਦਲ ਬਲ ਮਾਰ ਕੈ ਤਮ ਨਾਸ ਕੇ ਸੁਖ ਦੇਤ ।
 ਨਿਜ ਆਸਨੰ ਸੋਹਤ ਭਯੋ, ਸਭ ਮੇਦ ਕੰਜਨ ਦੇਤ ।
 ਚਕਈ ਸਬਲ ਅਤਿ ਹੋਤ ਭੀ, ਅਤਿ ਦੁਰਿਤ^੫ ਉਲੂ ਐਸ ।
 ਗੁਰ ਤੇਜ ਤੇ ਜਿਮ ਨਾਸ ਹੋ ਹੈ, ਸਭ ਮਲੇਛਨ ਜੈਸ ॥੪੯॥ [੧੪੫॥]

ਸਵੈਯਾ । ਉਤ ਜਾਗਤ ਨਾਥ ਭਏ ਕਰੁਨਾਨਿਧਿ, ਭੂਖਨ ਚੀਰ ਅਨੂਪ ਬਨਾਏ ।
 ਢਾਰ^੬ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਨਿਖੰਗ^੮ ਸਰਾਸਨ^੭, ਪਾਨਿ^{੧੦} ਲਯੋ ਅਤਿਸੈ^{੧੧} ਬਿਗਸਾਏ ।
 ਬਾਜਿ ਕਿਰਿ^{੧੨} ਸਵਾਰ ਭਏ ਪ੍ਰਭੁ, ਯੇ ਉਪਮਾ ਲਖਿ ਕੇ ਕਵਿ ਗਾਏ ।
 ਬਾਰਿਧਿ ਤਾਤ^{੧੩} ਚੜ੍ਹਜੇ ਜਨ ਜਾਤ ਸੁ, ਉਪਰ ਬਾਰਦ^{੧੪} ਛਤ੍ਰ ਲਸਾਏ ॥੫੦॥ [੧੪੬॥]

ਪੁਰ ਆਨੰਦ ਸੁ ਰਾਚ ਮੁਕੰਦ^{੧੫} ਰਹੈ, ਜਨ ਦੇਵਨ ਸੇ ਦਿਵ ਰਾਜਾ^{੧੬} ਸੁਹਾਏ ।
 ਚਾਮਰ ਛਤ੍ਰ ਲਸੈ ਅਗਨੰ ਦੁਤਿ^{੧੭}, ਕੋਨ ਕਹੈ ਘਨ ਸੋਭ ਲਸਾਏ ।

1. ਪਾਠਾਂਤਰ—‘ਚੜ ਕਰ’ (ਸੋ. ਬਾ. ੭੧)। 2. ਬਯੋਮ (ਆਕਾਸ਼) ਤੇ ਧਰ (ਧਰਤੀ)। 3. ਗੁਪਤ।
 4. ਅਯਨ, ਘਰ। 5. ਫੌਜ। 6. ਲੁਕਦੇ। 7. ਢਾਂਢ। 8. ਭੱਥਾ। 9. ਕਮਾਣ, ਧਨੁਖ। 10. ਹੱਥ ਵਿਚ। 11. ਬਹੁਤ।
 12. ਮੰਗਵਾ ਕੇ। 13. ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਦਾ ਪ੍ਰਤ੍ਰ ਚੰਦ੍ਰਮਾ। 14. ਬੰਦਲ। 15. ਸ੍ਰੀ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਜੀ। 16. ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਰਾਜਾ
 ਇੰਦ੍ਰ। 17. ਗਿਣਤੀ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਅਰਥਾਤ ਬੇਅੰਤ ਚਮਕ ਦਮਕ।

ਉੱਚੀ ਹੀ ਕੋਰ ਬਿਲੋਕ ਕੈ ਭਾਖਤ, ਪੰਥ ਕੋ ਐਸ ਕਹੈ ਮੁਖ ਪਾਏ ।
 ਡੇਰਾ ਪੁਰਾ ਤੁਮਰੇ ਚਹੂੰ ਓਰ ਸੁ, ਹੈ ਅਗਨੰ ਨਹਿ ਜਾਤ ਬਤਾਏ ॥੫੧॥ [੧੪੭॥]
 ਚੋਪਈ । ਸਿੱਖਨ ਕਹਾ, “ਪ੍ਰਭੂ ! ਸੁਖਦਾਈ । ਚੋ ਦਿਸ ਤੁਰਕ ਜਿਤੈ ਅਧਿਕਾਈ ।
 ਉਦੇ ਅਸਤ ਲੇ ਯਾ ਕੇ ਰਾਜਾ । ਤੁਮ ਬਿਨ ਕੇ ਜੀਤੈ ਇਨ ਸਾਜਾ” ॥ [੧੪੮॥]
 ਤਬ ਗੁਰ ਕਹੈ, “ਕੋਨ ਏ ਸੋਹੈ । ਜਾ ਤਟ ਬੀਰ ਅਧਿਕ ਬਰ ਜੋਹੈ ।
 ਚੋਦਿਸ ਸਮਾ ਕੋਟ ਸੰਜਵਾਰੇ । ਕੇਤਕ ਬੀਰ ਜਾਹਿ ਰਖਵਾਰੇ ॥ [੧੪੯॥]
 ਕੁੰਡਲਾਕਾਰ^੧ ਭੂਪ ਚਹੂੰ ਓਰਾ । ਤਾ ਪਰ ਬਾਜਿਨ^੨ ਕੇ ਗਨ ਜੋੜਾ ।
 ਤਾ ਪਰ ਗਜ ਰਥ ਪੈਦਲ ਭਾਰੇ । ਬੀਚ ਲਸੇ ਜਨ ਸਸਿ ਪਰਵਾਰੇ ॥ [੧੫੦॥]
 ਸਾਤ ਕੋਟ ਚਕ ਬਜੂਹ^੩ ਬਿਰਾਜਤ । ਕੇ ਹੈ ਐਸ ਸੋਭ ਕਹੁ ਛਾਜਤ?”
 ਤਬ ਸਿਖ ਕਹੈ, “ਸੁਨਹੁ, ਮਹਾਰਾਜਾ ! ਜਬਰ ਖਾਨ^੪ ਹੈ ਤੁਰਕਨ ਰਾਜਾ ॥ [੧੫੧॥]
 ਤੁੰਮਨ^੫ ਬਾਧ ਨਦੀ ਕੇ ਤੀਰਾ । ਖੇਲਤ ਚੋਪੜ ਸਾਥ ਅਮੀਰਾ ।”
 ਤਬ ਸਤਿਗੁਰ ਕੋ ਤੋਪ ਚਲਾਈ । ਸਕੇ ਨ ਦੁਸਟ ਗੁਰੈ ਯੋ ਉਠਾਈ ॥ [੧੫੨॥]
 ਤਬ ਪ੍ਰਭੂ ਕਹਾ, “ਜੇ ਤੋਪ ਪ੍ਰਹਾਰੇ । ਇਨ ਕੋ ਮਾਰ ਦੂਰ ਹੀ ਡਾਰੇ ।”
 ਤਬ ਪ੍ਰਭੂ ਚਹਾ ਸਹਜ ਯੁਤ ਕਰ ਹੀ । ਅਬ ਯਾ ਕੇ ਸਰ ਏਕ ਪ੍ਰਹਰ ਹੀ ॥ [੧੫੩॥]
 ਤਬ ਤੁਰਕਨ ਗਨ ਐਸ ਉਚਾਰਹਿ । “ਬਿਧੂ ਤੋਪ ਲੈ ਗੁਰਹਿ ਪ੍ਰਹਾਰਹਿ ।”
 ਸੁਨਤ ਬੈਨ ਗੁਰ ਬਾਨ ਚਲਾਯੋ । ਸਵਾ ਕੋਸ ਤੇ ਤਾ ਮਧ ਆਯੋ ॥ [੧੫੪॥]
 ਚੋਪੜ ਸਭ ਵਲੇਟਿ ਤਿਨ ਲੀਨੀ । ਦੁਤੀ ਅਯੋ ਤਿਨ ਮੋਤ ਸੁ ਚੀਨੀ ।
 ਤਜ ਬਿਲੰਬ ਵੈ ਭਾਜਤ ਭਏ । ਚਕ੍ਰਿਤ ਤੜ ਭਾਜ ਤੇ ਗਏ ॥ [੧੫੫॥]
 ਕਰਾਮਾਤ ਹਿੰਦੂ ਕੇ ਮਾਹੀ । ਏਤੀ ਦੂਰ ਤੀਰ ਜਿਹ ਆਈ ।
 ਸੁਨ ਬਚ ਤਾ ਕੇ ਗੁਰ ਮਨ ਧਾਰੀ । ਕਾਗਦ ਕਲਮ ਲੀਨ ਸੁਖਕਾਰੀ ॥ [੧੫੬॥]
 ਲਿਖ ਪਾਤੀ ਬੰਧ ਕੇ ਸਰ ਸਾਥਾ । ਪੁਨਿ ਸਰ ਸੋਯ ਚਲਾਯੋ ਨਾਥਾ ।
 ਬਿੱਜ^੬ ਸਮਾਨ ਪਰਾ ਸਰ ਆਈ । ਧਧਕ ਤੁਰਕ ਸਬ ਦੀਨ ਉਠਾਈ ॥ [੧੫੭॥]
 ਨਿਰਖ ਲੋਕ ਅਸ ਕਹੈ ਸੁ ਬਾਨੀ । ਭੂਤ^੭ ਭਵਿੱਖ^੮ ਨ ਅਸ ਸਰ ਜਾਨੀ ।
 ਸੁੰਦਰ ਕਾਨ^੯ ਅਧਿਕ ਬਰ ਸੋਹੈ । ਪਤ੍ਰ^{੧੦} ਫੋਗ^{੧੧} ਗੁਨੀਅਨ ਮਨ ਮੋਹੈ ॥੫੨॥ [੧੫੮॥]
 ਦੇਹਰਾ । ਜੜਤ ਕਰੇ ਹੈ ਫੋਕ ਅਰ ਤਾਲ ਪੰਖ^{੧੨} ਸੁਖ ਕਾਰ ।
 ਕੰਚਨ^{੧੩} ਮੁਹਰਾ ਚੀਨ ਹੀ, ਨਾਮ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਸਾਰ ॥੫੩॥ [੧੫੯॥]
 ਸਵੈਯਾ । ਬਾਨ ਸੇ ਛੋਰਿ ਕੈ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਵਾਚਤ, ਜਾ ਮਧ ਅੰਕ ਸੁ ਪਾਰਸੀ ਆਹੀ ।
 ਐਸ ਲਿਖਯੋ ਤਿਨ ਮੱਧ ਬਿਚਾਰ ਕੈ, ਜੇ ਕਰਾਮਾਤ ਸੇ ਕਾਰ ਮੁਖਾਹੀ ।

1. ਬਖਤਰ ਪਹਲੇ ਹੋਏ, ਕਵਚ ਵਾਲੇ ਸਿਪਾਹੀ । 2. ਕੁੰਡਲ (ਗੋਲ) ਆਕਾਰ (ਪਰ੍ਹੇ ਦੀ ਸ਼ਕਲ) ਵਿਚ ।
 3. ਘੋੜੇ । 4. ਚਕ੍ਰ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਦਾ ਗੋਲ ਘੋਰਾ । 5. ਪੁਰਾ ਨਾਮ ਜਬਰਦਸਤ ਖਾਨ (ਸੂਬਾ ਲਾਹੌਰ) । 6. ਤੁੰਮਲ ।
 7. ਵਿਦਯੁਤ, ਬਿਜਲੀ । 8. ਬੀਤਿਆ ਹੋਇਆ ਸਮਾਂ । 9. ਭਵਿੱਖ, ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਸਮਾਂ । 10. ਤੀਰ ਦੀ ਕਾਨੀ ।
 11. ਪਤ੍ਰ (ਤੀਰ) ਦੀ ਫੋਗ (ਫੋਕ) ਅਥਵਾ ਤੀਰ ਦਾ ਉਹ ਦੁਮ੍ਰੁਹਾ ਭਾਗ ਜੋ ਚਿੱਲੇ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।
 12. ਤਾਲ (ਇਕ ਪੰਖੀ) ਦੇ ਪੰਖ (ਖੰਭ), ਜੋ ਤੀਰ ਨਾਲ ਜੋੜੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । 13. ਸੋਨਾ (ਤੀਰਾਂ ਨਾਲ ਮੁਖੀ ਤੋ ਹੇਠਾਂ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ) ।

ਕਰਮ ਲਖੇ ਕਰਤਾਰਹਿ ਕੇ ਅਰੁ, ਵਿਦਯਾਭਿਆਸ ਅਹੈ ਜਗ ਮਾਹੀ ।
 ਹੈ ਕਰਾਮਾਤ ਸੇ ਐਨ ਖੁਦਾਵੰਦ, ਮੈ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦਾਸ ਲਖਾਹੀ ॥੫੪॥ [੧੬੦॥]
 ਭਾਜਤ ਭੇ ਮਨ ਤ੍ਰਾਸ ਮਨੰ ਧਰ, ਤਾ ਲਖ ਕੈ ਪ੍ਰਭੁ ਬੈਠ ਗਏ ਹੈ ।
 ਬੀਰਨ ਸੇ ਅਸ ਭਾਖਤ ਭੇ, ਤੁਮ ਜਾਹਿ ਤਾਰਾ ਗੜ੍ਹ ਜੋਇ ਭਲੈ ਹੈ ।
 ਬੀਰਨ ਸੇ ਕਹਯੋ ਜਾਹਿ ਇਸੀ ਬਿਧਿ, ਆਜ ਕਰੈ ਨ ਭੈਭੀਤ ਹੁਵੈ ਹੈ ।
 ਭੋਰ ਭਏ ਤਬ ਹੀ ਸੁਖ ਹੋਵਤ, ਯੋ ਸੁਨ ਧਾਮਾ ਗਏ ਸੁਖ ਪੈ ਹੈ ॥੫੫॥ [੧੬੧॥]
ਚੋਪਈ । ਸਿੰਘ ਗਏ ਤਾਰਾ ਗੜ੍ਹ ਮਾਹੀ । ਜਾਹਿ ਮੋਰਚੈ ਨੀਚ ਕਰਾਹੀ ।
 ਸਿਰੀ ਬਿਜੈ ਗੜ੍ਹ ਮੈ ਇਕ ਗਏ । ਇਕ ਦਮਦਮੇ ਯਾਕੀ ਭਏ ॥ [੧੬੨॥]
 ਕੇਤਕ ਅਗਮ ਪੁਰੇ ਦ੍ਰਿੜ ਹੋਈ । ਕੇਤੇ ਹੋਲਾ ਗੜ੍ਹ ਸੁਖ ਸੋਈ ।
 ਸਰਬ ਭੇਦ ਤਿਨ ਐਸੇ ਕਹੈ । ਕਾਲਾ ਲੜਾਈ ਹੋਵੈ ਲਹੈ ॥ [੧੬੩॥]
 ਕੇਸ ਕੋਟ ਸਾਹਿਬ ਤਟ ਆਈ । ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਤਨਾ ਸਰਬ ਜਤਾਈ ।
 ਕਛੁਕ ਜੰਗ ਸਤਿਗੁਰ ਸੰਗ ਧਾਰੀ । ਆਏ ਤੁਰਕਨ ਕੇ ਦਲ ਭਾਰੀ ॥ [੧੬੪॥]
 ਅਗਮ ਪੁਰੇ ਸਭ ਯਾ ਕਰ ਆਏ । ਗੁਰ ਪਰਵਾਰ ਲਖਾ ਸਭ ਜਾਏ ।
 ਮਾਤਾ ਦੁਈ ਮਹਲ ਗੁਰ ਕੇਰੇ । ਤੀਨ ਤਨੁਜਾ ਮਾਤਾ ਜੀ ਕੇਰੇ ॥ [੧੬੫॥]
 ਨਾਮ ਸੁੰਦਰੀ ਜਾ ਜਗ ਟੇਰੇ ।
 ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜਾ ਉਦਰੇ ਮਾਹੀ । ਨਾਮ ਸੁਨੇ ਮਾਤਾ ਕਾ ਤਾਹੀ ॥ [੧੬੬॥]
 ਸੇ ਸੁਤ ਜੀਤ ਕੁਯਰ ਮਾਤਾ ਭਨ । ਤਹਾ ਓਰ ਧਾਏ ਅਰਿ ਅਨਗਨ ।
 ਸਿੱਖਨ ਕੇ ਏ ਸੁਧ ਥੀ ਨਾਹੀ । ਤਵਨ ਦਿਵਸ ਯਾ ਭਾਤਿ ਬਿਤਾਈ ॥ [੧੬੭॥]
 ਨਿਸ ਤੇ ਪ੍ਰਾਤ ਭਈ ਜਬ ਚਾਹੀ । ਤਬੈ ਮੋਰਚੇ ਤੁਰਕ ਲਖਾਹੀ ।
 ਇਤ ਤੁਪ ਖਾਨਾ ਗੁਰੂ ਸੁਧਾਰਾ । ਕੇਸ ਗੜ੍ਹ ਧਾਰੀ ਤੁਪ ਭਾਰਾ ॥ [੧੬੮॥]
 ਉਤ ਦੂਤਨ ਕੇ ਬਜੈ ਨਗਾਰੇ । ਆਏ ਤੁਰਕ ਅਨਿਕ ਦਲ ਭਾਰੇ ।
 ਸੇਰ ਖਾਨ ਹੈਯਾਤ ਸੁ ਖਾਨਾ । ਖਾਨ ਮੁਹੰਮਦ ਪੁਨਿ ਕੁਤਬਾਨਾ ॥ [੧੬੯॥]
 ਨਾਹਰ ਝਾਹਰ ਖਾਨ ਦਿਲਾਵਰ । ਖਾਨ ਬਹਾਦਰ ਜਾਨ ਮਹਾਂਬਰ ।
 ਔਰ ਹੁਸੈਨੀ ਖਾਨ ਮਹਾਨਾ । ਕਾਬਲ ਜੰਗ ਮੇ ਲਖਾ ਸੁਜਾਨਾ ।
 ਅਗਨੰ ਖਾਨ ਸੈਨ ਜਬ ਆਈ । ਨਿਪਤਿ ਪਹਾਰਨ ਕੀ ਬਲ ਧਾਈ ॥੫੬॥ [੧੭੦॥]
ਸਵੈਯਾ । ਭੀਮ ਚੰਦ ਤੇ ਆਦਿ ਫਤੈ ਨਿਪਾ, ਤੇ ਸੁਖ ਦੇਵ ਤੇ ਕੇਸਰੀ ਆਦਿ ਅਪਾਰੀ ।
 ਯਾ ਬਿਧਿ ਕੀਨ ਮਤੰ ਤਿਨ ਹੀ, ਗੁਰ ਕੇ ਪਰਵਾਰ ਤਹਾ ਜੁਧ ਧਾਰੀ ।
 ਤੁਪ ਖਾਨ ਧਰਾ ਚਹੂੰ ਓਰ ਤਿਸੈ ਕਰ, ਜੋ ਅਗਮ ਗੜ੍ਹ ਥਾਨ ਮੁਰਾਰੀ ।
 ਹੋਤ ਭਯੋ ਤਹ ਯਾ ਬਿਧਿ ਆਹਵਾ, ਸਿੰਘ ਨ ਬੀਰ ਰਸ ਅਤਿ ਧਾਰੀ ॥੫੭॥ [੧੭੧॥]
 ਯੋ ਤੁਪਖਾਨ ਧਰਾ ਚਹੂੰ ਓਰ ਤੇ, ਤਾਹਿ ਬਿਅੰਤ ਗੁਬਾਰੇ ਚਲਾਹੀ ।

1. ਘਰ । 2. ਆਕੀ । 3. ਕਲ (ਅਪਭ੍ਰੰਸ) ਭਲਕੇ । 4. ਸੰਗ, ਸਾਥ । 5. ਪੁਤ੍ਰ । 6. ਰਾਜਾ ਫਤੇਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਨਗਰ ਵਾਲਾ । 7. ਜਿਥੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਹੈ ਉਥੇ ਹਮਲਾ ਕਰਕੇ ਯੁੱਧ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ । 8. ਅਗਮ ਗੜ੍ਹ, ਜਿਥੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਰਹੰਦਾ ਸੀ । 9. ਜੰਗ ।

ਘੁੜ ਨਾਲ¹ ਜੰਬੂਰ² ਚਲੈ ਪੁਨਿ ਜੇ, ਹਥ ਨਾਲ ਅਨੰਤ ਛੁਟੇ ਘੁਮਕਾਹੀ³ ।
ਜੰਜਾਇਲ ਔਰ ਜੇ ਤੋਪ ਚੜੀ ਗਨ, ਪੀਲਨ⁴ ਉਪਰ ਜੇਹੀ ਲਸਾਹੀ ।
ਰਹਕਲ⁵ ਆਇ ਘਨੇ ਘੁਰਾਵਤ, ਜਾਨ ਪੂਲੈ ਕਿਤਿ ਮੇਘ ਬਰਸਾਹੀ⁶ ॥੫੮॥ [੧੭੨॥]
ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ । ਕਹੈ ਰਾਵ⁷ ਐਸੇ । ਮਹਾਂ ਬੈਰ ਜੈਸੇ । “ਗੁਰੂ ਨਾਰਿ ਬਾਧੈ । ਪਠੈ ਸਾਹ ਸਾਧੈ⁸ ।”
ਜਬੈ ਸੈਨ ਆਈ । ਲਖੀ ਨੈਨ ਮਾਈ । ਨਹੀ ਪੰਥ ਕੋਈ । ਮਗੰ ਪੂਰ ਸੋਈ⁹ ।
ਤਬੈ ਸੋਗ ਸੰਗੰ । ਕਹੈ ਬੈਨ ਭੰਗੰ । “ਅਹੋ ਈਸ ਨਾਥੰ । ਮਹਾਂ ਦੂਖ ਸਾਥੰ ।
ਬਿਤੀ ਆਯੁ ਮੋਰੀ । ਸਬੈ ਸੂਖ ਜੋਰੀ । ਮੁਝੈ ਸ੍ਵਾਰਾ¹⁰ ਰੋਕਾ । ਕਹੈ ਬੈਨ ਓਕਾ¹¹ ।
ਨਹੀ ਪੰਥ ਕੀਜੈ । ਨਤੋ¹² ਦੂਖ ਦੀਜੈ” ॥੫੯॥ [੧੭੩॥]
ਗੀਆ ਛੰਦ । ਔਰੰਗ ਸੇ ਤੁਮ ਬੈਰ ਕੀਨੇ ਭੂਪ ਸਾਹਨ ਕੇ ਮਨੀ ।
ਜਾ ਬੰਦ¹³ ਮੈ ਗੁਰ¹⁴ ਮ੍ਰਿਤ ਭੇ, ਤਬ ਹੁਦਤ ਨਾਰੀ ਅਤਿ ਘਨੀ ।
ਕੇਤੇ ਰੁਦੇ ਸਿਖ ਨਾਰਿਹਿਤ, ਕਈ ਨਾਰਿ ਹਿਤ ਪਤਿ ਰੋਵ ਹੀ ।
ਕਿਨ ਕੇ ਮਨੰ ਨਿਹਚਲ ਰਹਜੇ, ਕਈ ਹੀਨ ਨਿਹਚੈ ਜੋਵ ਹੀ ॥ [੧੭੪॥]
ਆਏ ਗੁਰੂ ਕੇ ਦਰਸ ਹਿਤ ਕਸ, ਦਖ ਭਯੋ ਨਹੀ ਜਾਨ ਹੀ ।
ਯਾ ਭਾਂਤਿ ਪੋਰਾ¹⁵ ਸੇ ਰੋਵ ਹੀ, ਅਤਿ ਦੀਨ ਆਹਿ ਬਖਾਨ ਹੀ ।
ਸਭ ਕੋਟ ਪਰ ਤਕੜੇ ਭਏ ਸਭ ਕੰਪਤੇ ਅਸ ਲੋਹ ਗੜ੍ਹੀ ।
ਯਾ ਬਿਧਿ ਗੁਰੂ ਲਖ ਪਾਇਯੋ, ਮਨ ਕੰਪਤੀ ਹਮਰੀ ਧੜੀ ॥ [੧੭੫॥]
ਸਭ ਨ੍ਰਿਪਤਿ ਕੀ ਸੈਨਾ ਮਰੀ, ਯਾ ਭਾਂਤਿ ਲੋਹ ਬਰਸਾਵਹੀ ।
ਊਚ ਨੀਚ ਅਪਾਰ ਨਾਨਾ, ਅਨਿਕ ਭਾਂਤਨ੍ਰ ਆਵਹੀ ।
ਤਬ ਕੀ ਚਰਿਤ ਗੁਰ ਐਸ, ਤਬ ਸਭ ਤੋਪ ਨਿਹਫਲ ਹੋਹਈ ।
ਮਾਤਾ ਸਨੇ ਸਭ ਨਾਰਿ ਕੰਪਿਤ, ਥਿਰ ਮਨਾ ਨਹਿ ਜੋਹਈ ॥ [੧੭੬॥]
ਜਬ ਊਰਧੇ ਮੁਖ¹⁶ ਮਾਰ ਹੈ, ਤਬ ਉਲਟ ਸਿਰ ਪਰ ਆਵਹੀ ।
ਜਬ ਨੀਮਰੀ¹⁷ ਮੁਖ ਮਾਰ ਹੀ, ਤਬ ਧਸਤ ਭੂਮਿ ਲਖਾਵਈ ।
ਜਬ ਸੰਮੁਖੇ¹⁸ ਮੁਖ ਮਾਰ ਹੈ, ਤਬ ਗਿਰਤ ਕੋਟ ਛੁਹੰਤਹੀ ।
ਸਮ ਪੁਹਪ ਕੇ ਵਹਿ ਲਗਤ ਨਹਿ, ਅਤਿ ਕਾਮ ਤਾ ਕਛੁਨੰ ਤਹੀ ॥ [੧੭੭॥]
ਸਬ ਕਰਤ ਹੱਲਾ ਕੋਟ ਕੈ, ਤਬ ਗੁਰ ਚਲਾਵਤ ਤੋਪ ਕੇ ।
ਕੇਸ ਗੜ੍ਹ ਤੇ ਛੁਟਤ ਇਮ, ਜਿਮ ਕਰਤ ਬਿਜਲੀ ਓਪਾ¹⁹ ਕੇ ।
ਤਾ ਕਰ ਹਤੇ ਸਬ ਤੁਰਕਗਨ, ਗੋਵੁਨ²⁰ ਨ ਕਰਨੇ ਪਾਵਹੀ ।
ਸਭ ਨ੍ਰਿਪਤਿ ਕੀ ਮਰੀ ਯਾ ਚਪੂੰ, ਯਾ ਭਾਂਤਿ ਲੋਹ ਬਰਸਾਵਹੀ ।

1. ਘੁੜ-ਨਾਲਿਕਾ, ਉਹ ਤੋਪ ਜੋ ਘੋੜਿਆਂ ਨਾਲ ਖਿੱਚੀ ਜਾਵੇ। 2. ਜੰਬੂਰਕ, ਛੋਟੀ ਤੋਪ। 3. ਗੱਜਦੇ ਹਨ।
4. ਫੀਲ, ਘਾੜੀ। 5. ਰਹਕਲਾ, ਛੋਟੀ ਤੋਪ, ਜੋ ਸਿਪਾਹੀ ਖੁਦ ਖਿੱਚ ਕੇ ਲੈ ਜਾ ਸਕਣ। 6. ਜਾਣੇ ਪੂਲੇ ਦਾ ਮੀਂਹ ਵਰਸ
ਰਹਿਆ ਹੈ। 7. ਰਾਜਾ (ਭੀਮ ਚੰਦ)। 8. ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀਆਂ ਇਸਤੀਆਂ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਕੋਲ ਭੇਜੀਏ। 9. ਰਾਹ ਰੁਕ
ਗਇਆ ਹੈ। 10. ਪਾਠਾਂਤਰ—‘ਸ੍ਵਾਨ’ (ਮੋ. ਬਾ. ੭੧)। 11. ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ। 12. ਨਹੀਂ ਤਾਂ। 13. ਜੇਲਖਾਨਾ।
14. ਨੇਵੇਂ ਗੁਰੂ (ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ) ਜੀ। 15. ਨਾਗਰਿਕ। 16. ਉਤਾਂਹ ਵੱਲ। 17. ਨੀਵੀਂ ਕਰ ਕੇ, ਥੱਲੇ ਵੱਲ।
18. ਸਨਮੁਖ, ਸਾਮ੍ਹਣੇ। 19. ਉਪਮਾ। 20. ਗੁਪਤ ਹੋਣ, ਲੁਕਣ।

ਅਤਿ ਸਮਰਾ ਸੇ ਦਿਨ ਬੀਤਿਯੋ, ਪੁਨਿ ਭਈ ਰੈਨ ਅਨੰਤਨੰ ।
 ਸਬ ਥਕਤ ਭੇ ਲਘੁ ਦੀਰਘੰ, ਅਤਿ ਊਚ ਨੀਚ ਬਿਅੰਤਨੰ ॥੬੦॥ [੧੭੮॥]
ਦੇਹਰਾ । ਅਸਤਾ ਚਲਾ ਦਿਨ ਮਣਿ ਗਯੋ, ਚੜ੍ਹਯੋ ਉਤੈ ਨਭ ਚੰਦ ।
 ਬਿਬਿਧਾ ਭਾਂਤਿ ਨਿਸਰਾਟਾ ਕੇ, ਗਿਹੁ ਮਹਿ ਭਯੋ ਅਨੰਦ ॥੬੧॥ [੧੭੯॥]
 ਸਭ ਰਾਜਨ ਮਿਲ ਯੋ ਕਹੀ, ਤਵਨ ਤੁਰਕ ਢਿਗ ਜਾਇ ।
 ਅਪਨੀ ਅਪਨੀ ਠੋਰ ਸਬ, ਰਹੇ ਮੋਰਚੈ ਲਾਇ ॥੬੨॥ [੧੮੦॥]
ਚੋਪਈ । ਸਕਲ ਰੈਨ ਕਰ ਹੈ ਸੁ ਲੜਾਈ । ਲੈ ਹੈ ਪ੍ਰਾਤ ਸੁਮਾਰ ਬਨਾਈ ।
 ਸਲਾਮਾਤ ਕੂਚਨ ਕੀ ਬਿਧਿ ਕੀਜੈ । ਰੈਨ ਹੀ ਮਾਹਿ ਗੜ੍ਹੀ ਖੈ ਕੀਜੈ ॥ [੧੮੧॥]
 ਪ੍ਰਥਮ ਪਹਰ ਦੂਸਰ ਤੁਮ ਜਾਨੋ । ਜਹ ਤਹ ਲੜੇ ਤੁਰਕ ਮਨ ਮਾਨੋ ।
 ਤੀਸਰ ਪਹਰ ਭਏ ਲਖ ਸਿੱਖਨ । ਅਤਰ ਲਗੀ ਮ੍ਰਿਤਕਾ ਪਰਖਨ ॥ [੧੮੨॥]
 ਬਹੁਤ ਸੋਚ ਮਨ ਮੈ ਤਬ ਧਾਰੀ । ਬਚਤ ਨ ਹੈ ਹਮ ਯਾਹਿ ਪ੍ਰਕਾਰੀ ।
 ਬੀਚ ਬਿਜੈ ਗੜ੍ਹ ਤੁਮ ਅਸ ਜਾਨੋ । ਪਾਂਚ ਸਹਸਾ ਬਰ ਬੀਰ ਪਛਾਨੋ ॥ [੧੮੩॥]
 ਸੇਰ ਸਿੰਘ ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਭਾਰਾ । ਦਇ ਬਰਿ ਤਾ ਮੈ ਸਿਰਦਾਰਾ ।
 ਪਹਰ ਚਤੁਰਥ ਰੈਨ ਜਬ ਰਹੀ । ਤਬੈ ਸੁਚੇਤ ਬੀਰਨ ਮਤਿ ਲਈ ॥ [੧੮੪॥]
 ਤਬ ਪੇਖਨ ਕੋ ਬਾਹਰ ਆਏ । ਬੈਲਦਾਰ ਲਖ ਨੈਨ ਤਚਾਏ¹⁰ ।
 ਸਾਤ ਪਾਹਰੂ ਜਾਗਤ ਪੇਖੇ । ਔਰ ਸਭੈ ਸੁਪਤੇ ਲਖ ਦੇਖੇ ॥ [੧੮੫॥]
 ਰੈਨ ਅੰਧੜੀ ਝੜ ਕਰ ਪੂਰੀ । ਲਖਤ ਸੁਨਤ ਨਹਿ ਭਨਤ ਸੁ ਰੂਰੀ ।
 ਸੇਰ ਸਿੰਘ ਤਬ ਬੈਨ ਬਖਾਨਾ । “ਅਬ ਹਮ ਯਾ ਪਰ ਕਰੈ ਉਠਾਨਾ ॥ [੧੮੬॥]
 ਮਾਰ ਲੂਟ ਇਨ ਨਾਸ ਕਰਾਈ । ਧੁਜਾ ਪਤਾਕਾ¹¹ ਲੇਹੁ ਛਿਨਾਈ¹² ।
 ਦਾਰੂ ਸਿੱਕਾ ਸਭ ਲੁਟ ਲੀਜੈ । ਖਰਚ ਨ ਅੰਤਰ ਅਨ ਲੁਟ ਜੀਜੈ ॥ [੧੮੭॥]
 ਏਕ ਬਾਰ ਹੱਲਾ ਸਭ ਕਰੈ । ਬੋਲਨ ਦੇਹ ਨ ਕਾਹੂ ਧਰੈ ।”
 ਤਬ ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਯੋ ਬਚ ਭਾਖੈ । “ਆਯਸ ਬਿਨਿ ਜੀਅ ਮੈ ਡਰ ਰਾਖੈ” ॥ [੧੮੮॥]
 ਦੁਤੀਏ ਬੀਰ ਤਬ ਐਸ ਉਚਾਰੀ । “ਸੁਨ, ਪਯਾਰੇ ! ਤੂੰ ਬਾਤ ਹਮਾਰੀ ।
 ਰਾਜਨੀਤ ਮੈ ਐਸੇ ਗਾਹੀ । ਸਮਾ ਸੁ ਪੇਖ ਚੂਕੀਐ ਨਾਹੀ ॥ [੧੮੯॥]
 ਲੈ ਹੈ ਪ੍ਰਾਤ ਸੁਮਾਰ ਬਨਾਈ । ਗੁਰੁ ਆਯਸ ਬਿਨ ਜਿਨ ਲਘੁਤਾਈ ।
 ਰੈਨ ਹੀ ਮਾਹਿ ਲੁਟ ਸਭ ਲੀਜੈ । ਔਰ ਨਹੀ ਮਨ ਬਾਤ ਪਿਖੀਜੈ ॥ [੧੯੦॥]
 ਦਿਨ ਭਏ ਹਮ ਕੋ ਅਰਿ¹³ ਸਭ ਮਾਰੈ । ਮਿਲਤ ਬਚਤ ਨਹਿ ਧਰਮ ਨ ਸਾਰੈ ।
 ਤਾ ਤੇ ਯਾ ਬਿਧਿ ਕਰ ਜਸ ਲੀਜੈ । ਜੀਵਤ ਮ੍ਰਿਤ ਸੁਧਾ¹⁴ ਰਸ ਪੀਜੈ ॥੬੩॥ [੧੯੧॥]
ਸਵੈਯਾ । ਤਾ ਤੇ ਨ ਸੋਚ ਕਰੋ ਮਨ ਮੈ ਤੁਮ, ਮਾਰ ਹੀ ਮਾਰ ਯਾਹਿ ਪਰਾਹੀ¹⁵ ।
 ਜੋ ਕਛੁ ਰੋਸ ਧਰੈ ਗੁਰ ਜੀ ਤਬ, ਚੂਕ ਖਿਮਾਵਤ ਪੰਥ ਲਖਾਹੀ ।”

1. ਘੋਰ ਯੁੱਧ । 2. ਵੱਡੇ । 3. ਛਿਪਦੇ ਵੱਲ । 4. ਸੂਰਜ । 5. ਅਨੇਕ (ਕਿਸਮ) । 6. ਚੰਦਮਾ । 7. ਸੁਮਾਰ, ਗਿਣਤੀ । 8. ਨਸ਼ਟ । 9. ਸਹੰਸੂ, ਹਜ਼ਾਰ । 10. ਕ੍ਰੋਧਵਾਨ ਹੋਏ । 11. ਝੰਡੇ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਾਨ । 12. ਖੋਹ ਲਈਏ । 13. ਵੈਰੀ, ਦੁਸ਼ਮਨ । 14. ਅੰਮ੍ਰਿਤ । 15. ਭਜਾ ਦਿਓ ।

ਐਸ ਕਹੈ ਤਬ ਕੈ ਅਰਦਾਸ, ਸਹੀਦਿ ਕੀ ਚਾਹ ਭਈ ਮਨ ਮਾਹੀ ।
 ਪੰਚ ਸਤਾ¹ ਸਬ ਬੈਚ ਸੁ ਖੰਡਨ, ਆਪ ਗਏ ਪਛਾ² ਨਾਹਿ ਲਖਾਰੀ³ ॥੬੪॥ [੧੯੨॥]
 ਕਾਸਟ ਮਾਤ੍ਰ⁴ ਤਾ ਕਰ ਦੰਡ ਤੇ, ਆਦਿ ਲਏ ਸੋ ਅਕਾਲ ਜਪਾਹੀ ।
 ਜਾਵਤ ਬੀਰ, ਕਰੈ ਅਰਿ ਕੋ ਬਧ, ਸੈਨ ਹਨੀ ਅਗਨੀ⁵ ਤਿਨ ਚਾਹੀ ।
 ਤਾਵਤ ਜਾਪ ਅਕਾਲ ਭਯੋ, ਪੁਰ ਆਨੰਦ ਤੇ ਅਤਿ ਬੀਰਨ ਮਾਹੀ ।
 ਯਾ ਬਿਧਿ ਸਤਾ ਹੀ ਥਾ ਨਹੀ ਤੇ⁶, ਅਤਿ ਹੋਤ ਅਕਾਲ ਕੋ ਜਾਪ ਤਹਾ ਹੀ ॥੬੫॥ [੧੯੩॥]
 ਤੁਰਕਨ ਯੋ ਲਖਿਯੋ ਇਤ ਆਇ⁷ ਹੈ । ਕੇਚਿਤ⁸ ਯੋ ਲਿਖਿਯੋ ਇਤ ਆਏ ।
 ਆਪ ਸੋ ਦੌਰ ਪਰੈ ਹਮ ਹੀ ਨਿਜ ਕੋ, ਪਰ ਕੋ ਸਮਝਯੋ ਨਹਿ ਜਾਏ ।
 ਆਪ ਹੀ ਮੱਧ ਮਰੈ ਅਸ ਭਾਂਤਨ, ਤਾਤ⁹ ਸੁਤ¹⁰ ਸੁਤ ਤਾਤ ਹਤਾਏ¹¹ ।
 ਕੇਸ ਗੜ੍ਹ ਪੁਨਿ ਤੋਪ ਲਗੇ ਹਤ, ਯਾ ਬਿਧਿ ਕੇਚਿਤ ਲਾਖ ਮਰਾਏ ॥੬੬॥ [੧੯੪॥]
 ਗੁਰ ਬਾਕ ਤੇ ਜੇਯ¹² ਕਹਤੇ ਰੰਗਾ ਨਰ, ਤਾ ਮਧ¹³ ਬਹੁਤ ਭਏ¹⁴ ਕਛ ਭਾਰੀ ।
 ਮੇਘਨ ਬੂੰਦਨ ਓਰਾ¹⁵ ਪਰੇ, ਤਬ ਯਾ ਬਿਧਿ ਭਾਜ ਭਈ ਅਗਨਾਰੀ¹⁶ ।
 ਰੁੰਡਾ¹⁷ 'ਰੁ ਮੁੰਡਰ' ਤੁੰਡਾ¹⁸ ਗਿਰੇ ਨਿਜ, ਸਾਰ ਅਪਾਰ ਨਹੀ ਕਛ ਕਾਰੀ ।
 ਕੈਈ ਪਰੈ ਤਹ ਖੰਡਤ ਚੰਡਤ, ਚੂਰਨ ਚੂਰ ਗਿਰੈ ਭਈ ਮਾਰੀ ॥੬੭॥ [੧੯੫॥]
ਸਿਰਖਿੰਡੀ ਛੰਦ । ਭਜੇ ਜਾਤ ਅਪਾਰੇ ਅੰਤੁ ਨ ਆਵਦਾ । ਧੂਮਰ ਧਾਮ¹⁹ ਸੁ ਹੋਈ ਪਰਲੈ ਕਾਲ ਜਯੋ ।
 ਪਿਤ ਮਾਰੇ, ਸੁਤ ਮਾਰੇ, ਬੈਰੀ ਜਾਣ ਕੈ, ਖਿਸਕੈ ਪਾਦ ਅਪਾਰੀ, ਡਿਗੇ ਨਦੀ ਮੈਂ ॥ [੧੯੬॥]
 ਲੁਟ ਪਈ ਅਪਾਰੀ ਲੁਟਨ ਸਿੰਘ ਯੋ । ਲੁਟੇ ਲੰਕਾ ਭਾਰੀ, ਰੀਛ ਲੰਗੁਰ ਜਯੋ ।
 ਲੈ ਸਭ ਸੋਜ ਅਪਾਰੀ, ਘੱਤੀ ਗੜ੍ਹੀ ਮੈ । ਚਹੁੰ ਦਿਸ ਹੈ ਸਿੰਘ ਕਾਰੀ ਬਹੁਤੇ ਹੋ ਗਏ ॥ [੧੯੭॥]
 ਅੰਤ ਨ ਲਖ ਸੁਮਾਰੀ, ਕਾਲੀ ਮਯਾ ਤੇ । ਵਿੱਧਣ ਰਾਤ ਵਿਹਾਣੀ, ਤੁਰਕਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ।
 ਆਏ ਕਾਲ ਮੰਝਾਰੀ, ਦੇਜਕ ਦੇਖਿਆ । ਬਾਲ ਮਸਾਲਾਂ ਵੇਖਨ, ਹੁਣ ਕੀ ਹੋਇਆ ॥ [੧੯੮॥]
 ਵਹੀ ਸੁ ਤੇਗ ਵਢਾਈ, ਦਾਤ੍ਰੀ ਖੇਤ੍ਰ ਨੂੰ । ਘਟਿਕਾ²⁰ ਦੇ ਇਕ ਚਾਰੀ ਹੋਈ ਵਾਢ ਯੋ ।
 ਦੇਖੇ ਬਾਲ ਮਸਾਲਾਂ ਸੁਤ ਪਿਤ ਮੇਰਿਆ । ਤਾ ਤੇ ਤਾਤ ਪੁਕਾਰੇ, ਭਾਈ ਮੇਰਿਆ ।
 ਰੇਵੈ ਨਾਹਿ ਸੁਮਾਰੀ, ਖਬਰਾਂ ਹੋਈਆਂ । ਯਾ ਬਿਧਿ ਗਤ ਵਿਹਾਣੀ, ਸਤਿਗੁਰ ਬਿਗਸਦੇ
 ॥੬੮॥ [੧੯੯॥]

ਦੋਹਰਾ । ਪ੍ਰਾਤ ਭਏ ਗੁਰ ਅਸ ਲਖਯੋ, ਕੀਨ ਕਾਮ ਅਸਿਪਾਨ²¹ ।
 ਤਾ ਸਿੰਘਾਨ ਬੁਲਵਾਇਓ, ਦੁਤੀ ਜੋ ਕਰ ਕਲਜਾਨ ॥੬੯॥ [੨੦੦॥]
 ਤਬੈ ਮੋਰਚੇ ਛੁਟ ਗਏ, ਅਰਿ ਦਲ²² ਗਏ ਪਰਾਇ²³ ।

1. ਪੰਚ ਸਤ, ਪੰਜ ਸੇ ਜਵਾਨ। 2. ਪਿਛਾਂਹ ਵੱਲ। 3. ਨਹੀਂ ਤੌਕਿਆ। 4. ਇਕ ਨਿਮਿਖ ਮਾਤ੍ਰ ਵਿਚ।
 5. ਅਣਗਿਣਤ। 6. ਸੱਤ ਸਥਾਨ ਅਥਵਾ ਕਿਲੇ। ਸੱਤ ਸਥਾਨ ਇਹ ਹਨ : (੧) ਸ੍ਰੀ ਕੇਸ ਗੜ੍ਹ, (੨) ਤਾਰਾ ਗੜ੍ਹ, (੩)
 ਹੋਲ ਗੜ੍ਹ, (੪) ਲੋਹ ਗੜ੍ਹ, (੫) ਦਮਦਮਾ, (੬) ਆਨੰਦ ਪੁਰ ਅਤੇ, (੭) ਅਗਮ ਪੁਰ। 7. ਇਧਰ।
 8. ਕਈਆਂ ਨੇ। 9. ਪਿਉ, ਪਿਤਾ। 10. ਪੁਤ੍ਰ। 11. ਮਾਰੇ। 12. ਚਰਣ ਗੰਗਾ, ਇਕ ਛੋਟਾ ਜੇਹਾ ਨਾਲਾ ਜੋ ਤਖ਼ਤ
 ਸ੍ਰੀ ਕੇਸ ਗੜ੍ਹ ਤੇ ਲੋਹ ਗੜ੍ਹ ਦੇ ਕੋਲੋਂ ਦੀ ਵਗਦਾ ਸੀ। 13. ਉਸ ਵਿਚ। 14. ਰੁੜ੍ਹ ਗਏ। 15. ਓਲੇ, ਗੜੇ।
 16. ਅਣਗਿਣਤ, ਬਹੁਤੀ। 17. ਬਿਨਾ ਸਿਰ ਤੋਂ ਧੜ। 18. ਮੂੰਹ। 19. ਧੂੰਆਂਧਾਰ, ਅੰਨ੍ਹੇਰ-ਗਰਦੀ। 20. ਘੜੀ।
 21. ਖੜਗਧਾਰੀ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ। 22. ਦੁਸ਼ਮਨ ਦੇ ਦਲ, ਵੈਰੀ ਦੀ ਸੈਨਾ। 23. ਪਲਾਇ ਗਏ, ਨੱਸ ਗਏ।

ਕਛੁ ਮਾਰੇ ਕਛੁ ਵਹਿ ਗਏ, ਕਿਨ ਗਤਿ ਲਖੀ ਨ ਜਾਇ ॥੭੦॥ [੨੦੧॥]
 ਸਿਰੇ ਪਾਵ ਗੁਰ ਤਾ ਦੀਓ, ਸਿੰਘਨ ਕੰਕਨ^੧ ਦੀਨ ।
 ਖਸੀ ਕਰੀ ਬਡ ਮਯਾ ਕਰ, ਯਾ ਬਿਧਿ ਗੁਰ ਕ੍ਰਿਤ^੨ ਕੀਨ ॥੭੧॥ [੨੦੨॥]
 ਦਸਮ ਧਯਾਇ ਸੈ ਸਮਰ^੩ ਭਲ, ਕਹੀ ਸੁ ਗਾਥ ਅਪਾਰ ।
 ਯਾ ਸਨਮੁਖ ਹੋਤ ਹੈ, ਰਿਓ ਸਿਓ ਸੁਖਕਾਰ ॥੭੨॥ [੨੦੩॥]
 ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਪਰਧਾਨ । ਦਸਮ ਧਯਾਇ ਭਲ ਸੰਗਰ^੪ ਠਾਨ ॥੧੦॥

1. ਸੋਨੇ ਦੇ ਕੰਗਣ। 2. ਕੰਮ। 3. ਜੰਗ। 4. ਯੁੱਧ।

ਗਿਆਰਵਾਂ ਅਧਿਆਇ

ਪਹਾੜੀਆਂ ਦਾ ਮਸਤ ਹਾਥੀ ਉੱਤੇ ਲੋਹ ਗੜ੍ਹ ਦਾ ਜੰਗ

ਦੇਹਰਾ। ਗਜ਼ਾਰਸ¹ ਮੈਂ ਬਰਨਨ ਕਰੈਂ, ਗਜ਼² ਭੂਪਤਿ³ ਲੈ ਆਹਿ।

ਸਮਰ ਕਥਾ ਸਭ ਬਰਨ ਹੈਂ ਗੁਰ ਕਰ ਮਯਾ ਲਖਾਹਿ ॥੧॥

ਚੋਪਈ। ਇਮ ਪ੍ਰਭੂ ਸਿਰੇਪਾਵ ਪਹਿਰਾਏ। ਉਤ ਉਨ ਕੇ ਨਖਸਿਖ⁴ ਮੁਰਝਾਏ।

ਬੀਤੀ ਨਿਸਾ ਭੋਰ ਜਬ ਭਯੋ। ਹਾਹਾਕਾਰ ਤੁਰਕ ਦਲ ਛਯੋ ॥ [੨॥]

ਅਧਿਕ ਕੋਪ ਤੁਰਕਨ ਸਭ ਕੀਨੇ। ਰਾਜਨ ਸਰਬ ਬੋਲ ਕੈ ਲੀਨੇ।

ਜਹਿ ਤਹਿ ਸਰਬ ਰਾਵ ਮਿਲ ਆਵੈ। ਤੁਰਕ ਨਾਸ ਪਿਖ ਅਤਿ ਬਿਗਸਾਵੈ ॥ [੩॥]

ਤੁਰਕ ਮਰੈ ਤਬ ਗੁਰ ਦਿਸ ਹੋਵੈ। ਤੁਰਕ ਜੀਤ ਭਏ ਤੁਰਕ ਸੰਗੋਵੈ⁵।

ਜਬਰ ਖਾਨ⁶ ਵਿਗ ਸੋਚ ਕਰਾਹੀ। ਬਿਨ ਮਾਰੇ ਹਮ ਮਰੇ ਲਖਾਹੀ ॥ [੪॥]

ਲਜਤ ਭਏ ਰਾਵ ਲਖ ਪਾਏ। ਤੁਰਕ ਸੁ ਤਬ ਹੀ ਨੈਨ ਤਚਾਏ⁷।

“ਤੁਮ ਨੇ ਹਮਰੀ ਸੈਨ ਮਰਾਈ। ਤੁਪਖਾਨਾ⁸ ਦਯੋ ਖਾਸ ਲੁਟਾਈ ॥ [੫॥]

ਤੁਮ ਹਜਰਤ ਸੇ ਬੈਨ ਉਚਾਰਾ। ਵਾ ਵਿਗ ਨੀਚ ਜਾਤ ਸਬ ਵਾਰਾ।

ਏਕਲ ਗੁਰੂ ਕਛੁ ਬਲ ਨਾਹੀ। ਲਖੀਏ ਯਾਹਿ ਸਿੱਖ ਗਰਜਾਹੀ ॥ [੬॥]

ਕਈ ਅਮੀਰ ਖਾਸਗੀ⁹ ਮਾਰੇ। ਤਦਪਿ¹⁰ ਕਛੁ ਜੀਤ ਨਹੀਂ ਹਾਰੇ।

ਜਬ ਮੈਂ ਸ੍ਰੀ ਹਜਰਤ ਪੈ ਜੈਹੂੰ। ਕਵਨ ਬਦਨ¹¹ ਕਹਿ ਜਾਇ ਦਿਖੈਹੂੰ ॥ [੭॥]

ਦੇਇ ਸੈ ਜ੍ਹਾਨ ਤਵਨ ਕਾ¹² ਪਰਾ। ਖੰਡ ਖੰਡ ਸਗਰੇ ਦਲ ਕਰਾ।

ਦੇ ਹਜਾਰ ਐਸੇ ਜੋ ਪੈ ਹੈ। ਮਾਰ ਕੂਟ ਸਗਰੇ ਦਲ ਲੈ ਹੈ ॥ [੮॥]

ਅਬ ਮੈਂ ਕੂਚ ਕਰਤ ਹੋਂ ਭਾਈ। ਤੁਮ ਸਬ ਲੜੇ ਤਵਨ ਸਗ ਜਾਈ¹³।”

ਯਾ ਬਿਧਿ ਸੋਕ ਤੁਰਕ ਮਨ ਕਰਾ। ਅਧਿਕ ਕੋਪ ਰਾਜਨ ਪਰ ਭਰਾ ॥੨॥ [੯॥]

ਦੇਹਰਾ। “ਕਈ ਲਾਖ ਪੈਸਾ ਗਯੋ, ਦੇਵਹੁ ਹਮ ਕੋ ਭੂਪ।”

ਨਜਰਬੰਦ ਯੋ ਕਹਿ ਕਰਾ, ਭੂਪ ਜੁ ਬਡੇ ਅਨੂਪ ॥੩॥ [੧੦॥]

ਚੋਪਈ। ਹਾਥ ਜੋੜ ਰਾਜੇ ਸੁ ਉਚਾਰੀ। “ਸਨ ਹਜਰਤ। ਤਕਸੀਰ ਹਮਾਰੀ।

ਰਾਤ ਮੰਤ੍ਰੀ ਭੇਜ ਸੁਨਾਯੋ। ਚੋਰ ਸੰਗ ਹੈਂ ਯਾਹਿ ਅਲਾਯੋ ॥ [੧੧॥]

1. ਗਿਆਰਵਾਂ। 2. ਹਾਥੀ। 3. ਰਾਜੇ। 4. ਦੁਸ਼ਮਨ; ਅੱਡੀ ਤੋਂ ਚੋਟੀ ਤਕ। 5. ਸੰਗ (ਸਾਥ) ਦਿੰਦੇ ਸਨ। 6. ਸਹੀ ਨਾਮ ਜਬਰਦਸਤ ਖਾਨ। 7. ਅੱਖਾਂ ਲਾਲ ਕੀਤੀਆਂ। 8. ਤੋਪਖਾਨਾ। 9. ਖੁਸ਼ਗੀ, ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਖਾਸ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਂ ਦਰਬਾਰੀ। 10. ਤਾਂ ਵੀ। 11. ਕਿਹੜਾ ਮੰਗ। 12. ਅਰਥਾਤ—ਤਿਸ (ਗੁਰੂ ਜੀ) ਦਾ।

ਪਾਂਚ ਸਤਾ ਸਿੰਘ ਗੜ੍ਹੀ ਲਖੀਜੈ । ਕਛੂ ਲੂਟੈ ਕਛੂ ਜੁੱਧ ਲਖੀਜੈ ।
 ਤਾ ਤੇ ਹਮੈ ਕੋਪ ਨਹਿ ਕੀਜੈ । ਹਮਰੀ ਬਾਤ ਪ੍ਰਥਮ ਸੁਨ ਲੀਜੈ ॥ [੧੨॥]
 ਬੀਰਨ ਕੀ ਏ ਰੀਤਿ ਪਛਾਨੇ । ਕੇ ਹਾਰੇ ਕੇ ਜੀਤੈ ਜਾਨੇ ।
 ਦੋਨੋ ਪੱਖ ਜੀਤ ਨਹਿ ਹੋਈ । ਬਾਲ ਬਿੱਧ ਜਾਨੈ ਸਭ ਕੋਈ ॥ [੧੩॥]
 ਤਾ ਤੇ ਮਨ ਮੈ ਧੀਰਜ ਕੀਜੈ । ਹਮਰੀ ਬਾਤ ਕਾਨ ਮੈ ਦੀਜੈ ।
 ਦਾਮ ਗਿਨਾਹਿ ਲੇਹੁ ਹਮ ਪਾਹੀ । ਲੂਟਹਿ ਜੋ ਹਮ ਗੁਰ ਗੜ੍ਹ ਚਾਹੀ ॥ [੧੪॥]
 ਸੋਈ ਲੂਟ ਮਾਫ ਕਰ ਦੀਜੈ । ਐ ਜੇ ਗੜ੍ਹੀ ਯਾਹਿ ਲਖ ਲੀਜੈ ।
 ਚੋਰ ਪਾਂਚ ਸੈ ਯਾ ਮੈ ਕਹੀਏ । ਏਕ ਮੰਤ੍ਰ ਹਮ ਏਹੁ ਪਕਈਏ ॥ [੧੫॥]
 ਰੈਨ ਪਰੇ ਡੇਰਨ ਮੈ ਪਰ ਹੀ । ਮਰਨ ਜੀਵਨ ਕੀ ਕਾਨ ਨ ਧਰ ਹੀ ।
 ਜਬ ਮੁਰਚਾ ਸੇਵਤ ਤਿਨ ਜਾਨਜੇ । ਤਬ ਹੀ ਆਨ ਜੁੱਧ ਕੇ ਠਾਨਜੇ ॥ [੧੬॥]
 ਸੇਵਤ ਸੁਭਤ ਮਾਰ ਬਹੁ ਗਏ । ਤਾ ਮੈ ਕਹਾਂ ਮਰਦ ਵਹਿ ਭਏ ।
 ਤਾ ਤੇ ਤੁਮ ਤਜ ਸੋਚ ਸੁ ਥਾਨਾ । ਦਾਮ ਗਨਾਯ ਲੇਇ ਸੁਖ ਨਾਨਾ ॥ [੧੭॥]
 ਲਿਖ ਦੀਜੈ ਹਮ ਕੇ ਲੂਟ ਮਾਫੀ । ਭੇਰ ਭਏ ਮਾਰੈ ਇਨ ਸਾਫੀ ।
 ਚਾਰੋ ਦਿਸ ਹੱਲਾ ਹਮ ਕੈ ਹੈ । ਆਨ ਦੁਆਰ ਪਰ ਕਰੀ ਝੁਕੈ ਹੈ ॥ [੧੮॥]
 ਬਹੁਰ ਗੜ੍ਹੀ ਮੈ ਚਿਤ ਤਬ ਧਰ ਹੈ । ਸਾਵੀ ਜਬਰਜੰਗ ਸਬ ਕਰ ਹੈ ।
 ਦੁਹੁ ਓਰ ਜਬ ਘੇਰਾ ਕੈ ਹੈ । ਕੋਟ ਚੀਜ ਸੰਗ ਔਰ ਮਿਲੈ ਹੈ ।
 ਮਾਰ ਕੂਟ ਜਬ ਤੁਮ ਕੇ ਦੀਜੈ । ਤੇ ਹਮ ਰਾਜਪੂਤ ਜਗ ਜੀਜੈ ॥੪॥ [੧੯॥]
ਸਵੈਯਾ । ਜਬ ਰਾਜਨ ਤੁਰਕਨ ਤੀਰ ਕਹਜੇ, ਤਬ ਧੀਰ ਧਰਾ ਕਛੂ ਤਾ ਮਨ ਮਾਹੀ ।
 ਕੰਕਨ ਚੀਰ ਦਏ ਸਿਰਪਾਵਹਿ, ਪ੍ਰਾਤ ਹੀ ਜੁੱਧ ਕੀ ਰੀਤਿ ਠਹਿਰਾਈ ।
 ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਬੈਨ ਸੁਨੇ ਤਿਨ ਕੇ, ਸਭ ਜਾਨਤ ਤੁਰਕ ਪੁਨ ਸੁ ਨਿਵਾਰੀ ।
 ਦੂਸਰ ਦੂਤ ਕਹੈ ਗੁਰ ਜੀ ਪ੍ਰਤਿ, ਪ੍ਰਾਤ ਮਤੰਗਾ ਜੁਧ ਠਹਿਰਾਈ ॥੫॥ [੨੦॥]
 ਜਸਵਾਰਨ^੧ ਸੰਗਿ ਮਤਾ ਕਰਿਯੋ, ਗੁਰ ਦੁਾਰ ਪੈ ਮੱਤ ਕਰੀ^੧ ਢੁਰਕਾਹੀ^{੧੨} ।
 ਤਾ ਤੇ ਸੁਚੇਤ ਹੈ ਕੀਜੈ ਉਪਾਵ ਜੂ, ਜਾਨਤ ਹੋ ਪਰ ਬਾਤ ਮਨਾਹੀ ।
 ਗਜ ਸਨਮੁਖ ਤੇ ਨਹਿ ਆਵਹਿਗੇ, ਤਿਨ ਬੇਮੁਖ ਉਲਟ ਮਰੇ ਲਖ ਪਾਹੀ ।
 ਯੋ ਸੁਨ ਕੈ ਮੁਸਕਾਯ ਕਹੈ ਗੁਰ, “ਮੇ ਢਿਗ^{੧੩} ਹੈ ਗਜ ਮੱਤ ਮਤਾਹੀ ॥੬॥ [੨੧॥]
 ਕੇਹਰਿ^{੧੪} ਜਯੋ ਸਾਮੁਹਿ ਜਬ ਜਾਵਹਿ, ਨਾਮ ਦੁਨੀ ਚੰਦ^{੧੫} ਮੱਤ ਗਜਾਹੀ ।
 ਕੇ ਨਹੀ ਧੀਰ ਧਰੈ ਤਿਨ ਕੇ ਲਖ”, ਯੋ ਕਹਿ ਗੇ ਨਿਜ ਧਾਮਨ ਮਾਹੀ ।

1. ਪੰਜ ਸੈ। 2. ਗੁਰੂ ਦਸਮੇਸ਼ ਦਾ ਕਿਲਾ (ਆਨੰਦ ਗੜ੍ਹ)। 3. ਸੂਰਮੇ, ਸਿਪਾਹੀ। 4. ਬਹੁਤੇ। 5. ਪਾਠਾਂਤਰ-
 ‘ਲੇਹੁ’ (ਮੇ. ਬਾ. ੭੧)। 6. ਹਾਥੀ। 7. ਸਾਵੇ, ਸਾਮ੍ਹਣੇ। 8. ਕਰੋੜਾਂ। 9. ਮਦ ਮਸਤ ਹਾਥੀ। 10. ਜਸਵਾਲੀਏ।
 11. ਮਦ ਮਸਤ ਹਾਥੀ। 12. ਢੋਈਏ। 13. ਮੇ (ਮੇਰੇ) ਢਿਗ (ਕੋਲ)। 14. ਕੇਸਰੀ ਸ਼ਾਰਦੂਲ (ਸਿੰਘ)। 15. ਭਾਈ
 ਦੁਨੀ ਚੰਦ ਮਸੰਦ, ਜਾਤ ਦਾ ਧਾਲੀਵਾਲ (ਜੱਟ), ਭਾਈ ਸਾਲੇ ਦਾ ਪੋਤਾ ਅਤੇ ਮਜੀਠਾ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) ਦਾ ਵਸਨੀਕ
 ਸੀ। ਬਾਬਾ ਸੁਮੇਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਟਨੇ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਇਸ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :

ਦੁਨੀ ਚੰਦ ਸਾਲੇ ਕਰ ਪੋਤਾ। ਧਾਰੀਵਾਲ ਜਾਟ ਸਿਖ ਹੋਤਾ।

ਗਿਲਨ ਕਰ ਮਸੰਦ ਜਗ ਜਾਨਾ। ਸਭ ਹੀ ਮਾਨਤ ਤਾ ਕਰ ਆਨਾ।

(ਗੁਰੂ ਪਦ ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਪੰਨਾ ੨੫੦)

ਆਪਨੀ ਆਪਨੀ ਠੋਰ ਟਿਕੈ ਸਬ, ਹੋਤ ਨਿਸੀਤਾ ਡਰਜੇ ਮਨ ਮਾਹੀ।

ਦੁਨੀ ਚੰਦ ਬੁਝੈ ਸਭ ਲੋਕਨ ਤੇ, ਤਬ ਧੀਰਜ ਦੀਨ ਸਭੈ ਸਿਖ ਵਾਹੀ ॥੭॥ [੨੨॥]

ਚੋਪਈ। ਪੁਨਿ ਗੁਰਬਖਸ ਸਿੰਘ ਪੈ ਆਯੋ। ਭਾਜ ਚਲਨ ਕੇ ਬਯੋਤ ਬਨਾਯੋ।

ਤਿਨ ਆਗੇ ਯੋ ਬਚਨ ਉਚਾਰੇ। “ਸੁਨੇ ਦੁਨੀ ਸਸਿ^੨ ਬੈਨ ਹਮਾਰੇ ॥ [੨੩॥]

ਤੁਮ ਚਿੰਤਾ ਮਨ ਮੈ ਜਿਨ^੩ ਕਰੇ। ਸਾਮੁਹਿ ਜੁੱਧ ਤਵਨ ਸੰਗ ਕਰੇ।

ਕੇਹਰਿ ਜਜੋਂ ਤੁਮ ਕੇ ਬਲ ਦੇ ਹੈ। ਤੋ ਬਾਰਨ ਮਤ^੪ ਅੱਗ ਝੁਕੈ ਹੈ ॥ [੨੪॥]

ਜੇ ਤੇ ਕੇ ਗਜ ਮਾਰ ਗਵੈ ਹੈ। ਤੋ ਬੀੜਾ ਸਾਹਿਬ ਕੇ ਐ ਹੈ।

ਕਜੋਂ ਲਘੁਤਾ^੫ ਸਾਹਿਬ ਨਿਜ ਪੈ ਹੈ। ਬਿਜੈ ਛੱਤ੍ਰ^੬ ਤੁਮਰੇ ਸਿਰ ਦੇ ਹੈ” ॥ [੨੫॥]

ਜਬ ਯਾ ਬੈਨ ਤਾਹਿ ਸੁਨ ਪਾਯੋ। ਪ੍ਰਗਟ ਸਿੰਘ ਕੇ ਬੈਨ ਅਲਾਯੋ।

“ਬਿਜੈ ਛੱਤ੍ਰ ਤੇ ਦੇਤਾ ਦੇ ਹੈ। ਪ੍ਰਥਮੈ ਕਰੀ ਟੂਕ^੭ ਮੁਹਿ ਕੈ ਹੈ ॥ [੨੬॥]

ਇਨ ਜਬ ਤੇ ਜਗ ਮੈ ਭਵਾ^੮ ਲੀਨਾ। ਨੀਤਿ ਅਨੀਤਿ^੯ ਵਿਚਾਰ ਨ ਕੀਨਾ।

ਜੇਤੇ ਗੁਰੂ ਹੋਤ ਜਗ ਆਏ। ਕਿਨ ਤੁਰਕਨ ਸੇ ਖੜਗ ਬਜਾਏ? ॥ [੨੭॥]

ਗਿਰੂ ਬੈਨੇ ਹਰਿ ਭਗਤਿ ਕਰਾਈ। ਰਾਮ ਨਾਮ ਨਿਸਦਿਨ ਉਰ^{੧੦} ਧਜਾਈ।

ਲੋਕ ਚਤੁਰ ਦਸ^{੧੧} ਮਾਝ^{੧੨} ਨ ਹਾਈ^{੧੩}। ਜੇ ਤੁਰਕਨ ਸੇ ਜੀਤ ਸੁ ਜਾਈ ॥ [੨੮॥]

ਐਰ ਜੁੱਧ ਜੋ ਪਰਤ ਜੁ ਆਈ। ਲੁਕ ਛਪਿ ਲੋਤਾ ਪ੍ਰਾਨ ਬਚਾਈ।

ਮੱਤ ਦੁਰਦਾ^{੧੪} ਆਗੇ ਅਬ ਕੈ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਟੂਕ ਟੂਕ ਵਹੁ ਕੈ ਹੈ ॥ [੨੯॥]

ਹਮ ਨੇ ਯਾ ਕੇ ਜੋ ਵਡਿਆਯੋ। ਸੇ ਸਭ ਪੇਸ਼ ਹਮਾਰੇ ਆਯੋ।

ਸਰਬ ਦੀਪ ਕੀ ਸੰਗਤਿ ਆਨੀ। ਯਾਂ ਕੇ ਪਾਯਨ ਤੀਰ^{੧੫} ਝੁਕਾਨੀ ॥ [੩੦॥]

ਏਹੁ ਗੁਰੂ ਲੱਛਨ ਨਾਹੀ। ਹਮ ਏ ਸਮਾਂ ਲੰਘਾਵਤ ਜਾਹੀ।

ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰ ਪੁਰੇ ਅਬ ਜੈ ਹੈ। ਸੋਢੀ ਵਹੈ ਗੁਰੂ ਕਰ ਲੈ ਹੈ ॥ [੩੧॥]

ਹਮਰੇ ਗੁਰੂ ਹਾਥ ਮੈ ਜਾਨੇ। ਜਿਹ ਚਾਹੈ ਤਿਹ ਕਰੈ ਪਛਾਨੇ।”

ਜਬ ਯਾ ਬਿਧਿ ਤਿਨ ਬੈਨ ਉਚਾਰੇ। ਸੁਨ ਬਚ ਮੋਨ ਭਯੋ ਤਬ ਪਜਾਰੇ ॥੮॥ [੩੨॥]

ਦੋਹਰਾ। ਤਾ ਕੇ ਪ੍ਰਿਥਾ ਪ੍ਰਿਥਾ ਮਨੇ ਕਰ, ਮੂਰਖ ਮਤ ਯਾ ਕੇਰ।

ਜਾਨਯੋ ਨਿਹਚਾ ਗੁਰ ਹਤਯੋ^{੧੬}, ਬੁਧਿ ਲਈ ਯਾ ਕੀ ਫੇਰ ॥੯॥ [੩੩॥]

ਸਵੈਯਾ। ਮਖ ਤੇ ਕਹਜੇ ਚੰਦ ਦੁਨੀ, “ਸੁਨੀਏ, ਜਿਹ ਸਿੰਮ੍ਰਿਤਿ ਬੇਦ ਪੁਰਾਨ ਰਟਾਹੀ।

ਕਿੰਨਰ ਯੱਖ ਸੁ ਧਯਾਨ ਧਰੈ, ਜਿਹ ਸੇਸ ਹੀ ਨੇਤ ਕਹੈ ਮੁਖ ਮਾਹੀ।

ਸੋਈ ਗੁਰੂ ਇਹ ਕੈ ਬਡ ਐਰ, ਤਬੈ ਵਹੁ ਭਾਖਤ ਹੈ ਸੁਨ ਨਾਹੀ।

ਜਬ ਕੇ ਜਨਮਜੇ ਤਬ ਦੁੰਦ ਰਚਯੋ, ਹਮ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਜਾਨ ਕੈ ਮਾਥ ਨਿਵਾਹੀ ॥੧੦॥ [੩੪॥]

ਲੱਛਨ ਕੋਇ ਨਹੀਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਵਤ^{੧੭}, ਬੇਦ ਪੁਰਾਨ ਕੀ ਰੀਤਿ ਬਿਸਾਰੀ।

ਤੇਗ ਧਰੈ ਸਦ ਸੰਗਰ ਮੈ, ਮਨ ਸਾਹਨ ਸੇ ਕਰ ਬੈਰ ਅਪਾਰੀ।

ਜਾਹਿ ਕਰੈ ਬਸ ਰੂਮਹਿ ਸਾਮ, ਸੋਈ ਗਰੈ ਪ੍ਰਾਤ ਭਏ ਹਮ ਬਾਰੀ^{੧੮} ॥

1. ਨਿਸ਼ੀਥ, ਅੱਧੀ ਰਾਤ। 2. ਦੁਨੀ ਚੰਦ। 3. ਮੱਤ। 4. ਮਦ ਮਸਤ ਹਾਥੀ। 5. ਛੁਟਿਆਈ। 6. ਵਿਜਯ (ਜਿੱਤ) ਦਾ ਛਤ੍ਰ। 7. ਹਾਥੀ। 8. (ਦੋ) ਟੁਕੜੇ। 9. ਜਨਮ। 10. ਯੋਗ ਅਯੋਗ ਕੰਮ। 11. ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ। 12. ਚੋਦਾਂ ਲੋਕ (ਸੱਤ ਪਾਤਾਲ ਤੇ ਸੱਤ ਆਕਾਸ਼)। 13. ਵਿਚ। 14. ਨਹੀਂ ਹੈ। 15. ਦ੍ਰਿੜ (ਦੋ ਦੰਦਾਂ ਵਾਲਾ) ਹਾਥੀ। 16. ਪੈਰਾਂ ਕੋਲ। 17. ਨਸ਼ਟ ਕੀਤਾ। 18. ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ, ਦਿਸਦਾ। 19. ਬਰਾਦੇ, ਡਰੇ।

ਬਾਂਧ ਹਮਾਨ ਕੇ¹ ਹਜਾਰਤ ਤੀਰ² ਲਿਜਾਵਹਿਗੇ, ਲਖੀਏ ਇਮ ਸਾਰੀ ॥੧੧॥ [੩੫॥]
 ਆਈ ਬਿਨਾ ਮਰਤੇ ਹਮ ਹੈ, ਕਹੁ ਕੋਨ ਸਹਾਯ ਹੁਵੈ³ ਦਿਨ ਮਾਂਹੀ ।
 ਕਾਲ ਨਿਸੀਤ⁴ ਕੇ ਹੈ ਨਸੀਏ, ਅਬ ਯੋ ਸੁਨ ਤਾ ਮਨ ਮੈ ਰਿਸ⁵ ਆਂਹੀ ।
 ਕੀਨ ਬਿਬੇਕ⁶ ਮਨੈ ਅਸ ਭਾਂਤਨ⁷, ਯਾਹਿ ਮਸੰਦ ਕੀ ਮਤਿ ਬੋਹਾਹੀ⁸ ।
 ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਨਾਸ ਕਰੀ ਬੁਧਿ ਯਾ ਕਰ, ਖੋਸ ਲਯੋ ਨਿਹਚਾ ਜੁ ਲਖਾਹੀ ॥੧੨॥ [੩੬॥]
 ਮਤਿ ਨਾਸ ਭਈ ਪੂਜਾ ਖਾਵਨ ਤੇ, ਕਰਤਾਰ ਕੇ ਜਾਨਤ ਮਾਨੁਖ ਆਹੀ ।
 ਪ੍ਰਾਨਹਿਤੇ¹⁰ ਛਲ ਧਾਰਤ ਹੈ, ਮੈ ਯਾ ਕਹੁ ਹਟਕ¹¹ ਰਖੇ ਨਹਿ ਯਾਹੀ ।
 ਕਹਯੋ ਬੇਗੁ¹² ਭਗੋ¹³ ਤੁਮ ਹੀ ਇਹ ਤੈ, ਹਮ ਜੂਝ ਮਰੈ ਹਮਰੈ ਸਿਰ ਆਹੀ ।
 ਜੈਸ ਵਿਵਾਹ ਮੈ ਨਾਹਿ ਲਹੈ ਵਰ, ਕਰ ਮਨ ਭੋਗ ਸੋਈ ਸਤ ਮਾਹੀ ॥੧੩॥ [੩੭॥]
ਚੋਪਈ । ਗੁਰ ਪਦ ਤੇ ਜੇ ਬੇਮੁਖ ਹੈ ਹੈ। ਆਗੇ ਕਹਾ ਜਾਇ ਜਸ ਪੈ ਹੈ ਹੈ।”
 ਯੋ ਸੁਨ ਦੁਨੀ ਚੰਦ ਘਰ ਆਯੋ । ਨਿਜ ਸੰਗਤ ਮਨ¹⁴ ਮਤਾ ਪਕਾਯੋ ॥ [੩੮॥]
 ਚਲਾ ਭਾਜ ਕੈ ਬਿਲਮ¹⁵ ਨ ਕਈ । ਗਿਰਿ ਤੇ ਖਿਸਕ ਟਾਂਗ ਟੁਟ ਗਈ ।
 ਸਾਥਿਨ¹⁶ ਤਾਕੇ ਲਯੋ ਉਚਾਈ¹⁷ । ਪਹੁਚੇ ਦੇਸ ਆਪਨੇ ਜਾਈ ॥ [੩੯॥]
 ਭੀਤਰ ਧਾਮ ਦੁਰਯੋ ਜਬ ਜਾਈ । ਡਸਯੋ ਨਾਗ ਅਦਭੁਤ ਤਿਹ ਥਾਈ ।
 ਪਲ ਮੈ ਗਿਰਯੋ ਨ ਧੀਰ ਧਰਾਨਾ । ਮਾਝਾ ਰੋਰ¹⁸ ਪਾਂਚ ਸੈ ਜਾਨਾ ॥ [੪੦॥]
 ਸਭ ਹੀ ਨਸੇ ਤਾਹਿ ਕੇ ਸੰਗਾ । ਗਿੱਲਨ ਮਤਾ ਪਕਾਯੋ ਰੰਗਾ ।
 ਏਕ ਭਾਈ ਤੇ¹⁹ ਰਹਯੋ ਪਿਯਾਰਾ । ਨਾਮ ਸੁ ਸੇਰ ਸਿੰਘ ਥਾ ਭਾਰਾ ॥ [੪੧॥]
 ਜਾ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰ ਬਚਨ ਉਚਾਰੇ । “ਸਿੱਖ ਗਿੱਲ ਨਹੀ ਗਿੱਲ ਸਿਖ ਧਾਰੇ ।
 ਸੇਵਾ ਮੈ ਸਿਖ ਬਝੇ ਪਰਾਯਨ²⁰ । ਗਿੱਲ ਜਾਤਿ ਲਖ ਭੈ ਭੀ ਦਾਯਨ ॥ [੪੨॥]
 ਏ ਸਬ ਬਾਤ ਦਿਵਾਨ ਮੈ ਭਈ । ਉਆ ਕੀ ਮਤਿ ਸਤਿਗੁਰ ਤਬ ਲਈ ।
 ਪ੍ਰਿੰਗ ਪ੍ਰਿੰਗ ਤਾ ਕੇ ਹੈ ਸਭ ਥਾਨਾ । ਨਿਜ ਸਤਿਗੁਰ ਤੇ ਬਦਨ²¹ ਫਿਰਾਨਾ ॥ [੪੩॥]
 ਯਾ ਬਿਧਿ ਜੇ ਬੇਮੁਖ ਗੁਰ ਹੋਈ । ਲੋਕ ਨਿੰਦ ਆਗੇ ਦੁਖ ਜੋਈ ।
 ਅਨ ਦਸ ਨਰਕ ਭੁਗਤ ਵੈ ਭਾਰੀ । ਦੁਨੀ ਚੰਦ ਕਹੁ ਪ੍ਰਿੰਗ ਕਹੈ ਸਾਰੀ ॥ [੪੪॥]
 ਯਾ ਬਿਧਿ ਤਾ ਸਿਰ ਕਾਲ ਬਿਹਾਨਾ । ਜਾਨਤ ਹੈ ਜਗ ਕੇ ਗੁਰ ਨਾਨਾ।”
 ਸੁਨ ਅਸ ਗੁਰ ਕੀ ਗਾਥ ਰਸਾਲਾ । ਬਰਨਤ ਹੋ ਜਸ ਗੰਗ ਬਿਸਾਲਾ ॥ [੪੫॥]
 ਚੜ੍ਹਾ ਦਿਨਪਿ²² ਜਬ ਗੈਨ²³ ਮਝਾਰਾ । ਇਤ ਉਤ²⁴ ਦਲ ਮੈ ਬਜਤ ਨਗਾਰਾ ।
 ਆਨ ਖਾਲਸੇ ਸੁਮਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸਾ । ਕਰੀ ਹਜੂਰ ਐਸ ਅਰਦਾਸਾ ॥ [੪੬॥]
 ਦੁਨੀ ਚੰਦ ਨਿਸ²⁵ ਜਬੈ ਪਲਾਨੇ²⁶ । ਤਹਿ ਠਾਂ ਆਪ ਰਹੈ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਜਾਨੇ ।
 ਰੀਤਾ²⁷ ਲਖਾ ਮੋਰਚਾ ਤਾਤੇ । ਰਹੈ ਆਪ ਨਹਿ ਸਿੱਖ ਨ ਜਾਤੇ ।

1. ਸਾਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ। 2. ਹਜਰਤ (ਬਾਦਸ਼ਾਹ) ਦੇ ਤੀਰ (ਕੋਲ)। 3. ਹੋਵੇ। 4. ਨਿਸ਼ੀਥ ਕਾਲ, ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਦਾ ਸਮਾਂ। 5. ਗੁੱਸਾ, ਕ੍ਰੋਧ। 6. ਵਿਚਾਰ। 7. ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ। 8. ਮੱਤ ਮਾਰੀ ਗਈ। 9. ਪੂਜਾ। 10. ਜਾਨ ਬਚਾਉਣ ਲਈ। 11. ਰੋਕ। 12. ਸ਼ੀਘਰ, ਜਲਦੀ। 13. ਭੱਜੋ, ਦੌੜੋ। 14. ਸੰਗ, ਸਾਥ। 15. ਵਿਲਬ, ਦੇਰ। 16. ਸੰਗੀ-ਸਾਥੀਆ ਨੇ। 17. ਉਠਾ ਲਇਆ, ਚੁੱਕ ਲਇਆ, 18. ਸ਼ੇਰ, ਰੋਲਾ। 19. ਪਾਠਾਂਤਰ—‘ਤਾ’ (ਮੋ. ਬਾ. ੭੧)। 20. ਤਤਪਰ। 21. ਮੂੰਹ। 22. ਸੂਰਜ। 23. ਗਗਨ, ਆਕਾਸ਼। 24. ਇਧਰ ਉਧਰ। 25. ਰਾਤੀ। 26. ਦੇੜਿਆ। 27. ਰਿਕਤ, ਖਾਲੀ।

ਆਨ ਦਈ ਸੁਧ ਤਾਹਿ ਨਸਾਨੇ । ਸੁਨ ਬਚ ਮੇਨ ਰਹੇ ਹਰਿ ਧਜਾਨੇ ॥੧੪॥ [੪੭॥]
ਸਵੈਯਾ । ਪੁਨਿ ਬੋਲਤ ਭੇ ਮਹਾਰਾਜ ਤਬੈ, ਮਯਾ ਸਿੰਧ ਮਹਾਬਰ ਦਾਨਨ ਭਾਰੀ ।
 ਭਾਜਤ ਕਾਲ ਤੇ ਜਾਹਿ ਨਰੰ ਕਹਿ¹, ਆਗੇ ਹੀ ਲੇਵਤ ਕਾਲ ਪ੍ਰਕਾਰੀ ।
 ਸੰਮੁਖ ਮੇਲ ਕਰੇ ਤਜ ਬੇਮੁਖ, ਜਾਵਨ ਕਾਲ ਤੇ ਚਾਹਿ ਅਪਾਰੀ ।
 ਆਗੇ ਹੀ ਕਾਲ ਧਰੇ ਅਸਿ² ਗਾਜਤ ਜਾਹਿ ਤੇ ਨਾਸਤ ਲੋਕ ਸੁਧਾਰੀ ॥੧੫॥ [੪੮॥]
 ਦਿਨ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸਮਰ ਕਰੇ ਕ੍ਰਿਤ ਸੇ ਤਬ ਖਾਵਨ ਕੇ ਮਿਲੇ ਅਸਨ³ ਪ੍ਰਕਾਰੀ ।
 ਏ ਗੁਰ ਕੇ ਗ੍ਰਿਹ ਰਾਜਤ ਹੈ ਜਿਹ ਸੀਸ ਧਰੈ ਕਰ ਸੇ ਸੁਖ ਭਾਰੀ ।
 ਕੋਨ ਹੈ ਬਚਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਕੇ ਬਲ, ਕਾਲ ਕੇ ਕਾਲ ਕਹੈ ਸਿਖ ਚਾਰੀ ।
 ਯੋ ਕਹਿ ਕੈ ਮਹਾਰਾਜ ਲਖੈ, ਕਸ ਬੀਰ ਖਰੇ ਚਹੂੰ ਓਰ ਦਿਸਾਰੀ ॥੧੬॥ [੪੯॥]
 ਇਕ ਦਾਸ ਪੈ ਕੀਨ ਮਯਾ ਗੁਰ ਜੀ, ਸੇਈ ਚੋਦਹੂੰ ਲੋਕਨ ਮੈ ਜਸ ਪਾਯੋ ।
 ਖਾਸ ਪਲੰਘ ਕੀ ਸੇਵ ਮੈ ਰਾਜਤ, ਕੇਤਨ ਬੀਰਨ ਮਾਹਿ ਰਹਾਯੋ ।
 ਨਾਮ ਬਚਿਤ੍ਰ ਹਰੀ⁴ ਜਿਹ ਭਾਖਤ, ਹੈ ਰਨ ਧੀਰ ਬਡੇ ਲਖ ਪਾਯੋ ।
 ਦੱਖਨ ਦੇਸ ਕੀ ਵਾਸੀ ਜਿਸੈ, ਕਰ ਹੈ ਰਜਪੂਤ ਨਛਤ੍ਰ ਲਸਾਯੋ ॥੧੭॥ [੫੦॥]
ਸੰਕਰ ਛੰਦ । ਤਹਿ ਭਾਗ ਜਾਗੇ ਜਾਨੀਐ, ਗੁਰ ਬੋਲ ਲੀਨਾ ਤਾਹਿ ।
 ਸਭ ਕਹੀ ਤਾਕੇ ਬਾਨੀਆ, ਬਲ ਦੀਨ ਤਾ ਬਪੁ ਮਾਹਿ⁵ ।
 ਕਹਯੋ, “ਬਿਜੈ⁶ ਕੇ ਪਧਾਰੀਐ, ਜਿਹ ਪੋਰ⁷ ਕੇ ਗਜ ਆਹਿ ।
 ਨਿਰਭੈ ਹਨੇ⁸ ਤਿਹ ਭਾਲ⁹ ਭੱਲਾ, ਤੁਰਕ ਨਾਸ ਪਲਾਹਿ¹⁰ ॥ [੫੧॥]
 ਜਬ ਝੁਕਤ ਲਖੀਐ ਤਾਹਿ ਕੇ, ਲਖ ਫੇਰੀਐ ਅਸ ਭਾਤ ।
 ਜਾ ਭਾਂਤ ਉਲਟੇ ਨਾਸ ਤਾ ਕਰ, ਜੇ ਵਡੇ ਗੈ¹¹ ਵਾਹ ।
 ਜੀਵਤ ਨਾ ਜਾਵੈ ਦੂਤ ਕੇ, ਨਿਜ ਕੀਆ ਪਾਵੈ ਸੇਯ ।”
 ਯਾ ਬੈਨ¹² ਸੁਨ ਗੁਰ ਪਦ ਨਯੋ¹³, ਕਹਿ ਜੋੜ ਕਰ ਗੁਰ ਸੇਯ¹⁴ ॥੧੮॥ [੫੨॥]
ਭੁਜੰਗ ਛੰਦ । ਕਰੰ¹⁵ ਜੋੜ ਭਾਥੈ, “ਮਹਾਰਾਜ ! ਜਾਨੋ । ਰਖੇ ਬਿਰਦ ਲਾਜੰ ਨਿਜੰ ਦਾਸ ਮਾਨੋ ।
 ਮੁਝੈ ਸੋਚ ਨਾਹੀ ਤੁਮੀ ਕੀਨ ਕਾਮੰ । ਜਸੰ ਭਾਂਤ ਸੋਭਾ, ਸਦਾ ਤੋਹਿ ਮਾਨੰ ॥ [੫੩॥]
 ਤਹੀ ਭਾਂਤ ਸੇ ਕਾਮ ਕੀਜੈ ਬਨਾਈ । ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਿੰਧ ਪੈ ਦਾਸ ਬੇਨਤਿ ਲਖਾਈ ।”
 ਸਿੰਧੰ ਤਨੁਜ¹⁶ ਧਾਰੰ ਛਤ੍ਰੰ¹⁷ ਮੰਗਾਯੋ । ਭਲੀ ਭਾਂਤਿ ਭੰਗੰ ਅਨੰਤੰ ਮਿਲਾਯੋ¹⁸ ॥ [੫੪॥]
 ਭਯੋ ਪੰਚ ਤੂਰੰ¹⁹ ਛਕੈ ਮੱਤ ਹੋਇਯੋ । ਗਹੇ ਹਾਥ ਬਰਛੰ ਦ੍ਰਿੜੰ ਨੀਠ²⁰ ਜੋਹਯੋ ।

1. ਕਹਾਂ, ਕਿੱਥੇ । 2. ਤਲਵਾਰ । 3. ਭੋਜਨ । 4. ਭਾਈ ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਭੱਟ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਭਾਈ ਬਚਿਤ੍ਰ ਸਿੰਘ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ ਦਾ ਪੁੱਤ੍ਰ, ਪਿੰਡ ਅਲੀ ਪੁਰ (ਮੁਲਤਾਨ ਦੇ ਨੇੜੇ) ਦਾ ਵਸਨੀਕ ਤੇ ਜਾਤ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਰਾਜਪੂਤ ਸੀ (ਦੇਖੋ, ‘ਸ਼ਹੀਦ ਬਿਲਾਸ’ ਗਿਆਨੀ ਗਰਜਾ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਸੰਪਾਦਿਤ, ਪੰਨਾ ੨੬) 5. ਉਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਤਾਕਤ ਭਰ ਦਿੱਤੀ । 6. ਵਿਜੈ ਗੜ੍ਹ । 7. ਪੋੜੀਆਂ । 8. ਮਾਰੇ । 9. ਮਥੇ ਉੱਤੇ । 10. ਨਸ਼ਟ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਦੋੜ ਜਾਵੇਗਾ । 11. ਗਜ, ਹਾਥੀ । 12. ਵਚਨ । 13. ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਣਾਂ ਤੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤਾ । 14. ਪਾਠਾਂਤਰ—‘ਕਰ ਜੋਰ ਕਹਿ ਗੁਰ ਸੇਯ’ (ਮੋ. ਬਾ. ੭੧) । 15. ਹੱਥ । 16. ਸਿੰਧ (ਸਮੁੰਦ੍ਰ) ਦਾ ਤਨੁਜ (ਪੁੱਤ੍ਰ) ਮੇਤੀ ਜਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ । 17. ਛਤ੍ਰਧਾਰ । 18. ਪਾਠਾਂਤਰ—‘ਲਖਾਯੋ’ (ਖਾ. ਕਾ. ਆ. ੬੦੫) । 19. ਇਕ ਵਾਜਾ, ਤੁਰਮ । 20. ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ।

ਧਰੇ ਸਸਤ੍ਰ ਅਸਤ੍ਰ ਛਕੇ ਕਮਰ ਸ੍ਵਾਰ। ਧਰਾ ਸੀਸ ਪਾਦ ਗੁਰੂ ਕੈ ਮਝਾਰੰ ॥ [੫੫॥]
 ਦਈ ਪੀਠ ਥਾਪੀ ਨਿਜੰ ਈਸ ਭਾਰੀ। ਚਲਯੋ ਸਿੰਘ ਲਛਮਨ ਜਯੋ ਪਥ ਧਰ ਕਰਾਰੀ।
 ਬਿਜੈ ਕੋਟਾ ਆਯੋ ਪਲੰ ਨਾਹਿ ਲਾਗੀ। ਜਹਾਂ ਸਿੰਘ ਪੋਰੰ ਗਜਯੋ ਤਾਹਿ ਗਾਜੀ ॥ [੫੬॥]
 ਜਿਮੰ ਸਾਰਦੂਲੰ ਲਸੈ ਸੋਭ ਐਸੇ। ਇਤੇ ਸੈਨ ਆਈ ਮਲੇਛਾਨ ਕੈਸੇ।
 ਇਤੈ ਪੇਖਤੰ ਕੋਤਕੰ ਆਪ ਸ੍ਵਾਮੰ। ਇਤੇ ਘੁਰਕਤੇ ਕੋਟ ਨਾਦੰ ਦਮਾਮੰ ॥ [੫੭॥]
 ਇਤੈ ਕਾਲ ਰੂਪੰ ਸ੍ਰੀ ਖਾਲਸਾ ਹੈ। ਉਤੇ ਰਾਜ ਪੁਤੰ ਘਨੇ ਸੇਰਕਾ ਹੈ।
 ਰਜੰ ਪੁਰ ਗੈਨੰ ਨ ਸੂਰੰ ਲਖਾਵੈ। ਬਜੇ ਬੰਬ ਸੁਤਰੀ ਨਫੀਰੀ ਗਨਾਵੈ ॥ [੫੮॥]
 ਕੰਪੈ ਭੂਮਿ ਸਾਰੀ ਇਤੈ ਭੂਪ ਪੱਥੰ। ਇਤੇ ਤੁਰਕ ਧਾਏ ਮਹਾਂ ਖੋਲ ਖੱਰੰ।
 ਕਰੈ ਮਾਰ ਹੀ ਮਾਰ ਸੂਰੰ ਅਪਾਰੰ। ਨਦੰ ਸੰਖ ਗੋਲਾ ਮੁਖੰਗੋ ਸੁਧਾਰੰ ॥ [੫੯॥]
 ਜਨੰ ਸਾਵਨੰ ਘੋਰੰ ਆਵੈ ਅਨੰਤੰ। ਸੁਰੇਸੰ ਕਰੀ ਜੈ ਬਰਖਾ ਅਨੰਤੰ।
 ਸੁਰੇਸੰ ਕਰੀ ਜੈਸਾ^{੧੦} ਬਰਖਾ ਅਪਾਰੰ। ਤਸੰ^{੧੧} ਭਾਂਤਿ ਸੈਨਾ ਜਿਮੰ ਨੀਰ ਧਾਰੀ^{੧੨}।
 ਮਚੀ ਭੀਰ ਭਾਰੀ ਨਹੀ ਅੰਤ ਕੋਈ। ਸੁ ਤੋਪੰ ਬੰਦੂਕੰ ਵ ਸੇਲੰ^{੧੩} ਸੁ ਲੋਈ ॥੧੮॥ [੬੦॥]
ਤਾਰਕ ਛੰਦ। ਕਹੂੰ ਸੇਲ ਸਨਾਹ, ਰੁ ਤੋਪ ਬਜੈ। ਕਹੂੰ ਕਾਲੀ ਨਾਰਦ ਨਾਚਤ ਹੈ।
 ਕਹੂੰ ਹੋਤ ਘਟਾ ਘਟ ਬਾਜਤ ਹੈ।
 ਕਹੂੰ ਕਾਯਰ ਭਾਜਤ ਜਾਵਤ ਹੈ। ਕਹੂੰ ਮਾਰ ਹੀ ਮਾਰ ਉਚਾਰਤ ਹੈ।
 ਕਹੂੰ ਅੰਧਾਰ ਧੁੰਧ ਬਿਰਾਜਤ ਹੈ। ਕਹੂੰ ਸੂਰਨ ਬੀਰ ਹਕਾਰਤ^{੧੪} ਹੈ ॥੧੯॥ [੬੧॥]
ਪਾਧੜੀ ਛੰਦ। ਕਹੂੰ ਹੜ ਹੜਾਇ ਹੱਸੀ ਸੁ ਦੇਵਿ^{੧੫}। ਕਹੂੰ ਕਰਤ ਧੂਮ ਧਾਮ ਅਭੇਵ।
 ਕਹੂੰ ਖੰਡ ਖੰਡ^{੧੬} ਗਜ ਪਰਤ ਬਾਜ। ਕਹੂੰ ਸੂਰਬੀਰ ਹਨ ਸਹਿਤ ਬਾਜ ॥ [੬੨॥]
 ਕਹੂੰ ਪਰਤ ਘੋਰ ਸੰਗਰ ਮਹਾਨ। ਕਹੂੰ ਕਰਤ ਕਾਲਿਕਾ ਸ੍ਰੇਣ^{੧੭} ਪਾਨ।
 ਕਹੂੰ ਰਟਤ ਜੋਗਨੀ ਜੋਸ ਠਾਨ^{੧੮}। ਕਹੂੰ ਸਿੰਘ ਸਜਾਰ^{੧੯} ਜਨ ਹਤ ਤਰਕਾਨ ॥ [੬੩॥]
 ਜਨ ਆਨ ਮਾਰ ਮਚੀ ਨਿਦਾਨ। ਕਟ ਕਹੀ ਹੋਤ ਸਬਦੰ ਮਹਾਨ।
 ਜੋਗਨਿ ਪਿਸਾਚ ਭੈਰੋ ਅਨੰਤ। ਕਹੂੰ ਕਰਤ ਕਾਕ^{੨੦} ਕਾਕੰ ਮਹੰਤ ॥ [੬੪॥]
 ਕਹੂੰ ਖੁਲਤ ਕੇਸ ਭੂਤੰ ਪ੍ਰਕਾਰ। ਕਹੂੰ ਹਸਤ ਕਾਲਿਕਾ ਦੰਤ ਧਾਰ।
 ਕਹੂੰ ਮਿਲਤ ਬੀਰ ਮੰਤੰ ਬਿਚਾਰ। ਜਨ ਘੁਰਤ ਘੋਰ ਐਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ।
 ਜਨ ਲਸਤ ਬਿੱਜ^{੨੧} ਤਰਵਾਰ ਧਾਰ। ਘਨ ਸੂਰਬੀਰ ਕਰਪਦ^{੨੨} ਬਿਚਾਰ ॥੨੦॥ [੬੫॥]
ਦੋਹਰਾ। ਯਾ ਬਿਧਿ ਜੁੱਧ ਅਨਗਨ ਭਯੋ, ਰੈਨ ਦਿਵਸ ਨ ਲਖੰ।
 ਤਬ ਰਜਪੂਤਨ ਗਜਪਤੀ^{੨੩}, ਆਨਯੋ ਮੱਦ ਪਿਵੰਤ ॥੨੧॥ [੬੬॥]

1. ਵਿਜੈ ਗੜ੍ਹ। 2. ਕੇਸਰੀ ਸਿੰਘ, ਬੱਬਰ ਸ਼ੇਰ। 3. ਪੱਥ (ਪਰਬਤ) ਦੇ ਭੂਪ (ਜਿਮੀਂਦਾਰ ਅਥਵਾ ਰਾਜੇ)।
 4. ਖੜਗ, ਤਲਵਾਰ। 5. ਨਾਦ, ਆਵਾਜ਼। 6. ਪ੍ਰਮੁਖ ਅੰਗ। 7. ਜਾਣੇ। 8. ਸਾਵਣ ਦੇ ਬੰਦਲ ਦੀ ਘਨਘੋਰ। 9. ਸੂਰ
 (ਦੇਵਤਿਆਂ) ਦਾ ਈਸ਼ (ਈਸ਼ਵਰ ਅਥਵਾ ਇੰਦ੍ਰ)। 10. ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ। 11. ਉਸੇ। 12. ਨੀਰ (ਪਾਣੀ) ਦੀ ਧਾਰਾ ਜਾਂ
 ਪ੍ਰਵਾਹ। 13. ਸੇਲਾ, ਭਾਲਾ। 14. ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ ਮੁੜ ਇਸ ਬੰਦ ਦਾ ਨੰਬਰ ੧੮ ਹੀ ਦਿਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।
 15. ਸਦੇ (ਬੁਲਾਉਂਦੇ) ਹਨ (ਨਫਰਤ ਨਾਲ)। 16. (ਕਾਲੀ) ਦੇਵੀ। 17. ਟੁਕੜੇ ਟੁਕੜੇ ਹੋ ਕੇ। 18. ਲਹੂ।
 19. ਪਾਠਾਂਤਰ—‘ਚੋਸਤਾਨ’ (ਮੋ. ਬਾ. ੭੧; ਖਾ. ਕਾ. ਅ. ੬੦੫)। 20. ਗਿੱਦੜ। 21. ਕਾਂ। 22. ਵਿਦੜਤ,
 ਬਿਜਲੀ। 23. ਕਰ (ਹੱਥ) ਤੇ ਪਦ (ਪੈਰ)। 24. ਮਸਤ ਹਾਥੀ।

ਸਵੈਯਾ। ਬਾਰੁਣੀ¹ ਮੱਤ ਪਿਆਇ ਘਨੀ ਤਿਹ, ਔਰ ਮਸਾਲਨ ਕੇ ਗਨ ਪਯਾਏ।

ਪੇਸਤ ਭਾਂਗ ਅਫੀਮ ਘਨੀ, ਪੁਨਿ ਪੇਟੀ ਮੈ ਤਾਹਿ ਤਵਾਨ² ਬੰਧਾਏ।

ਸੈਵ³ ਕ੍ਰਿਪਾਨਨ ਬਾਂਧ ਕੈ ਭਾਲ ਸੇ⁴, ਸੁੰਡਹਿ ਸੇ ਕਰਵਾਰ⁵ ਛਕਾਏ।

ਖੁੰਨੀ ਬਿਦਾਰਨ ਕੇ ਪਠਿਯੋ ਗਜ, ਆਯੁਧ ਤਾਹਿ ਘਨੇ ਚਮਕਾਏ ॥੨੨॥ [੬੭॥]

ਭੂਤ ਭਵਿਖ ਭਵਾਨ ਲਖਜੇ ਨਹਿ, ਐਸ ਮਤੰਗ ਨ ਸਿੰਘ ਜਤਾਏ।

ਯਾ ਬਿਧਿ ਤੁਰਕ ਮਿਲੈ ਸਭ ਹੀ ਨ੍ਰਿਪ, ਲਜਾਵਤ ਭੇ ਗਜ ਕੇ ਸਮੁਹਾਏ।

ਢਾਲਨ ਘੰਟਨ ਘੋਰ ਧੁਨੀ ਕਰਿ, ਆਯੁਧ ਤਾਹਿ ਘਨੇ ਲਿਸਕਾਏ।

ਉਤ ਮੇਦ ਪੁਰੀ ਪ੍ਰਭੁ ਪੇਖਤ ਹੈ, ਇਤ ਘੋਰ ਦਸੇ ਦਿਸ ਤੇ ਘਨ ਆਏ ॥੨੩॥ [੬੮॥]

ਲਜਾਵਤ ਬਯਾਲ⁶ ਭਏ ਜਬ ਹੀ, ਪੁਰ ਦ੍ਰਾਹ ਨਿਵਾਰ⁷ ਕੇ ਛੇਦਨ ਤਾਈ।

ਰਾਜਤ ਹੈ ਸਿੰਘ ਪੋਰ⁸ ਜਹਾਂ ਤਹਾਂ, ਦੁੰਦਭਿ ਨਾਦ ਘਨੇ ਘੁਰਾਰਾਈ।

ਤਾਲ ਮ੍ਰਿਦੰਗਨ ਘੋਖ ਅਨੰਤਨ, ਤਾਹਿ ਅਯੋ ਗਜਵਾ⁹ ਨਿਜਕਾਈ¹⁰।

ਯਾ ਬਿਧਿ ਆਨ ਕੈ ਦੂਤ ਪਰੈ ਲਖ, ਮਾਰ ਹੀ ਮਾਰ ਕਹੈ ਅਤਿ ਆਈ ॥੨੪॥ [੬੯॥]

ਬੂਲਣਾ। ਗਜ ਐਸ ਆਯੋ ਜਨੁ ਪ੍ਰਲੈ ਕੰਦੰ¹¹ ਤਿਸੈ ਪੇਖ ਕੇ ਜੀਵ ਸਭ ਪੁਰੀ ਵਾਰ।

ਮਨ ਤ੍ਰਾਸ ਸੰਰੋਦਤ¹² ਕਈ ਸੋਚੀ ਰਖੇ ਦੇਵ¹³ ਹਮ ਆਜ ਇਹ ਕਾਲ ਭਾਰੇ।

ਅਹੋ ਚੰਡਿਕਾ ਮੰਡਿਕਾ ਖੰਡਿਕਾ ਤੂੰ, ਕਰੇ ਮਯਾ¹⁴ ਸੇ ਬਾਚੀਐ ਆਜ ਨਾਰੀ।

ਅਹੋ ਜੀਵਨਾ ਆਜ ਹੀ ਕਠਿਨ ਜਾਨੈ, ਪੁੰਨ ਧਰਮ ਕਰਮ ਸਬੈ ਸੁਖ ਭਾਰੀ ॥ [੭੦॥]

ਕਰੈ ਦੇਵਿਕਾ¹⁵ ਆਪ ਹੀ ਰੱਖ ਆਈ, ਤਬੈ ਬਚਤ ਹੈ ਸਿੰਘ ਚੜ੍ਹ ਆਪ ਆਵੈ।

ਬਡੇ ਦੂਖ ਪਾਯੋ ਗੁਰੁ ਮੰਦ ਕੀਨਾ, ਇਨੈ ਬੈਰ ਤੇ ਦੂਖ ਅਤਿ ਲਹਜੇ ਗਾਵੈ।

ਇਤੈ ਗੁਰ ਜੀ ਆਪ ਸਹਾਇ ਕੀਨੀ, ਸਿਖ ਸੰਕਤ ਪੇਖ ਕੇ ਬਲੰ ਧਾਰੈ।

ਤਬੈ ਸਿੰਘ¹⁶ ਕੇ ਰੂਪ ਮਨ¹⁷ ਐਸ¹⁸ ਹੋਯੋ, ਜਿਮੰ ਸਾਰਦੂਲੀ¹⁹ ਨਹੀ ਤ੍ਰਾਸ ਧਾਰੈ ॥੨੫॥ [੭੧॥]

ਕਬਿੱਤੁ। ਬਾਜਿ ਕੇ ਤ੍ਰਪਾਇ ਬੀਰ ਚਲਜੇ ਮਨ ਧੀਰ ਧਰ,

ਜਹਾਂ ਸਿੰਘ ਪੋਰ ਗਜ ਆਵਤ ਨਿਹਾਰੀਐ।

ਕਾਲ ਰੂਪ ਲਖਾ ਤਾਹਿ ਸੰਕਤ ਕਰੀ ਨ ਵਾਹਿ,

ਭਾਲ²⁰ ਜੈਸ ਦੇਤ ਹੁਤੋ ਪੋਰ ਕੇ ਕਿਵਾਰੀਐ।

ਸਭੀ ਨਰ ਨਾਰਿ ਤ੍ਰਾਸ ਹਤਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਧਾਰ,

ਤਬੈ ਸਿੰਘ ਮਾਰਜੇ ਤਾਹਿ ਭਾਲਕ ਮੰਝਾਰੀਐ।

ਲਾਗਤ ਹੀ ਪਾਰ ਭਯੋ ਬਰਛਾ ਬਖਾਨ ਤਾਹਿ,

ਐਸੇ ਬਰਰਾਨੇ ਚੀਕ ਚੁਹਕਤ ਸਿਧਾਰੀਐ²¹ ॥੨੬॥ [੭੨॥]

1. ਸ਼ਰਾਬ। 2. ਤਵੇ। 3. ਤਲਵਾਰ ਦੀ ਇਕ ਕਿਸਮ। 4. ਮੱਥੇ ਨਾਲ। 5. ਨਹੁੰ ਜੇਹੀ ਖ਼ਮਦਾਰ ਤੇਜ਼ ਤਲਵਾਰ। 6. ਮਸਤ ਹਾਥੀ। 7. ਕਿਲੇ ਦੇ ਬੂਹੇ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ। 8. ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਅਥਵਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਦਰਵਾਜ਼ਾ। 9. ਉਹ ਹਾਥੀ। 10. ਨਜ਼ਦੀਕ, ਨੇੜੇ। 11. ਕੰ (ਜਲ) ਦੇ (ਦੇਣ ਵਾਲਾ) ਬੱਦਲ, ਪ੍ਰਲੇ-ਕਾਲ ਦਾ ਬੱਦਲ। 12. ਮਨ ਵਿਚ ਡਰੇ ਹੋਏ ਹੋਏ ਹਨ। 13. ਪ੍ਰਭੁ। 14. ਕ੍ਰਿਪਾ। 15. ਦੇਵੀ। 16. ਭਾਈ ਬਚਿਤ੍ਰ ਸਿੰਘ। 17. ਮਾਨੋ, ਜਾਣੋ। 18. ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ। 19. ਕੇਸਰੀ (ਬੱਬਰ) ਸ਼ੇਰ। 20. ਮੱਥਾ। 21. ਚੀਕਾਂ ਮਾਰਦਾ ਹੋਇਆ ਚਲਾ ਗਇਆ।

ਭੁਜੰਗ ਛੰਦ। ਲਗਯੋ ਤਾਹਿ ਭਾਲੰ ਸੁ ਐਸੰ ਪ੍ਰਕਾਰੰ। ਜਨੰ ਨਾਗ^੨ ਪੈਨਯੋ^੩ ਗਿਰੰ^੪ ਤ੍ਰਾਸ ਧਾਰੰ।
 ਕਰੇ ਬੈਨਤੋ^੫ ਕੇ ਤ੍ਰਾਸੰ^੬ ਸਿਧਾਰਯੋ। ਮਨੇ ਪੱਥ^੭ ਮੈ ਇੰਦ੍ਰ ਬਜ੍ਯੰ ਪ੍ਰਹਾਰਯੋ॥ [੭੩॥]
 ਮਨੇ ਕਾਲ ਤ੍ਰਿਸੁਲ ਪੈਠੀ ਸੁਰਾਰੰ। ਭਯੋ ਚੀਕਤੰ ਨਾਗ ਪੀਠੀ ਪ੍ਰਕਾਰੰ।
 ਕਰੇ ਰੁੰਡ ਮੁੰਡ ਨਿਜੰ ਬੀਰ ਭਾਏ। ਨਹੀਂ ਤਾਹਿ ਸੰਭਾਰ ਜਾਨੇ ਭਜਾਏ॥ [੭੪॥]
 ਪਰਾ ਤਾਹਿ ਉਲਟੰ ਮਸਾਨੰ ਲਖਾਯੋ। ਮਨੇ ਪਾਪ ਕੀਨੇ ਸੋਈ ਪੇਸ ਆਯੋ।
 ਕਰੇ ਤਾਹਿ ਘਾਤੰ ਅਨੰਤੰ ਪ੍ਰਕਾਰੰ। ਭਜੇ ਜਾਤ ਬੀਰੰ ਨ ਲਾਜੰ ਨਿਹਾਰੰ॥ [੭੫॥]
 ਕਰੇ ਤੱਛ ਮੁੱਛੰ ਮਲੈ ਪਾਦ ਸੰਗੰ। ਕਰੇ ਲਾਲ ਲੋਹੁ ਜਨੰ ਅੰਗ ਭੰਗੰ।
 ਜਿਸੇ ਭਾਂਤਿ ਨਾਗੰ ਪ੍ਰਹਾਰੇ ਅਹਾਰੀ^{੧੦}। ਤਿਸੇ ਭਾਂਤਿ ਸੈਨਾ ਘਨੀ ਮਾਰ ਡਾਰੀ॥ [੭੬॥]
 ਕਰੇ ਘਾਤ ਬੀਰੰ ਪੂਲੇ ਕਾਲ ਨਜਾਈ। ਮਨੇ ਕਾਲ ਆਯੋ ਕਿਧੋ ਬਾਰ ਧਾਈ।
 ਮਨੇ ਪੱਥ ਆਯੋ ਕਰੈ ਚੂਰ ਅੰਗੰ। ਫਿਰੈ ਬਾਰੁਨੀ ਮੱਤ ਗੈ^{੧੧} ਸੋ ਨਿਸੰਗੰ॥ [੭੭॥]
 ਭ੍ਰਮੇ ਪੋਨ ਜਯੋ ਗੈਨ ਮਾਹੀ ਬਘੂਰੇ^{੧੨}। ਵਾ ਚਕ੍ਰ ਕੁਮਾਰੰ ਮਨੇ ਨਾਰਿ ਰੂਰੇ।
 ਗਜੰ ਬਾਜਿ ਭਾਰੇ ਰਥੰ ਚੀਰ ਕੀਨੇ। ਹਿਨਾਵੰਤ ਬਾਜੀ ਵਾ ਛੂਟਤ ਅਬੀਨੇ॥ [੭੮॥]
 ਪਰੀ ਆਪ ਮੈ ਮਾਰ ਐਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰੰ। ਹਨੈ ਸੂਰਬੀਰੰ ਸੁ ਲਾਖੰ ਹਜਾਰੰ।
 ਇਤੇ ਆਪ ਕੇ ਰੰਗ ਆਏ ਸੁ ਸਿੰਘੰ। ਹਨੈ ਸੂਰਬੀਰੰ ਉਤੇ ਵੈ ਨਿਹੰਗੀ^{੧੩}॥ [੭੯॥]
 ਕਰੀ ਮਾਰ ਐਸੀ ਚਹੂੰ ਓਰ ਭਾਰੀ। ਕਰੇ ਹਾਹ ਦੇਵੰ ਲਖੇ ਕਾਲਕਾਰੀ।
 ਜਿਮੰ ਅਤਕੰ^{੧੪} ਰੂਪ ਦਿਖਾਹਿ ਐਸੰ। ਲਖੇ ਪ੍ਰਾਨ ਛੂਟੈ ਕਿਤੇ ਕਾਤਰੇਸੰ^{੧੫}।
 ਭਜੈ ਤ੍ਰਾਸ ਕੈ ਸੂਰਬੀਰੰ ਅਪਾਰੰ। ਹਤੇ ਪੋਨ ਕੇ ਮੇਘ ਛਾਜੇ ਪ੍ਰਕਾਰੰ॥੨੭॥ [੮੦॥]
ਨਰਾਜੰ ਛੰਦ। ਮਰੰਤ ਕੋਟਿ ਬੀਰਨੰ ਨ ਅੰਤ ਤਾਹਿ ਕੇ ਗਨੰ। ਕਰੰਤ ਦੇਵ ਬਰਖਨੰ ਭਨੰਤ^{੧੬} ਜੈਤ ਜੈ ਧੁਨੰ^{੧੭}
 ਨਸੰਤ ਪ੍ਰਾਨ ਦੇਹਿ ਲੈ ਕਰੰਤ ਤ੍ਰਾਸ ਤੇ ਮਨੰ। ਲਜੰਤ ਤਜਾਗ ਕੇ ਭਜੈ ਸੁ ਬੀਰ ਮੀਰ ਜੈ
 ਘਨੰ^{੧੮}॥ [੮੧॥]
 ਭਜੰਤ ਦੰਤ ਘਾਸ ਲੈ^{੧੯}, ਲਖੰਤ ਸਿੰਘ ਰੂਪਨੰ। ਸਸੰਤ ਸਿੰਘ ਪੇਖਕੇ ਭਜੰਤ ਲਾਖ ਤੁਰਕਨੰ।
 ਬਚਿੰਤ੍ਰ ਸਿੰਘ ਆਇ ਲੈ ਕਰੰਤ ਸੋਰ ਚੋਗੁਨੰ। ਕਰੰਤ ਚੰਡਿਕਾ ਬਲੈ ਸੁਨਾਹਿ ਤਾਹਿ ਐਸਨੰ॥
 [੮੨॥]
 ਰੁਲੰਤ ਤੱਛ ਮੁੱਛਨੰ^{੨੦} ਕਟਾਕਟੰ ਸੁ ਤਾਸਨੰ^{੨੧}। ਬਹੰਤ ਸੋਨ ਕੀ ਨਦੀ ਬਹੰਤ ਅੰਗ ਮੀਨਨੰ^{੨੨}।
 ਜਿਮੰਤ^{੨੩} ਚਕ੍ਰ ਭੋਰਨੰ^{੨੪} ਸੁ ਪਾਗ ਫੂਲਨੰ ਤਨੰ। ਰਟੰਤ ਗੀਧ ਬੀਧਨੰ ਲਯੰਤ ਖੱਪਰੰ ਕਰੰ॥ [੮੩॥]
 ਸਮੰਤ^{੨੫} ਨਾਵਕ^{੨੬} ਰਥੰ ਸੂਬਾਜਿ ਗੈ ਸਕੇ ਦਲੰ^{੨੭} ਚਲੰਤ ਰੂਰਮੰ ਸਮੰ^{੨੮} ਬਹੰਤ ਭੋਰ ਰੂਪਨੰ।

1. ਜਿਵੇਂ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ। 2. ਸੱਪ। 3. ਵਡਿਆ, ਘੁਸਿਆ। 4. ਪਹਾੜ ਵਿਚ। 5. ਡਰਦਾ ਹੋਇਆ। 6. ਵਿਨਤਾ ਦਾ ਪੁਤ੍ਰ (ਗਰੁੜ)। 7. ਤ੍ਰਾਸ, ਡਰ। 8. ਪਹਾੜ। 9. ਇੰਦ੍ਰ ਦਾ ਅਮੋਘ ਸ਼ਸਤ੍ਰ। 10. ਅਹਿ (ਸੱਪ) ਦਾ ਵੈਰੀ ਗਰੁੜ। 11. ਬਾਰੁਣੀ (ਸ਼ਰਾਬ ਨਾਲ) ਮੱਤ (ਮਸਤ) ਗੈ (ਗਜ ਹਾਥੀ)। 12. ਵਾ-ਵਰੇਲਾ। 13. ਵੈ (ਉਸ ਹਾਥੀ ਨੇ) ਨਿਹੰਗ (ਤਲਵਾਰ) ਨਾਲ। 14. ਜਮ, ਮੌਤ। 15. ਕਾਤਰਾਂ (ਕਾਇਰਾਂ) ਦੇ। 16. ਬੋਲਦੇ ਹਨ। 17. 'ਜੈ ਜੈਕਾਰ', ਦੀ ਆਵਾਜ਼। 18. ਪਾਠਾਂਤਰ—'ਧਰੰਤ ਆਸ ਜੇਹਨੰ, ਨ ਜੀਤ ਤਹਿ ਤੇ ਮਨੰ' (ਖ਼ਾ. ਕਾ. ਅ. ੬੦੫)। 19. ਕੈਲੀ ਗਊ ਬਣ ਕੇ ਦੰਦਾਂ ਵਿਚ ਘਾਸ ਲੈਣਾ ਸ਼ਰਣਾਗਤ ਹੋਣ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ। 20. ਕੱਟ-ਵੱਢ ਕੇ ਟੁਕੜੇ ਕਰਨਾ। 21. ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ। 22. ਲਹੂ ਦੀ ਨਦੀ ਚਲਦੀ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੇ ਕੱਟੇ ਹੋਏ ਅੰਗ ਮੀਨ (ਮੱਛੀਆਂ) ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਹਿੰਦੇ ਜਾਪਦੇ ਸਨ। 23. ਜਿਵੇਂ। 24. ਭੋਰਿਆਂ ਵਾਂਗ। 25. ਸਮਾਨ। 26. ਨੌਕਾ, ਬੇੜੀਆਂ (ਵਾਂਗ)। 27. ਘੋੜਿਆਂ ਤੇ ਹਾਥੀਆਂ ਦਾ ਦਲ। 28. ਕੱਛੂਆਂ ਵਾਂਗ।

ਨਸੰਤ ਖਾਨ ਸੈਦਨ¹ ਦੁਰਾਨਨ² ਪਨਾਨਨ³। ਨ ਅੰਤ ਆਵਤੋ ਮਰੰ ਹੁਲੰਤ ਭੁਖਨਾ ਗਨੰ ॥ [੮੪॥]

ਭਜੰਤ ਖਾਨ ਜਬਰਨੰ ਲਵੰਤ ਸੂਬਨੰ ਪਤੰ। ਤਜੰਤ ਬਾਜ ਗੱਪਤੰ ਨਹੀ ਸੁ ਲਾਜ ਤਾਮਤੰ।

ਤਜੰਤ ਦਿੱਲੀਆ ਮਨੋ ਚਲੰਤ ਭਜ ਲਹੋਰਨ⁴। ਨਹੀ ਸੁ ਤਾਹਿ ਸੈਨ ਕੀ ਭਜੰਤ ਸਿੰਘ
ਕੋਰਨੰ ॥ [੮੫॥]

ਲਜੰਤ ਐਸ ਭਾਖ ਹੈ ਮਨੰ ਸੁ ਕਾਲ ਹੈ ਬਲੰ⁵। ਇਤੈ ਸੁ ਬਜ਼ੂਹ⁶ ਰਾਜਨੰ ਕਥਾ ਨ ਤਾਹਿ ਕੀ ਸੁਨੰ।

ਮਰੰਤ ਧੀਰ ਬੀਰਨੰ ਬਿਤੰਤ ਐਸ ਤਾ ਘਰੀ। ਮਹਾਂ ਸੁ ਦੂਖ ਆਤੁਰੰ ਜਿਮੰਤ⁷ ਘਾਸ ਕੀ ਜਰੀ⁸
॥੨੮॥ [੮੬॥]

ਚੋਪਈ। ਬੁਰੀ ਬਾਤ ਜੇ ਕੋਈ ਬਨਾਵੈ। ਉਲਟੀ ਪੇਸ ਤਾਹਿ ਕੇ ਆਵੈ।

ਗਾਜਤ ਇਤੇ ਆਪ ਅਵਤਾਰੀ। ਇਕ ਥਾਂ ਮਾਰ ਸਿੰਘਨੰ ਧਾਰੀ ॥ [੮੭॥]

ਇਕ ਥਾਂ ਤੋਪ ਚਲਤ ਹੈ ਭਾਰੀ। ਕੇਸਕੋਟ⁹ ਤੇ ਹੋਤ ਪ੍ਰਹਾਰੀ।

ਕਈ ਹਜਾਰ ਤੁਰਕ ਤਹ ਮਾਰੇ। ਆਦਿ ਕੇਸਰੀ ਰਾਵ ਪਛਾਰੇ ॥ [੮੮॥]

ਜਬ ਜਸਵਾਰ ਕੇਸਰੀ ਮਾਰਜੇ। ਤਬ ਰਾਜਨ ਦਲ ਅਧਿਕ ਸੰਘਾਰਜੇ।

ਨਾਨਾ ਭਾਤਿ ਭਾਜ ਤੇ ਗਏ। ਗਿਰਪਤਿ ਰਾਜੇ ਨਾ ਨਹਿਰਏ ॥ [੮੯॥]

ਮ੍ਰਿਗ ਛੋਨਾ ਜਿਮ ਸਿੰਘ ਤਕਾਰੀ। ਮਰਤ ਗਿਰਤ ਕਛੁ ਨਾ ਲਖ ਪਾਹੀ।

ਇਹ ਬਿਧਿ ਨਾਸ ਤਵਨ ਕਾ ਕੀਨਾ। ਬਿਜੈ ਛੱਤ੍ਰ ਗੁਰ ਕੇ ਸਿਰ ਦੀਨਾ।

ਪਰਮ ਜੋਤਿ ਸਾਹਿਬ ਅਵਤਾਰੀ। ਕੇ ਜੀਤੇ ਤਾ ਕੇ ਜਗ ਭਾਰੀ ॥੨੯॥ [੯੦॥]

ਅੜਿੱਲ। ਤਬੈ ਖਾਲਸਾ ਤਾ ਕੇ ਮਾਰ ਗਵਾਇਯੋ। ਮਾਰ ਕੂਟ ਕੈ ਉਨ ਕੇ ਤਬੈ ਭਜਾਇਯੋ।

ਯਹਿ ਜਬ ਨੈਨਨਿ ਭੇਵ ਆਪ ਲਖ ਪਾਇਯੋ। ਹੇ ਭੇਜ ਸ੍ਵਾਰ ਤਾ ਓਰ ਸਭਨ ਹਟਵਾਇਯੋ

॥੩੦॥ [੯੧॥]

ਸਵੈਯਾ। ਜਬ ਖਾਲਸਾ ਆਨ ਮਿਲਜੇ ਗੁਰ ਕੋ, ਤਬ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਤਾਹਿ ਕੇ ਬੈਨ ਸੁਨਾਈ।

ਭਾਜ ਚਲੈ ਤਬ ਪੀਛੈ ਪਰੇ ਨਹਿ, ਯਾ ਬੁਧਿ ਹੈ ਬਡ ਕੀ¹⁰ ਲਖ ਪਾਈ।

ਯੋ ਗੁਰ ਬੈਨ ਸੁਨੇ ਚਿਤ ਤੈ, ਸਭ ਸੱਤ ਕਹੈ ਜੈ ਗੀਤ ਸੁਨਾਈ।

ਰਾਵ ਮਲੇਛ ਭਏ ਭਸਮਾ ਸਭ, ਦੇਸ ਬਿਦੇਸ ਸੁਨਾ ਸਭਨਾਹੀ ॥੩੧॥ [੯੨॥]

ਸੰਤ ਅਨੰਤ ਸੁ ਮੇਦ ਭਰੈ ਸਭ, ਨਾਚਤ ਹੈ ਸੁਖਨਾ ਅਸ ਕੋਈ।

ਧੰਨ ਹੀ ਧੰਨ ਭਯੋ ਸਭ ਠੋਰ ਮੈ, ਨਾਥ ਜਿਤੇ ਸਤ੍ਰੁ ਨਾ ਰਹਜੇ ਲੋਈ।

ਇਤ ਭੂਪ ਭਰੈ ਦੁਖ ਭਾਜ ਗਏ ਸਭ, ਔਰੰਗ ਪਾਸ ਪੁਕਾਰ ਸੁ ਹੋਈ।

ਸੈਨ ਦਈ ਦਸ ਲਾਖ ਤੁਮੈ, ਤਬ ਦੁੰਦਭਿ¹⁰ ਤਯਾਗ ਭਜੈ ਅਸ ਜੋਈ ॥੩੨॥ [੯੩॥]

ਭੁਜੰਗ ਛੰਦ। ਤਿਸੈ ਜੀਤ ਹੋਈ ਹਮੈ ਨਾਸ ਪਾਯੋ। ਕਰੈ ਖੰਡ ਖੰਡ ਯਹੀ ਭਾਂਤ ਗਾਯੋ।

ਇਤੈ ਲੋਕ ਗਾਵੈ ਗੁਰੂ ਗੀਤ ਸਾਰੈ। ਭਏ ਘੋਰ ਘੋਖ ਬਜੈ ਸੰਖ ਭਾਰੈ ॥ [੯੪॥]

ਗੁਨੰ ਭਾਟ ਗਾਹੀ ਬਡੇ ਦਾਨ ਪਾਵੈ : ਨਰੰ ਨਾਰਿ ਸਾਚੈ ਗੁਰੂ ਗੀਤ ਗਾਵੈ।

1. ਸਯੱਦ। 2. ਲਾਹੋਰ ਨੂੰ। 3. ਮਾਨੇ। 4. ਕਾਲ ਬਲੀ ਹੈ। 5. ਮੋਰਚੇ। 6. ਜਿਵੇਂ। 7. ਜੜ੍ਹੀ-ਬੂਟੀ। 8. ਕੇਸ
ਗੜ੍ਹ। 9. ਵੱਡਿਆਂ (ਵਡੱਪਣ) ਵਾਲੀ। 10. ਧੋਸਾ।

ਕਹੈ ਐਸ ਭਾਂਤੰ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਤ੍ਰੇਤਾ^੧ । ਹਤਾ ਰਾਵਨੰ ਯਾਹਿ ਕੰਸਾਨ^੨ ਬੇਤਾ ॥ [੯੫॥]
 ਜਰਾ ਸਿੰਧ^੩ ਆਦੰ ਬਡੇ ਦੂਤ ਘਾਏ । ਭਏ ਆਨੰਦੰ ਆਜ ਗੁਰੂਅੰ ਸਹਾਏ ।
 ਸੋਈ ਆਜ ਹੀ ਨਾਥ ਮਾਰੇ ਮਲੇਛੰ । ਕਰੈ ਯਾਹਿ ਦਰਸੰ ਮਹਾਂ ਸੂਖ ਪੇਖੰ ॥ [੯੬॥]
 ਭਏ ਪੰਨ ਭਾਗੰ ਜਿਨੈ ਦਰਸ ਕੀਨੇ । ਸਹੀ ਸਾਚ ਰੂਪੰ ਗੁਰੂ ਨਾਥ ਚੀਨੇ ।
 ਕਹੈ ਜੋਇ ਗਾਥਾ ਸੋ ਸ੍ਰੋਨੰ^੪ ਮੰਝਾਰੀ । ਤਿਸੇ ਰਿਧੰ ਸਿੱਧੰ ਭਰੇ ਧਾਮ ਸਾਰੀ ।
 ਕਹਜੇ ਯਾਰੂਵੇ ਧਯਾਇ ਐਸੇ ਬਨਾਈ । ਸਦਾ ਅੰਗ ਸੰਗੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਹਾਈ ॥੩੩॥ [੯੭॥]
 ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਬਿਲਾਸ ਬਰ ਪਾਵਨ । ਯਾਰਵ^੫ ਜੀਤ ਧਯਾਇ ਸੁਖ ਦਾਵਨ^੬ ॥੧੧॥

1. ਤ੍ਰੇਤਾ ਯੁਗ ਵਿਚ ਰਾਮਾਵਤਾਰ ਹੋ ਕੇ । 2. ਕੰਸ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਦ੍ਰਾਪਰ ਯੁਗ ਵਿਚ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ ਧਾਰ ਕੇ । 3. ਰਾਜਾ ਜਰਾ ਸੰਧ ਮਗਧ ਵਾਲਾ, ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾ ਸਖਤ ਵਿਰੋਧੀ ਸੀ । 4. ਸ੍ਰਵਨ, ਕੰਨ । 5. ਗਿਆਰ੍ਹਵਾਂ । 6. ਸੁਖਦਾਈ ।

ਬਾਰੂਵਾਂ ਅਧਿਆਇ

ਹੁਸੈਨੀ ਬਧ

ਸੋਰਠਾ¹। ਦ੍ਰਾਦਸ² ਧਯਾਇ ਬਖਾਨ ਹੈ, ਸੋਚ ਮਨ ਮੈ ਕਰਾ।

ਪਠੈ ਬਹਾਦੁਰ ਸਾਹ, ਸਮਰ³ ਕਛਕ⁴ ਯਾ ਮੈ ਕਹੈ ॥੧॥

ਸਵੈਯਾ⁵। ਇਤ ਸਾਹ ਪੈ ਦੂਤ ਅਏ ਸਗਰੇ⁶, ਅਤਿ ਕਾਤਰ⁷ ਜੋਯ ਭਜੈ ਰਨ ਮਾਂਹੀ।

ਸੂਬਾ ਭਜਯੋ ਸਬ ਗਾਥ ਕਹੀ ਤਿਨ, ਯੋ ਸੁਨ ਬਿਸਮ ਭਯੋ ਮਨ ਮਾਂਹੀ।

ਬੂਝਤ ਭਯੋ ਕਿਹ ਭਾਂਤਿ ਕਹੋ, ਸਬ ਜੈਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਮਰੇ ਰਨ ਮਾਂਹੀ।

ਤੋ ਤਬ ਦੂਤ ਕਹੈ ਬਚ ਯੋ, ਅਤਿ ਸੀਸ ਨਿਵਾਇ ਕਹੀ ਭਲ ਤਾਂਹੀ ॥੨॥

ਇਤ ਤੇ ਉਮਰੇ ਉਤ ਭੂਪ ਅਏ, ਮਿਲ ਜੁੱਧ ਕੀਓ ਉਨ ਬਾਹਰ ਆਈ।

ਅਧਿਕ ਦਯੋਸ⁸ ਲੇ ਜੁੱਧ ਭਯੋ, ਬਡ ਤੋਪ ਛੁਟੈ ਅਗਨੀ ਤਬ ਆਈ।

ਆਕਰ ਤੋਪ ਲਗੀ ਜਬ ਗਰਜਨ, ਬੀਰ ਹਟਾਇ ਲਏ ਤਿਨ ਆਈ।

ਮੋਰਚੇ ਧਾਰ ਗਿਰੰ ਪਰ ਰਾਜਤ ਸਾਰੇ ਦਿਨਾ ਬਿਤਿਯੋ ਇਹ ਆਈ ॥੩॥

ਚੋਪਈ⁹। ਉਤ ਤੇ ਇਤ ਸੰਗਰ ਭਯੋ ਅਪਾਰਾ। ਬੈਠ ਸੁ ਗਿਰਿ ਪਰ ਸੋਯ ਨਿਹਾਰਾ।

ਸੰਮੁਖ¹⁰ ਲਖਾ¹¹ ਤਾਹਿ ਕੇ ਜਾਈ। ਭਲੀ ਭਾਂਤ ਜਾਨਯੋ ਨਿਪ ਪਾਹੀ ॥ [੪॥]

ਤਬ ਨਬਾਬ ਕ੍ਰੋਧਿਤ¹² ਅਤਿ ਭਯੋ। ਤੁਪਖਾਨੇ ਕੋ ਆਯਸ ਦਯੋ।

ਕਈ ਤੋਪ ਉਨ ਉਤੇ ਚਲਾਈ। ਤੱਦਪਿ¹³ ਤਾ ਤੇ ਉਠਾ ਨ ਜਾਈ ॥ [੫॥]

ਤਬ ਨਬਾਬ ਗਿਰਿ ਤੇ ਆਯੋ ਤਲ¹⁴। ਨਿਜ ਕਰ ਤੋਪ ਪ੍ਰਹਾਰਤ ਭਯੋ ਬਲ।

ਹਜਰਤ ਸਿਰਰ¹⁵ ਕਛੂ ਤਿਨ ਕਰਾ। ਗੋਰਾ ਏਕ ਛੁਹਨ ਨਹੀ ਪਰਾ ॥ [੬॥]

ਚਾਰ ਪਹਰ ਯੋ ਕਰੀ ਲਰਾਈ। ਡੇਰਾ ਕਰਯੋ ਬਹੁਰਿ ਹਮ ਜਾਈ।

ਬੀਤੀ ਨਿਸਾ ਭੋਰ ਜੋ ਭਯੋ। ਇਤ ਉਤ ਜੁੱਧ ਕਿਨੈ ਨਹਿ ਕਯੋ¹⁶ ॥ [੭॥]

ਹਮ ਉਤਰੇ ਸਰਿਤਾ¹⁷ ਤਟ ਜਾਈ। ਵਹਿ ਬੈਠਾ ਗਿਰਿ ਉਪਰ ਰਾਈ।

ਹਜਰਤ ਕਛੂ ਚਰਿਤ ਤਿਨ ਕੀਨਾ। ਅਦਭੁਤ ਭਏ ਸਕਲ ਹਮ ਚੀਨਾ¹⁸ ॥ [੮॥]

ਤੀਨ ਬਿਸਿਖ¹⁹ ਤਿਨ ਐਸ ਪ੍ਰਹਾਰੇ²⁰। ਸਵਾ ਕੋਸ ਹਮ ਪਰ ਤਿਨ²¹ ਮਾਰੇ।

1. ਬਾਰੂਵਾਂ। 2. ਜੰਗ। 3. ਬੋੜਾ ਜੇਹਾ। 4. ਸਾਰੇ। 5. ਕਾਇਰ। 6. ਦਿਨ। 7. ਸਾਮ੍ਹਣੇ, ਮੁੱਢ ਉੱਤੇ।
8. ਦੇਖਿਆ। 9. 'ਕੁਪਤ' (ਸਿ. ਹੈ. ਲਾ.)। 10. ਤਾਂ ਵੀ। 11. ਨੀਚੇ, ਹੇਠਾਂ। 12. ਸਿਰੜ, ਏਥੇ ਸਿਰਰ ਦੀ ਥਾਵੇਂ
ਸਿਹਰ (ਜਾਦੂ) ਪਾਠ ਵੀ ਹੈ (ਦੇਖੋ ਮੋ. ਬਾ. ੭੧)। 13. ਕੀਤਾ। 14. ਨਦੀ। 15. ਜਾਣਿਆ। 16. ਤੀਰ। 17. ਇਸ
ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਲਾਏ। 18. ਪਾਠਾਂਤਰ—“ਹਮ ਉਪਰ” (ਮੋ. ਬਾ. ੭੧)।

ਸੇ ਦਿਨ ਬੀਤਤ ਭਯੋ ਅਪਾਰਾ । ਇਤ ਉਤ ਦਲ ਮੈ ਬਜੈ ਨਗਾਰਾ ॥ [੯੧॥]
 ਯਾ ਬਿਧਿ ਪਰਾ ਸਾਰਾ ਤਹਿ ਭਾਰੀ । ਜਾਨੁਕ^੨ ਸਾਵਨ ਮੇਘ ਪ੍ਰਹਾਰੀ ।
 ਪੁਨਿ ਨਿਸ ਬਿਤੈ ਦਿਨ ਸੁ ਜਬ ਭਯੋ । ਰੈਨ ਪਈ ਨਿਪੁ ਨੇ ਲਖ ਕਹਯੋ ॥ [੧੦॥]
 ਜਹ ਤਹ ਰਹੈ ਮੋਰਚੇ ਲਾਈ । ਮਾਰਹਿ ਪ੍ਰਾਤ ਗੜੀ ਠਹਿਰਾਈ ।
 ਜਬੇ ਖਾਨ ਜਹ ਤਹ ਮੁਰਚਾ ਧਰ । ਤੀਨ ਪਹਰ ਯੋ ਰਹੇ ਲਹੇ ਬਰ ॥ [੧੧॥]
 ਚੁਤਰਥ ਜਾਮ^੩ ਸੋਇ ਕਰ ਗਏ । ਸਲਾਮਤ ਕੂਚਾ ਤੇ ਨਿਕਸਏ ।
 ਮਾਰ ਮੋਰਚਾ ਹਮੇ ਭਗਾਈ । ਤੋਪ ਤੁਪਕ ਲੈ ਗਏ ਛਿਨਾਈ ॥ [੧੨॥]
 ਏ ਜਬ ਬਾਲ ਮਸਾਲਾ ਧਾਏ । ਤਬ ਵੈ ਗੜ੍ਹ ਮੈ ਜਾਇ ਸਮਾਏ ।
 ਤਬ ਨਬਾਬ ਨਿਰਖਤ ਦੁਖ ਭਯੋ । ਨੈਨ ਰਿਸਾਤ^੪ ਨਿਪਾਨ ਬੁਲਯੋ ॥ [੧੩॥]
 ਤਾ ਪਰ ਹਜਰਤ ਕੋਪ ਉਚਾਰੇ । “ਕਹਾ ਦਿਖਾਉ ਸਾਹੁ ਮੁਖ ਭਾਰੇ ।
 ਤੁਮ ਕਹਤੇ ਥੇ ਸੈਨ ਬਿਨਾਹੀ । ਹਜਾ ਤੇ ਲਖੀ ਅਧਿਕ ਬਰ ਆਹੀ ॥ [੧੪॥]
 ਪੰਚਾ ਸੈ ਬੀਰ ਤਾਹਿ ਕਾ ਪਰਾ । ਖੰਡ ਖੰਡ ਸਗਰੇ ਦਲ ਕਰਾ ।”
 ਜਬ ਨਬਾਬ ਰਾਜਨ ਸੋ ਕਹਯੋ । ਸਬ ਮਿਲ ਭੂਪਨ ਐਸ ਅਲਯੋ ॥ [੧੫॥]
 “ਹਮਰੇ ਖਤਾ” ਕਛੂ ਹੈ ਨਾਹੀ । ਯੋ ਸਮਝੇ ਹਜਰਤ । ਮਨ ਮਾਹੀ ।
 ਕਾਲ ਨਿਸਾ^੫ ਹਮ ਮੰਤ੍ਰਿ ਪਠਾਈ । ਨਖ ਸਿਖ ਕਹਿ ਕਰ ਤੁਝ ਸਮਝਾਈ ॥ [੧੬॥]
 ਪ੍ਰਾਤ ਹੋਤ ਅਬ ਜੁੱਧ ਸੁ ਕੈਰੋ^੬ । ਬਾਰਨ ਮੱਤ ਦ੍ਵਾਰ ਤਿਹ ਦੈਰੋ ।
 ਤਬ ਤਵਨੈ^੭ ਭਲ ਭਾਂਤਿ ਬਿਚਾਰਯੋ । ਮੱਤ ਗਯੰਦ^੮ ਦ੍ਵਾਰ ਪਰ ਡਾਰਯੋ ॥ [੧੭॥]
 ਤਿਨ ਆਗੇ ਗਜ ਦੀਨ ਫਿਰਾਈ । ਦੋ ਘਟਿਕਾ ਅੰਤਰ ਸਬ ਗਾਈ ।
 ਏਕ ਓਰ ਗਜ ਮਾਰਤ ਆਵੈ । ਦੁਤੀ ਓਰ ਤਿਨ ਵਾਢ ਧਰਾਵੈ ॥ [੧੮॥]
 ਬੀਸ ਲਖ ਥਾ ਤਹ ਦਲ ਸਾਰਾ । ਸਮਸ ਖਾਨ ਉਮਰਾਉ ਅਪਾਰਾ ।
 ਮਾਰ ਤਿਨੈ ਬਹੁ ਬੀਰ ਖਪਾਏ । ਕਛੂ ਭਾਜੇ ਹਮ ਤੋ ਪਹਿ ਆਏ ॥ [੧੯॥]
 ਯੋ ਸਮਝੇ ਹਜਰਤ ਮਨ ਮਾਹੀ । ਤਾਹਿ ਸਮਾਨ ਬਲੀ ਕੋ ਨਾਹੀ ।
 ਲਘੁ ਕਰ ਤੁਮ ਤਾ ਕੋ ਨਹਿ ਜਾਨੇ । ਕਰਾਮਾਤ ਧਰ ਨਿਪਨ ਪ੍ਰਮਾਨੇ ॥੪॥ [੨੦॥]
ਸਵੈਯਾ । ਤਬ ਲੋ ਤੁਮ ਰਾਜ ਧਰੇ ਬਲ ਜੂ, ਜਬ ਲੋ ਨਹਿ ਵਾ ਸੰਗ ਜੁੱਧ ਮਚਾਏ ।
 ਹਿੰਦੂ ਤੁਮੇ ਜਗ ਨਿੰਦਤ ਹੈ, ਵਹਿ ਸਾਚੇ ਈ ਸਾਹਿਬੁ ਤਾ ਠਹਿਰਾਏ ।
 ਕੋਨ ਉਪਾਵ ਕਰੇ ਅਬ ਹੀ”, ਨਿਪੁ ਚੁਗਲਨ ਯੋ ਬਿਧਿ ਕੀਨ ਮਤਾਏ ।
 ਸੋ ਸੁਨ ਦੂਤ ਹਟਾਇ ਦਏ ਤਬ ਹਜਰਤ ਸੋਚ ਵਜੀਰ ਬੁਲਾਏ ॥੫॥ [੨੧॥]
 ਜਾਇ ਇਕਾਤ ਸੁ ਮੰਤ੍ਰ ਪਕਾਵਤ, ਲਾਖ ਉਪਾਇ ਸੋ ਕਿਨ ਕੀਜੈ ।
 ਤਾਹਿ ਮਰੇ ਹਮ ਰਾਜ ਰਹੈ ਸੁਨ, ਤਾਹਿ ਅਮਾਤ^{੧੨} ਕਹੈ ਸੁਨ ਲੀਜੈ ।
 ਤਾਹਿ ਲਖੇ ਨਹਿ ਮਾਨਸ ਜੀ ਤੁਮ, ਆਪਨ ਜਾਨਹੁ ਗੋਰਵ ਭੀਜੈ ।
 ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਕੋ ਵਹਿ ਧਾਮ ਹੈ, ਜਾ ਕਰ ਨੇਤਹਿ ਨੇਤ^{੧੩} ਭਨੀਜੈ ॥੬॥ [੨੨॥]

1. ਸਾਰ (ਲੋਹਾ) ਖੜਕਿਆ, ਭਾਵ-ਤਲਵਾਰ ਚਲੀ। 2. ਜਾਣੇ, ਮਾਨ। 3. ਚੋਬੇ ਪਹਰ। 4. ਕ੍ਰੋਧਵਾਨ ਹੋ ਕੇ। 5. ‘ਕਹਾ’ (ਸਿ. ਰੈ. ਲਾ.)। 6. ‘ਪਾਂਚਾ’ (ਸਿ. ਰੈ. ਲਾ.)। 7. ਗੁਨਾਹ। 8. ਕੱਲ ਰਾਤ ਨੂੰ। 9. ਕਰਾਂਗੇ। 10. ਤੋ ਨੇ, ਉਨਾਂ ਨੇ। 11. ਹਾਥੀ। 12. ਅਮਾਤਯ, ਵਜੀਰ। 13. ਨ—ਇਤਿ, ਅਰਥਾਤ—ਨੇਤਿ, ਦੇਹਧਯਾਸ ਤੋ ਪਰੇ।

ਰਾਜ 'ਹੁ ਜੋਗ ਤਿਸੈ ਗਿਹੁ ਹੋਵਤ, ਜਾ ਸਮ ਜਾ ਕਰ ਹੈ ਭੂਅ ਨਾਹੀ ।
 ਪੀਰਨ ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਨਾਨਕ, ਤਾ ਅਵਤਾਰ ਗੁਰੂ ਇਹੁ ਆਹੀ ।
 ਤਾਹਿ ਬੁਲਾਵਹੁ ਪੂਜ ਭਲੀ ਬਿਧਿ, ਨਾ ਤਰ ਆਪ ਚਲੇ ਤਿਹਿ ਥਾਹੀ ।
 ਹਜਰਤ ਜੂ । ਵਹਿ ਨਾਸ ਕਰੈ ਪੁਨਿ, ਹੈ ਕਰਾਮਾਤ ਸਹੀ ਤਿਨ ਪਾਹੀ ॥੭॥ [੨੩॥]
 ਦੋਹਰਾ । ਦਹ ਲਖ ਫਟਕਾ ਸੰਘਾਰਿਯੋ, ਅਲਪ^੨ ਬੀਰ^੩ ਕੈ ਸੰਗ ।
 ਪੁਨਿ ਦਰਸਨ ਦੇਵੀ ਦਯੋ, ਖਗ ਬਰ^੪ ਲੀਨੋ ਰੰਗ ॥੮॥ [੨੪॥]
 ਪੁਨਿ ਚਰਿਤ੍ਰ ਜੁ ਤਾਹਿ ਕੇ, ਜਿਤੇ ਸੁਨੇ ਹੈ ਸਾਹਿ ।
 ਅਦਭੁਤ ਕਥਾ ਸੁ ਤੋਨ^੫ ਕੀ, ਕਹੈ ਕੋਨ ਪ੍ਰਗਟਾਹਿ ॥੯॥ [੨੫॥]
 ਭੁਜੰਗ ਛੰਦ । ਕਹਯੋ ਸਾਰ ਮੰਤ੍ਰ ਸੁਨੇ ਕਾਨ ਦੈ ਕੈ । ਮਿਲੈ ਤਾਹਿ ਕੇ ਭੇਦ ਦੈ ਕੇ ਨਿਸੈ ਕੈ ।
 ਸੁਨੇ ਬੈਨ ਭਾਖੇ ਸੁ ਅਉਰੰਗ ਸਾਹਿ । ਸਭੈ ਲੋਕ ਨਿੰਦੈ ਜਿਮ ਮਿਲਨ ਜਾਹਿ ॥ [੨੬॥]
 ਇਕੈ ਤੇ ਨ ਹੋਤੇ ਸੁ ਸੰਗਰ ਅਗਾਹੀ । ਅਬੈ ਭਾਖ ਹੈ ਸਾਹ ਡਰਤੇ ਸੇ ਜਾਹੀ ।
 ਹਮੈ ਬਾਤ ਜੋਗ ਸੇ ਕਰੀਐ ਉਪਾਈ । ਤਿਸੈ ਮਾਰੀਐ ਕੋਟਿ ਬਾਤੈ ਬਨਾਈ ॥ [੨੭॥]
 ਕਰੈ ਆਦਿ ਜੰਗੀ । ਦਗਾ ਨਾ ਤਕੈ ਹੈ । ਜਿਸੈ ਭਾਂਤਿ ਮਰਹੈ ਤਿਸੈ ਭਾਂਤਿ ਛੇ ਹੈ ।
 ਕਹੈ ਤਾ ਵਜੀਰੰ, “ਸੁਨੇ ਸਾਹ ਮੇਰੇ । ਚੋ ਮਾਸਾ ਬਿਤਾਵੈ ਜੋ ਬਰਸਾਤ ਘੇਰੇ ॥ [੨੮॥]
 ਪੁਨ ਜੰਗ ਕੈ ਤਾਹਿ ਮਾਰੈ ਸੁਧਾਰੰ । ਨਤੇ^੬ ਪਿਸਰ^੭ ਭੇਜੈ ਦਿਜੈ ਸੈਨ ਭਾਰੰ ।”
 ਪੁਨ ਐਸ ਭਾਂਤਿ ਬਿਚਾਰੰ ਬਿਚਾਰੈ । ਗਯੋ ਜਾਮ ਕਾ ਹੰਤ ਹੀ ਧਯਾਨ ਧਾਰੈ ॥ [੨੯॥]
 ਜੁ ਮੈ ਰੋਜ ਆਵੈ ਜੁ ਪੀਰੰ ਅਨੇਕੰ । ਤਬੈ ਸੋ ਨ ਆਏ ਕਰੈ ਤੇ ਬਿਬੇਕੰ ।
 ਲਖਾ ਯੋ ਗੁਰੂ ਦੇਖ ਤੇ ਪਾਪ ਭਾਰੀ । ਕਬੂਲੰ ਨ ਹੋਈ ਨਿਵਾਜੈ ਹਮਾਰੀ ॥ [੩੦॥]
 ਲਖਾ ਲੋਗ ਨਿੰਦੈ ਮਰੈ ਜੰਗ ਠਾਨੀ । ਸੇ ਕੈਸੇ ਮਿਲੇ, ਨੈਨ ਮਿਲਹੈ ਨਸਾਨੀ ।
 ਸਮ ਰਾਵਨੰ ਅੰਤ ਕਾਲੰ ਬਖਾਨੰ । ਤੰਦ^੮ ਮੂੜ ਕੀਨਾ ਨਾ ਗੁਰ ਕੇ ਧਿਯਾਨੰ ।
 ਇਤੇ ਖਾਨ ਆਯੋ ਦਿਲਾਵਰ ਮਹਾਨੰ । ਜਹਾਂ ਮੋਦਪੁਰ^੯ ਹੈ ਤਹੀ ਸਾਵਧਾਨੰ ॥੧੦॥ [੩੧॥]
 ਚੋਪਈ । ਸੂਬਾ ਸਹਰ ਸਿਰੰਦਹਿ ਭਾਰੀ । ਖਾਨ ਦਿਲਾਵਰ ਆਯੋ ਕਾਰੀ ।
 ਸੁਤ ਕੋ ਖਾਨ ਦਿਲਾਵਰ ਭੇਜਾ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਓਰ ਜੁਧ ਹਿਤ ਤੇਜਾ ॥ [੩੨॥]
 ਤਾ ਸੰਗ ਸੈਨ ਪਠਾਨਨ ਭਾਰੀ । ਚੜਤ ਕਰੀ ਗੁਰ ਪੈ ਤਿਨ ਝਾਰੀ ।
 ਆਧਿਕ ਰਾਤ ਨਦੀ ਤੈ ਪਾਰਾ । ਸੋਰ ਭਯੋ ਸਭ ਸੋਨ^{੧੨} ਧਾਰਾ ॥ [੩੩॥]
 ਗਹਿ ਗਹਿ^{੧੩} ਸਸਤ੍ਰ ਬੀਰ ਸਭ ਆਏ । ਛੁਟਤ ਤੁਫੰਗਨ^{੧੪} ਕੈ ਗਨ ਭਾਏ ।
 ਇਤੇ ਗੁਰੂ ਜਾਗੇ ਦਈ ਆਇਸ^{੧੫} । ਜਹ ਤਹ ਪਕੜ ਤੁਰਕ ਕੋ ਆਯਸ^{੧੬} ॥ [੩੪॥]
 ਬਜੇ ਘੋਰ ਬਜੰਤ੍ਰ^{੧੭} ਅਪਾਰਾ । ਤਬ ਗਰਜੀ ਦੇਵੀ ਸੁਖ ਕਾਰਾ ।
 ਸਭ ਦਲ ਹੜ੍ਹ ਸੋ ਤਾਹਿ ਵਹਾਯੋ । ਕੇਤਕ ਸੀਤ ਪ੍ਰਿੰਗ ਬਹਿਕਾਯੋ ॥ [੩੫॥]
 ਇਤੇ ਰੈਨ ਮੈ ਸਿੰਘ ਸੁ ਆਏ । ਹੁੰਡ ਮੁੰਡ ਧਰ ਤੁੰਡ ਚਲਾਏ ।

1. ਫੌਜੀ ਦਸਤਾ। 2. ਥੋੜੇ। 3. ਸਿਪਾਹੀਆਂ। 4. ਖਗ (ਖੜਗ) ਬਰ (ਸ਼੍ਰੋਸਟ)। 5. ਤਿਸ, ਉਸ। 6. ਨਹੀਂ ਤਾਂ। 7. ਪੁਤ੍ਰ। 8. ਸ਼ੁੱਕਰਵਾਰ। 9. ਵਿਚਾਰ। 10. ਤਬ, ਤਦ। 11. ਆਨੰਦ ਪੁਰ। 12. ਪਾਠਾਂਤਰ—‘ਸਭ ਹੀ ਸੂਤਿ’ (ਮੋ. ਬਾ. ੭੧), ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ। 13. ਫੜ ਫੜ। 14. ਬੰਦੂਕਾਂ। 15. ਆਗਿਆ। 16. ਮਾਰਿਆ, ਕਤਲ ਕੀਤਾ। 17. ਵਾਜੇ ਗਾਜੇ।

ਯਾ ਬਿਧਿ ਸੈਨ ਹਤੀ¹ ਜਬ ਸਾਰੀ। ਭਾਜ ਖਾਨ ਸੁਤ ਤ੍ਰਾਸ² ਵਿਚਾਰੀ॥ [੩੬॥]
 ਕਈ ਲਾਖ ਥੀ ਸੈਨਾ ਰਹੀ। ਸੰਗਰ ਮਾਹਿ ਹਤੀ ਸਬ ਸਹੀ।
 ਸੈਕ ਸਵਾਰ ਯੁਤੇ ਤਹ ਗਯੋ। ਗਾਂਊ ਉਜਾਰਤ ਬਰਵਾ³ ਭਯੋ॥ [੩੭॥]
 ਜੈਸੇ ਬਨੀਆ ਰੋਰਨ ਖਾਏ। ਮਿਸਾਲਨ ਕੇ ਰਸ ਅਨਵਾਏ।
 ਬਰਵਾ ਗ੍ਰਾਮ ਲੂਟ ਤਿਨ ਲੀਨਾ। ਸਹਾ ਨਿਜਦ⁴ ਨਿਜ ਪਿਤਾ ਸੁ ਚੀਨਾ॥ [੩੮॥]
 ਤਾਹਿ ਜਾਇ ਲੱਜਤ ਮਨ ਭਯੋ। ਸਾਹ ਨਿਜਦ ਕਛੁ ਬਚ ਨਹੀ ਲਯੋ।
 ਤਬਹਿ ਹੁਸੈਨੀ ਤੀਰ ਹਕਾਰੇ। ਸਾਹ ਕੇ ਖਿਜਮਤਗਾਰ ਨਿਹਾਰੇ॥
 ਕਹੈ ਖਾਨ ਸੇ ਐਸ ਦਿਲਾਵਰ। ਮਾਰੇ ਸਬੈ ਜਿਤਕ ਭਟ ਥਾਵਰ॥੧੧॥ [੩੯॥]

ਸਵੈਯਾ। ਠੇਰ ਭੁਜਾ ਗਰਜਯੋ ਤਬ ਹੀ, ਸਬ ਸੈਨ ਚਮ੍ਹੂ ਚਤੁਰੰਗ ਸੁ ਮਾਰੀ।
 ਆਵਤ ਲੂਟ ਭਯੋ ਮਗ ਗ੍ਰਾਮਨ, ਲੂਟ ਲਏ ਜਹ ਬਸ ਅਪਾਰੀ।
 ਕੇਤਕ ਦਯੋਸ ਰਹਯੋ ਮਗ ਮੈ ਅਤਿ ਨੀਚ ਹੀ ਕਰਮ ਕਰੇ ਦੁਖ ਹਾਰੀ।
 ਮਗ ਬੀਚ ਪਯੋ ਸੁ ਘਟਾ ਇਤ ਸੇ ਇਤ ਹੇਤ ਭਯੋ ਅਤਿ ਸੋਰ ਹੈ ਭਾਰੀ॥੧੨॥ [੪੦॥]

ਚੋਪਈ। ਇਤ ਕਈ ਸਿੱਖ ਨਸਤ ਤਬ ਗਏ। ਕਈ ਲਿਖਤ ਕਰ ਤਜ ਹਮ ਦਏ।
 ਕਈ ਲੁਕੇ ਗਿਰ ਖੋਹਨ ਮਾਹੀ। ਇਹ ਸਬ ਸਮਾਂ ਬਿਤਾਯੋ ਤਾਹੀ॥ [੪੧॥]
 ਉਤ ਉਨ ਗ੍ਰਾਲੇਰਨ ਕੀ ਬਾਤਾ। ਮਗ ਮੈ ਅਟਕ ਭਯੋ ਰਖ ਤਾਤਾ।
 ਬਾਦਰ⁵ ਚੜ੍ਹਯੋ ਗੁਰੂ ਕੇ ਉਪਰ। ਬਰਸਯੋ ਗਿਰਿ ਰਾਜਨ ਕੇ ਖੋਪਰ⁶॥ [੪੨॥]
 ਉਹਾ ਮਿਰਤ ਭਯੋ ਤਬ ਭਾਈ। ਗੁਰ ਅਨੰਦ ਸੇ ਰਹੇ ਉਹਾਈ।
 ਇਹ ਵਿਸਤਾਰ ਕਹੀ ਨਹਿ ਗਾਥਾ। ਲਿਖੀ ਗੁਰੂ ਕੇ ਚਰਿਤ ਸੁ ਨਾਥਾ॥੧੩॥ [੪੩॥]

ਦੋਹਰਾ। ਜੀਤ ਭਈ ਗ੍ਰਾਲੇਰਿਯਨ, ਭਯੋ ਹੁਸੈਨੀ ਨਾਸ।
 ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਇਤੇ ਬਿਰਾਜਈ, ਕਰਤ ਜਾਪ ਅਬਿਨਾਸ॥੧੪॥ [੪੪॥]
 ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਸਤ੍ਰੁਨ ਨਾਸ ਇਮ, ਜਿਮ ਤਮ⁷ ਨਾਸਤ ਭਾਨ¹⁰।
 ਰਵਿ¹¹ ਲਖ ਸਭੈ ਪਲਾਤ¹² ਹੈ, ਉਡਗਨ¹³ ਬਜ੍ਰਹ¹⁴ ਸਮਾਨ॥੧੫॥ [੪੫॥]
 ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਬਿਲਾਸ ਪ੍ਰਮਾਨ। ਦੁਆਦਸ ਧਿਯਾਇ ਕਹਯੋ ਸੁਜਾਨ॥੧੬॥

1. ਮਾਰੀ। 2. ਭਰ, ਭੈ। 3. ਪਿੰਡ ਬਰਵਾ ਤਹਸੀਲ ਉਨਾ, ਜ਼ਿਲਾ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਵਿਚ ਹੈ। 4. ਨਿਕਟ, ਨੇੜੇ। 5. ਜਾਣਿਆ। 6. ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਤੁਕਾਂ ਮੋਤੀ ਬਾਗ਼, ਪਟਿਆਲਾ ਨੰ. ੭੧ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ। 7. ਬੰਦਲ। 8. ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਵਰਸਿਆ। 9. ਅਨ੍ਹੇਰਾ। 10. ਭਾਨੁ, ਸੂਰਜ। 11. ਸੂਰਜ। 12. ਨੱਸ ਜਾਂਦਾ। 13. ਤਾਰੇ। 14. ਸਮੁਦਾਇ।

ਤੇਰ੍ਹਵਾਂ ਅਧਿਆਇ ਸ਼ਾਹਜ਼ਾਦਾ ਮੁਅੱਜ਼ਮ ਦੀ ਆਮਦ

ਦੇਹਰਾ। ਤਿਯੋਦਸ¹ ਧਜਾਇ ਬਖਾਨ ਹੋ, ਗੁਰ ਲੀਲਾ² ਸੁਖਕਾਰ³।

ਬੇ ਮੁਖ ਜਨ ਦੁਖ ਪਾਇ ਹੈ, ਪੇਖ ਅਹਦਿਯਨ⁴ ਸਾਰ ॥੧॥

ਸਵੈਯਾ। ਮੇਦ ਪੁਰੀ ਅਤਿ ਰਾਜਤ ਹੈ, ਅਸ ਜੈਸ ਹਰੀ ਨਗਰੀ ਹਰਿ ਆਈ⁵।

ਸੁੰਦਰ ਪੱਬ⁶ ਕੇ ਉਪਰ ਰਾਜਤ, ਧਾਮ ਸ੍ਰੀ ਚੰਡੀਹਿ ਕੇ ਸੁਖਦਾਈ।

ਊਨਵ⁷ ਮੇਘ ਲਸੇ ਅਤਿ ਸੁੰਦਰ, ਹੈ ਇਤ ਤੀਰ ਨਦੀ ਜਲਵਾਈ।

ਬਾਗਨ ਮੈ ਤਹ ਰਾਜਤ ਹੈ, ਅਤਿ ਕੋਕਿਲ ਕੀਰ ਕਪੋਤ⁸ ਰਟਾਈ ॥੨॥

ਨਾਨ੍ਹੀ ਸੀ ਬੁੰਦ ਪਰੈ ਬਰਖਾ ਰਿਤੁ, ਸਾਵਨ ਭਾਦਵ ਐਸ ਬਿਤਾਏ।

ਮਾਸ ਕੁਆਰ ਅਯੋ ਜਬ ਹੀ, ਲਖ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਬੈਨ ਸੁ ਐਸੇ ਅਲਾਏ।

ਮਾੜਵੜੀਨਾ⁹ ਬੁਲਾਇ ਕੈ ਆਇ ਸੁ, ਪੂਜਤ ਸਸਤ੍ਰ ਬਿਜੈ¹⁰ ਸੁਖ ਪਾਏ।

ਪੂਜਨ ਸਸਤ੍ਰ ਕਰੈ ਮਨ ਮੈ, ਰੁਚ ਤੋ ਸਿਖ ਜਾਵਤ ਪ੍ਰੇਮ ਵਧਾਏ ॥੩॥

ਭੂਜੰਗ ਛੰਦ। ਸਬੈ ਸਿੱਖ ਧਾਏ ਬੁਲਾਏ ਅਪਾਰੰ। ਦਏ ਸਸਤ੍ਰ ਅਸਤ੍ਰ ਜਿਨੇ ਨਾਮ ਭਾਰੰ।

ਸਿਕਲੀਗਰੰ ਤਾਹਿ ਅੰਤੰ ਨ ਪਾਰੰ। ਕਹੇ ਬੋਰ ਜੈਸੇ ਮਤੀ ਅਨੁਸਾਰੰ ॥ [੪॥]

ਸੇ ਤੋਪੰ ਵਾ ਤੁਪਕੰ¹¹ ਜਮ੍ਹੂਰੰ¹² ਅਪਾਰੰ। ਸੁ ਸਾਰੰ¹³ ਵਾ ਸੈਫੰ¹⁴ ਹਜ਼ਾਰੰ ਸੁਧਾਰੰ।

ਸੁ ਖੰਡੰ ਬਿਹੰਡੰ¹⁵ ਸੁ ਤੀਰੰ ਵਾ ਸੇਲੰ¹⁶। ਸੁ ਧੋਪੰ¹⁷ ਵਾ ਖੰਜਰ ਜੁ ਬੁਗਦੰ ਅਕੇਲੰ ॥ [੫॥]

ਕਟਾਰੰ ਤਾਮਚੰ ਪਟੰ¹⁸ ਆਦਿ ਭਾਰੇ। ਵਾ ਸੈਥੀ¹⁹ ਅਨੰਤੰ ਜੰਜੀਰੰ ਸੁਧਾਰੇ।

ਧਰੇ ਆਯੁਧੰ ਹਾਥ ਮਾਜੈ ਅਪਾਰੰ। ਕਿਤੈ ਕਾਲ ਬੀਤੈ ਇਤੈ ਮਾਰਵਾਰੰ ॥ [੬॥]

ਕਹਜੇ ਐਸ ਭਾਂਤੰ ਅਸੀ ਸੰ ਸੁਧਾਰੰ। ਨਹੀ ਪਾਦ ਦੀਜੈ ਇਸੈ ਉਪਰਵਾਰੰ।

ਕਹੈ ਬੈਨ ਜਾਤੈ ਭਏ ਅਗ੍ਰਥਾਨੰ। ਪੁਨੰ ਦਾਸ ਭੇਜਾ ਕਹੈ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਾਨੰ ॥ [੭॥]

ਲਖੇ ਕੈਸ ਭਾਂਤੰ ਕਰੈ ਕਾਮ ਸੇਈ। ਤਬੈ ਸਿੱਖ ਆਯੋ ਲਖੈ ਐਸ ਜੇਈ।

ਧਰੇ ਸੀਸ ਬੈਠੇ ਸੁ ਖੰਡਾ ਬਿਰਾਜੈ। ਨਹੀ ਕਾਮ ਕਰਈ ਤਬੈ ਆਨ ਸਾਜੈ ॥੮॥ [੮॥]

1. ਤੇਰ੍ਹਵਾਂ। 2. ਚਰਿਤ। 3. ਸੁਖਦਾਇਕ। 4. ਅਹੁਦੇਦਾਰ (੨੫ ਸਵਾਰਾਂ ਦੇ)। 5. ਹਰਿ (ਵਿਸ਼ਨੂ) ਦੀ ਨਗਰੀ ਬੇਕੁੰਠ ਵਾਂਗ ਸਰਸਬਜ਼। 6. ਪਰਬਤ। 7. ਉਮੰਡੇ ਹੋਏ। 8. ਕੋਇਲ, ਤੋਤੇ ਅਤੇ ਕਬੂਤਰ। 9. 'ਮਾਰਵੜੀਨਾ' (ਮੋ. ਥਾ. ੭੧)। 10. ਫਤਹ। 11. ਤੋਪੜਾ। 12. ਜੰਬੂਰਚਾ। 13. ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਬਰਛੀ (੧੦ ਫੁਟ ਲੰਮੀ ਛੜਦਾਰ)। 14. ਤਲਵਾਰ। 15. ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਟਾਣਾ। 16. ਸੇਲਾ, ਨੇਜਾ। 17. ਬਿਨਾ ਖ਼ਮ ਸਿੱਧੀ ਪਤਲੀ ਤਲਵਾਰ। 18. ਢਾਲ। 19. ਬਰਛੀ।

ਚੋਪਈ। ਆਇ ਦਾਸ ਗੁਰ ਸੇ ਕਹਿ ਬੈਨਾ। ਬੈਠੇ ਬਿਨ ਕਾਰਜ ਸੁਖ ਦੈਨਾ।
 ਪੁਨਿ ਪਠਿਯੋ¹, “ਕਿਮ ਬੈਠੇ ਬੂਝੇ?” ਪੁਨਿ ਸਿਖ ਸੁਨ ਕਹੈ, “ਬੈਠ ਤੇ ਸੂਝੇ” ॥ [੯॥]
 “ਹੇ ਗੁਰ ਜੀ”, ਵਹਿ ਭਾਖਤ ਬਾਨੀ। “ਗੁਰ ਕੇ ਬਾਕਨ ਖੰਡਨ ਠਾਨੀ।”
 ਗੁਰੂ ਕਹ ਥਾ, “ਸਿਰ ਪਰ ਧਾਰੇ। ਭੂਲ ਨ ਦੀਜੈ ਪਾਦ ਵਿਚਾਰੇ” ॥ [੧੦॥]
 ਤਾ ਕਰ ਬੈਠੇ ਹੈਂ ਸੁਨ ਬਾਨੀ। ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਬਿਗਸਤ ਐਸ ਬਖਾਨੀ।
 “ਤੁਮ ਹੋ ਸੇਵਕ ਸ੍ਰੀ ਅਸ² ਕੇਰੇ³। ਖਿਮਾ ਕਰੇ ਤੁਮ ਕਰੇ ਸਵੇਰੇ ॥ [੧੧॥]
 ਜੇ ਤੁਮ ਸੇਵਾ ਸਸਤੁਨ ਕੈ ਹੈਂ। ਰਿਧਿ ਸਿੰਧਿ ਮਨ ਭਾਵਨ ਲੈ ਹੈਂ।
 ਤੁਮਰੇ ਧਾਮ ਸਦਾ ਹੋਇ ਖਾਹੀ। ਤੁਮ ਸੋਚਨ ਸਜੈਂ ਨਹਿ ਚਿਤ ਲਾਈ” ॥ [੧੨॥]
 ਯੋਂ ਕਹਿ ਕੈ ਸਬ ਧਾਮ ਸਿਧਾਏ। ਕੇਤਕ ਦਿਵਸ ਪੁਨਯੋਂ ਫਿਰ ਆਏ।
 “ਆਜ ਨੁਰਾਤਾ ਆਇ⁴ ਨਿਹਾਰੇ। ਪੂਜ ਕਰੇ ਸਬ ਸਸਤੁ ਨਿਕਾਰੇ” ॥ [੧੩॥]
 ਸੁਨ ਕਰ ਬਚਨ ਖਾਲਸਾ ਧਾਯੋ। ਪੂਜਨ ਕੀ ਸਭ ਸੋਜਾ ਲਿਆਯੋ।
 ਪਹਿਰ ਰਾਤ ਲੇ ਤੇ ਸਭ ਜਾਗੇ। ਪੂਜ ਕਾਲਿਕਾ ਕੀ ਮਧ ਲਾਗੇ ॥ [੧੪॥]
 ਸਭ ਜਨ ਸ੍ਰੀ ਕੇਸ ਗੜ੍ਹ ਆਵੈ। ਧੂਪ ਦੀਪ ਨੈਬੇਦ⁵ ਕਰਾਵੈ।
 ਪਾਛੈ ਅੱਛਤ⁶ ਪੁਸਪ⁷ ਮੰਗਾਵੈ। ਕਰ ਚਰਨਾਮ੍ਰਿਤ ਚਮਰ ਝੁਲਾਵੈ ॥ [੧੫॥]
 ਦੇਵਿ ਚਰਿਤ੍ਰ⁸ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਗਾਵੈ। ਉਸਤਤਿ ਕਰੈ ਮੋਦ ਮਨ ਭਾਵੈ।
 ਨਵਿਨ ਨੁਰਾਤਨ⁹ ਪੂਜਨ ਧਾਰੀ। ਪੁਨਹਿ ਦਸਹਿਰਾ ਆਯੋ ਭਾਰੀ ॥ [੧੬॥]
 ਅਧਿਕ ਆਰਭ ਤਾਹਿ ਦਿਨ ਕੀਨੋ। ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਸੇ ਜਨ ਜੁਤ ਲੀਨੋ।
 ਸਭ ਸਿਲ ਖਾਨਾ¹⁰ ਛੋਰਾ¹¹ ਮੰਗਾਯੋ। ਉੱਚ ਤਖਤ ਕੁਰਸੀਨ ਧਰਾਯੋ।
 ਗਿਰਦੇ ਚਮਰ ਧੂਪ ਨਰ ਕਰਹੀ। ਜੈ ਜਗ ਮਾਤ ਕਾਲਿ ਮੁਖ ਰਰਈ¹² ॥੫॥ [੧੭॥]
ਅੜਿਲੁ। ਰਾਮਾਯਨ¹⁴ ਕਲ¹⁵ ਪਾਠ ਸਭਨ ਮੁਖ ਗਾਇਯੋ।
 ਅਜਾ ਸੂਨ¹⁶ ਜਮ ਬਾਹਨ¹⁷ ਭੇਟ ਚੜ੍ਹਾਇਯੋ।
 ਦੁੰਦਭਿ¹⁸ ਔਰ ਨੀਸਾਨ ਸੁ ਪੂਜ ਕਰਾਯ ਕੈ।
 ਹੋ ਬਹੁਰ ਭੋਜ ਤਬ ਸਭ ਕਉ ਦੀ ਵਰਤਾਯ ਕੈ ॥੬॥ [੧੮॥]
ਸਵੈਯਾ। ਯੋਂ ਕਰ ਪੂਜ ਬਿਜੈ ਦਸਮੀ, ਤਬ ਬੀਰਨ ਕੇ ਬਿਧਿ ਯਾ ਫੁਰਮਾਈ।
 ਮਤ ਮਤੰਗਨ¹⁹ ਸੁ ਬਾਜਿਨ²⁰ ਪੈ, ਨਿਜ ਡਾਰਹੁ ਜੀਨ ਹਮੇਲਨ ਭਾਈ।
 ਯੋ ਸੁ ਉਚਾਰ ਮਹਲਾ ਚੜੇ ਤਬ, ਦੇਖਨ ਕੇ ਸਭ ਸੰਗਤ ਆਈ।
 ਦੁੰਦਭਿ ਨਾਦ ਨੀਸਾਨ ਬਜਾਇ ਕੇ, ਪੈ ਨਿਰਖੈ ਬਿਨਤਾ ਸੁਤ²¹ ਜਾਈ ॥੭॥ [੧੯॥]
 ਖੇਲ ਅਖੇਟ ਸੁ ਭਾਂਤਿ ਮਹੱਲਹਿ, ਪੈ ਕਰੁਨਾ ਨਿਧਿ²² ਡੋਰਨ ਆਏ।

1. ਭੋਜਿਆ। 2. ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ। 3. ਦੇ। 4. ਪਹਲਾ ਨੁਰਾਤਾ। 5. ਸਾਮਗ੍ਰੀ, ਸਾਮਾਨ। 6. ਦੇਵੀ ਜਾਂ ਦੇਵਤੇ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਾਇਆ ਭੋਜਨ। 7. ਸਾਬਤ ਚਾਵਲ, ਜੋ ਦੇਵਤੇ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। 8. ਫੁੱਲ। 9. ਦੇਵੀ (ਚੰਡੀ) ਦੀ ਉਸਤਤਿ। 10. ਅੱਸੂ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਨੌਂ ਨੁਰਾਤੇ। 11. ਸਿਲਹ ਖਾਨਾ, ਭਾਵ-ਸਸਤ੍ਰ ਅਸਤ੍ਰ। 12. ਪੂਰਾ, ਸਾਰਾ। 13. ਬੋਲਦੇ। 14. ਪਾਠਾਂਤਰ—‘ਰਾਮਾਯਾਨ’ (ਖ਼ਾ. ਕਾ. ਅ. ੬੦੫)। 15. ਸੁੰਦਰ, ਮਨੋਹਰ। 16. ਅਜਾ (ਬਕਰੀ) ਦਾ ਸੂਨ (ਪੁਤ੍ਰ) = ਬਕਰਾ। 17. ਧਰਮ ਰਾਜ ਦੀ ਸਵਾਰੀ, ਝੋਟਾ। 18. ਧੌਸੇ, ਨਗਾਰੇ। 19. ਮਦ ਮਤੇ ਹਾਥੀ। 20. ਘੋੜੇ। 21. ਗਰੁੜ ਜੋ ਵਿਨਤਾ ਦਾ ਪੁਤ੍ਰ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। 22. ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਿਧਾਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ।

ਰੈਨ ਬਿਤੀ ਤਬ ਆਨੰਦ ਸੇ, ਸਭ ਹੀ ਮਿਲ ਕੈ ਤਬ ਮੰਗਲ ਗਾਏ ।
ਭੇਰਾ ਪ੍ਰਕਾਸ ਦਿਨੀਸ² ਭਯੋ, ਤਬ ਬੈਠ ਸਭੇ³ ਸੁ ਦਿਵਾਨ ਲਗਾਏ ।
ਤੋਨ ਹੀ ਕਾਲ ਸੇ ਦੂਤ ਅਏ, ਤਿਨ ਯਾ ਬਿਧਿ ਸਾਥ ਸਨੇਹ ਸੁਨਾਏ ॥੮॥ [੨੦॥]

ਚੋਪਈ। “ਅਉਰੰਗ ਸਾਹ ਪੂਤ ਇਤ ਆਯੋ। ਦੱਖਨ ਪੂਰਬ ਸੈਨ ਮਿਲਾਯੋ।

ਅਤ ਪਾਰ ਜਾ ਕੋ ਨਹੀ ਪਾਯੋ। ਤੁਮ ਪਰ ਸਾਹ ਅਉਰੰਗ ਪਠਾਯੋ ॥ [੨੧॥]

ਜੇ ਬਲ ਹੈ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ! ਕੀਜੈ ਤਬ। ਨਤੇ ਸਿਧਾਰੇ ਅਨਤ ਠੋਰ ਅਬ।”

ਸਭ ਦਿਵਾਨ ਮੈ ਐਸੇ ਸੁਨੀ। ਕੁਮਲਾਨੇ ਆਨਨ⁴ ਸਭ ਗੁਨੀ ॥ [੨੨॥]

ਸਾਤ ਸੁਧ⁵ ਤਾ ਕੋ ਭੁਲ ਗਈ। ਤਵਨ ਸਮੈ ਰਾਜੈ ਨਿਜਦਈ⁶।

ਜਿਹ ਬਿਸਵਾਸੁ ਦੀਓ ਸੇ ਬਾਚੇ। ਤਵਨ ਸਮੈ ਭਰਮੈ ਮਤ ਕਾਚੇ ॥ [੨੩॥]

ਜਾ ਜਾ ਦੁਰਿਤ⁷ ਗਿਰਿਨ⁸ ਕੀ ਖੇਰੀ⁹। ਬਹੁਤ ਲੋਕ ਤਜ ਨਿਜ ਪੁਰ ਛੋਰੀ।

ਇਕ ਮਾਤਾ ਕੇ ਤੀਰ ਸਿਧਾਹੀ। ਸਹਿਜਾਏ ਕੇ ਤ੍ਰਾਸ ਦਿਖਾਹੀ ॥ [੨੪॥]

ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਕੈ ਵਹਿ ਬਾਤ ਬਨਾਵੈ। ਕਾਲ ਕਰਮ ਕੇ ਮਰਮ ਨ ਪਾਵੈ।

ਪਰਮ ਜੋਤਿ ਸਾਹਿਬ ਅਵਤਾਰੀ। ਸਰਬ ਕਲਾ ਕਰ ਮੈ ਜਿਨ ਧਾਰੀ ॥ [੨੫॥]

ਇਤ ਸਿੱਖਨ ਕੋ ਯੋ ਭਰਮਾਯੋ। ਉਨ ਕੋ ਉਤੈ ਸੁ ਯੋ ਫੁਰਮਾਯੋ।

ਜਥੈ ਬਾਵਨੀ¹⁰ ਮੈ ਵਹਿ ਆਇਸ। ਬੁੱਧਿਵੰਤ ਤਾ ਕੋ ਸਮੁਝਾਇਸ ॥ [੨੬॥]

“ਸੁਨ, ਹਜ਼ਰਤ! ਇਹ ਬਾਤ ਹਮਾਰੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਥ ਤੁਮ ਰਾਖ ਸਵਾਰੀ।

ਤੈ ਪੂਛੀ ਅਬ ਬਰਨੈ ਗਾਥਾ। ਤੋ ਹਜ਼ਰਤ ਖਾਨਹਿ ਛਲ ਸਾਥਾ ॥ [੨੭॥]

ਇਹ ਜਗ ਪ੍ਰਾਅਰੋ ਧੋਲਾ¹¹ ਭਨੀਜੈ। ਕੋ ਨ ਮੁਆ, ਅਰ ਕੋ ਨ ਮਰੀਜੈ?

ਜਬ ਹਜ਼ਰਤ ਨਿਜ ਭਿਸਤ¹² ਸਿਪੈ ਹੈ। ਆਜਮ¹³ ਰਾਜ ਤੋਹ ਕਿਮ ਦੈ ਹੈ? ॥ [੨੮॥]

ਦੱਖਨ ਦੇਸ ਜੇਰ¹⁴ ਜਿਨ ਕੀਨਾ। ਔਰ ਜਗਤ ਸਬ ਬਸਤ ਅਧੀਨਾ।

ਖੁਸੀ ਸਾਹ ਤਵ ਪੀਰ ਸਹਾਈ। ਤਾ ਤੇ ਤੇ ਤੇ ਭਯੋ ਅਧਿਕਾਈ ॥ [੨੯॥]

ਤਾ ਤੇ ਤੂ ਅਸ¹⁵ ਬਾਤ ਬਨਾਵੈ। ਇਨ ਕੋ ਅਪਨੀ ਕੁਮਕ¹⁶ ਤਕਾਵੈ¹⁷।

ਜੇ ਤੁਮਰੇ ਸਿਰ ਯਾ ਕਰ ਧਰ ਹੈ। ਤਾ ਤੇ ਛੀਨ ਤਖਤ ਤੁਮ ਕਰ ਹੈ ॥ [੩੦॥]

ਜਜੋ ਦੱਖਣ ਉਨ ਅਪਨੋ ਕੀਨਾ। ਤਜੋ ਤੂੰ ਇਨ ਸੰਗ ਰਾਖ ਪ੍ਰਬੀਨਾ।

ਐ ਜੇ ਨਹੀ ਜੁਧ ਹੀ ਕੈ ਹੈ। ਤਾ ਤੇ ਕਦੇ ਜੀਤ ਨਹੀ ਪੈ ਹੈ ॥ [੩੧॥]

ਇਤ ਉਤ ਦੇ ਹੀ ਤਰਫ ਤੇ ਜੈ ਹੈ। ਤੂੰ ਕਰ ਮੈ ਉਤ ਤੇ ਕਰ ਐ ਹੈ।”

ਸਾਹਜ਼ਾਦਾ¹⁸ ਸਿੱਖਨ ਯੋ ਫੁਰਮਾਯੋ। ਸਮਝਾਵਤ ਇਨ ਉਤੈ ਫਿਰਾਯੋ ॥੯॥ [੩੨॥]

1. ਸਵੇਰੇ। 2. ਦਿਨ ਦਾ ਈਸ਼ਰ, ਸੂਰਜ। 3. ਬੈਠਤ ਭੇ' (ਮੋ. ਬਾ. ੭੧)। 4. ਮੂੰਹ। 5. ਸੱਤ ਸੁੱਧਾਂ ਇਹ ਹਨ—‘ਧੀਰਜ, ਬੁੱਧਿ, ਬਿਬੇਕ, ਬਲ, ਗਤਿ, ਮਿਤਿ, ਐਸਰ ਬਾਤ।

ਸਿੱਖਨ ਭਰ ਤੁਰਕਾਨ ਦੀ, ਭੁਲ ਗਈ ਸੁਧ ਸਾਤ ॥

(ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼)

6. ਨਜ਼ਦੀਕ, ਨੇੜੇ। 7. ਲੁਕੇ। 8. ਪਹਾੜਾਂ। 9. ਖੱਡਾਂ ਵਿਚ। 10. ਬਵੰਜਾ, ਤਅੱਲੁਕਿਆਂ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਸਰਹੰਦ।

11. ਧੁੰਧੇ ਦਾ ਧੋਲਗ। 12. ਸੂਰਗ। 13. ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦਾ ਪੁਤ੍ਰ ਆਜ਼ਮ ਸ਼ਾਹ ਜੋ ਸ਼ਾਹ ਮੁਅੱਜ਼ਮ ਬਹਾਦੁਰ ਸ਼ਾਹ ਦਾ ਛੋਟਾ

ਭਾਈ ਸੀ। 14. ਅਧੀਨ। 15. ‘ਅਬ’ (ਮੋ. ਬਾ. ੭੧)। 16. ਮਦਦ, ਸਹਾਇਤਾ। 17. ‘ਕਰਾਵੈ’ (ਮੋ. ਬਾ. ੭੧)।

18. ਸ਼ਾਹਜ਼ਾਦਾ।

ਸਵੈਯਾ। ਬਾਤ ਕਰੀ ਮਨ ਮੈ ਤਿਨ ਹੀ, ਅਸ ਪ੍ਰੇਮ ਭਯੋ ਗੁਰ ਕੇ ਪਦ ਮਾਹੀ।
 ਕਾਲ ਹੀ ਕਰਮ ਯੋ ਬਾਤ ਭਈ, ਯਹਿ ਤਾਹਿ ਦਯੋ ਇਤ ਤੇ ਦਿਸ ਵਾਹੀ।
 ਗੁਰ ਸੇ ਤਿਨ ਭੇਟ ਪਠੀ ਲਿਖਤੀ, ਪੁਨਿ ਸਹਿਰ ਲਹੋਰ ਗਯੋ ਵਹਿ ਧਾਈ।
 ਪੁਨਿ ਹਜ਼ਰਤ ਕੋਪ ਕੀਓ ਮਨ ਮੈ, ਤਬ ਚਾਰ ਹੀ ਅਹਦੀਆ ਤਾਹਿ ਪਠਾਈ ॥੧੦॥ [੩੩॥]
 ਤਿਨ ਮੈ ਇਕ ਅਹਦੀਆ ਆਇ ਗਯੋ, ਤਿਨ ਕਾਮ ਕੀਓ ਅਸ ਹੀ ਜੁਨਸਾਨੇ।
 ਜੋਯ ਨਸੇ ਗੁਰ ਪਾਵਨ ਤੇ, ਤਜ ਮੋਦ ਪੁਰੀ ਗਿਰਿ ਖੇਹੁ ਲੁਕਾਨੇ।
 ਜਾਹਿ ਗਹਜੇ ਤਿਹ ਨੇ ਅਤਿ ਤਾ ਕਰ, ਨਾਮ ਜੁ ਸਿਰਜਾ ਹੀ ਬੇਗ ਬਖਾਨੇ।
 ਨਾਰਿਨ ਸੇ ਤਿਨ ਬੰਧ ਲੀਯੋ, ਪੁਨਿ ਕੇਤੇ ਦਿਲੀ ਪਠਏ ਦੁਖ ਸਾਨੇ ॥੧੧॥ [੩੪॥]
ਭੁਜੰਗ ਛੰਦ। ਇਤੇ ਨਾਹਿ ਆਯੋ ਗੁਰੂ ਤੇਜ ਜਾਨਯੋ। ਗਹਜੇ ਬੇਮੁਖੰ ਸੀਸ ਮੂੰਡੇ ਪਛਾਨਯੋ।
 ਤਿਨੇ ਧਾਮ ਗੇਰੇ ਪੁਛੇ ਨਾਮ ਵਾਸੀ। ਦਏ ਸੂਲੀਅੰ ਕੇਤਏ ਤਾਹਿ ਵਾਸੀ ॥ [੩੫॥]
 ਦਿਵਾਨਾ ਚਿਨਾਏ ਗਏ ਰੋਹਾ ਕੀਨੇ। ਕਰੈ ਸੀਸ ਹੀਨੇ ਲਖੇ ਨਿੰਦ ਚੀਨੇ।
 ਚੜਾਏ ਤਿਸੇ ਤੋਬਰੇ ਪ੍ਰੀਖਾ ਕੇਰੇ। ਲਘਾ ਸੰਗ ਮੂੰਡੇ ਸਿਰੰ ਤਾਹਿ ਘੇਰੇ ॥ [੩੬॥]
 ਕਰੇ ਆਸਕਾਰੇ ਖਰਾਰੂਢਾ ਕੀਨੇ। ਪਛੇ ਲੋਕ ਤਾਨੇ ਫਿਰੈ ਕੋਤ ਚੀਨੇ।
 ਜਨੰ ਸੋ ਮਸੰਦ ਧਰੇ ਸੰਗ ਹੇਰੇ। ਫਿਰੇ ਧਾਮ ਹੀ ਧਾਮ ਪੂਜਾ ਚਹੇਰੇ ॥ [੩੭॥]
 ਕਰੈ ਤਾਹਿ ਲੋਕ ਧਿਕਾਰੰ ਮਹਾਨੰ। ਰਹੈ ਰੈਨ ਸਾਰੀ ਪਰੇ ਦੁਾਰ ਮਾਨੰ।
 ਨਿਜੰ ਪ੍ਰਾਨ ਹੇਤੰ ਨਸੇ ਨਿੰਦ ਕੀਨੰ। ਸੋਈ ਅਗ੍ਰ ਹੀ ਗ੍ਰਾਸ ਲੇਵੇ ਸੁ ਬੀਨੰ ॥ [੩੮॥]
 ਪੁਨੰ ਮਾਂਗਤੇ ਟੂਕ ਟੂਕੰ ਮਰਾਹੀ। ਭਏ ਕੁਸਟੀਆ ਸੰਗ ਕੀਰੇ ਲਸਾਹੀ।
 ਤਿਸੇ ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਨਾਸੰ ਲਖਾਏ। ਸਭੈ ਸੰਤ ਜਾਨੇ ਗੁਰੂ ਗਾਥ ਗਾਏ ॥ [੩੯॥]
 ਨਹੀ ਵਾਰ ਪਾਰੰ ਕਹੋ ਤਾਹਿ ਗਾਥਾ। ਗੁਰੂ ਬੇਮੁਖੰ ਤਾਹਿ ਯਮਕਾਲ ਸਾਥਾ।
 ਜਿਨੈ ਨਾਥ ਸੰਗੀ ਤਿਸੈ ਰਖ ਕੈ ਹੈ। ਜਿਮੰ ਦੰਤ ਰਸਨਾ ਤਿਸੈ ਸੂਖ ਦੈ ਹੈ ॥ [੪੦॥]
 ਸਾਹਜਾਦਾ ਭਯੋ ਸਿੱਖ ਗੁਰ ਕੇ ਅਪਾਰੰ। ਤਿਨੈ ਬੇਮੁਖੀ ਅਹਿਦੀਆ ਲੀਨ ਸਾਰੰ।
 ਗੁਰੂ ਹੈ ਸਹਾਈ ਸਦਾ ਸੰਤ ਕੇਰੇ। ਮਨੰ ਬਾਕ ਕੈ ਜਾਨ ਮੈ ਦਾਸ ਤੇਰੇ ॥੧੨॥ [੪੧॥]
 ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਸੁਖਦਾਈ। ਤ੍ਰੈਦਸ ਧਯਾਇ ਗਾਥ ਮਨ ਲਾਈ ॥੧੩॥

1. ਕੰਧਾਂ ਵਿਚ। 2. ਗਧਿਆਂ ਉੱਤੇ ਚਾੜ੍ਹ ਦਿੱਤੇ। 3. ਕਈਆਂ ਦੇ ਮੂੰਹਾਂ ਉੱਤੇ ਪੁਰੀਖ (ਗੰਦਗੀ) ਦੇ ਤੋਬਰੇ ਚੜ੍ਹਾਏ। 4. ਲਘੁ ਸੰਕਾ, ਪੇਸ਼ਾਬ। 5. ਆਸਕਾਰ, ਜਾਹਿਰ, ਪ੍ਰਗਟ। 6. ਖਰਾਂ (ਗਧਿਆਂ) ਉੱਤੇ ਆਰੂਢ (ਸਵਾਰ) ਕੀਤੇ। 7. ਦੇਖੋ। 8. ਕੀਤੇ।

ਚੋਦ੍ਰਵਾਂ ਅਧਿਆਇ ਸ਼ਾਹੀ ਫੌਜਾਂ ਦੀ ਚੜ੍ਹਾਈ ਤੇ ਜੰਗ

ਸਵੈਯਾ। ਕੇਤਕ ਸਾਲ ਬਿਤਯੋ ਇਹ ਭਾਂਤਨ, ਯੋ ਪ੍ਰਭੂ ਜੂ ਜਗ ਮੈ ਜਸ ਛਾਯੋ।
 ਸੰਤਨ ਸੰਤ ਸਰੂਪ ਲਖਯੋ ਅਰ, ਸਤ੍ਰੁਨ ਕਾਲ ਪ੍ਰਤੱਛ ਜਨਾਯੋ।
 ਚੋਦਸ ਧਯਾਇ ਮੈ ਜੁੱਧ ਕਰੈ ਅਸ, ਖਾਲਸੇ ਬ੍ਰਹਮ ਲਖਾ ਗੁਰ ਭਾਯੋ।
 ਯਾ ਬਿਧਿ ਕਾਲ ਲਖਯੋ ਮਹਾਕਾਲ ਸੁ, ਤੀਨ ਹੀ ਲੋਕਨ ਮੈ ਜਸੁ ਛਾਯੋ ॥੧॥
 ਰਾਜਨ ਰਾਜ ਸੁ ਬੀਰਨ ਬੀਰ ਸੁ, ਸਾਹਨ ਸਾਹ ਤ੍ਰੀਅੰ ਹਰਿ ਜਾਨਾ।
 ਦੀਨਨ ਦੀਨ ਦਯਾਲ ਲਖਯੋ, ਸਭ ਦੇਸ ਬਿਦੇਸਨ ਸ੍ਰੀ ਰਵਿ ਜਾਨਾ।
 ਰਾਜ 'ਰੁ ਜੋਗ ਸਬੈ ਸਿਧ ਜਾ ਮਹਿ, ਸੋਹਤ ਆਪ ਸਿੰਘਾਸਨ ਥਾਨਾ।
 ਬੇਮੁਖ ਸੁਧ ਸੁ ਨਾਹਿ ਕਛੂ, ਜਿਮ ਜਾਨ ਉਲੂ ਰਵਿ ਚਖਨ^੧ ਭਾਨਾ ॥੨॥
 ਜਾ ਕਰ ਸਿੰਘ ਲੁਟੈ ਸਭ ਦੇਸਨ, ਛੀਰ^੨ ਅਜਾ ਸੁਤਾ ਭੇਟ ਲਿਆਵੈ।
 ਜੋ ਨਰ ਗਰਬ^੩ ਕਰੈ ਮਨ ਮੈ, ਤਿਹ ਲੂਟ ਹੀ ਕੂਟ ਕੈ ਮਾਰ ਗਿਰਾਵੈ।
 ਕੇਤਕ ਕਾਲ ਬਿਤਯੋ ਇਹ ਭਾਂਤਿਨ, ਰਾਵ ਪਹਾਰਾ ਜਰੈ ਦੁਖ ਪਾਵੈ।
 ਭਾਖਤ ਹੈ, “ਗੁਰ ਯੋ ਬਢਤੇ ਜਿਮ ਏਕਮ ਚੰਦ ਯੋ ਪੂਨਮ^੪ ਗਾਵੈ ॥੩॥
 ਬੀਰ ਮਰੇ ਸਭ ਸੈਨ ਮਰੀ ਪੁਨਿ, ਦੇਹੁ ਨਹੀ ਬਸਨੇ ਹਮ ਤਾਈ।
 ਜੇ ਕਰ ਜਾਇ ਕੇ ਜੁਧ ਕਰੈ, ਹਮ ਤੋ ਇਨ ਮਾਰ ਕਰੈ ਬਲ ਜਾਈ।
 ਜੇ ਕਰ ਬੈਠ ਰਹੈ ਘਰ ਮੈ ਹਮ, ਛੀਨਤ ਹੈ ਹਮਰੀ ਠਕੁਰਾਈ।
 ਜੇ ਕਰ ਜਾਇ ਮਿਲੈ ਗੁਰ ਕੇ ਤਬ ਲਾਜ ਰਹੈ ਨਹੀ”, ਯੋ ਮੁਖ ਗਾਈ ॥੪॥

ਸੰਕਰ ਛੰਦ। “ਤਾ ਤੈ ਸੁ ਚਲੈ ਦਿਲੀਸ ਪੈ^੫, ਕਹਿ ਬਾਤ ਸਾਰੀ ਐਨ।”

ਯੋ ਕਰ ਮਤੇ ਜਾਵਤ ਭਏ, ਕਿਨ ਪਠੇ^੬ ਸਚਿਵ^੭ ਸੁ ਚੈਨ।
 ਯਾ ਭਾਂਤਿ ਆਏ ਸਚਿਵ ਪੈ, ਅਤਿ ਦੁਖਤ ਯੋ ਬਿਲਪਾਹਿ^੮।
 ਜਿਮ ਕੋ ਫਰਿਆਦੀ ਹੋਤ ਹੈ, ਮਤ ਨੀਚ ਪੂਰਨ ਆਹਿ ॥ [੫॥]
 ਤਿਹ ਪੇਖ^੯ ਗਤਿ ਬਿਸਮਾਇਯੋ^{੧੦}, ਅਉਰੰਗ ਸ਼ਾਹ ਮਲੀਨ।
 ਭਾਖਤ ਤਿਨੈ ਭਯੋ ਧੀਰ ਸੋ, ਕਰ ਧੀਰਜ ਤਿਨ ਦੀਨ।

1. ਤ੍ਰਿਯਾਂ (ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ) ਨੇ ਹਰਿ (ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜਾਂ ਕਾਮਦੇਵ ਦਾ ਰੂਪ)। 2. ਸੂਰਜ। 3. ਅੱਖਾਂ। 4. ਦੁੱਧ।
 5. ਬੱਕਰੇ। 6. ਹੰਕਾਰ। 7. ਪਹਾੜ ਦੇ ਰਾਵ (ਰਾਜੇ)। 8. ਪੁੰਨਿਆ (ਪੂਰਨਮਾਸੀ) ਦਾ। 9. ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਸ਼ਾਹ
 (ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ) ਪਾਸ। 10. ਭੇਜੇ। 11. ਮੰਤ੍ਰੀ। 12. ਰੋਏ ਹੋਏ। 13. ਦੇਖ। 14. ਹੈਰਾਨ ਹੋਇਆ।

“ਤੁਮ ਜੋੜ ਸੈਨ ਪਹਾੜ ਕੀ, ਨਿਜ ਕਰੇ ਸੰਗਰਾ’ ਜਾਇ ।
ਸੈਂ ਭੀ ਪਠੋਗੇ^੨ ਸੈਨ ਕੇ, ਮੁਹ ਚਿੰਤ ਨੀਦ ਨ ਆਹਿ” ॥ [੬॥]

ਲਿਖ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਤਿਨ ਹਾਥ ਦੀਇਹੁ, ਲੇਹੁ ਸੂਬੇ ਸੰਗ ।

ਸੈ ਮਾਰ ਹੋ ਤਾ ਕੇ ਅਥੈ, ਮੁਹ ਸੂਝ ਨਾ ਕਛੁ ਰੰਗ ।

ਸਭ ਗਿਰਿਪਤੀ^੩ ਆਏ ਤਬੈ, ਨਿਜ ਧਾਮ ਧਾਮਨ ਮਾਹਿ ।

ਦੇਸ ਦੇਸਨ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਪਠ, ਜੁਰਤ ਹੈ ਘਨ ਤਾਹਿ ॥੫॥ [੭॥]

ਭੁਜੰਗ ਛੰਦ । ਗਵਾਲੇਰ^੪ ਆਦਿ ਜਸੰਵਾਲ^੫ ਧਾਏ । ਕਟੋਚੰ^੬ ਜੰਮੂ ਆਦਿ ਕੁੱਲੂ ਸਬਾਏ ।

ਭੁਟੰਤ ਚੰਦੇਰੀ ਪਤੀ^੭, ਚਾਂਦ ਕੋਟੰ । ਸੁ ਕੈਠਲ^੮ ਸੁਕੇਤੰ ਮੰਡੀ ਆਦਿ ਓਟੰ ॥ [੮॥]

ਸਿਰੀ ਕੋਟ ਆਦਿ ਬਿਸਹਰੀ^੯ ਪ੍ਰਕਾਰੰ । ਸਿਰੰਦੰ ਲਹੋਰੰ ਸੁਦੇਸੰ ਅਪਾਰੰ ।

ਨਦੋਨੰ ਸੁ ਕਾਂਗੜ ਪਤੀ ਆਦਿ ਭਾਰੇ । ਬਜਾਵੰਤ ਬਾਜੈ ਅਨੰਤੰ ਪ੍ਰਕਾਰੇ ॥ [੯॥]

ਮਹਾਂ ਕੋਪ ਕੈ ਧਾਰ ਬਾਈ ਅਪਾਰੰ । ਇਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਕਾਜ ਮੇਲਾ ਸੁਧਾਰੰ ।

ਸਭੈ ਸੰਗਤੀ ਦੀਨ ਸਿਰਪਾਵ ਭਾਰੇ । ਸੁ ਪਾਗੰ ਬੰਧਾਏ ਬਿਦਾ ਕੀਨ ਸਾਰੇ ॥ [੧੦॥]

ਸੁਨੀ ਬਾਤ ਤਾਕੀ ਰਖੇ ਸੂਰ ਕੇਤੇ । ਮਹਾਂ ਧੀਰ ਬੀਰੰ ਕਿਤੇ ਦਾਮ ਦੇ ਕੈ ।

ਕੇਤੇ ਰਹੇ ਭਾਵਨੀ ਧਾਰ ਪਜਾਰੇ । ਕਿਤੇ ਸੀਸ ਭੇਟੰ ਗੁਰੂ ਪਾਸ ਧਾਰੇ ॥ [੧੧॥]

ਜੁਝੇ ਪਾਦ ਮਾਹੀ ਇਹੀ ਆਸ ਕੀਨੀ । ਇਤੇ ਭੂਪ ਆਏ ਘਨੀ ਸੈਨ ਚੀਨੀ ।

ਇਨੰ ਮੋਰਚੰ ਮੈ ਦੀਓ ਗੁਰ ਬੈਠਾਈ । ਉਤੇ ਭੂਪ ਆਏ ਘਨੇ ਦੁਸਟ ਭਾਈ ॥ [੧੨॥]

ਸੁ ਕਾਬਲ ਕੰਧਾਰੰ ਪੁਨਹਿ ਕਾਸਮੀਰੰ । ਸੁਡੋਰਾਨ ਤੁਰਕੰ ਬੁਖਾਰਾਨ ਭੀਰੰ ।

ਕਹੂੰ ਦੇਸ ਕੇ ਖਾਨ ਤੁਰਕਾਨ ਆਏ । ਇਹੈ ਆਸ ਕੀਨੀ ਕਰੇ ਘੇਰਿ ਧਾਏ ॥੬॥ [੧੩॥]

ਰਸਾਲ ਛੰਦ । ਘਨੇ ਬੀਰ ਧਾਏ । ਘਨੰ ਜੇਮ^{੧੦} ਭਾਏ ।

ਕਰੈ ਨਾਦ^{੧੧} ਭਾਰੰ । ਜਿਮੰ ਮੇਘ ਕਾਰੰ^{੧੨} ।

ਲਸੈ ਸੈਲ^{੧੩} ਭਾਰੀ । ਮਨੇ ਬੀਜ^{੧੪} ਧਾਰੀ ॥੭॥ [੧੪॥]

ਕਬਿੱਤੁ । ਆਏ ਇਤ ਧੀਰ ਬੀਰ ਚੀਰ ਚੀਰ ਕਰ ਸਬ,

ਮਾਰ ਮਾਰ ਕਹੈ ਕਿਤੇ ਸੰਭੁ ਗਨ ਭਾਵਹੀ ।

ਘਨੰ ਘੇਰ ਕਹੈ ਸਬ ਆਇ ਨਿਜਕਾਇ^{੧੫} ਤਬ,

ਗਜੈ ਸਿੰਘ ਭਾਇ ਜਨੁ ਤਪੈ ਸੂਰ ਜਾਵਹੀ ।

ਤਿਨੈ ਪੇਖ ਲਹੈ ਸਿੰਘ, ਕਹੈ ਰੁੰਡ ਮੁੰਡ ਤੁੰਡ,

ਜੈਤ ਜੈਤ^{੧੬} ਬੈਨ ਭਨ ਕਾਲ ਨਿਜਕਾਵਹੀ ।

ਗਿੰਧ ਬਿੰਧ^{੧੭} ਆਇ ਕਹੂੰ ਜੋਗਨੀ ਕਰਾਲ ਜਾਨ,

ਬੀਰ ਸੁ ਬੈਤਾਲ ਭ੍ਰਮੈ ਸ੍ਰਾਨ ਸੁਖ^{੧੮} ਪਾਵਹੀ ॥੮॥ [੧੫॥]

ਨਰਾਜ ਛੰਦ । ਤਹੰਤ^{੧੯} ਪੰਥ ਖਾਲਸਾ, ਕਰੰਤ ਘਾਵ ਪੂਰਨੰ ।

1. ਲੜਾਈ। 2. ਭੇਜਾਂ ਗਾ। 3. ਪਹਾੜ ਦੇ ਰਾਜੇ। 4. ਗੁਲੇਰੀਏ। 5. ਜੱਸਵਾਂ ਵਾਲੇ। 6. ਕਾਂਗੜੇ ਦੇ ਰਾਜਪੂਤ। 7. ਬਿਲਾਸ ਪੁਰੀਆ ਰਾਜਾ। 8. ਕਯੋਥਲ। 9. ਬਸਹਰ ਵਾਲੇ। 10. ਬੱਦਲਾਂ ਵਾਂਗ। 11. ਗੱਜ। 12. ਕਾਲੇ ਬੱਦਲ ਵਾਂਗ। 13. ਪਹਾੜ। 14. ਵਿਦਯੁਤ (ਬਿਜਲੀ)। 15. ਨੇੜੇ। 16. ਜਯਤੁ ਜਯਤੁ ਅਥਵਾ ਜੈ ਹੋਵੇ, ਜੈ ਹੋਵੇ। 17. ਵਿੰਧਯਾਚਲ ਦੀਆਂ ਗਿੱਧਾਂ ਵਾਂਗ। 18. ‘ਸੁਖ’ (ਸੋ. ਬਾ. ੭੧)। 19. ਤਾਂ ਹੰਤ (ਮਾਰਦਾ ਹੈ)।

ਉਡੰਤ ਸੀਸ ਲੈ ਨਭੀ¹, ਭ੍ਰਮੰਤ ਹੈ ਕਰੂਰਨੰ ।
 ਹਨੂਨਾ² ਕਾਲਕਾ ਅਸੀ³ ਜਿਸੰਤ⁴ ਭਾਤ ਰਾਜ ਹੀ ।
 ਗੁਰੂ ਤ ਪਾਦ ਕੋਰ ਤੈ ਮਹਾ ਬਲੀ ਸੁ ਸਾਜ ਹੀ ॥ [੧੬॥]
 ਕਰੰਤ ਰੁੰਡ ਮੁੰਡਨੰ, ਤਛੰਤ ਮੁੱਛ ਭਾਰਅੰ ।
 ਤਬੰਤ ਸੈਨ ਭੂਪਨੰ, ਸੁ ਐਸ ਚੀਤ ਧਾਰਅੰ ।
 ਕਰੰਤ ਬੈਨ ਤੁਰਕਨੰ, ਨ ਜੀਤ ਯਾਹਿ ਹੋਇ ਹੈ ।
 ਕਰੰਤ ਘੋਰ ਬੈਨੀਐ, ਅਨੰਤ ਬਰਖ ਜੋਇ ਹੈ ॥੧੭॥ [੧੭॥]

ਚੋਪਈ । ਤਬ ਸੋਈ ਬਾਤ ਤੁਰਕ ਗਨ ਕੀਨੀ । ਘੋਰ ਕੋਟ ਮੁਰਚੇ ਧਰ ਦੀਨੀ ।
 ਗੁਜਰ ਰੰਘੜ ਅਧਿਕ ਬੁਲਾਏ । ਜਹ ਤਹ ਧਾਰ ਮੋਰਚੇ ਲਾਏ ॥ [੧੮॥]
 ਬਾਹਰ ਕਟਕ ਰੈਨ ਦਿਨ ਧਾਵੈ । ਅੰਤਰ ਬੀਰ ਬਰਨ ਨਹੀਂ ਪਾਵੈ ।
 ਯਾ ਬਿਧਿ ਬਾਤ ਅਰਿਨ ਗਨ⁵ ਕੀਨੀ । ਜਹ ਤਹ ਰਸਤ ਮਨੈ ਕਰ ਦੀਨੀ ॥ [੧੯॥]
 ਆਵਨ ਜਾਨ ਨ ਕੋਈ ਪਾਵੈ । ਤਹਾ ਰਸਤ ਕੈਸੇ ਕਰ ਆਵੈ ।
 ਕਿਤਕ ਕਾਲ ਯਹਿ ਭਾਂਤਿ ਬਿਤਾਯੋ । ਏਕ ਰੁਪਈਏ ਸੋਰ ਬਿਕਾਯੋ ॥ [੨੦॥]
 ਚਾਰ ਸਿੰਘ ਪਾਨੀ ਕੇ ਜਾਵੈ । ਦ੍ਰੋਜੂਝੈ ਦ੍ਰੋ ਪਾਨੀ ਲਯਾਵੈ ।
 ਐਸੀ ਭਾਂਤਿ ਖੋਲ ਤਹ ਕਰੀ । ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਸਕਲ ਦੇਖ ਕੈ ਡਰੀ ॥ [੨੧॥]
 ਏਕ ਦਿਵਸ ਸਿੱਖਨ ਗੁਰ ਪਾਸਾ । ਕਰੀ ਜਾਇ ਯਾ ਬਿਧਿ ਅਰਦਾਸਾ ।
 “ਨਾਰਾ⁶ ਨਦੀ ਨਿਕਟ ਕੋ ਨਾਹੀ । ਤਾ ਬਿਨ ਪਜਾਸੇ ਨੀਰ ਮਰਾਹੀ” ॥੧੦॥ [੨੨॥]

ਦੋਹਰਾ । ਸੁਨਤ ਬਚਨ ਸਬ ਤਵਨ ਕੇ, ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਿੰਧੁ ਗੁਰ ਦੇਵ ।
 ਪਾਂਚ ਸਿੰਘ ਤਟ ਬੋਲ ਕੈ, ਯੋ ਸਮਝਾਯੋ ਭੇਵ ॥੧੧॥ [੨੩॥]
ਸਵੈਯਾ । ਪਾਂਚ ਸੁ ਤੀਰ ਤੁਨੀਰ⁷ ਨਿਕਾਰ ਕੈ, ਦੀਨ⁸ ਪ੍ਰਭੂ ਤਿਨ ਕੇ ਕਰ ਮਾਹੀ ।
 “ਜਾਇ ਕਹੇ ਸਤ ਗਾਮਨਿ⁹ ਕੋ, ਪੁਨਿ ਦੇ ਇਹਿ ਮਾਤ ਹਮੈ ਸੁ ਇਹਾਹੀ ।
 ਯੋ ਕਹਿ ਰੇਖ¹⁰ ਨਿਕਾਰ ਚਲੇ, ਪੁਨਿ ਪੈ ਫਿਰਿ ਕੈ ਦਿਖੀਓ ਤਹਿ ਨਾਹੀ ।”
 ਲੈ ਤਬ ਆਯਸੁ ਯੋ ਗੁਰ ਕੋ, ਚਲ ਪ੍ਰਾਪਤਿ ਭੇ ਬਰਬੀਰ¹¹ ਤਹਾਹੀ ॥੧੨॥ [੨੪॥]
 ਦੇ ਕੇ ਸੰਦੇਸ ਚਲੈ ਗੁਰ ਕੋ ਪੁਨਿ, ਰੇਖ ਬਨਾਇ ਯੋ ਭਾਜਤੇ ਆਹੀ ।
 ਪੁਰ ਆਨੰਦ ਓਰ ਚਲੈ ਸੁਮਤੰ ਪੁਨਿ, ਕੇਤਕ ਦੂਰ ਯੋ ਭਰਮ ਉਠਾਹੀ ।
 ਪੀਛੇ ਸੇ ਤਾਹਿ ਨਿਹਾਰਤ ਭੇ¹² ਪੁਨਿ, ਪੈ ਫਿਰਿ ਕੈ ਵਹਿ ਆਵਤ ਨਾਹੀ ।
 ਦੇਖੇ ਨਿਹਾਰ ਯੋ ਆਵੈ ਚਲਯੋ, ਹੜ੍ਹ ਪੈ ਪੁਨਿ ਆਵਤ ਆਗੇ ਹੂੰ ਜਾਹੀ ॥੧੩॥ [੨੫॥]

ਚੋਪਈ । ਚਲ ਤਬ ਬੀਰ¹³ ਹਜ਼ੂਰ ਸੋ ਆਏ । ਸਰਬ ਭੇਦ ਕਹਿ ਕਰ ਸਮਝਾਏ ।
 ਸੁਨ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਯਾ ਬਿਧਿ ਫੁਰਮਾਵੈ । ਸਮਾ ਪਾਇ ਕਰਿ ਆਪੈ ਆਵੈ ॥ [੨੬॥]

1. ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚ। 2. ਹਨਨ (ਮਾਰਨ) ਵਾਲੀ। 3. ਕਾਲਿਕਾ (ਦੇਵੀ) ਰੂਪ ਅਸੀ (ਤਲਵਾਰ)। 4. ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ। 5. ਦੁਸ਼ਮਨਾਂ ਨੇ। 6. ਨਾਲਾ (ਪਾਣੀ ਦਾ)। 7. ਤਰਕਸ਼ (ਭੱਥੇ) ਵਿਚੋਂ। 8. ਦਿੱਤੇ। 9. ਸਤ (ਸੋ) ਗਾਮਨਿ (ਧਾਰਾਂ ਕਰਕੇ ਗਮਨ ਕਰਨ ਅਥਵਾ ਚਲਣ ਵਾਲੀ) ਸਤਲੁਜ (ਸਤਦ੍ਰ ਜਾਂ ਸਤਦ੍ਵ) ਨਦੀ। 10. ਲਕੀਰ। 11. ਬਰ (ਸ਼ੇਸਟ) ਬੀਰ (ਯੋਧੇ)। 12. ਦੇਖਣ ਲੱਗੇ। 13. ਯੋਧੇ।

ਭੂਖ ਪਿਆਸ ਸਹੈ ਤਨ ਭਾਰੀ । ਕਮਰ ਬਾਂਧ ਕੈ ਰਹੈ ਅਗਾਰੀ ।
 ਜੇ ਕਿਛੁ ਮਿਲਤ ਹਜ਼ੂਰ ਸੇ ਖਾਹੀ । ਅੰਨ ਹਾਥ ਨਹਿ ਲਾਗੈ ਵਾਹੀ ॥ [੨੭॥]
 ਕਬੀ ਬਿਕਾਵੈ ਦਾਮ ਸੇ ਸੇਰਾ । ਕਬੈ ਮਿਲੈ ਨਹਿ ਪਾਵ ਸੁ ਟੇਰਾ ।
 ਅੰਨ ਲਭੈ ਨਹਿ ਕਰਤ ਬਿਚਾਰਾ, ਰਾਤੀ ਗ੍ਰਾਮ ਦੋੜ ਇਕ ਮਾਰਾ ॥ [੨੮॥]
 ਤਾ ਤੈ ਲੂਟ ਅੰਨ ਬਹੁ ਲੀਨੇ । ਪੇਟ ਬਾਂਧ ਕੇ ਤਿਹ ਸਿਰ ਦੀਨੇ ।
 ਕੇਤੇ ਲਈ ਪੇਟ ਸਿਰ ਜਾਈ । ਕੇਤਕ ਜੁੱਧ ਕਰਤ ਤਹਿ ਠਾਈ ॥ [੨੯॥]
 ਯਾ ਬਿਧਿ ਰਸਤ ਬਹੁਤ ਲੇ ਆਏ । ਕੇਤਕ ਦਿਵਸ ਯਾ ਭਾਂਤਿ ਬਿਤਾਏ ।
 ਤਬ ਯਾ ਬਿਧਿ ਕਰ ਹੀ ਗੁਜਰਾਨਾ । ਖਾਤ ਖਰਚ ਭਯੋ ਪੂਰਨ ਜਾਨਾ ॥ [੩੦॥]
 ਆਪਿ ਰਾਤ ਚਢ ਕੈ ਪੁਨਿ ਧਾਏ । ਤਾਂ ਸਮ ਨਗਰ ਲੂਟ ਲੈ ਆਏ ।
 ਇਹ ਸੁਧ ਲੈ ਰਾਜਨ ਸਭ ਧਾਏ । ਸਗ ਤੁਰਕ ਲੈ ਅਨਗਨ ਆਏ ।
 ਮਗਾ ਘਾਟੀ ਰੋਕੀ ਗਿਰਿ ਖੋਹਾ । ਆਏ ਸਿੰਘ ਲਖੇ ਕਰ ਕੋਹਾ ॥੧੪॥ [੩੧॥]

ਸਿਰਖਿੰਡੀ ਛੰਦ । ਕੀਨੀ ਮਾਰ ਸੁ ਮਾਰੀ ਉਠੇ ਮੇਘ ਜਯੋ । ਸਿੰਘ ਅਏ ਬਲ ਧਾਰੀ ਤੇਗਾਂ ਖਿੱਚੀਆਂ ।
 ਕੀਤੀ ਵਾਢ ਅਪਾਰੀ ਗੁਸੇ ਹੋਇ ਕੈ । ਮਾਰੇ ਕਈ ਹਜ਼ਾਰੀ ਅੰਤੇ ਚੜ੍ਹ ਗਏ ।
 ਜੁਝੇ ਸਿੰਘ ਜੁਝਾਰੀ, ਤੁਰਕਾਂ ਮਾਰ ਕੈ । ਆਏ ਸਿੰਘ ਗੁਰ ਪਾਸ, ਸੁ ਬਾਤ ਸੁਨਾਂਵਦੇ ।
 ਕਰ ਅਰਦਾਸ ਸੁਨਾਵੈ ਇਕ ਅਸ ਭਾਯਕੈ । ਰਸਤ ਲੈਨ ਕੇ ਗਏ ਵੈ ਮਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ।
 ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਕਹੇ ਸੁਨਾਈ, ਕਯੋ ਗਏ ਹੁਕਮ ਬਿਨ । ਮੁਕਤ ਕੀਓ ਤਿਨ ਤਾਈ, ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਕਰੇ ।
 ਜੋ ਜੁਝੇ ਰਨ ਮਾਹੀ, ਤੁਰਕਾਂ ਮਾਰ ਕੈ, ਤਾ ਕੇ ਨਰਕ ਨ ਪਾਹੀ, ਘੱਲਾਂ ਸੁਰਗ ਨੇ ।
 ਸਿੰਘ ਰਹੈ ਗੁਰ ਪਾਹੀ, ਕਮਰ ਛਕਾਇ ਕੈ । ਮਿਲੇ ਹਜ਼ੂਰ ਸੇਖਾਹੀ, ਮਨ ਸੰਤੋਖ ਕੈ ॥੧੫॥ [੩੨॥]

ਦੋਹਰਾ । ਨਿਸ ਬਾਸਰਾ ਜਾਗਤ ਸਬੈ, ਫਿਰਤ ਰਹੈ ਚਤੁਰੇਰਾ ।

ਯਾ ਬਿਧਿ ਚੋਕੀ ਦੇਤ ਹੈ, ਮਤਿ ਚੜ੍ਹ ਆਵੈ ਚੋਰ ॥੧੬॥ [੩੩॥]

ਚੋਪਈ । ਇਕ ਦਿਨ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਕੀ ਨਾਰੀ । ਸੁਤਾ ਸੰਗ ਲੈ ਨੀਰ ਹਿਤਾਰੀ¹⁰ ।

ਮਗ ਮੇ ਜਾਤੀ ਜਲ ਕੇ ਕਾਜਾ । ਆਵਤ ਹੁਤੀ ਭਯੋ ਅਸ ਸਾਜਾ ॥ [੩੪॥]

ਤੁਪਕ ਮੋਰਚੇ ਤੇ ਚਿਰਰਾਨੀ । ਸੁਤਾ ਮਰੀ ਲਾਗੀ ਰਿਦ ਬਾਨੀ ।

ਤਾ ਕਰ ਰੁਦਨ ਘੋਰ ਤਿਨ ਕੀਨਾ । ਬੂਝਾ ਗੁਰ ਕਯਾ ਸੋਰਸੁ ਚੀਨਾ ॥ [੩੫॥]

ਤਬ ਕਿਨਾ ਕਹਾ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਦਾਸਾ । ਤਾ ਨਾਰੀ ਕੰਨਯਾ ਹਤ ਆਸਾ ।

ਗੁਰ ਕਹੈ ਮੇਘ ਸਮੰ ਬਚ ਕੈਸੇ । “ਹੇ ਮਾਈ ! ਤਜ ਰੁਦਨ ਸੁ ਐਸੇ ॥ [੩੬॥]

ਤੇ ਗ੍ਰਿਹ ਸੁਤ ਦਰਬਾਰੇ ਦੈ ਹੈ । ਸੁਨਤ ਮੇਦ ਤਬ ਸੋਚ ਤਜੈ ਹੈ ।”

ਤਾ ਕਰ ਭਯੋ ਤਾਹਿ ਸੁਤ ਭਾਰੀ । ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ ਕੁਲ ਉਜਿਆਰੀ ॥ [੩੭॥]

ਯਾ ਬਿਧਿ ਕਠਿਨ ਗੁਰੁ ਅਸ ਧਾਰਾ । ਗਜ ਬਾਜਿਨ¹² ਬੀਰਨ ਬਹੁ ਭਾਰਾ ।

1. ਅਗਾੜੀ, ਅੱਗੇ। 2. ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ। 3. ਟੋਰ ਲਗਾ ਕੇ, ਹੋਕਾ ਦੇ ਕੇ। 4. ਮਾਰਗ, ਰਸਤਾ। 5. ਇਸ ਭਾਇ ਜਾਂ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ। 6. ਪਾਸ, ਕੋਲ। 7. ਕਮਰ ਕਸ ਕੇ। 8. ਨਿਸ (ਰਾਤ) ਬਾਸਰ (ਦਿਨ)। 9. ਚੜ੍ਹੇ ਓਰ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ। 10. ਪਾਣੀ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ। 11. ‘ਤਿਨ’ (ਮੋ. ਬਾ. ੭੧)। 12. ਗਜ (ਹਾਥੀ) ਬਾਜਿ (ਘੋੜੇ)।

ਹੈ ਵਰ ਸੁੰਦਰ ਅਧਿਕ ਹਜ਼ਾਰੇ। ਦਾਨ ਘਾਸ ਬਿਨ ਹੋਤੇ ਮਾਰੇ ॥ [੩੮॥]

ਬੀਰ ਅਮੀਰ ਪਰਮ ਅਵਤਾਰੀ। ਖਾਨ ਪਾਨ ਬਿਨ ਸਭ ਗੇ ਹਾਰੀ।

ਖਾਸ ਤਬੇਲਾ ਸਰਬ ਸੁਕਾਯੇ। ਯੋ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਕੇ ਮਨ ਮੈ ਆਯੇ ॥੧੭॥ [੩੯॥]

ਦੋਹਰਾ। ਜਬੈ ਤਬੇਲਾ ਦੇਖਨੇ, ਨਿਜ ਕਬ ਕਰੈ ਧਯਾਨ^੧।

ਬਾਜ ਗਾਜ ਅਰ ਟਹਲੀਏ ਸਰਬ ਪੁਕਾਰੇ ਆਨ ॥੧੮॥ [੪੦॥]

ਸੁਨੇ ਨ ਤਿਨ ਕੀ ਬੇਨਤੀ, ਮਯਾ ਸਿੰਧੂ^੨ ਗੁਰਦੇਵ।

ਦੇਖ ਤਬੇਲਾ ਮੇਨ ਧਰ, ਅਤਰ ਲਖੇ ਅਭੇਵ ॥੧੯॥ [੪੧॥]

ਸਵੈਯਾ। ਹੇਯ ਉਦਾਸ ਮਹਾ ਮਨ ਮੈ, ਗੁਰ ਬੋਲਤ ਨਾਹਿ ਕਿਸੀ ਸੰਗ ਬਾਨੀ।

ਗਗਨ ਕੇ ਮੰਡਲ^੪ ਧਯਾਨ ਲਗਾਵਤ, ਮੇਨ ਕਰੈ ਕਈ ਦਿਵਸ ਪ੍ਰਮਾਨੀ।

ਤੋਨ ਸਮੈ ਗੁਰ ਬਖਸ ਅਯੋ ਸਿੰਘ, ਤਾ ਢਿਗ ਕੀਨ ਪੁਕਾਰ ਮਹਾਨੀ।

ਤਾ ਮਨ ਆਇ ਗਈ ਸੁ ਘ੍ਰਿਣਾ, ਤਬ ਆਸ 'ਰੁ ਅੰਨ ਦਯੋ ਮਨਮਾਨੀ ॥੨੦॥ [੪੨॥]

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਯੋ ਸੁਨ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਏ ਕਛੁ, ਆਇ ਗਯੋ ਤਬ ਹੀ ਪਲ ਮਾਹੀ।

ਐਸੇ ਕਹਯੋ ਗੁਰ ਜੀ ਤਬ ਹੀ, “ਹਮ ਤੁਰਕਨ ਨਾਸ ਕਰੈ ਜਗ ਮਾਹੀ।”

ਤੇ ਵਹਿ ਬੋਲ ਕਹੈ, “ਸੁਨੀਏ ਪ੍ਰਭੂ, ਤੁਰਕ ਸਿਕਾਰ ਤੁਮਰੇ ਈ ਆਹੀ।”

ਯਾ ਪਰ ਸਾਹਿਬ ਬੋਲਤ ਭੇ, ਤੁਮ ਅੰਸ ਨ ਪੂਜ ਕੀ ਬਿਖ ਏ ਚਾਹੀ ॥੨੧॥ [੪੩॥]

ਦੋਹਰਾ। ਤਾਹਿ ਬੇਨਤੀ ਮਾਨ ਕੇ, ਪੰਚ ਸੇਰ ਦਾਣਾ ਕੀਨ।

ਪਾਵ ਨਾਜਾ ਬੀਰਾਨ ਕੋ, ਸਿੰਘ ਸ੍ਰਾਪ ਜੁਤ ਲੀਨ ॥੨੨॥ [੪੪॥]

ਚੋਪਈ। ਤਬੈ ਸੰਗ ਦਰਸਨ ਕੇ ਆਯੋ। ਚਾਹਤ ਕਾਲ ਬਿਤਯੋ ਲਖ ਭਾਯੋ।

ਦੂਰ ਦੇਸ ਕੇ ਸਿਖ ਮਨ ਧਾਰੀ। ਆਏ ਦਰਸ ਪਰਸ ਸੁਖ ਕਾਰੀ ॥ [੪੫॥]

ਸੁਨਤ ਘੇਰ ਸਭ ਹੀ ਮੁੜ ਗਏ। ਕੇ ਇਕ ਸਿਖ ਦਰਸਨ ਕੇ ਅਏ।

ਸਿੱਖ ਤਾ ਮੈ-ਮਤਿ ਰਾਸਾ। ਪਾਰਸ ਪ੍ਰਗਟ ਜਵਨ ਕੇ ਪਾਸਾ ॥ [੪੬॥]

ਸੋ ਸਿਖ ਗੁਰ ਢਿਗ ਆਯੋ ਪਯਾਰਾ। ਸਭ ਤਿਨ ਯਾ ਕੇ ਭੇਵ ਨਿਹਾਰਾ।

ਰਸਤ ਨ ਕਿਸੈ ਪ੍ਰਭੂ ਵਰਤਾਵੈ। ਜੇ ਦਲ ਗਜ ਅਰ ਸਰਬ ਸੋ ਖਾਵੈ ॥ [੪੭॥]

ਯਾ ਬਿਧਿ ਸੇ ਤਿਨ ਬਿਵਤ ਨਿਹਾਰੀ। ਨਿਜ ਮਨ ਮੈ ਅਸ ਬਾਤ ਬਿਚਾਰੀ।

ਧਨ ਨਹੀ ਹੈ ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ ਤੀਰਾ। ਤਾ ਤੇ ਦੁਖੀ ਰਹਤ ਬਰ ਬੀਰਾ ॥ [੪੮॥]

ਜੇ ਧਨ ਹੋਵਤ ਖਾਸ ਖਜਾਨੇ। ਕਜੋ ਭਟ^੬ ਖਾਵਤ ਬ੍ਰਿਛ ਪੁਰਾਨੇ।

ਪ੍ਰਿਗ ਮੇ ਕੇ ਭਾਖਯੋ ਮਨ ਮਾਹੀ। ਜਾ ਕੇ ਗੁਰ ਗ੍ਰਿਹ ਫਾਕੇ ਜਾਹੀ ॥ [੪੯॥]

ਧ੍ਰਾਗ ਵਹੁ ਜਗ ਮੈ ਦਰਬ ਕਹਾਵੈ। ਸਿੱਖ ਸਾਧ ਗੁਰ ਕਾਮ ਨ ਆਵੈ।

ਐਸ ਬਿਚਾਰ ਸਿੱਖ ਮਨ ਮਾਹੀ। ਪਰਉਪਕਾਰ ਗੁਰੂ ਤਨ^੭ ਆਹੀ ॥ [੫੦॥]

ਪਾਰਸ ਅਦਭੁਤ ਤੋਨ^੮ ਸੁ ਲੀਨੇ। ਆਨ ਮਯਾ ਨਿਧਿ^੯ ਅਗ੍ਰਜ^{੧੦} ਦੀਨੇ।

ਸਤਿਗੁਰ ਲਯੋ ਹਾਥ ਜਬ ਪਾਰਸ। ਬਹੁਰ ਤਵਨ ਕੀ ਓਰ ਨਿਹਾਰਸ ॥ [੫੧॥]

1. ਸੋਹਣੇ ਹਯ (ਘੋੜੇ)। 2. ਧਯਾਨ ਕਰਨਾ, ਜਾਣਾ। 3. ਮਯ (ਕ੍ਰਿਪਾ) ਦੇ ਸਿੰਧੂ (ਸਮੁੰਦ੍ਰ), ਭਾਵ-ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ।

4. ਗਗਨ ਮੰਡਲ, ਦਸਮ ਦੁਆਰ। 5. ਇਕ ਪਾਉ ਭਰ ਅਨਾਜ। 6. ਯੋਧੇ, ਸਿਪਾਹੀ। 7. ਨਾਲ, ਸਾਥ, ਸੰਗ। 8. ਉਸ ਨੇ। 9. ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਾਗਰ (ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ)। 10. ਅੱਗੇ, ਸਾਮ੍ਹਣੇ।

ਅਧਿਕ ਗੁਮਾਨ ਚੀਤ ਨਿਜ ਜਾਨੀ। ਸ੍ਰੀ ਮਹਾਰਾਜ ਐਸ ਬਿਧ ਠਾਨੀ।
 ਕਰ ਮੈ ਤਾ ਕੇ ਲਯੋ ਉਠਾਈ। ਨਦਾ ਪਰਵਾਹੁ ਸੁ ਦਯੋ ਬਗਾਈ ॥ [੫੨॥]
 ਜਜੋਂ ਬਾਰਕ ਬੱਟਾ ਕਰ ਫੈਕੇ। ਤਿਮ ਸਤਿਗੁਰ ਭਾਰਾ ਕਰ ਲੈ ਕੇ।
 ਯਾ ਬਿਧਿ ਸਿੱਖ ਚਰਿਤ੍ਰ ਨਿਹਾਰੀ। ਬਿਸਮੈ^੨ ਭਯੋ ਜੀਅ ਮੈ ਭਾਰੀ।
 ਟਕ ਟਕ^੩ ਪ੍ਰਭੂ ਕੀ ਓਰ ਨਿਹਾਰੇ। ਮਨ ਮੈ ਗਟੀ^੪ ਚਵੈ ਸੁ ਉਤਾਰੇ ॥੨੩॥ [੫੩॥]

ਦੇਹਰਾ। ਨਿਜ ਮੁਖ ਤੇ ਬੋਲੇ ਨਹੀਂ, ਐਸਰ ਲਗੇ ਨ ਹਾਥ।

ਪਾਰਸ ਸੀ ਨਿਧਿ^੫ ਮੈ ਦਈ, ਇਨ ਕਾ ਕੀਮਤ ਸਾਥ? ॥੨੪॥ [੫੪॥]

ਸਵੈਯਾ। ਅਤਿ ਸੋਚ ਮਨੰਤਰ^੬ ਤਾ ਪਿਖਓ ਤਬ, ਬੋਲਤ ਬੈਨ ਭਏ ਜਗ ਸਾਈ।

“ਕਯੋਂ ਤਵ ਸੋਚ ਕੀਓ ਮਨ ਮੇ, ਇਕ ਪਾਥਰੀ ਜਾਨ ਤੇ ਕਯੋਂ ਸਕੁਚਾਈ।

ਯਾਹੀ ਤੇ ਅਧਿਕ ਨਗੀਨ ਮੰਗਾਇ ਕੈ, ਦੇਵਹਿਗੇ ਸੁਨ ਸਿੱਖ ਚਹਾਈ।”

ਕਰ ਜੋੜ ਕਰੈ, “ਪ੍ਰਭੂ। ਪਾਥਰ ਨਾ ਇਹੁ, ਪਾਰਸ ਥੋ ਅਤਿ ਹੀ ਸੁਖਦਾਈ ॥੨੫॥ [੫੫॥]

ਚੋਦਹ ਲੋਕ ਮੈ ਯਾ ਸਮ ਨਾਹਿ ਨ, ਤੋਹਿ ਬਿਖਰਚ^੭ ਲਖਾ ਮੁਹਿ ਭਾਰੀ।

ਬਾਜਿ ਹੀ ਗਾਜ^੮ ਮਰੈ ਲਖ ਕੇ ਮਨ, ਏਹ ਬਿਬੇਕ ਮੁਝੇ ਅਸ ਧਾਰੀ।

ਪਾਰਸ ਪਾਇ ਗੁਰੂ ਸੁਖ ਪਾਵਹਿ, ਜੋਰ ਚਮ੍ਹੂ ਕਰ ਨਾਸ ਅਧਾਰੀ।

ਤੁਮ ਡਾਰ ਦਯੋ ਸਰ ਮੈ ਲਖ ਪਾਹਨ^੯, ਯੋ ਸੁਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਬੋਲਤ ਭਾਰੀ ॥੨੬॥ [੫੬॥]

ਸੰਕਰ ਛੰਦ। “ਤਨ ਸਰਬ ਤੇ ਵੀਲੇ ਕਰਾ, ਇਹ ਬਾਤ ਭਾਖੀ ਆਪ।

ਨਹਿ ਜਾਨਿਯੋ ਇਹੁ ਪਾਰਸੰ, ਅਬ ਸੋਚ ਤਜ ਸੁਖ ਥਾਪ।

ਏਤੇ ਖਜਾਨੇ ਯਾਹਿ ਕੇ ਨਹਿ, ਜਾਨਿਯੋ ਮੁਹ ਜਾਨ।

ਅਬ ਤਨ ਮੁਝੈ ਹੈ ਪਾਰਸੰ, ਲਖ ਸੋਚ ਤਜ ਸੁਖ ਮਾਨ ॥ [੫੭॥]

ਜਾਨ ਦੇਵਹੁ ਗਏ ਕੋ, ਨਹਿ ਸੋਚ ਧਾਰੇ ਠੈਕ^{੧੦}।

ਤੈ ਕਾਲ ਮੈ ਯਹਿ ਜਾਨੀਐ, ਤਨ ਮੋਹ ਪਾਰਸ ਏਕ।”

ਸੁਨ ਬੈਨ ਗੁਰ ਕੇ ਕਾਨ ਧਰ, ਸਿਖ ਚਹੈ, “ਦੇਖੋ ਕੈਸ?

ਪਾਰਸ ਸੇ ਕੰਚਨ ਕਰਤ ਹੈ, ਟੁਕ^{੧੧} ਲੋਹ^{੧੨} ਛੁਹਤ ਸੁ ਐਸ ॥ [੫੮॥]

ਜੇ ਤਨ ਛੁਹੈ ਕਰ ਲੋਹ ਕੰਚਨ, ਜਾਨੀਐ ਤਬ ਏਹੁ।”

ਯਾ ਭਾਤਿ ਸਿੱਖ ਸੁ ਮਾਹਿ ਚਿਤਵੈ, ਲਖਾ ਗੁਰ ਚਿਤ ਜੋਹ ॥੨੭॥ [੫੯॥]

ਝੂਲਨਾ। ਤਹਿ ਭਰਮ ਕੇ ਦੂਰ ਉਠਾਇ ਬੇ ਕੋ, ਲਘੀ^{੧੩} ਕਰਨ ਕੇ ਜਾਤ ਭੇ ਬਾਨ^{੧੪} ਮਾਹੀ।

ਤਹਿ ਸਿੱਖ ਕੇ ਭਾਖਿਯੋ, “ਨੀਰ ਆਨੋ, ਤਿਹ ਲੀਨ ਗਡਵਾ ਕਰੇ ਨੀਰ ਜਾਹੀ।

ਗੁਰੁ ਪਾਨ^{੧੫} ਪੋਏ ਲਖੇ ਸਿੱਖ ਕੈਸੇ, ਜਿਹ ਪਰਜੇ ਚੀਤਾ^{੧੬} ਤਹਾ ਭੂਮਿ^{੧੭} ਸਾਰੀ।

ਭਈ ਕੰਚਨੰ^{੧੮} ਕੁੰਦਨੰ^{੧੯} ਤੋਨ ਬਾਨੰ, ਜਹਾ ਪਰੀ ਹੈ ਛੀਟ ਕਨਕਨੀ^{੧੯} ਧਾਰੀ।

ਯਾ ਭਾਤਿ ਪੇਖੇ ਧਰਜੇ ਨੀਰ ਗੰਗਾ, ਪੁਨੰ ਬਾਰ ਹੀ ਬਾਰ ਕਰ ਬੰਦਨਾ ਹੀ।

1. ਨਦੀ, ਦਰਿਆ। 2. ਵਿਸਮਿਤ, ਹੈਰਾਨ। 3. ਇਕ ਟਕ। 4. ਗਿਣਤੀ, ਸਕੀਮ। 5. ਤੇਯ-ਨਿਧਿ, ਦਰਿਆ। 6. ਮਨ ਦੇ ਅੰਦਰ। 7. ਖਰਚ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਧਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ। 8. ਹਾਥੀ। 9. ਪੱਥਰ। 10. ਥੋੜੀ ਜੇਹੀ। 11. ਥੋੜਾ ਜੇਹਾ, ਜਰਾ ਕੁ। 12. ਲੋਹਾ। 13. ਲਘੂ ਸੰਕਾ, ਪੇਸ਼ਾਬ। 14. ਇਕ ਸਥਾਨ। 15. ਹੱਥ। 16. ਮੂਤ੍ਰ, ਪੇਸ਼ਾਬ। 17. ਧਰਤੀ। 18. ਕੰਚਨ ਕੁੰਦਨ, ਭਾਵ-ਸੁੱਧ ਸੋਨਾ। 19. ਪੇਸ਼ਾਬ ਦੇ ਜਰਾ ਜਿਤਨੇ ਛਿੱਟੇ ਵੀ ਜਿੱਥੇ ਪਏ ਸਨ।

ਕਹੀ ਦੀਨ ਬਾਨੀ ਧਕਧਕੀ¹ ਠਾਨੀ, “ਮੈ ਭੇਦ ਨਹਿ ਪਾਇਯੋ ਗੁਰੂ ਵਾਹੀ।
 ਖਿਮਾ ਕੀਜੀਏ ਨਾਥ ! ਮੈ ਕਹੀ ਬਾਨੀ ਤੁਮੈ ਸਨਮੁਖਿ ਕੋਨ ਸੁਰਤਰਹਿ² ਜਾਨੀ।
 ਨਿਪੰਪਾਰਸੀ³ ਧੋਨਾ ਪੁਨਿ ਲਾਲ ਹੀਰੇ, ਮਨੰਮੁਕਤ⁴ ਸਭ ਤੋਹ ਪਦਰਜੀ⁵ ਧਾਨੀ।” ॥੨੮॥ [੬੦॥]
 ਚੋਪਈ। “ਲੋਹਾ ਜੇ ਪਾਰਸ ਤਨ ਲਾਵੈ। ਕੰਚਨ ਹੋਤ ਗੁਨੀਗਨ ਗਾਵੈ।
 ਤੁਮਰੀ ਕੋਰ⁶ ਪ੍ਰਗਟ ਹੈ ਪਾਰਸ। ਮਾਈ ਕੋ ਕਰ ਰੂਪ ਸੁਧਾਰਸਾ⁷ ॥ [੬੧॥]
 ਤੁਮ ਜਾ ਕੇ ਇਕ ਦਾ ਛਹਿ ਜਾਵੈ। ਲੋਕ ਚਤੁਰਦਸਾ⁸ ਮੈ ਪ੍ਰਗਟਾਵੈ।
 ਦੇਵ ਦਨੁਜ⁹ ਸੁਰ ਨਰ ਪੁਨਿ ਜੋਈ। ਤਵਨ ਸਮਾਨ ਆਨ ਨਹਿ ਹੋਈ ॥ [੬੨॥]
 ਉਪਮਾ ਤੋਰ ਤੁਹੀ ਪ੍ਰਭੂ ਜਾਨੈ। ਐਰ ਜੀਵ ਕੋ ਕਹਾ ਬਖਾਨੈ।”
 ਜਬ ਸਤਿਗੁਰ ਐਸੇ ਸੁਨ ਪਾਈ। ਕਰੁਨਾ ਕੇ ਸੰਗ ਤਹਾ ਅਲਾਈ ॥ [੬੩॥]
 “ਸੁਨ ਸਿਖ ਤੇਰਾ ਭਰਮ ਮਿਟਾਵੈ। ਸੱਤ ਬੈਨ¹⁰ ਧਰ ਪੈਜ ਧਰਾਵੈ।
 ਪੂਰਨ ਪੁਰਖਨ ਪੈਜ ਬਢਾਈ। ਜਿਨ ਕੋ ਧਨੀ ਨ ਅਧਿਕ ਲਖਾਈ ॥ [੬੪॥]
 ਯੋ ਲਖ ਕੇ ਅਪਨੇ ਮਨ ਮਾਹੀ। ਯਹਿ ਤੋ ਗੁਰੁਅਨ ਗੁਰੂ ਲਖਾਹੀ।
 ਕਹਾ ਭਯੋ ਇਨ ਮੈ ਸਿਧ ਨਾਹੀ। ਇਹ ਹਮਰੀ ਕਛੁ ਲੱਛ ਚਹਾਈ ॥ [੬੫॥]
 ਸਰਬ ਸਿੱਧ ਕੇ ਕਰਨੇ ਹਾਰੇ। ਰਿੱਧਿ ਸਿੱਧੀ ਜਹਿ ਬਾਰ ਬੁਹਾਰੇ¹²।
 ਰਾਜੇ ਤੁਰਕ ਲਰਤ ਜੇ ਜਾਨੇ। ਏਹ ਤੋ ਹਮਰੀ ਖੇਲ ਪਛਾਨੇ ॥ [੬੬॥]
 ਬੀਰ ਸੁ ਧੀਰ ਬਾਜਿ ਗਜ ਰਾਜਾ। ਭੂਖੇ ਰਹਤ ਨਹੀ ਧਨ ਕਾਜਾ।
 ਕਵਤਕ¹³ ਕਰਤ ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜਾ। ਕਛੁ ਚਰਿਤ੍ਰ ਨਿਰਖਨ ਕੈ ਕਾਜਾ ॥ [੬੭॥]
 ਵਾ ਕੀ ਬਾਤ ਵਹੀ ਪਰ ਜਾਨੈ। ਅਵਰ ਜੀਵ ਕੋ ਕਹਾ ਬਖਾਨੈ।”
 ਇਹ ਬਿਧਿ ਸਿੱਖ ਸਬੈ ਸੁਨ ਪਾਯੋ। ਨਿਜ ਮਨ ਕੋ ਸਭ ਭਰਮ ਮਿਟਾਯੋ ॥ [੬੮॥]
 ਚਰਨ ਪਰੇ ਭਲ ਸੀਸ ਨਿਵਾਈ। ਦੀਨ ਬੰਧੁ ਲਖ ਬਿਨਤੀ ਪਾਈ।
 “ਪ੍ਰਸਨੋਤਰ ਮੈ ਅਧਿਕ ਨਿਸੰਗਾ। ਕਰੇ ਸੰਕ ਤਜ ਤੁਮਰੇ ਸੰਗਾ ॥ [੬੯॥]
 ਖਿਮਾ ਕਰੇ ਸਤਿਗੁਰ ਭਗਵਾਨਾ। ਮੈ ਤੁਮ ਕੋ ਨਰ ਕਰ ਪਹਿਚਾਨਾ।”
 ਤਿਨ ਜਬ ਦੀਨ ਬਚਨ ਯੋ ਰਹੈ। ਮਯਾ ਸਿੰਧੁ ਕਰੁਨਾ ਮੈ¹⁴ ਢਰੈ¹⁵ ॥ [੭੦॥]
 “ਕਛੁ ਬਰ ਮਾਂਗਾ” ਸਿਰੀ ਮੁਖ ਭਾਖਾ। ਸੁਨਤ ਬੈਨ ਯਾ ਬਿਧਿ ਤਿਨ ਆਖਾ।
 “ਮੈ ਪਰ ਨਾਥ ! ਕ੍ਰਿਪਾ ਯਹਿ ਕੀਜੈ। ਇਹ ਬਰਦਾਨ ਦਾਸ ਕੋ ਦੀਜੈ ॥ [੭੧॥]
 ਇਹ ਜੇ ਕਥਾ ਪੜ੍ਹੇ ਸੁਨ ਗਾਵੈ। ਤੋ ਚਰਨਾਂਬੁਜ¹⁶ ਮਾਹਿ ਸਮਾਵੈ।”
 ਸਤਿਗੁਰ ਸੋਈ ਬਾਤ ਤਬ ਕੀਨੀ। ਜੋ ਮਨਸਾ ਪੂਰਨ ਤਿਹ ਦੀਨੀ ॥੨੯॥ [੭੨॥]
 ਦੇਹਰਾ। ਬਹੁਤ ਕਾਲ ਬੀਤਤ ਭਯੋ, ਯੋ ਬਿਧਿ ਤਾ ਪੁਰ ਮਾਹਿ।
 ਕਥਾ ਚੋਦਸੈ ਧਯਾਇ ਕੀ, ਬਰਨੀ ਸੁੰਦਰ ਚਾਹਿ ॥੩੦॥ [੭੩॥]
 ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਬਰ ਰੰਗ। ਤਾਹਿ ਕਥਾ ਸੁੰਦਰ ਦੁਖ ਭੰਗ ॥੧੪॥

1. ਕੰਪ ਕੰਪੀ, ਧੜਕਨ। 2. ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਕਲਪ ਬ੍ਰਿਛ। 3. ਪਾਰਸ ਜੇਹੀਆਂ ਨਿਧਾਂ। 4. ਕਪਿਲਾ ਗਊ।
 5. ਮਣੀਆ ਤੇ ਮੋਤੀ। 6. ਪਦ ਰਜ (ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਧੂੜ) ਵਿਚ। 7. ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ। 8. ਅੰਮ੍ਰਿਤ। 9. ਚੋਦਾਂ ਲੋਕ।
 10. ਦੇਵ ਤੇ ਦੈਤ। 11. ‘ਬਚਨ’ (ਮੋ. ਬਾ. ੭੧)। 12. ਦੁਆਰ ਉੱਤੇ ਝਾੜੂ ਦੇਦੀ ਹੈ। 13. ਕੋਤਕ। 14. ਕਰੁਣਾ ਭਾਵ
 (ਕ੍ਰਿਪਾ ਭਾਵ) ਵਿਚ। 15. ਢਲੇ, ਆਏ। 16. ਚਰਣ ਕਮਲ।

ਪੰਦਰ੍ਹਵਾਂ ਅਧਿਆਇ

ਦੇਹਰਾ । ਕਹੈ ਪੰਦ੍ਰਵੈ ਧਯਾਇ ਮਹਿ, ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਜੁਤਾ ਗਾਥ ।

ਪੁਨਿ ਸਿੱਖਨ ਕੇ ਸਾਂਗ ਕੀ, ਕਥਾ ਹੋਤ ਸੁਖ ਸਾਥ ॥੧॥

ਚੋਪਈ । ਏਕ ਦਿਵਸ ਸਿਖ ਪੈ ਗੁਰ ਆਯੋ । ਆਨ ਕਰੀ ਚੁਗਲੀ ਅਸ ਭਾਯੋ^੧ ।

“ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ! ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਜੋ ਦਾਸਾ । ਦਾਨਾ ਖਾਤ ਚੁਰਾਇ ਪ੍ਰਗਾਸਾ ॥ [੨॥]

ਵੈ ਤੇ ਬਾਜਿਨਾ^੨ ਕੀ ਲਿਦ ਮਾਹੀ । ਦਾਣੇ ਚੁਗ ਖਾਵਤ ਯੋ ਆਹੀ ।”

ਗੁਰ ਢਿਗ ਕਹੈ ਚੁਗਲ ਅਸ ਰੀਤੀ । ਵੈ ਖਾਵਤ ਅਤਿ ਸਬਲ ਜੁ ਨੀਤੀ ॥ [੩॥]

ਤਬ ਗੁਰ ਤਾ ਬੁਲਾਇ ਕੀ ਠਾਢਾ । ਸੰਮੁਖ ਤੀਰ ਮਾਰੇ ਤੇ ਗਾਢਾ ।

ਤਬ ਤਿਨ ਜਾਮੈ^੩ ਤਣੀ ਉਤਾਰੀ । ਨਗਨ ਕਰੀ ਛਾਤੀ ਹੁਚਿ ਧਾਰੀ ॥ [੪॥]

ਗੁਰ ਪੂਛਾ, “ਤਨ ਕਯੋ ਨਗ ਨਾਹੀ?” ਕਹੈ ਬੈਨ ਗੁਰ ਕੋ ਪੁਨਿ ਚਾਹੀ ।

“ਤੁਮਰੇ ਬਾਨ ਅਵਰਨ ਬਿਨਾਹੀ । ਸਹਜੈ ਜਾਵੈ ਤਨ ਧਨ ਤਾਹੀ ॥ [੫॥]

ਤਬ ਗੁਰ ਮੁਦਿਤ ਤਾਹਿ ਪਦ ਲਾਯੋ । ਅੰਗ ਮੈ ਲਾਇ ਸਭੇ ਦਰਸਾਯੋ ।

ਤਾਵਤ ਕਾਲ^੪ ਪਿਸੇਰੀ^੫ ਸੰਗਤ । ਏਕ ਬ੍ਰਿਧ ਕੇ ਕਰਤ ਖਤੰਗਤ^੬ ॥ [੬॥]

ਕਰ ਬਿਬਾਨ ਸਸਕਾਰ ਪ੍ਰਕਾਰੀ । ਨਿਕਸਨ ਹੋਤ ਕੀਓ ਛਲ ਭਾਰੀ ।

ਤੁਰਕਨ ਸੇ ਬਾਹਰ ਮਤਿ^੭ ਕੀਨਾ । “ਹਮ ਆਵੈ ਤੁਮ ਹਤੇ ਨ ਚੀਨਾ ॥ [੭॥]

“ਤਾਹ ਕਹਯੋ ਹਮ ਧਨ ਤੁਮ ਦੈ ਹੈ ।” “ਤਾਹਿ ਕਹਯੋ ਕਿਵ ਜੀਤ ਰਹੈ ਹੈ ।”

ਬਿਵਾਨ ਅਗ੍ਰ ਗਾਵੈ ਸਬਦੀਤ^੮ । “ਸੇਵਕ ਕੀ ਓੜਕ ਨਿਬਹੀ ਪ੍ਰੀਤ ॥ [੮॥]

ਜੀਵਤ ਸਾਹਿਬ ਸੇਵਯੋ ਅਪਨਾ । ਚਲਤੇ ਰਾਖਯੋ ਚੀਤ ।”

ਸੁਨ ਗੁਰ ਸਬਦ ਬਿਗਸ ਅਤਿ ਨੀਤ ॥ [੯॥]

ਕਹਯੋ, “ਕੋਨ ਸੇ ਕੀਨ ਚਲਾਣਾ? ਇਤੇ ਓਰ ਲਜਾਵੈ ਸੁ ਬਖਾਣਾ ।

ਮਨ ਮੈ ਕਹਯੋ ਜੇ ਜਾਵਹਿ ਏਈ । ਲੋਕ ਕਹੈ ਗੁਰ ਲਖਯੋ^{੧੦} ਨ ਤੇਈ ॥ [੧੦॥]

ਯਾ ਕਰ ਗੁਰੁਤਾ ਕਹੁ ਨਿਜ ਟੇਰਾ । ਕਹਯੋ ਸੁਨਾਵਹੁ ਸਬਦ ਸੁ ਚੇਰਾ ।

ਪੰਜ ਪੋੜੀਆਂ ਵਾਰ ਸੁਨਾਵਹੁ । ਪੁਨਿ ਇਕ ਸਿਖ ਸੋ ਕਹਿ ਗੁਪਤਾਵਹੁ^{੧੧} ॥ [੧੧॥]

ਛਪ ਕੇ ਬੀਚ ਅੰਗਾਰਾ ਦੀਜੈ । ਯਾ ਬਿਬਾਨ ਮਾਹੀ ਸੁਖ ਲੀਜੈ ।”

ਸੁਨ ਕਰ ਬਚ ਭਾਰਯੋ ਸੁ ਅੰਗਾਰਾ । ਤਬੈ ਬ੍ਰਿਧ ਸਿਖ ਕਾਪਯੋ ਭਾਰਾ ॥ [੧੨॥]

1. ਯੁਕਤ, ਸਹਿਤ। 2. ਇਸ ਭਾਇ (ਤਰੀਕੇ) ਨਾਲ। 3. ਘੋੜਿਆਂ। 4. ਜਾਮਾ, ਲੰਮਾ ਕੋਟ। 5. ਉਤਨਾ ਚਿਰ। 6. ਪੇਸ਼ਾਵਰ ਦੀ। 7. ਖਤੰਗ (ਤੀਰ) ਨਾਲ ਆਹਤ ਮਾਰਿਆ। 8. ਮਤਾ, ਸਲਾਹ। 9. ਸਬਦ ਪੜ੍ਹਦੇ। 10. ਜਾਣਿਆ। 11. ਗੁਪਤ ਰਖੇ।

ਥਰ ਥਰਾਇ ਧਰ ਮੈ ਗਿਰ ਪਰਿਜ। ਤਬ ਸਭ ਲਜੈ ਨੀਚ ਮੁਖ ਕਰਿਯੋ।
 ਗੁਰ ਕਹਿ, “ਲਾਜ ਨ ਤ੍ਰਾਸ¹ ਬਿਚਾਰੇ। ਹਮ ਨਿਹਚਾ ਰਾਖਾ ਹੈ ਥਰੇ² ॥ [੧੩॥]
 ਜੇ ਕਰ ਤੁਮ ਜਾਤੇ ਯਾ ਥਾਨਾ। ਤਬ ਸੇ ਮੁਖ ਤੁਰਕਨ ਗਨ ਜਾਨਾ।
 ਤੇ ਤੁਮ ਕਹਿਤੇ ਗਾਥ ਇਸਾਹੀ। ਤੁਮਰੇ ਗੁਰ ਕਛੁ ਜਾਨਤ ਨਾਹੀ ॥ [੧੪॥]
 ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਜੇ ਵਹਿ ਹੋਤਾ। ਤੁਮਰੇ ਛਲ ਬਲ ਜਾਨ ਨ ਲੇਤਾ।
 ਯਾ ਕਰ ਹਮ ਤੁਮਰਾ ਕ੍ਰਿਤ ਕੀਜੈ। ਤੁਮ ਮਨ ਧਰੇ ਤ੍ਰਾਸ ਨਹੀ ਖੀਜੈ ॥ [੧੫॥]
 ਜੇ ਕਰ ਮਨ ਚਾਹੇ ਤੋ ਰਹੀਐ। ਨਾਤਰ ਜਾਹਿ ਜੋਰ ਨਹਿ ਕਹੀਐ।”
 ਤਬ ਸੇ ਰਹੈ ਪ੍ਰੀਤਯੁਤ ਹੋਈ। ਸੇਵਕ ਕਰਤ ਕਠਿਨ ਤਪ ਸੋਈ ॥ [੧੬॥]
 ਟੂਟਤ ਪਤ੍ਰ ਉਬਾਲ ਸੁ ਖਾਹੀ। ਕਬ ਰੋਰਨ³ ਕਬ ਸਾਗ ਲੈ ਖਾਹੀ।
 ਕਬ ਨਹਿ ਆਵਤ ਹਾਥ ਸੁ ਸੋਈ। ਨਿਰਮਲ ਰਹਿਤ ਅਸਨ⁴ ਬਿਨ ਹੋਈ ॥੨॥ [੧੭॥]
ਸਵੈਯਾ। ਘੇਰਾ ਪਰਾ ਦੁਖ ਪਾਵਤ ਹੈ, ਬਹੁ ਕਾਲ ਬਿਤੇ ਜੁਧ ਰੈਨ ਬਿਤਾਵੈ।
 ਖਾਨ 'ਹੁ ਪਾਨ ਨਹੀ ਕਛੁ ਪਾਵਤ, ਦੂਸਰ ਏ ਲਖ ਤੁਰਕ ਡਰਾਵੈ।
 ਕਾ ਬਿਧਿ ਧੀਰ ਧਰੈ ਸਬ ਬੀਰ ਸੁ, ਹਾਡ ਰਹੈ ਸਬ ਮਾਸ ਸੁਕਾਵੈ।
 ਪਿੰਜਰ ਸੇ ਤਨ ਹੋਤ ਭਏ, ਜੜ ਘਾਸ ਰਖਾਵਤ ਦਿਵਸ ਬਿਤਾਵੈ ॥੩॥ [੧੮॥]
 ਪ੍ਰਾਨ ਧਰੈ ਅਤਿ ਜਤਨਨ ਸੋ, ਮਿਲ ਆਇ ਹਜ਼ੂਰ ਸੇ ਮਾਤ ਲਿਆਹੀ।
 ਬੰਦਨ ਕੈ ਪ੍ਰਭੁ ਭਾਖਤ ਹੈ, ਪ੍ਰਭੁ ਜੁ ! ਕਰੀਐ ਰਖ ਦਾਸਨਿ ਨਾਹੀ।
 ਦਾਨ ਦਿਜੈ ਪ੍ਰਭੁ ਜੀ ! ਹਮ ਜੀਵਨ, ਨਾਤਰ ਆਇਸ ਦੇਵਹੁ ਜਾਹੀ।
 ਸੰਮੁਖ ਹੋ ਕਰ ਜੁੰਝ ਮਰੈ ਰਨ, ਨਾਤਰ ਪ੍ਰਾਨ ਕਰੇ ਇਹ ਨਾਹੀ ॥੪॥ [੧੯॥]
 “ਜਾ ਕਰ ਪ੍ਰਾਨ ਬਚੈ ਇਨ ਕੇ” ਅਸ ਮਾਤ ਕਹੈ “ਸੁਨੀਏ ਬਚ ਭਾਰੇ।
 ਜੇ ਕਰ ਪੇਟ ਭਰੇ ਇਨ ਕੇ ਤਬ ਜੁੱਧ ਹੂੰ ਜੈ ਧਰ ਜਾਵਤ ਕਾਰੇ।”
 ਭਾਖਤ ਹੈ ਗੁਰ, “ਮਾਤ ਸੁਨੇ ਅਸ ਪੂਜ ਕੇ ਅੰਨ ਨ ਯਾਹਿ ਭੁਗਾਰੇ।
 ਮਾਤ ਲਖੇ ਸੁਤ ਕੇ ਬਿਖ ਦੇਤ ਨ ਤਾਕਰ ਹੈ ਬਿਖ ਸੀ ਇਹ ਧਾਰੇ” ॥੫॥ [੨੦॥]
 ਯਾ ਬਿਧਿ ਮਾਤ ਕੇ ਬਾਤ ਸੁਨਾਵਤ, ਆਵਤ ਹੈ ਉਤ ਦੂਤ ਅਰਾਹੀ⁵।
 “ਸਬ ਲੈ ਧਨ ਧਾਮ ਚਲੇ ਇਹ ਤੈ, ਕਛੁ ਭਾਖਤ ਨਾਹਿ ਹਮੈ ਤੁਮ ਤਾਹੀ।
 ਇਹ ਠੋਰ ਤਜੇ ਤੁਮ ਧਰਮ ਲਿਜੈ, ਐਰ ਸੁਗੰਧ ਲਿਜੈ ਰੁਚਿ ਜਾਹੀ।”
 ਯਾ ਬਿਧਿ ਬਾਤ ਸੁਨੈ ਤਿਨਕੀ, ਤਬ ਸਿੱਖ ਸੁ ਮਾਤ ਕੇ ਜਾਇ ਸੁਨਾਹੀ ॥੬॥ [੨੧॥]
ਦੋਹਰਾ। ਮਾਤਾ ਸਗ ਲਿਆਇ ਕੈ, ਕਰੀ ਸਬਨ ਅਰਦਾਸ।
 “ਹੇ ਪ੍ਰਭੁ ! ਰਾਖੇ ਹਮਨ ਕੋ, ਪਰੈ ਪ੍ਰਾਨ ਹਮ ਜਾਸ” ॥੭॥ [੨੨॥]
ਚੋਪਈ। ਉਤ ਵੈ ਤੁਰਕ ਰਾਵ ਕਹ ਐਸੇ। “ਤੁਮੈ ਬਸਤ ਹਮ ਛੂਤ ਨ ਕੈਸੇ।
 ਤੁਰਕ ਭੂਪ ਐ ਨੀਤ ਵਿਚਾਰੀ। ਗੋ ਸੂਕਰ⁶ ਰਤ ਸਮ ਹਮ ਭਾਰੀ ॥ [੨੩॥]
 ਫਕਤ⁷ ਭੂਮਿ ਤੁਮ ਤੇ ਹਮ ਚਾਹੀ। ਨਾਥ ਸਮੋਏ ਹਾਥ ਨ ਆਈ।”
 ਤਬ ਗੁਰ ਕਹਤ, “ਤੁਮੈ ਨਾਹ ਜਾਨਤ। ਯਾ ਕੇ ਛਲ ਬਲ ਅੰਤ ਨ ਨਾਨਤ ॥ [੨੪॥]

1. ਡਰ। 2. ਤੁਹਾਡਾ। 3. ਰੋੜੇ। 4. ਭੋਜਨ। 5. ਅਹਿ (ਦੁਸ਼ਮਨ) ਦੇ ਦੂਤ (ਸਿਪਾਹੀ)। 6. ਜਿਸ ਤੋਂ 7. ਗਊ
 ਤੇ ਸੂਰ। 8. ਬਸ, ਕੇਵਲ।

ਝੂਠੇ ਬਚਨ ਸਤਿ ਕਰ ਜਾਨਤ। ਅਧਿ ਕਾਨੇ ਬਚਨ ਨ ਮਾਨਤ।
 ‘ਹਿੰਦੂ ਅੰਨਾ ਤੁਰਕ ਸੁ ਕਾਨਾ’। ਦਗੇ ਕਾਜ ਕਰਤੇ ਛਲ ਨਾਨਾ” ॥ [੨੫॥]
 ਪੁਨਿ ਆਯੇ ਕਾਜੀ ਇਕ ਦੂਤਾ। ਤਾ ਕੇ ਗੁਰ ਕਰ ਆਦਰ ਪੂਤਾ।
 ਚੂਰਨ ਇੱਖ ਕਰੀ ਖੁਲਵਾਹੀ। ਦੂਧ ਪਾਨ ਸਭ ਰਸ ਖਟ ਭਾਈ ॥ [੨੬॥]
 ਨਾਨਾ ਭਾਂਤਿਨ ਸੁਖ ਤਿਨ ਦੇਖਾ। ਅਨ ਧੰਨ ਕੋਸ ਅੰਤ ਨ ਲੇਖਾ।
 ਕੋਸ^੧ ਖਾਤ ਅੰਨ ਧਨ ਘ੍ਰਿਤ ਕੇਰੇ। ਤਾਹਿ ਦਿਖਾਵਤ ਆਪ ਸੁ ਟੇਰੇ ॥ [੨੭॥]
 ਏ ਸਬ ਖਾਇ ਬਹੁਰ ਉਨ ਜੈਹੈ। ਯਾ ਤੁਮ ਸੋ ਹਮ ਸੰਗਰ^੨ ਕੈ ਹੈ।
 ਯਾ ਬਿਧਿ ਲਖ ਕੈ ਦੂਤ ਸੋ ਆਵੈ। ਜਾਇ ਨ੍ਰਿਪਨ ਸੋ ਬੈਨ ਸੁਨਾਵੈ ॥ [੨੮॥]
 ਅਨ ਘਾਸ ਘ੍ਰਿਤ ਬਸਨ ਅਪਾਰਾ। ਗੁਰ ਕੋਸਨ ਕੋ ਅੰਤ ਨ ਪਾਰਾ।
 ਸੁਨ ਕੈਸੇ ਤਬ ਐਸ ਬਖਾਨੈ। ਚਾਰ ਬਰਸ ਕੇ ਘੇਰਾ ਠਾਨੈ ॥ [੨੯॥]
 ਚਾਰ ਬਰਸ ਲੋ^੪ ਅਨਗਨ^੩ ਕੋਸਾ। ਅਜ ਹੂੰ ਪਰੇ ਅੰਨ ਧਨ^੫ ਤੋਸਾ।
 ਇਤ ਸਬ ਸਿੰਘ ਐਸ ਉਚਰਾਹੀ। “ਬਡ ਬਿਸ ਮੈ ਹਮ ਬਾਤ ਲਖਾਹੀ” ॥ [੩੦॥]
 ਹਮੈ ਨ ਦੇਤ ਅੰਨ ਕਿਛੁ ਖਾਹੀ। ਤੁਰਕਨ ਸੋ ਅਤਿ ਦੇਤ ਭਨਾਹੀ।
 ਮਾਤਾ ਸੰਗ ਲਿਆਇ ਪੁਨਿ ਤੇਹੀ। “ਇਨ ਦੂਤਨ ਕੋ ਖਟਰਸ^੬ ਦੇਹੀ” ॥ [੩੧॥]
 ਕਹੈ ਗੁਰੂ ਜੀ, “ਤੁਰਕ ਉਚਾਰੈ। ਗੋ ਸੂਕਰ ਸੋਗੰਧ ਪੁਕਾਰੈ।
 ਬੇਦ ਪੁਰਾਨ ਬੀਚ ਤੁਮ ਦੇਹੀ। ਚਲੇ ਨ ਜਾਤੇ ਭਰਮ ਕਰੇਹੀ” ॥ [੩੨॥]
 ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਕਹੈ, “ਝੂਠ ਵਹੁ ਕੈ ਹੈ। ਤੁਮੇ ਦਿਖਾਹਿ ਕੋਤੁਕੇ ਚਹਿ ਹੈ।”
 ਤਬ ਕੋਤੁਕ ਹਿਤ ਚਮੜੇ ਲੀਨੇ। ਪਨ੍ਹੀ^੭ ਤੋਬਰੇ^{੧੦} ਅੰਤ ਨ ਬੀਨੇ ॥ [੩੩॥]
 ਕਾਠੀ ਜੀਨ ਮਲੀਨ ਮੰਗਾਈ। ਹਾਡ, ਪੁਰਾਨੇ ਚੀਰ^੮, ਅਧਿਕਾਈ।
 ਠੀਕਰ ਪਾਹਨ^{੧੨} ਬੁਰਦ ਸੋ ਪੋਸਾ^{੧੩}। ਉਨ ਕਪਾਸ ਮਲਨ ਭਰ ਕੋਸਾ ॥ [੩੪॥]
 ਪਨੀ ਪੁਰਾਨੀ ਕੁਪੀਅਨ^{੧੪} ਹੀਨੀ। ਏ ਸਬ ਏਕਠ ਕਰੀ ਸੁ ਚੀਨੀ।
 ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਕਰ ਗੁਨ ਭਰਾਹੀ। ਭਰੈ ਬੈਲ ਸਾ ਦਏ ਚਲਾਈ ॥੮॥ [੩੫॥]
 ਸਵੈਯਾ। ਲਿਖ ਪਤ੍ਰ ਪਠੇ ਉਨ ਦੂਤਨ ਕੇ, “ਤੁਮ ਬੈਨ ਧਰੇ ਹਮ ਜਾਂਹਿ ਤਜਾਹੀ।
 ਪੂਰਬ ਕੋਸ ਖਜਾਨਾ ਚਲੈ”, ਸਬ ਸੁਹਰਤ ਭੀ ਗੁਰ ਕੂਚ ਕਰਾਹੀ।
 ਯੋ ਸੁਨ ਰਾਵ ਆਨੰਦਤ ਭੇ, ਮਨੇ ਨਿਰਬਲ ਥੇ ਭਏ ਸਬਲ ਸੁਨਾਹੀ।
 ਆਧ ਹੀ ਰਾਤ ਪਯਾਨ^{੧੫} ਭਯੇ, ਤਬ ਸੀਗ ਦੁਈ ਤਿਨ ਬੈਲ ਬੰਧਾਹੀ ॥੯॥ [੩੬॥]
 ਦੇ ਦੋ ਸੀਗ ਮਸਾਲ ਜਗੇ, ਤਬ ਯਾ ਬਿਧਿ ਟਾਂਡ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿਧਾਹੀ।
 ਮੋਰਚਾ ਲਾਂਘ ਗਏ ਗੁਰੂ ਕੇ ਜਬ, ਤਾਹਿ ਕੇ ਬੀਚ ਜਬੈ ਪ੍ਰਵਿਸਾਹੀ।
 ਪੇਖ ਕੇ ਸਬ ਭਏ ਤਿਹ ਲੇਭ ਮੈ, ਧਰਮ ਦੀਓ ਤਜ ਕੈ ਤਿਨ ਨਾਹੀ।

1. ਸਹੀ ਪਾਠ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ : “ਹਿੰਦੂ ਅੰਨਾ ਤੁਰਕ ਕਾਨਾ। ਦੁਹਾਂ ਤੇ ਗਿਆਨੀ ਸਿਆਣਾ।” (ਰਾਗੁ ਗੋਡ ਬਾਣੀ ਨਾਮਦੇਉ ਜੀਉ ਕੀ)। 2. ਖਜਾਨਾ। 3. ਲੜਾਈ। 4. ਤਕ। 5. ਅਣਗਿਣਤ। 6. ‘ਅਨਿਕ ਬਿਧਿ’। (ਮੋ. ਬਾ. ੭੧)। 7. ਦੇਖ ਕੇ। 8. ਖਟ (ਛੇ) ਰਸ ਇਹ ਹਨ : ਮਿੱਠਾ, ਸਲੂਣਾ, ਚਰਪਰਾ (ਤਿੱਖਾ) ਕਸੈਲਾ, ਖੱਰਾ ਅਤੇ ਕੋੜਾ। 9. ਜੁੱਤੀਆਂ। 10. ਤੋਬਰੇ, ਬੈਲੇ, 11. ਪੁਰਾਣੇ ਤੇ ਫਟੇ ਹੋਏ ਕਪੜੇ। 12. ਪੱਥਰ। 13. ਬੁਰਦ ਪੋਸ਼, ਸਾਮਾਨ ਬੰਨ੍ਹਣ ਦੀਆਂ ਚਾਦਰਾਂ। 14. ਕੁਪੀਨ, ਲਿੰਗੋਟੀ। 15. ਗਮਨ, ਕੂਚ।

ਜੋ ਗੁਰ ਏਕਨ ਯਾਹਿ ਕਰੀ, ਹਮ ਖੋਸਤਾ ਸੇ ਬਸ ਲੇਹ ਭਨਾਹੀ ॥੧੦॥ [੩੭॥]
ਭੁਜੰਗ ਛੰਦ। ਹਮੇ ਨਾਹਿ ਕੀਨੀ ਸੁਗੰਧ ਪ੍ਰਮਾਨੰ। ਲਹੇ ਕੋਸ ਭਾਰੇ ਤਜੇ ਧਰਮ ਜਾਨੰ।
 ਹਮੈ ਤੋ ਲਏ ਯਾਹਿ ਐਸੇ ਬਖਾਨੀ। ਗਈ ਧਰਮ ਕੀ ਕੀਲ ਐਸੇ ਹਿਤਾਨੀ ॥ [੩੮॥]
 ਚਲੈ ਦੋੜ ਕੈ ਤੁਰਕ ਹਿੰਦੂ ਨਿਸੰਕੰ। ਤਜਯੋ ਧਰਮ ਪੀਰਾਨ ਕੇ ਕਰਸ ਭੰਗੰ।
 ਪਰੀ ਮਾਰ ਮਾਰੰ ਲੁਟੇ ਬੈਲ ਹੇਤੰ। ਲੜੇ ਆਪ ਮਾਹੀ ਕਰੇ ਸਸਤ੍ਰ ਚੇਤੰ ॥ [੩੯॥]
 ਨਿਜੰ ਮਾਰ ਭਾਰੇ ਲਖੈ ਨਾਹਿ ਚੀਤੰ। ਕਹੈਂ ਤਾਤ ਪਾਤੰ ਮਰੈ ਹੈ ਅਭੀਤੰ।
 ਲੜੈ ਤੁਰਕ ਰਾਜੈ ਕਹੈਂ ਲੂਟ ਲੇਹੀ। ਹਮੇ ਦੇਸ ਕੇ ਲੂਟ ਲੀਨੇ ਇਨੇਹੀ ॥ [੪੦॥]
 ਮਲੇਛ ਬਖਾਨੈਂ ਜੁਧੰ ਕੀਨ ਮੇਹੀ। ਯਹੀ ਭਾਂਤਿ ਰਾਰੰ ਪਰੀ ਤਿਹ ਲਸੇਹੀ।
 ਇਤੈ ਤੋਪ ਮਾਰੈ ਗੁਰੂ ਕੋਟ ਉਪੰ। ਰਲੇ ਅੰਗ ਭੰਗੰ ਭਯੇ ਜੁੱਧ ਮੂਚੰ ॥੧੧॥ [੪੧॥]
ਦੋਹਰਾ। ਨਿਹੰਗਨ ਨਾਮ ਬਤਾਵਹੀ, ਮੀਡੀ^੧ ਕਰ ਲਘੁ ਅੰਗ।
 ਪੂਜ ਕਰੈ ਅਤਿ ਤੋਪ ਕੀ, ਚਲੇ ਅਨੰਦ ਪੁਰ ਸਗ ॥੧੨॥ [੪੨॥]
ਚੋਪਈ। ਐਸੀ ਤੋਪ ਮਹਾਂ ਅਧਿਕਾਈ। ਆਪ ਸੁ ਸਾਹਿਬ ਜੇ ਢਲਵਾਈ।
 ਆਦਿ ਤੋਪ ਛੋਟੀ ਸੀ ਧਰੀ। ਲਾਗਤ ਤਾਹਿ ਜਾਹਿ ਮਨ ਕਰੀ ॥ [੪੩॥]
 ਮਾਰੇ ਤੋਪ ਬਖਾਨੇ ਨਾਮ। ਏਹ ਨਿਹੰਗਨ ਕੇ ਅਤਿ ਕਾਮ।
 ਬਾਂਧ ਨ ਦੇਵੈ ਤੁੰਮਨ^੨ ਬੀਰਾ। ਮਾਨੈ ਖਾਲਸ ਜੋਇ ਅੰਬੀਰਾ।
 ਏਕ ਭਗਤਿ ਤੁਮਰੀ ਯੋ ਕਰੇਈ। ਨਾਮ ਨਿਹੰਗਨ ਜਾਨੇ ਤੇਹੀ ॥੧੩॥ [੪੪॥]
ਪਾਧੜੀ ਛੰਦ। ਹਹਕੰਤ^੩ ਤਾਹਿ ਬੀਰੰ ਮਹਾਨ। ਲਰਤੇ ਨਿਸੰਗ ਧਨ ਹੇਤ ਜਾਨ।
 ਨਹੀ ਮੂੜੁ ਗਾਯਾਨ ਮਨ ਮੈ ਧਰੰਤ। ਜਨ ਮ੍ਰਿਤ ਨਾਰ ਨਿਸ ਸੇ ਗਿਰੰਤ ॥ [੪੫॥]
 ਕਈ ਉਡਤ ਜਾਹਿ ਸਹਸੰ ਹਜਾਰ। ਜਬ ਪਰਤ ਤੋਪ ਅਨਕੰ ਸੁਧਾਰ।
 ਇਮ ਕਰਤ ਆਪ ਮੈ ਮੂੜਾਰਾਹ। ਜਿਮ ਜਰਤ ਬਾਸ ਖਹਿਕੰਤ ਬਾਰ ॥ [੪੬॥]
 ਕਈ ਲੁੱਥ^੪ ਜੁੱਥ^੫ ਧਰ ਪਰੀ ਜਾਨ। ਅਸ ਭਾਂਤ ਚਾਰ ਘਟਿਕਾ^੬ ਪ੍ਰਮਾਨ।
 ਬਹੀ ਖੰਡ ਧਰਾ^੭ ਤਾ ਮੱਧ ਐਸ। ਕਿਰਸਾਨ ਦਾਤ੍ਰੀ ਖੇਤ੍ਰ ਜੈਸ।
 ਅਤਿ ਪਰੀ ਮਾਰ ਤਹਿ ਘੋਰ ਜਾਨ। ਨਿਸ ਕਰਤ ਨਾਚ ਕਾਲੀ ਮਹਾਨ ॥੧੪॥ [੪੭॥]
ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ। ਪਰੀ ਮਾਰ ਮਾਰੰ। ਉਠੀ ਸਸਤ੍ਰ ਝਾਰੰ। ਲੜੈ ਤੁਰਕ ਹਿੰਦੂ। ਨਹੀ ਤ੍ਰਾਸ ਜਿੰਦੂ।
 ਸੁਤੰ ਤਾਤ ਮਾਰੇ। ਜਿਮੰ ਮਤਿ ਵਾਰੇ। ਬਕੇ ਬੈਨ ਭਾਰੇ। ਲਏ ਕੋਸ ਸਾਰੇ ॥ [੪੮॥]
 ਕਰੈ ਸੇਰ ਸੇਰੰ। ਬਹੇ ਘੋਰ ਘੋਰੰ। ਕਈ ਸੈਨ ਮਾਰੀ। ਨ ਅੰਤ ਸੁਮਾਰੀ।
 ਗੁਰੂ ਕੈ ਸਹਾਈ। ਸਬੈ ਦੂਤ ਖਾਈ। ਸੁਕਾਲੀ ਮਹਾਨੀ ਕਰੈ ਨਾਸ ਜਾਨੀ।
 ਭਲੀ ਭਾਂਤਿ ਰਾਚੇ। ਨਹੀਂ ਤ੍ਰਾਸ ਬਾਚੇ। ਕਈ ਸੈਨ ਭਾਰੀ। ਮਰ ਸੇ ਸਿਧਾਰੀ ॥੧੫॥ [੪੯॥]
ਦੋਹਰਾ। ਤਬ ਅਨਗਨ ਧਨ ਬੈਲ ਲੈ, ਚਲੈ ਬੀਰ ਬਲਵੰਤ।
 ਜਾਇ ਆਪਨੇ ਧਾਮ ਮੈ, ਕਰਤ ਮੋਦ ਮਨ ਮੰਤ^੮ ॥੧੬॥ [੫੦॥]
ਚੋਪਈ। ਚਮਰੇ^੯ ਹਾਡ ਬੈਲ ਕੀ ਗੋਨਾ। ਲਖੇ ਤਾਹਿ ਹਿਤ ਧਰ ਮਨ ਸੋਨਾ।

1. ਖੋਹ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ। 2. ਭੀਤ (ਭਰ) ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਨਿਡਰ। 3. ਅਧਿਕ, ਬਹੁਤ ਉੱਚਾ। 4. ਮਰੇੜ ਕੇ।
 5. ਗ੍ਰੇਹ, ਝੁੰਡ। 6. ਹਾ-ਹਾ-ਕਾਰ ਕਰਦੇ। 7. ਲੋਥਾਂ। 8. ਇਕੱਠ, ਗ੍ਰੇਹ। 9. ਘੜੀ। 10. ਖੰਡੇ ਦੀ ਧਾਰ ਵਰਗੀ,
 ਅਰਥਾਤ ਖੰਡਾ ਖੜਕਿਆ। 11. ਮਨ ਭਾਉਂਦੇ ਆਨੰਦ। 12. ਚਮੜੇ।

ਜਬ ਹੀ ਰਾਤ ਪਰੀ ਚਮੜੇ ਲਖ। ਨਾਹਕ ਮੁੰਡ ਮੁੰਡਾਯੇ ਹਮਿ ਸਖ ॥ [੫੧॥]
 ਸਾਕ ਸੈਨ ਸਭ ਨਿਜ ਕਰ ਮਾਰੇ। ਨਾਹਕ ਕੀਨ ਕਰਮ ਹਮ ਭਾਰੈ।
 ਧਰਮ ਕੋਲਾ ਭੂਪਨ ਕੇ ਬੋਰਾ^੧। ਮਰੈ ਲਾਜ ਸੇ ਤੇ ਸਠਾ ਚੋਰਾ ॥ [੫੨॥]
 ਜੇ ਕੇ ਯਾ ਬਿਧਿ ਗੁਰਮਤਿ ਤਯਾਗੇ। ਇਹ ਜਗ ਧ੍ਰਿਗਤਿਹ ਦੇਜਕ ਆਗੇ।
 ਯਾ ਬਿਧਿ ਤਿਨੈ ਭਯੋ ਉਪਹਾਸਾ^੨। ਸਾਹਿਬ ਬਿਗਸਯੋ ਪੇਖ ਤਮਾਸਾ ॥੧੭॥ [੫੩॥]
 ਸਵੈਯਾ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਬੁਲਾਇ ਲਏ, ਕਹਯੋ, “ਯਾਹਿ ਚਰਿਤ੍ਰ ਲਖੇ ਚਖ ਮਾਰੀ।
 ਤੁਮ ਤੇ ਕਹਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਧਰਮ ਬਖਾਨਤ, ਏਹ ਪਹਾਰੀਏ ਕਾਤੁਰਾ ਕਾਹੀ^੩।
 ਕਾਚੇ ਪਹਾਰੀਏ ਜਾਨ ਲਖੇ ਮਨ, ਬੈਨ ਕੇ ਸਾਚ ਕਬੈ ਇਹ ਨਾਹੀ।
 ਤੁਮ ਜਾਨਤ ਨਾ ਇਨਕੇ ਛਲ ਕੇ, ਦਗੇ ਬਾਜ ਮਹਾਂ ਇਨਸੋ ਧਰਾ ਨਾਹੀ ॥੧੮॥ [੫੪॥]
 ਜੇ ਹਮ ਕੂਚ ਕਰੈ ਇਤ ਤੇ, ਉਨ ਤੇ ਸਬ ਸੰਗਤ ਮੈ ਪ੍ਰਵਿਸਾਰੀ।
 ਬੋਰਨ ਸੋ ਹਮ ਕੈਸ ਕਰੈ ਜੁੱਧ ਨਾਹਕ ਸਿੱਖਨ ਪ੍ਰਾਨ ਗਵਾਹੀ।
 ਜੇ ਕਰ ਕੇਤਕ ਭਾਜ ਪਰੈ ਤਬ, ਯਾ ਕਰ ਧੀਰ ਧਰੇ ਮਨ ਮਾਰੀ।
 ਸਭ ਕੇ ਮਨ ਸੂਰ ਨ ਜਾਨਤ ਹੈ, ਤੁਮ ਕੇਤੁਕ ਕਾਲ ਲਖੇ ਮਨ ਮਾਰੀ ॥੧੯॥ [੫੫॥]
 ਧੀਰਜ ਧਾਰ ਰਹੇ ਮਨ ਮੇ ਤੁਮ, ਇੱਛਤ ਭੋਗ ਧਰੇ ਸੁਖ ਪਾਹੀ।
 ਯਾ ਬਿਧਿ ਕੇਤਕ ਕਾਲ ਬਿਤਯੋ, ਅਤਿ ਕਸਟ ਸੇ ਕਾਲ ਬਿਤਾਵਤ ਆਹੀ।
 ਰਾਜ ਭਵੈ ਤੁਮਰੇ ਜਗ ਮੈ, ਸਬ ਧੀਰਜ ਧਾਰ ਰਹੇ ਮਨ ਮਾਰੀ।”
 ਅਗਨੰਤ^੪ ਚਰਿਤ੍ਰ ਕਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜੂ ਤਬ, ਗਾਥ ਸੁਨੇ ਇਕ ਸਿੱਖ ਸੁਨਾਰੀ ॥੨੦॥ [੫੬॥]
 ਚੇਪਈ। “ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ! ਸੇਵਾ ਰਾਮ^੫ ਸੁ ਸਾਧਾ। ਕਰਤ ਕਰਮ ਐਸੇ ਅਪਰਾਧਾ।
 ਜਬ ਹੋਵਤ ਸੰਗਰ ਅਤਿ ਭਾਰੀ। ਹਿੰਦਨ ਤੁਰਕਨ ਨੀਰ^੬ ਪਿਆਰੀ ॥ [੫੭॥]
 ਅਰਿਗਨ^੭ ਕੇ ਜਲ ਹੇਤ ਪਿਆਏ। ਪੁਨਿ ਸਭ ਸਿੰਘਨ ਕੇ ਰੁਚਿ ਭਾਏ।”
 ਤਬ ਗੁਰ ਜੀ ਤਾ ਕੇ ਸਦ ਲੀਨਾ। ਕਰ ਜੁੜ^੮ ਸੀਸ ਨਿਵਾਇ ਅਸੀਨਾ^੯ ॥ [੫੮॥]
 ਤਬ ਗੁਰ ਕਹੈ, “ਸਿੱਖ ਕਿਛੁ ਭਾਖੈ। ਨੀਰ ਅਰਿਨ^{੧੦} ਨਿਜ ਦੇਵਤ ਸਾਖੈ।
 ਤੁਮ ਹੋ ਸੰਤ ਕਨ੍ਹੈਯਾ ਰੂਪਾ। ਜੇ ਗੁਰ ਨੇਮ ਪਾਹਿ ਸੁਖ ਰੂਪਾ ॥ [੫੯॥]
 ਕਰੀ ਸੇਵ ਬਹੁ ਚਿਤ ਰੁਚਿ ਲਾਈ। ਹਮਰੇ ਪਾਹਿ ਰਹੈ ਅਧਿਕਾਈ।
 ਤੁਮ ਗੁਰਸਿੱਖ ਏਕ ਬ੍ਰਤ ਨਾਰੀ। ਪੂਰਬ ਸੇਵਾ ਕੀਨੀ ਭਾਰੀ ॥ [੬੦॥]
 ਓਹ ਰਾਜਨ ਕੇ ਨੀਰ ਪਿਵਾਏ। ਨਾਰੀ ਹਮਰੇ ਆਸ ਲਖਾਏ।
 ਜੇ ਪੂਰਬ ਕੀ ਬਾਤ ਹਮਾਰੀ। ਓਹੁ ਨਾਰੀ ਚਿਤਵੈ ਬਹੁ ਕਾਰੀ ॥ [੬੧॥]
 ਸੁਨ ਗੁਰ ਬੈਨ ਕਹੈ ਤਬ ਬਾਨੀ। “ਤੁਮ ਸਬ ਅਸ ਜਗ ਮੈ ਸੁਖਦਾਨੀ।

1. ਧਰਮ ਦਾ ਵਚਨ। 2. ਭੋਇਆ। 3. ਮੂਰਖ। 4. ਮਖੋਲ। 5. ਅੱਖ। 6. ਕਾਇਰ, ਡਰਾਕਲ। 7. ਕਿਉਂ, ਕਿਸ ਵਾਸਤੇ। 8. ਧਰਮ ਉੱਪਰ। 9. ਅਣਗਿਣਤ। 10. ਭਾਈ ਸੇਵਾ ਰਾਮ ਸਾਧੂ ਨਹੀਂ, ਦਰ ਅਸਲ ਏਥੇ ਭਾਈ ਕਨ੍ਹੈਯਾ ਨਾਂ ਹੀ ਵਧੇਰੇ ਠੀਕ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸੇਵਾ ਆਨੰਦ ਪੁਰ ਦੇ ਜੰਗ ਸਮੇਂ ਭਾਈ ਕਨ੍ਹੈਯਾ ਜੀ ਨੇ ਹੀ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਭਾਈ ਕਨ੍ਹੈਯਾ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਸੇਵਕ ਚਲੇ ਆਉਂਦੇ ਸਨ ਤੇ ਭਾਈ ਸੇਵਾ ਰਾਮ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚੇਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਸਮਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਦਾ ਹੈ। 11. ਪਾਣੀ। 12. ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ। 13. ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ। 14. ਅਧੀਨ ਹੋਇਆ, ਬੈਠ ਗਇਆ। 15. ਅਰਿ (ਵੈਰੀਆਂ) ਨੂੰ।

ਬਾਜ਼ਾ ਰੱਸਰੇ² ਅਗ੍ਰ ਪਿਛਾਰੀ। ਬਾਟਤ ਹੈ ਹਮ ਸੇਵਕ ਥਾਰੀ³ ॥ [੬੨॥]
 ਤੁਮ ਯਹਿ ਕੋਤਕ ਕੀਨ ਅਪਾਰਾ। ਸ੍ਰਿਜ ਪਾਲਨ ਤੁਮ ਪਲਨ ਸੰਘਾਰਾ।
 ਰਾਮ ਕਿਸਨ ਬਿਧ⁴ ਸੰਭੂ⁵ ਸਰੂਪਾ। ਤੇ ਸਮ ਰੂਪ ਅਨੂਪ ਸਰੂਪਾ” ॥ [੬੩॥]
 ਯਾ ਬਿਧਿ ਗੁਰ ਸੁਨ ਕਹਯੋ ਨਿਹਾਲਾ। ਤਬ ਤਾ ਕੋ ਭਯੋ ਗਜਾਨ ਬਿਸਾਲਾ⁶।
 ਵੈਰਾਗ ਬਿਬੇਕ ਸਮੰ ਦਮ⁷ ਕੀਨੇ। ਉਪਰਤਿ⁸ ਤਤਿਖਯਾ⁹ ਸਰਧਾ ਚੀਨੇ ॥ [੬੪॥]
 ਸਮਾਧਾਨ¹⁰ ਮਮੋਖ¹¹ ਅਪਾਰਾ। ਮਹਾਂ ਵਾਕ ਸ੍ਰਵਨਨ ਹੁਚਿਧਾਰਾ।
 ਖਟ ਸਮਾਧ¹² ਨਿਧਯਾਸਨ¹³ ਆਦਾ। ਸੋ ਸਬ ਫਲਤਾ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਾ ॥ [੬੫॥]
 ਤਬ ਲੋ ਲਿਖਾ ਦਿਲੀਸਰਾ¹⁴ ਆਵਾ। ਭਾਈ ਕੋ ਏ ਬਚਨ ਸੁਨਾਵਾ।
 “ਜਹ ਤੁਮ” ਆਪ ਗੁਰੂ ਫਰਮਾਵਾ। “ਤਾਹਿ ਰਹੇ ਹਮ ਖੁਸੀ ਲਖਾਵਾ ॥ [੬੬॥]
 ਸਭ ਕੀ ਟਹਲ ਕਿਰਤ ਮੈ ਮਾਨਾ। ਸਭ ਸੰਗਤ ਮੁਹਿ ਦਰਸਨ ਜਾਨਾ।
 ਐਸੇ ਖੁਸੀ ਲਈ ਮਨ ਮਾਨੇ। ਚਲੇ ਤਬੈ ਜਹ ਆਯਸ ਠਾਨੇ ॥ [੬੭॥]
 ਜੋ ਹਮ ਤੁਮਰੇ ਬੁਰਾ ਲਖਾਵੈ। ਆਪਨ ਕੀ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਪਾਵੈ।
 ਯਾ ਕੇ ਬੀਚ ਪਛਾਨ ਕੁਰਾਨਾ। ਇਕ ਬਿਰਯਾ ਤੇ ਕਰੇ ਪਯਾਨਾ ॥ [੬੮॥]
 ਹਮ ਕੋ ਆਨੰਦ ਰਸ ਨਿਜ ਦੀਜੈ। ਤੁਮ ਕੋ ਮਿਲਤ ਹਮੈ ਸੁਖ ਲੀਜੈ।
 ਤੁਮ ਚਮਕੋਰ ਹਮ ਸਿਰੰਦ ਮਝਾਰਾ। ਹੋਵੇ ਬੀਚ ਮੇਲ ਹਮ ਭਾਰਾ” ॥ [੬੯॥]
 ਯਾ ਬਿਧਿ ਨੀਤ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਆਵੈ। ਖਸਟ ਮਾਸ ਯਾ ਬਿਧੀ ਬਿਤਾਵੈ।
 ਨਗਰ ਲੋਕ ਸਬ ਗੁਰ ਢਿਗ ਆਏ। ਕਰ ਅਰਦਾਸ ਸੁ ਬੈਨ ਸੁਨਾਏ ॥ [੭੦॥]
 “ਅੰਨ ਬਿਨਾ ਜੀਅ ਜਾਤ ਹਮਾਰਾ। ਅਸਤ ਚਰਮ ਰਹਿ ਗਏ ਸੁਧਾਰਾ।
 ਸਾਂਝ ਰੈਨ ਯਾ ਪ੍ਰਾਤ ਮਰਾਹੀ। ਅੰਨ ਬਿਨਾ ਜੀਵ ਜਾਵਤ ਆਹੀ” ॥ [੭੧॥]
 ਯਾ ਬਿਧਿ ਲੋਕ ਸਭਨ ਹਠ ਕੀਨਾ। ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਤਬ ਐਸੇ ਭਨ ਦੀਨਾ।
 “ਕਛੁਕ ਦਿਵਸ ਯਾ ਭਾਂਤਿ ਬਿਤਾਵਹੁ। ਪੁਨਿ ਮਨ ਚਿੰਦ¹⁵ ਭੋਜਨ ਪਾਵਹੁ” ॥ [੭੨॥]
 ਅਬ ਜਾਵੈ ਤਬ ਅਤਿ ਸੰਗ੍ਰਾਮਾ। ਮਾਰੇ ਬਲੀ ਕੋਤੇ ਅਭਿਰਾਮਾ।
 ਸਭ ਸਿਖ ਕਹੈ, “ਬੁਰਾ ਨਹਿ ਹੋਈ। ਤਜੇ ਆਨੰਦਪੁਰ ਅਤਿ ਸੋਈ” ॥ [੭੩॥]
 ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਕਹੈ, “ਸੁਨੋ ਤੁਮ ਭਾਈ। ਬੁਰੇ ਹੋਇ ਤੁਮਰੇ ਸਿਰ ਆਈ।”
 ਯੋ ਕਹਿ ਕੈ ਸਭ ਸੋਹ ਦਿਖਾਈ। “ਹੋਹੁ ਤਿਯਾਰ” ਸੁ ਪੁਨਿ ਫਰਮਾਈ ॥ [੭੪॥]
 ਨਗ੍ਰ ਭਯੋ ਯਾ ਭਾਂਤਿ ਤਿਯਾਰਾ। ਬੰਧ ਬੋਝ ਲੀਨੇ ਸਭ ਭਾਰਾ।
 ਸਮਾਨ ਕੂਚ ਕਾ ਸਭ ਹੀ ਕੀਨਾ। ਆਪਨ ਬੋਝ ਆਪ ਸਿਰ ਲੀਨਾ।
 ਸਿੰਘਨ ਬਾਟ ਖਜਾਨਾ ਦੀਨਾ। ਨਦ ਪ੍ਰਵਾਹ ਤੋਪ ਬਡ ਕੀਨਾ ॥੨੧॥ [੭੫॥]

1. ਖਰਪੇ। 2. ਰੱਸੇ। 3. ਤੁਹਾਡੇ। 4. ਵਿਧਾਤਾ, ਬ੍ਰਹਮਾ। 5. ਸ਼ਿਵ। 6. ਬੜਾ ਖੁਲ੍ਹਾ। 7. ਸਮ ਦਮ ਆਦਿ ਖਟ ਸੰਪਦਾ। 8. ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਉਪਰਾਮਤਾ, ਉਦਾਸੀ। 9. ਖਿਮਾ, ਸਹਨਸ਼ੀਲਤਾ। 10. ਸ਼ੰਕਾ ਦੂਰ ਕਰਨਾ। 11. ਮੁਕਤੀ। 12. ਛੇ ਸਮਾਧੀਆਂ : (੧) ਸਵਿਕਲਪ, (੨) ਸਵਿਕਲਪ ਦ੍ਰਿਸ਼ਤਾਨੁਵਿੱਧ, (੩) ਸਵਿਕਲਪ ਸਬਦਾਨੁਵਿੱਧ, (੪) ਨਿਰਵਿਕਲਪ, (੫) ਨਿਵਿਕਲਪ ਦ੍ਰਿਸ਼ਤਾਨੁਵਿੱਧ, ਤੇ (੬) ਨਿਰਵਿਕਲਪ ਸਬਦਾਨੁਵਿੱਧ। 13. ਨਿਦਿਯਾਯਾਸਨ, ਚਿਤਤਿਯਤੀ ਨੂੰ ਮੁੜ ਮੁੜ ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਚ ਜੋੜਨਾ। 14. ਦਿੱਲੀ ਦਾ ਈਸ਼ਰ (ਪਤੀ) ਐਰੰਗਜੇਬ। 15. ਮਨ ਇੱਛਤ, ਮਨ ਭਾਉਂਦੇ।

ਭੁਜੰਗ ਛੰਦ । ਧਰੇ ਪਾਂਚ ਸਸਤ੍ਰੀ^੧ ਬਨੇ ਬੀਰ ਬਾਂਕੇ । ਕਨਾਤੰ ਸੁ ਤੰਬੂ ਲਏ ਬੀਨ^੨ ਜਾਂ ਕੇ ।
 ਪਣੀ ਪਾਟਕ^੩ ਹੀਰ^੪ ਚੀਰੰ^੫ ਅਪਾਰੰ । ਕਢੇ ਢੇਰ ਭਾਰੇ ਲਖੇ ਆਪ ਨਜਾਰੰ ॥ [੭੬॥]
 ਦਈ ਤਾਹਿ ਕੇ ਆਗ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਲਵਾਈ । ਪੁਨੰ ਨਗਦ ਦਾਮੰ ਮਨੀ ਮੁਕਤ^੬ ਚਾਈ ।
 ਅਸਰਵੀ ਵਾ ਧਾਰੰ ਡਰੇ ਬੀਚ ਨੀਰੰ । ਸਤਹ ਗਾਮਨੀ^੭ ਪੇਖ ਰੂਪੰ ਅਭੀਰੰ^੮ ॥ [੭੭॥]
 ਕਛੂ ਭੂਮਿ^੯ ਮੈ ਗੈਨ^{੧੦} ਮੈ ਸੇ ਗਡਾਈ^{੧੧} । ਲਿਖੈ ਕਾਗਦੰ ਨਾਮ ਤਾ ਕੇ ਧਰਾਈ ।
 ਇਤੇ ਦਾਮ ਨੀਰੇ^{੧੨} ਇਤੇ ਆਗ ਮਾਹੀ^{੧੩} । ਸੁ ਅੰਨੰ ਅਪਾਰੰ ਰਖਯੋ ਆਗ ਮਾਹੀ ॥ [੭੮॥]
 ਅਮਾਨੰ^{੧੪} ਹਮਾਰੰ ਕਬੈ ਪੰਥ ਲੈ ਹੈ । ਲਿਖੈ ਦਫਤਰੰ ਆਪ ਸੰਭਾਰ ਲੈ ਹੈ ।
 ਸਭੇ ਲੋਗ ਭਾਖੈ ਗੁਰੂ ਬਾਵਰਾਹੀ^{੧੫} । ਤਬੈ ਸਿੱਖ ਆਯੋ ਇਕੰ ਦੱਖਨਾਹੀ ॥ [੭੯॥]
 ਬਡੇ ਸਾਹ ਸੇ ਜਾਨ ਸਿੰਘੰ ਪਿਯਾਰੰ । ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਮੈ ਮਾਥ ਧਾਰਯੋ ਸੁਧਾਰੰ ।
 ਰਖੈ ਕੰਕਨੰ ਜੋੜਿਕਾ^{੧੬} ਭੇਟ ਕੀਨੀ । ਜੜਾਊ ਸੇ ਹੀਰੰ ਯੁਤੰ ਪੂਰ ਚੀਨੀ ॥ [੮੦॥]
 ਪਚੀਸੰ ਹਜਾਰੰ ਕੀ ਜੋੜੀ ਬਖਾਨੇ । ਲਖੇ ਨਾਹਿ ਹੇਮੰ^{੧੭} ਮਨੀ ਯੁਕਤਿ ਜਾਨੇ ।
 ਲਖੇ ਆਪ ਤਾ ਕੇ ਮਨੰਮੋਦ ਧਾਰਾ । ਧਰਯੋ ਹਾਥ ਤਾ ਕੇ ਮਨੰ ਸੂਖ ਧਾਰਾ ॥ [੮੧॥]
 ਧਰੇ ਹਾਥ ਮੈ ਏਕ ਪਲਕੰ ਪ੍ਰਯੰਤੰ^{੧੮} । ਪੁਨੰ ਡਾਰਿਯੋ ਤਾਹਿ ਸਰਿਤਾ ਬਿਅੰਤੰ ।
 ਜਬੈ ਡਾਰਿਯੋ ਤਾਹਿ ਨੀਰੰ ਅਪਾਰੰ । ਕਹਯੋ, “ਖੋਜੀਐ ਯਾਹਿ ਸੋਚੰ ਸੁਧਾਰੰ” ॥ [੮੨॥]
 ਤਬੈ ਮਾਤ ਸੋਚੰ ਕੀਯੋ ਦੂਖ ਪਾਯੋ । ਕਹਯੋ, “ਐਸ ਕਾ ਤੇ ਤੁਮੈ ਨੀਰ ਭਾਯੋ” ।
 ਤਬੈ ਤਾਹਿ ਓਰੇ^{੧੯} ਲਖੇ ਕੀਨ ਬਾਤੰ । ਲਯੋ ਕੰਕਨੰ ਦੂਸਰੰ ਤਤ ਖਜਾਤੰ ॥ [੮੩॥]
 ਭ੍ਰਮਾਯੋ ਚਲਾਯੋ ਸੁ ਨੀਰੰ ਮਝਾਰੰ । ਕਹਯੋ, “ਯਾਹਿ ਠੋਰੰ ਲਖੇ ਜਾਹ ਬਾਰੰ” ।
 ਪੁਨੰ ਸੋਕ ਭਾਰੋ ਕਰੇ ਸਿੱਖ ਪਜਾਰੇ । ਇਤੇ ਮੋਦ ਪਾਵੈ ਗੁਰੂ ਚੀਤ ਧਾਰੇ ॥ [੮੪॥]
 ਕਰੈ ਚਾਰ ਐਸੇ ਚਰਿਤ੍ਰੰ ਅਪਾਰੰ । ਲਖੇ ਨੀਚ ਲੋਗੰ ਗੁਰੂ ਨਿੰਦ ਧਾਰੰ ।
 ਸਭੈ ਸੰਤ ਜਾਨੈ ਕਰੇ ਆਪ ਖੇਲੰ । ਯਹੀ ਭਾਂਤਿ ਭਾਖੈ ਕਵੀ ਜਾਨ ਮੇਲੰ ॥੨੨॥ [੮੫॥]
 ਦੋਹਰਾ । ਯਾ ਬਿਧਿ ਗਾਥ ਸੁ ਪੰਦ੍ਰਵੀ, ਕਹੀ ਸੁ ਹਿਤ ਚੀਤਾਨ ।
 ਅਬੈ ਔਰ ਬਰਨਨ ਕਰੈ, ਗਾਥ ਸੁ ਅਤਿ ਪ੍ਰਮਾਨ ॥੨੩॥ [੮੬॥]
 ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਬਰ ਗ੍ਰੰਥ । ਬਰਨਨ ਕਰੇ ਧਯਾਇ ਸੁਖ ਪੰਥ ॥੧੫॥

1. ਪੰਜ ਹਥਿਆਰ ਇਹ ਹਨ : ਕ੍ਰਿਪਾਨ, ਤੀਰ-ਕਮਾਨ, ਬੰਦੂਕ, ਕਟਾਰ ਅਤੇ ਬਰਛਾ। ਕਈ ਵਾਰ ‘ਬਰਛੇ’ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਨੇਜਾ ਵੀ ਪੰਜਾਂ ਹਥਿਆਰਾਂ ਵਿਚ ਗਿਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। 2. ਚੁਣ। 3. ਵਸਤ੍ਰ। 4. ਪਟਕਾ ਪਰਨਾ। 5. ਹੀਰੋ। 6. ਸਾਢੇ। 7. ਮਾਣਿਕ, ਮੋਤੀ। 8. ਸਤਲੁਜ ਨਦੀ। 9. ਜੋ ਭੀਰੂ (ਭਰਾਕਲ) ਨਹੀਂ, ਨਿਡਰ। 10. ਧਰਤੀ। 11. ਗਗਨ, ਆਕਾਸ਼। 12. ਗੱਡ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂ ਫੂਕ ਕੇ ਉਡਾ ਦਿੱਤੀ। 13. ਇਤਨੇ ਰੁਪਏ ਪਾਣੀ ਵਿਚ। 14. ਇਤਨਾ ਮਾਲ ਅੱਗ ਵਿਚ। 15. ਅਮਾਨਤ। 16. ਕਮਲਾ, ਪਾਗਲ। 17. ਸੋਨੇ ਦੇ ਕੰਗਣਾਂ ਦੀ ਜੋੜੀ। 18. ਸੋਨਾ। 19. ਪ੍ਰਯੰਤ, ਤਕ। 20. ਵੱਲ, ਤਰਫ਼।

ਸੋਲ੍ਹਵਾਂ ਅਧਿਆਇ ਜ਼ਫਰਨਾਮੇ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ

ਦੋਹਰਾ। ਅਬ ਖੋੜਸਾ¹ ਮੈ ਬਰਨ ਹੈ, ਸਿੱਖਨ ਲਖਿ ਅਭਿਮਾਨ।

ਦਯਾ ਸਿੰਘ ਯੁਤ² ਜਾਇ ਕੈ, ਲਖੀ³ ਚੀਤ ਅਭਿਰਾਮ⁴ ॥੧॥

ਸਵੈਯਾ। ਸਿੱਖਨ ਕੀਨ ਮਨੇ ਇਹ ਭਾਂਤਨ, ਯਾ ਸਮ ਕਸਟ ਕੋਈ ਜਗ ਨਾਹੀ।

ਯਾ ਬਿਧਿ ਕੀਨ ਬਰੇ ਤਪ ਸੇਵਨ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਕੇ ਹਮਨੇ ਸੁਖ ਚਾਹੀ।

ਯੋ ਅਭਿਮਾਨ ਲਖਯੋ ਤਿਨ ਕੋ, ਤਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਜੀ ਤਹਿ ਬੈਠ ਅਲਾਹੀ।

ਏਕ ਸਮੈ ਅਸ ਭਾਖਤ ਭੇ, ਜਬ ਆਪ ਉਠੇ ਦਿਨ ਆਧ⁵ ਮਧਾਹੀ⁶ ॥੨॥

ਚੋਪਈ। “ਅਹੋ ਧਨ ਸਿੱਖ ਅਹੈ ਪਿਆਰਾ। ਜਾਨੇ⁷ ਤਪ ਕੀਨੋ ਅਸ ਭਾਰਾ।

ਤਾ ਕੋ ਚਿਤਵ⁸ ਹਮੇ ਬਲ ਜਾਹੀ।” ਯੋ ਸੁਨ ਸਿੱਖ ਭਏ ਬਿਸਮਾਹੀ⁹ ॥ [੩॥]

ਕਰ ਜੋੜੇ ਅਸ ਬੇਨਤਿ ਕੀਨੀ। “ਅਹੋ ਕੋਨ ਸਿੱਖ ਜਾ ਮਤਿ ਭੀਨੀ।”

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਕਹੈ, “ਮੇਨ ਤੁਮ ਧਾਰੋ। ਵੈ ਸਿਖ ਮੇ ਕੋ ਹੈ ਅਤਿ ਪਯਾਰੇ” ॥ [੪॥]

ਪੁਨਿ ਸਿੱਖਨ ਕੀ ਸੁਨ ਕੇ ਬਾਨੀ। ਕਹਯੋ ਐਸ ਬਿਧਿ ਪ੍ਰਭੂ ਸੁਖ ਧਾਨੀ¹⁰।

“ਦਯਾ ਸਿੰਘ। ਸੁਨ ਅਬ ਤਹ ਜਈਐ। ਜਾ ਕਰ ਤਾ ਕੋ ਦਰਸਨ ਪਈਐ ॥ [੫॥]

ਤੁਮੈ ਹੁਕਮ ਹਮਰਾ ਜਾ ਦੀਜੈ। ਜਾ ਕਰ ਕੁਸਲ ਬੂਝ ਕੈ ਲੀਜੈ।

ਏਕ ਪਹਾਰ ਦੂਨ¹¹ ਜੇ ਅਮੁਕੀ। ਤਾ ਮੈ ਜਾਵਹੁ ਦੂਖ ਨ ਤਮਕੀ ॥ [੬॥]

ਤਾਹ ਦੂਨ ਕੇ ਰਾਜਾ ਕਹੀਐ। ਤਾ ਨਾਰੀ ਅਤਿ ਹੀ ਸੁਖ ਲਹੀਐ।”

ਸੁਨ ਕਰ ਬੈਠ ਗਏ ਤਾ ਪਾਹੀ। ਨਿਰਖ ਦੇਸ ਤਾ ਕੋ ਬਿਸਮਾਹੀ ॥ [੭॥]

ਪੁਨਿ ਹਿਤ ਦੇਖਯੋ ਮਦਰਾ ਪਾਨਾ। ਰਕਤ¹² ਨੈਨ ਨਹਿ ਸੁਧ ਪਗ ਕਾਨਾ।

ਅਤਿ ਮੈਮੰਤ¹³ ਭਾਲ ਤਿਹ ਲਾਲਾ। ਜਾਨੁਕ¹⁴ ਮਦਰਾ¹⁵ ਯੁਤੀ ਬਿਸਾਲਾ ॥ [੮॥]

ਕਹੈ ਸਿੱਖ ਨਹਿ ਸਿੱਖੀ ਰੀਤਾ। ਗੁਰ ਜੀ ਕਰੀ ਸਤੁਤਿ ਬਿਪਰੀਤਾ¹⁶।

ਤਿਨ ਨਹਿ ਪੂਛੀ ਕਾਈ ਬਾਤਾ। ਆਵੇ ਬੈਠ ਕਹਯੋ ਨਹਿ ਨਾਤਾ ॥ [੯॥]

ਐਰ ਕੁਸਲ ਨਹਿ ਬੂਝੀ ਗੁਰ ਕੀ। ਸੇ ਸਿੱਖ ਅਤਿ ਮਤਿ ਦੇਖਤ ਜੁਰ ਕੀ।

ਯਾ ਬਿਧਿ ਸੰਪਯਾ ਭਏ ਤਾ ਨਾਰੀ। ਤਾ ਕੀ ਸਿੱਖ ਆਗਮ ਸੁ ਵਿਚਾਰੀ ॥ [੧੦॥]

1. ਸੋਲ੍ਹਾਂ, ਸੋਲ੍ਹਵਾਂ। 2. ਸਮੇਤ। 3. ਦੇਖੀ। 4. ਆਨੰਦਮਈ। ਮਨੋਹਰ। 5. ਅੱਧ। 6. ਮੱਧ, ਵਿਚਕਾਰ।
7. ਜਿਸ ਨੇ। 8. ਚੇਤੇ ਕਰਕੇ। 9. ਵਿਸਮਯ (ਅਚਰਜ) ਭਾਵ ਵਿਚ। 10. ਸੁੱਖਾਂ ਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ।
11. ਪਰਬਤ ਘਾਟੀ, ਦੋ ਪਹਾੜਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰਲਾ ਮੈਦਾਨ। 12. ਲਾਲ। 13. ਮਦ ਮਸਤ। 14. ਜਾਣੇ, ਮਾਨੇ।
15. ਸ਼ਰਾਬ। 16. ਉਲਟੀ ਉਸਤਤੀ।

ਲੇ ਗਈ ਤਾਹਿ ਠੋਰ ਇਕ ਮਾਹੀ । ਪਾਦ ਪਖਾਰ ਪੂਜ ਅਤਿ ਚਾਹੀ ।
 ਬਾਰ ਬਾਰ ਗੁਰ ਸਤੁਤਿ ਬਖਾਨੇ । ਖੜ ਰਸ ਬਿੰਜਨਾ ਤਾ ਵਿਗ ਆਨੇ ॥ [੧੧॥]
 ਸਿੱਖਨ ਲਖਜੇ^੧ ਐਸ ਤਬ ਨਾਰੀ । ਜਨੁਕ^੨ ਚੰਦ੍ਰਾ ਚੀਰ ਨਿਕਾਰੀ ।
 ਪਦਮਨਿ ਸਮ ਅਤਿ ਰੂਪਾ ਧਾਮਾ । ਚੰਬੇਲੀ ਕਰ ਗੰਧ ਲਲਾਮਾ^੩ ॥ [੧੨॥]
 ਨੈਨ ਨਾਕ ਅਤਿ ਵਾਕ ਕਪੋਲਾ । ਜਾ ਸਮ ਰੰਭਾ ਨਾਹਿ ਅਮੋਲਾ ।
 ਰੁਨ ਝੁਨ ਨੂਪਰ^੪ ਕਰਤ ਸੇ ਆਈ । ਬਸਨਾਭਰਨ^੫ ਗਨੇ ਨਹਿ ਜਾਈ ॥ [੧੩॥]
 ਯਾ ਬਿਧਿ ਝੁਮਕਤ ਬਸਨ ਅਨੂਪਾ । ਤਾ ਮਧ ਲਸਤ^੬ ਬਿੱਜ^੭ ਸਮ ਰੂਪਾ ।
 ਤਾ ਲਖ ਸਿੱਖ ਕਹਤ ਅਸ ਰੀਤਾ । “ਹੇ ਤ੍ਰੀਅ ! ਹਮਰੀ ਬਾਤ ਸੁਨੀਤਾ ॥ [੧੪॥]
 ਗੁਰ ਤੁਮ ਪਤਿਹਿ ਸਰਾਹਤ ਭਾਰੀ । ਸੇ ਕਾਰਨ ਤੁਮ ਕਹੇ ਪ੍ਰਕਾਰੀ ।
 ਮਨ ਭਰਮਤ ਹਮਰਾ ਯਹਿ ਜਾਨਾ । ਨਿਰਖ ਕ੍ਰਿਆ ਤੁਮ ਪਤਿ ਸੁਖ ਦਾਨਾ” ॥ [੧੫॥]
 ਤਬ ਵਹਿ ਨਾਰੀ ਕਹਤ ਸੁ ਐਸੇ । “ਪੂਛੇ ਨਾਹਿ ਬਾਤ ਅਤਿ ਜੈਸੇ ।”
 ਪੁਨਿ ਪੁਨਿ ਪੂਛਤ ਭਨ^੮ ਤਬ ਨਾਰੀ । “ਸੋਨੇ ਗਾਥ ਯਾ ਕੀ ਸੁਖਕਾਰੀ ॥ [੧੬॥]
 ਜਬ ਮੇਸੇ ਯਾ ਭਯੇ ਬਿਯਾਹੁ । ਅਤਿ ਹੀ ਰੂਪ ਲਖਜੇ ਮੁਹ ਨਾਹੂ^੯ ।
 ਅਸਨ ਬਸਨ ਪਟ ਭੂਖਨ ਭਾਰੇ । ਤਾ ਕੇ ਅੰਤ ਨਾਹ ਸੁਖ ਕਾਰੇ ॥ [੧੭॥]
 ਰੈਨ ਸਮੈ ਸੰਗਮ^{੧੦} ਕੇ ਹੇਤਾ । ਧਰ ਪ੍ਰਜੰਕ^{੧੧} ਚਾਹਤ ਮੁਹ ਚੇਤਾ ।
 ਕਾਮ ਕੇਲ ਹਿਤ ਮੁਹ ਗਹਿ ਲੀਨੇ । ਤਬ ਮੈ ਨੀਚ ਉਚਾਰਨ ਕੀਨੇ ॥ [੧੮॥]
 ਤਜੇ ਮੇਹ ਤੁਮ ਗੁਰਹਿ ਦੁਹਾਈ । ਗੁਰ ਵਾਸਤਾ ਮੁਹ ਪਾਯੇ ਭਾਈ ।
 ਤਬ ਕੇ ਇਨ ਮੁਹ ਸੰਗ ਨ ਕੀਨਾ । ਥਕੀ ਕੋਟ ਕਰ ਭਾਵ ਨਵੀਨਾ ॥ [੧੯॥]
 ਪਰ ਨਾਰੀ ਕੇ ਮਾਤ ਪਛਾਨੇ । ਰਹਤ ਸਦਾ ਹਰਿ ਜੂ ਕੇ ਧਯਾਨੇ ।
 ਪੀ ਮਦਰਾ ਹਰਿ ਮੈ ਮਨ ਧਾਰੇ । ਬ੍ਰਹਮ ਨਿਰਾਮੈ^{੧੨} ਸਦਾ ਨਿਹਾਰੇ ॥ [੨੦॥]
 ਰਹੇ ਅਖੰਡਾਕਾਰ^{੧੩} ਸੁ ਐਸੇ । ਤੁਰੀਅਤੀਤ^{੧੪} ਲਖੇ ਗਤਿ ਵੈਸੇ ।”
 ਯਾ ਬਿਧਿ ਸੁਨਿ ਸਿਖ ਬਿਸਮੈ ਭਏ । ਹਾਥ ਜੋੜ ਤਿਨ ਬੰਦਨ^{੧੫} ਠਏ ॥ [੨੧॥]
 ਯਾ ਬਿਧਿ ਕਹਤ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਬਾਨੀ ਸੁਨੇ ਔਰ ਗਾਥ ਜਗ ਜਾਨੀ ।
 ਏਕ ਬੇਰ ਗੁਰ ਆਨੰਦ ਠਾਈ । ਬੈਠੇ ਸਿੱਖ ਏਕ ਅਯੋ ਧਾਈ ॥ [੨੨॥]
 ਅਨਕ ਭੇਟ ਆਨੀ ਗੁਰ ਥਾਈ । ਤਾ ਮਨ ਰਹੈ ਬ੍ਰਹਮ ਕੇ ਪਾਹੀ ।
 ਕਰੇ ਧਿਆਨ ਧਿਯਾਨ ਅਪਾਰਾ । ਤਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਕਹਯੋ ਬਚ ਭਾਰਾ ॥ [੨੩॥]
 “ਮਾਂਗ ਕਛੂ”, ਸਿੱਖ ਕੇ ਗੁਰ ਕਹਿਯੋ । ਤਬ ਐਸੇ ਸਿਖ ਬੈਨ ਅਲਯੋ ।
 “ਮੇਰ ਨਾਸ ਕਰੇ ਸੁਖਦਾਈ ।” ਪੁਨਿ ਗੁਰ ਕਹਯੋ, “ਮਾਂਗ ਹੇ ਭਾਈ” ॥ [੨੪॥]
 ਤਾਹਿ ਕਹਯੋ, “ਜੜ ਮੇਰੀ ਨਾਸੈ ।” ਪੁਨਿ ਗੁਰ ਕਹਯੋ ਤਾਹਿ ਬਚ ਆਸੈ ।
 ਪੁਨਿ ਸਿਖ ਕਹੈ, “ਮੂਲ ਮਹੁ ਮਾਰੇ ।” ਬਿਸਮਤ^{੧੬} ਭਏ ਸਿੰਘ ਤਬ ਸਾਰੇ ॥ [੨੫॥]

1. ਭੋਜਨ। 2. ਦੇਖਿਆ। ਜਾਣਿਆ। 3. ਜਾਣੇ, ਮਾਨੇ। 4. ਸੁੰਦਰ, ਮਨਮੋਹਣੀ। 5. ਝਾਂਜਰਾਂ, ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਗਹਣੇ। 6. ਵਸਤੂ ਤੇ ਆਭਰਣ (ਗਹਣੇ)। 7. ਸੋਹੰਦਾ, ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਹੁੰਦਾ। 8. ਬਿਜਲੀ। 9. ਕਹੇ। 10. ਪਤੀ ਨੇ। 11. ਸਹਵਾਸ, ਭੋਗ। 12. ਮੰਜਾ। 13. ਦੇਖਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ। 14. ਅਖੰਡ ਸ਼ਕਲ। 15. ਚੌਥੀ ਭੂਮਿਕਾ, ਗਿਆਨ ਅਵਸਥਾ ਤੋਂ ਪਰੇ। 16. ਨਮਸਕਾਰ। 17. ਅਸਚਰਜ, ਹੈਰਾਨ।

ਤਾ ਮਨ ਲਖ ਕਹਿ, “ਧੰਨ ਸੁ ਜਾਨਾ।” ਤਾਹਿ ਲਗਾਯੋ ਕੰਠ ਪ੍ਰਮਾਨਾ।
ਸੁਨ ਕੈ ਸਿਖ ਕਹੈ ਮਨ ਮਾਹੀ। “ਏਤੋ ਸਿਖ ਬਾਵਰਾ ਬਚ ਆਹੀ” ॥ [੨੬॥]
ਯਾ ਕੇ ਗੁਰ ਨੇ ਕੰਠ ਲਗਾਯੋ। ਤਬ ਤਾ ਕੇ ਗੁਰ ਬੈਠ ਅਲਾਯੋ।
“ਹੰਤਾ ਮਮਤਾ ਮੂਲ ਸੁ ਮਾਰਾ। ਮੈ ਮੇਰੇ ਸਭ ਦ੍ਰਿੜ ਸੰਘਾਰਾ ॥ [੨੭॥]
ਪਾਛੈ ਨਿਜ ਬਪੁ ਬ੍ਰਹਮ ਸੁ ਰਹਜੇ। ਤਾ ਕਰ ਕੰਠ ਲਗਾਯੋ ਚਹਜੇ।”
ਪੁਨਿ ਕਛੁ ਕਾਲ ਅੰਤ ਦਿਨ ਭਏ। ਜਬ ਗੁਰ ਪੁਰ ਤਜ ਇੱਛਾ ਨਏ ॥ [੨੮॥]
ਤਬ ਹੀ ਸੇਵਾ ਰਾਮ ਬੁਲਾਯੋ। ਬਿਦਾ ਕੀਓ ਗੁਰ ਭਗਤ ਦਸਾਯੋ।
ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਕੇ ਖੁਸੀ ਸੁ ਕਰੀ। ਬਿਦਾ ਕੀਨ ਬਹੁਤਨ ਕੇ ਹਰੀ ॥ [੨੯॥]
ਬਾਜ ਤੀਤਰੇ ਕੀ ਜੇ ਕਥਾ। ਭਈ ਬੀਚ ਮੈ ਪਾਛੇ ਤਥਾ।
ਜੇ ਉਨ ਭਰਮ ਸਿਖ ਕੇ ਨਾਸਾ। ਪੁਰਬ ਕਹੀ ਗਾਥ ਸੁਖ ਰਾਸਾ ॥ [੩੦॥]
ਜਾ ਵਿਧਿ ਹੋ ਮਲਾਹ ਸਿਖ ਮਾਰਜੇ। ਵਾ ਕੇ ਬਦਲਾ ਗਾਥ ਪ੍ਰਕਾਰਜੇ।
ਪੁਨਿ ਭਾਈ ਫੇਰੂ ਕੇ ਕਹਾ। “ਤੁਮ ਸਿੰਘ ਬਨੇ ਪਾਹੁਲਾ ਲੈ ਤਹਾ” ॥ [੩੧॥]
ਤਿਨ ਕਹਾ, “ਗੁਰ ਜੀ ਟੋਪੀ ਦੀਨੀ। ਪੁਰਬ ਸਤਵੈ ਗੁਰ ਮੁਹ ਚੀਨੀ।
ਗੁਰਦਿਤਾ ਗਰ ਧੂਏ ਕੀਨੇ। ਚਾਰ ਜਾਨ ਤੇ ਜਗ ਸੁਖ ਬੀਨੇ ॥ [੩੨॥]
ਅਲਮਸਤ ਸਾਹਬ ਕੋ ਇਕ ਕਰ ਜਾਨਾ। ਗੋਇੰਦ ਰੂਪ ਬਸਤ ਸੁਖ ਨਾਨਾ।
ਫੂਲ ਸਾਹਿਬ ਕੇ ਜੋ ਸੰਗ ਮਾਨੀ। ਬਾਲੂ ਹਸਨਾ ਸਾਥ ਪਛਾਨੀ ॥ [੩੩॥]
ਭਗਤ ਭਗਵਾਨ ਨਾਮ ਹੈ ਜੋਈ। ਦਰਗਹ ਭਏ ਪ੍ਰਵਾਨ ਸੋ ਸੋਈ।
ਇਨ ਕੇ ਖੁਸੀ ਭਈ ਹੈ ਅਪਾਰਾ। ਦੱਖਨ ਪਰਚਾ ਕੀਨ ਅਸਾਰਾ ॥ [੩੪॥]
ਬਾਰਸ ਗ੍ਰੇਹਨ ਕਾ ਹੈ ਜੋਈ। ਔਰ ਬਖਸੀਸ ਜੋ ਗੁਰ ਕੀ ਹੋਈ।
ਤਾ ਬਚ ਖੰਡਤ ਹੋ ਤੁਮ ਸ੍ਰਾਮੀ। ਆਦਿ ਅਨਾਦਿ ਅਗਾਧ ਅਕਾਮੀ ॥ [੩੫॥]
ਅੱਗੂ ਕੀਤੈ ਮੈ ਪਛੁਤਾਏ। ਅਬ ਇਹੁ ਭਾਵਨਾ ਉਪਜੀ ਆਏ।
ਹੁਕਮ ਸੁ ਗੁਰ ਕਾ ਅਪਰ ਅਪਾਰਾ। ਬਡਿਅਨ ਤੇ ਨਹਿ ਮੇਟਣਹਾਰਾ ॥ [੩੬॥]
ਬਾਰਨਾ ਮੈ ਬਖਸਾਇਓ ਜਾਇ। ਮੂਰਤਿ ਧਰੀ ਪੰਚਮ ਗੁਰ ਜਾਇ।
ਬਡ ਅਤਿ ਰੋਗ ਮਿਟਾਇਓ ਮਾਨਾ। ਤੁਮ ਸਭ ਜਾਨ ਲੇਹੁ ਨਿਹਕਾਮਾ ॥ [੩੭॥]
ਏਹੁ ਸਭ ਆਪ ਸਿਰੀਚੰਦ ਥਾਪੇ। ਟਾਹਲੀ ਜੀ ਬੈਠੇ ਹੈ ਆਪੇ।
ਪੁਨਿ ਨਿਖੇੜ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਬਾਬਾ। ਕੀਨੇ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਜਗ ਆਬਾ ॥ [੩੮॥]
ਪੁਨਿ ਅਬ ਪੱਗ ਦੇਤ ਹੋ ਮੋਹੀ। ਸਭ ਕਛੁ ਤੁਮ ਹੀ ਕਰ ਜਗ ਸੋਹੀ।
ਚਾਹੇ ਸੋਇ ਕਰੇ ਸਖ ਦਾਨੀ। ਟੋਪੀ ਰਖੇ ਸੁਧਾ ਧਰ ਪਾਨੀ” ॥ [੩੯॥]
ਸੁਨਿ ਗੁਰ ਬਿਗਸੇ ਸਾਹਿਬ ਭਾਰੀ। ਦਈ ਆਧ ਪਗਤਿਨ ਤਬ ਧਾਰੀ।
ਲੈ ਜਬ ਟੋਪੀ ਵਲੀ ਦੁਆਲੇ। ਪੁਨਿ ਗੁਰ ਕਹਾ, “ਜਾਹੁ ਤੁਮ ਆਲੇ” ॥ [੪੦॥]
ਮਾਝਾ ਮੈ ਮੀਏ ਅਸਥਾਨਾ। ਲੰਗਰ ਜਾਹਿ ਚਲਾਵੈ ਨਾਨਾ।

1. ਪਾਗਲ, ਬਾਵਲਾ। 2. ਗੋਬਿੰਦ ਰੂਪ ਗੁਰੂ ਨੇ। 3. ਖੰਡੇ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ, ਜਿਸ ਦਾ ਉਸ ਸਮੇਂ ਆਮ ਰਿਵਾਜ ਹੋ ਗਇਆ ਸੀ। 4. ‘ਏਈ’ (ਮੈ. ਬਾ. ੭੧)। 5. ਪਹਲਾਂ। 6. ਭਾਵਨਾ, ਇੱਛਾ। 7. ਪਿੰਡ ਬਾਰਨ ਜ਼ਿਲਾ ਗੁਰਦਾਸ ਪੁਰ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵੀ ਸਪੁਰ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦਾ ਨਿਵਾਸ-ਸਥਾਨ। 8. ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ। 9. ਆਲਸ, ਘਰ।

ਚੋਥੀ ਕੁੰਟ ਸੁਧਾਧਰਾ¹ ਕੇਰੀ। ਦਈ ਤੋਹਿ ਕੇ ਹਰਖ ਬਸੇਰੀ² ॥ [੪੧॥]
 ਯਾ ਬਿਧਿ ਗੁਰ ਸਭ ਬਿਦਾ ਕਰਾਏ। ਦੱਖਨ ਦੇਸ ਚਲਨ ਕੇ ਭਾਏ।
 ਪਯਾਨ ਕਰਨ ਕਾ ਉੱਦਮ ਕੀਨਾ। ਸਠ ਲਖ ਹੈ, ਗੁਰ ਭਾਜਤ ਚੀਨਾ ॥ [੪੨॥]
 ਸਭ ਰਾਜੈ ਪਚ ਕਰ ਦੁਖ ਪਾਯੇ। ਦੂਨ ਨ ਦਈ ਗੁਰ ਲਖ ਭਾਯੇ।
 ਦੇਸ ਦੇਸ ਕੇ ਦਰਸਨ ਹੋਤਾ। ਚਾਹਤ ਪਯਾਨ ਸੇਵਿ ਕੁਲ ਕੋਤਾ ॥ [੪੩॥]
 ਜਬ ਪਯਾਨ ਕਰਤੇ ਗੁਰ ਭਏ। ਗੁਰਬਖਸ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਤਿ ਏ ਬਚ ਠਏ।
 ਤਾਹਿ ਕਹਯੋ, “ਤੁਮ ਸੋਚ ਨ ਧਾਰੋ। ਹਮ ਕੁਲ ਪਾਛੈ ਪੰਥ ਨਿਹਾਰੋ ॥ [੪੪॥]
 ਤੁਮਰੀ ਕੁਲ ਸੰਗਤ ਸਭ ਜਾਨੇ। ਹਮ ਤੁਮ ਸਦਾ ਏਕ ਸੰਗ ਮਾਨੇ।”
 ਪੁਨਿ ਗੁਰ ਸੰਗ ਸਿੱਖ ਚਹਿ ਜਾਵਨ। ਤਾਹਿ ਕਹਯੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਅਸ ਭਾਵਨ ॥ [੪੫॥]
 “ਜਾਹਿ ਨਹੀ ਤੇ ਘਨੇ ਜੇ ਸੰਗਾ। ਮਗ ਮੈ ਹੋਵਤ ਜੁੱਧ ਨਿਸੰਗਾ।”
 ਤਾ ਕਰ ਲਏ ਥੋਰ ਹੀ ਸੰਗਾ। ਅਧਿਕ ਰਾਤਿ ਚਲੈ ਅਰਿ ਭੰਗਾ ॥ [੪੬॥]
 ਆਦਿ ਵਹੀਰ ਨਿਕਾਰਯੋ ਜਾਈ। ਆਠੇ ਦਿਸ ਗੁਰ ਵਿਦਾ ਕਰਾਈ।
 ਪਾਛੇ ਤੇ ਦੂਤਨ ਲਖ ਪਾਯੇ। ਲੈ ਪ੍ਰਤਨਾ⁴ ਮਗ ਪਿਛੈ ਸਿਧਾਯੋ ॥ [੪੭॥]
 ਕੀਰਤ ਪੁਰ ਤੈ ਲੈ ਜੁਧ ਹੋਈ। ਮਗ ਮੈ ਹੋਤ ਜਾਤ ਹੈ ਸੋਈ।
 ਤਾ ਕੋ ਪੋਖ ਗੁਰੂ ਜੀ ਭਾਯੋ। ਉਦੈ ਸਿੰਘ ਕੇ ਨਿਕਟ ਬੁਲਾਯੋ ॥੩॥ [੪੮॥]
 ਦੋਹਰਾ। ਸਯਾਹੀ ਟਿੱਬੀ⁵ ਆਨ ਕੇ ਖੜੇ ਭਏ ਤਿਹ ਠਾਮ।
 ਰਾਜੇ ਅਵਰ ਮਲੇਛ⁶ ਸਬ ਨਿਕਟ ਪਹੁੰਚੇ ਆਨ ॥੪॥ [੪੯॥]
 ਉਦੈ ਸਿੰਘ ਲਲਕਾਰ ਕੈ, ਖੁਸੀ ਕਰੀ ਕਰਤਾਰ।
 “ਸਫਲ ਜਨਮ ਇਨ ਕਾ ਭਯੋ, ਦੂਤਨ ਕਰੇ ਸੰਘਾਰ” ॥੫॥ [੫੦॥]
 ਉਦੈ ਸਿੰਘ ਕੇ ਛੇਡ ਕਰ, ਚਲਿ ਆਏ ਤਿਹ ਠੋਰ।
 ਬਾਗ ਦੇਖ ਉਤਰੇ ਤਹਾ, ਨਿਕਟ ਗ੍ਰਾਮ ਚਮਕੋਰ ॥੬॥ [੫੧॥]
 ਚੋਪਈ। ਖਬਰ ਸੁਨੀ ਜਿਮੀਦਾਰ ਸੁ ਜਾਨੇ। ਮਧ ਚਮਕੋਰ ਬਸਤ ਜਹ ਥਾਨੇ।
 ਸੁਨਤ ਬਚਨ ਤਤ⁸ ਖਿਨ ਵਹਿ ਆਯੋ। ਦਯਾ ਸਿੰਘ ਤਟ ਐਸ ਜਤਾਯੋ ॥ [੫੨॥]
 ਕਰ ਜੋੜੇ ਬਹੁ ਬਿਨਤਿ ਉਚਾਰੀ। ਚਲੇ ਮੱਧਿ ਚਮਕੋਰ ਸੁਧਾਰੀ।
 ਤਬ ਸਾਹਿਬ ਅਸਵਾਰ ਸੁ ਭਏ। ਮਨ ਮੈ ਬਾਤ ਲਖਤ ਵਹੁ ਧਏ ॥ [੫੩॥]
 ਬਸੇ ਆਨ ਤਾ ਠੋਰ ਸੁਜਾਨਾ। ਤਿਨ ਮੂਰਖ ਜਿਮੀਦਾਰ ਸੁ ਜਾਨਾ।
 ਕਰ ਕੈ ਮਤੇ ਲਿਖੀ ਤਿਨ ਪਾਤੀ। ਪਠਈ⁹ ਭੀਮਚੰਦ ਪੈ ਤਾਤੀ¹⁰ ॥ [੫੪॥]
 ਪੁਨਹ ਸਿਰੰਦ ਪਠਯੋ ਅਸਵਾਰਾ। ਜਹਾ ਫੌਜ ਤੁਰਕਨ ਕੀ ਭਾਰਾ।
 ਵੈ ਚਾਹਤ ਥੇ ਮੰਗ ਅਗ¹¹ ਜੈਸੇ। ਤਿਨ ਕੀਨਾ ਥਾ ਛਲ ਬਿਧਿ ਤੈਸੇ ॥ [੫੫॥]
 ਜੋ ਅਉਰੰਗ ਪਾਤੀ ਥੀ ਭੇਜੀ। ਪੂਰਬ ਕਹੀ ਤਾਹਿ ਅਸ ਤੇਜੀ।

1. ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ। 2. ਵਸਣ ਵਾਸਤੇ। 3. ਅਰਿ (ਦੁਸ਼ਮਨ) ਨੂੰ ਭੰਗ (ਨਸ਼ਟ) ਕਰਨ ਵਾਲੇ। 4. ਫੌਜ, ਸੈਨਾ।
 5. ਮਾਰਗ, ਰਸਤਾ। 6. ਆਨੰਦ ਪੁਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਇਕ ਸਥਾਨ। 7. ਮੁਗਲ-ਫੌਜ ਦੇ ਆਦਮੀ। 8. ਉਸੇ। 9. ਭੇਜੀ।
 10. ਤਤਕਾਲ। 11. ਅੱਗੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ।

ਗੁਰੂ ਜੁ । ਤੁਮ ਹਮ ਮੈ ਸੁ ਕੁਰਾਨਾ । ਤੁਮ ਆਵੇ ਚਮਕੋਰ ਪ੍ਰਮਾਨਾ ॥ [੫੬॥]
 ਮੈ ਮਿਲ ਹੋ ਤੁਮ ਸੋ ਤਹਿ ਆਈ । ਚੂਕ ਖਿਮਾਵੋਗੇ ਗੁਰ ਸਾਈਂ ।
 ਨੈਮ ਗੁਰੂ ਕੀ ਬਾਤ ਜੁ ਹੋਈ । ਸੋ ਅਬ ਖਿਮਾ ਕੀਜੀਐ ਸੋਈ” ॥ [੫੭॥]
 ਯਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਗੁਰ ਸੋ ਛਲ ਕੀਨਾ । ਚਲਤੀ ਬੇਰ ਗੁਰੂ ਬਚ ਕੀਨਾ ।
 “ਯਾ ਤੁਰਕਨ ਕੇ ਬੂਠਾ ਕਰ ਕੈ । ਮਾਰਹਿਗੇ ਇਤ ਉਤ ਧਰ ਤਰ ਕੈ” ॥ [੫੮॥]
 ਉਤ ਅਉਰੰਗ ਲਿਖਾ ਚਮਕੋਰਾ । “ਜਬ ਗੁਰ ਆਵੈ ਬੰਧਨ ਠੇਰਾ”
 ਤਾ ਕਰ ਜਿਮੀਦਾਰ ਏ ਕੀਨਾ । ਲਿਖਿਯੋ ਜਹਾਂ ਕਟਕ ਅਤਿ ਚੀਨਾ ॥ [੫੯॥]
 ਤਹਿ ਦਹਿ ਲਾਖ ਤੁਰਕ ਥੇ ਭਾਰੇ । ਖੁਆਜ ਮਹੰਮਦ ਆਇ ਅਪਾਰੇ ।
 ਇਤ ਉਨ ਕੇ ਗੁਰ ਅੰਦਰ ਬਾਰਾ¹ । ਪੁਰ ਦੁਆਰਨ ਕੇ ਮਾਰ ਕਿਵਾਰਾ² ॥ [੬੦॥]
 ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਕਹਜੇ, “ਕਾਹਿ ਹਿਤ ਮਾਰੇ?” ਕਹਾ, “ਜੀ, ਬੈਰਿਨ ਕੇ ਗਨ ਥਾਰੇ” ।
 ਤਾ ਕਰ ਬਾਤ ਸੁ ਮੈ ਇਹ ਕੀਨੀ ।” ਤਬ ਗੁਰ ਸੰਗ ਸਿੰਘ ਕਿਛੁ ਚੀਨੀ ॥ [੬੧॥]
 ਚਾਲਿਸ³ ਸਿੰਘ ਰਹੈ ਅਬ ਆਈ । ਪੰਚ ਭਾਟੀਐ ਥੇ ਸੁਖਦਾਈ ।
 ਚਾਰ ਸੁ ਸਿਘ ਅਰੇੜੇ ਤਾਹੀ । ਕਛੁ ਖੜੀ ਕਲਾਲ ਸੁ ਵਾਹੀ ॥ [੬੨॥]
 ਦੇ ਰੰਘਰੇਟੇ ਥੇ ਤਹਿ ਜਾਨਾ । ਦੇ ਦਿਜ ਸਿੰਘ ਮਹਾ ਪ੍ਰਧਾਨਾ ।
 ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਬੰਗੇਸ਼ੀ⁴ ਏਕਾ । ਚਾਰ ਸਾਹਿਬਜਾਦੇ ਗੁਰ ਟੇਕਾ ॥ [੬੩॥]
 ਯਾ ਬਿਧਿ ਚਾਲਿਸ ਅੰਤਰ ਗਏ । ਸੁਨੇ ਚਰਿਤ੍ਰ ਜੋ ਪਾਛੈ ਠਏ ।
 ਇਤ ਇਨ ਜਾਟ ਲਿਖੀ ਯਾ ਭਾਂਤੀ । “ਗੁਰ ਬੰਧਜੇ ਮੈ ਲੇਹੁ ਪ੍ਰਭਾਤੀ” ॥ [੬੪॥]
 ਇਤੇ ਉਦੇ ਸਿੰਘ ਜਹ ਠਹਿਰਾਯੇ । ਤਾ ਕੇ ਸੁਨੇ ਚਰਿਤ੍ਰ ਜੁ ਭਾਯੇ ।
 ਤਹਾਂ ਲਖਾ ਰਾਜੇ ਤੁਰਕ ਆਏ । ਗਹਿ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਪਰਜੇ ਤਿਨ ਜਾਏ ।
 ਸੰਗ ਪਚਾਸ ਸਿੰਘ ਥੇ ਭਾਰੇ । ਪਰੇ ਤਾਹਿ ਮੈ ਬਡੇ ਅਖਾਰੇ ॥੭॥ [੬੫॥]

ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ । ਮਹਾਬੀਰ ਧਾਏ । ਸੁ ਖੰਡਾ ਲਸਾਏ⁵ ।

ਕਰੀ ਮਾਰ ਮਾਰੰ । ਉਠੀ ਸਸਤ੍ਰ ਝਾਰੰ ॥ [੬੬॥]

ਪਰੰ ਲੁੱਥ⁶ ਜੁੱਥੰ¹⁰ । ਜਨੰ ਨਾਗ ਬੁਠੰ¹¹ ।

ਜਿਮੰ ਦੀਹਾ¹² ਅੱਟੰ । ਇਤੇ ਤੁਰਕ ਧੱਟੰ¹³ ॥ [੬੭॥]

ਇਸੀ ਭਾਂਤਿ ਮਾਰੇ । ਨਗੰ¹⁴ ਬਿੱਜ¹⁵ ਸਾਰੇ ।

ਸਮੰ ਮੇਘ¹⁶ ਗਾਜੈ । ਨਿਧੰ ਨੀਰ¹⁷ ਲਾਜੈ ॥ [੬੮॥]

ਕੜਕੇ ਕਮਾਣੰ । ਝੜਕੇ ਕ੍ਰਿਪਾਣੰ ।

ਹਹਾ ਹੂਹ¹⁸ ਸੇਲੰ¹⁹ । ਜਨੰ ਗੰਗ²⁰ ਮੇਲੰ ॥ [੬੯॥]

ਕਰੇ ਖਾਨ ਬੁਠੰ²¹ । ਤਬੇ ਸ੍ਰੋਨ²² ਕੁਠੰ²³ ।

1. ਅੰਦਰ ਗੜ੍ਹੀ ਦੇ ਵਾੜਿਆਂ । 2. ਕਿਵਾੜ, (ਤਖ਼ਤ) ਬੰਦ ਕਦ ਦਿੱਤੇ । 3. ਤੁਹਾਡੇ । 4. ਚਾਲੀ । 5. ਬੰਗਿਸ਼, ਅਟਕੋ ਪਾਰ ਦਾ ਇਕ ਇਲਾਕਾ । 6. ਲਿਸਕਾਏ । 7. ਝਾੜ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਉਠੇ ਅੱਗ ਦੇ ਚਿੰਗਾੜੇ । 8. ਪਏ । 9. ਲੇਖਾ ਦੇ । 10. ਝੁੰਡ । 11. ਵਰ੍ਹੇ । 12. ਦੀਰਘ । 13. ਡਿਗ ਪਏ । 14. ਪਰਬਤ, ਪਹਾੜ । 15. ਬਿਜਲੀ । 16. ਬੱਦਲ । 17. ਸਮੁੰਦ੍ਰ, ਜਲ-ਨਿਧੀ । 18. ਹਾ ਹਾ ਕਾਰ ਦੀ ਧੁਨੀ । 19. ਨੇਜਾ । 20. ਜਾਣੇ ਗੰਗਾ ਨਾਲ ਜਮੁਨਾ । 21. ਬਾਣਾਂ ਦੀ ਵਰਖਾ । 22. ਲਹੂ । 23. ਕੋਹਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਦਾ ।

ਭਏ ਟੂਕ ਟੂਕੰ। ਨਹੀਂ ਹਾਰ ਕੂਕੰ ॥੮॥ [੭੦॥]
 ਚੋਪਈ। ਯਾ ਬਿਧਿ ਭਯੋ ਸੰਗ੍ਰਾਮਾ। ਖਬਰੈ ਗਈ ਹੂਮ ਅਰੁ ਸਾਮਾ।
 ਕਈ ਸਹੰਸਾ ਸੂਰਮਾ ਮਾਰੇ। ਉਦੈ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤਿ ਲਲਕਾਰੇ ॥ [੭੧॥]
 ਜਾਮ^੨ ਏਕ ਸਮਸੇਰ ਚਲਾਈ। ਘਨੇ ਸਿੰਘ ਮਾਰੇ ਤਾ^੩ ਠਾਈ^੪।
 ਤਬੈ ਕਹਤ ਭਏ ਸਤਿਗੁਰ ਬੈਨਾ। “ਇਨ ਕੇ ਧਰਮ ਨੇਮ ਨਹਿ ਚੈਨਾ” ॥ [੭੨॥]
 ਤਬੈ ਐਰ ਦਲ ਅਤਿ ਗਨ^੫ ਆਏ। ਉਦੈ ਸਿੰਘ ਤਬ ਸੁਰਗ ਸਿਧਾਏ।
 ਇਤ ਗੁਰ ਜੂ ਬੈਠੇ ਹਰਿ ਸੰਗਾ। ਕਹੈ ਨੇਮ ਤੁਰਕਨ ਜੇ ਭੰਗਾ ॥ [੭੩॥]
 “ਤੁਮ ਕਹਤੇ ਥੇ ਧਰਮ ਸੁ ਠਾਨੇ। ਦੇਖਾ ਧਰਮ ਇਨ੍ਹ ਕਾ ਜਾਨੇ।”
 ਯਾ ਬਿਧ ਰੈਨ ਰਹੀ ਜਬ ਜਾਮਾ। ਰਹਜੇ ਘੋਰ ਜਯੋ ਹੀ ਘਨ ਸਯਾਮਾ^੬ ॥ [੭੪॥]
 ਸਮ^੭ ਮਖੀਆਂ ਤੁਰਕਨ ਗਨ ਆਏ। ਦਹ^੮ ਲਖ ਖਾਨ ਅੰਤ ਨਹੀ ਪਾਏ।
 ਰਹਾ ਨ ਰਾਹ ਕੋਈ ਲਖ^੯ ਪਾਯੇ। ਘੋਰਾ ਪਰਾ^{੧੦} ਬਡਾ ਚਹੁਘਾਏ^{੧੧} ॥ [੭੫॥]
 ਗੜ੍ਹ ਦੂਪਰ ਚੜ੍ਹ ਕੈ ਜਗ ਜਾਨੀ। ਨਿਰਖਤ ਸਿੰਘਨ ਕੇ ਕਹੀ ਬਾਨੀ।
 “ਯਾ ਕਰ ਹਮ ਆਵਤ ਥੇ ਨਾਹੀ। ਇਨ ਕੀ ਮੰਦ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਅਵਿਗਾਹੀ^{੧੨} ॥ [੭੬॥]
 ਅਬ ਕਹੇ ਕਰੀਐ ਕਾ ਵਿਧਿ ਭਾਈ? ਕੋਨ ਓਰ^{੧੩} ਕੇ ਜਾਹਿ ਪਲਾਈ^{੧੪}?
 ਮਿਲਤ ਬਚਤ ਨਹਿ, ਕੋਨ ਸੇ ਕੀਜੈ? ਹੈ ਅਤਿ ਬਿਸਮ^{੧੫} ਕਾਹਿ ਮਨ ਭੀਜੈ?” ॥ [੭੭॥]
 ਕਹੇ ਸਿੱਖ ਤਬ ਐਸ ਪ੍ਰਕਾਰਾ। “ਅਹੇ, ਕਾਲ^{੧੬}। ਹਮ^{੧੭} ਕਸ ਦੁਖ ਧਾਰਾ।
 ਪੰਚ ਬਰਸ ਰਹੇ ਘੋਰਾ ਮਾਹੀ। ਸਦਾ ਜੰਗ ਅਤਿ ਦੁਖ ਨ ਪਾਂਹੀ ॥ [੭੮॥]
 ਪੁਨਿ ਸਦ ਭੂਖ ਤ੍ਰਿਖਾਤੁਰ^{੧੮} ਮਰੇ। ਏਕ ਦਿਵਸ ਨਹਿ ਸੁਖ ਹਮ ਧਰੇ।
 ਸੁਖ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਨਹਿ ਖਾਇਓ ਕਬ ਹੀ। ਤਾ ਤੇ ਨੀਕਸ^{੧੯} ਥੇ ਹਮ ਜਬ ਹੀ ॥ [੭੯॥]
 ਧਰਮ ਕੋਲ ਯਾ ਕਾ ਮਨ ਜਾਨਾ। ਮਗ ਮੈ ਦੁਖ ਪਾਏ ਅਤਿ ਨਾਨ^{੨੦}।
 ਕਮਰ ਬੰਧ ਕਰ ਸਸਤ੍ਰ ਧਰਾਏ। ਸੀਸ ਪੇਟ^{੨੧} ਪੈਦਲ ਯੁਤ ਭਾਏ ॥ [੮੦॥]
 ਪੇਟ ਭੂਖ ਸੋ ਮਰਤ ਦੁਖਾਰੇ। ਅਬ ਆਏ ਯਾ ਠੋਰ ਪ੍ਰਕਾਰੇ।
 ਆਵਤ ਹੀ ਘੋਰਾ ਪਰਜੇ ਭਾਰੀ। ਏ ਮਲੇਛ ਮਾਰਹਿ ਦੁਖਕਾਰੀ ॥ [੮੧॥]
 ਧਰਮ ਹੀਨ ਹਮਰਾ ਪੁਨਿ ਕਰ ਹੈ। ਤਾ ਤੇ ਯਾ ਦੁਖ ਤੇ ਜਲ ਮਰ ਹੈ।”
 ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਕਹਜੇ, “ਜੈਸ ਤੁਮ ਕਰੇ। ਤੈਸੇ ਬਾਤ ਕਰੇ ਜੇ ਚਹੇ ॥ [੮੨॥]
 ਜੇ ਕਰ ਧਰਮ ਧਰੇ ਕਰ ਜੰਗਾ। ਪੁਨਿ ਪਾਵੇਗੇ ਰਾਜ ਨਿਸੰਗਾ।
 ਰਾਜ ਪਾਇ ਪੁਨਿ ਮੇਖ ਕਰਾਹੀ। ਯਾ ਬਿਧਿ ਪੇਖ ਲਹੈ ਮਨ ਮਾਹੀ ॥ [੮੩॥]
 ਨਾਤੁਰ^{੨੨} ਤੁਮੈ ਦੇਤ ਜੀਅ ਦਾਨਾ। ਜਿਹ ਚਾਹੇ ਤਿਹ ਕਰੇ ਪਿਯਾਨਾ^{੨੩}।
 ਤੁਮੈ ਨ ਪੇਖ ਸਕੈ ਕੋਈ ਬੈਰੀ। ਸੋਈ ਕਰੇ ਜੇ ਚਹੇ ਚੰਗੇਰੀ” ॥ [੮੪॥]

1. ਸਹੰਸ੍ਰ, ਹਜ਼ਾਰ। 2. ਯਾਮ, ਪਹਰ, ਤਿੰਨ ਘੰਟੇ। 3. ਉਸ। 4. ਥਾਵੇਂ। 5. ਦੁਸ਼ਮਨਾਂ ਦੇ। 6. ਸ਼ਯਾਮ (ਕਾਲੇ) ਘਨ (ਬੰਦਲਾਂ) ਵਾਂਗ। 7. ਸਮਾਨ, ਵਾਂਗ। 8. ਦਸ। 9. ਦੇਖ। 10. ਪਇਆ। 11. ਚਾਹੇ ਪਾਸੇ। 12. ਦੇਖੀ, ਵਿਚਾਰੀ। 13. ਤਰਫ, ਵੱਲ, ਪਾਸੇ। 14. ਦੇੜ ਨਿਕਲੀਏ। 15. ਹੈਰਾਨੀ। 16. ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ। 17. ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ। 18. ਭੁੱਖ ਤੇ ਤ੍ਰੇਹ ਨਾਲ ਦੁਖੀ। 19. ਨਿਕਲਦੇ। 20. ਅਨੇਕ ਕਿਸਮ ਦੇ। 21. ਗੰਢ, ਗਠੜੀ। 22. ਨਹੀਂ ਤਾਂ। 23. ਜਿਸ ਪਾਸੇ ਚਾਹੇ ਉਸ ਪਾਸੇ ਭੂਚ ਕਰੇ।

ਤਬ ਤਿਨ ਸਿੱਖਨ ਕੇ ਭਏ ਨੈਨ¹ ਤੀਨ ਲੋਕ ਪੇਖੇ ਮਨ ਚੈਨਾ ।
 ਲਖਯੇ ਜੀਵਨਾ ਤੁੱਛ ਸੁ ਆਹੀ । ਪੁਨਿ ਮ੍ਰਿਤ ਭਏ ਹੋਇ ਜਗ ਮਾਹੀ ॥ [੮੫॥]
 ਸਿੰਘ ਹੋਇ ਨਿਪੁ ਸੁਤ ਸੁਖ ਪਾਈ । ਰਾਜ ਭੋਗ ਬਹੁ ਭਾਂਤਿ ਭੁਗਾਈ² ।
 ਰਾਜ ਭੋਗ ਕਰ ਮੇਖ ਸੁ ਪਾਵੈ । ਤਾ ਤੇ ਸਮਰ³ ਕਰੈ ਮਨ ਭਾਵੈ ॥ [੮੬॥]
 ਤਬ ਗੁਰ ਤਾ ਕੇ ਆਯਸ ਦਈ । “ਜਿਮੀਦਾਰ ਬਾਂਧੋ” ਇਹ ਕਹੀ ।
 ਬਾਂਧ ਲੀਨ ਤਾ ਕੇ ਭਲ ਭਾਂਤਾ । ਤਿਹ ਪਰਵਾਰ ਕਢਯੇ ਸੁਤ ਨਾਤਾ⁴ ॥ [੮੭॥]
 ਤਿਨ ਬੀਰਨ ਕਹਯੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਵਾਹੀ । ਹਮੇ ਲਹੇ ਗੁਰ ਧਰਮ ਧਰਾਈ ।
 ਗੁਰ ਨਿਰਭੈ ਕਰ ਤਾ ਕੇ ਦੀਨਾ । ਠੌਰ ਠੌਰ ਮੁਰਚਾ ਕਰ ਲੀਨਾ ॥ [੮੮॥]
 ਤਬੈ ਤਾਹਿ ਸੰਗਰਾ⁵ ਭਯੋ ਭਾਰੀ । ਕੌਨ ਕਹੈ ਸਾਵਨ ਅਨੁਹਾਰੀ⁶ ।
 ਦਹਿ ਲਖ ਮਾਹਿ ਐਸ ਹੈ ਜਾਨੇ । ਜਲ ਮੈ ਜੈਸ ਬਰੇਤੀ ਮਾਨੇ ॥ [੮੯॥]
 ਜਿਮ ਹਰਿ⁷ ਕੇ ਜਗ ਸਿੰਧਹਿ⁸ ਘੇਰਾ । ਤਾ ਵਿਧਿ ਉਮਡੇ ਵਾਮਨ ਚੇਰਾ⁹ ।
 ਜਿਮ ਬਾਸਵਾ¹⁰ ਲੈ ਮੇਘ ਅਪਾਰਾ । ਘੇਰੇ ਗੋਪ¹¹ ਬਰਖ ਘਨ ਧਾਰਾ ॥੯੦॥ [੯੦॥]
 ਸਵੈਯਾ । ਹੋਇ ਬਿਦਾ ਇਮ ਭਾਖਤ ਹੈ ਪ੍ਰਭੂ, ਮੇਲ ਤੁਮੈ ਕਬ ਹੋਇ ਲਖਾਹੀ ।
 ਦੂਸਰ ਜਨਮ ਮਿਲੈ ਤੁਮ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ, ਦਾਨ ਦਿਜੈ ਨਹਿ ਆਨ ਸੁ ਜਾਹੀ ।
 ਯੈ ਕਹਿ ਕੇ ਲਹਿ ਕੇ ਚਹਿ ਕੇ ਤਬ, ਆਵਤ ਸਿੰਘਨ ਜਯੋ ਭਭਕਾਂਹੀ ।
 ਸੀਸ ਅਰਦਾਸ ਕਰਾਵਤ ਹੈ, ਗੁਰ ਪਾਹਿ ਖੁਸੀ ਲਹਿ ਯਾਰਨ ਮਾਹੀ ॥੯੧॥ [੯੧॥]
 ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ । ਗਰੰ ਗੀਤ ਗਾਵੈ । ਸੁਬਾਨੰ ਬਰਸਾਵੈ ।
 ਕਰੇ ਮਾਰ ਮਾਰੰ । ਨਹੀ ਸੋਕ ਧਾਰੰ ॥ [੯੨॥]
 ਇਹੈ ਬਾਤ ਮਾਂਗੇ । ਗੁਰੂ ਪਾਦ ਲਾਗੇ ।
 ਅਜੰ¹² ਧੰਨ ਭਾਗੰ । ਸਿਸੰ¹³ ਜੁੱਧ ਲਾਗੰ ॥ [੯੩॥]
 ਗਜੈ ਲੋਹ ਪੂਰੰ । ਕਰੇ ਚੁਰ ਚੁਰੰ ।
 ਇਕੰ ਬਾਨ ਮਾਰੈ । ਸਰੰ¹⁴ ਮਾਰ ਡਾਰੈ ॥ [੯੪॥]
 ਕਈ ਖੰਗ¹⁵ ਝਾਰੈ । ਕਟਾਰਨ ਸੁਧਾਰੈ ।
 ਤਿਸੁਲੰ ਲਗਾਵੈ । ਕਈ ਤੁਰਕ ਘਾਵੈ ॥ [੯੫॥]
 ਸਮੰ ਕਾਲ ਧਾਏ । ਪੰਚੰ ਸਿੰਘ ਆਏ ।
 ਸਿਰੰ ਭੇਟ ਕੀਨਾ । ਕਰਾ ਜੁੱਧ ਚੀਨਾ ॥ [੯੬॥]
 ਲਤਾਰੇ¹⁶ ਮਲੇਛੰ । ਗਜੰ¹⁷ ਜੇਮ¹⁸ ਸੇਛੰ¹⁹ ।
 ਬਜੈ ਸਾਰ ਸਾਰੰ²⁰ । ਮਹਾ ਝਾੜ ਝਾਰੰ ॥ [੯੭॥]

1. ਅੱਖਾਂ, ਭਾਵ—ਦਿਵੜ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ। 2. ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਨੰ ੭੧ (ਮੋਤੀ ਬਾਗ, ਪਟਿਆਲਾ) ਦੀ ਪ੍ਰਤਿ ਵਿਚੋਂ
 ਏਥੇ ਇਹ ਇਕ ਤੁਕ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। 3. ਜੁੱਧ, ਲੜਾਈ। 4. ਪੁਤ੍ਰ ਅਤੇ ਪੋਤ੍ਰੇ। 5. ਜੰਗ। 6. ਸਾਵਣ ਦੀ ਝੜੀ ਵਾਂਗ
 7. ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ। 8. ਮਰਧ ਦਾ ਰਾਜਾ ਜਰਾਸੰਧ, ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਬੜੀ ਸਿਆਣਪ ਨਾਲ ਭੀਮ ਸੈਨ (ਪਾਂਡਵ) ਦੇ
 ਹੱਥ ਮਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। 9. ਸਰਹਿੰਦ ਬਾਵਨੀ ਦੇ ਚੇਲੇ ਅਥਵਾ ਫੌਜੀ ਢਲ। 10. ਇੰਦ੍ਰ। 11. ਗੋਪ ਗਵਾਲੇ।
 12. ਅੱਜ। 13. ਬੱਚੇ। 14. ਤੀਰ। 15. ਖੜਗ, ਤਲਵਾਰ। 16. ਲਤਾੜੇ। 17. ਹਾਥੀ। 18. ਜਿਵੇਂ। 19. ਸਹਿਤ
 ਇੱਛਾ ਦੇ। 20. ਲੋਹੇ ਨਾਲ ਲੋਹਾ ਵੱਜਣ ਲੱਗਾ।

ਕਟਾ ਕੱਟ ਬਾਹੀ¹। ਉਭੇ² ਜੀਤ ਚਾਹੀ।
 ਹਨ੍ਹੂ³ ਜੇਮ ਜਾਨੇ। ਧਹੇ ਸਿੰਘ ਮਾਨੇ ॥੧੧॥ [੯੮॥]
ਪਾਧੜੀ ਛੰਦ। ਤਹਿ ਨਿਕਸ ਸਿੰਘ ਆਵੈ ਸੁ ਏਕ।
 ਜਿਮ ਪਰਤ ਜੰਬੁਕੰ⁴ ਸਿੰਘ ਸੇਕ⁵।
 ਤਹਿ ਕਰਤ ਮਾਰ ਸਭ ਸਤ⁶ ਪ੍ਰਹਾਰ।
 ਕਰ ਖੰਡ ਖੰਡ ਪੁਨਿ ਭਰਤ ਭਾਰ ॥ [੯੯॥]
 ਤਹ ਭਜਤ ਤੁਰਕ ਅਤਿ ਕੀਨ ਸੋਰ।
 ਅਲਿ ਅਲੀ⁷ ਭਾਖ ਤੇ ਨਚਤ ਮੋਰ।
 ਜਿਨ ਅੰਕ ਪੰਚ ਸੰਜੰ⁸ ਅਨੇਕ।
 ਇਤ ਕਰਤ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਚੇਤ ॥ [੧੦੦॥]
 ਕਰ ਕਾਲ⁹ ਧਯਾਨ ਸਿੰਘ ਤ੍ਰਾਸ¹⁰ ਹੀਨ।
 ਜਨ ਲਖਤ ਰਾਜ ਹਮਰੇ ਸੁ ਚੀਨ¹¹।
 ਤਹਿ ਕਰਤ ਨਾਸ ਬੈਰਨ ਪ੍ਰਚੰਡ।
 ਜਿਮ ਕਰਤ ਕਾਲਿਕਾ ਦਨੁਜ¹² ਦੰਡ ॥੧੨॥ [੧੦੧॥]
ਕਲਸ। ਆਏ ਸਿੰਘ ਏਕ ਤਹਿ ਭਾਰੀ। ਜਨੁ¹³ ਕਾਲੀ ਆਈ ਬਿਕਰਾਰੀ¹⁴।
 ਪੰਚ ਸਸਤ੍ਰ ਤਹਿ ਜਾਨ ਨਿਹੰਗੀ। ਜਨੁ ਆਯੋ ਇਕ ਕਾਲ ਭਯੰਗੀ¹⁵ ॥੧੩॥ [੧੦੨॥]
ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ। ਕਾਲ ਭੁਜੰਗੀ, ਹਿਤ ਖੰਡ ਖੰਡ, ਤੁਰਕਨ ਚੰਡ, ਰੋਸ ਭਰੰ।
 ਕਹਾ ਜਾਇ ਮਲੇਛੰ, ਮਾਰ ਨ ਏਛੰ¹⁶, ਦੇਜਕ ਜੇਛੰ¹⁷, ਖੰਡ ਕਰੰ।
 ਇਤ ਓਰ ਸੁ ਆਵੈ, ਸਮ ਸੁ ਅਲਾਵੈ, ਤੇ ਕਹੁ ਖਾਵੈ, ਦਨੁਜ ਸਮੰ।
 ਯਾ ਦੀਨ ਬਿਡਾਰੇ, ਰਾਜ ਸੁਧਾਰੇ, ਹਜਰਤ ਕਾਰੇ, ਸੂਖ ਸਮੰ ॥੧੪॥ [੧੦੩॥]
ਕਲਸ। ਮਾਰ ਸਹੰਸ ਮਰਤ ਹੈ ਸੂਰੰ। ਇਕ ਸੋ ਮਰਤ ਦਸੰ ਸੈ ਨੂਰੰ।
 ਕੀਨੋ ਖੰਡਨ ਤੁਰਕਨ ਤਾਹੀ। ਭਾਯੋ ਗੁਰੂ ਧਯਾਨ ਮਨ ਮਾਹੀ ॥੧੫॥ [੧੦੪॥]
ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ। ਮਨ ਮਾਹੀ ਧਯਾਨੰ, ਗੁਰ ਸੁਖ ਜਾਨੰ, ਕਾਲ ਪ੍ਰਮਾਨੰ, ਦੋਰ ਅਯੋ।
 ਮਾਰੇ ਸੁ ਅਨੇਕੰ, ਅਤਿ ਬਲ ਟੇਕੰ, ਬਲ ਭਯੋ ਤੇਕੰ, ਗੁਰੂ ਮਯੋ।
 ਯਾ ਬਿਧਿ ਭਯੋ ਜੁੱਧੰ, ਘੋਰ ਸੁ ਉੱਧੰ¹⁸, ਕਰ ਰਨ ਕੂਧੰ, ਬੀਰ ਗਏ।
 ਦੇ ਲਾਖ ਸੁ ਮਾਰਾ, ਯਾ ਬਿਧਿ ਭਾਰਾ, ਤੁਰਕ ਸੰਘਾਰਾ, ਸੋਭ ਨਏ ॥੧੬॥ [੧੦੫॥]
ਚੋਪਈ। ਸਰਬ ਸਿੰਘ ਤਬ ਜੂਝ ਜੋ ਗਏ। ਦੋਇ ਸਿੰਘ ਤਾ ਮੈ ਰਹਿ ਗਏ।
 ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਨਾਮ ਇਕ ਗਾਏ। ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਦੂਜੇ ਹੈ ਭਾਏ ॥ [੧੦੬॥]
 ਤਾ ਕੇ ਸਾਹਿਬ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਸੁ ਠਾਨੀ। ਦੇ ਸੁਤ ਦੇਖੇ ਅਤਿ ਰਣ ਮਾਨੀ।
 ਏਕ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬਲਵਾਨਾ। ਜਾਸ ਕੰਨਿਆ ਕੇ ਮਨ ਮਾਨਾ ॥ [੧੦੭॥]

1. ਬਾਹੁ, ਭੁਜਾ (ਬਾਂਹ)। 2. ਦੋਵੇਂ। 3. ਹਨੂਮਾਨ ਵਾਂਗ। 4. ਸ਼ਿੰਗਾਲ, ਗਿੱਦੜ, 5. ਤਾਉ (ਜੋਸ਼) ਨਾਲ।
 6. ਸ਼ਤ, ਸੈ। 7. ਯਾ ਅਲੀ, ਯਾ ਅਲੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਜੰਗੀ ਨਾਅਰਾ। 8. ਕਵਚ। 9. ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ। 10. ਡਰ।
 11. ਜਾਣ। 12. ਦੌਤ। 13. ਜਾਣੇ। 14. ਵਿਕਰਾਲ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ। 15. ਭੁਜੰਗ, ਸੱਪ। 16. ਇੱਛਾ; ਚਾਹ।
 17. ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ। 18. ਉੱਧਤ, ਅਹੰਕਾਰੀ।

ਤਾ ਸੁਤ ਸੁਰਾ ਜੋ ਪਰਧਾਨਾ । ਹੈ ਹੈ ਹਠੀ ਸਿੰਘਾ ਰਨ ਜਾਨਾ ।
 ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਹੈ ਦੁਤੀਓ ਭਾਈ । ਜਾ ਨੇ ਰਣ ਅਤਿ ਤੇਗ ਵਗਾਈ ॥ [੧੦੮॥]
 ਤਬ ਦੋਨੋ ਸਿੰਘ ਬਚਨ ਉਚਾਰੇ । “ਹੇ ਗੁਰੂ ! ਕਥਾ ਸੁਨਾਵਹੁ ਤਾਰੇ ।
 ਕੈਸੇ ਪੂਤ ਹਠੀ ਸਿੰਘ ਭਯੋ । ਤਿਹ ਬਿਵਾਹ ਕੈਸੇ ਨਿਰਬਹਯੋ” ॥ [੧੦੯॥]
 ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਤਬ ਬਾਤ ਬਖਾਨੀ । ਸੁਨੋ ਸਿੰਘ ਜਿਉ ਸੁਨੀ ਸੁਕਾਨੀ ।
 ਏਕ ਦੱਖਣੀ ਕੋ ਜੋ ਸਾਹਾ^੧ । ਗੁਰ ਕੋ ਸੀਸ ਨਿਵਾਯੋ ਤਾਹਾ ॥ [੧੧੦॥]
 ਸਹਿਤ ਕੁਟੰਬ ਅਨੰਦ ਪੁਰ ਆਯੋ । ਤਾਸ ਕੰਨਿਆ ਚੀਤ ਲੁਭਾਯੋ ।
 ਆਈ ਨਾਵਨ ਨਦੀ ਸੁਜਾਨਾ । ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਕੋ ਬਦਨ ਪਿਖਾਨਾ ॥ [੧੧੧॥]
 ਆਲੀ^੨ ਸਾਥ ਬਿਚਾਰੀ ਬਾਤਾ । ‘ਮੇ ਪਿਤ ਕਹੇ ਕਰੇ ਯਹਿ ਨਾਤਾ’ ।
 ਤਬ ਆਲੀ ਪਿਤ ਪਾਹਿ ਉਚਾਰੀ । ਚਤੁਰ ਸੁ ਆਲੀ ਕਹਯੋ ਸੁਧਾਰੀ ॥ [੧੧੨॥]
 ਤਬ ਗੁਰ ਕੋ ਤਿਹ ਬਚਨ ਸੁਨਾਏ । “ਮੇ ਕੰਨਯਾ ਦਾਸੀ ਸੁਤ ਲਾਏ ।”
 ਤਬ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਸਤਿਗੁਰ ਧਾਰੀ । ਕੀਨੋ ਬਿਵਾਹ ਉਛਾਹ^੩ ਅਪਾਰੀ ॥ [੧੧੩॥]
 ਸਹਿਤ ਕੁਟੰਬ ਉਹਾ ਹੀ ਰਹਯੋ । ਘੇਰਾ ਬੀਚ ਦੇਹ ਨਿਰਬਹਯੋ ।
 ਛੂਟਤ ਘੇਰਾ ਦਲ ਭਜ ਛਾਰੀ^੪ । ਦੱਖਨ ਕੂਚ ਗੁਰੂ ਕੀ ਤਯਾਰੀ ॥ [੧੧੪॥]
 ਤਬ ਤਿਨ ਕੋ ਗੁਰ ਐਸ ਉਚਾਰੇ । ਚਲੇ ਅਗ੍ਰ ਹਮ ਆਹ ਸਿਧਾਰੇ ।
 ਤਬ ਤਿਨ ਕੰਨਯਾ ਬਿਛੁਰਨ ਕਾਲਾ । ਕਹਯੋ ਗੁਰੂ ਤਟ^੫ ਬਚਨ ਬਿਹਾਲਾ^੬ ॥ [੧੧੫॥]
 “ਕਬ ਹੀ ਹੋਇ ਦੀਦਾਰ^੭ ਤੁਮਾਰਾ ? ਪਰਿਯੋ ਬੀਚ ਬਿਛੋਰਾ ਭਾਰਾ ।”
 ਤਬ ਸਤਿਗੁਰ ਤਿਨ ਬਚਨ ਉਚਾਰੇ । “ਮੇਲ ਸੰਜੋਗੀ ਹੋਇ ਤੁਮਾਰੇ ॥ [੧੧੬॥]
 ਨਹ ਭਰਵਾਸਾ ਤਨ ਕਾ ਹੋਈ । ਤਾ ਤੇ ਵਾਕ ਪ੍ਰਿਅ^੮ ਕਿਮ ਜੋਰੀ ?
 ਤਬ ਤਿਨ ਕੰਨਯਾ ਬਚਨ ਉਚਾਰੇ । “ਮੇਹ ਭਰਵਾਸ ਕੋਨ ਜੀਅ ਧਾਰੇ ? ॥ [੧੧੭॥]
 ਮੈ ਦਾਸੀ ਤਵ ਚਰਨਨ ਕੇਰੀ । ਪਿਤਾ ਲਾਜ, ਇਤ ਗੁਰ ਬਚ ਫੇਰੀ ।
 ਪਿਤ ਕੋ ਵਚਨ ਤਯਾਗ ਹਮ ਠਾਨਾ । ਗੁਰ ਕੋ ਨਾਹਿ ਉਲੰਘਨ ਜਾਨਾ ॥ [੧੧੮॥]
 ਇਹ ਭਾਵਨ ਹੈ ਜੀਅ ਅਬ ਮੋਰੀ । ਤਵ ਚਰਨਨ ਕੀ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਸੇ ਕੋਰੀ ।”
 ਤਬ ਸਾਹਿਬ ਯੋ ਬਚਨ ਸੁਨਾਏ । “ਹੋਵਗ ਸੋਈ ਗੁਰੂ ਮਨ ਭਾਏ ।”
 ਤਬ ਤਿਨ ਹੀ ਅਪਸ਼ਗੁਨ ਲਖਾਯੋ । ਰੋਵਤ ਪਿਯ^੯ ਢਿਗ ਬਚਨ ਅਲਾਯੋ ॥ [੧੧੯॥]
 ਬੂਲਨਾ । “ਤੁਮੇ ਸਾਥ ਯੋ ਸਾਥ ਵਿਚਾਰ ਨਾਹੀ, ਤੁਮੇ ਬਿਨਾ ਹੀ ਐਰ ਨਹੀਂ ਸੰਗ ਮੇਰਾ ।

1. ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਹਠੀ ਸਿੰਘ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਜੀ ਦੇ ਪਾਲਿਤ ਪੁਤ੍ਰ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਬੇਟਾ ਸੀ, ਜੋ ਬੁਰਹਾਨ ਪੁਰ (ਮੱਧ ਭਾਰਤ) ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਰਹਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਸਥਾਨ ਉੱਥੇ ਸਿੰਧੀ ਮਹੱਲੇ ਵਿਚ ਹੈ ਜਿਥੇ ਇਹ ਰਹੰਦਾ ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ‘ਨਾਨਕ’ ਨਾਮ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਲਿਖ ਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਭ੍ਰਮਾਉਂਦਾ ਰਹੰਦਾ ਸੀ। ਇਸੇ ਕਾਰਣ ਇਸ ਨੂੰ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਸੀ ਨੇ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਬੁਰਹਾਨ ਪੁਰ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਹਠੀ ਸਿੰਘ ਦਾ ਦੇਹਰਾ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ। (ਦੇਖੋ, ਗੁਰਸ਼ਬਦ ਰਤਨਕਾਰ ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼, ੧੯੬੦, ਪੰਨਾ ੧੯੩, ਪਰ ਏਥੇ ਉਸ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਕੁਝ ਹੋਰਵੇਂ ਦਸ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਔਰਸ ਪ੍ਰਤ੍ਨ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। 2. ਸਾਧੁਕਾਰ। 3. ਸਰੀਰ ਦੇਖ ਕੇ। 4. ਸਖੀ, ਸਹੇਲੀ। 5. ਉਤਸਾਹ। 6. ਭਾਸਮ। 7. ਕੋਲ, ਪਾਸ। 8. ਬੇਹਾਲ (ਦੁਖੀ) ਹੋ ਕੇ। 9. ਦਰਸ਼ਨ। 10. ਪ੍ਰਿਯਾ। 11. ਪਤੀ।

ਜਬ ਪਿਤਾ ਨੇ ਸੰਗ ਤੋਂ ਚਾਇ ਦੀਨਾ, ਬਿਦਾ ਕੀਨ ਘਰ ਤੇ ਜਬ ਲਯੋ ਫੇਰਾ ।
 ਐਰ ਸੰਗ ਨ ਅੰਗ ਹੈ ਸਾਕ ਜਾਨੇ, ਏਕ ਤੁਮੀ ਹੋ ਸਾਥ ਸੁਜਾਨ ਮੇਰੇ ।
 ਲਿਖੇ ਅੰਕ ਮਿਟਾਇ ਨਾ ਜਾਵਦੇ ਜੀ, ਪਏ ਲੇਖ ਵਿਜੇਗ ਜੋ ਸਾਥ ਤੇਰੇ ॥ [੧੨੦॥]
 ਇਹੁ ਦਿਨਸ ਸੰਭਾਰ ਕੇ ਬੀਚ ਨਾਹੀ, ਜੇਹੜੀ ਲਿਖੀ ਹੈ ਕਲਮ ਅਜਾਨ ਸਾਨੇ ।
 ਬਿਧਿ ਪਾਇ ਸੰਜੋਗ ਵਿਜੇਗ ਦੇ ਜੀ, ਨਹੀ ਧਰਮ ਵਿਚਾਰ ਨਹਿ ਦਇਆ ਠਾਨੇ ।
 ਨਹੀ ਜਾਨਤੀ ਮੋਹਿ ਅਜਾਨ ਹਾਂ ਜੀ, ਤੁਮ ਚਰਨ ਕੋ ਚਾਹਤੀ ਚੀਤ ਮਾਹੀ ।
 ਏਕ ਦਰਸ ਦੀਜੈ ਨਿਜ ਆਪਣੇ ਜੀ, ਨਹੀ ਤਾਤਾ ਐ ਮਾਤ ਕੋ ਸੰਗ ਚਾਹੀ ॥੧੮॥ [੧੨੧॥]
ਚੋਪਈ। ਯੋ ਤਬ ਸੁਨਤ ਤਾਹਿ ਕੀ ਬਾਨੀ । ਗੁਰ ਸੁਤ^੨ ਤਾਹਿ ਬਦਨ^੩ ਪਰਮਾਨੀ ।
 ਮਸਤਕ^੪ ਲੇਖ ਮਿਟਤ ਯੋ ਨਾਹੀ । ਪਰਾਰਬਧ^੫ ਸਭ ਜੀਅ ਭੁਗਾਹੀ ॥ [੧੨੨॥]
 ਪੂਰਬ ਕਰਮਨ ਕੇ ਅਨੁਸਾਰੀ । ਮਿਲਜੇ ਕੁਟੰਬ ਯਹਿ ਭੋਗ ਭੁਗਾਰੀ ।
 ਨਦੀ ਨਾਵ^੬ ਐ ਖੇਤ੍ਰ ਦਾਨਾ । ਬਟਾਊ^੭ ਸੰਜੋਗ ਬਖਾਨਾ ॥ [੧੨੩॥]
 ਤਜੋ ਵਿਹਾਰ ਕੇ ਇਹ ਜਗ ਹੋਈ । ਸੁਖ ਦੁਖ ਜਾਹ ਸ੍ਰਮਸ੍ਰਿਤ^੮ ਹੋਈ ।
 ਰਾਤ ਦਿਨਸ ਐ ਜੀਵਨ ਮਰਨਾ । ਹਰਖ ਸੋਗ ਸਬ ਮਨ ਕੋ ਧਰਮਾ ॥ [੧੨੪॥]
 ਮਨ ਮਨੋਤ ਕਰ ਕਰਮ ਕਮਾਏ । ਸੋ ਸਬ ਦੇਹ ਬੀਚ ਇਹ ਪਾਏ ।
 ਤਜੋ ਸੋਗ ਤੁਮ ਹੋਇ ਬਿਰਾਗੀ । ਮਮ ਕੀ ਬਾਤ ਦੇਹ ਨਹਿ ਰਾਗੀ ॥ [੧੨੫॥]
 ਸਬ ਜਗ ਜਾਨ ਝੂਠ ਕੋ ਬਾਦਲ । ਏਕ ਸੱਤ ਮਨ ਮੈ ਕਰ ਆਦਲ^੯ ।
 ਰਹੇ ਦੇਹ ਕੇ ਬੀਚ ਅਪਾਰਾ । ਪਰਾਲਬਧ ਸੰਜੋਗ ਵਿਚਾਰਾ ॥ [੧੨੬॥]
 ਰਾਗ ਦੇਖ ਮੈ ਹੋਇ ਵਿਰਕਤ^{੧੦} । ਭਾਮਨਿ^{੧੧} ਭੋਗੋ ਭੋਗ ਅਜੁ ਗਤ ।
 ਤਵ ਘਰ ਪਰਚਾ ਹੋਇ ਅਪਾਰਾ । ਤੂ ਪੇਖੇਗੀ ਨੈਨ ਮੰਝਾਰਾ ॥ [੧੨੭॥]
 ਤਬ ਤਿਹ ਰਿਤ ਅਤਿ ਦਾਨ ਸੁ ਦੀਨਾ । ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਭੋਗ ਗੁਰ ਸੁਤ ਤਬ ਕੀਨਾ ।
 ਹਠ ਕਰ ਕਾਮ ਤਜਜੇ ਇਕ ਬਾਰਾ । ਨਾਮ ਹਨੀ ਸਿੰਘ ਜਗਤ ਮੰਝਾਰਾ ॥ [੧੨੮॥]
 ਬਹੁ ਪ੍ਰਸੰਨ ਨਾਰਿ ਤਬ ਭਈ । ਪਿਤਾ ਸੰਗ ਦੱਖਨ ਕੋ ਗਈ ।
 ਉਦਰੇ ਗਰਭ ਪਾਲਤੀ ਜਾਵੈ । ਸਤਿਗੁਰ ਗਿਆਨ ਦਿਯੋ ਭਲ ਭਾਵੈ ॥ [੧੨੯॥]
 ਪੇਖੇ ਰੂਪ ਪੀਆ ਕੋ ਸੋਇ । ਅੰਤਰਗਤਿ ਅਤਿ ਨੈਨ ਅਲੋਇ ।
 ਪਨੀਆ^{੧੨} ਏਕ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀਨੀ । ਤਿਨ ਕੋ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਭੋਗ ਮੁਖ ਕੀਨੀ ॥ [੧੩੦॥]
 ਜਬ ਹੀ ਪੂਤ ਹੋਇ ਜਗਤ ਮੰਝਾਰਾ । ਤਯਾਗ ਦੇਹ ਕਾ ਕਰੇ ਸੁਧਾਰਾ ।
 ਜਬ ਜੀਵਤ ਪੀਅ ਸੁਨਤ ਸੁ ਨਾਰੀ । ਤਬ ਹੀ ਆਸ ਜੀਅ ਕੀ ਧਾਰੀ ॥ [੧੩੧॥]
 ਐਸੇ ਕਹਿ ਪਿਤ ਸੰਗ ਨਿਜ ਗਈ । ਪੁਰ ਬੁਰਹਾਨ ਸੁ ਪਹੁੰਚਤ ਭਈ ।
 ਇਹ ਮੈ ਕਥਾ ਸੁਨੀ ਹੈ ਜੋਈ । ਕਹੀ ਬਾਤ ਹਿਤ ਸੁਨ ਹੋ ਸੋਈ ।
 ਅਬ ਤੁਮ ਸੁਨੋ ਕਥਾ ਮਨ ਲਾਇ । ਦੁਹੂੰ ਸੁਤਨ^{੧੩} ਕੋ ਗੁਰ ਵਰਮਾਯ ॥੧੯॥ [੧੩੨॥]

1. ਪਿਤਾ । 2. ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤ੍ਨ-ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ । 3. ਮੁੰਹ । 4. ਮੱਥੇ ਦਾ । 5. ਕਿਸਮਤ, ਭਾਗ ।
 6. ਨੌਕਾ, ਕਿਸਤੀ । 7. ਬਾਟ ਬਟਾਊ, ਪਾਂਧੀ, ਰਾਹੀ । 8. ਸ੍ਰਿਤ (ਰਸਤੇ ਦੀ) ਸ੍ਰਮ (ਥਕਾਵਟ) । 9. ਅਦਲ ਕਰਨ
 ਵਾਲਾ । 10. ਤਿਆਗੀ । 11. ਇਸਤ੍ਰੀ । 12. ਪਨਹੀ, ਜੁੱਤੀ । 13. ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ।

ਦੇਹਰਾ। ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜਝਾਰ ਸਿੰਘ, ਤਾ ਗੁਰ ਲਯੋ ਬੁਲਾਇ।

ਬੈਸਾ ਕੁਮਾਰੋ^੧ ਜਾਹਿ ਕੀ, ਕਹਜੇ ਐਸ ਸਮਝਾਇ ॥੨੦॥ [੧੩੩॥]

ਚੋਪਈ। “ਹੇ ਸੁਤ ! ਤੁਮ ਹਮ ਕੋ ਹੋ ਪਯਾਰੇ। ਤੁਰਕ ਨਾਸ ਹਿਤ ਤੁਮ ਤਨ ਧਾਰੇ।

ਜੇ ਅਪਨੇ ਸਿਰ ਰਨ ਮੈਂ ਲਾਗੇ। ਤਾ ਕਰ ਨਾਸ ਮਲੇਛ ਸੁਭਾਗੇ।

ਤਾ ਤੇ ਯਾ ਸਮ ਸਮਾ ਨ ਕੋਈ। ਤੁਮ ਦੇਨਹੁ ਸੰਗਰਾ ਭਲ ਜੋਈ।”

ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਤਬ ਕਰ ਅਰਦਾਸਾ। ਕਹਜੇ, “ਦੇਖੀਐ ਆਜ ਤਮਾਸਾ” ॥੨੧॥ [੧੩੪॥]

ਬੁਲਨਾ। ਅਸ ਭਾਂਤਿ ਹੀ ਆਏ ਹੈਂ ਸਿੰਘ ਸੁਆਮੀ, ਜਨ ਅੰਤ ਕੇ ਕਰਤ ਹੈ ਕਾਲ ਜਾਨੇ।

ਲਘੁ ਬੈਸ ਭਾਰੀ, ਬਲੰ ਜਾਹਿ ਮਾਹੀ, ਅਸ ਭਾਂਤਿ ਹੀ ਪੰਥ ਕੇ ਹੇਤ ਠਾਨੇ।

ਪਰ ਉਪਕਾਰ ਕੇ ਹੇਤ ਰਨ ਮਾਹਿ ਧਾਏ, ਅਬ ਸੰਗ ਮਲੇਛ ਕੇ ਜੂਝਤੇ ਹੈਂ।

ਲਖ ਤਾਹਿ ਕੇ ਨਾਹਰ ਖਾਨਾ ਕਰੈ, “ਤੁਮ ਆਉ ਜੀ ਮਿਲਹੁ ਹਮ ਸੂਝਤੇ ਹੈਂ ॥ [੧੩੫॥]

ਤੁ ਮੈ ਰੂਪ ਪੇਖੇ ਅਉਰੰਗ ਸਾਹੰ, ਦਿਹੈ ਭਾਰਤੰ ਖੰਡ ਕੀ ਪਾਤਿਸਾਹੀ।

ਤੁਮ ਜੁੱਧ ਕੇ ਤਜਾਗੀਐ, ਰੂਪ ਪੇਖੇ, ਤਬ ਕਹਿਤ ਹੈ ਬੈਨ ਮਨ ਕੋਪ ਮਾਹੀ।

“ਤੁਮ ਨਾਸ ਕੇ ਕਰੋਗੇ ਹੇਤ ਜਾਨੇ, ਨਹੀ ਆਜ ਯਾ ਸਮੰ ਸੂਖ ਨਾਹੀ।

ਤੁਮ ਧਾਰ ਕੈ ਬੀਰਜੰ ਜੁਧ ਕੀਜੈ, ਨਤੇ ਦੇਜਕੰ ਤੋਹ ਕੇ ਦੇਹੁ ਪਠਾਈ” ॥੨੨॥ [੧੩੬॥]

ਚੋਪਈ ਛੰਦ*। ਯੋ ਕਹਿ ਧਾਯੇ, ਅਤਿ ਬਲ ਧਾਯੇ, ਸੇ ਭਟ ਘਾਯੇ, ਤਾਹ ਸਮੰ।

ਪੁਨਿ ਕਰ ਜੋਰੰ, ਸੈਨਾ ਘੋਰੰ, ਐਤਹਿ ਤੋਰੰ, ਵਾਹ ਤਮੰ।

ਕਹਿ ਕੋਟ ਮਖਾਹੀ, ਅੰਤ ਨ ਪਾਹੀ, ਜਜੋ ਰਨ ਮਾਹੀ, ਸੂਰ ਮਰੈ।

ਖਟ ਐਤ^{੧੦} ਪ੍ਰਮਾਨੰ, ਸੂਰ ਮਹਾਨੰ, ਹਤ ਕਰ ਠਾਨੰ, ਜੁਧ ਜਰੈ ॥੨੩॥ [੧੩੭॥]

ਨਿਰਾਜ ਛੰਦ। ਮਚੰਤ ਘੋਰ ਸੰਗਰਾਮੰ^{੧੧}, ਨ ਅੰਤ ਮਾਸ ਕਰਦਮੰ^{੧੨}।

ਗਿਰੰਤ ਸੂਰਬੀਰਨੰ, ਲਸੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀਤਮੰ^{੧੩},

ਕਰੰਤ ਨਾਸ ਬੈਰਨੰ ਹਸੰਤ ਦੇਵ^{੧੪} ਗੈਨਮੰ^{੧੫}।

ਕਰੰਤ ਪੁਹਪ^{੧੬} ਬਰਖਨੰ, ਧਨੰਤ ਭਾਖਤੇ ਨਮੰ ॥ [੧੩੮॥]

1. ਉਮਰ, ਆਯੂ 2. ਬਾਲਕ (ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਦਾ)। 3. ਇਸ। 4. ਯੁੱਧ, ਜੰਗ। 5. ਮਾਲੇਰ ਕੋਟਲੇ ਦਾ ਇਕ ਪਠਾਣ, ਜੋ ਨੁਸਰਤ ਖ਼ਾਨ ਤੇ ਵਲੀ ਮੁਹੰਮਦ ਖ਼ਾਨ ਦਾ ਭਰਾ ਸੀ। ਰੋਪੜ ਵਿਚ ਉਸ ਸਮੇਂ ਮਲੇਰੀਆ ਦਾ ਥਾਣਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਪਠਾਣ ਨਵਾਬ ਵਜ਼ੀਰ ਖ਼ਾਨ ਫ਼ੌਜਦਾਰ ਸਰਹਿੰਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਇਸ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੇ ਜ਼ਫਰਨਾਮੇ ਵਿਚ ਇਸ ਜੰਗ ਦਾ ਚਿਕਰ ਕਰਦਿਆਂ ਨਾਹਰ ਖ਼ਾਨ ਬਾਰੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :

ਚੁ ਦੀਦਮ ਕਿ ਨਾਹਰ ਬਿਯਾਮਦ ਬ ਜੰਗ।

ਚੀਸ਼ਦਹ ਯਕੇ ਤੀਰ ਮਨ ਬੇਦਰੰਗ ॥੨੯॥

ਹਮ ਆਖਰ ਗੁਰੇਜ਼ਦ ਬਜਾਏ ਮੁਸਾਫ਼।

ਅਰਥਾਤ ‘ਜਦ ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਨਾਹਰ ਖ਼ਾਨ ਲੜਾਈ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਉਹ ਇਕ ਤੀਰ ਖਾ ਕੇ ਸਾਥੀ ਅਫ਼ਗਾਨਾਂ ਸਮੇਤ ਮੈਦਾਨ ਛੱਡ ਕੇ ਨੱਸ ਗਇਆ।’ 6. ਬਲ, ਤਾਕਤ। 7. ਨਹੀਂ ਤਾਂ। 8. ਖ਼ਾਲਸਾ ਕਾਲਿਜ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਨੰ. ੬੦੫ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਏਥੇ ‘ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ ਛੰਦ’ ਪਾਠ ਹੈ। 9. ਭਾਵ-ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੁਸ਼ਮਨ-ਦਲ। 10. ਛੇ ਅਯੁਤ ਅਥਵਾ ਹਜ਼ਾਰ। 11. ਯੁੱਧ, ਜੰਗ। 12. ਚਿੱਕੜ। 13. ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ। 14. ਦੇਵਤੇ। 15. ਗਗਨ (ਆਕਾਸ਼) ਵਿਚ। 16. ਪੁਸ਼ਪ, ਫੁੱਲ।

ਰਖੰਤ ਭੂਮਕਾ ਤੁਮੰ, ਭਵੰਤ ਨਾਸ ਤੁਰਕਨੰ ।
 ਪਰੰਤ ਸੂਖ ਕੋਲਹੰ, ਤੁਮੰਤ ਸਿੰਘ ਜੁਧਨੰ ।
 ਗਿਰੰਤ ਗੀਧੰ^੧ ਬੀਧਨੰ^੨ ਕਹੰਤ ਕਾਕ ਕਹਿ ਕਰੰ ।
 ਪਿਵੰਤ ਜੀਤ ਪਜੂਧਨੰ^੩, ਲਹੰਤ ਸੂਖ ਕੋ ਬਰੰ ॥੨੪॥ [੧੩੯॥]
 ਦੇਹਰਾ । ਪੀਯੋ ਪਿਯਾਲਾ ਪ੍ਰੇਮ ਕਾ, ਭਯੋ ਸੁਮਨ ਅਵਤਾਰ ।
 ਆਜ ਖਾਸ ਭਯੋ ਖਾਲਸਾ, ਸਤਿਗੁਰ ਕੈ ਦਰਬਾਰ ॥੨੫॥ [੧੪੦॥]
 ਚੋਪਈ । ਉੱਚ^੪ ਜਲਾਲ ਦੀਨ ਕੀ ਜਹਾਂ । ਤਾਹਿ ਪੀਰ ਕੋ ਪੋਤ੍ਰਾ ਤਹਾਂ ।
 ਆਨ ਗੁਰੂ ਕੋ ਖੰਡਾ ਮਾਰਾ । ਕਰਾਮਾਤ ਕੋ ਜਾ ਬਲ ਭਾਰਾ ॥ [੧੪੧॥]
 ਤਾ ਕੇ ਮਾਰ ਪਰੇ ਰਨ ਮਾਹੀ । ਦੋ ਲਖ ਬੀਰ ਮਰੇ ਤਹਿ ਜਾਈ ।
 ਨਾਹਰ ਖਾਨ^੫ ਸਸੈਨ^੬ ਬਿਦਾਰਾ । ਏਕ ਗੁਰੂ ਸੁਤ ਐਸ ਬਿਚਾਰਾ ॥ [੧੪੨॥]
 ਪੁਨਿ ਜਬ ਗਿਰੇ ਆਧ ਅੰਗ ਹੋਈ । ਭਾਲ^੭ ਲਗੀ ਕਰਵਾਰ^੮ ਸੁ ਜੋਈ ।
 ਜਨੁਕ^੯ ਛਟੀ ਪੁਹਪਨ ਕੀ ਸੋਈ । ਦ੍ਰਿਸਟਿਮਾਨ ਗੁਰ ਕੋ ਵਿਵ^{੧੦} ਹੋਈ ॥ [੧੪੩॥]
 ਗਿਰਤੀ ਬਾਰ ਮਾਰ ਕੇ ਤਾਨਾ । ਗਿਰਤੋ ਲਖੇ ਪ੍ਰਭੂ ਸੁਖਦਾਨਾ ।
 ਤਬੈ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਲਖ ਪਾਯੋ । ਧੰਨ ਧੰਨ ਕਹਿ ਬੈਨ ਅਲਾਯੋ ॥ [੧੪੪॥]
 “ਧੰਨ ਧੰਨ ਤੁਮਰੇ ਅਸਿ^{੧੧} ਤਾਈ । ਧੰਨ ਧੰਨ ਕਰ ਮੁਖੋ ਅਲਾਈ ।
 ਮੈ ਤੁਮ ਭ੍ਰਾਤ ਸਦਾ ਸੰਗ ਜਾਨਾ । ਮੇ ਪਾਛੈ ਤਜ ਕਰਾ ਪਿਯਾਨਾ^{੧੨} ॥ [੧੪੫॥]
 ਨੈਕੁ^{੧੩} ਰਹੇ ਮੁਹਿ ਆਵਨ ਦੀਜੈ ।” ਉਠਜੇ ਤਬੈ ਅਸ^{੧੪} ਕਹਿ ਸੁ ਪ੍ਰਸੀਜੈ^{੧੫} ।
 ਸਤਿਗੁਰ ਕਹੈ, “ਬੈਠਹੁ ਪਲ, ਤਾਤਾ^{੧੬} ।” ਦਯੋ ਭਾਲ ਟੀਕੀ^{੧੭} ਕੁੰਕਮਾਤਾ^{੧੮} ॥ [੧੪੬॥]
 ਅਰਥ ਟੀਕ ਕੋ ਏਹੁ ਬਖਾਨੋ । ਤਾ ਕੋ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਸੋ ਮਾਨੋ ।
 ਅੱਛਤ ਚਾਵਲ ਗ੍ਰਾਸ^{੧੯} ਸੁ ਦੀਨਾ ਤਬੈ ਅਯੋ ਹਨੁਵੰਤ ਸਮ ਬੀਨਾ ।
 ਧੂਹ ਮਿਆਨਾ ਤਾਹੀ ਖੰਡਾ । ਆਯੋ ਅਧਿਕ ਬੀਰ ਬਲਵੰਤਾ^{੨੦} ॥੨੬॥ [੧੪੭॥]
 ਸਿਰਖਿੰਡੀ ਛੰਦ । ਆਯੋ ਸਿੰਘ ਜੁਝਾਰੀ ਖੰਡਾ ਧੂਹ ਕੇ । ਈਸਰ ਕੋ ਅਵਤਾਰੀ ਡਿੱਠਾ ਭ੍ਰਾਤ ਕੋ ।
 ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮੁਖ ਆਖੇ ਲਾਇ ਸੁ ਧਯਾਨ ਨੂੰ । ਚਲਜੇ ਯਾਨ^{੨੧} ਮੰਝਾਰੀ, ਨਾਲੇ ਦੇਵਤਾ ॥
 [੧੪੮॥]
 ਲੁੱਥ^{੨੨} ਚੁਕੇ ਅਰਿ^{੨੩} ਭਾਰੀ, ਉਠਦੀ ਹੈ ਨਹੀਂ । ਸੱਟ ਪਈ ਖਰਚਾਮੀ^{੨੪} ਮਾਰੂ ਬੱਜਿਆ ।
 ਚੁੱਕੇ ਲੋਥ ਲੈ ਜਾਂਹੀ, ਬੈਰੀ ਆਖਦੇ । ਆਯੋ ਤੋ ਲਗ^{੨੫} ਧੂਮੀ, ਸੂਰਾ ਵੇਖਿਆ ॥ [੧੪੯॥]

1. ਜੂਝਨੰ, ਝੂਲਦੇ ਹੋਏ । 2. ਗਿੱਧ । 3. ਵਿੰਨ੍ਹੇ ਹੋਏ (ਜਖਮੀ) ਯੋਧਿਆਂ ਉੱਤੇ । 4. ਪੀਯੂਖ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ । 5. ਉੱਚ ਨਾਮਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਥਾਨ, ਜੋ ਉੱਚ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਅਤੇ ਇਲਾਕਾ ਬਹਾਵਲਪੁਰ (ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ) ਵਿਚ ਹੈ । ਇਥੋਂ ਦੇ ਪੀਰ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹਨ । 6. ਮਾਲੇਰ, ਕੋਟਲੇ ਦਾ ਇਕ ਪਠਾਣ । 7. ਸੈਨਾ (ਫੌਜ) ਸਮੇਤ । 8. ਮੱਥਾ । 9. ਤਲਵਾਰ । 10. ਜਾਣੇ, ਮਾਨੇ । 11. ਇਉਂ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ । 12. ਤਲਵਾਰ । 13. ਕੂਚ, ਚਲਾਣਾ । 14. ਥੋੜਾ ਚਿਰ । 15. ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ । 16. ਗਦ ਗਦ (ਪ੍ਰਸੰਨ) ਹੋ ਕੇ । 17. ਪੁਤ੍ਰ । 18. ਟਿੱਕਾ । 19. ਕੇਸਰ ਦਾ । 20. ਗ੍ਰਾਹੀ, ਬੁਰਕੀ । 21. ਬਹਾਦੁਰ ਯੋਧਾ । 22. ਵਿਮਾਨ, ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ । 23. ਲੋਥ । 24. ਦੁਸ਼ਮਨ । 25. ਵੱਡਾ ਨਗਰ । 26. ਧੁੱਮ ਪਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ।

ਬੰਜੈ ਤੁਰਕ ਅਪਾਰੀ ਚਾਹੈ ਫਰਨਾ¹ ਨੂ। ਮਾਰੇ ਤੇਗ ਹਜਾਰੀ, ਤੋਪਾਂ ਛੁੱਟੀਆਂ।
 ਕੜਕੇ ਕਾਲੀ ਭਾਰੀ ਧੂੰਆਂ ਛਾਇਯੋ। ਲੈਯੋ ਚਾਪ² ਸੁ ਮਾਰੀ, ਮਾਰੇ ਤੀਰ ਘਨੇ³ ॥ [੧੫੦॥]
 ਹੋਵਤ ਲੱਖ ਹਜਾਰੀ, ਮਰਦੇ ਤੁਰਕ ਯੋ। ਖੇਤ੍ਰ ਵਗਾਈ ਦਾਤ੍ਰੀ ਜਯੋ ਕਿਰਸਾਨੀਆਂ।
 ਲੋਥਾਂ ਲੋਥ ਪ੍ਰਕਾਰੀ, ਜਾਨ ਪਹਾੜ ਜਯੋ। ਲਖੀਐ ਬਾਲ ਕੁਮਾਰੀ, ਜੋਧਾ ਮਾਰਦਾ ॥ [੧੫੧॥]
 ਜੋਗਨੀਆਂ ਕਿਲਕਾਰੀ, ਨਾਰਦ ਨਚਿਆ। ਗੀਧਾਂ ਕੰਕ⁴ ਹਜਾਰੀ, ਜੰਬੂਕ⁵ ਫਾਵੀਆਂ।
 ਸੈਯਦ ਸੇਖ ਪਠਾਣੀ, ਘਾਣੀ ਘੱਤੀਆ। ਤੇਲ ਮਨੇ ਮਿਝ ਜਾਨੀ, ਪਾਨੀ ਲੋਹੂਆਂ ॥ [੧੫੨॥]
 ਬੈਲ ਭਏ ਕਿਰਪਾਨੀ, ਪੀੜੇ ਕਾਲ ਸੇ। ਤੇਲ ਮਨੇ ਤੁਰਕਾਨੀ, ਪੀੜਤ ਹੈ ਘਨੇ।
 ਦੇਵੀ ਆਪ ਹਸਾਨੀ, ਹਸੇ ਕਹ ਕਹਾ। ਦਿਸਾ ਭਈ ਰਕਤਾਨੀ⁶, ਅੰਬਰ ਪੂਰਿਆ ॥

[੧੫੩॥]

ਰਾਤ ਨਾਗ⁷ ਨਹਿ ਜਾਨੀ, ਭਜੈ ਤੁਰਕ ਯੋ। ਪਾਤ ਪੁਰਾਨੇ ਉਡਨ, ਮਾਨੇ ਪੋਨ ਸੇ।
 ਜਹ ਤਹ ਰੁੰਡ ਮੁੰਡਾਨੀ, ਸਰਿਤਾ⁸ ਲੋਹੂਆਂ। ਆਏ ਤੁਰਕ ਮਹਾਨੀ, ਚੌਦਿਸ ਮੇਘ ਜਯੋ ॥
 [੧੫੪॥]

ਨੇਜਾ ਲੈ ਸਿੰਘ ਆਯੋ ਬਡੇ ਕੋਪ ਹੈ। ਮਾਰੇ ਬੇਗ ਪਠਾਨੀ, ਨੇੜ ਨ ਆਵਦੀ।
 ਤੀਰ ਤੁਫੰਗਾ ਚਲਾਹੀ, ਓਰਾ¹⁰ ਜਯੋ ਤਬੈ। ਪੁਹਪਨ ਜਯੋ ਲਗ ਜਾਹੀ, ਕੀਨੇ ਐਸ ਤਨ ॥
 [੧੫੫॥]

ਤੇਗ ਲਈ ਕਰ ਮਜਾਨੀ, ਕੀਤੀ ਵਾਢ ਸਬ। ਗਾਜੀ¹¹ ਗਜਜੇ ਭਾਰੀ, ਕੜਕਯੋ ਕਾਲ ਜਯੋ।
 ਹੋਏ ਤੁਰਕ ਹੈਰਾਨੀ, ਕਰਦੇ ਯਾ ਅਲਾ। ਕੇਹੇ ਸੂਰ ਮਹਾਨੀ¹² ਮੱਥਾ ਲਾਇਐ ॥ [੧੫੬॥]
 ਹੈ ਅਵਤਾਰ ਸੁਜਾਨੀ, ਨਸੈ ਸਜਾਲ¹³ ਜਯੋ।

ਇਕ ਜੂਝੈ ਰਨ ਥਾਨੀ, ਮੁਹੋ ਨ ਮੋੜਦੇ।

ਯਾ ਬਿਧਿ ਘਣੀ ਬਿਹਾਨੀ, ਤੁਰਕਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ॥੨੭॥ [੧੫੭॥]

ਝੂਲਨਾ। ਯਾ ਭਾਂਤਿ ਸੇ ਦੇ ਲਖ ਕਟਕ¹⁴ ਮਾਰਜੇ, ਪੁਨਿ ਐਤਨੇ ਜਾਨੀਓ ਐਰ ਮਾਰੇ।
 ਸਮਸੇਰ ਸੇ ਖਾਨ ਉਮਰਾਵ¹⁵ ਮਾਰੇ ਪੁਨ੍ਹ, ਐਰ ਹੀ ਬੀਰ ਕਈ ਮਾਰ ਭਾਰੇ।
 ਪੁਨਿ ਜਾਤ ਭੇ ਅਮਰ ਪੁਰ ਸਿੰਘ ਭਾਰੀ, ਕਚ ਚਾਰ ਹੀ ਲਾਖ ਕੇ ਨਾਸ ਜਾਨੇ।
 ਤਬ ਦੇਵ ਜੈ ਗੀਤ ਉਚਾਰਤੇ ਹੈ, ਕੀਓ ਤਾਹਿ ਨੇ ਲੋਕ ਸੰਤਾਪ ਪਜਾਨੇ¹⁶ ॥ [੧੫੮॥]
 ਜਹ ਸਾਧ ਹੀ ਸੰਤ ਬਿਰਾਜਮਾਨ, ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਬ੍ਰਹਮ ਬਿਰਾਜਤੇ ਹੈ।
 ਤਹਿ ਜਾਇ ਕੈ ਬਾਤ ਸਬ ਜਾ ਸੁਨਾਈ, ਅਬ ਤੁਰਕ ਕੇ ਨਾਮ ਧਰ ਸਾਜਤੇ ਹੈ।
 ਅਬ ਹੋਇ ਸੁਰਾ¹⁷ ਪੋਨ¹⁸ ਧਰ¹⁹ ਸੁਖੀ ਸਾਰੀ, ਤਬ ਸੰਤ ਹਰਿਨਾਮ ਮੈ ਸੁਖ ਪਾਵੈ।
 ਤਬ ਦਿਨ ਏਕ ਘਟਿਕਾ²⁰ ਪਰਛਾਹੀ, ਇਹੁ ਭਾਂਤਿ ਕੋ ਪੇਖ ਗੁਰ ਤੇ ਲਸਾਵੈ²¹ ॥੨੮॥ [੧੫੯॥]
 ਸਵੈਯਾ। ਦੇਇ ਰਹੇ ਇਕ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘਹਿ, ਤਾਇ ਕੋ ਪੇਖ ਕਹੀ ਗੁਰ ਬਾਨੀ।
 ਸੰਤਹਿ ਸਿੰਘ ਕੇ ਆਪ ਜੁਝਾਇ ਕੈ, ਬੋਲ ਲਿਯੋ ਜੁ ਬੰਗੋਸਰ²² ਮਾਨੀ।

1. ਫੜਨ। 2. ਕਮਾਨ। 3. ਬਹੁਤੇ। 4. ਗਿੱਧ ਦੀ ਨਸਲ ਦਾ ਇਕ ਪੰਖੀ। 5. ਗਿੱਦੜ। 6. ਰਕਤ-ਰੰਗੀ, ਲਾਲ। 7. ਦਿਨ। 8. ਨਦੀ। 9. ਬੰਦੂਕ। 10. ਗੋਲਾ। 11. ਧਰਮੀ ਯੋਧਾ। 12. ਮਹਾਨ ਸੂਰਮਿਆਂ ਨਾਲ। 13. ਸ਼ਿੰਗਾਲ, ਗਿੱਦੜ। 14. ਫੌਜ। 15. ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਅਮੀਰ। 16. ਦੁਖ-ਸੰਤਾਪ ਉਡ ਗਇਆ। 17. ਦੇਵਤੇ। 18. ਗਧੂ। 19. ਧਰਤੀ। 20. ਘੜੀ। 21. ਸੋਹੰਦੇ, ਸੋਭਦੇ। 22. ਬੰਗਿਸ, ਕੁੱਰਮ ਅਤੇ ਕੁਹਾਟ ਦਾ ਇਕ ਇਲਾਕਾ।

ਜੇਤ ਦਈ ਤਿਹ ਕੇ ਅਪਨੀ ਪੁਨਿ, ਦੀ ਕਲਗੀ ਐ ਜਿਗਾ ਸੁਖਦਾਨੀ ।
 ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਹੈ ਨਾਮ ਜਿਸੈ ਕਛੁ, ਤਾ ਬਪੁ^੧ ਹੈ ਕਰਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਸਾਨੀ^੨ ॥੨੯॥ [੧੬੦॥]
 ਮੁਕਟ ਦਯੋ ਅਸ ਬੈਨ ਕਹੈ, “ਤੁਮ ਮੇ ਪਰ ਜਾਇ^੩ ਅਬੈ ਸੁਨ ਪਾਹੀ ।
 ਮੈ ਪਛਾ^੪ ਆਵਹੁ ਕਾਮ ਰਹੈ ਕਛੁ”, ਥਾਪੀ ਦਈ ਤਿਨ ਕੇ ਬਰ ਬਾਹੀ ।
 ਆਪਨੇ ਆਸਨ ਤਾਹਿ ਬੈਠਾਇ ਕੈ, ਕੀਨ ਖਸੀ ਅਤਿਸੈ^੫ ਸੁਖ ਮਾਹੀ ।
 ਦ੍ਰੈ ਕਰ^੬ ਬਾਨ ਕਰੇ ਖਲ ਖੰਡਨ, ਜਾਵਤ ਹੈ ਹਮ ਮਾਲਵ^੭ ਤਾਹੀ ॥੩੦॥ [੧੬੧॥]

ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਵਾਕ ਪਾਤਿਸਾਹੀ ੧੦ :

ਮਿਤ੍ਰ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਹਾਲੁ ਫਕੀਰਾਂ^੮ ਦਾ ਕਹਣਾ ।
 ਤੁਧੁ ਬਿਨੁ ਰੋਗੁ ਰਜਾਇਯਾ ਦਾ ਓਢਣ, ਨਾਗ ਨਿਵਾਸਾ ਦੇ ਰਹਣਾ ।
 ਸੂਲ^੯ ਸੁਰਾਹੀ ਖੰਜਰੁ ਪਿਯਾਲਾ, ਬਿੰਗ^{੧੦} ਕਸਾਈਯਾ^{੧੧} ਦਾ ਸਹਣਾ ।
 ਯਾਰੜੇ ਦਾ ਸਾਨੂ ਸਬਰੁ ਚੰਗਾ, ਭੱਠ ਖੇੜਿਆ ਦਾ ਰਹਣਾ ॥੧॥

(ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ)

ਦੇਹਗ। “ਕਹਯੋ ਸੰਦੇਸਾ ਤਾਹਿ ਕੋ”, ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਐਸ ਬਖਾਨ ।

“ਹੇ ਪ੍ਰਭੁ ! ਮੁਝੈ ਬੁਝਾਈਐ, ਤਬ ਆਵੈ ਸੁਖਦਾਨ” ॥੩੧॥ [੧੬੨॥]

ਚੋਪਈ। ਯੋ ਚਰਿਤ੍ਰ ਕਰ ਦੀਨ ਦਯਾਲਾ। ਧਨ^{੧੨} ਸਰ ਕਰ ਮੈ ਧਰਜੇ ਬਿਸਾਲਾ।

ਬਾਨ ਮੇਘ ਬਰਖਾ ਕਰ ਡਾਰੀ। ਨਖ ਸਿੰਘ^{੧੩} ਅਰਿ ਦਲ^{੧੪} ਦਏ ਸੁਮਾਰੀ ॥ [੧੬੩॥]

ਫਿਰੈ ਚਤੁਰ ਦਿਸ^{੧੫} ਗਢ^{੧੬} ਕੇ ਜਾਨਾ। ਹਨਤ ਬਾਨ ਪਰ ਬਾਨ ਬਿਧਾਨਾ।

ਜੇ ਦਿਵਾਰ^{੧੭} ਤੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਸਾ। ਤਾ ਕੇ ਮਾਰੈ ਸਰ ਅਤਿ ਬਿਗਸਾ ॥ [੧੬੪॥]

ਐਰ ਖਾਨ ਆਯੋ ਇਕ ਜਾਹਿਰ। ਤਾ ਕੇ ਮਾਰਜੇ ਕਰ ਜਗ ਸਾਹਿਰ^{੧੮}।

ਹੱਲਾ ਕਰ ਇਕ ਸੈਨਪ^{੧੯} ਧਾਵਾ। ਏਕ ਬਾਨ ਸੇ ਤਾਹਿ ਗਿਰਾਵਾ ॥ [੧੬੫॥]

ਤਾ ਤੇ ਲਾਖ ਹੋਇ ਅਰਿ ਆਈ। ਏਕ ਸਹੰਸ ਸਹੰਸ ਹੋਇ ਵਾਹੀ।

ਪੁਨਿ ਆਵੈ ਅਰਿਗਨ ਅਤਿ ਐਸੇ। ਸਾਵਨ ਨਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਸੁ ਤੈਸੇ ॥ [੧੬੬॥]

ਪੁਨਿ ਪੁਨਿ ਹਮਲਹਿ ਕਰਹਿ ਅਪਾਰਾ। ਅੰਤ ਲਗਤ ਸਰ ਮ੍ਰਿਤਕ ਪਧਾਰਾ।

ਗੁਰ ਤੀਰ ਲਗੈ ਤਨ ਐਸੇ। ਅੰਤਰ ਕੋਈ ਨ ਆਵਤ ਕੈਸੇ ॥ [੧੬੭॥]

ਖੁਆਜ ਮੁਹੰਮਦ ਗੋਪ^{੨੦} ਹੋਇ ਰਹਾ। ਲੁਪਤ ਬੀਚ ਮੁਰਦਨ ਕੇ ਗਹਾ।

ਜੇ ਕਰ ਕਬੀ ਤਾਹਿ ਮੁਖ ਪੇਖੇ। ਬਾਨ ਏਕ ਸੇ ਮਾਰੇ ਲੇਖੇ^{੨੧}।

ਯਾ ਬਿਧਿ ਗੁਰ ਸਭ ਸੈਨ ਸੰਗਰੀ। ਸਾਰੇ ਦਿਨ ਸੰਗਰ ਭਯੋ ਭਾਰੀ ॥੩੨॥ [੧੬੮॥]

1. ਤਾਂ। (ਉਸ ਦਾ) ਬਪੁ (ਸਰੀਰ)। 2. ਦੂਜਾ, ਬਰਾਬਰ, ਮੁਕਾਬਲੇ ਦਾ। 3. ਮੇਰੀ ਥਾਂ ਤੇ ਬੈਠੇ। 4. ਪਿਛੋਂ।
 5. ਅਤਿਸ਼ਯ, ਬਹੁਤ ਅਧਿਕ। 6. ਦੇਹੀ ਹੱਥੀ। 7. ਮਾਲਵਾ (ਫੀਰੋਜ਼ਪੁਰ, ਬਠਿੰਡਾ ਆਦਿ ਜੰਗਲ ਦਾ ਇਲਾਕਾ)।
 8. ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀਆਂ ਕਈ ਕਾਧੀਆਂ ਵਿਚ ਇੱਥੇ ‘ਮੁਰੀਦਾਂ’ ਪਾਠ ਹੈ। 9. ਨੇਜ਼ਾ। 10. ਟੋਢੀ ਬਾਂਕ, ਇਕ ਸ਼ਸਤ੍ਰ।
 11. ਕਸਾਈਆਂ। 12. ਧਨੁਖ। 13. ਨਹੁੰਆਂ ਤੋਂ ਲਾ ਕੇ ਬਿਖਾ (ਚੋਟੀ) ਤਕ। 14. ਦੁਸ਼ਮਨ ਦੀ ਫੌਜ। 15. ਚਾਰੇ
 ਦਿਸ਼ਾਂ ਵੱਲ। 16. ਚਮਕੌਰ ਦੀ ਗੜ੍ਹੀ। 17. ਕੰਧ। 18. ਜਾਦੂ ਕਰਕੇ। 19. ਸੈਨਾਪਤੀ, ਫੌਜਦਾਰ। 20. ਗੁਪਤ।
 21. ਜ਼ਫਰਨਾਮਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦ ਦੀਆਂ ਅਸਲ ਤੁਕਾਂ, ਜਿਥੋਂ ਇਹ ਖ਼ਿਆਲ ਕਵੀ ਨੇ ਲਏ, ਇਹ ਹਨ—“ਦੇਹਗਾ
 ਅਗਰ ਹੋਇਓ ਦੀਦ ਮੇ, ਬਯਕ ਤੀਰ ਲਾਚਾਰ ਬਖ਼ਸ਼ੀਦਮੇ।”

ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ । ਲਖੰ ਬੀਸ ਸੈਨੰ । ਭਜੀ ਅੰਤ ਐਨੰ¹ ।

ਗੁਰੂ ਈਸ² ਰਾਖੈ, ਨ ਰੋਮੰਕ³ ਭਾਖੈ ॥ [੧੬੬॥]

ਨਹੀਂ ਕੇਸ ਐਚਾ । ਤਿਸੈ ਕਾਲ ਖੋਚਾ ।

ਕਰੀ ਐਸ ਮਾਰੰ । ਲਖੰ ਆਨ ਜਾਰੰ⁴ ॥ [੧੭੦॥]

ਇਕੋ ਬਾਨ ਸੰਗੰ । ਮਰੈ ਐਤ⁵ ਜੰਗੰ ।

ਤਬੈ ਰਾਤ ਜਾਨੀ । ਰਵੰ⁶ ਅਸਤ⁷ ਠਾਨੀ ॥ [੧੭੧॥]

ਸਸਿ⁸ ਆਨ ਰਾਜਾ⁹ । ਬਜੈ ਜੀਤ ਬਾਜਾ ।

ਤਬੈ ਮੇਘ ਆਏ । ਘਨੰ ਘੋਰ ਛਾਏ ॥ [੧੭੨॥]

ਮਹਾ ਪੋਨ ਭਾਰੀ । ਭਈ ਰਾਤ ਕਾਰੀ¹⁰ ।

ਸੁ ਨੈਨੰ ਚਿਤਾਰੀ । ਤਬੈ ਸੈਨ ਭਾਰੀ ॥ [੧੭੩॥]

ਤਹਾਂ ਆਪ ਆਏ । ਲਖੇ ਕਾਕ ਬਾਏ ।

ਜੁਈ ਪੰਥ ਕਾਕੰ । ਤਿਨੈ ਮਾਰ ਬਾਕੰ ॥ [੧੭੪॥]

ਸੁਤੰ ਸੰਗ ਜੁਆਲਾ । ਚਿਤਾ ਸੰਗ ਭਾਲਾ ।

ਅਰੰ ਪੇਖ ਅਗੰ । ਕਰੈ ਕੋਪ ਭਗੰ ॥ [੧੭੫॥]

ਹਾਹਾਕਾਰ ਕੀਨੋ । ਤਲੈ ਅੰਤ ਬੀਨੋ ।

ਇਤੇ ਆਪ ਆਏ । ਮਹਾਂ ਅੰਧ ਰਾਹੋ ।

ਰਹੈ ਬਨੰ ਮਾਹੀ । ਮੀਨੰਵਾਰੇ¹¹ ਆਹੀ ॥੩੩॥ [੧੭੬॥]

ਸਵੈਯਾ । ਇਤ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਆਵਤ ਹੈ ਬਨ ਮੈ, ਅਤਿ ਰੈਨ ਸਮੇ ਤਮਕੇ ਗਨ¹² ਵਾਰੀ ।

ਖੇਲ ਕਰੀ ਨਦ ਜਯੋ ਪ੍ਰਭੁ ਆਪਨ, ਹਾਥ ਪਸਾਰ ਲਖੈ ਨ ਜਹਾਰੀ ।

ਅਸਿ ਪਾਨਿ¹³ ਧਰੇ ਪ੍ਰਭੁ ਆਵਤ ਹੈ, ਘਨ ਘੋਰ ਘਟਾ ਅਤਿ ਬੀਜਲ ਭਾਰੀ ।

ਕਹੂੰ ਭੂਤ ਪਿਸਾਚਨ ਪ੍ਰੇਤ ਨਚੈ, ਕਹੂੰ ਕੁਹਕਤ ਕਾਕ ਬਡੇ ਭੁਖਿਆਰੀ ॥੩੪॥ [੧੭੭॥]

ਕਹੂੰ ਗੋਖਰੂ¹⁴ ਪਾਦ ਮੈ ਗਾਡਤ ਹੈ, ਅਤਿ ਘੋਰਤ ਮੀਲ¹⁵ ਲਖਿਯੋ ਨਹੀਂ ਜਾਈ ।

ਬਾਜਿ 'ਰੁ ਗਾਜ'¹⁶ ਸੁ ਤੰਤ੍ਰੀ¹⁷ ਗਜਤ¹⁸, ਸੇਵਕ ਦਾਸ ਗਨੇ ਨਹਿ ਜਾਈ ।

ਅਕਾਸ ਕੇ ਮੱਧ ਮੈ ਬਾਦਲ ਏਕਨੇ, ਪੋਨ ਕੇ ਰੂਪ ਅਕਾਰ ਜਯੋ ਆਹੀ ।

ਸੈਨ ਘਨੀ ਸਬ ਤਯਾਗ ਗਈ, ਅਬ ਏਕਲ ਆਨ ਰਹੇ ਭਵ ਮਾਹੀ ॥੩੫॥ [੧੭੮॥]

ਚੋਪਈ । ਨਾਮ ਰੂਪ ਸਭ ਝੂਠ ਸੰਜੋਗਾ । ਮ੍ਰੀਚ¹⁹ ਮਾਹਿ ਜਯੋ ਨੀਰ²⁰ ਪ੍ਰਯੋਗਾ²¹ ।

ਸੱਤ ਬੁੱਧਿ ਜੇ ਨਿਰਯਾ²² ਧਾਰੇ । ਪਾਵੈ ਦੂਖ ਘਨੇ ਜਿਮ ਬਾਰੇ ॥ [੧੭੯॥]

ਨਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਕਾਠ ਬਹ ਜੈਸੇ । ਘਾਸ ਤ੍ਰਿਨਾਤ੍²³ ਮੇਲ ਨ ਤੈਸੇ ।

1. ਅਯਨ (ਘਰ) ਨੂੰ । 2. ਈਸ਼ਵਰ । 3. ਇਕ ਰੋਮ ਵੀ । 4. ਜਗ੍ਹਾ, ਥਾਂ । 5. ਇਤਨੇ । 6. ਰਵਿ, ਸੂਰਜ । 7. ਅਸਤ ਹੋਣਾ, ਛਿਪਣਾ । 8. ਚੰਦ੍ਰਮਾ । 9. ਸਜਿਆ । 10. ਕਾਲੀ । 11. ਮੀਨਵਾਰੇ (ਮਾਛੀਵਾੜੇ) । 12. ਸਖਤ ਅਨੂਰੇ ਵਿਚ । 13. ਪਨਿ (ਹੱਥ ਵਿਚ) ਅਸਿ (ਤਲਵਾਰ) । 14. ਭੱਖੜਾ । 15. ਅੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਪਲਕਾਂ ਥਾਣੀ । 16. ਬਾਜਿ (ਘੋੜੇ) ਤੇ ਗਜ (ਹਾਥੀ) । 17. ਤੰਤ੍ਰਾ (ਸੁਸਤੀ) ਦੇ ਮਾਰੇ ਹੋਏ । 18. ਸ਼ੋਭਦੇ ਹਨ । 19. ਮਰੀਚਿਕਾ, ਮ੍ਰਿਗ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦਾ ਜਲ । 20. ਪਾਣੀ । 21. ਵਰਤੋਂ । 22. ਨਿਰਯਾਸ, ਨਿਰਜਾਸ, ਸਾਰ, ਤਤ੍ਵ ਜਾਂ ਨਿਰਣਯ । 23. ਘਾਹ ਤੇ ਤ੍ਰਿਣ ਅਥਵਾ ਤਿਣਕਾ ।

ਨਦੀ ਕੰਨਾ¹ ਤਰ ਸਿਕਤਾ ਧਾਮਾ²। ਨੌਕਾਂ ਜਨ³ ਸੇ ਜਿਨ ਹਿਤ ਠਾਨਾ ॥ [੧੮੦॥]
 ਗੰਧੂਬ ਪੁਰ⁴ ਤਰ ਹੇਤ ਸੁ ਸਾਰੇ। ਯਾ ਬਿਧਿ ਗ੍ਰਿਹ ਸਨਬੰਧ ਵਿਚਾਰੇ।
 ਜਨਮ ਮਰਨ ਕੇ ਕਾਰਨ ਮੋਹਾ। ਹੰ⁵ ਮਮ⁶ ਤਜੇ ਲੋਭ ਪੁਨਿ ਕੋਹਾ⁷ ॥ [੧੮੧॥]
 ਸਤ ਰਜ ਤਮ⁸ ਤੁਰੀਆ⁹ ਗਤਿ ਪਾਵੈ। ਤੀਨ ਅਵਸਥਾ¹⁰ ਤਜ ਥਿਰਤਾਵੈ।
 ਜੀਵ¹¹ ਈਸ¹² ਕੇ ਵਾਚ¹³ ਤਿਯਾਗੇ। ਸਾਖੀ¹⁴ ਲਖ ਸਰੂਪ¹⁵ ਮੈ ਪਾਰੈ ॥ [੧੮੨॥]
 ਇਸ਼ਾਨਿਸ੍ਰ ਮਾਹਿ ਨਹਿ ਲੇਪਾ। ਦ੍ਰੈਤ¹⁶ ਕਾਰਜ ਨਾਹਿ ਨ ਛੇਪਲਾ¹⁷।
 ਨਾਲੀ ਏਕ ਸਮ ਨਜਾਰੇ ਹੋਈ। ਗਯਾਨੀ ਆਨ ਤਜੈ ਸੁਖ ਲੋਈ ॥ [੧੮੩॥]
 ਤਯਾਗ ਗ੍ਰਹਨ ਨਹਿ ਤਾ ਮੈ ਕੋਯ। ਨਹਿ ਵੈਰਾਗ ਰਾਗ ਪੁਨਿ ਜੋਯ।
 ਭੂਖਨ ਤਜੈ ਭਾਵ ਕਨਕ¹⁸ ਧਰ। ਰਹੈ ਨਿਰਾਮੈ¹⁹ ਬ੍ਰਹਮ ਸਮੰ ਬਰ। [੧੮੪॥]
 ਇਉਂ ਵਿਚਾਰ ਗੁਰ ਸਮ ਸਦ ਰਹੈ। ਨਹਿ ਰਾਗ ਨਹਿ ਦੇਖ ਲਹੈ।
 ਸਰਬ ਬਿਵਹਾਰਨ ਮਾਹਿ ਅਤੀਤਾ²⁰। ਪਰਾਲਬਧ ਕਰ ਯਹਿ ਮਨ ਰੀਤਾ ॥ [੧੮੫॥]
 ਗੁਰ ਕੇ ਪਰਾਲਬਧ ਨਹਿ ਕੋਯ। ਸਹਿਜੇ ਪਰ ਹਿਤ ਕਾਰਜ ਸੋਈ।
 ਤਬ ਗੁਰ ਆਗੇ ਕਰਤਤ ਕੀਨਾ। ਪਟ²¹ ਸੁਰਮੇ ਰੰਗੇ ਤਬ ਚੀਨਾ ॥ [੧੮੬॥]
 ਉੱਚ ਪੀਰ ਗੁਰ ਹਾਜੀ ਭਏ। ਜਾ ਕਹੁ ਪੇਖ ਤੁਰਕ ਸਿਰ ਨਏ।
 ਮਾਛੀਵਾੜੇ ਸਿੱਖਨ ਧਾਮਾ। ਤਾ ਗ੍ਰਿਹ ਸਿੱਖਨ ਕੇ ਮਨ ਕਾਮਾ ॥ [੧੮੭॥]
 ਵੈ ਨਿਤ ਮਨ ਮੈ ਕਰਤ ਬੀਚਾਰਾ। ਕੈਸੇ ਦਰਸ ਲਹੈ ਗੁਰ ਪਯਾਰਾ।
 ਤਾ ਕਰ ਮਾਂਗਤ²² ਰੂਪ ਬਨਾਏ। ਜਾ ਗੁਰ ਐਸੇ ਬੈਨ ਅਲਾਏ ॥ [੧੮੮॥]
 “ਸੋਰਹਿ ਜਾਮ²³ ਹਮਹਿ ਕੇ ਭਏ। ਭੂਖ ਆਤਰ²⁴ ਤੁਮਰੇ ਗ੍ਰਿਹ ਅਏ।
 ਦੇਹੁ ਅੰਨ ਹਮ ਪ੍ਰਾਨ ਸੁਧਾਰੇ।” ਯੋਂ ਸੁਨ ਨਾਰਿ ਕੋਪ ਕੀਓ ਭਾਰੇ ॥ [੧੮੯॥]
 “ਹੇ ਭੀਖਕ²⁵! ਗੁਰਸਿੱਖ ਪੁਜਾਊ। ਪਾਛੇ ਭੋਜਨ ਤੁਮ ਕਰ ਪਾਊ।”
 ਤਬ ਸਾਹਿਬ ਬੋਲੈ ਕਰਨਾਈ²⁶। “ਹਮ ਕੇ ਲਗੀ ਭੂਖ ਅਧਿਕਾਈ ॥ [੧੯੦॥]
 ਹਮਰੇ ਜਾਵਤ ਪ੍ਰਾਨ ਬਿਸਾਲਾ। ਤੁਮਰੇ ਦਯਾ ਨ ਆਵਤ ਬਾਲਾ²⁷।”
 ਤਬ ਵੈ ਨਾਰਿ ਕੋਪ ਸੇ ਕਹਈ। “ਕਾਹੇ ਖਰੇ, ਜਾਵੈ ਦੁਖ ਸਹਾਈ ॥ [੧੯੧॥]
 ਕਿਮ ਚੋਕਾਨ ਗਹੀ ਕਰ ਮਾਹੀ? ਔਰ ਧਾਮ ਤੁਹਿ ਨਜਰ ਨ ਆਹੀ?
 ਚਾਰ ਘੜੀ ਅਬ ਤੇ ਕਹੁ ਭਈ। ਬਿਨਾ ਸਿਖ ਨਹਿ ਦੇਵਹੁ ਕਹੀ ॥ [੧੯੨॥]
 ਤਬ ਗੁਰ ਐਸੇ ਬੈਨ ਬਖਾਨਾ। “ਬ੍ਰਹਮ ਜੋਤਿ ਸਭ ਮੈ ਇਕ ਸਾਨਾ²⁸।
 ਨਾਮ ਜਾਤ ਤਜ ਬ੍ਰਹਮ ਸੇ ਜਾਨੇ। ਅੰਨ ਦਾਨ ਦੇਹ ਅਤਿ ਸੁਖ ਮਾਨੇ ॥ [੧੯੩॥]
 ਯਾ ਸਮ ਪੁੰਨ ਕੋਯ ਜਗ ਨਾਹੀ। ਸਰਬ ਜੀਵ ਮੈ ਕੇ ਲਖ ਪਾਹੀ।

1. ਕੰਢੇ। 2. ਰੇਤੇ ਦਾ ਘਰ। 3. ਨੌਕਾ (ਬੇੜੀ) ਚਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਮਲਾਹ। 4. ਗੰਧਰਵ ਨਗਰ। 5. ਹੰਕਾਰ।
 6. ਮਮਤਾ। 7. ਕ੍ਰੋਧ। 8. ਸਤੋ, ਰਜੇ ਤੇ ਤਮੇ ਨਾ ਦੇ ਤਿੰਨ ਗੁਣ। 9. ਚੋਖੀ (ਗਿਆਨ ਦੀ) ਅਵਸਥਾ। 10. ਬਾਲ,
 ਯੁਵਾ ਤੇ ਬ੍ਰਿਧ। 11. ਜੀਵਾਤਮਾ। 12. ਪਰਮਾਤਮਾ। 13. ਵਚਨ, ਕਥਨ। 14. ਪ੍ਰਤੱਖ ਪ੍ਰਮਾਣ ਜਾਂ ਗਵਾਹ।
 15. ਸਰੂਪ, ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ। 16. ਭੇਦ ਭਾਵ, ਦੇ ਦਾ ਭਾਵ। 17. ਕਲੇਸ਼। 18. ਕਨਕ, ਸੋਨਾ। 19. ਰਾਗ ਦੇਖ ਤੋਂ
 ਰਹਿਤ। 20. ਤਿਆਗੀ। 21. ਕਪੜੇ, ਵਸਤੂ। 22. ਮੰਗਤੇ (ਭਿਖਾਰੀ) ਦਾ। 23. ਸੇਲਾਂ ਪਹਰ। 24. ਦੁਖੀ ਹੋ
 ਕੇ। 25. ਭਿਖਾਰੀ। 26. ਕਰੁਣਾ ਦੇ ਭਾਵ ਵਿਚ। 27. ਮੁਟਿਆਰ। 28. ਇਕੋ ਜੇਹੀ।

ਸੁੱਧ ਵਾਸਨਾ ਧਰ ਜੇ ਦੇਹੀ। ਅਤਿ ਹੀ ਭਲਾ ਹੋਇ ਤਿਹ ਏਹੀ ॥ [੧੯੪॥]
 ਯੋਂ ਸੁਨ ਬੈਨ ਸੇ ਤਾਹਿ ਉਚਾਰੀ। ਹਮਰੇ ਗੁਰ ਯੋਂ ਕਹਯਾ ਉਚਾਰੀ।
 ਸਿੱਖ ਸੋਈ ਜੇ ਸਿੱਖਹਿ ਮਾਨੇ। ਗੁਰ ਆਗੇ ਨਹਿ ਔਰਹਿ ਜਾਨੇ ॥ [੧੯੫॥]
 ਜੇ ਗੁਰ ਕੇ ਬਚ ਜਾਨਤ ਭਾਰੇ। ਔਰ ਤਜੈ ਸਭ ਜਗਤ ਮੰਝਾਰੇ।”
 “ਤੁਮ ਕੇ ਹਮ ਜਾਨਤ ਹੈ ਨਾਹੀ। ਕੋਨ ਠੋਰ ਵਸਤੇ ਹੈ ਕਾਹੀ?” ॥ [੧੯੬॥]
 ਜਬੈ ਨਾਹਿ ਯੋਂ ਵਚਨ ਉਚਾਰੇ। ਤਬ ਊਹਾਂ ਤੇ ਨਿਕਸ ਸਿਧਾਰੇ।
 ਚਲੈ ਸੁ ਜਾਤ ਆਪ ਸੁਖਕਾਰੀ। ਪਿਖਿਓ¹ ਭਰਤਾ² ਤਬ ਤਿਨ ਨਾਰੀ ॥ [੧੯੭॥]
 ਘਟ³ ਕੇ ਕੰਧਹਿ⁴ ਹਾਥ ਉਚਾਈ। ਆਵਤ ਮੁਖ ਮੈ ਜਾਪ ਸੁਹਾਈ।
 ਜਬ ਪ੍ਰਭੁ ਕੇ ਆਵਤ ਤਿਨ ਪੇਖਾ। ਮਨ ਮੈ ਐਸ ਬਾਤ ਤਿਨ ਲੇਖਾ ॥ [੧੯੮॥]
 ਇਹੁ ਪ੍ਰਭੁ ਓਹ ਹੈ ਅਤਿ ਅਨੁਰਾਗੀ⁵। ਈਹਾ ਕਿਵ ਕਰ ਡੀਨਹਿ⁶ ਲਾਗੀ।
 ਉਲਟ ਰੂਪ ਅਵਰਨ ਕੇ ਧਾਰੀ। ਚਲੇ ਜਾਤ ਅਬ ਕਿਸਹਿ ਪ੍ਰਕਾਰੀ ॥ [੧੯੯॥]
ਗੀਆ ਛੰਦ। “ਦੀਨਾ ਨਾਥ ਦਯਾਲ ਅੰਚੁਤ⁷ ਤੁਰਕ ਰਿਪੁ⁸ ਪਿਯਾ ਭਗਤ ਹੈ।
 ਧਾਰ ਰੂਪ ਸੁ ਆਪਨੇ ਕਯਾ ਜਗਤ ਕੇ ਤੁਮ ਠਗਤ ਹੈ।
 ਮਮ ਨਾਥ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕੀਜੀਏ ਯਹਿ ਮੋਹ ਮਾਯਾ ਤੇਰੀਆ।
 ਤੈ ਗੁਨੀ⁹ ਰੂਪ ਸੁ ਧਾਰ ਕੈ, ਜਿਹ ਸਰਬ ਜਗ ਕੇ ਹੇਰੀਆ ॥ [੨੦੦॥]
 ਫਟਕ ਮਾਹਿ ਨ ਰੰਗ ਜੈਸੇ, ਭੁਸਮ¹⁰ ਸੰਗਤਿ ਜਯੋਂ ਗਹੈਂ।
 ਤਿਉ ਵਿਕਾਰ ਨ ਆਤਮਾ ਮੈ, ਸੁੱਧ ਸਰਬਗ ਸੇ ਅਹੈ।
 ਬੀਜ ਰੂਪ ਤਿਆਗ ਕੈ, ਕਛੁ ਔਰ ਰੂਪ ਦਿਖਾਵਹੀ।
 ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਨਹਿ ਭਾਸਹੀ, ਜਿਵ ਰਜ¹¹ ਭੁਜੰਗ¹² ਨ ਆਵਹੀ ॥ [੨੦੧॥]
ਚੋਪਈ। ਅਸਤ¹³ ਵਸਤੁ ਕੇ ਸੱਤ ਉਰ¹⁴ ਜਾਨ। ਯਹੀ ਵਸਤ ਹੈ ਭਵਹਿ ਮਹਾਨ।
 ਸੁਤਹਿ ਨਾਰ ਕੀ ਸੰਗਤਿ ਮਾਨ। ਯਹੀ ਮਮਤਾ ਬਡੀ ਮਹਾਨ ॥ [੨੦੨॥]
 ਮਨ ਇੰਦ੍ਰੀ ਕੀ ਸੰਗਤਿ ਪਾਈ। ਭੂਲ ਗਯੋ ਆਤਮ ਵਹੁ ਜਾਈ।
 ਅਸਤ ਵਸਤ ਕੇ ਸਤ ਉਰ ਜਾਨਾ। ਯਹੀ ਵਸਤ ਹੈ ਭਵਹਿ ਮਹਾਨਾ ॥ [੨੦੩॥]
 ਆਪਨ ਕੇ ਯਹਿ ਦੇਹ ਸੁ ਮਾਨ। ਸੁਖ ਦੁਖ ਕੀ ਮਨੋਤ ਤਹਿ ਠਾਨ।
 ਸਹਿਤ ਮਨੋਤ ਕਰਮ ਜੇ ਕਰੈ। ਬੀਚ ਚੋਰਾਸੀ¹⁵ ਕੇ ਅਨੁਸਰੈ ॥ [੨੦੪॥]
 ਤਾ ਕੇ ਰੱਖਕ ਹੋ ਤੁਮ ਸ੍ਰਾਮੀ। ਸਭ ਜੀਵਨ ਕੇ ਅੰਤਰਜਾਮੀ।
 ਤਾ ਤੇ ਬਭੇ ਭਾਗ ਹਮ ਪਾਏ। ਤੁਮ ਸੇ ਸ੍ਰਾਮੀ¹⁶ ਗ੍ਰਿਹ ਮੈ ਆਏ ॥ [੨੦੫॥]
 ਨਾਹਿ ਜਨਮ ਹੋਵਗ ਭਵ¹⁷ ਮਾਹੀ। ਚਰਨ ਕਮਲ ਤੁਮਰੇ ਨਿਰਖਾਹੀ।”
 ਲੀਨੀ ਪਕੜ ਭੁਜਾ ਗੁਰਦੇਵਾ। ਲੈ ਗਯੋ ਤੰਬੂ ਮਾਹਿ ਅਭੇਵਾ ॥ [੨੦੬॥]

1. ਦੇਖਿਆ। 2. ਪਤੀ। 3. ਘੜਾ। 4. ਕੰਨ੍ਹੇ ਉੱਤੇ। 5. ਪ੍ਰੇਮੀ। 6. ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ। 7. ਅਭਿਗ, ਜੋ ਚੜ੍ਹਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਗਿਰਾਵਟ ਤੋਂ ਰਹਿਤ। 8. ਮੁਗਲਾਂ ਦੇ ਦੁਸ਼ਮਣ; ਮੁਗਲ ਤੁਰਕਿਸਤਾਨ ਤੋਂ ਆਏ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੁਰਕ ਕਹੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। 9. ਪ੍ਰੀਤਮ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ)। 10. ਸਤੋ, ਰਜੋ ਤੇ ਤਮੋ ਗੁਣ। 11. ਫੁੱਲ। 12. ਰੱਜੂ, ਲੱਸੀ। 13. ਭੁਜੰਗ, ਸੱਪ। 14. ਜੋ ਵਸਤੂ ਸਤਿ ਨਹੀਂ ਹੈ। 15. ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ। 16. ਚੋਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ। 17. ਤੁਹਾਡੇ ਜੇਹੇ ਮਾਲਿਕ। 18. ਸੰਸਾਰ, ਜਗਤ।

ਭਾਮਨਿ¹ ਮਨਹਿ ਅਚੰਭਾ ਆਯੋ । ਮੈ ਇਨ ਕੇ ਭਲ ਭਾਂਤਿ ਹਟਾਯੋ ।
 ਪੈ² ਮੈ ਕੀਨ ਬਹੁਤ ਮੂਰਖਾਹੀ । ਕੂਰ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਨਹਿ ਵਾਕ ਉਚਾਰੀ ।
 ਲੂਕ³ ਗਈ ਅੰਦਰ ਕੇ ਮਾਹੀ । ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ ਯਹਿ ਵਾਕ ਅਲਾਹੀ⁴ ॥੩੮॥ [੨੦੭॥]
ਗੀਆ ਛੰਦ । “ਕੂਰ⁵ ਦ੍ਰਿਸਟ ਕੁਜਾਤ ਕਰਮਾ, ਨਾਰਿ ਕੀ ਮਤਿ ਮਾਨੀਐ ।
 ਮੈ ਨਾਹਿ ਲਖਿਯੋ ਗਾਤ ਤੁਮ ਕੇ, ਕਜਾ ਕਹੈ ਮਤਿ ਹਾਨੀਐ ।
 ਤੁਮ ਸੂਰ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਸੁਜਾਨ ਠਾਕੁਰ, ਮਮ ਅਲੋਕੀ⁶ ਕਜਾ ਕਹੈ ।
 ਕੁਦ੍ਰਿਸਟ ਕੁਨਾਰਿ ਕੁਭਾਵਤੀ⁷ ਮੈ, ਜਾਤ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਰਿ ਹੋ” ॥ [੨੦੮॥]
 ਯੋ ਬਾਤ ਸੁਨ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਭੇ, ਤਬ ਆਪ ਸਾਹਿਬ ਉੱਚੇਰੇ ।
 ਕਿਮ ਨਿੰਦ ਹੋ ਨਿਜ ਮਾਨਨੀ⁸, ਧਨ ਆਹਿ ਨਿਸਚਾ ਤੇ ਬਰੇ ।
 ਪਰਚੈ⁹ ਸੇ ਪੂਜਾ ਹੋਇ ਕਲ, ਬਿਨ ਪਰਚੈ ਕੋਇ ਨ ਮਾਨਹੀ ।
 ਕਛੁ ਕਾਲ ਰਹਿ ਤਿਤ ਆਪ ਜੂ, ਪੁਨਿ ਚਲੈ ਤਾ ਤੇ ਜਾਨਹੀ ॥੩੯॥ [੨੦੯॥]
ਚੋਪਈ । ਮਾਛੀਵਾੜੇ ਮੈ ਤਬ ਗਏ । ਬਹੁਤੇ ਚਰਿਤ ਕਰਤ ਤਹਿ ਭਏ ।
 ਜੋ ਜੋ ਕੀਨੋ ਅਧਿਕ ਚਰਿਤ੍ਰਾ । ਬਰਨਨ ਆਵਤ ਅਧਿਕ ਬਚਿਤ੍ਰਾ ॥ [੨੧੦॥]
 ਨਾਰਿ ਏਕ ਕੇ ਗ੍ਰਿਹ ਜਾ ਰਹੈ । ਉਹਾ ਅਨਿਕ ਚਰਿਤ੍ਰ ਸੇ ਕਏ¹⁰ ।
 ਅਬ ਸੁਨ ਉਨ ਕੀ ਕਥਾ ਬਖਾਨੇ । ਗੜ੍ਹ ਚਮਕੋਰ ਭਈ ਜਿਮ ਜਾਨੇ ।
 ਆਹਿ ਰਾਤ ਜਬ ਰਹੀ ਅਪਾਰਾ । ਆਪ ਸੁ ਚਲੇ ਨਾਥ ਅਵਤਾਰਾ ॥੪੦॥ [੨੧੧॥]
ਗੀਆ ਛੰਦ । ਕੀਨ ਤਾਹਿ ਵਿਚਾਰ ਮਾਤਾ¹¹, ਪੂਤ ਕਾਹਿ ਸਿਧਾਰ ਹੀ ।
 ਉਠ ਠਾਢ ਭੀ ਚਢ ਕੋਟ ਕੈ, ਪਰ ਦ੍ਰਿਸਟ ਸਰਬ ਨਿਹਾਰ ਹੀ ।
 ਅੰਧ ਰੈਨ ਨਿਹਾਰ ਕਰ ਕੈ, ਭਈ ਬਹੁਤ ਦੁਖਾਰੀਆ ।
 “ਹਾਇ ਪੂਤ ! ਕਾਹਿ ਸਿਧਾਰਿਯੋ, ਮਮ ਤਯਾਗ ਦੂਖ ਮੰਝਾਰੀਆ” ॥੪੧॥ [੨੧੨॥]
ਕਥਿੱਤੁ । ਐਸੇ ਹੈ ਅੰਨੇਰ ਕਹੂੰ ਦ੍ਰਿਸਟ ਨ ਪਰੇ ਚਉਫੇਰ,
 ਹਾਇ ਹਾਇ ਨੀਰ ਭਰ ਰੇਵੈ ਸੁ ਪੁਕਾਰਤੀ ।
 ਸੁਖ ਨਹਿ ਰਹੀ ਕਾਇ, ਆਪ ਗਈ ਕਹੂੰ ਧਾਇ,
 ਕਾਲ ਹੀ ਕੀ ਬਾਤ ਕਹੈ ਕੰਨ ਐਸੇ ਭਾਵਤੀ ।
 ਦੁਈ ਬਾਲ ਲੀਨ ਸੰਗ ਕਾਂਖ¹² ਮੈ, ਬਰੀ ਨਿਸੰਗ,
 ਲੋਥਨ ਕੇ ਢੋਰ ਤਾਹਿ ਹਾਥਨ ਸੋ ਟਾਰਤੀ¹³ ।
 ਬਾਲ ਕੇ ਚੁਆਤੀ, ਤਾਹਿ ਫਿਰੇ ਘਿਘਿਆਤੀ¹⁴ ਹਾਇ !
 ਪੂਤ ਕਹਾ ਗਯੋ ਮੋਹ ਡਾਕ ਕੇ ਕੁਪਾਰਤੀ¹⁵ ॥੪੨॥ [੨੧੩॥]

1. ਐਰਤ। 2. ਪਰ। 3. ਲੂਕ। 4. ਬੋਲੀ। 5. ਕੂੜ (ਖਾ. ਕਾ. ਆ. ੬੦੫)। 6. ਆਲੋਕਨ ਕਰ ਕੇ, ਦੇਖ ਕੇ। 7. ਜੋ ਭਾਉਂਦੀ ਜਾਂ ਚੰਗੀ ਨ ਲਗਦੀ ਹੋਵੇ। 8. ਮਾਨ ਵਾਲੀ। 9. ਪਰਿਚਯ, ਜਾਣ-ਪਛਾਣ। 10. ਕੀਤੇ। 11. ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਜੀ। ਹੋਰ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਇਸ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਲਿਖੇ ਗਏ ਹਨ, ਇਹ ਘਟਨਾ ਕੁੱਝ ਹੋਰਵੇਂ ਰੰਗਣ ਦੇ ਕੇ ਲਿਖੀ ਹੈ ਤੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਤੇ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਮੁਰੰਡੇ ਦੇ ਲਾਗੇ ਪਿੰਡ ਖੋੜੀ ਵਿਚ ਗੰਗੂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਇਤਲਾਹ ਦੇਣ ਤੇ ਹੋਈ ਸੀ। (ਦੇਖੋ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ, ਰੁੱਤ ੬, ਅੰਸੂ ੫੦)। 12. ਕੁੱਛੜ। 13. ਹਟਾਉਂਦੀ ਹੋਈ। 14. ਰੋਂਦੀ ਕੁਰਲਾਉਂਦੀ। 15. ਅਜੇਹੀ ਥਾਵੇਂ ਜਿਸ ਦਾ ਪਾਰਾਵਾਰ ਕੁੱਝ ਨ ਹੋਵੇ।

ਸਵੈਯਾ। ਖਾਇ ਤਵਾਰ¹ ਗਿਰੀ ਧਰਨੀ², ਨਹਿ ਸੁਧ ਰਹੀ ਕਹੂੰ ਦੇਹਿ ਕੇ ਮਾਰੀ।
 ਹੋਇ ਸੁਚੇਤ ਸੇ ਲੋਥਨ ਟੋਰ ਕੈ ਤਾਤ ਕੇ ਸੀਸ ਸੁ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਨ ਆਹੀ।
 ਸਾਹਿਬ ਮਹਲ³ ਸੁ ਨਿਕਸ ਚਲੈ, ਨਹਿ ਉਨ ਕੇ ਸੰਭਾਰ ਰਹੀ ਤਨ ਮਾਰੀ।
 ਕਾਲ ਬਲੀ ਤਹਿ ਆਇ ਪਰਜੇ, ਅਵਤਾਰਨ ਕੇ ਯਹਿ ਦੂਖ ਦਿਖਾਹੀ ॥੪੩॥ [੨੧੪॥]
 ਚੋਪਈ। ਯੋ ਮਾਤਾ ਰੋਵੈ ਤਹਿ ਜਾਹੀ। ਜਿਉ ਕੁਰਰੀ⁴ ਬਿਨ ਸੁਤ⁵ ਦੁਖ ਪਾਹੀ।
 “ਕਯੋ ਅਬ ਤੋਹੀ ਖਾਲਸਾ ਕੀਨਾ। ਨਾ ਕਰਤੇ ਤੇ ਕਯੋ ਦੁਖ ਚੀਨਾ।
 ਮੂੜੁ ਮਨੁਖਨ ਕਹੈ ਕਹਾਏ। ਨਸ ਗਏ ਅਬ ਹਮ ਦੁਖ ਪਾਏ।
 ਨਹਿ ਤੁਰਕਨ ਹਮ ਦੇਸ ਛਿਨਾਵਾ⁶, ਮਾਂਗ ਖਾਨ ਮੈ ਲੰਗ⁷ ਕਯੋ ਲਾਵਾ ॥ [੨੧੫॥]
 ਜਿਹ ਮਿਲ ਲੁਟਤ ਦੇਸ ਤੂੰ ਪੂਤਾ। ਸੇ ਤੇ ਚਲੈ ਨਾਸ ਕੇ ਬਿਊਤਾ⁸।
 ਦੁਹ ਪੇਤ੍ਰਨ ਕੀ ਖਬਰ ਨ ਬਾਰੀ। ਤੁਮਰੀ ਸੁਨੀ ਨ ਸ੍ਵਨ⁹ ਮੰਝਾਰੀ।” ॥ [੨੧੬॥]
 ਦੀਨ ਬਚਨ ਤਾ ਕੈ ਯੋ ਸੁਨੇ। ਆਏ ਤੁਰਕ ਅਗਨ¹⁰ ਤਹਿ ਘਨੇ।
 ਰੇਵਤ ਦੇਖ ਕਹੀ ਤਿਨ ਬਾਨੀ। “ਕੋਨ ਤਾਤ¹¹ ਤੇਰੇ ਦੁਖ ਸਾਨੀ? ॥ [੨੧੭॥]
 ਕੋਨ ਮੂਯੋ ਕਿਹ ਰੇਵਤ ਭਾਰੀ?” ਯੋ ਸੁਨ ਮਾਤਾ ਬੈਨ ਉਚਾਰੀ।
 “ਸੋਢੀ ਬੰਸ ਪਤੀ ਗੁਰੁ ਸੋਈ। ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨਾਮ ਸੁਤ ਸੋਈ ॥ [੨੧੮॥]
 ਤਾ ਮਾਤਾ ਮੈ ਸੁਤਨਨ¹² ਸੰਗਾ। ਮੋਹ ਬਤਾਵਤ ਜੇ ਤੁਮ ਰੰਗਾ।
 ਦੁਖ ਸਮੁੰਦ ਮੈ ਬੂਡਤ ਆਹੀ। ਕੇ ਮੁਹ ਪਾਰ ਲੰਘਾਵੈ ਜਾਹੀ” ॥ [੨੧੯॥]
 ਸੁਨ ਮਲੇਛ ਮਨ ਹਰਖਤ¹³ ਭਏ। ਢੂਢਤ ਸੇ ਸਹਜੈ ਹਮ ਲਏ।
 ਤਾ ਖਿਨ ਗਹਿ ਲੀਨੀ ਸੰਗ ਬਾਲਾ¹⁴। ਜਿਮ ਸੁਰਮਾਤ¹⁵ ਗਹਿ ਦਿਤਿ-ਬਾਲਾ¹⁶ ॥ [੨੨੦॥]
 ਕਛੁਕ ਕੋਟ¹⁷ ਕੇ ਭੀਤਰ¹⁸ ਗਏ। ਸਿੰਘਹਿ ਏਕ ਨਿਹਾਰਤ ਭਏ।
 ਕਲਗੀ ਜਿਗਾ ਔਰ ਨਹਿ ਹੋਈ। ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਇਹੈ ਹੈ ਜੋਈ ॥ [੨੨੧॥]
 ਮਾਰ ਸੀਸ ਸਮਸੇਰ ਪਠਾਨਾ। ਸੀਸ ਸਹਿਤ ਕਲ ਗੀਲੀ ਮਾਨਾ।
 ਏ ਸਭ ਬਾਤ ਮਨ ਜੀਅ ਧਾਰੀ। ਗੇ ਦਿਲੀਸ ਕੇ ਅਗ੍ਰ ਸੁ ਧਾਰੀ ॥ [੨੨੨॥]
 ਸਭੀ ਖਾਨ ਹਰਖਤ ਮਨ ਭਏ। ਸਹਿਤ ਨਾਰਿ ਪਤਿ ਸੁਤ ਤਜ ਗਏ।
 ਸਾਚੇ ਗੁਰੂ ਲਖਾਵਤ ਜੋਈ। ਗਯੇ ਤਯਾਗ ਖਿਨ ਭੀਤਰ ਸੋਈ ॥ [੨੨੩॥]
 ਗਹਿ ਕੇ¹⁹ ਗਏ ਸਿਰੰਦ ਮਝਾਰੀ। ਹਾਥਨ ਮੱਧ ਹਥੋੜੀ²⁰ ਭਾਰੀ।
 ਪਦ ਮੈ ਤਾਹਿ ਜੰਜੀਰ ਧਰਾਏ। ਕੋਈ ਕਹੇ, “ਬਾਲਨ ਮਰਵਾਏ”²¹ ॥ [੨੨੪॥]
 ਕੋਈ ਕਹੈ ਯਾ, “ਬੰਦਹਿ²² ਕੀਜੈ।” ਕੋਈ ਕਹੈ, “ਤੁਰਕ²³ ਇਨ ਕੀਜੈ।”

1. ਭੁਆਟਣੀ, ਘੋਰਨੀ, ਚਕ੍ਰ। 2. ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ। 3. ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਹਲ। 4. ਕੁੰਜ। 5. ਬੰਦੇ। 6. ਛੀਨਿਆ, ਖੋਹਿਆ। 7. ਲੰਗੜਾਪਣ। 8. ਵਿਉਂਤ। 9. ਕੰਨ। 10. ਗਿਣਤੀ ਤੋਂ ਰਹਿਤ। 11. ਪੁਤ੍ਰ। 12. ਪੁਤ੍ਰਾਂ (ਭਾਵ-ਪੋਤ੍ਰਿਆਂ) ਸਹਿਤ। 13. ਖੁਸ਼, ਪ੍ਰਸੰਨ। 14. ਇਸਤ੍ਰੀ ਅਰਥਾਤ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਜੀ। 15. ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਮਾਤਾ (ਅਦਿਤਿ)। 16. ਦਿਤਿ ਦੇ ਬਾਲਾਂ (ਪੁਤ੍ਰਾਂ) ਅਰਥਾਤ ਦੈਤਾਂ ਨੇ। ਦੇਵ ਪ੍ਰਜਾਪਤਿ ਦੀਆਂ ਦੋ ਪੁਤ੍ਰੀਆਂ ਦਿਤਿ ਤੇ ਅਦਿਤਿ ਸਨ ਜੋ ਰਿਸ਼ੀ ਕਸ਼ਯਪ ਨੂੰ ਵਿਆਹੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਅਦਿਤਿ ਦੇ ਪੋਟੇ ਦੇਵਤੇ ਜਨਮੇ ਸਨ ਤੇ ਦਿਤਿ ਦੇ ਪੋਟੇ ਦੈਤ। ਇਥੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਤੇ ਦੈਤਾਂ ਬਾਰੇ ਇਸੇ ਪੌਰਾਣਿਕ ਕਥਾ ਵੱਲ ਸੰਕੇਤ ਹੈ। 17. ਚਮਕੋਰ ਦੀ ਗੜ੍ਹੀ। 18. ਅੰਦਰ। 19. ਫੜ ਕੇ। 20. ਹੱਥਕੜੀ। 21. ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਮਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। 22. ਕੈਦੀ। 23. ਭਾਵ ਮੁਸਲਮਾਨ।

ਮਾਤਾ ਗੋਦ ਬਾਲ ਹੈ ਜੋਈ। ਕਰਤ ਵਿਸਾਹ ਰਤੀ ਨਹੀ ਤੇਈ॥ [੨੨੫॥]
 ਖੋਸਾ ਗੋਦ ਤੇ ਲੇ ਗਏ ਵਾਹੀ। ਪ੍ਰਾਤ^੨ ਕਚਹਰੀ ਮਾਹਿ ਤਹਾਂ ਹੀ।
 ਨੀਲ ਝਗੁਰੀਆ^੩ ਤਨ ਮੈ ਕੈਸੇ। ਬਿਜੁਲੀ ਸਜਾਮ ਅਭੂ^੪ ਮੈ ਜੈਸੇ॥ [੨੨੬॥]
 ਕੋਮਲ ਅੰਗ ਹਥੋੜੀ ਹਾਥਾ। ਪਾਦ ਜੰਜੀਰ ਤਿਨ੍ਹੂ ਕੇ ਸਾਥਾ।
 ਸੀਸ ਲੈ ਗਏ ਦਿਲੀ ਮਾਹੀ। ਭਯੋ ਸੋਰ ਨਗਰੀ ਕੇ ਤਾਹੀ॥ [੨੨੭॥]
 ਖਤ੍ਰੀ ਬ੍ਰਹਮਣ ਚਾਰ ਜੋ ਬਰਨਾ। ਉਭੇ ਸਾਹ ਲੈ ਜੀਅ ਅਤਿ ਜਰਨਾ।
 ਚੋਰ ਮਾਤ ਜਜੋ ਸੋਕ ਕਰਾਈ। ਤੁਰਕ ਰਾਜ ਨਹਿ ਜੋਰ ਚਲਾਈ॥ [੨੨੮॥]
 ਸੁਨਤ ਸਾਹ ਅਸਚਰਜ ਜੋ ਰਹਾ। ਕਰਤ ਵਿਚਾਰ ਮਨੈ ਮੈ ਭਯਾ॥੪੪॥ [੨੨੯॥]
 ਸਵੈਯਾ। ਓਹ ਤੇ ਸਾਚ ਗੁਰੂ ਅਵਤਾਰ, ਮੁਹ ਰਾਜ ਕੋ ਖੋਸਨ ਕੇ ਜਗ ਆਯੋ।
 ਬਾਤ ਭਈ ਇਹ ਕੀ ਅਵਰੇ, ਇਨ ਸੀਸ ਸੁ ਕਾਢ ਕੈ ਅਗ੍ਰ ਦਿਖਾਯੋ।
 ਮਰਨ ਭਯੋ ਨਹਿ ਤਾਹਿ ਇਆ ਜਗ, ਸਿਰਰ^੫ ਕਛੂ ਇਹ ਕੇ ਦ੍ਰਿਸਟਾਯੋ।
 ਖਾਨਹਿ ਬੀਚ ਖੁਦਾਇ ਕੈ ਹਾਜਰ, ਪੀਰ ਭਵੈ^੬ ਨਹਿ ਮੇਕ^੭ ਰਦਾਯੋ॥੪੫॥ [੨੩੦॥]
 ਚੋਪਈ। ਸਾਹਿ ਬੀਚ ਹੈਰਾਨਗੀ ਆਹੀ। ਸੀਸ ਰਖਯੋ ਅੰਦਰ ਕੇ ਤਾਹੀ।
 ਜੋ ਅਵਤਾਰ ਗੁਰੂ ਹੈ ਜਾਨੀ। ਨਹਿ ਮੁਯੋ ਕੋ ਸਿਰਰ ਪਛਾਨੀ।
 ਮਨ ਕੇ ਬੀਚ ਅਵਾਜ ਇਹੁ ਆਈ। ਰਾਜ ਕਰਤ ਖਾਲਸ ਅਧਿਕਾਈ।
 ਊਹਾ ਨਗਰਾ^੮ ਮੈ ਹਾਹਾਕਾਰਾ। ਈਹਾਂ ਸੁਨੇ ਸਿਰੰਦ ਮੰਝਾਰਾ॥੪੬॥ [੨੩੧॥]
 ਸਵੈਯਾ। ਕੇਸਰੀ ਅੰਗ ਪੋਸਾਕ ਮਹਾਬਰ, ਮੂਰਤ ਪੇਖ ਕਹੈ ਇਹੁ ਬਾਨੀ।
 ਮਾਰਨ ਜੋਗ ਸੁ ਬਾਲਕ ਨਾਹਿਨ, ਦੀਨ ਲਿਆਵਨ ਮਾਹਿ ਬਖਾਨੀ।
 ਭੂਪ ਬਖਾਨਤ ਹੈ ਅਸ ਭਾਂਤਨ, ਕੋਈ ਕਹੈ ਬਧ ਯਾ ਕਰ ਨਾਨੀ।
 ਕੋਈ ਬਿਖੰ ਤਨ, ਕੋਈ ਕਹੈ ਅੰਨ, ਦੇਹਿ ਇਨੈ ਨਹਿ ਯਾ ਕਰ ਹਾਨੀ॥੪੭॥ [੨੩੨॥]
 ਚੋਪਈ। “ਜਿਮ ਲੂਟੇ ਇਨ ਦੇਸ ਹਮਾਰੇ। ਇਵ ਹੀ ਦੁਖ ਦੇਵਹਿ ਯਾ ਭਾਰੇ।
 ਜੇ ਕਰ ਲਿਖਾ ਸਾਹ ਕਾ ਆਵੈ। ਨਹਿ ਛੋਡੇ ਯਹਿ ਬਾਤ ਸੁਨਾਵੈ॥ [੨੩੩॥]
 ਦੀਨ ਮਾਹਿ ਲਜਾਵੈ” ਯੋ ਕਹੈ। ਬਾਨੀ ਪੁਨਿ ਬਾਲਨ ਕੇ ਕਹੈ।
 “ਤੁਮੈ ਸਾਹ ਕੇ ਮੇਲ ਕਰਾਵੈ। ਬਹੁ ਦੇਸਨ ਕੇ ਰਾਜ ਦਿਵਾਵੈ॥ [੨੩੪॥]
 ਪਟ ਭੂਖਨ ਤੁਮ ਅਨਗਨ ਦੈਹੈ। ਦੁਖਤਰ^{੧੦} ਸਹਿਤ ਸੂਬਤਰ ਹੈ^{੧੧} ਹੈ।
 ਜੇਤੀ ਨਾਰਿ ਚਾਹ ਹੋ ਦੇਹੀ। ਨੀਲ ਪਟੰਬਰ^{੧੨} ਧਾਰੇ ਏਹੀ”॥ [੨੩੫॥]
 ਯਾ ਬਿਧਿ ਕਹੈ ਲੋਕ ਪਤਿ ਭਾਰੇ। ਬਾਲਕ ਤਾ ਮਨ ਧ੍ਰਿਗ ਉਚਾਰੇ।
 ਪੁਰਿ ਨਰ ਨਾਰਿ ਬਿਪ੍ਰ ਖੜ੍ਹਿਆਨੀ। ਪੇਖ ਲਹੈ ਦੁਖ ਅਤਿ ਹੀ ਮਾਨੀ॥ [੨੩੬॥]
 ਚਾਰ ਬਰਨ ਯਾ ਭਾਂਤਿ ਬਖਾਨੇ। ਇਹ ਅਨਯਾਯ ਨ ਕਾਹੂੰ ਠਾਨੇ।
 ਬਾਲ ਲਾਲ ਜੁਗ^{੧੩} ਕੇ ਦੁਖ ਭਾਰੀ। ਲਖੇ^{੧੪} ਬਿਲਪਤੇ^{੧੫} ਸਭ ਨਰ ਨਾਰੀ॥੪੮॥ [੨੩੭॥]

1. ਖੋਹ। 2. ਸਵੇਰੇ। 3. ਝੰਗੇ, ਕਮੀਜ਼। 4. ਬੱਦਲ। 5. ਗੁਪਤ ਭੇਦ। 6. ਹੋਵੇ। 7. ਇਕ। 8. ਰੱਦ
 9. ਭਾਵ-ਦਿੱਲੀ। 10. ਧੀ, ਲੜਕੀ। 11. ਵੱਡੇ ਸੂਬੇਦਾਰ। 12. ਨੀਲੇ ਵਸਤੂ। 13. ਯੁਗਲ, ਦੋਵੇਂ। 14. ਦੇਖੋ।
 15. ਰੋਏ।

ਸਵੈਯਾ। ਮਾਤ ਪਰੀ ਬਿਲਲਾਤ¹ ਇਤੈ² ਜੁਗ ਪਾਦਨ ਮੱਧ³ ਜੰਜੀਰ ਹੀ ਭਾਰੇ।

ਗੋਰ⁴ ਸਰੀਰ ਅਧੀਰ ਭਯੋ ਅਤਿ, ਦੂਖ ਪਯੋ ਮੁਖ ਤੇ ਨ ਉਚਾਰੇ।

ਸੂਕ ਗਏ ਅੰਗ ਯੋ ਤਿਨ ਕੇ, ਅਤਿ ਭੂਖ ਪਿਆਸ ਸਰੀਰ ਹੀ ਧਾਰੇ।

ਲੂਕ⁵ ਮਹਾਜਨ⁶ ਬਾਤ ਕਹੈ ਜਗ, ਚੇਰ ਕੀ ਮਾਤ ਜਜੋ ਬਾਤ ਉਚਾਰੇ ॥੪੯॥ [੨੩੮॥]

ਗੀਆ ਛੰਦ। ਤਬ ਆਇ ਕਾਜੀ ਬਾਤ ਭਾਖੀ, “ਇਨੈ ਮਜਬ⁷ ਲਿਆਈਐ।

ਰਸੂਲ ਕੇ ਇਹ ਅਜਬ ਕੀਨਾ, ਖੁਦ ਖੁਦਾਇ ਬਤਾਈਐ।

ਭਿਸਤ⁸ ਕੀ ਜੁ ਆਸ ਰਾਖੈ, ਮਜਬ ਮੁਹਕਮ⁹ ਇਹੁ ਕਰੈ।

ਪਵਹਿ ਦੇਜਖ¹⁰ ਆਦਮੀ ਜੋ ਕਾਫਰੀ ਸੋਭਾ ਰਹੈ ॥੫੦॥ [੨੩੯॥]

ਦੇਹਰ। ਸੁਨਿ ਕਾਜੀ ਕੀ ਬਾਤ ਕੇ, ਇਹ ਬਿਧਿ ਕਹੈ ਸੁਧਾਰ।

“ਮਜਬ ਕਬੂਲ ਸੁ ਇਹ ਕਰੇ, ਨਹਿ ਤੁਮ ਡਾਰੈ ਮਾਰ” ॥੫੧॥ [੨੪੦॥]

ਸਵੈਯਾ। ਯੋ ਸੁਨ ਕੈ ਤਿਨ ਕੀ ਅਤਿ ਬਾਤ ਕੇ, ਆਪ ਸੇ ਸਾਹਿਬ ਬੈਨ ਉਚਾਰੇ।

ਤੂਸਨੀ¹¹ ਏਕ ਮਹੂਰਤ¹² ਭੇ ਮੁਖ, ਸੂਖਬੇ ਪ੍ਰਾਨਨ ਬਾਤ ਬਿਚਾਰੇ।

ਏਕ ਸੁ ਸਾਹਿਬ ਬੇਲਤ ਭੇ, ਮੁਖ ਆਪਨ ਹਫਤਜ ਐਧ¹³ ਹੈ ਧਾਰੇ।

“ਜਾਨਤ ਜਨਮ ਲਹਜੇ ਹਮ ਖਤ੍ਰਿਨ, ਐਰ ਬਨੈ ਨਹਿ ਵੇਸਹਿ ਧਾਰੇ ॥੫੨॥ [੨੪੧॥]

ਚੋਪਈ। ਸੁਨਿ ਕਾਜੀ ਅਸ ਬੈਨ ਹਮਾਰੇ। ਨਹਿ ਕਾਫਰ ਜੋ ਆਪ ਸਮਾਰੇ¹⁴।

ਜੋ ਖੁਦਾਇ ਕੀ ਬਾਤ ਸੇ ਮਾਨੇ। ਬੀਚ ਕਿਤਾਬਨ ਕਾਫਰ ਮਾਨੇ ॥ [੨੪੨॥]

ਕੀਤੀ ਬਾਤ ਖੁਦਾਇ ਕੀ ਜੋਈ। ਜਾਇ ਮੇਟ ਕਾਫਰ ਅਤਿ ਸੋਈ।

ਜੋ ਖੁਦਾਇ ਕੀ ਕੀਤੀ ਢਾਹੈ। ਕਾਫਰ ਆਪ ਨਬੀ ਯੋ ਕਹਾ ਹੈ” ॥ [੨੪੩॥]

“ਜਾਨਤ ਜਨਮ ਲਯੋ ਹਮ ਖਤ੍ਰਿਨ। ਆਪ ਖੁਦਾਇ ਦੀਓ ਧਰ ਅਤ੍ਰਿਨ¹⁵।

ਐਰ ਜਨਮ ਦੇਤੇ ਨਹਿ ਚੂਕਾ। ਤਾ ਕੀਤੀ ਹਨ ਕਾਫਰ ਮੂਕਾ ॥ [੨੪੪॥]

ਜੋ ਤਿਹ ਜਨਮ ਦੀਓ ਸੇ ਨੀਕੇ¹⁶। ਐਰ ਸਭੈ ਲਾਗਤ ਹੈ ਫੀਕੇ।

ਮਰਨ ਯਾਹਿ ਤੇ ਭਲਾ ਨਿਹਾਰੈ।” ਯੋ ਸੁਨ ਕਾਜੀ ਕੋਪਤਿ ਭਾਰੈ¹⁷ ॥ [੨੪੫॥]

“ਇਹੁ ਹਿੰਦੂਅਨ ਕੇ ਪੀਰ ਅਪਾਰਾ। ਕਰ ਹੈ ਬਿਨਾ ਰਹੈ ਨਹੀਂ ਰਾਰਾ¹⁸।

ਬਾਤਨ ਬੀਚ ਜਾਨੀਐ ਏਈ।” ਪੁਰੀ¹⁹ ਪਰੀ ਭਸਮ²⁰ ਮੁਖ ਸੋਈ ॥ [੨੪੬॥]

ਚੰਦੂ ਸੁਹਾਇ²¹ ਕੇ ਨਾਤੇ ਭਾਈ। ਬੈਰ ਬਡਨ ਕੀ ਰੀਤ ਟਿਕਾਈ।

ਬੈਨੇ ਬੀਚ ਦਿਵਾਨ ਅਪਾਰਾ। ਖਤ੍ਰੀ ਜਨਮ ਚੰਡਾਲ ਬਿਚਾਰਾ।

ਤਬ ਹੀ ਭੀਮ ਚੰਦ²² ਸੁ ਬਖਾਨੀ। “ਇਹ ਮੂਏ ਬਿਨ ਨਹਿ ਕਲਜਾਨੀ ॥੫੩॥ [੨੪੭॥]

1. ਮਾਤਾ (ਗੁਜਰੀ ਜੀ) ਪਈ ਕੁਰਲਾਉਂਦੀ ਹੈ। 2. ਏਧਰ। 3. ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ। 4. ਗੋਰਾ। 5. ਲੁਕ ਕੇ। 6. ਸੇਠ ਲੋਕ। 7. ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਮਜਹਬ ਵਿਚ। 8. ਸੁਰਗ। 9. ਪੱਕਾ ਮਜਬੂਤ। 10. ਨਰਕ। 11. ਚੁਪ, ਖਾਮੋਸ਼। 12. ਘੜੀ, ਪਲ। 13. ‘ਯੋਧਾ’ (ਸਿ. ਰੈ. ਲਾ. ੧੧੯੮)। 14. ਆਪੇ ਨੂੰ ਮਾਰੇ। 15. ਅਸਤ੍ਰ। 16. ਨੀਕ, ਠੀਕ, ਅੱਛਾ। 17. ਬਹੁਤ ਕ੍ਰੋਧਵਾਨ ਹੋਇਆ। 18. ਝਗੜਾ। 19. ਪੁਰੀ ਖਤ੍ਰੀ। 20. ਸੁਆਹ। 21. ਚੰਦੂ ਸ਼ਾਹੀ (ਸੁਆਹੀ), ਜਿਸ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰਵਾਏ ਜਾਣ ਬਾਰੇ ਸ਼ਾਹ ਜਹਾਂਗੀਰ ਦੇ ਕੰਨ ਭਰੇ ਸਨ। 22. ਸਹੀ ਨਾਮ ਸੁੱਚਾ ਨੰਦ। ਏਥੇ ਸੁੱਚਾ ਨੰਦ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਭੀਮ ਚੰਦ ਨਾਮ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦਾ।

ਸਵੈਯਾ। ਹਾਥ ਨ ਬੀਚ ਹਥੋੜੀ ਇਨੈ, ਜੁਗ ਪਾਦਨ ਮੱਧ ਜੰਜੀਰ ਸੁ ਧਾਰੇ।”

ਕੋਪ ਕੈ ਸੰਗ ਸੁ ਬਾਤ ਕਹੈ, ਭਯ ਰੰਚਕ ਜੀਅ ਮੈ ਨੈਕ ਨ ਧਾਰੇ।

ਏਕ ਪਠਾਨ ਸੇ ਉਠ ਖਰੇ, ਮਨ ਕੋਪ ਭਰੇ ਕਰ ਖੱਗਾ ਸੰਭਾਰੇ।

“ਜੀਵਤ ਕਾਹਿ ਰਖੈ ਇਨ ਕੋ ਅਬ?” ਯੋ ਕਰ ਤਾੜਤ ਤਾਹਿ ਅਪਾਰੇ ॥੫੪॥ [੨੪੮॥]

ਭੂਖੈ ਰਹੈ ਦਿਨ ਪੰਚਨ ਮੈ, ਨਹਿ ਸਾਰ ਸੁ ਆਬ^੨ ਕੀ, ਬੰਦ^੩ ਰਹਾਈ।

ਮਾਤ ਸਮੀਪ^੪ ਸੇ ਜਾਨ ਦਿਹੈ ਨਹੀਂ, ਖੜ੍ਹੀ ਪੁਰੀਨ ਕੇ ਮੰਦਰ ਮਾਹੀ।

“ਕਾਲ ਕੀ ਫਾਸ ਮੇ ਕੈਸੇ ਪਰ ਹਮ”, ਮਾਤ ਕਹੈ, “ਜਗ ਮੈ ਜੀਅ ਨਾਹੀ।

ਕਾਹੂ ਸੇ ਪੂਤ ਕੀ ਨਾਹਿ ਗਈ, ਅਬ ਤਾਹਿ ਕੇ ਪੂਤ ਯੋ ਦੂਖ ਸਹਾਈ ॥੫੫॥ [੨੪੯॥]

ਛੰਦ। ਅਬ ਆਇ ਦੇਖੈ ਪੂਤ ਅਪਨੇ, ਸੁਤਨ ਸੰਗ ਬਿਹਾਵਤੀ^੫।

ਕਿਹ ਦੂਖ ਮੈ ਅਬ ਆਨ ਡਾਰਜੇ, ਬਿਸਨ^੬” ਕਹਿ ਬਿਲਾਵਤੀ^੭।

ਇਹ ਭਾਂਤਿ ਸੇ ਤਰਫਤ ਰਹੈ, ਤਿਹ ਤੁਰਕ ਤਾੜਨ ਬਹੁ ਕਹੈ।

ਤੁਸਨੀ^੮ ਤਹਿ ਹੋਇ ਸਾਹਿਬੁ, ਨਾਹਿ ਕਛੁ ਮੁਖ ਤੇ ਰਹੈ ॥੫੬॥ [੨੫੦॥]

ਦੋਹਰਾ। ਸੀਰੰਦ^{੧੦} ਕੀ ਸੰਗਤਿ ਸਬੈ, ਮਨ ਮੈ ਕਰਤ ਬੀਚਾਰ।

“ਤੋਲ ਸੁ ਇਨ ਕਰ ਦੀਜੀਐ ਕਨਕ ਯਾਹਿ ਨਿਰਧਾਰ” ॥੫੭॥ [੨੫੧॥]

ਏਕ ਸਿੱਖ ਤਬ ਯੋ ਕਹੀ, “ਸ੍ਰਰਨ^{੧੨} ਲੇਹਿਗੇ ਲੂਟ।

ਹੋਵਗ ਸੇ ਗੁਰ ਨੇ ਠਟੀ, ਹਮਰੀ ਕਹਾ ਪਹੁਚ” ॥੫੮॥ [੨੫੨॥]

ਚੋਪਈ। ਸੰਗਤਿ ਜਬੈ ਦਰਸ ਕੇ ਜਾਵੈ। ਪੁਰੀ^{੧੩} ਸੁ ਚੁਗਲੀ ਜਾਇ ਸੁਨਾਵੈ।

ਸਰਬ ਮਹਾਜਨ ਭਏ ਇਕਤ੍ਰਾ। ਲਿਖੈ ਸ ਦਿੱਲੀ ਸ਼ਾਹ ਪੈ ਉਤ੍ਰਾ ॥ [੨੫੩॥]

“ਜੇ ਤੁਮ ਕਰਨੇ ਅਬ ਹੀ ਕੀਜੈ। ਨਾਤਰ^{੧੪} ਦਸਤ^{੧੫} ਸਾਹਿ ਪੈ ਲੀਜੈ।

ਮੁਹ ਕਾਲਾ ਪੁਰੀਅਨ^{੧੬} ਕਾ ਭਯਾ। ਸਾਕਾ ਗੁਰ ਕਾ ਤਿਨ ਜਗ ਲਯਾ।”

ਤਬ ਹੀ ਸਬ ਮਲੇਛ ਗ੍ਰਿਹ ਆਏ। ਅਸਟ ਰੋਜ^{੧੭} ਗੁਰ^{੧੮} ਐਸ ਬਿਤਾਏ ॥੫੯॥ [੨੫੪॥]

ਦੋਹਰਾ। ਅਸਟ ਰੋਜ ਮੈ ਆਇ ਕੈ, ਕੀਨੇ ਰੋਖ ਅਪਾਰ।

ਬੰਦ ਬੰਦ ਕਰੀਐ ਜੁਦਾ, ਯਾ ਬਿਧਿ ਕਹੈ ਸੁਧਾਰ ॥੬੦॥ [੨੫੫॥]

ਚੋਪਈ। ਤਬ ਹੀ ਸਭਾ ਮਾਹਿ ਲੈ ਆਏ। ਦੁਖਤ ਸੰਗਤਾ ਤਨ ਕੁਮਲਾਏ।

ਭੂਖੈ ਰਹੈ ਕਿਤਕ^{੧੯} ਦਿਨ ਮਾਹੀ। ਨੀਰ ਨਾਹਿ ਤਿਨ ਕਛੁਅਕ^{੨੦} ਪਜਾਹੀ ॥ [੨੫੬॥]

ਡਾਨ^{੨੧} ਪਰੀ^{੨੨} ਤਾ ਦਸਤ^{੨੩} ਅਪਾਰਾ। ਪਾਦਨ ਮੱਧ ਸੁ ਅਪਰ ਅਪਾਰਾ।

ਐਸੇ ਦੂਖ ਦੀਨ ਅਧਿਕਾਈ। ਸਾਹਿਬ ਜਾਨੈ ਆਪ ਸੁਭਾਈ ॥੬੧॥ [੨੫੭॥]

ਸਵੈਯਾ। ਖਾਨ ਪਠਾਨ ਮਹੀਪ^{੨੪} ਬਡੇ, ਇਤ ਮਾਤ ਕੇ ਦੇਖ ਦੁਖੀ ਹੈ ਅਪਾਰੀ।

1. ਖੜਗ, ਤਲਵਾਰ। 2. ਪਾਣੀ। 3. ਕੈਦ। 4. ਕੋਲ, ਪਾਸ। 5. ਆਪਣੇ ਪੁਤ੍ਰਾਂ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਗੁਜ਼ਰਦੀ ਹੈ। 6. ਪਰਮਾਤਮਾ। 7. ਰੋਦੀ। 8. ਚੁਪ, ਖਾਮੋਸ਼। 9. ਬੋਲਣਾ। 10. ਸਰਹਿੰਦ। 11. ਨਿਰਧਾਰ (ਨਿਰਣਯ) ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਕਨਕ (ਸੋਨਾ) ਤੋਲ ਕੇ ਦੇ ਦਿਓ। 12. ਸ੍ਰਰਣ, ਸੋਨਾ। 13. ਦੀਵਾਨ। ਸੁੱਚਾ ਨੰਦ ਪੁਰੀ। 14. ਨਹੀਂ ਤਾਂ। 15. ਹੱਥ। 16. ਪੁਰੀ ਖੜ੍ਹੀ। 17. ਅੱਠ ਦਿਨ। 18. ਭਾਵ ਗੁਰੂ-ਪੁਤ੍ਰਾਂ (ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ) ਨੇ। 19. ਕਿਤਨੇ ਹੀ। 20. ਕੁੱਝ ਵੀ। 21. ਦੰਡ, ਡੰਨ, ਸਜ਼ਾ, ਭਾਵ-ਮਾਰ। 22. ਪਈ। 23. ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ। 24. ਮਹਾਰਾਜੇ।

ਹਾਥਨ ਮੱਧ ਹਥੈੜੀ ਤਿਨੈ, ਪੁਨਿ ਪਾਦਨ ਮੱਧ ਜੰਜੀਰ ਸੇ ਧਾਰੀ।

ਰੋਇ ਕੇ ਵਾਕ ਸੁ ਆਪ ਕਰੈ, “ਨਹਿ ਪੂਤ ਰਹੈ ਮਮ ਗੋਦਹਿ ਧਾਰੀ।

ਪੂਤ ਭਏ ਨ ਨਏ ਹਮਰੇ ਗ੍ਰਿਹ, ਸੰਗ ਸਭੈ ਤੁਮਹੂੰ ਪਰਿਵਾਰੀ” ॥੬੨॥ [੨੫੮॥]

ਛੰਦ। ਸਰਬ ਬੀਚ ਸੰਸਾਰ ਕੇ ਯਹ ਪੁਤ੍ਰ ਪੋਤੇ ਜਾਨੀਐ।

ਪੁਤ੍ਰ ਆਖਨ ਦੇਖ ਕੇ ਮਨ ਬੀਚ ਕਰਨਾ¹ ਆਨੀਐ।

ਬਾਂਧ² ਗ੍ਰਿਹ ਹਮ ਰਾਖੀਐ, ਲਿਖ ਸਾਹਿ ਬਾਤ ਪਠਾਈਐ।

ਜੇ ਲਿਖੈ ਬਾਲ ਨ ਮਾਰਨੇ, ਤਬ ਮੋਹਿ ਮਾਰ ਪਠਾਈਐ³ ॥੬੩॥ [੨੫੯॥]

ਸਵੈਯਾ। ਯੋ ਸੁਨ ਮਾਤ ਕੀ ਬਾਤ ਸਭੈ, ਮਿਲ ਹਾਂਸੀ ਕਰੈ ਸਭ ਮਾਤ ਕੇ ਤਾਂਹੀ।

“ਜੇ ਨਿਜ ਆਪ ਕੇ ਸਾਚ ਲਖਾਵਤ, ਕਾਹਿ ਦੁਰਜੇ⁴ ਮਿਲਿ ਗੋਰਨ⁵ ਮਾਹੀ।

ਇਨ ਕੇ ਅਬ ਸੀਸ ਜੁਦਾ ਸੇ ਕਰੇ, ਕਿਹ ਕਾਰਨ ਬੇਰ⁶ ਕਰੀ?” ਯੋ ਰਟਾਰੀ⁷।

ਤਬ ਮਾਰਨ ਤਾਹਿ ਪਠਾਨ ਲਗੇ, ਤਬ ਏਕਨ ਕੇ ਮਨ ਮਿਹਰ ਸੁ ਆਹੀ ॥੬੪॥ [੨੬੦॥]

ਅਰ ਭਾਖਤ ਖਾਨ ਗਨੀ ਤਬ ਯੋ, ਅਰ ਸਾਥ ਬਿਰਾਦਰ⁸ ਆਪ ਮਿਲਾਹੀ।

“ਖਤ੍ਰੀ ਰਹਜੇ ਨਹੀ ਐਨ⁹ ਹੀ ਮੈ, ਅਰ ਸਾਹੀ ਪੁਰੀ ਭਏ ਅੰਤ ਸੁਵਾਹੀ।

ਜਬ ਸਾਹਿਬ ਕਾਜੀ ਸੁ ਆਪ ਹੁਵੈ, ਤਬ ਲੇਵਗੁ ਨਜਾਯ ਸੁ ਆਪ ਬਨਾਈ।

ਸੀਰ ਸੁ ਖੋਰਾ¹⁰ ਦਰੋਗ¹¹ ਬਡੇ, ਤੁਮ ਮਾਰਤ ਤਾਹਿ ਸੁ ਕੈਸ ਉਪਾਈ ॥੬੫॥ [੨੬੧॥]

ਚੋਪਈ। ਜੇ ਹਮਰੇ ਸੰਗ ਰਫਤ¹² ਨ ਅਬ ਹੀ, ਦੇਜਕ ਬੀਚ ਚਲੈਗੇ ਸਬ ਹੀ।

ਇਨ ਕੇ ਪਿਦਰ¹³ ਜੁੱਧ ਜੰਗ ਨਾਨਾ¹⁴। ਸੀਰ ਖੋਰਾ¹⁵ ਇਨ ਬੈਰ ਨ ਜਾਨਾ” ॥ [੨੬੨॥]

ਮਾਤਾ ਰੋਇ ਕਹਤ, ਤੁਮ ਸੰਗਾ। ਮਿਹਰ ਨ ਉਪਜਤ ਹੈ ਤੁਮ ਅੰਗਾ।

ਬਾਭਾ¹⁶ ਜਾਤ ਸੁ ਖਤ੍ਰੀ ਭਾਈ। ਮੂਲਾ ਯੋ ਚੰਡਾਲ ਪੁਰੀ ਆਹੀ ॥ [੨੬੩॥]

ਅਬ ਹਮ ਇਹ ਜਾ¹⁷ ਰਹੈ ਨ ਕਬੈ। ਯੋ ਕਹਿ ਊਠ ਖਰੇ ਮਿਲ ਸਬੈ।

ਕਛੁਕ ਮਲੇਰ ਕੋਟਲੈ ਆਏ। ਮਾਛੀਵੜੇ ਕਛੁ ਸਿਧਾਏ ॥ [੨੬੪॥]

ਦੇ ਕਰ ਦੂਖ ਬਹੁਤ ਅਧਿਕਾਏ। ਤਬ ਨੀਹੋ ਮੈ ਬਾਲ ਚਿਨਾਏ।

ਬਹੁਤ ਕਲੇਸ ਤੁਰਕ ਤਬ ਦੀਨਾ। ਮੁਖ ਸੇ ਨਾਹ ਉਚਾਰਨ ਕੀਨਾ ॥ [੨੬੫॥]

ਜੁਗ ਅਵਤਾਰ¹⁸ ਸਹੀ ਮਿਲ ਪੀੜਾ। ਪਰਾਲਬਧ ਵਸ ਜਾਨ ਸਰੀਰਾ।

ਜਬੈ ਚਿਨਾਇ ਭੀਤ ਮੈ ਦੀਨੇ। ਰਹੀ ਨ ਭੀਤ, ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਨਹੀ ਚੀਨੇ ॥ [੨੬੬॥]

ਭਏ ਬਿਸਮ¹⁹ ਸਭ ਹਾਹਾਕਾਰੇ। ਨਹਿ ਕਛੁ ਚਿਹਨ²⁰ ਕਹਾ ਸੁ ਸਿਧਾਰੇ?

ਸਰਬ ਸਹਰ ਮੈ ਹਾਹਾਕਾਰਾ। ਮੁਖੀ ਲੋਕ ਤਜ ਗੇ ਘਰ ਬਾਰਾ।

ਈਹਾ ਸ੍ਰਾਪ ਸਾਹਿਬ ਕਾ ਹੋਈ। ਰੋਵੈ ਨਰ ਨਾਰੀ ਸਭ ਲੋਈ ॥੬੬॥ [੨੬੭॥]

ਸਵੈਯਾ। ਹੋਇ ਕੇ ਲੋਪ²¹ ਸੁ ਭੀਤ ਮੈ ਸਾਹਿਬ²² ਦੇਹ ਤਿਆਗ ਬੈਕੁੰਨ ਸਿਧਾਰੇ।

1. ਕਰੁਣਾ, ਤਰਸ 2. ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ। 3. ਮਾਰ ਸੁੱਟੇ। 4. ਲੁਕਿਆ। 5. ਕਬਰਾਂ। 6. ਦੇਰ। 7. ਬੋਲਣ ਲੱਗੇ। 8. ਭਾਈ। 9. ਅਯਨ, ਘਰ। 10. ਦੁੱਧ ਪੀਣ ਵਾਲੇ (ਬੱਚੇ)। 11. ਝੂਠੇ। 12. ਜਾਣਾ। 13. ਪਿਤਾ। 14. ਅਨੇਕ। 15. ਸ਼ੀਰ (ਦੁੱਧ) ਖੋਰ (ਪੀਂਦੇ)। 16. ਬਾਵਾ। 17. ਇਸ ਥਾਵੇਂ। 18. ਦੇਹਾਂ ਅਵਤਾਰ ਰੂਪ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨੇ। 19. ਅਸਚਰਜ, ਹੈਰਾਨ। 20. ਨਿਸ਼ਾਨੀ। 21. ‘ਅਲੋਪ’ (ਮੌ. ਬਾ. ੭੧, ਖ਼ਾ. ਕਾ. ਆ. ੬੦੫)। 22. ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ।

ਜਾਇ ਸੁ ਦੇਵਨ ਮੱਧ ਰਲੇ ਤਬ ਤੇ ਵਹਿ ਅੰਗ ਮਿਲੇ ਨਿਜ ਚਾਰੇ ।
 ਜਾਹਿ ਤੇ ਵੀਛੁੜ ਤਾਹਿ ਮਿਲੇ, ਦੇਹਿ ਕਾਰਨ ਤੇ ਇਹੁ ਵੇਸ ਹੀ ਧਾਰੇ ।
 ਵਿਸਨ ਸ੍ਰਾਪ ਉਮਾ^੧ ਕੇ ਦਯੋ, ਤਬ ਚਾਰ ਹੀ ਜਨਮ ਸੁ ਏਕਠ ਧਾਰੇ ॥੬੭॥ [੨੬੮॥]
 ਜਨਮ ਲਯੋ ਕਲ ਬੀਚ ਮੈ ਤਾ ਕਰ, ਐਰ ਬਿਵਾਹੁ ਨ ਨੇਤ ਬਿਚਾਰੇ ।
 ਕੰਸਨ ਕੇ ਕਰ ਬੀਚ ਜਥਾ ਤਨ, ਰਿਖਨ ਕੇ ਭਯੋ ਜੈਸ ਪ੍ਰਕਾਰੇ ।
 ਕਾਮ ਸੰਜੋਗ ਤੇ ਅਗ੍ਰ ਹੀ ਤੇ, ਅਸਵਾਰ ਭਏ ਯਹਿ ਪੰਧ^੨ ਉਧਾਰੇ ।
 ਸੰਖਨ ਕੀ ਧੁਨਿ ਤਾਹਿ ਭਈ, ਮਨੋ ਤੁਰਕਨ ਦੀ ਜੜ ਆਪਿ ਉਪਾਰੇ ॥੬੮॥ [੨੬੯॥]
ਚੋਖਈ । ਇਹੁ ਸੰਸਾ ਨਹਿ ਮਨ ਮੈ ਆਨੇ । ਏਕ ਬਿਵਾਹ ਕਹਯੋ ਮੈ ਬਖਾਨੇ ।
 ਲੱਛਨ ਕੇ ਘਰ ਪੂਤ ਬਖਾਨੇ । ਜਤੀ ਸੁ ਤਿਨ ਕੇ ਸਭ ਜਗ ਮਾਨੇ ॥ [੨੭੦॥]
 ਇਵਾ^੩ ਹੀ ਮਨ ਕਰ ਹਨ ਮੈ ਰਹੇ । ਤਿਨ ਕੀ ਟਹਲ ਗੀਝ ਵਰ ਦਏ ।
 ਤਾ ਕਰ ਤਿਨ ਕੇ ਪੂਤ ਬਖਾਨਾ । ਇਹ ਪੂਰਬਲੇ ਹੰਕ੍ਰਿਤ^੪ ਮਿਟਾਨਾ ॥ [੨੭੧॥]
 ਇਨ ਕੇ ਨਿਹਕਾਮਤਾ ਆਹੀ । ਤਾ ਕਰ ਜਨਮ ਦੇਹ ਅਬ ਪਾਈ ।
 ਭਯੋ ਪੂਤ ਅਖ ਦ੍ਰਿਸਟ ਮੰਝਾਰਾ । ਹਨ ਕਰ ਤਜਯੈ ਨੈਨ ਕੇ ਦ੍ਵਾਰਾ ।
 ਤਾ ਕਰ ਹਨੀ ਸਿੰਘ ਜਗ ਭਾਨੇ । ਅਸਤ ਬੀਰ ਨਹਿ ਕੁਸਲ ਪ੍ਰਮਾਨੇ ॥੬੯॥ [੨੭੨॥]
ਛੰਦ । ਇਹੁ ਵੇਖ ਕਾਰਨ ਤਾਹਿ ਕੋ, ਤਬ ਦੂਖ ਮਾਤਾ ਬਹੁ ਦਯੋ ।
 ਅਤਿ ਰੋਯ ਕਹੈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੈ ਮੁਹ ਨਾਹਿ ਰੱਖਕ ਕੇ ਭਯੋ ।
 ਬਿਧਿ ਕਰਮ ਕੀਨੇ ਅਤਿ ਬੁਰੇ, ਮਮ ਤਜਾਗ ਸਰਬ ਚਲੈ ਸਬੈ ।
 ਤਬ ਮਾਰ ਭਾਲ ਉਪਾੜ ਵਾਲਨ^੫, ਨਾਹਿ ਜੀਵਨ ਹੈ ਅਬੈ ॥੭੦॥ [੨੭੩॥]
ਕਬਿੱਤੁ । ਹਾਇ ਹਾਇ ਮਾਤ ਕਹਿ ਪ੍ਰਾਨ ਯੋ ਬਿਲਾਤ ਨਾਹਿ^੬ ।
 ਕਾਹਿ ਈਹਾਂ ਬੈਠ ਰਹੇ, ਦ੍ਰਿਗਨ^੭ ਸਿਚੋਰਤੀ^੮ ।
 ਪੂਤ ਕਹਾ ਤਜਾਗ ਗਏ, ਬਿਨਾ ਤੋਹਿ ਦੂਖ ਭਏ,
 ਤੁਮ ਕੇ ਸੁ ਦੇਖ ਦੇਹ ਪ੍ਰਾਨ ਸੰਗ ਜੋੜਤੀ ।
 ਐਸੇ ਦਏ ਦੂਖ ਮੋਹ, ਬਿਧਨਾ ਕਰੀ ਹੈ ਤੋਹ,
 ਕਰਨਾ ਕੀ ਬਾਤ ਮਮ ਤੋਹ ਸੰਗ ਲੋੜਤੀ ।
 ਖਾਇ ਖਾਇ ਘੋਰਨੀ, ਲਏ ਸੁ ਮਾਤ ਉਲੇਰਨੀ,
 ਦੁਖ ਸੰਗ ਮਾਤ ਦੇਹ ਪ੍ਰਾਨਨ ਬਿਛੋੜਤੀ ॥੭੧॥ [੨੭੪॥]
ਛੰਦ । ਤਬ ਚੇਤ ਮਾਤ ਸੰਭਾਰ ਆਪਨ, ਦੁਖ ਸੇ ਬਯਾਕੁਲ ਭਈ ।
 ਕਹਾ ਗਏ ਤਜਾਗ ਸੁ ਪੂਤ ਮੁਖ ਕੋ, ਨਾਹਿ ਕਰੁਨਾ ਕਿਨ ਪਈ ।
 ਤਬ ਏਕ ਹਾਥ ਕਟਾਰ ਪਕੜੀ, ਪੁਰਸ ਏਕ ਸੋ ਆਇਯੋ ।
 ਗਹਿ ਕਟਾਰੀ ਮਾਰਿ ਉਦਰੇ, ਤਨ ਸੇ ਆਪ ਬੰਧਾਇਯੋ^੯ ॥੭੨॥ [੨੭੫॥]

1. ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੀ ਪਤਨੀ (ਪਾਰਵਤੀ)। 2. ਪਥ, ਮਾਰਗ, ਰਸਤਾ। 3. ਉਖਾੜੇ, ਪੁੱਟੇ। 4. ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ।
 5. ਹੰਕਾਰ। 6. ਸਿਰ ਦੇ ਵਾਲ ਪੁੱਟੇ। 7. ਪ੍ਰਾਣ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਦੇ। 8. ਅੱਖਾਂ। 9. ਹੰਝੂ ਕੇਰਦੀ। 10. ਅਰਥਾਤ
 ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਜੀ ਕਟਾਰੀ ਖਾ ਕੇ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਹੋ ਗਏ, ਪਰ ਸ਼ਹੀਦ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਤੇ ਹੋਰ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਨੇ
 ਮਾਤਾ ਜੀ ਦਾ ਹੀਰਾ ਚਟਕੇ ਜਾਂ ਬੁਰਜ ਤੋਂ ਛਾਲ ਮਾਰ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

ਸਵੈਯਾ। ਬਾਤ ਇਤੈ ਇਹ ਭਾਂਤਿ ਭਈ, ਉਤ ਬੀਰ ਬੈਰਾੜਨਾ ਆਪ ਗਏ ਹੈ।
 ਰੇਵਤ ਸਿੰਘ ਸੁ ਆਇ ਗਯੋ, ਤਿਨ ਆਨ ਹਜ਼ੂਰ ਸੰਦੇਸ ਦਏ ਹੈ।
 ਕਛੁ ਕਰਮ ਭਏ ਉਹਾ ਮਾਤਨ ਬਾਲਨ, ਜੋ ਕਛੁ ਪੀੜ ਸੁ ਦੇਹੁ ਭਏ ਹੈ।
 ਭੁਆ^੧ ਪਾੜ ਸੁ ਮਾਤ ਮਿਲੀ ਸਤ ਤੇ, ਜਿਮ ਗੋਰ ਬਨਾਇ ਕੇ ਦੇਹਿ ਛਏ ਹੈ ॥੨੩॥ [੨੭੬॥]
 ਚੋਪਈ। ਅਤਿ ਹੀ ਲੁਪਤ ਭਈ ਤਹਿ ਮਾਤਾ। ਮਰਵਾਇਆ ਖੜ੍ਹੀ ਸਿੱਖ ਨਾਤਾ।
 ਤਾ ਕੇ ਧਾਮ ਮਾਤ ਅਤਿ ਦੁਰੀ^੨। ਬਡੀ ਟਹਿਲ ਤਬ ਸਿੱਖ ਸੁ ਕਰੀ ॥ [੨੭੭॥]
 ਜੇ ਕਹੂ ਗੁਰੂ ਸੁਨ ਸ੍ਰਵਨ ਮੰਝਾਰੀ। ਚਲੀਐ ਮਾਤ ਸਹਤ ਹਮ ਸਾਰੀ।
 ਇਹੁ ਸਿੱਖਨ ਮਨ ਬੀਚ ਸੁ ਆਈ। ਲਖੇ ਤੁਰਕ ਮਰੀ ਮਾਤਾ ਯਾਹੀ ॥ [੨੭੮॥]
 ਖਾਨ ਗਏ ਤਹਿ ਅਗੂ ਸਿਧਾਰੀ। ਗੁਰ ਕੀ ਟਹਿਲ ਕਰੀ ਤਿਨ ਭਾਰੀ।
 ਤਿਨ ਹੂੰ ਮ੍ਰਿਤ ਸੁਨੇਹਾ ਦੀਨਾ। ਮਾਤ ਕਹੈ ਗੁਰ ਦਿਸ ਦੇਹੁ ਛੀਨਾ ॥ [੨੭੯॥]
 ਤਨੀ ਸਿੰਘ ਇਕ ਖੜ੍ਹੀ ਜਾਨੇ। ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਦੂਜੇ ਪਹਿਚਾਨੇ।
 ਕਥਾ ਬਡੀ ਕਹਿ ਅਲਪ^੩ ਸੁਧਾਰੀ। ਮਿਲੇ ਮਹਲ ਗੁਰ ਕੇ ਸੁ ਅਗਾਰੀ^੪ ॥੨੪॥ [੨੮੦॥]
 ਛੰਦ। ਨਹਿ ਮਾਤ ਕਛੁਕ ਪੁਕਾਰ ਕੀਨੀ, ਤੂਸਨੀ^੫ ਆਪਨ^੬ ਭਈ।
 ਸਤ ਧਰਮ ਕਾਰਨ ਆਪਨੇ, ਨਹਿ ਬਾਤ ਕਛੁ ਤਿਹ ਸੰਗ ਕਹੀ।
 ਸੁਨ ਸਿੱਖ ਕੀ ਬਾਨੀ ਸਭੈ, ਅਤਿ ਦੂਖ ਸੰਗ ਵਜਾਕੁਲ ਭਏ।
 ਸਰਬ ਸੰਗਤਿ ਸੋਚ ਲਖ ਤਿਹ, ਆਪ ਸਾਹਿਬ ਬਚ ਕਰੇ ॥ [੨੮੧॥]
 ਤਬ ਦੀਨਾ ਨਾਥ ਦਯਾਲ ਅਚੁਤ, ਆਪ ਬਾਤ ਲਖਾਵਹੀ।
 ਨਦੀ ਨਾਵ^੭ ਪ੍ਰਸੰਗ ਜੈਸੇ ਐਸ ਕੈ ਬੀਤਾਵਹੀ।
 ਤੱਤ ਤੱਤਨ ਸਗ ਮਿਲ ਕੈ ਹਿਰਨ ਗਰਭ^੮ ਲਖਾਵਹੀ।
 ਹਿਰਨ ਗਰਭ ਸੁ ਸੂਤ੍ਰ ਮੈ, ਸਭ ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪ ਲਖਾਵਹੀ ॥ [੨੮੨॥]
 ਨਾਮ ਰੂਪ ਜੁ ਦੇਹ ਕੇ, ਸੋ ਮਾਨ ਤਾ ਕੇ ਹੋਵਹੀ।
 ਨਹਿ ਕੋਇ ਹਮ ਕਿਸ ਕੇ ਨਹੀ, ਕਹਿ ਸੋਕ ਕਾ ਕੋ^੯ ਜੋਵਹੀ ॥੨੫॥ [੨੮੩॥]
 ਦੇਹਰਾ। ਅਬ ਸੁਨ ਗਾਥ ਸੁ ਨਾਥ ਕੀ^{੧੦}, ਜਾ ਵਿਧਿ ਭੀ ਚਮਕੋਰ।
 ਕਲਗੀ ਜਿਗਾ ਸਮੇਤ ਸਿਰ, ਲੈ ਗਏ ਵਾਹੀ ਠੋਰ ॥੨੬॥ [੨੮੪॥]
 ਚੋਪਈ। ਹਜਰਤ ਪੈ ਸਿਰ ਲੈ ਗਏ ਜੋਈ। ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜਾਨੀਐ ਸੋਈ।

1. ਉਧਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੈਰਾੜਾਂ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਗਏ। 2. ਏਥੇ ਸਰਹਿੰਦ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਬਾਰੇ ਖ਼ਬਰ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲਾ ਇਕ ਸਿੱਖ ਦੱਸਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਕਈ ਹੋਰ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਜਦ ਗੁਰੂ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਰਾਏਕੋਟ ਗਏ ਸਨ ਤਾਂ ਉਥੇ ਕਲ੍ਹਰਾਯ ਨੇ ਆਪਣਾ ਦੂਤ ਸਰਹਿੰਦ ਭੇਜ ਕੇ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਮੰਗਵਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਸੁਣਾਈ ਸੀ। (ਏਥੇ, ਗੁਰੂਸ਼ਬਦ ਰਤਨਾਕਰ ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਕ੍ਰਿਤ ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ)। 3. ਪ੍ਰਿਥਵੀ। 4. ਅਰਥਾਤ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਜੀ ਤੇ ਸਾਹਿਬ ਦੇਵੀ ਅਚਾਨਕ ਚਮਕੋਰੋਂ ਲੁਪਤ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਸਰਹਿੰਦ ਵਿਚ ਮਰਵਾਏ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਦੇ ਘਰ ਗੁਪਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਰਹੇ। 5. ਮੁਗਲਾਂ ਨੇ ਇਹ ਸਮਝ ਲਿਆ ਕਿ ਮਾਤਾ ਜੀ ਕਾਲਵਸ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। 6. ਥੋੜੀ ਜੇਹੀ। 7. ਅਗਾੜੀ, ਅੱਗੇ। 8. ਚੁਪ। 9. ਆਪਣੇ ਆਪ। 10. ਥੋੜੀ, ਕਿਸਤੀ। 11. ਬ੍ਰਹਮਾ, ਜੋ ਹਿਰਣ੍ਯ (ਸੂਰਣ) ਦੇ ਗਰਭ (ਅੰਡੇ) ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਹਿਰਣ੍ਯਗਰਭ ਨਾਂ ਨਾਲ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋਇਆ। ਉਸ ਅੰਡੇ ਵਿਚ ਰਹ ਕੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਨੂੰ ਸ੍ਰਗਲੋਕ ਤੇ ਮਾਤਲੋਕ (ਪ੍ਰਿਥਵੀ) ਨਾਮੀ ਦੋ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਸੀ। 12. ਕਿਸ ਨੂੰ। 13. ਭਾਵ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੀ।

ਨਾਮ ਸੁਨਯੋ ਗੁਰ ਕੇ ਤਿਨ ਸਾਰੇ । ਅਸ ਵਿਧਿ ਰਈ ਸਹਰ ਮੈ ਭਾਰੇ ॥ [੨੮੫॥]
 ਨਬੀ ਖਾਨ ਗਨੀ ਖਾਨ ਬਿਰਾਦਰ । ਗੁਰ ਕੇ ਸੰਗ ਭਏ ਤਬ ਹਾਜਰ ।
 ਬਡੀ ਟਹਿਲ ਗੁਰ ਕੀ ਤਿਨ ਕੀਨੀ । ਰਹੈ ਸੁ ਹਾਜਰ ਅਹਿਨਿਸਾ ਭੀਨੀ ॥ [੨੮੬॥]
 ਤਬ ਤਿਨ ਸੰਗ ਗੁਰੂ ਯੋ ਅਲਾਏ । “ਮਿਹਰ ਬੀਚ ਕੋਈ ਮਰਦ ਨ ਆਏ ।”
 ਇਨ ਹੀ ਸਾਥ ਬਖਾਨੀ ਬਾਨੀ । ਸੰਗਤ ਬੀਚ ਦਿਵਾਨ ਬਖਾਨੀ ॥ [੨੮੭॥]
 “ਏਹੀ ਖਾਨ ਹਾਇ ਕਾ ਕੀਨਾ । ਨਹਿ ਵਸ ਚਲੇ ਛੁਡਾਯੋ ਦੀਨਾ ।
 ਮਿਹਰ ਬੀਚ ਅਤਿ ਕਹਰ ਸੁ ਕੀਨੀ । ਸਹਰ ਉਜਾਰ ਭੁਬਤ ਨਹਿ ਚੀਨੀ ॥ [੨੮੮॥]
 ਐਸੀ ਜਾਇ ਵਸਨ ਕੀ ਨਾਹੀ । ਅਪਰਾਧ ਭਯੋ ਜਾ ਕੇ ਅੰਗ ਮਾਹੀ ।”
 ਤਬ ਦੇਨਹੁ ਕੋ ਬਚਨ ਸੁਨਾਏ । ਮਿਹਰ ਬੀਚ ਸਤਿਗੁਰ ਤਬ ਆਏ ॥ [੨੮੯॥]
 “ਹਮਰਾ ਹੁਕਮ ਨਾਮ ਯਹਿ ਲੀਜੈ । ਦਰਸਨ ਬੀਚ ਪੰਥ ਕਾ ਕੀਜੈ ।”
 ਹਾਥ ਜੋਰ ਤਿਨ ਬਚਨ ਸੁਨਾਏ । ਮਨ ਗਨ ਰਾਜ ਬਹੁਤ ਲਲਚਾਏ ॥ [੨੯੦॥]
 “ਏਹੁ ਪਤ੍ਰ ਹਮਰੇ ਕਿਸ ਕਾਮਾ ? ਖਿਜਮਤ ਕਰੀ ਖੁਦਾਇ ਕੈ ਨਾਮਾ ।”
 ਸਤਿਗੁਰ ਤਬ ਤਿਹ ਬਚਨ ਉਚਾਰੇ । “ਏਕ ਸਮਾਨ ਨਿਰਖੀਏ ਬਾਰੇ ॥ [੨੯੧॥]
 ਰਾਜ ਬੀਚ ਮਨ ਆਜਿਜ ਕੀਜੈ । ਆਜਿਜ ਬੀਚ ਨ ਹਨ ਤਜ ਦੀਜੈ ।
 ਵਿਪਤਾ ਬੀਚ ਮੰਤ੍ਰ ਨਿਜ ਗਹੀਐ । ਸ਼ਾਂਤ ਸੀਲ ਕੀ ਪੋਟਾ ਹੋਇ ਰਹੀਐ ॥ [੨੯੨॥]
 ਗੁਣ ਔਗੁਣ ਕਾ ਤੁਲਾ ਸੇ ਕਰੀਐ । ਤੋਲਣਹਾਰ ਵਿਚਾਰ ਸੁ ਪਰੀਐ ।
 ਰਾਜ ਬਿਰਾਨਾ ਜਾਨੈ ਜੋਈ । ਖਸਮ ਖੁਦਾਇ ਏਕ ਦਿਲ ਹੋਈ ॥ [੨੯੩॥]
 ਸਵਾਧਾਨ ਮਨ ਅਪਨਾ ਕੀਜੈ । ਦਫਤਰ ਮੁਨਸੀ ਰੋਯਤ ਨ ਭੀਜੈ ।
 ਨਹਿ ਅਤਿ ਵੈਰ ਨ ਮਿਤ੍ਰਚਾਰੀ । ਨਿਪੁਨ ਸੁ ਕਾਰਜ ਮੈ ਨਿਰਧਾਰੀ ॥ [੨੯੪॥]
 ਰੋਯਤ ਨਜਰ ਸਿੰਘ ਕੀ ਹੋਈ । ਅਪਨਾ ਮਿਤ੍ਰ ਨ ਜਾਨੈ ਕੋਈ ।
 ਆਜਿਜ ਮੈ ਹੋਇ ਗੁਲ ਪਛਾਨਾ । ਦਿਸ੍ਰ ਕਠੋਰ ਸੇ ਮਨ ਰਹਮਾਨਾ ॥ [੨੯੫॥]
 ਕਰਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਆਪਨੇ ਜਾਨੈ । ਬੁਰੇ ਕਰਮ ਮੈ ਮਨ ਨਹੀ ਆਨ ।
 ਤਾ ਤੈ ਰਾਜਨੀਤ ਯੋ ਆਹੀ । ਸਬ ਹੀ ਗੁਨ ਲੀਜੈ ਅਵਿਗਾਹੀ ॥੭੭॥ [੨੯੬॥]
 ਦੇਹਰਾ । ਮਾਲੀ ਗੁਆਲੀ ਪਾਸਰੀ*, ਰਾਜਾ ਔਰ ਮਹੰਤ ।
 ਮਾਮ ਦਾਮ* ਗੁਨ ਜਾਹਿ ਮੈ, ਸੇ ਜਾਨੋ ਬੁਧਿਵੰਤ ॥੭੮॥ [੨੯੭॥]
 ਚੋਪਈ । ਹਮ ਤੁਮ ਕੇ ਦੇ ਵਸਤੁ ਅਪਾਰਾ । ਤੁਮ ਜਾਨੈ ਨਹੀ ਮਨ ਨਿਰਧਾਰਾ ।
 ਜਬ ਹੀ ਰਾਜ ਖਾਲਸ ਕਾ ਹੋਈ । ਤਬ ਮਾਲੁਮ ਏਹ ਵਸਤੁ ਸੇ ਸੋਈ ॥ [੨੯੮॥]
 ਤੁਮਰਾ ਜੋ ਹੰਕਾਰ ਹੈ ਜਾਨਾ । ਖਾਲਸ ਮੈ ਹੋਇ ਜੈ ਹੈ ਛਾਨਾ ।
 ਤੁਮਰੀ ਟਹਲ ਸਫਲ ਕੇ ਕਾਜਾ । ਤਬ ਹਮਰੇ ਮਨ ਭੀਤਰ ਛਾਜਾ” ॥ [੨੯੯॥]

1. ਦਿਨ ਰਾਤ । 2. ਜਗ੍ਹਾ, ਥਾਂ । 3. ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਗ਼ਨੀ ਖ਼ਾਨ ਨੇ ਨਬੀ ਖ਼ਾਨ ਨੂੰ ਇਹ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਗੁਰੂ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੇ ਪਿੰਡ ਹੋਹਰ (ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲੁਧਿਆਣਾ) ਵਿਖੇ, ਜਦ ਉਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਉੱਚ ਦੇ ਪੀਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮਾਛੀਵਾੜੇ ਤੋਂ ਪਲੰਘ ਤੇ ਬਿਠਾ ਕੇ ਲੈ ਗਏ ਸਨ, ਬਖ਼ਸ਼ਿਆ ਸੀ (ਦੇਖੋ, ਗੁਰੂਸ਼ਬਦ ਰਤਨਾਕਰ ਮਹਾਨਕੋਸ਼ ਕਿਤੁ ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ) । 4. ਗੱਢ । 5. ਬਿਗਾਨਾ । 6. ਵਿਚਾਰ, ਖੋਜ । 7. ਗਵਾਲਾ, ਅਹੀਰ । 8. ਪਾਸਾ ਖੇਡਣ ਵਾਲਾ । 9. ਮਾਮ, ਦਾਮ, ਦੰਡ, ਭੇਦ ਆਦਿ ।

ਯੋ ਸੁਨ ਖਾਨ ਲੀਨ ਸਿਰ ਮਾਹੀ । ਭਏ ਪ੍ਰਸੰਨ ਨਾਥ ਬਨ ਗਾਹੀ ।
 ਰੂਪ ਅਨੂਪ ਧਰਤ ਜੋ ਆਏ । ਕੋਨ ਕਹੈ, ਕੇ ਲਖੈ ਨ ਜਾਏ ॥ [੩੦੦॥]
 ਅਨੇਕ ਸਾਂਗ ਕਰ ਅਏ ਸੁ ਤਾਰਨ । ਇਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਆਏ ਬੈਰਾੜਨਾ ।
 ਜੀਵ ਕਹਾ ਤਿਹ ਸਕਤ ਸੁਨਾਏ । ਜੋ ਕਰਤੱਬ ਕੀਨ ਗੁਰ ਭਾਏ ॥ [੩੦੧॥]
 ਸੁਨੇ ਸਿੰਘ ਯਹਿ ਕਥਾ ਸੁਨਾਊ । ਗ੍ਰੰਥ ਬਢਨ ਤੇ ਅਤਿ ਸਕੁਚਾਊ ।
 ਦੇਸ ਮਾਲਵਾ ਸੁਮਤਿ ਸੁ ਲੱਛਨ । ਕਾਂਗੜਾ ਨਗਰ ਬਸਤ ਸੁਭ ਦੱਛਨ ।
 ਕੇਤਕ ਕਾਲ ਬਸੇ ਉਹ ਥਾਨੀ । ਦੇਸ ਦੇਸ ਮੈ ਖਬਰ ਸਿਧਾਨੀ ॥੨੯॥ [੩੦੨॥]

ਦੇਹਰਾ । ਸਰਬ ਦੇਸ ਬੈਰਾੜ ਕੇ ਮਨ ਬਚ ਕਰਮ ਬਿਚਾਰ ।

ਭਯੋ ਸਿੱਖ ਤਬ ਖਾਲਸਾ, ਸਤਿਗੁਰ ਕੈ ਦਰਬਾਰ ॥੩੦॥ [੩੦੩॥]

ਚੋਪਈ । ਇਕ ਸੰਗਤਿ ਆਵੈ ਇਕ ਜਾਈ । ਦਰਸਨ ਕੈ ਨਖ ਸਿਖ ਸੀਅਰਾਈ* ।
 ਇਹ ਬਿਧਿ ਅਦਭੁਤ ਦਰਸਨ ਦੀਨੇ । ਭੈ ਨਿਵਾਰ ਨਿਰਭੈ ਕਰ ਲੀਨੇ ॥ [੩੦੪॥]
 ਬਖਸ ਕੀਨ ਤਿਹ ਦੇਸ ਅਪਾਰੇ । ਸੁਖੀ ਭਯੋ ਆਲਮ ਤਬ ਸਾਰੇ ।
 ਅਧਮ ਜੀਵ ਜੋ ਦਰਸਨ ਲਾਗੇ । ਸਤਿਨਾਮ ਤਿਹ ਹਰਿ ਅਨੁਰਾਗੇ ॥ [੩੦੫॥]
 ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਿੰਧੁ ਬਸਤ ਤਾ ਥਾਨਾ । ਅਦਭੁਤ ਰੂਪ ਸਗਲਸੁਖ ਦਾਨਾ ।
 ਯਾ ਬਿਧਿ ਕਹੈ ਖਾਲਸੇ ਤਾਈਂ । “ਹਨ ਹੈ ਤੁਰਕ ਸੇ ਰਚੈ ਉਪਾਈ” ॥ [੩੦੬॥]
 ਸੁਨ ਕਰ ਬੈਨ ਖਾਲਸਾ ਕਹਈ । “ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਅਤਿ ਪ੍ਰਬਲ ਸੁ ਅਹਈ”^{੧੦} ।
 ਤਾ ਸੇ ਕਈ ਲਾਖ ਹੈ ਸੈਨਾ । ਜਯੋ ਆਯਸ ਤੁਮਰੀ ਮਨ ਚੈਨਾ” ॥ [੩੦੭॥]
 ਕਰੈ ਖਾਲਸਾ ਤਾਹਿ ਪ੍ਰਕਾਰੀ । ਗੁਰ ਤਬ ਲਿਖੀ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਭਾਰੀ ।
 ‘ਜਵਰ ਨਾਮ’^{੧੧} ਹੈ ਸਭ ਜਗ ਜਾਨੈ । ਲਿਖੀ ਹਿਕਾਯਤ^{੧੨} ਦ੍ਰਾਦਸ^{੧੩} ਤਾ ਮੈ ॥ [੩੦੮॥]
 ਸੂਬੇ ਉਮਰਾਵਨ^{੧੪} ਕੀ ਬਾਤਾ । ਤਾ ਮੈ ਲਿਖੇ ਸੁ ਪੁਰਖੁ ਬਿਧਾਤਾ ।
 ਬਾਦਸ਼ਾਹਨ ਕੀ ਕਥਾ ਸੁ ਜਾਨੇ । ਪੈਕੰਬਰ ਕੇ ਭੇਦ ਪ੍ਰਮਾਨੇ ॥ [੩੦੯॥]
 ਕਸਮ ਕੁਰਾਨ ਝੂਠ ਜੋ ਖਾਈ । ਤਾ ਤੇ ਮੁਰ^{੧੫} ਸੁਤ ਸੈਨ ਪਰਾਈ ।
 ਜੁੱਧ ਕਿਧੋ^{੧੬} ਚਮਕੋਰ ਜੁ ਸਾਰਾ । ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਤਾ ਮੈ ਲਿਖ ਡਾਰਾ ॥ [੩੧੦॥]
 ਝੂਠ ਪੇਚ ਕੈ ਕਸਮ ਜੋ ਖਾਈ । ਅਗ੍ਰ^{੧੭} ਸੁ ਦਹਿ^{੧੮} ਲਖ ਸੈਨ^{੧੯} ਪਠਾਈ^{੨੦} ।
 ਗਾਫਲ ਹੈ ਕੀਓ ਕਾਮ ਗਵਾਰਾ । ਲੈ ਹੋ ਲੇਖਾ ਮੈ ਦਰਬਾਰਾ ॥ [੩੧੧॥]
 ਇਹੁ ਸਭ ਸੀਸ ਬੇੜ ਹੈ ਤੇਰੇ । ਸਤਿ ਜਾਨ ਯਹਿ ਬਚਨ ਸੁ ਮੇਰੇ ।
 ਤੇਰੇ ਘਰ ਇਨਸਾਫ ਸੁ ਨਾਹੀ । ਸੁਨ ਬਚ ਕੂੜ ਗੁਰ^{੨੧} ਮਨ ਮਾਹੀ ॥ [੩੧੨॥]
 ਸਾਹਿਬ ਸਦਾ ਅਦਾਲਤੀ ਜਾਨਾ । ਕਯਾਮਤ^{੨੨} ਰੋਜ ਕਰੈ ਸੁਧ ਮਾਨਾ ।

1. ਬੈਰਾੜਾਂ ਦੇ ਦੇਸ਼ (ਮਾਲਵੇ) ਵਿਚ। 2. ਪਿੰਡ ਕਾਂਗੜ (ਜ਼ਿਲਾ ਬੰਨਿਡਾ ਦਾ ਇਕ ਪਿੰਡ), ਜੋ ਦੀਨੇ ਤੋਂ ਦੋ ਕੁ ਮੀਲ ਦੀ ਦੂਰੀ ਤੇ ਹੈ। 3. ਚਲੀ ਗਈ। 4. ਕਰ ਕੇ। 5. ਪੈਰ ਦੇ ਅੰਗੂਠੇ ਦੇ ਨਹੁੰਆਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸਿਰ ਦੀ ਚੋਟੀ ਤਕ। 6. ਸੀਤਲ ਕਰਦੇ ਹੋਏ। 7. ਸੰਸਾਰ। 8. ਨੀਚ। 9. ਮਾਰਾਂਗੇ। 10. ਹੈ। 11. ਜਫਰਨਾਮਾ (ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਫਾਰਸੀ ਰਚਨਾ)। 12. ਕਥਾ, ਕਹਾਣੀ। 13. ਦੋ ਤੇ ਦਸ ਬਾਰਾਂ। 14. ਅਮੀਰਾਂ। 15. ਮੇਰੇ (ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੇ)। 16. ਉਸ ਸਮੇਂ। 17. ਅੱਗੇ। 18. ਦਸ। 19. ਫੌਜ। 20. ਚੜ੍ਹਾਈ, ਭੇਜੀ। 21. ਗਵਾਰਾ, ਮੂਰਖ। 22. ਪੁਲੇ (ਪੁਲਯ) ਸਮੇਂ।

ਰੂਹ ਬੁਲਾਇ ਕਰੈ ਅਦਲਾਹੀ¹। ਸਾਚੇ ਦੁਆਰ ਲਖੇ ਤਹਿ ਜਾਈ ॥ [੩੧੩॥]
 ਤਿਹ ਠਾਂ ਜਾਬ ਕੋਨ ਸੇ ਦੇਹੀ। ਸੋਇ ਢੂੰਢ ਰਾਖੇ ਮਨ ਲੇਹੀ।
 ਸੇ ਤਿਯਾਰ ਕਰ ਰਾਖੇ ਭਾਈ। ਜੇਤੇ ਦੇਜਕ ਈਸ² ਬਨਾਈ।
 ਬੇਇਨਸਾਫ ਪਾਪੀਅਨ ਹੇਤਾ। ਰੰਕ³ ਸਾਹਿ⁴ ਜਿਹਿ ਸਮ ਨਿਰਖੇਤਾ⁵ ॥੮੧॥ [੩੧੪॥]
ਦੋਹਰਾ। ਜੇ ਤੇਰੇ ਮਨ ਕੇ ਬਿਖੈ⁶, ਯਾ ਬਿਧਿ ਹੋਇ ਗੁਮਾਨ।
 ਮਿਹਨਤ ਕਰ ਕੈ ਖਾਤ ਹੋ, ਸੂਛਮ ਜਵ⁷ ਕੇ ਧਾਨ ॥੮੨॥ [੩੧੫॥]
ਚੋਪਈ। ਜੇ ਖਾਧੇ ਤੇ ਭਿਸਤ⁸ ਜੇ ਹੋਈ। ਹੈ⁹ ਸਮ ਮਿਹਨਤ ਕਰੈ ਨ ਕੋਈ।
 ਜੇ ਵਹਿ ਅੱਸਵ¹⁰ ਭਿਸਤ ਸਿਧੈ ਹੈ। ਤਾ ਪਾਛੈ ਤੂੰ ਭੀ ਫਿਰ ਜੈ ਹੈ ॥ [੩੧੬॥]
 ਜੇ ਤੇਰੇ ਮਨ ਮੈ ਸੁ ਗੁਮਾਨਾ। ਮੈ ਨਿਜ ਪੜੈ ਕਤੇਬ ਕੁਰਾਨਾ।
 ਅਮਲਾਂ ਬਿਨਾ ਭਿਸਤ ਨਹਿ ਹੋਈ। ਮਨ ਕੇ ਕਰੇ ਖੂਰ ਸੇ ਸੋਈ ॥੮੩॥ [੩੧੭॥]
ਦੋਹਰਾ। ਬਦਰਾ¹¹ ਪੰਛੀ ਪਰਨ¹² ਪਰ, ਲਿਖਯੋ ਕੁਰਾਨ ਬਨਾਇ।
 ਬਿਨ ਅਮਲਾਂ ਕੋਈ ਭਿਸਤ ਨਹਿ, ਦੇਖੇ ਮਨ ਚਿਤ ਲਾਇ ॥੮੪॥ [੩੧੮॥]
ਚੋਪਈ। ਜੇ ਤੇਰੇ ਮਨ ਮੈ ਯੋ ਆਈ। ਕਰੋ ਬੰਦਗੀ ਮੈ ਸੁ ਬਨਾਈ।
 ਤਾ ਤੇ ਖਾਲਕ¹³ ਬਖਸ ਸੁ ਲੈ ਹੈ। ਝੂਠਾ ਤੇ ਸਾਚਾ ਮੋ¹⁴ ਕੈ ਹੈ¹⁵ ॥ [੩੧੯॥]
 ਸਾਚ ਬੰਦਗੀ ਇਸੈ ਨ ਜਾਨੇ। ਚਾਰ ਰੁਬਾਇਤ¹⁶ ਪੜ੍ਹੀ ਜੁਥਾਨੇ।
 ਮਨ ਤੇ ਰਹਾ ਖਿਲਤ¹⁷ ਕਈ ਥਾਨਾ। ਮੁਖ ਤੇ ਪੜੀ ਕਤੇਬ ਕੁਰਾਨਾ ॥ [੩੨੦॥]
 ਅਮਲਾਂ ਬਿਨਾ ਭਿਸਤ ਨਹਿ ਕੋਈ। ਬੇਦ ਪੁਰਾਨ ਪੁਕਾਰਤ ਸੋਈ।
 ਮਨ ਕੀ ਖੁਸੀ ਕਾਜ ਯਹਿ ਜਾਨੇ। ਮਾਰੇ ਬਾਪ ਬਿਰਾਦਰ¹⁸ ਮਾਨੇ ॥੮੫॥ [੩੨੧॥]
ਦੋਹਰਾ। ਜੇ ਤੇਰੇ ਨਿਜ ਮਨ ਬਿਖੈ, ਆਈ ਯਾ ਬਿਧਿ ਬਾਤ।
 ਮੈ ਹੋ ਉਮਤ¹⁹ ਪਿਕੰਬਰੀ, ਵਹ ਨਿਜ ਭਰਗੁ²⁰ ਸੁਫਾਤ²¹ ॥੮੬॥ [੩੨੨॥]
ਚੋਪਈ। ਯਹਿ ਭੀ ਤੇਰੇ ਝੂਠ ਗੁਮਾਨਾ। ਪਿਕੰਬਰ ਯੋ ਕਰ ਕਰਤ ਬਖਾਨਾ।
 ਜੇ ਮੇਰੇ ਬਚਨੇ ਮੈ ਐ ਹੈ। ਤਾ ਕੀ ਸਾਖ²² ਪਿਕੰਬਰ ਦੈ ਹੈ ॥ [੩੨੩॥]
 ਜਿਨ ਹੂੰ ਘਾਲ ਸਾਹਿਬ ਦਰ ਘਾਲੀ। ਤਿਨ ਕੋ ਸਹੀ ਪਿਕੰਬਰ ਵਾਲੀ।
 ਜੇ ਤੂੰ ਇਹਿ ਬਿਧਿ ਬੈਨ ਬਖਾਨੈ। ਹਿੰਦੂ ਬੁਤ ਕਰੈ ਮੈ ਹਾਨੈ ॥ [੩੨੪॥]
 ਯਹਿ ਭੀ ਤੇਰੇ ਝੂਰ ਪਵਾਰਾ²³। ਤਾ ਕੋ ਸਾਹਦ²⁴ ਹੈ ਕਰਤਾਰਾ।
 ਏਕ ਬੁਤ ਤੋਂ ਦਯੋ ਭਨਾਈ। ਘਰ ਘਰ ਪੂਜਾ ਬੁਤ ਬਨਾਈ ॥ [੩੨੫॥]
 ਆਪ ਤਜਾਗ ਭੰਨੇ ਖੁਦ ਜੋਈ। ਖਾਲਕ ਤਾਹਿ ਪਰਾਪਤ ਹੋਈ।
 ਇਹ ਬਿਧਿ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਕੇ ਸੰਗਾ। ਕਰੁਨਾ ਨਿਧਿ²⁵ ਲਿਖ ਹੁਕਮ ਨਿਸੰਗਾ ॥੮੭॥ [੩੨੬॥]

1. ਇਨਸਾਫ। 2. ਈਸ਼ਰ। 3. ਕੰਗਾਲ, ਗਰੀਬ। 4. ਸੇਨ, ਅਮੀਰ। 5. ਨਿਰਖ ਕਰਦਾ ਹੈ। 6. 'ਜੇ ਤੇਰੇ ਨਿਜ ਮਨ ਬਿਖੈ' (ਖਾ. ਕਾ. ਆ. ੬੦੫)। 7. ਜੋ। 8. ਸੂਰਗ। 9. ਘੋੜਾ। 10. ਘੋੜਾ। 11. ਹੁਮਾ ਪੰਛੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਜਾਨਵਰ। 12. ਖੰਭ। 13. ਖਲਕਤ ਦਾ ਮਾਲਿਕ, ਕਰਤਾਰ। 14. ਮੈਨੂੰ। 15. ਕਰੇਗਾ। 16. ਰੁਕਾਅਤ (ਕੁਰਾਨ ਦੀ)। 17. ਖੇਡਦਾ। 18. ਹੋ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ। ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਬਾਪ (ਸ਼ਾਹਜਹਾਂ) ਤੇ ਬਹਾਦਰ (ਭਰਾ), ਦਾਰਾ ਸ਼ਿਕੋਹ ਆਦਿ ਮਰਵਾਏ। 19. ਕੌਮ। 20. ਭਰੇਗਾ। 21. ਸਿਫਾਅਤ, ਸਿਫਾਰਿਸ਼। 22. ਗਵਾਹੀ। 23. ਪੁਆੜਾ। 24. ਗਵਾਹ। 25. ਕਰੁਣਾ (ਦਯਾ, ਕ੍ਰਿਪਾ) ਨਿਧਿ (ਖਜਾਨਾ, ਭੰਡਾਰ)।

ਦੇਹਰਾ। ਜੇ ਤੇਰੇ ਨਿਜ ਮਨ ਬਿਖੈ, ਹੈ ਕਛੂ ਰਾਸ ਪ੍ਰਕਾਰ।

ਲੇ ਹਜ਼ਾਰ ਅਸਵਾਰ ਕੇ, ਆਉ ਹਮ ਪਾਹਿ ਸੁ ਧਾਰ ॥੮੮॥ [੩੨੭॥]

ਚੋਪਈ। ਕਰੁਨਾ ਅਧਿਕ ਤੋਹ ਪਰ ਕਰਹੋ। ਸਰਬ ਖਤਾ¹ ਤੁਮਰੇ ਪ੍ਰਹਰਹੋ²।

ਕਰੀਏ ਦੇਇ ਜੁਬਾਨੀ ਬਾਤਾ। ਤਬ ਹੋਵੈ ਇਤ ਉਤ³ ਕੁਸਰਾਤਾ⁴ ॥ [੩੨੮॥]

ਖਤਰਾ ਤਨਿਕ⁵ ਰਾਹਿ ਤੁਹਿ ਨਾਹੀ। ਕੁਲ ਬੈਰਾੜ ਹੁਕਮ ਮੇ ਆਹੀ⁶।

ਕਸਬੇ ਕਾਂਗੜ ਮੱਧ ਜੇ ਆਵੈ। ਜੇ ਚਿਤ ਰੁਚੈ ਵਹੈ ਬਰ ਪਾਵੈ ॥੮੯॥ [੩੨੯॥]

ਦੇਹਰਾ। ਜਿਤਨੇ ਮੇਰੇ ਖੂਨ ਤੈ, ਕਰੇ ਗਾਫਲ ਹੈਵਾਨ⁷।

ਤਿਨ ਕਾ ਲੇਖਾ ਲੇਹੁਗੇ, ਸਾਹਿਬ ਸਰੈ ਦਿਵਾਨ⁸ ॥੯੦॥ [੩੩੦॥]

ਇਹ ਬਿਧਿ ਕਥਾ ਅਨੰਤ⁹ ਲਿਖ, ਭਾਂਤਿ ਭਾਂਤਿ ਬਿਸਥਾਰ।

“ਬਿਜੈ ਨਾਮ¹⁰” ਤਿਹ ਨਾਮ ਧਰ, ਸਿੱਕਾ ਹਨਯੋ¹¹ ਬਿਚਾਰ ॥੯੧॥ [੩੩੧॥]

ਪੂਰਨ ਭਯੋ ਸੇ ਖੋਰਸੋ¹², ਧਯਾਇ ਸੁਖਦ¹³ ਪਰਮਾਨ।

ਯਾਹਿ ਕਥਾ ਸੁਨ ਹੈ ਭਲੀ, ਹੇਤ ਮੋਖ ਸੁਖ ਦਾਨ ॥੯੨॥ [੩੩੨॥]

ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਬਿਲਾਸ ਬਰ¹⁴ ਪਾਵਨ¹⁵। ਖੋੜਸ ਧਯਾਇ ਸੁਖਦ ਬਰ ਭਾਵਨ¹⁶ ॥੯੩॥

1. ਗੁਨਾਹ, ਅਪਰਾਧ। 2. ਖਤਮ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। 3. ਇੱਥੇ ਉੱਥੇ। 4. ਆਨੰਦ, ਕੁਸ਼ਲ। 5. ਬੇੜਾ ਜੇਹਾ। 6. ਹਨ। 7. ਪਸ਼ੂ। 8. ਸਾਹਿਬ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਦੀ ਭਰੀ ਅਦਾਲਤ (ਸਰੇ ਦੀਵਾਨ) ਵਿਚ। 9. ਅੰਤ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਬਹੁਤ। 10. ਅਰਥਾਤ ‘ਜਫਰਨਾਮਾ’। 11. ਮੋਹਰ ਲਾ ਦਿੱਤੀ। 12. ਸੋਲ੍ਹਵਾਂ। 13. ਸੁਖਦਾਇਕ। 14. ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ। 15. ਪਵਿਤ੍ਰ। 16. ਚੰਗਾ (ਮਨ) ਭਾਉਂਦਾ।

ਸਤਾਰ੍ਹਵਾਂ ਅਧਿਆਇ

ਭਾਈ ਦਯਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਪਾਸ ਜ਼ਵਰਨਾਮਾ ਲੈ ਕੇ ਗਏ

ਦੋਹਰਾ। ਯਾ ਸਤ੍ਰਹੇ ਅਧਯਾਇ ਮੈ, ਪਠੈ¹ ਦਯਾ ਸਿੰਘ ਆਪ।

ਪੁਨਿ ਹਜਰਤ² ਮ੍ਰਿਤੁ ਹੋਇਗੇ, ਕਥਾ ਸੁਖਦ ਬਰ ਥਾਪ ॥੧॥

ਝੂਲਨਾ। ਕਹੀ ਸਮਝਾਇ ਕਰਤਾਰ³ ਤਾਹੀ ਸਮੈ, “ਲਿਖਾ ਔਰੰਗ ਕੇ ਹਾਥ ਦੀਜੇ।

ਸਾਥ ਸਹਾਇ ਯੋ ਜਾਨ ਮੇਰਾ ਬਚਨ, ਨਾਹਿ ਮਨ ਮਾਹਿ ਕਛੁ ਸ਼ੰਕ ਕੀਜੇ।

ਤੀਨ ਦੇ ਪਾਂਚ⁴ ਤੇ ਪਾਸ ਤੇ ਖਾਲਸੇ, ਖਰਚ ਦਰਬਾਰ ਬੀਚਾਰ ਲੀਜੇ।

ਸਾਹਿ ਪੈ ਜਾਇ ਦਰਸਾਇ ਦਰਬਾਰ ਮੈ, ਬੇਗ ਫੁਰਮਾਨ ਤਯਾਰ ਕੀਜੇ” ॥੨॥

ਦੋਹਰਾ। ਇਹ ਬਿਧਿ ਅਤਿ ਸਮਝਾਇ ਕੈ, ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਿੰਧ ਕਰਤਾਰ।

ਦਯਾ ਸਿੰਘ ਕੋ ਪਠਜੇ ਤਬ, ਹਜਰਤ ਤੀਰੋਂ ਸੁ ਧਾਰ ॥੩॥

ਬਿਦਾ ਭਯੋ ਤਾਹੀ ਸਮੈ, ਗੁਰ ਪਦ ਸੀਸ ਨਿਵਾਇ।

ਅਹਿਦੀ ਭੇਸ ਬਨਾਇ ਕੈ, ਚਲਜੇ ਸਿੰਘ ਤਬ ਧਾਇ ॥੪॥

ਚੋਪਈ। ਅਹਿਦੀ ਭੇਸ ਕਰ ਸਿੰਘ ਸਿਧਾਯੇ। ਲੇਤ ਬਿਗਾਰ ਗਾਂਵ ਸਰ ਆਯੇ।

ਦਿੱਲੀ ਸਹਰ ਪਹੁੰਚਯੋ ਆਈ। ਕਿਤਕ ਕਾਲ⁵ ਇਹ ਭਾਂਤਿ ਬਿਤਾਈ ॥ [੫॥]

ਦਿੱਲੀ ਦਯਾ ਸਿੰਘ ਜੋ ਆਯਸ⁶। ਸੁਨ ਸਬ ਖਬਰ ਖਾਲਸੇ ਪਾਇਸ⁷।

ਕਰਜੇ ਜੋੜ ਸੰਗਤ ਮੈ ਜਾਈ। ਸਰਬ ਖਬਰ ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਪਾਈ ॥੫॥ [੬॥]

ਭੁਜੰਗ ਛੰਦ। ਮਿਲੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਬਡੇ ਸੂਖ ਪਾਯੇ। ਹੁਕਮ ਕਾਢ ਕੈ ਤਾਹਿ ਸੰਗਤ ਬਚਾਯੇ।

ਲਏ ਦਾਮ ਜੇਤੇ ਲਿਖੇ ਤਾਹਿ ਨਾਮ⁸। ਚਲਜੇ ਕੂਚ ਕੈ ਕੈ ਕੀਯੋ ਨਾਹਿ ਕਾਮ⁹ ॥੬॥ [੭॥]

ਚੋਪਈ। ਜਥੇ ਸਾਹਿ ਅਗ੍ਰੇ¹⁰ ਸੁਨਿ ਪਾਯੇ। ਚਲ ਤਬ ਸਿੰਘ ਆਗਰੇ ਆਯੇ।

ਸੁਨੀ ਖਬਰ ਹਜਰਤ ਕੀ ਸਾਰੀ। ਕਰਤ ਕਾਮ ਗਯੋ ਅਗ੍ਰੇ¹¹ ਸਿਧਾਰੀ ॥ [੮॥]

ਚੰਬਲ¹² ਪਾਰ ਗੁਲੇਰ¹³ ਸਿਧਾਯੇ। ਨਰਵਰ¹⁴ ਕਾਲੇ ਬਾਗ¹⁵ ਸੁ ਧਾਯੇ।

ਛੋੜ ਸੁਰੇਜ¹⁶ ਸੁ ਅਗ੍ਰ ਸਿਧਾਯੇ। ਪੁਰੀ ਉਜੈਨ¹⁷ ਪਾਰ ਤਬ ਧਾਯੇ ॥ [੯॥]

1. ਭੇਜਦੇ ਹਨ। 2. ਸ਼ਾਹ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ। 3. ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਸ੍ਰੀ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੇ। 4. ਪੰਜ ਸਿੰਘ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਦਯਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਲ ਭੇਜੇ)। 5. ਕੋਲ। 6. ਸਮਾਂ। 7. ਆਇਆ। 8. ਪਾਈ। 9. ਅਗਾਂਹ, ਅੱਗੇ। 10. ‘ਜਥੇ ਸਾਹਿ ਆਗ੍ਰੇ।’ (ਸਿ. ਰੈ. ਲਾ. ੧੧੯੮)। 11. ਚੰਬਲ ਦਰਿਆ ਜੋ ਇੰਦੌਰ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਵਹੰਦਾ ਹੈ। 12. ਗਵਾਲੀਅਰ। 13. ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਗਰ, ਜੋ ਗਵਾਲੀਅਰ ਤੋਂ ੪੦ ਮੀਲ ਦੱਖਣ-ਪੱਛਮ ਵੱਲ ਹੈ। ਇਹ ਨਗਰ (ਨਲਪੁਰ) ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਰਾਜਾ ਨਲ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਸੀ। 14. ਉਜੈਨ ਦੇ ਲਾਗੇ ਇਕ ਨਗਰ। 15. ਸਹੀ (ਠੀਕ) ਨਾਮ ਸਿਰੋਂ। ਇਹ ਟਾਂਕੂ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਇਕ ਮਸ਼ਹੂਰ ਨਗਰ ਹੈ। 16. ਮਾਲਵੇ ਦਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਗਰ ਉਜੈਨ।

ਨਦੀ ਨਰਬਦਾ¹ ਪਾਰ ਸਿਧਾਯੋ² ।

ਜਾਹਿ ਮਾਲਵੇ³ ਕੋਹ ਸੁ ਭਾਰੇ । ਲਗੀ ਸੁ ਅਚਵੀ⁴ ਸਾਹਿ ਬੀਚਾਰੇ ॥ [੧੦॥]

ਤਾ ਤੇ ਸਿਰੀ ਸੇਰ ਗੜ੍ਹ⁵ ਆਯੋ । ਪੁਰ ਬੁਰਹਾਨ⁶ ਸੁ ਬਹੁੜ ਸਿਧਾਯੋ ।

ਹੋਰ ਸਵਾਰ ਤਹਾਂ ਤੇ ਧਾਵਾ । ਸਹਰ ਅਉਰੰਗਾਬਾਦ⁷ ਸੁਹਾਵਾ ॥ [੧੧॥]

ਕੈ ਕਾਰਜ ਤਾ ਤੇ ਮਤਿਸਾਰਾ । ਨਗਰ ਅਹਿਮਦਾਬਾਦ⁸ ਸਿਧਾਰਾ ।

ਉਤਰਾ ਤਵਨ⁹ ਸਹਿਰ ਮੈ ਆਈ । ਹਜਰਤ¹⁰ ਜਹਾਂ ਛਾਵਨੀ ਪਾਈ ॥ [੧੨॥]

ਤਨਿਕ ਭਨਕ¹¹ ਤਾਕੀ ਸੁਨ ਸਾਰੀ । ਜੇਠਾ ਸਿੰਘ¹² ਸੁ ਲੀਨ ਹੰਕਾਰੀ¹³ ।

ਰਹੈ ਧਾਮ¹⁴ ਤਾ ਕੇ ਬਰ ਮਾਹੀ । ਭੋਰ ਭਏ ਧਰਮਸਾਲ¹⁵ ਸਿਧਾਰੀ ।

ਸੰਗਤ ਬੀਚ ਜਬੈ ਸਿੰਘ ਆਯੋ । ਹੁਕਮ ਕਾਢ ਕੈ ਤਿਨੈ ਦਿਖਾਯੋ ॥੧੩॥ [੧੩॥]

ਝੂਲਨਾ । ਸਿੰਘ ਤਾਹੀ ਸਮੈ ਆਨ ਦੱਛਨ ਦਿਸਾ, ਮੇਲ ਸਤਿਸੰਗ ਬੀਚਾਰ ਕੀਨਾ ।

ਕਹੇ ਜਿਹ ਭਾਂਤਿ ਤਿਹ ਭਾਂਤਿ ਅਰਜੀ ਕਰੈ, ਸਾਹ ਕੇ ਲਿਖਾ ਗੁਰ ਆਪ ਦੀਨਾ ।

ਬਾਕ ਵੀਚਾਰ ਵਿਸਥਾਰ ਕੇਤਾ¹⁶ ਭਯੋ, ਭਰਮ ਭਲੇ ਜਿਵੈ ਬੇਦਰੀਨਾ¹⁷ ।

ਹੁਕਮ ਕਰਤਾਰ ਕਾ ਮਾਨ ਕੇ ਖਾਲਸੇ, ਪ੍ਰੀਤ ਸੇ ਆਪਨੇ ਸੀਸ ਲੀਨਾ ॥੧੪॥ [੧੪॥]

ਦੇਹਰਾ । ਮਨ ਬਚ ਕਰਮ ਕਰ ਭਾਵਨੀ¹⁸, ਅਤਿ ਚਿਤ ਮੋਦ ਬਢਾਇ ।

ਨਿਸ¹⁹ ਦਿਨ ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਕੀ, ਕਰੀ ਖਾਲਸੇ ਜਾਇ ॥੧੫॥ [੧੫॥]

ਚੋਪਈ । ਮਾਇਆ ਕੇ ਮਦ ਸੋ²⁰ ਜੜ ਭੂਲੇ । ਐਡੇ ਫਿਰੈ ਹੁਕਮ ਨਹੀ ਘੁਲੇ ।

ਫੀਕੇ ਬੈਨ ਕਹੈ ਅਤਿ ਭਾਰੀ । ਪ੍ਰਭੂ ਕੀ ਕ੍ਰਿਆ ਨ ਕਿਨੇ ਨਿਹਾਰੀ ॥ [੧੬॥]

ਜਿਹ ਜਿਹ ਘਾਤ ਸਿੰਘ ਕਿਛੁ ਕਰੈ । ਜਿਹੀ ਉਪਾਵ ਅਰਜ ਕੇ ਧਰੈ ।

ਤਨਿਕ ਭਨਕ ਤਾ ਕੀ ਸੁਨ ਪਾਵੈ । ਅਗੂ ਸੁ ਜਾਇ ਮਨੇ ਕਰ ਆਵੈ²¹ ॥ [੧੭॥]

ਅਨਿਕ ਉਪਾਇ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਰੈ । ਛੰਦ ਬੰਦ²² ਕਿਛੁ ਕਾਜ ਨ ਸਰੈ ।

ਲਿਖ ਕੈ ਕਥਾ ਹਜੂਰ ਪਠਾਈ²³ । ਦਯਾ ਕਰੇ ਨਿਜ ਹੋਹੁ ਸਹਾਈ ॥੧੮॥ [੧੮॥]

1. ਸਹੀ ਨਾਮ ਨਰਮਦਾ। ਇਹ ਨਦੀ ਅਮਰ ਕੰਟਕ ਤੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਭੜੋਚ ਥੀ ਹੁੰਦੀ ਹੋਈ ੮੦੧ ਮੀਲ ਚੱਲ ਕੇ ਖੰਭਾਤ ਦੀ ਖਾੜੀ ਵਿਚ ਜਾ ਡਿਗਦੀ ਹੈ। 2. ਚਲਾ ਗਇਆ। 3. ਮਾਲਵਾ ਵਿਚ। 4. ਗੰਗਮੀ ਦੇ ਕਾਰਣ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਤੋੜ ਲੱਗਣੀ ਤੇ ਚਿਣਗਾਂ ਛੁਟਣੀਆਂ। 5. ਇਕ ਨਗਰ ਦਾ ਨਾਂ। 6. ਬੁਰਹਾਨਪੁਰ ਤਾਪਤੀ ਨਦੀ, ਕੰਢੇ ਜਿਲਾ ਨੀਮਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸ਼ਹਰ। 7. ਔਰੰਗਾਬਾਦ ਸੰਮਤ ੧੭੧੦ ਬਿ. ਮੁਤਾਬਿਕ ਸੰਨ ੧੬੫੩ ਈ. ਵਿਚ ਸ਼ਾਹਜ਼ਾਦਾ ਪਿਛੋ (ਬਾਦਸ਼ਾਹ) ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਆਬਾਦ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਹ ਨਗਰ ਹੈਦਰਾਬਾਦ (ਦੱਖਣ) ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਹੈ। 8. ਅਸਲ ਵਿਚ ਅਹਮਦ ਨਗਰ, ਕਿਉਂਕਿ ਸ਼ਾਹ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਉਸ ਸਮੇਂ ਅਹਮਦਾਬਾਦ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਅਹਮਦ ਨਗਰ ਠਹਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਹ ਨਗਰ ਸੀਨਾ ਨਦੀ ਦੇ ਖੱਬੇ ਕੰਢੇ ਉੱਤੇ ਬਹਮਨੀ ਸਲਤਨਤ ਦੇ ਨਿਜਾਮ ਅਹਮਦ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਸੰਨ ੧੪੯੦ ਈ. ਵਿਚ ਵਸਾਇਆ ਸੀ। 9. ਉਸ। 10. ਭਾਵ ਸ਼ਾਹ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੇ। 11. ਬੋੜੀ ਜੇਹੀ ਕੰਨਸੇ। 12. ਅਹਮਦਾਬਾਦ ਦਾ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਿੱਖ। 13. ਝੂਲਾਇਆ। 14. ਘਰ। 15. ਗੁਰਦੁਆਰੇ। 16. ਕਿਤਨਾ ਹੀ। 17. ਬਿਨਾ ਦੇਹ। 18. ਸ਼ਰਧਾ ਭਾਵ। 19. ਰਾਤ। 20. 'ਕਰ' (ਮੇ. ਬਾ. ੭੧)। 21. ਇਹ ਤਿੰਨੋਂ ਤੁਕਾਂ ਮੋਤੀ ਬਾਗ਼, ਪਟਿਆਲਾ ਦੀ ਹੱਥ ਲਿਖਿਤ ਨੰ. ੭੧ ਤੋਂ ਲਈਆਂ ਹਨ ਤੇ ਇਹ ਛੰਦ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਗਇਆ ਹੈ। 22. ਵਲ ਛਲ, ਦਾਉ-ਪੋਚ। 23. ਭੇਜੀ।

ਦੇਹਰਾ। ਦਈ ਸਿੰਘ¹ ਅਰਦਾਸ ਲਿਖ, ਭੇਜਾ ਸਿਖ ਹਜ਼ੂਰ।

ਅਪਨਾ ਕਾਰਜ ਜਾਨ ਕੈ, ਕਰੀਐ ਆਪ ਜਹੂਰ ॥੧੧॥ [੧੯॥]

ਚੋਪਈ। ਜੋੜੀ ਕਾਸਦ² ਲੇ ਅਰਦਾਸ³। ਪਹੁਚੀ ਚਰਨ ਕਮਲ ਗੁਰ ਪਾਸ।

ਪਾਂਚ ਹੁਕਮ ਲਿਖ ਕੈ ਕਰ ਦੀਨੇ। ਆਪਨ ਯੋ ਫਿਰ ਕਾਰਜ ਕੀਨੇ ॥ [੨੦॥]

ਕਾਬੂ ਏਕ ਸਿੰਘ ਕਰ ਲਯਾਯੇ। ਸਿੰਘ ਸਾਥ ਉਨ ਭੇਦ ਜਤਾਯੇ।

ਜਾਹਿ ਛਾਵਨੀ ਸਾਹ ਜੋ ਆਹੀ। ਤਾਹਿ ਧਰੀ ਪਾਤੀ ਚਿਤ ਲਾਈ ॥ [੨੧॥]

ਸੇਵਤ ਸਾਹ ਇਕ ਸੁਪਨ ਨਿਹਾਰਾ। ਆਯੋ ਸੇਵਕ ਗੁਰ ਕਾ ਪਯਾਰਾ।

ਤਾਹਿ ਧਰੀ ਪਾਤੀ ਜੀਅ ਠਾਨਾ। ਤਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਖੋਜ ਤੇ ਨਾਨਾ ॥ [੨੨॥]

ਖਿਜਮਤਦਾਰ ਏਕ ਹੈਦੂਰੀ। ਤਾਹਿ ਵਿਚਾਰ ਅਰਜ ਇਹ ਕਰੀ।

ਖੋਜਤ ਪਤ੍ਰ ਚੜ੍ਹਜੇ ਸੋ ਡਰੀ। ਵਰ ਕੀ ਹਾਥ ਸਾਹ ਕੇ ਪਰੀ ॥੧੨॥ [੨੩॥]

ਦੇਹਰਾ। ਅਚੁਤ ਅਲਖ ਅਨੰਤ ਗੁਰ, ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਅਵਤਾਰ।

ਤਾ ਕੇ ਸੇਵਕ ਦਯਾ ਸਿੰਘ, ਚਾਹਤ ਆਪ ਦੀਦਾਰ⁴ ॥੧੩॥ [੨੪॥]

ਚੋਪਈ। ਯੋ ਲੀਲਾ ਤਿਹ ਲਿਖੀ ਅਪਾਰਾ। ਭਾਂਤਿ ਭਾਂਤਿ ਸੋ ਸਾਹ ਬੀਚਾਰਾ।

“ਜੇਨਾ ਸਿੰਘ ਗੰਜ⁵ ਮੈ ਹੋਈ। ਤਾ ਕੇ ਧਾਮ ਦਯਾ ਸਿੰਘ ਸੋਈ ॥ [੨੫॥]

ਲਯਾਵਹੁ ਬੇਗ⁶ ਤਾਹਿ ਮਮ ਤੀਰਾ⁷।” ਭ੍ਰਿਤਨਿ⁸ ਕਹਯੋ ਸਾਹ ਮਤਿ ਧੀਰਾ।

ਬੇਗ ਦਾਸ ਤਿਹ ਧਾਮ ਸਿਧਾਏ। ਦਯਾ ਸਿੰਘ ਕੇ ਲੇਵਨ ਆਏ ॥ [੨੬॥]

ਪਾਂਚੇ ਸਸਤ੍ਰ ਅੰਗ ਛਕਾਈ⁹। ਆਵਤ ਪਾਛ¹⁰ ਸਿੰਘ ਅਧਿਕਾਈ¹¹।

ਸਸਤ੍ਰ ਸਹਿਤ ਵੜਨੇ ਨਹਿ ਦੇਹੀ। ਭਏ ਰੋਸ ਸੰਗ ਬੈਠਤ ਤੇਈ ॥ [੨੭॥]

ਭੂਲ ਗਈ ਸਾਹਨ ਸੋ ਬਾਤਾ। ਦਿਨ ਜਬ ਚੜ੍ਹਜੇ ਰਾਜ ਕੇ ਘਾਤਾ।

ਜਬ ਹੀ ਰੈਨ ਪਰੀ ਅਤਿ ਸੋਏ। ਭਾਂਤਿ ਭਾਂਤਿ ਕੈ ਸੁਪਨ ਬਿਲੋਏ¹² ॥ [੨੮॥]

ਪੀਛਲੀ¹³ ਰਾਤ ਲਖਾ ਭੈ ਭਾਰੈ। ਇਤ ਉਤ¹⁴ ਮੋਹਿ ਖਾਲਸਾ ਮਾਰੈ।

ਗਦਾ ਹਾਥ ਲੈ ਕਰਿ ਅਤਿ ਭਾਰੀ। ਤਾੜਤ¹⁵ ਤਾਹਿ ਸ਼ਹੀਦ ਅਪਾਰੀ ॥ [੨੯॥]

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਕਾ ਰਾਜ ਸੁ ਦੀਨਾ। ਤੁੱਛ ਭਾਂਗ ਕੀ ਮੁਠੀ ਅਤਿ ਛੀਨਾ।

ਤਿਤ¹⁶ ਗ੍ਰਿਹ ਕੇ ਤਵ ਐਗੁਨ ਕਏ। ਸਾਤ ਸੀਸ ਤਿਨ ਕੇ ਹਤਿ ਭਏ ॥ [੩੦॥]

“ਤ੍ਰਾਹਿ ਤ੍ਰਾਹਿ¹⁷” ਅਤਿ ਮੁਖੇ ਉਚਾਰੇ। ‘ਮੋਤੇ ਐਗੁਨ ਭਏ ਸੁ ਭਾਰੇ।”

ਤਬ ਸ਼ਹੀਦ ਇਹ ਬਚਨ ਉਚਾਰਾ। ਦਰਸ¹⁸ ਕਰੇ ਸਿੰਘਨ ਕਾ ਸਾਰਾ ॥ [੩੧॥]

ਤਾੜਤ ਪ੍ਰਾਤ ਭਯੋ ਅਤਿ ਸੋਈ। ਖਬਰ ਸੁ ਪਹੁਚੀ ਸੇਵਕ ਜੋਈ।

ਨਿਡਰ²⁰ ਸਿੰਘ ਸਾਹਨ ਤਟ ਜਾਈ। ਪ੍ਰਗਟ ਖਾਲਸੇ ਫਤੇ ਬੁਲਾਈ ॥ [੩੨॥]

ਹੁਕਮ ਧਰਾ ਹਜਰਤ ਕੇ ਆਗੇ। ਟਕ ਟਕ ਲੋਗ ਪੇਖਨੇ ਲਾਗੇ।

1. ਦਯਾ ਸਿੰਘ। (ਸਿ. ਰੈ. ਲਾ. ੧੧੯੮)। 2. ਚਿੱਠੀ ਰਸਾਂ, Postman। 3. ਅਰਜੀ, ਪ੍ਰਾਰਥਨਾਪਤ੍ਰ। 4. ਦਰਸ਼ਨ। 5. ਭਾਈ ਜੇਨਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਗੰਜ (ਦੁਕਾਨ ਅਥਵਾ ਹੱਟੀ) ਤੇ। 6. ਸੀਘਰ, ਜਲਦੀ। 7. ਕੋਲ, ਸਮੀਪ। 8. ਨੌਕਰਾਂ ਨੂੰ। 9. ਸਜਾ ਕੇ। 10. ਪਿਛੇ। 11. ਬਹੁਤੇ। 12. ਸੁਪਨਿਆਂ ਨਾਲ ਬੇਚੈਨ, ਹੋਏ। 12. ਪਿਛਲੀ। 14. ਇਧਰ ਉਧਰ। 15. ਮਾਰਦੇ। 16. ਉਸ। 17. ਭਾਵ—ਮੈਨੂੰ ਬਚਾਓ, ਮੈਨੂੰ ਬਚਾਓ। 18. ਮੈਥੋਂ। 19. ਦਰਸ਼ਨ। 20. ਨਿਰਭੈ ਹੋ ਕੈ।

ਇਹ ਤੇ ਖਬਰ ਸੁਨੀ ਨਹੀਂ ਕਾਹੂ। ਭਈ ਆਜ ਬੋਲੀ ਅਵਗਾਹੂ। ॥ [੩੩॥]

ਬੋਲਤ ਨੈਕੁ ਨ ਡਰਤ ਅਪਾਰੀ। ਬੈਠਤ ਪਾਂਚੋਂ ਤਖਤ ਮੰਝਾਰੀ।

ਮੋਨ^੨ ਸਾਹ ਇਕ ਘਟਿ^੩ ਹੋਇ ਰਹਾ। ਭਈ ਸਭਾ ਮੋਨੀ^੪ ਅਵਗਾਹ^੫ ॥੧੪॥ [੩੪॥]

ਦੇਹਰਾ। ਪੁਨਿ ਹਜਰਤ ਬਾਚਯੋ ਭਲੈ, ਤਾ ਕੀ ਓਰ^੬ ਨਿਹਾਰ^੭।

“ਚਿਹਲ^੮ ਬਰਸ ਕਉ ਪ੍ਰਗਟੀਏ, ਕੀਨੋ ਅਗੂ^੯ ਸੁ ਧਾਰ ॥੧੫॥ [੩੫॥]

ਤਾ ਤੇ ਅਤਿ ਦੁਖ ਪਾਇ ਹੈ, ਹਮਰੀ ਅੰਸ ਮਝਾਰ।

ਭੋਗੋਗੇ ਨਿਜ^{੧੦} ਆਪ ਹੀ, ਤਵਨ ਪੰਥ ਮਹਿ ਧਾਰ” ॥੧੬॥ [੩੬॥]

ਚੋਪਈ। ਦਯਾ ਸਿੰਘ ਕੋ ਤਬ ਹੀ ਸਾਹਾ। ਬਡੀ ਟਹਲ ਕੀਨੀ ਅਵਗਾਹਾ।

ਏਕ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਜੇਬਨ ਸਾਹੀ^{੧੧}। ਦਯਾ ਸਿੰਘ ਦੀਨੀ ਪਠ ਤਾਹੀ ॥ [੩੭॥]

“ਖਿਜਮਤਦਾਰ ਸੁਤਾ^{੧੨} ਤਬ ਸਾਹਾ। ਭੇਜਤ ਟਹਲ ਕਾਜ ਅਤਿ ਤਾਹਾ।”

“ਜੇਠਾ ਸਿੰਘ ਧਾਮ ਰਹੈ ਸੋਈ। ਖਿਜਮਤ ਕਰੈ ਸਭੈ ਹਿਤ ਹੋਈ” ॥ [੩੮॥]

ਯੋਂ ਕਹਿ ਸਾਹ ਤਬੈ ਤਿਹ ਥਾਨਾ। ਬਾਚਯੋ ਜਫ਼ਰਨਾਮ ਬਿਧਿ ਨਾਨਾ।

ਤਾ ਮੈ ਲੀਲਾ ਲਿਖੀ ਅਪਾਰਾ। ਬਾਚਤ ਭਯੋ ਸੁ ਸਾਹ ਸੁਮਾਰਾ ॥ [੩੯॥]

ਇਹ ਬਿਧਿ ਹਨਯੋ ਸਾਹ ਉਰ ਸਿੱਕਾ। ਅਰੁਨ^{੧੩} ਬਦਨ^{੧੪} ਤੇ ਭਯੋ ਸੁ ਫਿੱਕਾ।

ਉਭੇ ਸਾਹ ਲਗੀ ਅਤਿ ਭਾਰੀ। ਏਕ ਅੱਚਵੀ ਅਤਿ ਦੁਖ ਭਾਰੀ ॥ [੪੦॥]

ਗਿਣਤੀ ਮਾਹਿ ਦਿਨੋ ਦਿਨ ਜਾਹੀ। ਭਈ ਸੁ ਪੀਰੀ^{੧੫} ਮੁਹ ਪਰ ਭਾਈ।

ਜਯੋਂ ਅਤਿ ਸਾਹ ਕਾਮਾ ਮਲਵਾਰਾ। ਆਵਤ ਔਗੁਨ ਕਰੈ ਸੋ ਭਾਰਾ ॥ [੪੧॥]

ਨਹਿ ਅਤਿ ਮੁਲਖ ਤੇ ਪੈਦੇਵਾਰੀ। ਸਭ ਹੂੰ ਰੈਯਤ ਸੰਗ ਵਿਗਾਰੀ।

ਅੰਦਰ ਮਾਹਿ ਸੁ ਪਤ੍ਰਕਾ ਆਵੈ। ਸਾਥ ਸੁ ਡੁਲਈ ਪ੍ਰਾਨ ਸਿਧਾਵੈ।

ਤਾਹੀ ਦੁਖ ਹਜਰਤ ਮਰ ਗਯੋ^{੧੬}। ਹਾਹਾਕਾਰ ਸਰਬ ਪੁਰ ਭਯੋ ॥੧੭॥ [੪੨॥]

ਦੇਹਰਾ। ਇਹ ਬਿਧਿ ਸੋ ਅਤਿ ਦਯਾ ਸਿੰਘ, ਪਹੁਚਯੋ ਹਜਰਤ ਪਾਸ।

ਸੁਨ ਅਬ ਕਥਾ ਦਯਾਲ ਕੀ, ਬਰਨੋ^{੧੭} ਕੈ ਅਰਦਾਸ ॥੧੮॥ [੪੩॥]

[ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੋਟ ਕਪੂਰੇ ਪੁਜੇ]

ਚੋਪਈ। ਤਬ ਲੋ ਦਯਾ ਸਿੰਘ ਕਰਤਾਰਾ^{੧੮}। ਦੇਖ ਬੈਰਾੜ ਦੇਸ ਕਉ ਭਾਰਾ।

ਕੋਟ ਕਪੂਰੇ ਕੇ ਵਿਗ ਗਏ। ਤਹਿ ਠਾਂ ਕੋਈ ਦਿਨ ਤਬ ਰਹੇ ॥ [੪੪॥]

1. ‘ਅਵਗਾਹੂ’ (ਮੋ. ਬਾ. ੭੧)। 2. ਚੁਪ। 3. ਘੜੀ। 4. ਖ਼ਾਮੋਸ਼। 5. ਬੇਜਿਆ, ਦੇਖਿਆ, ਛਾਣ-ਬੀਣ ਕੀਤੀ। 6. ਵੱਲ। 7. ਦੇਖ ਕੇ। 8. ਚਾਲੀ। 9. ਅਗਾਊ, ਪਹਲੋਂ ਹੀ। 10. ਖ਼ੁਦ। 11. ਜੇਬ-ਉਨ-ਨਿਸਾ ਬੇਗਮ, ਸਾਹ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੀ ਧੀ। ਜੰਗਨਾਮਾ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਗੁਰੂ ਘਰ ਉੱਤੇ ਅੱਛੀ ਖ਼ਾਸੀ ਸ਼ਰਧਾ ਰਖਦੀ ਸੀ ਪਰ ਇਹ ਸੰਨ ੧੬੯੫ ਬਿ. ਮੁਤਾਬਿਕ ਸੰਨ ੧੬੩੮ ਈ. ਵਿਚ ਜਨਮੀ ਤੇ ਇਸ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਮਤ ੧੭੬੦ ਬਿ. (ਸੰਨ ੧੭੦੩ ਈ.) ਵਿਚ ੬੫ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਭੋਗ ਕੇ ਮਰ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਦੀ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਏਥੇ ਅਪ੍ਰਾਸੰਗਿਕ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕਵੀ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਗਲਤੀ ਦਾ ਸੂਚਕ ਹੈ। 12. ਪੁਤ੍ਰੀ। 13. ਲਾਲ। 14. ਮੂੰਹ। 15. ਪੀਲੱਤਣ, ਜਰਦੀ। 16. ਸ਼ਾਹ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ੨ ਮਾਰਚ, ੧੭੦੭ ਈ. (ਸੰਮਤ ੧੭੬੩ ਬਿ.) ਨੂੰ ਅਹਮਦ ਨਗਰ ਹੋਇਆ ਤੇ ਦੌਲਤਾਬਾਦ (ਦੇਵਗਿਰੀ) ਦੇ ਦਿਕ ਰੱਜੇ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਦਫ਼ਨਾਇਆ ਗਇਆ। 17. ਵਰਣਨ (ਕਥਨ) ਕਰਾਂ। 18. ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ।

ਭਲੀ ਭਾਂਤਿ ਤਿਨ ਟਹਲ ਸੁ ਕੀਨੀ । ਤਬ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਯਸਾ¹ ਦੀਨੀ ।
 “ਕੋਟ² ਦੇਹ ਤਬ ਸੰਗਰ³ ਕੀਜੈ । ਨਾਸ ਮਲੇਛ ਕਰੈ ਸੁਖ ਲੀਜੈ” ॥ [੪੫॥]
 ਏ ਬਚ ਸੁਨਿ ਕੋਪਾ⁴ ਅਧਿਕਾਈ । ਲੀਨ ਖੁਰਾਕ ਜੇ ਸੇਵ ਕਮਾਈ ।
 ਪੁਨਿ ਕਹਯੋ, “ਮੋਹ ਰਾਜ ਨਹੀ ਭਾਵੈ । ਹਜਰਤ ਸੇ ਬਿਗਾੜ ਕਰਾਵੈ ॥ [੪੬॥]
 ਤੁਮ ਤੇ ਮੋਹਿ ਉਜਾਰਤ ਜਾਨਾ । ਕੀਨੀ ਸੇਵ ਅਤਿਥਿ ਪਹਿਚਾਨਾ ।”
 ਤਬ ਗੁਰ ਦੀਨ ਸ੍ਰਾਪ⁵ ਤਿਹ ਤਾਈ । ਜਬ ਅਸ ਸਾਬ ਲੀਏ ਛਿਨਵਾਈ ॥ [੪੭॥]
 “ਸੋਢੀ ਜੁਤ ਜੜ ਤੇ ਕਉ ਪਾੜੇ । ਉਦਰ ਸੋਢੀਅਨ ਕੇ ਅਤਿ ਫਾੜੇ ।”
 ਤਬ ਅਸ ਕਹਿ ਕਰ ਗੁਰ ਤਹਿ ਆਏ । ਭਾਂਤਿ ਭਾਂਤਿ ਕੇ ਦਿਨ ਅਵਗਾਹੇ ॥ [੪੮॥]
 ਪੁਨਿ ਮੁਕਤੋਸਰ⁷ ਮੈ ਚਲਿ ਆਏ । ਫਰੀਦ ਨਿਕਟ ਸਿਕਾਰ ਜੇ ਧਾਏ ।
 ਬਾਢੀ ਜਾਤ ਭਾਵਨੀ ਧਾਰੀ । ਅਪਰਨ ਕੇ ਭਈ ਖੁਸੀ ਅਪਾਰੀ ॥ [੪੯॥]
 ਰੋਹੀ ਬਡੀ ਦੇਖ ਲਲਚਾਏ । ਅਲਪ ਸਿੰਘ ਰਹਿ ਗਏ ਤਹਿ ਜਾਏ⁸ ।
 ਉਹੀ ਜਾਟ⁹ ਕੀਨੀ ਸੁਧ ਭਾਰੀ । ਆਈ ਸੈਨ ਸਿਰੰਦਹਿ ਕਾਰੀ ॥ [੫੦॥]
 ਤੁਰਕ ਨਾਸ ਤਹਿ ਕੀਨੇ ਭਾਈ । ਏ ਸਭ ਖਬਰ ਦੇਸ ਨੇ ਪਾਈ ।
 ਉਤ¹⁰ ਹਜਰਤ¹¹ ਕੀ ਚਮੁੰ¹² ਸਿਧਾਈ¹³ । ਸੁਨਤ ਖਬਰ ਗੁਰ ਕੀ ਮਤਿ ਸਾਈ ॥ [੫੧॥]
 ਮੁਕਤੀ ਭੂਮਿ ਦੇਖ ਸੁਖਦਾਈ । ਦੇਸ ਦੇਸ ਸੰਗਤਿ ਤਹਿ ਆਈ ।
 ਸੁਨ ਬਚ ਸੀਤ ਮਨਾ ਤਿਹ ਭਯੋ । ਕ੍ਰਿਪਾ ਕੇਤੁ ਸਭਹਨ¹⁴ ਸੁਖ ਦਯੋ ॥੧੯॥ [੫੨॥]
[ਮੁਕਤਸਰ ਦਾ ਯੁੱਧ]

ਦੇਹਰਾ । ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਿੰਧ ਕੀ ਖਬਰ ਯਹ, ਪਹੁੰਚੀ ਦੇਸ ਪ੍ਰਦੇਸ ।

ਰਾਨੇ ਰਾਵ ਅਮੀਰ ਜੜ, ਸੀਰੰਦ¹⁵ ਮਿਲੇ ਅਸੇਸ¹⁶ ॥੨੦॥ [੫੩॥]

ਚੋਪਈ । ਚੜੀ ਫੌਜ ਹਜਰਤ ਕੀ ਭਾਰੀ । ਆਈ ਦੇਸ ਬੈਰਾੜ ਮੰਝਾਰੀ ।

ਕੋਟ ਕਪੂਰੇ ਮਹਿ ਸਿਰਤਾਜਾ । ਦਿੱਲੀ ਪਕੜ ਪਠਾਯੋ ਕਾਜਾ ॥ [੫੪॥]

ਤਾਹਿ ਸੇ ਸੋਢੀ ਕੇ ਗਹਿ ਲੀਨੇ । ਸਤਿਗੁਰ ਬਚਨ ਸੇ ਪੂਰਨ ਕੀਨੇ ।

ਜਹਾਂ ਧੁਨਕ¹⁷ ਪ੍ਰਭੂ¹⁸ ਕੀ ਸੁਨ ਪਾਵੈ । ਤਹੀ ਪੈਡ ਚੈ ਅਗ੍ਰ ਸਿਧਾਵੈ ॥ [੫੫॥]

ਕੋਟ ਕਪੂਰੇ ਮਹਿ ਜਬ ਆਏ । ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਿੰਧ ਆਗੇ ਸੁਨ ਪਾਏ ।

-
1. ਆਗਿਆ । 2. ਕਿਲ੍ਹਾ ਕੋਟ ਕਪੂਰਾ । 3. ਜੰਗ, ਯੁੱਧ । ਇਹ ਬਚਨ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੇ ਚੋਧਰੀ ਕਪੂਰੇ ਨੂੰ ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਕਹੇ ਕਿ ਫੌਜਦਾਰ ਵਜੀਹ ਖ਼ਾਨ ਸਰਹਿੰਦ ਦੀ ਫੌਜ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਲੱਗ ਚੁੱਕਾ ਸੀ । 4. ਕਪੂਰਾ ਬਰਾੜ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕ ਕੇ ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਬਣਿਆ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਮੁਗਲ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਚੋਧਰੀ ਸੀ । ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਚਾਉ ਲਈ ਕੋਟ ਕਪੂਰੇ ਦਾ ਕਿਲ੍ਹਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਕੁਝ ਟਾਲ ਮਟੋਲ ਕੀਤੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਕੁੱਝ ਗੁੱਸਾ ਵੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ । 5. ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲੋਂ ਕਪੂਰੇ ਨੂੰ ਭ੍ਰਸ਼ਟਿਆ ਤੇ ਸ੍ਰਾਪ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਇਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਸੰਨ ੧੭੦੮ ਈ. ਵਿਚ ਕੋਟ ਦੀਸਾ ਖ਼ਾਨ (ਫ਼ੀਰੋਜ਼ਪੁਰ) ਦੇ ਈਸਾ ਖ਼ਾਨ ਮੰਝ ਦੇ ਹੱਥੋਂ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਪੁਰਾਣੀ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਸੀ, ਬੜੀ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫਾਂਸੀ ਦੇ ਕੇ ਮਾਰਿਆ ਗਇਆ । 6. ਗਾਹੇ, ਦੇਖੋ । 7. ਮੁਕਤਸਰ ਦਾ ਹੀ ਦੂਜਾ ਨਾਂ ਏਥੇ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਕਈ ਥਾਵੇਂ ਮੁਕਤੋਸਰ ਆਇਆ ਹੈ । 8. ਉਸ ਥਾਵੇਂ । 9. ਕਪੂਰੇ ਬਰਾੜ ਨੇ । 10. ਉੱਧਰ, ਉਸ ਪਾਸੇ । 11. ਸ਼ਾਹ ਐਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੀ । 12. ਫੌਜ । 13. ਚਲੀ । 14. ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ । 15. ਸਰਹਿੰਦ । 16. ਬਹੁਤੇ ਸਾਰੇ । 17. ਸੂਹ । 18. ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੀ ।

ਚੜੀ ਸੈਨ ਜਬ ਅਗ੍ਰਾ ਸੁਧਾਰਾ । ਖਬਰੈ ਯਹਿ ਪਹੁਚੀ ਦਰਬਾਰਾ ॥ [੫੬॥]

ਤੈਨੋਂ ਸਮੇਂ ਸਾਹਿਬ ਗੁਨ ਸਾਗਰ । ਛਕੇ ਸੁ ਤੰਬੂ ਬੀਚ ਇਕਾਗਰ ।

ਆਨ ਖਾਲਸੇ ਸੁਮਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸਾ । ਕਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਐਸ ਅਰਦਾਸਾ ॥ [੫੭॥]

“ਸੈਨਾ ਅਧਿਕ ਤੁਰਕ ਕੀ ਆਈ । ਆਗੇ ਸਾਹਿਬ ! ਕਰੈ ਉਪਾਈ ।”

ਜੌਂ ਜੌਂ ਬੈਨ ਖਾਲਸਾ ਕਹੈ । ਸੁਨ ਸੁਨ ਬੈਨ ਮੋਨ ਧੈ ਰਹੈ ॥ [੫੮॥]

ਯੋਂ ਜਬ ਕੋਪ ਖਾਲਸੇ ਗਾਈ । “ਗਰਦ ਨਿਰਖ ਪ੍ਰਭੁ ! ਦਿਖੀਐ ਆਈ ।

ਹਮ ਕੇ ਕਛੂ ਦੇਸ ਨਹਿ ਦੀਜੈ । ਆਈ ਸੈਨ ਨੈਨ ਲਖ ਲੀਜੈ” ॥੨੧॥ [੫੯॥]

ਦੇਹਰਾ । ਇਹ ਬਿਧਿ ਬੈਨ ਸੁ ਖਾਲਸੇ, ਸੁਨੇ ਪ੍ਰਭੁ ਪਰਬੀਨ ।

ਤਬ ਆਗਾਜਾ ਇਹ ਬਿਧਿ ਕਰੀ, “ਭਾਰਹੁ^੧ ਹੈ ਪਰ ਜੀਨ” ॥੨੨॥ [੬੦॥]

ਚੋਪਈ । ਹੋਇ ਤਥੈ ਹੈ ਪਰ ਅਸਵਾਰਾ । ਸਾਥ ਖਾਲਸੇ ਭੇਦ ਉਚਾਰਾ ।

“ਆਜ ਦਿਵਸ ਲਗਾ ਸੁਨੋ ਸੁਜਾਨੋ । ਹਮਰਾ ਤੁਮਰਾ ਸਾਥ ਪਛਾਨੋ ॥ [੬੧॥]

ਨਿਰਭੈ ਲਹੈ ਠੋਰ ਯਹਿ ਜਾਨੋ । ਜੀਵਤ ਅਨਤ^੨ ਨ ਕਰੇ ਪਿਯਾਨੋ^੩ ।”

ਯੋ ਕਹਿ ਟਿੱਬੀ ਤਰਫ ਸਿਧਾਰੇ । ਆਏ ਚਹੂੰ ਦਿਸ ਬਜਤ ਨਗਾਰੇ ॥ [੬੨॥]

ਘੋਰ ਤਥੈ ਮੁਕਤੇਸਰ ਲੀਨੋ । ਤਾ ਮੈ ਜੂਝੈ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਬੀਨੋ ।

ਮਹਾਂ ਜੰਗ ਤਿਹ ਨਾਂ ਅਬ ਭਯੋ । ਹਾਹਾਕਾਰ ਚਤੁਰ ਦਿਸ ਭਯੋ ॥ [੬੩॥]

ਦੇ ਦੇ ਪਰੇ ਸੁ ਤੁਰਕ ਨਗਾਰੇ । ਕੇਹਰਿ ਜੌਂ ਮੁਕਤੇ ਭਭਕਾਰੇ ।

ਭਯੋ ਜੁੱਧ ਅਤਿਸੈ^੪ ਘਨ^੫ ਭਾਰੇ । ਪ੍ਰਲੈ ਕਾਲ ਜੌਂ ਦੁਤੀ^੬ ਨਿਹਾਰੇ ॥ [੬੪॥]

ਇਤ ਮੁਕਤਨ ਯੋ ਜੁੱਧ ਮਚਾਯੋ । ਬਿਸਿਖ^੭ ਚਾਪ^੮ ਪ੍ਰਭੁ ਉਤ ਝੜ ਲਾਯੋ ।

ਇਹ ਬਿਧਿ ਪਰੇ^੯ ਅਰਿਨ^{੧੦} ਮੈ ਬਾਨਾ । ਜੌਂ ਨਭ^{੧੧} ਬਿੱਜੁਲ^{੧੨} ਪਰਨ ਮਹਾਨਾ ॥ [੬੫॥]

ਸਵਾ ਪਹਰ ਯੋ ਲਰੇ ਸੁ ਬੀਰਾ । ਪੁਨਿ ਪਾਨੀ ਪੂਛਯੋ ਨਹਿ ਤੀਰਾ ।

ਫਿਰੀ ਤੁਰਕ ਬਲ ਕੋਟ^{੧੩} ਸਿਧਾਰੀ । ਪੁਨਿ ਆਏ ਚਲ ਤਿਹ ਅਵਤਾਰੀ^{੧੪} ॥੨੩॥ [੬੬॥]

ਦੇਹਰਾ । ਸਾਹਿਬ ਸਫਲ ਅਨੰਤ ਗੁਰ, ਅੱਚੁਤ ਜੋਤਿ ਅਪਾਰ ।

ਅਤਿ ਭਯਾਨਕ ਰਨ ਦੇਖ ਕੈ, ਮਨ ਮੈ ਬਿਸਮ^{੧੫} ਬਿਚਾਰ ॥੨੪॥ [੬੭॥]

ਚੋਪਈ । ਮੁਕਤ ਸਰੋਵਰ^{੧੬} ਕੇ ਚਹੂੰ ਤੀਰਾ । ਜੂਝੇ ਭਏ ਖਾਸ ਬਰ ਬੀਰਾ ।

ਨਿਰਖ ਬੀਰ ਅਦਭੁਤ ਤਿਹ ਬਾਨਾ । ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਿੰਧ ਤਬ ਐਸ ਬਖਾਨਾ ॥ [੬੮॥] .:

“ਏਕ ਹਜਾਰ ਸੰਗ ਥਾ ਜੋਈ । ਪੰਚ ਹਜਾਰੀ ਹੈ ਬਰ ਲੋਈ ।

ਦਸ ਹਜਾਰ ਕਾ ਬਲ ਅਤਿ ਭਾਰਾ^{੧੭} । ਮੇ ਕੋ ਕੜੋਂ ਤਜਾਗਨ ਤੁਮ ਧਾਰਾ? ॥ [੬੯॥]

ਅਬ ਮੈ ਏਕਲ^{੧੮} ਰਹਾ ਸੁ ਭਾਈ । ਤੁਮ ਬਿਨ ਮੇ ਕਹੁ ਸਾਥ ਸਿਧਾਈ^{੧੯}?

ਏਕ ਏਕ ਕੇ ਗਹਿ^{੨੦} ਕਰ ਅੰਗਾ । ਥਾਪੈ ਦੱਖਨ ਤੀਰ ਸੁ ਰੰਗਾ ॥ [੭੦॥]

ਏਕ ਏਕ ਕੇ ਗਹਿ ਅੰਗ ਲਾਈ । ਰੋਵਤ ਨਾਥ ਬਿਸਮ ਬਡਿਆਈ ।

1. ਅੱਗੇ। 2. ਉਸ। 3. ਸਜੇ। 4. ਸੁੱਟੇ, ਪਾਓ। 5. ਹਯ, ਘੋੜੇ। 6. ਹੋਰ ਥਾਵੇਂ। 7. ਕੂਚ। 8. ਅਤਿਸ਼ਯ, ਬਹੁਤ। 9. ਬਹੁਤ। 10. ਦੂਜਾ। 11. ਤੀਰ। 12. ਕਮਾਨ। 13. ਪਏ। 14. ਦੁਸ਼ਮਨਾਂ ਵਿਚ। 15. ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚ। 16. ਬਿਜਲੀ। 17. ਕੋਟਕਪੂਰੇ ਵੱਲ। 18. ਅਵਤਾਰ ਰੂਪ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ। 19. ਵਿਸਮਯ, ਹੈਰਾਨੀ। 20. ਮੁਕਤਸਰ। 21. ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ। 22. ਇਕੱਲਾ। 23. ਜਾਵੇਗਾ। 24. ਫੜ।

ਨਹਿ ਏ ਸੋਗ ਪੂਰਬੇ¹ ਧਾਰਾਂ। ਜਸ ਗੁਰ ਕੀਨ ਚਰਿਤ੍ਰ ਸੁ ਭਾਰਾ ॥ [੭੧॥]
 ਪਾਂਚ ਮੁਕਤੀਏ ਸੇ ਅਬ ਭਾਰੇ। ਔਰ ਸਭੈ ਤਿਹ ਕੇ ਬੇ ਨਾਰੇ²।
 ਭਾਜ ਗਏ ਕਿਤਨੇ ਬਨ ਮਾਹੀ। ਰਹੈ ਸਤ ਅਰ ਅਰਧ³ ਸੁ ਤਾਹੀ ॥ [੭੨॥]
 ਦੇਖਤ ਦੇਖਤ ਬੀਰਨ ਜਾਨਾ। ਪਾਏ ਜੀਵਤ ਦੇਯ ਜੁਵਾਨਾ।
 ਤਿਹ ਤਟ⁴ ਬੈਠ ਮਯਾ ਨਿਧਿ⁵ ਤਹਾਂ। ਕਰਜੇ ਬੈਰਾਗ ਅਧਿਕ ਬਰ ਮਹਾਂ।
 “ਮੈਂ ਇਨ ਕੇ ਤਾੜਨ ਬਹੁ ਕੀਨੇ। ਮੋਹ ਤਟ ਛਾਡ ਨ ਗਏ ਪ੍ਰਬੀਨੇ” ॥੨੫॥ [੭੩॥]
 ਦੇਹਰਾ। ਦਯਾ ਸਿੰਘ⁶ ਤਬ ਦਯਾਲ ਹੈ, ਤਿਨ ਪਰ ਅਧਿਕ ਅਪਾਰ।
 ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਸੇ ਤਬ ਯੋਂ ਕਹੀ, “ਮਾਂਗਹੁ ਰੁਚੈ ਬਿਚਾਰ” ॥੨੬॥ [੭੪॥]
 ਚੋਪਈ। ਮਿਲ ਮੁਕਤਨ ਯਹਿ ਭਾਂਤਿ ਬਿਚਾਰੇ। “ਆਨੰਦ ਪੁਰ ਲਿਖ ਹੋਂਦ ਨਿਕਾਰੇ।
 ਹਮਰੇ ਨੈਨਨ ਤੀਰ⁷ ਨਿਕਾਰੀ। ਦੀਜੈ ਵਹੁ ਕਾਗਦ ਅਬ ਫਾਰੀ ॥” [੭੫॥]
 ਸੁਨ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਯਹਿ ਬਚਨ ਬਖਾਨੇ। “ਕਵਨ ਬਸਤੁ ਮਾਂਗੀ ਕਹਿ ਜਾਨੇ।
 ਭਗਤਿ ਵੈਕੁੰਠ ਸੁਰਗ ਕਿਨ ਲੀਜੈ। ਚੋਦਹਿ ਲੋਕ ਰਾਜ ਕਿਨ ਕੀਜੈ ॥ [੭੬॥]
 ਜੇ ਟੁਟੈ ਜਾਵਨ ਤਿਹ ਦੀਜੈ⁸ ਤਿਨ ਬੇਮੁਖ ਕਾ ਨਾਮ ਨ ਲੀਜੈ।”
 ਸ੍ਰੀ ਮੁਕਤਨ⁹ ਸੋਂ ਯੋਂ ਸਮੁਝਾਈ। ਪੁਨਿ ਮੁਕਤਨ ਯਹਿ ਭਾਂਤਿ ਅਲਾਈ ॥ [੭੭॥]
 “ਰਿੱਧਿ ਸਿੱਧਿ ਜੋ ਚਾਰ ਪਦਾਰਥ। ਹਮ ਲੇਵੇਂ ਨਹੀ ਅਪਨੇ ਸ੍ਵਾਰਥ।
 ਤੁਮ ਪਰ ਸ੍ਵਾਰਥ ਦੇਹ ਜੋ ਧਰੀ। ਖੁਲੇ ਕਿਵਾੜ¹¹ ਸਮਝ ਇਹ ਪਰੀ¹²” ॥ [੭੮॥]
 ਬਹ ਬਾਰੀ ਤਿਨ ਕੇ ਸਮਝਾਯੇ। ਤਾ ਬਿਨ ਮੁਕਤਨ ਔਰ ਨ ਗਾਯੇ।
 ਤਿਨ ਕੇ ਵਹੈ ਬਖਸ ਕਰ ਦੀਨਾ। ਕਾਗਜ ਵਹੈ ਫਾੜ ਕੇ ਦੀਨਾ ॥ [੭੯॥]
 ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਿੰਧ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰ ਦੇਵਾ। ਪੈ ਯਹਿ ਕਾਰਜ ਕੀਨ ਅਭੇਵਾ¹³।
 ਸਬ ਮੁਕਤਨ ਇਕ ਠੋਰ¹⁴ ਕਰਾਯੇ। ਤਿਨ ਪਰ ਈਧਨ¹⁵ ਅਧਿਕ ਪਵਾਯੇ ॥ [੮੦॥]
 ਨਿਕਸੇ ਸਾਸ ਸਾਹਿਬ ਕਰ ਜਾਨਾ। ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਮ ਗੁਰ ਕੀਨ ਪ੍ਰਪਾਨਾ।
 ਏਕ ਸਹੀਦ ਗੰਜ ਤਿਹ ਕੀਨੇ। ਆਪਨ ਹਾਥ ਅਨਲ¹⁶ ਤਿਹ ਦੀਨੇ ॥ [੮੧॥]
 ਕਰਨਾ¹⁷ ਅਧਿਕ ਤਵਨ¹⁸ ਪਰ ਕਰੀ। ਅਪਨ¹⁹ ਸਮਾਨ ਸੋਭ ਤਿਹ ਧਰੀ।
 “ਪੰਚ ਸਹੰਸ੍ਰੀ²⁰ ਏ ਮੁਹ ਬੀਰਾ। ਦਸ ਸਹੰਸ੍ਰੀ²¹ ਬੀਸ²² ਸੁ ਧੀਰਾ” ॥ [੮੨॥]
 ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਸੇ ਨਿਜ ਬਚਨ ਉਚਾਰੇ। ਮੁਕਤੇ ਭਏ ਸਬੈ ਵਹੁ ਪਯਾਰੇ।
 ਕਰੁਨਾ ਕੋਰ²³ ਤਵਨ ਪਰ ਕਰੀ। ਪਦਵੀ ਉਚ ਸੁਰਨ²⁴ ਤੇ ਧਰੀ ॥ [੮੩॥]
 ਸਿਰ ਦੈ ਸਭ ਮੁਕਤੇਸਰ ਲਰੇ²⁵। ਨਾਮ ਮੁਕਤ ਸਰ²⁶ ਤਾ ਤੇ ਧਰੇ।
 ਮਾਘ ਮਾਸ ਪਹਿਲੀ ਹੈ ਜਾਨੇ। ਬਡੇ ਨੀਰ ਤੇ ਜੁੱਧ ਪਛਾਨੇ।

1. ਪਹਲਾਂ। 2. ਨਾਲੇ। 3. ਸ਼ਤ (੧੦੦), ਇਕ ਸੌ ਤੇ ਅਰਧ ਸ਼ਤ (੫੦), ਅਰਥਾਤ ੧੫੦। 4. ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੋਲ।
 5. ਕ੍ਰਿਪਾ-ਸਾਗਰ (ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ) ਨੇ। 6. ਦਯਾ ਦੇ ਸਾਗਰ, ਅਰਥਾਤ ਸ੍ਰੀ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੇ। 7. ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਅਥਵਾ
 ਸਾਮ੍ਹਣੇ। 8. ਜੇ ਟੁੱਟ ਕੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣ ਦਿਓ। 9. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ। 10. ਮੁਕਤਿਆਂ ਨੂੰ।
 11. ਤਖ਼ਤ। 12. ਪਈ। 13. ਨਿਰਭੈ ਹੋ ਕੇ। 14. ਇਕ ਥਾਵੇਂ। 15. ਬਾਲਣ, ਲਕੜਾਂ। 16. ਅੱਗ। 17. ਦਯਾ, ਕ੍ਰਿਪਾ।
 18. ਉਨ੍ਹਾਂ। 19. ਆਪਣਿਆਂ। 20. ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰੀ। 21. ਦਸ ਹਜ਼ਾਰੀ। 22. ਵੀਹ ਹਜ਼ਾਰੀ। 23. ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ।
 24. ਦੇਵਤਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਉੱਚ ਪਦਵੀ। 25. ਸਿਰ ਦੇ ਕੇ ਉਹ ਯੋਧੇ ਮੁਕਤੇਸਰ ਦੇ ਸਥਾਨ ਤੇ ਲੜੇ। 26. ਮੁਕਤਿਆਂ ਦਾ ਸਰ।

ਮਾਘ ਮਸਾਂਤ¹ ਜੁੱਧ ਜੋ ਹੋਈ। ਅਗਨਿ ਦਈ ਪਹਿਲੇ ਹੈ ਸੋਈ ॥੨੭॥ [੮੪॥]

ਸਵੈਯਾ। ਤੀਰਥ ਰਾਜ ਸਿਰੋਮਣਿ ਥਾਪ ਸੁ, ਆਪ ਸਿਰੀ ਮੁਖ ਬਾਕ ਉਚਾਰੇ।

ਜੋ ਨਰ ਨਾਰਿ ਸੁ ਪਛ ਪਸੂ, ਮੁਕਤੇਸਰ ਮੈ ਇਕਦਾ² ਪਗ ਡਾਰੇ³।

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੇ ਸਰ⁴ ਮੱਜਨ ਕੈ⁵ ਸਭ ਪਾਵਤ ਸੋ ਫਲ ਸਾਧੁ ਬਿਚਾਰੇ।

ਸੋ ਬਰ ਪੂਰਨ ਸਤਿ ਲਹੈ, ਬਰ⁶ ਮਾਘ ਮਜੇ⁷ ਮੁਕਤੇਸਰ ਬਾਰੇ ॥੨੮॥ [੮੫॥]

ਦੋਹਰਾ। ਇਹ ਬਿਧਿ ਤੀਰਥ ਥਾਪ ਕੇ, ਧਰ ਸੁ ਮਹਾਤਮ ਚਾਰ।

ਪਯਾਨ ਕਰਾ ਮਹਾਰਾਜ ਜੂ, ਸਰ ਤੇ ਅਗੂ ਸੁਧਾਰ ॥੨੯॥ [੮੬॥]

ਬੈਰਾਗ ਰੂਪ ਹੈ ਏਕਲੇ, ਦਹਨੇ⁸ ਕਰਾ ਸ੍ਰੀ ਖੰਡ¹⁰।

ਚਲੇ ਜਾਤ ਭਏ ਪੂਰਬ ਦਿਸ, ਐ ਦਖਨ ਕੀ ਮੰਡ¹¹ ॥੩੦॥ [੮੭॥]

ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਬਰ ਭਾਰੀ। ਸਤ ਦਸਮੇ ਸੋ ਧਯਾਇ ਵਿਚਾਰੀ ॥੧੭॥

1. ਮਾਸਾਂਤ ਉਹ ਦਿਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਿਨ ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਅੰਤ ਹੋਵੇ। 2. ਇਕ ਵੇਰ। 3. ਪੈਰ ਰੱਖੇ। 4. ਸਰੋਵਰ।
5. ਇਸਨਾਨ ਕਰਕੇ। 6. ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ। 7. ਮੱਜਨ ਕਰੇ, ਇਸਨਾਨ ਕਰੇ। 8. ਸੱਜੇ। 9. ਹੱਥ ਵਿਚ। 10. ਸ੍ਰੀ ਖੰਡਾ ਅਥਵਾ
ਭਗਾਉਤੀ। 11. ਤਰਫ਼, ਪਾਸੇ।

ਅਠਾਰ੍ਹਵਾਂ ਅਧਿਆਇ
ਤਲਵੰਡੀ ਸਾਬੋ, ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ

ਦੇਹਰਾ। ਕਥਾ ਦਮਦਮੇ ਕੀ ਕਹੈ, ਅਠਦਸਾ ਧਯਾਇ ਮਝਾਰ।

ਸ੍ਰੀ ਗਰ ਕੇ ਜਸ ਸੁਨਤ ਹੀ, ਲਹੈ ਮੋਖ ਫਲ ਚਾਰ² ॥੧॥

ਸਵੈਯਾ। ਸਾਹਿਬ³ ਸੰਤ ਸਿੰਗਾਰ ਸਿਰੋਮਣਿ, ਪਾਵਨ ਪੂਜ ਸਬੈ ਧਰ ਸਾਰੀ।

ਤਾਸ⁴ ਕਥਾ ਸੁ ਪ੍ਰਕਾਸ ਕਰੇ, ਅਪਨੇ ਮਨ ਮੈ ਅਤਿ ਬੁੱਧਿ ਨਿਹਾਰੀ।

ਚੋਦਸ⁵ ਅੰਕ ਕਲੰਕ ਨਿਕੰਦਨ⁶, ਬੰਦਨ⁷, ਜੋਗ ਸਬੈ ਨਰ ਨਾਰੀ।

ਜਾ ਸੁਨ ਕੇ ਕਲ⁸ ਪਾਪ ਹੈ ਮੁੰਚਤ⁹, ਪਾਵਤ ਹੈ ਸੁਰ ਦੇਹ ਅਪਾਰੀ ॥੨॥

ਚੋਪਈ। ਯੇ ਮੁਕਤਨ ਕੇ ਕਾਜ ਸੁਧਾਰੀ। ਤਾ ਤੇ ਆਪ ਸੁ ਗਏ ਅਗਾਰੀ¹⁰।

ਨਿਰਖਤ ਦੇਸ ਭਯਾਨ¹¹ ਉਜਾਰਾ। ਨਿਰਜਨ ਬਨ¹² ਮੇ ਧਸੇ ਸੁਧਾਰਾ ॥ [੩॥]

ਭਯਾਨਕ ਬਨ ਅਤਿਸੈ ਭੈ ਕਾਰੀ। ਸਿੰਘ ਬੈਰਾਹ¹³ ਬਿਰਾਜਤ ਕਾਰੀ।

ਰੋਝ ਕੋਲ¹⁴ ਖਗ¹⁵ ਮ੍ਰਿਗ ਹਜਾਰਾ। ਭੂਤ ਪਿਸਾਚ ਨਚਤ ਦੈਤਾਰਾ¹⁶ ॥ [੪॥]

ਐਸਾ¹⁷ ਭਯਾਨ ਮਹਾ ਬਨ ਮਾਹੀ। ਗਏ ਆਪ ਸਾਹਿਬ ਬਰਬਾਰੀ।

ਕੇਵਲ ਏਕ ਆਪ ਜਗ ਨਾਥਾ। ਦੁਤਿਯ ਭਗੋਤੀ¹⁸ ਦਹਿਨੇ ਹਾਥਾ ॥੫॥ [੫॥]

ਦੇਹਰਾ। ਸੁਤ, ਦਾਰਾ¹⁹, ਧਨ ਧਾਮ, ਰਥ, ਹੈਰੀ²⁰ ਸਗਲ ਸੀਗਾਰ।

ਸਭ ਬਿਭੂਤਿ²¹ ਕੇ ਛੇਡਿ ਕੇ ਭਏ ਸੁ ਏਕੰਕਾਰ²² ॥੬॥ [੬॥]

ਚੋਪਈ। ਚਲੇ ਜਾਤ ਜੰਗਲ ਮੈ ਨਾਨਾ। ਖੋਰਸ²³ ਪਹਿਰ ਰਹੈ ਬਨ ਜਾਨਾ।

ਸੰਧਯਾ ਕਾਲ ਜੰਗਲੰ ਭਾਰਾ। ਚੜ ਕੈ ਜਾਂਡ²⁴ ਵੰਝਲੀ²⁵ ਮਾਰਾ ॥ [੭॥]

ਏਕ ਏਕ ਥੀ ਮੀਣ ਮਹਾਨਾ। ਕਬਹੂੰ ਨਾ ਮਿਲੈ ਰਹਾ ਪਛਤਾਨਾ।

ਸੰਧਯਾ ਕਾਲ ਛੰਭ ਬੇ ਭਾਰੀ। ਤਹਿ ਏਕਲ ਬੈਠੇ ਗੁਰ ਭਾਰੀ ॥ [੮॥]

ਜਬ ਹੀ ਜਾਟ ਵੰਝਲੀ ਮਾਰੀ। ਚਲੀ ਸੁ ਆਪਨ ਠੌਰ ਮੰਝਾਰੀ।

1. ਅੱਠ+ਦਸ (ਦਸ ਤੇ ਅੱਠ) = ਅਠਾਰ੍ਹਵਾਂ। 2. ਮੁਕਤੀ ਰੂਪ ਚਾਰ ਫਲ ਅਥਵਾ ਪਦਾਰਥ : ਧਰਮ, ਅਰਥ, ਕਾਮ ਤੇ ਮੋਖ। 3. ਸ੍ਵਾਮੀ, ਮਾਲਿਕ। 4. ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ। 5. ਚਾਰ ਤੇ ਦਸ = ਚੋਦਾਂ। 6. ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਾਲੇ। 7. ਬੰਦਨਾ, ਨਮਸਕਾਰ। 8. ਕਲਿਯੁਗ ਦੇ। 9. ਛੁਟਦੇ ਹਨ। 10. ਅਗਾੜੀ, ਅੱਗੇ। 11. ਭਿਆਨਕ। 12. ਨਿਰਜਨ (ਜਨ ਰਹਿਤ) ਵਣ (ਜੰਗਲ)। 13. ਸ਼ੇਰ ਤੇ ਵਾਰਾਹ (ਸੂਰ)। 14. ਸੂਰ। 15. ਪੰਛੀ। 16. ਦੈਤ। 17. ਅਜੇਹੇ। 18. ਤਲਵਾਰ। 19. ਪੁਤ੍ਰ ਤੇ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ। 20. ਹਯ (ਘੋੜੇ) ਤੇ ਗਯ (ਹਾਥੀ)। 21. ਧਨ-ਸੰਪਦਾ। 22. ਇਕ ਓਅੰਕਾਰ ਅਦ੍ਵੈਤ ਬ੍ਰਹਮ। 23. ਖੋੜਸ, ਸੇਲਾਂ। 24. ਜੰਡ ਉੱਤੇ (ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀ ਨੰ. ੬੦੫ ਵਿਚ ਏਥੇ ਜੰਡ ਦੀ ਥਾਵੇਂ 'ਜਾਟ' ਪਾਠ ਹੈ)। 25. ਬੰਸਰੀ।

ਕਾਹੂ ਰਹੀ ਕਛੂ ਸੁਧ ਨਾਹੀ। ਬੇਲਤ ਡੀਕਤ ਜਾਵਤ ਤਾਹੀ ॥ [੯॥]

ਸਤਿਗੁਰ ਕਰੇ ਵੈਰਾਗ ਤਬ ਭਾਰੀ। ਜਬ ਸਾਹਿਬ ਕਰਨਾਲਾ ਸੁ ਮਾਰੀ।

ਜਾਂ ਹੇਤ ਕੀ ਸੁਨ ਲੀ ਬਾਰੀ ॥ [੧੦॥]

ਤਬ ਓਹ ਭਾਜ ਸਾਹਿਬ ਪੈ ਜਾਈ। ਮਾਤ ਤਾਤ ਤਜਿ ਪ੍ਰੇਮ ਨਿਬਾਹੀ।

ਜਾ ਕੇ ਲਗਨ ਸਾਹਿਬ ਕੀ ਜਾਨੇ। ਐਸੇ ਜਾਵਤ ਭਾਜ ਕੈ ਮਾਨੇ ॥ [੧੧॥]

ਐਰ ਕਾਲ ਕੇ ਸਬਦ ਅਪਾਰਾ। ਸੁਨੇ ਸੁ ਜਾਵੈ ਨਾਹਿ ਨਿਹਾਰਾ।

ਜਬ ਸਾਹਿਬ ਕਰਨਾਲ ਸੁ ਮਾਰੈ। ਤਬ ਵੈ ਸਭ ਤੱਤਨ ਮਿਲ ਸਾਰੈ ॥ [੧੨॥]

ਤਬ ਵੈ ਜੀਵ ਭਾਜ ਕੈ ਜਾਹੀ। ਕੇਉ ਕਾਹੂ ਕੇ ਜਗ ਨਾਹੀ।

ਜਬ ਵੈ ਮੇਨ ਧਰਤ ਗੋਸਾਈ। ਪਰਜਾ ਚਰੈ ਅਧਿਕ ਮਨ ਲਾਈ।

ਜਬ ਹੀ ਅਵਾਜ ਭਈ ਗੋਪਾਲੇ। ਪਰਜਾ ਜਾਇ ਮਿਲੀ ਜਯੋ ਗੁਆਲੈ ॥੫॥ [੧੩॥]

ਦੋਹਰਾ। ਯਾ ਸੋ ਪਾਨੀ ਮੁਖ ਗਹਜੇ, ਗਈ ਤਯਾਗ ਕੇ ਬਾਰ।

ਬਭ ਅਸਚਰਜ ਇਹ ਕਸ ਮਿਲੀ, ਤਾਸ ਗੁਆਲ ਕਰ ਸਾਰ ॥੬॥ [੧੪॥]

ਚੋਪਈ। ਇਹ ਕੁਟੰਬ ਸਭ ਝੂਠ ਬਖਾਨਾ। ਪੁਤਲੀ ਜੰਤੂ ਵਸ ਜਗ ਜਾਨਾ।

ਮੈ ਮੇਰਾ ਇਹੁ ਕਰਤ ਅਪਾਰਾ। ਵਸ ਗੁਪਾਲ ਨਹਿ ਜਾਨਨਹਾਰਾ।

ਸਭ ਹੀ ਏਕ ਵਸ ਹੈ ਜਾਨੇ। ਤਯੋ ਈਸਰ ਵਸ ਸਭ ਹਮ ਮਾਨੇ ॥੭॥ [੧੫॥]

ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਵਾਕ ਪਾਤਸਾਹੀ ੧੦ :

“ਲਖੀ ਜੰਗਲ^੧ ਖਾਲਸਾ ਦੀਦਾਰ ਆਇ ਲਗਾ,

ਤਬ ਉਚਾਰ ਹੋਇਆ :

ਸੁਣਿ ਕੇ ਸੱਦੁ ਮਾਹੀ ਦਾ ਮੇਹੀ ਪਾਣੀ ਘਾਹੁ ਮੁਤੇ ਨੇ।

ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਨ ਰਲੀਆ ਕਾਈ, ਕੋਈ ਸੋਕ ਪਇਓ ਨੇ।

ਗਇਆ ਫਿਰਾਕ ਮਿਲਿਆ ਮਿਤ ਮਾਹੀ, ਤਾਹੀ ਸੁਕਰ ਕੀਤੇ ਨੇ।”

ਪੁਨਿ ਫਿਰ ਪੂਰਬ ਕੇ ਤਟ ਆਏ। ਦੁਰਿਤ^੪ ਰਹੈ, ਨਹਿ ਖਬਰ ਲਖਾਏ ॥ [੧੬॥]

ਪੁਨਿ ਪੁਨਿ ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਸੁਨਿ ਪਾਈ। ਮਿਲ ਆਵਤ ਸੰਗਤ ਤਬ ਧਾਈ।

ਮੇਲਾ ਭਯੋ ਸੁ ਆਨ ਹਜੂਰਾ। ਸਿਖ ਸਖਾ ਆਵਤ ਨਿਤ ਸੂਰਾ ॥ [੧੭॥]

ਕੇਤਕ ਧਾਰ ਭਾਵਨੀ ਸੇਵੈ। ਰੋਜ ਚਾਕਰੀ ਅਨਗਨ ਲੇਵੈ।

ਤਬ ਪ੍ਰਭੁ ਦੁਰਗੇਸਰ^੫ ਤਟ ਆਯੋ। ਨਿਰਖਿ ਬਠਿੰਡਾ ਅਤਿ ਬਿਗਸਾਯੋ^੬ ॥ [੧੮॥]

ਉਚੇ ਦੁਰਗ ਦਿਪਤ^੭ ਬਰ ਸੋਹੈ। ਯਹਿ ਸਮਾਨ ਉਚੇ ਗੜ੍ਹ ਕੇ ਹੈ?

ਚੜ੍ਹੇ ਆਨ ਜਬ ਗਢ ਕੇ ਸੀਸਾ। ਲੋਗਨ ਕਹਜੇ ਤੀਰ ਜਗਦੀਸਾ ॥ [੧੯॥]

“ਦੁਰਗੇਸਰ ਸਤ ਜੁਗ ਬਨਵਾਯੋ। ਨੇ ਨੇਜੇ ਉਚਾ ਕਰਵਾਯੋ।

1. ਹੱਥ ਨਾਲ। ਉਹ ਬੰਦੂਕ ਜੋ ਹੱਥ ਉੱਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਚਲਾਈ ਜਾਵੇ। 2. ਇਥੇ ਇਕ ਤੁਕ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਹ ਕਿਸੇ ਹੱਥ-ਲਿਖਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕੀ। 3. ਜ਼ਿਲਾ ਬਠਿੰਡਾ, ਤਹਿਸੀਲ ਕੋਟ ਕਪੂਰਾ, ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਗੁੰਨਿਆਣੇ ਦੇ ਲਾਗੇ ਥਾਣਾ ਨਾਹੀਆਂ ਵਾਲੇ ਦਾ ਇਕ ਪਿੰਡ, ਜੋ ਹੁਣ ਮਹਿਮਾ ਸਰਜਾ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਥੇ ਬੈਠ ਕੇ ਸਾਰੇ ਮਾਲਵੇ (ਜੰਗਲ ਦੇਸ਼) ਨੂੰ ਲੱਖੀ ਜੰਗਲ (ਲੱਖਾਂ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਦਾ ਵਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। 4. ਲੁਕੇ, ਭਾਵ-ਗੁਪਤ। 5. ਦੁਰਗ (ਕਿਲ੍ਹਾ), ਈਸ਼ਰ (ਸ੍ਰਾਮੀ, ਵੱਡਾ), ਅਰਥਾਤ ਉੱਚਾ ਕਿਲ੍ਹਾ। 6. ਵਿਗਸੇ, ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ। 7. ਚਮਕਦਾ, ਸੋਭਦਾ।

ਸਤਿ ਜੁਗ ਮੈ ਦਾਨੇ ਕਾ ਥਾਨਾ । ਹਰਨਾਖਸ ਕਸਪਾ¹ ਮਨਮਾਨਾ ॥ [੨੦॥]
 ਤਬ ਕਾ ਜਾਨੇ ਯਹ ਗਵ ਸੋਈ । ਸੁਰਘ² ਗੋਰੀਐ³ ਕੀ ਅਤਿ ਹੋਈ ।
 ਦਿਲੀ ਗੋਰੀ ਆਦਿ ਮਤਿ ਧੀਰਾ । ਦਿਪਤ ਦੇਖ ਦੀਪਤ ਬਰ ਬੀਰਾ ॥ [੨੧॥]
 ਕਈ ਧਾਵਨੀ ਕਰ ਵੈ ਆਯੋ । ਦਾਈ ਗਜਾਨ ਪਾਇ ਗੜ੍ਹ ਪਾਯੋ ।
 ਤਿਨੈ ਢਹਾਯੋ ਇਹ ਗੜ੍ਹ ਜਾਨਾ । ਅਬ ਨ੍ਰਿਪਾਲ⁴ ਤੁਮ ਜਾਨਤ ਖਾਨਾ” ॥ [੨੨॥]
 ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਵਾਕ ਸੋ ਐਸ ਵਖਾਨੇ । “ਅਬ ਯਹਿ ਬਸਤੋ ਕਿਮ ਨਹਿ ਥਾਨੇ?”
 ਤਿਨ ਯੋ ਕਹੀ ਕਮਲ ਪਗ ਪਾਸਾ । “ਦਾਨਵ ਕਰਤ ਜੀਵ ਸਭ ਨਾਸਾ ॥ [੨੩॥]
 ਤਾ ਕੇ ਡਰ ਯਹਿ ਥਾਂ ਪ੍ਰਭੂ । ਭਾਰੇ । ਸੋ ਯਹਿ ਗੜ੍ਹ ਕੇ ਬੀਚ ਨਿਕਾਰੇ ।”
 ਤਬ ਕਰੁਨਾਨਿਧਿ⁵ ਤਾਹਿ ਨਿਕਾਰਾ । ਦੇਸ ਬਾਵਨੀ ਮੈ⁶ ਤਿਹ ਡਾਰਾ ॥ [੨੪॥]
 ਸਿੱਧਨ ਸੋ ਗੋਸਟਿ ਪੁਨਿ ਕੀਨੀ । ਤਿਹਿ ਪ੍ਰਤੀਤਿ ਭਲੀ ਬਿਧਿ ਦੀਨੀ ।
 ਪਸਮੀ ਪਟ⁷ ਤਿਹ ਕੇ ਤਬ ਦਯੋ । ਜਗਤ ਮਾਹਿ ਨਿਜ ਸਖਿ ਸੋ ਕਯੋ⁸ ॥ [੨੫॥]
 ਪੁਨਹਿ ਮਿਰਾਜਾ ਜਾਟ ਇਕ ਕਹੀਏ । ਸੋ ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ ਸੇਵਕ ਲਹੀਏ ।
 ਤਿਨ ਕੇ ਦੀਨਾ ਯੋ ਅਸਥਾਨਾ । ਖੁਸੀ ਕੀਨ ਰਾਜਾ ਭਨ ਨਾਨਾ ॥ [੨੬॥]
 ਤਬ ਤਿਨ ਕਪਟ ਹੰਕਾਰ ਮਿਲਾਈ । ਸੁਨੀ ਬਾਤ ਗੁਰੂ ਅਨਿਕ ਸੁਭਾਈ ।
 “ਨਾਉ ਤੁਮਾਰੇ ਹੋਵੈ ਯਾਹੀ¹² । ਸਮਾ ਪਾਇ ਕੈ ਦਰਸ ਲਹਾਹੀ ॥ [੨੭॥]
 ਪੁਨਿ ਏ ਭਾਈ ਭਗਤੂ¹¹ ਨਾਮ । ਜਾਤ ਜਾਟ ਕੀ ਲਖ ਅਭਿਰਾਮ ।
 ਤੁਮ ਇਨ ਨਿਜਦ ਰਾਜ ਰਹੈ ਭਾਰੀ । ਖੁਸੀ ਕੀਨ ਸਤਿਗੁਰ ਬਡਿ ਸਾਰੀ ॥ [੨੮॥]
 ਤੁਮਰਾ ਰਾਜ ਹੋਇ ਯਾ ਮਾਹੀ । ਈਹਾ ਬਸਤ ਮੁਲਕ ਧਰ ਛਾਹੀ ।”
 ਤਬ ਸਿੱਖਨ ਉੱਚਾਰੀ ਬਾਤਾ । “ਨਾਥ ! ਉਜਾੜ ਭੂਤ ਲਖ ਬ੍ਰਾਤਾ¹² ॥ [੨੯॥]
 ਈਹਾ ਅਨਗਨ ਭੂਤ ਸੋ ਆਹੀ ।” ਤਬ ਗੁਰ ਸਿੱਖਨ ਬਾਤ ਸੁਨਾਈ ।
 ”ਭਾਈ ਬਹਲੇ ਕਾ ਜੋ ਨਾਮਾ । ਕਰੈ ਟਹਲ ਨਹਿ ਸੁਧ ਇਸਨਾਨਾ ॥ [੩੦॥]
 ਮਗਨ ਪ੍ਰੇਮ ਮੈ ਐਸੇ ਰਹੈ । ਜਿਸ ਕਾ ਅੰਤ ਨ ਕੋਈ ਲਹੈ ।
 ਉਸ ਕੇ ਹੁਕਮ ਸਾਥ ਏ ਜਾਈ । ਖੁਸੀ ਮੰਤ੍ਰ ਕੀ ਭਯੋ ਹਿਤਾਈ¹³ ।
 ਤਾਵਤ ਕੀਨੇ ਅਧਿਕ ਚਰਿਤ੍ਰਾ । ਚਲੇ ਜਾਤ ਗੁਰ ਅਨਿਕ ਬਿਚਿਤ੍ਰਾ ॥੮॥ [੩੧॥]
 ਦੇਹਰਾ । ਤਾ ਤੈ ਪਜਾਨ ਸੋ ਕਰਤ ਹੀ, ਸ੍ਰੀ ਸਾਹਿਬ ਸਿਰਮੋਰ ।
 ਤਲਵੰਡੀ¹⁴ ਤਬ ਆਇ ਹੈ, ਸੁਨੀ ਖਬਰ ਸਭ ਠੋਰ ॥੯॥ [੩੨॥]

1. ਹਿਰਣਯ ਕਸਿਪੁ, ਸੋਨੇ ਰੰਗੀ ਕਸਿਪੁ (ਪੋਸ਼ਾਕ) ਵਾਲਾ ਇਕ ਦੈਤ, ਜੋ ਰਿਖੀ ਕਸ਼ਯਪ ਦਾ ਪੁਤ੍ਰ ਸੀ। ਹਰਨਾਖਸ ਇਸ ਦਾ ਭਾਈ ਸੀ। ਪੁਰਾਣਾਂ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਭਗਤ ਦਾ ਪਿਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਅਤਿਆਚਾਰੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਭਗਵਾਨ ਨਰਸਿੰਘ ਅਵਤਾਰ ਨੇ ਮਾਰਿਆ ਸੀ। ਹਿਰਣਯ ਕਸਿਪੁ ਤੇ ਹਰਨਾਖਸ ਦਰ ਅਸਲ ਬਠਿੰਡੇ ਦੇ ਨਹੀਂ, ਮੁਲਤਾਨ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਸਨ ਜਿਥੇ ਕਿ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਭਗਤ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ। (ਦੇਖੋ, ਗੁਰੁਸ਼ਬਦ ਰਤਨਾਕਰ ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼)। 2. ਸੁਰੰਗ। 3. ਗੋਰੀ ਖ਼ਾਨਦਾਨ ਦਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ। 4. ਨਰੇਸ਼, ਰਾਜਾ। 5. ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੇ। 6. ਸਰਹਿੰਦ ਬਾਵਨੀ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ। 7. ਪਸ਼ਮੀਨੇ ਦਾ ਕਪੜਾ। 8. ਕੀਤਾ। 9. ਪਿੰਡ ਮਹਿਰਾਜ, ਜੋ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਬਠਿੰਡਾ ਵਿਚ ਹੈ। 10. ਇਸ ਤੋਂ, ਇਸ ਕਰਕੇ। 11. ਭਾਈ ਉਦਯ ਸਿੰਘ ਰਾਜਾ ਕੈਥਲ, ਰਈਸ ਅਰਨੋਲੀ ਆਦਿ ਦਾ ਵਡੇਰਾ। 12. ਭੂਤਾਂ ਦੀ ਬ੍ਰਾਤ, ਅਰਥਾਤ ਅਨੇਕਾਂ ਭੂਤ-ਪ੍ਰੇਤ। 13. ਹਿਤਕਾਰਕ। 14. ਤਲਵੰਡੀ ਸਾਬੋ (ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ)।

ਭੱਲੇ ਆਦਿ ਬੈਰਾੜ ਜੋ, ਉਚ ਨੀਚ ਸਿਰਦਾਰ ।
 ਸਰਬ ਹਜੂਰ ਸੁ ਆਵਹੀ, ਗੁਰ ਕੇ ਹਿਤ ਦੀਦਾਰ ॥੧੦॥ [੩੩॥]
 ਸਿਖ ਸਖਾ ਭਟ ਖਾਲਸਾ, ਡੇਰਾ ਮਿਲਜੋ ਅਪਾਰ ।
 ਆਨੰਦ ਪੁਰ ਤੇ ਜਾਨੀਐ, ਦਸ ਗੁਨ ਅਧਿਕ ਹਜਾਰ ॥੧੧॥ [੩੪॥]
 ਰੋਜ ਅਸਰਫੀ ਮੁਦ੍ਰਿਕਾ¹ ਦੇਤ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਿੱਤ ।
 ਯੋ ਸੁਨ ਕਰ ਸਬ ਆਵਹੀ, ਅਨਗਨ ਸੈਨ ਅਮਿਤ² ॥੧੨॥ [੩੫॥]
 ਦੁੰਦਭਿ³ ਨਾਦ⁴ ਮ੍ਰਿਦੰਗ ਧੁਨਿ, ਆਵਜ⁵ ਤੂਰ⁶ ਅਪਾਰ ।
 ਜਲਦ ਮੇਘ⁷ ਜਿਮ ਵਾਵਹੀ, ਸਦ ਸਾਚੈ ਦਰਬਾਰ ॥੧੩॥ [੩੬॥]
 ਆਦਿ ਜਾਮ⁸ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਤ ਲਗ, ਅਧਿਕ ਹੋਇ ਦੀਦਾਰ ।
 ਹਰਿ ਗੁਨ ਗਾਇ ਅਨੰਦ ਸੋ, ਗੁਰ ਦਰਸਨ ਚਿਤ ਧਾਰ ॥੧੪॥ [੩੭॥]

ਚੋਪਈ। ਉਚ ਦਮਦਮਾ⁹ ਅਧਿਕ ਕਰਾਯੋ । ਜਾ ਸਮ ਉਪਮਾ ਐਰ ਨ ਗਾਯੋ ।
 ਬੈਠੇ ਆਪ ਤਹਾ ਜਬ ਆਈ । ਦਰਸੈ ਸਭ ਸੰਗਤਿ ਤਹਿ ਜਾਈ ॥ [੩੮॥]
 ਬਹੁਰੇ ਆਪ ਗੁਰੂ ਸਰ¹⁰ ਆਵੈ । ਲੈ ਢਾਲਾ ਨਿਜ ਕਾਰ ਕਢਾਵੈ ।
 ਪੁਨਿ ਜੰਡਿਆਣੇ¹¹ ਉਤਰੈ ਆਈ । ਸਭ ਬੀਰਨ ਤਹਿ ਲੇਹਿ ਬੁਲਾਈ ॥ [੩੯॥]
 ਰੋਜਦਾਰ ਜਯੋ ਜਯੋ ਭਟ¹² ਆਵੈ । ਮੁਹਰ ਰੁਪੈਯਾ ਦੈ ਪਰਚਾਵੈ ।
 ਜਬ ਲਗ ਬੈਠ ਰਹੈ ਦ੍ਰਿੜ ਆਸਨ । ਅਦ੍ਰਿਸਟ ਲੱਛ¹³ ਤਹਿ ਭਈ ਨਿਵਾਸਨ ॥ [੪੦॥]
 ਤਾ ਤੇ ਹੋਇ ਤਬੈ ਅਸਵਾਰਾ । ਉਤਰੈ ਆਨ ਸੁ ਸਦਨ¹⁴ ਮਝਾਰਾ ।
 ਬਿਸਮਿਤ¹⁵ ਹੋਤ ਸਕਲ ਨਰ ਨਾਰੀ । ਕਾ ਤੇ ਮਾਯਾ¹⁶ ਦੇਤ ਸੁਧਾਰੀ ॥ [੪੧॥]
 ਲੈ ਨਹਿ ਬੈਠਤ ਹੈ ਧਨ ਜਾਨੇ । ਨਾ ਕੇ ਦੇਵਤ ਆਇ ਪਛਾਨੇ ।
 ਇਹ ਬਿਧਿ ਕਹੈ ਸਕਲ ਨਰ ਨਾਰੀ । ਅਚੁਤ ਅਲਖ ਨ ਲਖੈ ਸੁਧਾਰੀ ॥ [੪੨॥]
 ਤੇਜ ਸਰੂਪ ਐਸ ਕਸ ਧਾਰੇ । ਕੋਈ ਨ ਲਖੈ ਸੁ ਐਸ ਬੀਚਾਰੇ ।
 ਅਕਲਾਣੇ¹⁷ ਬੈਠੈ ਤਬ ਜਾਈ । ਲੇਖਨ ਗਢ ਗਢ ਦੇਤ ਵਗਾਈ ॥੧੫॥ [੪੩॥]

ਦੋਹਰਾ। ਡਲਾ ਜਬੈ ਹਜੂਰ ਤਟ ਆਵੈ ਦਰਸਨ ਕਾਜ ।
 ਹਾਥ ਜੋੜ ਸਿਰ ਨਿਆਇ ਕੈ, ਕਹੈ, “ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ ॥੧੬॥ [੪੪॥]
ਚੋਪਈ। ਕਿਹ ਕਾਰਨ ਲੇਖਨ ਗਢ ਡਾਰੇ । ਲਿਖਤ ਪਢਤ ਨਹਿ ਕੋਇ ਨਿਹਾਰੇ ।
 ਯੋਹੀ ਜਾਵਤ ਕਲਮ ਅਕਾਜਾ ।” ਡਲਾ ਕਹੈ, “ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜਾ” ॥ [੪੫॥]
 ਸੁਨ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਸੇ ਬੈਠ ਬਖਾਨੈ । “ਡਲਾ ! ਤੂੰ ਯਹਿ ਬਾਤ ਨ ਜਾਨੈ” ।
 ਏ ਹੈ ਪ੍ਰਗਟ ਹਮਾਰੀ ਕਾਸੀ¹⁸ । ਪੜ੍ਹ ਹੈ ਯਾਹਿ ਵੇਰ ਮਤਿ ਨਾਸੀ ॥੧੭॥ [੪੬॥]

1. ਮੁਹਰਾਂ, ਰੁਪਏ ਆਦਿ। 2. ਬੇਅੰਤ ਫੌਜ। 3. ਧੌਸਾ। 4. ਆਵਾਜ਼। 5. ਤਾਸ਼ੇ ਦੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਇਕ ਵਾਜ਼ਾ।
 6. ਰਣਸਿੰਘਾ। 7. ਜਲ ਵਰਸਾਉਣ ਵਾਲਾ ਬੱਦਲ। 8. ਆਦਿ (ਮੁੱਢਲਾ, ਪਹਲਾ) ਜਾਮ (ਪਹਰ)। 9. ਉੱਚਾ (ਕਿਲ੍ਹੇ ਦਾ) ਬੁਰਜ। 10. ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਰੋਵਰ। 11. ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਦਮਦਮੇ ਦਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਥਾਨ ਜੰਡੀਆਣਾ (ਜੰਡਸਰ)। 12. ਯੋਧੇ, ਸੂਰਮੇ। 13. ਅਜੇਹੀ ਲੱਛਮੀ ਅਥਵਾ ਧਨ ਦੌਲਤ, ਜੋ ਨਜ਼ਰ ਨਾ ਆਵੇ।
 14. ਘਰ, ਨਿਵਾਸ-ਸਥਾਨ। 15. ਵਿਸਮਿਤ, ਅਸਚਰਜ। 16. ਰੁਪਏ। 17. ਲਿਖਣਸਰ ਨਾਮਕ ਸਥਾਨ। 18. ਗੁਰੂ ਕੀ ਕਾਸੀ, ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ।

ਦੇਹਰਾ। ਤਿਨ ਕੇ ਕਾਰਨ ਕਲਮ ਗਢ, ਦੇਤ ਪ੍ਰਗਟ ਹਮ ਡਾਰ।

ਸਿਖ ਸਖਾ ਹਜਾ¹ ਪੜ੍ਹਹਿਗੇ, ਹਮਰੇ ਕਈ ਹਜਾਰ” ॥੧੮ [੪੭॥]

“ਬਹੁਤ ਚਰਿਤ ਯਾ ਭਾਂਤਿ ਸੋ, ਕਰੈ ਆਪ ਯਾ ਥਾਨ।”

ਬਹੁਤ ਕਥਾ ਇਹ ਬਿਧਿ ਭਈ, ਸੇ ਤੁਮ ਸੁਨੋ ਸੁਜਾਨ ॥੧੯॥ [੪੮॥]

ਚੋਪਈ। ਏਕ ਦਿਵਸ ਬੈਠੇ ਤਿਹ ਥਾਨਾ। ਡੱਲੇ ਪਰ ਰੀਝੇ ਭਗਵਾਨਾ।

“ਮਾਂਗ ਕਛੂ” ਬਚ ਐਸ ਬਖਾਨਾ। ਤਿਨ ਕਹਯੋ, “ਮੇਘ ਬਸੇ ਭਗਵਾਨਾ” ॥ [੪੯॥]

ਪੁਨਿ ਕਹਯੋ, “ਮਾਂਗ” ਤਬੈ ਕਹਿ ਸੋਈ। “ਮੇਠ ਬਾਜਰੀ ਦੀਜੈ ਮੋਹੀ।”

ਪੁਨਿ ਕਹਯੋ ਗੁਰ, “ਤੁਮ ਪਰ ਮੈ ਮੋਦਾ²। ਮਾਂਗ ਕਛੂ ਚਾਹੇ ਨਿਜ ਗੋਦਾ” ॥ [੫੦॥]

ਤਾਹਿ ਕਹਯੋ, “ਬਰਖਾ ਸਦ ਹੋਈ। ਮੇਠ ਬਾਜਰੀ ਦੂਧ ਸੁ ਮੋਹੀ।”

ਗੁਰੂ ਕਹਯੋ ਸੇ, “ਅਸ ਹੀ ਬਰ ਦੀਨਾ। ਪਰ ਤੁਮ ਰਾਜ ਮਾਂਗ ਕਯੋ ਨ ਲੀਨਾ? ॥ [੫੧॥]

ਬਾਵਨੀ³ ਪਟ⁴ ਮੈ ਯਾਹਿ ਲਗਾਵਤ। ਪਰ ਤੁਮ ਕੇ ਐਸੇ ਭੀ ਭਾਵਤ।”

ਬਚਨ ਭਯੋ, ਪਹਾਰੀਏ ਕਾਚੇ। ਰਾਜ ਹੀਨ ਗਤਿ ਧਰਮ ਨ ਸਾਚੇ ॥ [੫੨॥]

ਮਾਝਾ ਰੋੜ੍ਹ⁵ ਸਿਖ ਜਗ ਰਾਜਾ। ਮਾਲਵ ਬਾਵਰ⁶ ਕੇ ਹੈ ਸਾਜਾ।

ਅਨਗਨ ਚਾਵਰ⁷ ਕਨਕ ਤਜਾਈ। ਮੇਠ ਬਾਜਰੀ ਲੀਨ ਮੰਗਾਈ” ॥ [੫੩॥]

ਪੁਨਿ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਯਹਿ ਬਾਤ ਅਲਾਈ। ਸਹਜੈ ਗੰਦ ਅਜਬ ਸੇ ਪਾਈ।

ਦੱਖਣ ਕੀ ਤਬ ਬਾਤ ਚਲਾਈ। ਸੁਨ ਕੈ ਭਰਮੀ ਸਬ ਲੋਕਾਈ ॥ [੫੪॥]

ਡਰ ਅਰਦਾਸ⁸ ਕਰੈ ਨਹਿ ਕੋਈ। ਸਭ ਕੀ ਛਾਤੀ ਬਰਬਰ ਹੋਈ।

ਦੱਖਨ ਦੇਸ ਪ੍ਰਦੇਸ ਵਿਚਾਰੀ। ਆਗੇ ਤੁਰਕ ਬਡੇ ਯੋ ਬਿਕਾਰੀ ॥ [੫੫॥]

ਯੋ ਲਖ ਕੈ ਡਰਪੈ ਸਤਸੰਗਾ। ਕਹੈ ਸੁ ਆਗੇ ਸਾਹ ਅਉਰੰਗਾ।

ਦਰਬਾਰੀ ਘਰਬਾਰੀ ਜੋਈ। ਖਾਸ ਹਜ਼ੂਰ ਦਿਵਾਨ⁹ ਸੇ ਹੋਈ ॥ [੫੬॥]

ਤਿਨ ਯੋ ਕਹੀ ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜਾ। “ਦੱਖਨ ਕਾ ਸਾਹਿਬ ਕੇ ਕਾਜਾ?

ਦੱਖਨ ਕਾ ਗੁਰ ! ਨਾਮ ਨ ਲੀਜੈ। ਆਸਨ ਦ੍ਰਿੜ ਜੰਗਲ ਮੇ ਕੀਜੈ” ॥੨੦॥ [੫੭॥]

ਦੇਹਰਾ। ਦੇਸ ਵਿਲਾਇਤ ਮਾਲਵਾ, ਘੋੜੇ ਜਾਨ ਅਨੂਪ।

ਭਾਵ ਭਗਤਿ ਬਰ ਭਾਵਨਾ, ਉਚ ਨੀਚ ਸਭ ਭੂਪ¹⁰ ॥੨੧॥ [੫੮॥]

ਚੋਪਈ। ਆਕੀ ਮਹਾ ਦੇਸ ਯਹਿ ਜਾਨੇ। ਜਹਾਂ ਸਤ੍ਰੁ ਕੇ ਨਹੀਂ ਪਛਾਨੇ।

ਕੋਟ ਸੈਨ ਲਸਕਰ ਜੋ ਆਵੈ। ਤਦਪਿ ਹਜਾਂ ਤੇ ਜੀਤ ਨ ਜਾਵੈ ॥ [੫੯॥]

“ਦੇ ਦੇਸ ਬੀਸ ਮਾਸ ਬਸ ਜੰਗਲ। ਹੈ ਅਤਿ ਭੇਟ ਚੜ੍ਹੈ ਲਖ ਮੰਗਲ।”

ਯੋ ਬਤੀਆਂ ਸੁਨ ਕੇ ਤਿਨ ਸਾਰੀ। ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਆਪ ਸੁ ਪ੍ਰਗਟ ਉਚਾਰੀ ॥ [੬੦॥]

“ਦੱਖਣ ਹਮੇ ਜਹੂਰ ਸੇ ਜਾਣਾ। ਹਮਰੇ ਅਦਭੁਤ ਤਹਾਂ ਟਿਕਾਣਾ।

ਤਾ ਤੇ ਸਹੀ ਸਤਿ ਹਮ ਜੈ ਹੈ। ਦੇਸ ਦੇਸ ਕੇ ਦਰਸਨ ਕੈ ਹੈ” ॥ [੬੧॥]

ਯੋ ਸੁਨ ਵਚਨ ਸਿੱਖ ਕਹੈ ਭਾਰੀ। “ਆਗੇ ਤੁਰਕ ਬਡੇ ਬੁਰਿਆਰੀ।

1. ਯਹਾਂ, ਏਥੇ। 2. ਖੁਸ਼, ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਇਆ। 3. ਸਰਹਿੰਦ ਬਾਵਨੀ, ਜੋ ਸਰਸਬਜ਼ ਇਲਾਕਾ ਹੈ। 4. ਪੁੱਟ ਕੇ।

5. ਰੋੜ੍ਹ ਵਰਗੇ ਪੱਕੇ। 6. ਬਾਉਲਾ, ਬਾਵਲਾ, ਪਾਗਲ। 7. ਚਾਵਲ। 8. ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ, ਬੇਨਤੀ। 9. ਸਭਾ, ਦਰਬਾਰ।

10. ਭੂਪਤਿ, ਰਾਜੇ।

ਤਿਨ ਤੁਮ ਸੇ ਯਾ ਬਿਧਿ ਛਲ ਕੀਨੇ । ਤਾਤ ਮਾਤ ਸੁਤ ਕੇ ਬਧ ਚੀਨੇ ॥ [੬੨॥]
 ਜਿਨੇ ਦੇਹੁਰੇ¹ ਸਗਲ ਗਿਰਾਏ । ਤਟ ਤੀਰਥ ਕੇ ਦੰਡ² ਲਗਾਏ ।
 ਤਾ ਕੇ ਮੁਖ ਲਾਗਤ ਕੇ ਨਾਹੀ ।” ਸਿਖ ਸੁ ਬਚ ਐਸੇ ਉਚਰਾਹੀ ॥ [੬੩॥]
 “ਉਚ ਨੀਚ ਸਭ ਕਰਤਾ ਨਿੰਦਾ । ਤੁਮ ਤਾ ਕੇ ਸਨਮੁਖ ਚਲ ਬਿੰਦਾ”³ ।
 “ਕਯਾ ਹਿੰਦੂ ਕਯਾ ਤੁਰਕ ਕਹਾਹੀ । ਦੱਖਣ ਮੈ ਹਮ ਸਦਾ ਰਹਾਹੀ ॥ [੬੪॥]
 ਤੁਮ ਕਾਹੇ ਭਰਮਤ ਮਤਿ ਕਾਚੀ । ਹਮ ਜੈ ਹੈ ਸਮਝੇ ਤੁਮ ਸਾਚੀ ।
 ਤੁਮ ਮਤ ਮਨੈ ਕਰੇ ਹਮ ਭਾਈ । ਹਮੈ ਖਾਲਸੇ ਸਿਉ ਬਨਿ ਆਈ” ॥੨੨॥ [੬੫॥]

[ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਦੱਖਣ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਾਈ]

ਦੇਹਰਾ । ਦੱਖਨ ਚਲਯੇ ਸਤਿਗੁਰੂ, ਰਹੀ ਸਕਲ ਕਰ ਜੇਰ ।

ਉਚ ਨੀਚ ਸਭ ਯੋ ਸੁਨੀ, ਕਰਤ ਕੂਚ ਹੈ ਭੋਰ⁴ ॥੨੩॥ [੬੬॥]
 ਕਿਤਕ ਬੀਰ ਬੈਰਾੜ ਤਬ, ਲੈ ਸੋਢੀ ਸੁਤ ਖਾਟ⁵ ।
 ਗਏ ਤਾਕ ਨਿਸ ਅੰਧ ਲਖ, ਕੀਨੇ ਕਾਰਜ ਘਾਟ ॥੨੪॥ [੬੭॥]
 ਦਰਬਾਰੀ ਘਰ ਬਾਰਿ ਜੁਤ, ਚਾਕਰ ਬੀਰ ਹਜ਼ਾਰ ।
 ਗਏ ਪਾੜ ਨਿਸ ਭਾਜ ਕਰ, ਕੀਨੇ ਸਦਨ ਉਜਾੜ ॥੨੫॥ [੬੮॥]
 ਮਾਰਵਾੜ ਕੇ ਰਾਹ ਕੇ ਦਿਸ ਦੱਛਨ ਕਰ ਕੂਚ ।
 ਹੋਈ ਸਬੈ ਤੱਯਾਰ ਤਬ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਚਮੂ ਅਮੂਚ ॥੨੬॥ [੬੯॥]

ਚੋਪਈ । ਸਤਿਗੁਰ ਪੁਰਖ ਨਗਾਰਾ ਕੀਨਾ । ਸਨਮੁਖ ਸਾਥ ਖਾਲਸਾ ਲੀਨਾ ।

ਹੈ ਤੱਯਾਰ⁶ ਸਬੈ ਪਛ ਧਾਏ । ਸਤਿਗੁਰ ਕੂਚ ਸੁ ਕਰਤ ਸਿਧਾਏ ॥ [੭੦॥]
 ਪੀਛੈ ਨਿੰਦਾ ਕਰ ਕਰ ਭਾਖਹਿ । ਬੇ ਮੁਖ ਭਾਣੇ ਕੇ ਨਹਿ ਚਾਖਹਿ ।
 ਸਤਿਗੁਰ ਪਾਟ⁷ ਪਟੰਬਰ⁸ ਧਾਰੀ । ਅੱਸਵ ਨੀਲ⁹ ਕੇਸਰੀ ਬਾਰੀ ।
 ਰੂਪ ਅਨੂਪ ਗੋਰ ਬਰ ਦੇਹੀ । ਭੂਖਨ ਸਸਤ੍ਰ ਸਜੈ ਅੰਗ ਤੇਹੀ ॥੨੭॥ [੭੧॥]
 ਝੂਲਨਾ । ¹⁰ਸੀਸ ਪੈ ਤਾ ਜਿਗੈ ਸੋਨ ਕਲਗੀ ਧਰੀ, ਲਾਲ ਹੀਰੇ ਜਰੀ ਜਗ ਮਗਾਵੈ ।
 ਸਬਜ ਪੰਨਾ ਖਚੈ ਗੁਲਕ¹¹ ਸੋਭਤ ਸੁਚੈ, ਝਲਕ ਅਨੂਪ ਕਵਿ ਕੋਨ ਗਾਵੈ ।
 ਤਰਲ¹² ਹੁ ਤੁਰਗ¹³ ਜਯੋ ਅਭ੍ਰ¹⁴ ਮੈ ਬਿਜੁਲੀ ਤਿਵੈ ਹੀ ਚੀਰ¹⁵ ਅਨੂਪ ਭਾਵੈ ।
 ਸੋਢਿ ਬਰ ਬੰਸ ਅਵਤੰਸ¹⁶ ਕੁਲ ਹੰਸ¹⁷ ਕੇ, ਜਾਹਿ ਕੇ ਦੇਖ ਅਘ ਗਨ¹⁸ ਨਸਾਵੈ ॥੨੮॥

[੭੨॥]

ਮਧੁਭਾਰ ਛੰਦ । ਸਾਹਿਬ ਦਯਾਰ¹⁹ । ਹੈ ਕੇ ਤਿਯਾਰ ।

ਭਏ ਠਾਢੁ²⁰ ਜਾਨ । ਕਰ²¹ ਲੈ ਕਮਾਨ ॥ [੭੩॥]

1. ਦੇਵ ਦੇਹੁਰੇ, ਧਾਰਮਿਕ ਸਥਾਨ। 2. ਜਜ਼ੀਆ, ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਰਾਜ-ਦੰਡ। 3. ਪਾਠਾਂਤਰ—“ਤਾ ਕੇ ਸਨਮੁਖ ਚਲਹਿ ਗੋਵਿੰਦਾ”। 4. ਸਵੇਰ ਹੋਣ ਸਾਰ। 5. ਮੰਜਾ। 6. ਪਾਠਾਂਤਰ—“ਹੋਇ ਤਿਯਾਰ” (ਮੋ. ਬਾ. ੭੧)। 7. ਵਸਤ੍ਰ। 8. ਰੇਸ਼ਮੀ ਵਸਤ੍ਰ। 9. ਨੀਲਾ ਘੋੜਾ। 10. ਇਹ ਛੰਦ ਕਵੀ ਕੋਇਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੁਰ ਸੋਭਾ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚੋਂ ਲਇਆ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। 11. ਗੁਲਿਕਾ, ਗੋਲੀਆਂ। 12. ਚੰਚਲ। 13. ਘੋੜਾ। 14. ਅਬਰ, ਬੱਦਲ। 15. ਕਪੜੇ। 16. ਬਿਰੋਮਣੀ। 17. ਸੂਰਜ। 18. ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਪੁੰਜ। 19. ਦਯਾਲੂ, ਰਹੀਮ। 20. ਖੜੇ ਹੋਏ। 21. ਹੱਥ।

ਦੱਖਨ ਸੁ ਦੇਸ। ਕਰ ਹੈ ਪ੍ਰਵੇਸ।
 ਤਾਰਨ ਜਹਾਨ। ਕਰੁਨਾ ਨਿਧਾਨ ॥੨੯॥ [੭੪॥]
 ਦੋਹਰਾ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕੀ ਫਤੇ ਕਹਿ, ਆਗੇ ਭਏ ਤਿਯਾਰ।
 ਭਯੋ ਦੰਡ ਤ੍ਰੈ ਲੋਕ ਮੈ, ਚੜ੍ਹਤ ਕਰੀ ਕਰਤਾਰ ॥੩੦॥ [੭੫॥]
 ਚੌਪਈ। ਤੇਜ ਸਰੂਪ ਧਰਾ ਪ੍ਰਭੁ ਐਸੇ। ਬਰਨ ਨ ਪਾਵਤ ਹੈ ਕਹੁ ਕੈਸੇ।
 ਕੋਪ ਚਛੁ ਕਰ ਹੋਇ ਲਖ ਗਾਢੀ ਦਹਨੇ ਹਾਥ ਭਗੋਤੀ ਠਾਢੀ ॥ [੭੬॥]
 ਅਗ੍ਰ ਗਏ ਸਭ ਤਯਾਗ ਅਗਾਰੀ। ਦੇਖੀ ਤਹਾ ਭਗਵਤੀ ਭਾਰੀ।
 ਸਿੰਘ ਚੜੀ ਲਹਿ ਲਹੈ ਬਿਰਾਜੈ। ਜਾ ਕੇ ਨਿਰਖ ਸਤ੍ਰੁ ਕੁਲ ਲਾਜੈ ॥ [੭੭॥]
 ਬਿਸਨ ਮਹੇਸ ਦੇਵ ਗਨ ਜੇਤੇ। ਦਰਸਨ ਦੀਆ ਮਾਰਗਾ ਮੈ ਤੇਤੇ।
 “ਹਮ ਕੋ ਅਬ ਆਯਸ ਨਿਜ ਕਰੀਐ। ਐਸਾ ਕਠਿਨ ਬ੍ਰਤ ਨਹਿ ਧਰੀਐ ॥ [੭੮॥]
 ਤੁਰਕ ਮਲੇਛ ਹੋਇਗੇ ਛਾਰੀ। ਅਬ ਆਈ ਹਰਿਜਨ ਕੀ ਬਾਰੀ।
 ਨਿਜ ਚਲੀਐ ਅਪਨੇ ਵਹੁ ਧਾਮਾ। ਹਮ ਕਰ ਹੈ ਤੁਮਰੇ ਸਭ ਕਾਮਾ ॥ [੭੯॥]
 ਗੋਵਿੰਦ ਨਗਰੀ ਆਪ ਸਿਧਰੀਐ। ਬਾਬਰ ਗਿ੍ਹ ਨਾਰਦ ਜਾ ਰਰੀਐ।”
 ਤਬ ਸਾਹਿਬ ਬੋਲੈ ਅਧਿਕਾਈ। “ਦੱਖਨ ਮੈ ਹਮਰੀ ਹੈ ਜਾਈ^੧ ॥ [੮੦॥]
 ਪੂਰਬ ਪਹਰ ਸੁ ਪਿਤਰਾ ਧਾਮਾ। ਤਬ ਹੈ ਹੈ ਆਵਨ ਕਾ ਕਾਮਾ।”
 ਯੋ ਸੁਨ ਦੇਵ^੨ ਗਏ ਨਿਜ ਧਾਮਾ^੩। ਆਗੇ ਕਥਾ ਚਲੀ ਅਭਿਰਾਮਾ।
 ਸੁਨ ਅਬ ਬਰਨੋ ਕਥਾ ਬਿਚੱਛਨ^੪। ਜਿਹ ਬਿਧਿ ਚਰਿਤ ਕੀਨ ਹਰਿ ਦਖਨ ॥੩੧॥ [੮੧॥]
 ਦੋਹਰਾ। ਕਰ ਕਾਰਜ ਮਗ ਮੈ ਬਡੇ, ਰੂਪਾ^੫ ਭਾਈ ਸੰਤ।
 ਬਰ ਦੀਨੋ ਇਕ ਬਾਰ ਗੁਰ, ਕਥਾ ਸੁ ਸੁਨੇ ਬਿਅੰਤ ॥੩੨॥ [੮੨॥]
 ਚੌਪਈ। ਫਰੀਦ ਕੋਟ ਤੇ ਗੁਰ ਇਕ ਬਾਰਾ। ਚਲੇ ਸੁ ਦੱਖਨ ਕੇ ਕਰ ਸਾਰਾ^੬।
 ਭਾਈ ਰੂਪਾ ਸ੍ਰੀ ਤ੍ਰਿਖਾਨ। ਕਰਤ ਕ੍ਰਿਸਾਨੀ ਭਗਤ ਮਹਾਨ ॥ [੮੩॥]
 ਏਕਲ ਗੁਰ ਸੇ ਬਡ ਚਲਿ ਆਏ। ਬਾਜਾਰੂਢ^੭ ਨੀਰ ਹਿਤ ਚਾਏ।
 ਸੰਗਤ ਰਹੀ ਪੂਰਬੇ ਭਾਰੀ। ਏਕਲ ਨਾਥ ਗੁਰੂ ਅਵਤਾਰੀ ॥ [੮੪॥]
 ਖੇਤ੍ਰ ਜਾਨ ਤਹਿ ਦ੍ਰਿਸ਼੍ਟਿ ਪਸਾਰੀ^੮। ਪ੍ਰੇਮ-ਨੇਮ ਸੰਜੁਤ^੯ ਬਿਸਥਾਰੀ^{੧੦}।
 ਰਖਯਾ ਕਰਤ ਬਾਜਰੀ ਮੋਠਨ। ਤਾ ਲਖ ਕਹੈ ਬਾਕ ਗੁਰ ਅਸ ਪੁਨ ॥ [੮੫॥]
 “ਅਹੋ ਸਾਧੁ। ਕਹੂੰ ਸੀਤਲ ਨੀਰਾ^{੧੧}?” ਤਾ ਗੁਰ ਹਿਤ ਰਾਖਾ ਥਾ ਧੀਰਾ।
 ਸਿਕਤਾ^{੧੨} ਤੇ ਸੀਤਲ ਜਲ ਆਨਾ। ਪੀਤ ਸੀਤ^{੧੩} ਪੁਨਿ ਸੁਖਦ^{੧੪} ਮਹਾਨਾ ॥ [੮੬॥]
 ਜਬ ਗੁਰ ਪਾਨ ਕੀਓ ਬਿਗਸਾਏ। “ਕਛੁ ਮਾਰੋ” ਤਾ ਵਚਨ ਸੁਨਾਏ।

1. ਰਾਹ, ਰਸਤਾ। 2. ਜਗ੍ਹਾ, ਸਥਾਨ। 3. ਦੇਵਤੇ। 4. ਆਪਣੇ ਘਰ (ਸ਼ਰਗ) ਨੂੰ। 5. ਚਤੁਰਾਈ ਵਾਲੀ, ਅਸਚਰਜ। 6. ਭਾਈ ਰੂਪ ਚੰਦ। 7. ਹੱਥ ਲਿਖਤ (੭੧) ਮੋਤੀ ਬਾਗ, ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਏਥੇ ਇਹ ਦੋ ਤੁਕਾਂ ਵਧਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। 8. ਬਾਜਿ (ਘੋੜੇ) ਪਰ ਆਰੂਢ (ਸਵਾਰ) ਹੋ ਕੇ। 9. ਨਜ਼ਰ ਫੈਲਾਈ। 10. ਸੰਯੁਤ, ਸਹਿਤ। 11. ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਿਜ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀ ਨੰ. ੬੦੫ ਵਿਚ ਏਥੇ ਟਿੱਪਣੀ ਵਜੋਂ “ਭਾਈ ਰੂਪਾ ਕੁਲ ਉਜਿਆਰੀ” ਪਾਠ ਹੈ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਲਮ ਤੋਂ ਪੈਨਸਿਲ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। 12. ਠੰਢਾ ਪਾਣੀ। 13. ਰੋਤਾ। 14. ਠੰਢਾ। 15. ਸੁਖਦਾਇਕ।

ਤਬ ਤਿਨ ਕਹਾ, ਬੂਝ ਸੁਤ ਤਾਈ। ਜੇ ਵਹਿ ਕਹਿ ਸੇ ਲੇਵਹੁ ਆਈ ॥ [੮੭॥]
 ਤਾਵਤ ਸੈਨ ਗੁਰੂ ਕੀ ਆਈ। ਡੇਰਾ ਕੀਨ ਆਇ ਨਿਜਕਾਈ।
 ਤਬ ਰੂਪਾ ਜਾਨੇ ਕਹਿ ਏਈ। ਸੁਤ² ਕੁਟੰਬ ਸੇ ਬਾਤ ਅਲੇਹੀ³ ॥ [੮੮॥]
 ਕਲਰੀ ਜਿਗਾ ਅਸ੍ਰ⁴ ਹੈ ਨਾਨਾ। ਮਾਂਗਤ ਨੀਰ ਪਜਾਇ ਰੁਚਿ ਠਾਨਾ ॥ [੮੯॥]
 ਤਾਹਿ ਕਹਯੋ, “ਬਰ ਸੁਖਦ⁵ ਸੇ ਲੇਹੀ⁶। ਸੈ ਆਯੋ ਤੁਮਰੇ ਪਹਿ⁷ ਤੇਹੀ।”
 ਤਾ ਕਹਯੋ, “ਫੋਜ ਗੁਰੂ ਤੇ ਮਾਂਗੇ।” ਪੁਨਿ ਨਾਰੀ ਤੇ ਪੂਛਨ ਲਾਗੇ ॥ [੯੦॥]
 ਤਾਹਿ ਕਹਯੋ, “ਧਨ ਭੂਖਨ ਸਾਰੈ।” ਨੁਖਾ⁸ ਕੁਟੰਬ ਸਹਿਤ ਪਰਿਵਾਰੈ।
 ਪੁਨਿ ਭ੍ਰਾਤਨ ਤੇ ਪੂਛਨ ਲਾਗਾ। ਤਾਹਿ ਜਿਮੀ ਬਹੁ ਬਿਰਤ⁹ ਸਭਾਗਾ ॥ [੯੧॥]
 ਸੁਤਾ¹⁰ ਤੇ ਪੂਛਤ ਭਯੋ ਪੁਨਿ ਭਾਰੀ। ਰੂਪੇ ਪਿਤ ਭ੍ਰਾਤਾ ਕੀ ਪਜਾਰੀ।
 ਜੇ ਸਤਿਸੰਗ ਕੀ ਰੀਤ ਸੁਧਾਰੀ। ਤਾਹਿ ਕਹੀ ਬਾਨੀ ਰੁਚਿ ਸਾਰੀ ॥ [੯੨॥]
 ਤਾਹਿ ਕਹਯੋ, “ਪਿਤ ! ਇਹੁ ਬਰ ਆਛੀ¹¹। ਜੇ ਆਵੈ ਸੇ ਤ੍ਰਿਪਤ ਸੁ ਸਾਛੀ¹²।
 ਸਬ ਹੀ ਸੇਵਾ ਮੈ ਬਨ ਆਵੈ। ਹਮ ਤੇ ਦੁਖੀ ਨ ਕੋਈ ਜਾਵੈ” ॥ [੯੩॥]
 ਯਹੀ ਬਾਤ ਸਭ ਹੀ ਮਨ ਭਾਵੈ। ਆਇ ਗੁਰੂ ਪਦ¹³ ਸੀਸ ਨਿਵਾਵੈ।
 ਤਾਹਿ ਕਹਯੋ, “ਸਭ ਆਵਹਿ ਜੇਹੀ। ਹੋਵੈ ਤ੍ਰਿਪਤ ਮੁਦਤ¹⁴ ਵਰ ਏਹੀ” ॥ [੯੪॥]
 ਸੁਨ ਗੁਰੂ ਕਹੈ, “ਕਾਹਿ¹⁵ ਮਤਿ ਦੀਨੀ?” ਤਾਹਿ ਕਹਯੋ, “ਤਨੁਜਾ¹⁶ ਤੇ ਲੀਨੀ।”
 ਪੁਨਿ ਤਨੁਜਾ ਪਦ ਸੀਸ ਝੁਕਾਵਾ। ਤਾ ਸੇ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਬੈਨ ਅਲਾਵਾ¹⁷ ॥ [੯੫॥]
 “ਕਾ¹⁸ ਤੇ ਬਰ ਲੀਨਾ ਤੁਮ ਐਸਾ?” ਤਾਹਿ ਕਹਯੋ, “ਪ੍ਰਭੁ ਜੀ, ਕਰ ਜੈਸਾ।
 ਤੁਮ ਕੇ ਹਮ ਅਗ੍ਰ¹⁹ ਬ੍ਰਹਮ ਸੁ ਜਾਨਾ। ਨੀਰ ਹੇਤ ਭਏ ਤ੍ਰਿਪਤ ਸੁ ਮਾਨਾ ॥ [੯੬॥]
 ਤਾ ਕਰ ਤੁਮ ਕੇ ਹਮ ਰਿਝਵਾਯੋ²⁰। ਬਰ ਮਾਂਗੇ ਤੁਮ ਏਹੁ ਅਲਾਯੋ²¹।
 ਤੁਮਰੀ ਪਹਲ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਲੀਨੀ। ਤਬ ਤੁਮ ਹਮ ਪਰ ਖੁਸੀ ਸੁ ਚੀਨੀ²² ॥ [੯੭॥]
 ਸੁਨ ਗੁਰੂ ਮੁਦ²³ ਤਬ ਸੱਤ ਬਖਾਨੀ। ਚੁਲ੍ਹਾ ਨਿਜ ਕਰ ਜਰਿਯੋ²⁴ ਤਾਨੀ²⁵।
 ਅਬ ਲੇ²⁶ ਕਰਤ ਸਦਾ ਹੈ ਸੇਵਾ। ਯਾ ਬਿਧਿ ਮਯਾ²⁷ ਸੁ ਕਰੀ ਅਭੇਵਾ ॥ [੯੮॥]
 ਪੁਨਿ ਪਰਚਮ ਦੱਖਨ ਕੀ ਓਰਾ²⁸। ਦਖਨ ਮੈ ਗੁਰ ਕੀ ਅਤਿ ਕੋਰਾ²⁹।
 ਬਹੁ ਚਿਰ ਅਤਿ ਤਿਹ ਦੇਸ ਬਿਤਾਏ। ਸਰਸਾ³⁰ ਥਾਨ ਤਹਾ ਚਲਿ ਆਏ ॥ [੯੯॥]
 ਜੁਗੀਆ³¹ ਕੀ ਝੁਗੀਆ³² ਹੈ ਭਾਰੀ। ਪਬਰ ਥਾਨ ਫਰੂਹੈ³³ ਜਾਤੀ।
 ਤਾ ਢਿਗ ਬੀਰ ਚਤੁਰ ਦਿਸ³⁴ ਜਾਨਾ। ਕਲਾ ਧੈਰ ਗੁਰ ਕੀ ਇਸ ਥਾਨਾ ॥ [੧੦੦॥]
 ਬਹੁ ਫਰਵਾਂਹ³⁵ ਛਾਂਹ ਹੈ ਭਾਰੀ। ਮਾਛੀ³⁶ ਸੇ ਗੁਰ ਆਪ ਹਕਾਰੀ³⁷।

1. ਨਜਦੀਕ, ਨੇੜੇ। 2. ਪੁਤ੍ਰ। 3. ਪੁਛਣ ਲੱਗਾ। 4. ਘੋੜੇ। 5. ਸੁਖ ਦੇਣ ਵਾਲਾ। 6. ਲਈਏ। 7. ਪਾਸ, ਕੋਲ। 8. ਸਨੁਖਾ, ਨੂੰਹ (ਪੁਤ੍ਰ ਦੀ ਵਹੁਟੀ)। 9. ਰੋਜਗਾਰ। 10. ਪੁਤ੍ਰੀ ਧੀ। 11. ਚੰਗੀ। 12. ਸਾਖੀ। 13. ਪੈਰੀ। 14. ਪ੍ਰਸੰਨ। 15. ਕਿਸ ਨੇ। 16. ਪੁਤ੍ਰੀ ਬੇਟੀ। 17. ਵਚਨ ਕਹਿਆ। 18. ਕਿਸ। 19. ਅੱਗੇ, ਪਹਲੋਂ। 20. ਪ੍ਰਸੰਨ ਕੀਤਾ। 21. ਬੋਲੇ। 22. ਜਾਣੀ। 23. ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ। 24. ਜੜਿਆ। 25. ਉਸ ਨੇ। 26. ਹੁਣ ਤਕ। 27. ਕ੍ਰਿਪਾ। 28. ਵੱਲ, ਤਰਫ਼। 29. ਅਕੋਰ, ਭੇਟਾ। 30. ਜਿਲਾ ਹਿੱਸਾਰ ਵਿਚ ਸਾਰਸ ਰਾਜਪੂਤਾਂ ਦਾ ਵਸਾਇਆ ਇਕ ਨਗਰ। 31. ਜੋਗੀ। 32. ਝੁੱਗੀ, ਝੋਪੜੀ। 33. ਫਰੂਆ, ਕਾਠ ਦਾ ਪਿਆਲਾ। 34. ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ। 35. ਇਕ ਦਰਖਤ। 36. ਇਕ ਸਿੱਖ। 37. ਸਦਿਆ ਬੁਲਾਇਆ।

“ਜੇ ਮਾਂਗਹੁ ਵਰ ਦੇਵਹੁ ਸੋਈ। ਧਰਮ ਸਾਲ ਨੀਕੇ ਪੁਰ ਹੋਈ।” ॥ [੧੦੧॥]
 ਪੁਨਿ ਗੁਰ ਮੋਨਾ ਧਾਰ ਹੈ ਲੀਨੀ। ਦੁਤੀਐ ਦਿਵਸ ਅਰਜ ਇਹ ਕੀਨੀ।
 ਜਨਮ ਸੁ ਖੜ੍ਹੀ ਬੱਠਾ^੧ ਨਾਮਾ। ਤਾ ਪਰ ਖੁਸੀ ਬਡੀ ਅਭਿਰਾਮਾ ॥ [੧੦੨॥]
 ਹੁਕਮ ਨਾਮਾ^੨ ਤਿਹ ਭੇਜ ਮੰਗਾਯੋ। ਸਤਿਗੁਰ ਤਾਕਹੁ ਬਚਨ ਸੁਨਾਯੋ।
 “ਮਾਂਗਹੁ ਵਰ ਹਮ ਵਿਦਾ ਧਰਾਏ। ਦੱਖਨ ਦੇਸ ਚਲਨ ਗੁਰ ਭਾਏ” ॥ [੧੦੩॥]
 ਧਰਮ ਸਾਲਾ ਪੁਰ ਪੱਟਨਾ^੩ ਕਹੀ। ਪੁਨਿ ਸਤਿਗੁਰ ਤਿਹ ਮੋਨ ਸੁ ਗਹੀ।
 ਤਬ ਸਤਿਗੁਰ ਤਿਹ ਵਾਕ ਅਲਾਏ। “ਉਹਾ ਪੀਰ ਬਹੁਤ ਹੈ ਘਾਏ ॥ [੧੦੪॥]
 ਕਠਿਨ ਥਾਨ ਹੈ” ਸਤਿਗੁਰ ਕਹੀ। “ਲੋਕਨ ਕੀ ਮਤਿ ਏਕ ਨ ਰਹੀ।
 ਉਹਾ ਬਹੁ ਬੁਧੀ ਜਨ ਜਾਨੇ। ਤੀਨ ਥਾਨ ਹੋਇ ਅਧਿਕ ਪ੍ਰਮਾਨੇ” ॥ [੧੦੫॥]
 ਭਾਈ ਮਾਛੀ ਤੈ ਬਰ ਲੀਨਾ। ਵਾਕ ਹੇਤ ਪੁਰ ਪੱਟਨ ਕੀਨਾ।
 ਉਹਾ ਜੋ ਅਰਦਾਸ ਸੁ ਆਵੈ। ਕੂਪ ਮੋਹਿ ਹਿਤ ਨੀਰ ਪਿਆਵੈ ॥ [੧੦੬॥]
 ਉਹਾ ਕਾ ਜਲ ਮੋਹ ਪਿਵਾਵੇ। ਤੁਰਕ ਕੂਪ ਗਤਿ ਮੋਹ ਨ ਭਾਵੇ।
 ਧਰਮ ਸਾਲ ਤਬ ਨਹਰਤ ਭਈ। ਪੁਨਿ ਭਾਈ ਤਹਿ ਬਿਦਾ ਸੁ ਲਈ ॥੩੩॥ [੧੦੭॥]
 ਦੇਹਰਾ। ਕਰਤ ਚਰਿਤ ਪੁਨਿ ਤਹਿ ਅਏ, ਜੋ ਰਜਪੂਤਨ ਦੇਸ।
 ਆਨ ਆਨ ਰਾਜਾ ਮਿਲੈ, ਜੋਧੇ ਬਡੇ ਨਰੇਸ ॥੩੪॥ [੧੦੮॥]
 ਚੋਪਈ। ਦੱਛਨ ਦੇਸ ਬਿਚੱਛਨ ਜਹਾਂ। ਬਾਪੀ^੪ ਕੂਪ^੫ ਸਰੋਵਰ ਤਹਾਂ।
 ਸੁੰਦਰ ਗਿਰਿਨਾ^੬ ਭੂਮਿ ਸੁਖਦਾਈ। ਸੁਰਾ^੭ ਨਰ ਨਿਰਖਿ^੮ ਰਹੈ ਉਰਝਾਈ ॥ [੧੦੯॥]
 ਨਿਸਦਿਨ ਕਰਤ ਕੂਚ ਮਗ ਜਾਵੈ। ਬਿਬਿਧ ਭਾਂਤਿ ਕੋਤੁਕ ਦਰਸਾਵੈ।
 ਚਲਤ ਚਲਤ ਆਏ ਤਾ ਥਾਨੈ। ਨਗਰ ਸਿਰੋਮਣਿ^੯ ਜਹਾਂ ਬਖਾਨੈ ॥ [੧੧੦॥]
 ਦੱਖਨ ਦੇਸ ਰਾਜ ਜਿਹ ਕੇਰਾ। ਮਿਲੈ ਆਨ ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ ਡੇਰਾ।
 ਇਕ ਆਵੈ ਦਰਸਨ ਇਕ ਜਾਈ। ਰਾਜਪੂਤ ਬਰ ਬੀਰ^{੧੦} ਸੁਭਾਈ ॥ [੧੧੧॥]
 ਤਿਸੀ ਨਗਰ ਕੇ ਬੀਚ ਸੁ ਜਾਨੇ। ਬਰਬੰਸੀ^{੧੧} ਖੜ੍ਹੀ ਸਿਖ ਮਾਨੇ।
 ਬਡੀ ਭੇਟ ਲੈ ਕੇ ਵਹੁ ਆਯੋ। ਨਿਜ ਬਿਰਤਾਂਤ ਸਕਲ ਤਿਨ ਗਾਯੋ ॥ [੧੧੨॥]
 “ਮੇ ਗਿ੍ਹਰ ਮੈ ਇਕ ਕੰਨਯਾ ਆਹੀ। ਕਰ ਪ੍ਰਤਗਯਾ ਮੈ ਨ ਬਿਵਾਹੀ।
 ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਿੰਧ^{੧੨} ਹਮ ਦੇਸ ਜੇ ਐਹੈ। ਯਾ ਕੇ ਵਜਾਹ ਖੁਸੀ ਮੇ ਹੈ ਹੈ ॥ [੧੧੩॥]
 ਤਾ ਤੇ ਤੁਮ ਹੋ ਅੰਤਰ ਜਾਮੀ। ਸਕਲ ਘਟਾ ਮੈ ਪੂਰਨ ਸ੍ਰਾਮੀ।
 ਹੋਹੁ ਦਯਾਲ ਵਿਵਾਹੁ ਸੇ ਕਰੇ। ਤੇ ਯਹਿ ਮਗਾ^{੧੩} ਆਗੇ ਪਗਾ^{੧੪} ਧਰੇ” ॥੩੫॥ [੧੧੪॥]
 ਦੇਹਰਾ। ਸੁਨਤ ਖੁਸੀ ਸਾਹਿਬ ਭਏ, ਹੁਕਮ ਖਾਲਸੇ ਕੀਨ।

1. ਖਾਮੋਸ਼ੀ। 2. ਇਹ ਬੱਠਾ ਨਾਮੀ ਸਿੱਖ ਉਸ ਬਾਬੇ ਬੰਨੇ ਮਿਸ਼ (ਕਸ਼ਮੀਰੀ) ਤੋਂ ਜੁਦਾ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਸੰਮਤ ੧੭੪੨ ਤੋਂ ੧੭੪੬ ਤਕ ਦੇਵੀ ਪੂਜਨ ਕਰਵਾਇਆ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ੧੦੧ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਸਨ (ਦੇਖੋ, ਇਸੇ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅਧਿਆਇ ੭, ੮, ੯)। 3. ਹੁਕਮਨਾਮਾ। 4. ਗੁਰਦੁਆਰਾ। 5. ਪਾਕਪਟਨ। 6. ਬਾਉਲੀ। 7. ਖੂਹ। 8. ਪਹਾੜ। 9. ਦੇਵਤੇ। 10. ਦੇਖ ਕੇ। 11. ਨਗਰ ਸਿਰੋਮਣੀ ਕਿਹੜਾ? ਉਸ ਦਾ ਨਾਂ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। 12. ਬਰ (ਸ਼ੇਸ਼ਟ), ਬੀਰ (ਯੋਧੇ)। 13. ਚੰਗੇ ਸ਼ੇਸ਼ਟ ਖਾਨਦਾਨ ਦਾ। 14. ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਾਗਰ (ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ)। 15. ਮਾਰਗ, ਰਸਤੇ। 16. ਪੈਰ।

ਸਗਲ ਸਮਗਰੀ ਬਜਾਹ ਕੀ, ਤਬ ਮੰਗਾਇ ਕੇ ਲੀਨ ॥੩੬॥ [੧੧੫॥]
ਚੋਪਈ। ਸਾਜ ਸਮਾਜ ਸਭੈ ਸੁ ਕਰਾਈ। ਆਨੰਦ ਤੂਰਾ ਸੁ ਭੂਰਾ ਬਜਾਈ।
 ਇਹ ਬਿਧਿ ਕੀਨ ਬਿਆਹਾ ਸੁਧਾਰੀ। ਤਾ ਤੇ ਕੀਨਾ ਕੂਚ ਅਗਾਰੀ ॥੩੭॥ [੧੧੬॥]
ਦੋਹਰਾ। ਦਯਾ ਸਿੰਘ ਤਿਹ ਦੇਸ ਮੈ ਮਿਲਜੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਆਇ।
 ਗੁਰਜ ਦਾਰ ਦਿੱਲੀ ਅਯੋ, ਯਹੀ ਰੂਪ ਦਰਸਾਇ ॥੩੮॥ [੧੧੭॥]
 ਜਿਨ ਗਾਂਵਨ ਖਾਲਸ ਪਰੇ, ਲੂਟ ਕੂਟ ਤਿਹ ਲੇਤ।
 ਗਾਉਂ ਬਚੈ ਰਾਜਾ ਮਿਲੇ, ਦੈ ਕੇ ਪ੍ਰਭੁ ਕੇ ਭੇਟ ॥੩੯॥ [੧੧੮॥]
ਚੋਪਈ। ਖੀਰਾ ਅਜਾ ਸੁਤਾ ਰਸਤ ਲਿਆਵਤ। ਆਨ ਹਜੂਰ ਦੇਗ ਮੈ ਪਾਵਤ।
 ਤਿਨ ਪਰ ਚੜ੍ਹ ਕੈ ਕੋਈ ਨ ਜਾਈ। ਸੁਖੀ ਵਸੈ ਤਿਨ ਕੀ ਸੁ ਲੁਕਾਈ ॥੪੦॥ [੧੧੯॥]
ਸਵੈਯਾ। ਜੋ ਮਨ ਧਾਰ ਹੰਕਾਰ ਕੈ ਬੈਠਤ, ਭੇਟ ਨ ਦੇਤ ਮਿਲੈ ਨਹੀ ਆਈ।
 ਮਾਰ ਕੈ ਲੂਟ ਭਲੀ ਬਿਧਿ ਖਾਲਸਾ, ਭੁੰਚ ਲਏ ਤਿਨ ਕੋ ਜੋ ਆਈ।
 ਜਾਇ ਉਜਾੜ ਕਰੈ ਪੁਰ ਯਾ ਬਿਧਿ, ਲੰਕ ਹਨੂ ਜਿਮ ਦੇਤ ਉਗਾਹੀ।
 ਸਾਗਰ ਜਜੋ ਮੁਨਿਰਾਜਾ ਅਚਯੋ ਅਤਿ, ਨੀਰ ਪੀਓ ਇਹ ਕੋਤੁਕ ਜਾਹੀ ॥੪੧॥ [੧੨੦॥]
ਚੋਪਈ। ਕੂਚ ਕਰਤ ਜਾਵੈ ਯੋ ਭਾਂਤਾ। ਆਗੇ ਸੁਨੀ ਸੁ ਪੁਰਖ ਬਿਧਾਤਾ¹⁰।
 ਮਾਰਗ ਕਠਿਨ ਬਾਜਿ¹¹ ਨਹਿ ਜਾਈ। ਔਰ ਪੈਡਾ¹² ਕੋਊ ਸੁਨੀਐ ਨਾਹੀ ॥ [੧੨੧॥]
 ਉਹ ਦਿਸ ਛੋਰ ਔਰ ਦਿਸ ਧਾਏ। ਕੂਚ ਕਰੰਤ ਸੁ ਗਿਰਿ¹³ ਚਢਿ ਆਏ।
 ਚੜਿ ਘਾਟੀ ਜੋ ਪਾਰ ਸਿਧਾਨੇ। ਕਈ ਹਜੂਰ ਦੂਤ ਮਿਲਿ ਆਨੇ¹⁴ ॥ [੧੨੨॥]
 “ਔਰੰਗ ਸ਼ਾਹ ਗਵਨ¹⁵ ਕਰ ਗਯੋ। ਜਗ ਤੇ ਬਿਦਾ ਭਾਂਤਿ ਯਹਿ ਭਯੋ।
 ਛੋਰ ਗਯੋ ਸੇ ਮੁਲਕ ਖਜਾਨਾ। ਕਾਲ ਗ੍ਰਸਯੋ ਕਛੁ ਬਲ ਨ ਬਸਾਨਾ” ॥੪੨॥ [੧੨੩॥]
ਦੋਹਰਾ। ਸੁਨਤ ਬਨ ਤਬ ਦੂਤ ਕੇ ਕਹੀ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਸੰਗ।
 “ਕਿਹ ਬਿਧਿ ਗਯੋ ਦਿਲੀਸ ਯੋ, ਕਹੋ ਛੋਰ ਪ੍ਰਸੰਗ” ॥੪੩॥ [੧੨੪॥]
ਚੋਪਈ। ਚਾਲਿਸ¹⁶ ਰੋਜ ਪ੍ਰਭੁ ਕਰਤਾਰਾ। ਅੰਤਰ¹⁷ ਰਹਾ ਨ ਸਾਹ ਸੁਮਾਰਾ।
 ਤਨਿਕ¹⁸ ਭਨਕ¹⁹ ਨਹਿ ਬਾਹਰ ਆਈ। ਕਾ ਹਜਰਤ ਕੇ ਸੀਸ ਬਿਹਾਈ ॥੪੪॥ [੧੨੫॥]
ਦੋਹਰਾ। ਯੋ ਸੁਹਰਤ ਭੀ ਨਗਰ ਮੈ, ਨਿਜ ਜਿਉ ਸੁਨੀ ਸੁਧਾਰ।
 ਸੇ ਕਰੁਨਾ ਨਿਧਿ ! ਬਰਨ ਹੋ, ਤੁਮਰੇ ਤੀਰ ਸੁਧਾਰ ॥੪੫॥ [੧੨੬॥]
 ਜਬ ਕਾਗਜ ਵਹਿ ਗੁਰੂ ਕਾ, ਹਜਰਤ ਨੈਨ ਨਿਹਾਰ।
 ਚਟ ਪਟ²⁰ ਭਯੋ ਸੁਭਾਂਤਿ ਵਹਿ, ਜਜੋ ਦਿਲ ਹੋਲ ਅਪਾਰ ॥੪੬॥ [੧੨੭॥]
ਚੋਪਈ। ਹੁਕਮ ਨਾਮ ਜੋ ਸਾਹ ਨਿਹਾਰਾ। ਤਾ ਨਿਰਖਤ ਭਯੋ ਸਾਹ ਸੁ ਮਾਰਾ।

1. ਵਾਜੇ। 2. ਭੂਰੀ, ਬਹੁਤੇ। 3. ਪਰ ਇਹ ਵਿਵਾਹ ਕਿਸੇ ਦੰਦ-ਕਥਾ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਨਿਰੀ ਕਲਪਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਦਾ ਕੋਈ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। 4. ਦੁੱਧ। 5. ਬਕਰੇ। 6. ਖਾ ਲਵੇ, ਭੋਗ ਲਵੇ। 7. ਹਨੁਮਾਨ। 8. ਜਿਵੇਂ ਅਗਸਤ ਰਿਸ਼ੀ ਨੇ ਸਾਗਰ ਢਾਈ ਚੁਲੀਆਂ ਕਰਕੇ ਪੀਤਾ ਸੀ। 9. ਪੀਤਾ। 10. ਗੁਰੂ ਦਸਮੇਸ਼, ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਨੇ। 11. ਘੋੜਾ। 12. ਪੈਡਾ, ਪੰਧ, ਰਸਤਾ। 13. ਪਹਾੜ। 14. ਭਾਈ ਦਯਾ ਸਿੰਘ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲੇ। 15. ਚਲਾਣਾ, ਸੁਰਗਵਾਸ। 16. ਚਾਲੀ। 17. ਅੰਦਰ। 18. ਥੋੜੀ ਜੇਹੀ। 19. ਸੂਹ। 20. ਤੁਰਤ, ਛੇਤੀ, ਝਟ ਪਟ।

ਔਰ ਕਥਾ ਸਭ ਹੀ ਜੀਅ ਧਾਰੈ । ਸਤਿਨਾਮ ਨਹਿ ਫਤੇ ਉਚਾਰੈ ॥ [੧੨੮॥]
 ਸੁੰਨ ਸਮਾਧਿ ਹੋਇ ਚਖ ਬੋਲਤ । ਯਾ ਬਿਧਿ ਸੋ ਦੁਹਿਤਾ^੧ ਸੰਗ ਬੋਲਤ ।
 ਨੀਲਾਬਰ^੨ ਕੁਤਕਾ^੩ ਕਰਿ ਧਾਰੈ^੪ । ਇਨ ਉਤ^੫ ਮੇਹਿ ਖਾਲਸਾ ਮਾਰੇ ॥ [੧੨੯॥]
 ਜੇਬੁਨਿਸਾ^੬ ਤਾ ਕੀ ਬਰ ਬੇਟੀ । ਜੀਅ ਨਿਹਾਰ ਪਿਦਰ ਅਉਬੇਟੀ^੭ ।
 ਸੋ ਚਲ ਕੇ ਹਜਰਤ ਤਟ ਆਈ । ਅਨਿਕ^੮ ਕਥਾ ਤਿਹ ਕਹਿ ਸਮਝਾਈ ॥ [੧੩੦॥]
 ਤੱਦਪਿ^੯ ਹੁਕਮ ਪੜ੍ਹਾ ਨਹੀ ਸਾਹਾ । ਲਿਖ ਕਾਗਦ ਪੜ੍ਹ ਭਿਸਤ ਸਿਧਾਹਾ^{੧੦} ।
 ਚਾਲਿਸ ਰੋਜ ਪ੍ਰਭੂ ਕਰਤਾਰਾ । ਸਭ ਕੁਛ ਸੁਤਾ^{੧੧} ਸੁ ਅਪ ਕਰ^{੧੨} ਧਾਰਾ ॥ [੧੩੧॥]
 ਕਿਲੇ ਕੋਟ ਕਾਯਮ ਸਬ ਧਾਰੇ । ਸਰਬ ਮੁਸਾਹਬ ਜਮਾ ਬੈਠਾਰੇ ।
 ਜੋ ਆਵੈ ਅੰਤਰ ਤਟ ਸਾਹਾ । ਨਜਰਬੰਦ ਅੰਦਰ ਮੈ ਰਹਾ ॥ [੧੩੨॥]
 ਸਰਬ ਜਮਾ ਕਰ ਪ੍ਰਸਨ ਸੁ ਕੀਨਾ । ਪਿਦਰ ਉਚਾਰ ਕਰੇ ਨਹੀ ਚੀਨਾ ।
 ਲਿਖ ਕਰ ਹਰਛ ਦਿਖਾਓ ਸਾਰੇ । ਸਬ ਧਰਣੀ ਪਰ ਲਿਖਯੋ ਵਿਚਾਰੇ ॥ [੧੩੩॥]
 ਤਬ ਹੀ ਸਾਸ ਨਿਕਸ ਕਰ ਗਏ । ਸਭ ਹੀ ਹਾਥ ਮਰੋਰਤ ਭਏ ।
 ਰੋਰ ਪਰੀ^{੧੩} ਲਸਕਰ ਤਿਹ ਮਾਹੀ । ਕਾਹੂ ਰਹੀ ਕਛੁ ਸੁਧ ਨਾਹੀ ॥ [੧੩੪॥]
 ਯਾ ਬਿਧਿ ਸੋ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਕਰਤਾਰਾ । ਅਉਰੰਗ ਸਾਹ ਪ੍ਰਲੋਕ ਸਿਧਾਰਾ ।”
 ਯੋ ਸੁਨ ਕੈ ਤਿਨ ਕੀ ਪ੍ਰਭੂ ਬਾਨੀ । ਸ੍ਰੀ ਕਰੁਨਾ ਨਿਧਿ ਐਸ ਬਖਾਨੀ ॥੪੭॥ [੧੩੫॥]
 ਦੇਹਰਾ । “ਕਾ^{੧੪} ਪਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿ ਜਹਾਨ ਕੀ, ਤਖਤ ਬੈਠਾਵੈ ਕੋਨ ।
 ਸੋ ਸਬ ਹਮ ਕੋ ਛੋਰ ਕਰ, ਕਹੁ ਲਾਯਕ ਭਯੋ ਜੋਨ” ॥੪੮॥ [੧੩੬॥]
 ਚੋਪਈ । ਤਬ ਤਿਨ ਕਹਾ ਕਮਲ ਪਗ ਪਾਸਾ । ਆਜਮ ਉਡਗ^{੧੫} ਲੋਕ ਭਰਵਾਸਾ ।
 ਸਭ ਲੱਖਨ ਤਾ ਕੇ ਹੈ ਭਾਰੀ । ਦਿੱਲੀ ਤਾਹਿ ਬੈਠਾਯੋ ਕਾਰੀ ॥ [੧੩੭॥]
 ਰੇਵਤ ਬੇਗਮ ਸਭ ਹੀ ਆਈ । ਸਾਹ ਬਹਾਦਰ^{੧੬} ਡਰਤ ਨ ਜਾਈ ।
 ਨਗਨ ਪੈਰ ਖਫਣ ਸੁਤ ਦੀਨਾ । ਰੇਵੈ ਨਗਰੀ ਜੋ ਆਧੀਨਾ ॥ [੧੩੮॥]
 ਜਾਹੂ ਸੀਸ ਕਨਕ^{੧੭} ਕੇ ਫੂਲਾ । ਕਾਨ ਨਾਕ ਅਰੁ ਨੈਨ ਤੰਬੂਲਾ^{੧੮} ।
 ਜੇਈ ਅੰਗ ਭੂਖਨ ਹੰਢਾਏ । ਤਿਨ ਅੰਗਨ ਪਰ ਛਾਈ ਪਾਏ ॥ [੧੩੯॥]
 ਰੋਇ ਰਜਾਇ ਕਹਤ ਸਭ ਆਏ । ਤਾਰਾ ਆਜਮ ਨਜਰ ਟਿਕਾਏ ।

1. ਪੁਤ੍ਰੀ। 2. ਨੀਲੇ ਕਪੜੇ। 3. ਡੰਡਾ, ਸੇਟਾ। 4. ਹੱਥ ਵਿਚ ਫੜ ਕੇ। 5. ਇਧਰ ਉਧਰ, ਦੋਹੀ ਪਾਸੀ।
 6. ਜੇਬ-ਉਨ ਨਿਸਾ ਬੇਗਮ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਿੱਛੇ ਇਕ ਥਾਂਵੇਂ ਦੱਸਿਆ ਹੈ, ਸ਼ਾਹ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੀ ਮੋਤ ਤੋਂ ਚਾਰ ਸਾਲ
 ਪਹਲਾਂ, ਸੰਨ ੧੭੦੩ ਈ. ਵਿਚ ਹੀ ਮਰ ਗਈ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਸਵਾਲ ਹੀ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਅੰਤ
 ਸਮੇਂ ਆਪਣੇ ਮਰਨਾਊ ਪਿਤਾ ਦੀ ਕੋਈ ਹਮਦਰਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ। 7. ਪਿਤਾ ਦਾ ਦਿਲ ਦੇਖ ਕੇ ਖਰੀ ਔਖੀ
 ਹੋਈ। 8. ਅਨੇਕ। 9. ਤਾਂ ਵੀ। 10. ਸ਼ੁਰਗਵਾਸ ਹੋਇਆ। 11. ਪੁਤ੍ਰੀ (ਜੇਬ-ਉਨ-ਨਿਸਾ ਨੇ) 12. ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿਚ।
 13. ਰੋਲਾ ਪਾਇਆ। 14. ਕਿਸ। 15. ਆਜਮ ਉਡਗ (ਤਾਰਾ) ਅਰਥਾਤ ਤਾਰਾ ਆਜਮ (ਸ਼ਾਹ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦਾ
 ਤੀਜਾ ਪੁਤ੍ਰ), ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤਾਜ-ਤਖ਼ਤ ਦਾ ਵਾਰਿਸ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਇਆ। ਇਸ ਦਾ ਸਹੀ ਨਾਮ ਮੁਹੰਮਦ ਆਜਮ
 ਸ਼ਾਹ ਸੀ। 16. ਮੁਹੰਮਦ ਮੁਅੱਜਮ ਸ਼ਾਹ, ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਾਮ ਬਹਾਦੁਰ ਸ਼ਾਹ, ਜੋ ਤਾਰਾ ਆਜਮ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਸੀ। 17. ਸੋਨਾ।
 18. ਪਾਨ।

ਸਾਹ ਬਹਾਦੁਰ ਪਰ ਖਵਰਾਨਾ¹। ਲਘੀ ਪ੍ਰਤ² ਹੈ ਕਹਾ ਨ ਮਾਨਾ ॥੪੯॥ [੧੪੦॥]
 ਦੇਹਰਾ। ਤਾਰਾ ਆਜਮ ਸਾਹ ਕੋ, ਸਬ ਜਗ ਟੀਕਾ³ ਦੀਨ।
 ਲਾਯਕ ਸਬ ਹੀ ਜਾਨ ਕੈ, ਤਾਜ ਤਖਤ ਪਰ ਕੀਨ ॥੫੦॥ [੧੪੧॥]
 ਸਵੈਯਾ। ਯੋਂ ਜਬ ਬੈਨ ਸੁਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ, ਤਬ ਸਿੰਘ ਕੇ ਸਾਥ ਸੇ ਏਹ ਬਖਾਨੀ।
 “ਆਜਮ ਤਾਰ ਕੋ ਰਾਜ ਦਯੋ, ਮਿਲ ਕੈ ਜਗ ਨੈ ਜੀਅ ਮੇ ਇਹ ਜਾਨੀ।
 ਪੈ ਹਮ ਨੇ ਕਛੁ ਔਰ ਚਿਤੀ⁴, ਸੁਨ ਭਾਖਤ ਹੈ ਤਜਿ ਲਾਜ ਲੋਕਾਨੀ।
 ਰਾਜ ਦਯੋ ਹਮ ਸਾਹ ਬਹਾਦੁਰ ਕੋ, ਕੋਨ ਸਕੇ ਤਿਨ ਦੂਰ ਕਰਾਨੀ” ॥੫੧॥ [੧੪੨॥]
 ਚੋਪਈ। ਤਿਨ ਹਮਰੀ ਸੇਵਾ ਬਹੁ ਕਰੀ। ਯਾ ਬਿਧਿ ਹੈਂ ਹਮ ਤਾ ਕੇ ਸਰੀ⁵।
 ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਕੀ ਆਗਾਜਾ ਪਾਯ। ਤਾ ਕੋ ਦੀਨਾ ਰਾਜ ਰਮਾਯ⁶” ॥ [੧੪੩॥]
 ਲਵਪੁਰ⁷ ਲਿਖੀ ਪਤ੍ਰਿਕਾ⁸ ਭਾਰੀ। “ਸੁਨ ਪਰੀ ਦਿੱਲੀ ਜੇ ਥਾਰੀ⁹।
 ਡਰਤ ਡਰਤ ਕਾਹੇ ਸਕੁਚਾਵਾ। ਤਖਤ ਆਪਨਾ ਲੈ ਸੁਖ ਪਾਵਾ ॥ [੧੪੪॥]
 ਸੈਨਾ ਜੋੜ ਜੁੱਧ ਅਬ ਕਰੇ। ਮੁੜ ਕੇ ਆਪਨ ਸੰਗ ਹੀ ਧਰੇ।
 ਦੇਖਨ ਸਾਥ ਆਉ ਤੁਮ ਭਾਈ। ਰਾਜਨੀਤਿ ਨਿਹਚੈ ਯੋ ਆਈ।
 ਮਰਨ ਹਾਰ ਸੇ ਮਰ ਹੀ ਗਏ। ਦੁਨੀਆ ਕਾਰਜ ਜੀਵਤ ਕਏ” ॥੫੨॥ [੧੪੫॥]
 ਦੇਹਰਾ। ਯੋਂ ਲਿਖ ਕੇ ਤਬ ਕੂਚ ਕੀ, ਲੈ ਅਰਬਨ ਕੇ ਤੰਗ¹⁰।
 ਭਾਂਤਿ ਅਨੇਕੀ ਦੇਖੀਏ ਜਾ ਸੁਲਤਾਨੀ ਜੰਗ ॥੫੩॥ [੧੪੬॥]
 ਚੋਪਈ। ਯੋਂ ਕਹਿ ਕੇ ਤਬ ਹੀ ਚੜ੍ਹ ਧਾਏ। ਕੂਚ ਮੁਕਾਮ ਕਰਤ ਚਲ ਆਏ।
 ਬਿਛੁਏ ਏਕ ਦੀਰਘ¹¹ ਅਤਿ ਘਨੇ। ਸੁੰਦਰ ਸਰਸ¹² ਫੂਲ ਫਲ ਜਨੇ ॥੫੪॥ [੧੪੭॥]
 ਦੇਹਰਾ। ਅਧਿਕ ਛਾਵ ਜਹ ਦੇਖੀਐ, ਹੋਇ ਹੈ ਜਹਾ ਨ ਘਾਮ¹³।
 ਉਤਰ ਰਹੈ ਤਾ ਹੀ ਤਰੈ¹⁴, ਕੀਨੇ ਤਹਾਂ ਮੁਕਾਮ ॥੫੫॥ [੧੪੮॥]
 ਕੇਤੀ ਭੂ ਦੇਖਨ ਨਿਮਿਤ, ਗਏ ਆਪ ਵਹੁ ਠੋਰ।
 ਆਨ ਪਹੁਚੇ ਤੋਨ¹⁵ ਦਿਨ, ਨਿਕਟ ਗ੍ਰਾਮ ਬਾਘੋਰ¹⁶ ॥੫੬॥ [੧੪੯॥]
 ਚੋਪਈ। ਨਿਕਟ ਸਹਿਰ ਬਾਘੋਰ ਜੋ ਆਏ। ਲੋਕ ਤਹਾਂ ਕੇ ਅਤਿ ਡਰਪਾਏ।
 ਤਿਨ ਭੀ ਕਰੀ ਜੁੱਧ ਕੀ ਸਾਮਾ। ਲੂਟ ਲੇਹ ਕਬਹੂ ਇਹ ਧਾਮਾ ॥ [੧੫੦॥]
 ਅਤਿ ਅਪਾਰ ਤੇ ਫੌਜ ਨਿਹਾਰੀ। ਸੂਰਬੀਰ ਜੋਧਾ ਹਿਤਕਾਰੀ।
 ਕਰ ਸਮਿਯਾਨ ਦੇਸ ਇਹ ਆਏ। ਇਨ ਕੋ ਭੇਦ ਜਾਤ ਨਹਿ ਪਾਏ ॥ [੧੫੧॥]
 ਗਹਿ ਕੇ ਸਸਤ੍ਰ ਅਸਤ੍ਰ ਭਏ ਗਾਵੇ। ਕਰ ਸਮਿਯਾਨ ਜੁੱਧ ਕਾ ਠਾਵੇ।

1. ਖਵਰਾਨਾ, ਦਹਲ, ਡਰ। 2. ਲਘੂ (ਛੋਟਾ) ਪ੍ਰਤ। 3. ਰਾਜ-ਤਿਲਕ। 4. ਚਿਤਵੀ। 5. ਭਾਵ-ਸਹਾਇਕ।
 6. ਰਮਣੀਕ। 7. ਲਾਹੌਰ। 8. ਬਹਾਦੁਰ ਸਾਹ ਉਸ ਸਮੇਂ ਲਾਹੌਰ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਜਮਰੋਦ (ਪੇਸ਼ਾਵਰ) ਗਇਆ ਹੋਇਆ
 ਸੀ, ਜਿਥੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਹ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੇ ਮਰਨ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਪੁੱਜੀ। (*The Cambridge History of India*, Vol.
 IV, P. 319)। 9. ਤੁਹਾਡੀ। 10. ਅਰਬੀ ਘੋੜਿਆਂ ਦੇ ਤੰਗ (ਜੀਨ) ਕਸ ਕੇ। 11. ਲੰਮਾ, ਉੱਚਾ। 12. ਸਜਲ।
 13. ਧੁੱਪ। 14. ਤਲੇ, ਹੇਠਾਂ। 15. ਉਸੇ। 16. ਬਾਗੋਰ, ਜੋ ਕੋਠਾਰੀ ਦਰਿਆ ਦੇ ਖੱਬੇ ਕਿਨਾਰੇ ਅਤੇ ਉਦੇਪੁਰ ਤੋਂ ੭੦
 ਮੀਲ ਉੱਤਰ ਪੂਰਵ ਵੱਲ ਹੈ।

ਪੂਛਨ ਕੇ ਪਠਿਯੋ ਇਕ ਬਾਰੀ¹। ਪੂਛੋ ਇਨੈ ਜਾਇ ਬਿਧਿ ਸਾਰੀ ॥ [੧੫੨॥]
 ਚਲ ਆਯੋ ਵੈ ਪ੍ਰਭੁ ਕੇ ਪਾਸਾ। ਦੇ ਕਰ ਜੋੜ ਕਰੀ ਅਰਦਾਸਾ।
 ਪੂਛੀ ਬਾਤ ਹਜ਼ੂਰ ਸੋ ਆਏ। “ਕੋਨ ਭੂਮਿ ਤੇ ਯਾ ਦਿਸ ਆਏ ॥ [੧੫੩॥]
 ਨਗਰ ਲੋਕ ਮਨ ਮੈ ਅਤਿ ਡਰਹੀ। ਇਹ ਬਿਧਿ ਅਰਜ ਆਪ ਤਟ ਕਰਹੀ।
 ਡੇਰਾ ਨਿਕਟ ਸਹਰ ਕੇ ਦਾਏ। ਲੂਟਨ ਕਾਜ ਆਨ ਠਹਿਰਾਏ” ॥ [੧੫੪॥]
 ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਭੁ ਜੂ ਸੋ ਬੁਲਾਯੋ। ਬਾਰੀ ਦੈ ਸੰਗ² ਤਾਹਿ ਪਠਾਯੋ³।
 ਗੁਰੂ ਬੀਰ⁴ ਤਾ ਕੇ ਪੁਰ ਜਾਈ। ਸਰਬ ਕਥਾ ਕਹਿ ਕੈ ਸਮਝਾਈ ॥ [੧੫੫॥]
 “ਤੁਮ ਮਨ ਮੈ ਕਛੁ ਸੰਕ ਨ ਧਰੋ। ਹਮਰੀ ਬਾਤ ਸਤ ਜੀਅ ਕਰੋ।”
 ਤਾਂ ਤੇ ਤਿਨ ਮਨ ਸਾਂਤਿ ਨ ਆਈ। ਇਨ ਕੀ ਬਾਤ ਨ ਉਨ ਕੇ ਭਾਈ⁵ ॥ [੧੫੬॥]
 ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਤਟ ਆਈ। ਆਨ ਠੋਰ ਡੇਰਾ ਕਰਵਾਈ।
 ਲਕੜੀ ਨੀਰ ਘਾਸ ਤਹਿ ਘਨਾ। ਬਾਗ ਅਜਾਇਬ ਅਦਭੁਤ ਬਨਾ ॥ [੧੫੭॥]
 ਤਿਹ ਢਿਗ ਉੱਚ ਕਰਾ ਬਿਸਾਮਾ। ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਗੁਰੂ ਜਿਹ ਨਾਮਾ।
 ਤਾਕੇ ਲੋਕ ਮਿਲਨ ਜੋ ਆਏ। ਤਿਨੈ ਇਨਾਮ ਪ੍ਰਭੁ ਕਰਵਾਏ ॥ [੧੫੮॥]
 ਤਿਨ ਕੇ ਸੰਗ ਤਾਹਿ ਜੋ ਗਏ। ਕੀਚਕ ਜੁੱਧ ਠੋਰ ਤਹਿ ਭਏ।
 ਬਰਕਨਦਾਜ⁶ ਸੰਗ ਪ੍ਰਭੁ ਲਏ। ਅਨਿਕ⁷ ਸਿੰਘ ਡੇਰਨ ਮੈ ਗਏ ॥ [੧੫੯॥]
 ਜਾ ਕੇ ਨਾਮ ਪ੍ਰਭੁ ਫਰਮਾਏ। ਕਈਕੁ ਸਿੰਘ ਸਾਥ ਕੋ ਧਾਏ।
 ਕੋਸ ਏਕ ਉੱਚੇ ਚੜ੍ਹ ਆਏ। ਦੇਖਾ ਠਾਂਇ ਤਥੈ ਫੁਰਮਾਏ ॥ [੧੬੦॥]
 ਵੇ ਜੋ ਸਿੰਘ ਸਾਥ ਪ੍ਰਭੁ ਆਨੇ। ਠੋਰ ਠੋਰ ਕੀਨੇ ਪ੍ਰਭੁ ਠਾਨੇ।
 ਸਿੰਘਨ ਬਾਟ ਠੋਰ ਇਮ ਦੀਨੀ। ਆਪ ਬਾਟ ਡੇਰਨ ਕੀ ਲੀਨੀ ॥ [੧੬੧॥]
 ਕੇਤੇ ਦਿਨ ਤਿਹ ਠੋਰ ਵਿਹਾਨੇ⁸। ਉਠ ਰੂਖ ਬਾਗਨ ਕੇ ਖਾਨੇ⁹।
 ਮਾਲੀ ਭਾਜ ਰਾਵ¹⁰ ਪੈ ਗਏ। ਸਗਰੇ¹¹ ਰੂਖ¹² ਬਾਗ ਕੇ ਗਏ।
 ਭੋਜਨ ਹੋਤ ਉਠ ਜੋ ਆਏ। ਤੋੜ ਤਾੜ ਸਭ ਹੀ ਉਨ ਖਾਏ।
 ਸੁਨੈ ਬੈਨ ਮਨ ਮਾਹਿ ਰਿਸਾਨੇ¹³। ਕੋਪ ਭਰੇ ਬਹੁਤੇ ਗਰਬਾਨੇ¹⁴ ॥ [੧੬੨॥]
 ਕੋਪ ਭਰੇ ਕਛੁ ਨਾਹਿ ਵਸਾਨੀ। ਮਨ ਮੈ ਬਾਤ ਰਾਖ ਨਿਜ ਠਾਨੀ।
 ਸਿੰਘ ਏਕ ਕਿਛੁ ਕਾਜ ਸਿਧਾਯੋ। ਤਿਨ ਕੇ ਸਹਰ ਮਾਹਿ ਵਹੁ ਆਯੋ ॥ [੧੬੩॥]
 ਤਨਿਕ ਭਨਕ¹⁵ ਤਿਨ ਸੋ ਭਈ ਰਾਰਾ¹⁶। ਜੁੱਧ ਭਯੋ ਤਾ ਕੇ ਸੰਗ ਭਾਰਾ।
 ਕੋਪ ਸਿੰਘ ਭਗਵਤੀ¹⁷ ਨਿਕਾਰੀ। ਕਿਤੇ ਦੂਤ ਕੀ ਮੁੰਡੀਆ ਝਾਰੀ¹⁸।
 ਜੁੱਧ ਹੋਤ ਤਬ ਸਿੰਘ ਨਿਹਾਰੇ। ਗਹਿ ਗਹਿ¹⁹ ਸਸਤ੍ਰ ਉਠੇ ਲਲਕਾਰੇ ॥੫੭॥ [੧੬੪॥]
 ਦੇਹਰਾ। ਬੈਠੇ ਸਿੰਘ ਪਹਾੜ ਪਰ, ਪਰਿਯੋ ਜੁੱਧ ਨਿਹਾਰ।

1. ਨਾਈ ਅਥਵਾ ਦੂਤ। 2. ਉਸ ਨਾਈ ਅਥਵਾ ਦੂਤ ਦੇ ਨਾਲ। 3. ਭੋਜਿਆ। 4. ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਬੀਰ (ਜੋਧੇ) ਸਿਪਾਹੀ। 5. ਚੰਗੀ ਨਾ ਲਗੀ। 6. ਬਰਕੰਦਾਜ਼, ਬੰਦੂਕਦਾਰ (ਸਿਪਾਹੀ)। 7. ਅਨੇਕ। 8. ਵਿਹਾ ਗਏ, ਗੁਜਰ ਗਏ। 9. ਖਾਧੇ। 10. ਰਾਉ, ਰਾਜਾ। 11. ਸਗਲੇ, ਸਾਰੇ। 12. ਰੁੱਖ, ਦਰਖਤ। 13. ਗੁੱਸੇ ਹੋਏ। 14. ਅਹੰਕਾਰ ਵਿਚ ਆਏ। 15. ਥੋੜੀ ਜੇਹੀ ਸੂਹ ਮਿਲਣ ਤੇ। 16. ਲੜਾਈ। 17. ਭਗੋਤੀ, ਤਲਵਾਰ। 18. ਸਿਰ ਲਾਹੇ। 19. ਫੜ ਫੜ ਕੇ।

ਉਠੇ ਭਭਕ ਅਤਿ ਗਰਜ ਕੈ, ਕਰਿ ਹੈ ਅਰਿਨ¹ ਸਥਾਰ² ॥੫੮॥ [੧੬੫॥]
 ਕੋਪ ਭਰੇ ਮਨ ਮੈ ਤਬੈ, ਨਿਕਸੈ ਸੂਰ ਰਿਸਾਯ³ ।
 ਰਣ ਮੰਡਲ⁴ ਜੋਧਾ ਹਨੈ, ਨਿਮਖ⁵ ਬਿਲਮ⁶ ਨਹਿ ਲਾਯ ॥੫੯॥ [੧੬੬॥]
ਸਵੈਯਾ । ਕੋਪ ਘਨੇ⁷ ਕਰਤੇ ਚਤੁਰੇ⁸ ਰਨ, ਬੀਰ ਚੜ੍ਹੇ ਸਬ ਤੇ ਲਲਕਾਰੇ ।
 ਤੀਰ ਕਮਾਨ ਤੁਫੰਗ⁹ ਸੰਭਾਰ ਕੈ, ਤੇਗ ਕਟਾਰ ਧਰੈ ਸੁ ਵਿਚਾਰੇ ।
 ਭੂਮਿ ਭਯਾਨਕ ਜੁੱਧ ਨਿਹਾਰ ਕੈ, ਆਨ ਕਹੀ ਖਬਰਾਂ ਦਰਬਾਰੇ ।
 ਜੋਗਨਿ ਭੂਤ ਪਿਸਾਚਨਿ ਤੋਖਨਾ¹⁰, ਆਵਤ ਸਿੰਘ ਅਸੰ ਖਗ¹¹ ਧਾਰੇ ॥੬੦॥ [੧੬੭॥]
ਚੋਪਈ । ਸਹਰ ਬਘੋਰ ਦਸੇ ਦਿਸ ਭਾਰੇ । ਕਰਤ ਖਾਲਸਾ ਮਾਰ ਹੀ ਮਾਰੇ ।
 ਤੋਪ ਬੰਦੂਕ ਤਮਾਚ¹² ਜੋ ਛੂਟੈ । ਬਹੁਤ ਅਰਿਨ ਕੀ ਮੁੰਡੀਆ ਛੂਟੈ ॥ [੧੬੮॥]
 ਤਨਿਕ ਸੰਭਾਰ ਕਿਸੀ ਨਹਿ ਰਹੀ । ਜਾ ਪਰ ਤੇਗ ਕਟਾਰੀ ਬਹੀ ।
 ਲਾਗਤ ਵਾਰ ਸੂਰ ਤਨ ਕਾਰੀ । ਭੂਲੇ ਦੇਹ ਗੇਹ ਸੁਧ ਸਾਰੀ ।
 ਯਾ ਬਿਧਿ ਸਹਿਰ ਘੇਰ ਜੋ ਪਰੇ । ਦੇਇ ਰਾਤ, ਦਿਨ ਦੋਇਕ¹³ ਲਰੇ ॥੬੧॥ [੧੬੯॥]
ਦੋਹਰਾ । ਜਬ ਤੀਸਰ ਦਿਨ ਆਇਯੋ, ਯੋ ਪ੍ਰਭੁ ਕਹੀ ਸੁਨਾਇੇ ।
 “ਧਰਮ ਸਿੰਘ ! ਤੁਮ ਯੋ ਸੁਨੋ, ਹੱਲਾ ਕੀਚੇ ਜਾਇ” ॥੬੨॥ [੧੭੦॥]
 ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਆਯੋ ਤਬੈ, ਲਏ ਸਿੰਘ ਬਲਕਾਰ ।
 ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਢੁਕੇ ਸਬੈ, ਕਰੈ ਮਾਰ ਹੀ ਮਾਰ ॥੬੩॥ [੧੭੧॥]
ਝੂਲਨਾ । ਸਸਤ੍ਰ ਭੰਡਾਰ ਲਲਕਾਰ ਸਿੰਘਾਨ ਕੀ, ਗਰਜ ਸਬ ਸੂਰ ਐਸੇ ਸਿਧਾਏ ।
 ਆਨ ਦਿਵਾਰ¹⁴ ਲੰਗਾਰ¹⁵ ਗੜ੍ਹ ਕੀ ਲਈ, ਕੀਓ ਘਮਸਾਨ ਕੋਤਾਨ¹⁶ ਘਾਏ ।
 ਮਾਰ ਅਪਾਰ ਹਥੀਆਰ ਭਾਰੀ ਭਏ, ਸੂਰ ਪੈ ਸੂਰ ਗਿਰ ਕਾਮ ਘਾਏ ।
 ਛੋਰ ਕੈ ਪੋਰ¹⁷ ਕੀ ਠੋਰ ਐਸੇ ਗਏ, ਸਿੰਘ ਚਲ ਪੋਰ ਕੀ ਠੋਰ ਜਾਏ ॥੬੪॥ [੧੭੨॥]
ਦੋਹਰਾ । ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਆਏ ਤਬੈ ਸਿੰਘ ਸਬੈ ਖੁਨਸਾਇ¹⁸ ।
 ਮਸਲਤ¹⁹ ਬਹਿ ਐਸੇ ਕਰੀ, ਦੀਨੀ ਆਗ ਲਗਾਇ ॥੬੫॥ [੧੭੩॥]
ਚੋਪਈ । ਜਲ ਬਲ ਭਯੋ ਅੰਗਾਰ ਦਰੇਜਾ²⁰ । ਇਹ ਬਿਧਿ ਕੀਨ ਖਾਲਸੇ ਚੋਜਾ ।
 ਸਭ ਮਿਲ ਕੇ ਅੰਦਰ ਕਹੁ ਧਾਏ । ਜੋ ਜੋ ਚੜ੍ਹੇ ਹਾਥ ਉਨ ਘਾਏ ॥੬੬॥ [੧੭੩॥]
ਝੂਲਨਾ । ਤੋਰ ਕੈ ਪੋਰ ਜਬ ਸਿੰਘ ਆਗੇ ਗਏ, ਸਾਮ੍ਹਰੇ²¹ ਸੂਰ ਲਲਕਾਰ ਆਏ ।
 ਗਹੇ ਤਰਵਾਰ ਹੰਕਾਰ ਐਸੇ ਪਰੇ, ਜਾਨ ਦਰੀਆਉ ਜਜੋ ਉਮੰਡ ਆਏ ।
 ਸੂਰ ਅਰ ਸਿੰਘ ਮਿਲ ਜੁੱਧ ਐਸੇ ਕਰਜੇ, ਲੋਹ ਲੋਹਾਰ ਜੈਸੇ ਬਜਾਏ ।
 ਚੋਟ ਪਰ ਚੋਟ ਅਰੁ ਓਟ ਕਰਤਾਰ ਕੀ, ਸਾਰ²² ਕੀ ਬਾਰ²³ ਮੈ ਸਿੰਘ ਆਏ ॥੬੭॥ [੧੭੪॥]

1. ਦੁਸ਼ਮਨ। 2. ਸੱਥਰ। 3. ਕ੍ਰੋਧਵਾਨ ਹੋ ਕੇ। 4. ਰਣਖੇਤ੍ਰ (ਜੁੱਧ-ਭੂਮਿ)। 5. ਇਕ ਖਿਣ। 6. ਦੇਰ।
 7. ਘਣਾ, ਬਹੁਤ। 8. ਚੁਸਤ ਚਲਾਕ। 9. ਬੰਦੂਕ। 10. ਰਜਾਉਣ ਲਈ। 11. ਅਸਿ ਤੇ ਖੜਗ, ਤੇਗ-ਤਲਵਾਰ।
 12. ਤਮਚੇ। 13. ਦੋ ਰਾਤਾਂ ਤੇ ਦੋ ਦਿਨ। 14. ਦੀਵਾਰ, ਕੰਧ। 15. ਕੰਧ ਦਾ ਟੋਟਾ। 16. ਕਿਤਨੇ ਹੀ। 17. ਨਗਰ
 ਦਾ ਮੁੱਖ ਦਰਵਾਜ਼ਾ। 18. ਕ੍ਰੋਧਵਾਨ ਹੋ ਕੇ। 19. ਸਲਾਹ, ਮਸ਼ਵਰਾ। 20. ਦਰਵਾਜ਼ਾ। 21. ਸਾਮ੍ਹਣੇ, ਸਾਹਵੇਂ।
 22. ਲੋਹਾ ਭਾਵ-ਸਸਤ੍ਰ ਅਸਤ੍ਰ। 23. ਵਾੜ, ਮਾਰ।

ਚੋਪਈ। ਮਿਲ ਕੈ ਸੂਰਨ ਮੰਤ੍ਰ ਕੀਨਾ। ਤਨ ਮਨ ਪ੍ਰਾਨ ਅਰਪ ਕੈ ਦੀਨਾ।

ਨਿਜ ਮਰਨੈ ਕਾ ਤ੍ਰਾਸ¹ ਨ ਜਾਨਾ। ਇਹ ਬਿਧਿ ਪਰੈ ਜੋਧ ਬਲਵਾਨਾ॥ [੧੭੫॥]

ਪਰੀ ਲੋਥ ਪਰ ਲੋਥ ਅਪਾਰਾ। ਗਿਰੇ ਪਖਰੀਆ² ਵਾਰ ਨ ਪਾਰਾ³।

ਲੈ ਲੈ ਸੂਰ ਪ੍ਰੇਮ ਕੇ ਧਯਾਲੇ। ਪੀ ਪੀ ਮਗਨ ਭਏ ਮਤਵਾਲੇ॥੬੮॥ [੧੭੬॥]

ਦੋਹਰਾ। ਬਹੁਤ ਸੂਰ ਮਾਰੇ ਤਬੈ, ਭਾਜੇ ਅਨਿਕ ਪ੍ਰਕਾਰ।

ਦੂਜੇ ਦਰਵਾਜੇ ਗਏ, ਕਰਤ ਮਾਰ ਹੀ ਮਾਰ॥੬੯॥ [੧੭੭॥]

ਧਾਇ ਪਰੇ ਤਾ ਮੈ ਸਬੈ, ਦੀਨੇ ਦੂਤ ਭਜਾਇ।

ਤੀਜੈ ਦਰਵਾਜੇ ਗਏ, ਨਿਮਖ⁴ ਬਿਲਮ⁵ ਨਹੀ ਲਾਇ॥੭੦॥ [੧੭੮॥]

ਚੋਪਈ। ਤਾਬ ਘਮੰਡ ਰਹੈ ਬਲਵਾਨਾ। ਏਕ ਨ ਮਾਨਤ ਤਾ ਕੀ ਆਨਾ।

ਏਕ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਤਟ ਆਯੋ। ਸਬ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ ਤਿਨ ਆਨ ਸੁਨਾਯੋ॥੭੧॥ [੧੭੯॥]

ਦੋਹਰਾ। ਤਵਨ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਭੂ ਸੋ ਕਹੀ, ਵਹਿ ਜੋ ਅਧਿਕ ਪਹਾਰਾ⁶।

ਤੋਪ ਜਾਇ ਤਾ ਪੈ ਚੜ੍ਹੈ, ਭਾਜੇ ਤੇ ਸੇ ਗਵਾਰ॥੭੨॥ [੧੮੦॥]

ਚੋਪਈ। ਸੁਨੇ ਬੈਨ ਸਾਹਿਬ ਬਲਵਾਨਾ। ਲਈ ਚੜ੍ਹਾਇ ਤੋਪ ਤਿਹ ਬਾਨਾ।

ਇਹ ਬਿਧਿ ਚਲਤ ਪੱਖ⁷ ਤੈ ਗਰਜੈ। ਜਾ ਧੁਨਿ ਸੁਨੇ ਸਤ੍ਰੁ ਕੁਲ ਲਰਜੈ॥੭੩॥ [੧੮੧॥]

ਸਵੈਯਾ। ਕੇਤਕ⁸ ਚੋਟ ਚਲੀ ਜਬ ਪੋਰਹਿ⁹, ਕੰਪ ਉਠਜੇ ਸਭ ਹੀ ਪੁਰਾ¹⁰ ਸਾਰਾ।

ਭਾਜ ਚਲੈ ਸੇ ਦਸੋ ਦਿਸ ਕੋ, ਅਰੁ ਭੂਲ ਨ ਜੁੱਧ ਕੇ ਨਾਮ ਉਚਾਰਾ।

ਮਾਰ ਵਤੇ ਕਰ ਯਾ ਬਿਧਿ ਸੇ ਗੜ੍ਹ, ਆਨ ਕਹੀ ਬਤੀਆ¹¹ ਦਰਬਾਰਾ।

“ਆਪ ਚਲੇ ਤਿਹ ਠੋਰ ਮਯਾ ਨਿਧਿ¹², ਦੇਖਨ ਕੇ ਗੜ੍ਹ ਕੀ ਸਬ ਸਾਰਾ॥੭੪॥ [੧੮੨॥]

ਯੋ ਸੁਨ ਸ੍ਵਾਰ ਭਏ ਕਰਤਾਰ¹³, ਬਿਚਾਰ ਕਛੂ ਮਨ ਮਹਿ ਨਹਿ ਕੀਨਾ।

ਤੋਰ ਵਹੀਰ¹⁴ ਦਯੋ ਪ੍ਰਥਮੈ ਪੁਨਿ, ਪਾਛੇ ਤੇ ਆਪ ਸੁ ਮਾਰਗ¹⁵ ਲੀਨਾ।

ਏ ਸਬ ਭੇਦ ਬਘੋਰ ਸੁਨਜੇ, ਤਬ ਧਾਏ ਨਰੇਸ ਮਹਾ ਮਤਿ ਹੀਨਾ।

ਆਨ ਪਿਛਾਰ ਸੋ ਲੂਟ ਕਰੀ, ਤਿਹ ਜੂਝਤ ਭੇ ਪੁਨਿ ਸਿੰਘ ਨਵੀਨਾ॥੭੫॥ [੧੮੩॥]

ਦੋਹਰਾ। ਸਿੰਘ ਪਿਛਾਰੀ ਮੈ ਰਹੇ, ਆਈ ਫੌਜ ਅਪਾਰ।

ਜੁੱਧ ਭਯੋ ਜੂਝੈ ਸਕਲ, ਘਾਇਲ ਭਏ ਹਜਾਰ॥੭੬॥ [੧੮੪॥]

ਜੁੱਧ ਕਰਤ ਆਏ ਤਹਾਂ, ਨ੍ਰਿਪਜ¹⁶ ਸਾਥ ਬਲਵਾਨ।

ਆਪ ਕਰਨ ਕਾਰਨ ਤਹਾਂ ਠਾਢੇ ਬਜਤ ਨੀਸਾਨ॥੭੭॥ [੧੮੫॥]

ਚੋਪਈ। ਸਹਿਰ ਬਘੋਰੀ ਦੇਖਤ ਰਾਜੈ। ਅਨਿਕ ਅਰਿਨ ਸੋ ਲਰੈ ਨ ਭਾਜੈ।

ਤਿਨ ਕੇ ਸਮਾ ਨਿਕਟ ਜੋ ਆਯੋ। ਆਨ ਪ੍ਰਭੂ ਸੋ ਜੁੱਧ ਮਚਾਯੋ॥੭੮॥ [੧੮੬॥]

ਸਵੈਯਾ। ਆਯਸ¹⁷ ਲੈ ਕਰੁਨਾ ਨਿਧਿ ਕੀ¹⁸, ਤਬ ਸਿੰਘ ਬਲੀ ਨ੍ਰਿਪ ਉਪਰ ਆਯੋ।

ਰਾਵ ਕੇ ਵਾਰ ਸਮਾਰਤ¹⁹ ਹੀ, ਕਟ ਸਿੰਘ ਨੇ ਤਾਹਿ ਕੇ ਸੀਸ ਗਿਰਾਯੋ।

1. ਡਰ। 2. ਘੋੜ-ਸਵਾਰ। 3. ਵਾਰ ਪਾਰ (ਅੰਤ) ਕੋਈ ਨਹੀਂ। 4. ਇਕ ਖਿਣ। 5. ਦੇਰ, ਢਿੱਲ। 6. ਪਹਾੜ। 7. ਪੱਖੀ, ਪਹਾੜੀ। 8. ਕਿਤਨੀਆਂ। 9. ਨਗਰ ਦੇ ਮੁੱਖ ਦਰਵਾਜੇ ਉੱਤੇ। 10. ਨਗਰ। 11. ਬਾਤਾਂ, ਗੱਲਾਂ। 12. ਕ੍ਰਿਪਾ-ਸਾਗਰ (ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ)। 13. ਗੁਰੂ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ। 14. ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਭੀੜ। 15. ਰਸਤਾ। 16. ਰਾਜੇ ਦਾ ਪੁੱਤ੍ਰ। 17. ਆਗਿਆ। 18. ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ। 19. ਸੰਭਾਲਦਿਆਂ।

ਯੋਂ ਤਰਫ਼ਜੋ ਬਿਧੁ¹ ਭੂਮਿ ਗਿਰਜੋ ਬਿਧਿ, ਯੋਂ ਉਪਮਾ ਕਵਿ ਕੈ ਮਨ ਆਯੋ ।

ਨੀਰ ਤੇ ਬਾਹਰ ਜਜੋ ਮਕਰੀ ਸਰ, ਤਜੋ ਨਰਪਾਲ² ਕੋ ਸੀਸ ਲਖਾਯੋ ॥੭੯॥ [੧੮੭॥]

ਝੂਲਨਾ । ਦੂਸਰੇ ਰਾਵ³ ਸੰਭਾਰ ਤਾਕੀ ਦਸਾ, ਕੋਪ ਮਹਾਰਾਜ ਕੇ ਅਗ੍ਰ⁴ ਧਾਯੋ ।

ਧਨੁਖ⁵ ਸੰਭਾਰ ਕਰਤਾਰ⁶ ਤਾਹੀ ਸਮੈ, ਬੈਚ ਕੇ ਬਾਨ ਤਿਹ ਓਰ⁷ ਲਾਯੋ ।

ਫੋਰ⁸ ਹਿਯ⁹ ਕੋ ਗਯੋ ਪਾਰ ਪਰਲੇ ਭਯੋ, ਜੁਧ ਕੈ¹⁰ ਰਾਵ ਸੁਰਗੇ ਸਿਧਾਯੋ ।

ਭਾਜ ਕੇ ਫੌਜ ਬਘੋਰ ਦੋੜੀ ਗਈ, ਸਿੰਘ ਗੋਬਿੰਦ ਡੰਕਾ ਬਜਾਯੋ ॥੮੦॥ [੧੮੮॥]

ਦੋਹਰਾ । ਭਾਜੀ ਫੌਜ ਬਘੋਰ ਕੀ, ਮਾਰ ਲਯੋ ਸਿਰਦਾਰ¹¹ ।

ਕੂਚ ਜਹਾਨਾਬਾਦ¹² ਕੋ, ਕਰ ਦੀਨੋ ਕਰਤਾਰ ॥੮੧॥ [੧੮੯॥]

ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਪ੍ਰਧਾਨ । ਅਠ ਦਸ ਧਯਾਇ ਬਘੋਰ ਪ੍ਰਮਾਨ ॥੧੮॥

1. ਵਿਧਾਤਾ, ਰਾਜਾ। 2. ਪ੍ਰਜਾਪਤੀ, ਰਾਜਾ। 3. ਦੂਜਾ ਰਾਜਾ। 4. ਅੱਗੇ, ਸਾਮ੍ਹਣੇ। 5. ਕਮਾਣ। 6. ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ। 7. ਤਰਫ਼, ਵਲ। 8. ਫੋੜ ਕੇ, ਭੰਨ ਕੇ। 9. ਹਿਰਦਾ। 10. ਜੂਝ ਕੇ। 11. ਇਹ ਯੁੱਧ ੧੯, ੨੦ ਤੇ ੨੧ ਚੇਤ੍ਰ ਸੰਮਤ ੧੭੬੩ ਬਿ. ਨੂੰ ਹੋਇਆ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਰਾਣਾ ਮਹਾਨੰਦ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਭਰਾ ਮੋਖ ਰਾਇ ਦੋਵੇਂ ਮਾਰੇ ਗਏ ਸਨ। 'ਦੇਖੋ, ਭੱਟ ਵਹੀ ਤਲੋਢਾ ਪਰਗਨਾ ਜੀਂਦ, ਸ਼ਹੀਦ ਬਿਲਾਸ ਕ੍ਰਿਤ ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ, ਪੰਨਾ ੭੨ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਕੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਕ੍ਰਿਤ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ। 12. ਸ਼ਾਹਜਹਾਨਾਬਾਦ (ਦਿੱਲੀ)।

ਉੱਨ੍ਹੀਵਾਂ ਅਧਿਆਇ
ਸ਼ਾਹਜ਼ਾਦਾ ਤਾਰਾ ਆਜ਼ਮ ਮਾਰਿਆ

ਦੇਹਰਾ। ਮੱਦਤ ਕਰ ਹੈ ਗੁਰੂ ਜੀ, ਸਾਹ ਬਹਾਦਰ ਕੇਰ।
ਧਯਾਇ ਉਨੀਸਮ ਬਰਨ ਹੈ, ਕਥਾ ਸੁਖਦਾ¹ ਸਬ ਟੇਰ² ॥੧॥
ਦਿਸ ਦੱਖਨ ਅਹਿਮਦ ਨਗਰ, ਅਜਬ ਅਜਾਇਬ ਥਾਨ।
ਕਰ ਮੁਕਾਮ ਤਿਹਨਾ³ ਰਹਜੇ, ਅਉਰੰਗ ਸਾਹ ਸੁਲਤਾਨ ॥੨॥

ਚੋਪਈ। ਅਹਿਮਦ ਨਗਰ ਅਜਬ ਹੈ ਥਾਨ। ਅਉਰੰਗ ਸਾਹ ਤਾਹਿ ਠਹਿਰਾਨਾ।
ਤੇਰਹਿ ਮਾਸ ਤਾਹਿ ਮੈ ਰਹਜੇ। ਆਯੋ ਜਬੈ ਕਾਲ ਬਸ ਭਯੋ ॥ [੩॥]
ਸਹਿਰਨ ਸਹਿਰ ਧੂਮ ਪਰ ਗਈ। ਬਿਨਾ ਸੱਕ੍ਹ⁴ ਸਚੀ⁵ ਗਤਿ ਠਈ।
ਜਿਹ ਬਿਧਿ ਨਾਵ ਨਦੀ ਕੀ ਧਾਰਾ। ਬਹਤੀ ਜਾਤ ਨ ਕੇ ਰਖਵਾਰਾ ॥ [੪॥]
ਅਨਿਕ ਠੋਰ ਇਹ ਭਾਂਤਿ ਲੁਟਾਨੀ। ਰਾਜ ਬਿਰਾਜੀ ਸਬ ਜਗ ਜਾਨੀ।
ਸੁਨਤ ਖਬਰ ਆਜਮ⁶ ਚਲਿ ਆਯੋ। ਸਬ ਲਸਕਰ ਉਨ ਆਨ ਦਬਾਯੋ ॥ [੫॥]
ਮੰਤ੍ਰਿ ਵਜੀਰ ਮਿਲੀ ਸਭ ਸੈਨਾ। ਭਾਖਤ ਭਈ ਐਸ ਬਿਧਿ ਐਨਾ।
“ਇਹ ਜਗ ਧੂਅਰੋ ਧੌਲਰ⁷ ਆਹੀ। ਤੁਮ ਚਿੰਤਾ ਕਰੀਐ ਕਛੁ ਨਾਹੀ” ॥੩॥ [੬॥]

ਦੇਹਰਾ। ਇਹ ਬਿਧਿ ਮੰਤ੍ਰ ਬਿਚਾਰ ਕੈ, ਕਾਜੀ ਮੁਗਲ ਪਠਾਨ।
ਧਰਜੇ ਛਤ੍ਰ ਸਿਰ ਆਜਮੈ, ਬਡ ਸਹਿ ਪੂਤ⁸ ਜਹਾਨ ॥੪॥ [੭॥]

ਚੋਪਈ। ਸੀਸ ਆਜਮੈ, ਛਤ੍ਰ ਢੁਰਾਨਾ। ਫੇਰੀ ਦਿਸ ਦਖਨ ਮੈ ਆਨਾ।
ਖਾਸ ਕਲੀਦ⁹ ਖਜਾਨੇ ਜੇਤੇ। ਕਰੇ ਪਾਨ ਆਪਨ ਮੈ¹⁰ ਤੇਤੇ ॥੫॥ [੮॥]

ਦੇਹਰਾ। ਜਬ ਆਜਮ ਬੈਠਾ ਤਖਤ, ਮਨ ਮੈ ਹਰਖ ਬਢਾਇ।
ਕਰ ਸਮਿਯਾਨ ਸੁ ਜੁੱਧ ਕੇ, ਚਲਜੇ ਹਿੰਦ ਕੇ ਧਾਇ ॥੬॥ [੯॥]

ਚੋਪਈ। ਪਾਤਿਸਾਹ ਸੁਤ ਦੇਨੇ ਹੋਈ। ਆਜਮ ਸਾਹ ਬਹਾਦੁਰ¹¹ ਜੇਈ।
ਜਬ ਤੇ ਐਰੰਗ ਸਾਹ ਸਿਧਾਨਾ¹²। ਆਜਮ ਰਾਜ ਆਪਨੇ ਜਾਨਾ ॥ [੧੦॥]

1. ਸੁਖਦਾਈ। 2. ਵੱਸ ਕੇ। 3. ਉਸ ਥਾਵੇਂ। 4. ਸ਼ਕ੍ਹ, ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਇੰਦ੍ਰ। 5. ਇੰਦ੍ਰ ਦੀ ਰਾਣੀ (ਇਸਤ੍ਰੀ)। 6. ਤਾਰਾ ਆਜ਼ਮ, ਸ਼ਾਹ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦਾ ਸ਼ਾਹਜ਼ਾਦਾ। 7. ਧੂਇ ਦਾ ਧੌਲਰ ਅਥਵਾ ਨਾਸ਼ ਰੂਪ ਸੰਸਾਰ। 8. ਆਜ਼ਮ ਸ਼ਾਹ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦਾ ਵੱਡਾ ਪੁਤ੍ਰ ਨਹੀਂ, ਵਿਚਕਾਰਲਾ ਪੁਤ੍ਰ ਸੀ (ਦੇਖੋ, *History of the Aurangzeb* by J. N. Sarkar and *Later Mughals* by W. Irvine)। 9. ਕੁੰਜੀਆਂ, ਚਾਬੀਆਂ। 10. ਆਪਣੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ। 11. ਮੁਹੰਮਦ ਆਜ਼ਮ ਸ਼ਾਹ ਤੇ ਮੁਹੰਮਦ ਮੁਅੱਜ਼ਮ ਸ਼ਾਹ। 12. ਮਰਿਆ।

ਸੀਸ ਆਪਨੇ ਛੱਡ ਝੁਲਾਯੋ। ਡੰਕਾ ਦੇਤ ਹਿੰਦ ਕੋ ਧਾਯੋ।
 ਕਾਲ ਕਰਮ ਕੀ ਖਬਰ ਨ ਪਾਈ। ਕਾਹਿ ਹਨੇ¹ ਕਿਸ ਦੇ ਠਕੁਰਾਈ ॥ [੧੧॥]
 ਸਾਹ ਬਹਾਦੁਰ ਦਿਲੀ ਜਹਾਂ। ਪਹੁਚਾ ਗੁਰੂ ਖਬਰ² ਮਹਿ ਤਹਾਂ।
 ਆਜਮ ਚੜ੍ਹੇ ਇਨੇ ਸੁਨ ਪਾਈ। ਸਰਬ ਆਪਨੀ ਸੈਨ ਬੁਲਾਈ ॥ [੧੨॥]
 ਨਿਰਖ ਜਮਾਤਨ³ ਐਸ ਵਿਚਾਰੇ। ਵਾ ਕੇ ਸੰਗ ਦੱਖਨ ਹੈ ਭਾਰੇ।
 ਮੇ ਪਹਿ ਧਨ-ਪੁਜਨੀ⁴ ਹੈ ਥੋੜੀ। ਕਿਹ ਬਿਧਿ ਜੰਗ ਕਰੋ ਕਰ ਜੋੜੀ ॥ [੧੩॥]
 ਇਹ ਚਿੰਤਾ ਧਰ ਕੈ ਮਨ ਮਾਹੀ। ਬੈਠ ਬਿਚਾਰਤ ਸਾਹਜ⁵ ਆਹੀ।
 ਸਭ ਸਾਹਿਬ ਕੀ ਖਬਰ ਸੁ ਜਾਨੇ। ਪਹੁਚੀ ਆਨ ਖਬਰ ਤਹਿ ਥਾਨੇ ॥ [੧੪॥]
 ਖੁਸੀ ਭਯੋ ਸੁਨ ਕੇ ਤਬ ਸਾਹਾ। ਚਿੰਤਾ ਤਜੀ ਭਯੋ ਉਤਸਾਹਾ।
 ਇਹ ਸੁਨਿ ਲਿਖੇ ਤਬੈ ਤਿਨ ਕਾਗਦ। ਪੋਨ ਭੇਸ ਚਲਜ ਸੋਈ ਮਾਗਧ⁶ ॥ [੧੫॥]
 ਚਲਤ ਚਲਤ ਆਯੋ ਵਹਿ ਤਹਾਂ। ਡੇਰਾ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਕੋ ਜਹਾ।
 ਕਾਗਦ ਦਯੋ ਸੇ ਆਪ ਪਛਾਏ। ਯਾ ਬਿਧਿ ਸਾਹ ਲਿਖਯੋ ਮਨ ਲਾਏ ॥੭॥ [੧੬॥]

ਦੋਹਰਾ। ਖਾਸ ਕਦਮ⁷ ਮਹਾਰਾਜ ਕੇ, ਖਿਜਮਤਗਾਰ ਇਲਗਾਰ⁸।

ਅਨਿਕ ਭਾਂਤਿ ਸਿਜਦਾ ਕਰੀ, ਸੁਨੀਏ ਸਾਰ ਵਿਚਾਰ ॥੮॥ [੧੭॥]

ਸਮਾਚਾਰ ਜੋ ਸਾਹ ਕੋ, ਭਿਸਤ ਗਮਨ ਜਿਮ ਕੀਨ।

ਸੁਨਯੋ ਪੜ੍ਹਯੋ ਮਹਾਰਾਜ ਜੂ, ਭਾਖਤ ਲੋਕ ਪ੍ਰਵੀਨ ॥੯॥ [੧੮॥]

ਸੂਬੇ ਬੀਰ ਅਮੀਰ ਜੋ, ਮੰਤ੍ਰ ਖਾਸ ਸਿਕਦਾਰ⁹।

ਲੈ ਜਿਨ ਤਖਤ ਬੈਠਾਇਯੋ, ਆਜਮ ਸਾਹ ਨਿਰਧਾਰ¹⁰ ॥੧੦॥ [੧੯॥]

ਚੋਪਈ। ਦੱਖਨ ਸਰਬ ਹਾਥ ਉਨ ਆਯੋ। ਜਹ ਤਹਿ ਸਰਬ ਸੁ ਠਾਨ ਬੈਠਾਯੋ।

ਤਬ ਤਿਨ ਯਾ ਬਿਧਿ ਬਯੋਤ ਬਨਾਯੋ। ਡੰਕਾ ਦੇਤ ਹਿੰਦ ਕੋ ਧਾਯੋ ॥ [੨੦॥]

ਮੈ ਨਿਜ ਦਸਤ ਜੋੜ ਕੈ ਕਹੋ। ਪਦ ਪੰਕਜ¹¹ ਕੀ ਸਰਨੀ ਲਹੋ।

ਤੁਮ ਬਿਨ ਔਰ ਨ ਕੋ ਮੁਹਿ ਪੱਛਾ। ਇਤ ਉਤ ਸਹੀ ਆ ਕੀ ਰੱਛਾ ॥ [੨੧॥]

ਸਾਰ ਮੰਤ੍ਰ ਮੁਰ¹² ਉਰ¹³ ਇਮ ਆਯੋ। ਮਹਾਰਾਜ ਚਹੀਅਤ ਇਤ ਆਯੋ।

ਪੈ¹⁴ ਜਬ ਔਰ ਬਾਤ ਹੈ ਕਾਈ। ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਿੰਧ ਲਿਖ ਗੁਪਤ ਜਨਾਈ ॥ [੨੨॥]

ਇਤੇ ਕਥਾ ਪ੍ਰਭੂ ਜੂ ਸੁਨ ਪਾਈ। ਲਿਖਯੋ ਦਿਲਾਸਾ ਸਾਹੁ ਬਨਾਈ।

“ਸੰਕਾ ਨੈਕ¹⁵ ਜੀਅ ਨਹੀ ਆਨੇ। ਨਿਸਚੈ ਰਾਜ ਆਪਨਾ ਜਾਨੇ ॥ [੨੩॥]

ਹਮ ਨਿਜ ਕੂਚ ਸੁ ਕੂਚ ਕਰਾਈ। ਆਵਤ ਬੇਗ¹⁶ ਪਾਸ ਤਵ¹⁷ ਪਾਈ।

ਤੈ ਸੰਸਾ ਮਨ ਮੈ ਜਿਨ¹⁸ ਆਨੇ। ਜਾਇ ਅਗਮਨੇ¹⁹ ਜੁੱਧ ਸੁ ਠਾਨੇ²⁰ ॥ [੨੪॥]

ਹਮ ਕੇ ਨਿਜ ਤੇ ਲਖੇ ਨ ਦੂਰਾ। ਹਮ ਤੇਰੇ ਸਦ ਸੰਗ ਹਜ਼ੂਰਾ।

ਇਹੀ ਕਾਜ ਕਰਨੇ ਨਿਰਧਾਰਾ। ਮੈ ਚਲਿ ਆਯੋ ਕੋਸ ਹਜ਼ਾਰਾ ॥੧੧॥ [੨੫॥]

1. ਕਿਸ ਨੂੰ ਮਾਰੇ। 2. ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਣ ਤੇ। 3. ਫੌਜੀ ਪੜਤਲਾਂ ਦੇਖ ਕੇ। 4. ਧਨ-ਦੌਲਤ ਤੇ ਫੌਜ। 5. ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦਾ ਪੁਤ੍ਰ (ਬਹਾਦੁਰ ਸਾਹ)। 6. ਰਾਜਦੂਤ। 7. ਚਰਣ, ਪੈਰ। 8. ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸੈਨਾ। 9. ਸਰਦਾਰ। 10. ਨਿਸਚਾ ਕਰਕੇ। 11. ਚਰਣ ਕਮਲ। 12. ਮੇਰੇ। 13. ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ। 14. ਪਰ। 15. ਥੋੜੀ ਜਹੀ ਵੀ। 16. ਛੇਤੀ, ਜਲਦੀ। 17. ਤੇਰੇ ਕੋਲ। 18. ਮਤ, ਉੱਕਾ ਹੀ ਨਹੀਂ। 19. ਅੱਗੇ। 20. ਲੜਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੇ।

ਦੋਹਰਾ। ਜਬ ਹਮ ਕੇ ਤੁਮ ਚਿਤਵ ਹੈ, ਤਬ ਹਮ ਤੁਮਰੇ ਪਾਸ।”

ਦਯੋ ਹੁਕਮ ਲਿਖ ਦੂਤ ਕੋ, ਜੋ ਵੈ² ਕਰਤ ਅਰਦਾਸ ॥੧੨॥ [੨੬॥]

ਚੋਪਈ। ਸਾਹ ਬਹਾਦੁਰ ਹੁਤੇ ਸੁ ਜਹਾਂ। ਆਵਤ ਭਯੋ ਬੇਗ ਨਰ³ ਤਹਾਂ।

ਸਰਬ ਕਥਾ ਜੋ ਛੋਰ ਸੁਨਾਈ। ਤਾ ਤੇ ਸਾਂਤਿ ਸਾਹ ਮਨ ਆਈ।

ਸੋਕ ਜੁਕਤ⁴ ਤਨ ਪੀਤ⁵ ਲਸਾਹੀ। ਭਯੋ ਅਰੁਨ⁶ ਗੁਰ ਚਿਤ ਗਵਾਈ ॥੧੩॥ [੨੭॥]

ਦੋਹਰਾ। ਬਾਰਿਜ ਚਰ⁷ ਜਲ ਸ੍ਵਾਤ⁸ ਪਿਯ⁹, ਮੁਦਿਤ ਜੈਸ ਸਰ ਪਾਯ¹⁰।

ਤਿਮ ਸਾਹਜ¹¹ ਬਿਗਸਤ ਭਯੋ¹² ਪਦ ਪੰਕਜ ਬਰ ਪਾਯ¹³ ॥੧੪॥ [੨੮॥]

ਸਵੈਯਾ। ਆਨ ਜਬੈ ਉਰ ਅਸਥਲ ਮੈ, ਪੁਨਿ ਦੀਨ ਦਯਾਲ ਸੁ ਆਪ ਬਿਰਾਜਾ।

ਕੋਟ ਉਪਾਯ ਫੁਰੇ ਤਤਕਾਲਹ, ਚਿਤ ਸੁ ਦਰਦ ਕਸੂਮਤ¹⁴ ਭਾਜਾ।

ਬੋਲ ਕੈ ਬੀਰ ਸੁ ਸੂਰ ਬਡੇ ਭਟ¹⁵, ਅੰਬਦ¹⁶ ਜਯੋ ਪੁਨਿ ਕੈ ਤਬ ਗਾਜਾ।

ਲੈ ਉਮਡਯੋ ਦਲ ਬਾਦਲ ਸੇ ਬਰ, ਭਾਂਤਿ ਅਨੇਕ ਬਜੈ ਤਬ ਬਾਜਾ ॥੧੫॥ [੨੯॥]

ਦੇਸ ਨ ਦੇਸ ਕੇ ਜੋਰ ਮਹੀਪਤਿ¹⁷, ਆਯੁਧ¹⁸ ਭੂਖਨ ਚੀਰ ਬਨਾਈ।

ਬਾਦ ਜਹਾਨ¹⁹ ਤੇ ਆਪ ਚਢਯੋ, ਪੁਨਿ ਵਾਦਨ²⁰ ਕੀ ਧਰ ਲੋਕ ਸਮਾਈ।

ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਜਹਾਨ ਚਢਯੋ ਇਤਨੋ ਬਲ ਕੋਨ ਗਨੈ ਸਮੁਦਾਈ।

ਮਾਰ ਸੁ ਮਾਰ ਕਰੈ ਮਤਿ ਸਾਰ ਜੁ, ਤਦਪਿ²¹ ਤਾਸ ਸਕੈ ਨਹਿ ਗਾਈ ॥੧੬॥ [੩੦॥]

ਚੋਪਈ। ਇਹ ਲੈ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੇ ਧਾਯੋ। ਉਤ ਦੱਖਨ ਵਾ ਕੇ ਸੰਗ ਆਯੋ।

ਯੋ ਨਾਰਦ ਜਾ ਕਲਹਿ ਮਚਾਈ। ਉਮੰਡੇ ਜੁੱਧ ਕਾਜ ਦੇਉ ਭਾਈ ॥ [੩੧॥]

ਚੰਬਲ ਨਦੀ²² ਬਹਤ ਜਹ ਪਾਵਨ²³। ਦੁਤੀ ਜਾਨੂਵੀ²⁴ ਜਨੁ ਸੁਖਦਾਵਨ²⁵।

ਤਾ ਕੇ ਨਿਕਟ ਸੁਨਯੋ ਕਈ ਥਾਨੇ। ਆਨ ਸਮਾਗਮ ਜੋਧ ਸੁ ਠਾਨੇ²⁶ ॥੧੭॥ [੩੨॥]

ਦੋਹਰਾ। ਜਲਦ ਮੇਘ²⁷ ਜਿਮ ਬਿਬ ਦਿਸਾ²⁸, ਆਵਤ ਹੈ ਘਨ ਘੋਰ।

ਤਿਮ ਸੈਨਾ ਚਤੁਰੰਗਿਨੀ²⁹, ਨਿਰਖ ਬਾਢ ਕਰ ਜੋਰ ॥੧੮॥ [੩੩॥]

ਚੋਪਈ। ਬਾਵਨ³⁰ ਬੀਰ ਚੋਸਨੀ ਜੋਗਨਿ। ਨਾਚਤ ਭਈ ਮਾਸ ਰਤਿ ਭੋਜਨਿ³¹।

ਲੈ ਲੈ ਖਪਰ ਕਿਲਕਤ ਨਚੇ। ਜਿਹ ਬਿਧਿ ਸਾਥ ਸ੍ਰੋਨ³² ਭਟ ਅਚੇ ॥੧੯॥ [੩੪॥]

ਸਵੈਯਾ। ਆਜਮ ਸਾਹ ਨਿਹਾਰ ਦੁਤੈ ਦਲ³³, ਕ੍ਰੋਧ ਭਯੋ ਜੁਗ ਨੈਨ³⁴ ਤਚਾਈ³⁵।

1. ‘ਤੇਰੇ’ (ਮੋ. ਬਾ. ੭੧)। 2. ਉਹ। 3. ਆਦਮੀ, ਦੂਤ। 4. ਸਹਿਤ। 5. ਪੀਲਾ। 6. ਲਾਲ। 7. ਬਾਰਿ (ਜਲ) ਤੋ ਅਜ (ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ) ਬੱਦਲ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਚਾਹੁਣ ਵਾਲਾ ਬਾਬੀਹਾ (ਪਪੀਹਾ)। 8. ਸ੍ਵਾਂਤ ਬੁੰਦ। 9. ਪੀ ਕੇ। 10. ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਨੇ ਸਰੋਵਰ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ ਹੋਵੇ। 11. ਸ਼ਾਹਜਾਦਾ ਬਹਾਦੁਰ ਸਾਹ। 12. ਖੁਸ਼ ਹੋਇਆ। 13. ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਚਰਣ-ਕਮਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ। 14. ਖੁਸ਼ਮਤ, ਦੁੱਖ-ਅੰਦੋਸ਼। 15. ਯੋਧੇ। 16. ਬੱਦਲ। 17. ਰਾਜੇ ਮਹਾਰਾਜੇ। 18. ਸ਼ਸਤ੍ਰ-ਅਸਤ੍ਰ। 19. ਸ਼ਾਹਜਹਾਨਾਬਾਦ (ਦਿੱਲੀ)। 20. ਵਾਜੇ। 21. ਤਾਂ ਵੀ। 22. ਚੰਬਲ (ਚਰਮਣਵਤੀ) ਨਦੀ, ਜੋ ਇੰਦੌਰ ਦੇ ਪਹਾੜ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਇਟਾਵੇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਯਮੁਨਾ ਵਿਚ ਜਾ ਡਿਗਦੀ ਹੈ। 23. ਪਵਿਤ੍ਰ। 24. ਗੰਗਾ। 25. ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੁਖ ਦੇਣ ਵਾਲੀ। 26. ਆਨ ਸਮਾਗਮ ਭਯੋ ਰਿਸਾਨੇ। (ਮੋ. ਬਾ. ੭੧)। 27. ਵਰ੍ਹਨ ਵਾਲਾ ਬੱਦਲ। 28. ਦੇਵੋ ਪਾਸੇ। 29. ਪੈਦਲ, ਘੋੜ ਸਵਾਰ ਆਦਿ ਫੌਜ। 30. ਬਵੰਜਾ। 31. ਮਾਸ ਕੇ ਭੋਗਨ। (ਮੋ. ਬਾ. ੭੧, ਖਾ. ਕਾ. ਅ. ੬੦੫)। 32. ਸ਼੍ਰੋਣਿਤ, ਲਹੂ। 33. ਮੁਹੰਮਦ ਆਜਮ ਨੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਦੇ ਦਲ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ। 34. ਦੇਵੋ ਅੱਖਾਂ। 35. ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਲਾਲ ਕੀਤੀਆਂ।

ਆਯਸ ਦੇਤ ਭਯੋ ਨਿਜ ਕੀ, ਬਲ ਕੈ ਤਬ ਗਾਜ ਉਨੀ ਕਰਨਾਈ।

ਹੇਤ ਭਯੋ ਸੰਗਮ² ਮਹਾਂ ਬਡ, ਤੇਪ ਤੁਫੰਗਨ ਤੀਰ ਚਲਾਈ।

ਯੋ ਕਰਿ ਸਾਰ ਅਪਾਰ ਭਯੋ, ਜਨ ਸਾਵਨ ਕੀ ਉਮਡੀ ਘਟ ਆਈ ॥੨੦॥ [੩੫॥]

ਸਿਰਖੰਡੀ ਛੰਦ। ਸਾਰੀ³ ਸਾਰ⁴ ਬਜਾਵੈ, ਤੀਰ ਤੁਫੰਗ ਲੈ। ਲਸੈ ਕਟਾਰ ਅਪਾਰੀ ਖੰਡਾ ਬਿੱਜ⁵ ਜਯੋ।

ਦੁੰਦਭਿ ਢੋਲ ਅਪਾਰੀ, ਬਜੈ ਸ੍ਰਿਦੰਗ ਯੋ। ਸੱਟ ਪਈ ਖਰਚਾਮੀ⁶, ਗੱਜਨ ਸੂਰਮੇ ॥ [੩੬॥]

ਸੁਨ ਸੁਨ ਗਜੈ ਜੁਝਾਰੀ, ਬਰਖਨ ਕੈਬਰਾ⁷। ਆਜਮ⁸ ਪੀਲ⁹ ਸਵਾਰੀ ਆਯੋ ਦੋਰ ਕੈ।

ਬੋਲਤ ਬੈਨ ਹੰਕਾਰੀ, ਮੋ ਹੋ ਇੰਦ੍ਰ ਜਯੋ। ਚੇਦਿਸ ਸੰਗ ਜੁਝਾਰੀ ਕੋਨ ਜੋ ਮੇ ਗਜੈ ॥ [੩੭॥]

ਕੋਨ ਬਹਾਦੁਰ ਸਾਹ ਜੋ ਸੰਗਰ ਮੈ ਅਯੋ। ਯੋ ਕਹਿ ਤੀਰ ਚਲਾਵੈ, ਘਨ ਜਯੋ ਬਰਖ ਕੈ।

ਹੋਈ ਮਾਰ ਸੁਮਾਰੀ, ਸੁਨੀਐ ਕਛੁ ਨਹੀਂ। ਅੰਧ ਅਰੁ ਧੁੰਧ ਪਸਾਰੀ, ਹਾਥ ਨ ਦੇਖੀਐ ॥ [੩੮॥]

ਮਚੀ ਮਾਰ ਨਿਦਾਨੀ ਲੋਥੀ ਢੇਰੀਆਂ। ਮੱਧ ਮੈਦਾਨੇ ਆਏ ਖਹਿ ਕੇ ਭ੍ਰਾਤ ਸੁਗ।

ਆਜਮ ਸਾਹ ਲਿਲਾਈ¹⁰ ਦੇਖੀ ਭ੍ਰਾਤ ਨੇ। ਸਾਹ ਬਹਾਦੁਰ ਸਾਰੀ¹¹ ਮੁਖ ਤੇ ਪੀਤ ਤਨ¹² ॥ [੩੯॥]

ਕੰਪਤ¹³ ਆਯੁਧ ਭਾਰੀ¹⁴, ਸੋਚਤ ਤ੍ਰਾਸ ਮੈ¹⁵। ਹੇ ਗੁਰ ! ਹੋਹੁ ਸਹਾਈ, ਮੈ ਸਰਨਾਗਤੀ।

ਮੈ ਅਜਾਨ ਨਹਿ ਸਿਆਨੇ ਕੇਵਲ ਆਸਰੇ। ਤੇਰ ਚਰਨ ਮਨ ਠਾਨੇ, ਅਗਯਾ ਤੁਮ ਧਰੀ ॥ [੪੦॥]

ਲੈ ਦਲ ਜੋੜ ਮੈ ਆਇਆਂ ਜੁਧਿਰ ਹੇਤ ਕੇ। ਭਾਰਤ¹⁶ ਜਯੋ ਲੜਾਈ ਹੋਈ ਭਾਰੀਆਂ।

ਸੈਨਾ ਘਨੀ ਖਪਾਈ, ਮਾਸ ਪਹਾੜ ਜਯੋ। ਰਨ ਮੈ ਦੇਹ ਦਿਖਾਈ ਬਚਨ ਨ ਪਾਲੀਐ ॥ [੪੧॥]

ਯੋ ਕਹਿ ਨੈਨ ਮਿਚਾਈ, ਧਾਰਯੋ ਧਯਾਨ ਤਿਨ। ਦੇਖੇ ਨੈਨ ਉਘਾੜੀ, ਅਗ ਜਯੋ ਤੇਜ ਹੈ।

ਸਿੰਘ ਖਰੇ ਬਲ ਭਾਰੀ, ਆਜਮ ਸਾਮਣੇ। ਹੋਈ ਖੁਸੀ ਅਪਾਰੀ, ਜਨ¹⁷ ਰਣਜੀਤ ਕੈ।

ਪੁਲਕਤ ਰੋਮ¹⁸ ਸੁ ਧਾਰੀ, ਆਨੰਦ ਛਾਇਯੋ ॥੨੧॥ [੪੨॥]

ਸਵੈਯਾ। ਜੁਝਤ ਭਯੋ ਡਰ ਡਾਰ ਤਬੈ, ਜਬ ਯਾ ਬਿਧਿ ਸਾਹਿਬ ਨੈਨ ਨਿਹਾਰੇ।

ਨੀਲਨਿ ਚੇਲ¹⁹ ਬਿਰਾਜਤ ਹੈ, ਅਰੁ ਬਾਜ ਸੁਹੇਲ²⁰ ਜਿਗਾ ਕਲ²¹ ਧਾਰੇ।

ਨੀਲ ਜਿਗਾ ਮਨਿ²² ਨੀਲ ਲਸੈ ਪਟ²³, ਨੀਲ ਮਨੀ ਮਨ ਭੂਖਨ ਭਾਰੇ।

ਮੇਘਨ ਕੇ ਜਨੁ ਜਾਲ ਬਿਖੈ, ਦੁਤਿ ਬਿੱਜੁ ਛਟਾ²⁴ ਸੁਤ ਸਾਹ²⁵ ਨਿਹਾਰੇ ॥੨੨॥ [੪੩॥]

ਭੁਜੰਗ ਛੰਦ। ਪਰੀ ਮਾਰ ਮਾਰੰ ਮਹਾ ਦੂਖ ਦੈਨੀ। ਲਸੈ ਖੰਡ ਧਾਰਾ²⁶ ਮਹਾ ਰੂਪ ਪੈਨੀ²⁷।

ਕਹੂੰ ਜੋਗਨੀ ਗੀਧ ਨਾਚੈ ਲਖਾਵੈ। ਕਹੂੰ ਡੰਕ²⁸ ਡੋਰੂ ਮਹਾਂ ਕੂਰ²⁹ ਗਾਵੈ।

ਰੁਲੈ ਤੱਛ ਮੁੱਛ³⁰ ਅਭੂਤ³¹ ਭਯਾਣੀ³²। ਨਹੀਂ ਸਾਰ ਤਾਕੋ, ਗਏ ਜੱਮ ਧਾਣੀ³³ ॥੨੩॥ [੪੪॥]

1. ਤੁਰੀ। 2. ਜੁੱਧ, ਜੰਗ। 3. ਸਾਰੀ (ਲੋਹਾ) ਖੜਕਾਉਣ ਵਾਲਾ (ਸੂਰਮਾ)। 4. ਸਾਰ (ਲੋਹਾ), ਅਰਥਾਤ ਸ਼ਸਤ੍ਰ-ਅਸਤ੍ਰ। 5. ਬਿਜਲੀ। 6. ਨਗਾਰਿਆਂ ਉੱਤੇ। 7. ਤੀਰ। 8. ਤਾਰਾ ਆਜਮ। 9. ਫੀਲ, ਹਾਥੀ। 10. ਗੁੱਸੇ ਦੀ ਲਾਲੀ। 11. ਸਿਆਹੀ, ਕਲਿੱਤਣ। 12. ਮੂੰਹ ਤੇ ਜਿਸਮ ਪੀਲਾ ਹੋ ਗਇਆ। 13. ਕੰਬਦਾ ਹੋਇਆ। 14. ਹਥਿਆਰ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੇ। 15. ਭਰ ਵਿਚ ਸੋਚਣ ਲੱਗਾ। 16. ਮਹਾ ਭਾਰਤ। 17. ਜਾਣੇ। 18. ਰੋਮ ਪੁਲਕਿਤ ਹੋ ਗਏ, ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਨੂੰ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ। 19. ਨੀਲੇ ਵਸਤ੍ਰ। 20. ਬਾਜ ਵਾਂਗ ਤਰਕ ਨਾਮੇ ਜਾਨਵਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਉਪਰ ਸੀ। 21. ਸੁੰਦਰ, ਮਨੋਹਰ। 22. ਮਣੀ। 23. ਕੱਪੜੇ। 24. ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਛਟਾ ਅਥਵਾ ਚਮਕ ਦਮਕ। 25. ਸਾਹਜਾਦਾ ਬਹਾਦੁਰ ਸਾਹ। 26. ਖੰਡਿਆਂ ਦੀ ਧਾਰ। 27. ਅਤਿਅੰਤ ਤਿੱਖੀ। 28. ਡੰਕਾ, ਚੋਬ। 29. ਤੇਜ, ਡਰਾਉਣਾ। 30. ਤੱਛ ਕੇ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਮੁੱਛ (ਟੁਕੜਾ)। 31. ਭੂਤ ਕਾਲ (ਬੀਤੇ ਹੋਏ ਸਮੇਂ) ਤੋਂ ਰਹਿਤ। 32. ਭਿਆਨਕ। 33. ਜਮ ਦੇ ਘਰ।

ਨਰਾਜ ਛੰਦ। ਪਰੰਤ ਸੂਰਾ¹ ਭੰਗ ਹੁਇ, ਰੰਗਿਤ ਰੰਗ ਭੂਮਨੰ²। ਗਿਰੰਤ ਮਾਰ ਮਾਰ ਕੈ, ਪਰੰਤ
ਬਜ਼ੁਹ³ ਤਾ ਧੁਨੰ।

ਨਚੰਤ ਗੀਧ ਬੀਧਨੰ ਨਵੰਤ ਸ੍ਰੇਣ ਤਾਲਨੰ⁴। ਹਸੰਤ ਡਾਕਣੀ ਡੁਲੰ⁵ ਭਰੰਤ ਖਪਰਾਲਨੰ⁶॥
[੪੫॥]

ਡੁਕੰਤ ਕਾਵ⁷ ਫਾਹੀਅੰ, ਨਚੰਤ ਜੰਬੁਕੰ⁸ ਧਰੰ। ਗਜੰ ਰਬੰ ਸੁ ਪੈਦਲੰ, ਭਰੰਤ ਭਾਨ ਸੁਅਘਰੰ।
ਲਸੰਤ ਮਾਸ ਕਰਦਮੰ⁹ ਭ੍ਰਮੰਤ ਬੋਰ ਡਾਕਣੀ। ਕਰੰ ਪਦੰ ਸੁ ਰੁੰਡ ਮੁੰਡ ਪੇਖੰਤ ਨੈਨ ਝਾਕਣੀ।
ਅਹੰਤ ਭਾਵ¹⁰ ਜੰਤਨੰ, ਮਰੰਤ ਨਾਹ ਅੰਤਨੰ। ਲਖੰਤ ਜੁੱਧ ਤਾਹਿ ਕੇ ਮੁਦੰਤ¹¹ ਦੇਵਤਾ ਮਨੰ
॥੨੪॥ [੪੬॥]

ਸਵੈਯਾ। ਭਾਤਿ ਅਨੇਕ ਭਟਾਨ¹² ਪਚਾਰ ਕੈ¹³, ਆਜਮ ਬੀਰ ਕਰੈ ਰਨ ਦਾਰੁਨ¹⁴।
ਅਸੁ ਪਾਤ¹⁵ ਹਨੇ ਅਰ, ਮੱਤ ਗਯੰਦਾ¹⁶, ਪਰੈ ਧਰ ਮੈ ਕਛ ਵਾਰ ਨ ਪਾਰਨ।
ਲੋਚਨ ਬਾਨ ਸੁ ਮੀਨ¹⁷ ਸਬੈ, ਪਲ ਪੱਥ ਬਿਰਾਜਤ ਹੈ ਬਡ ਬਾਰਨ।
ਲਾਲ ਗੁਲਾਲ ਭਯੋ ਰਤਿ ਸਾਗਰ¹⁸, ਕੋਨ ਗਨੈ ਯਹਿ ਜੁੱਧ ਕੈ ਕਾਰਨ ॥੨੫॥ [੪੭॥]
ਕੇਤਕ ਜੁੱਧ ਭਯੋ ਤਿਹ ਠੋਰਹਿ, ਜੇ ਨਿਰਨੈ ਕਰ ਕੈ ਅਬ ਗਈਏ।
ਹੋਤ ਪਸਾਰ ਮਹਾਂ ਕਬਿ ਕੇ ਤਬ, ਐਸ ਬਿਚਾਰ ਜੇ ਸੂਖਮ ਲਹੀਏ।
ਜੋ ਇਤਨੇ ਰਨ ਹੋਤ ਭਯੋ ਤਬ ਆਜਮ ਬੀਰ ਕੁਪਯੋ ਧਰ ਭਈਏ।
ਸੈਨ ਤੇ ਏਕਲ ਯੋ ਨਿਕਸਯੋ, ਜਿਮ ਨਾਕੁ¹⁹ ਬਡੋ ਤਜਿ ਬਾਰਿਧਿ²⁰ ਅਈਏ ॥੨੬॥ [੪੮॥]

ਦੋਹਰਾ। ਅਧਿਕ ਜੁੱਧ ਤਬ ਹੋਰ ਕੈ, ਪੁਨਿ ਆਜਮ ਬਰਬੀਰ²¹।
ਨਿਕਸ ਆਪ ਆਵਤ ਭਯੋ, ਪਹਿਰ ਲੋਹ ਮਯ ਚੀਰ²² ॥੨੭॥ [੪੯॥]
ਸਵੈਯਾ। ਯਾ ਬਿਧਿ ਆਜਮ ਆਪ ਚੜ੍ਹਯੋ, ਕੁਪ²³ ਬਾਦਰ²⁴ ਜਯੋ ਉਮੰਡੀ ਦਲ ਆਈ।
ਆਨ ਕੇ ਸਾਹ ਬਹਾਦਰ ਉਪਰ, ਕੋਪ ਭਰੇ ਸਮਸੇਰ ਲਗਾਈ।
ਢਾਰ²⁵ ਅਗਾਰ ਕੈ²⁶ ਰੋਕਤ ਭਯੋ, ਅਸ ਆਇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਿਧਿ²⁷ ਲੈ ਸੁ ਬਚਾਈ।
ਮਾਰ ਕੇ ਤੀਰ ਸ ਮਾਰ ਦਯੋ, ਅਰੁ ਆਪ ਗਏ ਵਹਿ ਰੂਪ ਛਪਾਈ ॥੨੮॥ [੫੦॥]

ਅੜਿੱਲ। ਜਬ ਆਜਮ ਯਾ ਭਾਂਤਿ ਰਨ ਬਿਖੈ ਮਾਰਿਯੋ।
ਲਗੈ ਬਾਨ ਗਏ ਪ੍ਰਾਨ ਨ ਨੈਕੁ²⁸ ਸੰਭਾਰਿਯੋ।
ਸਾਹ ਬਹਾਦਰ ਸਰਬ ਭੇਦ ਇਹੁ ਪਾਇ ਕੈ।
ਹੋ, ਗਜ²⁹ ਤੇ ਦਯੋ ਗਿਰਾਇ, ਅਧਿਕ ਬਿਗਸਾਇ ਕੈ ॥੨੯॥ [੫੧॥]
ਚੋਪਈ। ਚਲੀ ਭਾਂਜ ਬਿਹਬਲ ਹੋਇ ਸੈਨਾ। ਬਰਨ ਨ ਆਵਤ ਹੈ ਕਛ ਬੈਨਾ।

1. ਸੂਰਮੇ। 2. ਲਹੂ ਨਾਲ ਜਮੀਨ ਨੂੰ ਰੰਗਦੇ ਹਨ। 3. ਸਮੂਹ, ਹਜ਼ੂਮ। 4. ਲਹੂ ਦੇ ਤਲਾਉ ਵਿਚ ਨ੍ਰਾਉਂਦੇ ਹਨ
ਗਿੱਧ, ਕਾਂ ਆਦਿ ਜਾਨਵਰ। 5. ਡਾਕਣੀਆਂ ਏਧਰ ਉਧਰ ਡੋਲਦੀਆਂ ਤੇ ਹੱਸਦੀਆਂ ਹਨ। 6. ਖੱਪਰ ਖੂਨ ਨਾਲ
ਭਰਦੀਆਂ ਹਨ। 7. ਕਾਂ। 8. ਗਿੱਦੜ। 9. ਚਿੱਕੜ। 10. ਅਹੰਤ (ਅਹੰਕਾਰ ਦਾ) ਭਾਵ। 11. ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
12. ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੂੰ। 13. ਹੌਸਲਾ ਦੇ ਕੇ। 14. ਖੇਡਨਾਕ। 15. ਅਸ (ਘੋੜਿਆਂ) ਦੀ ਪਾਲ। 16. ਮਸਤ ਹਾਥੀ।
17. ਤਟਮਛੀ। 18. ਰੱਤ (ਲਹੂ) ਦਾ ਸਮੁੰਦ੍ਰ। 19. ਨਾਕੂ, ਮਗਰਮੱਛ। 20. ਸਮੁੰਦ੍ਰ। 21. ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਯੋਧਾ। 22. ਲੋਹੇ
ਦੇ ਕੱਪੜੇ, ਅਰਥਾਤ-ਸੰਜੋਹ (ਕਵਚ) ਪਹਨ ਕੇ। 23. ਕ੍ਰੋਧਵਾਨ ਹੋ ਕੇ। 24. ਬੰਦਲ। 25. ਢਾਲ। 26. ਅਗਾੜੀ
(ਅੱਗੇ) ਕਰ ਕੇ। 27. ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ। 28. ਕੁਝ ਵੀ ਨਾ। 29. ਹਾਥੀ।

ਬਾਪੈ¹ ਪੂਤ ਨ ਤਨਿਕ ਸੰਭਾਰੀ²। ਪਿਤਾ ਜਾਤ ਸੁਤ ਕੇ ਰਨ ਡਾਰੀ ॥ [੫੨॥]

ਵਿਭੈ ਰਾਜ³ ਕੀ ਅਗਮ ਕਹਾਨੀ। ਉਚ ਨੀਚ ਸਭ ਸੀਸ ਬਿਹਾਨੀ।

ਪਿਤਾ ਪੂਤ ਕੇ ਬਧ⁴ ਕਰ ਡਾਰੈ। ਰਾਜ ਸਿੰਘਾਸਨ ਨਿਜ ਪਗ ਧਾਰੈ ॥੩੦॥ [੫੩॥]

ਦੇਹਰਾ। ਤਾਤ ਮਾਤ ਸੁਤ ਬੰਧ⁵ ਕੇ, ਤਨਿਕ⁶ ਬਿਧੈ ਕਰ ਘਾਯ⁷।

ਆਨੰਦ ਕਰ ਬੈਠਤ ਸਦਨ⁸, ਜੈ ਕੀ ਬੰਬ ਬਜਾਯ⁹ ॥੩੧॥ [੫੪॥]

ਚੋਪਈ। ਇਹ ਬਿਧਿ ਦਯੋ ਦਾਸ ਕੇ ਟੀਕਾ। ਭਾਜਯੋ ਸਭ ਦਲ ਖਲ¹⁰ ਚੈ ਫੀਕਾ।

ਜੁੱਧ ਜੀਤ ਗਿ੍ਹਰ ਮੈ ਜਬ ਆਯੋ। ਪ੍ਰਗਟ ਮੇਘ¹¹ ਜਯੋ ਧਨ ਬਰਖਾਯੋ ॥ [੫੫॥]

ਕਾਜੀ ਮੁਫਤੀ ਔਰ ਮੁਲਾਨੇ। ਸੈਯਦ ਮਨਸਬਦਾਰ ਸਿਆਨੇ।

ਮੰਤ੍ਰੀ ਨੇਬ¹² ਵਜੀਰ ਸੋ ਘਨੇ। ਪੈਚ ਚੋਧਰੀ ਜਾਤ ਨ ਗਨੇ ॥ [੫੬॥]

ਸਭ ਮਿਲ ਬਾਤ ਕੁਸੂਤ¹³ ਨਿਹਾਰੀ। ਪਰੇ ਸਾਹ ਕੇ ਚਰਨ ਮਝਾਰੀ।

ਸਭ ਮਿਲ ਫਾਇਤ¹⁴ ਦੀਨ ਅਗਾਰੀ। ਸਾਹ ਬਹਾਦੁਰ ਰੇਵਤ ਭਾਰੀ ॥ [੫੭॥]

ਜੀਵਤ ਕੇ ਸਭ ਬੈਰ ਅਟਾਈ¹⁵। ਮੂਏ ਸੁਪਨ ਸਮ ਹੋਇ ਤਹਾਈ।

ਸਾਥ ਬੈਰ ਜੀਵਤ ਕੇ ਤਾਈ। ਮੂਏ ਹੁਏ ਫਿਰ ਕੇ ਨ ਮਿਲਾਈ ॥ [੫੮॥]

ਕਾਜੀ ਸਹਿਤ ਰਜਾਇਤ¹⁶ ਭਾਧੈ। ਦੀ ਬਦਸਾਹੀ ਸਭ ਮਿਲ ਲਾਧੈ।

ਤੋਰ ਤਾਰ ਸਭ ਕੇ ਅਧਿਕਾਈ। ਖਤਾ ਬਖਸੀਏ ਸਾਥ ਮਿਲਾਈ ॥ [੫੯॥]

ਤਾ ਕੇ ਜੀਤ ਮੇਲ ਜੋ ਆਯੋ। ਬੈਠ ਸਭਾ ਦੀਵਾਨ ਲਗਾਯੋ।

ਜੋ ਜੋ ਬੀਰ ਸਾਹਿ ਤਟ¹⁷ ਆਵਤ। ਨਿਜ ਪੁਰਖਤ¹⁸ ਸੁ ਸਾਹ ਸੁਨਾਵਤ ॥ [੬੦॥]

ਏਕ ਕਹੈ ਹਮ ਨੇ ਸਰ ਮਾਰਾ। ਦੂਸਰ ਕਹੇ ਜੋ ਮੋਹ ਪ੍ਰਹਾਰਾ।

ਅਨਤ¹⁹ ਬਦਤ²⁰ ਮਮ ਦਯੋ ਗਿਰਾਈ। ਕੇ ਪੁਨਿ ਕਹੇ ਲੇਸ ਮਮ ਲਾਈ ॥ [੬੧॥]

ਇਹ ਬਿਧਿ ਬੀਰ ਸਾਹ ਤਟ ਕਹੈ। ਸੁਨ ਬਚ ਸਾਹ ਮੇਨ ਚੈ ਰਹੈ।

ਪੁਨਿ ਬੋਲਾ ਤਾ ਕੇ ਤਬ ਸੰਗਾ। ਦਸਤੇ²¹ ਲੇਹੁ ਮੰਗਾਇ ਖਤੰਗਾ²² ॥੩੨॥ [੬੨॥]

ਸਵੈਯਾ। ਲੈ ਦਸਤੇ ਵਹਿ ਆਵਤ ਬੀਰ, ਕਿਸ ਵਹਿ ਸਾਥ ਮਿਲੈ ਨਹੀ ਬਾਨ।

ਸਾਹਿ ਧਰੈ ਕਰ²³ ਆਪਨ ਬੀਚ, ਬਖਾਨਤ ਬੈਨ ਸੁਨੈ ਸਭ ਜੁਆਨਾ।

ਭਾਲ ਅਜਾਇਬ ਫੋਕ ਬਨਜੇ, ਬਰ ਚਾਰੁ ਅਭੂਤ ਬਿਰਾਜਤ ਕਾਨਾ।

ਕੰਚਨ ਪੁਜਾ ਜਰਾਵ ਜਰਜੇ, ਬਰ ਪੰਥ ਅਲੌਕਿਕ ਹੈ ਯਹ ਬਾਨਾ ॥੩੩॥ [੬੩॥]

ਚੋਪਈ। ਇਹ ਬਿਧਿ ਕਹੈ ਬੀਰ ਸਭ ਸੈਨਾ। “ਹਮਰੇ ਦਲ ਕੇ ਯਹਿ ਸਰ ਹੈ ਨਾ।

ਨਭ²⁴ ਤੇ ਕਿਨੇ ਫਰਿਸਤੇ ਮਾਰਾ। ਬਹੁਰ ਨ ਰਨ ਮੇ ਕਿਨੈ ਨਿਹਾਰਾ” ॥੩੪॥ [੬੪॥]

1. ਪਿਤਾ ਨੂੰ। 2. ਕੁਝ ਵੀ ਨਾ ਸੰਭਾਲਿਆ। 3. ਰਾਜ-ਵਿਭੋ, ਰਾਜ-ਵਿਭੂਤੀ, ਰਾਜੇ ਦੀ ਧਨ-ਸੰਪਦਾ।

4. ਕਤਲ। 5. ਤਾਤ (ਪਿਤਾ), ਮਾਤਾ (ਮਾਂ) ਸੁਤ (ਪੁਤ੍ਰ) ਤੇ ਬੰਧ (ਭਾਈ)। 6. ਬੋੜੇ ਚਿਰ। 7. ਕਤਲ ਕਰਕੇ।

8. ਘਰ। 9. ਇਹ ਲੜਾਈ ੮ ਹਾਥ ਸੰਮਤ ੧੭੬੪ ਬਿ. ਮੁਤਾਬਿਕ ੮ ਜੂਨ ਸੰਨ ੧੭੦੭ ਈ. ਨੂੰ ਹੋਈ ਤੇ ਇਸ

ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਅਜ਼ਮ ਸ਼ਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਪੁਤ੍ਰ ਬੇਦਾਰ ਬਖ਼ਤ ਦੋਵੇਂ ਮਾਰੇ ਗਏ। 10. ਦੁਸ਼ਮਨ ਦੀ ਫ਼ੌਜ। 11. ਬੰਦਲ।

12. ਛੋਟਾ ਵਜੀਰ, ਅਹਲਕਾਰ। 13. ਉਲਟੀ। 14. ਅਫ਼ਸੋਸ ਦੀ ਨਮਾਜ਼, ਕੀਰਤਨ ਸੋਹਿਲਾ। 15. ਦੁੱਖਦਰਦ

16. ਰਜਾਮੰਦੀ। 17. ਬਹਾਦੁਰ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਕੋਲ। 18. ਬਹਾਦੁਰੀ। 19. ਕੋਈ ਹੋਰ। 20. ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ। 21. ਯੁੱਧ-ਭੂਮੀ

ਤੇ। 22. ਤੀਰ। 23. ਰੱਖ। 24. ਆਕਾਸ਼।

ਦੋਹਰਾ। ਸੁਨ ਬਤੀਆਂ ਤਿਹ ਸੈਨ ਕੀ, ਕਹਾ ਸਾਹ ਤਿਹ ਬਾਨ।

“ਮੈ ਜਾਨਤ ਤਿਨ ਕੇ ਭਲੈ, ਜਿਹ ਤਰਕਸ² ਕਾ ਬਾਨ” ॥੩੫॥ [੬੫॥]

ਚੋਪਈ। ਯੋ ਬਤੀਆਂ ਕਹਿ ਕੈ ਤਬ ਸਾਹਾ। ਕੀਨ ਕੂਚ ਮਨ ਅਧਿਕ ਉਮਾਹਾ।

ਦੁਸ੍ਰ ਅਰਿਸ੍ਰ³ ਸਗਲ ਭਏ ਛਾਰਾ। ਅਯੋ⁴ ਆਗਰੇ ਨਗਰ ਮੰਝਾਰਾ ॥ [੬੬॥]

ਕੀਨ ਮੁਕਾਮ ਆਗਰੇ ਆਈ। ਭਾਂਤਿ ਭਾਂਤਿ ਪੁਰ ਬਜੀ ਵਧਾਈ।

ਜਮੁਨਾ ਨਦੀ ਨਿਕਟ ਜਹ ਬਹੈ। ਸੂਰਜ ਸੁਤਾ⁵ ਜਾਹਿ ਜਗ ਕਹੈ ॥੩੬॥ [੬੭॥]

ਸਵੈਯਾ। ਊਚ ਘਟਾ ਸੁ ਅਟਾ⁶ ਤਹਿ ਰਾਜਤ,⁷ ਤਾ ਪੈ ਪਤਾਕਨ⁸ ਸੋਭ ਸੁਹਾਈ।

ਚੀਰ ਬਜਾਰ ਬਹਾਰ ਗੁਨੀ ਕਬਿ, ਬੇਦ ਪੁਰਾਨ ਪਛੈ ਪੁਨਿ ਲਾਈ।

ਤੀਰ⁹ ਬਹੈ ਜਮੁਨਾ ਨਦ ਪਾਵਨ¹⁰, ਨਾਗਰ ਨਾਰਿ¹¹ ਮਜੈ¹² ਨਰ ਜਾਈ।

ਯੋ ਉਪਮਾ ਉਪਜੀ ਪੁਰ ਕੀ, ਪੁਨਿ ਸਾਹ ਤਬੈ ਉਤਰਯੋ ਤਹਿ ਆਈ ॥੩੭॥ [੬੮॥]

ਸੋਰਠਾ। ਸਾਹ ਬਹਾਦਰ ਆਇ, ਨਗਰ ਆਗਰੇ ਮੈ ਬਸਯੋ।

ਕਰੁਨਾ ਨਿਧਿ¹³ ਇਤ¹⁴ ਧਾਇ, ਸਹਰ ਸੁ ਦਿੱਲੀ ਆਇਯੋ ॥੩੮॥ [੬੯॥]

ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਮਨ ਭਾਵਨ। ਧਯਾਇ ਉਨੀਸ¹⁵ ਬਿਜੈ¹⁶ ਪੁਰ ਪਾਵਨ ॥੧੯॥

1. ਬਾਤਾਂ, ਗੱਲਾਂ। 2. ਤੀਰਾਂ ਦਾ ਭੱਥਾ। 3. ਮੁਸੀਬਤ। 4. ਆਇਆ। 5. ਨਦੀ ਜਮੁਨਾ ਦਾ ਨਾਂ ਸੂਰਜ ਦੀ ਸੁਤਾ (ਪੁਤ੍ਰੀ) ਹੈ। 6. ਅਟਾਰੀਆਂ, ਹਵੇਲੀਆਂ। 7. ਸੋਭਦੀਆਂ ਹਨ। 8. ਝੰਡੀਆਂ। 9. ਨਿਕਰ। 10. ਪਵਿਤ੍ਰ। 11. ਚਤੁਰ। 12. ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰੇ। 13. ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਾਗਰ (ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ)। 14. ਇਧਰ। 15. ਉਨ੍ਹੀਵਾਂ। 16. ਵਿਜਯ, ਜਿੱਤ।

ਵੀਹਵਾਂ ਅਧਿਆਇ
ਦਿੱਲੀਓਂ ਅਬਚਲ ਨਗਰ, ਨੰਦੇੜ

ਦੇਹਰਾ। ਬੀਸਮ¹ ਧਯਾਇ ਬਖਾਨ ਹੈ, ਨੇ ਤਨ² ਗਾਥ ਅਨੰਤ³।

ਜਿਸ ਕੋਤੁਕ ਪ੍ਰਭੂ ਜੂ ਕਰੈ, ਲਖੈ ਦੇਸ ਅਗਨੰਤ ॥੧॥

ਚੋਪਈ। ਜਿਹ ਜਿਹ ਦੇਸ ਗਯੇ ਗੁਰਦੇਵਾ। ਬਰਨੇ ਕਥਾ ਸੁ ਅਲਖ ਅਭੇਵਾ।

ਆਪ ਦਿਲੀ ਕੇ ਨਿਕਟ ਜੁ ਆਏ। ਸੰਗਤ ਖਬਰ ਸੁਨੀ ਸੁਖ ਪਾਏ ॥ [੨॥]

ਅਨਿਕ⁴ ਹੁਲਾਸ⁵ ਜੀਅ ਮੈ ਆਯੇ। ਸਰਬ ਖਾਲਸਾ ਲੈਨ ਸਿਧਾਯੇ।

ਗਾਡੀ ਰਥ ਕੇਤੇ ਜੁਰਵਾਏ। ਘੋਰਨ ਪੈ ਚੜ੍ਹ ਕਿਤੇ ਸਿਧਾਏ ॥ [੩॥]

ਕਿਤਕ⁶ ਝੰਪਾਨ⁷ ਸਜੀ ਸੁਖ ਪਾਲਾ⁸। ਪਦ ਪੰਕਜ ਤਟ ਚਲੇ ਬਿਸਾਲਾ।

ਪੀ ਪੀ ਨੈਨ ਪਾਨ ਕੇ ਪਯਾਲੇ। ਚੜ੍ਹੇ ਸਿੰਘ ਤਜ ਸਰਬ ਜੰਜਾਲੇ ॥ [੪॥]

ਯੋ ਸਭਹੂੰ ਮਿਲ ਕੀਨ ਵਿਚਾਰਾ। ਸਬਦ ਪੜ੍ਹੈ ਰਿਝਵੈ ਕਰਤਾਰਾ।

ਹਮ ਘਰ ਸਾਜਨ ਹੈ ਅਬ ਆਏ। ਜੋੜੇ ਕਰ ਯੋ ਪੜ੍ਹਤ ਸਿਧਾਏ।

ਤਾਲਾ ਮ੍ਰਿਦੰਗ¹⁰ ਰਬਾਬ ਪਖਾਵਜ¹¹। ਸੀਰੰਦ¹² ਔਰ ਤੰਬੂਰ¹³ ਸੁਹਾਵਜ¹⁴ ॥੨॥ [੫॥]

ਦੇਹਰਾ। ਘੁੰਘਰ¹⁵ ਟੱਲਕਾ¹⁶ ਜੰਗ¹⁷ ਐ, ਖੰਜਰਿ¹⁸ ਔਰ ਦੁਤਾਰ¹⁹।

ਉਠਤ ਨਾਦ ਧੁਨਿ ਅਧਿਕ ਹੀ, ਖੁਸੀ ਹੋਤ ਕਰਤਾਰ ॥੩॥ [੬॥]

ਮਨ ਬੈਨਨ ਕਰ ਭਾਵਨੀ, ਸਤਿਗੁਰ ਸੇ ਚਿਤ ਲਾਯ।

ਆਨੰਦ ਭਯੋ ਮਨ ਖਾਲਸੇ, ਸਤਿਗੁਰ ਦਰਸਨ ਪਾਇ ॥੪॥ [੭॥]

ਚੋਪਈ। ਸੰਗਤਿ ਕੇ ਪਰਸਾਦਿ ਵਰਤਾਈ। ਸਮਾਚਾਰ ਪੂਛਯੋ ਬਿਗਸਾਈ।

ਪੁਨਿ ਕਰੁਨਾ ਨਿਧਿ ਐਸ ਅਲਾਈ। ਡੇਰਾ ਕਰਯੋ ਜਮੁਨ ਤਟ ਜਾਈ ॥੫॥ [੮॥]

ਦੇਹਰਾ। ਕਿਸਨ ਬੱਲਭਾ²⁰ ਕੇ ਨਿਕਟ, ਉਤਰੇ ਸੇ ਨਿਜਕਾਯ²¹।

ਸਰਬ ਜਹਾਨਾਬਾਦ ਪੁਰ²², ਉਮਡਯੋ ਕਰ ਚਿਤ ਚਾਇ²³ ॥੬॥ [੯॥]

1. ਵੀਹਵਾਂ। 2. ਨਵਤਨ, ਨੂਤਨ, ਨਵੀਂ। 3. ਅਨੇਕਾਂ। 4. ਬਹੁਤ। 5. ਆਨੰਦ, ਖੁਸ਼ੀ। 6. ਕਿਤਨਿਆਂ ਨੇ। 7. ਪਹਾੜੀ ਪਾਲਕੀ। 8. ਸੁਖਦਾਈ ਪਾਲਕੀ। 9. ਛੈਣੇ। 10. ਇਕ ਢੋਲ ਵਰਗਾ ਵਾਜਾ, ਜੋ ਦੇਹਾਂ ਸਿਰਿਆਂ ਤੋਂ ਪਤਲਾ ਤੇ ਵਿਚਕਾਰੋਂ ਮੋਟਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। 11. ਜੋੜੀ, ਤਬਲਾ। 12. ਸਰੰਦਾ। 13. ਤੰਬੂਰ, ਤਾਨ ਪੂਰਾ। 14. ਸੁਹਾਉਂਦਾ ਹੈ। 15. ਘੁੰਗਰੂ। 16. ਟੱਲ, ਟੱਲੀ। 17. ਛੋਟਾ ਘੰਟਾ, ਜੋ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਗਲ ਵਿਚ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। 18. ਡੱਫ। 19. ਦੁਤਾਰਾ। 20. ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੀ ਪਿਆਰੀ ਜਮੁਨਾ ਨਦੀ। 21. ਨੇੜੇ (ਕੱਢੇ ਉੱਤੇ) 22. ਸ਼ਾਹਜਹਾਨਾਬਾਦ (ਦਿੱਲੀ) ਪੁਰੀ ਅਬਵਾ ਨਗਰੀ। 23. ਪਾਠਾਂਤਰ 'ਲਾਇ' (ਮੋ. ਬਾ. ੭੧)।

ਚੋਪਈ। ਇਕ ਦਰਸਨ ਆਵੈ ਇਕ ਜਾਈ। ਹਿੰਦੂ ਤੁਰਕ ਰਹਜੇ ਕੇ ਨਾਹੀ।
 ਜੋਗੀ ਜੰਗਮ ਐ ਸੰਨਯਾਸੀ। ਪੰਡਿਤ ਪਾਧੇ ਔਰ ਬਿਲਾਸੀ॥ [੧੦॥]
 ਜਸ ਮਨਸਾ ਕਰ ਕੈ ਨਰ ਆਯੋ। ਬਿਨ ਮਾਂਗੇ ਤਤ ਛਿਨ ਵਹਿ ਪਾਯੋ।
 ਇਕ ਜੋ ਤੁਰਕ ਅੰਬੀਰ ਸੁ ਆਵੈ। ਯੋ ਬਤੀਆ ਤੇ ਭਾਖ ਸੁਨਾਵੈ॥ [੧੧॥]
 ਦਹਿ ਲਖ ਬੀਸ ਲਾਖ ਮਿਲ ਘੋਰਾ। ਔਰੰਗਸਾਹ ਪਠਜੇ ਕਰ ਜੋਰਾ।
 ਤੱਦਪਿ ਇਨ ਸੇ ਪੇਸ ਨ ਗਈ। ਲੱਜਤ ਸਰਬ ਸੈਨ ਸੇ ਭਈ॥ [੧੨॥]
 ਯਾ ਕੇ ਦਰਸਨ ਕਾਜ ਅਉਰੰਗਾ। ਤਰਸਤ ਮੂਆ ਨ ਮਿਲਜੇ ਪ੍ਰਸੰਗਾ।
 ਜੇ ਜੇ ਸੁਨੇ ਚਰਿਤ੍ਰ ਨਿਹਾਰੇ। ਅਜਮਤਾ ਪੂਰਨ ਸਰਬ ਬਿਚਾਰੇ॥ [੧੩॥]
 ਯੋ ਕਹਿ ਕੈ ਇਨ ਬਿਦਾ ਸੁ ਪਾਈ। ਪੁਨਿ ਪੁਰ ਕੀ ਸੰਗਤਿ ਸਭ ਆਈ।
 ਹਾਥ ਜੋੜ ਸੰਗ ਬਚਨ ਉਚਾਰੇ। “ਸਹਰ ਬੀਚ ਆਪਨ ਪਗ ਧਾਰੇ”॥ [੧੪॥]
 ਤਿਸੀ ਤਰਾਂ ਕਰੁਨਾ ਨਿਧਿ ਕੀਨੀ। ਜਿਹ ਬਿਧਿ ਸੰਗਤਿ ਭਾਵ ਸੁ ਚੀਨੀ।
 ਬੀਚ ਪਾਲਕੀ ਪ੍ਰਭਹਿ ਚੜ੍ਹਾਈ। ਧਰਮ ਸਾਲਾ ਸੰਗਤਿ ਲੈ ਆਈ॥ [੧੫॥]
 ਆਛ ਭੋਜਨ ਬਿੰਜਨ ਖਰੇ। ਲੈ ਹਜ਼ੂਰ ਆਨ ਕੈ ਧਰੇ।
 ਸੀਤਲ ਨੀਰ, ਪੋਨ ਇਕ ਕਰੈ। ਅਨਿਕ ਭਾਤਿ ਭੇਟਨ ਇਕ ਧਰੈ॥ [੧੬॥]
 ਜੈਸੀ ਜੈਸ ਭਾਵਨਾ ਹੋਈ। ਰਾਖਤ ਆਨ ਹਜ਼ੂਰ ਸੁ ਸੋਈ।
 ਇਹ ਬਿਧਿ ਤਿਨ ਕੇ ਭਾਵਾ ਨਿਹਾਰੀ। ਮੁਦਿਤਾ ਭਏ ਨਾਥ ਅਵਤਾਰੀ॥ [੧੭॥]
 ਪੁਨਿ ਤਿਹ ਠਾ ਦਰਸਨ ਕੇ ਗਏ। ਜਹਾਂ ਹਜ਼ੂਰ ਸੇ ਕਾਰਨ ਕਏ।
 ਸੀਸ ਰੰਜਿ ਨਿਰਖਯੇ ਨਿਜ ਜਾਈ। ਪੁਨਿ ਤਿਹ ਠਾਂ ਜਿਹ ਤੇਗ ਵਗਾਈ॥ [੧੮॥]
 ਬਾਲ ਰੂਪ ਸਾਹਿਬ ਐਤਾਰੀ। ਜਿਹ ਠਾਂ ਕਾਰਨ ਕਰਜੇ ਸੁਧਾਰੀ।
 ਸਭ ਜਾਗਾ ਨਿਰਖਤ ਨਿਜ ਭਏ। ਪਾਲਕੀ ਬੀਚ ਨਾਥ ਯੋ ਠਏ॥ [੧੯॥]
 ਸਵੈਯਾ। ਜਾਵਤ ਬੀਬਨਾ ਮੈ ਪ੍ਰਭੂ ਜੂ, ਉਤ ਨਾਰਿ ਝਰੇਖਨ ਦੇਖਨ ਲਾਗੀ।
 ਅਗਾਰ ਪਿਛਾਰ ਸੁ ਸੰਗਤਿ ਹੈ, ਪੁਨਿ ਕੁੰਕਮ ਕੇਸਰ ਫੂਲਨ ਪਾਰੀ।
 ਜਾਹਿ ਕੈ ਅੰਗਨਾ ਜਾਹਿ ਚਲੈ ਪ੍ਰਭੂ, ਕੀਚ ਸੁ ਕੁੰਕਮ ਕੀ¹⁰ ਅਨੁਰਾਗੀ।
 ਅਮਰਾਵਤਿ¹¹ ਜਯੋ ਬ੍ਰਿਤਾਸੁਰ¹² ਇੰਦ੍ਰਿਹਿ ਮਾਰ ਅਯੋ ਪਛ ਦੇਵ ਬੈਰਾਗੀ॥ [੨੦॥]
 ਚੋਪਈ। ਚਲੇ ਜਾਤ ਪ੍ਰਭੂ ਕਰੁਨਾ ਕੰਦਾ¹³। ਜੈਸੇ ਭਾਵ ਤੈਸ ਹੀ ਰੰਗਾ।
 ਤੁਰਕਨ ਧਰਮ ਰਾਜਾ¹⁴ ਦ੍ਰਿਸਟਾਹੀ। ਸਖੀਅਨ ਕਾਮ ਰੂਪ ਅਵਿਗਾਹੀ¹⁵॥ [੨੧॥]
 ਸੂਰਨ ਕੇ ਸੂਰਾ ਵਰੀਆਮਾ। ਗਜਾਨਨ ਕੇ ਗਜਾਨੀ ਸੁਖਧਾਮਾ।
 ਬਡੇ ਭਾਗ ਤਿਨ ਯੋ ਉਚਰਾਹੀ। ਅੰਗਨ ਮੈ ਸਤਿਗੁਰ ਦਰਸਾਈ॥ [੨੨॥]
 ਜਿਨ ਮੇਰੇ ਸਤਿਗੁਰ ਕਰਤਾਰਾ। ਏਕ ਬਾਰ ਭਰ ਨੈਨ ਨਿਹਾਰਾ।
 ਜਨਮ ਮਰਨ ਕੀ ਚਿੰਤਾ ਗਈ। ਈਤ ਉਤਾ¹⁶ ਕੀ ਸੋਝੀ ਪਈ।

1. ਕਰਾਮਾਤ 2. ਗੁਰਦੁਆਰੇ। 3. ਪੋਣ ਕਰਨੀ, ਪੱਖਾ ਝੱਲਣਾ। 4. ਪ੍ਰੇਮ-ਭਾਵ, ਸ਼ੁੱਧਾ। 5. ਖੁਸ਼ੀ। 6. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ
 ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ। 7. ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੀਸ ਰੰਜਿ। 8. ਗਲੀਆਂ 9. ਵਿਹੜੇ ਅਥਵਾ ਘਰ ਵਿਚ।
 10. ਕੇਸਰ ਦਾ ਚਿੱਕੜ। 11. ਸੂਰਗ ਲੋਕ। 12. ਇਕ ਦੈਤ, ਜੋ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਇੰਦ੍ਰ ਨੇ ਮਾਰਿਆ ਸੀ।
 13. ਕਰੁਣਾ ਨਿਧਾਨ, ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ। 14. ਯਮਦੂਤ। 15. ਦੇਖਿਆ, ਜਾਣਿਆ। 16. ਲੋਕ ਪੁਲੋਕ।

ਸਭ ਜਾਗਾ ਨਿਰਖਤ ਨਿਜ ਭਏ । ਸਾਂਝ ਸਮੇਂ ਡੋਰਨ ਮੈਂ ਅਏ ॥੯॥ [੨੩॥]
 ਦੇਹਰਾ । ਅਨਿਕ ਚਰਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਜੂ, ਕਰੇ ਤੋਨਾ ਸੁਭ ਠਾਨਾ^੨ ।
 ਕਹਾ ਸਕਤਿ ਇਸ ਅਨੁਗਾ^੩ ਕੀ, ਸਬ ਕਰ ਸਕੈ ਬਖਾਨ ॥੧੦॥ [੨੪॥]
 ਚੋਪਈ । ਕਿਤਕ ਦਿਵਸ ਯੋ ਐਸ ਬਿਤਾਯੋ । ਤਬ ਸੇਵਕ ਸਾਹਜ^੪ ਕੋ ਆਯੋ ।
 ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਸਭ ਸੋ ਯੋ ਫੁਰਮਾਈ । ਕੂਚ ਕੀਓ ਨਿਜ ਨਾਦ^੫ ਬਜਾਈ ॥ [੨੫॥]
 ਚਲਤ ਕੂਚ ਕਰ ਕੂਚ ਸਿਧਾਯਸ^੬ । ਮਥੁਰਾ ਪੂਰੀ ਤੀਰ ਨਿਕਟਾਯਸ^੭ ।
 ਦੇਯ ਕੋਸ ਮਥੁਰਾ ਜਬ ਰਹੀ । ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਯੋ ਮੁਖ ਕਹੀ ॥ [੨੬॥]
 “ਅਗੂ ਵਹੀਰ ਆਪ ਤੁਮ ਚੜ੍ਹੇ । ਦਿਨਧਿ ਕੁੰਟ^੮ ਡੋਰਾ ਚਲ ਕਰੇ ।
 ਹੋਇ ਸੁਚੇਤ ਪਛੇ ਹਮ ਘਨੇ । ਸਭ ਲੈ ਆਵਤ ਹੈ ਨਿਜ ਥਨੇ^੯” ॥ [੨੭॥]
 ਯੋ ਆਯਸ ਲੈ ਸਿੰਘ ਸਿਰ ਧਰਾ । ਸੂਰਜ ਕੁੰਟ ਧਾਮ ਜਾ ਕਰਾ ।
 ਜਿਹ ਲਾਯਕ ਹੋਵਤ ਬਰ ਜਾਨਾ । ਬਾਟ ਬਾਟ ਤਿਨ ਕੋ ਦੀਅ ਥਾਨਾ ॥੧੧॥ [੨੮॥]
 ਅਕਿੱਲ । ਹੈ ਸਚੇਤ ਮਹਾਰਾਜ ਪਿਛੇ^{੧੦} ਤੇ ਜਾਨੀਯੈ ।
 ਕਰੇ ਸਰਬ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲ, ਆਪ ਜੋ ਬਖਾਨੀਐ ।
 ਜਿਨ ਕਾ ਕੋਊ ਨ ਨਾਮ, ਤਿਨਾ ਸੰਗ ਆਪ ਹੈ ।
 ਹੋ, ਸਦਾ ਕਥਾ ਮਸਹੂਰ, ਸੰਗਤੀ ਜਾਪ ਹੈ ॥੧੨॥ [੨੯॥]
 ਚੋਪਈ । ਲੈ ਤਿਨ ਕੋ ਅਪਨੇ ਕਰ ਸਾਥਾ । ਪੁਨਿ ਆਯੋ ਡੋਰਨ ਨਰ ਨਾਥਾ ।
 ਪੁਰ ਕੇ ਗੁਨੀ, ਬਿਪ੍ਰ, ਕਵਿ, ਪਾਂਡੇ । ਸਭ ਆਵੈ ਕਾਢਤ ਨਿਜ ਬਾਂਡੇ^{੧੧} ॥ [੩੦॥]
 ਨਰ ਨਾਰੀ ਪੁਰ ਕੇ ਬਲ ਬਲੇ । ਸਭ ਆਵੈ ਦਰਸਨ ਕੋ ਚਲੇ ।
 ਟਕ ਟਕ ਨਿਰਖਤ ਧਯਾਨ ਲਗਾਵੈ । ਅਧਿਕ ਬੀਰ ਬਰ ਪਾਰ ਨ ਪਾਵੈ ॥ [੩੧॥]
 ਤਿਨ ਪ੍ਰਤਿ ਕਹਿਤ ਖਾਲਸਾ ਜਾਵਹੁ । ਬਡੀ ਪ੍ਰਾਤ ਦਰਸਨ ਫਿਰ ਆਵਹੁ ।
 ਤਿਨ ਕਾ ਕਹਾ ਸੁਨੈ ਸਹ ਕੋਈ । ਯੋ ਉਮਡੀ ਦਰਸਨ ਕੋ ਲੋਈ ॥ [੩੨॥]
 ਨਿਸ^{੧੨} ਆਗਮ^{੧੩} ਦਿਨ ਲਘੁ^{੧੪} ਅਤਿ ਪਾਈ । ਅਸਤਾਚਲ ਗਿਰਿ^{੧੫} ਚਢ੍ਹਜੇ ਸੇ ਜਾਈ ।
 ਇਤ ਨਿਸ ਨਾਥ ਘਾਤ^{੧੬} ਜਬ ਪਾਈ । ਪ੍ਰਗਟ ਉਦਾਚਲ^{੧੭} ਚਢ੍ਹਜੇ ਸੇ ਜਾਈ ॥ [੩੩॥]
 ਕੁਮੁਦ^{੧੮} ਕੋਕ^{੧੯} ਉਡ^{੨੦} ਦੀਪ^{੨੧} ਪ੍ਰਕਾਸੇ । ਨਿਸਚਰ^{੨੨} ਭਏ ਸਕਲ ਬਿਨ ਮਾਸੇ ।
 ਚਕਈ^{੨੩} ਘਨਜ^{੨੪} ਜੁ ਅਤਿ ਮੁਰਝਾਨੇ । ਨਿਜ ਨਾਯਕ^{੨੫} ਕੀ ਹਾਨਤ^{੨੬} ਜਾਨੇ ॥ [੩੪॥]
 ਜਿਹ ਤਿਹ ਲੋਕ ਸਕਲ ਨਰ ਨਾਰੀ । ਛਕੇ^{੨੭} ਅਨੰਦ ਯੁਤ ਸਦਨ^{੨੮} ਮਝਾਰੀ ।
 ਚਾਰ ਜਾਮ ਜਾਮਨਿ^{੨੯} ਜਬ ਗਈ । ਪ੍ਰਾਚੀ ਦਿਸ^{੩੦} ਪੀਰੀ^{੩੧} ਹੈ ਭਈ ॥ [੩੫॥]

1. ਉਸ। 2. ਥਾਵੇਂ। 3. ਦਾਸ। 4. ਸਾਹਜਾਦਾ ਬਹਾਦੁਰ ਸ਼ਾਹ। 5. ਨਗਰਾ। 6. ਗਏ। 7. ਨੇੜੇ ਆਈ।
 8. ਦਿਨ ਨੂੰ ਧਾਰਣ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸੂਰਜ ਦੀ ਭੁੰਡ। 9. ਥਾਨ, ਸਥਾਨ। 10. ਪਾਠਾਂਤਰ ‘ਪਾਛੇ’ (ਖ਼ਾ. ਕਾ. ਅ. ੬੦੫)।
 11. ਵਿੰਗ, ਟੇਢ। 12. ਰਾਤ। 13. ਆਗਮਨ। 14. ਛੋਟਾ। 15. ਅਸਤਾਚਲ ਨਾਮੀ ਇਕ ਕਲਪਿਤ ਪਹਾੜ, ਜਿਸ ਦੇ ਉਹਲੇ ਸੂਰਜ ਛਿਪਦਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। 16. ਨਿਸ਼ਾ (ਰਾਤ) ਦਾ ਨਾਥ (ਸ਼੍ਰਾਮੀ) ਚੰਦ੍ਰਮਾ। 17. ਜਿਸ ਅਚਲ (ਪਹਾੜ) ਤੋਂ ਸੂਰਜ ਦਾ ਉਦੈ ਹੋਣਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। 18. ਨੀਲੋਫਰ, ਭਮੂਲ। 19. ਚਕਵਾ। 20. ਉਡ, ਤਾਰੇ।
 21. ਦੀਵੇ। 22. ਨਿਸ਼ਾਚਰ, ਨਿਸ਼ਾ (ਰਾਤ) ਨੂੰ ਵਿਚਰਣ ਵਾਲੇ ਭੂਤ, ਪ੍ਰੇਤ, ਰਾਖਸ, ਉਲੂ ਆਦਿ ਜੀਵ।
 23. ਚਕਵੀ। 24. ਘਨਜ (ਜਲ) ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਬ੍ਰਿਛ। 25. ਹੀਰੋ, ਮੋਢੀ। 26. ਹੱਤਕ। 27. ਸਜੇ ਹੋਏ।
 28. ਘਰ। 29. ਯਾਮਿਨ, ਰਾਤ। 30. ਪੂਰਬ ਦਿਸ਼ਾ। 31. ਪੀਲੀ।

ਸੰਖ ਘੋਖ ਦੁੰਦਤਿ ਅਰਰਾਨੇ । ਦਿਨਧਿ ਦੇਵ¹ ਜਨੁ ਗਿਹੁ ਸਦੀਆਨੈ ।
 ਜਾਗਤ ਭਏ ਸਕਲ ਨਰ ਨਾਰੀ । ਪ੍ਰਗਟ ਸੂਰ² ਕੀ ਕਿਰਨ ਨਿਹਾਰੀ ॥ [੩੬॥]
 ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਿੰਧੁ ਸਾਹਿਬ ਗੁਨ ਸਾਗਰ । ਯਾ ਬਿਧਿ ਕਹਜੇ ਖਾਲਸੇ ਆਗਰ³ ।
 ਗਜ ਕਿਕਾਨਨ⁴ ਲੇਹੁ ਸੀਗਾਰੇ । ਜਹ ਤਹ ਸਿਆਮ ਕਰੈ ਦੀਦਾਰੇ ॥੧੩॥ [੩੭॥]
ਸਵੈਯਾ । ਯੋ ਸੁ ਉਚਾਰ ਚੜ੍ਹੇ ਕਰਤਾਰ ਸੁ, ਆਵਤ ਭੇ ਤਿਹ ਜਾ ਸੁਧ ਪਾਈ ।
 ਰਾਜ ਸੁ ਘਾਟ⁵ ਹਨਜੇ ਧੁਬੀਆ⁶ ਜਹ, ਪੈ ਕੁਬਜਾ⁷ ਗਿਹੁ ਸੁੱਧ ਕਰਾਈ ।
 ਵੇਰ ਗਈ ਤਿਹ ਨੌਰ ਬਿਧੈ, ਧਨੁ⁸ ਟੂਕਨ ਸੋ ਜਹਿ ਸੈਨ⁹ ਭਜਾਈ ।
 ਦੇਖ ਤਬੈ ਬਿਗਸਜੇ ਕਰੁਨਾ ਨਿਧਿ, ਮੱਧ ਬਜਾਰ ਜੁਰੀ ਸੁ ਲੁਕਾਈ ॥੧੪॥ [੩੮॥]
ਚੋਪਈ । ਪੁਨਿ ਆਏ ਤਿਹ ਨਾਂ ਅਵਤਾਰੀ । ਰੰਗ ਭੂਮਿ ਜਿਹ ਕੰਸ¹⁰ ਸਵਾਰੀ ।
 ਕੁਬਲਜਾ ਗਜ¹¹ ਮਾਰਜੇ ਜਿਹ ਥਾਨਾ । ਮੁਸੁ ਚੰਡੂਰ¹² ਬਧੇ ਜਿਹ ਪ੍ਰਾਨਾ ॥੧੫॥ [੩੯॥]
ਸਵੈਯਾ । ਦੇਖਤ ਦੇਖ ਗਏ ਤਿਹ ਜਾ, ਜਿਹ ਉਚ ਸੁਥਾਨ ਸੁ ਕੰਸ ਸਵਾਰਜੇ ।
 ਕੁਦ ਹਨਜੇ ਗਹਿ ਕੇਸਨ ਤੇ¹³, ਜਿਮ ਲੈ ਧੁਬੀਆ ਪਟ ਪੈ ਪਟ¹⁴ ਮਾਰਜੇ ।
 ਘੀਸ¹⁵ ਗਏ ਜਿਹ ਲੈ ਜਦੁਨੰਦਨ¹⁶, ਘਾਟ ਜਹਾਂ ਬਿਸ਼੍ਣੂ¹⁷ ਸਵਾਰਜੇ ।
 ਆਨ ਸੋ ਬੀਰ¹⁸ ਭਿਰੈ ਹਰਿ ਸੋ, ਗਹਿ ਕੇ ਤਿਨ ਕੇ ਤਬ ਭੂ¹⁹ ਪਰ ਡਾਰਜੇ ॥੧੬॥ [੪੦॥]
 ਆਨ ਕੇ ਘਾਟ ਤਬੈ ਬਿਸਰਾਂਤ ਸੁ ਠਾਢ ਭਏ ਮਨ ਆਨੰਦ ਪਾਈ ।
 ਕੀਨ ਸਨਾਨ ਭਲੀ ਬਿਧਿ ਸੋ ਪ੍ਰਭੁ ਬਿਪ੍ਰ²⁰, ਮਿਲੇ ਤਿਹ ਆਸਿਖ²¹ ਗਾਈ ।
 ਹੋਹੁ ਦਯਾਲ ਦਯਾ ਨਿਧਿ ਸਾਹਿਬ, ਦਾਨ ਦਯੋ ਤਿਨ ਕੇ ਅਧਿਕਾਈ ।
 ਆਪ ਚਲੇ ਤਬ ਡੇਰਨ ਕੇ, ਕਹਿ ਯੋ ਉਪਮਾ ਕਵਿ ਕੇ ਮਨ ਆਈ ॥੧੭॥ [੪੧॥]
ਦੋਹਰਾ । ਇਹ ਬਿਧਿ ਮਥੁਰਾ ਪਰਸ ਕੈ, ਹੋਵਤ ਬਡੇ ਸਕਾਰ²² ।
 ਬਹੁਰ ਗਏ ਮਹਾਰਾਜ ਜੂ, ਗੋਕਲ²³ ਪਾਰ ਸਿਧਾਰ ॥੧੮॥ [੪੨॥]
ਸਵੈਯਾ । ਗੋਕਲ ਹੋਰ²⁴ ਗਏ ਬਿੰਦੁਬਾਨ, ਜਾ ਨਿਰਖੀ ਸਭ ਜਾ ਚਿਤ ਲਾਈ ।
 ਮੰਡਲ ਰਾਸ ਬਚਿਤ੍ਰ ਕਰਜ, ਜਹਿ ਕੁੰਜ ਗਲੀ ਮਿਲ ਖੇਲ ਮਚਾਈ ।
 ਚੀਰ²⁵ ਰਹੇ²⁶ ਜਹਿ ਗ੍ਰਾਰਨਿ²⁷ ਕੇ, ਬਕ²⁸ ਧੋਨੁਕ²⁹ ਕੀ ਜਿਹ ਦੇਹ ਗਵਾਈ ।

1. ਦਿਨ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਸੂਰਜ । 2. ਸੂਰਜ । 3. ਅੱਗੇ । 4. ਗਜ (ਹਾਥੀ) ਤੇ ਕਿਕਾਨ (ਘੋੜੇ) । 5. ਰਾਜਘਾਟ । 6. ਧੋਬੀ । 7. ਰਾਜਾ ਕੰਸ ਦੀ ਦਾਸੀ ਕੁਬਜਾ, ਜਿਸ ਦਾ ਕੁੱਝ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਸੀ । 8. ਧਨੁਖ, ਕਮਾਣ । 9. ਰਾਜਾ ਕੰਸ ਦੀ ਫੌਜ । 10. ਰਾਜਾ, ਕੰਸ, ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦਾ ਮਾਮਾ ਸੀ । 11. ਰਾਜਾ ਕੰਸ ਦਾ ਬਲਵਾਨ ਹਾਥੀ ਕੁਵਲੀਆ ਪੀੜ, ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਤੇ ਬਲਰਾਮ ਨੇ ਮਾਰਿਆ ਸੀ । 12. ਮੁਸ਼ਟਿਕ ਅਤੇ ਚੰਡੂਰ ਨਾਮੀ ਦੋ ਪਹਲਵਾਨ ਰਾਜਾ ਕੰਸ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੂੰ ਪਛਾੜਨ ਲਈ ਭੇਜੇ, ਪਰ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ-ਬਲਰਾਮ ਦੇ ਹਥੋਂ ਮਾਰੇ ਗਏ । 13. ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਕੰਸ ਨੂੰ ਕੇਸਾਂ ਤੋਂ ਫੜ ਕੇ ਮਾਰਿਆ । 14. ਪਟੜੇ ਉੱਤੇ ਕੱਪੜਾ । 15. ਘਸੀਟ ਕੇ । 16. ਯਦੁ ਵੰਸ਼ੀ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ । 17. ਵਿਸ਼੍ਣੂ ਘਾਟ । 18. ਅੱਠ ਬਹਾਦੁਰ ਜੋਧੇ । 19. ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ । 19. ਪ੍ਰਿਥਵੀ, ਧਰਤੀ । 20. ਵਿਪ੍ਰ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ । 21. ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ । 22. ਸਵੇਰੇ । 23. ਗੋਕੁਲ ਗ੍ਰਾਮ, ਜਿਥੇ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਨੰਦ ਗੋਪ ਦੇ ਘਰ ਬਚਪਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਗੁਜ਼ਾਰਿਆ ਸੀ । 24. ਦੇਖ 25. ਕੱਪੜੇ । 26. ਚੁਰਾਏ । 27. ਗੋਪੀਆਂ । 28. ਬਕਾਸੁਰ (ਬਗਲੇ ਦੀ ਸਕਲ ਦਾ) ਦੈਤ । 29. ਧੋਨੁਕ ਨਾਮੀ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਦੈਤ । ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਦੈਤ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਧਰਤੀ ਉੱਪਰ ਪਟਕਾ ਕੇ ਮਾਰੇ ਸਨ ।

ਨਥਜੇ ਅਘਾ¹ ਦੈਤ, ਮਥਜੇ ਦਧਿ² ਮਾਖਨ, ਗੋਪਨ ਇੰਦੂ ਕੇ ਦੰਡ ਚੁਕਾਈ ॥੧੯॥ [੪੩॥]
ਦੋਹਰਾ। ਸਗਰੀ³ ਪੁਰੀ ਦੀਦਾਰ ਕਰ, ਪਨਿ ਉਤਰੇ ਤਹਿ ਜਾਇ।

ਅਦਭੁਤ ਗਤਿ ਬਰ ਬਾਗ ਜਿਹ, ਸੀਤਲ ਜਾ ਕੀ ਛਾਇ ॥੨੦॥ [੪੪॥]

ਸਵੈਯਾ। ਆਂਬ ਜਹਾਂ ਖਿਰਨੀ ਬਰ ਪੀਪਰ,⁴ ਔਰ ਸਤੂਤਨ ਸੋਭ ਸੁਹਾਈ।

ਜਾਮਨ ਕੇਲ ਅਨਾਰ ਸਿਰੀਫਲ, ਚੰਪ⁵ ਕਦੰਬ⁶ ਰਹੇ ਛਬਿ ਛਾਈ।

ਕੋਟ ਝਰੈ ਝਰਨਾ ਗਿਰਿ ਤੇ, ਬ੍ਰਹਮਾ ਨ ਸਕੈ ਜਿਹ ਅੰਤਹਿ ਗਾਈ।

ਆਨ ਬਿਰਾਜਤ ਭੇ ਕਰੁਨਾਨਿਧਿ, ਬਾਗ ਬਿਖੈ ਅਸ ਮੋਦ ਬਢਾਈ ॥੨੧॥ [੪੫॥]

ਚੋਪਈ। ਬਾਗ ਬਿਲੋਕ ਪ੍ਰਭੂ ਸੁਖਦਾਈ। ਉਤਰ ਬਸੇ ਮਨ ਮੋਦ ਬਢਾਈ।

ਭੋਜਨ ਬਿੰਜਨ ਅਰੁ ਮਿਸਟਾਨਾ⁷। ਅਧਿਕ ਮੰਗਾਏ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਿਧਾਨਾ ॥ [੪੬॥]

ਸਭ ਬੀਰਨ ਕੇ ਪ੍ਰਤਿ ਵਰਤਾਯੋ। ਇਹ ਬਿਧਿ ਚਰਿਤ ਤਹਾਂ ਦ੍ਰਿਸਟਾਯੋ।

ਬੀਚ ਬਾਗ ਕਪਿ⁸ ਕੀ ਬਹੁ ਮਾਲਾ⁹ ਚਹੁਦਿਸ ਆਵਤ ਕਰਤ ਸੁ ਛਾਲਾ ॥੨੨॥ [੪੭॥]

ਦੋਹਰਾ। ਤਿਹ ਕੋਤੁਕ ਨਿਰਖਨ ਨਿਮਿਤ, ਬਹੁ ਮਿਸ੍ਰਾਨ ਮੰਗਾਇ।

ਰਾਖ ਦਯੋ ਮੈਦਾਨ ਮੈ, ਤਿਨ ਕੇ ਭੁੰਚਨ¹⁰ ਭਾਇ ॥੨੩॥ [੪੮॥]

ਚੋਪਈ। ਚਤੁਰ ਦਿਸਾ¹¹ ਆਵਤ ਹੈ ਚਲੇ। ਕੂਦਤ ਫਾਂਦਤ¹² ਕਪਿ ਰਲ ਮਿਲੇ।

ਲਰ ਲਰ ਅਰੈ ਕਰਕਟੀ ਮਾਰੈ¹³। ਲੈ ਮੋਦਕ¹⁴ ਮੁਖ ਦਾਂਤ ਨਿਕਾਰੈ ॥ [੪੯॥]

ਕੋਤਕ ਚੜ੍ਹੈ ਦੁਮਨ¹⁵ ਪਰ ਜਾਈ। ਰਦਨ¹⁶ ਕਾਢ ਕੈ ਕੇਊ¹⁷ ਦਿਖਾਈ।

ਇਹ ਬਿਧਿ ਤਾਕੇ ਚਰਿਤ ਨਿਹਾਰਾ। ਅਨਿਕ ਭਾਂਤਿ ਰਿਝਵੈ ਕਰਤਾਰਾ ॥੨੪॥ [੫੦॥]

ਦੋਹਰਾ। ਇਹ ਬਿਧਿ ਸੋ ਲੀਲਾ ਕਰੀ, ਬਿੰਦ੍ਰਾਬਨ ਮਹਿ ਆਇ।

ਬਹੁਤ ਚਲੇ ਮਹਾਰਾਜ ਜੂ, ਨਗਰ ਆਗਰੇ ਧਾਇ ॥੨੫॥ [੫੧॥]

ਚੋਪਈ। ਕੁਚ ਕੀਓ ਤਾਂਤੇ ਉਠ ਧਾਏ। ਪੰਥ ਚਲਤ ਦਿਨ ਅਲਪ¹⁸ ਲਗਾਏ।

ਕੋਸ ਚਾਰ ਆਗਰ¹⁹ ਜਬ ਰਹਾ। “ਕਰੇ ਮੁਕਾਮ” ਪ੍ਰਭੂ ਇਮ ਕਹਾ ॥੨੬॥ [੫੨॥]

ਦੋਹਰਾ। ਬਾਗ ਏਕ ਨਿਰਖਜੇ ਤਹਾਂ, ਉਤਰ ਕੀਓ ਬਿਸਰਾਮ।

ਜੋਜਨ²⁰ ਭਰ ਤਾਂਤੇ ਰਹੇ ਬਾਦਸਾਹ ਕੇ ਧਾਮ ॥੨੭॥ [੫੩॥]

ਖਨ ਖਾਨਾ²¹ ਸੁਨ ਕੇ ਤਬੈ, ਦੀਨੇ ਲੋਕ ਭਿਜਾਇ।

ਬਿਨੈ ਕਰੀ ਕਰ ਜੋਰ ਕੈ, ਦਰਸ ਦਿਖਾਵੇ ਆਇ ॥੨੮॥ [੫੪॥]

ਚੋਪਈ। ਅਨਿਕ²² ਭਾਂਤਿ ਪ੍ਰਭੂ ਫੌਜ ਸਿੰਗਾਰੀ। ਸੂਰਬੀਰ ਜੋਧੇ ਹਿਤਕਾਰੀ।

ਲੇ ਕੇ ਨਵਲ²³ ਬੀਰ ਸੰਗ ਧਾਏ। ਲਸਕਰ ਬਾਦਸਾਹ ਕੇ ਆਏ ॥ [੫੫॥]

ਡੇਰਾ ਬਾਗ ਅਜਬ ਅਸਥਾਨਾ। ਬਸ ਹੈ ਤਹਾਂ ਖਾਨ ਹੀ ਖਾਨਾ।

1. ਅਘਾਸੁਰ। 2. ਦਹੀਂ। 3. ਸਾਰੀ। 4. ਪਿੱਪਲ। 5. ਚੰਬਾ। 6. ਫੁੱਲਾਂ ਵਾਲਾ ਇਕ ਬ੍ਰਿਛ। 7. ਮਿਠਾਈਆਂ। 8. ਬਾਂਦਰ। 9. ਝੁੰਡ। 10. ਭੋਗਨ (ਖਾਣ) ਵਾਸਤੇ। 11. ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ। 12. ਟਪਦੇ। 13. ਕਿੱਰ ਕਿੱਰ ਸ਼ਬਦ ਕਰ ਕੇ ਚੀਕਣਾ। 14. ਲੱਡੂ। 15. ਬ੍ਰਿਛ। 16. ਦੰਦ। 17. ਕੋਈ ਜਾਂ ਕਈ। 18. ਥੋੜੇ। 19. ਆਗਰਾ ਸ਼ਹਰ। 20. ਚਾਰ ਕੋਹ। 21. ਖਾਨ ਖਾਨਾ, ਸ਼ਾਹੀ ਮਹਿਲਾਂ ਦਾ ਦਰੋਗਾ ਜਾਂ ਸਰਦਾਰ। 22. ਅਨੇਕ। 23. ਨਵੇਂ।

ਕਰੁਨਾ¹ ਧਾਰ ਤਾਹਿ ਘਰ ਆਏ । ਤਿਸੈ ਆਇ ਕੇ ਦਰਸ ਦਿਖਾਏ ॥੨੯॥ [੫੬॥]
ਦੇਹਰਾ । ਦਰਸਨ ਕਰ ਐਸੇ ਕਹਯੋ² “ਬਹੁਤ ਕ੍ਰਿਪਾ ਤੁਮ ਕੀਨ ।

ਆਪਨ ਹੀ ਮੁਹ ਮਾਨਕੈ, ਦਰਸ ਆਪਨੇ ਦੀਨ” ॥੩੦॥ [੫੭॥]

ਚੋਪਈ । ਚਰਨ ਕਮਲ ਕੇ ਹਾਥ ਲਗਾਏ । ਥਾਪੀ ਦਈ ਪ੍ਰਭੂ ਬਿਗਸਾਏ³ ।

ਗਹਿ⁴ ਭੁਜ⁵ ਅਪਨੇ ਨਿਕਟ ਬੈਠਾਯੋ । ਆਦਰ ਓਮਗ⁶ ਸਿੰਧੂ⁷ ਜਨੁ⁸ ਆਯੋ ॥ [੫੮॥]

ਤਿਨ ਤਬ ਅਪਨੇ ਹਾਲ ਸੁਨਾਯੋ । ਰਖਯਾ ਕਰੀ ਪ੍ਰਭੂ ਫਰਮਾਯੋ ।

ਚਰਨੰਬੁਜ⁹ ਕੇ ਲਖ ਮਮ¹⁰ ਦਾਸਾ । ਜਹ ਤਹ ਕਰੇ ਕਾਜ ਮੇ ਰਾਸਾ ॥ [੫੯॥]

ਆਦਰ ਬਹੁਤ ਸੁ ਤਾਕਾ¹¹ ਕੀਨਾ । ਤਵਨ¹² ਸਮੈ ਸੁ ਬਿਦਾ ਕਰ ਦੀਨਾ ।

ਹਾਥ ਜੋੜ ਇਹ ਭਾਂਤਿ ਸੁਨਾਈ । ਉਤਰੇ ਧਾਮ ਪ੍ਰਭੂ ਤੁਮ ਜਾਈ ॥੩੧॥ [੬੦॥]

ਸਵੈਯਾ । ਆਯਸ ਲੈ ਖਨ ਖਾਨ ਤੇ ਸਾਹਿਬ, ਪੈ ਅਪਨੇ ਮਧ ਡੇਰਨ ਆਏ ।

ਬਾਗ ਅਨੂਪ ਬਿਰਾਜਤ ਹੈ ਜਹ, ਤੰਬੂ ਕਨਾਤ ਦਿਪੈ¹³ ਛਬਿ ਛਾਏ ।

ਆਨ ਬਸੇ ਜਬ ਧਾਮ ਦਯਾ ਨਿਧਿ, ਮੇਹ ਅਯੋ ਘਨ ਘੋਰ ਲਗਾਏ ।

ਨੀਰ ਪਰੈ ਚਪਲਾ¹⁴ ਚਮਕੈ, ਘਨ¹⁵ ਗਾਜਤ ਹੈ ਸੁ ਦਸੇ ਦਿਸ ਆਏ ॥੩੨॥ [੬੧॥]

ਮਾਰੁਤ¹⁶ ਮੇਘ ਬਾਰ ਨਿਸਾ ਅੰਧ¹⁷, ਘੋਰਤ ਹੈ ਅਤਿਸੈ¹⁸ ਘਨ ਕਾਰੇ¹⁹ ।

ਚਾਤ੍ਰਿਕ²⁰ ਮੋਹ ਸੁ ਬਿੰਜ ਛਟਾ²¹, ਪੁਨਿ ਦਾਦਰ ਟੇਰ²² ਕਰੈ ਪੁਨਿ ਭਾਰੇ ।

ਤਾਲ ਭਰੇ ਜਲ ਪੂਰਨ ਸੋ, ਪੁਨਿ ਐ ਧਰਨੀ²³ ਗਤਿ ਐਰ ਨਿਹਾਰੇ ।

ਰੈਨ ਬਿਤੀ ਸੁਖ ਆਨੰਦ ਸੋ, ਦਿਨ ਰਾਜ²⁴ ਚਢਯੋ ਗਯੋ ਦੂਰ ਅਧਾਰੇ ॥੩੩॥ [੬੨॥]

ਨਾਦ ਬਜਯੋ ਦੁਖ ਦੂਰ ਗਯੋ, ਗਜ ਬਾਜਿਨ ਪੈ ਪ੍ਰਭੂ ਪਾਖਰ²⁵ ਡਾਰੀ ।

ਆਯੁਧ ਪਾਂਚ²⁶ ਸਜੈ ਤਨ ਬੀਰ ਸੁ, ਆਵਤ ਭੇ ਭਟ²⁷ ਖਾਸ ਬਿਚਾਰੀ ।

ਕੈ ਅਭਿਨੰਦਨ²⁸ ਸਾਹਿਬ ਕੋ, ਫਿਰ ਠਾਢ ਭਏ²⁹ ਚਹੂ ਓਰ³⁰ ਸੁਧਾਰੀ ।

ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਵਾਕ ਕਰੈ ਬਚ³¹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ, ਦੇਹੁ ਵਹੀਰ ਕੇ ਤੋਰ ਅਗਾਰੀ ॥੩੪॥ [੬੩॥]

ਤੋਰ ਵਹੀਰ ਅੰਬੀਰ ਕੇ ਵਾਸਤੇ, ਆਪ ਚੜ੍ਹੇ ਉਹ ਆਯਸ³² ਪਾਈ ।

ਆਮਿਖ³³ ਦੈ ਪ੍ਰਭੂ ਧਾਮ ਪਨਯੋ, ਘਨ ਥਾਨ ਨਬਾਬ ਮਹਾ ਸੁਖਦਾਈ ।

ਜੋਜਨ ਪੈਡ³⁴ ਸੁ ਤੋਰ ਦਯਾ ਨਿਧਿ, ਆ ਪਹੁੰਚੇ ਪੁਰਿ ਆਗਰ³⁵ ਆਈ ।

ਡੇਰਾ ਕਰਯੋ ਤਿਨ ਬਾਗ ਬਿਚਾਰ ਕੈ, ਸਾਹ ਕਹਾ ਜਿਹ ਥਾਨ ਬਨਾਈ ॥੩੫॥ [੬੪॥]

ਦੇਹਰਾ । ਆਪ ਆਨ ਤਿਹ ਬਾਗ ਮੈ, ਕੀਨ ਬਿਬਿਧ³⁶ ਬਿਧਿ ਧਾਮ ।

ਠੋਰ ਬਾਂਟ ਸਭ ਕੇ ਦਈ, ਤਹਾਂ ਕਰਾ ਬਿਸਰਾਮ ॥੩੬॥ [੬੫॥]

1. ਕ੍ਰਿਪਾ । 2. ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਬਹਾਦੁਰ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਕਹਿਆ । 3. ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ । 4. ਫੜ ਕੇ । 5. ਬਾਂਹ । 6. ਉਮਤ ਕੇ । 7. ਸਮੁੰਦ੍ਰ । 8. ਜਾਏ । 9. ਚਰਣ-ਕਮਲ । 10. ਮੈਨੂੰ । 11. ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬੜਾ ਆਦਰ ਕੀਤਾ । 12. ਉਸ । 13. ਸੋਝਦੇ ਹਨ । 14. ਬਿਜਲੀ । 15. ਬੱਦਲ । 16. ਹਵਾ । 17. ਅਨੂਰੀ ਰਾਤ । 18. ਅਤਿਸ਼ਯ, ਬਹੁਤ ਹੀ । 19. ਕਾਲਾ ਬੱਦਲ । 20. ਬਾਬੀਹਾ, ਪਪੀਹਾ । 21. ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਚਮਕ ਦਮਕ । 22. ਡੱਡੂਆਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ । 23. ਧਰਤੀ । 24. ਸੂਰਜ । 25. ਪ੍ਰਥਰ, ਹਾਥੀ-ਘੋੜੇ ਦਾ ਝੁੱਲ । 26. ਪੰਜ ਹਥਿਆਰ : ਕ੍ਰਿਪਾਨ, ਧਨੁਖ, ਬੰਦੂਕ, ਕਟਾਰ ਅਤੇ ਚਕ੍ਰ ਜਾਂ ਨੇਜ਼ਾ । 27. ਯੋਧੇ । 28. ਮਾਣ-ਸਤਕਾਰ । 29. ਖੜੇ ਹੋ ਗਏ । 30. ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ । 31. ਵਚਨ । 32. ਆਗਿਆ, ਹੁਕਮ । 33. ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ । 34. ਪੰਧ, ਰਸਤਾ । 35. ਆਗਰੇ ਨਗਰ ਵਿਚ । 36. ਅਨੇਕ ।

ਭੇਰਾ ਭਯੋ ਦਿਨ ਪਤਿ² ਚਰਯੋ, ਆਏ ਸਾਹ ਕੇ ਲੋਗ।

“ਦਰਸਨ ਚਾਹਦ ਸਾਹ ਜੂ, ਤਹਾਂ ਚਲਨ ਤੁਮ ਯੋਗ” ॥੩੭॥ [੬੬॥]

ਚੋਪਈ। ਸੁਨਤ ਨਾਥ ਤਿਨ ਕੀ ਤਬ ਬਾਨੀ। “ਸਾਧ, ਸਾਧ” ਇਹ ਭਾਂਤਿ ਬਖਾਨੀ।

ਕਹਯੋ ਖਾਲਸੇ ਸਾਥ ਬਿਚਾਰੀ। ਗਜ ਕਿਕਾਨਨ⁴ ਲੇਹੁ ਹਕਾਰੀ ॥੩੮॥ [੬੭॥]

ਸਵੈਯਾ। ਝਾਲਰ ਘੰਟ⁵ ਅਪਾਰ ਅਨੂਪਮ, ਯੋ ਪ੍ਰਭੁ ਕੇ ਗਜ ਉਪਰ ਡਾਰੀ।

ਜੀਨ ਹਮੇਲ ਧਰੇ ਗਜ ਗਾਹਨ⁶, ਸੋਭਤ ਹੈ ਬਰ ਚਾਰ ਹਜਾਰੀ।

ਨਿਤਤ⁷ ਹੈ ਪੁਨਿ ਚੰਚਲ ਯਾ ਬਿਧਿ, ਚਾਤੁਰ ਬੈਨ ਤਜੈ ਸੁ ਪਿਛਾਰੀ।

ਆਨ ਹਜੂਰ ਖਰੇ ਸੁ ਬਿਰਾਜਤ, ਬਾਜਿਨ ਪੈ⁸ ਅਸ ਸਿੰਘ ਸੁਧਾਰੀ ॥੩੯॥ [੬੮॥]

ਆਇ ਕਰਯੋ ਇਸਨਾਨ ਦਯਾ ਨਿਧਿ, ਭੂਖਨ⁹ ਚੀਰਾ¹⁰ ਸਜੇ ਸੁ ਨਵੀਨੇ।

ਨਾਨਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੁ ਚੇਤਨ ਆਯੁਧ¹¹, ਕੋਨ ਸਕੈ ਤਿਨ ਕੀ ਗਤਿ ਬੀਨੇ।

ਯੋ ਸਜ ਕੇ ਤਨ ਠਾਢ ਭਏ, ਤਬ ਸਾਹਨਸਾਹ ਮਹਾ ਸੁਖ ਕੀਨੇ।

ਆਵਤ ਭੇ ਤਿਹ ਜਾ¹² ਚਲ ਕੈ, ਜਿਹ ਸਾਹ ਬਹਾਦੁਰ ਕੋ ਗਿ੍ਹਰ ਚੀਨੇ ॥੪੦॥ [੬੯॥]

ਚੋਪਈ। ਜਿਹ ਮਾਰਗ ਪੁਰ ਮੈ ਪ੍ਰਭੁ ਆਯੋ। ਸਰਬ ਨਗਰ ਦਰਸਨ ਉਮਗਾਯੋ।

ਚਲਤ ਚਲਤ ਆਏ ਨਿਜ ਤਹਾਂ। ਪ੍ਰਗਟ ਸਾਹ ਕੇ ਮਹਲ ਸੁ ਜਹਾਂ ॥੪੧॥ [੭੦॥]

ਦੇਹਰਾ। ਆਨ ਸਾਹ ਕੇ ਧਾਮ ਮੈ, ਇਸਥਿਤ ਸਿੰਘ ਸਬ ਕੀਨ।

ਆਪ ਧਾਇ ਅੰਦਰ ਗਏ, ਅਦਭੁਤ ਰੂਪ ਨਵੀਨ ॥੪੨॥ [੭੧॥]

ਖਾਸ ਭੇਵਢੀ ਆਨ ਕੇ, ਸਿੰਘ ਤਹਾਂ ਖਲਵਾਇ।

ਆਪ ਪ੍ਰਭੁ ਅੰਦਰ ਗਏ, ਅਦਭੁਤ ਰੂਪ ਬਨਾਇ ॥੪੩॥ [੭੨॥]

ਚੋਪਈ। ਚੜ੍ਹੀ ਕਮਾਨ ਸਸਤ੍ਰ ਸਬ ਧਾਰੇ। ਕਲਗੀ ਜਿਗਾ ਸੁ ਪੇਚ ਸਵਾਰੇ।

ਲਟਕਤ ਚਲਤ ਠੌਰ ਤਹਿ ਆਏ। ਸਾਹ ਠਾਢ ਜਾ ਉਚ ਬਿਠਾਏ ॥ [੭੩॥]

ਸਾਹ ਆਪ ਕੀ ਓਰ¹³ ਨਿਹਾਰਾ। ਦਰਸਨ ਨਿਰਖ ਭਯੋ ਮਤਵਾਰਾ¹⁴।

ਤਨ ਮਨ ਧਨ ਤੇ ਅਧਿਕ ਬਿਕਾਨਾ। ਕਮਲ ਨਿਰਖ ਜਯੋ ਭੰਵਰ ਲੁਭਾਨਾ ॥ [੭੪॥]

ਧੰਨ ਧੰਨ ਪ੍ਰਭੁ ਅਲਖ ਅਪਾਰਾ। ਨਿਹਚਲ ਕੀਨੇ ਰਾਜ ਹਮਾਰਾ।

ਦਯਾ ਧਾਰ ਹਮਰੇ ਗ੍ਰਿਹ ਆਏ। ਤਖਤ ਬਖਤ¹⁵ ਤੁਮ ਤੇ ਮਮ ਪਾਏ ॥੪੪॥ [੭੫॥]

ਦੇਹਰਾ। ਬਾਬਰ ਐ ਤਿਮਰ ਲੰਗ¹⁶ ਕੇ, ਜਾ ਬਿਧਿ ਕਰੁਣਾ¹⁷ ਕੀਨ।

ਤਿਸੀ ਤਰਾਂ ਮੁਹਿ ਦਯਾਲ ਹੈ, ਰਾਜ ਸਿੰਘਾਸਨ ਦੀਨ ॥੪੫॥ [੭੬॥]

ਝੂਲਨਾ। ਬੀਰ ਅੰਬੀਰ ਬਹੁ ਧੀਰ ਜੋਧਾ ਬਲੀ, ਦਲੀ¹⁸ ਜਿਹ ਜੁੱਧ ਕਰ ਸੈਨ ਸਾਰੀ।

ਭੂਪ ਦੇਸਾਨ ਕੇ, ਜ੍ਹਾਨ ਖੁਰਾਸਾਨ¹⁹ ਕੇ, ਚਲਤ ਜਿਹ ਜੇਥ²⁰ ਮੈ ਭੂਜਾ ਭਾਰੀ।

ਮਾਰ ਤਿਨ ਛੈ²¹ ਕੀਓ, ਤਾਜ ਹਮਕੇ ਦੀਓ, ਜਬੀ ਯਹਿ ਖੇਲ ਨੈਨ ਨਿਹਾਰੀ।

ਬਾਰ ਹੀ ਬਾਰ ਹਮ ਬਾਰ ਅਰਜੀ ਕਰੈ, ਅਚਲ ਪ੍ਰਤਾਪ ਗੁਰੁ ਕੇਸ ਧਾਰੀ ॥੪੬॥ [੭੭॥]

1. ਸਵੇਰਾ, ਪ੍ਰਾਤਰਕਾਲ। 2. ਸੂਰਜ। 3. ਧੰਨ ਧੰਨ, ਵਾਹ ਵਾਹ। 4. ਹਾਥੀ ਤੇ ਘੋੜੇ। 5. ਘੰਟੇ। 6. ਹਾਥੀਆਂ ਦੇ ਹੋਏ। 7. ਨਚਦੇ। 8. ਘੋੜਿਆਂ ਉਤੇ। 9. ਗਹਣੇ। 10. ਵਸਤ੍ਰ। 11. ਚੰਗੇ ਹਥਿਆਰ। 12. ਉਸ ਥਾਵੇਂ। 13. ਵਲ, ਤੁਰਫ਼। 14. ਮਸਤ। 15. ਤਖ਼ਤ (ਰਾਜ) ਬਖ਼ਤ (ਭਾਰੀ)। 16. ਸ਼ਾਹ ਤੈਮੂਰ। 17. ਦਯਾ, ਕ੍ਰਿਪਾ। 18. ਦਰੜ ਕੇ ਮਾਰੀ। 19. ਈਰਾਨ ਤੇ ਅਫ਼ਗਾਨਿਸਤਾਨ ਦੇ ਪੂਰਵ-ਪੱਛਮ ਵਲ ਇਕ ਦੋਸ਼। 20. ਸੋਭਾ। 21. ਨਾਸ਼।

ਬੀਰ ਫਿਰੰਗ¹ ਤਿਲੰਗ² ਤੇ ਆਦਿ ਲੋ, ਖਡ ਬੁੰਦੇਲ³ ਬੈਦਰਭ⁴ ਧਾਰੀ ।
 ਬਾਰ ਮਲਾਰ⁵ ਪੈ ਕੋਸ ਬੰਦਰ⁶ ਜਿਤੇ, ਸੂਰਤ⁷ ਮੈ ਜਿਨੇ ਤੇਗ ਮਾਰੀ ।
 ਮਾਰ ਤਿਨ ਛੈ ਕੀਓ, ਤਾਜ ਹਮ ਕੇ ਦੀਓ, ਜਬੀ ਯਹਿ ਖੇਲ ਨੈਨ ਨਿਹਾਰੀ ।
 ਬਾਰ ਹੀ ਬਾਰ ਹਮ ਬਾਰ ਚਰਨ ਪਰੈ, ਅਚਲ ਪ੍ਰਤਾਪ ਗੁਰੁ ਕੇਸ ਧਾਰੀ ॥੪੭॥ [੭੮॥]
 ਬਾਰਨੀ⁸ ਦੇਸ ਨਰੇਸ⁹ ਜੇਤੇ ਹੁਤੇ, ਕਾਬਲੀ ਭੱਖਰੀ ਐ ਕੰਧਾਰੀ ।
 ਬਲਖ ਬੁਖਾਰ¹⁰ ਪਹਾਰ ਜੀਤੇ ਜਿਨੈ, ਚੀਨ ਮਾਚੀਨ¹¹ ਮੈ ਜਪੈ ਸਾਰੀ ।
 ਮਾਰ ਤਿਨ ਛੈ ਕੀਓ, ਤਾਜ ਹਮ ਕੇ ਦੀਓ, ਅਜਬ ਯਹਿ ਖੇਲ ਨੈਨ ਨਿਹਾਰੀ ।
 ਬਾਰ ਹੀ ਬਾਰ ਹਮ ਬਾਰ ਅਰਜੀ ਕਰੈ, ਅਚਲ ਪ੍ਰਤਾਪ ਗੁਰੁ ਕੇਸ ਧਾਰੀ ॥੪੮॥ [੭੯॥]
 ਕੁਲੂ ਕਹਲੂਰ¹² ਹੰਦੂਰ¹³ ਕਯੋਨਲ¹⁴ ਸਭੈ, ਸਹਿਰ ਭੂਟੰਤ¹⁵ ਜੁਰ ਕੀ ਤਿਯਾਰੀ ।
 ਸਾਹ ਔਰੰਗ ਕੇ ਰੋਗ ਕੀਨੇ ਮਨੈ, ਪਠੀ ਦਹਿ ਲਾਖ ਸੈਨਾ ਸੁਧਾਰੀ ।
 ਮਾਰ ਤਿਨ ਛੈ ਕੀਓ, ਤਾਜ ਹਮ ਕੇ ਦੀਓ, ਅਜਬ ਯਹਿ ਖੇਲ ਨੈਨ ਨਿਹਾਰੀ ।
 ਬਾਰ ਹੀ ਬਾਰ ਹਮ ਬਾਰ ਅਰਜੀ ਕਰੈ, ਅਚਲ ਪ੍ਰਤਾਪ ਗੁਰੁ ਕੇਸ ਧਾਰੀ ॥੪੯॥ [੮੦॥]
ਦੋਹਰਾ । ਯੋ ਉਪਮਾ ਕੀ ਸਾਹ ਨੇ, ਪਦ ਪੰਕਜ ਸਿਰ ਨਜਾਇ ।
 ਖੁਸੀ ਭਏ ਮਹਾਰਾਜ ਜੂ, ਲੀਨੇ ਤਬੈ ਉਠਾਇ ॥੫੦॥ [੮੧॥]
ਚੋਪਈ । ਸਮਾਚਾਰ ਪੂਛੀ ਜੇ ਨਾਥਾ । ਬਰਨਤ ਭਏ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀ ਗਾਥਾ ।
 ਜਿਹ ਬਿਧਿ ਸਾਹ¹⁶ ਸੁ ਭਿਸਤ¹⁷ ਸਿਧਾਏ । ਆਜਮ ਰਾਜ ਸਾਜ ਜਿਮ ਪਾਏ ॥ [੮੨॥]
 ਤਾਕੇ ਜੁੱਧ ਸੁਨਾਯੋ ਸਾਰੇ । ਸਾਯਕ¹⁸ ਆਪ¹⁹ ਜੈਸ ਬਿਧਿ ਮਾਰੇ ।
 ਜੈਸੇ ਤੇਗ ਤੁਮੈ ਸਿਰ ਮਾਰੀ । ਢਾਲ ਅਗੂ ਧਰ ਨਾਥ²⁰ ਬਿਚਾਰੀ ॥ [੮੩॥]
 ਪੁਨਿ ਜਿਹ ਭਾਂਤਿ ਸੁ ਸਾਯਕ ਮਾਰਾ । ਪੂਛਤ ਕਹਤ ਨਾਥ ਅਵਤਾਰਾ ।
 ਪੁਨਿ ਗੁਰ ਕਹਯੋ ਯਹੀ ਬਿਧਿ ਕੀਜੈ ਰਾਜਨੀਤਿ ਬਡਿਅਨ ਕੀ ਲੀਜੈ ॥ [੮੪॥]
 ਚੁਗਲ ਸੰਗ ਨਹਿ ਕਰੇ ਪਿਆਰਾ । ਰੈਯਤ ਫੂਲਨ ਮਾਲ ਸੰਭਾਰਾ ।
 ਕੰਡਿਅਨ ਓਝਾ²¹ ਦੂਰ ਕਰੀਜੈ । ਖੇਤ੍ਰੀ ਫੂਲ ਮਾਲੀ ਸੁਖ ਦੀਜੈ ॥੫੧॥ [੮੫॥]
ਦੋਹਰਾ । ਗੁਰਾਲਿਨ²² ਜਯੋ ਨਜਰ ਰਾਖਈ, ਆਪਨ ਮਾਲ²³ ਕੇ ਬੀਚ ।
 ਸਿੰਘ²⁴ ਸਤ੍ਰ²⁵ ਬ੍ਰਿਕ²⁶ ਦੁਸਟ ਨਰ, ਤਾਹਿ ਨਿਕਟ ਤੇ ਖਾਚ ॥੫੨॥ [੮੬॥]
ਚੋਪਈ । ਬਾਦਸਾਹ ਕੀ ਚਿੰਤਨ ਕਰੀਐ । ਪਰਾਲਬਧ²⁷ ਵਸਿ ਦੇਹ ਸੰਜਰੀਐ²⁸ ।
 ਜੇ ਕੋਈ ਛਾਡ ਗਯੋ ਨਹੀ ਆਯੋ । ਜੇ ਪਾਛੈ ਸੋਈ ਲਲਚਾਯੋ ॥ [੮੭॥]

1. ਇੰਗਲਿਸਤਾਨ। 2. ਦੱਖਣੀ ਭਾਰਤ ਦਾ ਇਕ ਦੇਸ਼ ਜੋ ਤ੍ਰਿਕਲਿੰਗ, ਡਿਲਿੰਗ ਅਥਵਾ ਤਿਲੰਗਾਨਾ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ। 3. ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤ ਦਾ ਦਰਿਆ ਜਮਨਾ ਤੇ ਚੰਬਲ ਦਾ ਦਰਿਆਨੀ ਇਲਾਕਾ। 4. ਵਿਦਰਭ, ਨਾਗਪੁਰ ਦਾ ਨਿਕਟਵਰਤੀ ਇਲਾਕਾ। 5. ਮਾਲਾਬਾਰ। 6. ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਕੰਢੇ ਦਾ ਇਲਾਕਾ। 7. ਸੂਰਤ (ਇਲਾਕਾ ਗੁਜਰਾਤ ਦਾ ਇਕ ਸ਼ਹਰ)। 8. ਹਾਥੀਆਂ ਦੇ। 9. ਰਾਜੇ। 10. ਬਲਖ ਅਤੇ ਬੁਖਾਰਾ (ਖ਼ਰਾਸਾਨ ਦੇ ਦੋ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸ਼ਹਰ)। 11. ਮਨਚੂਰੀਆ ਦਾ ਇਲਾਕਾ। 12. ਬਿਲਾਸਪੁਰ। 13. ਨਾਲਾ ਗੜ੍ਹ। 14. ਕਜੂਬਲ (ਸ਼ਿਮਲਾ ਪਹਾੜ ਦੀ ਇਕ ਰਿਆਸਤ)। 15. ਰਿਆਸਤ ਭੋਟੀਆ। 16. ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ। 17. ਸੂਰਗ। 18. ਤੀਰ। 19. ਖ਼ੁਦ ਗੁਰੁ ਸਾਹਿਬ ਨੇ। 20. ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਢਾਲ ਅੱਗੇ ਕਰ, ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਤਾਰਾ ਆਜਮ ਦਾ ਵਾਰ ਰੋਕਿਆ। 21. ਓਟ। 22. ਗੋਪੀ, ਗਊਆਂ ਚਾਰਨ ਵਾਲੀ। 23. ਪਸ਼ੂਆਂ ਦਾ ਵੱਗ। 24. ਸ਼ੇਰ। 25. ਵੈਰੀ। 26. ਬਖਿਆੜ। 27. ਕਿਸਮਤ। 28. ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ।

ਰੰਕਾ ਦੇਖ ਕਰ ਦਯਾ ਕਰੀਜੈ। ਪੂਜ ਰਮਾ ਨੀਕੇ ਨਿਰਬੀਜੈ?।

ਜਿਉਂ ਖੇਤ ਮੈ ਹੋਇ ਕੰਡਯਾਰੀ। ਗਾਈ² ਮੈ ਜੌਂ ਬੈਲ ਸੁ ਭਾਰੀ ॥ [੮੮॥]

ਤੌਂ ਰੈਯਤ ਕੇ ਬੀਚ ਪਛਾਨੇ। ਇਨ ਕੇ ਤਾੜਨ ਅਧਿਕ ਪਛਾਨੇ।

ਬੰਧਨ ਗਾਈ ਬੈਲ ਨਬੀਜੈ। ਕੰਡਿਆਰੀ ਅਤਿ ਜੁਦਾ ਕਰੀਜੈ ॥ [੮੯॥]

ਨਾਰਿ ਸੁ ਰੈਯਤ ਜਿਮੀ ਪਛਾਨੇ। ਐ ਲਛਮੀ ਕੀ ਰੀਤਹਿ ਜਾਨੇ।

ਚਾਰ ਮਿਤ੍ਰ ਇਹ ਕਿਸ ਕੇ ਨਾਹੀ। ਜੇ ਹੋਵੈ ਅਪਕਰਮਨ³ ਤਾਹੀ ॥ [੯੦॥]

ਅਪਨੇ ਕਰਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੁ ਮਾਨੇ। ਐ ਪੂਰਬ ਕੇ ਤਪੇ ਵਖਾਨੇ।

ਪੂਰਬ ਤਪ ਕਰ ਇਹ ਫਲ ਪਾਯੇ। ਅਬ ਕੌਂ ਬੁਰਾ ਬੀਜ ਪਛੁਤਾਯੇ ॥ [੯੧॥]

ਨਾਰਿਨ ਤੇ ਅਤਿ ਪੂਤ ਸੁ ਲੀਜੈ। ਰਿਤ ਅਰਿਤ⁴ ਸੇ ਦ੍ਰਿਸ੍ਟਿ ਰਖੀਜੈ।

ਰੈਯਤ ਤੇ ਮਾਯਾ ਅਧਿਕਾਈ। ਜਿਮੀ ਬੀਜ ਫਲ ਹੂੰ ਕੇ ਪਾਈ।

ਮਾਯਾ ਤੇ ਲੇ ਜਸਹਿ ਪ੍ਰਮਾਨਾ। ਹੈ ਨਿਰਮਾਨ ਰਹੈ ਜਗ ਨਾਨਾ ॥੫੩॥ [੯੨॥]

ਸਵੈਯਾ। ਜੱਗ ਸੁ ਦਾਨ ਕ੍ਰਿਯਾ ਅਤਿ ਦੀਰਘ⁵, ਅਰਪ ਭਗਵਾਨ ਸੁ ਆਉ ਬਿਤਾਈ।

ਦੇਹ ਸੁ ਗੇਹ⁶ ਜੁ ਨਾਰਿ ਹੈ ਰੈਯਤ, ਹੈ ਸੁਖਦਾਯਕ ਕੀ ਬੰਦਗਾਹੀ।

ਪਰਾਲਬਧ ਜੁ ਕਰਮ ਭੁਗੇ ਜਗ ਕੇ, ਸਬ ਅੰਤਰ ਬੀਚ ਬੈਰਾਗ ਸਮਾਈ।

ਬਾਪ ਸੁ ਦਾਦ⁷ ਸੁ ਕਹਾ ਗਏ ਸਮ, ਆਪਨ ਸੁਪਨ ਸਮਾਨ ਲਖਾਈ ॥੫੪॥ [੯੩॥]

ਦੋਹਰਾ। ਰਾਜਨ ਕੇ ਬੰਦਗੀ ਯਹੀ, ਨਜਾਹਿ ਬੀਚ ਪਰਮਾਨ।

ਰੰਕ ਸਾਹ ਸਭ ਏਕ ਖੁਦ, ਬਾ⁸ ਖੁਦਾਇ ਕੇ ਮਾਨ ॥੫੫॥ [੯੪॥]

ਚੋਪਈ। ਐਸਾ ਸਾਹ ਹੋਇ ਅਧਿਕਾਈ। ਦ੍ਰਿਸ੍ਟ ਸੰਗ ਨਹਿ ਕਰੈ ਸੁਭਾਈ।

ਕੈ ਅਪਨੇ ਕਾਰਜ ਚਿਤ ਲਾਈ। ਜਾ ਮੈ ਦੂਖ ਨ ਕੋਈ ਆਹੀ ॥ [੯੫॥]

ਨੇਬ⁹ ਹੋਇ ਜਾ ਕੇ ਸੇ ਬਿਰਾਗੀ। ਬੁਰੇ ਕਾਮ ਮੈ ਦ੍ਰਿਸ੍ਟਿ ਨ ਲਾਗੀ।

ਆਪਨ ਕੇ ਸਭ ਆਪ ਸੁ ਮਾਨ। ਮੁਖ ਸੇ ਅੰਗ ਸਭੈ ਕਰ ਜਾਨ ॥ [੯੬॥]

ਦ੍ਰਿਸ੍ਟਿ ਕਰੇ ਆਪਨ ਚਿਤ ਲਾਈ। ਕਾਹੂ ਗਏ ਨ ਖਿਝਤ ਸਦਾਈ।

ਤੈਸੇ ਆਪਨ ਕੇ ਯਹਿ ਮਾਨੇ। ਨਿਕਟ ਖੁਦਾਇ ਨਜਾਇ ਕੈ ਠਾਨੇ ॥ [੯੭॥]

ਸੁਨਤ ਬਾਦ ਸਾਹਿਬ ਕੀ ਐਸੀ। ਮਨ ਮੈ ਭਯੋ ਬਿਰਾਗ ਬਿਸੇਖੀ।

ਧੰਨ ਸਤਿਗੁਰ ਹੈ ਜੋ ਅਵਤਾਰਾ। ਰਾਜ ਬੀਚ ਅਰ ਜੋਗ ਉਚਾਰਾ ॥ [੯੮॥]

“ਜਾ ਕੇ ਤੁਮਰੀ ਦਯਾ ਸੇ ਹੋਈ। ਨਾਥ ਰੀਤਿ ਧਾਰੈ ਅਤਿ ਸੋਈ।

ਕਲਗੀ ਜਿਗਾ¹⁰ ਧੁਕ ਧੁਕੀ¹¹ ਆਨੀ। ਖਿਲਤ ਏਕ ਸਾਹ ਮਨ ਭਾਨੀ ॥ [੯੯॥]

ਸਾਹ ਪ੍ਰਭੂ ਕੀ ਭੇਟ ਚੜਾਈ। “ਖੁਸੀ ਭਯੋ ਤੁਮ ਸੇ ਬਨਿਆਈ।”

ਬਹੁਰੇ¹² ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਯੋ ਫੁਰਮਾਯੋ। ਅੰਤਰ¹³ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਬੁਲਾਯੋ ॥ [੧੦੦॥]

ਸਕਲ ਵਸਤੂ ਤਿਹ ਪਾਸ ਉਠਾਏ। ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ¹⁴ ਜੌਂ ਸਾਹ ਚੜ੍ਹਾਏ।

1. ਨਿਰਧਨ, ਗਰੀਬ। 2. ਗਊਆਂ। 3. ਮਾੜੇ ਕਰਮਾਂ ਵਿਚ। 4. ਜਦ ਰਿਤੁ (ਮਾਸਿਕ ਧਰਮ) ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਰਿਤੁ ਬੰਦ ਹੋ ਗਏ ਹੋਣ। 5. ਲੰਮੀ। 6. ਗ੍ਰਿਹ, ਘਰ। 7. ਦਾਦਾ। 8. ਸਾਥ। 9. ਨਾਇਬ। 10. ਇਥੇ ਨਵੀਂ ਕਲਗੀ ਅਤੇ ਜੀਗਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਵਲੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਭੇਟ ਕਰਨ ਦਾ ਜਿਕਰ ਹੈ। 11. ਇਕ ਜੜਾਊ ਚੋਕੀ, ਜੋ ਛਾਤੀ ਉਤੇ ਲਮਕਦੀ ਰਹੰਦੀ ਹੈ। 12. ਵੇਰ, ਪੁਨਾ। 13. ਅੰਦਰ। 14. ਵੱਖੋ ਵੱਖ।

ਚਲ ਆਏ ਅੰਤਰ¹ ਕੇ ਠਾਨੇ²। ਸਾਹਜ³ ਕੇ ਇਹ ਬਚਨ ਉਚਰਾਨੇ ॥ [੧੦੧॥]
 ਹਮਰੇ ਬਾਨ ਬਝੇ ਅਧਿਕਾਈ। ਬੀਚ ਖਤੰਗ⁴ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ਜੇ ਆਈ।
 ਚਲ ਆਏ ਸਤਿਗੁਰ ਤਿਹ ਥਾਨਾ। ਠਾਢੇ ਜਹਾਂ ਬਾਜਿਬਰ⁵ ਜ੍ਹਾਨਾ ॥ [੧੦੨॥]
 ਪੁਨਿ ਆਏ ਸਾਹਿਬ ਜੂ ਤਹਾਂ। ਅਦਭੁਤ ਬਾਗ ਸਾਹ ਕੇ ਜਹਾਂ।
 ਜਮੁਨਾ ਨਦੀ ਨਿਕਟ ਜਹਿ ਆਈ। ਪਾਲ⁶ ਅਭੂਤ⁷ ਜਾਤ ਨਹਿ ਕਾਈ ॥ [੧੦੩॥]
 ਹੈ ਗੈ⁸ ਜਲਚਰ⁹ ਕੇਲ ਕਰਾਹੀ। ਨਕੂ¹⁰ ਬਕੂ¹¹ ਜਿਹ ਬਿਬਿਧ ਫਿਰਾਹੀ।
 ਨਾਗ¹² ਰੂਖ¹³ ਜਾਵਤ ਹੈ ਬਹੇ। ਫੇਰ ਨ ਬੁੰਦ ਕਬਹਿ ਤੇ ਲਹੈ ॥ [੧੦੪॥]
 ਸਜਾਮ ਨੀਰ ਸਜਾਮਾ ਸੁਖਦਾਈ। ਜਨੁਕ¹⁴ ਸਜਾਮ ਤਨ ਪਰਸਨ ਆਈ।
 ਤਿਹ ਜਾ ਪ੍ਰਗਯ¹⁵ ਪ੍ਰਭੂ ਕੀ ਡੇਰਾ। ਖਾਲਸ ਫਰਤ ਗਿਰਿ ਸੁ ਚਹੂੰ ਓਰਾ ॥ [੧੦੫॥]
 ਕਰਤ ਅਨੰਦ ਕੇਲ ਪ੍ਰਭੂ ਧਨੀ। ਪ੍ਰਭੂ ਕੀ ਉਪਮਾ ਪ੍ਰਭੂ ਕੇ ਬਨੀ।
 ਏਕ ਦਿਵਸ ਤਿਹ ਠੋਰ ਮੰਝਾਰਾ। ਆਏ ਸਾਹ ਕੇ ਲੋਕ ਅਪਾਰਾ ॥ [੧੦੬॥]
 ਤਿਨ ਮਮ ਕਹੀ, “ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜਾ। ਆਯੇ ਸਾਹ ਦਰਸ ਕੈ ਕਾਜਾ।”
 ਤੋ ਲੋ ਸਾਹ ਬਹਾਦੁਰ ਆਯੇ। ਅਧਿਕ ਅਮੀਰਨ ਸਾਥ ਮਿਲਾਯੇ ॥ [੧੦੭॥]
 ਦਰਸੇ ਚਰਨ ਨਾਥ ਕੇ ਆਈ। ਖੁਸੀ ਭਹੇ ਸਾਹਿਬ ਅਧਿਕਾਈ।
 ਖੇਮ ਕੁਸਲ¹⁶ ਬੂਝੀ ਨਿਜ ਸਾਹਾ। ਪੁਨਿ ਪਾਛੈ ਇਹ ਭਾਂਤਿ ਅਲਾਹਾ¹⁷ ॥ [੧੦੮॥]
 “ਮੈਂ ਪ੍ਰਭੂ ਜੂ ! ਐਸੇ ਸੁਨ ਪਾਯੇ। ਦੱਖਨ ਕੇ ਨਿਜ¹⁸ ਚਾਹਤ ਜਾਯੇ।
 ਦੱਛਨ ਦੇਸ ਬਿਚੱਛਨ ਜਹਾ। ਹੋਇ ਤੱਯਾਰ ਸੁਨੇ ਨਿਜ ਤਹਾਂ।
 ਹੈ ਬਤੀਆਂ ਸਾਚੀ ਕਿਨ ਕਹੀ? ਪ੍ਰਗਟ ਸੁਨਾਵੇ ਹਮ ਕੇ ਸਹੀ” ॥ [੧੦੯॥]

ਸ੍ਰੀ ਮੁਖੇਵਾਕ—

“ਹਮਰੇ ਕਾਜ ਕਛੂ ਤਿਹ ਥਾਨਾ¹⁹। ਤਾ ਤੇ ਤਾ ਕੇ ਕਰੇ ਪਯਾਨਾ।”
 ਪੁਨਿ ਤਬ ਕਹਯੇ ਸਾਹਿਬ, “ਸੁਨ ਲੀਜੈ। ਮੇਰੀ ਕਹੀ ਆਪ ਜੇ ਕੀਜੈ” ॥੫੬॥ [੧੧੦॥]
 ਦੇਹਰਾ। ਹਾਥ ਜੋੜ ਸਿਰ ਨਜਾਇਕੇ, ਯੋ ਸਹਿ²⁰ ਬੈਨ²¹ ਬਖਾਨ।
 “ਚਤੁਰ ਮਾਸ²² ਬਰਸਾਤ²³ ਬਰ, ਕਾਟੈ²⁴ ਇਤੈ²⁵ ਸੁਜਾਨ ॥੫੭॥ [੧੧੧॥]
 ਕਰੁਨਾ ਅਧਿਕ ਦਾਸ ਪੈ ਕੀਜੈ। ਇਹ ਬਰਸਾਤ ਦਰਸ ਨਿਜ ਦੀਜੈ।
 ਯਾ ਕੇ ਕਾਟ ਇਤੈ ਸੁਭ ਥਾਨਾ। ਕਰ ਹੈ ਹਮ ਹੂੰ ਤਹਾਂ ਪਯਾਨਾ ॥ [੧੧੨॥]
 ਦੱਖਨ ਦੇਸ ਰਾਜ ਅਤਿ ਰੈਯਤ। ਸੂਬੇ ਸੂਰ ਅਮੀਰ ਜਮੈਯਤ²⁶।
 ਮੇ ਬਿਨ ਆਪ ਗਏ ਤਿਹ ਥਾਨਾ। ਨੈਕ²⁷ ਨ ਮਾਨੈ ਹਮਰੀ ਆਨਾ ॥ [੧੧੩॥]
 ਭਲੀ ਬਾਤ ਇਹ ਮਮ ਉਰ²⁸ ਆਈ। ਹਮ ਹੂੰ ਕਰ ਹੈ ਸਾਥ ਚੜ੍ਹਾਈ।”

1. ਅੰਦਰ। 2. ਸਥਾਨ। 3. ਬਹਾਦੁਰ ਸ਼ਾਹ। 4. ਖਤੰਗ (ਦਰਖਤ) ਦੀ ਥਣੀ ਹੋਈ ਕਮਾਨ। 5. ਸ਼ੇਸ਼ਟ ਘੋੜੇ। 6. ਪਾਣੀ ਦੀ ਵੱਟ। 7. ਅਪੂਰਵ। 8. ਹੈ (ਘੋੜੇ) ਤੇ ਗੈ (ਹਾਥੀ)। 9. ਮੱਛੀ, ਮੁਰਗਾਈ ਆਦਿ ਜਲ-ਜੀਵ। 10. ਨਾਕੂ, ਮਗਰਮੱਛ। 11. ਟੇਢਾ। 12. ਸੱਪ। 13. ਬਿਛ। 14. ਜਾਣੇ। 15. ਬੁੱਧੀਵਾਨ। 16. ਸੁਖ-ਆਨੰਦ। 17. ਬੋਲਿਆ। 18. ਆਪ, ਖੁਦ। 19. ਅਰਥਾਤ-ਉਸ ਥਾਵੇਂ। 20. ਬਹਾਦੁਰ ਸ਼ਾਹ। 21. ਵਦਨ। 22. ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ। 23. ਬਰਸਾਤ ਦੇ ਅੰਤ ਤਕ। 24. ਪਾਠਾਂਤਰ- “ਕਾਢੇ” (ਮੈ. ਬਾ. ੭੧)। 25. ਏਥੇ ਹੀ। 26. ਲਾਉ-ਲਸਕਰ। 27. ਥੋੜੀ ਜੇਹੀ। 28. ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਵਿਚ।

ਧੋਂ ਸੁਨ ਕੈ ਹਜਰਤ ਕੀ ਬਾਨੀ । ਨੀਕੀ¹ ਬਾਤ ਸਭਨ ਮਨ ਮਾਨੀ ॥ [੧੧੪॥]

“ਏ ਪ੍ਰਭੁ ! ਆਗੇ ਜਮੁਨ ਕਿਨਾਰਾ । ਅਨਿਕ ਆਇ ਹੈ ਯਹੀ ਦੀਦਾਰਾ ।

ਅਲਪ² ਦਿਵਸ³ ਬਿਤ ਹੈ ਸੁਖ ਸੰਗਾ । ਤਾ ਤੈ ਚੜ੍ਹੇ ਸੁ ਬੇਗ ਨਿਹੰਗਾ” ॥ [੧੧੫॥]

ਧੋਂ ਬਿਧਿ ਆਦਰ ਸਾਹ ਨਿਹਾਰੀ । ਮਾਨਤ ਭਏ ਆਪ ਅਵਤਾਰੀ ।

ਧੋਂ ਪੁਨਿ ਸਾਹ ਜਮਾ⁴ ਕਰਵਾਹੀ । ਚੜ੍ਹ ਗਯੋ ਆਇਸ ਗੁਰ ਕੀ ਪਾਈ ॥੫੮॥ [੧੧੬॥]

ਦੋਹਰਾ । ਸਾਹ ਬਹਾਦੁਰ ਬੀਰ ਬਰ, ਸੇਵਕ ਆਦਿ ਜੁਗਾਦਿ ।

ਭੋਜਨ ਬਿੰਜਨ ਮੇਵ ਗਨ⁵, ਪਠਵੈ⁶ ਅਨਿਕ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥੫੯॥ [੧੧੭॥]

ਚੋਪਈ । ਇਕ ਆਵੈ ਡਾਲੀ ਇਕ ਜਾਹੀ । ਬਿਬਿਧ ਭਾਂਤਿ ਮੇਵਨ ਮਿਤਿ⁷ ਨਾਹੀ ।

ਸੰਗਤ ਸਰਬ ਸਹਿਰ ਕੀ ਆਵੈ । ਜੇ ਮਨ ਰੁਚੈ ਵਹੈ ਬਰ ਪਾਵੈ ॥੬੦॥ [੧੧੮॥]

ਦੋਹਰਾ । ਸੂਬੇ ਰਾਵ ਅੰਬੀਰ ਭਟ, ਸੈਯਦ ਮੁਗਲ ਪਠਾਨ ।

ਕਾਜੀ ਮੁਲਾਂ ਬਿਪ੍ਰ ਬਹੁ⁸, ਇਕ ਆਵੈ ਇਕ ਪਯਾਨ⁹ ॥੬੧॥ [੧੧੯॥]

ਚੋਪਈ । ਏਕ ਦਿਵਸ ਤਿਹ ਸੁਨੋ ਸੁਜਾਨਾ । ਲੋਗਨ ਤੀਰ ਹਜੂਰ ਬਖਾਨਾ ।

“ਏ ਪ੍ਰਭੁ ! ਪੀਰ ਸਾਹ ਕੇ ਆਯੋ । ਚਾਹਤ ਸੁਖਨ ਸੁਨਯੋ ਤੁਮ ਪਾਯੋ” ॥ [੧੨੦॥]

ਧੋਂ ਸੁਨ ਕੈ ਸਾਹਿਬ ਕਰੁਨਾਲੈ¹⁰ । ਪੀਰ ਬੈਠਾਯੋ ਭਲੀ ਤਰਾਂ ਲੈ ।

ਬੈਸਤ¹¹ ਭਯੋ ਪੀਰ ਜਬ ਆਈ । ਇਹ ਬਤੀਆਂ ਤਿਹ ਤਨ ਲਖ ਪਾਈ ॥ [੧੨੧॥]

ਸੇਵਕ ਸਿਖ ਸੰਗਤ ਜੋ ਆਵੈ । ਭੇਟ ਰਾਖ ਅਰਦਾਸ ਕਰਾਵੈ ।

ਜੋ ਬਰ ਰੁਚੈ ਤੋਨ ਕੀ ਮਨਸਾ । ਮਾਂਗਤ ਪ੍ਰਗਟ ਤਯਾਗ ਕੈ¹² ਅਨਸਾ ॥ [੧੨੨॥]

ਇਹ ਕੋਤੁਕ ਜੋ ਪੀਰ ਨਿਹਾਰੈ । ਨਿੰਮ੍ਰ ਬਚਨ ਤਿਹ ਐਸ ਉਚਾਰੈ ।

“ਸੁਨੋ ਗੁਰੂ ਜੀ, ਅਰਜ ਹਮਾਰੀ । ਭਾਖਤ ਬੇਦ ਪੁਰਾਨ ਸੁਧਾਰੀ ॥੬੨॥ [੧੨੩॥]

ਦੋਹਰਾ । ਚਾਰੋ ਬੇਦ ਕੁਰਾਨ ਜੁਤ¹³ ਪੈਕੰਬਰ ਯੋ¹⁴ ਗਾਇ ।

ਜੁ ਕਛੁ ਨਿਵਿਸਤੈ¹⁵ ਮੈ ਲਿਖਯੋ, ਤਾ ਤੇ ਅਧਿਕ ਨ ਪਾਇ ॥੬੩॥ [੧੨੪॥]

ਚੋਪਈ । ਕੋਟਿ ਉਪਾਵ ਕਰੈ ਨਰ ਕੋਈ । ਤਾ ਤੈ ਅਧਿਕ ਲੇਖ ਨਹਿ ਹੋਈ ।

ਤੁਮਰੇ ਸਿਖ ਮੁਰੀਦ ਜੋ ਕੋਈ । ਕਯੋ ਯਹਿ ਬੈਨ ਬਖਾਨੈ ਸੋਈ ॥ [੧੨੫॥]

ਕੈ ਇਹ ਮੇ ਇਹ ਭੇਦ ਨ ਜਾਣੇ । ਕੈ ਕਛੁ ਆਪਨ ਕਰੇ ਧਿਛਾਣੇ ।

ਮੇ ਮਨ ਮੈ ਸੰਕਾ ਇਹ ਆਈ । ਦੂਰ ਕਰੋ ਕਛੁ ਸੁਖਨ ਸੁਨਾਈ ।” ॥੬੪॥ [੧੨੬॥]

ਦੋਹਰਾ । ਸੁਨੋ ਬੈਨ ਜਬ ਪੀਰ ਕੇ, ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਐਸ ਬਖਾਨ ।

“ਜਸ¹⁶ ਤੁਮ ਭਾਖੋ ਪੀਰ ਜੂ, ਹੈ ਤਸ¹⁷ ਹੀ ਪਰਵਾਨ ॥੬੫॥ [੧੨੭॥]

ਚੋਪਈ । ਪੈ ਇਕ ਅਉਰ ਬਾਤ ਸੁਨ ਲੀਜੈ । ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼੍ਟਾਂਤ ਕਾਨ ਮੈ ਕੀਜੈ ।

ਧੋਂ ਕਹ ਕੈ ਸਾਹਿਬ ਅਵਤਾਰੀ । ਕਰ ਤੇ ਮੁਹਰ ਸੁ ਛਾਪ ਉਤਾਰੀ ॥ [੧੨੮॥]

1. ਚੰਗੀ, ਭਲੀ। 2. ਥੋੜੇ। 3. ਦਿਨ। 4. ਖਾਤਰ ਜਮਾ। 5. ਮੇਵੇ। 6. ਭੋਜੇ। 7. ਗਿਣਤੀ, ਹਿਸਾਬ।

8. ਪਾਠਾਂਤਰ—‘ਵਰ’ (ਮੋ. ਬਾ. ੭੧)। 9. ਕੂਦ, ਗਮਨ। 10. ਕਰੁਣਾਲਯ, ਕਰੁਣਾ (ਕ੍ਰਿਪਾ) ਆਲਯ (ਘਰ)।

ਅਰਥਾਤ—ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ। 11. ਬੈਠਤ। 12. ਪਾਠਾਂਤਰ—‘ਕਰ’ (ਮੋ. ਬਾ. ੭੧)। 13. ਯੁਤ (ਯੁਕਤ), ਸਹਿਤ।

16. ਪਾਠਾਂਤਰ—‘ਹੈ’ (ਮੋ. ਬਾ. ੭੧)। 15. ਨਵਿਸਤ, ਲਿਖਿਤ। 16. ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ। 17. ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ।

ਭਲੀ ਤਰਾਂ ਤਿਹ ਦੈ ਮਸਵਾਨੀ¹। ਸਿਜਦਾ² ਕਰਜੇ ਕਾਗਦ ਪੈ ਠਾਨੀ।
 ਉਲਟੇ ਅੰਕ ਹੋਤ ਤਬ ਤਾ ਕੇ। ਸੂਧੇ ਭਏ ਤਨਿਕਾ³ਮੈ ਵਾ ਕੇ ॥ [੧੨੯॥]
 ਪੁਨਿ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਯਾ ਭਾਂਤਿ ਉਚਾਰੇ। ਯਹੀ ਪੀਰ ਜੀ, ਭੇਦ ਨਿਹਾਰੇ।
 ਜਿਤੇ ਜੀਵ ਜਗ ਸੁਨ⁴ ਸਵਾਰੀ। ਕਾਲ ਕਲਮ ਸਭ ਸਿਰ ਲਿਖ ਡਾਰੀ ॥ [੧੩੦॥]
 ਉਲਟੇ ਲੇਖ ਸਭੈ ਸਿਰ ਹੋਈ। ਗੁਰ ਬਿਨ ਸੂਧਾ ਕਰੇ ਨ ਕੋਈ।
 ਜਬ ਮੁਰੀਦ ਮੁਰਸਿਦ ਪੈ ਜਾਈ। ਆਜਿਜ ਹੈ ਸਿਰ ਨੀਚ ਨਿਵਾਈ ॥ [੧੩੧॥]
 ਤੇ ਇਹ ਮੁਹਰ ਭੇਦ ਜਯੋ ਜਾਣੇ। ਪਲ ਮੈ ਸੂਧੇ ਲੇਖ ਪਛਾਣੇ।
 ਤਾ ਤੇ ਅਧਿਕ ਕਥੈ ਨਹਿ ਹੋਈ। ਉਲਟਾ ਸੂਧ ਕਰੈ ਗੁਰ ਸੋਈ ॥ [੧੩੨॥]
 ਤਿਹ ਦਰ ਕੀ ਲਾਗੈ ਜੋ ਧੂੜਾ। ਤੇ ਯਹ ਕਾਰਜ ਹੋਵੈ ਪੂਰਾ।
 ਜਾਗਤ ਭਾਗ ਸਿਖ ਕੇ ਜਥੈ। ਪੂਰਨ ਹੋਤ ਕਾਜ ਤਿਹ ਸਥੈ ॥੬੬॥ [੧੩੩॥]
 ਦੋਹਰਾ। ਬਹੁਰ⁵ ਪੀਰ ਐਸੇ ਕਹਜੇ, “ਸੁਨਹੁ, ਗੁਰੂ ਜੀ! ਸੋਇ।
 ਸੇਵਕ ਸਾਹਿਬ ਏਕ ਸਮ, ਕਬੀ ਨ ਨਿਹਚੈ ਹੋਇ” ॥੬੭॥ [੧੩੪॥]
 ਚੋਪਈ। ਬਹੁਰੇ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਐਸ ਬਖਾਲੇ। “ਜਲ ਤਰੰਗ⁶ ਜਲ ਭਿੰਨ ਨ ਆਨੇ।
 ਸੇਵਕ ਸਾਹਿਬ ਏ ਕੈ ਹੋਈ। ਯਾ ਮੈ ਕਛੁ ਭੇਦ ਨਹਿ ਕੋਈ ॥ [੧੩੫॥]
 ਜਬ ਸੇਵਕ ਸਾਹਿਬ ਤਟ ਜਾਈ। ਆਪ⁷ ਛੋਡ ਕਰ ਸੇਵ ਕਮਾਈ।
 ਬਾਰ ਬਾਰ ਸਿਜਦਾ ਗੁਰ ਠਾਨੇ। ਨਿਜ ਕੋ ਗੁਨੇਗਾਰ⁸ ਪਹਿਚਾਨੇ ॥ [੧੩੬॥]
 ਖੁਸੀ ਹੋਤ ਤਾ ਪਰ⁹ ਤਬ ਸਾਹਬ। ਇਤ ਉਤ ਤਾਕੇ ਕਰੇ ਮੁਸਾਹਬ।
 ਸੇਵਕ ਦਾਸ ਨਾਥ ਤੋ ਹੋਈ। ਸਰਬ ਖਜਾਨੈ ਨਿਰਖੈ ਸੋਈ” ॥ [੧੩੭॥]
 ਯੋ ਸੁਨ ਕੈ ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਬਾਨੀ। ਧੰਨ ਧੰਨ ਤੋ ਪੀਰ ਬਖਾਨੀ।
 “ਕਾਮਲ¹⁰ ਸੁਖਨ ਕਾਮਲੇ¹¹ ਹੋਈ।” ਯੋ ਕਹਿ ਮੋਨ¹² ਰਹੈ ਤਬ ਸੋਈ ॥ [੧੩੮॥]
 ਪੁਨਿ ਸਤਿਗੁਰ ਤੇ ਆਯਸ ਪਾਈ। ਗਯੋ ਪੀਰ ਨਿਜ ਸਦਨ¹³ ਬਨਾਈ।
 ਜਾ ਉਪਮਾ ਪੁਰ¹⁴ ਮੈ ਤਿਨ ਕਰੀ। ਸੇ ਇਹ ਠੋਰ ਨ ਜਾਇ ਉਚਰੀ ॥੬੮॥ [੧੩੯॥]
 ਦੋਹਰਾ। ਯੋ ਸੁਨ ਕੈ ਕਾਜੀ ਤਬੈ, ਹਜ਼ਰਤ ਐਰ ਦੀਵਾਨ।
 ਆਵਤ ਭੇ¹⁵ ਮਹਾਰਾਜ ਤਟ¹⁶, ਦਰਸਨ ਕੋ ਜੀਅ ਜਾਨ ॥੬੯॥ [੧੪੦॥]
 ਚੋਪਈ। ਬੈਸਤ ਭਏ¹⁷ ਜਥੈ ਤੇ ਆਈ। ਤੁਰਕ ਦੀਵਾਨ¹⁸ ਸੁ ਬਾਤ ਚਲਾਈ।
 ਜੋ ਪ੍ਰਭੁ ਕੀ ਆਯਸ¹⁹ ਹਮ ਪਾਵੈ। ਤੋ ਕਛੁ ਸੁਖਨ²⁰ ਹਜ਼ੂਰ ਚਲਾਵੈ ॥ [੧੪੧॥]
 ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਕਹਜੇ, “ਸੰਕ ਮਤਿ ਕੀਜੈ। ਜੇ ਕਛੁ ਜਥਾ ਜੋਗ²¹ ਕਹਿ ਦੀਜੈ।”
 ਤਬ ਦੀਵਾਨ ਯਾ ਭਾਂਤਿ ਉਚਾਰੇ। “ਖੂਬ ਮਜਬ ਹਮਰੇ ਕਿ ਤਿਹਾਰੇ?” ॥੭੦॥ [੧੪੨॥]
 ਦੋਹਰਾ। “ਹਮ ਕੋ ਹਮਰੇ ਖੂਬ ਹੈ, ਤੁਮ ਕੋ ਤੁਮਰਾ ਜਾਨ।
 ਯਾ ਮੈ ਸੰਸਾ ਕਛੁ ਨਹੀਂ, ਸਮਝੋ ਯਹੀ ਦਿਵਾਨ” ॥੭੧॥ [੧੪੩॥]

1. ਮਸਿ ਧਾਨੀ (ਸਿਆਹੀ ਰੱਖਣ ਦਾ ਭਾਂਡਾ ਅਥਵਾ ਦਵਾਤ)। 2. ਨਮਸਕਾਰ। 3. ਥੋੜਾ ਚਿਰ। 4. ਸੁਨ, ਪੜ੍ਹ, ਭਾਵ ਧਰਤੀ ਦੇ ਜਾਏ। 5. ਫੇਰ। 6. ਪਾਣੀ ਦੀ ਲਹਰ। 7. ਹਉਮੈ, ਹੰਕਾਰ। 8. ਅਪਰਾਧੀ। 9. ਉਸ ਦੇ ਉਤੇ। 10. ਪੂਰਣ। 11. ਪੂਰਣ ਪੁਰਖ ਦੇ। 12. ਰੂਪ, ਖਾਮੋਸ਼। 13. ਆਪਣੇ ਘਰ। 14. ਨਗਰ, ਸ਼ਹਰ। 15. ਆਏ। 16. ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕੋਲ। 17. ਬੈਠ ਗਏ। 18. ਸ਼ਾਹੀ ਵਜ਼ੀਰ। 19. ਆਗਿਆ। 20. ਵਚਨ। 21. ਜਿਵੇਂ ਵਾਜਬ ਹੋਵੇ।

ਚੋਪਈ। “ਹਮਰੇ ਮਜੂਬ ਐਸ ਇਹ ਆਈ। ਐਰਤ ਹੋਇ ਤੁਰਕਾ ਕੀ ਕਾਈ?।
ਜੇ ਮੁਖ ਤੇ ਵਹੁ ਕਲਮਾ ਗਾਵੈ। ਤਬ ਹਮ ਤੇ ਵਹੁ ਰਲ ਮਿਲ ਖਾਵੈ ॥ [੧੪੪॥]
ਤਬ ਸੰਕਾ ਯਾ ਮੈ ਕੇ ਨਾਹੀ। ਹੋਵਤ ਆਈ ਧੁਰੇ ਧੁਰਾਹੀ।”
ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਕਹ, “ਦਿਵਾਨ। ਸੁਨ ਲਈਐ। ਹਮ ਪਾਤਸਾਹੀ ਹਮ ਹੂੰ ਕਈਐ ॥ [੧੪੫॥]
ਪਰ ਵਹੁ ਭਏ ਤੁਰਕ ਸਮ ਹਿੰਦੂ। ਰੀਤਿ ਵਖਰੀ ਕਰੀਐ ਬਿੰਦੂ।
ਉਨ ਕੇ ਉਹੇ ਸਾਕ ਕਰ ਨਾਨਾ। ਮੰਤ੍ਰ ਆਪਨਾ ਦੇ ਸੁਭ ਕਾਨਾ ॥ [੧੪੬॥]
ਤੇਰੇ ਕੀ ਤਾਬਜਾ ਹੈ ਸਰਾ^੧ ਝੂਠਾ ਕਰਤ ਤਨਿਕ^੨ ਮੈ ਖਰਾ।
ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਬਚ ਯੋ ਸੁਨਤ ਦਿਵਾਨਾ। ਮੇਨ ਬਦਨ ਤਿਨ ਬਿਹਸ^੩ ਬਖਾਨਾ ॥ [੧੪੭॥]
ਪੁਨਿ ਕਾਜੀ ਜੂ ਬੇਲਤ ਭਯੋ। ਇਹ ਬਿਧਿ ਸੇ ਪ੍ਰਸਨ ਤਿਨ ਕਿਯੋ।
“ਸਾਹਿਬ ਹੈ ਫੁਰਮਾਯਾ ਯਹੀ। ਬੰਦਾ ਕਰੈ ਬੰਦਗੀ ਸਹੀ ॥ [੧੪੮॥]
ਸੇ ਵਹਿ ਕੋਨ ਬੰਦਗੀ ਹੋਈ। ਜਾ ਕੇ ਕਰੈ ਜੀਵ ਵਹਿ ਸੋਈ।”
ਹੁਕਮ ਹੋਆ, “ਕਾਜੀ, ਸੁਨ ਤੈਸੇ। ਬੰਦਾ ਕਰੈ ਬੰਦਗੀ ਜੈਸੇ ॥੭੨॥ [੧੪੯॥]
ਅਝਿੱਲ। ਪ੍ਰਥਮੈ ਪਾਕ^{੧੦} ਗੁਨਾਹ ਤੇ ਇਹ ਨਿਜ ਹੋਵਈ।
ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਇਤਯਾਦਿ ਮੈਲ ਇਹੁ ਧੋਵਈ।
ਬਹੁਰ ਆਪ ਕੇ ਗੁਨਹਿਗਾਰ ਠਹਿਰਾਯ ਹੈ।
ਸੇ ਯਾਹਿ ਬੰਦਗੀ ਸਾਹਿਬ ਆਪ ਫੁਰਮਾਯ ਹੈ” ॥੭੩॥ [੧੫੦॥]
ਚੋਪਈ। ਪੁਨਿ ਕਾਜੀ ਯੋ ਬੈਨ ਉਚਾਰੇ। “ਸੁਨ ਕਰੁਨਾ ਨਿਧਿ। ਬੈਨ ਹਮਾਰੇ।
ਯਹਿ ਜਬ ਪਾਕ ਗੁਨਾਹ ਤੇ ਹੋਈ। ਗੁਨੇਗਾਰ ਫਿਰ ਕਰੈ ਨ ਕੋਈ ॥ [੧੫੧॥]
ਮੁਖ ਤੇ ਕਰੈ ਕਿਧੇ^{੧੧} ਨਾ ਕਰੈ। ਦਿਲ ਕੇ ਦਿਲ ਸਾਹਿਬ ਕੀ ਰਹੈ।”
ਫਿਰ ਕਾਜੀ ਇਹ ਬਾਤ ਉਚਾਰੀ। “ਦਿਲ ਤੇ ਅਰੈ^{੧੨} ਚਿਤੰਨ ਸੁਧਾਰੀ ॥ [੧੫੨॥]
ਜੇ ਇਹ ਤਯਾਗ ਗੁਨਾਹਾ ਠਾਨੇ। ਗੁਨੇਗਾਰ ਕਜੋ ਬਦਨ^{੧੩} ਬਖਾਨੇ।”
ਹੁਕਮ ਹੋਆ, “ਪਾਕੀ^{੧੪} ਦੇ ਕਹੀ। ਤਨ ਕੀ ਏਕ ਦੁਤੀ^{੧੫} ਮਨ ਲਹੀ ॥ [੧੫੩॥]
ਕਰੈ ਜਤਨ ਜਗਜਾਸੀ ਸਾਰੈ। ਪਾਪ ਕਰਮ ਤੇ ਤਨ ਕੇ ਮਾਰੈ।
ਮਨ ਕੀ ਪਾਕੀ ਯਹੀ ਨਿਹਾਰੇ। ਖੁਦੀ ਸਾਥ ਮਨ ਕਰੇ ਨ ਪਯਾਰੇ ॥ [੧੫੪॥]
ਸੇ ਖਾਲਸ ਨਿਜ ਤਨ ਤੇ ਹੋਈ। ਕੋਟ ਜਤਨ ਜੇ ਕਰੈ ਸੇ ਕੋਈ।
ਜੇ ਪਰਮੇਸਰ ਕਰੁਨਾ ਧਾਰੈ। ਕਾਮਲ ਮੁਰਸਦ ਮਿਲੈ ਪਿਆਰੈ ॥ [੧੫੫॥]
ਤਾ ਕੀ ਸੁਹਬਤ ਜਾ ਕੇ ਹੋਵੈ। ਤਨ ਕੇ ਕਸਮਲ^{੧੬} ਸਗਲੇ ਖੋਵੈ।
ਨਾਮ ਦਾਨ ਪੂਜਾ ਸਿਵ^{੧੭} ਕਰੈ। ਨਿਸ ਦਿਨ ਗੁਰ ਮੂਰਤਿ ਰਿਦ ਧਰੈ ॥ [੧੫੬॥]
ਯਾ ਬਿਧਿ ਜਤਨ ਜਬੈ ਸਿਖ ਕੈ ਹੈ। ਤਨ ਕੀ ਪਾਕੀ ਲਗ ਤਬ ਜੈਹੈ।

1. ਭਾਵ-ਮੁਸਲਮਾਨ। 2. ਕੋਈ। 3. ਹਮਰ, ਸਭ। 4. ਕੁਝ, ਥੋੜੀ ਜੇਹੀ। 5. ਰਸਮੀ ਕਾਨੂੰਨ। 6. ਸ਼ਰਈਅਤ, ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਵਿਧੀ-ਨਿਯੋਗ ਅਥਵਾ ਰਹੁਰੀਤੀ। 7. ਬੋੜਾ ਚਿਰ। 8. ਹੱਸ ਕੇ। 9. ਰੱਬ ਦੀ ਭਗਤੀ। 10. ਪਵਿਤ੍ਰ। 11. ਜਾਂ, ਅਥਵਾ। 12. ਹੈ। 13. ਮੂੰਹ। 14. ਪਵਿਤ੍ਰਤਾ। 15. ਦੂਜੀ। 16. ਪਾਪ, ਗੁਨਾਹ। 17. ਕਲਿਆਣ ਰੂਪ ਈਸ਼ੁਰ ਦੀ।

ਤਨ ਕੀ ਪਾਕੀ ਜੇ ਇਨ ਪਾਈ। ਮਨ ਕੀ ਤਾ ਕੈ ਹਾਥ ਨ ਆਈ॥ [੧੫੭॥]
 ਤਬ ਇਹ ਗੁਨਹਿਗਾਰ ਕੇ ਨਾਹੀ। ਯੋ ਸਮਝੇ ਕਾਜੀ। ਮਨ ਮਾਹੀ।
 ਜਗਾਜਾਸੀ^੧ ਪਰ ਹੈ ਯਹਿ ਬਾਤਾ। ਐਰ ਕਹਾ ਜਾਨੇ ਵਸ ਭ੍ਰਾਤਾ^੨॥ [੧੫੮॥]
 ਤਬ ਕਾਜੀ ਪੁਨਿ ਬੈਨ ਉਚਾਰੈ। “ਯਾ ਮੈ ਸਹੀ ਸੱਤ ਨਿਰਧਾਰੈ।”
 ਹੁਕਮ ਹੋਆ, “ਜਬਾਰਥ^੩ ਐਸ। ਯਾ ਮੈ ਤਨਿਕ ਭੇਦ ਨਹਿ ਜੈਸੇ॥੭੪॥ [੧੫੯॥]
ਦੋਹਰਾ। ਜਬ ਜਗਾਜਾਸੀ ਜਤਨ ਕਰ, ਤਨ ਤੇ ਹੋਇ ਖਲਾਸ।
 ਮਨ ਕੀ ਪਾਕੀ ਓਰ ਲਖ, ਗੁਨਹਿਗਾਰ ਕੈ ਰਾਸ॥੭੫॥ [੧੬੦॥]
 ਜਬ ਇਨ ਅਪਨੀ ਬੁਧਿ ਮੈ, ਗੁਨਹਿਗਾਰ ਨਿਜ ਮਾਨ।
 ਤਬ ਯਾ ਪਰ ਰਾਜੀ ਭਯੋ, ਸਾਹਿਬ ਸੁਘਰ ਸੁਜਾਨ॥੭੬॥ [੧੬੧॥]
 ਸੋ ਰਾਜੀ ਕਾ ਤੇ ਭਯੋ, ਇਹ ਬਿਧਿ ਸੋ ਜੀਅ ਠਾਨ।
 ਅਬ ਮੇਰੇ ਇਹ ਪੰਥ ਕੋ, ਤਰਨੇ ਹਾਰ ਪਛਾਨ॥੭੭॥ [੧੬੨॥]
 ਇਸ ਉਪਰ ਮਹਾਰਾਜ ਜੂ, ਕਾਜੀ ਕੋ ਸਮਝਾਇ।
 ਸਾਖਿ^੪ ਸੁ ਦਈ ਕਿਤਾਬ ਕੀ, “ਸੁਨ ਕਾਜਿਨ ਕੇ ਰਾਇ॥੭੮॥ [੧੬੩॥]
 ਸਾਹਿਬ ਹੈ ਫੁਰਮਾਇਆ, ਬੰਦਾ ਮੁਰਾ^੫ ਦਰਗਾਹ।
 ਗੁਨਹਗਾਰ ਹੋ ਆਵਈ, ਅਤਿ ਮਨ ਕਰ ਕੈ ਚਾਹ॥੭੯॥ [੧੬੪॥]
 ਤਾ ਕੋ ਮੈ ਸੁ ਮੁਰਾਤਬਾ^੬, ਪਾਕੀ ਕਾ ਤਬ ਦੇਤ।
 ਕੈਦ ਖਲਾਸੀ ਖੁਸੀ ਜੋ ਅਟਲ ਧਾਮ ਸੁਖ ਲੇਤ॥੮੦॥ [੧੬੫॥]
ਚੋਪਈ। ਬਹੁਰ ਮਸਨਵੀ^੭ ਮੈ ਇਮ ਕਹਾ। ਸਰਬ ਘਟਾ ਮੈ ਸਾਹਿਬ ਅਹਾ।
 ਚੀਟੀ^੮ ਆਦਿ ਬਿਰੰਚਿ^੯ ਤੇ ਜਾਨੇ। ਸਬ ਮੈ ਖਾਲਕ^{੧੦} ਪੂਰ ਸਮਾਨੇ॥੮੧॥ [੧੬੬॥]
ਦੋਹਰਾ। ਇਹ ਬਿਧ ਕੋ ਸੋ ਜਾਨ ਕੈ ਧਰੈ ਅਦਬ ਮਨ ਮਾਹਿ।
 ਯਾ ਮੈ ਸੰਸਾ ਹੈ ਨਹੀਂ, ਖਾਲਕ ਪ੍ਰਾਪਤ ਵਾਹਿ^{੧੧}॥੮੨॥ [੧੬੭॥]
ਅੜਿੱਲ। ਜੋ ਕਾਜੀ ਕੋ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਐਸ ਸੁਨਾਇਯੋ।
 ਖੁਸੀ ਹੋਇ ਕੈ ਅਤਿ ਮਨ ਮੇਦ ਬਢਾਇਯ।
 ਧੰਨ ਧੰਨ ਮੁਖ ਭਾਖ^{੧੨}, ਬਹੁਰ ਤਿਨ ਯੋ ਕਹਾ।
 “ਹੇ, ਜੈਸ ਗੁਰੂ ਜੀ। ਸੁਨਾ, ਤੈਸ ਆਖਨ ਲਹਾ^{੧੩}।”॥੮੩॥ [੧੬੮॥]
ਦੋਹਰਾ। ਕਾਜੀ ਖਾਸ ਦਿਵਾਨ ਯੁਤ, ਯੋ ਆਯਸ ਬਰ ਪਾਯ।
 ਗਯੋ ਆਪਨੇ ਸਾਹ ਤਟ, ਗਾਵਤ ਗੁਨ ਅਧਿਕਾਇ॥੮੪॥ [੧੬੯॥]
ਸਵੈਯਾ। ਸਾਹ ਕੇ ਤੀਰ ਸੋ ਜਾਤ ਭਏ, ਤਬ ਜਾ ਉਪਮਾ ਗੁਰ ਕੀ ਸੋ ਸੁਨਾਈ।

1. ਜਗਿਆਸੂ, ਗਜਾਨ—ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਚਾਹਵਾਨ। 2. ਠੀਕ, ਵਾਜਿਬ। 3. ਸਾਖੀ, ਗਵਾਹੀ। 4. ਮੇਰੀ। 5. ਪਦਵੀ। 6. ਸਹੀ ਨਾਮ ‘ਮਸਨਵੀ ਮਅਨਵੀ’ ਨਾਮੀ ਇਕ ਫਾਰਸੀ ਪੁਸਤਕ, ਜੋ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸੂਫੀ ਵਿਦਵਾਨ ਜਲਾਲੁੱਦੀਨ ਰੂਮੀ (੧੩ ਵੀਂ ਸਦੀ ਈ.) ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ। 7. ਕੀੜੀ। 8. ਬ੍ਰਹਮਾ। 9. ਖਲਕ (ਦੁਨੀਆ) ਦਾ ਖਾਲਿਕ (ਕਰਤਾਰ)। 10. ਆਖ, ਕਹ। 11. ਗੁਰੂ ਜੀ! ਜਿਹਾ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੁਣਿਆ ਸੀ, ਉਹੋ ਜੇਹੇ ਹੀ ਅੱਖੀਂ ਦੇਖ ਲਿਆ ਹੈ।

“ਕਾਮਲ ਹੈ ਨਵ ਸਾਤ¹ ਕਲਾ ਨਿਧਿ², ਪਾਂਚ ਸੁ ਤਤ³ ਕੀ ਦੇਹ ਬਨਾਈ।”

ਯੋ ਸੁਨ ਬੋਲ ਉਨਯੋ ਸੁ ਅੰਮੀਰਹਿ “ਦਹਿ ਲਾਖ ਕੇ ਸਾਥ ਲੜਕੇ ਇਕ ਭਾਈ।

ਕਾਮਲ ਹੋਤ ਤਾ ਜੀਤ ਭਯੋ, ਨਹਿ ਲਾਖਨ ਤੇ ਕਹੁ ਕੇ ਜਿਨ⁴ ਜਾਈ” ॥੮੫॥ [੧੭੦॥]

ਯੋ ਸੁਨ ਸਾਹ ਕਹਯੋ ਨਿਜ ਖਾਨਨ, “ਏਕ ਦਿਨਾ ਹਮ ਯਾ ਬਿਧਿ ਕਈਐ।

ਲੈ ਕਰ ਸਾਥ ਦਯਾਨਿਧਿ ਕੇ, ਨਿਜ ਸਾਥ ਅਖੇਟ⁵ ਕੇ ਯਾਹਿ ਸਿਧਈਐ।”

ਯੋ ਸੁਨ ਬੋਲ ਉਨੇ ਤਬ ਸੂਰ ਸੁ, “ਯਾ ਤੇ ਭਲੇ ਕ੍ਰਿਤ ਕੋਨ ਸੁ ਅਈਐ।

ਰੋਜ ਸੁ ਕਾਲ⁶ ਚੜੇ ਤੁਮ ਸਾਹ, ਅਬੈ ਇਹ ਬਾਤ ਕੇ ਜਾਨ ਪਕਈਐ” ॥੮੬॥ [੧੭੧॥]

ਦੋਹਰਾ। ਜਾਇ ਤਥੈ ਅਰਜੀ ਕਰੀ, ਚਰਨੰਬੁਜ⁷ ਕੇ ਪਾਸ।

“ਕਾਲ ਅਖੇਟ ਤਿਯਾਰ ਕੇ ਕਹੀ ਸਾਹ ਅਰਦਾਸ” ॥੮੭॥ [੧੭੨॥]

ਅੜਿੱਲ। ਸੁਨਤ ਬੈਨ ਚੁਬਦਾਰ, ਤਹੀ ਹੀ ਆਇਯੋ।

ਜੋ ਪ੍ਰੀਤ ਭਾਖੈ ਬੈਨ, ਸੁ ਭੇਦ ਬਤਾਇਯੋ।

ਖੁਸੀ ਭਏ ਮਹਾਰਾਜ ਬਹੁੜ ਤਿਨ ਅਸ ਕਹਾ।

ਹੋ, ਭਲੀ ਬਾਤ ਅਨੁਮਾਨੀ, ਕਹ ਕੈ ਚੁਪ ਰਹਾ ॥੮੮॥ [੧੭੩॥]

ਸਵੈਯਾ। ਸੇ ਦਿਨ ਦਾਰ ਸਕਾਰ⁸ ਭਯੋ, ਜਗ ਨਾਥ⁹ ਚੜ੍ਹੇ ਸਭ ਧੁੰਧ ਮਿਟਾਈ।

ਬਾਰਿਜ¹⁰ ਆਦਿ ਪ੍ਰਸੰਨ ਭਹੇ, ਮਨ ਇਛਤ ਬਾਤ ਸਭੈ ਤਿਨ ਭਾਈ।

ਹਾਨਤ ਪੇਖ ਨਿਸੇਸਹਿ¹¹ ਕੀ, ਤਬ ਤਾ ਤ੍ਰਿਯ ਪੁੰਜ¹² ਰਹੈ ਬਿਸਮਾਹੀ।

ਭੋਨੇ ਤੇ ਬਾਹਰ ਆਨ ਸੁ ਸਾਹਿ, ਸਭੈ ਨਿਜ ਸੇਵਕ ਯੋ ਫੁਰਮਾਈ ॥੮੯॥ [੧੭੪॥]

ਬੁਲਨਾ। ਬੋਲ ਕੈ ਸਾਹਿ ਭ੍ਰਿਤਾਨ¹³ ਐਸੇ ਕਹਾ, “ਬਾਜਿ¹⁴ ਸਿੰਗਾਰ ਕੈ ਜਲਦ ਆਯੋ।

ਬੋਲ ਹੋ ਆਜ ਅਖੇਟ ਮਹਾਰਾਜ ਸੋ, ਜਾਸ ਪ੍ਰਤਾਪ ਪੁਰ ਤੀਨ¹⁵ ਛਾਯੋ।”

ਸੁਨਤ ਹੀ ਬੈਨ ਸਭ ਸੈਨ ਚੜ੍ਹਤੀ ਕਰੀ, ਸਰਬ ਸਮਾਜ ਤਿਨ ਜਾ ਬਨਾਯੋ।

ਏਕ ਤੇ ਏਕ ਮੈ ਮੱਤ¹⁶ ਜੋਧਾ ਬਲੀ, ਸ੍ਰਾਨ¹⁷ ਸੀਚਾਨ¹⁸ ਲੈ ਤੁਰਤ ਆਯੋ ॥ [੧੭੫॥]

ਧੂਤਿਕ¹⁹ ਬਾਜ ਸੁਨ²⁰ ਠਾਨ ਸਭ ਜੋੜ ਕੈ, ਲਰਗ²¹ ਐ ਚਰਗ²² ਨਹੀ ਅੰਤ ਪਾਏ।

ਚੀਤ²³ ਐ ਗੋਸ²⁴ ਪੁਨਿ ਬਹਰਿ²⁵ ਤੇ ਆਦਿ ਲੈ, ਚੜ੍ਹੇ ਯੋ ਸਾਹ ਪੁਨਿ ਪੁਨਿ ਲਗਾਏ।

ਅਧਿਕ ਹੁਲਾਸ ਪ੍ਰਗਾਸ ਮਨ ਮੈ ਭਯੋ, ਦਯਾ ਕੇ ਸਿੰਧ²⁶ ਕੇ ਉਰ²⁷ ਬਸਾਏ।

ਚਲੀ ਹੈ ਉਮਡ ਕੇ ਜਲਦ²⁸ ਜਿਮ ਬਾਹਨੀ, ਬਾਗ ਬਤ ਭਾਗ ਕੇ ਤੀਰ ਆਏ ॥੯੦॥

[੧੭੬॥]

1. ਨੋ ਤੇ ਸੱਤ=੧੬ (ਸੋਲਾਂ)। 2. ਚੰਦ੍ਰਮਾ। 3. ਅਪ, ਤੇਜ, ਵਾਯੂ, ਪ੍ਰਿਥਿਵੀ ਤੇ ਆਕਾਸ਼, ਇਹ ਪੰਜ ਤਤੁ ਹਨ। 4. ਜਿੱਤ। 5. ਕਰੀਏ। 6. ਸ਼ਿਕਾਰ। 7. ਕਲ ਸਵੇਰੇ ਹੀ। 8. ਚਰਣ-ਅੰਬੁਜ, ਚਰਣ-ਕਮਲ। 9. ਸਵੇਰੇ ਪ੍ਰਾਤਰ ਕਾਲ। 10. ਸੂਰਜ। 11. ਕਮਲ। 12. ਚੰਦ੍ਰਮਾ। 13. ਇਸ਼ਤ੍ਰੀਆਂ। 14. ਭ੍ਰਿਤਾਂ (ਨੌਕਰਾਂ) ਨੂੰ। 15. ਘੋੜਾ। 16. ਤਿੰਨ ਪੁਰੀਆਂ—ਸੂਰਗ ਲੋਕ, ਮ੍ਰਿਤ ਲੋਕ ਤੇ ਪਾਤਾਲ ਲੋਕ। 17. ਮਦ ਮਸਤ। 18. ਕੁੱਤੇ। 19. ਬਾਜ, ਜੁੱਰੇ ਆਦਿ। 20. ਇਕ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਪੰਛੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਧੂਤਾ, ਧੂਤੀ ਜਾਂ ਢੋਡੀ ਵੀ ਆਖਦੇ ਹਨ। 21. ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ। 22. ਲਗੜ। 23. ਬਾਜ ਦੀ ਇਕ ਕਿਸਮ। 24. ਚਿਤ੍ਰਾ। 25. ਸਿਆਹ ਗੋਸ਼ (ਇਕ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਜਾਨਵਰ)। 26. ਬਹਿਰੀ, ਬਾਜ ਦੀ ਇਕ ਕਿਸਮ। 27. ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ। 28. ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ। 29. ਬੰਦਲ। 30. ਫੌਜ, ਸੈਨਾ।

ਬੀਰ ਅਮੀਰ ਤਿਹ ਠਾਢਾ¹ ਸਬ ਹੀ ਕਰੈ, ਆਪ ਪਦ ਕੰਜ² ਪਰਸੇ³ ਜੁ ਆਈ।
 ਭਾਂਤਿ ਅਨੇਕ ਤਿਨ ਆਨ ਅਰਜੀ ਕਰੀ, ਲਏ ਗੁਰਦੇਵ ਪਲ ਮੈ ਰਿਝਾਈ।
 ਬਿਬਿਧ⁴ ਹੀ ਭਾਂਤਿ ਸੇ ਸਾਹ ਨਿਰਖਤ ਭਯੋ⁵, ਕਮਰ ਕਰਤਾਰ ਜੋ ਹੈ ਛਕਾਈ⁶।
 ਚਲੇ ਪੁਨਿ ਸਾਹ ਕੇ ਸੰਗ ਆਖੇਟ ਕੇ, ਬਜਤ ਹੈ ਬਾਜ ਨਹੀਂ ਅੰਤ ਪਾਈ॥੬੧॥ [੧੭੭॥]
 ਦੇਹਰਾ। ਚੜ੍ਹੇ ਸਾਹ ਇਹ ਭਾਂਤਿ ਕੈ, ਸਾਹਿਬ ਕੇ ਲੈ ਸੰਗ।
 ਉਮਡ ਚਲੀ ਧੁਜਨੀ⁷ ਸਬੈ, ਜਨੁ ਨਦਿ ਜਮੁਨ ਤਰੰਗ॥੬੨॥ [੧੭੮॥]
 ਅਤਿ ਕਾਨਨ⁸ ਮੈ ਜਾਇ ਕੈ, ਸੂਰਜ ਸੁਤਾ⁹ ਕਿਨਾਰ।
 ਪਸਰ ਪਰੀ ਬਲ ਸਾਹ ਕੀ, ਖੇਲਤ ਭਈ ਸਿਕਾਰ॥੬੩॥ [੧੭੯॥]
 ਚੋਪਈ। ਰੋਝ ਰੀਛ ਝੰਖਾਰ ਮ੍ਰਿਗੀਸਾ¹⁰ ਕੋਲ ਸਮੈ ਵਾ ਮਾਰਤ ਚੀਸਾ।
 ਤੀਤਰ ਲਵੈ ਬਟੋਰ ਅਪਾਰਾ। ਲੈ ਆਵਤ ਧਾਵੈ¹¹ ਅਸਵਾਰਾ॥ [੧੮੦॥]
 ਠਾਢੇ ਆਪ ਨਿਰਖ¹² ਜੁਤ ਸਾਹਾ। ਲੈ ਆਵਤ ਭਟ ਮਾਰਤ ਸਾਹਾ।
 ਅਰਨਾ¹³ ਗੋਡਾ ਪਸੂ ਅਨੇਕਾ। ਮਾਰਤ ਭਏ ਬੀਰ ਧਰ ਟੇਕਾ॥੬੪॥ [੧੮੧॥]
 ਸਵੈਯਾ। ਤੋਹੀ ਲੇ¹⁴ ਸਿੰਘ ਵਡੇ ਨਿਕਸਜੇ, ਨਿਜ ਰੂਪ ਭਯਾਨ¹⁵ ਮਹਾਬਲ ਖਾਨੀ।
 ਦੇਖ ਭਜੀ ਪ੍ਰਤਨਾ¹⁶ ਪਤਿ ਕੀ, ਨਹਿ ਧੀਰ ਧਰਜੇ ਕਰ¹⁷ ਸਾਂਗ¹⁸ ਕ੍ਰਿਪਾਨੀ।
 ਪੂੰਛ ਸਟਾ¹⁹ ਸੁ ਬਦੰਨ²⁰ ਪਸਾਰ ਕੈ, ਯੋ ਭਭਕਜੇ ਤਿਹ ਠੋਰ ਨਿਦਾਨੀ।
 ਸੈਯਦ ਸੇਖ ਪਠਾਨ ਬਡੇ, ਸਭ ਭਾਜ ਚਲੇ ਨਹਿ ਧੀਰ ਧਰਾਨੀ॥੬੫॥ [੧੮੨॥]
 ਸਾਹਿਬ ਕੇ ਜੁਤ ਸਾਹਿ ਖੜੇ ਤਿਹ, ਆਨ ਕਹੀ ਬਤੀਆ ਬਰਬੀਰਾ।
 ਆਨਨ²¹ ਪੂੰਛ ਭਯਾਨ ਦਯਾਨਿਧਿ, ਮਾਨਤ ਨਾਹਿ ਤੁਫੰਗਨ ਤੀਰਾ।
 ਬੀਰ ਅਮੀਰ ਸੁ ਧੀਰ ਹਨੈ, ਨਹਿ ਤ੍ਰਾਸ²² ਕਰੈ ਰਨ ਰੰਚਕ ਤੀਰਾ।
 ਯੋ ਸੁਨ ਬੈਨ ਪਯਾਨ²³ ਕਰਜੇ ਪ੍ਰਭੂ, ਸਿੰਘ ਖੜੇ ਜਹਿ ਬੀਰ ਬਿਦੀਰਾ²⁴॥੬੬॥ [੧੮੩॥]
 ਕਬਿੱਤੁ। ਲਖਯੋ ਆਨ ਜਬੈ ਸੇਰ, ਕਰਜੇ ਸਬ ਘੋਰ,
 ਅਧਿਕ ਸੇ ਭਯੋ ਭੋਰਿ²⁵ ਕੇਹਰਿ²⁶ ਕੇ ਰਨ ਮੈ।
 ਨਿਕਅ ਸੁ ਜਾਹਿ ਬੀਰ ਮਾਰਤ ਤੁਫੰਗ ਤੀਰ,
 ਜਾ ਪਰ ਪਰਤ ਭੀਰ ਰਹੀ ਹੋਸ²⁷ ਮਨ ਮੈ।
 ਐਸੇ ਰਨ²⁸ ਹੋਰ²⁹ ਸਾਹਿ ਖੁਸੀ ਭਏ ਮਨ ਮਾਹਿ,
 ਬੀਰਨ ਸੇ ਕਹਯੋ ਯਾਹਿ ਮਿਲੈ ਸਭ ਜਨ ਮੈ।

1. ਠਹਰ। 2. ਚਰਣ-ਕਮਲ। 33. ਛੁਹੇ। 4. ਅਨੇਕ। 5. 'ਰਹੇ'। (ਮੋ. ਬਾ. ੭੧)। 6. ਕਸੀ। 7. ਫੌਜ।
 8. ਗਹਿਰੇ ਜੰਗਲ। 9. ਜਮਨਾ। 10. ਮ੍ਰਿਗੋਸ਼, ਸ਼ੇਰ। 11. ਪਾਠਾਂਤਰ—'ਧਾਵਤ' (ਮੋ. ਬਾ. ੭੧)।
 12. ਪਾਠਾਂਤਰ—'ਠਾਢੇ ਨਿਰਖਤ' (ਮੋ. ਬਾ. ੭੧)। 13. ਜੰਗਲੀ ਝੋਟਾ। 14. ਤਦੋਂ ਤਕ। 15. ਭਿਆਨਕ,
 ਡਰਾਉਣਾ। 16. ਸਾਹੀ ਪੜਤਾਲ। 17. ਹੱਥ। 18. ਨੇਜੇ। 19. ਫੈਲਾਇ। 20. ਮੂੰਹ। ਮੂਲ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਏਥੇ ੬੫
 ਦੀ ਬਾਵੇਂ ੬੪ ਅੰਕ ਹੈ, ਜੋ ਪਿਛਲੇ ਕ੍ਰਮ—ਅੰਕਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਲਿਖਾਰੀ ਦੀ ਗ਼ਲਤੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਦਰੁਸਤੀ ਕੀਤੀ
 ਗਈ ਹੈ। 21. ਮੂੰਹ। 22. ਡਰ। 23. ਗਮਨ, ਕੂਚ। 24. ਜੋਧਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ। 25. ਭੇੜ, ਜੁੱਧ। 26. ਸਿੰਘ,
 ਸ਼ੇਰ। 27. ਚਾਹ। 28. ਜੁੱਧ। 29. ਦੇਖ ਕੇ।

ਤੀਰਨ ਤੁਫੰਗ ਮਾਰ ਖੜਗ ਸੁ ਕਰ ਧਾਰ,

ਸੁਨ ਅਸ ਬਚ ਰਹੇ ਬੀਰ ਜਕ ਤਨ ਮੈ ॥੯੭॥ [੧੮੪॥]

ਸਵੈਯਾ। ਖਾਨ ਬੁਲੰਦ¹ ਪਠਾਨ ਹੁਤੇ ਇਕ, ਯੋ ਸੁਨ ਸਾਹ ਕੇ ਬੈਠ ਗਏ ਹੈ।

ਢਾਲ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਸੁ ਹਾਥ ਲਈ, ਸਭ ਹੋਰਤ ਸੈਨ ਸੁ ਐਨ ਭਯੇ ਹੈ।

ਆਨ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਕੀ ਸੀਸ ਦਈ, ਤਬ ਮੁੰਡ ਹੂੰ ਤੇ ਗਹਿ ਕੇ ਸੋ ਲਯੇ ਹੈ।

ਯੋ ਪਟਕਯੋ ਧਰਨੀ ਪਰ ਬੀਰ ਸੁ, ਚੀਰ² ਕਿਧੋਂ ਧੁਬੀਆ³ ਜਯੋ ਭਯੇ ਹੈ ॥੯੮॥ [੧੮੫॥]

ਮਾਰ ਸੁ ਖਾਨ ਬੁਲੰਦ ਲਯੋ, ਜਬ ਸਾਹ ਕਹੀ, “ਭਟਾ⁴ ਔਰ ਪਧਾਰੋ⁵।

ਦੇਖਤ ਹੋ ਅਬ ਠਾਵ ਕਹਾ, ਅਸਿ⁶ ਪਾਨ⁷ ਧਰੈ ਹਰ ਦੇਹੁ ਪਠਾਰੋ।

ਤਾਹਿ ਕੇਉ ਪਰ ਹਾਰਾ ਭਲੇ ਤਨ, ਤੋ ਮੁਹ ਕੇ ਅਬ ਆਨ ਦਿਖਾਰੋ।”

ਖਾਨ ਵਜੀਰ ਅਮੀਰ ਹੁਤੇ ਇਕ, ਸੋ ਸੁਨ ਕੈ ਸੁ ਭਯੇ ਹੈ ਤਿਯਾਰੋ ॥੯੯॥ [੧੮੬॥]

ਢਾਲ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਸੁ ਹਾਥ ਲਈ, ਤਬ ਕੇਹਰਿ¹⁰ ਕੇ ਸਮੁਹੇ¹¹ ਚਲਿ ਆਯੋ।

ਆਨ ਹਕਾਰਤ¹² ਭਯੋ ਜਬ ਹੀ, ਤਬ ਰੋਮ ਖਿਲਾਰ ਕੈ ਪੂੰਛ ਫਿਰਾਯੋ।

ਊਚ ਉਠਾਇ ਦੇਉ ਕਰ ਕੇਹਰ, ਖਾਨ ਕੇ ਸੀਸ ਕੇ ਉਪਰ ਲਯਾਯੋ।

ਤਾਹਿ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਹਨੀ ਸੁ ਨਿਕਾਰ¹³, ਤਬੈ ਹਨ ਕੈ¹⁴ ਧਰਊ¹⁵ ਪੈ ਗਿਰਾਯੋ ॥੧੦੦॥ [੧੮੭॥]

ਦੇਹਰਾ। ਇਹ ਬਿਧਿ ਸੋ ਸਿਰਦਾਰ ਜੁਗ¹⁶, ਜੋ ਮਾਰੇ ਤਿਨ ਤਾਹਿ।

ਠਠਕ¹⁷ ਰਹੇ ਤੋ ਸਗਲ ਭਟ, ਅਗ੍ਰ¹⁸ ਗਯੋ ਕੇ ਨਾਹਿ ॥੧੦੧॥ [੧੮੮॥]

ਸਵੈਯਾ। ਮਾਰ ਕੈ ਖਾਨ ਗਿਰਾਇ ਦਏ ਜਬ, ਚਿੰਤ ਭਈ ਸਬ ਸੈਨ ਪਰਾਨੀ¹⁹।

ਪਾਸ ਹਜ਼ੂਰ²⁰ ਸੋ ਸਾਹ ਨਿਹਾਰਤ²¹, ਤੋ ਬਤੀਆਂ ਇਹ ਭਾਂਤਿ ਬਖਾਨੀ।

“ਆਪ ਕਹੋ ਮਹਾਰਾਜ ! ਕਿਸੀ ਤਨ²², ਜਾਇ ਕਰੈ ਇਹ ਸਾਥ ਨਿਦਾਨੀ²³।

ਰੋਸ਼ਨ ਨਾਮ ਸੁ ਸਿੰਘ²⁴ ਬਡੇ, ਤਿਹ ਸਾਰਤ²⁵ ਕੀਨ ਗੁਰੂ ਕਹਿ ਬਾਨੀ ॥੧੦੨॥ [੧੮੯॥]

ਆਇਸ ਪਾਇ ਮਨਾਇ ਭਗੋਤਿ²⁶ ਕੇ, ਸਿੰਘ ਸੁਚੇਤ ਮਹਾਬਲਿ ਧਾਰੀ।

ਬਾਮ²⁷ ਕੇ ਬੀਚ ਸੁ ਚਰਮ²⁸ ਦਯੋ, ਕਰ ਦਾਹਨ²⁹ ਮੱਧ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਸੰਭਾਰੀ।

ਪੈ ਲਲਕਾਰ ਸੰਭਾਰ ਕਹਯੋ, ਬਲ ਕੇਹਰ ਹੈ ਤਬ ਆਉ ਅਗਾਰੀ।

ਸੁਨ ਕੇ ਅਤਿ ਹੀ ਘਨ ਜਿਉ ਗਰਜਯੋ, ਜਟ ਪੂੰਛ ਫਿਰਾਇ ਸੁ ਤੁੰਡ³⁰ ਪਸਾਰੀ ॥੧੦੩॥

[੧੯੦॥]

ਚਾਇ³¹ ਉਤੇ ਬਿਬ³² ਪਾਨ³³ ਸੁ ਕੇਹਰ, ਸ੍ਰੀ ਮਹਾਰਾਜ ਕੇ ਦਾਸ ਪੋ ਆਯੋ।

ਧੀਰਜ ਬਾਂਧ ਕੈ ਬੈਠ ਗਯੋ ਤਬ, ਸੰਕਿਤ ਚੈ ਨਹਿ ਤ੍ਰਾਸ ਜਨਾਯੋ।

1. ਬੁਲੰਦ ਖ਼ਾਨ। 2. ਕੱਪੜਾ। 3. ਮਾਨੋ। 4. ਧੋਬੀ। 5. ਯੋਧਾ। 6. ਜਾਓ। 7. ਤਲਵਾਰ। 8. ਹੱਥ ਵਿਚ।
9. ਮਾਰ ਕੇ। 10. ਸ਼ੇਰ। 11. ਸਾਮ੍ਹਣੇ। 12. ਬੁਲਾਉਣਾ, ਆਵਾਜ਼ ਮਾਰਨੀ। 13. ਕੱਢ ਕੇ। 14. ਮਾਰ ਕੇ।
15. ਧਰਤੀ। 16. ਦੇਵੇ। 17. ਝਿਜਕ। 18. ਅੱਗੇ। 19. ਨੱਸ ਗਈ। 20. ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੇ ਕੋਲ। 21. ਦੇਖਣ ਲੱਗਾ। 22. ਨੂੰ। 23. ਜੰਗ। 24. ਰੋਸ਼ਨ ਸਿੰਘ। 25. ਇਸ਼ਾਰਾ। 26. ਤਲਵਾਰ, ਤੇਗ, ਖੜਗ। 27. ਖੱਬੇ ਹੱਥ।
28. ਢਾਲ। 29. ਸੱਜੇ ਹੱਥ। 30. ਮੂੰਹ। 31. ਚੁੱਕ ਕੇ। 32. ਦੇਵੇ। 33. ਹੱਥ।

ਸੀਸ ਪੈ ਚਰਮਾ¹ ਸੁ ਚੰਪਤ ਭਯੋ, ਹਰ ਮਲ ਕੀ ਦਾਯਨ ਕੁਸਤ² ਕਰਾਯੋ।
 ਜਾਨ ਕੇ ਦਾਵ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਕਰੀ ਕਰ, ਪੇਟ ਕੁ ਚੀਰ ਸੁ ਭੂਮਿ ਗਿਰਾਯੋ॥੧੦੪॥ [੧੯੧॥]
 ਦੇਖਤ ਸੈਨ ਇਤੇ ਉਤ ਕੀ, ਜਬ ਯਾ ਬਿਧਿ ਸੋ ਪਸੁਪਤਿਹਿ ਗਿਰਾਯੋ।
 ਹੇਤ ਜੈਕਾਰ ਭਯੋ ਸਿੰਘ ਰੋਸਨ, ਆਨੰਦ ਕੈ ਤਬ ਸਾਹ ਸੁਨਾਯੋ।
 “ਮਾਂਗ ਸੁ ਇੱਛ ਰੁਚੇ ਮਨ ਭੀਤਰ, ਦੇਤ ਤੁਮੈ ਨਹ ਸੰਕ ਜਨਾਯੋ।”
 “ਰਿਧਿ ਹਮੇ ਸਿਧਿ ਦੀਨ ਦਯਾਨਿਧਿ, ਜਸ ਪ੍ਰਤਾਪ ਤੇ ਕੇਹਰ ਘਾਯੋ”॥੧੦੫॥ [੧੯੨॥]
 ਯੋ ਸੁਨ ਕੈ ਸੁ ਪ੍ਰਸੰਨ ਭਯੋ, ਯਹਿ ਸਿੰਘ ਸਰਾਹਿਤਾ⁴ ਧਾਮ ਕੋ ਆਯੋ।
 ਸੈਨ ਚਲੀ ਨਿਜ ਡੇਰਨ ਕੇ, ਕਰੁਨਾਨਿਧਿ⁵ ਆਪਨੇ ਐਨਾ⁶ ਸਿਧਾਯੋ।
 ਸੇਵਕ ਸਿਖ ਪ੍ਰਸੰਨ ਭਯੋ ਅਤਿ, ਯੋ ਕਹਿ ਕੈ ਕਵਿ ਗੀਤ ਸੁਨਾਯੋ।
 ਯਾ ਬਿਧਿ ਸੋ ਪੁਨਿ ਆਗੇ⁷ ਮਹਿ, ਨਿਜ ਕੀਨ ਚਰਿਤ੍ਰ ਸੁ ਪਾਰ ਨ ਪਾਯੋ॥੧੦੬॥
 [੧੯੩॥]

ਸੇ ਦਿਨ ਟਾਰ ਭਯੋ ਭੁਨਸਾਰ⁸, ਚਢਯੋ ਤਿਮਰਾਰਿ⁹ ਸੁ ਰੈਨ ਬਿਹਾਨੀ।
 ਸੰਖ ਮੁਨੀ ਕਰ ਬੇਦ ਧੁਨੀ, ਬਰ ਕੰਜ ਮੁਨੀ ਸਰ ਮਾਝ ਖਿਰਾਨੀ।
 ਦੀਨ ਦਯਾਲ ਸੁਚੇਤ ਭਯੋ, ਨਿਜ ਕੇ ਮੁਖ ਮੰਜਨ ਮੰਜਨ ਠਾਨੀ।
 ਭੁਖਨ ਚੀਰ ਸਰੀਰ ਬਨਾਇ ਸੁ, ਬੈਠ ਬਿਰਾਜਤਿ ਉੱਚ ਸਥਾਨੀ॥੧੦੭॥ [੧੯੪॥]
 ਤੋਨ ਸਥਾਨ ਅਏ ਗਜਵਾਨ¹⁰, ਕਿਧੋ ਘਨ ਜਾਇ ਮਹਾਬਰ ਭਾਰੀ।
 ਆਨ ਕਰੀ¹¹ ਗਜਵਾਨ ਲਿਆਇ, ਕਰੇ ਮੁਜਰਾ ਪ੍ਰਭ ਤੀਰ ਸੁਧਾਰੀ।
 ਆਇਸ ਪਾਇ ਲੜਾਵਤ ਭੇ ਗਜ, ਦੇਖਤ ਹੈ ਪੁਰ ਕੇ ਨਰ ਨਾਰੀ।
 ਸੁੰਡ ਸੁ ਸੁੰਡ ਲਪੇਟਤ ਹੈ, ਕਰ ਪਾਵ ਹਿਲਾਵ ਕਰੇ ਕਿਲਕਾਰੀ॥੧੦੮॥ [੧੯੫॥]
 ਏਕ ਭਜਯੋ ਇਕ ਪਾਛੈ ਪਯੋ ਪੁਨਿ ਪੇਲਤ¹² ਹੈ ਤਿਹ ਕੋ ਸੋ ਅਗਾਰੀ।
 ਐਸੇ ਨਿਹਾਰ ਦਸਾ ਉਨ ਕੀ, ਬਿਗਸਯੋ ਅਤਿ ਹੀ ਬਰ ਸਾਹਿਬ ਭਾਰੀ।
 ਦਾਮ ਦਯੋ ਅਤਿ ਹੀ ਤਿਨ ਕੋ, ਪੁਨਿ ਪਾਇ ਸਭੈ ਤਿਨ ਆਨੰਦ ਧਾਰੀ।
 ਯਾ ਬਿਧਿ ਸੋ ਦਿਨ ਰੈਨ ਸਦਾ, ਇਕ ਆਵਤ ਜਾਤ ਸੁ ਜਾਚਕ¹³ ਭਾਰੀ॥੧੦੯॥
 [੧੯੬॥]

ਸਾਹ ਕੇ ਦਾਸ ਪ੍ਰਕਾਸ ਮਨਾਮਤ, ਆਵਤ ਨੇਕ ਹਜ਼ੂਰ ਸੋ ਧਾਰੀ।
 ਆਪਨ ਜੋਗ ਨ ਹੋਇ ਸੰਪੂਰਨ, ਆਨ ਦਿਖਾਵਤ ਹੈ ਹਿਤਕਾਰੀ।
 ਹੇਤ ਪ੍ਰਸੰਨ ਸੁ ਧੰਨ ਦਯਾਨਿਧਿ ਗੋਵਿੰਦ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਭੂ ਅਵਤਾਰੀ।
 ਯਾ ਬਿਧਿ ਚਾਰ ਸੁ ਮਾਸ ਬਿਤੈ, ਪੁਰ ਆਗਰਾ¹⁴ ਪਾਹਿ ਮਹਾ ਬਰਸਾਰੀ॥੧੧੦॥ [੧੯੭॥]
 ਝੁਲਨਾ। ਸਾਹ ਕੇ ਪੂਤ¹⁵ ਸੁਪੂਤ ਜੋਧਾ ਬਲੀ, ਅਤਿ ਤਨ ਮਨਹਿ ਸੋ¹⁶ ਦਾਸ ਹੁਆ।

1. ਢਾਲ। 2. ਕੁਸਤਾ। 3. ਰਿੱਧੀਆ ਸਿੱਧੀਆਂ ਮੈਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੇ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਮੈਂ ਇਸ ਸ਼ੇਰ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਹੈ। 4. ਸਲਾਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ। 5. ਸ੍ਰੀ ਦਸ਼ਮੇਸ਼। 6. ਘਰ, ਨਿਵਾਸ-ਸਥਾਨ। 7. ਸਵੇਰ, ਪ੍ਰਾਤਰਕਾਲ। 8. ਅਨੂਰੇ ਦਾ ਵੈਰੀ ਸੂਰਜ। 9. ਹਥਵਾਨ। 10. ਹਾਥੀ। 11. ਧਕੇਲਦੇ। 12. ਮੰਗਤੇ, ਭਿੱਛਕ। 13. ਨਗਰ ਆਗਰੇ। 14. ਬਹਾਦੁਰ ਸ਼ਾਹ। 15. ਤਨ ਤੇ ਮਨ ਕਰ ਕੇ ਬਹੁਤਾ ਹੀ।

ਅਤ੍ਰੁ ਪੁਨਿ ਹੀਰ² ਸੁ ਚੀਰ³ ਜਰ⁴ ਸੇ ਜਰੇ, ਦੇਤ ਮਹਾਰਾਜ ਕੇ ਬਿਨ ਅਕੂਆ⁵ ।
 ਭੇਜ ਪੁਨਿ ਮਵ⁶ ਕੀ ਅਨਿਕ ਬਰ ਡਾਲੀਆ ਪਠਤ⁷ ਹਜੂਰ ਮੈ ਪ੍ਰੇਮ ਚੁਆ ।
 ਦੇਇ⁸ ਪੁਨਿ ਤੀਨ⁹ ਕੈ ਚਾਰ¹⁰ ਪੁਨਿ ਟਾਰ ਕੈ, ਕਰਤ ਦੀਦਾਰ ਗਦ ਗਦ ਸੁ ਹੂਆ ॥੧੧੧॥
 [੧੯੮॥]

ਦੇਹਰਾ । ਨਗਰ ਆਗਰੇ ਬੀਚ ਮੈ, ਉਚ ਨੀਚ ਲੇ ਆਦਿ ।

ਛੀਰ ਸਮਾਨ ਸੁ ਦਯਾਲ ਕੀ ਕੀਰਤਿ¹¹ ਰਹੀ ਬਿਰਾਜ ॥੧੧੨॥ [੧੯੯॥]

ਝੂਲਨਾ । ਮਾਸ ਕੁਆਰ¹² ਕੀ ਪੂਜ ਦਸਮੀ ਬਿਜੈ¹³, ਸ੍ਰੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੁੰਦਭਿ¹⁴ ਸੁ ਵਾਯੋ¹⁵ ।
 ਸੁਨੇ ਨਰ ਨਾਰਿ ਬਜਾਰ ਸਭ ਠੌਰ ਮੈ, ਸਾਹ ਸੁਨ ਸ੍ਵਨ¹⁶ ਤਤਛਿਨ¹⁷ ਸੁ ਆਯੋ ।
 ਆਨ ਪਦ ਕੰਜ¹⁸ ਦੁਖ ਭੰਜ¹⁹ ਗੁਰ ਕੇ ਗਹੇ²⁰, ਜਲਜ²¹ ਅਲਿ²² ਪ੍ਰੇਮ ਕੀ ਜਯੋ ਬੰਧਾਯੋ ।
 ਸੋਧ ਬੀਚਾਰ ਨਿਰਧਾਰ²³ ਐਸੇ ਕਹਯੋ, ਸਰਬ ਕੇ ਕੂਚ ਇਤ ਉਤ²⁴ ਜਨਾਯੋ ॥੧੧੩॥ [੨੦੦॥]

ਚੋਪਈ । ਸਾਹ ਬਹਾਦੁਰ ਸਹਿਤ ਸੁ ਜਾਹੀ । ਰਾਜਪੂਤ ਦੇਸਨ ਅਧਿਕਾਈ ।
 ਜੋਜਨ²⁵ ਕੀ ਪਰੈ²⁶ ਭੇਦ ਬੀਚਾਰੀ । ਉਤਰੈ ਸਾਹਜ²⁷ ਕੇ ਅਨੁਸਾਰੀ ॥ [੨੦੧॥]
 ਸਿਖ ਸਖਾ ਸੰਗਤਿ ਸਭ ਆਵੈ । ਦਰਸਨ ਕਰੈ ਅਧਿਕ ਬਿਗਸਾਵੈ²⁸ ।
 ਚਲੇ ਜਾਤ ਸਾਹਿਬ ਅਵਤਾਰੀ । ਜੈ ਪੁਰ²⁹ ਨਿਕਟ ਗ੍ਰਾਮ ਇਕ ਬਾਰੀ ॥ [੨੦੨॥]
 ਤਾਹਿ ਸਿਰੀ ਗੁਰੁ ਕੀਨ ਉਤਾਰਾ । ਏਕ ਸੁ ਜਾਂਡ³⁰ ਕਰੀਰ ਨਿਹਾਰਾ ।
 ਤਾ ਕੇ ਤਲੇ ਬ੍ਰਹਮ ਸੁਤ³¹ ਮਾਨੇ । ਲਘੁ ਅਤਿ ਰੂਪ ਨ ਦ੍ਰਿਸਟੇ ਜਾਨੇ ॥ [੨੦੩॥]
 ਤਬ ਹੀ ਸਿੰਘ ਉਚਾਰੀ ਬਾਤਾ । “ਸੁਨੇ ਸਾਹਿਬ! ਇਸ ਭਯੋ ਸੁ ਨਾਤਾ³² ।
 ਇਹ ਲਘੁ³³ ਰੂਪ ਲਈਐ³⁴ ਇਹ ਜਾਈ । ਐਰੇ³⁵ ਥਾਂਵ ਲਾਈਐ³⁶ ਸੁਭ ਨਾਈ” ॥
 [੨੦੪॥]

ਤਬ ਸਤਿਗੁਰ ਤਿਹ ਬਚਨ ਉਚਾਰੇ । “ਸੁਨੇ, ਸਿੰਘ ! ਇਹ ਵਚਨ ਹਮਾਰੇ ।
 ਇਹ ਅਬ ਇਹੀ ਥਾਂਵ ਮੈ ਰਹੈ । ਇਹ ਕੇ ਇਹ ਥੈ³⁷ ਕਰਤੇ ਲਹੈ ॥ [੨੦੫॥]
 ਜਬ ਹੀ ਖਾਵੈ ਸਭ ਕੇ ਸਾਰੇ । ਤਬ ਖਾਲਸਾ ਕੇ ਰਾਜ ਨਿਹਾਰੇ ।”
 ਸੁਨ ਕਰ ਬਚਨ ਖਾਲਸਾ ਸੇਈ । ਕਰੀ ਅਰਦਾਸ ਸਭਨ ਮਿਲ ਜੇਈ ॥ [੨੦੬॥]
 “ਦਸਮ ਰੂਪ ਸਾਹਿਬ ਅਵਤਾਰਾ । ਰਾਜ ਖਾਲਸਾ ਕਬ ਹੋਇ ਸਾਰਾ?”
 ਤਬ ਸਾਹਿਬ ਬੋਲੇ ਅਧਿਕਾਈ । “ਜਬ ਇਹ ਬ੍ਰਿਛ³⁸ ਨਸਟ ਹੋਇ ਜਾਈ ॥ [੨੦੭॥]

1. ਅਸਤ੍ਰੁ । 2. ਹੀਰੇ । 3. ਕੱਪੜੇ । 4. ਜਰ, ਸੇਨਾ । 5. ਬਿਨਾ ਬੋਲੇ, ਚੁਪ ਕੀਤੇ ਹੀ । 6. ਭੇਜਨ ਤੇ ਮੇਵਿਆਂ ਦੀਆਂ । 7. ਭੇਜਦਾ । 8. ਦ੍ਰਿੜ ਭਾਵ । 9. ਤਿੰਨ ਤਾਪ । 10. ਚਾਰ ਫਿਰਕੇ ਬੰਦੀਆ ਦੇ ਖ਼ਿਆਲ । 11. ਸੋਭਾ । 12. ਮਹੀਨਾ ਅੱਸੂ । 13. ਵਿਜਯ ਦਸਵੀਂ (ਦਸਹਿਰੇ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ), ਜਦੋਂ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ੍ਰ ਜੀ ਲੰਕਾ ਜਿੱਤ ਕੇ ਆਏ ਸਨ । 14. ਪੌਸਾ । 15. ਵਜਾਇਆ । 16. ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ । 17. ਉਸੇ ਖਿਣ । 18. ਚਰਣ-ਕਮਲ । 19. ਦੁਖਾਂ ਦੇ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਾਲੇ । 20. ਪਕੜੇ, ਫੜੇ । 21. ਕਮਲ । 22. ਭੋਰਾ । 23. ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਕੇ । 24. ਇਧਰ ਉਧਰ ਸਾਰੇ ਥਾਂਵੀਂ । 25. ਚਾਰ ਕੋਹ । 26. ਪਰੇ । 27. ਬਹਾਦੁਰ ਸ਼ਾਹ । 28. ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਵੇ । 29. ਰਾਜਸਥਾਨ ਦਾ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਗਰ । 30. ਜੰਡ । 31. ਬ੍ਰਹਮਾ ਦਾ ਪੁਤ੍ਰ (ਪਿੱਪਲ) । 32. ਸੰਬੰਧ । 33. ਛੋਟਾ । 34. ਲਓ, ਉਖਾੜੋ । 35. ਹੋਰ । 36. ਲਾਓ, ਲਗਾਓ । 37. ਨਸਟ, ਨਾਸ਼ । 38. ਜੰਡ ਜਾਂ ਕਰੀਰ ।

ਸੁਨ ਤਬ ਸਿਖ ਉਚਾਰਨ ਲਾਗੇ । “ਇਹ ਤੇ ਕਬਹੂ ਨ ਸੁਕਤ ਅਭਾਗੇ ।
ਜਬ ਹੀ ਬਰਖਾ ਕਬਹੂ ਨ ਹੋਈ । ਤਬ ਹੀ ਵਧਤੇ ਜਾਵਤ ਸੋਈ” ॥ [੨੦੮॥]
ਤਬ ਸਤਿਗੁਰ ਤਿਨ ਵਚਨ ਉਚਾਰਾ । “ਸੁਨੇ, ਖਾਲਸਾ ! ਭੇਦ ਹਮਾਰਾ ।
ਤੁਰਕ ਨਾਸ ਕਰ ਹੋ ਪੁਨਿ ਆਪ । ਇਨ ਕੋ^੧ ਇਹ^੨ ਖਾਵੈਗੇ ਥਾਪ ॥ [੨੦੯॥]
ਇਨ ਕੇ ਬੀਚ ਨ ਸੰਸਾ ਕਰੀਐ । ਮੈ ਤੁਰਕਨ ਕੀ ਛਾਤੀ ਧਰੀਐ ।
ਫੋੜੋਗਾ ਮੈ ਨਿਸਦਿਨ ਆਪ । ਆਪਸ ਮੈ ਵਹੁ ਲਰੈ ਅਲਾਪ ॥ [੨੧੦॥]
ਖਾਲਸੇ ਬੀਚ ਆਪ ਮੈ ਰਹੋ । ਤੁਰਕਨ ਕੇ ਨਿਸਦਿਨ ਮੈ ਦਹੋ ।
ਰਹਤ ਬੀਚ ਖਾਲਸੇ ਜੇ ਹੋਈ । ਦੇਹੁ ਦੀਦਾਰ ਅਤਿਸੈ^੩ ਕਰ ਸੋਈ” ॥੧੧੪॥ [੨੧੧॥]
ਦੋਹਰਾ । ਸੁਨ ਕਰ ਬਚਨ ਸੇ ਖਾਲਸਾ, ਰਹਜੇ ਚਰਨ ਲਪਟਾਇ” ।
“ਪਦ ਪੰਕਜ ਕੀ ਸਰਨ ਹਮ, ਦੇਹੁ ਨਾਥ ਅਧਿਕਾਇ” ॥੧੧੫॥ [੨੧੨॥]
ਤਬ ਹੀ ਕੂਚ ਸੁ ਕਰਤ ਹੀ, ਰਜਵਾਰਨ^੪ ਕੇ ਦੇਸ ।
ਪਹੁਚਤ ਭੇ ਸਾਹਿਬ ਤਹਾਂ, ਦ੍ਰਿਸਟ ਕਰੀ ਪਟਨੇਸ^੫ ॥੧੧੬॥ [੨੧੩॥]
ਬਾਦਸਾਹ ਤੇ ਲੇ ਬਿਦਾ, ਜਾਈਏ ਪੂਰਬ ਮਾਹਿ ।
ਕਯਾ ਜਾਨੇ ਕਯਾ ਹੋਹਿਗੀ, ਜਨਮ ਪੁਰੀ^੬ ਦ੍ਰਿਸਟਾਹਿ ॥੧੧੭॥ [੨੧੪॥]
ਚੋਪਈ । ਯੋ ਜਬ ਸਾਹਿਬ ਮਨ ਮੈ ਧਰੀ । ਤਬ ਸਾਹਜ ਚੜ੍ਹਯੋ ਤਿਹ ਘਰੀ ।
ਰਜਵਾਰਨ ਕੇ ਦੇਸ ਅਪਾਰਾ । ਕਰੇ ਦਰਸ ਸਤਿਗੁਰ ਕਾ ਭਾਰਾ ॥੧੧੮॥ [੨੧੫॥]
ਝੂਲਨਾ । ਸਹਰ ਅੰਬੋਰ^੭ ਪੁਨਿ ਜੋਧ ਗੜ੍ਹ^੮ ਮੇਰਾ ਕ, ਪ੍ਰਗਟ ਪ੍ਰਚੰਡ ਜੋ ਹੈ ਸੁ ਰਾਈ ।
ਨੱਗਰ ਚੀਤੋਰ^੯ ਸਭ ਠੋਰ ਤਿਹ ਦੇਸ ਕੇ, ਬਡੇ ਰਜਪੂਤ ਜੋ ਹੈ ਸੁ ਭਾਈ ।
ਸੂਰ ਅੰਬੋਰ ਵਜੀਰ ਉਹ ਦੇਸ ਕੇ, ਨਹੀ ਕਛੁ ਮਾਨਤੇ ਸਾਹਜ^{੧੦} ਤਾਈ ।
ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਾਥ ਹੀ ਦੇਖ ਹੈ ਬਿਗਸ ਕੇ, ਦੇਤ ਹੈ ਭੇਟ ਸਭ ਸਾਹ ਆਈ ॥੧੧੯॥ [੨੧੬॥]
ਚੋਪਈ । ਇਹ ਬਿਧਿ ਦੇਸ ਦੇਸ ਮੈ ਸਾਰੀ । ਸੁਨੀ ਖਬਰ ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਭਾਰੀ ।
ਦੇਸ ਦੇਸ ਕੇ ਰਾਜੇ ਆਵੈ । ਦਰਸਨ ਦਯਾ ਸਿੰਧ ਕੇ ਪਾਵੈ ॥ [੨੧੭॥]
ਗੜ੍ਹ ਗੋਪਾਚਲ^{੧੧} ਕੀ ਜੋ ਰਜਧਾਨੀ । ਤਾ ਮੈ ਚਲੈ ਨਾਥ ਜੀਅ ਜਾਨੀ ।
ਜਬ ਪਟਨੇ ਕੀ ਆਸਾ ਧਾਰੀ । ਪੂਰਬ ਦੇਸ ਗਵਨ ਮਨ ਭਾਰੀ ॥ [੨੧੮॥]
ਬਿਦਾ ਸੂ ਸਾਹਜ ਤੇ ਅਤਿ ਲੀਨੀ । ਪੂਰਬ ਗਵਨੇ ਨਾਥ ਸੁ ਚੀਨੀ ।
ਬਡੇ ਸੁ ਦੇਸ ਦੇਖ ਜਗ ਸਾਈ । ਕੋਤੁਕ ਕੀਨ ਅਧਿਕ ਕਹੈ ਨਾਹੀ ॥ [੨੧੯॥]
ਜੋ ਜੋ ਕਵਤਕ^{੧੨} ਕਹ ਜੁ ਸੁਨਾਉ । ਗਿਰ੍ਹੰਥ ਬਢਨ ਤੇ ਅਤਿ ਸਕੁਚਾਉ^{੧੩} ।
ਬੰਦੀ ਖਾਨੇ ਮੈ ਹਮ ਆਏ । ਨਹਿ ਤੁਰਕਨ ਕਾ ਸਮਾ ਲਖਾਏ ॥ [੨੨੦॥]

1. ਜੰਡ ਅਤੇ ਕਰੀਰ ਨੂੰ। 2. ਪਿੱਪਲ। 3. ਬਹੁਤ। 4. ਰਜਵਾੜੇ, ਰਾਜਪੂਤ। 5. ਪਟਨੇ ਵਲ। 6. ਜਨਮ-ਭੂਮੀ (ਪਟਨਾ)। 7. ਜੈਪੁਰ ਤੋਂ ਸੱਤ ਮੀਲ ਉੱਤਰ ਪੂਰਬ ਅੰਬੋਰ ਨਾਮੀ ਨਗਰੀ, ਜੋ ਕਛਵਾਹਾ ਰਾਜਪੂਤਾਂ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਸੀ। ਫੋਰ ਸੰਨ ੧੭੨੮ ਈ. ਵਿਚ ਰਾਜਾ ਜਥ ਸਿੰਘ ਸਵਾਈ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਾਂ ਤੇ ਨਵਾਂ ਨਗਰ ਜਥ ਪੁਰ ਵਸਾਇਆ ਤੇ ਰਿਆਸਤ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਥਾਪੀ। 8. ਜੋਧਪੁਰ। 9. ਜੈਸਲਮੇਰ। 10. ਚਿਤੌੜ (ਉਦੇਪੁਰ)। 11. ਬਹਾਦੁਰ ਸਾਹ। 12. ਹੁਣ ਗੋਪਾਲ ਗੜ੍ਹ (ਭਰਤ ਪੁਰ ਦੇ ਨੇੜੇ)। 13. ਕੋਤੁਕ।

ਤਾ ਤੇ ਸੂਖਮ ਕਹਿ ਸੁ ਬਤਾਈ। ਗੁਰਮਤਿ ਗੁਰ ਸੇ ਜਾਨੇ ਭਾਈ।
 ਚਲੇ ਜਾਤ ਸਾਹਿਬ ਅਵਤਾਰਾ। ਕਾਸੀ ਪਯਾਰ ਕਰਤ ਚਿਤ ਸਾਰਾ ॥ [੨੨੧॥]
 ਤਾ ਕੇ ਲੋਕ ਮਿਲਨ ਬਹੁ ਆਏ। ਅਸੁ¹ ਰਥ ਪਾਲਕਿ ਦੇ ਬਹੁ ਭਾਏ।
 ਸਾਹਿਬ ਰਹੇ ਤਾ ਸਮੇ ਜਾਨੀ। ਪੁਨਿ ਆਗੇ ਕਹਿ ਕੀਨ ਪਯਾਨੀ²।
 ਜਨਮ ਪੁਰੀ ਕੇ ਲੋਕ ਅਪਾਰਾ। ਆਏ ਅਗੂ ਮਿਲਨ ਜੀਅ ਧਾਰਾ ॥ [੨੨੨॥]
 ਜਸ³ ਕੋਸਲ ਪੁਰ⁴ ਰਾਮ⁵ ਸੁ ਆਏ। ਸਭ ਹੂੰ ਮਿਲ ਕੈ ਮੰਗਲ ਗਾਏ।
 ਖਤ੍ਰੀ ਬ੍ਰਾਹਮਨ ਚਾਰੇ ਆਸ੍ਰਮ⁶। ਸੇਵਾ ਕਰੈ ਨਾਥ ਕੀ ਤਾ ਸਮ⁷ ॥੧੨੦॥ [੨੨੩॥]

ਛੰਦ। ਜਸ ਗਾਇ ਗੁਨ ਅਤਿ ਅਧਿਕ ਸਾਗਰ, ਨਾਕ ਕੀਕਰ ਸੋਭਨੰ।
 ਆਰਤੀ ਲੈ ਆਇ ਪੂਜ ਚਢਾਇ ਪੁਸਪ ਸੁ ਜੋਗਨੰ।
 ਤਾ ਸਮੇ ਤਾਂ ਅਨੰਦ ਕੀ, ਕਛੁ ਜਾਤ ਨਹਿ ਸੋਭਾ ਲਹੀ।
 ਜਸ ਰਾਵਨੰ⁸ ਕੇ ਮਾਰ ਕੈ, ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਆਗਮ ਪੁਰ ਭਈ ॥ [੨੨੪॥]
 ਆਰਤੀ ਕਰ ਪੂਜ ਨਾਨਾ, ਨਾਰਿ ਮੰਗਲ ਗਾਵਹੀ।
 ਜਸ ਬੀਥਨੰ ਮੈ ਨਾਥ ਆਵਤ, ਕੀਚ ਕੰਧ⁹ ਬਤਾਵਹੀ।
 ਬਾਰ¹⁰ ਮਹਲਨ ਧਰਨ¹¹ ਪੂਰਨ, ਪੁਸਪ¹² ਕੀਨੇ ਮਾਲ ਕੇ।
 ਜਨ¹³ ਸਾਵਨੰ ਕੀ ਰੂਤ ਸੋਭਤ, ਘਨ¹⁴ ਸੁ ਬੂੰਦ ਬਿਦਾਰ ਕੇ ॥੧੨੧॥ [੨੨੫॥]

ਚੋਪਈ। ਨਾਰੀ ਨਰ ਦਰਸਨ ਕੇ ਧਾਰੇ। ਪੁਰੀ ਮਨੋਹਰ ਸਰਿਤ ਸੁ ਭਾਰੇ।
 ਜਨਮ ਪੁਰੀ¹⁵ ਕੇ ਪੇਖ ਦਯਾਲਾ। ਬਡ ਆਨੰਦ ਪਾਯੇ ਜੀਅ ਭਾਲਾ ॥ [੨੨੬॥]
 ਕੇਤਕ ਬਰਸ ਰਹੈ ਤਾ ਠਾਹੀ। ਚਾਰ ਬਰਸ ਕਛੁ ਮਾਸ ਬਿਤਾਹੀ।
 ਤਾ ਤੇ ਬਿਦਾ ਹੋਤ ਜਗ ਨਾਥਾ। ਪੁਰੀ ਵਿਜੋਗ ਪਰਾ ਹਿਤ ਸਾਥਾ ॥ [੨੨੭॥]
 ਤਾ ਕੇ ਦੀਨ ਗਜਾਨ ਜਗ ਸਾਈਂ। ਖੀਰ ਭੋਜ ਮੁਹ ਬਾਲਕ ਨਜਾਈ।
 ਜਾ ਮੈ ਜਨਮ ਹੋਤ ਜੋ ਆਹੀ। ਤਾਂ ਤੇ ਬਾਲਕ ਹੀ ਅਵਗਾਹੀ¹⁶ ॥ [੨੨੮॥]
 ਇਸ ਕਰ ਨਾਥ ਸੁ ਤਾਹਿ ਅਲਾਵਾ। ਪੂਜ ਪਿਘੂਰਨ¹⁷ ਦੀ ਮਨ ਭਾਵਾ।
 ਖਾਰੇ ਕੂਪ¹⁸ ਕਾ ਅਰਚਨ¹⁹ ਕਰੈ। ਸਨਾਨ ਕਰਾਵੈ ਹਿਤ ਬਹੁ ਧਰੈ ॥ [੨੨੯॥]
 ਤਬ ਸਾਹਿਬ ਅਸਵਾਰ ਸੁ ਭਾਏ। ਦਖਨ ਦੇਸ ਸੁ ਅਤਿ ਠਹਿਰਾਏ।
 ਜੋ ਜੋ ਮਗ²⁰ ਮੈ ਕੀਨ ਚਰਿਤ੍ਰਾ। ਬਰਨ ਨ ਆਵਤ ਅਧਿਕ ਬਚਿਤ੍ਰਾ ॥ [੨੩੦॥]
 ਬਹੁਤ ਦੇਸ ਨਾਖਤ²¹ ਜਗ ਨਾਥਾ। ਕੋ²² ਵਿਸਥਾਰ ਕਰੈ ਅਸ ਗਾਥਾ²³।
 ਕਲਗੀ ਜਿਗਾ ਸੁ ਪੇਚ ਸਵਾਰੇ। ਸਾਥ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਕੇ ਭਾਰੇ ॥ [੨੩੧॥]

1. ਅਸੁ, ਘੋੜੇ। 2. ਗਮਨ, ਕੂਚ। 3. ਜਿਵੇਂ। 4. ਅਯੋਧਯਾ। 5. ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ੍ਰ। 6. ਚਾਰ ਆਸ੍ਰਮ ਇਹ ਹਨ—ਬ੍ਰਾਹਮਚਰਜ, ਗ੍ਰਿਹਸਥ, ਵਾਨਪ੍ਰਸਥ ਅਤੇ ਸੰਨਿਆਸ। 7. ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ। 8. ਲੰਕਾ ਦਾ ਰਾਜਾ ਰਾਵਣ। 9. ਸੁਗੰਧਿਤ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਚਿੱਕੜ। 10. ਬੂਹੇ। 11. ਧਰਤੀ। 12. ਫੁੱਲ। 13. ਜਾਣੇ, ਮਾਨੇ। 14. ਬੱਦਲ। 15. ਜਨਮ-ਭੂਮੀ (ਪਟਨਾ)। 16. ਖਿਆਲ ਕੀਤਾ ਅਥਵਾ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। 17. ਉਹ ਪੰਘੂੜਾ ਜਿਸ ਦੇ ਉੱਪਰ ਸ੍ਰੀ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਜੀ ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਵਿਰਾਜੇ ਸਨ। 18. ਪਟਨੇ ਦਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਖੂਹ। 19. ਪੂਜਨ। 20. ਮਾਰਗ, ਰਸਤਾ। 21. ਲੰਘਦੇ ਹੋਏ। 22. ਪਾਠਾਂਤਰ—‘ਕੋਨ’ (ਮੋ. ਬਾ. ੭੧)। 23. ਇਸ ਗਾਥਾ (ਕਹਾਣੀ) ਦਾ।

ਗੁਰਦਿਤ ਸਿੰਘ ਹੈ ਕੋਸਾਚਾਰੀ¹। ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਮੁਕਤੋ ਬਰ ਭਾਰੀ।
 ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਨਾਮ ਏ ਗਾਏ। ਦਯਾ ਸਿੰਘ ਤਟ² ਰਹੈ ਸਭਾਏ ॥ [੨੩੨॥]
 ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਹੈ ਅਪਰ ਅਪਾਰੀ। ਆਦੀ ਸਿੰਘ ਜਾਨੀਐ ਭਾਰੀ।
 ਔਰ ਸਾਥ ਹੈ ਅਪਰ ਅਪਾਰਾ। ਤਿਨ ਕਾ ਕੋਨ ਗਨੇ ਵਿਸਥਾਰਾ ॥ [੨੩੩॥]
 ਪਰ ਬੁਰਹਾਨ³ ਵਿਖੈ ਚਲਿ ਗਏ। ਤਨੁਜ⁴ ਦਰਸ ਕੇ ਚਿਤ ਉਮੰਗਏ।
 ਉਹਾ ਰਹੈ ਨਾਥ ਬਹੁ ਕਾਲਾ। ਮੁਗਲਨ ਬੀਚ ਪਰਜੇ ਜੰਜਾਲਾ ॥ [੨੩੪॥]
 ਸੀਮ ਰੂਪ⁵ ਜਿਹ ਗੋਰ ਚਲਾਏ। ਨਾਮ ਹਠੀ ਸਿੰਘ ਸੇ ਚਲਿ ਆਏ।
 ਚਰਨ ਕਮਲ ਮਹਿ ਸੀਸ ਨਿਵਾਏ। ਨਾਥ ਸੁ ਅਪਨੇ ਗੋਦ ਬੈਠਾਏ ॥ [੨੩੫॥]
 ਗੋਦ ਲੀਨ ਸਾਹਿਬ ਬਿਗਸਾਈ। ਤਨੁਜ⁶ ਯਾਦ ਆਯੋ ਤਬ ਭਾਈ।
 ਨੈਨ ਨੀਰ ਤੇ ਅਲਪ⁷ ਸਿਧਾਵਾ⁸। ਗਜਾਨ ਮਾਹਿ ਵਹਿ ਲੁਪਤ ਸਿਧਾਵਾ⁹ ॥ [੨੩੬॥]
 ਤਬ ਸਾਹਜ¹⁰ ਆਯੋ ਤਤਕਾਲਾ। ਦਰਸ ਕਰਜੇ ਸਤਿਗੁਰ ਕਰ ਭਾਲਾ।
 ਸੀਸ ਨਿਵਾਇ ਆਇ ਕਰ ਸੋਈ। ਅਧਿਕ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਤਬ ਹੀ ਤਿਹ ਹੋਈ ॥ [੨੩੭॥]
 ਹਠੀ ਸਿੰਘ ਦਾ ਦਰਸ ਨਿਹਾਰਾ। ਬਹੁਤ ਪ੍ਰੇਮ ਮਨ ਭੀਤਰ¹¹ ਧਾਰਾ।
 ਸਾਹਿਬ ਰਹੈ ਕਚਹਿਰੀ ਮਾਹੀ। ਸਾਹਿਬ ਤਨੁਜ¹² ਰੂਪ ਬਰ ਬਾਹੀ ॥ [੨੩੮॥]
 ਸਸਤ੍ਰਨ ਸਾਥ ਤਵਨ ਕਾ ਪਯਾਰਾ। ਸਾਹਜ ਨਿਰਖੇ ਚਰਿਤ ਸੁ ਭਾਰਾ।
 ਜਬ ਹੀ ਸੀਸ ਨਿਵਾਵੈ ਆਏ। ਤਨੁਜ ਕਥਾ ਕਹੈ ਹਿਤ ਚਿਤ ਲਾਇ ॥ [੨੩੯॥]
 ਸਾਹਿਬ ਦੇਖੇ ਬਾਨ ਅਪਾਰਾ। ਔਰ ਸੰਗ¹³ ਗੋਰਨ ਕੀ ਭਾਰਾ।
 ਨਿਰਖ ਨਾਥ ਤਿਹ ਕੇ ਬਿਗਸਾਵੈ। ਕੇ ਕਵਿ ਤਾਹਿ ਜੁ ਭਿੰਨ ਬਤਾਵੈ ॥ [੨੪੦॥]
 ਤਬ ਹੀ ਸਾਹ ਬਹਾਦੁਰ ਆਈ। ਸੀਸ ਨਜਾਇ ਕੈ ਭੇਟ ਚੜਾਈ।
 ਗ੍ਰਾਮ ਦੀਨ ਮੁਗਲਨ ਕੇ ਐਸੇ। ਰਹੇ ਮੋਨ ਧਰ¹⁴ ਮੁਗਲ ਅਨੈਸੇ¹⁵ ॥ [੨੪੧॥]
 ਸਾਹਜ ਈਹਾ ਬੜੇ ਅਪਾਰਾ। ਤਬ ਲੇਵੇ ਹਮ ਗ੍ਰਾਮ ਸੁਧਾਰਾ।
 ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਬਹੁ ਦਿਨ ਸੁ ਬਿਤਾਏ। ਤਬ ਨਿਦੇੜ ਕੇ ਚਿਤ ਜੀਅ ਆਏ ॥੧੨੨॥ [੨੪੨॥]
 ਝੂਲਨਾ। ਐਸ ਬੀਚਾਰ ਨਿਰਧਾਰ ਉਹ ਦੇਸ ਕੇ, ਜੀਤ ਹੋ ਜਾਇ ਤਿਨ ਕੇ ਬਜੰਗਾ¹⁶।
 ਸਰਬ ਰਨਜੀਤ ਅਭੀਤ¹⁷ ਤਹ ਦੇਸ ਕੇ, ਲਏ ਨਰੇਸ ਅਭੀਤ ਸੰਗਾ।
 ਸਹਰ ਨਦੇੜ ਕੇ ਸਾਹ ਕੇ ਸੰਗ ਹੀ, ਦਿਯੋ ਨੀਸਾਨ ਅਭਤ ਅਗਾ।
 ਦੇਹੁ ਪਰਤੀਤ ਹੀ ਸਰਬ ਪਠਾਨ ਕੇ, ਲਹੀਐ ਮਹੀ ਤਿਹ ਖੇਲ ਰੰਗਾ ॥੧੨੩॥ [੨੪੩॥]
 ਦੇਹਰਾ। ਜਬ ਸਤਿਗੁਰ ਡੇਰਾ ਦਿਯੋ, ਨਿਜ ਨਿਦੇੜ ਕੇ ਮਾਹਿ।

1. ਖਜਾਨਚੀ। 2. ਕੋਲ। 3. ਬੁਰਹਾਨ ਪੁਰ ਮੱਧਭਾਰਤ ਦਾ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਗਰ, ਜਾ ਨੀਮਾਰ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਹੈ।
 4. ਪੁਤ੍ਰ। 5. ਚਾਂਦੀ ਵਰਗਾ ਚਿੱਟਾ, ਗੋਰਾ। 6. ਪੁਤ੍ਰ (ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ) ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ। 7. ਬੋੜਾ ਜੇਹਾ। 8. ਚੱਲਿਆ।
 9. ਵਾਹ (ਉਹ) ਗਿਆਨ ਵਿਚ ਗੁਮ ਗਇਆ। 10. ਸਾਹ ਬਹਾਦੁਰ ਸਾਹ। 11. ਵਿਚ। 12. ਭਾਵ-ਹਠੀ ਸਿੰਘ।
 13. ਪਾਠਾਂਤਰ—‘ਸੰਧ’ (ਮੇ. ਬਾ. ੭੧)। 14. ਚੁੱਪ ਧਾਰ ਕੇ। 15. ਅਨਿਸ਼ਟ, ਦੁੱਖਦਾਈ। 16. ਜੰਗ, (ਯੁੱਧ) ਨਾਲ।
 17. ਭੀਤ (ਭੈ) ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਨਿਰਭੈ।

ਪ੍ਰਤ ਪਠਾਨੀ¹ ਆਇਯੋ, ਲਖਯੋ ਨੈਨ ਗੁਰ ਵਾਹਿ ॥੧੨੪॥ [੨੪੪॥]

ਚੋਪਈ। ਤਬ ਸਤਿਗੁਰ ਤਿਹ ਬਚਨ ਉਚਾਰੇ। “ਰਹੇ ਇਹਾ ਤੁਮ ਧਾਮ ਹਮਾਰੇ।”

ਗੁਰਦਿਤ ਸਿੰਘ ਕੇ ਬਚਨ ਉਚਾਰਾ। “ਰੋਜ ਰੁਪੈਯਾ ਇਸੈ ਕਰ ਧਾਰਾ² ॥ [੨੪੫॥]

ਸਿੱਖਨ ਪੇਖ ਬਿਸਮ ਮਨ ਆਯੋ। ਤਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਸੇ ਬੈਨ ਸੁਨਾਯੋ।

“ਕੋਨ ਦੇਸ ਕੋ ਯਹ ਹੈ ਬਾਲਕ? ਜਾ ਪਰ ਮਯਾ³ ਕਰੀ ਤਤਕਾਲਕ” ॥੧੨੫॥ [੨੪੬॥]

ਦੋਹਰਾ। ਯੋ ਸੁਨ ਸਿੱਖਨ ਵਾਕ ਕੇ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਦੇਵ ਉਮੰਗ।

ਪੂਰਬ⁴ ਕਥਾ ਸੁ ਤੁਰਕ⁵ ਕੀ, ਕਹਿ ਹੈ ਖੋਲ ਪ੍ਰਸੰਗ ॥੧੨੬॥ [੨੪੭॥]

ਬੀਸਮ ਧਯਾਇ ਬਖਾਨਿਯੋ, ਅਤਿ ਹੀ ਸੁੰਦਰ ਗਾਥ।

ਭੁਗਤਿ ਮੁਕਤਿ ਜਾ ਸੁਨ ਲਹੈ, ਹੋਤ ਬ੍ਰਹਮ ਮੈ ਬਾਸ ॥੧੨੭॥ [੨੪੮॥]

ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਭਵਤੰਗ। ਬੀਸਮ ਧਯਾਇ ਗੁਰੂ ਜਸ ਰੰਗ ॥੨੦॥

1. ਇਕ ਪਠਾਣ ਦਾ ਪੁਤ੍ਰ (ਜਮਸ਼ੈਦ ਖ਼ਾਨ)। ‘ਦੱਖਣ ਦੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਵੇਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਦੋਂ ਉਹ ਸਰਹਿੰਦ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਇਕ ਪਠਾਨ ਦੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ਜਦ ਅੱਗੋਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਰੋਲਾ ਪਾਇਆ ਤਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਸਮਝਾਉਣ-ਬੁਝਾਉਣ ਤੇ ਉਹ ਚੁਪ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਪਠਾਣ ਦੇ ਪੁਤ੍ਰ ਨੂੰ ਨੌਕਰੀ ਦੇਣ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ। ਇਸੇ ਵਾਅਦੇ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਉਹ ਪਠਾਣ-ਪੁੱਤਰ ਦੱਖਣ ਦੇ ਦੌਰੇ ਸਮੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਨੰਦੇੜ ਜਾ ਕੇ ਹਾਜ਼ਿਰ ਹੋਇਆ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਏਥੇ ਇਸ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਜਿਕਰ ਆ ਰਹਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਉਹ ਪਠਾਣ ਇਕ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਦੋ ਸਨ ਜੋ ਪਠਾਣ ਪੈਦੇ ਖ਼ਾਨ ਦੇ ਪੋਤੇ ਸਨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੇ ਦਾਦੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਨੇ ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ ਦੇ ਜੰਗ ਸਮੇਂ ਸੰਮਤ ੧੬੯੨ ਬਿ. ਵਿਚ ਮਾਰਿਆ ਸੀ। 2. ਪਾਠਾਂਤਰ—‘ਰੋਜ ਰੁਪੈਯਾ ਇਹ ਕਰ ਧਾਰਾ।’ (ਮੋ. ਬਾ. ੭੧)। 3. ਕ੍ਰਿਪਾ। 4. ਉਸੇ ਵੇਲੇ। 5. ਪੂਰਬਲੀ, ਪਹਲੀ। 6. ਭਾਵ—ਪਠਾਣ।

ਇਕੀਵਾਂ ਅਧਿਆਇ ਅੰਤਿਮ ਸਮਾਚਾਰ

ਦੇਹਰਾ। ਅਬ¹ ਇਕੀਸਮੇ ਧਯਾਇ ਮੈ ਕਥਾ ਪਯਾਨ² ਗੁਰ ਕੇਰ³।

ਉਪਦੇਸ ਸੁਨਾਯੋ ਖਾਲਸਾ, ਜਾ ਕਰ ਸੁਨ ਸਿਖ ਵੇਰ ॥੧॥

ਸਵੈਯਾ। ਬਾਵਨੀ⁴ ਦੇਸ ਮੈ ਜਾਂਹਿ ਚਲੇ, ਹਮ ਬਾਲ ਸਰੂਪ ਲਖੇ ਸੁਖ ਪਾਹੀ।

ਹਰਿ ਗੋਬਿੰਦ ਕੇ ਅਰਿ ਨਾਤੀ⁵, ਨਿਸਸਤਹਿ⁶, ਉਠ ਖਰੇ⁷ ਯਹਿ ਬਾਤ ਸੁਨਾਹੀ।

“ਕੋਨ ਸੇ ਜਾਵਤ⁸ ਹੈ ਇਹ ਰੂਪ ਮੈ, ਮੋਕਹੁ⁹ ਯਹ ਬਾਤ ਕਹੇ ਸਮਝਾਹੀ?”

“ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਬਲੀ ਪ੍ਰਗਟਯੋ, ਦਸ ਮਹਲਨ ਮੈ ਪਤਿਸਾਹ ਸੁ ਆਹੀ” ॥੨॥

ਚਸਮ¹⁰ ਚਢਾਇ ਉਠਾਇ ਸੁ ਦਸਤ¹¹ ਕੇ, ਖਾਨ ਤੁਫਾਨ ਕੀ ਬਾਤ ਅਲਾਈ¹²।

ਕੇਤਕ¹³ ਬਾਤ ਕਹੀ ਤਿਨ ਛੁਦ੍ਰ¹⁴ ਹੀ, ਰੀਤਿ ਕਰੂਰ¹⁵ ਪਠਾਨ ਸੁਨਾਈ।

ਫੇਰ ਸੁ ਅਸਵ¹⁶ ਕੇ ਗੁਰ ਆਪ ਹੀ, ਜੁਲਿਤ¹⁷ ਪ੍ਰਕਾਸ ਸੁ ਚਾਪ¹⁸ ਚੜਾਈ।

ਛੇਕ ਕੇ ਬਾਨ ਅਭੇਦ ਪਰੇ, ਲਖ ਸੋਰ ਭਯਾਨਕ ਖਲਕ ਅੜਾਈ ॥੩॥

ਹੋਇ ਇਕਤ੍ਰ ਮਲੇਛ ਸਭੈ, ਬਾਦਸਾਹ ਪੈ ਜਾਨੇ ਕੀ ਰੀਤਿ ਚਲਾਈ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਜਾਹਿ ਬਿਰਾਜਤ ਹੈ, ਤਹਿ ਸਿੱਖਨ ਬਾਤ ਕਹੀ ਸਮਝਾਈ।

“ਹੋਇ ਇਕਤ੍ਰ ਮਲੇਛ ਸੁ ਜਾਵਤ, ਹੇਤ ਫਰਿਯਾਦ ਕੇ ਔਰੰਗ ਤਾਈ।”

ਨੇਬ¹⁹ ਸਿਆਣਪ ਸਿੱਖ ਬਡੇ ਭਨ ਹੈ ਉਤਪਾਤ ਹੀ ਬਾਤ ਜਨਾਈ ॥੪॥

ਚੋਪਈ। “ਜਾਵਤ ਬਾਜ ਸਿਕਾਰ ਚਿੜੀ ਕਰ। ਤਦਪਿ²⁰ ਜੋਗ ਨ ਜਸ ਬਿੱਲੀ ਕਰ।

ਤਾ ਤੇ ਯਾ ਕੇ ਲੇਹੁ ਬੁਲਾਈ। ਮਾਇਆ ਕੀ ਫਾਸੀ ਇਨ ਪਾਈ” ॥ [੫॥]

ਤਬ ਸਤਿਗੁਰ ਯੋ ਬਚਨ ਉਚਾਰੇ। “ਹਮ ਕੇ ਭੈ ਨਹੀ ਭਵਨ²¹ ਮੰਝਾਰੇ।

ਤੋ ਭੀ ਜੇ ਬਿਵਹਾਰ ਕੀ ਬਾਤਾ। ਸਮਝੇ ਤੋ ਹੀ ਭਲੀ ਹੈ ਘਾਤਾ²² ॥ [੬॥]

ਤਬ ਤੋ ਸਿਖ ਚਲੈ ਤਿਹ ਗਏ। ਬਾਤਨ ਹੀ ਮੈ ਵਸਿ ਕਰ ਲਏ।

ਲਏ ਹਜ਼ੂਰ ਪਹੁੰਚੇ ਆਈ। ਕਰ ਅਰਦਾਸ ਬਖਸਿਯੋ ਸਾਈ ॥ [੭॥]

ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਪ੍ਰੇਰਨ ਯਹਿ ਭਈ। ਬੁਧਿ ਮਲੇਛਨ ਕੀ ਵਸ ਕਈ²³।

1. ਪਾਠਾਂਤਰ—‘ਅਬ’ (ਖ਼ਾ. ਕਾ. ਅ. ੬੦੫)। 2. ਪ੍ਰਲੋਕ ਗਮਨ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ। 3. ਦਾ। 4. ਸਰਹਿੰਦ ਬਾਵਨੀ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ। 5. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਗੋਬਿੰਦ ਜੀ (ਛੇਵੇਂ ਗੁਰੂ) ਦੇ ਅਰਿ (ਦੁਸ਼ਮਨ) ਪੈਦਾ ਖ਼ਾਨ, ਉਸ ਦਾ ਨਾਤੀ (ਪੋਤਾ)। 6. ਬੈਠਾ ਸੀ। 7. ਉੱਠ ਖੜਾ ਹੋਇਆ। 8. ਜਾਂਦਾ। 9. ਮੈਨੂੰ। 10. ਅੱਖਾਂ। 11. ਹੱਥ। 12. ਬੜੇ ਭੈੜੇ ਵਚਨ ਬੋਲਿਆ। 13. ਕਿਤਨੀਆਂ। 14. ਤੁੱਛ। 15. ਜਾਲਿਮ। 16. ਘੋੜਾ। 17. ਤੇਜ਼, ਪ੍ਰਚੰਡ। 18. ਕਮਾਨ। 19. ਨਾਇਬ, ਸਹਾਇਕ ਅਧਿਕਾਰੀ। 20. ਤਾਂ ਵੀ। 21. ਸੰਸਾਰ, ਦੁਨੀਆ। 22. ਘਾਤ, ਦਾਉ। 23. ਕੀਤੀ।

ਮਾਯਾ ਜਾਲ ਦਿਯੋ ਤਿਹ ਪਾਯ। ਐਰ ਨ ਵਚਨ ਕੋਈ ਆਲਾਯ¹ ॥ [੮॥]
 ਥਿਧਮਾਨ² ਹੋਵੈ ਜੇ ਬਾਲ। ਭੇਜੇ ਹਮ ਪੈ³ ਯਾ⁴ ਸੁਤ ਸਾਲ⁵।
 ਤਬ ਹਮ ਗਏ ਸੁ ਪੁਰੀ ਅਨੰਦਾ⁶। ਕਰ ਸੁਖ ਰਤਿ⁷ ਅਤਿ ਸੁਖ ਕੰਦਾ⁸ ॥ [੯॥]
 ਹਮਰੇ ਬੈਨ⁹ ਚਿਤਵ¹⁰ ਵਹੁ ਨਾਰੀ। ਸੁਤੇ¹¹ ਪਠਾਯੋ¹² ਸਮਾ ਨਿਹਾਰੀ¹³।
 ਜਬ ਏ ਗਯੋ ਮੋਦ ਪੁਰ¹⁴ ਮਾਹੀ। ਹਮ ਆਏ ਦੱਖਨ ਦਿਸ ਤਾਹੀ।
 ਤਾ ਤੇ ਹਮ ਪੈ ਹਿਤ ਕਰ ਆਯੋ। ਰਸਤ ਦਾਮ ਯਾ ਨਿਤ ਕਰਵਾਯੋ¹⁵ ॥੫॥ [੧੦॥]
 ਸਵੈਯਾ। ਯੋ ਤਬ ਬੈਨ ਸੁਨੇ ਗੁਰ ਕੇ ਤਬ ਸਿੱਖਨ ਕੇ ਮਨ ਭ੍ਰਾਤਿ¹⁶ ਉਪਾਈ¹⁷।
 “ਕੈਸ¹⁸ ਕੇ ਨਾਹਿ ਰਖੈ ਅਪਨੇ, ਘਰ ਦੁਸਟ ਵਡੇ ਅਤਿ ਹੈ ਅਧਮਾਈ¹⁹।”
 ਨੇਤ ਗੁਰ ਕੀ ਮੈ ਬੋਲ ਸਕੈ ਨਹਿ, ਖਾਨ ਸਮਾ²⁰ ਕੋ ਸੁਤ ਬਾਤ ਅਲਾਈ।
 “ਰੋਜ ਪਲੈ ਨ ਪਵੈ ਇਨ ਕੇ, ਇਨ ਕੇ ਗੁਰ ਪੇਸ ਤੇ ਦੇਹੁ ਬਿਦਾਈ” ॥੬॥ [੧੧॥]
 ਗੁਰਦਿਤ ਮ੍ਰਿਗਿੰਦ²¹ ਸੁ ਅਰਜ ਕਰੀ ਤਬ, “ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਜੀ। ਸੁਨ ਬੇਨਤਿ ਸਾਰੀ।
 ਹੈ ਅਧਮਾ²² ਅਤਿ ਤੁਰਕ ਲਖੇ ਪ੍ਰਭੂ, ਯਾਹਿ ਕੀ ਸੰਗਤਿ ਦੂਖਨ ਕਾਰੀ।
 ਤਾ ਕਰ ਦੇ ਕਛੁ ਤਜਾਗ ਕਰੇ ਇਸ, “ਤੇ ਗੁਰ ਬੈਨ ਕਹੈ ਸੁਖ ਧਾਰੀ।
 “ਯਾਹਿ ਚਹੈ ਹਮ, ਜਾਨਤ ਨਾ ਤੁਮ, ਰੋਜ ਦਿਜੈ ਭਿਦਨਾ²³ ਬੁਧਿ ਸਾਰੀ ॥੭॥ [੧੨॥]
 ਚੋਪਈ। ਜਬ ਦਿਨ ਕਛੁ ਗੁਜਰੇ ਉਨ ਮਾਹੀ। ਪੂਤ ਪਠਾਨੀ ਯੋ ਲਖ ਪਾਈ।
 ਸਮਾ ਪਾਹਿ ਕੈ ਅਰਜ ਚਲਾਈ। “ਰੋਜੀਨਾ ਇਹ ਦੇਵਤ ਨਾਹੀ²⁴ ॥ [੧੩॥]
 ਤਬ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਬਚਨ ਉਚਾਰਾ। “ਹਮ ਤੁਮ ਦੈ ਹੈ ਆਪ ਸੁਧਾਰਾ।”
 ਉਸ ਦਿਨ ਤੇ ਨਿਜ ਕਰ ਕਰਤਾਰਾ। ਦੇਵੈ ਜੇਬ ਦਸਤ²⁵ ਮੈ ਸਾਰਾ ॥ [੧੪॥]
 ਏਕ ਰੋਜ ਲਿਖ ਤਾ ਕਰ ਤੀਰਾ²⁶। ਬਹੁ ਪਸੰਦ ਆਏ ਬਰ ਬੀਰਾ।
 ਦਾਮ ਜੁਗਲ²⁷ ਤਾ ਰੋਜ ਕਰਾਏ। ਜੇਬ ਨਿਕਾਰ ਦੇਤ ਗੁਰ ਭਾਏ ॥ [੧੫॥]
 ਗੁਰਦਿਤ ਸਿੰਘ ਹੈ ਕੋਸਾਧਾਰੀ²⁸। ਸੰਗਤਿ ਤਾਹਿ ਕਹੈ ਬਹੁ ਬਾਰੀ।
 ਕੈਸੇ ਤੁਰਕ ਰਹੈ ਇਹ ਨਾਹੀ। ਤਾ ਕੇ ਪੇਸ ਨ ਜਾਵੈ ਵਾਹੀ ॥ [੧੬॥]
 ਆਦਰ ਕਰੈ ਅਧਿਕ ਗੁਰ ਤਾਕਾ। ਯਾ ਬਿਧਿ ਬਿਤਯੋ ਕਾਲ ਬਹੁ ਵਾ ਕਾ²⁹।
 ਜਬ ਕਿਤਨਾ ਚਿਰ ਬੀਤਯੋ ਜਾਨਾ। ਤੀਰ ਗੁਦਾਵਰਿ ਆਏ ਖਾਨਾ ॥ [੧੭॥]
 ਤੀਰ ਚਲਾਵਤ ਬਹੁ ਪ੍ਰਕਾਰ। ਜੋ ਨਦੇੜ ਕੇ ਤੁਰਕ ਅਪਾਰਾ।
 ਤਾ ਕੇ ਪੇਖ ਖਾਨ ਸਭ ਵਾਰੇ। ਮਕਰ³⁰ ਆਬ³¹ ਜਲ ਦੀ ਪ੍ਰਕਾਰੇ ॥ [੧੮॥]
 ਤੀਰ ਤਾਹਿ ਕੇ ਲਖ³² ਸਭ ਵਾਰੀ। ਆਸਕ ਭਏ ਮਸ਼ੂਕ ਪ੍ਰਕਾਰੀ।
 ਭਾਖਤ ਹੈ ਤਾ ਕੇ ਤਬ ਬਾਨੀ। “ਕਹਿ ਵਾਸੀ ਤੁਮਰੀ ਮਨ ਭਾਨੀ³³?” ॥ [੧੯॥]

1. ਕਹਿਆ, ਆਖਿਆ। 2. ਵੱਡਾ, ਸਿਆਣਾ, ਸੂਝ ਵਾਲਾ। 3. ਸਾਡੇ ਪਾਸ। 4. ਇਸ (ਪਠਾਣ) ਦਾ। 5. ਸ਼੍ਰੇ ਸਟ ਪੁਤ੍ਰ। 6. ਸੁਖ ਆਨੰਦ। 7. ਅਤਿ ਸੁਖਦਾਈ। 8. ਵਚਨ। 9. ਚੇਤੇ ਕਰਕੇ। 10. ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ। 11. ਭੇਜਿਆ। 12. ਦੇਖ ਕੇ। 13. ਆਨੰਦ ਪੁਰ। 14. ਸ਼ਕ, ਸੰਦੇਹ। 15. ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਇਆ। 16. ਕਿਉਂ, ਕਿਵੇਂ। 17. ਅਧਮ, ਨੀਚ। 18. ਖਾਨਸਾਮਾ, ਲਾਂਗਰੀ, 19. ਸਿੰਘ। 20. ਨੀਵਾਂ। 21. ਤੋੜਨਾ। 22. ਪਾਠਾਂਤਰ-‘ਰੁਜੀਨਾ ਹਮ ਕੋ ਮਿਲਤ ਸੁ ਨਾਹੀ’ (ਖਾ. ਕਾ. ਅ ੬੦੫)। 23. ਰੱਬ। 24. ਉਸ ਦੀ ਤੀਰ-ਅੰਦਾਜ਼ੀ ਦੇਖ ਕੇ। 25. ਦੋ। 26. ਖਜ਼ਾਨਚੀ। 27. ਉਸ ਦਾ। 28. ਮੱਛ। 29. ਜਲ, ਪਾਣੀ। 30. ਦੇਖ ਕੇ। 31. ਪਾਠਾਂਤਰ-‘ਭਨਤਾਨੀ’ (ਸਿ. ਰੈ. ਲਾ. ੧੧੯੮)

ਜੁਥਾਨੀ ਗੁਫਤ¹ ਖਾਨ ਯਹਿ ਬਾਤ । “ਗੁਰ ਕੇ ਪੇਸ ਰਹੇ ਦਿਨ ਰਾਤ ।”
 ਸਭ ਪਠਾਨ ਮਿਲ ਬਚਨ ਉਚਾਰੇ । “ਜਬ ਗੁਰ ਈਹਾਂ ਰਹੈ ਹਮਾਰੇ ॥ [੨੦॥]
 ਤਬ ਲਗ ਤੀਰ ਚਲਾਵਤ ਭਾਈ । ਮਿਲ ਕੇ ਖੁਸੀ ਕਰੈ ਨਿਤ ਆਈ ।”
 ਸੁਨ ਮਨਜੂਰ ਕਰੀ ਤਿਨ ਬਾਨੀ । ਜਾਵੈ ਰੋਜ਼ ਤੀਰ ਧਨੁ ਸਾਨੀ² ।
 ਇਕ ਦਿਨ ਕਹਯੋ ਖਾਨ ਧਰ ਪਾਦਾ । “ਭੋਜਨ ਭੁੰਚੇ³ ਸੁਖ ਹਿਤ ਸਾਦਾ” ॥੮॥ [੨੧॥]
 ਸਵੈਯਾ । ਯੋ ਮਨਜੂਰ ਕਰੀ ਤਿਨ ਬਾਤ ਸੁ, ਖਾਨ ਤਹਾਂ ਮਿਲ ਖਾਵਣ ਆਯੋ ।
 ਪੂਛਤ ਖਾਨ ਸਭਾ ਮਿਲ ਕੈ, ਜਬ ਖਾਵਣ ਕੇ ਜੀਅਰਾ⁴ ਲਲਚਾਯੋ ।
 “ਖਾਨ ! ਕਹੋ ਤੁਮ ਖਾਨਹਿ ਕਹਿਅਤ, ਖਾਨ ਗੁਰੂ ਕਿਹ ਹੇਤ ਰਹਾਯੋ?
 ਛੋਡ ਕੈ ਦੀਨ ਮਹੰਮਦ ਕੰ, ਪੁਨਿ ਪੀਰ ਹਿੰਦੂ ਕਰ ਦਾਸ ਕਹਾਯੋ ॥੯॥ [੨੨॥]
 ਕਬਿੱਤੁ । ਕੇਤੇ ਚਿਰ ਰਹੇ ਪਾਸ, ਘਰ ਤੇ ਉਦਾਸ ਆਸ,
 ਚਾਕਰੀ⁵ ਮਵਾਸ⁶ ਤੁਮ ਕੈਸੇ ਕਰ ਪਾਵਤੇ ?
 ਬਾਪ ਤੇ ਮਰਨ ਤੀਕ ਕਥਾ ਕੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨੀਕੁ⁷,
 ਸੁਨਤ ਹੀ ਖਾਨ ਸਭ ਬੂਕ ਬੂਕ ਜਾਵਤੇ ।
 “ਕਾਫਰ ਅਸੰਗ ਤੋਹਿ ਸੰਗ ਹਮ ਖੂਬ ਨਾਹਿ,
 ਅੱਵਲ ਸੁ ਹਿੰਦ ਪੀਰ ਪੇਸ⁸ ਹੀ ਰਹਾਵਤੇ ।
 ਬਾਪ ਜਾਹਿ ਮਾਰਯੋ ਤਾਹਿ ਵੈਰ ਨ ਉਤਾਰਯੋ ਯਾਹਿ,
 ਨੌਕਰ ਹੀ ਹੋਇ ਕਰ ਕਾਲ ਹੀ ਬਿਤਾਵਤੇ ॥੧੦॥ [੨੩॥]
 ਦੇਹਰਾ । ਵਾ ਸੰਗ ਤੋਹਿ ਖੁਰਾਕ ਕੇ, ਨਹਿ ਖਾਣਾ ਹਮ ਜਾਨ ।”
 ਤੁਰਤ ਖਾਨ ਭੇਰੇ ਅਯੋ, ਹੋਇ ਹਿਯੋ⁹ ਪਰਿਸਾਨ¹⁰ ॥੧੧॥ [੨੪॥]
 ਸੋਰਠਾ । ਮਨ ਮਹਿ ਧਾਰ ਸੁ ਕੋਪ, ਤੁਰਤ ਆਨ ਭੇਰੇ ਰਹਯੋ ।
 ਜੀਵਣ ਨਹੀਂ ਸੁ ਓਪ¹¹, ਬਾਪ ਬੈਰ ਸੰਸੈ ਭਯੋ ॥੧੨॥ [੨੫॥]
 ਚੋਪਈ । ਤਾਤੇ ਜੀਵਣ ਕੀ ਨਹੀਂ ਬਾਤ । ਬਦਲਾ ਲੈਣਾ ਹੈਗੁ ਸਫਾਤ¹² ।
 ਅਬ ਇਮਾਨ ਮੈ ਜੀਵਣ ਨਾਹੀ । ਗਣਤੀ ਮਾਹਿ¹³ ਦਿਲੈ ਦਿਲ ਜਾਈ ॥ [੨੬॥]
 ਕਮਰ ਛਕਾਇ¹⁴ ਰਹੈ ਦਿਨ ਰਾਤ । ਪੇਖੇ ਗਰ ਕੋ ਸਾਸ ਗਿਰਾਸ ।
 ਖਲੇ ਚੋਪਰ ਦੀਦੇ¹⁵ ਸੋਈ । ਨਹਿ ਵੇਲਾ ਹਥਿ ਆਵੈ ਕੋਈ ।
 ਤਬ ਸਤਿਗੁਰ ਬੈਠੇ ਜੀਅ ਜਾਨੇ । ਸੰਧਯਾ ਬਹਿ ਰਹਿਰਾਸ ਪ੍ਰਧਾਨੇ ॥੧੩॥ [੨੭॥]
 ਗੀਆ ਛੰਦ । ਰਹਿਰਾਸ ਸੰਧਯਾ ਸਾਧਿ ਸਤਿਗੁਰ, ਦੀਦ ਚਸਮ¹⁶ ਪਠਾਨ ਕੇ ।
 ਬਹ ਕੀਨ ਆਦਰ ਤਾਹਿ ਕੇ, ਸੁਨ ਬੈਠ ਯਾ ਅਸਥਾਨ ਕੇ ।
 ਰਹਿਰਾਸ ਭੋਗ ਸੁ ਪੜਤ ਹੈ, ਨਹਿ ਸੰਕ ਮਨ ਮਹਿ ਧਾਰੀਐ ।
 ਤਬ ਭੋਗ ਪਰਿਯੋ ਦਈ ਆਯਸ,¹⁷ ਗਈ ਸੰਗਤਿ ਸਾਰੀਐ ॥ [੨੮॥]

1. ਕਹੀ, ਆਖੀ। 2. ਤੀਰ ਕਮਾਣ ਲੈ ਕੇ। 3. ਖਾਓ। 4. ਦਿਲ। 5. ਨੌਕਰੀ। 6. ਮਆਸ, ਰੁਜ਼ਗਾਰ।
 7. ਠੀਕ। 8. ਪੇਸ, ਸਾਮ੍ਹਣੇ, ਕੋਲ। 9. ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ। 10. ਦੁੱਖੀ, ਰੰਜ। 11. ਵਡਿਆਈ, ਸੇਭਾ ਜਾਂ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਜੋਗ।
 12. ਸਿਫਾਰਿਸ਼। 13. ਪਾਠਾਂਤਰ-‘ਮਹਾਂ’ (ਸਿ. ਰੈ. ਲਾ. ੧੧੯੮)। 14. ਕਸ ਕੇ। 15. ਦੇਖੇ। 16. ਅੱਖਾਂ ਦੇਖ ਕੇ।
 17. ਆਗਿਆ।

ਤਬ ਸੀਤ¹ ਤੇ ਕੰਪਤ ਭਏ ਗੁਰ, ਜਾਨ ਅੰਤਰ ਹੀਅ² ਕੇ ।

ਮਿਸ³ ਸੀਤ ਕੇ ਮਧ ਬੈਠ ਤੰਬੂ, ਏਕਲੇ ਗੁਰ ਜੀਅ ਕੇ ।

ਤਬ ਖਾਨ ਸੁਤ ਆਵਤ ਭਯੋ, ਲਖ ਗੁਰੂ ਤਾਂ ਆਦਰ ਕਰੈ ।

ਤਬ ਏਕ ਸਿਖ ਗੁਰ ਪਾਸ ਤੋ, ਸੁ ਹੁਮਾਲ ਅਤਿ ਹਿਤ ਸੇ ਕਰੈ ॥੧੪॥ [੨੯॥]

ਚੋਪਈ । ਤਬ ਕਠਾਨ ਸੁਤ ਅੰਤਰ ਆਯੋ । ਏਕ ਘੜੀ ਗੁਰ ਨਿਜਦ⁴ ਰਹਾਯੋ ।

ਤਬ ਸਤਿਗੁਰ ਬਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿ ਚਲਾਈ । ਜੇ ਵੇਰਤ ਹੁਮਾਲ ਚਹੁੰਘਾਈ⁵ ॥ [੩੦॥]

ਸਤਿਗੁਰ ਤਾ ਕੇ ਬਦਨ⁶ ਅਲਾਯੋ । “ਅਮਕੇ⁷ ਕਾਮ ਜਾਹਿ ਕਰ ਭਾਯੋ⁸ ।

ਅਰ ਹਫੀਮ ਕੀ ਪੀਨਕ⁹ ਵਾਂਗ । ਦ੍ਰਿਗ¹⁰ ਮੂੰਦੇ ਜਿਮ ਪੀਵਤ ਭਾਂਗ ॥ [੩੧॥]

ਤਬ ਮਲੇਛ ਨੇ ਦਾਵ ਵਿਚਾਰਾ । ਬੈਰ ਬਾਪ ਕਾ ਲੇਹੁ ਸੁਧਾਰਾ ।

ਨਹਿ ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਨੇਤ ਵਿਚਾਰੀ । ਦੇਵ ਸਸਤ੍ਰ ਮਹਿ¹¹ ਮ੍ਰਿਤ ਹਮਾਰੀ ॥ [੩੨॥]

ਸੇ ਉਹ ਸਮਾ ਪਹੂਚਯੋ ਆਈ । ਤਬੀ ਦੁਸਟ ਜਮ ਦਾਰੂ¹² ਚਲਾਈ ।

ਯਦਜਪਿ¹³ ਕਮਰ ਕਸੀ ਅਤਿ ਸੋਈ । ਤਦਪਿ¹⁴ ਪਾਰ ਦੇਹ ਕੇ ਹੋਈ ॥੧੫॥ [੩੩॥]

ਗੀਆ ਛੰਦ । ਘਾਵ¹⁵ ਮਾਰ ਕਟਾਰ ਕੋ, ਤਬ ਦੁਸਟ ਭਾਜਯੋ ਆਪ ਹੀ ।

ਤਬ ਗਹਿ ਸੁ ਜਾਮਾ¹⁶ ਤਾਹਿ ਕੋ, ਨਿਜ ਲੈ ਕਟਾਰ ਸੁ ਚਾਪ ਹੀ ।

ਮਾਰਿਯੋ ਕਸ ਤਾਹਿ ਕੋ, ਤਿਹ ਪੇਟ ਕੋ ਚੂਰਣ ਕਰੈ ।

“ਹਾ, ਮਾਉ! ਮੈ ਅਬ ਮਾਰਿਯੋ”, ਇਹ ਭਾਂਤਿ ਵਾਕ ਸੇ ਤਾ ਧਰੈ ॥ [੩੪॥]

ਇਹ ਭਾਂਤਿ ਸੁਨ ਕੈ ਵਾਕ ਤਾ ਗੁਰ, ਆਪ ਬੈਠ ਉਚਾਰ ਹੀ ।

“ਖੁਦ ਜਬਾਨੀ ਨਾਮ ਅਲਹਿ, ਕਹੇ ਜਿਹ ਭਵ¹⁷ ਪਾਰ ਹੀ ।”

ਤੀਨ ਵਾਰ ਕਟਾਰ ਤਿਹ ਕਰ, ਘਾਵ ਸਤਿਗੁਰ ਮਾਰਿਯੋ ।

ਕਛੁ ਸਾਸ ਹਿਤ ਤੜਫਤ ਰਹਯੋ, ਤਬ ਸਿਖਨ ਬਾਹਰ ਡਾਰਿਯੋ¹⁸ ।

ਤਬ ਆਪ ਸਿਖ ਮਨੇ ਕਰੇ, ਕਹਯੋ, “ਯਾਹਿ ਕੋ ਨਹਿ ਘਾਇਯੋ¹⁹ ।”

ਹਰਿ ਨੇਤ ਜਾਨੇ ਭ੍ਰਾਂਤ ਗਤਿ, ਤਬ ਸਾਹ ਸੁਨ ਬਿਸਮਾਇਯੋ²⁰ ॥੧੬॥ [੩੫॥]

ਸਵੈਯਾ । ਕਾਲ ਉਸੀਰ²¹ ਦਾਨਾਇ²² ਫਿਰੰਗ²³ ਕੋ, ਸਾਹ ਹਕੀਮਨ ਯੋ ਫੁਰਮਾਯੋ ।

ਖਿਜਮਤ ਜਾਇ ਕਰੇ ਗੁਰ ਕੀ, ਤਤਕਾਲ ਮੈ ਨੈਨਨ ਹੀ ਦਰਸਾਯੋ ।

ਥੋਰ ਹੀ ਕਾਲ ਮੈ²⁴ ਬੈਦ ਬੁਲਾਇ ਕੈ, ਨੀਰ²⁵ ਨਵਾਇ ਦਿਵੈ²⁶ ਮਨ ਭਾਯੋ ।

ਤਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਕੰਚਨ ਨਾਰ²⁷ ਦਈ, ਬਸ ਰੋਜ ਇਕਾਦਸ²⁸ ਮੈ ਸੁਖ ਪਾਯੋ ॥੧੭॥ [੩੬॥]

ਯਾਰਵੈ ਦਿਵਸ²⁹ ਭਏ ਸੁਖ ਕਾਰਨ, ਨਾਨ³⁰ ਕਰੇ ਪਟ³¹ ਖੂਬ ਛਕਾਏ³² ।

1. ਸਰਦੀ, ਠੰਢ। 2. ਹਿਰਦੇ (ਜੀਅ) ਵਿਚ। 3. ਬਹਾਨੇ। 4. ਨਿਕਟ। 5. ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ। 6. ਮੂੰਹੋਂ। 7. ਅਮਕਾ, ਫਲਾਣਾ। 8. ਭਾਈ। 9. ਮਸਤੀ ਦੀ ਹਾਲਤ। 10. ਨੇਤ੍ਰ, ਅੱਖਾਂ। 11. ਗੁਰੂਦੇਵ ਦੇ ਹਥਿਆਰ ਨਾਲ। 12. ਜਮਦਾਜ਼ੂ, ਜਮਧਰ (ਇਕ ਸ਼ਸਤ੍ਰ)। 13. ਭਾਵੇਂ। 14. ਤਾਂ ਵੀ। 15. ਘਾਉ, ਜ਼ਖਮ। 16. ਚੋਲਾ। 17. ਸੰਸਾਰ। 18. ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ। 19. ਮਾਰੇ। 20. ਹੈਰਾਨ ਹੋਇਆ। 21. ਉਸੇ ਸਮੇਂ। 22. ਅਕਲਮੰਦ, ਸਿਆਣਾ। ਭਾਵ-ਡਾਕਟਰ। 23. ਇੰਗਲੈਂਡ। ਮੁਗਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਕਈ ਫਰੰਗੀ ਡਾਕਟਰ ਰਹੇ ਸਨ। 24. ਬੇਤੇ ਹੀ ਸਮੇਂ ਵਿਚ। 25. ਪਾਣੀ। 26. ਦੌਣੇ ਹਨ। 27. ਕੰਚਨ (ਸੋਨੇ) ਦੀਆਂ ਨਾਰ (ਦੀਨਾਰ) ਮੋਹਰਾਂ। 28. ਗਿਆਰਾਂ ਦਿਨ। 29. ਪਾਨਾਂਤਰ—‘ਦਯੋਸ’ (ਮੋ. ਬਾ. ੭੧)। 30. ਇਸ਼ਨਾਨ। 31. ਵਸਤ੍ਰ। 32. ਸਜਾਏ।

ਕਲਗੀ ਪੁਨਿ ਔਰ ਪੁਸਾਕ ਬਨੀ, ਪੁਨਿ ਕਮਰ ਛਕਾਇ ਇਨਾਮ ਦਿਵਾਏ ।
 ਸਾਹ ਬਹਾਦੁਰ ਯੋ ਮਨ ਆਨੰਦ, ਆਨੰਦ ਸੋ ਅਤਿ ਪੂਰ ਲਸਾਏ ।
 ਸੰਗਤਿ ਸਿਖ ਭਏ ਤਬ ਹਾਜਰ, ਮੇਲ ਭਯੋ ਅਗਨੋ ਮਨ ਭਾਏ ॥੧੮॥ [੩੭॥]
 ਚੋਪਈ । ਲੋਪਯੋ^੧ ਵਾਸੀ ਬ੍ਰਹਮਨ ਜੋਇ । ਮਜਲਸ ਰਾਇ ਕਹੀਅਤ ਹੈ ਸੋਇ ।
 ਨੈਬ^੨ ਬਹਾਦੁਰ ਸਾਹ ਕੋ ਜਾਨ । ਤਾ ਕੋ ਭਾਖਤ ਅਹੈ ਦਿਵਾਨ ॥ [੩੮॥]
 ਸੋ ਸਤਿਗੁਰ ਕਾ ਸੇਵਕ ਜਾਨੋ । ਆਯੋ ਦਰਸਨ ਕੋ ਲਲਚਾਨੋ ।
 ਤਾਂ ਹੀ ਸਮੈ ਜੋ ਦੇਸ ਪੰਜਾਬ । ਆਵਤ ਸਿਖ ਸੁ ਭਏ ਅਜਾਬ ।
 ਆਨ ਹਜ਼ੂਰ ਭੇਟ ਤਿਹ ਧਰੀ । ਦੇਸ ਦੇਸ ਕੀ ਸੰਗਤਿ ਵਰੀ ॥੧੯॥ [੩੯॥]
 ਦੋਹਰਾ । ਦੇਸ ਪੰਜਾਬੀ ਜੇ ਨਗਰ, ਲਵਪੁਰ^੪ ਅਰੁ ਮੁਲਤਾਨ ।
 ਚਾਪ^੫ ਦੇਖ ਆਨੰਦ ਭਏ, ਸਤਿਗੁਰ ਪਰਮ^੬ ਸੁਜਾਨ ॥੨੦॥ [੪੦॥]
 ਤਬ ਸਤਿਗੁਰ ਆਗਯਾ ਦਈ, ਕਰ ਕਸੀਸ^੭ ਸੂਤਿ^੮ ਲਾਇ ।
 ਤਿਨ ਮਹਿ ਧਨੁਖ ਜੁ ਦੇ ਵਡੇ, ਨਹਿ ਖਿੰਚਤ ਅਕੁਲਾਇ^੯ ॥੨੧॥ [੪੧॥]
 ਤਬ ਸਤਿਗੁਰ ਨਿਜ ਹਾਥ ਲੈ, ਖਿੰਚਨ ਲਗੇ ਕਮਾਨ ।
 ਤਬ ਮਜਲਸ^{੧੦} ਕਰ ਜੋਰ ਕੇ, ਮੁਖ ਸੇ ਕੀਨ ਬਖਾਨ ॥੨੨॥ [੪੨॥]
 ਚੋਪਈ । “ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ । ਸੁਨੋ ਹਿਅ ਲਾਇ । ਨਰਮ ਜਖਮ ਹੈ ਕਹੇ ਸੁਭਾਇ ।
 ਐਸਾ ਬਲ ਨਹਿ ਲਾਗੇ ਜੋਇ । ਖਿਚੰਤ ਜਖਮ ਟੂਟ ਹੈ ਸੋਇ ॥ [੪੩॥]
 ਅਬ ਇਨ ਕੋ ਦੀਜੈ ਜੂ ਰਾਖ । ਬੋਲਤ ਬੈਨ ਕਰੋ ਜੀਅ ਮਾਫ ।”
 ਤਬ ਸਾਹਿਬ ਫੁਰਮਾਵੈ ਆਪ । “ਦੇਖਹੁ, ਰਾਜਾ ਜੀ । ਯਹਿ ਚਾਪ^{੧੧} ॥੨੩॥ [੪੪॥]
 ਛੰਦ । ਜੇ ਨਾਹਿ ਖਿੰਚੈ ਧਨੁਖ ਕੋ, ਤਬ ਜਗਤ ਮੈ ਅਪਜਸ ਮਈ ।
 ਮਜਲਸ^{੧੨} ਗੁਰੂ ਕੀ ਮਾਹਿ ਜੋ, ਕਮਾਨ ਖਿੰਚਤ ਨਹਿ ਭਈ ।
 ਸਾਹਿ ਬਹਾਦੁਰ ਨੈਬ^{੧੩} ਜੋ ਅਮਾਤ^{੧੪} ਮਿਲ ਸਾਰੇ ਕਹੈ ।
 ਇਹ ਭਾਂਤਿ ਰਿਦ ਮਹਿ ਜੋਇ ਦੀਦਮ^{੧੫}, ਤਾਹਿ ਕਰ ਖਿੰਚਨ ਚਹੈ” ॥ [੪੫॥]
 ਇਹ ਭਾਂਤਿ ਸੁਨ ਕੋ ਰਾਇ ਮਜਲਸ, ਜੋਰ ਕਰ ਗੁਰ ਕੋ ਕਹੀ ।
 “ਆਪ ਕਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਗੁਝਾ, ਨਾਹਿ ਜਾਨਤ ਜੋ ਭਈ ।
 ਉਲੂਕ^{੧੬} ਜੋ ਕਰ ਨਾਹਿ ਜਾਨੈ, ਤੋ ਨ ਕਛੁ ਹੈ ਭਾਨੁ ਕੋ^{੧੭} ।”
 ਯਾ ਭਾਂਤਿ ਸੁਨ ਕੈ ਭਏ ਆਨੰਦ, ਕਰੀ ਰਹਮ ਦੀਵਾਨ ਕੋ ॥ [੪੬॥]
 ਬਿਨੈ ਉਸ ਕੀ ਮਾਨ ਕਰ ਤਬ, ਛੋਡ ਦੀਨੀ ਚਾਪ ਕੋ ।
 ਇਸ ਮਾਹਿ ਜੋ ਘਟਿਕਾ^{੧੮} ਬਿਹਾਈ^{੧੯}, ਪੁਨਿ ਅਨਤਤਾ ਲਖ ਆਪ ਕੋ ।
 ਦੋ ਚਾਪ ਇਕ ਹੀ^{੨੦} ਬਾਰ ਸਾਹਿਬ, ਆਪਨੇ ਕਰ ਮੈ ਲਏ ।

1. ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਹੋਏ । 2. ਪਿੰਡ ਲੋਪ ਕੇ ਜ਼ਿਲਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ । 3. ਨਾਇਬ । 4. ਲਾਹੌਰ । 5. ਧਨੁਖ, ਕਮਾਨ ।
 6. ਪਾਠਾਂਤਰ—‘ਪੁਰਖ’ (ਮੋ. ਬਾ. ੭੧) । 7. ਕਸਿਸ, ਖਿੰਚ । 8. ਕੰਨ । 9. ਦੁਖੀ ਹੋਏ । 10. ਦੀਵਾਨ ਮਜਲਿਸ
 ਰਾਇ । 11. ਧਨੁਖ, ਕਮਾਨ । 12. ਸਭਾ । 13. ਨਾਇਬ । 14. ਅਮਾਤਯ, ਮੰਤ੍ਰੀ ਵਜੀਰ । 15. ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ
 16. ਉਲੂ । 17. ਸੂਰਜ । 18. ਘੜੀ । 19. ਗੁਜਰੀ । 20. ਪਾਠਾਂਤਰ—‘ਏਕੈ’ (ਮੋ. ਬਾ. ੭੧) ।

ਤਬ ਦੀਨ ਦੰਡ ਕਦੰਡ¹ ਦੇਨੇ, ਨਿਮਖ² ਮੈ ਤੋੜਤ ਭਏ ॥੨੪॥ [੪੭॥]
 ਦੇਹਰਾ। ਸਹਿਤ ਕਾਰਮਕ³ ਜਖਮ ਹੀ, ਟੂਟ ਗਏ ਪਲ ਮਾਹਿ।
 ਆਲਮ⁴ ਰਾਜਾ⁵ ਪੇਖ ਕੇ, ਹੀਏ ਮਾਹਿ ਬਿਸਮਾਹਿ⁶ ॥੨੫॥ [੪੮॥]
 “ਬੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਸ੍ਰਾਮਿ ਜੀ ! ਇਹ ਕਯਾ ਕੀਨ ਬਿਲਾਸ?”
 ਕਹਿ ਸਤਿਗੁਰ, “ਜੀਅ ਜਾਨੀਐ, ਨੇਤ⁷ ਮਾਹਿ ਹਮ ਬਾਸ ॥੨੬॥ [੪੯॥]
 ਜੇ ਚਿੰਤਾ ਚਿਤ ਮੈ ਨਹੀ, ਕਰ ਹੈ ਸਾਹਿਬ ਸੋਇ।
 ਤਾ ਮੈ ਸੋਕ ਨ ਹਰਖ ਹੈ, ਯਹਿ ਸਮਝੋ ਮਨ ਜੋਇ” ॥੨੭॥ [੫੦॥]
 ਚੋਪਈ। ਤਬ ਰਾਜਾ ਡੇਰੇ ਮਹਿ ਗਯੋ। ਵਹੀ ਹਕੀਮ ਪਠਾਵਤ ਭਯੋ⁸।
 ਤਬ ਸਤਿਗੁਰ ਭਾਖੀ ਕਹਿ ਬਾਤ। “ਤੁਰਕ ਦਸਤ⁹ ਨਹਿ ਲਾਵੈ ਸਾਤ¹⁰ ॥ [੫੧॥]
 ਐਰ ਇਲਾਜ ਨ ਕਰ ਹੈ ਹੋਇ। ਰਹਿ ਹੈ¹¹ ਨੇਤ ਮਾਹਿ ਸੁ ਖਲੋਇ।”
 ਤਬ ਰਾਜਾ ਆਯੋ ਕਰ ਜਰ। ਤਿਨ ਕੇ ਬੈਨ ਕਹਾ ਨਹੀ ਐਰ ॥ [੫੨॥]
 ਰਾਜਾ ਸੰਗਤਿ ਸੁਨ ਕਰ ਬਾਤ। ਤੂਸਨਿ¹² ਭਏ ਹਿਯੋ¹³ ਅਕੁਲਾਤ¹⁴।
 ਸੁਨ ਮੁਖ ਬੋਲ ਸਕੈ ਨਹੀ ਕੋਇ। ਸਤਿਗੁਰ ਨਜਰ ਹੀਏ ਮੈ ਜੋਇ।
 ਰੁਧਿਰ¹⁵ ਜਮਖ ਪ੍ਰੋਛਤ¹⁶ ਸਿਖ ਜਾਇ। ਸਤਿਗੁਰ ਤਾ ਕੋ ਦੀਨ ਬੰਧਾਇ ॥੨੮॥ [੫੩॥]
 ਛੰਦ। ਪੁਨਿ ਦੀਨ¹⁷ ਆਗਯਾ ਤਾਹਿ ਕੋ, ਦੀਵਾਨ ਡੇਰੇ ਮਹਿ ਗਯੋ।
 ਜਾਵਤੇ ਈ¹⁸ ਕਾ¹⁹ ਲਖੈ²⁰ ਤਬ ਸਾਹ ਸੇ ਉਚਰਤ ਭਯੋ।
 ਤਬ ਸੁਨਤ ਸਾਹ ਬਜਾਕੁਲ²¹ ਭਯੋ, ਏ ਬਾਤ ਵੈਦਕ²² ਕੋ ਕਹੀ।
 ਤਬ ਜਾਇ ਵੈਦਕ ਨਿਕਟ²³ [ਗੁਰ ਕੈ, ਜੋਰ ਕਰ ਬਿਰਥਾ ਕਹੀ ॥ [੫੪॥]
 ਹੋ ਰਾਇ ਮਜਲਿਸ ਨੇ ਕਹਾ, ਸੋਈ ਬਾਤ ਸਤਿਗੁਰ ਤਿਹ ਭਈ।
 ਤਬ ਜਾਇ ਬੈਦਕ] ਸੰਗ ਹਜਰਤ, ਬਾਤ ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਕਹੀ।
 ਤਾਹਿ ਕੇ ਪਾਛੇ ਗੁਰੂ, ਇਸਨਾਨ ਵੈਸੇ ਨਿਤ ਕਰੈ।
 ਰੁਚਿਰ²⁴ ਅੰਬਰ²⁵ ਐ ਪ੍ਰਸਾਦੀ, ਪਹਰ ਕਰ ਖੇਲਤ ਚਰੈ ॥੨੯॥ [੫੫॥]
 ਸਵੈਯਾ। ਪਹਰ ਸੁ ਕਾਮ ਕਰੈ ਜਗ ਕੇ ਸਬ²⁶ ਨੇਤ ਕੇ ਮਾਹਿ ਪ੍ਰਸੰਨ ਰਹਾਈ।
 ਅਰ ਨ੍ਰਾਇ ਕੈ ਬਾਧ ਪਟੰਨਿ²⁷ ਸਰੋਜ ਮੈ, ਐਸੇ ਹੀ ਕਰਨ ਮੈ ਜਰਨ ਲਹਾਈ।
 ਦਿਨ ਖੇੜਸ²⁸ ਤਾਹਿ ਬਿਤੀਤ ਭਏ, ਨਿਤ ਨਾਨ ਸੁ ਕਾਮ ਦਿਵਾਨ ਲਗਾਈ।
 ਸਿਥਲ²⁹ ਸਰੀਰ ਭਯੋ ਤਿਹ ਕਾਰਨ, ਆਪ ਹਜੂਰ ਕਹਯੋ ਬਚਨਾਹੀ³⁰ ॥੩੦॥ [੫੬॥]
 ਦੇਹਰਾ। “ਦਿਵਸ ਪੰਚਮੀ ਕੇ ਬਿਖੈ, ਸਤਿਗੁਰ ਧਰਮ ਸੁ ਕੇਤ³¹।

1. ਕੇਦੰਡ, ਧਨੁਕ, ਕਮਾਨ। 2. ਖਿਣ, ਪਲ। 3. ਬਾਂਸ ਦਾ ਧਨੁਕ। 4. ਸੂਝਵਾਨ ਲੋਕ। 5. ਦੀਵਾਨ ਮਜਲਿਸ ਰਾਇ। 6. ਹੈਰਾਨ ਹੋਇਆ। 7. ਭਾਣਾ (ਹੋਣਹਾਰ)। 8. ਭੇਜਿਆ। 9. ਹੱਥ। 10. ਸਾਇਤ, (ਇਸ) ਸਮੇਂ, (ਇਸ) ਵੇਲੇ। 11. ਹੋਣਹਾਰ, ਭਾਣਾ। 12. ਤੂਸਣੀ, ਚੁਪ, ਖਾਮੋਸ਼। 13. ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ। 14. ਦੁਖੀ ਹੋ ਕੇ। 15. ਲਹੂ। 16. ਪ੍ਰੋਛਦੇ। 17. ਪਾਠਾਂਤਰ—‘ਕੀਨ’ (ਮੋ. ਬਾ. ੭੧)। 18. ਜਾਂਦਾ ਹੀ। 19. ਕੀ। 20. ਪਾਠਾਂਤਰ—‘ਕਾਲ ਮੈ’ (ਮੋ. ਬਾ. ੭੧)। 21. ਦੁਖੀ। 22. ਵੈਦ, ਹਕੀਮ। 23. ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਬੈਕਟਾਂ ਵਾਲਾ ਪਾਠ ਹੈ, ਜੋ ਖ਼ਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀ ਨੰ. ੬੦੫ ਵਿਚੋਂ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। 24. ਮਨ ਭਾਉਂਦੇ। 25. ਕੱਪੜੇ। 26. ਪਾਠਾਂਤਰ—‘ਜਬ ਹੀ ਪੁਨਿ’ (ਮੋ. ਬਾ. ੭੧)। 27. ਜਖਮ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ। 28. ਸੋਲਾਂ। 29. ਢਿੱਲਾ, ਕਮਜ਼ੋਰ। 30. ਬਚਨ। 31. ਕੇਤੂ, ਧੁਜਾ, ਝੰਡਾ।

ਨਾਵੀ ਪਤਿਸਾਹੀ ਭਲੇ, ਬਧੀ ਧਰਮ ਕੀ ਸੇਤਾ ॥੩੧॥ [੫੭॥]
 ਤਾ^੨ ਦਿਨ ਮੈ ਬਿਤ ਪੰਚਮੀ, ਸੇਉ^੩ ਭਈ ਹੈ ਆਜ।
 ਕਰੇ ਕਾਜ ਤੁਮ ਹੂੰ ਭਲੈ, ਹਮ ਅਸਵਾਰੇ ਸਾਜਾ^੪ ॥੩੨॥ [੫੮॥]
 ਕਬਿੱਤੁ। ਗੁਰਦਿਤ ਸਿੰਘ ਭਾਈ ਤਾਹਿ, ਗੁਰ ਯੇ ਅਲਾਈ ਬਾਤ,
 ਅੰਤ ਕੀ ਸੁਨਾਈ, ਜਾਹਿ ਸੀਘ੍ਰ ਹੀ ਧਾਵਹੀ।
 ਪੱਕ ਜੋ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਤਾਹਿ ਲਯਾਈਐ ਤੱਯਾਰ ਕਰ,
 ਐਸੇ ਤੇ ਉਚਾਰ ਕਾਰ ਉਦਮ ਮੈ ਲਾਵਹੀ।
 ਸਭ ਹੀ ਪ੍ਰਮਾਨ ਭਾਖ ਉਨ ਖਰੇ ਚਤ੍ਰ ਚਾਖ,
 ਸਰਬ ਹੀ ਸੰਗਤਿ ਮੈ ਪ੍ਰਗਟਿ ਜਨਾਵਹੀ।
 ਤਾ ਮੈ ਜੋ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਿੰਘ ਆਏ ਸਵਾਧਾਨ ਕਰ।
 ਜੋੜ ਕੈ ਹਜ਼ੂਰ ਤਨ^੫ ਪ੍ਰਗਟ ਸੁਨਾਵ ਹੀ ॥੩੩॥ [੫੯॥]
 ਦੇਹਰਾ। “ਹੇ ਸਾਚੇ ਗੁਰ! ਪੇਖੀਐ, ਸਿੱਖਨ ਕੇ ਅਹਿਵਾਲ।
 ਕੇ ਅੰਚਰ^੬ ਮੈ ਲਾਈਐ, ਹੇ ਗੁਰ ਦੀਨ ਦਯਾਲ ? ॥੩੪॥ [੬੦॥]
 ਸਵੈਯਾ। ਜੇ ਤੁਮ ਆਪ ਕਰਜੇ ਕਰਤਤ, ਸੋਈ ਸੁਭ ਬਾਤ ਜੋਈ ਮਨ ਭਾਵੈ।
 ਤਦਪਿ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਵਧਜੇ, ਸੋਈ ਗੋਦ ਮੈ ਖੇਲਤ ਬਾਲ ਲਖਾਵੈ।”
 ਤਬ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਆਪ ਉਚਾਰ ਕੀਉ, “ਅੰਗ ਸੰਗ ਸੁ ਸਿੱਖਨ ਮੈ ਨਿਜਕਾਵੈ^੭।
 ਸਾਹਿਬ ਪੂਤ ਸੁਪੂਤ ਸੋ ਖਾਲਸਾ, ਬੈਰ ਲਏ^੮ ਜੀਅ ਮੈ ਪ੍ਰਗਟਾਵੈ” ॥੩੫॥ [੬੧॥]
 ਦੇਹਰਾ। ਤਬ ਸਿੱਖਨ ਉੱਚਾਰ ਕੀ, “ਸਾਹ ਬਹਾਦੁਰ ਜੋਇ।
 ਜੇ ਭਾਖਤ ਹੈ ਬਦਨ^੯ ਤੇ, ਨਾਹ ਕਰੀਅਤਿ ਸੋਇ ॥੩੬॥ [੬੨॥]
 ਆਪ ਏਹ ਭਾਣਾ ਕੀਓ, ਨਹਿ ਕਰ ਸਕੈ ਸੁਮਾਰ^{੧੦}।
 ਜੇ ਭਾਵੈ ਸੋ ਕੀਜੀਐ, ਹਮਰੇ ਕਾ ਇਖਤਯਾਰ” ॥੩੭॥ [੬੩॥]
 ਚੋਪਈ। “ਸੁਨੋ ਸਿਖ ! ਤੁਮ ਏ ਮਿਰਜਾਦਾ। ਕਰਨ ਨ ਆਏ ਹਮ ਫਿਰੀਆਦਾ।
 ਕਿਸੀ ਸਾਥ ਹਮ ਨਾਹਿ ਪ੍ਰਯੋਜਨ। ਜੇ ਕਛੁ ਹੋਇ ਸੁ ਹਮਰੇ ਓਜਨ^{੧੧} ॥ [੬੪॥]
 ਯੱਦਪਿ^{੧੨} ਕਰੈ ਸੁਭਾਵ ਅਪਾਰਾ। ਤਦਪਿ^{੧੩} ਦੀਨ ਬੰਧਨ ਮੈ ਡਾਰਾ।
 ਅਰੁ ਸਾਹਿਬਜਾਦੋ ਕੇ ਵੈਰ। ਲੇਤ ਖਾਲਸਾ ਕਰੈ ਬਡੇਰ ॥ [੬੫॥]
 ਪੁਨਿ ਬੰਦੇ^{੧੪} ਕਉ ਆਯਸ^{੧੫} ਦਈ। ਕਰੇ ਕਾਰ ਹੁਇ ਕੈ ਨਿਰਭਈ।
 ਜਬ ਬੰਦਾ ਗੁਰ ਕਾ ਸਿਖ ਭਯੋ। ਤਬ ਗੁਰ ਸਸਤ੍ਰ ਤਾਕੇ ਦਯੋ ॥ [੬੬॥]
 ਚਾਰ ਬੀਰ^{੧੬} ਤਾ ਕੇ ਵਸ ਦੀਨੇ। ਸਸਤ੍ਰ ਦੇਇ ਕਰ ਸਿਖ ਕਰ ਲੀਨੇ।
 ਤੁਮ ਲੇਵੇ ਸਭ ਬੈਰ ਸੁਧਾਰੀ। ਸਿੰਘਨ ਜੁੱਧ ਰਹਤ ਸੁ ਸਿਖਾਰੀ ॥ [੬੭॥]

1. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦੁਰ ਜੀ ਨੇਵੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਧਰਮ ਦਾ ਸੇਤੁ ਅਥਵਾ ਪੁਲ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਸੀ। 2. ਉਸ।
 3. ਉਹੋ। 4. ਅਸੀਂ ਅਸਵਾਰਾ ਸਜਾਉਂਦੇ, ਅਰਥਾਤ-ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। 5. ਪਾਠਾਂਤਰ—‘ਬੀਚ’ (ਮੋ. ਬਾ. ੭੧)। 6. ਪੱਲਾ, ਲੜਾ। 7. ਨਿਕਟ ਹੋਵੇ। 8. ਪਾਠਾਂਤਰ—‘ਲੀਏ’ (ਮੋ. ਬਾ. ੭੧)। 9. ਮੂੰਹ। 10. ਗਿਣਤੀ।
 11. ਓਜ (ਤਾਕਤ) ਨਾਲ। 12. ਭਾਵੇਂ। 13. ਤਾਂ ਵੀ। 14. ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦੁਰ। 15. ਆਗਿਆ। 16. ਚਾਰ ਜੋਧੇ ਸਿੱਖ।

ਤਬ ਬੰਦਾ ਗੁਰ ਆਯਸ ਪਾਏ । ਪਾਛੈ ਕਰੈ ਜੁੱਧ ਮਨ ਭਾਏ ।
 ਸੀਰੰਦ ਦਿੱਲੀ ਤੁਰਕ ਸੰਘਾਰੇ । ਦੇਸ ਪੰਜਾਬ ਕਰੈ ਜੰਗ ਭਾਰੇ ॥ [੬੮॥]
 ਕਛੁਕ ਮਾਨ¹ ਭਯੋ ਤਾ ਮਨ ਮਾਹੀ । ਰਹਤ ਭੰਗ ਕਛੁ ਕਰੀ ਤਹਾਂ ਹੀ ।
 ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਰਹਤ ਸਹਾਯਕ ਤਾਹੀ । ਜਾ ਕਰ ਸਭੈ ਬੀਰ ਚਿਟਕਾਹੀ ॥ [੬੯॥]
 ਜਾ ਕਰ ਪਾਦ ਬੀਚ ਸਬ ਲਾਗੇ । ਸੇ ਗੁਰ ਸੰਤ ਸਹਾਈ ਪਾਗੇ ।
 ਬੰਦਾ ਕਰੈ ਜੁੱਧ ਮਨ ਭਾਏ । ਕਛੁਕ ਨਿਦੇਸ² ਗੁਰੂ ਤੇ ਪਾਏ ॥ [੭੦॥]
 ਅਹੰਕਾਰ ਤੇ ਗੁਰ ਨ ਸਹਾਈ । ਤਾਕਰ ਗਯੋ ਸੁਰਗ ਕੇ ਧਾਈ ।
 ਅਬ ਸੁਨ ਗਾਥ ਗੁਰੂ ਕੀ ਪਯਾਰੈ । ਜਾ ਵਿਧਿ ਸਿੰਘਨਿ ਕੇ ਬਿਧਿ ਸਾਰੈ ॥ [੭੧॥]
 “ਅਹੋ ਖਾਲਸਾ ! ਅਸ ਬਿਧਿ ਕੀਜੈ । ਲਰ ਮਰ ਕੇ ਤੁਰਕਨ ਦੁਖ ਦੀਜੈ ॥
 ਸਵਾ ਲਾਖ ਜਬ ਸੀਸ ਲਗਾਏ । ਤਬ ਹੀ ਅੱਛਰ ਮੁਹਰ ਚੜ੍ਹਾਏ³ ॥ [੭੨॥]
 ਸਭ ਬਰਨੋ⁴ ਪਰ ਕਰਹੈ ਰਾਜ । ਪ੍ਰਗਟ ਗੋਦਿ ਮੈ ਯਦਪਿ ਬਾਜ ।
 ਅੰਗ ਸੰਗ ਯਾ ਕੈ ਮੈ ਰਹੈ । ਰਹਿਤ ਥਾਨ ਚਸਮ ਪਰਾ ਚਹੈ ॥੩੮॥ [੭੩॥]
 ਸਵੈਯਾ । ਜੇ ਕਰ ਰਹਤ ਰਹੈ ਨਿਸ ਬਾਸਰ⁵, ਜਾਇ ਅਕਾਲ ਕੇ ਮਾਹਿ ਰਹਾਈ ।
 ਤੁਰਕ ਕੀ ਨਾਰਿ ਸੇ ਸੰਗ ਕਰੈ ਨਹੀਂ, ਸੰਧਿਆ ਆਦਿ ਰਹਰਾਸ ਧਰਾਹੀ ।
 ਦਿਵਾਨ ਲਗਾਵਤ ਹੈ ਸਵਧਾਨ ਸੁ, ਤੁਰਕ ਵਿਸਾਹ ਕਬੈ ਨਹਿ ਖਾਈ ।
 ਜੇਇ ਮਲੇਛ⁶ ਕੀ ਨਾਰਿ ਭਜੈ⁷, ਤਿਹ ਦੂਖਨ ਲਾਇ ਕੈ ਦੰਡ ਦਿਵਾਈ ॥੩੯॥ [੭੪॥]
 ਦੇਹਰਾ । ਈਹਾਂ ਸੁ ਆਇ ਅਬਚਲ ਨਗਰ⁸, ਬਖਸਾਵੈ ਨਿਜ ਥਾਪ ।
 ਨਾਹਿ ਜਨਾਵੈ ਬਦਨ⁹ ਤੇ, ਹੋਵੈ ਬੰਦੀ¹⁰ ਆਪ ॥੪੦॥ [੭੫॥]
 ਜੇਕਰ ਆਵੈ ਨਾਹਿ ਇਹ, ਬਖਸਾਵੈ ਤਿਹ ਜਾਯ ।
 ਜਾ ਦਿਵਾਨ ਮੈ ਸਿੰਘ ਵਡ, ਸੰਧਯਾ ਬੰਦਨ¹² ਗਾਯ ॥੪੧॥ [੭੬॥]
 ਜੇ ਕਰ ਬਖਸਾਵੈ ਨਹੀਂ, ਭਯੋ ਮਲੇਛੀ ਸੰਗ ।
 ਸੇ ਤਨਖਾਹੀਆ ਹੋ ਚਹੈ, ਜੇ ਕਰਤੇ ਤਿਹ ਅੰਗ ॥੪੨॥ [੭੭॥]
 ਤੀਨ ਪਹਰ ਪਸਚਮ ਰਹੈ, ਏਕ ਦਛਨ ਮਾਹਿ ।
 ਤੁਰਕਨ ਫੋੜਤ ਰਹੈ ਮੈਂ, ਨਹਿ ਏਕਨ ਜੀਅ ਆਹਿ ॥੪੩॥ [੭੮॥]
 ਵੈ ਆਪਸ ਮੈ ਲਹੈ ਬਹੁ, ਏਕ ਫੋੜ ਮਿਲ ਜਾਇ ।
 ਸੰਗ ਖਾਲਸੇ ਲੈ ਧਏ, ਸਗਲ ਕੁਟੰਬ ਪਰਾਇ ॥੪੪॥ [੭੯॥]
 ਜੇ ਹੰਕਾਰ ਪੰਥ ਨ ਕਰੈ, ਸੇ ਦੁਖ ਪਾਵੈ ਬੀਰ ।
 ਹੋਇ ਮਿਤ੍ਰ ਪੁਨਿ ਤਾ ਪਿਛੈ, ਕਰ ਹੋ ਐਰ ਸੁ ਧੀਰਾ ॥੪੫॥ [੮੦॥]
 ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੋਨੋ ਨਹੀ, ਮੋਕਹੁ¹³ ਜਾਨਹੁ ਬੀਰ ।
 ਅੰਤ ਭੀਰ ਜਬ ਪਰੈਗੀ, ਕਰੋ ਸਹਾਯਤਾ ਧੀਰ ॥੪੬॥ [੮੧॥]

1. ਅਹੰਕਾਰ । 2. ਹੁਕਮ, ਆਗਿਆ । 3. ਅਰਥਾਤ-ਖਾਲਸੇ ਦਾ ਸਿੱਕਾ ਚਲੇਗਾ । 4. ਭਾਵ-ਜਾਤਾਂ ।
 5. ਅੱਖਾਂ । 6. ਨਿਸ (ਰਾਤ) ਤੇ ਵਾਸਰ (ਦਿਨ) । 7. ਭਾਵ-ਮੁਸਲਮਾਨ । 8. ਭੋਗੇ । 9. ਗੁਰੂ ਕੀ ਨਗਰੀ ਸ੍ਰੀ ਅਬਚਲ
 ਨਗਰ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ (ਨੰਦੇੜ, ਦੱਖਣ) । 10. ਮੁੰਹ । 11. ਬੰਧੂਆ, ਕੈਦੀ । 12. ਸੰਧਯਾ ਵੰਦਨ, ਸੰਧਿਆ ਸਮੇਂ
 ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ । 13. ਮੈਨੂੰ ।

ਚੋਪਈ। ਜਹਿ ਤੁਰਕਨ ਕੇ ਹੋਇ ਅਖਾਰੇ। ਜਾਹਿ ਸੀਸ ਲਾਗੇ ਬਹੁ ਪਜਾਰੇ।
 ਤਾਹਿ ਖਾਲਸਾ ਕਰ ਹੈ ਰਾਜ। ਸੀਸ ਲਗੇ ਜੋ ਸਤਿਗੁਰ ਕਾਜ ॥ [੮੨॥]
 ਏ ਮਾਯਾ ਕੀ ਲੀਲਾ ਜਾਨ। ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੋਨੋ ਨਹਿ ਮਾਨੇ।
 ਸੁਨਤ ਸਿਖ ਏ ਸਤਿਗੁਰ ਪਾਸ। ਪੁਨਿ ਕਰ ਜੋੜ ਕਰੀ ਅਰਦਾਸ ॥ [੮੩॥]
 “ਕਾਰਨ ਕਰਨ ਸਮਰਥ ਸੁਆਮੀ। ਤੁਮ ਕੋ ਬੰਦ ਨਮਾਮਿ ਨਮਾਮੀ।
 ਨਵ^੧ ਸਰੂਪ ਸਤਿਗੁਰ ਜੋ ਧਾਰੈ। ਤਿਨ ਮੈ ਏ ਮਿਰਜਾਦ ਬਿਚਾਰੈ ॥ [੮੪॥]
 ਆਪਨ ਜੋਤ ਰਖੈ ਜੋ ਆਹੀ। ਕਰੈ ਬੰਦਨਾ^੨ ਸਗਤਿ ਤਾਹੀ।
 ਜੋ ਆਪਨ ਭਾਣਾ ਵਰਤਾਯ। ਤੋ ਸੰਗਤਿ ਕੇ ਲੜ ਪਕਰਾਯ” ॥ [੮੫॥]
 ਸੁਨ ਸਿਖਨ ਕੇ ਬਚਨ ਅਪਾਰ। ਹੁਕਮ ਕੀਨ ਮੁਖ ਤੇ ਕਰਤਾਰ^੩।
 “ਅਬ ਕਲਜੁਗ ਕੀ ਸੁਨੀਏ ਰੀਤ। ਏਕਸ ਪਰ ਨਹਿ ਹੋਇ ਪ੍ਰਤੀਤ ॥ [੮੬॥]
 ਸਵਰੈ ਸ੍ਵਾਰਥ ਅਪਨੇ ਜਾਹ। ਬੰਦਨ ਕਰੈ ਲੋਕ ਸਭ ਤਾਹ।
 ਧਨ ਅਰ ਮੰਤ੍ਰ ਜੰਤ੍ਰ ਸਭ ਜਾਨੇ। ਤਾਹਿ ਕਰੈ ਸੋ ਗੁਰੂ ਪਹਿਚਾਨੇ ॥ [੮੭॥]
 ਨਾਹਿ ਮੋਛ ਕੀ ਬਾਛਾ^੪ ਕਰ ਹੀ। ਆਗਲ^੫ ਲੋਕ ਨ ਮਨ ਮਹਿ ਧਰ ਹੀ।
 ਸਰ ਪਰ^੬ ਅਪਨੇ ਕਾਰਜ ਹੋਯ। ਔਰ ਵਲੇਵਾ^੭ ਪਰਚਾ ਜੋਯ ॥ [੮੮॥]
 ਸਮ ਦਮ^੮ ਮੁਕਤ ਨ ਕਾਈ ਰੀਤ। ਸਰ ਪਰ ਅਪਨੇ ਸ੍ਵਾਰਥ ਚੀਤ।
 ਵੇਖਾ ਵੇਖੀ ਹੈ ਸੰਸਾਰ। ਗਿ੍ਹਰ ਗਿ੍ਹਰ ਮਾਨੈਗੇ ਗੁਰ ਦਜਾਰ^੯ ॥ [੮੯॥]
 ਸਿੱਖਨ ਕੇ ਗਿ੍ਹਰ ਗੁਰ ਨਿਤ ਜਾਹੀ। ਮਾਂਗੈ ਭੇਟ ਮੁਖੈ ਨਿਜ ਪਾਹੀ।
 ਗੁਰੂ ਸਿੱਖ ਕਾ ਝਗਰਾ ਪਰੇ। ਵਾ ਕੇ ਛੋਡ ਔਰ ਚਿਤ ਧਰੈ ॥ [੯੦॥]
 ਯਾ ਬਿਧਿ ਤੀਰਥ ਬ੍ਰਿਧ ਅਸਥਾਨਾ। ਹੋਤ ਬਿਕਾਰ ਲੋਭ ਅਗਾਯਾਨਾ।
 ਸਾਂਤਵੰਤ ਪੂਜਨ ਨਹਿ ਜਾਨੈ। ਬੰਚਕ^{੧੦} ਬ੍ਰਿਛਕ^{੧੧} ਬਿਕਾਰ ਨ ਮਾਨੈ ॥ [੯੧॥]
 ਗਿ੍ਹਰ ਗਿ੍ਹਰ ਪੇਥੀ ਗ੍ਰੰਥ ਲਿਖਾਹੀ। ਪੂਜਾ ਭਖਤ^{੧੨} ਭਜਨ ਨਹਿ ਗ੍ਰਾਹੀ^{੧੩}।
 ਹਰਿ ਸਿਮਰਨ ਬਿਨ ਕਾਮ ਵਿਕਾਰੀ। ਸੰਤ ਕਹਾਵੈ ਚਿਤ ਪਰ ਨਾਰੀ ॥ [੯੨॥]
 ਤਾਂ ਤੇ ਘੋਰ ਕਲੂ ਕੇ ਮਾਹੀ। ਸੰਤ ਦੁਰੈ^{੧੪} ਰਵਿ ਘਨੁ ਸਮ^{੧੫} ਤਾਹੀ।
 ਤਾਂ ਤੇ ਜੋ ਮੁਹ ਸਿਖ ਸੁਜਾਨਾ। ਮਾਨੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਭਗਵਾਨਾ ॥ [੯੩॥]
 ਮੇ ਨਿਜ ਬਪੁ^{੧੬} ਯਾ ਸਮ ਕੇ ਨਾਹੀ। ਪੂਰਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਆਹੀ।
 ਪੂਰਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵਾ। ਬਾਂਛਾ ਬੰਦ ਸਰੂਪ ਨ ਭੇਵਾ^{੧੭} ॥ [੯੪॥]
 ਬੁਢੇ ਰਾਮ ਦਾਸ ਪ੍ਰਤਿ ਜੋਯ। ਆਗਾਯਾ ਕਰੀ ਆਪ ਗੁਰ ਸੋਯ।
 ਦਸ ਅਵਤਾਰ ਹਮਾਰੇ ਜਾਨ। ਤੁਮਰੀ ਕੁਲ ਹੋਇ ਹੈ ਪਰਧਾਨ ॥ [੯੫॥]
 ਦਸ ਅਵਤਾਰ ਗੁਪਤ ਹੂ ਜਾਹਿ। ਕੁਲ ਨਹਿ ਪ੍ਰਗਟੈਗੀ ਪੁਨਿ ਤਾਹਿ।

1. ਜੰਗ, ਯੁੱਧ। 2. ਅਰਥਾਤ-ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। 3. ਨੌਂ; ੯। 4. ਨਮਸਕਾਰ। 5. ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੇ। 6. ਇੱਛਾ। 7. ਅਗਲੇ। 8. ਨਿਰਸੰਦੇਹ, ਬਿਨਾ ਸ਼ੱਕ। 9. ਧਨ-ਪਦਾਰਥ। 10. ਸਮ, ਦਮ ਆਦਿ ਖਟ ਸੰਪਦਾ। 11. ਕਰੁਣਾ ਵਾਲਾ, ਰਹੀਮ। 12. ਠੱਗ। 13. ਬਲੀ। 14. ਭਖਦੇ, ਖਾਂਦੇ। 15. ਗ੍ਰਹਿਣ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। 16. ਲੁਕਣਗੇ। 17. ਜਿਵੇਂ ਰਵਿ (ਸੂਰਜ) ਘਨ (ਬੰਦਲਾਂ) ਵਿਚ ਲੁਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। 18. ਸ਼ਰੀਰ। 19. ਪਾਠਾਂਤਰ—‘ਬਾਂਛਾ ਥੀ ਦਸ ਰੂਪ ਨ ਭੇਵਾ’ (ਸੋ. ਬਾ. ੭੧)।

ਗੁਰਿਆਈ ਕਾ ਨਹਿ ਅਬ ਕਾਲ¹। ਤਿਲਕ ਨ ਦੇਵਹਿਗੇ ਕਿਸ ਭਾਲ² ॥ [੯੬॥]
 ਸਰਬ ਸੁ ਸੰਗਤਿ ਖਾਲਸ ਮਾਨ। ਸ੍ਰੀ ਅਸਿਕੇਤੁ³ ਗੋਦ ਮੈ ਜਾਨ
 ਲੜ ਪਕੜਾਇ ਸਬਦ ਕਾ ਰੂਪ। ਜੇ ਮਾਨੇ ਸੇ ਸਿੰਘ ਅਨੂਪ ॥ [੯੭॥]
 ਦਰਸਨ ਗੁਰ ਕਾ ਹੈ ਸਵਧਾਨ। ਸ੍ਰੀ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਸਾਹਿਬ ਮਾਨ।
 ਲੈ ਆਵੇ ਤਾ ਕੇ ਯਾ ਥਾਨਾ। ਲੈ ਆਏ ਗੁਰ ਦਸਮ ਸੁਜਾਨਾ ॥ [੯੮॥]
 ਸੁਨ ਕੈ ਕਹਾ ਏਹੁ ਇਤਿਹਾਸ। “ਚਲੇ ਆਦਿ ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ ਪਾਸ।”
 ਤਬ ਪੁਨਿ ਆਪ ਉਠੇ ਸਭ ਸੰਗਾ। ਪੈਸੇ ਪਾਂਚ ਨਲੀਏਰ ਸੁ ਅੰਗਾ ॥ [੯੯॥]
 ਲੈ ਕੇ ਤਾਹਿ ਅਰਪ⁴ ਕੀ ਬੰਦਨ⁵। ਪ੍ਰਦੱਖਨ⁶ ਕਰਤੇ ਮਨ ਰੰਗਨ।
 ਕਹਾ, “ਜੋਇ ਬਚ ਕੀਨਾ ਚਾਹੇ। ਪਾਠ ਕਰੈ ਗੁਰ ਕੇ ਸੁਖ ਪਾਏ ॥ [੧੦੦॥]
 ਯਾ ਸਮ ਔਰ ਕੋਈ ਗੁਰ ਨਾਹੀ। ਬਿਨਾ ਕਾਨ ਸਚੁ ਬਾਕ ਭਨਾਹੀ⁷।
 ਯੱਦਪਿ⁸ ਰਾਜੈ ਕੈ ਹੋਇ ਪਾਸ। ਤਦਪਿ⁹ ਨ ਚਾਹੈ ਮਾਨਤ ਤਾਸ¹⁰ ॥ [੧੦੧॥]

ਐਸੇ ਕਹੈ ਹੈ :

ਕਲਿ ਕਾਤੀ ਰਾਜੇ ਕਾਸਾਈ। ਬੁਰਾ ਭਲਾ ਨ ਮਾਨਤੇ ਹੈ।
 ਯਾ ਬਿਧਿ ਔਰ ਗੁਰੂ ਨਹਿ ਕਹਿਹੀ। ਤਾਤੇ ਸਾਚੇ ਗੁਰ ਯਹਿ ਚਹਿਹੀ ॥ [੧੦੨॥]
 ਯਾ ਦਰਸਨ ਤੇ ਪਾਪ ਨਸਾਹੀ। ਯਾ ਬਚ ਧਾਰੇ ਮੋਖ ਪਦਾ ਹੀ¹¹।
 ਸਬ ਸੰਗਤਿ ਕੋ ਕਹੈ ਸੁਨਾਈ। ਅਪਵਰਗ¹² ਆਦਿ ਪਦ ਚਾਰ¹³ ਲਖਾਹੀ ॥ [੧੦੩॥]
 ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਸਭ ਸਾਧਨ ਗਯਾਨ। ਪ੍ਰਾਪਤਿ ਹੋਇ ਯਾਹਿ ਹਿਤ ਠਾਨ।
 ਗਯਾਨ ਬੈਰਾਗ ਅਨੇਕ ਲਖਾਈ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਯਾ ਦਰਸਾਈ ॥ [੧੦੪॥]
 ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਮੈ ਚਾਹੀਐ ਐਸੇ। ਕਰ ਸਨਾਨ ਮੁਖ ਮੰਜਨ ਵੈਸੇ।
 ਸੁਚ ਪਾਵਨ¹⁴ ਹੋਇ ਪੂਰਬ ਨਾਗ¹⁵। ਕਰੈ ਦਰਸ ਗੁਰ ਕੇ ਵਡ ਭਾਗ ॥ [੧੦੫॥]
 ਸ੍ਰੀ ਜਪੁ ਪਠ ਮੰਤ੍ਰ ਗੁਰ ਕੇਰਾ¹⁶। ਵਾਤੇ ਪੁਨਿ ਕਾਰਜ ਚਹੈ ਬੇਰਾ।
 ਐਸ ਗਉੜੀ ਵਾਰ¹⁷ ਮਹਿ ਕਹਾ ਹੈ ਸੇ ਰਹਤ ਕਰੈ :
 “ਗੁਰ ਸਤਿਗੁਰ ਕਾ ਜੇ ਸਿਖੁ ਅਖਾਏ ਸੇ ਭਲਕੇ ਉਠਿ ਹਰਿਨਾਮੁ ਧਿਆਵੈ ॥ [੧੦੬॥]
 ਉਦਮੁ ਕਰੇ ਭਲਕੇ ਪਰਭਾਤੀ ਇਸਨਾਨੁ ਕਰੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰਿ ਨਾਵੈ।
 ਉਪਦੇਸਿ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਹਰਿ ਜਪੁ ਜਾਪੈ, ਸਭਿ ਕਿਲ ਵਿਖ ਪਾਪ ਦੋਖ ਲਹਿ ਜਾਵੈ ॥ [੧੦੭॥]
 ਫਿਰਿ ਚੜੈ ਦਿਵਸੁ ਗੁਰ ਬਾਣੀ ਗਾਵੈ, ਬਹਦਿਆ ਉਠਦਿਆ ਹਰਿਨਾਮੁ ਧਿਆਵੈ।
 ਜੇ ਸਾਸਿ ਗਿਰਾਸਿ ਧਿਆਏ ਮੇਰਾ ਹਰਿ ਹਰਿ, ਸੇ ਗੁਰ ਸਿਖੁ ਗੁਰੂ ਮਾਨ ਭਾਵੈ ॥ [੧੦੮॥]
 ਜਿਸ ਨੇ ਦਇਆਲ ਹੋਵੈ ਮੇਰਾ ਸੁਆਮੀ, ਤਿਸੁ ਗੁਰ ਸਿਖ ਗੁਰੂ ਉਪਦੇਸੁ ਸੁਣਾਵੈ।

1. ਸਮਾਂ। 2. ਮੱਥੇ ਪਰ। 3. ਖੜਗ ਕੇਤੂ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ। 4. ਭੋਟਾ। 5. ਨਮਸਕਾਰ। 6. ਪ੍ਰਕਰਮ। 7. ਭਨੇ (ਕਹੇ) ਹਨ। 8. ਭਾਵੇਂ, ਚਾਹੇ। 9. ਤਾਂ ਵੀ। 10. ਤਿਸ (ਉਸ) ਨੂੰ। 11. ਮੁਕਤ ਪਦਵੀ। 12. ਮੋਖ, ਮੁਕਤੀ। 13. ਧਰਮ, ਅਰਥ, ਕਾਮ ਅਤੇ ਮੋਖ। 14. ਪਵਿਤ੍ਰ। 15. ਨਾਗ (ਦਿਨ) ਚੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਪੂਰਬ (ਪਹਲਾਂ), ਸਵੇਰੇ ਹੀ। 16. ਗੁਰੂ ਦਾ ਮੰਤ੍ਰ ਪੜ੍ਹੇ। 17. ਮ. ੪। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤਰਤੀਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਛੰਦ-ਅੱਕ ੧੦੩, ੧੦੪, ੧੦੫ ਤੇ ੧੦੬ ਲਗੇ ਹੋਏ ਹਨ ਜੋ ਕੇਵਲ ਛੰਦ ਦੀਆਂ ਚੌਂ ਤੁਕੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਏਥੇ ਹੋਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੰਕਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਜਨੁ ਨਾਨਕ ਧੂੜਿ ਮੰਗੈ ਤਿਸੁ ਗੁਰ ਸਿਖ ਕੀ, ਜੇ ਆਪ ਜਪੈ ਅਵਰਹ ਨਾਮੁ ਜਪਾਵੈ ।
 ਯਾ ਬਿਧਿ ਰਹਿ ਰਾਸ ਜਪ ਮੰਤ੍ਰ ਰਹਤ ਚਾਹੈ ਕਰਨੀ॥ [੧੦੯॥]
 ਚੋਪਈ । ਇਕ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ ਨਰ ਦੇਹੀ । ਸਵਾ ਜਾਮ^੨ ਪੁਨਿ ਸੰਗਤਿ ਏਹੀ ।”
 ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ ਕੇ ਪਾਯ । ਹਰਿ ਸਿਮਰਨ ਨਰ ਮਖ ਲਹਾਇ॥ [੧੧੦॥]
 ਸਵੈਯਾ । ਯਾ ਬਿਧਿ ਰਹਤ ਕਹੀ ਗੁਰ ਜੀ ਤਬ, ਰਾਤ ਬਿਤੀਤ ਭਈ ਸਬ ਸਾਰੀ ।
 ਤਾ ਸਮੈ ਆਨ ਪੜ੍ਹੀ ਗੁਰ ਸਿਖਨ, ਆਸਾ ਕੀ ਵਾਰ ਬਜੰਤੁ^੪ ਅਪਾਰੀ ।
 ਵਾਰ ਸਮਪਤਿ ਪ੍ਰਾਤ^੫ ਭਯੋ, ਤਬ ਬੀਸ ਸਹੰਸੂ^੬ ਦਾਮ^੭ ਉਚਾਰੀ ।
 ਕਨਕ ਸੁ ਭੂਖਨ^੮ ਬਾਟ ਦਏ ਪੁਨਿ, ਚਾਰ ਪਦਾਰਥ ਭਾਵਨ ਭਾਰੀ ॥੪੮॥ [੧੧੧॥]
 ਸੰਗਤਿ ਸਿਖ ਰਬਾਬੀ ਭਲੇ ਅਰੁ ਢਾਢੀ ਸੁ ਗਾਵਤ ਹੈ ਗੁਰ ਪਾਹੀ ।
 ਬਾਟਤ ਸੇ ਸੁਨ ਪਹਰ ਚੜ੍ਹੇ ਦਿਨ, ਸੰਗਤ ਕੇ ਪੁਨਿ ਐਸ ਅਲਾਈ ।
 ਪੰਚ ਭੂਤਕ ਦੇਹ ਬਿਨਾਸ ਕਹੈ ਪੁਨਿ ਆਤਮ ਜਾਨ ਅਲੇਪ ਰਹਾਹੀ ।
 ਜਜੋਂ ਨਲੀਏਰ ਫਲੰ ਗਤ ਦੂਖਨ, ਜਜੋਂ ਨਭ^੯ ਜਾਨ ਘਟੰ ਮਟਾ^{੧੦} ਮਾਹੀ ॥੪੯॥ [੧੧੨॥]
 ਚੋਪਈ । ਨੀਰ^{੧੧} ਬੁਦਾਬੁਦਾ^{੧੨} ਏਕੈ ਮਾਨੇ । ਤਾ ਕੇ ਭੇਦ ਸੁ ਵਾਚ ਪਛਾਨੇ ।
 ਤਯੋਂ ਈਸਰ ਮੈ ਕਲਪਿਤ ਜੀਵਾ । ਸ੍ਰਿਜ^{੧੩} ਪਾਲਨ ਸੰਘਾਰਨ^{੧੪} ਬੀਵਾ^{੧੫} ॥ [੧੧੩॥]
 ਵਿਖੈ ਨੇਮ ਸਮ ਦਮ ਕੇ ਧਾਰੇ । ਸ੍ਰਵਨਲ ਸਿਮਰਨ ਮਨਲ ਨਿਹਾਰੇ^{੧੬} ।
 ਲਹਿ ਸਮਾਧ ਪੁਨਿ ਅਕ੍ਰੈ^{੧੭} ਹੋਈ । ਗਿਆਨੀ ਸੋਗ ਹਰਖ ਗਤ^{੧੮} ਸੋਈ ॥ [੧੧੪॥]
 ਜੇ ਜੀਵਤ ਨਿਜ ਸਦਾ ਰਹਾਹੀ । ਤੇ ਪੁਨਿ ਸੋਗ ਹਰਖ ਧਰ ਭਾਈ ।
 ਜਿਮ ਨੌਕਾ^{੧੯} ਜਨ ਸੰਗਤ ਮਾਨਾ । ਤਯੋਂ ਸੰਸਾਰ ਸੁਤ ਬੰਧ^{੨੦} ਪਛਾਨਾ ॥ [੧੧੫॥]
 ਖੇਤ੍ਰ ਮਾਹਿ ਬੀਰਜ^{੨੧} ਕੇ ਸੰਧ^{੨੨} । ਦੇਸ ਦੇਸ ਕੇ ਮਾਹਿ ਰਵੰਤ^{੨੩} ।
 ਨਟ ਤਰੰਗ^{੨੪} ਉਪ ਤਲੈ^{੨੫} ਕਹੂੰ ਜਨ । ਤਾਤੇ ਕਰਮ ਚਾਹੈ ਬੰਧਨ ਗਨ ॥ [੧੧੬॥]
 ਤਾ ਪੰਥਨ ਤੇ ਜੂਨਨਿ ਮਾਹੀ । ਭੋ ਗਤ ਜੀਵ ਸੁ ਤਾ ਤਤ ਆਹੀ ।
 ਜਹਿ ਜਾਵੈ ਤਹਿ ਮਮਤਾ ਪਾਰੀ । ਭੋਗਤ ਦੇਹ ਚੈਤੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰੀ ॥ [੧੧੭॥]
 ਭੋਗ ਚੌਰਾਸੀ ਅੰਤ ਮਯਾ^{੨੬} ਕਰ । ਲਹਤ^{੨੭} ਦੇਹ ਮਾਨੁਖ ਕੀ ਆਤੁਰ^{੨੮} ।
 ਮਾਤ ਗਰਭ ਮੈ ਅਤਿ ਦੁਖ ਪਾਏ । ਜੇਰ ਗਿੰਥ^{੨੯} ਮੈ ਸਿਰ ਤਲਵਾਏ^{੩੦} ॥ [੧੧੮॥]
 ਲੋਹ ਤਾਰਾ^{੩੧} ਜਿਮ ਜਨਮ ਲਹਾਈ^{੩੨} । ਪੁਨਿ ਬਾਲਕ ਮੈ ਅਤਿ ਦੁਖ ਪਾਈ ।
 ਜਵਾ ਬਿਧੁ ਪੁਨਿ ਦੂਖਨ ਧਾਮਾ । ਇਕ ਸਤਿਸੰਗਤਿ ਮੈ ਬਿਸ੍ਰਾਮਾ ॥੫੦॥ [੧੧੯॥]

1. ਏਥੇ ਮੂਲ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕ੍ਰਮ-ਅੰਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। 2. ਪਹਰ। 3. ਲਹੇ, ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇ। 4. ਵਾਜੇ, ਸਾਜ। 5. ਸਵੇਰਾ ਪ੍ਰਾਤਹਕਾਲ। 6. ਵੀਹ ਹਜ਼ਾਰ। 7. ਤਾਂਬੇ ਦਾ ਇਕ ਪੁਰਾਣਾ ਸਿੱਕਾ, ਜੋ ਰੁਪਏ ਦਾ ੪੦ਵਾਂ ਜਾਂ ੫੦ ਵਾਂ ਹਿੱਸਾ ਸੀ। 8. ਕਨਕ (ਸੋਨੇ) ਦੇ ਭੂਖਨ (ਗਹਣੇ)। 9. ਆਕਾਸ਼। 10. ਘਟਾਕਾਸ਼ (ਘੜੇ ਦਾ ਆਕਾਸ਼ ਅਥਵਾ ਪੁਲਾੜ) ਤੇ ਮਟਾਕਾਸ਼ (ਮਟ ਦਾ ਆਕਾਸ਼ ਅਥਵਾ ਪੁਲਾੜ)। 11. ਪਾਣੀ। 12. ਬੁਲਬੁਲਾ। 13. ਸਾਜਣਾ। 14. ਨਾਜ ਕਰਨਾ। 15. ਹੋਇਆ। 16. ਪਾਠਾਂਤਰ—‘ਕਟਾਰੇ’ (ਮੋ. ਬਾ. ੭੧)। 17. ਅਭਿਯ, ਕ੍ਰਿਆ ਰਹਿਤ। 18. ਹਰਖ ਸੋਗ ਤੋਂ ਰਹਿਤ। 19. ਬੇੜੀ, ਕਿਸਤੀ। 20. ਸਤ (ਪੁ) ਤੇ ਬੰਧ (ਭਾਈ)। 21. ਬੀਜ। 22. ਸੰਧੀ, ਜੋੜ। 23. ਰਵਦੀ (ਚਲਦੀ) ਹੈ। 24. ਨਟ ਦੀ ਤਰੰਗ ਵਾਂਗ। 25. ਉਪਰ ਤੇ ਹੇਠਾਂ। 26. ਕ੍ਰਿਪਾ। 27. ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। 28. ਦੁਖੀ ਹੋ ਕੇ। 29. ਜੇਰ ਦੀਆਂ ਗੰਢਾਂ ਵਿਚ। 30. ਉਲਟਾ ਹੋ ਕੇ। 31. ਲੋਹੇ ਦੀ ਤਾਰ ਵਾਂਗ। 32. ਜਨਮ ਲੈ ਕੇ।

ਦੇਹਰਾ। ਜਬ ਬਿਬੇਕਾ ਪ੍ਰਗਟੈ ਰਿਦੈ, ਖਟ ਗੁਨ² ਕਰੈ ਨਿਵਾਸ।

ਜਨਮ ਮਰਨ ਭ੍ਰਮ ਭਾਸ³ ਹੈ, ਜਿਮ ਰਜੁ⁴ ਲਖ ਅਹਿ⁵ ਨਾਸ ॥੫੧॥ [੧੨੦॥]

ਚੋਪਈ। ਯਹਿ ਉਪਦੇਸ ਕਰਤ ਬਹੁ ਬਾਰਾ। ਗੁਰਦਿਤ ਸਿੰਘ ਆਯੋ ਮਤਿ ਸਾਰਾ।

ਕਰੀ ਅਰਜ, “ਏ ਸਾਚੇ ਸਾਹ। ਅਬ ਦਿਨ ਜਾਮ⁶ ਚੜ੍ਹੇ ਹੈ ਆਹ।

ਖੁਦ ਜੋ ਹੁਕਮ ਕੀਆ ਕਰਤਾਰ। ਸੋ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਭਯੋ ਤਈਆਰ” ॥੫੨॥ [੧੨੧॥]

ਸਵੈਯਾ। ਯੋ ਤਬ ਆਇਸ ਕੀ ਗੁਰ ਦੇਵ ਜੀ, “ਸਿੱਖਨ ਮੈ ਅਰਦਾਸ ਕਰਾਵੈ।

ਦੀਨ ਅਨਾਥਨ ਕੋ ਬਹੁ ਭਾਂਤਿਨ, ਬਾਂਟਨ ਹੇਤ ਸੁ ਸਿਖ ਪਠਾਵੈ।

ਇਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੁ ਬਾਂਟਤ ਬਾਂਟਤ, ਪਹਰ ਰਹੇ ਦਿਨ ਤਾਹ ਤੇ ਆਵੈ।

ਤੀਰ ਕਮਾਣ ਸੁ ਲੈ ਕਰ ਹਾਥ ਮੈ, ਤੀਰ ਚਲਾਇ ਨੀਸਾਨ ਬਤਾਵੈ ॥੫੩॥ [੧੨੨॥]

ਯੋ ਸੁਨ ਤੁਰਕ ਬਡੇ ਤਹ ਆਵਤ, ਸਾਹਿਬ ਕੋ ਇਹ ਭਾਂਤਿ ਅਲਾਵੈ।

“ਗੁਰਸਤਾਨ⁷ ਮਹਾਨ ਸੁ ਪੀਰਨ ਕੋ ਇਹ, ਜਾਇ⁸ ਨਹੀਂ ਇਹ ਭਾਂਤਿ ਸੁਨਾਵੈ।”

ਯੋ ਸੁਨ ਬਾਕ ਨੀਸਾਨ ਦਈ ਤਹਿ, ਦੀਦ⁹ ਜਿਮੀ ਦਰ¹⁰ ਖੋਦ ਮਿਟਾਵੈ।

ਨਗੀਨ ਅਸਥਾਨ ਕਰੀ ਸੁ ਕਨਾਤਹ, ਚੰਦਨ ਬੀਚ ਚਿਤਾ ਮੈ ਧਰਾਵੈ ॥੫੪॥ [੧੨੩॥]

ਪੂਰਬ¹¹ ਕਾਲ ਮੈ ਚੰਦਨ ਲੈ ਕਰ, ਸਿਖ ਲਬਾਨਾ ਤਹਾ ਮਿਲ ਆਏ।

ਪਾਂਚ ਸਹਸ੍ਰ¹² ਸੇ ਰੋਕਨ¹³ ਕੋ ਅਤਿ¹⁴, ਚੰਦਨ ਲੇ ਇਕ ਠੋਰ ਧਰਾਏ।

ਤਹ ਕੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਆਪ ਦਈ, ਅਤਿਸੈ¹⁵ ਕਰ ਸਿੱਖ ਚਿਤਾ ਸੁ ਬਨਾਏ।

ਆਪ ਸਨਾਨ ਕਰੇ ਸਹ ਕੇਸਨ¹⁶, ਕੇਸਰੀ ਖਜੋਮ ਪਟੀ¹⁷ ਪਹਿਰਾਏ ॥੫੫॥ [੧੨੪॥]

ਛੰਦ। ਕਲਗੀ ਜਿਗਾ ਪਟ ਭੂਖਨੰ ਯੁਤ, ਸਯੰਕਾਲ¹⁸ ਬਿਹਾਵਹੀ।

ਸਨੱਧ ਬੱਧਨ¹⁹ ਕਰਮ ਸਰ ਧਰ, ਮਾਰ ਜਾਇ ਬਿਤਾਵਹੀ।

ਤਾ ਸਮੈ ਮਜਲਸ ਰਾਇ ਭੀ, ਕਰ ਜੋੜ ਸੰਗਤਿ ਸਹਿ ਭਏ।

ਤਾ ਸਮੈ ਨੈਨ ਬਿਰਾਗ ਕੇ ਯਹਿ ਰੂਪ ਪੇਖਤ ਗੁਰ ਨਏ।

ਯਾ ਭਾਂਤਿ ਸੰਗਤਿ ਕੇ ਬਿਆਕੁਲ, ਪੇਖ ਬੈਨ ਅਲਾਵਹੀ।

“ਸਰਬ ਸੰਗਤਿ ਰੂਪ ਮੇਰੇ, ਜੇ ਆਬੈ ਨ ਕਮਾਵਹੀ।

ਉਪਦੇਸ ਮੇਰੇ ਚਿਤ ਮੈ ਅਰੁ ਰਹਤ ਸਿੰਘਨ ਕੀ ਕਰੈ।

ਮੈਂ ਅੰਗ ਸੰਗ ਸੁ ਤਾਹਿ ਕੇ, ਯਹਿ ਬਾਤ ਸਾਚੇ ਹੈ ਰਹੈ²⁰ ॥੫੬॥ [੧੨੫॥]

ਝੂਲਨਾ। ਤਹਿ ਕਾਲ ਮੇ ਸਿੰਘ ਅਰਦਾਸ ਕੀਨੀ, “ਸੱਚੇ ਸਾਹ ਜੀ, ਮਾਤ ਸਾਹਿਬ ਜੋ ਦੇਵੀ।

ਆਪ ਵਿਜੋਗ ਸਹਾਰ ਜਾਨੈ ਨਹੀ, ਹੁਕਮ ਦਰਗਾਹ ਕਾ ਸਹੇ ਖੇਵੀ²¹।

ਲਿਖੇ ਜੋ ਅੰਕ ਵਿਧਿ²² ਅੰਕ ਪਰਪੰਚ ਨੇ, ਤਾਹਿ ਕੇ ਬੈਨ ਮਿਟਾਇ ਦੇਵੀ।”

1. ਗਿਆਨ, ਵਿਚਾਰ। 2. ਨੀਤੀ ਦੇ ਛੇ ਅੰਗ- ਸੰਧਿ (ਮੁਲਾਕਾਤ, ਸੁਲਾ) ਵਿਗ੍ਰਹ (ਜੰਗ), ਯਾਨ (ਦੁਸ਼ਮਨ) ਉਤੇ ਚੜ੍ਹਾਈ ਆਸਨ (ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਆਸਨ ਜਮਾਉਣਾ), ਸੰਸ੍ਰਯ (ਕਿਸੇ ਬਲਵਾਨ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈਣਾ) ਤੇ ਦ੍ਰੋਧੀ ਭਾਵ (ਫੋਟਕ ਪਾਉਣਾ)। 3. ਆਲ੍ਹਮ ਹੁੰਦਾ। 4. ਰੱਸੀ। 5. ਸੱਪ। 6. ਪਹਲ। 7. ਗੋਰਿਸਤਾਨ, ਕਬਰਿਸਤਾਨ। 8. ਜਗ੍ਹਾ, ਥਾਂ। 9. ਦੇਖ। 10. ਵਿਚ। 11. ਪਹਲੇ ਸਮੇਂ। 12. ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ। 13. ਨਕਦ। 14. ਪਾਠਾਂਤਰ—‘ਸੁਭ’ (ਮੋ. ਬਾ. ੭੧)। 15. ਅਤਿਸ਼ਯ, ਬਹੁਤ ਅਧਿਕ। 16. ਕੇਸਾਂ ਸਮੇਤ। 17. ਰੇਸ਼ਮੀ ਕੱਪੜੇ। 18. ਸ਼ਾਮ। 19. ਹਥਿਆਰ ਬੰਦ ਹੋ ਕੇ। 20. ਬੋਲੇ। 21. ਗੁਜ਼ਾਰਨਾ। 22. ਕਰਤਾਰ, ਵਿਧਾਤਾ।

ਯਹਿ ਭਾਂਤਿ ਜੋ ਹੁਕਮ ਹਜ਼ੂਰ ਆਗਾਜਾ ਦਈ, ਬਾਤ ਸੋ ਮਾਨ ਕੇ ਸੀਸ ਲੇਵੀ ॥੫੭॥ [੧੨੬॥]
ਯਹਿ ਭਾਂਤਿ ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਤਾਹਿ ਅਗਾਜ ਦਈ, “ਸੰਗ ਨਹੀ ਜਲਨਾ ਜੋਗ ਮੇਰੇ।
ਯਾ ਲਿਖੇ ਜੋ ਅੰਗ ਵਿਜੋਗ ਜਾਨੇ, ਸਹੀ ਰਹੈਗੇ ਕਾਲ ਕਛੁ ਸਾਸ ਤੇਰੇ।
ਮੋਹਾ ਤੇ ਅਲਪ^੧ ਕਛੁ ਕਾਲ ਪੀਛੈ ਰਹੈ, ਬਾਤ ਕੇ ਮਾਨੀਐ ਛਾਡ ਧੋਰੇ।
ਤਾਹਿ ਮੇ ਜਾਇਕੈ ਪ੍ਰਾਨ ਛੁਟੈ ਜਬੈ, ਗਾਠ ਸੰਦੇਹ ਕੀ ਦੇਹ ਛੋਰੇ” ॥੫੮॥ [੧੨੭॥]
ਦੇਹਰਾ। ਏਕ ਸਿੰਘ ਕਲਾਲ ਕੇ, ਐਰ ਪੰਚ ਪੁਨਿ ਜਾਨ।
ਮਾਤਾ ਕੀ ਅਤਿ ਟਹਿਲ ਮੇ, ਸੋਧੇ ਅਤਿ ਹਿਤ ਮਾਨ ॥੫੯॥ [੧੨੮॥]
ਮਾਤਾ ਜੀ ਤਬ ਆਇ ਕੇ, ਰਹੇ ਦਿਲੀ ਬਰ ਗਾਹਿ।
ਸੁਧਾ ਸਰੋਵਰ ਗਏ ਦੋ, ਪੂਤ ਜੋ ਤਿਨ ਕੇ ਆਹਿ ॥੬੦॥ [੧੨੯॥]
ਏਕ ਸਿੰਘ ਹੈ ਥਾਨ ਸਿੰਘ, ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਦੁਈ ਮਾਨ।
ਜਾਤਿ ਕਲਾਲ ਸੁ ਤਾਹਿ ਕੀ, ਰਹੈ ਹਜ਼ੂਰ ਪ੍ਰਮਾਨ ॥੬੧॥ [੧੩੦॥]
ਵੇਖ ਵਿਚਿਤ੍ਰ ਵਿਲਾਸ ਕੇ, ਬਿਸਮ^੨ ਭਏ ਮਨ ਮਾਹਿ।
ਨੈਨਨ^੩ ਮੇ ਕਰੁਨਾ^੪ ਅਏ, ਵਜਾਕੁਲ^੫ ਭਏ ਲਖਾਹਿ ॥੬੨॥ [੧੩੧॥]
ਚੋਪਈ। ਤਬ ਹਜ਼ੂਰ ਯਾ ਭਾਂਤਿ ਅਲਾਏ। ਸੁਖਮਨੀ ਕੋ ਬਾਕ ਸੁਨਾਏ।
“ਨਾਹਿ ਕਿਛੁ ਜਨਮੈ ਨਹ ਕਿਛੁ ਮਰੈ। ਆਪਨ ਚਲਿਤੁ ਆਪ ਹੀ ਕਰੈ” ॥ [੧੩੨॥]
ਤੀਨੋ ਕਾਲ ਦੇਹਿ ਹੈ ਨਾਹਿ। ਆਤਮ ਮੈ ਕਲਪਿਤ ਜਗ ਆਹਿ।
ਰਵਿ ਮਰੀਚ ਨਹਿ ਨੀਰ ਸੋ ਮਾਨ। ਸਤ ਅਰੁ ਅਸਤ ਦੁਤੀ ਨਹਿ ਮਾਨ ॥ [੧੩੩॥]
ਸੁਪਨ ਲੀਨ ਅਗਾਜਾਨੀ ਸਾਚਾ। ਜਾਗਤ ਗਾਜਾਨੀ ਮੈ ਭ੍ਰਮ ਕਾਚਾ।
ਮਾਖਨ ਛਾਛ^੬ ਮਾਹਿ ਜਜੋ ਅਹੈ। ਜੀਵਨ ਮੁਕਤਿ ਤਿਵੈ ਨਿਰਬਰੈ ॥ [੧੩੪॥]
ਜੋ ਸਿਖ ਰਹਤ ਧਰੈ ਮੇ ਪਯਾਰਾ। ਅੰਗ ਸੰਗ ਤਾਕੇ ਹੋ ਸਾਰਾ।
ਤੁਰਕ ਸੰਗ ਤਜ ਪਰਧਨ ਨਾਰੀ। ਧਯਾਨ ਨਾਥ^੭ ਕੀਰਤਿ^੮ ਗੁਰ ਧਾਰੀ ॥ [੧੩੫॥]
ਗ੍ਰੰਥ ਗੁਰੂ ਮੇ ਨਿਹਚਾਰਾ ਧਾਰੇ। ਤਾ ਬਿਨ ਚਾਹ ਨ ਧਰੇ ਪਿਯਾਰੇ।
ਤਾਕੀ ਵਾਂਛਾ^੯ ਸਭ ਗੁਰ ਪੂਰੈ। ਯਾ ਪਰ ਨਿਸਚਾ ਭ੍ਰਮ ਸਭ ਦੂਰੈ ॥ [੧੩੬॥]
ਯਾ ਬਿਧਿ ਸ੍ਰੀ ਗਿਰੰਥ ਸਿਰ ਨਜਾਈ। ਕਰ ਅਰਦਾਸ ਪ੍ਰੇਮ ਜੁਤ ਭਾਈ।
ਦਾਮ ਅਨੰਤ ਦਏ ਜੋ ਰਬਾਬੀ। ਮਾਨੋ ਚੜੀ ਗ੍ਰੰਥ ਬਚ ਆਬੀ^{੧੦} ॥ [੧੩੭॥]
ਖੁਸੀ ਕਰੋ ਸਭ ਕੇ ਕਹਿ ਐਸੇ। ਅੰਗ ਸੰਗ ਲਖ ਭੀਰ ਮੇ ਵੈਸੇ।”
ਯ ਕਹਿ ਨਿਜ ਬਪੁ^{੧੧} ਧਯਾਨ ਲਗਾਏ। ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਤੇ ਯੋ ਵਾਕ ਸੁਨਾਏ ॥ [੧੩੮॥]
ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੫^{੧੨}
ਖੁਲਿਆ ਕਰਮ^{੧੩}, ਕ੍ਰਿਪਾ ਭਈ ਠਾਕੁਰ, ਕੀਰਤਨ ਹਰਿ ਹਰਿ ਗਾਈ।

1. ਮੇਰੇ। 2. ਬੋੜਾ। 3. ਆਸਰੇ, ਸਹਾਰੇ। 4. ਅਸਚਰਜ। 5. ਅੱਖਾਂ, ਨੇਤ੍ਰ। 6. ਦਯਾ, ਕ੍ਰਿਪਾ-ਭਾਵ।
7. ਦੁਖੀ। 8. ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ. ਪ, ਅ. ੧੪, ੬। 9. ਲੱਸੀ। 10. ਨਾਥ (ਸ੍ਵਾਮੀ) ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਧਿਆਨ।
11. ਜਸ, ਵਡਿਆਈ। 12. ਇੱਛਾ, ਮਨੋਕਾਮਨਾ। 13. ਆਭਾ। 14. ਆਤਮ ਸ੍ਵਰੂਪ ਵਿਚ। 15. ਪਾਠਾਂਤਰ ‘ਮਾਰੂ
ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀ ਪ’ (ਖ਼ਾ. ਕਾ. ਅ. ੬੦੫)। 16. ਪੁੰਨ ਕਰਮ, ਭਾਗ।

ਸ੍ਰਮ¹ ਬਾਕਾ ਪਾਏ ਬਿਸ੍ਰਾਮਾ, ਮਿਟਿ ਗਈ ਸਗਲੀ ਧਾਈ² ॥੧॥
 ਅਬ ਮੋਹਿ ਜੀਵਨ ਪਦਵੀ ਪਾਈ ।
 ਚੀਤਿ ਆਯੋ ਮਨਿ ਪੁਰਖੁ ਬਿਧਾਤਾ, ਸੰਤਨ ਕੀ ਸਰਨਾਈ ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥
 ਕਾਮੁ ਕ੍ਰੋਧੁ ਲੋਭੁ ਮੋਹੁ ਨਿਵਾਰੇ, ਨਿਵਾਰੇ ਸਗਲ ਬੈਰਾਈ ।
 ਸਦ ਹਜ਼ੂਰਿ ਹਾਜਰੁ ਹੈ ਨਾਜਰੁ, ਕਤਹਿ ਨ ਭਇਓ ਦੂਰਾਈ ॥੨॥
 ਸੁਖ ਸੀਤਲ ਸਰਧਾ ਸਭ ਪੂਰੀ, ਹੋਏ ਸੰਤ ਸਹਾਈ ।
 ਪਾਵਨ ਪਤਿਤ ਕੀਏ ਕੀਏ ਬਿਨ ਭੀਤਰਿ, ਮਹਿਮਾ ਕਥਨੁ ਨ ਜਾਈ ॥੩॥
 ਨਿਰਭਉ ਭਏ ਸਗਲ ਭੈ ਖੋਏ, ਗੋਬਿੰਦ ਚਰਣ ਓਟਾਈ ।
 ਨਾਨਕੁ ਜਸੁ ਗਾਵੈ ਨਾਕੁਰ ਕਾ, ਰੈਣਿ ਦਿਨੁ ਸੁ ਲਿਵ ਲਾਈ³ ॥੪॥੬੩॥ [੧੩੯॥]
 ਸਵੈਯਾ । ਇਹ ਭਾਂਤਿ ਉਚਾਰ ਸੁ ਬਾਂਟਤ ਹੈ ਅਤਿ, ਰੋਕ ਮੁਠੀ ਭਰ ਮੁਹਰ ਸੁ ਲੋਹੀ ।
 ਸਵਾ ਜਾਮ⁴ ਸੁ ਰਾਤ ਗਈ ਬਿਧਿ ਯਾਹਿ ਸੁ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮੁਖ ਜਾਪੁਚਰੇਹੀ⁵ ।
 ਨਾਮ ਸੁਨੇ ਬਸ ਕੇ ਸਭ ਕਾਪਤ, ਸਿੰਘ ਭਏ ਅਤਿ ਆਤੁਰ⁶ ਤੇਹੀ ।
 ਸਿੰਘ ਅਚਾਰਜ⁷ ਏਕ ਗੁਰੂ ਲਖ, ਤਾਹਿ ਕੇ ਅਗਨਿ ਲਗਾਵ⁸ ਕਹੇਹੀ ॥੬੪॥ [੧੪੦॥]
 ਦੇਹਰਾ । “ਮੇ ਸੁਗੰਧ ਹੈ ਤੋਹ ਕੇ, ਜੋ ਨਹਿ ਮਾਨੇ ਬੈਨ ।
 ਬਾਹਰ ਕਰੇ ਕਨਾਤ ਤੇ, ਸੰਗਤਿ ਸਾਰੀ ਚੈਨ” ॥੬੫॥ [੧੪੧॥]
 ਸਵੈਯਾ । ਬਾਹਰ ਜਾਇ ਖੜੀ ਸਭ ਸੰਗਤਿ, ਅਗਨਿ ਪ੍ਰਚੰਡ⁹ ਲਖਯੋ ਵਿਸਮਾਵੈ ।
 ਊਰਧ¹⁰ ਤੇਜ ਪ੍ਰਚੰਡ ਚਲਯੋ, ਲਖ ਕੈ¹¹ ਨਿਜ ਮੈ ਯਹਿ ਬੈਨ ਅਲਾਵੈ ।
 ਪਰ ਹੇਤ ਭਯੋ ਤਨ ਯਾ ਗੁਰ ਕੇ, ਹਤ ਦੂਰ ਕਰੇ ਸੁਖ ਸੰਤ ਮਨਾਵੈ ।
 ਤਾਵਤ¹² ਦੇਵ ਅਏ ਸਗਰੇ¹³, ਧੁਨਿ ਸੰਖਨ ਬਜੂਹ¹⁴ ਸੁ ਪੁਹਪ ਬ੍ਰਸਾਵੈ ॥੬੬॥ [੧੪੨॥]
 ਜੈ ਕਾਰ ਉਚਾਰਤ ਸੰਗ ਲਏ ਹਰਿ, ਲੋਕ ਸਭੈ ਤਬ ਤਾ ਗੁਨ ਗਾਵੈ ।
 ਰੈਨ ਸਮੇ ਇਹ ਕਾਰਨ ਤੇ, ਅਰ ਦੇਵ ਕੁਲਾਹਲ ਤੇ ਸੁਖ ਪਾਵੈ ।
 ਹਤ ਦੁਸੁ ਕਰੀ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲ ਹਮੈ, ਅਬ ਗੋ ਦ੍ਰਿਜ ਹਿੰਦਨ ਰੱਖ ਸੁਨਾਵੈ ।
 ਮਗ¹⁵ ਦੇਵ ਮਿਲੈ ਗੁਨ ਗਾਵਤ ਜਾਵਤ, ਸੰਗਤਿ ਯਾਹਿ ਸੁ ਰੈਨ ਬਿਤਾਵੈ ॥੬੭॥ [੧੪੩॥]
 ਸਭ ਰੈਨ ਜੁਹਾਰਤ¹⁶ ਭੇ ਨਭ¹⁷ ਕੇ, ਚਤੁ¹⁸ ਪ੍ਰਾਤ¹⁹ ਭਏ ਦੁਧ ਨੀਰ²⁰ ਰਲਾਵੈ ।
 ਖੋਜ ਚਿਤਾ ਬਿਸਮੈ²¹ ਮਨ ਮੈ, ਤਹ ਅੰਗ ਨੀਸਾਨ ਕਹੂੰ ਨਹਿ ਪਾਵੈ ।
 ਰੂਪ ਨ ਰੰਗ ਨ ਰੇਖਨ ਹੈ, ਤਿਹ ਆਯੁਧ²² ਬਸਨ²³ ਸਹਿ ਅੰਗ ਸਿਧਾਵੈ ।

1. ਪਰਿਸ਼੍ਰਮ । 2. ਭੱਜ-ਏੜ । 3. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, ਪੰਨਾ ੧੦੦੦ । 4. ਸਵਾ ਪਹਰ । 5. ਜਾਪ ਉਚਾਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ । 6. ਦੁਖੀ । 7. ਆਚਾਰਜ, ਪੁਰੋਹਿਤ । 8,9. ਅੱਗ ਲਗਾਓ । 10. ਤੇਜ, ਪ੍ਰਬਲ । 11. ਉੱਚਾ (ਉਤਾਹ ਆਕਾਸ਼ ਵਲ) । 12. ਦੇਖ ਕੇ । 13. ਤਦ ਤਕ । 14. ਸਾਰੇ ਦੇਵਤੇ ਆਏ । 15. ਸਮੁਦਾਇ । 16. ਮਾਰਗ, ਰਸਤਾ । 17. ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਨਾ । 18. ਆਕਾਸ਼, ਅਸਮਾਨ । 19. ਚੋਖੀ । 20. ਪ੍ਰਾਤਰਕਾਲ, ਸਵੇਰੇ । 21. ਦੁੱਧ ਤੇ ਪਾਣੀ ਰਲਾ ਕੇ ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਕੱਚੀ ਲੱਸੀ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੇ ਸੁਰਗਵਾਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਉਸ ਦੀ ਸਮਾਧ ਉਤੇ ਚਿਖਾ ਦੀ ਸੁਆਹ ਠੰਢੀ ਕਰਨ ਲਈ ਛਿੜਕਣ ਦਾ ਪੁਰਾਣਾ ਰਿਵਾਜ ਹੈ । 22. ਵਿਸਮਿਤ, ਅਸਚਰਜ, ਹੈਰਾਨ । 23. ਵਸਤੂ ।

ਹਮ ਕੋ ਲਖੀਐ ਜਨਮਾ ਮਰਨਾ, ਜਿਮ ਸੂਰਜ ਸੰਧਿਆ ਪ੍ਰਾਤ' ਨਚਾਵੈ ॥੬੮॥ [੧੪੪]
 ਝੂਲਨਾ। ਲਖ ਕਾਨੀਆ ਜੀ ਇਕ ਕਰਦ ਜਾਨੇ, ਅਤਿ ਪੇਖ ਤੇ ਸੋਗ ਭੇ ਸੁਧ ਨਾਹੀ।
 ਤਬ ਅਯੋ^੨ ਸੇ ਏਕ ਉਦਾਸੀਆ^੩ ਜੂ, ਤਿਨ ਕਹਜੇ, “ਨਹਿ ਸੋਗ ਭੇ ਸਿਖ ਚਾਹੀ।
 ਮੋਹਿ ਮਿਲੇ ਹੈ ਆਪ ਸੁ ਯਾਨ^੪ ਰਾਜੈ,^੫ ਕਹਜੇ ਦੇਹੁ ਸੰਦੇਸ ਨਹਿ ਸੇਕ ਕੀਜੈ।
 ਮੈ ਸਾਤਿ ਤੇ ਕੋ ਦਈ ਚਿੰਤ ਤਜਾਗੇ, ਪੁਨੰ ਧਰਮ ਕੋ ਧਾਰ ਹਰਿ ਨਾਮ ਲੀਜੈ।
 ਯਹਿ ਰੂਪ ਸੇਵਾ ਕਰੇ ਸਸਤ੍ਰ ਧਾਰੇ, ਐਸੇ ਤੀਨ ਹੀ ਭੋਗ ਹੈ ਬਾਕ ਬਾਨੀ।”
 ਧਰਮ ਸਾਲ ਹੈ ਬੀਚ ਉਦਾਸੀਆ ਕੀ, ਸਿੰਘ ਸਸਤ੍ਰ ਸੇਵਾ ਕਰੈ ਸੂਖ ਮਾਨੀ ॥੬੯॥
 [੧੪੫॥]

ਦੋਹਰਾ। ਮੁਖ ਪਲੇਟ ਕਰ ਸਿੰਘ ਜੋ, ਸੇਵੈ ਹਿਤ ਚਿਤ ਲਾਇ।

ਰਹਤ ਜੁ ਸੰਜਮ ਸੇ ਕਰੈ, ਮੇਰਾ^੬ ਦਰਸ ਤਿਹ ਆਇ ॥੭੦॥ [੧੪੬॥]
 ਝੂਲਨਾ। ਯਾ ਭਾਂਤਿ ਸ੍ਰੀ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਕਥਾ ਗਾਈ, ਗੁਰੂ ਨਾਹਿ ਸੁਤ ਪਿਤਾ ਤਨੁ ਤਜੇ ਯਾਹੀ^੭।
 ਇਕ ਧਰਮ ਕੋ ਰੂਪ ਦਿਖਾਇਓ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਕਰਨ ਕਾਰਨ ਕਤ^੮ ਕਸ੍ਰ ਪਾਹੀ।
 ਸ੍ਰਿਜ ਪਾਲ ਲੈ ਹੋਤ ਜਾ ਨਿਮਖ ਮਾਹੀ, ਇਹ ਕਠਨ ਕੋ ਬਰਤ ਗੁਰ ਪਰਮ ਧਾਰੈ।
 ਤਬ ਸੁਨਤ ਹੀ ਸਿੰਘ ਪਰਸੰਨ ਹੋਏ, ਗਦਗਦ ਜੋ ਹੀ ਅਤਿ ਪ੍ਰੇਮ ਸਾਰੈ ॥ [੧੪੭॥]
 ਬਿਤ ਕਾਤਕ ਪੰਚਮੀ ਸੁਦੀ ਜਾਨੇ, ਪੁਨਿ ਸਪਤਮੀ ਅਸ੍ਰੁ ਜੁਗ ਸਹੰਸ^੯ ਪੁਨੰ।
 ਛਿਆਇਓ^{੧੦} ਰੂਪ ਬਰ ਧਰਮ ਮਾਹੀ, ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਯਾਨ^{੧੧} ਕੀਨਾ ਬਡੇ ਪੁੰਨ ਪੁੰਨੰ।
 ਤਬੇ ਤੀਨ ਭੋਗ ਤਹਾਂ ਲਾਗਤੇ ਹੈ, ਏਕ ਜਾਮ ਹੀ ਅੰਦਰੇ ਹੋਤ ਸਾਰੇ।
 ਏਕ ਸਾਕੀਆ^{੧੨} ਏਕ ਕੜਾਹ ਜਾਨੇ, ਦੁਤੀ ਵਖਤ ਜੋ ਭੋਗਤੇ ਸਹਤ ਪ੍ਰਯਾਏ ॥ [੧੪੮॥]
 ਜਬ ਚੜ੍ਹਤ ਮਲੇਛ^{੧੩} ਪਰ ਆਪ ਗੁਰੂ ਜੀ, ਕਹੈ ਦੇਹ ਨੀਸਾਨ ਸੇ ਬਾਤ ਆਵੈ।
 ਕਛੂ ਅਧੋਰਿ^{੧੪} ਸੇ ਆਇ ਚਲਤੀ ਭਈ, ਜਾਨੀਐ ਸਿੰਘ ਸਹੀਦ ਧਾਵੈ।
 ਏਕ ਅਸਥਾਨ ਹੈ ਹੀਰ ਘਾਟੀ^{੧੫} ਮਨੰ, ਆਪ ਜਾ ਬੈਠ ਦੀਵਾਨ ਲਾਵੈ।
 ਦੁਤੀ ਨਗੀਨਾ^{੧੬} ਸਰੂਪ ਐਸਾ ਬਨਾ, ਜਾਹਿ ਨੀਸਾਨ ਦੀ ਡੇਰ ਲਾਵੈ ॥ [੧੪੯॥]
 ਤ੍ਰਿਤੀ ਹੈ ਸੰਗਤੀ^{੧੭} ਰੂਪ ਮਾਹੀ, ਯਹੀ ਤੀਨ ਅਸਥਾਨ ਹੈ ਅਚਲ ਸੁ ਧਾਨੀ^{੧੮}।
 ਅਬਿਚਲ ਅਸਥਾਨ ਹੈ ਰੂਪ ਸੁੰਦਰ ਬਨਜੇ ਬੰਗੁਲਾ ਰੂਪ ਹੈ ਸੋਭ ਮਾਨੀ ॥੭੧॥
 [੧੫੦॥]

-
1. ਸ਼ਾਮ ਤੇ ਸਵੇਰ। 2. ਆਇਆ। 3. ਉਦਾਸੀ ਸਾਧੂ। 4. ਪਾਲਕੀ, ਸਵਾਰੀ। 5. ਸਜੇ ਹੋਏ। 6. ਮੇਰਾ।
 7. ਅਰਥਾਤ ਮਾਤਾ, ਪਿਤਾ, ਪੁਤ੍ਰ, ਇਸਤ੍ਰੀ ਸਮੇਤ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਰਵਸ੍ਰ (ਸਰਵੰਸ) ਵਾਰ ਦਿੱਤਾ। 8. ਕਿਤੇ।
 9. ਸੱਤ ਤੇ ਅੱਠ ਤੇ ਦੇ ਮਿਲ ਕੇ ਸਤਾਰਾਂ ਸੇ, ੧੭੦੦। 10. ਛਿਆਨ, ਟੁੱਟ, ਅਰਥਾਤ ੧੭੬੬ ਬਿ. ਪਰ ਭੱਟ ਵਹੀ
 ਤਿਲੋਢਾ ਤੇ ਹੋਰ ਹੱਥ-ਲਿਖਤਾਂ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਇਥੇ ੧੭੬੫ ਬਿ. ਹੈ, ਜੋ ਠੀਕ ਹੈ। 11. ਚਲਾਣਾ, ਸੂਰਗਵਾਸ।
 12. ਸ਼ਾਕ (ਸਾਗ) ਦਾ ਸ਼ਾਕਾਹਾਰ, ਫਲੋਹਾਰ (ਫਲ-ਆਹਾਰ)। 13. ਤੁਰਕਾਂ (ਮੁਗਲਾਂ) ਦੀ ਫ਼ੌਜ। 14. ਅਨੂਰੀ,
 ਝੱਖੜ। 15. ਹੀਰਾ ਘਾਟ, ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਥਾਨ। 16. ਦੂਜਾ ਨਗੀਨਾ ਘਾਟ ਨਾਮਕ
 ਗੁਰੂ-ਸਥਾਨ। 17. ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੰਗਤਿ ਸਾਹਿਬ, ਜਿੱਥੇ ਨੰਦੇੜ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।
 18. ਅਚਲ (ਅਬਿਚਲ) ਧਾਨੀ (ਘਰ ਜਾਂ ਨਗਰ), ਅਰਥਾਤ-ਅਬਿਚਲ ਨਗਰ।

ਸਵੈਯਾ। ਅਸਥਾਨ ਸੁਜਾਨ ਅਨੂਪ ਲਖੇ, ਮਨ ਅਚੁਤ ਆਦਿ ਅਨੰਤਨ ਗਾਈ।

ਸ੍ਰੀ ਅਬਚੱਲ ਸੁ ਨਗਰ ਬਿਰਾਜਤ, ਬੰਗਲਾ ਸੋਭ ਮਹਾ ਅਧਿਕਾਈ। •

ਅਬ ਕਾਲ ਸੁ ਭੋਗ ਲਗਾਵਤ ਹੈ, ਦਰ ਦੀਰਘ ਰਹਤ ਜਾ ਮਾਹਿ ਸਮਾਈ।

ਪਰਤਖ ਸੁ ਆਪ ਬਿਰਾਜਤ ਹੈ, ਅਤਿ ਚਾਹਿ ਜਾਹਿ ਅਤਿ ਜੋਤਿ ਲਸਾਈ ॥੭੨॥

[੧੫੧॥]

ਦੇਹਰਾ। ਸਨੇ ਸਿੰਘ ਜਾ ਕਥਾ ਕੋ, ਰਹਤ ਕਰੀ ਬਰ ਦਯਾਲ।

ਸੀਸ ਦੀਓ ਸੁਤ ਸਿੰਘਨ ਸਨ, ਧਰਮ ਕਰਾ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲ ॥੭੩॥ [੧੫੨॥]

ਧਰਮ ਨ ਆਵਤ ਬਾਰ ਇਹ, ਰਾਜ ਸਾਜ ਬਹੁ ਆਹਿ।

ਤਾ ਉਪਦੇਸ ਸੁ ਮੈ ਕੀਓ, ਸੁਨੇ ਸਿੰਘ ਮਨ ਮਾਹਿ ॥੭੪॥ [੧੫੩॥]

ਚੋਪਈ। ਖਟ ਮਾਸ¹ ਨ ਹਮ ਯਾਹਿ ਬਿਤਾਏ। ਲਵਪੁਰ² ਮਾਹਿ ਕਸੂ ਅਤਿ ਪਾਏ।

ਅਸ੍ਰ³ ਮਸੀਤ ਕਾਜੀਅਨ ਕੇਰੀ⁴। ਤਾ ਮੈ ਏਕ ਜੋ ਅਧਿਕ ਚੰਗੇਰੀ ॥ [੧੫੪॥]

ਦਾਰੁ ਕਜਾ⁵ ਯੁਤ ਤਾਹਿ ਸੁ ਕਾਜੀ। ਖਾਸ ਨਿਖਾਸਤ⁶ ਤਾ ਮੈ ਤਾਜੀ⁷।

ਅਧਿਕ ਮੇਲ ਸੋਦਾਗਰ ਕੇਰਾ। ਤਾ ਮੈ ਰੋਜ ਕਾਜੀਅਨ ਜੇਰਾ ॥ [੧੫੫॥]

ਸਿੰਘ ਪਕਰ ਜੋ ਅਧਿਕ ਲਿਆਏ। ਇਨਾਮ ਖਾਨ⁸ ਤੇ ਅਧਿਕ ਸੁ ਪਾਏ।

ਸੁਧਾ ਸਰੋਵਰ⁹ ਕੇ ਇਕ ਤੀਰਾ। ਪਸਚਮ ਦੱਖਣ ਮੱਧ ਸੋ ਬੀਰਾ ॥ [੧੫੬॥]

ਗ੍ਰਾਮ ਮੱਧ ਖਤ੍ਰੀ ਸੁ ਚੰਡਾਲਾ¹⁰। ਬਾਂਧ ਦੇਹ ਸਿੰਘਨ ਤਤਕਾਲਾ।

ਸੁਧਾ ਸਰੋਵਰ ਮੈ ਸਿੰਘ ਨ੍ਹਾਏ। ਤੂੰਗ ਸੁ ਚੁਗਲੀ ਜਾਇ ਸੁਨਾਏ ॥ [੧੫੭॥]

ਏਕ ਜੰਡਾਲਾ ਭਯੋ ਚੰਡਾਲਾ¹¹। ਕਰੇ ਸਰੀਕਤ ਮਤਸਰ¹² ਪਾਲਾ।

ਜੋ ਕੋਈ ਸਿੰਘ ਸੁ ਨ੍ਹਾਇ ਸੁਧਾਸਰ। ਤਤਕਾਲ ਸੋ ਬਾਂਧੋ ਲਵਪੁਰ¹³ ॥੭੫॥ [੧੫੮॥]

ਸਵੈਯਾ। ਕੇਉ ਧਰਮ ਤਜੈ, ਕੇਉ ਨੇਮ ਤਜੈ, ਕੇਉ ਤੁਰਕਨ ਦੀਨ ਕੇ ਮਾਹਿ ਰਹਾਏ।

ਕੇਉ ਕਾਮ ਕੇ ਬਾਨ ਮਰੇ ਤਹਿ ਠੋਰ ਹੀ, ਕੇਉ ਮਰੇ ਲੋਭ ਰਾਜ ਦਿਖਾਏ।

ਐਸ ਪੁਕਾਰ ਸੋ ਖਾਨ ਬਹਾਦਰ, ਕਾਜੀਅਨ ਸਾਥ ਮਤੇ ਈ ਪਕਾਏ।

ਲੋਸੁ ਚਰਖਨ¹⁴ ਸਾਥ ਬਧੋ¹⁵ ਸਿੰਘ, ਐਸ ਉਪਾਇ ਸੋ ਤਾਹਿ ਡਰਾਏ ॥੭੬॥ [੧੫੯॥]

ਛੰਦ। ਐਸੇ ਉਪਾਇ ਸੋ ਪਾਪ ਕੈ, ਨਿਤ ਕਰੇ ਤੁਰਕ ਸੁ ਜਾਵ ਹੀ।

ਜਾਹਿ ਧਰਮ ਸੁ ਗੁਰੂ ਰਾਖੈ, ਸੋ ਕਜੋ ਸੁ ਚੀਤ ਡੁਲਾਵਹੀ।

1. ਖਟ (ਛੇ) ਮਾਸ (ਮਹੀਨੇ)। 2. ਲਾਹੌਰ। 3. ਅੱਠ। 4. ਦੀ। 5. ਜੱਜ ਦੀ ਕਚਹਰੀ। 6. ਘੋੜਸਾਲ।

7. ਘੋੜੇ। ਇਕ ਚੌਕ ਨਖਾਸ, ਇਲਾਕਾ ਸ਼ਹੀਦ ਗੰਜ, ਲਾਹੌਰ, ਦਾ ਮੁਗਲੋਈ ਕਾਲ ਸੰਬੰਧੀ ਇਸ਼ਾਰੇ ਮਾਤ੍ਰ ਵਰਣਨ ਹੈ। 8. ਨਵਾਬ ਜਕਰੀਆ ਖਾਨ (ਖਾਨ ਬਹਾਦਰ) ਸੂਬਾ ਲਾਹੌਰ। ਇਸੇ ਨੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਪਕੜ ਲਿਆਉਣ ਬਾਰੇ ਬੜੇ ਬੜੇ ਇਨਾਮ ਰੱਖੇ ਸਨ। 9. ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ। 10. ਚੰਡਾਲ ਖਤ੍ਰੀ ਤੋਂ ਭਾਵ ਇਥੇ ਚੋਧਰੀ ਚੂਹੜ ਮੱਲ ਓਹਰੀ ਹੈ, ਜੋ ਮੁਗਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਫ਼ਰੂਖਸੀਅਰ ਦੇ ਸਮੇਂ ਪਿੰਡ ਤੂੰਗ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) ਦਾ ਚੋਧਰੀ ਸੀ ਤੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। 11. ਜੰਡੀਆਲਾ ਗੁਰੂ, ਜਿਲਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦਾ ਵਸਨੀਕ ਮਹੰਤ ਆਕਲ ਦਾਸ ਨਿਰੰਜਨੀਆ। ਇਹ ਵੀ ਮੁਗਲੋਈ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਪੱਕਾ ਹਾਮੀ ਤੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਕੱਟੜ ਵਿਰੋਧੀ ਸੀ। 12. ਸਰੀਕਾ ਤੇ ਵਿਰੋਧ। 13. ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਸਮੇਂ ਜੋ ਕੋਈ ਸਿੱਖ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ ਨ੍ਹਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਆਉਂਦਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਲਵਪੁਰ (ਲਾਹੌਰ) ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। 14. ਲੋਹੇ ਦੀਆਂ ਚਰਖੀਆਂ। 15. ਬੰਨ੍ਹੇ ਹੋਏ।

ਇਕ ਸਿਲਾ ਤਰੇ ਅਪਾਰ ਤੀਖਨ, ਇਕ ਗਰੇ ਤੰਤੀ^੧ ਪਾਵਹੀ ।
 ਉਰਧ ਜਾ^੨ ਡ੍ਰੋ ਜਾਤਿ ਆਗੇ, ਤਰੇ^੩ ਸੀਸ ਤੁਰਾਵਹੀ ॥ [੧੬੦॥]
 ਇਹ ਭਾਤਿ ਕਾਜੀ ਕਰ ਮਤਾ, ਨਿਤ ਪਾਪ ਕੀ ਮਸਲਤ ਕਰੇ ।
 ਕੇਉ ਨ ਖਤੀ ਵੈਸ ਬ੍ਰਹਮਨ, ਅਧਿਕ ਤੁਰਕਨ ਤੇ ਡਰੇ ।
 ਧੰਨ ਬਾਲਕ ਜਨਮ ਖਤੀ, ਜਿਨਹਿ ਧਰਮ ਸੁ ਰਾਖਿਯੇ ।
 ਤੁਮ ਲੀਨ ਪਾਹੁਲ ਪੜ੍ਹਤ ਨਿਸਦਿਨ, ਨਿਸਚਾ ਆਪ ਨ ਤਜਾਗਿਯੇ ॥੨੭॥ [੧੬੧॥]
ਚੋਪਈ । ਇਹ ਅਬ ਸਮਾ ਨ ਰਹਿ ਹੈ ਬਾਰਾ । ਅਲਪ ਵਿਖੇ ਸੁਖ ਧਰਮ ਤਜਾਰਾ ।
 ਚਹੁ ਜੀਵਨ ਪਛੁਤਾਵਾ ਹੋਈ । ਕਾਮੀ ਬਲ ਜੇ ਬਨ ਮੈ ਖੋਈ ॥ [੧੬੨॥]
 ਹੋਵੈ ਅਧਿਕ ਦੂਖ ਤਨ ਮਾਹੀ । ਬ੍ਰਿਧ ਕਾਲ ਮੈ ਸੁਖੀ^੪ ਰਖਾਈ ।
 ਸਤੀ ਨਾਰਿ ਬਿਭਚਾਰਨ ਹੋਈ । ਕਿਵਾ ਚਿਤਾ ਮੈ ਨਿਸਚਨ ਸੋਈ ॥ [੧੬੩॥]
 ਤੀਸਰ ਜੇ ਰਾਜਾ ਕੇ ਦਾਸਾ । ਤਾ ਕੇ ਕਾਰਦਾਰ ਜੋ ਭਾਸਾ ।
 ਜਾਇ ਦਾਸ ਰਹੈ ਵਿਸਯਨ ਸੰਗਾ । ਰਾਜਾ ਕੇ ਡਰ ਤਜਾਗ ਅਰਧੰਗਾ ॥ [੧੬੪॥]
 ਤਾ ਮੈ ਡਰ ਰਾਖੈ ਨਹਿ ਕੋਈ । ਆਮਦ ਖਰਚ ਖਬਰ ਨਹਿ ਹੋਈ ।
 ਪੀਛੇ ਰਾਜਾ ਕੇ ਗ੍ਰਿਹ ਆਏ । ਮੀਤ ਸੁ ਦੁਸਮਨ ਭੇ ਪਛੁਤਾਏ ॥ [੧੬੫॥]
 ਖੂਲੀ ਆਖੀ ਨੈਨ ਨਿਹਾਰੇ । ਮਿਲੈ ਨ ਮਾਇਆ ਭੇ ਪਛੁਤਾਰੇ ।
 ਸਪਨਾ ਜਾਨੀ ਮਾਨੁਖ ਦੇਹਾ । ਮਿਟੈ ਨ ਆਵੈ ਹਾਥ ਸਨੇਹਾ ॥ [੧੬੬॥]
 ਤਿਉ ਕਰ ਧਰਮ ਤਜੇ ਤੁਮ ਸੋਈ । ਕਾਮ ਨਾਰਿ ਮਾਇਆ ਮਤਿ ਖੋਈ ।
 ਜੀਵਤ ਕੋਇ ਰਹਜੇ ਜਗ ਮਾਹੀ । ਪੀਰ ਪੈਕੰਬਰ ਐਰ ਜਗ ਸਾਈ ॥ [੧੬੭॥]
 ਕੇਤਕ ਕਾਲ ਵਿਖੈ ਅਤਿ ਭੋਗਾ । ਸ੍ਰਾਨ^੫ ਰਸਨ^੬ ਜਿਮ ਰਸਨ ਸੰਜੋਗਾ ।
 ਤਾ ਤੇ ਵਿਸੈ ਭੋਗ ਪੁਰਖਾਰਥ । ਪੂਰਬ ਕਰਮ ਕੇ ਭਯੋ ਕ੍ਰਿਤਾਰਥ ॥ [੧੬੮॥]
 ਮਾਨੁਖ ਦੇਹ ਦੀਪ ਪੁਨਿ ਜੰਬੂ^੭ । ਕਿਆ ਸੁਖ ਚਾਹਤ ਨਹਿ ਅਵਿਲੰਬੂ^੮ ।
 ਪੁੰਨਿ ਕਰਮ ਕਰ ਦੇਹਿ ਸੁ ਪਾਈ । ਦੇਹਿ ਪਾਇ ਪੁੰਨ ਭੋਗ ਸੁ ਖਾਈ ॥ [੧੬੯॥]
 ਭੋਗਨ ਕੇ ਫਲ ਜਨਮ ਸੁ ਦੇਹਾ । ਬੀਚ ਚੋਰਾਸੀ ਭਯੋ ਸੰਦੇਹਾ ।
 ਚੋਰਾਸੀ ਮੈ ਗਲਤ ਸਦਾਏ । ਹਾਇ ਹਾਇ ਕਰ ਪੁਨਿ ਪਛੁਤਾਏ ॥ [੧੭੦॥]
 ਤੁਛ ਜੀਵਨ ਕਾਰਨ ਮਨ ਪਾਪੀ । ਵਿਖੈ ਭੋਗ ਕੀ ਰਚਨਾ ਥਾਪੀ ।
 ਵਿਖੈ ਭੋਗ ਕਲਿਤ੍ਰ^੯ ਸੋ ਜਨਮਾ । ਕੰਨਯਾ ਪੁਤ੍ਰ ਭਏ ਬਹੁ ਘਨਮਾ^{੧੦} ॥ [੧੭੧॥]
 ਪੁਤ੍ਰ ਬਯਾਹ ਆਪਨ^{੧੧} ਸੁਖ ਭਾਲੇ । ਕੰਨਯਾ ਅਪਰ^{੧੨} ਕੁਲਨ ਸੰਗ ਜਾਲੇ^{੧੩} ।
 ਬ੍ਰਿਧ ਨਾਰਿ ਘਰਿ ਅਤਿ ਡਰ ਭਾਰੀ । ਜਯੋ ਕਰ ਡਾਇਣ ਖਰੀ ਦੁਖਾਰੀ^{੧੪} ॥ [੧੭੨॥]
 ਨੁਖਾ^{੧੫} ਐਰ ਨਾਰੀ^{੧੬} ਜੋ ਸਬਾਏ । ਹਾਸੀ ਕਰੇ ਸੁ ਮਨ ਭਰਮਾਏ ।

1. ਤੰਦ। 2. ਉਤਾਂਹ। 3. ਹੇਠਾਂ। 4. ਪਾਠਾਂਤਰ—ਸੁਖਾਇ (ਖਾ. ਕਾ. ਅ.)। 5. ਕੁੱਤਾ। 6. ਰਸਨਾ, ਜੀਭ।
 7. ਜੰਬੂ ਦ੍ਰਿਪ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਸੱਤ ਦ੍ਰਿਪਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਦ੍ਰਿਪ, ਜਿਸ ਦੇ ਨੌਂ ਖੰਡ ਅਥਵਾ ਹਿੱਸੇ ਹਨ। ਭਾਰਤ ਅਥਵਾ
 ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਇਕ ਖੰਡ ਹੈ। 8. ਬਿਨਾ ਵਿਲੰਬ ਅਥਵਾ ਦੇਰ। 9. ਇਸਤ੍ਰੀ, ਵਹੁਟੀ। 10. ਬਹੁਤ
 ਘਣੇ, ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ। 11. ਆਪਣਾ। 12. ਹੋਰ ਦੂਜੀਆਂ। 13. ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਗੁਜ਼ਾਰਦੀ ਹੈ। 14. ਦੁਖਦਾਈ।
 15. ਸਨੁਖਾ, ਨੂੰਹ, ਪੁਤ੍ਰ-ਬਧੂ। 16. ਵਹੁਟੀ।

ਜਰ ਜਰ¹ ਦੇਹਿ ਭਈ ਦੁਖਿਆਰੀ। ਕਸੂ ਕਰਮ ਮੈ ਕੰਪਤ ਭਾਰੀ॥ [੧੭੩॥]
 ਕਾਂਖ² ਮਾਹਿ ਅਤਿ ਰਹੈ ਦੁਖਾਰਾ। ਨਾਤੀ³ ਕੇ ਬੁਲਵੈ⁴ ਅਤਿ ਖਾਰਾ।
 ਵੈ ਅਤਿ ਕੋਪ ਕਰਤ ਪੁਨਿ ਨਾਨਾ⁵। ਯਹਿ ਕਜਾ ਬੋਲੈ ਅਤਿ ਬਵਰਾਨਾ⁶॥ [੧੭੪॥]
 ਤਾ ਤੇ ਕ੍ਰੋਧ ਪਾਇ ਪੁਨਿ ਰੋਈ। ਯਹਿ ਮੇਰੇ ਪਾਲੇ ਅਤਿ ਸੋਈ।
 ਮੇ ਕੇ ਅਬ ਕਜਾ ਬੈਨ ਅਲਾਏ। ਤਬ ਆਸਾ ਜੀਵਨ ਕੀ ਭਾਏ॥ [੧੭੫॥]
 ਗਲਿਤ⁷ ਅੰਗ ਭਏ ਸੀਸ ਸੁ ਸੇਤਾ⁸। ਕਵ⁹ ਅਤਿ ਰੁਕਤ ਕੰਨ ਜਮ ਲੇਤਾ।
 ਕਰਮ ਵਾਸਨਾ ਸੰਗ ਮਿਲਾਈ। ਚੋਰਾਸੀ¹⁰ ਮੈ ਜਾਇ ਸਮਾਈ॥ [੧੭੬॥]
 ਭੋਗਨ ਕੇ ਫਲ ਅਬ ਇਹ ਹੋਈ। ਸੁਨੇ ਸਿੰਘ ਅਬ ਧਰਮ ਸੰਗੋਈ¹¹।
 ਪੂਰਬ¹² ਪੁੰਨ ਕਰਮ ਅਤਿ ਪਾਏ। ਨਿਹਚਾ ਗੁਰ ਮੈ ਲਖਤ ਸਥਾਏ॥ [੧੭੭॥]
 ਦੇਹ ਨ ਆਵਤ ਬਾਰੰ ਬਾਰਾ। ਕਜਾ ਸੁਖ ਵਿਸਯਨ ਅਲਪ ਸੁ ਧਾਰਾ¹³।
 ਭਯੋ ਵੈਰਾਗ ਦੇਹਿ ਕੇ ਮਾਹੀ। ਤਨ ਸੁਖ ਮਿਥਿਆ¹⁴ ਜਗਤ ਸੁਨਾਈ॥ [੧੭੮॥]
 ਜਗਤ ਨਾਹਿ ਜਬ ਹੀ ਮੈ ਭਾਸਾ। ਤਬ ਹੀ ਭਯੋ ਅਧਯਾਸ¹⁵ ਕੇ ਨਾਸਾ।
 ਤਬ ਦੋਨੇ ਮੈ ਭਯੋ ਪ੍ਰਸੰਨਾ। ਆਸਤਿ ਨਾਸਤਿ¹⁶ ਦੋਨੇ ਧਰਮਾ॥ [੧੭੯॥]
 ਨਾਸਤਿ ਏਕ ਨਹੀ ਜਗ ਕੋਈ। ਭਯੋ ਏਕ ਅਦੁਤੀ ਸੋ ਸੋਈ।
 ਜਬ ਭਯੋ ਬ੍ਰਹਮ ਭਾਸ¹⁷ ਜਗ ਸਾਰਾ। ਨਹਿ ਦੁਸ਼ਮਨ ਨਹਿ ਮੀਤ ਹਮਾਰਾ॥ [੧੮੦॥]
 ਦੇਹਿ ਨਾਸਤਿ ਇਕ ਸਾਖੀ¹⁸ ਆਸਤ। ਤਬ ਕਜਾ ਦੂਖ ਜਗਤ ਸੁਖ ਭਾਸਤ¹⁹।
 ਸੁਨ ਏ ਕਥਾ ਸਿੰਘ ਤਬ ਸਾਰੇ। ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਕੇ ਬਚਨ ਉਚਾਰੇ॥ [੧੮੧॥]
 “ਹਮ ਕੇ ਭਯੋ ਅਨੰਦ ਸੁਆਮੀ। ਤੁਮਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਭਏ ਨਿਕਾਮੀ²⁰।
 ਨਹਿ ਅਬ ਰਾਗ²¹ ਸਰੀਰ ਸੁ ਮਾਹੀ। ਸੁਨ ਕਰ ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ²² ਸੁਖ ਪਾਹੀ॥ [੧੮੨॥]
 ਏਕ ਬਿਲਾਸ ਸੁ ਨਟਵਤ²³ ਕਾਰਨ। ਦੂਜੇ ਨਿਹਚਾ ਗੁਰ ਕਰ ਤਾੜਨ।
 ਜਿਨ ਗੁਰ ਭਾਨਾ ਐਸੇ ਮਾਨਾ। ਮਾਤ ਨਾਰਿ ਸੁਖ ਅਲਪ ਸੁ ਜਾਨਾ॥ [੧੮੩॥]
 ਸੁਤ ਵਿਤ²⁴ ਪ੍ਰੀਤ ਨਹੀ ਜਗ ਮਾਹੀ। ਕੇਵਲ ਭਾਣਾ ਏਕ ਲਖਾਹੀ²⁵।
 ਤਨ ਧਨ ਸੁਤ ਸਭ ਹੀ ਕਰ ਤਜਾਗਾ। ਕੇਵਲ ਏਕ ਬ੍ਰਹਮ ਮੈ ਰਾਗਾ²⁶॥ [੧੮੪॥]
 ਧੰਨ ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਅਸ²⁷ ਜੀਅ ਜਾਨੀ। ਜਿਨ ਗੁਰ ਮਹਿਮਾ ਅਗਮ²⁸ ਬਖਾਨੀ।
 ਹਮਰੈ ਅਬ ਕਪਾਟ ਖੁਲ ਗਏ। ਨਿਰਸੰਸੇ ਹਮ ਅਬ ਹੀ ਭਏ॥ [੧੮੫॥]
 ਅਬ ਕਲਿਜੁਗ ਭਯੋ ਘੋਰ ਸੁ ਆਈ। ਇਨ ਮੋ ਵਿਰਲ ਮੋਖ ਕੀ ਖਾਈ।

1. ਬਹੁਤ ਖਿੱਪ, ਟੁੱਟੀ ਫੁੱਟੀ। 2. ਭੁੱਖ, ਬਗਲ। 3. ਪੋਤ੍ਰਾ। 4. ਬੋਲਦਾ। 5. ਅਨੇਕਾਂ ਭਾਤ ਦੇ। 6. ਬਾਵਲਾ, ਪਾਗਲ। 7. ਗਲਿਤ, ਗਲੇ ਹੋਏ। 8. ਸਿਰ ਚਿੱਟਾ ਹੋ ਗਇਆਂ, ਭਾਵ-ਧੌਲੇ ਕੇਸ ਹੋ ਗਏ। 9. ਖੰਘ ਦਾ ਗੁਲਫਾ। 10. ਚੋਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨਾਂ। 11. ਸੰਗੀ, ਸਾਥੀ। 12. ਪਰੇ ਪੂਰਬਲੇ, ਪਹਲੇ ਜਨਮ ਦੇ। 13. ਵਿਸ਼ੇ-ਵਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਅਲਪ (ਬੋੜਾ) ਸੁਖ। 14. ਝੂਠਾ, ਰੂੜ। 15. ਦੇਹ-ਅਧਿਆਸ, ਦੇਹ ਨੂੰ ਆਤਮਾ ਰੂਪ ਜਾਂ ਆਪਣੀ ਸਮਝਣ ਦਾ ਭ੍ਰਮ। 16. ਅਸਤਿ (ਹੈ) ਤੇ ਨਾਸਤਿ (ਨਹੀਂ ਹੈ)। 17. ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪ ਭਾਸਣਾ। 18. ਪ੍ਰਤੱਖ ਗਵਾਹ ਰੂਪ ਈਸ਼ਰ। 19. ਭਾਸਦਾ (ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦਾ) ਹੈ। 20. ਕਾਮਨਾ (ਇੱਛਾ) ਤੋਂ ਰਹਿਤ। 21. ਧ੍ਰੋਮ, ਮੋਹ। 22. ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਚਰਿਤ੍ਰ। 23. ਨਟ ਦੇ ਵੱਟੇ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ। 24. ਪੁਤ੍ਰ ਅਤੇ ਵਿੱਤ (ਧਨ) ਦੀ। 25. ਜਾਣਦਾ ਹੈ। 26. ਰਾਗਵਾਨ (ਪ੍ਰੇਮੀ) ਹੋਇਆ ਹੈ। 27. ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ। 28. ਗਮਤਾ (ਪਹੁੰਚ) ਤੋਂ ਰਹਿਤ।

ਕਾਮ ਦਾਮਾ¹ ਹਿਤ ਪੜ੍ਹੇ ਅਪਾਰਾ । ਕੇਵਲ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਹੀ ਕੇ ਅਧਾਰਾ ॥ [੧੮੬॥]
 ਨਾਰੀ ਨਰ ਪਰ ਹੀ ਕੇ ਲੋਰੇ² । ਕਾਮੀ ਪੰਡਿਤ ਜੁਗ ਅਤਿ ਘੋਰੇ ।
 ਕੇਵਲ ਕਾਮ ਦਾਮ ਕੀ ਚਾਹਾ । ਸਾਂਤਿਵਾਨ ਕੇ ਕਹੈ ਬਵਰਾਹਾ³ ॥ [੧੮੭॥]
 ਕਰੈ ਵਿਸੈ ਸੁਖ ਜਗਤ ਮੰਝਾਰਾ । ਕਹੈ ਬ੍ਰਹਮ ਸੁਖ ਏਸ ਅਧਾਰਾ ।
 ਤਾਤੇ ਵਡੇ ਭਾਗ ਅਬ ਪਾਏ । ਤੁਮਰੇ ਚਰਨ ਸਰਨ ਜੀਅ ਦਾਏ ॥ [੧੮੮॥]
 ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਬਖਸ ਸਿੰਘ ਇਕ ਜਾਨੀ । ਦੁਤੀ ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਅਗਮ ਵਖਾਨੀ ।
 ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਜਾ ਮੈ ਸੁ ਅਪਾਰਾ । ਉਦੈ ਸਿੰਘ ਹੈ ਜਾਸ ਮੰਝਾਰਾ ॥ [੧੮੯॥]
 ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਿੰਘ ਮਾਂਹੈ ਅਤਿ ਬੀਰਾ । ਰਣ ਸਿੰਘ ਏਕ ਅਗਮ ਮਤਿ ਧੀਰਾ ।
 ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਨਾਮ ਹੈ ਜਾਕੇ । ਏ ਜੂਝੇ ਹੈ ਬੀਰ ਸੁ ਬਾਕੇ ॥ [੧੯੦॥]
 ਔਰ ਸਿੰਘ ਹੈ ਬਡੇ ਬਡੇਰੇ । ਪਰੇ ਨਿਖਾਸਤਾ⁴ ਬੀਚ ਸੁ ਹੋਰੇ⁵ ।
 ਤਬ ਹੀ ਖਾਨ ਬਹਾਦੁਰ⁶ ਆਯੋ, ਪੁਨਿ ਕਾਜੀ ਕੇ ਸੰਗ ਲਿਯਾਯੋ ॥ [੧੯੧॥]
 ਤੁਮ ਤੇ ਬਾਤ ਦੀਨ ਕੇ ਆਵਨ । ਪੂਰਵ ਜੋ ਕਹੀ ਪ੍ਰਗਟ ਸੁਹਾਵਨ ।
 “ਜੇ ਕਰ ਦੀਨ ਹਮਾਰਾ ਗਹੇ । ਤਬ ਜੀਵਤ ਹੀ ਜਗ ਤੁਮ ਰਹੇ ॥ [੧੯੨॥]
 ਜਾ ਕੀ ਦੁਖਤਰ⁷ ਖੂਬ ਜੋ ਸੂਰਤ⁸ । ਦੇਹ ਬਿਵਾਹ ਤੁਮੈ ਕਰ ਮੂਰਤ ।”
 ਸੁਨ ਕਰ ਸਿੰਘ ਸੁ ਪ੍ਰਿਯਾ⁹ ਅਲਾਏ । ਪੁਨਿ ਕਾਜੀ ਸੁਨਿ ਕੋਪ ਹੀ ਆਏ ॥ [੧੯੩॥]
 ਇਨ ਕੇ ਬਿੱਧ ਸਿੰਘ ਸਮਝਾਯੋ । ਤਬ ਸਿੰਘਨ ਸਭ ਹੀ ਮਰਵਾਯੋ ।
 ਕੇਈਅਕ¹⁰ ਸੂਲੀ ਕਰਅਨ ਦਏ । ਕਈ ਚਰਖੜੀ ਬੀਚ ਸੁ ਭਏ ॥ [੧੯੪॥]
 ਤਬ ਹੀ ਸਿੰਘ ਅਕਾਲ ਜਪਾਏ । ਮਾਨੋ ਬੀਜ ਆਪ ਭੁਇ ਪਾਏ ।
 ਜਪਤ ਅਕਾਲ ਬਿਨਸ ਸਭ ਗਏ । ਇਹ ਬਾਨੀ ਤਤਾ¹¹ ਹੀ ਛਿਨ ਕਏ¹² ॥ [੧੯੫॥]
 ਛੁਧਾ-ਤ੍ਰਿਖਾ¹³ ਪੀੜਾ ਇਨ ਦਈ । ਨੋ ਤਨ¹⁴ ਹੈ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਸੇ ਕਈ ।
 ਇਹੈ ਮਕਤਬ ਸਰੈ¹⁵ ਕੇ ਕਾਰਨ । ਸਿੰਘ ਈਹਾਂ ਰਹੈ ਬਹੁਤ ਅਬਾਰਨ¹⁶ ॥ [੧੯੬॥]
 ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਕੇ ਬਚਨ ਅਲਾਏ¹⁷ । “ਇਨ ਕੇ ਮਾਰੇ, ਸਭੀ ਗਵਾਏ¹⁸ ।”
 ਜਬੀ ਸੀਸ ਸਮਸੇਰ¹⁹ ਦਿਖਾਯੋ । ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਤਬ ਬਚਨ ਅਲਾਯੋ ॥ [੧੯੭॥]
 “ਇਸ ਕਰ ਗੁਰੂ ਖਾਲਸ²⁰ ਨਹਿ ਗਾਈ । ਜਯੋਂ ਕਰ ਤੁਮ ਮਾਰਤ ਹੋ ਆਈ ।
 ਜਬ ਹੀ ਸੀਸ ਨ ਭੁਇ²¹ ਕਰ ਆਵਾਂ । ਤੰਤੀਅਨ²² ਬੀਚ ਪਾਇ ਪਹਰਾਵਾ” ॥ [੧੯੮॥]

1. ਰੁਪਏ ਪੈਸੇ । 2. ਲੋੜੇ, ਚਾਹੇ । 3. ਬਾਵਲਾ, ਪਾਗਲ । 4. ਨਵਾਬ ਜਕਰੀਆ ਖ਼ਾਨ (ਖ਼ਾਨ ਬਹਾਦੁਰ) ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਚੋਕ ਘੋੜਾ ਨਖ਼ਾਸ (ਸ਼ਹੀਦ ਗੱਜ) ਦੇ ਸਥਾਨ ਉਤੇ ਜੋ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤੇ ਗਏ ਉਹ ਇਹ ਸਨ : ਉਦੈ ਸਿੰਘ, ਅਮਰ ਸਿੰਘ, ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ, ਸੰਤ ਸਿੰਘ, ਗੁਰਬਖ਼ਸ਼ ਸਿੰਘ, ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਰਣ ਸਿੰਘ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਭਾਈ ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਭੱਟ ਕ੍ਰਿਤ ‘ਸ਼ਹੀਦ ਬਿਲਾਸ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ’ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਈ ਭੂਪਤਿ ਸਿੰਘ, ਮੁਹਕਮ ਸਿੰਘ, ਚੈਨ ਸਿੰਘ, ਕੀਰਤ ਸਿੰਘ, ਆਲਮ ਸਿੰਘ, ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ, ਆਦਿ ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਹੋਰ ਸਿੰਘ ਵੀ ਮਾਰੇ ਗਏ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਇਥੇ ਨਹੀਂ ਦੱਸੇ ਗਏ । 5. ਦੇਖੋ ਗਏ । 6. ਪੂਰਾ ਨਾਮ ਨਵਾਬ ਜਕਰੀਆ ਖ਼ਾਨ । ਇਸ ਦਾ ਸਮਾਂ ਸੰਨ ੧੭੩੯ ਤੋਂ ੧੭੪੫ ਈ. ਤਕ ਹੈ । 7. ਬੇਟੀ, ਪੁੱਤ੍ਰੀ । 8. ਖ਼ੂਬਸੂਰਤ ਸੋਹਣੀ । 9. ਲਾਨਤ । 10. ਕਿਤਨੇ ਹੀ । 11. ਉਸੇ । 12. ਕੀਤੀ । 13. ਭੁੱਖ-ਤੇਹ । 14. ਨੂਤਨ, ਨਵਾਂ । 15. ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਸ਼ਰਾ ਦੇ ਮਕਤਬ (ਸਕੂਲ) ਦਾ । 16. ਬਿਨਾ ਰੋਕ, ਬਗ਼ੈਰ ਢਿੱਲ । 17. ਬੋਲੇ । 18. ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ (ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ) ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿਓ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸਿੱਖ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਜਾਣਗੇ । 19. ਤਲਵਾਰ । 20. ਗੁਰੂ ਖ਼ਾਲਸਾ । 21. ਭੂਮਿ, ਧਰਤੀ । 22. ਤੰਦਾਂ ।

ਤ੍ਰਾਸ¹ ਖਾਨ ਸੋ ਬਚਨ ਸੁਨਾਵਾ । ਖਾਨ ਕਹਯੋ ਕਾਜੀ ਜੋ ਦਿਖਾਵਾ ।
 ਨਹਿ ਕਾਜੀ ਨੇ ਖਾਨ ਬਖਾਨਾ । “ਕਰੇ ਟੂਕ ਇਨ ਕੋ ਅਬ ਜਾਨਾ” ॥ [੧੯੯]॥
 ਤਬ ਹੀ ਤੇਸਾ ਲੇ ਕਰ ਆਏ । ਜੁਗਲ³ ਅੰਗ ਜਬ ਕਰੇ ਜੁਦਾਏ ।
 ਏਕ ਰੋਮ ਨਹਿ ਕਟੇ ਸੁ ਤਾਨੀ । ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਤਬ ਬਦਨ⁴ ਬਖਾਨੀ ॥ [੨੦੦]॥
 “ਮੂਰਖ । ਬੰਦ ਇਉਂ ਹੀ ਨਹੀ ਕਹੀਐ । ਚਿਹਨ ਸੁ ਅੰਗੂਰੀ ਕਰ ਕਰ ਲਹੀਐ ।
 ਜੇ ਹੈ ਹਮ ਕੋ ਹੁਕਮ ਦਰਬਾਰਾ । ਸੋਈ ਹੋਇ ਹੈ ਜਗਤ ਮੰਝਾਰਾ” ॥ [੨੦੧]॥
 ਤਬ ਹੀ ਤੁਰਕ ਬਹੁਤ ਡਰ ਗਏ । ਕਾਜੀ ਕੋਪ ਸੋ ਬਦਨ ਅਲਏ ।⁵
 ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ⁶ ਜਬ ਅੰਗ ਬਢਾਏ । ਤਬ ਹੀ ਬਿਨਸੈ⁷ ਆਪ ਸੁਭਾਏ⁸ ॥ [੨੦੨]॥
 ਸੰਮਤ ਸਤ੍ਹਰ ਸਹਸ ਇਕਾਵਨ । ਮਾਸ ਅਖਾੜ ਸੁਕਲ ਬਰ ਪਾਵਨ ।
 ਦਹੇ ਬੀਚ ਤੁਰਕਨ ਕੋ ਮੇਲਾ । ਤਬ ਹੀ ਮ੍ਰਿਤ ਗੁਰੂ ਸੰਗ ਚੇਲਾ⁹ ॥ [੨੦੩]॥
 ਪੰਚਮਿ ਥਿਤ ਭੋਮ ਅਤਿ ਵਾਰੀ । ਲਵਪੁਰ ਮਾਹਿ ਦੇਹਿ ਬਿਨਸਾਰੀ¹⁰ ।
 ਜਾਹਿ ਨਿਖਾਸਤ ਖਾਨ¹¹ ਸੋ ਕਹੀਐ । ਸੋਦਾਗਰ ਕੋ ਥਾਨ¹² ਸੁ ਲਹੀਐ ॥ [੨੦੪]॥

1. ਡਰ । 2. ਭਾਵ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦੇ ਟੁਕੜੇ ਟੁਕੜੇ ਕਰ ਦਿਓ । 3. ਦੋਵੇਂ । 4. ਮੂੰਹੋਂ । 5. ਮੂੰਹੋਂ ਬੋਲੇ । 6. ਵੱਖੋ ਵੱਖ ।
 7. ਨਾਸ਼ ਹੋਵੇ । 8. ਸੁਭਾਵਕ । 9. ਅਰਥਾਤ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹਾੜ੍ਹ ਸੁਦੀ ੫, ਮੰਗਲਵਾਰ, ਸੰਮਤ ੧੭੯੧ ਬਿ.
 (ਸੰਨ ੧੭੩੪ ਈ.) ਨੂੰ, ਜਦ ਕਿ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਦਹਿਆਂ (ਤਾਜੀਆਂ) ਦਾ ਮੇਲਾ ਸੀ, ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ ।
 ਭਾਈ ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਭੱਟ ਨੇ ‘ਸ਼ਹੀਦ ਬਿਲਾਸ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ’ (ਛੰਦ ੨੦੩) ਵਿਚ ਇਸੇ ਕਥਨ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ
 ਹੈ ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਲ ਭਾਈ ਗੁਲਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੁੱਤੀ ਖੱਲ ਲਾਹੀ ਗਈ ਸੀ ਤੇ ਭਾਈ
 ਰੂਪਤਿ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਭੰਨ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਚਰਖੀ ਉੱਤੇ ਚਾੜ੍ਹਿਆ ਗਇਆ ਸੀ । ਮੇਲਵੀ ਨੂਰ ਅਹਮਦ ਚਿਸ਼ਤੀ ਨੇ
 ਤਹਕੀਕਾਤਿ ਚਿਸ਼ਤੀ ਵਿਚ ਇਹ ਘਟਨਾ ਮਹੀਨਾ ਸਫ਼ਰ ੫, ਸੰਨ ੧੧੪੦ ਹਿ. (ਮੁਤਾਬਿਕ ਸੰਮਤ ੧੭੮੫ ਬਿ.) ਦੀ
 ਦੱਸ ਕੇ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਭਾਈ ਗੁਲਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣਾ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ । ਸਯੋਦ ਮੁਹੰਮਦ
 ਲਤੀਫ਼ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੰਮਤ ੧੭੮੫ ਬਿ.ਵਿਚ, ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਦੇ ਕਥਨ
 ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਮਤ ੧੭੯੪ ਬਿ. ਵਿਚ ਅਤੇ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਕੋ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਮਤ ੧੭੯੫ ਵਿਚ ਸ਼ਹੀਦ
 ਹੋਏ ਸਨ । (ਦੇਖੋ, ਗੁਰਸ਼ਬਦ ਰਤਨਾਕਰ ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਕ੍ਰਿਤ ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਵਿਚੋਂ ਮਨੀ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ।
 10. ਦੇਹ ਤਿਆਗੀ । 11. ਨਖ਼ਾਸਤ ਖ਼ਾਨਾ । ਨਖ਼ਾਸ ਫ਼ਾਰਸੀ ਵਿਚ ਉਸ ਸਥਾਨ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਥੇ ਗੁਲਾਮ ਤੇ ਪਸ਼ੂ
 ਖ਼ਰੀਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਮੁਹੰਮਦ ਸ਼ਾਹ ਰੰਗੀਲੇ ਦੇ ਸਮੇਂ ਜਦ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ, ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਚੌਕ ਨਖ਼ਾਸ
 ਦੇ ਥਾਵੀ ਸਨ : (੧) ਚੌਕ ਨਖ਼ਾਸ ਕਿਲੇ ਦੇ ਪਾਸ, ਸ਼ਹਰ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ, ਅਤੇ (੨) ਚੌਕ ਨਖ਼ਾਸ, ਲੰਬੇ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿਚ
 ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸ਼ਹੀਦ ਗੰਜ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਤੇ । 12. ਸੋਦਾਗਰਾਂ ਦਾ ਉਹ ਸਥਾਨ ਅਰਥਾਤ ਚੌਕ ਨਖ਼ਾਸ ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕਿਲੇ
 ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਪੂਰਬ ਦੀ ਗੁੱਟੇ ਸੀ । ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :

ਅਬ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਜੋਊ ਕਿਲੇ ਕਾ, ਬੰਦ ਸ਼ਹਿਰ ਦਿਸ ਤੇ ਹੈ ।

ਹੁਤੇ ਨਿਖਾਸ ਚੌਕ ਤਿਸ ਆਗੇ, ਰੂਪ ਮਸੀਤ ਢਿਗੈ ਹੈ ।

ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਾਕਾ, ਕੀਨੇ ਸਬ ਤੇ ਚਢ ਕੈ ।

ਸਿਖੀ ਸਿਦਕ ਬਚਨ ਸੰਗਤਿ ਕਾ, ਠੀਕ ਨਿਬਾਹਯੋ ਬਢ ਕੈ ॥੪੧॥

(ਦੇਖੋ, ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਸੰ. ੧੯੪੬ ਬਿ. ,ਸਫ਼ਾ ੪੫੭)

ਇਸੇ ਚੌਕ ਨਖ਼ਾਸ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਤੇ, ਜਿਥੇ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਬੰਦ ਬੰਦ ਕੱਟੇ ਗਏ ਸਨ, ਬੜੀ ਦੇਰ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ
 ਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਵਿਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ : “ਬਨਯੋ ਸ਼ਹੀਦਗੰਜ ਅਬ ਹੈ ਤਿਸ ਜਹਿ ਥੇ ਅੰਗ ਖਿਲਾਰੇ ।”
 (ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਸਫ਼ਾ ੪੫੭) ਪਰ ਪਿੱਛੇ ਸੰਮਤ ੨੦੦੪ ਬਿ: (ਮੁਤਾਬਿਕ ਸੰਨ ੧੯੪੭ ਈ.) ਵਿਚ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਬਣਨ ਤੇ
 ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਇਹ ਯਾਦਗਾਰ ਮਿਟਾ ਦਿਤੀ ਗਈ, ਜਿਸ ਦਾ ਹੁਣ ਕੋਈ ਨਾਂ-ਨਿਸ਼ਾਨ ਦੇਖਣ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ।

ਸੀਸ ਦੇਇ ਸਿੰਘਨ ਲੀਅ ਥਾਨਾ। ਬਲੀ ਸ਼ਹੀਦ ਭਏ ਤਿਹ ਮਾਨਾ।
 ਸਰਬ ਸਥਾਨ ਸਿੰਘ ਕਾ ਕਹੀਐ। ਜੋਇ ਨਿਖਾਸਤ ਖਾਨਾ ਕਹੀਐ॥ [੨੦੫॥]
 ਤਿਨ ਕੀ ਲਿਖੀ ਸੁ ਸਾਖੀ ਕੋਈ। ਬੰਧੂਅਨ ਬੀਚ ਜਾਤਿ ਅਤਿ ਸੋਈ।
 ਕਰੇ ਟਹਲ ਤਿਨ ਕੀ ਬਡ ਮਾਨਾ। ਖਿਜਮਤ ਖਾਨ ਬਹਾਦਰ ਜਾਨਾ॥ [੨੦੬॥]
 ਰਾਖਾ ਤਿਨ ਕਰ ਰਹੈ ਅਪਾਰਾ। ਸੁਨੇ ਕਥਾ ਇਹ ਸ੍ਵਨ ਮੰਝਾਰਾ^੧।
 ਕਰੇ ਟਹਿਲ ਸਿੰਘਨ ਕੀ ਸਾਰਾ। ਸਰਨਨਿ ਆਇਓ ਖਾਲਸ ਭਾਰਾ॥ [੨੦੭॥]
 ਕੁਇਰ ਸਿੰਘ ਕਲਾਲ ਅਤਿ ਜੋਈ। ਰਹੈ ਕੰਬੋਅਨ ਅੰਗਨ ਸੋਈ।
 ਨਾਮ ਮਾਤ੍ਰੀ ਸਿੰਘ ਹੋ ਭਾਈ। ਪੂਰਬ ਖੰਡੇ ਪਾਹੁਲ ਨ ਲਈ॥ [੨੦੮॥]
 ਜਬ ਨੋਕਰੀ ਤੇ ਭਏ ਬੈਰਾਗੀ। ਸੁਨਤ ਸਾਖੀਅਨ ਮਨ ਅਨੁਰਾਗੀ।
 ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਏ ਬਚਨ ਅਲਾਏ। ਸੁਨੇ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਚਿਤ ਲਾਏ॥ [੨੦੯॥]
 ਇਹੁ ਧਰਮਗਾ^੨ ਕਥਾ ਮੈ ਭਾਖੀ। ਬਡ ਵਿਸਥਾਰ ਸੂਖਮ ਕਰ ਰਾਖੀ।
 ਸੁਨਤ ਚਾਹ ਜਾਕੈ ਹੀ ਹੋਈ। ਤੁਰਕ ਇਮਾਨ ਨ ਚਾਹੈ ਜੋਈ॥ [੨੧੦॥]
 ਰਹੈ ਕਨਾਤ^੩ ਨਾ ਨਾਰਿ ਨਿਹਾਰੇ। ਸਸਤ੍ਰ ਪੂਜ ਮੈ ਅਤਿ ਚਿਤ ਧਾਰੇ।
 ਰਹੈ ਸੁ ਸੰਜਮ ਸਮ ਦਮ ਸਾਥਾ। ਮਰਨ ਭਯਾ ਗੁਰ ਧਾਰ ਪਿਯਾਸਾ॥ [੨੧੧॥]
 ਬੰਦੀ ਖਾਨੇ ਮੈ ਬਰ ਸੋਹਾ। ਸੁਨੇ ਸਿਖ ਤਬ ਸੰਗਤਿ ਮੋਹਾ^੪।
 ਸੁਰਮੇ ਬੀਚ ਬਸਤ੍ਰ ਰੰਗਾਵੈ। ਹੋਮ ਦੀਪ ਨਈਬੇਦਾ^੫ ਕਰਾਵੈ।
 ਗੁਰ ਕੇ ਦਰਸ ਲਹੇ ਸਿਖ ਸੋਈ। ਇਹ ਬਿਧਿ ਕਾਨ ਸੁਨੀ ਮੈ ਹੋਈ॥੭੮॥ [੨੧੨॥]
 ਸਵੈਯਾ। ਯਾਹਿ ਕਥਾ ਪੜ੍ਹ ਹੈ ਸੁਨ ਹੈ ਜਨ, ਮੋਖ ਤੇ ਆਦਿ ਲਹੈ ਫਲ ਚਾਰੀ^੬।
 ਧਰਮ ਸਿਖੀ ਤਿਨ ਕੋ ਪੁਨਿ ਪ੍ਰਾਪਤਿ, ਰਾਜ, ਰੁ^੭ ਭਾਗ ਰਿਧੰ ਸਿਧ ਸਾਰੀ।
 ਧਯਾਇ ਇਕੀਸ ਸੁ ਪਾਵਨ ਹੈ ਪੁਨਿ, ਏਕ ਹੀ ਏਕ ਫਲੰ ਅਤਿ ਭਾਰੀ।
 ਯਾ ਸੁਨ ਗਾਵਨ ਦਾਨ ਲਿਖੰ ਕਰ, ਰਾਜਸੂ ਯਾਗਾ^੮ ਕੋ ਪੁਨੰ ਅਪਾਰੀ॥੭੯॥ [੨੧੩॥]
 ਜੋ ਸੁਨ ਹੈ ਇਨ ਕੋ ਕਰ ਪ੍ਰੇਮ ਸੁ, ਏਕ ਹੀ ਗਾਥ ਗੁਰੂ ਰੁਚਿ ਧਾਰੀ।
 ਤਾ ਜਸ ਕੋ ਨਹਿ ਗਾਇ ਸਕੈ ਸੁਰ, ਜਾਵਤ ਅੰਤ ਸੁ ਬ੍ਰਹਮ ਮੰਝਾਰੀ।
 ਜੀਵਤ ਮੋਖ ਸੁ ਤੰ^੯ ਨਰ ਰਾਜਤ^{੧੦}, ਜਾਹਿ ਮਨੰ ਅਸਿਕੇਤ ਪ੍ਰਕਾਰੀ।
 ਸੰਮਤ ਬਸੁ^{੧੧} ਇਕਾਦਸ^{੧੨} ਤਾਹਿ ਮੈ, ਕੁਆਰਾ^{੧੩} ਸੁ ਮਾਸ ਕੇ ਦਿਵਸ ਮੰਝਾਰੀ॥੮੦॥ [੨੧੪॥]
 ਦੋਹਰਾ। ਅਨ ਦਸ ਸੰਮਤ ਪ੍ਰਥਮ^{੧੪} ਬਰ, ਮਾਸ ਕੁਆਰ ਜੋ ਆਹਿ।

1. ਅਰਥਾਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਕਰਨ ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਨਖਾਸਤ ਖਾਨੇ ਅਥਵਾ ਚੋਕ ਨਖਾਸ ਉੱਤੇ ਦੇਹੀ ਥਾਵੀ ਕਬਜ਼ਾ ਹੋ ਗਇਆ। 2. ਕੰਨ। 33. ਧਰਮ ਦਾ ਗਣਾਤਾ, ਧਰਮ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਵਾਲਾ। 4. ਪੜਦਾ। 5. ਤਸ ਹੀ (ਮੋ. ਬਾ. ੭੧)। 6. ਨੈਵੇਦਯ, ਦੇਵਤੇ ਨੂੰ ਅਰਪਿਆ ਹੋਇਆ ਭੋਜਨ, ਅਥਵਾ ਭੋਟਾ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਸਾਮਗਰੀ। 7. ਚਾਰ ਪਦਾਰਥ : ਧਰਮ, ਅਰਥ, ਕਾਮ ਅਤੇ ਮੋਖ। 8. ਰੁ (ਅਰੁ)। 9. ਰਾਜਸੂਯ ਯੱਗ, ਜੋ ਜੱਗ (ਯਗਯ) ਰਾਜੇ ਲੋਕ ਕਰਦੇ ਹਨ। 10. ਦੇਵਤਾ। 11. ਤਿਸ ਨੂੰ (ਉਸ ਨੂੰ) ਜਾਂ ਉਹ। 12. ਸੋਭ। 13. ਅੰਨ ਬਸੁ (ਗਣ ਦੇਵਤਾ)। 14. ਇਕ ਤੇ ਦਸ ਗਿਆਰਾਂ। 15. ਅੱਸੂ। 16. ਸੰਮਤ ਅੰਨ ਦਸ (੧੮੦੦) ਸੌ ਪਹਲਾਂ ਗਿਣੇ ਤੇ ਫੇਰ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਉਪਰਲੇ ਅੰਨ ਮਿਲਾਓ ਤਾਂ ਸੰਮਤ ੧੮੦੮ ਬਿ. ਬਣਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਰਚਨਾ-ਕਾਲ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸਤਕ ਭਯੋ ਸੰਪੂਰਨ, ਚੰਦ ਤਨੁਜ¹ ਦਿਨ ਮਾਹਿ² ॥੮੧॥ [੨੧੫॥]

ਯਾ ਕਰ ਕੀਨੋ ਗ੍ਰੰਥ ਹੈ, ਜੋਇ ਸੁਨਾ ਸੁਭ ਕਾਨ ।

ਐਰ ਨ ਜਾਨਤ ਗ੍ਰੰਥ ਕੋ ਕੇਵਲ ਗੁਰ-ਅਖਯਾਨ³ ॥੮੨॥ [੨੧੬॥]

ਯਾ ਕਰ ਦਰਸ ਲਹੇ ਘਨੇ, ਹੋਤ ਸੂਖ ਕੀ ਬਿੰਦ ।

ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਸ੍ਰੀ ਗ੍ਰੰਥ ਹੈ, ਤਪਤ ਹਰਤ ਜਨੁ ਚੰਦ⁴ ॥੮੩॥ [੨੧੭॥]

ਜਲ ਖਾਰਾ ਅਰੁ ਸ੍ਰਿਨੀ⁵ ਜੋ, ਭਏ ਅਪਾਵਨ⁶ ਨੀਤ ।

ਠਾਕੁਰ ਚਰਨਾਮਤ⁷ ਭਏ, ਅਰੁ ਪੁਰਾਨ ਪੂਜੀਤ ॥੮੪॥ [੨੧੮॥]

ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਸ੍ਰੀ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਮਤ ਵਖਯਾਨ ਬਰਨਨੰ ਨਾਮ ਇਕੀਸਮੇ ਧਯਾਇ ਕਥਿ

ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਵਰਨਨੰ, ਪਯਾਨ ਚਾਰ ਸਮਾਪਤੰ । ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਜੀ ਸਹਾਇ ॥੨੧॥੧॥

ਸੁਭਮਸਤੁ ਸੁਭਸਮਤੁ ਸੁਭਮਸਤੁ ।

ਲਿਖਾਰੀ ਵਲੋਂ :

ਦੋਹਰਾ । ਪਾਵਸ ਰੁਤ ਬਰਸਾਤ ਕੀ, ਪੂਰਨ ਕੀਓ ਗ੍ਰੰਥ ।

ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਇਹ ਨਾਮ ਹੈ, ਪੜ੍ਹੋ ਪ੍ਰੀਤ ਸੋ ਪੰਥ ॥੧॥

ਸੋਰਠਾ । ਸੰਮਤ ਉਨੀ ਸੋ ਨੋ, ਕਰ ਤਿਆਰ ਸੁਖ ਪਾਇਓ ।

ਨਰਾਇਣ ਸਿੰਘ ਹੈ ਨਾਉਂ, ਗੁਰੁ ਰਾਮ ਦਾਸ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੀ ॥੨॥

ਸੰਮਤ ੧੯੦੯, ਦਸਮੀ ਸੁਦੀ ਸੰਪੂਰਨ । ਸੁਭਮਸਤੁ ।

1. ਚੰਦ (ਚੰਦ੍ਰਮਾ) ਦਾ ਤਨੁਜ (ਪੁਤ੍ਰ, ਬੱਚਾ), ਅਰਥਾਤ ਬੁੱਧਵਾਰ । 2. ਇਹ ਦੋਹਰਾ ਮੇਰੀ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਇਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਪਾਠ ਦੀ ਕਮੀ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਅੰਮਿਤਸਰ (ਨੰ: ੬੦੫) ਦੀ ਪ੍ਰਤੀ ਤੋਂ ਲਿਆ ਹੈ । 3. ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕਥਾ ਅਥਵਾ ਇਤਿਹਾਸ । 4. ਵਿੰਦ, ਸਮੁਦਾਯ, ਬਹੁਤਾ । 5. ਸੀਰੀ, ਸਿੱਠਾ । 6. ਅਪਵਿਤ੍ਰ, ਗੰਦਲਾ । 7. ਚਰਣਾਮ੍ਰਿਤ, ਚਰਣਾਂ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ, ਅਥਵਾ ਧੋਣ ।

ਅੰਤਿਕਾ

ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਾਵਾਂ ਤੇ ਥਾਵਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ

(ੳ)

ਉਜੈਨ—(ਉੱਜਯਿਨੀ) ਮੱਧ ਭਾਰਤ (ਮਾਲਵਾ ਦੇਸ਼) ਦੀ ਪੁਰਾਣੀ ਰਾਜਧਾਨੀ, ਜਿੱਥੇ ਕਿ ਅੱਜ ਤੋਂ ੨੦੨੩ ਵਰ੍ਹੇ ਪਹਲਾਂ ਮਹਾਰਾਜਾ ਵਿਕ੍ਰਮਾਦਿਤਯ ਨੇ ਰਾਜ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਨਗਰ ਸਿਪ੍ਰਾ ਨਦੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਉੱਤੇ ਵਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਨਗਰ ਦਾ ਦੂਜਾ ਨਾਮ ਅਵੰਤੀ ਜਾਂ ਅਵੰਤਿਕਾ ਪੁਰੀ ਵੀ ਹੈ।

ਉਦੇ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ—ਇਹ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ ਦਾ ਪੁੱਤ੍ਰ, ਜਾਤਿ ਦਾ ਰਾਜਪੂਤ ਤੇ ਪਿੰਡ ਅਲੀਪੁਰ (ਜ਼ਿਲਾ ਮੁਲਤਾਨ) ਦਾ ਵਸਨੀਕ ਸੀ। ਸੰਮਤ ੧੭੫੮ ਬਿ: (੧੭੦੧ ਈ.) ਦੇ ਜੰਗ ਵਿਚ ਇਸ ਨੇ ਰਾਜਾ ਕੇਸਰੀ ਚੰਦ ਜਸਵਾਲੀਏ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਪੋਹ, ਸੰਮਤ ੧੭੬੨ ਬਿ: (੧੭੦੫ ਈ.) ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦਸਮੇਸ਼ ਦੇ ਆਨੰਦਪੁਰ ਛੱਡਣ ਸਮੇਂ ਇਹ ਕੀਰਤਪੁਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਸਾਹੀ ਟਿੱਬੀ ਪੁਰ ਦੁਸ਼ਮਨ ਨਾਲ ਲੜਦਾ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਇਆ ਸੀ।
(੨) ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸਾਥੀ ਇਕ ਸਿੰਘ, ਜੋ ਨਵਾਬ ਖ਼ਾਨ ਬਹਾਦੁਰ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। (ਅਧਿਆਇ ੨੧)

(ਅ)

ਅਉਰੰਗਜ਼ੇਬ (ਮੁਗਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ)—ਇਸ ਦਾ ਜਨਮ ਦੋਹਦ ਦੇ ਸਥਾਨ ਪੁਰ, ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸ਼ਾਹਜਹਾਂ ਦੇ ਘਰ, ਅਰਜਮੰਦ ਬਾਨੋ ਬੇਗਮ ਦੇ ਪੋਟੇ, ੧੦ ਅਕਤੂਬਰ ਸੰਨ, ੧੬੧੯ ਈ. ਨੂੰ ਹੋਇਆ। ਸ਼ਾਹਜਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਤੀਜਾ ਪੁੱਤ੍ਰ ਸੀ। ੨੩ ਜੁਲਾਈ, ਸੰਨ ੧੬੫੮ ਈ. ਨੂੰ ਲਗਭਗ ੪੦ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਇਹ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਸ਼ਾਹਜਹਾਂ ਨੂੰ ਕੈਦ ਕਰ ਕੇ ਆਗਰੇ ਦੇ ਰਾਜ-ਤਖ਼ਤ ਉੱਤੇ ਬੈਠਿਆ। ੨੦ ਫਰਵਰੀ, ਸੰਨ ੧੭੦੭ ਈ. ਨੂੰ ਲਗਪਗ ੯੧ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਅਹਮਦ ਨਗਰ (ਦੱਖਣ) ਦੇ ਸਥਾਨ ਪੁਰ ਇਸ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ਹੋਇਆ।

ਅਉਰੰਗਾਬਾਦ—ਹੈਦਰਾਬਾਦ (ਦੱਖਣ) ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਗਰ, ਜੋ ਪਹਲਾਂ ਖਿਰਕੀ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਮਸ਼ਹੂਰ ਸੀ। ਫੇਰ ਸ਼ਾਹ ਐਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਨਾਂ ਐਰੰਗਾਬਾਦ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਇਆ।

ਅਹਮਦ ਨਗਰ—ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਸੀਨਾ ਨਦੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਇਹ ਨਗਰ ਅਹਮਦ ਨਜ਼ਮ ਨੇ ਸੰਨ ੧੪੯੦ ਵਿਚ ਆਬਾਦ ਕੀਤਾ। ਭਾਈ ਦਯਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ

- ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਜ਼ਵਰ-ਨਾਮਾ ਲੈ ਕੇ ਸ਼ਾਹ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੂੰ ਇਸੇ ਸਥਾਨ ਪੁਰ ਮਿਲੇ ਸਨ।
- ਅਹਮਦਾਬਾਦ**—ਇਲਾਕਾ ਗੁਜਰਾਤ ਦਾ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸ਼ਹਰ। ਇਹ ਸੰਨ ੧੪੧੩ ਵਿਚ ਰਾਜਾ ਅਹਮਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਸਾਬਰਮਤੀ ਨਦੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਵਸਾਇਆ ਸੀ।
- ਅਗਮਗੜ੍ਹ/ਅਗਮਪੁਰਾ**—ਸ੍ਰੀ ਆਨੰਦਪੁਰ ਦਾ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਿਲਾ ਜਿਥੇ ਸੰਮਤ ੧੭੬੨ ਬਿ: ਵਿਚ ਭਾਈ ਉਦੇ ਸਿੰਘ ਤੇ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮੁਗਲੋਈ ਦਲਾਂ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕੀਤਾ। ਆਰਾਮਪੁਰਾ ਵੀ ਇਸੇ ਕਿਲੇ ਦਾ ਦੂਜਾ ਨਾਂ ਹੈ।
- ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਬਾਬਾ**—ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਵੱਡਾ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ, ਜੋ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਦੇ ਪੋਟੇ ੨੩ ਮਾਘ ਸੰਮਤ ੧੭੪੩ ਬਿ: ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਤੇ ੮ ਪੋਹ ਸੰਮਤ ੧੭੬੨ ਬਿ: ਨੂੰ ਚਮਕੌਰ ਦੇ ਜੁੱਧ ਵਿਚ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਇਆ ਸੀ।
- ਅਜ਼ਧਿਆ (ਅਜੋਧਯਾ)**—ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਸਰਜੂ ਨਦੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਇਕ ਪੁਰਾਣੀ ਰਾਜਧਾਨੀ, ਜਿਥੇ ਸੂਰਜ ਵੰਸ਼ੀ ਮਹਾਰਾਜਾ ਦਸ਼ਰਥ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ੍ਰ ਜੀ ਨੇ ਰਾਜ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਥੇ ਵਿਸ਼ਸ਼ਟ ਕੁੰਡ ਦੇ ਕੋਲ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਇਕ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।
- ਅਬਿਚਲ ਨਗਰ (ਨੰਦੇੜ)**—ਇਹ ਸਥਾਨ, ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ, ਹੈਦਰਾਬਾਦ (ਦੱਖਣ) ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਗੋਦਾਵਰੀ ਨਦੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਤੇ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਸ ਸਥਾਨ ਪੁਰ ਕੱਤਕ ਸੁਦੀ ੫, ਸੰਮਤ ੧੭੬੫ ਬਿ: ਨੂੰ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਏ ਸਨ।
- ਅਲਸੂਨ ਗ੍ਰਾਮ (ਆਲਸੂਨ)** ਨਾਦੋਣ ਦੇ ਲਾਗੇ ਇਕ ਪਿੰਡ, ਜਿਥੇ ਕੁਝ ਫ਼ਸਾਦੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੰਡ ਦਿਤਾ ਸੀ।
- ਅਲਫ਼ ਖ਼ਾਨ**—ਸ਼ਾਹ ਜਹਾਨੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਦੁੱਲਾ ਖ਼ਾਨ ਦੇ ਪੁਤ੍ਰ ਲੁਤਫ਼ੁੱਲਾ ਖ਼ਾਨ ਦਾ ਪੁਤ੍ਰ ਅਤੇ ਮੀਆ ਖ਼ਾਨ ਦਾ ਭਤੀਜਾ।
- ਆਗਰਾ**—ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਦਰਿਆ ਜਮਨਾ ਦੇ ਕੰਢੇ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸ਼ਹਿਰ ਜੋ ਅਕਬਰ ਦੇ ਸਮੇਂ ਅਕਬਰਾਬਾਦ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਮੁਗਲ ਹਕੂਮਤ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਰਹਿਆ। ਇਥੇ ਮਾਈ ਥਾਨ ਮਹੱਲੇ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦੁਰ ਜੀ ਦਾ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਅਤੇ ਬਾਹਰ, ਇਕ ਬਾਗ ਵਿਚ, ਸ੍ਰੀ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ।
- ਆਜ਼ਮ ਤਾਰਾ (ਤਾਰਾ ਆਜ਼ਮ)**—ਇਹ ਸ਼ਹਿਰ, ਜਿਸ ਦਾ ਸਹੀ ਨਾਮ ਮੁਹੰਮਦ ਆਜ਼ਮ ਸੀ, ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੇ ਘਰ ਬਾਨੂ ਬੇਗਮ ਦੇ ਪੋਟੇ ੧੧ ਜੁਲਾਈ, ਸੰਨ ੧੬੫੩ ਈ: ਨੂੰ ਜਨਮਿਆ ਤੇ ੧੮ ਜੂਨ, ਸੰਨ ੧੭੦੭ ਈ: ਨੂੰ ਆਗਰੇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਜਾਜੂ ਦੇ ਸਥਾਨ ਪੁਰ ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਮੁਹੰਮਦ ਮੁਅੱਜਿਮ (ਬਹਾਦੁਰ ਸ਼ਾਹ) ਨਾਲ ਲੜਦਾ ਹੋਇਆ ਮਾਰਿਆ ਗਇਆ ਸੀ।
- ਆਨੰਦਪੁਰ (ਮਾਖੋਵਾਲ)**—ਦਰਿਆ ਸਤਲੁਜ ਦੇ ਕੰਢੇ ਇਲਾਕਾ ਕਹਲੂਰ ਵਿਚ ਇਕ ਸਥਾਨ, ਜੋ ਪਹਲਾਂ ਮਾਖੋਵਾਲ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦੁਰ ਜੀ (ਨੌਵੇਂ ਗੁਰੂ) ਨੇ ਸੰਮਤ ੧੭੨੨ ਜਾਂ ੧੭੨੩ ਵਿਚ ਖ਼ਰੀਦ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਚੱਕ ਨਾਨਕੀ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ, ਤੇ ਫੇਰ ਸ੍ਰੀ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੇ ਸੰਮਤ ੧੭੪੫ ਬਿ: ਵਿਚ ਭੰਗਾਣੀ ਦੇ ਜੁੱਧ ਤੋਂ ਬਾਦ, ਆਨੰਦਪੁਰ

ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਆਬਾਦ ਕੀਤਾ ਤੇ ਕਿਲਾ ਆਨੰਦ ਗੜ੍ਹ, ਹੋਲ ਗੜ੍ਹ, ਕੇਸ਼ ਗੜ੍ਹ, ਅਗਮ ਗੜ੍ਹ, ਲੋਹ ਗੜ੍ਹ, ਫਤਿਹ ਗੜ੍ਹ, ਆਦਿ ਬਣਵਾਏ। ਆਨੰਦਪੁਰ ਦਾ ਸ੍ਰੀ ਕੇਸ਼ਗੜ੍ਹ ਸਥਾਨ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਦੂਜੇ ਤਖ਼ਤ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ।

(ਸ)

ਸ਼ਤ ਗਾਮਿਨਿ—(ਸ਼ਤ) ਇਕ ਸੌ ਧਾਰਾਂ ਵਿਚ ਗਮਨ ਕਰਨ (ਚੱਲਣ) ਵਾਲਾ ਦਰਿਆ ਸਤਲੁਜ। ਦੇਖੋ, ਸ਼ਤਦ੍ਰਵ ਤੇ ਸਤਲੁਜ।

ਸ਼ਤਦ੍ਰਵ/ਸਤਦ੍ਰ/ਸਤਲੁਜ—ਇਹ ਦਰਿਆ ਤਿੱਬਤ ਦੀ ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਝੀਲ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕੁੱਲੂ, ਮੰਡੀ, ਬਿਲਾਸਪੁਰ, ਆਨੰਦਪੁਰ, ਰੋਪੜ, ਲੁਧਿਆਣਾ, ਫਿਲੌਰ, ਆਦਿ ਥਾਣੀ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਦਰਿਆ ਬਿਆਸ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਦਰਿਆ ਸਿੰਧ ਵਿਚ ਜਾ ਡਿਗਦਾ ਹੈ।

ਸਰਹਿੰਦ ਬਾਵਨੀ—ਜ਼ਿਲਾ ਪਟਿਆਲਾ ਦਾ ਨਗਰ ਸਰਹਿੰਦ ਜੋ ਮੁਗ਼ਲਾਂ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਸਮੇਂ ੫੨ ਪਰਗਨਿਆਂ ਦਾ ਮੁਖ ਕੇਂਦ੍ਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਰਹਿੰਦ ਬਾਵਨੀ (੫੨) ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸੀ। ਫ਼ੀਰੋਜ਼ ਸ਼ਾਹ ਤੁਗ਼ਲਕ ਦੇ ਸਮੇਂ ਇਹ ਨਗਰ ਸਮਾਨੇ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਥੱਲੇ ਸੀ। ੧੩ ਪੋਹ, ਸੰਮਤ ੧੭੬੨ ਬਿ. ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਜ਼ੋਰਾਵਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਵਾਬ ਵਜ਼ੀਰ ਖ਼ਾਨ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਇਸੇ ਸਥਾਨ ਪੁਰ ਕਤਲ ਕਰਵਾਏ ਗਏ ਸਨ ਜਿੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਵਜੋਂ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਫਤਿਹਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ, ਸ਼ਹੀਦ ਗੰਜ, ਥੜਾ ਸਾਹਿਬ, ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਜੀ ਦਾ ਬੁਰਜ, ਵਿਮਾਨ ਗੜ੍ਹ ਤੇ ਜੇਤੀ ਸਰੂਪ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ।

ਸ਼ਾਹ ਸੰਗ੍ਰਾਮ—ਬੀਬੀ ਵੀਰੋ ਦਾ ਸਪੁਤ੍ਰ ਸੰਗੋਸ਼ਾਹ, ਜੋ ਸੰਮਤ ੧੭੪੫ ਵਿਚ ਦੁਸ਼ਮਨ ਨਾਲ ਲੜਦਾ ਹੋਇਆ ਭੰਗਾਣੀ ਦੇ ਯੁੱਧ ਸਮੇਂ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਅਦੁੱਤੀ ਜੋਧਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸ਼ਾਹ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਦੀ ਪਦਵੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

ਸ਼ਾਹਜਹਾਨਾਬਾਦ—ਦਿੱਲੀ ਦਾ ਹੀ ਦੂਜਾ ਨਾਉਂ ਹੈ। ਇਹ ਸੰਨ ੧੬੩੧ ਈ. ਵਿਚ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸ਼ਾਹਜਹਾਨ ਨੇ ਲਾਲ ਕਿਲੇ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਨਵੀਂ ਆਬਾਦੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਨਾਂ ਤੇ ਵਸਾਇਆ ਸੀ।

ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ—ਇਹ ਸ੍ਰੀ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੇ ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਜਨਮ ਬਿਦਰ ਸ਼ਹਰ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਜਨਮ ਪਿੰਡ ਨੰਗਲ ਸ਼ਹੀਦਾਂ (ਜ਼ਿਲਾ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ) ਵਿਚ ਤੁਲਸੀ (ਚਮਨ ਰਾਮ) ਨਾਈ ਦੇ ਘਰ ਮਾਤਾ ਬਿਸ਼ਨ ਦੇਵੀ ਦੀ ਕੁੱਖੋਂ ੪ ਹਾੜ੍ਹ, ਸੰਮਤ ੧੭੨੨ ਬਿ. ਨੂੰ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਇਹ ੮ ਪੋਹ, ਸੰਮਤ ੧੭੬੨ ਬਿ. ਨੂੰ ਚਮਕੌਰ ਦੇ ਧਰਮ-ਜੁੱਧ ਵਿਚ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਸਾਹਿਬ ਚੰਦ—(੧) ਇਕ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਾ। (੨) ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਇਕ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਿੱਖ ਜੋ ਆਨੰਦਪੁਰ ਦੇ ਜੁੱਧ ਵਿਚ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਇਆ।

ਸਾਹਿਬ ਦੇਵੀ, ਮਾਤਾ—ਇਹ ਮਾਤਾ ਜੀ “ਖ਼ਾਲਸੇ ਦੀ ਮਾਤਾ” ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਰੁਹਤਾਸ, ਜ਼ਿਲਾ ਜਿਹਲਮ, ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਤੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਮ ਰਾਮੂ ਸੀ, ਜੋ ਜਾਤਿ ਦਾ ਬੱਸੀ ਖਤ੍ਰੀ ਸੀ। ੧੮ ਵੈਸਾਖ, ਸੰਮਤ ੧੭੫੭ ਬਿ. ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਆਨੰਦਪੁਰ ਵਿਖੇ ਹੋਈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੋਟੇ ਸੰਤਾਨ ਕੋਈ

ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮਹੀਨਾ ਪੋਹ, ਸੰਮਤ ੧੭੬੨ ਵਿਚ ਆਨੰਦਪੁਰ ਛੱਡਣ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਬਿਚਲ ਨਗਰ (ਨੰਦੇੜ) ਤਕ ਅਨੇਕਾਂ ਤਕਲੀਫਾਂ ਝੱਲ ਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸਾਥ ਦਿੱਤਾ। ਫੇਰ ਕੱਤਕ ਸੁਦੀ ੫, ਸੰਮਤ ੧੭੬੫ ਬਿ. ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਉਣ ਤੇ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਉਥੋਂ ਦਿੱਲੀ ਚਲੇ ਆਏ ਤੇ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਜੀ ਦੇ ਕੋਲ ਰਹੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਜੀ ਤੋਂ ਪਹਲਾਂ, ਸੰਮਤ ੧੭੬੦ ਬਿ., ਦੇ ਨੇੜੇ ਤੇੜੇ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਸ਼ਾਹੀ ਟਿੱਬੀ—ਕੀਰਤਪੁਰ ਦੇ ਲਾਗੇ ਇਕ ਸਥਾਨ, ਜਿੱਥੇ ਭਾਈ ਉਦੇ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਾਥੀਆਂ ਸਮੇਤ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ ਸਨ।

ਸਾਰਮੋਰ (ਸਿਰਮੋਰ)—ਜਮਨਾ ਅਤੇ ਸਤਲੁਜ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਇਕ ਪਹਾੜੀ ਰਿਆਸਤ ਜਿਸ ਨੂੰ 'ਨਾਹਨ' ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਸਾਲੇ, ਭਾਈ—ਇਕ ਸਿੱਖ ਜੋ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤਕ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹਾਜ਼ਰ ਰਹਿਆ। ਇਹ ਕੁਝ ਚਿਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦਾ ਕੋਤਵਾਲ ਵੀ ਰਹਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ਸੰਮਤ ੧੬੮੫ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਹੋਇਆ।

ਸ਼ਿਕਾਰ ਪੁਰ—ਜ਼ਿਲਾ ਸੱਖਰ (ਸਿੰਧ) ਵਿਚ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਗਰ, ਜੋ ਵਪਾਰ ਦਾ ਕੇਂਦ੍ਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ।

ਸੁਕੇਤ—ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇਲਾਕਾ ਪਹਾੜ ਦਾ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਗਰ। ਰਿਆਸਤ ਸੁਕੇਤ ਬਾਈਧਾਰ ਦੀਆਂ ਪਹਾੜੀ ਰਿਆਸਤਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ ਤੇ ਇਥੇ ਸੁਕੇਤੀਆ ਗੋਤ ਦੇ ਰਾਜਪੂਤ ਰਾਜ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਸੁਖਦੇਵ—(੧) ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਦਾ ਇਕ ਕਵੀ, ਜਿਸ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ੫੨ ਕਵੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਹੈ। ਅਧਯਾਤਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ (ਵੇਦਾਂਤ ਗ੍ਰੰਥ) ਇਸੇ ਕਵੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ।

(੨) ਇਕ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਾ, ਜੋ ਨਾਦੋਣ ਦੇ ਜੁੱਧ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ।

ਸੁੰਦਰੀ, ਮਾਤਾ—ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਰਾਮ ਸਰਨ ਜੀ ਜਾਤਿ ਦੇ ਕੁਮਰਾਵ ਖੜੀ ਤੇ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਸਨ। ੭ ਵੈਸਾਖ, ਸੰਮਤ ੧੭੪੧ ਬਿ. ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਨੰਦ ਕਾਰਜ ਆਨੰਦਪੁਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਗੁਰੂ ਕੀ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਸਥਾਨ ਪੁਰ ਸ੍ਰੀ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹੋਇਆ। ਵੱਡਾ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੁੱਖੋਂ ਹੀ ਸੀ।

ਸੰਮਤ ੧੭੬੨ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਆਨੰਦਪੁਰੋਂ ਜਾਣ ਸਮੇਂ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਜੀ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਲ ਦਿੱਲੀ ਚਲੇ ਗਏ। ਸੰਮਤ ੧੭੬੫ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਉਣ ਤੇ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਉਤੇ ਚਲਦਾ ਰਹਿਆ। ਇਹ ਕੁਝ ਚਿਰ ਮਥੁਰਾ ਜਾ ਕੇ ਵੀ ਰਹਿੰਦੇ ਰਹੇ; ਪਰ ਫੇਰ ਦਿੱਲੀ ਹੀ ਪਰਤ ਆਏ। ਰਿਆਸਤ ਜੈ ਪੁਰ ਵਲੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਰਚ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਪਿੰਡ ਦੀ ਜਾਗੀਰ ਭੇਜੀ ਗਈ ਸੀ। ਸੰਮਤ ੧੮੦੪ ਬਿ. ਵਿਚ ਦਿੱਲੀ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ਹੋਇਆ, ਜਿੱਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮਾਧੀ ਸਥਾਨ ਪੁਰ ਦੇਹੁਰਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਸਧਾਰਸ—(ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) ਸੰਮਤ ੧੬੩੧ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ

ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਪਿੰਡ ਤੁੰਗ, ਗੁਮਟਾਲਾ, ਸੁਲਤਾਨ ਵਿੰਡ, ਆਦਿ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਖਰੀਦ ਕੇ, ਜੋ ਕਿ ਗੈਰ ਆਬਾਦ ਪਈ ਸੀ, ਗੁਰੂ ਚੱਕ ਨਾਮੀ ਨਗਰ ਵਸਾਇਆ ਤੇ ਫੇਰ ਸੰਮਤ ੧੬੩੪ ਵਿਚ ਸਰੋਵਰ ਖੁਦਵਾਇਆ ਤੇ ਪਿੱਛੋਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਰਚ ਕੇ ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਰੱਖਿਆ। ਸੁਧਾ (ਅੰਮ੍ਰਿਤ) ਸਰੋਵਰ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਸੁਧਾਸਰ ਦਾ ਹੀ ਦੂਜਾ ਨਾਂ ਹੈ।

ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ—ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਇਕ ਵੌਜਦਾਰ, ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਆਨੰਦਪੁਰ ਤੇ ਲੋਹਗੜ੍ਹ ਦੀ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਬੜੀ ਬਹਾਦਰੀ ਨਾਲ ਲੜਿਆ ਸੀ।

ਸ਼ੇਰ ਗੜ੍ਹ—ਤਹਸੀਲ ਜਲਾਲਾਬਾਦ, ਜਿਲਾ ਫ਼ੀਰੋਜ਼ਪੁਰ, ਦਾ ਇਕ ਪਿੰਡ, ਜਿੱਥੇ ਫੱਤੂ ਤੇ ਸੰਮੂ ਭੋਗਰਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਭੇਟਾ ਲੁੰਗੀ ਤੇ ਖੋਸ ਕੀਤੇ ਸਨ, ਜੋ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਸ਼ੋਗਤ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਗੁਰਦਾਰਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਨਗਰ (ਗੜ੍ਹਵਾਲ)—ਇਹ ਨਗਰ, ਜੋ ਗੜ੍ਹਵਾਲ ਦੇ ਪੋੜੀ ਪਰਗਨੇ ਵਿਚ ਹੈ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਰਾਜਾ ਫਤਿਹ ਸ਼ਾਹ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਸੀ। ਸੰਨ ੧੮੯੪ ਵਿਚ ਗੁਹਾਨਾ ਝੀਲ ਦਾ ਬੰਨ੍ਹ ਟੁੱਟਣ ਕਰਕੇ ਇਹ ਨਗਰ ਹੜ੍ਹ ਗਇਆ ਤੇ ਫੇਰ ਇਸ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਨਵੀਂ ਰਾਜਧਾਨੀ ਗੜ੍ਹਵਾਲ ਬਦਲ ਗਈ।

ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸੰਤ ਸਿੰਘ—ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਾਥੀ, ਜੋ ਚੌਕ ਨਖ਼ਾਸ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਨਵਾਬ ਜ਼ਕਰੀਆ ਖ਼ਾਨ (ਖਾਨ ਬਹਾਦੁਰ) ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ।

ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਬੰਗੋਸਰੀ ਅਤੇ ਸੰਤ ਸਿੰਘ—ਚਮਕੌਰ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦ ਜੋ ੪ ਪੋਹ, ਸੰਮਤ ੧੭੬੨ ਬਿ. ਨੂੰ ਇਸ ਮਹਾਨ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਅੰਤਲੇ ਸ਼੍ਰਾਸਾਂ ਤਕ ਦੁਸ਼ਮਨ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ।

(ਹ)

ਹਠੀ ਸਿੰਘ, ਬਾਬਾ—ਇਹ ਇਸ ਗੁਰਬਿਲਾਸ (ਪਾ. ੧੦) ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੇ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਔਰਸ ਪੁਤ੍ਰ ਸੀ, ਪਰ ਹੋਰ ਕਈ ਲੇਖਕਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਜੀ ਦੇ ਪਾਲਿਤ ਬੇਟੇ, ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪੁਤ੍ਰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਬਹੁਤਾ ਆਪਣੇ ਨਾਨਕੇ ਘਰ, ਬੁਰਹਾਨਪੁਰ (ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼) ਵਿਚ, ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਰਹਿਆ ਤੇ ਉਥੇ ਹੀ ਇਸ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ਹੋਇਆ, ਜਿੱਥੇ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਦੇਹੁਰਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਹਯਾਤ ਖ਼ਾਨ—ਇਕ ਪਠਾਨ ਸਰਦਾਰ, ਜੋ ਸੱਯਦ ਬੁੱਧੂ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਪਾਉਂਟੇ ਦੇ ਸਥਾਨ ਪੁਰ ਗੁਰੂ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੇ ਪਾਸ ਨੌਕਰ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ। ਅੰਤ ਵਿਚ ਇਹ ਭੰਗਾਣੀ ਦੇ ਜੰਗ ਸਮੇਂ ਦੁਸ਼ਮਨ ਨਾਲ ਜਾ ਮਿਲਿਆ ਤੇ ਜੰਗ ਹੋਣ ਤੇ ਮਹੰਤ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਦਾਸ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਕੁਤਕਾ (ਸੋਟਾ) ਲੱਗਣ ਤੇ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ।

ਹਰਿਦਵਾਰ—ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦਾ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਪੁਰਾਣਾ ਹਿੰਦੂ ਤੀਰਥ, ਜੋ ਦਰਿਆ ਗੰਗਾ ਦੇ ਕੰਢੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੰਗਾ ਜੀ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ। ਹਿੰਦੂ ਮਤ ਦੇ ਪੌਰਾਣਿਕ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗੰਗਾ ਸਤਿਜੁਗ ਦੇ ਸਮੇਂ ਅਜੁਧਿਆ ਪੁਰੀ ਦੇ ਰਾਜਾ ਭਗੀਰਥ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਗਤੀ ਕਰਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਸੁਰਗਪੁਰੀ ਤੋਂ ਲਿਆਂਦੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨਦੀ ਦੀ ਬੜੀ ਮਹਿਮਾ ਹੈ। ਲੋਕ ਇਥੇ ਆਪਣੇ ਮੋਢੇ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਦੇ ਫੁੱਲ (ਹੱਡ) ਪਾਉਣਾ ਬੜਾ ਪੁਨੀਤ ਕੰਮ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਗੰਗਾ (ਹਰਿਦਵਾਰ) ਦਾ ਦੂਜਾ ਨਾਂ ਮਾਯਾਪੁਰੀ ਵੀ ਹੈ।

ਹਰੀ ਚੰਦ, ਹੰਡੂਰੀਆ—ਇਹ ਹੰਡੂਰ (ਨਾਲਾਗੜ੍ਹ) ਦਾ ਇਕ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਾ ਸੀ, ਜੋ ਭੰਗਾਣੀ ਦੇ ਜੰਗ ਸਮੇਂ ਸੰਮਤ ੧੭੪੫ ਵਿਚ ਰਾਜਾ ਭੀਮ ਚੰਦ ਬਿਲਾਸਪੁਰੀਏ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਮਾਰਿਆ ਗਇਆ।

ਹਿੰਮਤ ਸਿੰਘ (ਪਿਆਰਾ)—ਇਹ ਜਗਨ ਨਾਥ ਪੁਰੀ ਦਾ ਵਸਨੀਕ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਹਜ਼ੂਰੀ ਸਿੰਘ ਸੀ। ਗਿਆਨੀ ਠਾਕੁਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਈ ਹਿੰਮਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜਨਮ ੪ ਮਾਘ, ਸੰਮਤ ੧੭੧੮ ਬਿ. ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਸੰਗਤਪੁਰਾ (ਜ਼ਿਲਾ ਪਟਿਆਲਾ) ਵਿਚ ਭਾਈ ਜੋਤੀ ਰਾਮ ਝਿਉਰ ਦੇ ਘਰ ਮਾਈ ਰਾਮੋ ਦੀ ਕੁੱਖੋਂ ਹੋਇਆ। ਫਿਰ ਇਹ ੧ ਵੈਸਾਖ ਸੰਮਤ ੧੭੫੬ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਕੇਸ਼ਗੜ੍ਹ (ਆਨੰਦਪੁਰ) ਦੇ ਸਥਾਨ ਪੁਰ ਸੀਸ ਭੇਟ ਕਰਕੇ ਸਿੰਘ ਸਜੇ ਤੇ ੮ ਪੋਹ, ਸੰਮਤ ੧੭੬੨ ਬਿ. ਨੂੰ ਧਰਮ-ਯੁੱਧ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਚਮਕੌਰ ਦੇ ਸਥਾਨ ਪਰ ਦੁਸ਼ਮਨ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ।

(ਦੇਖੋ, ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦਰਸ਼ਨ)

ਹੁਸੈਨੀ—ਇਹ ਸ਼ਾਹ ਅੰਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੇ ਇਕ ਸਰਦਾਰ ਦਿਲਾਵਰ ਖ਼ਾਨ ਦਾ ਗ਼ੁਲਾਮ ਸੀ। ਦਿਲਾਵਰ ਖ਼ਾਨ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਥਾਵੇਂ ਦੇ ਹਜ਼ਾਰ ਫ਼ੌਜ ਦੇ ਕੇ ਕੋਹਿਸਤਾਨੀ ਮੁਹਿੰਮ ਉੱਤੇ ਭੇਜਿਆ, ਪਰ ਇਹ ਪਹਾੜੀਆਂ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਇਕ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਮਾਰਿਆ ਗਇਆ। ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੇ ਵਿਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਵਿਚ ਹੁਸੈਨੀ ਜੁੱਧ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਹੋਲ ਗੜ੍ਹ—ਆਨੰਦਪੁਰ ਦਾ ਇਕ ਕਿਲਾ, ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੇ ਬਣਵਾਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਥਾਂ ਤੇ ਚੇਤ ਵਦੀ ੧, ਸੰਮਤ ੧੭੫੭ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਹੋਲਾ ਮਹੱਲਾ ਨਾਂ ਧਰ ਕੇ ਹੋਲਾ ਖੇਡਣ ਦੀ ਰਸਮ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਕੀਤੀ ਸੀ।

(ਕ)

ਕਸ਼ਮੀਰ—ਭਾਰਤ ਦਾ ਉੱਤਰ-ਪੱਛਮੀ ਭੂ-ਖੰਡ ਜੋ ਆਪਣੇ ਕੁਦਰਤੀ ਨਜ਼ਾਰਿਆਂ ਦੇ ਕਾਰਣ ਕਸ਼ਮੀਰ ‘ਜੰਨਤ ਨਜ਼ੀਰ’ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ। ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਨਗਰ ਤੇ ਬਾਰਾਮੂਲਾ, ਆਦਿ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਦੇ ਕਈ ਯਾਦਗਾਰੀ ਸਥਾਨ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ।

ਕਹਲੂਰ—ਰਿਆਸਤ ਬਿਲਾਸਪੁਰ ਦਾ ਇਲਾਕਾ। ਬਿਲਾਸਪੁਰ ਦਾ ਹੀ ਦੂਜਾ ਨਾਂ ਕੋਟ ਕਹਲੂਰ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ। ਇੱਥੋਂ ਦੇ ਰਾਜਾ ਭੀਮ ਚੰਦ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪੁਤ੍ਰ ਅਜਮੇਰ ਚੰਦ ਬਿਲਾਸਪੁਰੀਏ ਨੇ ਕਈ ਵੇਰਾਂ ਰਾਜਸੀ ਲਾਲਚ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਅਕਾਰਣ ਜੰਗ ਕੀਤੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਿਪਤਾ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਪਾਇਆ ਸੀ।

ਕਟੋਚ—ਕਾਂਗੜੇ ਦੇ ਰਾਜੇ ਕਟਕੋਚ ਅਥਵਾ ਕਟੋਚ ਨਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹਨ। ਪਹਲਾਂ ਕਟੋਚਾਂ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਜਲੰਧਰ ਸੀ ਤੇ ਫੇਰ ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਹਮਲਿਆਂ ਦੇ ਕਾਰਣ ਰਾਜਧਾਨੀ ਕਾਂਗੜੇ ਬਦਲ ਗਈ। ਗੁਲੇਰ, ਸਿਬਾ, ਆਦਿ ਥਾਵਾਂ ਦੇ ਰਾਜਪੂਤ ਵੀ ਕਟੋਚ ਹੀ ਅਥਵਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਕਪੂਰਾ, ਬਰਾੜ—ਇਹ ਉਸ ਸਮੇਂ ਮੁਗ਼ਲ ਹਕੂਮਤ ਵਲੋਂ ਇਲਾਕਾ ਜੰਗਲ ਮਾਲਵੇ ਦਾ ਚੋਧਰੀ ਸੀ। ਜਦ ਨਵਾਬ ਵਜ਼ੀਰ ਖ਼ਾਨ ਫ਼ੌਜਦਾਰ ਸਰਹਿੰਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਇਸ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਆਇਆ ਤੇ ਮੁਕਤਸਰ ਦੇ ਸਥਾਨ ਪੁਰ ਜੰਗ ਹੋਇਆ, ਤਾਂ ਇਸ

ਦੇ ਸਮਝਾਉਣ-ਬੁਝਾਉਣ ਤੇ ਉਹ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਾਲ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜਿਆ। ਚੋਧਰੀ ਕਪੂਰਾ ਪਿੱਛੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਤੇ ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਨਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਇਆ ਤੇ ਸੰਨ ੧੭੦੮ ਈ. ਵਿਚ ਈਸਾ ਖ਼ਾਨ ਮੰਦ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਫ਼ਾਂਸੀ ਲੱਗ ਕੇ ਮਰਿਆ ਸੀ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਫ਼ਰੀਦ ਕੋਟ ਇਸੇ ਚੋਧਰੀ ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਖਾਨਦਾਨ ਵਿਚੋਂ ਹਨ।

ਕਾਸੀਪੁਰੀ—ਕਾਸੀ ਜਾਂ ਕਾਸ਼ੀ ਪੁਰੀ ਨਗਰ ਬਨਾਰਸ ਦਾ ਹੀ ਦੂਜਾ ਨਾਉਂ ਹੈ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਤੀਰਥ ਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੀ ਪੁਰਾਣੀ ਟਕਸਾਲ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਹ ਨਗਰ ਬਹੁਤ ਮਹਾਨ ਗਿਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਾਸ਼ੀ ਦਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਮੰਦਿਰ ਵਿਸ਼੍ਵੇਸ਼ਵਰਨਾਥ ਹੈ। ਸ਼ਾਹ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੇ ਇਹ ਮੰਦਿਰ ਢਾਹ ਕੇ ਇਸ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਇਕ ਮਸੀਤ ਬਣਾਈ ਸੀ, ਜੋ ਹੁਣ ਤਕ ਉੱਥੇ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਇਮ ਹੈ। ਕਾਸ਼ੀ ਵਿਚ ਬੜੀ ਸੰਗਤਿ, ਗੁਰੂ ਦਾ ਬਾਗ, ਛੋਟੀ ਸੰਗਤਿ (ਜਗਤ ਗੰਜ), ਆਦਿ ਕਈ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀਆਂ ਯਾਦਗਾਰਾਂ ਹਨ।

ਕਾਠਗੜ੍ਹ—ਨਾਦੋਣ ਦੇ ਨੇੜੇ ਇਕ ਸਥਾਨ, ਜੋ ਜ਼ਿਲਾ ਕਾਂਗੜਾ ਵਿਚ ਹੈ।

ਕਾਬੁਲ—ਅਫ਼ਗ਼ਾਨਿਸਤਾਨ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ, ਜੋ ਕਾਬੁਲ ਅਤੇ ਲੋਗਰ ਨਦੀ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਆਬਾਦ ਹੈ। ਕਾਬੁਲ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਤੇੜੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਕਈ ਧਾਰਮਿਕ ਸਥਾਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਯਾਦ ਦਿਲਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਕੀਰਤਪੁਰ—ਇਹ ਨਗਰ ਆਨੰਦਪੁਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਦਰਿਆ ਸਤਿਲੁਜ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਤੇ ਵਾਕਿਆ ਹੈ। ਸੰਮਤ ੧੬੮੩ ਬਿ. ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਨੇ ਰਾਜਾ ਬਿਲਾਸਪੁਰ ਤੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਖ਼ਰੀਦ ਕੇ ਆਬਾਦ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਥੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਇਹ ਗੁਰ-ਸਥਾਨ ਹਨ : ਸ਼ੀਸ਼ ਮਹਲ, ਹਰਿਮੰਦਿਰ ਸਾਹਿਬ, ਖੂਹ ਗੁਰੂ ਕਾ, ਚਰਨ ਕਮਲ, ਚੁਬੱਚਾ ਸਾਹਿਬ, ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ, ਤੀਰ ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ, ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇਹੁਰਾ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਤੇ ਪਾਤਾਲਪੁਰੀ।

ਕੁੰਜ ਗਲੀ—ਜਿੱਥੇ ਇਰਦ ਗਿਰਦ ਸੰਘਣੇ ਬ੍ਰਿਛ ਬੂਟੇ ਤੇ ਵਿਚਕਾਰ ਕੁਝ ਖ਼ਾਲੀ ਥਾਂ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਥਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਕੁੰਜ ਗਲੀ ਹੈ। ਬਿੰਦੂਬਨ (ਮਥੁਰਾ) ਦੀਆਂ ਕੁੰਜ ਗਲੀਆਂ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹਨ।

ਕੁੱਲੂ—ਦਰਿਆ ਬਿਆਸ ਦੇ ਕੰਢੇ ਇਲਾਕਾ ਪਹਾੜ ਦਾ ਇਕ ਨਗਰ, ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਇਕ ਰਾਜਪੂਤ ਰਿਆਸਤ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਸੀ। ਸੰਨ ੧੮੦੭ ਈ. ਵਿਚ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇੱਥੋਂ ਦੇ ਰਾਜਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਈਨ ਮੰਨਵਾਈ ਸੀ।

ਕੇਸ਼ਗੜ੍ਹ—ਸ੍ਰੀ ਆਨੰਦਪੁਰ ਦਾ ਕਿਲਾ ਕੇਸ਼ਗੜ੍ਹ, ਜੋ ਖ਼ਾਲਸੇ ਦੀ ਉਤਪੱਤੀ ਦਾ ਸਥਾਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਦੂਜਾ ਤਖ਼ਤ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ।

ਕੇਸਰੀ ਚੰਦ—ਜੱਸਵਾਂ ਦਾ ਰਾਜਾ, ਜੋ ‘ਜਸਵਾਲੀਆ’ ਲਕਬ ਨਾਲ ਮਸ਼ਹੂਰ ਸੀ। ਇਹ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਆਨੰਦਪੁਰ ਦੀ ਜੰਗ ਵਿਚ ਲੜਿਆ ਤੇ ਭਾਈ ਉਦੇ ਸਿੰਘ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

(੨) ਕੇਸਰੀ ਚੰਦ ਰਾਜਾ ਭੀਮ ਚੰਦ ਬਿਲਾਸਪੁਰੀਏ ਦਾ ਇਕ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਵੀ ਸੀ, ਜੋ ਪੰਞੇ ਵਜ਼ੀਰ ਨਾਲ ਇਕ ਵੇਰ ਰਾਜੇ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪਾਸ ਆਨੰਦਪੁਰ ਆਇਆ ਸੀ।

ਕੋਟਕਪੂਰਾ—ਇਲਾਕਾ ਫ਼ਰੀਦਕੋਟ ਦਾ ਇਕ ਨਗਰ, ਜੋ ਚੋਧਰੀ ਕਪੂਰੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਾਂ ਤੇ ਆਬਾਦ

ਕੀਤਾ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਮੁਕਤਸਰ ਨੂੰ ਜਾਂਦੇ ਹੋਏ ਇਥੇ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਚੋਧਰੀ ਕਪੂਰੇ ਪਾਸ ਠਹਰੇ ਸਨ।

ਕੋਸ਼ਲ ਪੁਰੀ—ਅਜੁੱਧਿਆ ਦਾ ਹੀ ਦੂਜਾ ਨਾਂ ਹੈ। ਦੇਖੋ, ਅਜੁੱਧਿਆ।

ਕਿਸ਼ਨ ਵੱਲਭਾ—ਸ੍ਰੀ ਕਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੀ ਵੱਲਭਾ (ਪਿਆਰੀ)। ਜਮਨਾ ਨਦੀ।

ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਿੰਘ—ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸਾਥੀ ਇਕ ਸਿੱਖ, ਜੋ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਚੌਕ ਨਖ਼ਾਸ ਵਿਚ ਸੂਬਾ ਖਾਨ ਬਹਾਦੁਰ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਕ੍ਰਿਪਾ ਰਾਮ—ਇਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਜੋ ਭੰਗਾਣੀ ਦੇ ਜੰਗ ਵਿਚ ਬੜੀ ਬਹਾਦੁਰੀ ਨਾਲ ਲੜਿਆ ਸੀ।

(੨) ਇਸ ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਪਾ : ੧੦ ਵਿਚ ਭੰਗਾਣੀ ਦੇ ਜੰਗ ਸਮੇਂ ਗੁਰੂ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੇ ਮਾਮਾ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਚੰਦ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਵੀ ਇਕ ਥਾਵੇਂ ਲੇਖਕ ਨੇ ਗਲਤੀ ਨਾਲ ਕ੍ਰਿਪਾ ਰਾਮ ਹੀ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਚੰਦ—ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਦਾ ਸਕਾ ਭਾਈ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦਾ ਮਾਮਾ, ਜੋ ਭੰਗਾਣੀ ਦੇ ਜੰਗ ਵਿਚ ਬੜੀ ਸੂਰਮਤਾ ਨਾਲ ਲੜਿਆ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਵਿਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਹੈ। (੨) ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਚੰਦ ਜਾਂ ਕ੍ਰਿਪਾ ਰਾਮ ਕਟੋਚ : ਇਹ ਹੁਸੈਨੀ ਯੁੱਧ ਸਮੇਂ ਮਾਰਿਆ ਗਇਆ ਸੀ।

ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਦਾਸ—ਇਹ ਉਦਾਸੀ ਸਾਧੂ ਬੜਾ ਸੂਰਵੀਰ ਤੇ ਭਜਨੀਕ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਸੀ। ਹਯਾਤ ਖਾਨ ਪਠਾਨ ਨੂੰ ਇਸ ਨੇ ਭੰਗਾਣੀ ਦੇ ਜੰਗ ਸਮੇਂ ਇੱਕੋ ਕੁਤਕੇ (ਸੋਟੇ) ਨਾਲ ਥਾ ਰੱਖਿਆ ਤੇ ਸਾਰੇ ਉਦਾਸੀ ਭੇਖ ਦੀ ਲਾਜ ਰੱਖ ਵਿਖਾਈ ਸੀ।

ਕੰਧਾਰ—ਅਫ਼ਗਾਨਿਸਤਾਨ ਦਾ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਗਰ, ਜੋ ਕਾਬੁਲ ਤੋਂ ੩੧੩ ਮੀਲ ਹੈ।

(ਖ)

ਖ਼ਾਨ ਖ਼ਾਨਾ—ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਇਕ ਅਮੀਰ, ਜੋ ਆਗਰੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਅਸਲ ਨਾਮ ਮੁਨਇਮ ਖ਼ਾਨ ਸੀ ਜੋ ਪਿਛੋਂ ਕੁਝ ਚਿਰ ਬਹਾਦੁਰ ਸ਼ਾਹ ਦਾ ਵਜ਼ੀਰ ਵੀ ਰਹਿਆ।

ਖ਼ਾਨ ਬਹਾਦਰ—ਇਹ ੧੭੩੯ ਤੋਂ ੧੭੪੫ ਤਕ ਲਾਹੌਰ ਦਾ ਹਾਕਿਮ ਰਹਿਆ। ਇਸ ਦਾ ਅਸਲ ਨਾਮ ਨਵਾਬ ਜ਼ਕਰੀਆ ਖਾਨ ਸੀ। ਇਸ ਨੇ ਸੈਂਕੜੇ ਸਿੱਖ ਫੜ ਫੜ ਕੇ ਕਤਲ ਕਰਵਾਏ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਸਿੱਖ ਇਸ ਨੂੰ ਖ਼ਾਨੂ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ।

(ਗ)

ਗੜ੍ਹ ਗੋਪਾਲ—ਜੈ ਪੁਰ (ਰਾਜਸਥਾਨ) ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਇਕ ਨਗਰ, ਜੋ ਪਹਲਾਂ ਇਸ ਰਿਆਸਤ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਸੀ। ਰਾਜਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੋ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦੁਰ ਜੀ ਨੂੰ ਆਸਾਮ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ, ਇਥੋਂ ਦਾ ਹੀ ਰਾਜਾ ਸੀ।

ਗੁਜਰਾਤ—ਵਜ਼ੀਰਾਬਾਦ ਦੇ ਲਾਗੇ ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਗਰ, (੨) ਭਾਰਤ ਦਾ ਇਕ ਪਰਗਨਾ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਕੱਛ ਕਾਠੀਆਵਾੜ, ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ।

ਗੁਦਾਵਰੀ—ਦੱਖਣੀ ਭਾਰਤ ਦੀ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਦੀ ਜੋ ਤ੍ਰਯੰਬਕ ਘਾਟ ਤੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ੮੯੮ ਮੀਲ ਚਲਦੀ ਹੋਈ ਬੰਗਾਲ ਦੀ ਖਾੜੀ ਵਿਚ ਜਾ ਡਿਗਦੀ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਅਬਿਚਲ ਨਗਰ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ, ਨੰਦੇੜ, ਇਸੇ ਦੇ ਕੰਢੇ ਉਤੇ ਆਬਾਦ ਹਨ।

ਗੁਰਦਿੱਤ ਸਿੰਘ, ਕੋਸਾਚਾਰੀ—ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਚੀ, ਜੋ ਦੱਖਣ ਦੇ ਦੋਰੇ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਰਹਿਆ।

ਗੁਰਬਖ਼ਸ਼, ਸਾਧੂ—ਇਕ ਉਦਾਸੀ ਸਾਧੂ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਨੰਦ ਪੁਰ ਛੱਡਣ ਸਮੇਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਉਥੇ ਆਪਣੀ ਥਾਵੇਂ ਸੇਵਾ-ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਗੁਰਬਖ਼ਸ਼ ਸਿੰਘ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ—ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਾਥੀ ਇਕ ਸਿੰਘ ਜੋ ਸੂਬਾ ਖ਼ਾਨ ਬਹਾਦੁਰ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਸਾਥੀਆਂ ਸਮੇਤ ਚੋਕ ਨੱਖਾਸ (ਲਾਹੌਰ) ਵਿਚ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ।

ਗੁਰੂ ਸਰ—ਇਕ ਤਲਾਉ, ਜੋ ਤਿਲਵੰਡੀ ਸਾਬੋ (ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ) ਦੇ ਸਥਾਨ ਪੁਰ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਕੀ ਲਾਹੌਰ—ਆਨੰਦਪੁਰ (ਮਾਖੋਵਾਲ) ਦੇ ਨੇੜੇ ਇਕ ਨਵੀਂ ਆਬਾਦੀ ਗੁਰੂ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੇ ਮਾਤਾ ਜੀਤੋ ਜੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਸਮੇਂ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਗੁਰੂ ਕਾ ਕੋਠਾ—ਤਹਸੀਲ ਬਰਨਾਲਾ, ਜ਼ਿਲਾ ਬਠਿੰਡਾ, ਦਾ ਇਕ ਪਿੰਡ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਕਾ ਕੋਠਾ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ।

ਗੁਲੇਰ—ਇਲਾਕਾ ਕਾਂਗੜਾ ਦੀ ਇਕ ਪਹਾੜੀ ਰਿਆਸਤ, ਜੋ ਹਰੀ ਚੰਦ ਕਟੋਚ ਨੇ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਰਾਜਾ ਹਰੀ ਚੰਦ ਪਹਲਾਂ ਕਾਂਗੜੇ ਦਾ ਰਾਜਾ ਸੀ, ਪਰ ਅਚਾਨਕ ਉਸ ਨੂੰ ਮੋਇਆ ਜਾਣ ਕੇ ਜਦ ਉਸ ਦੇ ਪੁਤ੍ਰ ਨੇ ਕਾਂਗੜੇ ਦੀ ਗੱਦੀ ਸਾਂਭੀ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਗੁਲੇਰ ਨਾਂ ਹੇਠ ਆਪਣੀ ਨਵੀਂ ਰਿਆਸਤ ਕਾਇਮ ਕਰ ਲਈ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਗੁਲੇਰ ਦੇ ਰਾਜੇ ਕਟੋਚ ਹੀ ਅਖਵਾਂਦੇ ਹਨ।

ਗੋਬੁਲ ਗ੍ਰਾਮ—ਮਥੁਰਾ ਦੇ ਲਾਗੇ ਜਮੁਨਾ ਕੰਢੇ ਇਕ ਪਿੰਡ, ਜਿੱਥੇ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦਾ ਪਿਤਾ ਨੰਦ ਗੋਪ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਵੀ ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਮਾਂ ਗੋਬੁਲ ਗ੍ਰਾਮ ਵਿਚ ਹੀ ਗਊਆਂ ਚਾਰਦੇ ਰਹੇ ਸਨ।

ਗਾਲੇਰੀ—ਗੁਲੇਰੀ, ਦੇਖੋ ਗੁਲੇਰ।

ਗੰਗਾ ਰਾਮ—ਇਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਛੇਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਪੋਤਾ ਤੇ ਬੀਬੀ ਵੀਰੋ ਦਾ ਪੁਤ੍ਰ ਸੀ। ਭੰਗਾਣੀ ਦੇ ਜੰਗ ਵਿਚ ਇਹ ਬੜੀ ਬਹਾਦਰੀ ਨਾਲ ਲੜਿਆ ਸੀ।

(ਚ)

ਚੰਦੇਰੀ ਪਤਿ—ਚੰਦ੍ਰ ਬੰਸੀ ਰਾਜਪੂਤਾਂ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਬਿਲਾਸਪੁਰ ਦਾ ਪਤਿ (ਰਾਜਾ) ਭੀਮਚੰਦ।

ਚੰਦੇਰੀ ਪੁਰੀ—ਚੰਦ੍ਰ ਬੰਸੀ ਰਾਜਿਆਂ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਬਿਲਾਸਪੁਰ।

ਚੰਬਲ—ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਦੀ, ਜੋ ਇੰਦੌਰ ਦੇ ਜਨਮਾਵ ਪਰਬਤ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਇਟਾਵੇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਜਮਨਾ ਵਿਚ ਜਾ ਡਿਗਦੀ ਹੈ।

ਚੰਬਾ—ਹਿਮਾਚਲ ਦੀ ਇਕ ਪਹਾੜੀ ਰਿਆਸਤ। ਚੰਬਾ ਨਗਰ ਪਠਾਨਕੋਟ ਤੋਂ ੭੦ ਮੀਲ ਤੇ ਰਾਵੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਤੇ ਹੈ।

ਚਮਕੌਰ—ਜ਼ਿਲਾ ਰੋਪੜ ਦਾ ਇਕ ਪਿੰਡ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਦਸਮੇਸ਼ ਦੇ ਆਨੰਦਪੁਰ ਛੱਡਣ ਤੇ ੭ ਪੋਹ ਸੰਮਤ ੧੭੬੨ ਬਿ: ਨੂੰ ਜੰਗ ਦਾ ਅਖਾੜਾ ਬਣਿਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦੋ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ। ਇਸ ਜੰਗ ਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਵਜੋਂ ਚਮਕੌਰ ਦੇ ਸਥਾਨ ਪਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਤਿੰਨ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਹਨ : (੧) ਤਿਲਕ ਸਥਾਨ ਜਾਂ

ਗੜ੍ਹੀ ਸਾਹਿਬ, (੨) ਕਤਲ ਗੜ੍ਹ ਤੇ (੩) ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ।

(ਜ)

ਜਮੁਨਾ—ਭਾਰਤ ਦੀ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਦੀ, ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਨਾਲੋਂ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ ਨਿਖੇੜਦੀ ਹੈ। ਸੂਰਦ ਦੀ ਪੁਤ੍ਰੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਤ੍ਰਿਵੇਣੀ ਗੰਗਾ ਤੇ ਸਰਸ੍ਵਤੀ ਦੇ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਨਦੀ ਟੀਹਰੀ (ਗੜ੍ਹਵਾਲ) ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਿਮਾਲਯ ਦੀਆਂ ਪਹਾੜੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਪ੍ਰਯਾਗ (ਅਲਾਹਾਬਾਦ) ਦੇ ਸਥਾਨ ਪਰ ਦਰਿਆ ਗੰਗਾ ਵਿਚ ਜਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

ਜੀਤ ਕੋਰ (ਜੀਤੋ) ਜੀ, ਮਾਤਾ—ਇਹ ਮਾਤਾ ਜੀ ਭਾਈ ਹਰਿ ਜਸ ਸੁਭਿੱਖੀ ਲਾਹੌਰ ਨਿਵਾਸੀ ਦੀ ਸਪੁਤ੍ਰੀ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਨੰਦ ਕਾਰਜ ੨੨ ਹਾੜ, ਸੰਮਤ ੧੭੩੪ ਬਿ: ਨੂੰ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਕੇ ਲਾਹੌਰ ਹੋਇਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਿੰਨ ਸੁਪੁਤ੍ਰ ਹੋਏ। (੧) ਬਾਬਾ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ (੨) ਬਾਬਾ ਜੋਰਾਵਰ ਸਿੰਘ ਤੇ (੩) ਬਾਬਾ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ। ਸੰਮਤ ੧੭੫੭ ਬਿ: ਵਿਚ ੧੭ ਅੱਸੂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ਆਨੰਦਪੁਰ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਜਿਥੇ ਅਗਮਪੁਰਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦੇਹੁਰਾ ਬਣਿਆ ਹੈ।

ਜੀਤ ਮੱਲ—ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਛੇਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਦੇਹਤ੍ਰਾ ਤੇ ਬੀਬੀ ਬੀਰੋ ਦਾ ਪੁਤ੍ਰ ਜੋ ਭੰਗਾਣੀ ਦੇ ਜੰਗ ਵਿਚ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਜੇਠਾ ਸਿੰਘ ਭਾਈ—ਅਹਮਦ ਨਗਰ (ਦੱਖਣ) ਦਾ ਇਕ ਸਿੱਖ ਜਿਸ ਦੇ ਘਰ ਭਾਈ ਦਯਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਠਹਰੇ ਤੇ ਫੇਰ ਜਫ਼ਰਨਾਮੇ ਸਮੇਤ ਸ਼ਾਹ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਆਲਿਮਗੀਰ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਸਨ।

ਜ਼ੇਬੁਨਿਸਾ ਬੇਗਮ—ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੀ ਸ਼ਾਹਜ਼ਾਦੀ ਜੋ ੨੫ ਫਰਵਰੀ ਸੰਨ ੧੬੩੮ ਈ: ਨੂੰ ਜਨਮੀ ਤੇ ੬੫ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਭੋਗ ਕੇ ਸੰਨ ੧੭੦੩ ਵਿਚ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਸਥਾਨ ਪਰ ਸੁਰਗਵਾਸ ਹੋਈ। ਇਹ ਫ਼ਾਰਸੀ ਦੀ ਬੜੀ ਅੱਛੀ ਕਵਿਤ੍ਰੀ ਸੀ ਤੇ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ‘ਮਖ਼ਫੀ’ ਉਪਨਾਮ (ਤਖੱਲਸ) ਰਖਦੀ ਸੀ। ਫ਼ਾਰਸੀ ਵਿਚ ਦੀਵਾਨਿ ਮਖ਼ਫੀ ਨਾਂ ਹੇਠ ਇਸ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹ ਛਪਿਆ ਹੋਇਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

ਜੇਲਮ ਨਦੀ—ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਦਰਿਆ ਜੋ ਜ਼ਿਲਾ ਜਿਹਲਮ ਵਿਚ ਹੈ। ਦਰਿਆ ਜਿਹਲਮ ਦਾ ਪੋਰਾਣਿਕ ਨਾਂ ਵਿਤਸਥਾ ਜਾਂ ਵਿਦਸਥਾ ਹੈ।

ਜੈਪੁਰ—ਕਛਵਾਹੇ ਰਾਜਪੂਤਾਂ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ, ਜੋ ਰਾਜਾ ਜੈ ਸਿੰਘ ਸਵਾਏ ਨੇ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਲਾਂ ਰਾਜਧਾਨੀ ਅੰਬਰ ਸੀ। ਰਾਜਾ ਜੈ ਸਿੰਘ ਸਵਾਏ ਦਾ ਸਮਾਂ ਸੰਮਤ ੧੭੫੫ ਬਿ: ਮੁਤਾਬਿਕ ਸੰਨ ੧੬੯੭ ਈ: ਤੋਂ ੧੮੦੦ ਬਿ: ਮੁਤਾਬਿਕ ਸੰਨ ੧੭੪੩ ਈ: ਤਕ ਹੈ।

ਜੋਰਾਵਰ ਸਿੰਘ—ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਦੂਜਾ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਜੋ ਮੱਘਰ ਸੁਦੀ ੨੩ ਸੰਮਤ ੧੭੫੩ ਬਿ: ਨੂੰ ਜਨਮਿਆ ਤੇ ਪੋਹ ਸੰਮਤ ੧੭੬੨ ਬਿ: ਨੂੰ ਚਮਕੌਰ ਦੇ ਸਥਾਨ ਪਰ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਇਆ।

ਜੰਗਲ ਦੇਸ—ਕੋਟ ਕਪੂਰਾ, ਬਠਿੰਡਾ ਆਦਿ ਦਾ ਇਲਾਕਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਾਲਵਾ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਜੰਡਾਲਾ ਗੁਰੂ—ਜ਼ਿਲਾ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦਾ ਇਕ ਨਗਰ, ਜੋ ਬਾਬਾ ਹਿੰਦਾਲ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਥਾਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਜੰਡਾਲਾ ਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ। ਮੁਗਲੋਈ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਇਥੋਂ ਦੇ

ਹਿੰਦਾਲੀਏ (ਨਿਰੰਜਨੀਏ) ਸਾਧੂ, ਜੋ ਮੁਗਲੋਈ ਰਾਜ ਦੇ ਪਿੱਠੂ ਸਨ, ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਮੁਗਲ ਹਾਕਿਮਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਪਕੜਵਾ ਕੇ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਮਰਵਾ ਕੇ ਇਨਾਮ ਲਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਜੰਡਿਆਨਾ—ਜੰਡਸਰ ਦਾ ਦੂਜਾ ਨਾਂ, ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਤਲਵੰਡੀ ਸਾਬੋ ਦਾ ਹੀ ਇਕ ਗੁਰ-ਸਥਾਨ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਥਾਵੇਂ ਬੈਠ ਕੇ ਨੌਕਰਾਂ ਨੂੰ ਤਨਖ਼ਾਹ ਵੰਡੀ ਤੇ ਏਥੇ ਇਕ ਜੰਡ ਨਾਲ ਘੋੜਾ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਸੀ।

ਜੰਮੂ—ਦਰਿਆ ਰਾਵੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਤੇ ਇਕ ਪਹਾੜੀ ਰਿਆਸਤ ਜਿਸ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਬਾਈਧਾਰ ਦੀਆਂ ਪਹਾੜੀਆਂ ਰਿਆਸਤਾਂ ਵਿਚ ਹੈ, ਪਰ ਹੁਣ ਜੰਮੂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਹੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ। ਸਿਆਲਕੋਟ ਤੇ ਜੰਮੂ ਦੇ ੨੫ ਮੀਲ ਤੇ ਪਠਾਨਕੋਟ ਤੋਂ ੭੦ ਮੀਲ ਦੇ ਲਗਭਗ ਹੈ।

(੮)

ਟਿੱਬੀ (ਸਾਹਿਬ) ਏਥੇ ਸ਼ਾਹੀ ਟਿੱਬੀ। (੨) ਮੁਕਤਸਰ ਦੇ ਕੋਲ ਇਕ ਟਿੱਬੀ, ਜਿੱਥੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਜੰਗ ਸਮੇਂ ਤੀਰ ਚਲਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। (੩) ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਟਿੱਬੀ ਸਾਹਿਬ ਜੈਤੋ (ਬਠਿੰਡਾ) ਤੇ (੪) ਕੋਟ ਕਪੂਰੇ ਲਾਗੇ ਇਕ ਟਿੱਬੀ ਜਿੱਥੇ ਗੁਰੂ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਬਿਰਾਜੇ ਸਨ।

(੯)

ਭੁਢਵਾਲ—ਦਾਤਾਰਪੁਰ ਦੇ ਰਾਜਪੂਤ ਰਾਜੇ।

ਡਲਾ ਬਰਾੜ—ਤਲਵੰਡੀ ਸਾਬੋ ਦਾ ਇਕ ਬਰਾੜ ਸਰਦਾਰ, ਜੋ ਸੰਮਤ ੧੭੬੨ ਬਿ: ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਬੜੇ ਸ਼ੁਧਾ ਭਾਵ ਨਾਲ ਹਾਜ਼ਿਰ ਰਹਿਆ। ਪਿਛੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਅਮ੍ਰਿਤ ਛਕ ਕੇ ਇਹੋ ਡੱਲਾ ਸਿੰਘ ਬਣ ਗਇਆ ਸੀ।

(੧੦)

ਢਾਕਾ—ਬੰਗਾਲ ਦਾ ਇਕ ਪੁਰਾਣਾ ਸ਼ਹਰ, ਜੋ ਹੁਣ ਪੂਰਬੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤੇ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਇਥੇ ਗਏ ਸਨ।

ਤਲਵੰਡੀ ਸਾਬੋ (ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ)—ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੱਖਣ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਲਾਂ ਇਸ ਥਾਵੇਂ ਕਈ ਮਹੀਨੇ ਠਹਰੇ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ ਥਾਂ ਨੂੰ ਵਿਦਯਾ ਦੀ ਟਕਸਾਲ ਥਾਪ ਕੇ ਗੁਰੂ ਕੀ ਕਾਸ਼ੀ ਹੋਣ ਦਾ ਵਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਸਥਾਨ ਪੁਰ ਲਿਖਣ-ਸਰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਇਸੇ ਕਾਰਣ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ।

ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ—ਇਹ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਛੇਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਘਰ ਮਾਤਾ ਨਾਨਕੀ ਦੀ ਕੁੱਖੋਂ ੫ ਵੈਸਾਖ ੧੬੭੮ ਬਿ: (ਮੁਤਾਬਕ ੧ ਅਪ੍ਰੈਲ ਸੰਨ ੧੬੨੧ ਈ:) ਨੂੰ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਸਨ। ਲਗਭਗ ਦਸ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਿੱਚ ਹੋਈ। ਸੰਮਤ ੧੭੨੨ ਬਿ: ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਹਰਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਗੁਰੂ ਗੱਦੀ ਪਰ ਬੈਠੇ। ਪੋਹ ਸੁਦੀ ੭ ਸੰਮਤ ੧੭੨੩ ਬਿ: ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਜੀ ਦੀ ਕੁੱਖੋਂ ਪਟਨਾ (ਬਿਹਾਰ) ਦੇ ਸਥਾਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ। ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਵਿਚ ਇਹ ਪਹਲਾਂ ਬਕਾਲੇ ਦਾ ਵਸੋਬਾ ਛੱਡ ਕੇ ਕੀਰਤਪੁਰ ਤੇ ਫੇਰ ਮਾਧੋਵਾਲ (ਨਵੀਂ ਆਬਾਦੀ) ਵਿਚ ਰਹਣ ਲੱਗੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਧਰਮ ਸੰਬੰਧੀ ਮਤ-ਭੇਦ ਦੇ ਕਾਰਣ ਸ਼ਾਹ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਹੋਣ ਤੇ

ਆਪ ਦਿੱਲੀ ਲਿਜਾ ਕੇ ਮੱਘਰ ਸੁਦੀ ੫ ਸੰਮਤ ੧੭੩੨ ਬਿ: ਨੂੰ ਕੁਤਵਾਲੀ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਪਰ,
ਜਿਥੇ ਹੁਣ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੀਸ ਰੰਜ ਬਣਿਆ ਹੈ, ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤੇ ਗਏ।

(ਦ)

ਦਯਾ ਸਿੰਘ (ਪਿਆਰਾ)—ਇਹ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਤੇ ਜਾਤਿ ਦੇ ਸੋਬਤੀ ਖਤ੍ਰੀ ਸਨ। ੧ ਵੈਸਾਖ
ਸੰਮਤ ੧੭੫੬ ਬਿ: ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼ੀਸ਼ ਭੇਟ ਕਰ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਤੋਂ ਅਮ੍ਰਿਤ ਛਕਿਆ
ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਅੰਗ ਸੰਗ ਰਹੇ। ਸੰਮਤ ੧੭੬੨ ਬਿ: ਵਿਚ ਇਹ ਪਿੰਡ ਦੀਨੋ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ
ਦਾ ਜ਼ਫ਼ਰਨਾਮਾ ਲੈ ਕੇ ਅਹਮਦ ਨਗਰ (ਦੱਖਣ) ਵਿਚ ਸ਼ਾਹ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਪਾਸ ਗਏ। ੧੧
ਅੱਸੂ ਸੰਮਤ ੧੭੬੫ ਬਿ: ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਅਬਚਲ ਨਗਰ (ਨੰਦੇੜ) ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ਹੋਇਆ।

ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ—ਇਹ ਸਰਹਿੰਦ ਦਾ ਵਸਨੀਕ, ਜਾਤਿ ਦਾ ਬਾਣੀਆ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ
ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋਂ ਅਮ੍ਰਿਤ ਛਕ ਕੇ ਇਹ ਬੜਾ ਬਹਾਦਰ ਜੋਧਾ ਸਾਬਿਤ ਹੋਇਆ ਤੇ ਆਨੰਦਪੁਰ
ਦੇ ਕਈ ਜੰਗਾਂ ਵਿਚ ਬੜੀ ਦਲੇਰੀ ਨਾਲ ਲੜਦਾ ਰਹਿਆ।

ਦਰਬਾਰੀ, ਭਾਈ—ਇਹ ਦੋ ਭਾਈ ਸਨ। ਦੂਜੇ ਦਾ ਨਾਂ ਸੀ ਘਰਬਾਰੀ, ਤੇ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਦਸਮੇਸ਼
ਜੀ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਸਨ। ਜਦ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ (ਤਲਵੰਡੀ ਸਾਬੋ) ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੱਖਣ
ਨੂੰ ਜਾਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਇਹ ਰਾਤ ਨੂੰ ਹੀ ਮੋਕਾ ਤਾੜ ਕੇ ਕਿਧਰੇ ਨੱਸ ਗਏ।

ਦਰਬਾਰੀ ਘਰ ਬਾਰਿ ਜੁਤ, ਚਾਕਰ ਬੀਰ ਹਜਾਰ।

ਗਏ ਪਾੜ ਨਿਸ ਭਾਜ ਕਰ, ਕੀਨੋ ਸਦਨ ਉਜਾੜ ॥੭੩॥

(ਅਧਿਆਇ ੧੮)

ਦਿਲਾਵਰ ਖਾਨ—ਇਕ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰੀ ਮੁਗਲ ਸਰਦਾਰ, ਜੋ ਸ਼ਾਹ ਅਉਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ
ਇਲਾਕਾ ਪਹਾੜ ਨੂੰ ਈਨ ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ਕਵੀ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ
ਸਰਹਿੰਦ ਦਾ ਸੂਬਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। “ਸੂਬਾ ਸਹਰ ਸਿਰੰਦਹਿ ਭਾਰੀ। ਖਾਨ ਦਿਲਾਵਰ
ਆਯੋ ਕਾਰੀ।” (ਅਧਿਆਇ ੧੨) ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਦਿਲਾਵਰ ਖਾਨ ਦਾ ਪੁਤ੍ਰ
ਅਚਾਨਕ ਆਨੰਦਪੁਰ ਉਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਆਇਆ, ਜੋ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਨਾ ਕਰ ਸਕਣ
ਕਰਕੇ ਮੈਦਾਨ ਛੱਡ ਗਇਆ।

ਦੁਨੀ ਚੰਦ, ਭਾਈ—ਇਹ ਭਾਈ ਸਾਲੇ ਮਜੀਠਾਵਾਸੀ ਦਾ ਪੁਤ੍ਰ ਮਾਝੇ ਦਾ ਮਸੰਦ ਸੀ। ਬੜਾ ਮੋਟਾ
ਤਾਜ਼ਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਲੋਹ ਗੜ੍ਹ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਅੱਗੇ ਕੇਸਰੀ ਚੰਦ
ਜਸਵਾਲੀਏ ਦੇ ਮਸਤ ਹਾਥੀ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਭੇਜਣਾ ਚਾਹਿਆ, ਪਰ ਇਹ
ਡਰਦਾ ਮਾਰਿਆ ਰਾਤ ਨੂੰ ਕਿਲੇ ਦੀ ਕੰਧ ਟੱਪ ਕੇ ਦੌੜਨ ਲੱਗਾ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਟੰਗ ਟੁਟ
ਗਈ। ਨਾਲ ਦੇ ਮਝੈਲ ਸਾਥੀ ਇਸ ਨੂੰ ਉਸੇ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਮੰਜੀ ਉਤੇ ਪਾ ਕੇ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ
ਲੈ ਗਏ। ਅਚਾਨਕ ਉਥੇ ਰਾਤੀਂ, ਜਿਸ ਕੋਠੜੀ ਵਿਚ ਉਹ ਸੁੱਤਾ ਪਇਆ ਸੀ, ਸੱਪ ਲੜਨ
ਕਰਕੇ ਇਸ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ। (ਦੇਖੋ ਅਧਿਆਇ ੧੧, ਛੰਦ-ਅੰਕ ੨੨ ਦਾ ਫੁਟਨੋਟ)

(ਧ)

ਧਰਮ ਸਿੰਘ (ਪਿਆਰਾ)—ਇਹ ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਹਸਤਨਾਪੁਰ (ਦਿੱਲੀ) ਦਾ
ਵਾਸੀ ਸੀ। ਪਰ ਗਿਆਨੀ ਠਾਕਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਜਨਮ ਪਿੰਡ ਜੱਬਮਾੜਾ (ਸਹਾਰਨਪੁਰ)
ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਜੱਟ ਸਿੱਖ ਸੀ। ਭਾਈ ਸੰਤ ਰਾਮ ਦੇ ਘਰ ਮਾਈ ਜੱਸੀ (ਸਾਵੇ) ਦੀ

ਕੁੱਝ ੭ ਕੱਤਕ ਸੰਮਤ ੧੭੨੪ ਬਿ: ਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ। ਸੰਮਤ ੧੭੫੬ ਦੀ ਵੈਸਾਖ ਨੂੰ ਇਸ ਨੇ ਕੇਸਗੜ੍ਹ (ਆਨੰਦਪੁਰ) ਸੀਸ-ਭੇਟ ਕਰ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਤੋਂ ਅਮ੍ਰਿਤ ਛਕਿਆ ਤੇ ਪੋਹ ਸੰਮਤ ੧੭੬੨ ਬਿ: ਨੂੰ ਚਮਕੌਰ ਦੇ ਜੰਗ ਵਿਚ ਇਸ ਨੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ।

(ਨ)

ਨਜ਼ਾਬਤ ਖ਼ਾਨ—ਇਕ ਕੁੰਜਪੁਰੇ (ਅੰਬਾਲੇ) ਦਾ ਪਠਾਨ ਸਰਦਾਰ ਸੀ, ਜੋ ਭੰਗਾਣੀ ਦੇ ਜੰਗ ਸਮੇਂ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦਾ ਸਾਥ ਛੱਡ ਕੇ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਦੀ ਫੌਜ ਨਾਲ ਜਾ ਰਲਿਆ ਤੇ ਛੇਕੜ ਸੰਗੋਸ਼ਾਹ ਜਾਂ ਸ਼ਾਹ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਇਸ ਜੰਗ ਵਿਚ ਮਾਰਿਆ ਗਇਆ।

ਨਰਬਦਾ—ਦੱਖਣੀ ਭਾਰਤ ਦੀ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਦੀ, ਜੋ ਨਰਬਦਾ ਨਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ ਤੇ ਅਮਰ ਕੰਟਕ ਨਦੀ 'ਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਖਭਾਤ ਦੀ ਖਾੜੀ ਵਿਚ ਜਾ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।

ਨਾਹਰ ਖ਼ਾਨ—ਮਾਲੇਰਕੋਟਲੇ ਦਾ ਇਕ ਪਠਾਨ ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਉਪਰ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰਕੇ ਮੁਗਲੇਈ ਫੌਜਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਆਇਆ ਅਤੇ ਚਮਕੌਰ ਦੇ ਜੰਗ ਵਿਚ ਲੜਿਆ। ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਨੇ ਜ਼ਫ਼ਰਨਾਮੇ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਨਾਦੋਣ—ਤਹਸੀਲ ਹਮੀਰਪੁਰ, ਜ਼ਿਲਾ ਕਾਂਗੜਾ ਦਾ ਇਕ ਸਥਾਨ, ਜਿਥੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਨੇ ਸੰਮਤ ੧੭੪੭ ਬਿ: ਵਿਚ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਮੁਗਲ ਸੈਨਾ ਨਾਲ ਜੰਗ ਕੀਤਾ।

ਨਾਨਕ ਮਤਾ—ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਪੀਲੀਭੀਤ ਦੇ ਨੇੜੇ ਜ਼ਿਲਾ ਨੈਨੀਤਾਲ ਦਾ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਗੁਰ-ਸਥਾਨ ਜੋ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤੋਂ ਪਹਲਾਂ ਸਿੱਧਮਤਾ ਜਾਂ ਗੋਰਖ ਮਤਾ ਨਾਂ ਨਾਲ ਮਸ਼ਹੂਰ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਗੋਬਿੰਦ (ਛੇਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ) ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਸ ਸਥਾਨ ਪਰ ਪਧਾਰੇ ਸਨ।

ਨਿਹਚਲ ਸਿੰਘ—ਭਾਈ ਮੁਹਕਮ ਸਿੰਘ (ਪਿਆਰੇ) ਦਾ ਦੂਜਾ ਨਾਂ ਉੱਜ ਪਰਯਾਯਵਾਚੀ ਹੈ। ਇਹ ਦਾਰਾਵਤੀ (ਗੁਜਰਾਤ) ਦਾ ਵਸਨੀਕ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੇਖੋ ਮੁਹਕਮ ਸਿੰਘ (ਪਿਆਰਾ) “ਵਾਸੀ ਦੁਆਰਾਵਤੀ ਜਨਾਯੋ।”

ਨਿਰਮੋਹ ਗੜ੍ਹ—ਰੋਪੜ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਪਿੰਡ ਹਰ ਦੇ ਨਮੋਹ ਦਾ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਗੁਰ ਧਾਮ, ਜਿਥੇ ਇਕ ਟਿੱਬੀ ਹੈ ਪਰ ਸੰਮਤ ੧੭੫੭ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਆਨੰਦਪੁਰ ਦਾ ਮੋਹ ਛੱਡ ਕੇ ਟਿਕੇ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਇਹ ਸਥਾਨ ਇਸੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋਇਆ। ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਏਥੇ ਸਾਧਾਰਣ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਤੇ ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ ਕਾਇਮ ਹੈ।

ਨੈਣਾ ਸਿੰਘ—ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੀ ਮਿਸਲ ਦਾ ਇਕ ਸਰਦਾਰ।

ਪਟਨਾ—ਬਿਹਾਰ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦਾ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਗਰ, ਜਿਥੇ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪੋਹ ਸੁਦੀ ੭, ਸੰਮਤ ੧੭੨੩ ਬਿ: ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ ਸਨ। ਪਟਨੇ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿ ਮੰਦਿਰ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਘੂੜਾ ਸਾਹਿਬ, ਗੁਰੂ ਕਾ ਬਾਗ, ਗੋਬਿੰਦ ਘਾਟ, ਬੜੀ ਸੰਗਤਿ, ਮੈਨੀ ਸੰਗਤਿ ਤੇ ਮੋਹਨ ਮਾਈ ਕੀ ਸੰਗਤਿ ਨਾਂ ਦੇ ਛੇ ਗੁਰ-ਸਥਾਨ ਹਨ।

ਪਾਂਵਟਾ—ਇਹ ਨਗਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸੰਮਤ ੧੭੪੨ ਬਿ: ਵਿਚ ਰਾਜਾ ਸਿਰਮੋਰ

(ਨਾਹਨ) ਤੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਲੈ ਵਸਾਇਆ। ਭੰਗਾਣੀ ਦਾ ਜੰਗ ਸੰਮਤ ੧੭੪੫ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸੇ ਸਥਾਨ ਪਰ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਥੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕਈ ਸਥਾਨ ਹਨ।

ਪ੍ਰਤ ਪਠਾਨੀ—ਸਰਹਿੰਦ ਦੇ ਪਠਾਨ ਦਾ ਪੁਤ੍ਰ ਜਮਸ਼ੈਦ ਖ਼ਾਨ, ਜੋ ਸੰਮਤ ੧੭੬੫ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੇ ਪਾਸ ਨੰਦੇੜ ਨੌਕਰ ਹੋਇਆ। ਛੇਕੜ ਥੋੜੇ ਚਿਰ ਪਿੱਛੋਂ ਇਸੇ ਨੇ ਜਮਧਰ (ਕਟਾਰ) ਮਾਰ ਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਪ੍ਰਸਾਦੀ ਹਾਥੀ—ਕਹਿਆਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਇਕ ਅਤਿ ਸੋਹਣਾ ਸਫੈਦ ਹਾਥੀ ਸੀ ਜੋ ਆਸਾਮ ਦੇ ਰਾਜਾ ਰਤਨ ਰਾਇ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੂੰ ਸ਼ੁਧਾਭਾਵ ਨਾਲ ਭੇਟਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਆਪਣੀ ਸੁੰਡ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਚੌਰ ਝੁਲਾਉਂਦਾ, ਗੰਗਾ ਸਾਗਰ ਫੜ ਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪੈਰ ਧੁਆਉਂਦਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਲਾਏ ਹੋਏ ਤੀਰ ਚੁਕ ਲਿਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਪੁਤ੍ਰ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਰਾਜਾ ਭੀਮ ਸੈਨ ਬਿਲਾਸਪੁਰੀਏ ਨੇ ਇਹ ਹਾਥੀ ਮੰਗਿਆ ਤੇ ਅੱਗੋਂ ਇਨਕਾਰ ਹੋਣ ਕਾਰਣ ਉਹ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦਾ ਪੱਕਾ ਵੈਰੀ ਬਣ ਗਿਆ।

ਪ੍ਰਯਾਗ (ਅਲਾਹਾਬਾਦ)—ਗੰਗਾ ਜਮਨਾ ਦੇ ਸੰਗਮ ਪੁਰ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦਾ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹਿੰਦੂ ਤੀਰਥ ਜਿਥੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਧਾਰੇ ਸਨ। ਇੱਥੇ ਪੱਕੀ ਸੰਗਤ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਇਕ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਣਿਆ ਹੈ।

(ਫ)

ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ, ਬਾਬਾ—ਇਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟਾ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਸੀ ਜੋ ਫ਼ਗਣ ਸੁਦੀ ੭ ਸੰਮਤ ੧੭੫੫ ਬਿ: ਮਾਤਾ ਜੀਤੋ ਜੀ ਦੇ ਪੋਟੇ ਜਨਮਿਆ ਤੇ ੧੩ ਪੋਹ ਸੰਮਤ ੧੭੬੨ ਬਿ: ਨੂੰ ਨਵਾਬ ਵਜ਼ੀਰ ਖ਼ਾਨ ਫ਼ੌਜਦਾਰ ਸਰਹਿੰਦ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਸਰਹਿੰਦ ਵਿਚ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤਾ ਗਇਆ ਸੀ।

ਫਤੇਸ਼ਾਹ—ਸ੍ਰੀ ਨਗਰ (ਗੜ੍ਹਵਾਲ) ਦਾ ਰਾਜਪੂਤ ਰਾਜਾ, ਜੋ ਰਾਜਾ ਭੀਮ ਚੰਦ ਕਹਲੂਰੀਏ ਦੇ ਵਰਗਲਾਉਣ ਤੇ ਭੰਗਾਣੀ (ਪਾਵਟਾ) ਦੇ ਸਥਾਨ ਪਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਲੜਿਆ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਵਿਚ ਇਸ ਘਟਨਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ—

“ਫਤੇ ਸ਼ਾਹ ਕੋਪਾ ਤਬ ਰਾਜਾ।

ਲੋਹ ਪਰਾ ਹਮ ਸੋ ਬਿਨ ਕਾਜਾ।”

(ਬ)

ਬਹਾਦੁਰ ਸ਼ਾਹ—ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਮੁਅੱਜ਼ਮ ਸ਼ਾਹ ਤੇ ਸ਼ਾਹ ਆਲਮ ਜੋ ਸ਼ਾਹ ਅਉਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦਾ ਵਡਾ ਪੁਤ੍ਰ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਜਨਮ ੪ ਅਕਤੂਬਰ ਸੰਨ ੧੬੪੩ ਈ: ਨੂੰ ਬੁਰਹਾਨਪੁਰ ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਇਹ ਸੰਨ ੧੭੦੭ ਈ: ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਭਾਈ ਆਜ਼ਮ ਸ਼ਾਹ ਜਾਂ ਤਾਰਾ ਆਜ਼ਮ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਰਾਜ-ਸਿੰਘਾਸਨ ਪੁਰ ਬੈਠਾ। ੧੮ ਫਰਵਰੀ ਸੰਨ ੧੭੧੨ ਈ: ਨੂੰ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਸਥਾਨ ਪੁਰ ਇਸ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ਹੋਇਆ।

ਬਕਾਲਾ—ਜ਼ਿਲਾ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦਾ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਗਰ, ਜੋ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਬਿਆਸ ਤੋਂ ਉੱਤਰ ਵਲ ਢਾਈ ਕੁ ਮੀਲ ਦੇ ਫ਼ਾਸਲੇ ਪਰ ਹੈ। ਇਥੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜੁਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸੁਪਤਨੀ

(ਮਾਤਾ) ਗੰਗਾ ਜੀ ਦਾ ਦੇਹੁਰਾ, ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦਾ ਭੋਰਾ ਤੇ ਗੁਰੂ ਗੱਦੀ ਦਾ ਸਥਾਨ ਮੋਜੂਦ ਹਨ। ਏਥੇ ਹਰੇਕ ਸਾਲ ਸਾਵਣ ਸੁਦੀ ੧੫ ਅਤੇ ਮੱਘਰ ਸੁਦੀ ੫ (ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਸਮੇਂ) ਸਿੱਖ-ਸੰਗਤ ਦਾ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਇਕੱਠ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਬਚਿਤ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ—ਇਹ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸੁਪੁਤ੍ਰ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਦਾ ਹਜ਼ੂਰੀ ਸੇਵਕ ਸੀ। ਸੰਮਤ ੧੭੫੮ ਬਿ: ਵਿਚ ਜਦ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਨੇ ਆਨੰਦਪੁਰ ਉਤੇ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਕੇ ਲੋਹਗੜ੍ਹ ਕਿਲੇ ਦਾ ਬੂਹਾ ਭੰਨਣ ਲਈ ਮਸਤ ਹਾਥੀ ਭੇਜਿਆ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਨੇਜਾ ਮਾਰ ਕੇ ਇਸ ਨੇ ਪਿਛੇ ਮੋੜਿਆ ਸੀ। ਸੰਮਤ ੧੭੬੨ ਬਿ: ਵਿਚ ਆਨੰਦਪੁਰ ਦੇ ਜੰਗ ਸਮੇਂ ਮਲਿਕਪੁਰ ਦੇ ਰੰਘੜਾਂ ਹੱਥੋਂ ਸਖ਼ਤ ਜਖ਼ਮੀ ਹੋਣ ਤੇ ਪਿੰਡ ਕੋਟਲਾ ਨਿਹੰਗ (ਰੋਪੜ) ਵਿਚ ੧੮ ਪੋਹ ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ ਹੀ ਇਸ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਬਠਿੰਡਾ—ਭਟਨੇਰ ਦੇ ਮੋਢੀ ਇਕ ਭੱਟੀ ਰਾਜਪੂਤ ਦਾ ਆਬਾਦ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਨਗਰ, ਜੋ ਅੱਜ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਸਦੀਆਂ ਪਹਲਾਂ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਸ ਬਾਰੇ ਅਖਾਣ ਹਨ, ਦਰਿਆ ਸਤਲੁਜ ਦੇ ਕੰਢੇ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਗਇਆ ਸੀ, ਪਰ ਪਿਛੋਂ ਸਤਲੁਜ ਦਾ ਵਹਾਉ ਬਦਲਣ ਤੇ ਇਹ ਸਥਾਨ ਦਰਿਆ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਅਤੇ ਰੇਗਿਸਤਾਨ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਆ ਗਇਆ। ਬਠਿੰਡੇ ਦਾ ਕਿਲਾ ਜੋ ਦੂਰੋਂ ਦੂਰੋਂ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਧਰਤੀ ਦਾ ਆਮ ਸਤਹ ਨਾਲੋਂ ੧੧੮ ਫੁਟ ਉੱਚਾ ਹੈ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਅਮਰ ਸਿੰਘ, ਪਟਿਆਲਾ ਨੇ ਸੰਨ ੧੭੭੧ ਵਿਚ ਇਸ ਸਥਾਨ ਪਰ ਕਬਜ਼ਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਚੂੰਕਿ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਬਠਿੰਡੇ ਰਹਿ ਗਏ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਇਸ ਕਿਲੇ ਦਾ ਨਾਉਂ ਗੋਬਿੰਦਗੜ੍ਹ ਰਖਿਆ ਅੱਜ ਕੰਲ ਬਠਿੰਡਾ ਇਸ ਜ਼ਿਲੇ ਦਾ ਸਦਰ ਮੁਕਾਮ ਹੈ।

ਬਦ੍ਰਿਕਾ ਆਸ਼੍ਰਮ—ਬਦ੍ਰੀ ਨਾਥ ਧਾਮ, ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼।

ਬਰਵਾ ਗ੍ਰਾਮ—ਤਹਸੀਲ ਊਨਾ, ਥਾਣਾ ਨੂਰ ਪੁਰ ਦਾ ਇਕ ਪਿੰਡ, ਜੋ ਦਿਲਾਵਰ ਖ਼ਾਨ ਦੇ ਪੁਤ੍ਰ ਨੇ ਉਜਾੜਿਆ ਸੀ। (ਦੇਖੋ ਅਧਿਆਇ ੧੨)

ਬਾਈਧਾਰ—ਇਲਾਕਾ ਪਹਾੜ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ੨੨ ਰਿਆਸਤਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਰਹਿਆ। ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਹਨ :

(ੳ) ਹਲਾਕਾ ਜਲੰਧਰ ਦੀਆਂ ਰਿਆਸਤਾਂ :

ਸੁਕੇਤ, ਕੁਲੂ, ਚੰਬਾ, ਗੁਲੇਰਾ, ਸਿਬਾ, ਨੂਰਪੁਰ, ਦਾਤਾਰਪੁਰ ਜੱਸਵਾਂ, ਕਾਂਗੜਾ, ਕੋਟਲੇ ਹਰ ਅਤੇ ਮੰਡੀ

(ਅ) ਹਲਾਕਾ ਭੂਗਰ ਦੀਆਂ ਰਿਆਸਤਾਂ :

ਸਾਂਬਾ, ਜਸਰੋਟਾ, ਜੰਮੂ, ਬਸੋਹਲੀ, ਭੱਡੂ, ਮਾਨਕੋਟ, ਬੰਦਾਲਟਾ, ਚਨੇਹਨੀ, ਕਿਸ਼ਤਵਾੜ ਅਤੇ ਭਦ੍ਰਵਾਹ।

ਹੁਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਿਆਸਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤੀਆਂ ਹਿਮਾਚਲ ਤੇ ਜੰਮੂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ।

ਬਾਗੌਰ-ਉਦੇਪੁਰ—(ਰਾਜਸਥਾਨ) ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਇਕ ਨਗਰ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਂ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਬਥੇਰ ਕਰਕੇ ਲਿਖਿਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਨਗਰ ਉਦੇਪੁਰ ਤੋਂ ੭੦ ਮੀਲ ਉੱਤਰ-ਪੂਰਬ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਜਦੋਂ ਦੱਖਣ ਨੂੰ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਇਸ ਸਥਾਨ ਪਰ ਇਥੋਂ

ਦੇ ਰਾਣੇ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਵਧੀਕੀ ਕਰਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲੜਾਈ ਹੋਈ। (ਦੇਖੋ ਅਧਿਆਇ ੧੯)

ਬਿਸ਼ਹਿਰ—ਸ਼ਿਮਲੇ ਦੀਆਂ ਪਹਾੜੀਆਂ ਵਿਚ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਰਾਜਪੂਤ ਰਿਆਸਤ।

ਬਿਜੈਗੜ੍ਹ—ਫ਼ਤਿਹ ਗੜ੍ਹ (ਆਨੰਦਪੁਰ) ਦਾ ਹੀ ਦੂਜਾ ਨਾਉਂ ਹੈ।

ਬਿੰਦ੍ਰਾਬਨ—ਮਥੁਰਾ (ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼) ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਜੰਗਲ ਜਿਥੇ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਗੋਪੀਆਂ ਨਾਲ ਰਾਸਲੀਲਾ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਬਿਆਹ—ਦਰਿਆ ਬਿਆਸ ਦਾ ਹੀ ਦੂਜਾ ਨਾਉਂ ਹੈ।

ਬੁਰਹਾਨਪੁਰ—ਮੱਧਭਾਰਤ ਦਾ ਇਕ ਮਸ਼ਹੂਰ ਨਗਰ, ਜੋ ਜ਼ਿਲਾ ਨਿਮਾਰ ਵਿਚ ਦਰਿਆ ਤਾਪਤੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਆਬਾਦ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੰਦੇੜ ਨੂੰ ਜਾਂਦੇ ਹੋਏ ਇਥੇ ਬਿਰਾਜੇ ਸਨ।

ਬੰਦਾ (ਬਹਾਦੁਰ)—ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦੁਰ ਦਾ ਜਨਮ ਰਾਮਦੇਵ ਰਾਜਪੂਤ ਦੇ ਘਰ ਕੱਤਕ ਸੁਦੀ ੧੩, ਸੰਮਤ ੧੭੨੭ ਬਿ. ਨੂੰ ਰਾਜੌੜੀ (ਕਸ਼ਮੀਰ) ਦੇ ਸਥਾਨ ਪਰ ਹੋਇਆ। ਪਹਲਾਂ ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਲਛਮਣ ਦੇਵ ਸੀ ਤੇ ਫੇਰ ਵੈਰਾਗੀ ਸਾਧੂ ਬਣਨ ਤੇ ਮਾਧੋ ਦਾਸ ਨਾ ਰੱਖਿਆ ਗਇਆ ਸੰਮਤ ੧੭੬੫ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਸ੍ਰੀ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੰਦੇੜ ਪਹੁੰਚੇ, ਤਾਂ ਇਹੋ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਆਤਮਿਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਿੱਖ ਬਣ ਗਿਆ ਤੇ ‘ਬੰਦਾ ਬਹਾਦੁਰ’ ਨਾਂ ਨਾਲ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋਇਆ।

ਬੰਦਾ ਬਹਾਦੁਰ ਨੇ ਇਸੇ ਸਾਲ ਗੁਰੂ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਸਿੱਖ ਜੋਧਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਲੜੀ ਵਿਚ ਪਰੋਇਆ ਤੇ ਬੜੀ ਛੇਤੀ ਸਾਮਾਨਾ, ਸਢੇਰਾ, ਕੁੰਜਪੁਰਾ, ਛੱਤ ਬਨੂੜ, ਸਰਹਿੰਦ, ਮਾਲੇਰਕੋਟਲਾ ਆਦਿ ਸਥਾਨ ਫਤਹ ਕਰ ਕੇ ਨਵਾਬ ਵਜ਼ੀਰ ਖ਼ਾਨ ਸਰਹਿੰਦੀ, ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਸਖ਼ਤ ਦੰਡ ਦਿੱਤੇ। ਪਰ, ਫੇਰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਬੇਇਤਫ਼ਾਕੀ ਦੇ ਕਾਰਣ ਗੁਰਦਾਸ ਨੰਗਲ ਦੀ ਗੜ੍ਹੀ ਵਿਚ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦੁਰ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਸਮੇਤ ਮੁਗ਼ਲ ਫ਼ੌਜਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਹੋਇਆ ਤੇ ਚੇਤ ਸੁਦੀ ੧ ਸੰਮਤ ੧੭੩੩ ਈ. (ਸੰਨ ੧੭੧੬ ਈ.) ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਲਿਜਾ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤਾ ਗਇਆ।

(ਭ)

ਭੀਖਨ ਖ਼ਾਨ—ਇਕ ਪਠਾਨ ਸਰਦਾਰ, ਜੋ ਭੰਗਾਣੀ ਦੇ ਜੰਗ ਸਮੇਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸਾਥ ਛੱਡ ਕੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨਾਲ ਜਾ ਰਲਿਆ ਤੇ ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਤੀਰ ਨਾਲ ਮਾਰਿਆ ਗਇਆ।

ਭੀਮ ਚੰਦ—(੧) ਬਿਲਾਸ ਪੁਰ (ਕਹਲੂਰ) ਦਾ ਚੰਦ੍ਰ ਵੰਸ਼ੀ ਰਾਜਾ, ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦਾ ਰਹਿਆ। ਇਸ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ, ਬਾਬਾ ਗਣੇਸ਼ਾਂ ਸਿੰਘਾ ਬੇਦੀ ਕ੍ਰਿਤ ‘ਸ਼ਸ਼ਿਬੰਸ ਬਿਨੋਦ’ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ, ਸੰਮਤ ੧੭੪੯ ਬਿ. ਵਿਚ ਹੋਇਆ। (੨) ਰਾਜਾ ਭੀਮ ਕਟੋਚ ਕਾਂਗੜੇ ਵਾਲਾ ਸ੍ਰੀ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਦਾ ਸਮਕਾਲੀ ਸੀ ਤੇ ਬਾਈਧਾਰ ਦੇ ਰਾਜਿਆਂ ਵਿਚ ਬੜਾ ਰਸੂਖ਼ ਰਖਦਾ ਸੀ।

ਭੁਟੰਟ—ਇਲਾਕਾ ਪਹਾੜ ਦੀ ਭੇਟੀਆ ਰਿਆਸਤ ਦਾ ਹੀ ਦੂਜਾ ਨਾਮ ਭੁਟੰਟ ਹੈ।

ਭਗਾਣੀ—ਸਿਰਮੋਰ (ਨਾਹਨ) ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਇਕ ਪਿੰਡ, ਜੋ ਪਾਉਂਟਾ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ੭ ਮੀਲ ਪੂਰਬ ਵਲ ਹੈ। ਇਥੇ ੧੮ ਵੈਸਾਖ ਸੰਮਤ ੧੭੪੫ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਲੜਾਈ ਰਾਜਾ ਫਤੇ ਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਨਗਰ (ਗੜ੍ਹਵਾਲ) ਤੇ ਹਰੀ ਚੰਦ ਹੰਡੂਰਾ (ਨਾਲਾਗੜ੍ਹ) ਆਦਿ ਨਾਲ ਹੋਈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸੰਗੋਸ਼ਾਹ ਜੀਤ ਮੱਲ ਆਦਿ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ, ਪਰ ਅੰਤ ਫਤਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ

ਹੋਈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ ਜੰਗ ਦਾ ਹਾਲ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

(ਮ)

ਮਸਨਵੀ (ਮਅਨਵੀ)—ਮੋਲਾਨਾ ਰੂਮੀ ਦੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਫ਼ਾਰਸੀ ਕਿਤਾਬ, ਜੋ ਤਸੱਵੁਫ਼ (ਬ੍ਰਹਮ-ਗਿਆਨ) ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗੀ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਸੂਫੀਆਂ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ।

ਮਖਣ ਸ਼ਾਹ, ਲਬਾਣਾ—ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦਾ ਇਕ ਵਪਾਰੀ ਸਿੱਖ, ਜਿਸ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਉਣ ਪਿਛੋਂ ਬਕਾਲੇ (ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ) ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੂੰ ਲਭਿਆ ਤੇ ਇਸ ਬਾਰੇ “ਗੁਰੂ ਲਾਧੇ ਰੇ ਗੁਰੂ ਲਾਧੇ ਰੇ” ਕਹ ਕੇ ਆਪ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਅਜਿਲਸ ਰਾਇ, ਦੀਵਾਨ—ਇਹ ਪਿੰਡ ਲੋਪਕੇ (ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ) ਦਾ ਵਸਨੀਕ ਤੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਦਾ ਦੀਵਾਨ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਜਦ ਨੰਦੇੜ (ਦੱਖਣ) ਗਏ ਸਨ, ਤਾਂ ਇਹ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਬੜੇ ਸ਼੍ਰਧਾ ਭਾਵ ਨਾਲ ਹਾਜ਼ਿਰ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿਆ ਸੀ।

ਮਥੁਰਾ—ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦਾ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਗਰ ਜਿਥੇ ਦੁਆਪਰ ਜੁਗ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਾਮਾ ਕੰਸ (ਰਾਜੇ) ਨੂੰ ਕੇਸੋਂ ਫੜ ਕੇ ਪਛਾੜਿਆ ਤੇ ਨਾਨਾ ਉਗਰ ਸੈਨ ਨੂੰ ਰਾਜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਮਥੁਰਾ ਗਏ ਸਨ, ਜਿਥੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਥਾਨ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਮਨੀ ਸਿੰਘ, ਸ਼ਹੀਦ—ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਭਾਈ ਮਾਈਦਾਸ ਰਾਜਪੂਤ ਦੇ ਘਰ ੧੩ ਚੇਤ੍ਰ ਸੰਮਤ ੧੭੦੭ ਬਿ: (ਮੁਤਾਬਕ ੧੦ ਮਾਰਚ ਸੰਨ ੧੬੬੪ ਈ:) ਨੂੰ ਮਾਤਾ ਮਧੁਰੀ ਬਾਈ ਦੇ ਪੋਟੇ ਪਿੰਡ ਅਲੀਪੁਰ, ਜਿਲਾ ਮੁਜ਼ਫ਼ਰ ਗੜ੍ਹ (ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ) ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਸੰਮਤ ੧੭੧੪ ਵਿਚ ਇਹ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਨਾਲ ਕੀਰਤਪੁਰ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਆਏ। ਫੇਰ ਅੱਠਵੇਂ ਤੇ ਨੌਵੇਂ ਗੁਰੂ ਪਾਸ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੇ ਕੋਲ ਆਨੰਦਪੁਰ ਰਹੇ। ਸੰਮਤ ੧੭੪੮ ਬਿ: ਵਿਚ ਆਪ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵਲੋਂ ਦੀਵਾਨ ਦੀ ਪਦਵੀ ਪਰ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਏ, ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੰਮਤ ੧੭੫੩ ਬਿ: ਵਿਚ ਸੋਢੀ ਹਰਿ ਜੀ (ਪੁਤ੍ਰ ਮਿਹਰਵਾਨ) ਦੇ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਜਾਣ ਤੇ ਆਪ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥੀ ਬਣਾਏ ਗਏ। ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਚਾਰ ਕੁ ਸਾਲ ਪਿਛੋਂ ਸੰਮਤ ੧੭੫੭ ਵਿਚ ਲੋਹਗੜ੍ਹ ਦੇ ਜੰਗ ਸਮੇਂ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ, ਇਹ ਜਦੋਂ ਕਿ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰੋਂ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਆਏ ਸਨ, ਆਨੰਦਪੁਰ ਹੀ ਰੱਖ ਲਏ। ਇਸ ਤੋਂ ਸੰਮਤ ੧੭੬੨ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਆਨੰਦਪੁਰ ਛੱਡਣ ਸਮੇਂ ਆਪ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਪਹਲਾਂ ਦਿੱਲੀ ਤੇ ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਬਘੋਰ (ਰਾਜਸਥਾਨ) ਪਹੁੰਚੇ, ਜਿਥੋਂ ਉਹ ਵਾਪਸ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆਏ। ਸੰਮਤ ੧੭੬੫ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਦਸਮੇਸ਼ ਦੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਪ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਬਹੁਤਾ ਚਿਰ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਰਹੇ। ਫੇਰ ਆਪ ਇਸੇ ਸਥਾਨ ਤੋਂ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਹੋਣ ਤੇ ਲਾਹੌਰ ਲਿਜਾ ਕੇ ਮਿਤੀ ਹਾੜ ਸੁਦੀ ੪ ਸੰਮਤ ੧੭੯੧ ਬਿ: ਨੂੰ ਸ਼ਾਹੀ ਕਿਲੇ ਦੇ ਲਾਗੇ ਚੌਕ ਨੱਖਾਸ ਵਿਚ ਟੋਟੇ ਟੋਟੇ ਕਰ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੱਤ ਪੁਤ੍ਰ ਸਨ : ਬਚਿਤ੍ਰ ਸਿੰਘ, ਉਦੇ ਸਿੰਘ, ਅਨਿਕ ਸਿੰਘ, ਅਜਬ ਸਿੰਘ, ਅਜਾਇਬ ਸਿੰਘ, ਚਿਤ੍ਰ ਸਿੰਘ, ਤੇ ਗੁਰਖਖਸ਼ ਸਿੰਘ, ਜੋ ਸਾਰੇ ਹੀ ਆਨੰਦਪੁਰ ਆਦਿ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਜੂਣੇ ਹੀ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ

ਗਏ ਸਨ।

ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੜੇ ਅੱਛੇ ਵਿਦਵਾਨ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਨਿਮਨ ਲਿਖਿਤ ਪੁਸਤਕਾਂ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹਨ :

(੧) ਜਪੁਜੀ ਟੀਕਾ;

(੨) ਗੁਰੂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਭਗਤ ਮਾਲਾ (੧੧ ਵੀਂ ਵਾਰ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦਾ ਟੀਕਾ);

(੩) ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ (ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦੀ ਪਹਲੀ ਵਾਰ ਦਾ ਟੀਕਾ);

ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸ੍ਰੀ ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਸੰਪਾਦਿਤ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਨੁਸਖੇ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ।

ਮਾਹਰੂ—ਸਹੀ ਨਾਮ ਮਾਹਰੀ ਚੰਦ। ਇਹ ਬੀਬੀ ਵੀਰੋ ਦੇ ਸੁਪਤ੍ਰ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਛੇਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਦੋਹੜੇ ਸਨ। ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਵਲੋਂ ਭੰਗਾਣੀ ਦੇ ਜੰਗ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖੰਡਾ ਖੜਕਾਇਆ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਮਾਛੀਵਾੜਾ—ਤਹਿਸੀਲ ਸਮਰਾਲਾ, ਜ਼ਿਲਾ ਲੁਧਿਆਣਾ ਦਾ ਇਕ ਪਿੰਡ। ਇਥੇ ੮ ਪੋਹ ਸੰਮਤ ੧੭੬੨ ਬਿ: ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਚਮਕੌਰ ਦੇ ਜੰਗ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਰਾਇਕੋਟ ਵਲ ਜਾਂਦੇ ਹੋਏ ਠਹਿਰੇ ਸਨ। ਗਨੀ ਖ਼ਾਨ ਨਬੀ ਖ਼ਾਨ ਦੋਵੇਂ ਪਠਾਨ ਇਸੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਉੱਚ ਦੇ ਪੀਰ ਦੇ ਭੇਸ ਵਿਚ ਦੁਸ਼ਮਨ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢਿਆ ਸੀ। ਮਾਛੀਵਾੜੇ ਵਿਚ ਇਸੇ ਯਾਦਗਾਰ ਵਜੋਂ ਇਕ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਮਾਨ ਸਿੰਘ—ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਦਾ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸੇਵਕ ਜੋ ਆਨੰਦਰਪੁਰ, ਚਮਕੌਰ, ਇਲਾਕਾ ਜੰਗਲ ਤੇ ਦੱਖਣ ਦੇ ਸਫ਼ਰ ਵਿਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਰਹਿਆ। ਨਦੀ ਨਰਮਦਾ ਦੇ ਕੰਢੇ ਇਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੇ ਹੱਥ ਮਾਰਿਆ ਗਇਆ ਸੀ।

ਮਾਲਵਾ—(੧) ਮੱਧ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਉਜੈਨ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਜੋ ਸਿਕੰਦਰ ਦੇ ਹਮਲੇ ਮਗਰੋਂ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਮਾਲਵਗਣ ਦੇ ਹਿਜਰਤ ਕਰ ਕੇ ਜਾ ਵਸਣ ਦੇ ਕਾਰਣ ਮਾਲਵਾ ਨਾਂ ਨਾਲ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋਇਆ।

(੨) ਫ਼ੀਰੋਜ਼ਪੁਰ, ਫ਼ਰੀਦਕੋਟ, ਬਠਿੰਡੇ ਆਦਿ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਜਿਥੇ ਮਾਲਵਗਣ ਜਾਂ ਮਾਲਵਾ ਜਾਤੀ ਦੇ ਲੋਕ ਮਹਾਭਾਰਤ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਰਹਿੰਦੇ ਆਏ ਹਨ।

ਮੀਆਂ ਖ਼ਾਨ—ਮੁਗ਼ਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਅਉਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦਾ ਇਕ ਫ਼ੌਜਦਾਰ, ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਬਾਈਧਾਰ ਦੇ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਤੋਂ ਕਰ ਉਗਰਾਹਣ ਵਾਸਤੇ ਫ਼ੌਜ ਦੇ ਕੇ ਭੇਜਿਆ ਸੀ।

ਮੁਹਕਮ ਸਿੰਘ—ਪਹਲੇ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸਨ।

ਮੁਲਤਾਨ—ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਸਤਜੁਗੀ ਸਮੇਂ ਦਾ ਇਕ ਪੁਰਾਣਾ ਨਗਰ, ਜਿਥੇ ਪਹਲਾਂ ਪੁਰਾਣਾਂ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਹਰਣਾਕਸ ਤੇ ਹਿਰਣਕਸ਼ਿਪ ਦਾ ਰਾਜ ਸੀ। ਪਿੱਛੋਂ ਇਹ ਸ਼ਹਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਤੇ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਰਹਿਆ ਮੁਲਤਾਨ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਗਏ ਸਨ, ਜਿਥੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਕ ਯਾਦਗਾਰ ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਹੈ।

ਮੁਕਤਸਰ—ਜ਼ਿਲਾ ਫ਼ੀਰੋਜ਼ਪੁਰ ਦਾ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਗਰ। ਪਹਲਾਂ ਇਥੇ ਖਿਦਰਾਣਾ ਨਾਮੀ ਇਕ ਢਾਬ ਸੀ। ਸੰਮਤ ੧੭੬੨ ਬਿ: (ਸੰਨ ੧੭੦੫) ਵਿਚ ਜਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਮੁਗ਼ਲ ਫ਼ੌਜਾਂ ਇਥੇ ਪਹੁੰਚੀਆਂ ਤਾਂ ਭਾਈ ਮਹਾਂ ਸਿੰਘ ਆਦਿ

੪੦ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਟਾਕਰਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਤੇ ਉਸ ਖਿਦਰਾਣਾ ਢਾਬ ਦਾ ਨਾਂ ਹੀ ਮੁਕਤਸਰ ਜਾਂ ਮੁਕਤਸਰ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋ ਗਇਆ। ਮੁਕਤਸਰ ਵਿਖੇ ਇਹ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਹਨ : (੧) ਸ਼ਹੀਦ ਗੰਜ (ਚਾਲੀ ਮੁਕਤਿਆਂ ਦਾ ਸ਼ਹੀਦੀ ਸਥਾਨ); (੨) ਟਿੱਬੀ ਸਾਹਿਬ, ਜਿੱਥੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੇ ਦੁਸ਼ਮਨ ਦੀ ਫੌਜ ਪੁਰ ਤੀਰ ਚਲਾਏ ਸਨ; (੩) ਤੰਬੂ ਸਾਹਿਬ ਜਿੱਥੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਕੈਪ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਸੀ; ਅਤੇ (੪) ਵੱਡਾ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਿੱਥੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਵਿਰਾਜੇ ਸਨ।

ਮੋਦ ਪੁਰ ਜਾਂ ਮੋਦ ਪੁਰੀ—ਸ੍ਰੀ ਆਨੰਦ ਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਹੀ ਦੂਜਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਮੋਦ (ਆਨੰਦ) ਦੀ ਪੁਰੀ (ਪੁਰਿ, ਪੁਰ ਪੁਰੀ ਨਗਰ ਅਥਵਾ ਸਥਾਨ)।

ਯਮੁਨਾ—ਦਰਿਆ ਜਮੁਨਾ, ਜੋ ਨਗਰ ਪਾਂਵਟਾ (ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼) ਦੇ ਨੇੜਿਓਂ ਹੋ ਕੇ ਵਗਦਾ ਹੈ। ਪਾਂਵਟਾ ਜਾਂ ਪਾਉਂਟਾ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੇ ਸੰਮਤ ੧੭੪੨ ਬਿ: ਵਿਚ ਰਾਜਾ ਨਾਹਨ ਤੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਲੈ ਕੇ ਬਣਾਇਆ ਤੇ ਭੰਗਾਣੀ ਦਾ ਜੰਗ ਸੰਮਤ ੧੭੪੫ ਵਿਚ ਇਥੇ ਰਹੀਦਿਆਂ ਹੀ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਰਾਮ ਸਿੰਘ—ਗੜ੍ਹ ਗੋਪਾਚਲ, ਅੰਬਰ ਅਥਵਾ ਜੈ ਪੁਰ ਦਾ ਇਕ ਰਾਜਪੂਤ ਰਾਜਾ, ਜੋ ਮੁਗਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੇ ਸੰਮਤ ੧੭੨੩ ਬਿ: ਵਿਚ ਆਸਾਮ ਦੀ ਮੁਹਿਮ ਤੇ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਘਰ ਦਾ ਸੇਵਕ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦੁਰ ਜੀ ਇਸ ਦੀ ਮਦਦ ਵਾਸਤੇ ਆਸਾਮ ਗਏ ਸਨ। ਕਈ ਲੇਖਕਾਂ ਨੇ ਗ਼ਲਤੀ ਨਾਲ ਇਸ ਰਾਜੇ ਦਾ ਨਾਮ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜਾਂ ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਸ ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਦੇ ਦੂਜੇ ਅਧਿਆਇ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਰਾਜਾ ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਰਾਮ ਸਿੰਘ, ਮੀਆਂ (ਜੰਮੂਵਾਲਾ)—ਇਹ ਰਾਜਾ ਸੰਮਤ ੧੭੪੫ ਵਿਚ ਭੰਗਾਣੀ (ਪਾਂਵਟਾ) ਦੇ ਜੰਗ ਸਮੇਂ ਰਾਜਾ ਫ਼ਤੇਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਨਗਰ, ਗੜ੍ਹਵਾਲ ਦੀ ਮਦਦ ਉਤੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਿਆ ਸੀ।

ਰੂਪਾ, ਭਾਈ—ਅਸਲ ਨਾਮ ਭਾਈ ਰੂਪ ਚੰਦ, ਜੋ ਜਾਤਿ ਦਾ ਤੁਖਾਣ ਤੇ ਛੇਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਦੇ ਵਰਦਾਨ ਨਾਲ ਵਰੋਸਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਇਲਾਕਾ ਜੰਗਲ (ਮਾਲਵੇ) ਵਿਚ ਪਿੰਡ ਭਾਈ ਰੂਪਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਕੋਟ ਕਪੂਰੇ ਤੋਂ ਦੱਖਣ ਵਲ ਜਾਂਦੇ ਹੋਏ ਭਾਈ ਰੂਪੇ ਪਾਸ ਪੁੱਜੇ ਸਨ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਠੰਢਾ ਜਲ ਛਕਿਆ ਸੀ।

ਰੰਘੜੇਟੇ ਸਿੰਘ—ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਚਮਕੌਰ ਦੀ ਗੜ੍ਹੀ ਵਿਚ ਘਿਰ ਜਾਣ ਸਮੇਂ ਚਾਲੀ ਸਿੰਘਾਂ ਤੇ ਚਾਰ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਸਮੇਤ ਦੇ ਰੰਘੜੇਟੇ ਸਿੰਘ ਤੇ ਦੋ ਦ੍ਰਿਜ (ਖੜੀ ਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ) ਸਿੰਘ ਸਨ। ਰੰਘੜੇਟੇ ਸਿੰਘਾਂ ਵਿਚੋਂ ਭਾਈ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਦ੍ਰਿਜ ਸਿੰਘਾਂ ਭਾਈ ਦਯਾ ਸਿੰਘ, ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਬੰਗੋਸ਼੍ਰੀ ਜਾਂ ਬੰਗਿਸ਼ ਦੇ ਨਾਮ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹਨ।

ਲਖਨੌਰ—ਜ਼ਿਲਾ ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਥਾਨਾ ਘਨੌਰ ਦਾ ਇਕ ਪਿੰਡ ਜੋ ਅੰਬਾਲੇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਚਪਨ ਸਮੇਂ ਪਟਨੇ ਤੋਂ ਆਉਂਦੇ ਹੋਏ ਇੱਥੇ ਠਹਰੇ ਸਨ ਤੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸੂਫੀ ਫਕੀਰ ਸੱਯਦ ਸ਼ਾਹ ਮੀਰਾਂ ਭੀਖ, ਠਸਕੇ ਤੇ ਘੁੜਾਮ ਦਾ ਵਸਨੀਕ, ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਇੱਥੇ ਹੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਿਰ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਲੱਖੀ ਜੰਗਲ—ਜ਼ਿਲਾ ਬਠਿੰਡਾ ਤਹਸੀਲ ਕੋਟਕਪੂਰਾ, ਥਾਨਾ ਨੇਹੀਆਂ ਵਾਲੇ ਦਾ ਇਕ ਪਿੰਡ ਜੋ ਹੁਣ ਮਹਿਮਾ ਸਰਜਾ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ। ਇਥੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜੰਗਲ ਦੇਸ (ਮਾਲਵਾ) ਨੂੰ ਲੱਖੀ ਜੰਗਲ ਦਾ ਵਰਦਾਨ ਦੇ ਕੇ ਅੱਗੇ ਬਠਿੰਡੇ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਲ ਗਏ ਸਨ। ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ‘ਲੱਖੀ ਜੰਗਲ ਖਾਲਸਾ ਆਇ ਬਿਸ਼ਮ ਕੀਤੇ ਨੇ,’ ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਹੈ।

ਲਬਾਨਾ ਸਿੰਘ—ਲਵਣ (ਲੂਣ) ਦਾ ਵਪਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸਿੱਖ, ਅਰਥਾਤ ਭਾਈ ਮੱਖਣ ਸ਼ਾਹ ਲੁਬਾਣਾ, ਜੋ ਜ਼ਿਲਾ ਜਿਹਲਮ (ਪਾਕਿਸਤਾਨ) ਦੇ ਪਿੰਡ ਟਾਂਡਾ ਦਾ ਵਸਨੀਕ ਸੀ। ਇਹ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੇ ਸੰਮਤ ੧੭੨੧ ਬਿ. ਵਿਚ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਉਣ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਪਿੰਡ ਬਕਾਲਾ, ਜ਼ਿਲਾ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਵਿਖੇ ਅਸਲ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਆਇਆ ਤੇ ਇਸ ਨੇ ਸੋਢੀਆਂ ਦੇ ਮਸਨੂਈ ਗੁਰੂਪਣ ਦੇ ਤਣੇ ਹੋਏ ਭ੍ਰਮ-ਜਾਲ ਨੂੰ ਕੱਟ ਕੇ ਬੜੀ ਅਕਲਮੰਦੀ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੂੰ ਲੱਭਿਆ, ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਇਕ ਬੰਦ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਗੁਪਤ ਰਹ ਕੇ ਤਪੱਸਿਆ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਸੇ ਕਾਰਣ ਉਸੇ ਦਿਨ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਬਕਾਲੇ ਦਾ ਨਾਮ ‘ਬਾਬਾ ਬਕਾਲਾ’ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋ ਗਿਆ।

ਲਵ ਪੁਰ, ਲਾਹੌਰ—ਦਰਿਆ ਰਾਵੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ ਜੀ ਦੇ ਵੱਡੇ ਪੁਤ੍ਰ ਲਵ ਦਾ ਵਸਾਇਆ ਹੋਇਆ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਇਕ ਨਗਰ, ਜੋ ਪਿੱਛੋਂ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਇਆ। ਇਹ ਨਗਰ ਪਹਲਾ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਹਿਆ ਤੇ ਫੇਰ ਸੋਲੰਕੀ, ਭੱਟੀ, ਚੁਹਾਨ ਤੇ ਸ਼ਾਹੀ ਵੰਸ਼ ਦੇ ਰਾਜਿਆਂ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਇਸ ਦੇ ਉਤੇ ਰਹੀ। ਪਿੱਛੋਂ ਸੁਲਤਾਨ ਮਹਮੂਦ ਨੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਕੇ ਲਾਹੌਰ ਦਾ ਨਾਂ ਮਹਮੂਦ ਪੁਰ ਰੱਖਿਆ; ਪਰ ਫੇਰ ਤੁਰਕਾਂ, ਪਠਾਣਾਂ, ਮੁਗਲਾਂ ਥੀ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤਕ ਇਹ ਲਾਹੌਰ ਨਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਰਹਿਆ। ਅੱਜ ਕਲ ਇਹ ਨਗਰ ਸਨ ੧੯੪੭ ਤੋਂ ਇਲਾਕਾ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ।

ਨਗਰ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ (ਚੁਹੱਟਾ ਜਵਾਹਰ ਮੱਲ ਪਾਸ), ਜਨਮ ਸਥਾਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ (ਚੂਨੀ ਮੰਡੀ), ਦੀਵਾਨ ਖ਼ਾਨਾ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਲਾਲ ਖੁਹੀ, ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਾਉਲੀ ਸਾਹਿਬ, ਡੱਬੀ ਬਾਜ਼ਾਰ ਚੁਮਾਲਾ ਸਾਹਿਬ (ਭਾਟੀ ਦਰਵਾਜ਼ਾ), ਸ਼ਹੀਦ ਗੰਜ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ (ਕਿਲੇ ਦੇ ਕੋਲ), ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਡੇਰਾ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ, ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸ਼ਹੀਦ ਗੰਜ ਭਾਈ ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ, ਸ਼ਹੀਦ ਗੰਜ ਸਿੰਘਣੀਆਂ (ਲੰਡਾ ਬਾਜ਼ਾਰ) ਆਦਿ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਹਨ।

ਲੋਹ ਗੜ੍ਹ—ਸ੍ਰੀ ਆਨੰਦ ਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਮਾਧੋਵਾਲ ਦੇ ਤਾਰਾ ਗੜ੍ਹ, ਹੋਲ ਗੜ੍ਹ ਆਦਿ ਕਿਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਦਾ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਿਲਾ, ਜਿਸ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਅੱਗੇ ਭਾਈ ਬਚਿਤ੍ਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਨੇਜ਼ਾ ਮਾਰ ਕੇ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਮਸਤ ਹਾਥੀ ਨੂੰ ਭਜਾਇਆ ਸੀ। ਇਹ ਕਿਲ੍ਹਾ, ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਕੇਸਗੜ੍ਹ ਤੋਂ ਦੱਖਣ ਦੀ ਗੁਠੇ ਸੀ, ਹੁਣ ਮਿਟ ਚੁਕਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦੀਆਂ ਸਿਰਫ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਹੀ ਬਾਕੀ ਹਨ।

ਸ਼ਬਦ-ਅਨੁਕ੍ਰਮਣਿਕਾ

ਓ

ਉੱਚ ਦਾ ਪੀਰ—188 (ਹੋਰ ਦੇਖੋ, ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ,
ਸ੍ਰੀਗੁਰੂ)
ਉਜੈਨ (ਮੱਧ ਭਾਰਤ)—84, 87, 188, 202,
278.
ਉਦੈ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ—115, 176, 177, 178
274, 278, 281.

ਅ

ਅਉਰੰਗਜ਼ੇਬ (ਮੁਗਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ)—11, 33, 35,
37, 38, 40, 59, 119, 123, 124,
134, 159, 183, 202, 214, 219,
220, 234, 240, 278, 279, 284,
287, 289, 291, 295.
ਅਉਰੰਗਾਬਾਦ (ਹੈਦਰਾਬਾਦ, ਦੱਖਣ)—203, 278.
ਅਹਮਦ ਨਗਰ (ਦੱਖਣ)—226, 278, 287,
289.
ਅਹਮਦਾਬਾਦ (ਦੱਖਣ)—203, 279.
ਅਗਮ ਗੜ੍ਹ (ਆਨੰਦਪੁਰ)—136, 279.
ਅਗਮਪੁਰਾ (ਆਨੰਦਪੁਰ)—136, 279, 287.
ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ (ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ)—136, 180, 183,
279, 281, 286.
ਅਜੁੱਧਿਆ (ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼)—22, 279.
ਅਬਿਚਲ ਨਗਰ (ਨੰਦੇੜ)—232, 270, 271,
279, 281, 289.
ਅਮਰ ਸਿੰਘ (ਸ਼ਹੀਦ)—274.
ਅਮਰਾਪੁਰ—8.
ਅਲਫ਼ ਖ਼ਾਨ—82, 279.
ਆਗਰਾ—5, 202, 232, 237, 238, 250,
251, 279.
ਆਰਿਫ਼ ਦੀਨ—25.
ਆਜ਼ਮ ਤਾਰਾ—(ਮੁਗਲ ਸ਼ਾਹਜ਼ਾਦਾ) ਵੇਖੋ, ਤਾਰਾ
ਆਜ਼ਮ—279.

ਆਨੰਦ ਪੁਰ (ਮਾਧੋਵਾਲ)—4, 30, 65, 66, 79,
80, 81, 114, 124, 127, 133,
139, 161, 208, 213, 257, 279,
280, 282, 284, 286, 289.

ਸ

ਸਤ੍ਰਵ—28, 280.
ਸਰਹਿੰਦ ਬਾਵਨੀ—126, 153, 160, 171,
192, 194, 206, , 263, 280.
ਸਨਮਖ ਸਿੰਘ—115.
ਸਾਹ ਸੰਗ੍ਰਾਮ (ਸੰਗੋਸ਼ਾਹ)—73, 75, 76, 280.
ਸਾਹ ਜਹਾਨਾਬਾਦ (ਦਿੱਲੀ)—124, 280.
ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ (ਪਿਆਰਾ)—110, 114, 280.
ਸਾਹਿਬ ਚੰਦ (ਰਾਜਾ)—46, 74, 280.
ਸਾਹਿਬ ਦੇਵੀ ਮਾਤਾ—110, 280.
ਸਾਰ ਮੋਰ (ਸਿਰਮੋਰ, ਨਾਹਨ)—124, 281, 293.
ਸਾਲੇ, ਭਾਈ—46, 281.
ਸ਼ਿਕਾਰਪੁਰ (ਸਿੰਧ)—12, 121, 281.
ਸੁਕੋਤ (ਇਲਾਕਾ ਪਹਾੜ)—68, 281.
ਸੁਖਦੇਵ—83, 136, 281.
ਸੁਧਾ ਸਰੋਵਰ—271, 282.
ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ—138, 282.
ਸ਼ੇਰ ਖ਼ਾਨ—136.
ਸੇਵਾ ਦਾਸ—46.
ਸ੍ਰੀ ਨਗਰ (ਗੜ੍ਹਵਾਲ)—65, 68, 126, 282.
ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ (ਸ਼ਹੀਦ)—177, 180, 282.
ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ, ਬੰਗੋਸ਼ੀ (ਸ਼ਹੀਦ)—186, 197,
274.
ਸੰਤ ਸਿੰਘ (ਸ਼ਹੀਦ)—180, 185, 274, 282.

ਹ

ਹਰੀ ਸਿੰਘ, ਬਾਬਾ—181, 182, 196, 254 282.
ਹਯਾਤ ਖਾਨ (ਪਠਾਨ)—136, 282, 285.
ਹਰੀ ਚੰਦ, ਹੰਡੂਰੀਆ—74, 75, 77, 78, 79,

283, 293.

ਹਿੰਮਤ ਸਿੰਘ, (ਪਿਆਰਾ)—110, 114, 283.

ਫੁਸੈਨੀ ਖਾਨ (ਗੁਲਾਮ)—136, 154, 283

ਹੋਲਗੜ੍ਹ (ਆਨੰਦਪੁਰ)—136

ਹੰਡੂਰ (ਨਾਲਾਗੜ੍ਹ)—240

ਕ

ਕਸ਼ਮੀਰ—12, 31, 38, 84, 114, 121, 283.

ਕਹਿਲੂਰ—52, 240, 283.

ਕਟੋਚ—59, 68, 76, 283, 285.

ਕਪੂਰਾ, ਚੌਧਰੀ—206.

ਕਰਤਾਰਪੁਰ—143.

ਕਾਸ਼ੀਪੁਰੀ (ਬਨਾਰਸ)—4, 22, 84, 95, 122.

ਕਾਂਗੜਾ—37, 74, 201, 290.

ਕਾਸ਼ੀ—21, 253, 284.

ਕਾਬਲ—12, 95, 121, 240, 284.

ਕਾਲਿਕਾ ਦੇਵੀ—62, 99, 107, 109, 124, 156.

ਕੀਰਤਪੁਰ—6, 28, 30, 80, 284, 288, 294.

ਕੁਇਰ ਸਿੰਘ, ਕਲਾਲ—276.

ਕੁੱਲੂ (ਇਲਾਕਾ ਪਹਾੜ)—68, 74, 240, 284.

ਕੇਸਗੜ੍ਹ (ਆਨੰਦਪੁਰ)—108, 136, 137, 139, 156, 284, 290.

ਕੇਸਰੀ ਚੰਦ, ਜਸਵਾਲੀਆ—136, 278, 284, 289.

ਕੈਥਲ (ਕਯੂਥਲ)—253.

ਕੋਟਕਪੂਰਾ (ਫਰੀਦਕੋਟ)—5, 205, 287, 288

ਕੋਸਲਪੁਰੀ (ਅਜੋਧਿਆ)—253, 285.

ਕ੍ਰਿਸ਼ਕ ਵੱਲਭਾ (ਜਮਨਾ)—76, 285.

ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਿੰਘ—285.

ਕ੍ਰਿਪਾ ਰਾਮ, ਦਿਜ—46, 285.

ਕ੍ਰਿਪਾ ਰਾਮ (ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਚੰਦ)—71, 74.

ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਦਾਸ, ਉਦਾਸੀ—63, 285.

ਕੰਧਾਰ—12, 95, 121, 160, 285.

ਖ

ਖਾਨ ਖਾਨਾ (ਇਕ ਸ਼ਾਹੀ ਅਮੀਰ)—237, 285.

ਖਾਨ ਬਹਾਦੁਰ (ਸ਼ੁਬਾ)—136, 285.

ਗ

ਗੜ੍ਹ ਗੋਪਾਲ (ਅੰਬਰ)—252.

ਗੁਜਰਾਤ—122, 127, 285.

ਗੁਜਰੀ (ਮਾਤਾ)—14, 280.

ਗੁਦਾਵਰੀ, ਨਦੀ—95.

ਗੁਰਦਿੱਤ ਸਿੰਘ, ਕੋਸ਼ਾਚਾਰੀ—175, 254, 255, 257, 262, 267.

ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ, ਸ਼ਹੀਦ—123, 143, 176, 274, 286.

ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ, ਸ਼ਹੀਦ—115, 254, 286.

ਗੁਰ ਗੜ੍ਹ (ਅਨੰਦ ਗੜ੍ਹ)—142.

ਗੁਲੇਰ—68, 154, 160, 202, 286.

ਗੋਕਲ ਗ੍ਰਾਮ (ਬਿੰਦਾਬਨ)—236, 286.

ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ—50, 53, 113, 124, 191, 222, 225, 250, 256, 279, 280, 281, 284.

ਰੋਲੇਰੀ (ਗੁਲੇਰੀ)—286.

ਗੰਗਾ—18, 74, 282.

ਚ

ਚਮਕੌਰ—177, 190, 197, 199, 279, 280, 283, 286, 287, 290, 295.

ਚੰਦੇਰ ਪੁਰੀ—29, 286.

ਚੰਬਲ, ਨਦੀ—202, 286.

ਚੰਬਾ—68, 286.

ਜ

ਜਸਰੋਟੀਏ—68.

ਜਸਵਾਲੀਏ—68, 74, 142.

ਜਹਾਨਾਬਾਦ (ਸ਼ਾਹ ਜਹਾਨਾਬਾਦ)—225, 233.

ਜਮਨਾ, ਨਦੀ—232, 242, 243, 279, 286.

ਜੀਤ ਕੋਰ (ਜੀਤੋ ਜੀ), ਮਾਤਾ—43, 136, 287.

ਜੀਤ ਮਲ—74, 287.

ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ (ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ)—181, 183, 286, 287.

ਜੇਠਾ ਸਿੰਘ (ਅਹਮਦ ਨਗਰ)—203, 204, 205, 287.

ਜੇਲੂਮ, ਨਦੀ (ਵਿਤਸਥਾ)—121, 287.

ਜੈਪੁਰ (ਰਾਜਸਥਾਨ)—122, 281, 287.

ਜੰਗਲ ਦੇਸ (ਮਾਲਵਾ)—211, 287.

ਜੰਡਿਆਲਾ (ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ)—213.

ਜੰਮੂ (ਕਸ਼ਮੀਰ)—68, 122, 288.

ਡ

ਡਢਵਾਲ—68, 74, 83, 288.

ਭੱਲਾ, ਬਰਾੜ (ਦਮਦਮਾ, ਤਲਵੰਡੀ ਸਾਬੋ)—213, 214, 288. ਪਟਨਾ (ਬਿਹਾਰ)—4, 9, 13, 17, 113, 252, 288, 290.

ਢ

ਢਾਕਾ (ਬੰਗਾਲ)—122, 288.

ਤ

ਤਲਵੰਡੀ ਸਾਬੋ (ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ)—210, 212, 213, 288.

ਤਾਰਾ ਆਜਮ (ਮੁਗਲ ਸ਼ਾਹਜ਼ਾਦਾ)—221, 226, 227, 229, 230.

ਤਾਰਾ ਗੜ੍ਹ (ਆਨੰਦਪੁਰ)—136.

ਤੁੰਗ, ਪਿੰਡ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ)—271.

ਤੁਲੰਡਾ (ਮੁਲਤਾਨ)—121.

ਤੇਗ ਬਹਾਦੁਰ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ—3, 6, 15, 19, 31, 40, 131.

ਥ

ਥਾਨ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ—238

ਦ

ਦੱਤਾ ਨੰਦ, ਪੰਡਿਤ—117.

ਦਯਾ ਸਿੰਘ ਭਾਈ—110, 114, 115, 173, 176, 202, 204, 205, 219, 254, 278.

ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ—162, 289.

ਦਿਲਾਵਰ ਖਾਨ (ਸੂਬਾ)—153, 283, 289, 292.

ਦਿੱਲੀ—10, 25, 79, 192, 194.

ਦੁਨੀ ਚੰਦ, ਮਸੰਦ—289.

ਧ

ਧਰਮ ਸਿੰਘ (ਪਿਆਰਾ)—110, 114, 222, 223, 235, 254, 289.

ਨ

ਨਜ਼ਾਬਤ (ਖਾਨ)—76, 290.

ਨਰਬਦਾ, ਨਦੀ—203, 290, 295.

ਨਰਾਇਣ ਸਿੰਘ (ਲਿਖਾਰੀ)—277.

ਨਾਹਰ ਖਾਨ (ਪਠਾਨ)—136, 183, 184, 290.

ਨਾਦੇੜ (ਕਾਂਗੜਾ)—81, 82, 160, 290.

ਨਾਨਕ ਮਤਾ (ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼)—24, 290.

ਨਿਹਚਲ ਸਿੰਘ (ਮੁਹਕਮ ਸਿੰਘ, ਪਿਆਰਾ)—110, 290.

ਪ

ਪਸਰੂਰ—122.

ਪਟਨ—122, 218.

ਪਾਂਵਟਾ (ਨਾਹਨ)—4, 62, 66, 113, 290.

ਪੂਤ ਪਠਾਨੀ (ਜਮਸੈਦ ਖਾਨ)—291.

ਪ੍ਰਸਾਦੀ ਹਾਥੀ—132, 291.

ਪ੍ਰਯਾਗ (ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼)—8, 122, 291.

ਪੰਚਨਦ (ਪੰਜਾਬ)—121.

ਪੰਜਾਬ—121, 132.

ਫ

ਫਤੇਸ਼ਾਹ (ਰਾਜਾ, ਸ੍ਰੀ ਨਗਰ)—62, 136, 282, 291, 293.

ਬ

ਬਹਾਦੁਰ ਸ਼ਾਹ (ਮੁਗਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ)—151, 220, 221, 226, 227, 228, 229, 230, 239, 242, 243, 251, 260, 262, 291, 294.

ਬਕਾਲਾ, ਬਾਬਾ—5, 6, 32, 291.

ਬਚਿਤ੍ਰ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ—115, 148, 292, 294.

ਬੱਠਾ, ਬਾਬਾ—115, 117.

ਬਠਿੰਡਾ—292, 295.

ਬਾਗੋਰ (ਬਾਘੋਰ)—221, 223, 224, 225, 292, 294.

ਬਿਜੈਗੜ੍ਹ (ਫਤਿਹ ਗੜ੍ਹ)—136, 293.

ਬਿਜੈ ਨਾਮਾ (ਜਫਰ ਨਾਮਾ)—201.

ਬਿੰਦ੍ਰਾਬਨ—236, 237, 293.

ਬੁਰਹਾਨਪੁਰ—254, 282, 293.

ਬੰਗਲਾ (ਅਬਿਚਲ ਨਗਰ)—4, 5, 12, 122.

ਬੰਗਾਲ—131, 132.

ਬੰਦਾ (ਬਹਾਦੁਰ)—262, 263, 293.

ਭ

ਭਗਤ ਸਿੰਘ—162, 166, 175.

ਭਰਥ ਗੜ੍ਹ—122.

ਭਾਈਏ ਸਿੱਖ—122, 177.

ਭੀਖਨ ਖਾਨ (ਪਠਾਨ)—70, 71, 77, 79, 293.

ਭੀਮ ਚੰਦ (ਰਾਜਾ ਬਿਲਾਸਪੁਰ)—56, 59, 63, 70, 81, 82, 83, 124, 126, 193, 283, 286, 293.

ਭੀਮ ਚੰਦ (ਕਟੋਚ)—64, 136, 176, 293.

ਭੁਟੰਤ—68, 293.

ਭੰਗਾਣੀ (ਪਾਉਂਟਾ ਸਾਹਿਬ)—77, 293.

ਮ

ਮਸਨਵੀ ਮਅਨਵੀ (ਪੁਸਤਕ)—246, 294.
 ਮੱਖਨ ਸ਼ਾਹ, ਲੁਬਾਣਾ—6, 294.
 ਮਥੁਰਾ (ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼)—84, 281, 293, 294.
 ਮਦ੍ ਦੇਸ਼ (ਮਾਝਾ)—13.
 ਮਨੀ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ—2, 31, 56, 63, 76, 104,
 115, 181, 274, 275, 276, 277,
 278, 282, 285, 286, 292, 294.
 ਮਯਾ ਪੁਰੀ (ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼)—24.
 ਮਾਖੇਵਾਲ (ਆਨੰਦ ਪੁਰ)—13, 28, 30, 53.
 ਮਾਛੀਵਾੜਾ (ਲੁਧਿਆਣਾ)—188, 190, 195,
 295.
 ਮਾਝਾ (ਮਦ੍ ਦੇਸ਼)—122, 214.
 ਮਾਨ ਸਿੰਘ—4, 10, 12, 17, 130, 131,
 132, 197, 268, 295.
 ਮਾਲਵਾ—199, 203, 214, 295.
 ਮਿਰਾਜ (ਜੋਟ)—212.
 ਮੁਹਕਮ ਸਿੰਘ (ਪਿਆਰਾ), ਦੇਖੋ ਨਿਹਚਲ ਸਿੰਘ—
 290, 295.

ਮੁਕਤਸਰ (ਮੁਕਤੋਸਰ)—5, 206, 208, 283,
 288.

ਮੁਲਤਾਨ (ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ)—25, 121, 295.

ਮੰਡੀ (ਇਲਾਕਾ ਪਹਾੜ)—68.

ਯ

ਯਮਨਾ, ਨਦੀ (ਜਮੁਨਾ)—279.

ਰ

ਰਣ ਸਿੰਘ (ਸ਼ਹੀਦ)—274

ਰਾਮ ਸਿੰਘ (ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਾ)—74, 115.

ਰਾਮਪੁਰ—122.

ਰੂਪਾ, ਭਾਈ—216.

ਰੋਪਰ (ਰੋਪੜ)—30, 280, 286, 290.

ਲ

ਲਖਨਊ—122.

ਲਖਨੌਰ—22, 24.

ਲੱਖੀ ਜੰਗਲ—211

ਲਵ ਪੁਰ (ਲਾਹੌਰ)—5, 12, 44, 110, 125,

158, 160, 221, 271.

ਲਾਲ ਚੰਦ—74.